
3 1761 08116762 9

HLÍDKA.

ROČNÍK XXVII.

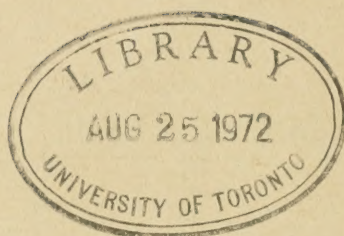
SPOLUPRACOVNÍCI:

Karel Černocký, Stanislav Fiala, Josef Foltynovský, Antonín Hrůza, Prof. Dr. Tomáš Hudec, Leoš Janáček, Karel Jindřich, Jan Kakš, Dr. Jaroslav Šl. Koudela, Alois Koudelka, Prof. Dr. Jan Koutný, Prof. Dr. Josef Kratochvil, Josef Krejčí, Václav Kubíček, Dr. Tobiáš Kudela, Václav Lankaš, Dr. Josef Malota, Dr. Karel Novotný, Prof. Dr. Josef Samsour, Prof. Dr. Bohumil Spáčil, Jan Skácel, Prof. Dr. Jan Sedlák, Prof. Louis Špaček, Prokop Šup, Jan Tenora, Bedřich Vašek, Dr. Josef Vinař, B. Vojenský, Dr. Josef Vrchovecký, Dr. Pavel Vychodil.

V Brně 1910.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

LIBRARY
AUG 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

OBSAH.

Ročník XXVII. Číslo 1

HLÍDKA.

Pálčův Antihus.

DR. JAN SEDLÁK.

Páleč a Hus! Učitel a žák, jež spojovalo stejné universitní povolání, ideální snahy národní a mravně-opravné a, což nad to jest, pouto upřímného osobního přátelství, stojí později jako největší odpůrci proti sobě. Zjev historicky i psychologicky zajímavý. Proč se postavil Páleč proti Husovi? Neopustil přece opravných plánů, pro něž tak srdnatě bojoval potom v Kostnici! Neodvedla ho malicherná žárlivost neb uražená ješitnost od přítele, jemuž vniterně zůstal nakloněn a s nímž před jeho smrtí v slzách se loučil! Neoslnila ho naděje na zisk nebo slávu, když mu bylo za vystoupení ono snášeti potupu a vyhnanství! Neohromila ho bázeň před světskou mocí, která v Čechách držela ochrannou ruku nad Husem a jeho stoupenci! Jestli všude, zde jistě nestačí vulgární výklad odporu proti Husovi: Hus kázal proti chybám duchovenstva, proto musil býti odstraněn. Zde nutno jest hledati důvody hlouběji. Pálčův Antihus tu může býti dobrou pomůckou.

Polemická literatura z bouřlivých let 1412 a 1413 byla v Opp. a Docum. pro stranu Husovu uveřejněna téměř úplně, ale nikoliv pro stranu protivnou. A přece teprve úplné, pokud jest možno naprosto úplné, uveřejnění všech dokumentů té doby dá jasný obraz o celém boji a dovolí úsudek aspoň poněkud nestranný. Veliké zásluhy získal si proto Loserth, že v Archivě für öst. Geschichte, LXXV. (1889) dle víd. dv. kod. 4941 a pražsk. univ. Truhl. 531 literaturu těch let přesně sestavil a Pálčův Tractatus gloriosus, jeho spis „Contra quidamistas“ a Stanislavovu obšírnou polemiku

„Alma et venerabilis“ uveřejnil.[1]) Zvláště poslední dva jsou důležité, neboť na ně odpovídá Hus dlouhými a prudkými replikami Contra Stephanum de Palecz a Contra Stanislaum de Znoyma.[2]) Nyní teprve nabývá zápas před námi života, když lze výwody s obou stran úplně sledovati, teď teprve vystupuje zásadní stanovisko a důvody pro ně jasněji v popředí.

Ale odpovědí Husovou není literární spor skončen. Hus vypustil čtyři ohnivé střely proti svým odpůrcům: mimo zmíněné dvě repliky spis de ecclesia a Contra consilium octo doctorum.[3]) A protivníci jeho mlčeli? Nikoli! Byli sice psanci, ale péro jim nemohlo býti vyrváno z ruky. Štěpán odpověděl spisem Antihus[4]) a Stanislav důkladným dílem „de ecclesia“.[5])

Pálčův traktát Antihus znal již Hardt, jenž mezi spisy, proti Husovi napsanými, kteréž odkládá na pozdější dobu, uvádí také: Stephani de Palez, theologi prag., acerrimi adversarii Hussi, Antihussus, opus admodum prolixum,[6]) dobře si ho všiml Ungar, jenž v Balbínově Bohemia docta II. (Praha 1778) p. 206 upozorňuje, že jest v rukopise v Lipsku a III. (Praha 1780) p. 94—96 otiskuje

[1]) Beiträge zur Geschichte husitischer Bewegung, IV.: Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Husiten in den Jahren 1412 und 1413. *Loserth* tu uveřejnil: 1. Pálčův Tractatus gloriosus, 2. Stanislavův spis de romana ecclesia je prý téměř celý v Alma et venerabilis, proto ho pomíjí, 3. excerpty z Pálčova »de romana ecclesia«, 4. odpověď Ondřeje z Brodu na repliku Husovu, 5. Pálčovo Contra quidamistas a 6. Stanislavovu odpověď Alma et venerabilis. Bohužel vynechává Loserth pro úsporu místa citáty, čímž se na př. Pálčův traktát »de romana ecclesia« v jeho vydání stává skoro bezcenným, protože v theologické otázce je přece theologický důkaz nejdůležitějším, a jest v jeho publikaci mnoho nejen tiskových chyb (cf. rozdělení vět p. 370, 380, 384 et a.).

[2]) Opp. I. 255b—264b a 265a—302a.

[3]) O době vzniku těchto spisů cf. *Novotný* v Listech filol. 1900, str. 480—483.

[4]) Soudím z poznámek, jež jsou v tomto spise, jakž později uvedu, že napsal Páleč také spis »de ecclesia«, v němž Husovy názory, pronesené ve stejnojmenném spise, potírá. Loserthem uveřejněný traktát »de romana ecclesia« je s ním sotva totožný. Ale arci při neúplnosti Loserthovy publikace nelze pronésti definitivního úsudku.

[5]) Tohoto obšírného traktátu Stanislavova se Loserth nedopátral. V Mitth. f. d. Gesch. der Deutschen in Böhmen, 1897 (XXIV.) zmiňuje se na str. 149 n. o dvou pracích Stanislavových o církvi, jež prý byly přípravou k velkému traktátu »de ecclesia«, k němuž však nedošlo. Došlo k němu! Našel jsem jej v pražské knihovně kapitulní v rukopisech C 66/a a C 66/b a potom i jinde. Uveřejním jej později a pokusím se objasniti kriticky poměr tohoto díla k pracím od Losertha uvedeným.

[6]) *Hardt*, Magnum concilium Constantiense, Helmstadii 1700, III. p. 9. Znal patrně traktát z kodexu lipského.

z kodexu pražského celou arengu na důkaz, že to není traktát totožný s Antihusem Štěpána, převora kartouze dolanské,[1]) užil ho, arci v neúplném znění kodexu pražského, Tomek.[2]) Z novějších historiků českých Fikrle[3]) v seznamu spisů Pálčových dovolává se pouze poznámek Ungarových. Flajšhans objevil jej v kapitulní knihovně olomoucké a Šimák[4]) našel jej znova v univ knib. lipské.[5])

Antihus jest poslední literární polemika Pálčova proti Husovi za Husova života. Je to obšírná odpověď Pálčova na Husovu repliku proti jeho traktátu „Contra quidamistas". Zachován jest v rukopise lipském č. 177 86b—193b[6]) a v olomouckém kapit. č. 234/1. Část — necelé čtyři kapitoly[7]) — je také v pražském univ. Trubl. 781 1a—52b. Má úvod (arengu) začínající Indignus Christi servus et sue legis discipulus a končící opposita iuxta se posita magis elucescunt. Spis sám má incipit Mag. Johannes Huss contra me scribens a explicit viros catholice veritatis, quod ipse prestare dignetur, qui est in secula benedictus Jesus Christus. Amen. Explicit tractatus Antihuss... corrigendum et emendandum. Psán jest, jak Páleč v úvodě praví,[8]) po způsobu rozmluvy, tak totiž, že Páleč vždy klade delší úryvek z repliky Husovy, označuje jej slovem Huss, a pak naň dává odpověď, předkládaje jí své jméno. Tak je probrán celý spis Husův, jenž kdyby nebyl zachován, dal by se z traktátu Štěpánova úplně restituovati. Každý úryvek a příslušná odpověď tvoří kapitolu.[9]) Celkem je 13 kapitol.

---

[1]) Úryvky, jež podává *Cochlaeus*, Historiae Hussitarum libri XII. (Apud S. Victorem prope Moguntiam 1549) na str. 27—29 a na str. 39—41 jako Pálčovy, jsou ze Štěpána Dolanského. Cf. *Pez*, Thesaurus anecdotorum IV,2 col. 369, 383 a 423.

[2]) Cf. *Tomek*, Děje university pražské, str. 160 pozn. 2 a str. 204 pozn.

[3]) ČČH. IV. (1903) Čechové na koncilu kostnickém, str. 428 431.

[4]) ČČM. 1906, p. 156.

[5]) *Šimák*. Bohemica v Lipsku, Praha 1907, str. 11, kde omylem tištěno 89b až 163b místo 193b. Tamže ostatní obsah rukopisu.

[6]) Tohoto kodexu užívám. Srdečné díky vzdávám správě knihovny lipské, že rukopis zapůjčila do Brna, a správě zemského archivu moravského v Brně, jež mi kodex opatřila a umožnila ho užívati.

[7]) Až po f. 129b v kod lipském.

[8]) Ad tua scripta informia posita mea scripta per modum dyalogi applicabo, ex quo patule quid concluseris apparebit. (f. 96b.)

[9]) Jen v kap. 1. jsou úryvky dva. Jesenicova odpověď na Consilium 8 doctorum měla 8 artikulů, jichž se drží Páleč proti Quidamistům i Hus proti Pálčovi. V Antihusu Páleč z druhého artikulu (druhého item) Husova činí čtyři kapitoly a z pátého dvě a přidává jako závěr kap. 13.

Vizme nejprve obsah spisu.

V úvodě vytýká Páleč Husovi, že si dává titul „služebník Ježíše Krista a horlitel pro zákon evangelický“, kdežto skutky jeho tomu odporují. Kristus zajisté nesplácel zlého zlým, nýbrž dobrým, Hus však na bývalé přátele své a učitele, preláty a kazatele, bludům jeho nepřející, útočil, chyby jejich — i neskutečné — veřejně vytýkal, mistrům, od nichž přece vědění své má, se vysmíval pro radu, již dali na obnovu míru v zemi. Nikdo mu není dosti svatý, dosť učený, nikdo není před ním jist.[1]) To dokazuje i replika, kterouž napsal proti Pálčovi a již nazval „Quidamon“, jakoby chtěl říci „quidam demon“, ježto obsah spisu toho není od ducha svatého, nýbrž od ducha pýchy: jeť snůškou pohan proti Pálčovi a jiným mistrům a rouhání proti pravověrné římské církvi a papeži. Na ten spis chce Páleč důkladně odpověděti, aby se jiní Husovými vývody nedali svésti.

V kapitole prvé vysvětluje Páleč, proč nazval Husa a jeho druhy quidamisty. Fakulta theologická, podávajíc dobré zdání o příčinách neshod a svárů v zemi, shrnula je ve tři pravdy, jež někteří (quidam) v Čechách popírají, totiž 1. že o sedmi svátostech, klíčích, úřadech, trestech církevních, mravech, obřadech atd. nutno tak věřiti, jak věří římská církev, jejíž hlavou jest papež a tělem kardinálové, a tudíž že 45 článků Viklefových jest bludných; 2. že ve všeliké věci katolické a církevní nutno se podrobiti rozhodnutí apoštolské stolice a církve římské, a 3. že apoštolské stolice a církevních vrchností jest poslouchati ve všem, kde se neporoučí čiré zlo neb nezapovídá čiré dobro.[2]) Ježto pak Hus a druhové jeho tyto pravdy popírají, jsou z oněch „quidam“ a dobře jsou nazváni quidamisty.

Potom se ohražuje Páleč proti tomu, že jest jmenován se svými učiteli Petrem a Stanislavem ze Znojma v „knize rodu“ Husova.[3]) Hus má svou zvláštní linii rodu, již by bylo dlouhé vypočítávati, a není vhodné jmenovati osoby. Páleč a zmínění mistři byli při něm, pokud ho měli za dobrého katolíka, oddaného církvi římské a hlásajícího evangelickou pravdu. Ale když se ukázal smýšlení opačného, když

[1]) S emfasí volá Páleč k Husovi: Quis est, cui non exprobraueris? Quis est, qui non tibi aut in sciencia defecisset aut in morum displicuisset disciplina? Qui sunt, qui se abscondere valuerunt a detraccione tua et vituperio lingwe tue viperine, nisi tue sortis coapostoli? Omnes alii iniqui, omnes perniciosi, solus tu cum apostolis tuis bonus, solus doctus et magister in Israel! (fol. 96a.)

[2]) Cf. *Palacký* Docum. p. 475—478.

[3]) V tak zvané Vikletské mši cf. *Palacký*, Urkundliche Beiträge zur Gesch. des Hussitenkrieges, II. (Prag 1873) p. 521.

církve římské a papeže byl neposlušen, trestů nedbal, moc klíčů tupil, odpustky snižoval, obřady a stav církve podvracel, bullám papežovým a jemu samému se rouhal a mnoho jiného pohoršlivého hlásal lidu, když častěji byv od nich napomenut, aby se mírnil, neposlechl, nýbrž raději chtěl se Viklefa držeti, nemohli déle setrvati v jeho společnosti.[1])

Neprávem uzavírá z toho Hus, že se odvrátili od pravdy. Ony tři pravdy věřili dříve a chtějí věřiti stále a blud nějaký nemůže jim Hus dokázati. Od Husa pak se odvrátiti neznamená odvrátiti se od pravdy, neboť Hus není pravda, a to, co činí, nemá na sobě znamení pravdy, nýbrž zjevného bludu.[2]) Amicus Huss, dodává Páleč, amica veritas, sed quia veritas et Huss nimis discordant, veritas est Huss preferenda, quia utrisque existentibus amicis sanctum est prehonorare veritatem.[3])

Čemu učili a učí o pojmech obecných, o ideách a jiných látkách školských, není bludné, ostatně jsou vždy ochotni podrobiti se rozhodnutí apoštolské stolice.

Potom se obrací Páleč proti pěti výtkám, jež Hus činí jemu a Stanislavovi.

1. Že napsal Páleč, že v Čechách není místa ukázati bludaře, to znamená, že to není vhodné, protože nyní v Čechách není práva a spravedlnosti.[4])

2. Že dříve Páleč sám žádal často, aby byl ukázán, kdo jest v Čechách „zkázonosný“ a nyní to nechce učiniti, v tom není sporu, protože dřív byla volnost právního procesu. Proto se i Stanislav, když byl udán, postavil před soud arcibiskupa a prelátů.[5])

---

[1]) Končí: Sicut per adhesionem et defensam tui et tuorum, ista malicia in principio non cognita, notati sumus et in tua positi societate in libro generacionis, quem describis, sic cognita tua rebellione et pertinacia a tua societate discessimus pretatos errores scriptis, verbis et sermonibus inpugnantes, ut toti appareat mundo, quod predictis erroribus non consentimus. (fol. 98b)

[2]) A te igitur abiendo (!) et supra nominatis que patras, non retro nec a veritate discessimus, cum tu non sis veritas, nec supra dicta que agis notam habent veritatis, sed erroris manifesti. (fol. 99a.)

[3]) Páleč tu opakuje, co psal Hus dříve v replice jemu. I o něm platí, co psal Hus o sobě. Později pronáší Páleč výrok ten ještě jednou.

[4]) Non expedit hoc facere, quia iusticia et ordo iuris iam non habet locum, sicut de hoc officiales domini archiepiscopi in testimonium requirantur, quia non est homo adeo pestifer, quin heu istis infaustis temporibus habeat defensores. (fol. 100b)

[5]) To jest narážka na proces Stanislavův pro prvý jeho traktát. Srv. můj spisek »Eucharistické traktáty Stanislava ze Znojma« (Brno, Bened. kniht. 1906), kde proces onen dokumentárně jest objasněn. Jak málo svobodné bylo tehdy církevní

3. Co praví Hus o Stanislavovi, že napsal blud o svátosti oltářní a že byl donucen napsati opak, to ukazuje nejlépe Husovu utrhačnost. Tak zneuctívati muže, od něhož tolik obdržel dobrodiní! Jeť obecně známo, že byl Stanislav z bludu obviněn, ale nic se mu nedokázalo a uloženo mu pouze, aby spis dokončil. Ten traktát potom kardinál bordeauxský shledal úplně pravověrným a papež Alexander V jeho nález potvrdil, jakž dosvědčuje notářský akt a listina kardinálova s jeho pečetí, jež Stanislav má. Ostatně píše o tom více Stanislav ve své odpovědi.[1])

4. Hus viní své odpůrce ze strachu. K tomu se Páleč přiznává. Neví, proč by se měl jmenováním „kněžstva zkázonosného" vydati ve větší ještě nebezpečí. Nic by to nepomohlo, ježto není nikoho, kdo by vinníky stíhal — mnozí jsou udáni a nic se jim nestalo — a pak jsou beztoho známi celému světu. Ale strach ten není hříšný, tak že by chtěli raději opustiti víru nebo pravdu nežli ztratiti život nebo majetek. Vždyť pro pravdu vydali v nebezpečí jmění i sebe a s radostí snášejí vyhnanství.[2])

Na to pak, že jej Hus posměšně vyzývá, aby jsa professorem theologie vyznal pravdu, a vysmívá se mu, že měl dosť smělosti v radnici, kde byl obklopen ozbrojenci, hlásati větu: kdo neposlechne papeže, nechť smrtí zemře, odpovídá Páleč, že jest vždy hotov katolickou pravdu vyznati a hájiti třebas i smrtí, nedbaje o assistenci ozbrojenců, kteréž nikdy nevyhledával, jak to činil Hus. Tehdy přišel jen na rozkaz králův s jinými mistry do radnice a tam, když protivná strana žádala důkazu z Písma, citoval Deut. XVII. na důkaz, že v pochybnostech víry nutno se obrátiti na papeže a sbor kardinálský — nezamýšlel tím něčí škody nebo dokonce smrti.

5. Na konec dodává Hus, že se raduje z vyobcování, protože to zlořečení dle slov Kristových jest pro něho dobrořečením. Než, namítá

---

právní řízení, viděti z trpké poznámky Pálčovy: sed istis temporibus contra unam vetulam, sutorem vel pellificem processus impediuntur. (fol. 100b.)

[1]) Cf. Alma et venerabilis *Loserth*, Archiv 75 p. 399—402, kde jest odpověď Stanislavova, a můj spisek.

[2]) Fateor me accusare et socios meos de timore humano et mundano, sed per graciam dei non culpabili Est enim timor humanus uel mundanus culpabilis, quo quis timens perdere bona nature uel fortune eligit peccare mortaliter et recedere a fide uel veritate; et illum timorem deo auxiliante iste scriptor nunquam in nos probabit. Tamen exposuimus nos et bona nostra pro veritate et exilium patimur cum gaudio die hodierna! Iam vero exponere se maiori periculo rerum et corporum in cleri pestiferi ostensione non est necessitas. (fol. 101a.)

Páleč, nesnášíš vyobcování pro Ježíše, nýbrž pro vzpouru a zatvrzelost a bludy, pro něž byv udán u stolice apoštolské právem jsi zlořečen; ty však než bys pýchy své se vzdal a pokání činil, snad raději jsi hotov smrt ohně podstoupiti.[1]) Proti zákazu papežovu jsi kázal a sloužil, nedbaje censur církevních, a abys zakryl vzpouru svou, odvrhl jsi úplně jho poslušnosti, mocí klíčů pohrdaje, ba papeže nazývaje antikristem![2])

Praví-li Hus, že jest nevinen, musí to dokázati před příslušným soudcem,[3]) a proto musí jíti do Říma. Neomlouvá ho, že Páleč a Stanislav ubírajíce se z podobného důvodu do Říma, byli od Baltasara Cossy uvězněni — i Hus měl dle jich příkladu v nebezpečí to se vydati, ba raději smrt podstoupiti, než by nechal lpěti na sobě podezření kacířství. Neomlouvá ho ani, že měl tam několik let své zástupce a že vydal u kurie 1100 zlatých, jak sám v kázání pravil, aby s něho byla osobní citace sňata. Právo nedovoluje zástupců tam, kde ve věcech víry jest někdo osobně citován. Může mu to býti důkazem, že peníze v kurii nezmohou všeho.[4]) Je to zvláštní: Pokud měl Hus naději, že bude osobního povolání do Říma sproštěn, nazýval papeže nejsvětějším, jakž dokazuje opis jeho listu, jakmile té naděje pozbyl, nazývá papeže antikristem a zavrhuje jeho autoritu a censury. Kdyby byl tak mluvil dříve, měl by jakousi omluvu, ale že tak činí nyní ve své při, kde jej stíhají církevní tresty, nezasluhuje víry.[5]) Nechť tedy činí pokání! (P. d.)

---

[1]) Et vercor, antequam superbie tue cathedram humiliatus descenderes, emendans emendanda et reuocans reuocanda, ignibus te subicere pocius sis paratus. (fol. 101b, 102a.)

[2]) Est hoc maledici propter Christum, et non pocius per Christum? ptá se Páleč. (fol. 102a.)

[3]) In ciuitate Pragensi et in castris ac municionibus, ubi nulla te vexat persecucio, sed multorum te ad protegendum circumstat clientela, vis innocenciam ostendere, et coram iudice tuo summo pontifice, ubi citatus es ad expurgandum te de heresi, rebellas comparere. (fol. 102b.)

[4]) Quamuis summam florenorum XI centenarios erogaueris ad curiam ad tollendam citacionem personalem, ut met in sermone fatebaris, ubi et a quibus illas pecunias recepisti recognoscens, non tamen per illam lanam (narážka na výrok Husův: curia romana, que non pascit ouem sine lana) i. e. pecuniam, ut asseris, in curia romana iusticiam subuertere potuisti. (fol. 102b.)

[5]) Páleč dodává: fur suspendendus, quantum in eo esset, vellet nullum esse patibulum, nullam esse iusticiam ciuilem nec aliquem iusticiarium eandem iusticiam exequentem. (fol. 102b.)

Domněnka elektronová.

Dr. Jan Koutný.

Berlínská elektrárna se zavázala zvláštní smlouvou, že bude dodávati zákazníkům elektřinu, a to buď k osvětlování anebo k pohánění strojů. Finanční úřady se ihned přihlásily a žádaly poplatek z uzavřené smlouvy dle pruského zákona poplatkového. Poplatek jest však dvojí: jedná-li se o smlouvu dodávací, t. j. dodává-li elektrárna svým zákazníkům „věc“, hmotu, obnáší poplatek $^1/_3$% ceny dodaného zboží; jedná-li se však jen o smlouvu námezdní. t. j. koná-li elektrárna svým továrním zařízením zákazníkům jenom určité služby na umluvenou dobu, obnáší poplatek jen 1 m. 50 f. ze smlouvy. Finanční úřady uznaly smlouvu elektrárny za dodavací a chtěly tedy $^1/_3$% ceny dodané elektřiny. Z toho ovšem vznikl právní spor, který se dostal až k říšskému soudu německému ve věcech civilních. Tento rozřešil spor ve prospěch finančních úřadů s odůvodněním, že elektrický proud, byť nebyl samostatnou věcí hmotnou, ve smyslu právním hmotnou se jeví; neboť není rozdílu ve smyslu právním mezi plynem a elektřinou.

Po několika letech vzplanul spor o právní podstatu elektřiny znova, a to na poli práva trestního. Roku 1895 uznal mnichovský vrchní soud neoprávněné odvádění elektrického proudu za krádež. Stejně rozhodla trestní komora norimberská. Naproti tomu pruské komory trestní vydaly nálezy opačné. Spor došel konečně na německý říšský soud a čtvrtý trestní senát tohoto soudu rozhodl 20. října 1896, že elektřina nemůže býti předmětem krádeže, poněvadž pojem krádeže ve smyslu § 242 něm. tr. z. předpokládá předmět hmotný, jakým elektřina dle stavu vědy není. Dne 1. května 1899 vydal první senát trestní téhož soudu stejné rozhodnutí s týmž odůvodněním. Němečtí kriminalisté rozestoupli se na čtyry tábory. Jedni souhlasili s nálezem říšského soudu, druzí hlasovali pro krádež, třetí viděli v odvádění elektrického proudu podvod a čtvrtí tvrdili, že běží o zlomyslné poškození cizího majetku. Následek těchto sporů byl, že byl v Německu vydán nový zákon říšský (9. dubna 1900) na trestní ochranu elektřiny (Gesetz betreffend die Bestrafung der Entziehung elektrischer Arbeit).

Tak byla tedy právní podstata elektřiny rozřešena v několika dnech, a to definitivně. Fysikální však podstata elektřiny řeší se již po několik století a do dnes není stanovena definitivně. Od dob Gilbertových (1600), zvláště pak od té doby, co italský fysik Volta (1801) první své

pokusy o elektrickém proudě předložil 1. třídě „Institutu de France“ a co poprvé konsul Bonaparte vyslovil mínění, že „tato část fysiky zdá se býti cestou k velikým objevům“, pracovali nejlepší fysikové intensivně k tomu, aby vnikli až k základům elektřiny, která s úžasnou rychlostí zasáhla mocně do celého našeho života a stala se už nezbytným živlem člověka. Toho hodlali docíliti tím, podaří-li se jim zjevy elektrické a fysikální vůbec přenésti v obor mechaniky, která je smyslům člověka nejpřístupnější a tím i nejjasnější. Ještě roku 1900 při zahajování sjezdu fysiků pravil Cornu: „Duch Descartesův vznáší se nad moderní fysikou, ba jest její pochodní. Čím více poznáváme přírodní zjevy, tím více se rozvinuje a objasňuje smělá Kartesianská koncepce mechanismu všehomíra. Ve fysickém světě jest jen hmota a pohyb.“ Dnes pak někteří fysikové obrátili problem. Nepoložili si za úkol uvésti elektřinu na hmotu a pohyb, nýbrž tázali se, zda nelze hmotu a pohyb elektřinou vyložiti a tak mechaniku podříditi elektřině. Tito učenci jsou šťastnější. Jich zásluhou dostává se elektřině vůdčí úlohy v přírodě vůbec a zjednána představa o konstituci hmoty a o zákonech mechaniky. Dle nich jest elektrický prvek universálním substrátem. Kdyby tito dnešní fysikové byli tázáni od soudců ve zmíněném sporu trestním súčastněných, zda jest elektřina hmotou čili nic, odpověděli by: Elektřina není hmotou, avšak hmota jest elektřinou. Jaký by byl rozsudek dnes?

*

Elektrolytická dissociace. Všecky zjevy elektrolytické dají se snadno vyložiti dnes všeobecně uznanou domněnkou o elektrolytické dissociaci, kterou Clausius vymyslil a Arrhenius propracoval. Dle této domněnky je schopna každá molekula elektrolytu rozštěpiti se na dvě části, atomy, jonty, které obsahují stejné množství elektrického náboje, ale smyslu protivného. Na příklad rozpustí-li se něco kuchyňské soli (*NaCl*) ve vodě, podléhá část molekul soli dissociaci, t. j. některé jen molekuly soli se rozpadnou ve dva jonty (*Na* a *Cl*), které volně tékají roztokem nemajíce určitého směru a svými rychlými nárazy na jiné jonty a na molekuly způsobí, že se tyto rozpadnou v jonty a ony zase sloučí v molekuly. Tak se v roztoku odehrává ustavičně rozklad molekul v jonty a slučování se jontů v molekuly. Množství dissociovaných molekul zůstává přibližně stejné.

Ponoří-li se do roztoku elektrody spojené s poly elektrické batterie, přestanou již těkati volné jonty na všecky strany a ubírají se směrem elektromotorických sil. Tedy jonty s kladným nábojem (*Na*) spějí k záporné elektrodě a jonty se záporným nábojem (*Cl*) k elektrodě

kladné. Jakmile se jonty setkají s elektrodami, odevzdají jim své náboje a stanou se jonty neutrálními, jež pak buď zůstávají volnými nebo se slučují s látkami okolními.

Toto přenášení elektrického náboje jontů na elektrody jest právě elektrický proud uvnitř kapaliny.

Celá elektrolysa jest vystižena dvěma klassickými zákony Faradayovými. První zákon praví, že množství prvku proudem na elektrodě vyloučeného jest úměrno množství elektřiny kapalinou procházející. Tento zákon by tedy poukazoval k tomu, že všecky jonty v kapalině, které vzniknou dissociací z molekul, obsahují absolutně stejné množství náboje. Dle druhého zákona Faradayova vyloučí totéž množství elektřiny, projde-li různými elektrolyty, různé množství prvku na elektrodě, a toto je zase úměrno chemické rovnomocnině prvku (t. j. podílu z atomové váhy a mocenství jeho). To by zase znamenalo, že každý jednomocný atom má náboj, který je tak velký jako absolutní množství náboje jontů Na nebo Cl, prvky dvojmocné že mají dvojnásobné množství náboje atd. Vede-li se na př. týž proud elektrický roztokem Cu_2Cl_2, kdež jsou dva jednomocné atomy mědi Cu_2 a roztokem $CuCl_2$, kdež jest jeden dvojmocný atom mědi Cu, vyloučí se na kathodě v prvém případě dvakrát větší množství mědi nežli v případě druhém, ač oběma roztoky šlo totéž množství elektřiny.

Náboj jednomocného atomu nazývá se atomem elektřiny čili dle Stoneya elektronem.

*

Domněnka o elektrolytické dissociaci nejen přispěla k důležitým poznatkům o konstituci kapalin, nýbrž vedla i k výkladu nejsložitějších objevů na poli elektřiny, jako jest elektrická vodivost plynův a kovů, kathodové paprsky, radioaktivita, jakož i dala poněkud nahlédnouti do vnitřního složení hmoty.

Vodivost plynů. Nabitý elektroskop, je-li dobře isolován na př. ebonitem a vzduchem, podrží dlouho svůj náboj. Setká-li se isolující vzduch s některými látkami, jako jsou rozžhavené předměty, plamen, plyny z plamene vystupující, fosfor, nebo prochází-li vzduchem nějaký druh záření, ať paprsky Roentgenovy, ultrafialové, paprsky látek radioaktivních, stává se vzduch vodivým a náboj mizí. Právě tak jako vzduch chovají se za těchto podmínek i jiné plyny.

Tato elektrická vodivost plynů vykládá se dnes všeobecně právě tak jako elektrická vodivost kapalin, totiž dissociací molekul plynových. Dopadnou-li na jakýkoliv plyn na př. paprsky Roentgenovy, rozštěpí

se několik plynových molekul každá na dvě částky, atomy, jonty, z nichž jeden jest kladně, druhý záporně nabit. Říká se, že plyn jest jonisován. Uvede-li se jonisovaný plyn do elektrického pole, jež bylo způsobeno elektrodami spojenými s poly batterie, půjdou kladně nabité jonty k elektrodě záporné, záporně nabité jonty k elektrodě kladné. Vznikne proud způsobený náboji jontovými. Nedá-li se však jonisovaný plyn do elektrického pole, nýbrž se ponechá sám sobě, pak se jonty s protivnými náboji přitáhnou a sloučí se zase v neutrální molekuly, tak že po chvilce vodivost plynu pomine. Když by však byla relativní rychlost jontů v okamžiku nárazů dosti veliká — jak tomu jest při vyšší teplotě — pak splynutí jontů v neutrální molekulu není tak snadným a vodivost potrvá déle. Jonisovaný plyn vybíjí nabitý svodič. Výboj děje se tak, že nabitý svodič přitahuje volné jonty s opačným nábojem, čímž se náboj svodiče seslabuje, až vymizí úplně.

Vodivost kovů. Rovněž elektrická vodivost kovův a pevných těles se vykládá dissociací molekul. Má se totiž za to, že jsou atomy kovu částečně schopny dissociace právě tak jako roztok kuchyňské soli anebo vzduch. Neprochází-li kovem elektrický proud, těkají uvolněné elektrony určitou rychlostí prostorem mezi molekulami. Jakmile se však zavede vodičem proud, nabudou elektrony směru záporného proudu a narážejí tak na molekuly v cestě stojící. Nárazy těmi vzniká ve vodiči teplo Jouleovo. Poněvadž elektrony ve vodiči neprobíhají dlouhých drah meziatomových, není jich rychlost veliká. Lecher ji stanovil na 200 *cm* za vteřinu v rozžhaveném drátě kovovém a stupňoval ji až na 75.000 *cm* za vteřinu v tenkém drátě stříbrném. Počet elektronů, které vedení sprostředkují, obnáší v 1 cm^3 aspoň 10^{23}. Magnet odkloňuje proudem se pohybující elektrony v jistém směru; tím se elektrony seskupují a tvoří Hallův proud.

Pohybují-li se elektrony mechanicky v pohyb uvedené kolmo k silokřivkám v magnetickém poli, vytvořují proud indukční. Vnějším zahříváním uvedou se elektrony v rychlejší pohyb, vnikají ponenáhlu na chladnější místa vodiče a dostáváme tak zjevy tepelné vodivosti; tím se i vysvětluje, proč dobrý vodič elektrický jest i dobrým vodičem tepla.

Poněvadž jest mezi molekulami různých kovů různé množství uvolněných a bloudících elektronů, vyrovnává se toto na místech doteku, tak že kov na elektrony bohatší odevzdá kovu na elektrony chudší něco ze svého přebytku elektronů záporných. Jest pak tedy tento záporně, onen kladně elektrický. Kladně nebo záporně nabitý vodič má minus nebo plus záporných elektronův (elektřina doteková).

Při vnějším oteplení uvolní se nové elektrony a proud elektronů je tedy mocnější. Je-li zvětšení počtu nových elektronů při oteplení různé, nastane při doteku a současném zahřívání elektrický proud (thermoelektřina).

Kathodové paprsky. Zavede-li se proud vysokého napjetí do trubice s velmi zředěným vzduchem, nenastane jasný, slyšitelný výboj, jaký by byl ve vzduchu nezředěném, nýbrž objeví se mezi růžovým světlem kladné elektrody (anody) a fialovým světlem záporné elektrody (kathody) tmavý prostor. Tento působí na fotografickou desku jako světlo a způsobuje fluorescenci různých látek, zvláště stěn skleněné trubice. Vloží-li se mezi kathodu a fluoreskující místo stěny nějaký předmět, objeví se na stěně trubice ostrý stín, jakoby fluorescence byla způsobena neviditelnými paprsky z kathody vycházejícími. Proto byla nazvána příčina vlastností tmavého prostoru paprsky kathodovými. Četnými pracemi bylo zjištěno, že paprsky kathodové působí na fotografickou desku, oteplují tělesa, na něž dopadnou, a hledí je uvésti svými nárazy v mechanický pohyb, šíří se přímočárně, dají se odkloniti magnetem, mají záporný náboj, neodrážejí se, nelámou se a konečně způsobují, že místa, na něž kathodové paprsky dopadly, stávají se sama zdrojem paprsků nových, X-ových či Roentgenových.

Paprsky Roentgenovy nepůsobí na naše oko, za to reagují na fotografickou desku a vyvolávají fosforescenci. Dá-li se na př. ruka do cesty paprskům Roentgenovým, objeví se na fotografické nebo fosforeskující desce její stinné kontury, které jsou zřetelnější tam, kde byly kosti. Ruka absorbovala paprsky Roentgenovy, a to kosti více nežli maso a kůže. Tvar, poloha a velikost roentgenogramův ukazují, že se paprsky Roentgenovy šíří přímočárně, že jich východištěm jest místo, na které dopadly paprsky kathodové, že je magnet neodkloňuje, že nemají tedy náboje, a že pro ně neplatí zákony obyčejného světla, totiž odraz, lom, ohyb a polarisace. Konečně bylo prokázáno, že každé těleso, na které paprsky Roentgenovy dopadly, vysílá na všecky strany nové paprsky, jež se liší od paprsků Roentgenových jen tím, že jsou silněji absorbovány než tyto, slovou proto paprsky sekundárními (Sagnacovými).

Paprsky kanálové. Učiní-li se v kathodě evakuované trubice malý otvor, vychází tímto při výboji svazek paprsků za kathodu a rozsvěcuje i prostor. Tyto paprsky dají se odkloniti silným magnetickým i elektrickým polem a směr výchylky nasvědčuje, že paprsky mají náboj kladný. Paprsky tyto nazvány Goldsteinovými nebo kanálovými.

Paprsky anodové. Paprsky s kladnou elektřinou byly objeveny Gehrckem a Reichenheimem na anodách solních. Jeví vlastnosti paprsků kanálových.

Radioaktivní látky. Některá tělesa již za obyčejných podmínek vyzařují paprsky, které prostupují tenké vrstvy těles, reagují na fotografickou desku, vyvolávají fluorescenci a jonisují plyny. Tyto látky, o něž si veliké zásluhy zjednali Becquerel, manželé Curieovi a jiní, nazvány látkami radioaktivními. Studium paprsků látek radioaktivních ukazuje, že tyto jest dlužno považovati za tři druhy různých paprsků s pojmenováním α, β, γ (Rutherford).

α-paprsky působí na fotografickou a fosforeskující desku, dají se odkloniti magnetem, avšak v opačnou stranu nežli paprsky kathodové, mají náboj kladný, pohybují se rychlostí desetkrát menší nežli světlo, prostupují jen nejtenší vrstvy těles a velmi silně jonisují plyny. Jsou analogické paprskům kanálovým.

β-paprsky působí na fotografickou a fosforeskující desku mocněji nežli α-paprsky, dají se magnetem odkloniti na tutéž stranu jako paprsky kathodové, mají náboj záporný, pohybují se větší rychlostí nežli paprsky kathodové, skoro takovou jako světlo, vynikají velikou prostupností hmot a jonisují plyny asi stokráte slaběji nežli α-paprsky. Celkem jest možno β-paprsky přirovnati paprskům kathodovým.

γ-paprsky neodchylují se magnetem, prostupují i velmi silná tělesa (na př. 5 *mm* tlustý aluminiový plíšek) a jonisují až 10.000kráte slaběji nežli α-paprsky. Podobají se tudíž velmi paprskům Roentgenovým.

*

Kathodové paprsky pokusil se již Crookes vyložiti domněnkou o „zářivé hmotě“ či o čtvrtém skupenství hmoty. Plyn, který ještě v evakuované trubici zbyl, přejde ve zvláštní „zářivé“ stadium, t. j. jeho molekuly rozpadnou se na malinké částečky, atomy, které jsou kathodou přitaženy, záporně jí nabity a jako souhlasně elektrická tělíska kathodou prudce odraženy. Pohyb a živá síla těchto částeček způsobují všecky zjevy s kathodovými paprsky souvisící. Když pak se Lenardovi podařilo kathodové paprsky pomocí aluminiového plíšku dostati z trubice ven do vzduchu s obyčejným tlakem a do vzduchoprázdného prostoru, nebylo již možno kathodové paprsky připisovati zářivé hmotě, a proto někteří fysikové považovali kathodové paprsky za druh zjevů kmitavých, které mají svůj původ na povrchu kathody, sídlo však v étheru. Okolnost však, že kathodové paprsky přinášejí záporný náboj, nedovoluje vřaditi tyto paprsky do rámce paprskův étherových.

Na základě nejnovějších pokusů, které provedli fysikové prvého řádu, má se dnes všeobecně za to, že ona malinká tělíska, jichž pohyb jest příčinou paprsků kathodových, jsou záporné elektrony.

Byl to hlavně J. J. Thomson, který svými pracemi podepřel domněnku o dissociaci hmotných molekul v malinké částečky, jež jsou opatřeny jedny kladným, druhé záporným nábojem, čili v elektrony. On ukázal, že kathodové paprsky podržují tytéž vlastnosti, t. j. že rychlost elektronů je táž, i když se změní v trubicích plyn i material, z něhož je zhotovena kathoda, a že rychlost elektronů závisí jen na potencialné differenci kathody. Rychlost záporných elektronů byla vypočtena z odchylky kathodových paprsků v magnetickém poli a z odchylky jich v elektrickém poli nebo ze spádu potencialu nebo z vyvinutého tepla paprsků kathodových a shledána desetkráte menší nežli jest rychlost světla. Mimo to byl touž methodou vypočten poměr $\left(\frac{e}{m}\right)$ mezi množstvím elektrického náboje (e) a množstvím hmoty elektronu (m), nejnovější hodnoty pro $\frac{e}{m}$ leží mezi 1·72 a $1·88.10^7$ elektromagnetických jednotek; je totiž 1000kráte větší nežli týž poměr el. náboje a hmoty elektronů v elektrolyse. Z toho by plynulo, buď že jest el. náboj elektronů kathodových 1000kráte větší nežli jest náboj jontů vodíkových v elektrolyse a hmota jontův obou stejná, aneb že jsou zase náboje stejné, ale za to hmota elektronů kathodových 1000kráte menší nežli hmota jontů vodíkových.

Pokusy však bylo zjištěno, že náboj elektronů jest u všech plynů stejný, a to roven náboji jontů vodíkových v elektrolyse, jenž se rovná $3·5.10^{-10}$ jednotek elektrostatických. Proto se má za to, že záporné elektrony, jichž pohyb tvoří paprsky kathodové, mají hmotu 1000kráte menší nežli má jeden atom vodíkový.

Paprsky sekundární vznikají tím, že elektromagnetické popudy paprsků primárních, přijdou-li do prostředí, jež obsahuje elektrony, uvádějí tyto v pohyb s patrnou rychlostí.

Je-li rychlost elektronů konstantní, způsobí elektrony kol sebe elektrické a magnetické pole. Doznají-li elektrony zrychlení, vznikne příčná vlna a povstane elektromagnetické záření, jehož povaha závisí na tom, jak se mění rychlost elektronů. Mají-li elektrony dostatečně rychlý kmitavý pohyb, jest ona vlna vlnou světelnou. Zastaví-li se pojednou elektron, šíří se étherem zvláštní druh pulsací, jež jsou Roentgenovými paprsky.

O paprscích kanálových, anodových a α-paprscích látek radioaktivních možno na základě dosavadních četných pokusů říci, že jsou to kladně nabité jonty velikosti atomů. Kanálové paprsky se vysvětlují tak, že jest na kathodě umístěno množství plynu kladně nabitého, který působí jako anoda a vysílá anodové záření; učiní-li se otvor v kathodě, uniká toto za kathodu jako paprsky kanálové. Na solných elektrodách vznikají kladné jonty soli, které nárazem na anodu nabývají větší rychlosti. α-paprsky radioaktivních látek jsou rovněž kladné jonty velikosti atomů. Kdežto jest u prvých dvou druhů paprsků kladných poměr $\frac{e}{m}$ různý dle různých prvků, které jonty vytvořují, je stejným ten specifický náboj u všech látek radioaktivních. Charakteristickým jest, že se paprsky skladnou elektřinou skládají z částeček hmoty na rozdíl od paprsků s nábojem záporným.

Vzhledem tedy k těmto všem výsledkům bylo velmi blízko domnívati se, že ona malinká kathodová tělíska, záporné elektrony, jsou součástkami plynových atomův a že každý atom dá se rozštěpiti v množství elektronů právě tak, jak se dá rozděliti molekula v atomy. Elektron jest považován za malinkou část prostoru, kolem něhož jest éther ve zvláštním stavu napjetí. Všecky elektrony mají stejný elektrický náboj $3{\cdot}5.10^{-10}$ jednotek elektrostatických. Záporný elektron má poloměr 10^{-13} *cm*, kladné elektrony, jak se zdá, jsou vázány na hmotu chemických atomů.

Mimo to bylo přesně fysikálními methodami zjištěno (Kaufmann), že hmota elektronů nápadně roste, blíží-li se rychlost těchto rychlosti světla. Vysloven totiž smělý náhled (Abraham, Thomson), že elektrony mají pouze elektrický náboj a žádnou hmotu, a že hmota jich jest jen následek pohybu těchto nábojů. To jest hmota se pokládá za zjev původu elektromagnetického. Slovem elektron rozumí se tedy dnes jen elektrický náboj bez hmoty v dosavadním slova smyslu. Dřívější úvahy vedly nás k tomu, připsati elektronům hmotu, která je 1000kráte menší nežli jest hmota atomu vodíkového. Zevrubnější však studium svědčí o tom, že ona hmota byla jen hmotou myšlenou, hmotou elektromagnetickou.

*

Domněnka elektronová zaujímá dnes ve fysice velmi důležité místo. Vždyť spojuje nejrůznější obory fysiky v harmonický celek a je jednoduše vykládá, sbližuje všecky zjevy elektrických výbojů s radioaktivními látkami, uspokojivě vysvětluje světlo a elektřinu a umožňuje

jednoduchou představu o hmotě. Už dnes dovede vyložiti celou řadu zjevův a tušiti řadu fakt. Příští výsledky zvýší ještě její význam.

Fysika dnes triumfuje svým elektronem jakožto universálním substrátem právě tak jako před sto lety, když Young (1802) svou undulační domněnkou o světle zvrátil dosavadní názor o světle, nebo když Rumford (1804) ukázal, že teplo dostal třením, a že je tedy illusorní ona klassická představa o tepelné látce kapalné. Ba dnešní fáse je snad ještě významnější, poněvadž svými výzkumy o elektronech způsobuje převrat nejen ve fysice, nýbrž i v přírodní filosofii. Fysika totiž otřásla atomistikou s jejími silami do dálky, kterou ve filosofii ještě Fechner a W. Weber z plného přesvědčení tak zastávali, novými objevy učinila ve filosofii palčivou otázkou podstatu hmoty, kterou fysika považuje jen za pojem poměru, použila zákona o energii k výkladu vztahu mezi tělem a duší (Angličan Lodge a Rus Chvolson vystupují proti Häcklovi kritisujíce fysikální základy jeho monismu). Fysika sbližuje se s filosofií, která by sama nestačila zbudovati jednotný názor na svět, a to na prospěch filosofie, tak že mohl právem K. Stumpf na berlínské universitě při své inaugurační řeči mluviti o „znovuzrození filosofie“ z ducha přírodní vědy.

Dobré zdání rad císařských pro Čechy a Moravu po bitvě Bělohorské.

Napsal JAN TENORA.

Úřední zpráva o vítězné bitvě na Bílé Hoře došla do Vídně pozdě — teprve 16. listopadu 1620. Pominula dosavadní trapná nejistota, a zavládla u císařského dvora nesmírná radost. Vždyť útěk Bedřicha Falckého a opanování Prahy, střediska odboje, znamenalo ve svých důsledcích povolení odboje samého, podrobení království Českého.

Ale království bylo dobyto zbraní. Poměr, který nastal mezi císařem a dobytou zemí, byl poměrem vítěze k přemoženému, vítěze, který si zavádí svůj řád, provádí svou vůli, naprosto vládne poraženými, je soudí a trestá. A toho poměru byl si vědom císař Ferdinand II. i všichni, kteří na dvoře jeho měli vliv a rozhodující slovo. Než zatím bylo potřebí jisté reservy; třebas že bylo dobyto skvělé vítězství, přece nebyla ještě všecka země v moci císařově a jakkoli nebylo pravděpodobno, přece jen počítati se mohlo s možností, že odboj může ještě vzplanouti. Proto bylo potřebí všestranně uvažovati, jak si počínati a co zaříditi, co by bylo účelno a vhodno, aby se v Čechách utvrdilo panství císařovo. Za tím cílem císař hned koncem listopadu předložil svým radám dvanáct otázek a žádal dobré zdání o nich.

První popud k řešení české otázky vyšel tedy od císaře samého a dobré zdání rádců císařových mělo za podklad dotaz císařův. Toto dobré zdání jest pak neradostnou, nesnadnou a někde i bezradnou odpovědí na dalekosáhlé otázky, při níž se ovšem béře ohled na přání se dotazujícího a na náladu v rozhodujících kruzích.

V poradách o odpovědi na dotazy císařovy, jak Gindely vykládá,[1]) súčastnili se, jak se podobá, přímo nebo nepřímo, všichni vynikající mužové při dvoře vídeňském, ale jmenovitě pánové z Eggenberka, z Lobkovic, president říské dvorní rady hrabě Hohenzollern, člen říšské dvorní rady Hegenmüller, říšský místokancléř Ulm, kardinál z Dietrichštejna a hrabata z Meggova a Trauttmansdorfa. Za předsedu této rady uvádí katalog akt uchovaných v knížecím Dietrichštejnském archivě v Mikulově kardinála Dietrichštejna.[2]) Jaké účastenství měli jednotliví

[1]) *A. Gindely*, Dějiny českého povstání léta 1618, díl IV. 31.

[2]) Archiv historický fasc. 191: Böhmische Rebellion. Gutachten einer nach der Schlacht am Weißen Berg von Ferdinand II. unter dem Vorsitze des Cardinals über die in Böhmen vorzunehmenden Reformen angeordnete Commission. Nachtrag zu diesem Gutachten. Kais. Proposition über die von der Commission zu berathenden Gegenstände.

radové v dobrozdání, které bylo císaři podáno, není sice známo, ale úplně možno souhlasiti s míněním Gindelyho, jenž usuzuje z té okolnosti, že vyjednávající osoby řídily se úmyslem, aby ústava česká byla rázným způsobem obmezena, a aby všecky společenské a právní poměry v zemi byly přeměněny, že můžeme za to míti, že strana německá jak počtem povolaných rádců tak také dalekosáhlými svými návrhy vrchu nabyla. Domněnku svou vidí Gindely potvrzenou četnými opravami, jaké přičinil říšský místokancléř Ulm ke zprávě komise.

Tuto zprávu uvádí Gindely z vídeňského státního archivu jako „Gutachten der kais. Räthe, wie der Sieg in Böhmen auszunützen sei.[1]) Ale v knížecím archivě mikulovském je zpráva tato, ač neuvádí se týmž titulem, také zachována, a u ní jsou zase četné opravy a doplňky rukou kardinála Dietrichštejna. Možno tedy usuzovati, že výsledek dlouhých společenských porad byl sice ve stejná slova napsán, ale ještě pro další jeho posouzení byl opis jeho každému členu komise doručen, aby podle mínění svého navrhnul snad další změny. Konečnou redakcí dobrého zdání, jež bylo císaři skutečně podáno, není sice ani text, jehož Gindely užívá, ani text mikulovský, ale z obou přece dobře poznáváme podstatu mínění císařských rad.

Gindely podávaje na místě uvedeném dosti obšírně obsah dobrého zdání neřídí se pořádkem předložených otázek, jichž textu neměl asi před rukama, nýbrž z odpovědí radů, která celkem co do pořádku přiléhá k otázkám císařovým, vybírá to, co se mu zdálo důležitějším, a řadí to k sobě podle svého uznání. Podrobnosti přechází, ačkoli zasluhují také povšimnutí a ačkoli z nich možno také souditi o proudech, kterými radové císařští unášeni byli. Proto zajisté jest oprávněno, když znova blíže obrátíme pozornost na dobré zdání rad císařských podle akt mikulovských se stálým zřetelem na vývody Gindelyho. K tomuto dobrému zdání pro Cechy připojujeme pak o něco pozdější dobré zdání pro Moravu, které načrtnul kardinál Dietrichštejn, s nímž však až na některé maličkosti souhlasili ostatní radové; ze vzájemného poměru obou dobrých zdání viděti, že všecky zásady stanovené pro Čechy jsou úplně přijaty také pro Moravu, jen že jsou již podrobněji vypracovány. Dobré zdání pro Čechy bylo podkladem a předlohou pro Moravu.

Radám bylo císařem předloženo těchto 12 otázek:

1. Co se má hned a bez prodlení po nynějším vítězství a podle nynějších poměrů zařídit v království Českém *a)* k jeho zachování

[1]) *Gindely* l. c. IV. 32.

a utvrzení, *b)* k znovuzřízení náležité, dobré a potřebné vlády, a také *c)* k opětnému dosažení milého pokoje a bezpečnosti vzhledem 1. na náboženství, 2. spravedlnost, 3. vojsko, 4. finanční zařízení (oeconomia)?

2. Co by nezbytně vyžadovalo osobní přítomnosti Jeho Veličenstva císaře a krále?

3. Jaké vlastně nesnáze by se naskytly, kdyby se císař neodebral osobně hned nyní do království Českého?

4. Zdali a jakými prostředky by se těm nesnázím mohlo čeliti?

5. Jaké zase obtíže a rozmysly mohly by býti nebo se státi, kdyby se měl císař nyní do Prahy odebrati, a to jak na cestě, tak za pobytu v Praze i na zpáteční cestě?

6. Zdali a kterak by se takové obtíže a rozmysly mohly přihoditi, nebo mohly-li by býti s cesty odklizeny?

7. Pro případ, že by se císař sám nemohl nebo nechtěl do Cech odebrati, zdali by tam měl poslati některé osoby na místě svém a jaké? A jakou na ně vznésti komisi a moc? A zda-li by správa království na zatím nemohla býti opatřena místodržitelem, jak je tomu v Horních Rakousích? A kterého, nebo kterých zvláště k tomu mělo by se upotřebiti?

8. Zdali a kterak měl by se hned dáti průchod právu na nejpřednější náčelníky povstání a odbojníky?

9. Proti kterým mělo by se zvláště právem zakročiti?

10. Zdali trest nad nimi vykonati před příchodem císařovým nebo po něm?

11. Kdy a s jakými slavnými obřady zrušiti konfederace a spolky?

12. Kterak by císař za nynějšího stavu věcí, když dobyl svého království Českého mečem, mohl rozmnožiti své královské komorní důchody v Čechách? A které důchody by mohl přivlastniti ku své komoře, jak z konfiskovaných statků, tak z jiných důchodů království? Při tom zvláště pamatovati jest na pobečovní a na přivlastnění si statků manských.

Na tyto otázky podávali císařští radové dobré zdání. Plně jim věříme, když v úvodě vyznávají, že otázky ty shledali takového dosahu a důležitosti, že by se měli slušně omluviti. Tak totiž zmírněna původní slova, že se pokládají za příliš skrovné a slabé, aby k tomu mohli rozumem svým dostačiti. Nicméně, že poslušně plní vůli císařskou a podávají své dobré zdání, o němž resoluce přísluší císařovi.

U první otázky projevují radové mínění, aby při příštím obnoveném holdování a i jindy u každé přísahy, která se skládala jak při vysokých úřadech tak v městech, vždycky se přísahalo netoliko císaři jako

spravedlivému, přirozenému pánu dědičnému — a na toto slovo sluší dobrý pozor dáti — nebo budoucímu králi, nýbrž také jeho dědicům a potomkům. Tím mělo se výslovně poukázati, že dědičná posloupnost jest dobře zdůvodněna a tak mělo na budoucí časy pominouti ono pobloužení a falešné domnění, jakoby volba krále českého byla svobodna, což bylo vedle jiných neodůvodněných, předstíraných věcí jen zástěrou nynějšího rozvratu. Radové odůvodňovali tento svůj náhled ze zřízení zemského království Českého, které stanoví hned na začátku, že základními zákony při volbě krále, kdyby k ní někdy dojíti mělo, jsou bulla Karla IV, ustanovení krále Vladislava a revers císařem Ferdinandem stavům daný; tyto však výslovně potvrzují dědičnou posloupnost královu, pokud jen kdo z královského rodu zbývá. Tak bylo také vícekráte tiskem veřejně prohlášeno. Proto je slušno, aby podle toho byly také přísahy skládány, jakož také jsou ve zřízení zemském předepsány formuly přísežné, podle nichž nejvyšší purkrabí, zámecký hejtman a purkrabí karlštýnský přísahají zároveň králi a jeho dědicům.

Tyto výklady jsou správny[1]) a všichni radové se tu srovnávali. Podle akt mikulovských chtěl ještě na něco upozorniti a něco dodati kardinál Dietrichštejn. Týkalo te to pojmu a slova: „koruna“ česká. Připsal k svému dobrému zdání, že slovo koruna v privilejích, v zápisech lenních, v kompaktatech a jiných spisech působí mnoho škodlivých osobivostí u některých českých stavův, a že na základě toho se opovážili práva majestátní k sobě potáhnouti a pomoci a povinností vyžadovati, proto aby císař svého času nezbytně povážil, jak tomu odpomoci: mohlo-li by se slovo to vůbec vynechati nebo lépe vyložiti.[2])

Dále podávali radové své dobré zdání, aby se ustanovilo hned veřejnými patenty a potom za budoucího sněmu, jakož se stalo roku 1547 Ferdinandem, kdo by budoucně posloupnost popíral, nebo potom uzavíral nějaké unie, konference, nebo protektoráty, ať by se tak dálo pod jakoukoli záminkou, nebo i kdyby někdo se opovážil o nich jednati, že ztratiti má hrdlo, poctivost i statek.

---

[1]) *Gindely* l c IV 32.

[2]) Za to však chybí v aktech mikulovských jiný odstavec, o němž zmiňuje se Gindely, pravě: »Také se může souhlasiti s radou, aby císař obmezil moc nejvyšších úředníků zemských, kteří, jak známo, nemohli býti sesazeni, a aby zrušil toto jejich právo, neboť řádná vláda byla při takovéto výsadě naprosto nemožnou.« Je tedy odstavec tento asi připiskem říšského místokancléře Ulma a jeho návrhem, který potom, jak se podobá, byl od většiny usnesen a císaři skutečně podán. Souditi možno tak z toho, že ohlas odstavce tohoto ozývá se také z pozdějšího dobrého zdání pro Moravu, aby císař na vůli měl nejvyšší úředníky zemské připustiti a zase propustiti.

Potom vyslovovali se radové, čeho by bylo potřebí, aby byla utvrzena pokojná vláda a aby byla udržena povinná poslušnost. Potřebným prostředkem býti se jim vidělo, aby byly v hlavním městě Praze zřízeny a zbudovány dvě pevnosti, a to na Petříně blízko Strahova, kde se asi najde voda, a druhá na Vyšehradě, nebo na kterých místech uznáno bude od vojenských znalců nejpohodlnějším a nejvhodnějším. Se stavbami mělo se hned započíti, poněvadž by nejen poddaní musili při nich povinně pro odboj robotovati, nýbrž i mohli mnoho napomáhati vojáci, kteří v Praze zůstanou. A poněvadž kromě domácích nepřátel jest hleděti také na cizí, měly by se nadělati záseky, jako za starodávna, měla by se také dobře opatřiti zemská obrana, jakož je tomu v německé říši, a zvláště měla by se města blízko průsmyků, zejména Plzeň, Tábor a Kladsko a kolik takových míst ještě jest, opatřiti posádkami a jinými obrannými potřebami. Za tím účelem mělo býti stále na 2000 mužů chováno v posádkách a kromě nich 500 jezdců a 500 pěších jako vojsko královské. Ale v tom ve všem že lépe poradí vojenští znalci. A kardinál dodával k tomu: „Z čeho bude se posádka platiti, bude potom následovati. Jakmile jen pevnosti budou k obraně způsobily a posádky nařízeny, musí se potom zbývajícímu vojenskému lidu zaplatiti a musí se ven ze země vypraviti."

V podstatě byla tato rada dobrá; vojsko mělo čeliti vzpourám a zabezpečiti spořádané poměry. Ale všecka pravomoc nad vojskem měla od té doby soustředěna býti v rukou králových, a ingerence stavovská měla úplně přestati. Císař měl míti stálé posádky své v zemi, a vojsko to nezáviselo již nikterak na stavech, ba bylo proti stavům. Slabou jen výhradu proti neobmezené moci královské ve vojenství činil kardinál Dietrichštejn, aby vojsko to bylo obmezeno počtem 3000, a aby ostatní vojsko nad to se ze země vybylo. Výhradu tuto diktovala zkušenost i obava před řáděním vojska v zemi, ale praktického významu neměla.

Rádcové císařští radili pak ještě před příjezdem císařovým do Čech k revisi všech privilejí a doporučovali, aby byly zcela zrušeny ty, které by byly na odpor císařské důstojnosti, ostatní pak aby byly po vůli císařské znova propůjčeny, opraveny nebo potvrzeny. Se stanoviska radů císařských je tato rada samozřejma a nelze proti ní nic namítati.[1])

Na otázky 2.—6. odpovídali radové souhrnně. Uznávali sice, že by přítomnost císařova v Čechách mohla mnoho užitečného způsobiti,

[1]) *Gindely* l. c. IV. 32.

ale přece neradili, aby hned nyní odebral se císař z Vídně do Čech. Pomíjejíce mlčením jiné důvody uváděli zkrátka, že panují ještě v Uhrách i na Moravě nebezpečné nepokoje, a že by v nepřítomnosti královë mohli se snadno v těchto zemích více vzmužiti, spolu spojiti a všelijaké nesnáze a nebezpečí i v dědičných zemích rakouských připraviti. K tomu potřeboval by císař, aby byl bezpečen, silného doprovodu, čímž by síla císařského vojska byla oslabena a nepřítel by mohl něco nepřátelského podniknouti. Také ještě nejsou všecky průsmyky v Čechách zajištěny a jinak jest všude veliký zmatek, ale zvláště lze si pomysliti, že na císaře hned na začátku budou v Praze velice nabíhati a mnohonásobné stížnosti přednášeti, a přece že císař nebude moci každému zlu odpomoci, ano že by vlastní vojsko císařské, ve kterém beztak špatná kázeň jest, snadno mohlo na císaři požadovati své zaplacení nebo něco jiného, což by bylo k umenšení císařské důstojnosti a vážnosti. Rovněž by císař nemohl pominouti, aby proti některým hlavním náčelníkům povstání nebylo podle požadavku spravedlnosti ostře nastoupeno.[1]) Jest však chvalnějším, aby král a panovník při svém prvním příchodu do království projevoval a ukazoval spíše dobrotu a laskavost, než podobnou přísnou spravedlnost. Proto jest radno, aby provinění takové souzeno bylo za nepřítomnosti a před příchodem císařovým od jiného, jenž by byl z knížecího rodu a veliké autority. Tuto poslední radu připsal kardinál Dietrichštejn na místě prostějšího mínění jiných rádců, že může to býti bez císaře jinými vynikajícími osobami nařízeno a vykonáno; kardinál vyjadřuje se určitěji a poukazuje již tu na bavorského knížete Maximiliana. Konečná však rada všech vyznívala, aby císař toho času cesty do Čech zanechal až do jistější příležitosti.

(P. d.)

[1]) Slova Gindelyho (IV. 37): »Císař prý by musil v případě takovém dáti milosti průchod, a to že se nesmí státi« — vkládají do textu příliš mnoho, co není v dobrém zdání císařských rad.

Nový návrh trestního zákona.

JUC. Karel Novotný.

14. říjen 1909 bude význačným mezníkem v dějinách reformního hnutí v našem trestním zákonodárství. Tohoto dne předložila vláda proti všemu očekávání a k překvapení celé veřejnosti nový návrh trestního zákona. Těžce nesla veřejnost již dlouhou dobu, že lhůta pro publikaci této nutné a nevyhnutelné reformy zákona již po několik roků byla vždy a vždy oddalována. Překvapení způsobila i zevnější forma, v jaké nový zákon veřejnosti předložen byl. Publikace obsahuje totiž pouze text nového zákona, nikoli však motivní zprávu. Tato uveřejněna bude prý v nejbližší době. Překvapení způsobila také rychlost, s jakou ministerstvo spravedlnosti, jež, jak předobře známo, v podobných záležitostech často až veřejným zájmům škodlivou zdlouhavostí a nemístnou bojácností se vyznamenává, předlohu uveřejnilo. Konečně způsobila i ta okolnost překvapení, že vláda dříve veřejnosti návrh předložila, kdežto jindy bylo ustáleným zvykem, že předně parlament každou novou předlohu obdržel.

Nelze se při tom ubrániti dojmu, že vláda rychlou publikací Německo, kde se taktéž reforma trestního práva chystá a uveřejnění každý okamžik čeká, hleděla předejíti.

Ať již motivy vlády byly jakékoliv, musíme s radostí přivítati rychlé rozhodnutí vlády. Uplyne sice ještě mnoho roků, než tato předloha se stane zákonem, a není také možnost vyloučena, že bude stejně neslavně pohřbena jako mnoho jejích předchůdkyň. I v případě zmaření předlohy znamená tato velký krok k blízké definitivní reformě, jež se oddáliti již nikterak nedá.

I.

Trnitá cesta to jest, kterou reforma trestního práva v Rakousku kráčí. Dne 3. září 1803 byl trestní zákon v Rakousku vydán. A nebyla to snad nějaká nová práce jiných zásad a jiných myšlenek, nýbrž vydaný zákon měl za základ východní, haličský trestní zákon z roku 1797 a mnozí právníci považují trestní zákon z roku 1803 za pouhou, pouze v nepatrných částech zmírněnou kopii Josefinského trestního zákona, překypujícího ztrnulým principem odstrašovacím.[1])

[1]) Zdali tento náhled je správným, nechci na tomto místě rozhodovati. Jisto jest, že pro svou dobu trestní zákon z roku 1803 byl mistrovským dílem, které též v cizině plně uznáno bylo a některým trestním zákonům německým a švycarskému za vzor sloužilo.

Reforma ze dne 27. května 1852 nezměnila mnoho v materielním ohledu.

Je samozřejmo, že náš přes sto roků starý zákon se přežil.

Na konci 18. a na začátku 19. století zbudován v naší době starožitný, úctyhodný zbytek již dávno překonané, nynějšímu právnímu cítění úplně cizí kulturní periody.[1])

Theorie psychologického nucení, jež ve vědě již dávno k překonaným patří, je základem jeho. Jeho úkolem bylo absolutismus krýti a podporovati, nezná proto státních základních zákonů, jež později povstaly, a nemůže se přizpůsobiti konstitučnímu státu.

Socialní politikou, jež nyní světem hýbe, myšlenkovými proudy, jež ke všeobecnému volebnímu právu vedly, jest nedotknut a přichází nutně do velkých rozporů s názory a potřebami naší doby.

Velkým nedostatkům trestního zákona hledělo se novellami, vedlejšími trestními zákony odpomoci. Dobrým prostředkem to však nebylo. Neboť zákonodárství muselo se tak co nejspíše se starým do nepřekonatelného sporu dostati. S úplně změněným skutečným a vědeckým základem, s novou zákonitou technikou nemohlo se nikterak starému zákonu přizpůsobiti. Výsledek také byl, že na této dráze se nahromadila nepřehledná řada trestních specialních zákonů, které mezi sebou se jen těžko nebo vůbec nedají srovnati.

Důsledky tohoto neudržitelného stavu také se brzy dostavily.

Dle zásad moderní trestní vědy naším trestním zákonníkem se zabývati jest nesmírně obtížno. A zvláště pro učitele trestního práva! Zabývá-li se zákonem platným, musí nechati luštění důležitých problemův a nazírání dnešní vědy stranou. Věnuje-li více pozornosti požadavkům moderní vědy, zanedbává nynější platné právo a odcizuje mladé právníky

[1]) Dalekosáhlé a pronikavé jsou změny, jež ve vědecké literatuře nastaly. Klassický směr, jehož základním sloupem je tak zvaný indeterminismus, nauka o volnosti lidské vůle, utkal se v nezohledném boji s positivismem. Volnost vůle jest dle učení klassického nezbytným předpokladem pojmu viny a odpovědnosti a zakládá spolu s momenty vědomí a poznání podmínky příčetnosti. V těsném spojení s touto myšlenkou je theorie spravedlnosti neboli odplaty, podle kteréž trest zásadně má býti zlem, jež ukládá se vinníkovi proto, že ho svým činem zasloužil a v té míře, v jaké ho zasloužil. Jednostranné kritice bylo učení to podrobeno školou positivistickou (Lombroso, Lißt a j.), které je zločin zjevem buď přirozeně pathologickým aneb společensky pathologickým. Boj mezi těmito dvěma směry není sice ještě vybojován, avšak přece dal hlavní popud ke zdokonalení a opravám zákonodárství trestního. (Indeterminismus jakýsi, ovšem zmírněný, jest však nezbytným předpokladem příčetnosti. *P. red.*)

zákonu. Je to velmi nebezpečná alternativa! Nebezpečnějším jeví se však důsledky při činnosti soudcovské. Většina rozsudků nesnese v rozhodovacích důvodech vědecké kritiky vůbec. S tímto důsledkem mohli bychom se však lehčeji spřáteliti, neboť v tomto ohledu jest možno pouze odborníkům, kteří dobře znají příčiny nynějšího stavu, vědecky naše rozsudky rozebírati. Hůře se to má u laiků. Zde často striktní použití zákona, na který každý soudce přísně vázán jest, se od obviněného a od veřejnosti pociťuje jako nespravedlivost.

Je tedy nezbytnou nutností konečně reformu našeho trestního zákona provésti.

Z primitivní vděčnosti měli bychom zmínku učiniti o těch mužích, kteří jako první o zlepšení trestního zákona pracovali. Vedlo by to však daleko, velké jich zásluhy dle pravdy oceniti. Konečně jména jako Glaser, Pražák, Schönborn jsou ve svém významu u veřejnosti dosti známá.

Nejméně zásluh na celém díle má nynější vláda. A přece bude, ať již předlohu jakýkoliv osud stihne, jméno nynější vlády a zvláště min. Hohenburgra s osnovou na vždy spojeno.

V novější době je to Dr. Arnošt Koerber, který vážně, pilně a energicky se s reformou trestního zákona zabýval.

V započatém díle pokračoval Klein, a sice způsobem význačným, a jen politické časové poměry zavinily, že již on s reformou nemohl před forum veřejnosti předstoupiti. Klidně však můžeme říci, že Klein má největší zásluhy o celou reformu.

Než předloha byla veřejnosti předána, pracovalo se po několik roků ve velkých, malých komisích, v enquetách a v tiché světničce učenců.[1]) Dlužno pouze litovati, že se k těmto přípravným pracím nezavolali též odborníci ze všech stavů. Jeť trestní zákon skoro nejdůležitějším ze všech zákonů, kterým každý jednotlivec tangován jest, a tu v zájmu věci samé se doporučovalo vedle právníkův a lékařů též jiné praktické stavy o dobrozdání požádati.

Že chyba ta v parlamentě odstraněna bude, nelze při nynějších poměrech s jistotou očekávati.

Věcné a oprávněné kritice jak vědecké tak veřejné nastává nyní nejdůležitější úkol posuzovati, zdali se podařilo zákon vypracovati, jenž vědě i potřebám obecenstva odpovídá.

Kéž by správa justiční na každou kritiku, jen když jest věcnou

[1]) Jeví-li čtenář zájem pro dějiny nové předlohy, přečti si »Poznámky«, jež ministerstvo spravedlnosti textu předlohy předeslalo.

a oprávněnou, ohled vzala, kéž by parlament dopřál této předloze lepší osud než dřívějším osnovám, jež v posledních letech předloženy byly, brzy však pohřbeny.

Jak trestní předloha musí zůstati ušetřena každého jednostranného radikálního směru, jak nesmí fundamenty trestního práva rázem abortiti, tak nesmí se ani toho směru úzkostlivě dbáti, který se věrně jen osvědčeného, starého drží a každou novotu potírá.

Radikální směry nesmí zapomenouti, že v každém reformním hnutí jest dlužno dosažitelné od nemožného rozlišovati, a že zvláště trestní zákon ve svém působení na širší veřejnost musí s cítěním a myšlením lidu býti kongenialní, musí základ míti v celé duševní kultuře společnosti.

Konservativní kruhy musí dbáti toho, že zákon může obsahovati nová zařízení, i když základní jich myšlenka v širší veřejnosti není vžitá, není jasná. Trestní zákon musí pedagogicky působiti a všeobecný pokrok podporovati. (P. d.)

První visitace katolického biskupa v Sibiři.

Dle původních pramenů sestavil Karel Jindřich.

Sibiř osídlena již několik století též katolickým obyvatelstvem. Vnikli tam účastníci různých výprav, podnikaví dobrodruzi, které přivábila pověst o zlatonosných řekách a zlatou rudou oplývajících ložiskách, o stepích a lesích plných zvěře se vzácnou kožešinou a živila v nich naději rychlého zbohacení. Usazovali se tu různí uprchlíci a psanci, jimž bezmezné sibiřské kraje skýtaly nadějnou skrýš před pronásledovateli. Hlavně však zalidňovali Sibiř ve válkách zajatí a z vlasti vypovězení aneb za účastenství v povstáních roku 1831 a 1863 na „kátorgu“ do sibiřských dolův odsouzení Poláci, kterým s řídkými výminkami ani po odbytém trestu již nebylo možno vrátiti se do rodného kraje. Později nutil též neobyčejný rozvoj průmyslu v západním, po výtce katolíky obydleném území k čilejšímu obchodnímu spojení s mnohoslibnou Sibiří a živější styky s ní podněcovaly stále nové tlupy různých odborníkův a dělníků hledati prameny odbytu a výživy v této nové, dosud málo prozkoumané a přírodním bohatstvím tak oplývající zaslíbené zemi. Když pak v posledních desítiletích vystavěno tam četných závodův a továren a přistoupeno konečně i k stavbě velké sibiřské železnice, kde množství polských inženýrů, technikův a jiných pracovníků nalezlo

trvalé zaměstnání, zmohl se ovšem i katolický vystěhovalecký proud. Vedle toho vzrůstal se zdejší posádkou též počet katolických vojínů.

Dbajíce o svůj hmotný blahobyt nezapomínali tamní katolíci též svých duševních potřeb a přes těžké poměry a časté překážky jali se ve větších střediskách z vlastních prostředků stavěti kostely, kaple nebo aspoň prozatímní soukromé modlitebny. Nemnohým, katolickými metropolity zde ustanoveným duchovním vypomáhali pokud mohli a směli četní, za věrné plnění svých povinností a za lásku k svému národu sem vypovězení biskupové a kněží, kteří i zde horlivě pečovali o duševní blaho věřících, jsouce jim upřímnými pastýři a rádci.

Přes to stával se nedostatek kněžstva stále citelnějším. Jedinou tomskou gubernii obývá nyní přes 50.000 katolíků, z nichž v samém Tomsku jest přes 10.000 při dvou duchovních správcích, kteří musí kromě toho rozjížděti se po celé gubernii, rovnající se objemem Francii. Nejinak je tomu v jiných sibiřských guberniích, kde některému knězi vykonati jest při visitačních objížďkách do 25.000 verst, aby aspoň jednou ročně sloužil v rozptýlených osadách mši svatou a posluhoval Svátostmi.

V celé západní Sibiři byly dříve pouze tři kostely, z nichž nejstarší v Tomsku, pak Spasském selu a dřevěný kostelíček v Krasnojarsku, vystavěný ještě péčí a nákladem slavného metropolity Ignáce Holowińského (1851—1855). Teprve ku konci 19. století, zvláště však po osudné rusko-japonské válce ruská vláda nejen již neklade stavbě katolických kostelů takých překážek jako dříve, správně uzavírajíc, že náboženský vychov jest pro trůn i stát nejlepší zárukou věrnosti poddaných, nýbrž naopak jeví v zájmech úspěšné kolonisace Sibiře příchylnost ku katolickým přesídlencům, považujíc je za živel nad jiné spolehlivý. Odtud začal počet katolických kostelů neustále vzrůstati. V městech Kainsku, Mariinsku, Tobolsku, Krasnojarsku, Taře, Omsku, Archobadu vystavěny kostely nové, rovněž v četných katolických koloniích jako Novonikolajevka, Krestavka, Michalovka. Dvurěčnaja, Barokovka, Marienburg a j. V Charbinu vystavělo krásný kostel ministerstvo financí hlavně pro katolické vojíny. Vysvětiti ho zamýšlel na své visitační cestě ještě metropolita Bolesław Kłopotowski, ale předčasná jeho smrt tomu zabránila. Zlý osud stíhal vůbec v průběhu posledních osmi let mohylevskou arcidiecesi. Zemřeli v tom čase arcibiskup Kłopotowski (1901—1903), hrabě Jiří Szembek (1904—1907), Apolinář Wrukowski (1909), který sotva půl roku ji spravoval.

Když ještě za jeho života přidán mu za koadjutora dřívější administrátor biskup Štěpán Denisiewicz a biskupem sufraganem stal se professor duchovní akademie Jan Cieplak, rozhodnuto, aby ještě v tomto (1909) roce byla stůj co stůj podniknuta tak dlouho odkládaná a přece tak velenutná visitační cesta po Sibiři. Obtížného toho úkolu podjal se jedenapadesátiletý, čilý a energický biskup Jan Cieplak, jenž po tklivém rozloučení v kathedrálním chrámě a přečteném „itinerarium“ vyrazil 17./30. dubna z Petrohradu. Tovaryšilo mu čtvero kněží: Zygmunt Łoziński, inspektor petrohradského semináře, Andrzej Bujewicz, vice-

děkan petrohradského kostela sv. Kateřiny, Kazimierz Skrynda, professor semináře, a Marcin Wencław, vikarista z Rigy, druhdy kaplan v Irkutsku. Cestou přidružil se a provázel biskupa vysoce učený kněz Justin Pranajtis, dříve professor petrohradské duchovní akademie, nyní farář v Turkestáně. Náhodou připadala na den odjezdu ročnice tolerančního úkazu, což sám biskup svým průvodčím později připomenul.

Příštího dne po třetí hodině popolední přibyl visitator do gubernského města Vologdy (30.000 obyvatelů), jednoho z hlavních etapů dlouhého traktu, po němž se tisícové jeho souvěrců dobrovolně i nuceně ubírali na daleký východ. Před lety navštívil je nyní z Ruska vypovězený a v Římě dlící arcibiskup František Albin Symon, někdejší professor a rektor petrohradské akademie. Město ležící v bahnitých nížinách, dávněji porostlých hustým lesem, jest velice jednotvárné, špinavé, neúhledné a za mlhavého, mživého počasí vypadalo ještě chmurněji. Na stanici uvítali biskupa jaroslavský farář Bujno, ředitel oddělení říšské banky Spindler a několik osadníkův. Odebrali se do chudé, prostičké kaple, umístěné nad obydlím kněze, vedle níž jest i byt varhaníka, a sice v domě, jejž roku 1863 tehdejší gubernátor katolík Chomiński osadě daroval. Pastýře očekávala zde hrstka věřících se svým mladým farářem S. Butkusem. Po promluvě biskupa a požehnání nejsv. Svátostí vykonána pobožnost za zemřelé, ostatek dne pak zaujala zpověď, převážně vojínů, nešpory a biřmování. Nazejtří sloužena pontifikální mše, po níž opět biřmováno, a hned potom nastalo loučení. Biskup nabádal přítomné ku stavbě nového kostela, což by se při energii faráře a dobré vůli farníků zajisté dalo uskutečniti, tím spíše, že hned vedle jest prostora 139 čtverečních sáhů, koupená k tomu účelu ještě tehdy za zmíněného gubernátora. Nový chrám stal by se ústředím, z něhož by se kolem rozproudil čilý duchovní život. Dvě věci došly zde uznání, a sice pěkný kostelní zpěv, pěstovaný mladým ještě, ale nadaným varhaníkem Jurkiewiczem, a v jeho bytě umístěná farní bibliotheka, čítající přes 1000 svazků, kterou založil nynější irkutský farář Żyskar, když tu před několika roky byl internován.

Po obědě u notáře Dziemidka opustil sice biskup Vologdu, nikoli však vologodskou farnost, zahrnující jako vůbec většina katolických farností v Rusku celou gubernii a sahající až k Uralu. Hloučky katolíků bydlí v Ustjugu, Totmě, Nikolsku, Jarensku a j. a sestávají hlavně z vypovězenců, očekávajících, až vyprší lhůta jim vyměřená. Nebylo možná zvěděti ani přibližný počet zdejších katolíků, poněvadž nový farář nemohl za svého krátkého pobytu sestaviti jejich seznam. Mezi zdejší posádkou jest asi 80 katolických vojínův a školu navštěvuje všeho všudy 20 dítek obého pohlaví.

Přes rozlehlost vologodské farnosti ocitli se visitanti záhy v novém území, ana se vologodská gubernie šíří k severovýchodu, a železniční trať, tvoříc lehký oblouk na jihovýchod, vede přímo k Vjatce (28.000 obyvatelů) přetínajíc kostromskou gubernii, v níž při ústí řeky Veksny do Kostromy leží město a stanice Boj. Zde zdála zvláštní deputace, skládající se ze tří asi 11letých chlapců (dvou bratří Tołłockův a

Zimmermanna), jichž rodičové se vypravili do Vologdy a patrně s vlakem se rozminuli. Hošíci dostali od biskupa po obrázku a potěšeni, že ho spatřili, odešli domů. V 9 hodin ráno stanul vlak na vjatském nádraží, kde biskupa uvítal místní farář W. Ostrowski, jenž pro vzrušení sotva byl s to představiti mu tři pány ve jménu celé obce přibylé na stanici, jelikož za příčinou velké vzdálenosti nádraží od města všichni farníci očekávali biskupa před kostelem. Pouze houfec Lotyšů jedoucích do Krasnojarska obklopil biskupa při východu z vaggonu a tklivě ho vítal. P. Škrynda, Lotyš rodem, sdělil jim, kam biskup cestuje, i rozloučili se tudíž v naději, že ho brzo zase uzří.

Cesta ke kostelu vedla bahnitou silnicí a pak ulicemi naplněnými hlubokým černým blátem. Biskup s jedním knězem jel v jediném snad ve Vjatce se nacházejícím dosti pošramoceném kočáře, jehož dvířka se neustále otvírala. Ostatní pospíšili na drožkách napřed. Kostel zasvěcený nejsv. Srdci Páně a Panny Marie, stojící na pěkném hřbitově, jest nový, bez určitého slohu, ale dosti úhledný, s dvěma vížkami. Vystavěl ho roku 1901 dříve sem vypovězený, později za faráře ustanovený a nyní již zvěčnělý P. Filippowicz, ale celé vnitřní zařízení, čtyři oltáře, kazatelnu, kostelní nádoby a roucha pořídil nynější farář. Biskup vysvětil novou svatyni 4. května, první to na své visitační cestě, načež navštívil pravoslavný hřbitov, na němž za nedostatku vlastního dříve pochováváni též zdejší katolíci. Vedle jiných odpočívá zde i předposlední chelmský biskup (nominat) Kaliński, jehož zanedbaný hrob teprv nyní bude opraven a pomníkem opatřen. Mezi dobrodinci chrámu vyniká zvláště p. Jakubowski, který za účast v povstání roku 1863 byl odsouzen k nuceným pracím při stavbě kurské železnice a po odbytém trestu z Voroněže přicestoval do Vjatky, maje všeho 21 kopějek jmění. Dík svým schopnostem a přičinlivosti jest nyní, po 45 letech, majitelem nejlepšího cukrářství, pekárny a několika domů ve Vjatce a statku na Volyni. Když mu kdysi jistý Rus vytkl, že toho všeho nabyl mezi nimi, v ruské zemi, odtušil, že všecko jim ochotně ponechá, jestli též oni mu vrátí, co on jim přinesl v oběť: svou mladost, schopnosti a práci neúmornou. Se dvěma jinými zde meškajícími spoluúčastníky, pp. Szenkaerzewskim a Pawlowskim požívají u mladších krajanů veliké vážnosti a všichni závodili v srdečném uvítání a společném pohostění biskupa ve farním domě.

Vjatská osada čítá asi 900 duší a kolem sta vojínů; též okresní komandy mají mezi sebou dosti katolíků. Hloučky jich bydlí ještě v Sarapolu, Jelabugě, Slobodinsku, které farář dvakráte v roce navštěvuje. Kromě duchovní správy vyučuje též v různých školách katolickou mládež, jejímuž výchovu věnuje vůbec většinu volného času, a tato lne zase celou duší ke kostelu a svému duchovnímu příteli.

Cesta do Permu (45 000 obyvatelů) trvala přes půl dne. Na stanici Zujevce počastovali obědem biskupa a jeho průvodce majitelé tamního buffetu manželé Wysočtí. Do Permu přibyl biskup v noci na 6. května, a tam uvítali ho ráno místní farář Mustejkis, z Jekaterinburgu přibylý kněz Wilkas a několik representantů obce, hlavně vyšší

úředníci tamní železniční správy. Podél pěkného pobřeží Kamy přijeli ke kostelu, přívětivé gothické budově bez věže, zaujímající asi 60 čtver. sáhů. Jest dílem nebožtíka P. Antonína Szostahowského, zakladatele permské farnosti, jenž tu v letech sedmdesátých minulého století devět let farářoval a zanechal též četných pamětních zápisek, chovaných v kostelním archivě, kromě jiných jeho zajisté velice zajímavý denník, s nímž se však přibylí pro krátkost času nemohli blíže seznámiti. Zůstavil po sobě také bibliotheku, sestávající hlavně z děl bohoslovných a kazatelských, která se chová v pokoji, v němž před lety byla kaple sem vypovězeného biskupa Borowského. Začínajíc Vjatkou ocitl se světitel vůbec v kraji, kde dosud nekonáno biskupských visitací, ale kde jak tam tak i v Permu trávívali dlouhá leta sem vypovězení katoličtí biskupové. Ve Vjatce zemřel, jak již vzpomenuto, chełmský biskup Kaliński, jejž pochoval opět vilenský biskup Krasiński, který tam celých 20 let ztrávil. V Permi zase meškal lucko-žitomirský biskup Borowski, který byl roku 1883 odtud převeden na biskupský stolec v Płocku.

Permská farnost zaujímá nyní území zahrnující sedm okresů téže gubernie na západní straně uralských hor, v zauralské pak její části nachází se farnost jekaterinburgská. Permská osada čítá asi 650 osob v městě, 200 v okresích a kolem 300 vojínů. Kromě Permi nejvíce katolíků bydlí v Tuši a Lysvě, hlavně však blíže stanice Čusové, kde stojí železářská továrna belgické společnosti s vlastní dobře zařízenou kaplí, v níž permský farář jednou měsíčně slouží mši svatou. Než ačkoli bylo tam dáno na srozuměnou, že biskup na požádání jest ochoten i k nim zavítati, zdvořile se vymluvili. Kdo měl bližší styky s těmito belgickými příchozími, bude věděti, že takový případ není u nich ojedinělý. Kromě Polákův a Francouzů čítá permská osada též do 20 litevských rodin. Permský kostel má několik tisíc rublů jistiny a důchody z dolejšího patra fary, které se pronajímá. Dříve náležel k němu na protější straně druhý dům s obšírným pozemkem, ale jako jinde tak i zde zavinila chabost a netečnost v hájení kanonického práva ztrátu obého. Před desíti lety založen zde dobročinný spolek, mající dle poslední výroční zprávy 90 členův a 4200 rublů jmění, věnovaného k různým účelům, mimo jiné na zřízení útulny a farní školy, stran které již podána k vládě žádost.

Jelikož odjezd z Permi připadal 8 května na časnou hodinu ranní, konala se poslední pobožnost již z večera. Ale promluvu na rozloučenou musil biskup náhle přervat, an všeobecný pláč a vzlykot tak ho dojal, že pro vzrušení nemohl pokračovati. A pod dojmem toho tklivého výlevu tolika zbožných srdcí, s hlubokým žalem provázejících svého pastýře, opouštělo kněžstvo Perm. Gymnasijní mládež vyjádřila své city ještě tím, že zvěděvši o přání biskupově poříditi si dopisnice s pohledy na město, koupila pěkné album a věnovala mu je s nápisem: „Žáci permských škol prosí Tě, nejdůstojnější Pastýři, abys ráčil tuto nepatrnou památku laskavě přijmouti a žehnati vřele Tobě oddaným dětem.“ (Následovaly podpisy.)

(P. d.)

Portugalské písemnictví.

Podává ALOIS KOUDELKA.

Nesnadno přeložitelné slovo portugalské „saudade“ bylo a do jisté míry jest dosud a asi zůstane charakteristickou známkou portugalského písemnictví. Dvojí duch, a to hloubavý duch keltický se snivou zádumčivostí jihu a východu, snoubí se u Portugalce, najmě umělce. Proto poesie jejich vedle úchvatné mystiky vykazuje nejsmyslnější erotiku. Nebudu zabíhati do šeré minulosti, nýbrž chci se jenom stručně zmíniti o proudech, kterými se bralo písemnictví po letech sedmdesátých minulého století. Tři mužové to byli, a to Anthero de Quental jako básník par excellence, Theophilo Braga jako filosof a Oliveira Martins jako historik, kteří založením tak zvané coimbraské školy smetli odumírající klassicismus a vykázali literatuře portugalské nové dráhy. Anthero de Quental (* 1842, † v září 1891) svými pěti cykly „sonetů“, v nichž rozum zápolí se srdcem, z kteréhožto boje většinou toto vítězem vychází, najmě však svými „Odes modernas“ stal se hlasatelem proudhonismu v Portugalsku. Theophilo Braga vynikl hlavně jako myslitel a literární historik, ač také jako filosofující básník. Narodil se roku 1843 v Toole na ostrově San Miguel. Nejznamenitějším jeho básnickým dílem je čtyřsvazkové dílo (o třech cyklech) „Visão dos tempos“, v němž se snažil načrtnouti dějiny lidstva. Jako hlavní faktory vývoje, a to jak přírodního tak i duševního předvádí Braga čas (demiurga) a lásku. Jako literární historik sbíral pilně písně a pohádky lidu, všímal si zvykův a obyčejů národních. Této činnosti jeho se týkají: „Cancioneiro popular“, „Romanceiro geral“ a několik sbírek cantos populares. Arcidílem však jeho jest „Historia da litteratura portugueza“ (o 16 sv.). Jako filosof holdoval positivismu.

Abilio Querra Junqueïro narodil se 17. září 1850 ve Freixo de Espada á Cinta na hranicích španělských. Již jako čtrnáctiletý student vydal sbírečku básní, dvě leta po té vydal „Mysticae nuptiae“. O osmnácti letech prorokována mu již slavná budoucnost. Než hranečníkem netoliko v jeho tvorbě, nýbrž vůbec v portugalské literatuře stala se jeho báseň „A morte de D. João“ (roku 1874 vyšlá), jejímžto thematem je spravedlivost a vymýcení z lidstva všeho, co se jí protiví. V Lisaboně, kdež se potom Junqueïro usadil, vydal sbírku básní „A musa em ferias“, jež obsahuje pravé perly portugalské lyriky. Po těžké nemoci žaludeční vydal knihu protináboženskou „A velhice do Padre eterno“. Největšího však úspěchu docílil svou historickou básní „Patria“; je to hrozná satira rozuzdané fantasie, z jejíž každé stránky vstříc vám zní úzkostlivý tepot srdce prorokova a patrioty nadšeného; je to práce, o které, jak se vyjádřil Braga, pracovali současně Juvenal, Aristofanes, Shakespeare a Jeremiáš. Roku 1892 vydal sbírku básní „Os simples“, jakýsi to druh autobiografie, prosycené bolestným mysticismem a zároveň naturalismem. Básník prohlašuje je za svou nejlepší knihu.

Gomes Leal, ač do čistoty výrazu stojí za oním, je snad nejoriginelnějším a nejvášnivějším básníkem poloostrova. Kromě menších věcí napsal epopei „Antecristo“, již zbudoval na základě Hartmannovy filosofie a v niž se mísí baudelairismus s podivným naturalismem. Posledně vydal „Fim de um mundo“, jež označil jako moderní satiry. Ale na doklad toho, co jsem hned na počátku řekl, máme od něho též přeněžnou a přelíbeznou idylu „Historia do Jesu Cristo“. V práci „A mulher de luto“ zabíhá až do okultismu. V básni té (v tercích rýmované) vypravuje G. Leal poněkud příšernou historii zamilovaného řeholníka. Netřeba snad výslovně se zmiňovati, že buší o sto šest do kněží. Jako u nás tak i v Portugalsku nejen zjev, nýbrž i pouhé slovo kněz působí na některé zvláště — či snad jen právě proto? — slavné literáty jako červené sukno na býka.

J. Sim. Diasova poesie jest už daleko urovnanější a klidnější, a třeba že tu a tam jakýsi druh novokřesťanského humanismu prochvívá jeho poslední verše, přece děje se to beze všeho demagogického horování. Vydal posud o dvou svazcích tak nazvané „Peninsulares“ a potom ještě „Ruinas“.

Zcela jiným zase je Teixera Bastos. Sbírky jeho básní: „Vibrações do seculo“ (o třech odděleních, jejichžto názvy jsou: Sons do Universo, Aureolas luminosas a Gritos da Epoca), „Rumores volcanicos“ a „Lyra camon“ jsou vulgarisací positivismu. V nich jeví se autor vášnivějším Sully-Prudhommea, ač ne tak úsečným.

Za předchůdce portugalských Parnassistů možná pokládati João Penhu. Manoel Duarte d'Almeida vydal několik vzácných elegií, jako na př. „Estancias do infante D. Henrique“. Téhož směru jsou básně Conde de Monsaroza, Fern. Costy, hraběte de Sabugosa, Luiz Osoria, José de Souza a mnohých jiných.

Kult formy v Portugalsku zavedl Gonçalvez Crespo sbírkou svých „Drobnomaleb“, jemuž vrchu zjednal svými „Nokturny“. Poesie jeho (zemřel velmi mlád) provanuta smyslností, v níž se pohanský kult těla a krásy halí v závoj elegický.

Joaquim d'Aranjo, nejhudebnější ze všech Parnassistů, vydal tyto sbírky: „Flores de noite“, „Intermezzo“, jež sám pojmenoval imitacemi Heineovských motivů, „Luiz de Camõez“, „Occidentaes“. V jedněch převládá nota národní poesie, z druhých zase vyznívá hluboký cit filosofický, všecky však básně provanuty jsou řečeným už duchem „saudade“ snad českých „tesknic“.

Ant. Feijo, považovaný dnes za vůdce portugalských Parnassistů, napsal kromě „Čínského zpěvníku“, v němž podal překlady z východní poesie, „Velekněz“, „Proměnění“, v nichž se jeví žákem Th. Bragy, „Ostrov lásky“, z nichž vane nostalgie vyděděné duše.

Jeho sok Luiz de Magalhaens, od něhož máme „Odes e canções“, „Cantos do Estio“ a zejména velkolepou báseň „D. Sebastião“, vybírá si náměty, jež skýtají příležitost k rozvinutí forem vznešenějších a toku epičtějšího. Řadí ho mezi tak zvané básníky „národní“, jako asi našeho zemřelého Čecha.

Eugenio de Castro hledá spíše styl než charakter, vyslovil se o něm Manoel da Silva-Gayo. Nabaživ se skutečnosti uzavřel se náš poeta do své „věže ze slonových kostí“, aby tam nový po své chuti vytvořil svět. Po cestě, kterou roku 1889 vykonal do Paříže, vydal sbírku lyrických básní „Oaristos“, jimž předeslaná předmluva byla válečným pokřikem rodícího se symbolismu v Portugalsku. Eugenio de Castro zvolil si za své vzory Moreása a Vielé-Griffina, ale v prvních svých básních blíží se spíše Henrimu de Regnier. Náš básník především upevňuje, že slova — sama o sobě, beze vztahu k ideji, kterou vyjadřují — mají svou krásu. Brzo seskupilo se kolem něho více nadšenců, jako: Antonio de Oliveira-Soures, autor „Ztraceného ráje“, Manoel da Silva Gayo, D. João de Castro, Paolino d'Oliveira, Antonio Nobre, Julio Bradão. Povstala nová zase „škola coimbraská“. Po návratě ze Španělska vydal Eug. de Castro „Horas“, sbírku mystických litanií, v níž se básník poprvé pokusil o verš zcela volný. Znamenitý kritik italský praví o té sbírce, že v ní „svrchovaně vládne katolické symbolum.“ Když se Castro obrací k Panně, aby jí žaloval svou skroušenost, tu mluví jako Lope de Vega nebo Calderon. Než náš poeta umínil si propůjčiti pessimismu básnické formule. I vydal kromě „Interlunia“ svou čarovnou báseň dramatickou „Belkiss“, jež mu zjednala o 27 letech vstup do královské akademie věd v Lisaboně. Rok na to vydaný „Sagramor“ jest meridionalním pendantem Hamleta a Manfreda. Sagramor je zároveň symbolem pokleslého Portugalska a moderního lidstva lačnícího po štěstí. Tu se Castrův duch nejšíře rozletěl, v pozdějších básních jeví se vybroušenějším snad a hlubším, něžnějším, ale nikde už ne tak dalekých obzorů. Na př. jeho „Salomé“ a básně ji provázející jsou formálně mnohem dokonalejší, rovněž tak „Saudades do Céo“ a „Král Galaor“, kdež se vám zdá, jakoby Hamletův duch mluvil ústy krále Leara, jak se vyjádřil básník Carlos de Lemos. Než podivno, náčelník portugalského symbolismu pomalu pomaloučku vrací se k oltářům starých bohů, vrací se k zanedbaným pokladům starolusitanským, ve svých posledních básních jeví se Castro ryzím stoupencem Camõesovým, tvůrcem čisté krásy, prosté vší umělkovanosti. Zkrátka a dobře lze o Castrovi říci, že ve své osobnosti soustřeďuje všecku současnou evoluci portugalské literatury.

Hned od vzniku „symbolistické školy“ pozorovati bylo mezi těmi, kteří se seskupili pod novým praporem, různé tendence odlišné. Možno je roztříditi na dvě skupiny: jedna, jejíž hlavou byl ve všem Eugenio de Castro, byla v pravém slova smyslu nesena duchem kosmopolitickým a novoklassickým, druhá více duchem národním, jehož primitivní výraz nalezla v Silva-Gayových „Canções de Mondego“. Škoda, že pro velkou rozptýlenost duševních prací svých nemohl se Manoel da Silva-Gayo cele věnovati dalšímu vzdělávání lusitánského ducha národního. Proti Castrovi možno o Gayovi tvrditi, že on zase hleděl více na charakter nežli na styl. Proto není schopen vytvořiti pravých symbolů, proto ráz prací jeho je spíše dramatický a autosugestivní než lyrický neb epický, kdežto Castrův duch nese se po všemmíru, tohoto duch se zálibou

prodlévá v užší vlasti své. — Ježto ani symbolismu ani exotismu nepodařilo se v Portugalsku aklimatisovati, je silný proud národní význačnou známkou prací nových, recte nejmladších.

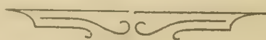
Veliká svěžest spolu s lyrickým pathosem vane z knihy „Bílé“ D. Joaõ de Castro, najmě z něžné básně, jejímž thematem je život venkovský, „Morgadinho“. Jeho „Ježíš“ jest nevypověditelně úchvatný. Po téže cestě — opěvujíce krásy a půvaby své otčiny a jejích věcí — berou se Teixeira de Paschoaes, Gonçalvez Cerejeira, Alf. Gayo, Joaõ Grave, Guedes Teixeira, Alf. Lopez Vieira, Corrêa d'Oliveira, o jehož knize „Auto do fim do Dia“ napsal Carlos de Lomos, „že čtenáře rozpláče a zároveň potěší.“ Naproti tomu A. Portella, Thomaz da Fonseca, Alberto Bramaõ, Joaõ da Rocha, Queiroz Ribeiro a jiní zdají se více horovati pro themata romantická. Prostností v původnosti vynikají: Villela Passos, J. Saraiva, Rodrigo Solano, S. Rebelles, Alb. Osorio de Castro, Martinho de Brederode.

Z jmenovaných právě nejvíce vyniká jak individualitou tak čistotou své lyriky Julio Bradaõ, básník rázu zádumčivého.

Antonio Nobre, neuropathik a podivuhodný básník básně „Sô“ (Sám) libuje si v líčení zvláštních, chorobných a děsivých sensací. Silva-Gayo dí o něm, že „některé jeho obrazy jakoby vznikaly na hranicích šílenství.“ Posmrtným dílem tohoto portugalského Verlainea a Baudelairea jest „Despedidas“.

Alberto d'Oliveira přestává na snění, t. j. promítá ideály — snem — život svůj vysněný. On prý jest vynálezcem terminu neogarrettismu, jímž se vyrozumívá návrat k národním inspiracím, kdežto terminus quinhentisté značí rovněž nacionální ráz, ale s nádechem klassicismu, jehož předním representantem jest Julio Dantas.

Stoupenci směru mystického a novokřesťanského jsou dnes hlavně Carlos de Lemos a jeho choť Beatriz Pinheiro. Jakýmsi Proteem mezi portugalskými básníky jest José Agostinho d'Oliveira, autor těchto sbírek básnických: „Poema do Lar“, „Poema da Palaz“ a kolosálního „Cristo“. (O. p.)

Posudky.

Milan Svoboda, **Mistra Jakoubka ze Stříbra Překlad Viklefova Dialogu.** Sbírka pramenů, řada II. skup. I. č. 7. Praha 1909.

Tento český traktát v kod. mus. pražsk. III. B 11 měl zvláštní osudy. Dávno byl znám pod jménem „Pravda a lež“ a popisován, ale teprve roku 1904 poznal v něm Flajšhans[1]) překlad Dialogu Viklefova a připisoval jej Husovi neb Jeronymovi. Ale veden jsa poznámkou Jastrebova, že Chelčický ve spise O trojiem lidu řeč[2]) cituje překlad mistra Jakuba z Viklefa o kněžském nadání, dovodil srovnáním toho místa s naším traktátem, že je tím míněn tento překlad a že tudíž jeho autorem jest mistr Jakoubek ze Stříbra.[3]) Celá ta historie ukazuje jasně, jak málo jest u nás znám Viklef a jak nedostatečně je prozkoumána posud traktátová literatura 15. století.

Překlad Jakoubkův byl pořízen dle Svobody roku 1410 nebo 1411. Je to tedy velmi důležitý spis. Literárně i historicky. Literárně, ježto je to jedna z nejstarších českých prací theologických; historicky, protože veliký, posud nevystižený vliv, jejž měl Viklefův Dialog na české hnutí, nutno přičítati popředně tomuto překladu. Vydání Svobodovo jest velmi pečlivé. V úvodě (I—XXXVIII) pojednáno o rukopise, vnější úpravě a pravopise překladu, o jeho poměru k originálu, určen autor, v němž Svoboda shledává (opakuje své vývody z ČČM. 1906, str. 467 nn. Příspěvek k otázce Chelčického „Mistra Protivy“) mistra Protivu u Chelčického, a stanovena doba překladu i rukopisu. Text (1—62) jest reprodukován věrně — jaká práce, každý ten diakritický bod udržeti na příslušném místě! — kde jsou v českém překladě mezery, vyplněny textem latinským, buď zcela (hl. 26, 27 a 36) neb aspoň dle obsahu (hl. 30—34 a doslov), kritickými poznámkami text opravován a vysvětlován. Větší díl publikace (str. 65—194) zabírá slovník, v němž jsou abecedně sestavena všecka slova Jakoubkova překladu. Zkrátka: práce hodná uznání. Jen jedno přání bude míti, kdo se zabývá literaturou té doby: aby byl vydavatel naznačil buď tiskem nebo poznámkami, kde jest práce Jakoubkova věrným překladem Viklefa a kde se od něho uchyluje. *S.*

Teudt, Im Interesse der Wissenschaft. Schriften des Keplerbundes. Heft 3. Naturwissenschaftlicher Verlag in Godesberg bei Bonn 1909. Str. 104. Cena 60 h.

Brošurka zabývá se Haeckelovými falsifikáty, na které, dí autor, dlužná opět a opět poukazovat. Díla Haeckelova jsou totiž velmi četně rozšířena. Lehkomyslně se v nich míchá pravda s bájí a zachází se s jinými vědami s trestuhodnou nevědomostí (str. 11). Faktum jest, že Haeckel falšoval různé obrazce a že tím dle Teudta dopustil se největ-

[1]) Věstník Akademie, III str. 55 n.
[2]) *Jastrebov,* Petra Chelčického O trogiem lidu rzec. Petrohrad 1903.
[3]) ČČM. 1905, str. 130.

šího zločinu na vědě. Zoolog Brass na to vším právem poukázal a přibil takové jednání patřičně na pranýř. Co Haeckel na to? Vynadal Brassovi „unehrlicher Rabulist“, ale konec konců musil sám uznat, že falšoval, a na omluvu tvrdil, že prý i jiní učenci tak jednají, hlavně prý embryologové a histologové. Obviňoval tedy i jiné přírodozpytce z nečestného jednání. Hned na to ozvali se mnozí zoologové a ohradili se co nejrozhodněji proti tomuto nařčení. Stalo se to vlastně na vyvyzvání spolku Keplerova, který byl proti „Monistenbundu“ založen. Na to prohlásilo 46 přírodozpytců, že odsuzují boj Brassův proti Haeckelovi, avšak že neschvalují Haeckelovo schematisování (recte falšování). Byl tím vlastně i Haeckel sám odsouzen. Spor byl dále v novinách veden. Byla dána prohlášení pro neb contra Haeckel, jež všechna autor uvádí. Z tohoto sporu jde na jevo, že Haeckel odešel na odpočinek s reputací hodně pošramocenou. Tak jak Haeckel řádí mnohdy i jeho přívrženci. Opouštějí snadno obor přírodovědy, stávají se maně „filosofy“, a vydávají pak výplody své fantasie za přírodovědecké, zjištěné poznatky. Teudt odsuzuje také ty, kteří píší přírodovědecké statě do novin beze všeho předchozího vzdělání. „Der Mangel an Gewissenhaftigkeit auf zoologisch-anthropologischem Gebiete hat längst den Unwillen weiter Kreise erweckt und ist zum Teil geradezu in ein wüstes Treiben ausgeartet“ (str. 100). Hlavně však obrací se autor proti odborníkům v zoologii, že se různým fantastům nepostavili na odpor, že jich nezakřikli, když toho věc vyžadovala. Někteří prý se dokonce nakazili methodou Haeckelovou. „Anstatt schlicht und recht zu sagen, was positiv zu sagen ist, und sich mit dem Erfahrenen zu begnügen glaubt man darüber hinaus noch mehr sagen und bieten zu müssen. Wir beobachten ein die Tatsachen der Wissenschaft überwucherndes Hypothesenwesen, und es scheint, als ob mancher glaubte, kein echter Zoologe zu sein, wenn er nicht mindestens zu den ungezählten Deszendenzhypothesen seine eigene zur gefälligen Auswahl hinzugefügt hätte. Dabei werden dann die Grenzen zwischen blossen Phantasien, kühnen Hypothesen, wohlbegründeten Hypothesen und wirklichen Ergebnissen der Wissenschaft gar leicht verwischt“ (str. 101).

Jak přívrženci Haecklovi rozumějí svobodě vědy, illustruje okolnost, že Plate, nástupce Haeckelův všemožně chtěl zamezit, by Reinke, protivník H., v Jeně přednášel. Jako na našich školách!

A. J. Peters, Klerikale Weltauffassung und „Freie Forschung“. Ein offenes Wort an Professor Dr. K. Menger. Wien 1908. Eichinger. Str. 416. Cena 4 K.

Dílo zabývá se dopisem, který zaslal universitní professor Menger r. 1908 „Neue Freie Presse“, kde obviňuje církev katolickou, že svými dogmaty vědu omezuje, že učí dosud biblickému názoru geocentrickému, že církev svou naprostou autoritou volné bádání vůbec ničí. Mimo to činí ještě mnoho jiné výtky katolicismu. Peters rozebírá předně pojem vědy a praví, že i věda má své meze, že nemá naprosté svobody. Má

své meze jak v zákonech myšlení, jichž třeba přesně dbát, tak i v zevnější autoritě státní. Jak zachovala by se na př. rakouská nebo pruská vláda, kdyby některý professor na universitě bez obalu učil, že nejlepší státní formou jest republika, neb kdyby dokonce hlásal anarchii? Bylo by to snad francouzské vládě lhostejným, kdyby státem placený professor se odvážil tvrdit, že republika jest zhoubou Francie, že monarchie zasluhuje přednost před republikou? Jeho poslední hodinka ve státní službě by odbila. Toť zevnější meze vědy, k nimž se druží vnitřní. Jsou to zákony myšlení, jež třeba respektovat, sic by si věda kopala hrob, udělala by se směšnou. Jsou to dále jistá, zaručená fakta, jež se nedají oddisputovat. Pravdu dí Peters, když píše na str. 23.: „Die Wissenschaft und die wissenschaftliche Forschung besitzt nicht die Freiheit der Auswahl unter den Wahrheiten, so daß sie befugt wäre, den einen Wahrheiten das Siegel der Wissenschaftlichkeit, den anderen das Siegel der Unwissenschaftlichkeit aufzudrücken, jene für zuständig im Gebiete der Wissenschaft zu erklären, diese aus dem Gebiete der Wissenschaft zu verweisen. Das Gegenteil behaupten zu wollen, hiesse die wahre Freiheit der Wissenschaft und der wissenschaftlichen Forschung aufheben und an ihre Stelle die unwisenschaftliche tendenziöse Willkür setzen. Denn die Freiheit und Unabhängigkeit der Wissenschaft besteht darin, daß sie sich vor nichts beugt als vor der Wahrheit allein." Pravý učenec musí tyto meze vědy uznat, musí se jich přidržovat. Toť zásada jak katolického, tak i nekatolického učence. Vytýká-li se nám ztrnulý dogmatismus, praví autor, pak dlužno na to poukázat, že každá pravda je ztrnulou. Relativní pravda není žádnou pravdou. Náboženské přesvědčení nebylo katolickým učencům, zvláště přírodozpytcům žádnou překážkou v bádání, což autor mnohými případy dokládá. Probírají se pak názory moderních učenců o náboženství a o jeho vztahu k mravnosti. Moderní ethikové, kteří se snaží zbavit mravnost náboženského podkladu, budují hlavně na zásadách Kantových. Peters uvádí na str. 101. místo z Kantova díla „Kritik der reinen Vernunft" (str. 614), kde královecký filosof uznává, že víry v Boha pro mravnost přece jen třeba. Píšeť: „Einen solchen (weisen Urheber und Regierer der intelligibelen Welt) samt dem Leben in einer solchen Welt, die wir als eine künftige ansehen müssen, sieht sich die Vernunft genötigt anzunehmen, oder die moralischen Gesetze als leere Hirngespinste anzusehen, weil der notwendige Erfolg derselben, den dieselbe Vernunft mit ihnen verknüpft, ohne jene Voraussetzung wegfallen müsste."

Autor odmítá pak výtku, že církev žádá slepou víru, a poukazuje na písmo sv., kde se mluví o rationabile obsequium. Uvádějí se četné případy neznalosti „in catholicis" u moderních učenců, jako u Wahrmunda a podrobuje ostré kritice moderní ethiku, která svou autonomií dosáhla vrcholu v Nietzscheových dílech a v díle Hirschbergově „Das Recht zu sündigen."

Dílo jest psáno dosti popularně, na některých místech jest však rozvláčné. *J. V.*

Der einheimische Klerus in den Heidenländern. Von *Anton Huonder S. J.* Mit 32 Abbildungen. Herdersche Verlagshandlung in Freiburg im Br. 1909. Str. 312. Cena 1·20 m.

Není pochyby a přislušní činitelé církevní si netají, že hlavní zárukou zdárné missijní činnosti jest a bude kněžstvo domorodé. Spis. s poměry missijními dobře obeznámený ukazuje, jak o to kde usilováno, jaké pokusy kde po celém světě činěny, by tento apoštolát byl vychován a upevněn. Kniha, ač objemem neveliká obsahuje bohatou sbírku dějepisných údaju, výnosů, zpráv o missiích, jež člověk pro věc svatou zaujatý čte nejen se zájmem, nýbrž i s nadšením a s velikým užitkem. Stručně nastíněny dějiny všech missií a nynější poměry jejich, spravedlivě oceněny světlé i stinné stránky.

Ne však v těchto zprávách jest hlavní cena spisu, nýbrž v bystrých úsudcích o missijní činnosti vůbec, jež ač docela stručny, případně vystihují její podstatu, obtíže, obavy i naděje, objasňujíce mnohou křivě posuzovanou stránku v pokřesťanění národů. Obrana Církve nalezne i tu mnohý cenný příspěvek. Jak různé na př. byly a jsou poměry mezi národy civilisovanými nebo nevzdělanými. Jak právě v čas zasáhla Prozřetelnost do dějin lidstva příchodem Kristovým a činností apoštolskou po rozkvětu vzdělanosti klassické, jak různá byla a jest činnost missionářská naproti kulturní blaseovanosti nebo divošské hrubosti. Jak úzce souvisí zdárné pokřesťanění se vzděláváním vůbec, jak nevděčna jest Evropa proti křesťanství, jež jí poskytlo a dosud uhájilo kulturní přednost plemene kavkazského naproti ostatním, i když se již počínají od něho učiti a s ním závoditi. Jenom nevědomost muže to popírati. V tom však také tkvěla a tkví dosud hlavní příčina, proč církevní činitelé neukvapovali se v přizpusobování křesťanské nauky a praxe k domorodým poměrum, nýbrž naopak i s nebezpečím jakéhosi někdy až nezdravého centralismu pěstovali převahu živlu našeho, by se domorodci raději jemu přizpusobovali a tak stejnorodé civilisace světové se súčastnili. Je přece již očividno, že i nejvzdelanější národové východu, na př. Japonci tímto šťastným „odkoukáním" se povznesli tam, kde jsou, že věda a technika jejich není samorostlá, nýbrž jen tím imponuje, v čem se dle našich vzoru vzdělali, kdežto samorostlé stránky bytosti jejich mravní a vubec kulturní jsou právě tak vadné nebo chvalné, jako u lidí vůbec, a že náboženskomravního korrektivu potřebují jako vsude jinde. Nebylo tedy, dokud jakási taková vzdělanostní sourodost se nedařila, radno, svěřovati pokřesťanění pouze domorodcum, byť sebe lépe vychovaným, neboť jak u nich, tak ještě více u jich odchovanců přirozená souvislost s domácím prostředím ohrožovala jejich souvislost s tím, co měli do prostředí toho vnášeti, t. j. s duchem křesťanským. Je to totéž tajemství infiltrace, křížení a zúrodňování, jež pozorujeme v životě přírodním, ve společnostech a ústavech vědeckých, v narodech... Že centralní vlivy neprováděny vždy správně a že nebyly vždy s prospěchem, jest u lidí více než pochopitelno, ale úplný nedostatek spojitosti takové nejen by se byl příčil pojmu a úkolum Církve, ale byl by měl v zápětí i konec některých větví jejích.

Spis. čítá asi 3600 domorodých kněží ve všech missiích (v Asii 3240) a asi 5200 seminaristů, přiznává však sám, že samostatné, ze sebe se doplňující církve dosud nikde nedosaženo, leda snad v Goe a na pobřeží malabarském.

V zemích, jež missie podporují, přetřásají se nyní horlivé záležitosti jejich, hlavně nepoměr mezi hmotnými obětmi a mravními výsledky. Spis. touto otázkou se dále neobírá, avšak z toho, co píše jinak o obtížích missií vůbec, možno si představiti, jak ve chvíli hravé největší náklady a oběti nepříznivými poměry mohou býti učiněny bezvýslednými.

Spis tento, druhý to svazek „Missions-Bibliothek", budiž co nejlépe doporučen. *V.*

Der Darwinismus und sein Einfluß auf das moderne Geistesleben. Von Dr. Phil. und Theol. *Johann Ude.* Mit einem Titelbilde. Graz und Wien 1909. Verlagshandlung Styria. Cena 2 K.

Správné posouzení a porozumění našeho moderního života závisí nemalou měrou od správného ocenění a porozumění darwinismu, resp. nauky descendenční, jím vzkříšené a podporované. Rozvinulť se náš moderní život duševní pod účinkem darwinismu. Je sotva které odvětví vědy, na které by darwinismus, tento veliký zjev století 19., nebyl měl vlivu, ať již vstoupíme na pole přírodovědecké nebo filosofické nebo theologické. Proto, ač literatura o tomto předmětě je již téměř nepřehledná, uvítati dlužno každý nový příspěvek k lepšímu jeho ocenění, zvláště pochází-li od odborníka vynikajícího vzděláním netoliko přírodovědeckým, nýbrž i filosofickým a theologickým, jakým je Dr. Ude.

V odstavci prvním podává autor krátký životopis Darwinův se zvláštním zřetelem na jeho názor světový. Správně tu poukázáno na kolísání Darwinovo v otázkách náboženských. V době, kdy napsal spis „O vzniku druhů", věřil Darwin v existenci první příčiny, jak sám ve své autobiografii oznamenává. Toto přesvědčení oslabovalo se v něm vždy více, Darwin sám stával se vždy lhostejnějším, byť i náboženská pochybnost ho nikdy neopustila. Na otázku, zda Darwin byl věřícím nebo nevěrcem, třeba odpověděti, že nedospěl k určitému resultátu. Rozhodně není to však doporučením pro jeho charakter, že ke všemu jinému měl dosti času, po leta o vědeckých problemech hloubal, nejdůležitějším však a základním otázkám téměř úmyslně se vyhýbal. Že však aspoň pociťoval potřebu otázek náboženských a příležitostně ji vyslovil, o tom není pochyby.

Oddíl druhý pojednává o darwinismu jako přírodovědecké hypothesi. Pěkně je tu vyložen rozdíl mezi theorií descendenční a darwinistickou theorií selekční. Autor se vyslovuje pro velkou pravděpodobnost theorie descendenční ve formě polyfyletického (mnohokmenného) rozvoje, odmítá však naproti tomu theorii selekční úplně. Ukazuje však spolu, že descendence je pouze možna za předpokladu teleologického principu. Předpokládá se své strany život jako daný. Neboť od mnohých theoretiku descendenčních předpokládaný rozvoj života z neživé hmoty

(generatio aequivoca) musí býti odmítnut z biologických a filosofických duvodu jako postulát lichý, který nemá s descendencí co činiti. Rovněž tak třeba míti zřetel na podstatný rozdíl mezi rostlinou, zvířetem a člověkem při ocenění theorie descendenční. Sotva však lze souhlasiti s autorem, míní-li, že darwinismus je již mrtev nebo aspoň umírá. Theorie selekční má ještě mnoho přívrženců, zejména mezi zoology; a třebas i většina z nich ponenáhlu dospěla k poznání, že selekce nemůže býti jediným činitelem rozvoje, a mnozí jí také neuznávali za činitele hlavního, přece jsme ještě daleci toho, aby jí upírali každého významu jako činiteli pomocnému.

V třetí části zkoumá autor vliv darwinismu na psychologii, na náboženství, ethiku, na jazykozpyt a bádání historické a ukazuje, že tento vliv nebyl ponejvíce blahodárným a že zejména na poli náboženském ve formě monistického náboženství Haeckelova mnoho škody způsobil. Na druhé straně přísluší mu však zásluha, že poukázal na pozorování přírody. Jako vůdce k pravdě sklamal však. Badatelé ponenáhlu opět vzpomínají na principy idealní, vidí opět účelné příčiny, zvykají si opět ponenáhlu hmotu považovati za mrtvou, život za něco, co převyšuje účinek hmoty. Duch uplatňuje se opět ponenáhlu vedle hmoty, teleologie vedle kausalně-mechanického vysvětlení světa, vitalismus vedle mechanických theorií životních. Myšlenka descendence a organického rozvoje je, jak se zdá, jedinou, která se zachránila z velikého boje duchu darwinismem vyvolaného. Za jejího vedení snaží se nyní badatelé dospěti na skálu pravdy, aby tam prapor její vztýčili. Pokus marný, který nemá naděje na úspěch. Neboť na vrcholu skály přebývá pravda sama, který žádný smrtelník nemůže patřit do očí. Pravda není však totožnou s theorií descendenční: tato není pravdou. Theorie descendenční dává nám poznati část pravdy, má však meze v mezích vesmíru. Přes ne nelze jíti za přírodovědcem. Odtud nabízí se za vůdce filosof a theolog do říše nadsmyslné, do říše metafysiky, která je realnum světem pro sebe. — Spis psaný pro vzdělance neodborníky zasluhuje doporučení.

Duchesne L., Histoire ancienne de l'église. T. I. 4. éd. T. II. 3. éd. Paris 1908. Fontemoing. Cena 8 a 10 fr.

Dějiny křesťanského starověku dlouholetým ředitelem Ecole Française v Římě vydané setkaly se s nebývalým úspěchem. První svazek, jenž poprvé vydán byl r. 1906, vyšel již ve čtvrtém vydání a druhý (od r. 1908) ve vydání třetím. Spisovatel rozhodl se tuto první periodu křesťanskou vylíčiti ne v pořadí systematickém, často poněkud formalistickém, nýbrž v pořadí chronologickém a při tom události méně významné sestaviti pod jistými hlavními hledisky. Bylo by proto zbytečno podávati zde analysi díla, která by se ostatně kryla s historickým resumé. Dostačí proto, poukážeme-li na některé výsledky, ku kterým Duchesne svým bádáním dospívá. Počátky církve římské (I. hl. 5.) jsou zahaleny temným závojem a zustanou asi vždy zahaleny. „Lze jen konstatovati, že v době, když Pavel svůj list k Římanum psal (r. 58),

církev římská netoliko překonala šťastně krisi při jejím vzniku nastavší (vypovídací dekret Claudiův kolem r. 51 nebo 52, který se židů a zvláště křesťanů týkal) překonala, nýbrž i pevně byla konstituována, početná, známá, ano i slavena pro své skutky a svoji víru." Asi v době, ve které Pavel dosáhl opět svobody (r. 63), odebral se Petr do Říma. „Snad tam byl již dříve, je to možno, nedá se však dokázati" (str. 61). Faktum římského pobytu, nepřerušeně dosvědčené od polovice století 2. a také i v nejprudších kontroversích starého křesťanstva vždy bez odporu uznávané musí býti uznáno jako „historicky zajištěné", zvláště poněvadž také smrt sv. Petra v Římě je dosvědčena již dříve.

Počátky episkopátu (I. hl. 7.) sahají až k apoštolům: na svých missijních cestách museli apoštolové nově založené obce křesťanské ponechati jim samým, postavili však v čelo jejich biskupy nebo „starší" (kněze), resp. kollegia biskupů nebo starších, jejichž úkolem bylo, pečovati o jednotu nauky a kázně. Již u Ignatia jeví se monarchický (unitarický) episkopát jako staré zřízení. Ostatně neshledáváme v pramenech ani nejmenší stopy o náhlé změně nebo přechodu ze systemu kollegialního k systemu episkopatu unitarního. Posloupnost biskupů římských od Aniceta až k Petrovi je známa od sv. Ireneje, posloupnost biskupů athenských až na Dionysia Areopagitu od Dionysia Korintského. Kdyby nebyl býval v Římě před Anicetem žádný unitarický, t. j. vrchní řízení sám vedoucí biskup, jak rádi mnozí historikové tvrdí, jak by byl mohl několik let později Irenej podati seznam jeho předchůdcův, aniž by se hned setkal s odporem? Někteří chtějí v Hermovi spatřovati svědka pro system kollegialní, a přece píše pod biskupem, který je docela jeho bratrem („urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre eius." Fragm. Murator.). Na konci praví ještě Duchesne (str. 93.): „Du rest l'episcopat collégial, par lequel on a sûrement commencé en plus d'un endroit, ne pouvait être considéré comme une institution définitive: il du se transformer de très bonne heure . . . . Il est vraisemblable que les collèges épiscopaux de cest très anciens temps comptaient un peu plus à côté de leurs présidents, que les chanoines de nos jours auprès de leur évêque." Jinými slovy jako, kapitola kathedralní, i když jeden nebo několik kanovníků mají svěcení biskupské, jak tomu je i dnes častěji (na př. v Římě samém v kapitole u sv. Petra a u sv. Jana v Lateranu), není překážkou pro unitarický episkopát, tak není také v prvotní církvi, kde meze jednotlivých pravomocí nebyly tak přesně vymezeny. Jak Duchesne ještě na konci píše (str. 95.): „President biskupské rady v Římě, v Alexandrii, v Antiochii a jinde vynikal dostatečně nad své kollegy, aby jeho památka snidno a odloučeně mohla býti zachována. Mezi tímto presidentem a jediným unitarickým biskupem následujících století není rozdílu specifického. Jak známý text sv. Ignáce (Rom. 1.) obecně dosvědčuje primát Říma, tak je Ireneův seznam papežů cenným svědectvím pro primát biskupů římských" (str. 236. n.).

V třetím století bylo křesťanství dobře známo. „Magistrát a úředníci správní znali jeho místa shromáždění, jeho místa pohřební.

jména a příbytky jeho biskupu. Byl-li vydán dekret pronásledování, vědělo se, kde byl biskup, byl jat a zabaveny byly budovy bohoslužebné a statky církevní . . . O zákonných fikcích, o kollegiích pohřebních, tajuplných názvech a pod. nenalezáme v pramenech ani svědectví ani narážky" (str. 387). V posledních třech kapitolách (str. 502—571) podává spisovatel krátký souborný obraz o křesťanství postupem a na konci století 3., o křesťanských mravech (katechumenatu, nauce, kanonu, romanech apoštolských, asketismu, kázni kajicné, světském duchu atd.), o křesťanské společnosti (hierarchii, agapách a eucharistii, vyznavačích a pannách, počátcích celibátu duchovních, autoritě římské církve) a odporu, kterému musilo čeliti v kultu Mithrově, v neoplatonismu, manicheismu, gnostických sektách a rabbinském židovstvu.

Celý druhý svazek je věnován dějinám křesťanství ve stol. 4. Dlužno-li pro církevní dějiny prvních 3 století křesťanských litovati ztrátu tak mnohého cenného materialu, hromadí se prameny pro 4. století u velkém množství, tak že tu ztráty lze snadno oželeti (předmluva str. V—XI.) Tím se také vysvětluje, že výklad stal se v této periodě obšírnějším. Jako ve svazku prvním, přidržuje se i tu autor pořadí chronologického.

Dílo Duchesnovo je vzorem líčení. Úmyslně autor se vystříhal přílišného hromadění citátu bibliografických, poukázal však vždy na důležitější material pramenný. Při tom měl vydatně zřetel na výsledky nejnovějších historických a textově kritických bádání a, kde se mu zdálo vhodno, i v textu a v poznámkách použil nebo citoval. Obšírné uvedení obsahu musí nahrazovati seznam abecední jmen a věcí, jehož nedostatek v díle církevně historickém bude vždy citelným. *Dr. J. Samsour.*

Pavel Carus, Buddhism and its Christian Critics. Chicago 1909.

Kniha Carusova jest velmi pěkný příspěvek k srovnávacím dějinám náboženství a to tím více, poněvadž podobnosti mezi budhismem a křesťanstvím dosahují v některých bodech téměř stejnosti. Převaha naprostá, kterou vyniká křesťanství, spočívá hlavně v činnosti, kterou vzbuzuje, kdežto budhism vede spíše k trpnosti, vlivem nesprávného vysvětlování zásad Budhových. Na druhé straně křesťanství není tak hluboce filosofické, nevysvětluje přesně podstaty věcí a duše, kdežto budhism zase nezná velkého onoho učení o Golgotě, jež značí boj, utrpení a smrt v naději pravdy poslední.

Po kritickém prozkoumání a ocenění kolébky budhismu, hinduismu, a po stanovení předpokladu dějinných a ethických, rozhovořuje se Carus o filosofii a psychologii budhismu a přechází konečně k pojednání, jež udává v nadpisu své knihy, totiž o křesťanských kritikách budhistického náboženství. Máme nazvati Budhu „tmou Asie", jak činí horlivý missionář Du Bose? Missionáři, jak katoličtí, tak protestantští, tvrdí autor, jsou prý v celku zaujati proti budhismu a proto nespravedliví ve svých kritikách. Tak na př. missionář Gutzlaff, který působil dlouho v Číně, napsal prý knihu plnou omylu a nespravedlností proti budhismu. Stejně dva němečtí protestanti, Voigt a Thomas, nepochopili učení Budhova a

druhý z nich, snaže se sesměšniti — podotýká Carus — nevolky vyslovuje mu svůj obdiv. Známý orientalista, Monier Williams, v jednom svém spise o náboženstvích tvrdí, že dílo své psal se stanoviska věřícího křesťana, které uznává za vyšší, ale budhismu právě proto podkládá názory, kterých nemá. Podobně probírá Carus i jiné kritiky a dochází k důsledku, že není sice duch lidský nikdy prost všech omylů, ale má aspoň býti spravedlivý vůči nazorům jiným, aby dospěl k pravdě plné, srovnáváním pravd jednotlivých."[1]) Kniha Carusova, jak patrno, není sice psána se stanoviska křesťanského, ale obsahuje mnoho pěkných statí srovnávacích a možno ji tedy odborníkům doporučiti. *Dr. J. Kratochvil.*

*

Ludmila, sbírka zábavné četby pro český lid. Red. Jan Pauly. Nakladatel V. Kotrba v Praze 1909. R. XI. sv. 5. **K lepšímu.** Obrázek ze vsi. Dle skutečnosti vypravuje *Josef Bartoň.* — **Olešnická rybárna.** Povídka. Napsal *Miloslav Javorník.*

V první povídce vypravuje se paralelně o dvou rodinách, bohaté a chudobné, a o známé selské pýše, která raději zničí štěstí jediného dítěte, nežli by dopustila, aby si vzalo z lásky chudšího. Osudy obou rodin skřížily se, když chalupnický synek Bouček ucházel se o ruku Aničky, dcerky z největšího statku ve vsi. Bohatý sedlák Blažek provdá jedinou dceru, dědičku rozsáhlé usedlosti raději poloneznámému hejskovi, který jej oslní řečmi a schloubou. Spěchá se svatbou, že ani se dobře nepřesvědčí o pravdivosti jeho slibu a stavu jmění jeho otce. Pýcha právě jest slepá.

Mladý Bouček odejde z rodného domu sloužit cizím, aby snáze vypudil z mysli, co mu bylo nejdražšího. Slouží věrně a poctivě, je v novém domově ctěn a vážen. Naproti tomu mladý hospodář na statku ukáže se nejen lhářem, který svou manželku a tchána oklamal o stavu jmění své rodiny, ale i lehkomyslníkem, který za několik málo let přivede rodinu, statek i sebe na pokraj záhuby. Skutečně také zahyne při nočním dobrodružství. Z pýchy vyléčený sedlák Blažek rád požehná později šťastnému svému dítěti, když přihlásí se opět chalupnický synek Boček, který na svou lásku nikdy nezapomněl.

Kol tohoto jádra povídky jsou rozvinuty osudy obou rodin celkem zdařile; děj plyne až na několik neorganických exkursí do cizích osudu, rušně a bez únavnosti. Sloh je úsečný a jadrně lidový, a vystihuje prostotu vyprávěného zcela přiměřeně.

O druhé povídce — „Olešnická rybárna" od Miloslava Javorníka — platí v zásadě totéž, co bylo asi před půl rokem na tomto místě napsáno o jeho povídkách „Nade mlýnem, pode mlýnem" . . . a „Světlovský zámek". Také tato povídka trpí přílišným optimismem, s jakým na venkovský i městský život nazírá, a s kterým o něm vypravuje. V jeho povídce není stínu, jen samý jas a krása, což neodpovídá nikterak pro-

[1]) Vzhledem k vychvalování budhismu, jež od nějaké doby se opět mezi monisty vzmáhá, zdá se spíše, že nikoli křesťanství se přeceňuje proti budhismu, nýbrž naopak! *P. r.*

středí, které líčí. I tam, kde je pověděti holou nemilou událost, neštěstí, nezanechává stop v životě jeho lidí a v jejich spokojenosti.

Povídka „Olešnická rybárna" jest vlastně kronikou skoro celých dvou generací; je přeplněná fakty a mnohotvárnými osudy spousty lidí, takže při troše zdravého realismu stačila by tato látka na obsáhlý román. Zde je však podána jen zběžně, ve velkých rysech a konturách. Jsou zde letmo vylíčeny osudy hospodáře na rybárně, dobrodušného Pálky a jeho lakotné ženy, dále osudy všech dětí, nešťastného Josefa, kterého lakota matčina naučila pytláctví, při němž zahynul, praktického Cyrilla, který vyučil se zahradnictví a převzal konečně hospodářství, které netušeně zvelebil, a konečně i osudy šťastné Boženy, jež z vesnického děvčete stala se svou pěknou povahou a intelligencí, neméně však i šlechetností své dobrodinky, která ji vzdělala v dokonalou ženu, chotí professorovou.

Mínim, že při bohaté invenci, jaká z povídky na jevo vychází, bude z autora velmi dobrý povídkář, jakmile se zbaví optimistického zabarvování látky a příliš zběžné formy vypravěcí.

Zábavy večerní. Red. E. Žák. R. XXX. č. 2. **Na tvrzi, rychtě a statku.** Povídky z kraje královéhradeckého. Napsal *V. B. Pavlík-Sychra.* Nakl V. Kotrba v Praze 1909.

Jsou to tři samostatné povídky, první dvě jsou z historie, třetí z doby přítomné. Všechny jsou lokalisovány do Černilova a psány s velkou láskou rodáka, který zakončuje povídku druhou slovy: „Černilov . . . . má krásnou historickou minulost, kéž Bůh dá jí takové též budoucnosti. Jsem hrd na to, že kolébka má stála v této obci."

V první povídce vylíčena jest stará pověst černilovská, zaznamenaná také i v kronice Hájkově, o rytíři Krylovi na tvrzi černilovské, který poslal nezdárného syna za trest do Sv. země činit pokání a přinésti zázračné černé péro sokolí. V povídce druhé vylíčen spor osadníků černilovských s vrchností o les „Kalthaus", který jim měl býti odňat úskokem, a zachráněn jim byl hrdinnou smrtí stařeny Kutíkové a mužnou neohrožeností svobodného rychtáře. V povídce třetí vypravují se osudy sedláka, kterého zničila slepá žárlivost a vyléčilo kruté neštěstí.

Povídky jsou psány poutavě a slohem populárním, takže svému úkolu ve sbírce „Zábav večerních" zajisté plně dostojí.

Antonín Hrůza, **Drobná prosa.** Souborné vydání spisů. Sv. 1. Nákladem revue „Meditace" v Praze.

Nelze si mysliti sujetů hledanějších a sensačnějších, nežli má těchto pět povídek. Od titulů jednotlivých až do posledního řádku vše jest fantastické, románovité a pravděnepodobné. Líčí se život kurtisány, nemožný dobrodruh, výbuch prachárny na lodi, román hlídače majáku — samé exotické věci nezáživné nebo děsivé, svou hledaností prozrazující, že nebyly zažity. Co však od knihy mnohem více odpuzuje, jest hledaný, šroubovaný sloh, frasovitost a mnohomluvnost nic nepovídající, činící

každou vyprávěnou historku ještě mnohem nepravděpodobnější, nežli snad vskutku jest. Všude tu patrna snaha po zvláštním, nevídaném vyjádření i obyčejných myšlenek, snaha po mysteriosním jakémsi zahalení celého vypravování, což stěžuje četbu tou měrou, že jest věru těžko knihu do konce dočísti. Výsledek dojmů z knihy čerpaných zůstává však daleko za vším tím pachtěním, s kterým se podivná tato vypravování presentují.

Přítel domoviny. R. XXV. sv. 4. a 5. *F. Vever,* **Ve zbrani.** Vojenské povídky a črty. Nakl. E. Beaufort v Praze 1909.

Asi před rokem bylo na tomto místě referováno o Veverově románu z vojenského života „Povinnost" a vytknuto, že román ten, prostý vší erotiky, jest pravou oasou v nynější zátopě milostné belletrie. Chválu tu možno opakovati i při této sbírce povídek. Erotika stlačena tu na míru nejmenší, nikdy není hlavním předmětem povídky.

Při všech těchto zběžně načrtnutých vypravováních jest viděti snahu osvětliti život vojenský s různých ethických a společenských stanovisk lehkou a přístupnou formou. Jedná se tu o dobrých i stinných stránkách stavovské cti důstojnické (črty „Pro čest", „Čestné slovo"), o vojenských intervencích při selských bouřích v Charvatsku a při charvatských, lépe řečeno „maďarských" volbách, líčen střídavě život důstojníkův i mužstva, jejich radosti i žaly, vše s vyššího hlediska a s vyšší snahou, přiblížiti čtenářstvu tyto společensky málo známé sféry, vysvětliti a zjasniti, co jest nám na nich nejasno a podivno. Charvatský kolorit črt, provedený zejména umístěním dějů, líčení přírody a krás Krasu, jezer plitvických, Liky a j. dodávají črtám půvabu. Některé dokonce — však jen výjimkou, jako na př. „Nad ponorem Gačky" nebo „Na plitvických jezerech" — jsou vlastně jen apostrofami těchto přírodních krás a živel vojenský přidružen jim spíše nahodile.

— Svazek 11. a 12. *Dr. Karel Kolmann,* **Zámecké povídky.**

Společný titul těchto 14 povídek odpovídá jen částečně jejich obsahu. Pouze několik z nich skutečně vypravuje o sídlech šlechtických a jejich pánech. A právě tyto jsou vesměs ponuré obrázky, hledící zachytiti markantní a podivínské rysy staré šlechty rodové, duševní zatíženost, divné nárory a ideály pedagogické, choutky a náklonnosti. Jako prostředek k zachycení jich slouží psychologická analysa a realistické pozorování, ale snaha jeho nepotkává se s větším úspěchem. Povídky zůstávají našim citům cizí a suchoparné. Do sbírky je vřaděno dále několik jiných charakterních obrázků, docela nahodilých. Rozbírají se tu na př. city v procesu o rozvod intervenujícího advokáta, který sám jest v manželství nešťasten, předvádí se zajímavý a zvláštní moderní fatalista („Ohně") a několik jiných bizarních povah („Čtvrtý", „Vzdory sensace", „Nenapravitelný"). Přes tyto lákavé sujety nedocilují povídky hlubšího účinu, jsouce vypravovány příliš ploše, jednotvárně a beze vzruchu, tak že nedovedou naladiti a zájmu vzbuditi.

Ladislav Hájek, **Vojáci, vojáci, malované děti.** Lidové, vojenské povídky z malorusého života. Nakl. Alois Lapáček v Praze 1909.

Jest veliký rozdíl mezi vojenskými povídkami Veverovými, o nichž se výše zmiňujeme, a Hájkovými. Vever pohlíží na vše vážným zrakem odborníka, který miluje život, lidi i kraje, o nichž vypráví, snaží se pověděti o nich něco závažného, charakteristického, snaží se ať vědomě nebo maní učiniti nám je sympathickými. Hájek ve svých povídkách vypisuje rozmarně svoje vzpomínky z jednoročnické služby kdesi v Haliči mezi Rusíny. Črty jeho vyšly ve feuilletonech denních listův a nedělají nad ně vyšších nároků. Vypravují o životě v zapadlých strážnicích, na manevrech, v garnisonní nemocnici a j., a všude tu vyhledávají veselé a zábavné stránky věci. Knížka dobře pobaví a svou sličnou výpravou se velmi zamlouvá.

Otakar Bystřina, **Hanácké figurky.** Třetí rozmnožené vydání. Nakladatel A. Píša v Brně 1909.

Jest málo knih tak slunných a rušných jako tato sbírka charakteristických obrázkův a humoresek. Odtud její zasloužený úspěch. Spisovatel má vzácný dar vyprávěcí, kterým dovede zachovati jistou milou ekonomii, ať vypravuje sebe drastičtější kousky kvartálníků nebo zase dojemné obrázky lásky lidu k panovníkovi. Jeho humor kotví hluboce v mistrně líčeném kmenovém charakteru Hanákův, a působí proto svérázně a neodolatelně, otvíraje v zábavné formě mnohý hluboký výklad do nitra našeho dobrého lidu. — Do třetího vydání pojal autor v črtě „Náš" další hanácký typ, snad už dávno vymřelý, typ hanáckého studenta na vysokých školách se všemi jeho dobrými vlastnostmi i vadami, které kotví ve flegmatické povaze hanácké.

Přátelům zábavné četby i všem, kdož baví se folklorem a lidskými dokumenty, nelze knihy ani dosti vřele doporučiti. Její humor jest jadrný, zdravý, prost všeho sensačního, rozčilujícího nebo pikantního, v čemž právě novější humoristé nejvíce úspěchu vyhledávají. *-f-*

Ze života náboženského.

Pověsti znova se trousí o vydělení čisté německé diecése chebské z arcidiecése pražské. Tentokrát už prý věc jest hotova. Boleslavští žádají pro osiřelý stolec litoměřický biskupa, jenž by byl spravedlivý i k českým diecesanům, jichž je třetina, a také s nimi dorozumět se mohl. Terstský biskup mons. Nagl, rodák dolnorakouský, jmenován vídeňským koadjutorem cum iure successionis, tedy už určen za nástupce slepého a stařičkého arcib. Grusche. Nynější světící biskup Marschall pominut na veliké svoje zklamání. Podle informací samého vídeňského purkmistra Dra. Luegra, jak sděluje „Zeit", není prý tím pominutím vinno vystoupení Marschallovo proti českým školám. To rádi věříme! Ostatně biskup Marschall snažil se napravit a omluvit dotyčné kroky své.

Terstský biskup zatím zůstane na svém stanovisku, má také ještě co pořádat ve své diecesi. Poslední výnos jeho mají mu jak Slovinci tak Charvati za zlé. Pořádají se také už schůze proti němu. Někde kněží omlouvají biskupa, jinde mlčí. Sám „Slovenec", orgán katolicko-národní strany slovinské v Lublani, prohlašuje výnos (o zákazu číst epištolu a evangelium a zpívat Gloria i Credo jen v lidové řeči) zbytečným jitřením lidu. Biskupu Naglovi podařilo se smířit Ricmanské a vrátit je po několikaletém odporu zase do církve. Byl k vůli tomu i z Říma vyslán. Teď po spořádání ricmanské záležitosti chtěl ještě liturgii své diecese podle rubrik přesně upravit a provésti konečně dekret z roku 1898 o slovanské bohoslužbě.

Na židovskou obranu „pravověrných" žaloval poslanecké sněmovně posl. Wutschel. Tři vídeňské listy pravověrných židů přinášejí prý seznam židův odpadlých, s vyzváním ovšem zahaleným, pro společenský a hospodářský bojkot židů těch. Stát má tedy náboženské obci židovské tento způsob obrany zakázati.

*

V „Právnických Rozhledech" pojednával Dr. Č. Pinsker o zavedení šlechtictví do biskupských kapitul v Německu a v našich zemích. Už od 13. století jeví se tato snaha ve šlechtě v Německu, ač papežové se tomu úsilně bránili. Došlo k tomu vlastně ustálením skutečnosti. V době nevolné šlechta měla skoro výhradně v držení všecky vyšší hodnosti církevní a proti vzmáhajícímu se měšťanství hleděla si tuto výhodu zajistiti na vždy. Ustanoveno též, kolik šlechtických předků musí uchazeč míti, a určeno to zprvu na čtyry, později místy až na 16. Po roce 1620 se zaváděním německé šlechty do Čech zaveden i tento zlozvyk do kapitul kanovnických, a to rovněž s podmínkou 16 předků!

*

Modernistickou theodiceí obírá se Ercilla v Razón y Fe (09, bř.) V rozporu s učením církve a tradicionelní filosofií modernismus míní, že je nemožno rozumově dokázati jsoucnost Boží. Většina modernistů opírá se tu o kantovskou theorii; Kant otřásl prý naši důvěru

v prvé principy tak, že nám od té doby nemožno stavěti něco na tak chabém základě. Ercilla zabývá se ve své studii především Le Royem, který důkazy existence Boží podrobil důkladné kritice. Mezi jiným míní Le Roy, že, je-li každý jev nahodilý, je aspoň celek jevů nutný a aby vysvětlil tuto nutnost, vymýšlí si pod jevy substratum, jež nazývá „le noumène subjacent du monde“ a jež může býti jen hmota. Ercilla dokazuje, že tento noumen (hmota) nemůže býti věčný a nemá v sobě důvodu bytí. Pak srovnává pojem Boha u modernistů s opravdovým pojmem Jeho a ukazuje, že pojem modernistický hraničí s pantheismem, nebo vede k agnosticismu. A vskutku, pro modernisty, Bůh uvažovaný objektivně stotožňuje se, nebo zdá se stotožňovati substancielně se světem nebo lidstvem. Uvažován subjektivně je jen ideou vypracovanou rozumem za popudu srdce a podvědomí k tomu, aby upokojoval člověku vrozenou tužbu po nepoznatelnu. Na druhé straně z pojmu božské transcendence, jak ji le Roy formuluje, který nepřipouští žádného společného jmenovatele mezi Bohem a tím, co Bohem není, by vyplývalo, že, vyjma modernisty, kteří znají Boha vniternou zkušenosti citové intuice, všichni ostatní by mohli si učiniti o něm jen ideu čiře metafysickou a nutně nesprávnou. Co se týče morálky modernismu, ukazuje, že je to morálka vývojová, neodvislá, užitkářská (pragmatismus), a jako taková že je v rozporu bod za bodem se vznešenou a neměnitelnou morálkou křesťanství.

*

J. Moffat vhodně upozorňuje (Hibbert Journal 08, říjen) na fakt ze zkušenosti známý, že na celou řadu lidí četbou, knihou, působiti nelze; ani četba Bible pro ně není ničím. Poučování náboženské, jež přímo na ně působí, je slovo, a to ne slovo umělkované a hledané, ale slovo prosté, lidové. Pro ně ani Bible nemůže býti, aspoň ne hlavním elementem náboženství. Na to třeba upozorňovati již mladé theology, aby později rozlišujíce mezi dušemi jim svěřenými, působili na takovéto duše přiměřeně jich povaze a nutíce je snad k četbě náboženské, neplýtvali darmo penězi i námahou.

*

O zanedbávaném důkazu ve prospěch jsoucnosti boží dočítáme se v Hibbert Journal, a není to nikdo jiný, než otec „pragmatismu“ Peirce, který na něj upozorňuje. Důkaz ten je v krátkosti tento: Myslíme si Boha hypotheticky a uvažujeme systém věcí v tomto světle. Je prý nemožno, aby ten, kdo bude rozjímati o souladu světovém s tohoto vznešeného stanoviska, necítil, jak zmocňuje se ho nadšení, a nesnažil se zcela důsledně a přirozeně spravovati svůj život, jakoby hypothesa byla pravdou a skutečností. A toť věřiti v Boha. Tato úvaha se děje ve třech hlavních dobách: retrodukce, jež ukazuje pravděpodobnost hypothesy; dedukce, jež ukazuje všechny důsledky; indukce, jež stále zvětšuje její pravděpodobnost. Pro mnohé by to stačilo. Člověk však honěný ve vědách, psycholog a matematik, jenž je přesvědčen, že člověk stejně jako zvíře jest obdařen pudem pro to, čeho třeba k zachování života, nalezne prý poslední sudidlo pravdy ve prospěch této hypothesy

ve vysoké ceně, jíž má pro lidské jednání. Stanovisko toto je stanovisko pragmatismu asi před 40 roky autorem vytvořeného, jejž, vytýkaje jeho representantům nedostatek zdravé logiky, pak jich nauku o neskutečnosti ideí, o nekonečnu a theorii, o měnitelnosti pravdy, zve zase po staru pragmaticismem.

*

Otázku po původu náboženství kriticky rozebírá P. W. Schmidt v „Anthropos" a v souhlase s Mgr. Le Roy mocně podepírá theorii Langovu. Dlouho v popředí stál naturismus Müllerův a Brealův, ale konečně zatlačen byl značně animismem Tylorovým a Spencerovým. O zachránění naturismu pokusili se zas panbabylonisté, uvádějíce vznik náboženství ve vztah s astrálními mythologiemi. King zase usuzoval prioritu magie před náboženstvím; A. Lang konečně dokazuje nedostatečnost animismu, aby vysvětlil celou řadu ověřených faktův a přiděluje původ náboženství činnosti rozumových principů. Mgr. le Roy (viz jeho dílo „La Religion des Primitives") a P. Schmidt, mužové, kteří jako missionáři a náboženští badatelé mají právo zasáhnouti odborně do této sporné otázky, potvrzují silně theorii Langovu.

*

Proti výtkám hájí Tonna v Ciudad de Dios (09) zázraky lurdské a ukazuje, že i když suggesce snad leccos by vysvětlila, přece všeho vysvětliti nemůže. Suggesce, i když jí rozumíme ve smyslu školy Charcotovy jako jevu hypnotismu, nebo v ní vidíme s Bernheimem a školou Nanteskou příčinu a ne účinek hypnotismu, vždycky přepokládá u suggestovaného víru v to, co se mu dí, a důsledně i porozumění toho, co se mu dí. Je tudíž nemožno přidělovati suggesci uzdravení nemocných, kteří přišli do Lurd s ideami náboženství nepřátelskými, a ještě méně dětí dvou- a tříletých, jako J. Lemesle uzdraven z dětské paralysy (1897) a Ferd. Balin uzdraven roku 1895 z deviace kolena. Rovněž nemožno vysvětliti suggescí okamžité obnovení tkaniv a organů.

*

Francouzští katolíci vedli spor o organisaci politickou. Vyskytly se dva návrhy jeden arcibiskupa toulonského, druhý biskupa z Nancy. Jeden plán šel za tím, aby utvořena byla široká strana občanská na mírných zásadách (tedy konservativní spolu s liberální), druhý plán však žádal organisaci přísně a výlučně katolickou, po vzoru německém. A ježto Řím vyslovil se pro tento způsob, zvítězil tento plán organisační. Tak k volbám v květnu 1910 přijdou katolíci francouzští v jednotném a přesně odděleném šiku k volebnímu osudí. Ale přou se dosud dále o otázku, mají-li volební organisaci postaviti v čelo biskupy nebo laiky! Pravděpodobně laické vedení ukáže se jediné možným. Jsou však zase tři kandidáti, kteří zastupují tři směry názorů a taktiky: plukovník Keller ze staré školy, hrabě Albert de Mun, nejlepší řečník francouzské sněmovny, organisator dělnický a posl. Piou, vůdce bývalé strany „ralliovaných", kteří byli pro smír s vládou a stranami občanskými, ale při posledních volbách skoro rozdrceni oběma krajními křídly. Politická kultura a práce se obyčejně

podceňuje, ale tu na Francii a Italii nejlépe vidět, co to dá námahy zorganisovat se politicky: vykonat tu práci, kterou jinde nepozorovaně za šťastnějších okolností provedli.

*

Třetí zpráva parlamentu francouzskému o likvidaci církevního majetku předložená vypadá stejně uboze jako dvě předešlé. Podává přehled do konce r. 1908. Do té doby prodáno bylo ze 735 klášterů vládou skonfiskovaných 329. Strženo za ně za všecky 5.042.448 franků. A mluvilo se, že stát zbohatne o celou miliardu! — Likvidace počala r. 1901. Do roku 1905 dokončena ve 64 případech a nezískáno nic, nýbrž celá akce likvidační vykázala ještě schodek 372.347 franků, jež musil stát doplatiti. R. 1906 provedeno 53 likvidací, jež vynesly státu 530.003 franky; r. 1907 byla 101 likvidace a stát obdržel 1,946 599 franku; r. 1908 pak bylo 111 likvidací, jež vynesly 2,575.846 franků. Zbývá ještě provésti 400 likvidací a strží za ně podle očekávání 57 milionů. Příčiny tohoto likvidačního neúspěchu jsou podle zprávy: nepoctivost likvidatorů v několika málo případech, v častějších případech však jejich neobratnost a nepraktičnost, s níž nadělají zbytečných útrat. Velkou vinu nesou též vypuzené řády, které se s erárem soudí a působí dlouhé processy, které mnoho stojí. Nejhorší pak jest, že majetek klášterní se musí prodávati za směšně nízké ceny, protože se nedostaví nikdy dostatečný počet koupěchtivých. Zákazy biskupů a exkommunikace účinkují na obyvatelstvo a stát nemůže nalézti tak vhodné kupce na majetky klášterní. — Tím je celé fiasko protiřádové politiky nejlépe dosvědčeno.

Pařížský arcibiskup Amette vydal farním výborům diecese své oběžníkem poručení, aby podporovali stávku pekařských pomocníků pařížských, kteří bojují za nedělní klid a noční odpočinek. Aby toto arcibiskupské zastání se dělnictva neuškodilo socialistické straně, svolali socialisté ihned odborovou schůzi pekařů do bursy práce, pozvali na ni arcibiskupa a zároveň anarchistu Seb. Faurea, hlavního borce protináboženského. Proti této beztaktnosti syndikalisty Bousqueta praví sama víd. „Arbeiter-Zeitung (331): „Člověk si může představiti, jaká zbytečná hádka o víru by povstala, kdyby arcibiskup měl ten nevkus a pozvání vyhověl. To jest však vyloučeno a dělníci musí za vděk vzíti se Seb. Faurem. A snad se jim i rozbřeskne, že lidé (syndikalisté totiž), kteří neustále mezi dělníky sejí nedůvěru proti soc.-dem. poslancům v parlamentě, lépe by učinili, kdyby do odborové organisace náboženských otázek nezanášeli. Moderní proletariát má opravdu jinou práci, než aby se bavil po způsobu středoevropských knížat disputací mnicha s rabínem!“ Bylo by dobře, kdyby socialisté měli vždy a všude tuto zásadu na paměti. Nemusily by tak vznikat proti jejich odborům nové!

*

Ruch katolický v Italii se stále více tříbí, ale i šíří. Ve Florencii konala „Unione Popolare“ (Lidová Jednota) počátkem prosince schůzi, na níž oznámil jednatel Buergisser, že jednota má na 70.000 členů, z nichž 25.000 je v severní Italii. V Unione Popolare spojeny jsou

teď čtyry organisace: vlastní lidová jednota, svaz volební, hospodářský svaz a jednota italské katolické mládeže.

Svaz hospodářský pod svým předsedou hr. Medolago Albani obsahuje spolky rolnické, odbory dělnické i živnostenské, konsumy a pod. sdružení. Hospodářský svaz měl na mysli podle vzoru z Němec (křesť. odbor. org.) shromážditi v sobě také spolky mírnějších frakcí a neutralní, pokud by aspoň stály na stanovisku „spravedlnosti křesťanské“. Ale stanovy a zásady tohoto rozšířeného svazu papežem neschváleny. Takovíto „také katolíci“ nemají prý významu pro celou katolickou akci, lépe jest míti menší šik, ale pevně sevřený. Pojem „křesťanské spravedlnosti“ jest prý příliš široký a nedá se vzíti jako kriterium jednotného názoru a přesvědčení A jest jistě něco jiného sloučení pravověrných skupin obou konfessí v Německu, než slučování přísně katolických s liberálně-katolickými skupinami!

*

Vybité a vypleněné kláštery barcelonské nemají ani v rozvalinách pokoje. Literární časopisy francouzské přinášejí o nich divustrašné historky, prý z úředního šetření a překopávek pocházející. V klášteře sester „Sacré C eur“ našli prý velkou massu dětských kosteček, mnohé s ranami, lebky roztříštěny a pod. Zakopaná, zavražděná novorozeňata sester. Nalezeny tu i mrtvoly pohřbených jeptišek — za živa! Hrozně zkroucené — v křečích skonavši! Ba i mladík tu pochován v ženských šatech — zabitý! To jest ještě dost pro každou fantasii. — Aby pak mužské kláštery nevyšly lépe, sděluje „Journal des Débats“ o klášteře kapucínů, že tam našli kosti zazděných mužů i žen, kostry lidí zabitých, oběšených, s kostmi nohou i rukou polámanými! A tyto hloupé historky obíhají evropským tiskem všech levých odstínů, mezitím co biskupové španělští protestují proti dalšímu trvání ferrerských protináboženských škol!

*

Návrat k církvi katolické ve Spojených Státech je čím dál hromadnější Vloni číslo úředně ohlášených pokřtěných (dospělých) činilo 28.709. Ale podle věrohodných odhadců ze zkušených kněží samých, počet konvertitů dostupuje poslední leta na 100.000. Obyčejné jsou to lidé, kteří stáli mimo církve vůbec. Ale i mezi věřícími protestantskými sektami je ruch návratu silný. Před desíti lety ve státě novo-yorském v městě Graymoor založena zvláštní společnost protestantská na způsob missionářského kláštera. Společnost asi 20 mužů žila podle řehole sv. Františka, jehož si oblíbila. Nazvala se „společností smíření“ a za úkol si postavila všechny protestanty americké uvésti do lůna církve katolické a sama pak dílo svou konversí dovršit. Zdálo se členům, že jako agitátoři návratu více zmohou slovem svým, když sami ještě budou zůstávat vně církve katolické. Členové spolku smíření byli sami duchovní anglikánští. Věřili všechno, co církev katolická, a vnitřně už s ní spojeni byli, jen zevnější formální pojítko ještě neutvořeno. Pod jejich vedením utvořila se společnost sester z anglikánských žen s týmže účelem. Pro svůj účel vydával spolek míru časopis „The

Lamp“ Svítilna). Ale během desíti let poznali členové spolku, že dílo obracení přece jde jen pozvolna a že by se nedočkali sami svého připojení k církvi, kdyby čekali, až budou poslední. Proto letos v létě zažádali sami o přijetí do církve. Konverse 17 členů „spolku smíření“ i sester slavena 30. října m. r. Papež dovolil nově obráceným, aby zůstali v klášterní organisaci pod řeholí sv. Františka a i své jméno „společnost smíření“ dále nesli a svůj účel, pracovati ke konversi svých krajanů, podrželi.

*

V Curychu projednán nedávno před soudem zvláštní případ z náboženského života protestantismu. Jak curyšský „Armenpfleger“ sděluje, bylo policií městskou zakázáno sektě tak sv. „dobrovolné missie“ po městě žebrat. Sekta se odvolala, že také jiné společnosti náboženské žebrají, že žebrají celé řády katolické, spolky a obce katolické na kostely a jiné účely, že žebrají církve a obce protestantské, sbírá neustále a všude armáda spásy a že tedy jest nespravedlivo „dobrovolné missii“ totéž odpírati. Ale soud zavrhl odvolání „dobrovolné missie“. Jiné církve sbírají na vytčené účely s předchozím povolením úředním a vedou veřejné výkazy o sbírkách. Všecky nasbírané peníze, s nepatrnou srážkou snad, odvádějí se vytčenému účelu. Ale dobrovolná missie sbírá na výživu svých agentů, kteří nemají jiného účelu nežli shánět nové členy sekty a rozšiřovat list její „Überwinder“ vydávaný ve Frankfurtě na Moh. Vůdcem celé sekty a zakladatelem jejím jest bývalý námořník a bývalý člen „armády spásy“ Ferd. Windmüller. Tomu zamlouval se úspěch „armády spásy“ a zvláště hojnost darů, jež „armáda spásy“ dostává, a proto smyslil založiti si podobný spolek pod svým vedením. Sbírky se podnikají v této sektě jen na výživu jejích vůdců, beze všech jiných účelů dobročinných a náboženských. Proto musí býti zakázány jako obyčejná žebrota. — Ostatně i protestanté mají těch roztodivných sběratelů na zbožné účely tolik, že se jim to už zprotivuje.

*

V probouzející se a modernisující Indii, která má i své nihilisty a socialisty a pokrokáře, jako každá moderní země, obrací se většina moderní intelligence proti indickému kněžstvu a jemu dává vinu ze vší té neutěšené životní posice, v jaké se Indie nalézá socialně i politicky. Tak dr. Pritvis Candra Raj v „Indian World“ svádí na kněžstvo brahmínské, že ono je vinno zavedením a udržováním kast, které Indii tak politicky seslabily, ono vinno je všemi těmi nesocialními zvyky a obřady, které v Indii jako náboženské se uchovávají (zvláště ničení sebe sama, usmrcování dítek a vdov j.) Vzdělání a škola podle něho vymaní lid z tohoto vlivu a zruší rozdíly kastovní. Už prý i dnes je to zřejmo v Bengalsku, kde ve středních třídách už staré zvyky, tradice a rozdíly zcela vymizely.

Madraský biskup (anglik.) v „19. století“ (Nineteenth Century) sděluje, že přehrady kastovní nejúčinněji pomáhá rušit anglické vojsko a křesťanství. Pariové (spodní sekta) ve vojště stávají se

rovnými všem druhým a rádi se proto dávají najímat, jsou věrnými a dobrými bojovníky. Také rádi přijímají křesťanství, že hlásá lásku a bratrství všech lidí a povznáší je. V tomto zápolení s křesťanstvím indické náboženství ostatně dnes už se značně zliberalisovalo. Připouští všecky vymoženosti evropské kultury křesťanské a hlásá ideály společenské — ovšem jen ve svých nejosvícenějších představitelích.

*

Rusínská „Niva“ lvovská brání kněžstvo rusínské z nařknutí „Lit. Nauk. Vistnyku“, že by mělo v úmyslu založiti zvláštní klerikální stranu v národě. „Vistnyk“ (M. Lozyňskyj) dokazoval totiž, že intelligence demokratická, bráníc národnosti, nezbytně brání i církve, která v protivě k polonismu a latinismu jest jednou z opor národních. Ale odpovídá Niva, v lidu šíří se nejen národní idey, než i socialismus a volnomyšlenkářství. A tu metropolita rusínský musil nedávno oběžníkem upomenouti na nebezpečí a vyzvati k organisované obraně církve a víry. Nemá tato organisace nijakého politického cíle, ale čistě náboženský cíl.

„Gazeta Narodowa“ lvovská podala nedávno podle rusínského církevního schematismu seznam far sjednocených, které nemají dostatečný počet věřících a měly by býti zrušeny. Od 200 do 500 věřících načítala 17 far, dokonce jednu jen se 100 duší. V tom ohledu by mohli Rusíni asi Polákům oplatiti stejným seznamem.

Na 360 kněží katolických z gubernie kovenské na Litvě žalováno je, spolu i s biskupem žmudským, že přijímali konvertity z pravosláví na katolicismus, nežádajíce o dovolení gubernatora. Stíhání nařídilo ministerstvo vnitra, které vydalo i takovýto oběžník, ovšem v nesouhlase s úkazem carským o svobodě vyznání z 30. dubna 1905.

Uherská vláda vymohla si dovolení vyslati do Ameriky za řecko-sjednocenými vystěhovalci svými svého uherského sjednoceného biskupa. Svatá Stolice povolila Uhrám totéž, co před rokem povolila Haliči. Tak vláda navrhla císaři jako sjednoceného uherského biskupa pro Ameriku lid. posl. (býv. řed. gymnas.) P. Michala Artima. Biskup bude podporován z Uher a má pravděpodobně jako první úkol bránit tomu, aby uherští sjednocení nebyli v Americe poslovaněni! Nebezpečí to je tím větší, že jsou většinou Rusíni, kteří se pak se svými rodáky haličskými slévají v jedno. Ale tomu asi biskup Artim nezabrání. Amerika nejsou Uhry!

Častochovský převor P. Rayman opravuje, že prvně sdělený obnos 13 milionů rublů, na jaký krádež častochovská oceněna, není správný. Vypočítává ukradené věci a správný odhad jejich jest na pouhých 50.190 rublů, to jest 260tý díl prvotně vybájené sumy! A ani tento odhad prý není asi správný, protože mnohé perly ztratily ceny tím, že zcela zašly a zakalily se během věků. Tato oprava dělá celou záležitost ještě záhadnější! Podivná věc a podivné poměry!

*

Srbi doufají získati nazpět svůj klášter v Starém Srbsku. „Vysoké Dečany“, který před několika lety koupili a obsadili Rusi z hory

Athos (známá posvátná mnišská hora na poloostrově Chalkidice). Srbi tehdy uhnuli, nemohouce se ubrániti nepřátelum Turkům a Albáncům. Teď se sice poměry mnoho nezměnily a poněvadž Rusi by rádi uhnuli z této nepříjemné posice, míní Srbi opět svou starou hrobku královskou osadit. Jak mysli srbské klesají, vidno z toho, že srbský biskup, už skoro rok je to, co utekl ze Starého Srbska a tráví v Bělehradě, nechav stádce své na pospas Turkům a Arnautům.

Ježto cařihradský parlament chystá se konečně upraviti otázku křesťanskou v Macedonii a provésti rozhraničení církví, řecké a bulharské, podal exarcha bulharský Josef vládě cařihradské memorandum, v němž žádá, aby exarchát bulharský byl povýšen na patriarchát, neboť jen patriaršie nadána ve východní církvi kanonickou svéprávností, a uděleny mu byly výsady ostatních patriarchů v Turecku: tedy synod biskupský a smíšená rada, samospráva školská, vysoké učiliště bohoslovné a biskupství bulharská aby byla rozmnožena. Podle počtu a poměru řeckých biskupství mělo by býti v Macedonii a na Odrinsku na 20 biskupů bulharských a jest jich pouze 7.

*

Polsko z ohledu na východní církev drželo se dosud co nejpřísnějších postů církevních. V německé části Polska posty zmírněny po způsobu německých diecesí, tak asi jak u nás. Za to Halič drží se dosud přísnějši observance než naše kraje. Nejpřísnější dosud bylo Polsko ruské. Ale i to z ohledu na změněné poměry vyžádalo si letos dispens v Římě a v létě 1909 mu udělena. Podle této dispense ruší se zcela tyto postní dny: 1. soboty celého roku, vyjma soboty suchých dní a takové, na něž připadá vigilie nějaká; 2. všecky tři dni křížové jsou bez postu. Půst se zmírňuje: 1. po všecky neděle svatopostní možno jísti maso kolikrátkoliv denně; 2. jednou za den dovoleno nasytiti se masitými pokrmy v pondělky, úterky a čtvrtky předvelkonočního postu; 3. v tytéž dni dovoleno také užívati jakéhokoliv omastku; 4. půst přísný, nedovolující použíti ani mléka, ani vajec, ani živočišných tuků, zůstává jedině o Velký pátek. — Jak hojnější vypadají oproti tomu úlevy postní u nás! Skoro už postu ani není, a o přísném postu bez mléka a vajec se u nás vůbec ani neví!

Otázku spalování mrtvol osvětluje důkladným článkem i vloclavské „Ateneum Kapitanskie", ježto agitace pro ně rozmohla se i ve Varšavě a jiných městech polských.

*

V terstské diecesi vydán rozkaz, jímž se má na příště všecko užívání slovinčiny v kostelích, pokud je proti rubrikám církevním, odstraniti (čtení epištoly a evangelia, Gloria a Credo jen slovansky). Tím se má konečně vyhověti dekretům z r. 1898 a 1906. Ale dekrety tyto dosud prohlásil a provedl jen porečský biskup, zarytý vlach Flapp. V Terstě až teď se mají provésti do slova, kdežto dalmatští biskupové jim odporují jako nespravedlivým. V Dalmacii všecko odium za neprovedení dekretů svádějí na arcibiskupa Dvornika, to proto, že sídlí a je stále pod vlašským dozorem a Vlachové (i kněží vlaští) se svými

agitacemi a obžalobami proti němu neustávají. Řím se nechce nechat informovat od těch, jichž se to týká, od slovanských biskupů samých, maje je za předpojaté. Ale Vlaši v té věci jsou ještě více předpojatí! Také terstský biskup Dr. Nagl všecky informace, rozklady a protidůvody svých kněží odmítl. V terstské diecesi (i v porečské) jedná se ostatně jen o maličkost jež se dá při oboustranné dobré vůli snadno urovnati. V Dalmacii, kde se jedná nejen o čtení epištoly a evangelia, ale celou hlaholskou bohoslužbu, je stanovisko jiné!

Pro řád jesuitský utvořena v Charvatsku, Slavonii, Bosně a Hercegovině samostatná zvláštní „missie", jejímž superiorem jmenován rektor travnický Kujudžić. Je to první krok k utvoření samostatné provincie charvatské, k níž by přišla později i Dalmacie.

*

Na severu Rusi v gub. archangelské objevena nová sekta — sekta oběšenců. Existovala už přes 10 let. založil ji nějaký nábožný poutník Gusanov, vydávající se za proroka, hlásající příští antikrista a kážící ničit tělo lidské. Přívrženci jeho obětovali se každý rok, vždy po schůzkách, v nichž se rozplameňovali proti světu a tělu: věsili je. Jiní sami se týrali, sekali a mučili až k smrti. Zástup jim při tom zpíval. Teď v listopadu umínil si sám prorok obětovati se. Neboť jen smrtí svou prý odvrátí choleru od Ruska, a cholera jest předchůdkyní antichrista. Po fanatické řeči posekal se mečem a sám oběsil. Zástup počínal si jako šílený. A tak se prozradil. Ač schůzky byly v liduprázdném kraji v lese, oddíl vojáků řev ten uslyšel a rozehnal lid, vůdcové zatčeni. Lid, jak vidět, překypuje nábožností a city náboženskými, intelligenci zase se jich nedostává.

Židé pravověrní na svém sjezdě v Kovně vyslovili se proti zákonu o svobodě svědomí, jak v dumě usnesen; prý se jim tím způsobem rozpadnou kahaly, až budou moci liberálové tvořit si zvláštní sbory! Tak se sešli konservativci židé a konservativci pravoslavní v jedné obavě a starosti.

*

Nový biskup Mariavitů Kowalski přijat v departementě cizích kultů v Petrohradě velmi milostivě, byl i u oberprokurora sv. synodu, byl u synodálných biskupův a u arcibiskupa petrohradského Antonije, všude velmi milostivě a okázale ho přijímali. Vše to s úmyslem a politikou do daleka!

*

Boj s pokrokovými směry a s novotami v Rusku vedou příslušníci svazu ruských lidí hodně radikálně. Vologodský arcibiskup Nikon (předseda onoho sjezdu pro reformu klášterní) vylučuje z církve všecky socialisty a liberály diecese své. A tohoto způsobu boje mají se uchopiti i jiní biskupové ruští. Svaz ruských lidí podal žádost sv. synodu, aby sv. synod odporučil biskupům užívati více církevního „meče" v dnešních dobách převratných. Jmenovitě ať prý biskupi vyloučí z církve všecky poslance, kteří hlasovali (v komisi zatím) pro náboženskou svobodu a snad prý tím nejjistěji se zabezpečí pád zákona o svobodě

náboženské v plné dumě. Vyloučí-li napřed vůdce liberálů (kadetů) Miljukova, Rodičeva, Sokolova, Efremova, Pokrovského, Rodzjanko a j., leknou se obyčejní duchové a couťnou. Neboť v Rusku býti vyloučen z církve, přece ještě něco znači, myslí si „praví ruští lidé“. Zatím se ale právě může stát, že by tím tuto ostrou zbraň brzy zcela otupili!

*

Církev pravoslavná zanáší se totiž myšlenkou zříditi si také „unii“, tedy něco obráceného, než co je sjednocená církev řecko-katolická. Ta má obřad východní, ale nauku západní a společenství s Římem. Pravoslavná unie by měla obřad západní, ale nauku a společenství pravoslavných církví. K tomuto plánu vede ruskou církev několik okolností najednou. Předně starokatolíci se svým západním obřadem budou asi brzy přijati do společenství pravoslavné církve. Vyjednávají jen s Petrohradem, protože přijme-li je ruská církev, ostatní to uznají, rozhoduje dnes Petrohrad nad celým východem a ne Cařihrad s řeckým patriarchou. Druhý podobný spojenec pravoslaví jsou Mariavité, též se západním obřadem (obojí ovšem bez latiny!), ale s naukou, o níž tvrdí, že jest pravoslaví bližší než katolicismu, totiž s naukou, která se teprve formuje a kterou tedy možno zformovat podle přání mocných. Třetí okolnost pak jest pro synod zvláště rozhodující, přivedla ho právě na myšlenku „pravoslavně-katolické unie“. Na známém Chlumsku nějaká obec katolická (Rusíni) nepohodla se se svým farářem Polákem i přišla k ruskému biskupu, aby je vzal do pravoslavné církve s tou podmínkou, že jim však ponechá obřad a bohoslužbu po latinsku, jak jsou na to zvykli, a to ostatní ať spraví jak chce, to že jim jest jedno, oni že tomu beztoho nerozumějí. Biskup přednesl celou záležitost sv. synodu. Dosud kdo přecházel na pravoslaví, musil přijati s příslušenstvím k církvi nejen nauku, ale i obřad. A tu počíná sv. synod petrohradský uvažovat: lidu jest obřad všecko, na něm lpí, ten mu představuje víru. Nauka jest mu lhostejna, subtilnosti rozlišující obě církve jsou také nad chápavost lidu. Ponechá-li se tedy lidu obřad, bude mu lhostejno, zda patří k Římu či k Petrohradu. Církev pravoslavná dopustila se chyby, že roku 1875 navracejíc ruské unity na Chlumsku vzala jim i obřad západní, na nějž byli zvyklí. Kdyby jim obřad byla nechala, nebylo by vzniklo tolik „úporných“ a nebylo by teď ani tolik odpadů. Pravoslavní uvádějí totiž sami, že jim odpadlo od roku 1905 přes 300.000 na Chlumsku a v sousední jihozápadní Rusi a jinde na 200.000 lidí ku katolicismu. Čísla jsou sice z politiky přehnány. Ale úsudek o nové užitečnější politice církevní je správný.

*

Chtíce uspíšiti oddělení Chełmščiny (Chlumska) od polského království, vystupují tamní rusifikatoři stále výbojněji a bezohledněji, snažíce se zvláště všelikými prostředky omeziti vliv katolicismu na tamní rolnický lid, který jsa nominelně pravoslavným, silně lne k víře katolické. Ruské organisace, nedávno tam utvořené dle vzoru polsko-katolického žárlivé na návštěvu ruského lidu schůzí a přednášek polských rolnických spolků, které byly dosud jedinými kulturně-vzdělávacími institucemi, založili

protispolek „Žitnica“, který, ač účastníkům skýtal rozmanité úlevy a výhody, neměl valného úspěchu. Na pomoc pospíšilo mu nyní chlumské pravoslavné bratrstvo, ruský ženský dobročinný spolek a komitét střízlivosti, pořádajíce podobné přednášky, do nichž však vedle otázek zemědělských zatahují též národnostní a politické, vzbuzující svár a zlobu. Vedle toho hemží se to v orgánech místního ruského svazu výmysly a denunciacemi (ale opatřenými jen začátečními literami) o různých domnělých křivdách a zneužitích katolíků, v nichž viněni též katoličtí zřízenci na železné dráze z úmyslného prý zadržování a opozdění vlaků s pravoslavnými poutníky. Každé slovo, každý krok katolického duchovenstva šetřeny a překrucovány s virtuositou policejních slídičů. Z Chlumu zaslalo pravoslavné duchovenstvo petrohradskému synodu žádost, aby vymohl u ministerstva vnitra zákaz prodeje v gubernii sedlecké a lubelské knížky „V zaščitu věry“ (V obraně víry), která psána jsouc prostonárodně, obsahuje na 300 stránkách pojednání o dogmatech a všech sporných otázkách katolíků s pravoslavnými, došla velké obliby a rozšíření mezi tamním ruským obyvatelstvem, a dle náhledu zmíněných kruhů působí naň velmi škodlivě, an její autor pod rouškou hlásání lásky a snášelivosti propaguje vlastně katolicismus.

Ministr financí Kokovcev zaslal chlumské pravoslavné konsistoři přípis, v němžto zdůrazňuje závislost duchovního rozvoje na hmotném blahobytu tamního obyvatelstva a vybízí, aby se místní duchovenstvo přičinilo tudíž všemožně také o zlepšení materielních poměrů pravoslavného lidu a vymanění ho tím způsobem zpod vlivu polských kruhův a zároveň z polonisace a pokatoličení. K tomu účelu radí k energické organisaci záložen s drobným úvěrem a slibuje, že ministerstvo financí bude taková družstva z fondů státní banky vydatně podporovati.

Chelmské pravoslavné bratrstvo informováno z Petrohradu, že následkem utvoření nové frakce ruských nacionalistů v říšské dumě jest odloučení Chelmštiny zabezpečeno, jelikož se nová strana vůči biskupu Eulogiu zavázala, že s pomocí dumské pravice a pravého křídla oktabristů věc tu prosadí.

Z iniciativy chelmské konsistoře konán zde volný sjezd farního duchovenstva, na němž výlučně jednáno o zřízení nových církevních škol, které mají býti vydatnou pomůckou k utvrzení pravoslaví v tom katolicismem prý tak velice ohroženém kraji.

Synodální vrchní prokurator Zukjanov podal synodu návrh o revisi konsistoří v celé řadě měst, při čemž hodlá na své cestě středním Ruskem navštíviti též okolní farnosti, aby se mohl osobně přesvědčiti o stavu kostelův a přisluhujících (příčtu), o činnosti církevních farních škol a seznati náladu osadníků vůči jich duchovním představeným.

Neustávající vření v pravoslavných seminářích budí velké znepokojení ve vyšších duchovenských kruzích. Sotva utlumen „bunt“ v semeništi žitomirském a později v poltavském, došla ze Pskova zpráva o bouřných výstupech tamních chovanců semináře, domáhajících se demise rektora. Sv. synod připisuje tyto zjevy tajným vlivům protináboženských revolučních živlů.

Synod prohlásil, že ustanovení a přemístění duchovních správců z jedné fary na jinou závisí výlučně na vůli eparchialních biskupův, a proto jakékoliv usnesení farníkuv o převodě nebo vyloučení jejich pastýře nemuže býti bráno v úvahu a míti na jeho osud nějakého vlivu.

Jak minule praveno, potkal se s odporem konservativně pravoslavných a církevních kruhů v ministerstvu vnitra zdravotní radou vypracovaný návrh nového zákona o pohřbu nebožtíkův a o reorganisaci hřbitovů, v němž je též zmínka o krematoriích. Dle nového zákona pochovávali by se smrtví buď na vykázaných hřbitovech nebo spalovali by se ve zvláštních krematoriích, jestli si to plnoletý zemřelý ještě za života písemně vymínil, nebo ku přání nejbližších příbuzných, pokud není zřejmých důvodů, že byl nebožtík protivníkem spalování. Avšak vyšší pravoslavná instance vyslovila se rozhodně proti uzákonění spalování mrtvol z jakýchkoli zdravotních nebo jiných příčin, přiznávajíc s pravoslavné-křesťanského hlediska pochovávání zemřelých dle odvěkého obyčeje v hrobech za jedině správné.

Ministr války nařídil, aby všecky konkursní dodávky (podrjady) pro vojsko byly příště svěřeny výlučně osobám víry pravoslavné. Jinověrci nebudou k žádným smlouvám připouštěni.

Pravoslavný kurát (vojenský kaplan) při orlovském pěším pluku Molčanov suspendován z rozhodnutí synodu, že oddal snoubence, z nichž jeden byl víry katolické.

Gruzinský exarchát definitivně uprázdněn a na místo něho bude na Kavkaze zřízeno šest samostatných eparchií.

Kyjevský gubernátor zaslal departementu cizích vyznání seznam osob, které v jeho gubernii přešly z pravoslaví na jinou víru. Od 30. května 1908 do 31. prosince 1908 přešlo ke katolicismu 733 mužův a 987 žen, k luteránům 29 mužův a 15 žen, k baptistům 33 mužův a 34 žen, k adventistům 2 muži a 3 ženy. Z obrácených mohamedánů vrátilo se k islamu 2 muži a 1 žena, z pokřtěných židů k judaismu 59 mužův a 27 žen. Nejvíce osob přijalo katolickou víru v berdyčevském okresu (271 mužův a 298 žen).

Rabín ve Stryhově blíže továrního města Lodzi v Polsce zvěděv, že několik židův a židovek jeho obce odešlo v neděli 24. října do Niesulkova, aby viděli slavnost tamních Mariavitův, uložil za trest mužům desítidenní a ženám dvoudenní půst.

Věda a umění.

Filharmonická Beseda Brněnská uspořádala dne 5. prosince 1909 k uctění památky 25. výročí úmrtí Bedřicha Smetany koncert z jeho skladeb. Důstojným úvodem, ovšem již až příliš „známým“, byla předehra k „Libuši“. Velikolepé toto praeludium k apoteose českého národa působilo v úplném obsazení všech nástrojů a v potřebné síle smyčců hlubokým dojmem. Jako druhé číslo proveden třetí výstup ze stadického jednání „Libuše“, v němž slunný idylism Smetanův došel nejkouzelnějšího výrazu. Partii Přemysla zapěl lahodným svým barytonem člen Národního divadla brněnského p. Komarov s plnou hloubkou hudebního i citového pochopení. Též kvartetto ženců (dámy: Dolejšova, Fischerova, Pivoňkova a p. Doubravský) docílilo bezvadným, náladovým přednesem dokonalého úspěchu. Jest přirozeno, že v jubilejním roce Smetanově přenáší se láska a nadšení k mistrovým dílům vrcholným i na skladby ostatní, zejména i průpravné. V duchu Lisztově komponovaná symfonická báseň „Valdštýnův tábor“, která tvořila další bod pořadu, nepatří k stežejným dílům zakladatele české hudby. Jest s „Richardem III.“ a „Hakonem Jarlem“ jen zajímavým článkem uměleckého jeho rozvoje, prozrazujícím již vyškoleného orchestrálního technika. Koncert uzavírala známá, vlasteneckým vzruchem nadšená „Česká píseň“, kterou smíšený sbor Filharmonické Besedy zapěl s radostným produševněním. Orchestr Národního divadla rozšířený a doplněný, hrál všechny skladby vytříbeně v technice a přednesu.

Celý koncert, jejž řídil se vzácným, v samu podstatu skladeb pronikajícím porozuměním p. Reissig, měl ráz důstojně slavnostní a povznesený. Umělecký význam jeho pro hudební ruch brněnský jest nepopíratelný.

V třetí sonatové hodině instruktivní ve Varhanické škole probráno bylo Adagio z Beethovenova tria op. I, čís. 2. Ředitel Janáček po přehrání prvých osmi taktů upozornil na podobnost jejich se Smetanovou „Letěla bělounká holubička“ a s národní „Ta naše lavečka“. Na vytvoření téže melodie súčastňují se tu tři skladatelé, různí původem národním i směrem tvoření a přece schodní v téže myšlence. Řed. Janáček z toho odůvodnil, že prvkem hudby národní zůstává nápěvek mluvy: „Nejvlastnější realné motivy jsou v nápěvcích mluvy; jimi jde v dílo národnostní element, který nebrání svéraznosti skladatelově. Ze struktury písňové (Adagia) vyklíčila i sonatová formace: je velepísní“.

*

Národní divadlo v Brně. Dramatický odkaz Fibichův, ač znamená novou epochu české tvorby operní, není dosud dle zásluhy ceněn a chápán. Proto s vděkem upřímným jsme uvítali, že divadlo naše po „Šárce“ a „Hedy“ vtělilo repertoiru další dílo mistrovo — „Bouři“.

Libretto Vrchlického jest z nejlepších operních textů českých. Nejen svou hodnotou literární, ale i divadelní účinností. Osnova jeho čerpána z nejromantičtějšího dramatu Shakespearova. Vrchlický, jehož poetické tvoření jest v základu svém romantické zrovna jako dílo Fibichovo, podal skladateli slovný podklad v každé příčině dokonalý. Odstranil obratně ze hry Shakespearovy vše symbolické a příliš moralisující i podřadné episody a docílil tak tříaktového, všemi barvami spektra hrajícího obrazu pohádkového.

Vzhledem k tomuto námětu jest hudba Fibichova ovšem třpytnější a pestřejší, než v kterékoli jiné mistrově opeře. Zní všemi možnými rejstříky citů, dojmu a nálad, plane nejrůznějšími stupnicemi barev hudební jeho palety. Nechť maluje pitvorného, polozvířecího Kalibana v hlubokých bassových polohách fagotu, tuby a kontrabassu, či líčí v nejvolnějších, vysokých figuracích harmoniemi sfér těkajícího Ariela; nechť kreslí drastickou komikou spikleneckou dvojici, či velebnými, úsečnými zpěvy krále-čaroděje a roztouženými melodiemi lásku milenců, jaká to bohatost nálad a kontrastů, orosených ryzí poesií a prodchnutých vysokým, opravdovým uměním! I v „Bouři" vystupuje Fibichův umělecký profil s význačnou jeho vlastností: hudební pokrokovostí. Fibichovi jest hudba, dle Wagnera, nová řeč, v níž básník nejhlubší obsah svých úmyslů nejpřesvědčivějším způsobem zjevuje. Toto pokrokové stanovisko brání širším vrstvám obecenstva, aby dílo Fibichovo, tak umělecky ryzí, bylo zplna chápáno, toto vyznání jeho bylo příčinou, že na cestách do nových oblastí tak těžko se probíjel. Krásně napsala Anežka Schulzová ve svých vzpomínkách na Fibicha: Mistr zemřel chud a neoceněn, nedočkav se ocenění ani jednoho ze svých děl. Podal národu svému spravedlivě vše, co nejlepšího v duši jeho leželo, podal to rád, nadšeně a nezištně. Nežádal si za to nic než trochu uznání a porozumění a nikdy se jich nedočkal....

Reprodukce „Bouře" náleží k nejlepšímu, co výkonnost naší scény skýtá. Orchestr pod pevným vedením p. Pavlatovým vedl si zdárně. Krásným úspěchum těšily se výkony p. Krále (Prospero), pí. Svobodové (Miranda), p. Krampery (Fernando), p. Pivoňky (Kaliban) a sl. Morfovy (Ariel). Režie p. Malého, jenž při skrovných poměrech našeho divadla vykonal obtížný svůj úkol pečlivě, zasluhuje plného uznání. *Jan Kalš.*

*

Česká hymna „Kde domov můj" slavila 21. prosince 75 let svého prvního proniknutí. Fraška Tylova „Fidlovačka" s hudbou Škroupovou dávána 21. prosince 1834 na stavovském divadle pražském poprvé. Kuplet „Kde domov můj" zpíval v ní basista Karel Strakatý. Rok na to (1835) vyšla píseň ve Chmelenského „Věnci ze zpěvů vlasteneckých".

U příležitosti 50tých narozenin hudebního skladatele Josefa B. Foerstera přináší „Hudební Revue" čtyry články o rodu Foerstrů: v hudbě kromě oslavence samého vynikli otec jeho Josef Foerster (* 1833, † 1907), pěstitel hudby církevní; bratr mladší Josefa Foerstera a strýc J. B. Foerstra Antonín (* 1837), tvůrce umělé hudby slovinské,

od r. 1867 v Lublani žijící. Syn tohoto Anton Foerster (* 1867 v Sinji v Charvatsku) žije v Berlíně jako učitel hudby klavírní a umělec klavírní.

*

Zikmunda Wintra veliký historický román pražský „Mistr Kampanus“ hned po vyjití překládán je do franštiny Léonem Cholletem, který nedávno vydal francouzsky písně Petra Bezruče

Vrchlického „Godivu“ dávají v Moskvě: „Radúz a Mahulena“ Zeyerova přijata na „velké divadlo“ varšavské: při představení „Prodané Nevěsty“ v Záhřebě rozvinula se mezi záhřebskými kritiky polemika, která zasáhla až do pražského „Dalibora“.

V pozůstalosti po řediteli obchodní školy v Praze Petru Kheilovi zůstalo mnoho rukopisných hudebnin asi 20 českých skladatelů z druhé polovice minulého století a z počátku tohoto. Uvádí výčet jich V. J. Novotný (Zl. Praha 12.) Jsou to autoři sice známí, ale i neznámí, díla sama však většinou neznámá, a vesměs zajímavá a ne bezcenná. Svědčí však vesměs o tom, jak intelligence tehdejší byla naskrz poněmčena — aspoň v obcovacím jazyku svém, když ne vždy duchem a srdcem. V rukopisných sbírkách jsou též národní tance a písně české.

Po pražském průmyslníku a mecenáši umění a starožitníkovi Vojt. bar. Lannovi zůstala veliká posůstalost umělecká, již dědici jeho přenesli do Berlína a tu v mezinárodní dražbě rozprodali do celého světa. Bylo tu mnoho věcí české dávnověkosti. Aby vše nepřišlo do ciziny, poslala obchodní komora pražská také na dražbu a vyzbrojila své plnomocníky sumou 150 000 marek, víc než kterýkoliv jiný rakouský ústav a museum ať zemské ať státní. Celá sbírka však vynesla dražbou 1,350.000 marek, takže do Prahy vrátila se umělecko-průmyslovému museu za ten obnos devítina celé sbírky. Jedna z nejznamenitějších českých věcí sbírky té, emailový relikviář, prodána sama za 120.000 marek. Světovým unikem Lannovy sbírky byla jeho sbírka sklářského uměleckého průmyslu, kterou však daroval velkomyslně sám ještě uměleckému museu pražskému. Tak aspoň to zůstalo z jeho sbírek pohromadě, ostatní vše rozprchlo se do širého světa. — Pováží-li se, že celá sbírka Lannova stála ho snad nejvýš několiknácte tisíc, neboť starožitnosti sbírají se na místech zapomenutosti své za babku, musíme přiznati, že Lanna pro své dědice zanechal tak zdroj nečekaných příjmů! Libůstka tato může býti tedy i velmi výnosná - pro dědice aspoň, když to umějí zaonačit Proslýchá se ostatně, že Praha mohla od nebožtíka dostati zdarma mnohem více, kdyby se obec k němu byla šetrněji chovala.

V panské sněmovně podány dva zákony na ochranu uměleckých památek. Jeden podaly se spisy pamětními všecky rakouské musejní, umělecké a vědecké korporace, na ponuknutí ústřední komise pro umělecké památky, druhý podala skupina česko-polská z pravice. Zákony těmi má se zabrániti roztahování a rozvážení

uměleckých památek ze země. Zákony podobné mají i jiné země. Řecko, Italie, ba i Turecko! Možná, že i u nás uspíší uzákonění této ochrany případy poslední doby (Schönbornův a Lannův). Zákon chrání umění a starožitnosti, vyňaty jsou spisy. Pro památky v majetku veřejných korporací anebo v majetku církve a náboženství obcí se nacházející pořídí se inventář. Inventář bude se každých 10 let kontrolovat: Bdíti nad jeho uchováním budou zemské úřady. Památky z majetku soukromého mohou se inventarisovati, chce-li jich majitel; musí se inventarisovati, když přešly do soukromého majetku z veřejného držení, nebo když majitel na opravu či udržení jejich dostal veřejnou podporu. Inventarisované památky nesmí se odstraniti, prodati, zaměniti, opraviti bez povolení zemského, a zemský ochranný úřad má právo stanoviti jakékoliv podmínky a okolnosti. Památky v soukromém majetku se nacházející mohou býti vyvlastněny, žádá-li toho péče o jejich uchování. — Přísné podmínky navrhují se i při vykopávkách. Nález starožitnický a umělecký musí býti ohlášen, naleziště necháno netknuto až do ohledání zemskou komisí. — Tresty navrhují se až 5.000 K anebo 3 měsíce vězení.

*

„Przegląd Polski“ posuzuje život a dílo hraběte Alex. Fredry (dramata a komedie) z počátku minulého století (1821—1835), uvádí v třetím článku (prosinec) nepříznivé stanovisko lvovské kritiky z let třicátých. Slavení tehdy polští spisovatelé Vincenty Pol a Goszczyński zamítli celou tvorbu Fredrovu tak rozhodně a radikálně, upírajíce Fredrovi všecek mravní smysl a esthetický cit, že Fredro upustil od té doby od práce spisovatelské, uchýlil se na svůj statek a tam věnoval se cele hospodářství a rodině své. A Fredrova díla jsou literarně ceněna stále, jsou vůbec nejlepším pozůstatkem dramatické tvorby z poč. 19. století, neť Fredro otcem dramatu polského, kdežto o dílech Pola a Goszczyńského mluví jen literarní historie z povinnosti historické. Fredrovi stalo se totéž, co stává se všem, kdo svou dobu předběhli: nerozumí jim obecenstvo a kritika je trhá. Fredro cítil však bolestně osten odmrštění až do pozdního věku, jak ve svých memoirech „Trzy po trzy“, dětem svým se svěřuje: „opuściłem ręce i przestałem żyć i pracować dla świata.“

Tisk polský v Poznaňsku, Slezsku a ostatním Prusku nalezá se na překvapující výši, a je nesmírně rozšířen i rozvětven. Denníky pro intelligenci jsou dva („Dziennik Poznański“, „Kuryer Poznański“) mají dohromady 7000 odběratel; denníky pro střední vrstvy („Orędownik“, „Goniec Wielpolski“, „Postęp“, „Wielkopolanin“, „Dziennik Berliński) mají spolem na 25.000 odběratel, lidové a krajinské listy (asi 20 vycházejí většinou denně, některé 3krat týdně) mají 300.000 odběratel. Nejvíce odběratel má „Gazeta Grudziądzka“ (třikrát týdně) 94 000! Po ní poznaňský „Przewodnik Katolicki“ má 63.000 odběratel. I v Bochumě ve Vestfálsku vychází polský denník „Wiarus Polski“. Z týdenníkův mají nejvíce odběratel „Praca“, „Poradnik Gospodarczy“, „Robotnik“ (kolem 30 000 každý) Listy pro

intelligenci jsou nejstarší už před r. 1871, počet čtenářů jejich se od té doby ztrojnásobil. Listy středních vrstev počaly vznikati po roce 1870; lidové listy až po r. 1890, pouze bytomský „Katolik“ povstal už v r. 1867. Pruští Poláci jsou dnes slovanskou větví, která nejvíce čte a má nejvíce listů politických a nejrozšířenější!

Ve varšavském „Swiatě“ St. Krzywoszewski sděluje ze soukromého listu Arcybaševa, že trpí už po dvě leta paralysí a tuberkulosou, již zdědil po matce, která mu zemřela o třech letech. Pochází po matce z rodu polského z Kościuszkovy rodiny. Po otci je jak sám praví z Tatarů, jak též minule jsme ze jména usuzovali, ale krev v žilách jeho proudí smíchaná rusko-polsko-francouzsko-tatarská.

Přední literární list polský, varšavský „Tygodnik illustrowany“ slaví v prosinci 50letí svého trvání. První číslo vydáno v prosinci 1859 za redakce Ludv. Jenike. Z tehdejších přispěvatelů jeho jsou na živu jen Kaszewski a Kostrzewski.

Slovutný pianista a skladatel polský Paderewski, spolu i boháč a statkář, věnoval Krakovu bronzový pomník krále Jagielly sjednotitele Polsky a Litvy; pomník bude státi přes 300.000 korun. Má se jím oslaviti grunvaldské jubileum r. 1910.

Obecenstvo polské obrací se velmi rozhodně proti literární záplavě Sherlockovské literatury detektivní. Ukazuje se, že rozšiřovatelem této polské literatury byl Berlín!

Rusínům zakázáno utvořit si ve Varšavě svou „Ukrajinskou Hromadu“, že by se tím nečetný ruský živel mezi Poláky zbytečně tříštil.

Nová dramata polská uvedena na scenu: Tad. Jaroszynského „Sasiadka“ 3akt. kom. a Stan. Przybyszewského „Gody życia“ 4akt. drama, jež tentokrát není secessní, ale problemové: chce luštit spor lásky mateřské s láskou ženy, ale nerozluštilo ho. Dramatu vytýkají krom toho nedramatické provedení. Na slovinském jevišti chystá se několik nových her: básníka kněze Ant. Medveda 5akt dějinné drama veršované „Kacijanar“, jež chválí jako mistrovské dílo básnické. Soc. dem. Etbin Kristan napsal drama Kato Vranković; V. Jelenčev histor. tragedii „Erazem Predjanski“. Samé to vážné hry ve velkém slohu. Novou operu 4akt. složil Risto Savin „Lepa Vida“ podle románu Jurčičova. Hudba nové opery je vlašského rázu ze slov. příměsí a moderní. V Bělehradě zařizují vedle činohry i samostatné operní divadlo jako podnik soukromý. Zajcova opera „Zrinský“ dávána v Záhřebě 12. prosince po sté, nejvyšší počet dosažený při charv. opeře vůbec.

Nějaký starý člen „Matice Hrvatské“ stěžuje si v Hrvatstvu, že tento národní ústav obsazují čím dále tím více mladé pokrokové směry. A to po tolika bojích, které proti nim v Matici podniknuty a po nichž se zdálo, že pokrokoví navždy z ústavu toho vytlačeni. Dnes pak Matice chce převzíti na sebe literarní dluhy organu pokrokového „Savremennik“ a organ ten sám učiniti svým listem, když literáti charvatští ho déle už prý držeti nemohou. — Boj se hnal v Charvatsku do krajností a přece jím nic nevybojováno, nic nezastaveno. A to proto, že boj po sobě nezůstavuje trvalých sledův, ale práce.

T. Pančev dokončil Gešovem r. 1894 počatý slovník jazyka bulharského. Práce má pět svazků o 9700 stranách. Slovník obsahuje 80.000 výrazu s 10 tisícu dokladů, 15.000 přísloví lidových.

Oznámený už dávno překlad anglické knihy o Uhrách a jich národnostech od Scota-Viatora konečně vychází — a vychází v Brně (Praha on nestala?). J. Škultéty ve Slov. Pohladech (9.) přináší životopis a ocenu díla Scota-Viatora (R. W. Seton-Watson). Anglický tento mladý žurnalista a básník nadělal mnoho hluku svými knihami o Rakousku a Uhrách, nebof postavil se v nich na stanovisko Slovanům příznivé. Nar. 20. srpna 1878 v Londýně, rodem ze Skotska, ze vznešené a zámožné rodiny. Matka jeho Setonová spřízněna s bývalou rodinou královskou, rod Setonů patří mezi hrdinné rody skotské. Otec R. Wal. Watson byl velkoprůmyslník a velkostatkář ve Skotsku (Ayton u Abernethy). Scotus-Viator studoval na universitách angl. v Oxfordě, pak v Berlíně, Paříži a Vídni (1905/6). První spisy jeho byly: „Scotland for ever! and other poems“ (básně 1898), Maxmilian I. Holy Roman Emperor (hist. práce 1902) a „The Tombes of the Popes“ (překlad z Gregorovia 1903). Za to od roku 1907 věnuje se už jen politickým otázkám naší říše i vydal: „The Future of Austria-Hungary“ (Budoucnost Rak-Uh. 1907), „Political Persecution in Hungary“ (Politické pronásledování v Uhrách 1908), „Racial Problems in Hungary“ (Plemenné otázky v Uhrách 1908), a letos po německu „Britische Politik und Balkankrise“ a „Absolutismus in Kroatien“.

*

Tübinský prof. med Robert Gaupp píše v „Deutsche Revue“ (1909, 11) o vzrůstající nervositě naší doby a zmiňuje se ovšem také o poměru umění k životu. „Es ist oft gesagt worden: in der jüngsten Epoche unsrer Kulturentwicklung ist die Kunst mehr als jede andre geistige Macht die Führerin zu neuem Leben geworden, und so mochte es kommen, daß man bisweilen auch von ihr die Heilung all der Wirrnisse unserer Zeit erwartete. Es entstand die Redensart von einer esthetischen Weltanschauung. Nervöse Menschen, deren müde Nerven zum energischen Denken und kraftvollen Handeln unbrauchbar geworden sind, flüchten ins Lager der Kunst; es entsteht der tolle Mischmasch unsers modernen Kunsthubertums, in dem die Phrase sich vordrängt und die geistige Unfähigkeit herrscht. Der Aesthetizismus einer nervösen Gesellschaft droht zu einer wirklichen Gefahr zu werden. Eine ästhetische Weltanschauung ist ein Unding; niemals kann Sinn und Zweck des Lebens, kann das Verhältnis des Menschen zu Natur und zur übersinnlichen Welt durch den holden Schein der Kunst erhellt werden. Nur ein müdes Geschlecht kann sich einem solchen Selbstbetruge hingeben, und nichts ist vielleicht charakteristischer für den nervösen Charakter unsrer Zeit, als daß die Phrase von der ästhetischen Weltanschauung zur Parole weiter Kreise werden konnte. Und nicht einmal eine „ästhetische Kultur“, wie si von mancher Seite gepredigt wird, erscheint als ein erstrebenswertes Ziel. Alle ästhetische

Kultur ist, wie Hellpach richtig sagt, ihrem Wesen nach passiv kontemplativ, sie beruht in letzter Linie auf der Hingabe des Menschen an die durch das Kunstwerk erzeugte Stimmung. Nun ist aber gerade die Stimmung, dieses Lieblingswort unser nervösen Zeit, kein Seelenzustand, der die Kultur eines großen Volkes in ihrer Gesamtheit vorwärtsbewegen könnte. Aller Erfolg und Fortschritt ist an den Willen des Menschen gebunden; nur in der aktiven Stellungnahme zur Welt und ihren Erscheinungen liegt eine Garantie für die Selbstbehauptung eines Volkes im Kampfe um seine Existenz und seinen Fortschritt." Uvedli jsme cenný výrok ten doslovně, aby se ho v potřebě mohlo použíti proti nemyslícím zbožňovatelům t. ř. uměleckého výchovu, kteří ze samé pokrokovosti tak zvaným uměním chtějí nahrazovati vše možné, i náboženství, a v umění spatřují bůhvíjaký lék lidstva, zvláště toho prý odstrkovaného.

*

Zemřeli: 26. listopadu Cyprian Godebski, sochař polský, žil v Paříži (* 1835), pracoval dlouhá léta (1858—1872) ve Lvově a v Petrohradě. V Paříži získal si svými poprsími slávy evropské. — 10. pros. K. Dimmer, jeden z hlavních vůdcův a buditelů českého hospodářského života, po čtvrt století byl presidentem Živnostenské banky (* 1824)); Kazimír z Opola-Bronikowski (* 1861), prof. umělecké školy lvovské, literární kritik a historik ze školy Tarnowského. — 12. prosince hrabě Jan Harrach, politik a polit.-hosp. spisovatel český, vynikající dobrodinec a mecenáš Čechův a Slovanů vídeňských (* 2. listopadu 1828). — 13. pros. Ant. Pikhart, (* 1861 v Třebíči), literární pracovník český, překladatel hlavně ze španělštiny a z němčiny (Cervántes, Heine). — 18. prosince Dr. Samuel Czambel (* 1856 ve Slovan. Lupči), slovácký gramatik a ethnograf, translátor v pešť. minist. vnitra. Studoval na universitě v Pešti, Vídni a Praze. Ve svých pracích odtrhoval slovenčinu co nejdále od češtiny, ne tak ani z politiky jako z linguistických předsudků svých. Kdyby nebyl tak aprioristickým ve svých pracích, naležel by k největším slavistům. Nechal ostatně mnoho materialu nezpracovaného.

*

Francouzský filosof E. Naville vydal nedávno knihu, jež je jaksi filosofickým testamentem jeho, a to: Les Systèmes de philosophie ou les philosophies affirmatives; kniha taková jest vždycky pro myslící svět zajímava; podávát v ní autor konečné výsledky své dlouholeté, snad i životní duševní práce. Po knize dříve uveřejněné, kde Naville mluvil o negativních filosofiích, podává nám dílo o filosofiích affirmativních. Jsou to filosofie, jež lidskému myšlení přiznávají schopnost dosíci rozumovými pochody prvého principu poskytujícího, pokud vůbec to možno, člověku porozumění vesmíru: jim Naville přiděluje i jména „system", jehož odepírá filosofiím negativním. Všechny systemy Naville shrnuje ve tři: materialismus, idealismus, spiritualismus. Materialismus a idealismus souhlasně popírají svobody: jsou to filosofie nasáklé absolutním determinismem; rozcházejí se však

v tom, že prvá připouští jako realitu jen předmět smyslů, kdežto druhá má za skutečno jen svět rozumový.

Materialismus Naville převádí na dvě formy: čirý mechanismus a transformismus; v bystré kritice dokazuje nemožnost materialismu uvésti v jednotu jevy fysické a jevy psychické. Jevy fysické více a více se redukují na pohyb: nuže, jevy pohybu a jevy psychické jsou dva světy různé, oddělené od sebe nepřeklenutelnou propastí. Jak Naville dobře dí: „Kdyby hmota samotna existovala, materialismus by neexistoval". Materialismus je mu výsledek nedokonalé kultury myšlenkové; v matematickém vzdělání, ovšem dobře vedeném a nevylučujícím i jiné aplikace rozumu, vidí pak Naville jistý protijed materialistického vlivu. Naville dokonce i tvrdí, že neměli bychom pojmu hmoty bez existence svobodné vůle. Píše: idea hmoty výsleduje z odporu, jejž hmota klade našemu úsilí; tudíž, bez odporu žádná idea hmoty a bez úsilí žádná idea odporu; než i žádné úsilí bez pocitu naší svobodné příčinnosti. Zda tvrzení to jest ovšem přesné, lze pochybovati. Idealismus se Navillovi představuje ve formě idealismu původového (Spinoza), který vidí ve světě nutný projev věčných ideí a idealismus citový (Hegel), který boha, jehož Spinoza klade do počátku, klade v konec. Idealismus podroben kritice neobstojí; reakcí může vésti i k positivismu; a když rozum je prohlášen za všeobecný princip a všechna skutečná existence stane se illusí, vede i k nihilismu.

Mluvě o shodě idealismu a materialismu v popírání svobody, kritisuje a dokazuje falešnost determinismu; stránky ty má Legrand za skvost současné filosofické literatury.

Když Naville zavrhl i materialismus i idealismus, zbývá mu jen spiritualismus. Toť, dle něho, jediná hypothesa, jež všem požadavkům a podmínkám vyhovuje. Důkaz toho přesvědčivě podává a spiritualismus činí svou filosofií, ač ví, že mnohé a mnohé předsudky celou řadu duchů od spiritualismu oddělují. Někteří si myslí, že filosofická nauka zasluhuje jen úcty, pokud představuje ráz novoty, pokud se vzdaluje vysvětlení, v nichž zálibu má přirozený rozum, pokud jest absolutně cizí náboženským vírám. Nuže spiritualismus je filosofie i stará i moderní a v jistých hrubých rysech souhlasí i se zdravým smyslem; konečně spiritualismus je základní víra náboženství židovského, křesťanského a mohamedánského. Spiritualistickou nauku vidí Naville zárodečně i v řecké filosofii; zárodek ten však nejsa dosti oproštěn nepřátelských prvků, nemohl se rozvinouti. Budoucnost spiritualismu, jím tak znamenitě hájeného, mu nečiní starosti; vidíť všude dosti znamení, jež zdají se mu býti příznivа dokonalejšímu rozvití a všeobecnějšímu přijetí spiritualistní nauky. Pokrok psychologie, rozmach právnického a normálního studia, pokus o vědeckou systemisaci spiritualismu, toť, dle něho, čtyři hlasatelé nové doby. — Kniha Navilleova jest potěšitelným zjevem ve filosofické literatuře.

Katolická filosofie v Americe byla stále až dosud jakousi popelkou; filosofie aristotelská a scholastická nalézala tu doposud jen málo přízně a vykonávala malý vliv. O. A. Brownson (1803—76)

jediný katolický filosof, který požíval jistého jména, byl konvertitou a ve filosofii eklektikem. Vliv Cousinův, Lerouxův a zvláště Giobertiho je značný v jeho myšlení, tak že možno ho skoro považovati za amerického zástupce ontologismu. Neutěšenému stavu katolické filosofie nelze se ovšem diviti, považíme-li, z jakých poměrů katolicismus v Americe vzrůstal a se k životu probíjel. V takové atmosféře, kde běželo především o uhájení existence a vytvoření dalších životních podmínek, bylo málo času a chuti ke spekulaci. Tím se vysvětluje, že do roku 1873 nebylo, přesně mluveno, ani v kolejích katolické filosofie. V této době minulé zavedli přednášky o scholastické filosofii na universitě St. Louiské; téhož roku P. Hill, S. J. publikoval své „Elements of Philosophy" a svou „Logiku", první to americké knihy o katolické filosofii. Když Lev XIII. vydal encykliku „Aeterni Patris", počala se scholastika rozvíjeti v seminářích a katolických universitách; ale děje se to prý způsobem často povrchním, a pak prý katoličtí studující i theologové málo využívají příležitosti, jež jim skytají university. Scholastická filosofie nemá svého specielního orgánu a i v jiných katolických revues lze těžko nalézti články důkladně projednávající nauku nebo historii scholastiky. Redaktoři listů se vymlouvají na malý počet čtenářstva, ač přece počet katolíků je tu dosti značný. Pro revues, jež obírají se specielně otázkami filosofickými a thelogickými, je zájem ještě menší. New York Rewiew po třech letech úplně zašla. Američtí katolíci věnovali tudíž až posud málo zájmu filosofickým spekulacím; ale je patrno přece, že pozvolna uznávají základní důležitost studia principů, jež jsou základem každé civilisace a vší opravdové a trvalé intellektuelní kultury (R. Neo-Schol. 09).

*

Daimonion Sokratovo bylo již často a často přetřásáno ve všech snad filosofických listech, ale jednotného a souhlasného výkladu dosaženo nebylo. Louis v Annales de phil. chr. (09) rozebírá různé výklady daimonia Sokratova a uzavírá: 1. demonické znamení nesmí býti spletáno ani s morálním svědomím, ani s přesvědčením, jež Sokrates měl o svém božském poslání; 2. Sokrates v znamení to věřil a ho používal jako Řekové věřili a používali divinace; 3. jeho vysvětlení jest dovoleno hledati v psychologických theoriích nevědomého a podvědomého.

O rozvoji filosofie v říši islamu dočítáme se v „Archiv für Geschichte der Philosophie" (1909): Islam začíná se rozšiřovati kol rok r. 750 a svého vrcholu dosahuje v XI.—XIV. století. Jeho filosofie dělí se ve 4 velké směry: řecký, theologický, vědecký a mystický. 1. V prvním přeložen byl Aristoteles a část Ennead Plotinových pode jménem Aristotelovy theologie. I Aristoteles Arabů je velmi zabarven novoplatonismem. Hlavní filosofové této doby jsou: Farati (Alfarabius, 960), Jbu Sina (Avicenna, 1037), Jbu Rošid (Averroes, 1198), jehož vliv na scholastiku byl velmi značný, ale jinak málo přispěl k rozvoji filosofie v lůně islamu, a Bagga (Avempace, 1138). Jich filosofie je synthesa elementův aristotelských, novoplatonských a náboženských, braných z koranu. 2. V druhém směru usiluje se o filosofický výklad

dogmat koranu. Wasil bu Ata (748) založil školu svobodomyslnou, jež vyvolala pravověrnou reakci Aschari pokusil se o smír, jež se ještě nepodařil v době Gazaliho. 3. Směr třetí vyznačuje se vědeckým směrem filosofie obírající se pilně aritmetickými, astronomickými a alchymickými theoriemi (Fargani-Alfarganus 830; Bottani-Albategnius 929; Razi-Rases 932). 4. Mystický proud směru čt rtého se rozlišuje od ostatních v tom, co nepatří jen k spekulaci, nýbrž co jest i životním pravidlem. Gazali spojuje v sobě oboje. Historii rozvoje arabské filosofie pak možno rozděliti ve 4 periody: 1. Počátky a zápas o vytvoření filosofie, jež zužitkovává řecké a indské ideje až do roku 1050; 2. Konstrukce až do roku 1150; 3. Scholastika 1150—1850; 4. Moderní duch.

*

Darwinovi věnuje „Psychological Review“ (1909) číslo květnové. Hadley promlouvá o vlivu D. na historické a politické myšlení a mínění; D. prý nám dal objektivní sudidlo, a ne již apriorní, jež nám dovoluje souditi o institucích dle jich skutečných důsledků. Begehot, Wagner ho v tom následovali; Burke byl v této věci jeho předchůdcem. Vlivem D. na psychologii obírá se Angell a shrnuje své vývody ve tři body: 1. v evoluci pudu je část intelligence; 2. lidský duch vyvíjí se od nejnižšího živočicha; 3. třetí bod pak jedná o výrazech citu. Mivart je proti živočišné evoluci ducha; Wallace připouští nesouvislost organického a neorganického, organického a vědomého, cítícího a rozumového. Darwin a logika je článek Creightonův. Již Leibniz pronikl ideu souvislosti; Hegel pak ideu rozvoje. Avenarius a Mach aplikují darwinismus na theorii poznání. Vliv Darwinův v sociologii studuje Ellwood. Spencer pokouší se o sociologické vysvětlení ve fysických terminech, mluvě „o rozdělování hmoty a energie“. Mýlí se prý. Darwin stanoví zákon přírodního výběru, jejž aplikují po něm Gumplowicz, Novikow, Kidd, Galton a j. Darwin má na mysli především činnost, a hledisko toto jest Ellwoodovi velmi plodné. Bodin mluvil však již o pokroku. V článku Tuftově „D. a evoluc. ethika“ se dovídáme, že chybně se přiděluje D. morálka životního boje, vyslovená v hesle: Might is right — Moc je právo. Darwin učí prý, že socialitou je vytvořována mravnost; je prý to spíše morálka sympathie vzájemné pomoci; chybuje však, uvádí-li morálku na pud a cit. Baldwin konečně pojednává o vlivu D. na theorii poznání a filosofii. Každá pravda je potvrzená hypothesa; rozum je pravda vpředená v mentální strukturu. („reason is truth woven into mental structure.“) Jednotlivec je sociální produkt: jedná kollektivně. Díky Darwinovi vytvořila se jména ve filosofických terminech: „úmysl“ stal se „teleologií“; „změna“ „pravděpodobností“; „svoboda“ „determinismem“. Místo „Boha“, prozřetelnosti, „ducha a těla“ říkáme „absolutní zkušenost“, „řád“ a „zákon“, „dualismus a monismus“. Přece však psychologickou příčinnost nelze prý převésti na fysickou příčinnost; v příčinnosti psychologické následek obsahuje více než to, co předchází.

Voluntarismus stal se dnes oblíbencem modních filosofií, zda ovšem oprávněně, jest otázka jiná. Proti tendenci četných nových filosofií všude se ohánět voluntarismem povstává v „Revue philosophique“

(1909) Dr. Sollier a upozorňuje, že filosofové podávají o vůli definice různé, počínaje Schopenhauerem až k Ribotovi, i s Wundtem a Spencerem. Dobře poznamenává, že bylo by předem třeba, aby se všichni dorozuměli o tom, co se nazývá volným konem, což ovšem lehkou věcí nebude, ježto týž akt může býti zván brzo volným, brzo nevolným. V této voluntaristické tendenci moderní filosofie vidí Sollier ukrytu jistou nedůvěru k vědecké pravdě a pak i náboženské cítění. Sollier dobře v článku svém vytýká nepřesnost jistých pojmů v duchu filosofů; co se však náboženské otázky týče, třeba podotknouti, že má lepší opory než jsou pragmatické theorie.

*

Japonské ministerstvo války objednalo v Rusku několik tisíc exemplářů velkého slovníku Dahlova (podobného českému slovníku Jungmannovu), jímž mají býti poděleny všechny vojenské školy a plukovní bibliotheky v Japonsku. Kromě toho zaslán dotaz některým čelným ruským vydavatelstvům o podmínkách, za jakých by mohly býti zaslány jiné pomocné rukověti, a též stran vydání zvláštní ruské mluvnice pro Japonce. Japonský nástupce trůnu rozeslal všem vojenským kasinům a klubům po výtisku spisu Lva Tolstého „Vojna a mír“ v japonském překladě. Za jeho příkladem učí se i velká část japonských důstojníků ruskému jazyku. Zdaž pouze za účelem literárním nebo ještě jiným, jest ovšem záhadou, na niž však některé světlo vrhá nedávný drze vyzývavý čin japonské dělové lodice na Kamčatce.

V obojanském okresu (újezdě) v kurské gubernii nalezeno veliké hradiště, obsahující několik tisíc mohylních kurhanův a v nich píky s měděnými hroty, starodávné peníze, nádoby a jiné památnosti. Jelikož vůkolní obyvatelé nemilosrdně rozchvacovali tyto archeologické vzácnosti, žádala archeologická komise gubernátora za ochranu před dalším rozrýváním, a k řízení dalších výzkumů pozván professor Samokvasov.

V Sejně v gubernii Suvalki konal se sjezd litevských filologů, jehož úkolem bylo řešiti otázku stran zdokonalení a rozvoje litevského jazyka. Členové sjezdu uzavřeli vydati řádné učebnice a rozdělili mezi sebou práci tak, že Dr. Skapelis sestaví mluvnici, prof. Jablonowski tvarosklad a student Buha návod k pravopisu.

*

Docent české university v Praze Dr. Em. Rádl ve své u Laichtra vydané knize „Dějiny vývojových theorií v biologii 19. století“ praví na konci své knihy o krisi v darwinismu (517, sl.): „S ideami jest jako s lidmi. Z neznámých končin přijdou na tento svět, rostou a mohutnějí, žijí nějakou dobu v lidské víře, že budou žíti věčně, sestarají a odejdou pak do oné země, ze které se nikdo nevrací. Tento osud stihl vědu aristotelovskou, slávychtivou vědu 18 stol., idey Cuvierovy, naturfilosofii; tomuto osudu podléhá i darwinovství. Mnozí si tento konec zapírají: vždy ještě se tvrdí, že vývojová theorie je správna, vždyť ještě nikdo nepodal lepšího výkladu vývoje než Darwin! Budiž, ale darwinism nepodléhá lepšímu poznání, darwinism vymírá. Žádný přesvědčený Darwinův přívrženec, ani Darwin, ani Huxley, ani Spencer,

neuznali nikdy nesprávnosti svých zásad. Ale sestárli, odešli, přišli jiní po nich, kteří už neprožívali původního darwinovství, nerozumějí jeho pravému smyslu; vědecké prostředí se změnilo. Biologie změnila své učení. Její dnešní mluvčí Roux, Driesch, Loeb nenapsali žádného spisu z popisné anatomie a embryologie ani z geografie zvířat nebo rostlin, kteréžto spisy byly pro dobu klassického darwinismu příznačny. Dnešní žáci neopájejí se bezprostředním požitkem knih Darwinových, Haecklových a Huxleyových, nýbrž místo živého, výbojného revolučního darwinismu poznávají jen hluché formulky... Od 90tých let, kdy vyšla první radikální kritika Darwinovy theorie od Wolfa, roste protidarwinovství víc a víc... Nové směry jsou moderní a zatlačují systematiku, anatomii, embryologii, nauku o buňce; zvedá se fysiologie, pokusná morfologie, které se na darwinovské úvahy dívají jako na zastaralé. Neklamná znamení doby se objevují: vitalismus, teleologie, filosofování stalo se modním předmětem a hlavy, které vycítily „ducha doby", přestávají psáti o přirozeném výběru, láteří na Haeckla a káží nové, moderní poselství vitalistické a teleologické. Když darwinismus zavládl, stalo se hanbou říkati „přírodopis", neboť slovo to upomínalo na Linnéovství (popisnou vědu); dnes už jsou obnošena slova zoologie, fysiologie, botanika, slavná slova, kterým se v 70tých letech klaněly všecky vědy; dnes je moderní „všeobecná biologie".

Nelze zavříti oči před úpadkem ideálu exaktní vědy v biologii samé. Jako v každém oboru činnosti lidské, jest i ve vědě potřeba solidní víry, která člověka bezpečně provádí nahodilostmi dne; dříve tato víra v biologii byla: třebas se pochybovalo o té oné části učení Darwinova, věřilo se, že celek má cenu a že drobné objevy podporují pokrok v prohloubení theorie. Ale methoda „exaktní vědy", honiti se za novými „objevy", vedla k manýře sensačních objevů, které dnes jako velkolepá vymoženost letí světem zítra zapomenuty upadají do prachu knihoven. Zažili jsme jich několik: „Pithekanthropos, chemická theorie pudů, nauka o bezduševnosti mravenců, důkaz krevní příbuznosti člověka s opicemi, buněčná fysiologie, neuronová theorie, mutace, chromosomata, centrosomata, nauka o bezsmrtnosti radioaktiva, atd. atd; sensační způsob, jakým tyto nauky byly přijaty a hned zase pohřbeny, nemohou držeti respekt před vědou, která takhle rozumem sem a tam smýká, nechávajíc jej v neustálé nejistotě, na čem vlastně jest..."

Autor uvádí z dějin české biologie a o českém darwinismu krátký náčrtek. Počátkem 19 věku biologie si všímali: „Kašpar hrabě Sternberg, Corda, hr. J. Berchtold, J. S. Presl, K. B. Presl, J. Purkyně a jiní. Zakladateli vědy jazykem českým byli však J. Sv. Presl a J. Purkyně. Druhá generace po těchto prvních průkopnících zahájena A. Fričem a Lad. Čelakovským. Hojně pěstována byla u nás v první polovici 19. stol. naturfilosofie, Čelakovský (I. díl Růže stolisté), Amerling, Purkyně, A. Smetana, Palacký (ctitel Kanta), Šafařík a Kollár (ctitelé Okena), Vocel. Druhá polovice 19. století přinesla darwinisty české, ale až hodně pozdě. Od let 50tých do 80tých nemáme žádného pře-

kladu spisů, které tehdy působily hluk na západě, „jen Alfons Šťastný pohoršoval tehdy naši církev názory, které byly ozvěnou víry ve hmotu a sílu“. Příčinou této pustoty byly úcta a vážnost ke starým vědcům českým, jmenovitě Purkyňovi. Purkyně a Barrande byli pak proti Darwinovi. Popularisator věd přírodních v letech 60tých a 70tých F. J. Studnička nedotýkal se záhad a bojů západu. Prvním, kdo Darwina počal uváděti byl Josef Durdík, ale i on se jím zajímá jen jako zjevem pro sebe lhostejným, ne jako jeho stoupenec. Durdík stíral s Darwina všechno buřičské, novatorské a proticírkevní. Hostinský zabýval se Darwinem jen potud, pokud může míti význam v umění, tedy jen mimochodem. Trvalejší vliv její se teprv u L. Čelakovského (syna) prof. botaniky. Vychován v tradicích Purkyňových, přidal se k Braunově idealistické morfologii. Později však nauka vývojová začíná u něho pronikat a nalezla v něm smírovače a tlumiče. Toto jeho sprostředkovací stanovisko zůstalo v Čechách nepochopeno a nepovšimnuto. Také St Kodym psal o Darwinovi, ale setřel s něho rovněž všecku revolučnost. Důsledně si všímali darwinovství pouze kněží. Ve „Vlasti“ od začátku veden byl systematický boj proti materialismu a Darwinovi, ale většinou parafrasí německých článků, bez svérázných názorů I samostatné knihy proti Darwinovi byly od katolické strany vydávány (F. Heusler, F. Střebský) Po rozdělení university zavedla k nám naše přírodověda už přímo nový exaktní směr (F. Vejdovský, B. Rayman), který má slovutné představitele a dosud se u nás udržuje. Vědecké směry přicházejíce k nám pozdě, jen se povrchně přes nás přelévají. My se otázkami těmi zabýváme, ale cítíme, že nejsou živé. Jako vědecké individuality svérázné autor na konec líčí Massaryka a Mareše: Masaryk ovšem jako filosof, Mareš však jako biolog, onen jako filosof Darwina zavrhl i s jeho srovnávací anatomií a ostatními theoriemi, tento jda ve šlépějích moderního idealismu zastavil se na poloviční cestě, nepřijímá Darwinovy nauky jakožto absolutní pravdy, ale také jí neodmítá.

*

O kouzelných proutcích, o virgulách, jimiž možno vodu, kovy pod zemí nalézti a ucítiti, mnoho poslední dobu mluveno, u příležitosti pokusu, k němuž se dal získati německý císař Vilém. V Českém Lidě (seš. 1.) o pokuse podobném zmiňuje se nějaký rolník od Chocně. Našli virgule v Čes. Lidě popsané po obeích uložené a jali se s nimi zkoumati nitro zemské. Virgule jsou lískové proutky opatřené na jednom konci vidlicí z pečetního vozku, a pečetním voskem též i na druhém konci isolované. Vezmou se proutky do prstů za isolovaný konec od dvou mužů a vidlicemi v sebe zavěsí a drží nad zemí; vidlice naklání se, je-li pramen na blízku, k prameni; stojí-li nad ním, zdvihají se vidlice do výše (? – jednou k prameni, jednou od něho?) Zpravodaj zjev přisuzuje elektrickým proudům, jaké budí v zemi takové voda, a jejichž oznamovatelkou jest virgule, která pečetním voskem stala se citlivou pro elektrický proud.

*

Pokusy o novoslovanský jazyk (Slov. přehled: Ignác Hošek a M. M. Ziljski). Všeobecný slovanský jazyk jest jedním z problémů poslední dobu velmi hojně a všestranně rozebíraných. Rusové jsou přirozeně pro přijetí ruštiny. A. S. Budilovič 1892 vydal ve Varšavě svou velkou práci „Občeslavjanskij jazyk v rjadu drugich obščich jazykov drevnej i novoj Evropy". Ale práce jeho nevyzvala ani debat, ani rozruchu. Leda A. N. Pypin ve Věstniku Evropy 1892 příznivě theorii Budiloviče posoudil a rozebral. Jen že Pypin uznává, otázka ruského jazyka jest otázkou kulturní. Slované ruštinu přijmou, až ji budou moci kulturně potřebovat lépe, jako kterýkoliv jiný jazyk evropský. R. 1905 Bulhar. prof. filologie na sofijské univesitě, Conev, obíral sa touže otázkou (Jubilejní Sborník Slovanské Besedy sofijské); dnes prohlašuje myšlenku všeslovanského jazyka ještě za sladký sen utopistů, ale jednou stane se to přece skutkem. Ve „Slovanských Izvěstijich" loni (1909) touže myšlenku projednává A. J. Sobolevskij. Praví, že nejhorší myšlenky té překážkou dosud je německý jazyk, vlastně německá kultura. Ta je ještě převládající všude ve slovanských zemích a kde jí dosud není, stává se jí (Srbsko, Bulharsko) a tak i všeobecný zájem všech Slovanů soustřeďuje se v ní. Otázka o všeslovanském jazyku je teprv v zárodku. Vážný kandidát pro tu úlohu jest pouze jeden, jazyk ruský. Ruští lidé sami musí mu při tom dopomáhat: akademie ruské, učenci ruští. Ale učenci sami tisknouce práce své v němčině, podporují německý jazyk a německou kulturu v její nadvládě nad světem slovanským. Rusko už má mohutnou, krásnou literaturu. Ale Německo svou krásnou literaturou nepůsobí. Nemá jí ani daleko tak mocné jako Francie, Anglie a Rusko samo. Ale má velikou vědeckou literaturu. Kdo chce se obírati vědeckými otázkami z jakéhokoliv odboru, nemusí umět ani francouzsky ani anglicky, konečně ale musí znáti německy. (To jest u nás Slovanů mu to stačí!) Německému jazyku možno se lehko naučiti všude mezi slovanskými národy. A všecka intelligence slovanská až na malé výjimky po německu zná. Ruský jazyk nemá posud těchto cest, jimiž by se všem podával.

Nákladem maďarské akademie věd v Pešti vydal Lájoš (Ludvík) Thallóczy z pozůstalosti Benjamina Kallaye, správce Bosmy, historickou studii ve dvou svazcích „O prvním povstání srbském 1807—1810". Benj. Kallay proslul svou historií národa srbského, již jako zemský konsul rakouský v Bělehradě sestavil a dobyl si přízně Srbů. Přízeň tuto jako správce Bosny ztratil. Nyní však novým dílem svým z části jí zase nabude. Jest historie povstání srbského psána s vřelými sympathiemi k Srbům. Thallóczy přidal k dílu i úryvky cestopisné a popisné z jednotlivých míst srbských zemí.

Slovinci mají několik spolků s vědeckým účelem: „Matici Slovinskou", Lvovu Společnost, Školskou Matici, Právníka, Musejní Družstvo, Spolek prof. bohosloví, Professorský Spolek, všecky v Lublani, a Zgodovinsko (Historické) družstvo v Mariboru. Prof. Vinc. Marinko nedávno na schůzi Lvovy společnosti navrhoval založení „Ústřední akademie věd" pro Jihoslovany v Lublani, půdou pro ni

připravenou by byla zmíněná družstva vědecká. University Slovinci sotva prý do 20 let dobudou, akademii by však vlastními silami mohli uskutečniti hned. Úkolem akademie byla by především veliká knihovna, obsahující úplnou literaturu slovinskou, ale i vše, co se vztahuje na Jihoslovany.

Přede dvěma lety založeno ve Varšavě „Kolo prelegentův“ (přednáškový kroužek), zařizujíc diskusse se stanoviska katolického v záležitostech vědy a společnosti. Účast se stále menšila při přednáškách, až letos po prázdninách „Kolo“ svou činnost zastavilo.

Dne 19. listopadu slavilo srbské divadlo bělehradské 40letí svého trvání. Vláda za té příležitosti darovala divadlu z fondu „Velimirianum“ 5000 dinarů na umělecké účely (konkursy dram., výcvik členů a pod.). Při slavnostním představení za účasti hojných hostí jihoslovanských i dalšího světa slovanského dávána Gličišova „Podvala“, jež se nelíbila. Král daroval 1000 dinarů jako premii za nejlepší drama r. 1910 sehrané.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Státní hospodářství společné vstupuje od nového roku do stavu mimozákonného — ex lex — hospodářství obou říšských polovic nahonem ještě před svátky upraveno: v rakouské sněmovně přijat prozatímní rozpočet, v Uhrách tak zv. indemnita. Zdálo se, že i v těchto oborech správy veřejné nastane mimozákonný stav. Pro naši polovici říšskou znamenalo by to nepříjemné pro průmysl zklamání, neboť investice a objednávky ležící mimo rozpočet a hrazené výpůjčkou musily by se odložit. Tak zase ovšem rakouské národy budou o několik set milonů korun dluhů — zatíženější.

Výpůjčka státní na tento rok nutná obnášeti bude 360 mil. korun. Z toho 220 mil. korun jest už vydáno na bosenskou mobilisaci. A 139 mil. korun padá na výdaj roku 1910. V tom jest 89 milionů na objednávky železniční, 18 mil. na splátky umořovací (dluh se tedy splácí dluhem!) a 29.6 mil. korun na investice na tratích společnosti státních drah provedené před sestátněním na rozkaz státu (stát přejímá jen část nákladu těchto, ostatní hradila společnost). — Železniční náklad investiční je proti lonsku v rozpočtu 1910 o 14 milionů korun větší. celkem 99 mil. Z toho vydá se 40 mil. na vozivo a 59 milionů na novostavby a správky povrchu. Lonské (1909) objednávky voziva činily 45 mil. a stavební náklad 40 mil. korun. Průmyslu přijde tudíž tudíž vhod oněch 40 mil. na vozivo vynaložených a při stavbách na trati (celkem 25 mil. korun) objednávky kolejnicové. Průmysl železniční tudíž ve schváleném rozpočtu má poukázánu práci za 55 mil. korun.

*

Výpůjčka státní má býti tentokrát vypuštěna a umístěna novým způsobem. Naléháno už na to dříve, aby stát nezadával půjčky jen Rotschildovým bankám, ale aby i jiné banky připouštěl k výdeji státních rent. V letech 70 a 80tých nebylo příčiny k takovým stížnostem, jelikož banky mimovídeňské a banky neněmecké byly nečetny a sláby, ony samy o to nestály. Ale od konce století a jmenovitě za posledních deset let sesílilo i mnoho jiných ústavů jak ve Vídni tak mimo Vídeň, aby mohly posloužit jakožto emissní ústavy a také se o to hlásí. Také vídeňské banky musily si účast vybojovávat. Nejprve vydobyla si Bodenkreditka spoluúčast se skupinou Rotschildovou. Na to stát přibral koncem století i svou poštovní spořitelnu. Teprve v r. 1903 přibrány všecky velkobanky ke státní výpůjčce. Rotschildova skupina ponechala si 60·75% celé summy, poštovní spořitelna dostala 10% a ostatní banky pospolu 29·75%. Ale z této skupiny brzy vystoupily Unionka a Eskomptka vídeňská, když podíl jim uštědřený zdál se jim malý. Roku 1904 zadána půjčka téže rozšířené skupině, ale poštovní spořitelna dostala tehdy už 25%. Tehdy se všecky účastnice emissní zavázaly, že budou přibírat spřízněné ústavy menší po celém Rakousku. A také od r. 1904 emittovaly se výpůjčky státní u všech skoro bank v celé říši, jenže vedoucími jsou přece jen vídeňské velryby: Rotschildova skupina, Anglobanka, Bankovní svaz vídeňský a Länderbanka a ovšem poštovní spořitelna. Tyto vídeňské banky brání se, aby jim bylo vzato teď staré privilegium jejich a nějaké „provincbanky", dokonce české a polské stavěly se vedle nich. Poukazují na to, že pouze Živnostenská je větší bankou, a i ta však že se rovná jen prostředním německým vídeňským a mimovídeňským, které se dosud o účast nehlásily. Když se tedy připustí k účasti malé banky české a polské, budou se musit připustit i četné drobné banky z německých provincií. A pak prý nastane boj o podíly a budou to tahanice a hádky mezi účastnicemi, jakých aspoň dosud jme byli ušetřeni. Netřeba prý boje a sváry množit, máme prý jich tak dost. A zavedený způsob přibírání bank venkovských ku hlavním účastnicím prý úplně stačí, aby emmissi renty co nejšíře po celé říši provedl.

Ale pražské banky asi tentokrát nepovolí, a ministr financí provede už svůj úmysl, že státní půjčku budou prováděti nejen vídeňské, ale i pražské a snad i jiné provinční banky. Není jim zajisté milo, záviseti na milosti bank vídeňských až přibere-li je která a kolik jim z emisse přenechá. Schovávání se za nějaký celoříšský zájem tu nepomůže, není důvodné!

Banka rakousko-uherská schází se 3. února naposledy k valné hromadě v tomto složení. Koncem roku 1910 vyprší její privilej. Uhři přes všecek dosavadní nezdar své bankovní akce přece trvají na své, sněmovna poslanecká proti vládě a vládním stranám přijala před svátky návrh, aby panovníkovi poslána byla adresa, žádající ho, aby bankovní osamostatnění Uher povolil a tím krisi uherskou zažehnal. Snad i tu se vyjde Uhrům na polovic vstříc a správa banky přísně se od r. 1911 rozdělí. V dnešní bance mají Uhři ani necelá

200 hlasů akcionářů (1 hlas na 10 akcií) a přece polovici vlivu. Za to Češi dostoupili už počtu 343 hlasů, akcionářů, mají tedy v bance vloženo už na 5 mil. korun. Všech akcionářů přihlásilo se k valné hromadě 1204, z nich 171 z Uher a 1033 z Rakouska. Německých akcionářů hlasů bude asi 670, tedy už ani ne dvakrát tolik co českých Letos počet je opět větší: vloni činily české hlasy 32·4%, letos 33·2%. Mezi akcionáři je 238 záložen a spořitelen.

Zisk banky za 1909 činí jen 17 mil K, lonský byl 21½ mil. K; dividenda vloni byla 9·20 K, letos bude jen 80 20, činí to 5·75%. Na obě polovice státní přijde podíl ze zisku asi po 4 mil. korun na každou.

*

Ve Vídni mají Češi šest svých záložen, v I., II., III. VIII, X, v Pětidomí. Záložny mají v jiných okresích filiálky. Celkem seskupily asi 4 mil. K českých peněz na podílech a vkladech. Z bank pražských mají své filialky ve Vídni tři: živnostenská, č průmyslová a ústřední banka českých spořitelen.

Na uherském Slovensku zmohlo se poslední léta peněžnictví velmi utěšeně. Letos dokonce zakládá se (s českou pomocí) ústřední banka slovanská v Pešti samé Tak zv. „bank" mají Slováci 36, záložen a družstev úvěrních 51. Oboje ústavy mají filialky, takže i s filiálkami poseto Slovensko asi stem ústavů peněžních čisté slovenských. Banky a ústavy úvěrní shromažďují na 9 mil. K akciového a podílnického kapitálu, vkladů mají přes 12 mil. K.

Prokurista Živnostenské banky Rudolf Pilát, znalec slovenského peněžnictví, ve své přednášce v „Česko-slovanské obchodní Besedě" pražské, vyličuje peněžnický ruch na Slovensku podotkl, že my Češi nesprávně pohlížíme na Slovensko, jako na ztracenou a beznadějnou zemi bídy a kořalky. I spisovatelé i cestovatelé a výletníci na Slovensko takto v této náladě o Slovensku se zmiňují. A není to pravda. Slovensko je kraj bohatý přírodně, v části rovinné zemědělsky bohatý, v části hornaté buď už teď silno průmyslový anebo průmyslového rozvoje schopný. Český kapitál na Slovensku má hojnou příležitost dobré práce, také český průmyslník a obchodník (Ve Skalici chtějí postaviti první akciový slovenský cukrovar).

Této výtky chytil se p. Karel Kálal, jeden z nejhorlivějších českých orodovníků Slovenska, neboť i on často líčíval Slovensko jako kraj zbědovaný. I hájí se proti té výtce ve Slov. Týždenníku. Prý i Slováci sami už mu vytýkali, že pořád píše o slovenské chudobě a tak mate pojmy české o Slovensku. Kálal praví, že třeba rozlišovat. Čeští spisovatelé a výletníci píšou a mluví nejraději o horském svéráznějším lidu nikoliv o doliňácích. Povídka o bídě a utrpení spíše získává, snadněji se sbírají fakta, jsou průhledna, zevnější. Popis povahy zámožných krajů jest už nesnadnější a pro čtenáře méně zajímavý. A my píšem o Slovensku vždy s účelem, vzbudit pro ně zájem. Proto píšem o Slovensku ubohém a trpícím.

*

Po vydání zákona o vystěhovalectví v Uhrách, podle něhož činí se různé překážky východu ze země, utíkají lidé, hlavně Slováci a Rusíni tajně přes hranice. Jdou jako poutníci do haličských a rakouských míst poutních a odtud už se nevracejí. Vystěhovalectví stalo se horečkou, nejen hospodářským, ale jakýmsi psychickým hnutím mnohých krajů naší říše. Nic nepomohou brošury, články a zprávy z vládních a nevládních kruhů vydávané, nic nepomůže líčení poměrů amerických jako nepříznivých! Lid nevěří. A není to ostatně pravda! Že v amerických dílnách a dolech nemají vystěhovalci zrovna nebe, to se rozumí samo sebou. Nedávná katastrofa důlní v Chery, postihší z větší části slovanské vystěhovalce-horníky, a podobná neštěstí stávají se i u nás a dělník není na tom o mnoho líp (v Uhrách totiž) než v Americe bez úrazového pojištění! Mzda je vyšší než u nás, práce větší hojnost a život docela jiný. Praví o tom dr. Blaho ve slovenských „Ľudových Novinách“: „Nic není s to, aby zadrželo lid doma, když se přesvědčil, že v Americe dělník vydělá víc za den než doma za týden, že každý dělník v Americe může si denně masa popřát a sklenici piva vypít. Každý dělník i to nejbídnější horalské individuum i ten zotročilý Rusín cítí na sobě tu pravdu, že v Americe je dělník roven všem lidem. Společenská rovnost vrývá se hluboko našim lidem do duše, doma byli ničím a v cizině se uplatňují. Jejich lidská mravní hodnota poskočí v Americe za dva tři roky pobytu o sto procent. V jejich duši odehrává se náhlý psychologický převrat, názory doma naučené zvrhají se přes noc, člověk se obrozuje duševně i tělesně. Štěstí vniterné u těchto lidí musí býti ohromné, zrovna omamující.“

Tuto příčinu pokládá slovenský lidový znatel za hlavní vzpruhu vystěhovalectví. Za pětiletí 1904—1908 vystěhovalo se z říše naší do Ameriky (Spoj. Států) 1,224.948 osob; před krisí americkou do podzimku r. 1907 dosáhlo vystěhovalectví dokonce 338.452 duší. Největší číslice vůbec, jaké kdy od nás dosaženo. Roku 1904 a 1908, jako krajní jsou stejné skoro, a také rok 1909 je jim podobný, vystěhovalců v těch letech bylo z celé říše jen 177, 168 a 170 tisíc.

Pražská „Ústřední banka českých spořitelen“ zřizuje v New-Yorku banku pro vystěhovalce, vlastně přejímá stávající už tam českou banku (Brodský & Savák), ale zvětšuje ji (milion, později 2 mil. kor.), a činí ji bankou výhradně vystěhovalcům sloužící pod názvem „Bohemia“. Podle titulu počítá tedy především na Čechy, ač více jí potřebují právě ostatní slovanské národy. Češi nechodí do Ameriky za úsporou a za prací, ale usazují se na trvalo. Ale i ti české banky hojně budou potřebovat pro styky s domovinou. Hlavní spořitelé a posýlatelé peněz domů do Evropy jsou Poláci, Slováci, Rusíni, Charvaté. V dobrá léta jen do Uher bývá posýláno až přes 300 mil. kor. ročně!

*

„Český Lid“ upozornil letos opět před mikulášským a vánočním nákupem na českou hračku, českým člověkem v českém duchu, lidovým uměním pracovanou. Popisuje vznik a vývoj hračkářského družstva hořického ze Šumavy. Na ten „zlozvyk“ našich lidí ku-

povati šmahem německé zboží často v různých listech bylo upozorňováno. Ale zazlívejte to našemu člověku! Jak má koupit českou hračku, když jí nikde nevidí, obchodníci jí nevykládají, neukazují, neposlouží jí. A nákupy se konají příležitostně, na spěch, na zastavenou. Co mají, to se vezme. Napomínat kupující obecenstvo je dobrý prostředek, ale napřed dlužno organisovat široký rozprodej, širokou nabídku. Ale chápeme! Obecenstvo po české hračce se dotazující má ponuknout obchodníka, aby ji objednal. Také cesta, ale zdlouhová a nejistá. Přímější a účinnější je získat obchodníky! Vždyť co kupců přijde do krámu nerozhodných, bez přání určitého vzorku. Tu obchodník mnoho zmůže pro novou věc.

*

Jeden z nejduchaplnějších dnešních nár. hospodářů německých Dr. Werner Sombart měl počátkem prosince řadu veřejných přednášek v Berlíně o vlivu židů ve vývoji hospodářském. Označil nyní přímo judaismus za původce našeho kapitalismu a jeho hosp. soustavy. Přednášky jeho byly dobře historicky založeny a odůvodněny. „Není prý v historii lidstva vůbec podobného zjevu, aby osud některého národa a jeho vývoj historický měl takový kulturní význam pro lidstvo, jak osud národa židovského.“ — Židé nerozvinují se jednostranně hospodářsky až teprv za středověku, ale hned ve své historii jako národ usedlý jeví už jisté známky hospodářské odlišné od jiných národů. Od 7 století před Kristem od prvního zajetí babylonského počíná však pravá jejich obchodní škola, v 2. století př. Kr. za řecké vlády v Asii pak už počínají roztrušovati se po tehdejším vzdělaném světě, což za římského imperia se dokonává. Židé z národa osedlého se stávají diasporou. Odtrženi od země, jediný zdroj výživy musí hledati v obchodě. Jedinému navykají ukládání majetku svého, hromadění peněz. Během středověku tato vlastnost jejich se ještě vyvíjí. V národech křesťanských směli žíti jen jako peněžníci: majetku pozemkového a často ani realního míti nesměli, všecka živnost kromě obchodní a peněžní jim zakázána A tak vyvíjejí se skutečně ve všech zemích: zakládají a povznášejí obchod Italie, Španělska Portugalska v 16. a 17. věku Když odtud vyhnáni, přenášejí své peníze a také svou práci jinam: do Nizozemí, do Němec, do Ameriky. Všude kam vkročí, rozvíjí se jejich přičiněním obchod a peněžnictví. a zvláště obchod zámořský vzkvétá. Oni jsou jediní, kteří znají poměry ve všech zemích, jsou jediní, kteří mají hotové peníze (a nic jiného) a kteří jsou ochotni je vkládati do podniků sebe riskantnějších, poněvadž jiného podnikati nesmějí. Oni počínají také zakládati velkoprůmyslové závody. Oni koncem 17. století byli jediní, kdož chtěli a mohli se odvážiti takového podnikáni. A průmyslové podnikání přichází pro ně jako částečné vysvobození z dřívějšího méně jistého postavení. Vidíme také dosud, že mnohá odvětví průmyslová skoro úplně sami ovládli (textilnictví) Oni to byli, kteří i Americe přinesli první podnět průmyslového bohatství: se zlatem nabraným v latinské Americe přešli do Spoj. Států a položili první základy politické i hospodářské samostatnosti jejich. Všude ve

svém snažení zachovávali jeden směr: snižovali ceny! Oni vynalezali nové náhražky za drahé zboží, bavlnu za len, margarin za máslo, sacharin za cukr, cikorii za kávu, jutu za konopí atd. Jejich zásadou bylo vždy prodávat co nejlaciněji, ale za to mnoho odbývat. Oni jsou původci hromadné výroby průmyslové, a vědí, že čím častěji peníz obíhá, tím více zisk jeho roste. Nestrpí klidu a stálosti v živnosti. Pevné svazy všude uvolňují. Oni dopomohli nejvíce k zavedení svobody obchodní a svobody živností. Tyto vlastnosti historií jim vštípené: zvyk počítat jen na peníze a s penězi, znáti jejich funkce, odvažovati se všeho, počítati rychle, přehlížeti situaci, učinil z židů hospodářský ferment první jakosti. Mimo to mají svou vrozenou filosofii: teleologismus, důvěru, že všecko má svůj cíl, že není náhody, že člověk všecko může řídit a ovládat. Jsou fantasté, ale nejsou snílkové jako Němci nebo Slované. Není osobním, svou osobu staví až na druhé místo, prvnějším je mu věc. A toť důvod úspěchu ve světě kapitálů!

Že němečtí lidé jako kupci, techničtí úředníci a vědcové zaplavují země na východ a jihovýchod od své říše, je nám všem dávno známo: my v českých zemích, v celém Rakousku to cítíme; vidí to i Uhři, cítí to i Poláci a Rusi ale i dále na Balkáně až v Řecku, v Turecku, v Asii a často se toho zjevu lekají. Ale řekne se, že to přirozené duchovní, kulturní maximum nezbytně přelévá se do zemí kulturního minima. Zjev ten přestane sám sebou, až země ty vyspějí. Ale jenž e tento „drang" německy nejde jen „nach Osten", do zemí kulturního minima. On jde i na západ, do zemí vysoce kulturních, tak vysoko stojících jak Německo samo. Často naň upozorňují Francouzi, často i Angličané si ho všimnou, ač se ho nikterak neobávají. Ale za to s hrůzou naň ukazují dvě sousední země německé, Belgie a Nizozemí. Tyto dvě tak dovedně a důkladně jsou osazovány německými lidmi, že se jedná jen o termin, kdy se přizná, že jsou víc německé, než francouzké a flámské. Posledně ve „Westminster Review" K. J. Darnten-Fraser upozorňuje na to, jak Němci okupovali belgické přístavní město Antverpy. Němců v Antverpách je 75.000 až 80 000, tedy jedna čtvrtina až třetina všeho obyvatelstva! Hospodářsky už dnes oni vedou celý život tohoto důležitého přístavu evropského. Oni mu dopomohli, že je po Hamburku druhým přístavem pevninným, ale také jej ovládli. Banky mají ředitele Němce, kapitál z velké části německý. Obchod, plavba, průmysl, ba i školy jsou v jejich rukách. Konsulové všech národů v Antverpách berou se skoro napořád z Němců. Ale oni ovládají i chrámy, vedou divadla, oni mají v rukou hotely a hostince a všecky zábavní místnosti. Na některých místech, v některé dny slyšeti německy právě tolik co flámsky; frančina jako přední řeč v zemi před němčinou dokonce už se ztrácí a mizí.

*

V pařížské „La Grande Revue" uveřejnil v polovici listopadu „Lysio" (pseudonym) článek směřující proti finanční oligarchii ve Francii, která zemi vylidňuje a ničí. Podobný článek

v téže revue uveřejnil vloni, a letos sbírá nové doklady a odůvodňuje své stanovisko sesíleným i známkami, jež už vloni vypočítal. Kapitály francouzské, ač sebrány dobrými sběrateli a střádaly, jsou přece vesměs ovládány několika velmoži a bankami. Tyto pak stále vedeny jsou snahou ukládati kapitály v cizině, hledají stále jen vyšší zisk, než jaký doma dostati mohou. Doma pak vše se zanedbává. Nepodniká se nic nového v zemědělství, v průmyslu, v řemesle. Pro nedostatek kapitálu podniky domácí se opouštějí a upadají, obchod a průmysl sotva živoří, námořní plavba poklesá, a lid vida, že není nikde hojných zdrojů práce, že práce nikde se nenabízí, chytá se sebevražedného hesla bezdětnosti. — Takovéto hlasy proti posýlání peněz do ciziny jsou ve Francii ostatně čím dále hojnější. Jmenovitě socialisté a jejich listy už ze zásady a dlouho hlásají podobnou politiku s ohleďem na Rusko. Z nenávisti proti carismu a absolutismu jsou proti každé půjčce, kterou Rusko ve Francii hledá. Aby pak se nezdálo, že jen z politické nechuti bojují, uvádějí i podobné hospodářské důvody. Líčí Rusko jako zemi bídy, nejistoty a hrozné budoucnosti úpadkové. Zrazují dávati peníze do Ruska jak státu, tak soukromým podnikům. Radí ukládati je doma, doma podporovati průmysl, obchod, námořní plavbu. A stejně líčí černými barvami úpadek Francie, k jakému spěje jenom následkem této převrácené bankovní politiky finančních oligarchů pařížsko-lyonských.

*

Úrazová pojišťovna dělnická pro Moravu a Slezsko (v Brně) ve své zprávě za rok správní 1908 vytýká, že finanční nezdar let předešlých už z části zažehnán a rokem tím schodková tendence let předešlých zastavena. Přičítá to přísnější dbalosti v zabraňování úrazů, a má za to, že v tomto směru ještě mnohého možno dociliti. Zvláště povážíli se, že jak v příspěvkové sumě, tak v počtu úrazů převládají velkozávody, které mohou opatření ochranná i v plné míře zavádět i dokonale udržovat. Zpráva s potěšením konstatuje, že v únoru 1909 vláda vyplnila mezeru v našem pojišťování uzavřením smlouvy vzájemnosti s Německem a vymohši si podobnou vzájemnost i s jinými státy uzavříti. Jedná se tu nejdříve o Uhry, s nimiž máme četnou výměnu dělnictva. Podle našeho zákona byli u nás cizinci i beze smluv vzájemnosti lépe postaveni než naši lidé v cizině. Druhým dobrým zjevem jest zavedená v únoru 1909 povinnost vésti záznamy mezdní. Zpráva úrazovny praví, že už od roku 1840 na to úrazovna mor.-slez. poukazovala, že také toto opomenutí přičinilo k úbytku příjmů v úrazovnách a k deficitům jejich, ač nebylo hlavní příčinou jejich. Vždyť povinnost mezdních záznamů zavede něco nového leda v malých závodech, velkozávody už i dnes mezdní záznamy vedly. A malé závody z celé sumy příspěvkové dodávají (živnost. podniky do 100 korun úraz. příspěvku) leda 8·2%, kdežto podniky velké (přes 1000 korun úraz. příspěvku) platí 62·9% celé sumy. Z těch 8% a kdyby i z celých těch 37% závodů živnostenských do 1000 korun ročně platících mezdní záznamy přinesly velkou opravu příspěvkovou, přece to v celkové sumě

nebude mnoho značit. Předložené vládou 3. listopadu 1908 socialní pojištění úrazovna uvítala s radostí, zvláště že bylo v něm šetřeno mnohých jejích přání a návrhů ku plánu z r. 19 4 podaných. V navrženém socialním pojišťování vláda podala veliké dílo. Svá další přání podá úrazovna ještě ve zvláštním spise.

Za celou dobu trvání vyplatila úrazovna moravsko-slezská dělnictvu odškodného 20,875.000 korun. Za posledních desíti let 1899—1908 vzrostl obnos odškodného z 1.037.308 kor. na 2,413.721 korun. Tedy se více než zdvojnásobil! Podobně postupovaly i jiné sumy. Tak uhražovací fondy pro renty úrazové byly v r. 1899 10,699.057 korun, v r. 1902 už 15.017.906 kor., v r. 1906 překročily 20 mil., totiž byly 21,308.278, a 1907 už 23,482.319 a vloni (1908) 25,311.099. Zaznamenaná mzda dělníků pojištěných byla r. 1899. 138·5 mil. kor., do r. 1903 vstoupla suma mzdy na 153·6 mil. kor., ale pak vstoupala náhle a rychle, nejvíce od r. 1905, rostouc o 16, 19 a 20 mil. ročně ze 174·6 v r. 1905 na 190 2, pak na 209·3 a 1908 na 229 5 mil. kor. Příspěvků r. 1908 odevzdáno 4,554.022 korun. Správní výlohy obnášely 407.945 kor. čili necelých 9%. Rok 908 skončil přebytkem 147.957 kor., čehož po 4 léta před tím už nebylo. A kdyby nebylo bývalo kursovních ztrát, byl by přebytek obnášel na 600.000 korun. Schodky minulých let narostl dluh do uhražovacího fondu na 1·73 mil. korun, lonským přebytkem snížil se dluh tento na 1·58 mil. korun, čili do uhražovacího fondu scházelo koncem r. 1907 7·4% a koncem 1908 už jen 6·2% celé povinné sumy zaručovací.

Úrazové pojištění vztahovalo se na 106.584 hospodářských podniků se 347.160 dělníky a počtem pojištěných dnů (při stroji) 4 576 409 a na živnostenských podniků 14.678 se 333 072 dělníky s prací 84.738.689 dní. Ze skupin živnostenských stavební a zeminné. počtem dělníků nejčetnější textilní, podobně i počtem pracovních dní. Pouhých 666 závodu (6 skupin z 15 má více závodů) mělo 75 474 dělníků se 23 miliony dnů. Příspěvek textilních továren při tom však stojí daleko za pěti slabšími skupinami. Podle úrazové stupnice nebezpečnostní ovšem! Úrazů oznámeno bylo 18.271, to jest z každého sta pracujících dělníků jeden v 50 dnech práce. Těžkých úrazů s následky bylo v tom počtu 4830, smrtelných 157. Kdežto smrtelné úrazy se menší — poměrně a ze 6 na 10.000 plnodělníků (po 300 dní zaměstnaných) klesly na 5 úmrtí poslední dvě léta, množí se jak počet ohlášených, tak počet odhlášených úrazů. Odškodněno z 10.000 plnodělníků v letech 1890—1896 jen 101, 1897—1901 už 137, 1902 1906 zase už 147, ale poslední tři léta dokonce 169, 169 a 173 (1908). To je znamení ani ne tak větší nebezpečnosti práce dnes, jako vědomí dělnického zvýšené správnosti ve hlášení úrazů. Úrazovně hlásí se sebemenší úraz, a úrazovna čím dál více úrazů odškodňuje, kdežto první léta úrazy ty nehlášeny a proto ani neodškodněny.

*

Nedávno svolal polský „Spolek Petra Skargi“ (slavný kazatel polský) schuzi ve Lvově proti pornografii v literatuře. Nezi jiným

pravil dr. Sabatowski, jeden z řečníků: „Kolik máme v Polsce umělců a spisovatelů a často velikých, nadaných, kteří by mohli býti chloubou literatury a národa, ale ovládnuti jsou erotismem, jenž je svádí na scestí.“ Dnes odstrašujícím příkladem nepřirozených už poměrů jest Francie, začíná i Německo, a co nevidět — pravil řečník, bude i Rakousko na témže stupni. „Už dnes v nemocnicích, chorobincích a blázincích nalezáme četné oběti pornografie.

Spolek vydal už brožurku proti pornografii a jako prostředky vytkl takovou řadu změn ve společnosti a názorech, takovou sebevýchovu a zdrželivost a kázeň uložil společnosti polské, že nemožno doufati v podobný obrod. Co nejvíce má se zamezovat noční život, má se žíti i baviti za dne, otcové ať zůstávají večer doma v rodinách, matky a dcerky ať se neparádí a nebéhají zbytečně po venku, ať se nežije nad rodinný důchod; ať se bojkotují divadelní díla, umělecká díla i literární spisy (jako „Dzieje grzechu“ a „Sherlok holmesiády“), které rozněcují erotismus; předně pak ať ženy a matky vezmou si za úkol ozdravění společnosti od tohoto zla společenského — kde je však idea, která by zástupy na takovou cestu obrodu společenského přivedla a je na ní udržela? Té idey nesené není. Náboženská idea vychladla a jiná mocnější nebo stejně mocná místo ní neusazena. Duše zůstala prázdná a tělo vítězí. Nervová rozdrážděnost a s ní vše to zlo jest údělem takovéto kultury!

*

Nedávno přišel před vídeňský soud zvláštní případ k rozhodnutí. Rozvedená od stolu a lože manželka žalovala svého bývalého manžela z věrolomnosti a milenku jeho z cizoložství. Soud rozhodl v neprospěch žalovatelky. Důvody udal, že manželství je smlouva, která rozvodem se ruší a přestávají tudíž její závazky. Že v Rakousku rozvedení jsou neschopni vejíti v nový sňatek, to jest pouze ústupkem kanonickému právu a církvi katolické, která má nauku o nerozlučitelnosti manželské. Není to však ethickým a lidským názorem občanského zákonodárce. Tento proto také stanoví v § 522., že jen osoba vdaná může se dopustiti cizoložství. Kdo však je rozveden a nežije v manželské společnosti, nemůže se toho přestupku dopustiti, není vdaný ani ženatý! Rozvedení nemohou býti zavázáni k manželské věrnosti a absolutní zdrželivosti, poněvadž je to tak nepřirozené, tak neproveditelné. — Do zákonu manželských dělají se takto poznenáhlu soudní praksí u nás průlomy jeden za druhým: sňatky kněží katolických a tu prohlášení smlouvy za zrušenu a nestávající po rozvodu — jsou toho důkazem.

*

Ústřední svaz rakouských průmyslnických sdružení uspořádati míní anketu o jakosti práce dělnické. Na dotaznicích, jež všem členům všech třech jednot zaslány, a jejichž údaje budou důvěrny, rozebrána jakost dělníka ve všech vztazích. Má se jí osvětliti: pokud zvýšení mzdy a snížení doby pracovní je vinno zdražením zboží a pokud jiní činitelé na drahotu vliv mají, a naopak pokud drahota

jiného zboží je příčinou zvýšení mzdy a zdražení práce i výrobku. Tímto směrem výsledek ankety dá odpověď na výčitku agrárníků, že vysoké mzdy průmyslové a zkrácení doby pracovní v průmyslu zdražuje všechen život ve společnosti. Druhá věc, již má anketa osvětliti, jest schopnost našeho průmyslu soutěžiti s cizinou: proto bude se práce a výrobnost našeho dělníka porovnávati s cizími poměry. Třetí otázka konečně, kterou anketa má řešiti, jest otázka odborových organisací dělnických a jejich vliv na jakost a mnohost práce dělníkovy. Snaha odborů jde především za zvýšením mzdy a snížení výrobnosti a může tudíž přispívati i ku zdražení výrobků. Proto otázka výsledni zní, pokud a jak odborové sdružování poškozuje průmysl a společnost; na to má anketa dáti třetí odpověď. Otázka, pokud je výrobnost dělníkova také po zásluze odměňována, zůstane asi nezodpověděna. A ne ve prospěchu zaměstnavatelů! Vždyť ve snažení odborovém jest ještě jedna známka: zarovnat a ujednostejnit všechny dělníky téhož odboru co do mzdy i jiných výhod! A přece nemají všichni tutéž výrobnost! Ale na oněch třech zmíněných skupinách otázek průmyslníkům nejvíce záleží. Jsouť spolu i politické pro ně!

*

Na schůzi 28. listop. v Lublani usneslo se slovinské sdružení dělnické zaříditi svaz jihoslovanských odborových spolků. Dosud odborové sdružování mají vlastně vyvinuto jen Slovinci. V jiných zemích jihoslovanských jsou jen politické anebo vzdělavací skupiny, a pokud jsou činny jsou socialistické! Pořádají demonstrace a stávky, v tom zatím se jeví na venek. V Charvatsku zapouští organisace odborová kořeny po vzoru našich zemí.

Socialisté jihoslovanští svolávají sjezd společný do Bělehradu. Zahrnují všecky organisace kromě slovinských. Chtějí však přiznati i neslovanské socialisty balkánské z Rumunska, Turecka a Řecka, tak že by sjezd byl nejen charvatsko-srbsko-bulharským, ale vůbec balkánským. Odtud i vyloučení Slovinců, že balkánské kriterium jest hlavnější. Sjezd má býti o pravoslavných vánocích a byl by politickým.

Ustanovena konečně říšská československá odborová komise, sloučením odbor. svazů křesť. socialních: moravskoslezského a českého. Tento měl sídlo v Hradci Králové. Tím všeodborové sdružení křesť. socialní v českém národě získá teprv zevní i vnitřní síly. Koncem roku 1908 udával králové-hradecký svaz 8000 členů ve 102 skupinách, brněnský měl 17.725 členů ve 360 skupinách. Dnes mohou oba svazy míti od 35 do 40 tisíc členů a na 600 skupin. Rostly-li i v tomto krisovitém roce tak jako dříve. Na minulém sjezdě německých křesťanských socialních odborů, jak už sděleno, ocenili sílu křesť. soc. odborů v Rakousku koncem roku 1908 na 83.627 členů ve 1393 skupinách. Z toho kromě našich českých byl slovinských členů 2846 ve 37 skupinách, polských asi 8000 členů v 66 skupinách a německých 47.056 členů v 828 skupinách.

Školství.

„Paedagogickým Rozhledům“ vedeným pokrokově vytýkáno od volnomyšlenkářů, že proti programu svému začaly vloni nábožensko-výchovnou rubriku. A Paedag. Rozhledy v ní pokračují. Zprvu jen stále negativně. Kritisovaly, odsuzovaly, zamítaly dnešní náboženský výchov. Letos činí totéž, ale přicházejí už s positivními návrhy. Jsou už tak daleko, že aspoň protestanté mohou s nimi býti spokojeni. Ne-li pravověrní, aspoň liberální. Ovšem i liberální katolíci. V dosavadních sešitech od října J. Zachoval z Prostějova podává své náhledy o základě náboženské výchovy. Jeho vývody už se čtou jako vývody nějakého modernisty, ovšem ne našeho, naši českomoravští nebyli tak překotní v žádném ze zaniklých listů, ale jako názory italských, francouzských a německých smělejších modernistů. Autor nezavrhuje náboženství, ani jeho výchovu ve škole, ale zavrhuje dnešní církevní methody. Dopracovává se pak k jakémusi přirozenému citovému immanentnímu náboženství, jakožto postulátu života, doplňku své ráznosti individuelní i národní. Tak se rozohňuje: „Jediné náboženství posvěcuje život a posvětí i život dnešní, náboženství totiž, jehož nejbližším, prvním zdrojem bude život sám. Semeništi poznání života a lásky k němu a odtud vykvétajícího náboženství musí se státi především rodiny a pak školy. Naučí-li se nové generace život znáti, poznaný milovati, poznávati do všech detailů, kam jen věda dosáhne a milovati i se všemi jeho stíny a bolestmi, pak v duších jemných ozve se struna náboženská novými tóny...“

„Bůh přímo a bezprostředně nám dán není; dána jest nám jen a jen skutečnost, v nejširším smysle, vnější i vnitřní, jíž k Bohu musíme se propracovati... A s tohoto stanoviska věda pro náboženství jest nutnou, neboť věda nám podává věcné poznání skutečnosti; a čím toto poznání je širší a hlubší, tím cit náboženský u člověka bude pevnější a úchvatnější...“

Tedy škola, jež dává vědu, a rodina, jež dává život a společnost, jež oboje nese a rozvíjí — jsou našimi učitelkami náboženství — konečně je to také pravda, zvláště pokud se jedná o pouhý cit. Ale ježto cit sám o sobě jest prázdný, mnohosměrný, neobstojí takové citové náboženství dlouho, nýbrž naplní se obsahem (ideami), vybere si jeden jistý směr (aspoň na chvíli) — nuž a tu pak třeba volit i nauku náboženskou. Jak to autor rozřeší, ještě nevíme!

*

Koncem listopadu a počátkem prosince v řadě pilných návrhů, jež musily vyplňovat zatím čas lidového parlamentu, mezitím co v zákulisí se vyjednávalo, jednáno též o menšinovém školství. Je to stará a stále nová naše národní bolest. Snad i bolest jiných národů, místy snad i samých Němců, ale přece u nás Němců nejživější. My totiž těch menšinových škol máme nejohroženějších a máme menšin beze škol potřebných a po školách volajících. Kromě toho menšiny naše jsou

všude nejen národně-školsky, ale i politicky a socialně utištěné, tedy bolesti menšinové jsou tím jitřivější. Ale v celé té dlouhé a celkem vážné debatě neřešeno základních otázek, ani k řešení tomu se nepřiblíženo. Jen opáčeno znovu známé stanovisko: čeští autonomisté žádali, aby stát tyto školy převzal, zřizoval, vedl a vydržoval; němečtí centralisté však (sám ministr vyučování Stürgkh) drželi se zásady, že zde jen země může zasáhnouti jako vynikající faktor, poněvadž má více ingerence v místní poměry. Němečtí radikáli konečně prohlásili známé heslo, ať si každý národ vydržuje své školy sám, ze svých fondů. Poláci v důsledcích své politiky byli pro řešení zemské. Jihoslované byli jednoho mínění s Čechy, socialisté spojují státní péči s autonomií národů (ne zemí!). Tato stanoviska zůstala proti sobě nesmiřitelna.

*

V prosincovém čísle „Věstníku českých professorů" rozebírá Dr. Otakar Kádner v článku o reformě středoškolské **otázku učiva biologického**, jež by třeba bylo do školy zavésti. Poukazuje na methodu vyučování přírodopisného v Americe, přehnaně biologickou, jak u nás zase ještě stále jest jednostranně popisnou. Zvláště za zhoubné má se přepínání momentu teleologického, jímž každý znak se musí vysvětlit jako účelný. O **theorii evoluční** praví, že zavedení její do školy je nezbytně nutné, už k vůli tomu, aby žáci o ní věděli něco positivního, neboť tak jako tak se o ní dovědí, a snad ze strany nejhůře reformované. Autor probírá v celém článku vlastně náhledy a názory různých německých a jiných paedagogů a učenců reformatorů. A vybírá z nich a zaujímá stanovisko — střední a střízlivé. Tak o **poměru nauky vývojové k náboženství** praví: „Přímo kuriosní je návrh německého učence Dennerta, že se má škola vyhnouti všem sporům s náboženstvím; je to věc prostě nemožná, jak dobře namítá Engels v časopise „Natur und Schule", upadli bychom zase do chyb starého scholaticismu, jenž všecko podřizoval jen náboženství, k čemuž připojuji: buďto má náboženství tolik živoucí síly, že mu vědecká hypothesa neuškodí, nebo nemá již té síly, a pak ho nezachrání ani zbabělý kompromis."

Nejedná se jisté o to, aby k vůli náboženství byla descendenční theorie před žáky utajována, jedná se jen o způsob, jak se o ní ve škole mluví. Učitel, který ji rozumně podá a to jako hypothesu náboženství tím neuškodí. Stává se však obyčejně, že evoluční vědci vyvolávají z úmyslu spory mezi vědou a náboženstvím, jichž není a jichž neshledá, kdo se apriorně nestaví na stanovisko nepřátelské.

*

V německých školách vídeňských je dětí od českých rodičů: v okrese I. 83, II 725, III. 789, IV 158, V. 551, VI. 115, VII. 127, VIII. 129, IX. 256, X. 1706, XI. 372, XII. 440, XIII 251, XIV. 6[illegible]5, XV. 145, XVI 933, XVII. 577, XVIII. 287, XIX. 194, XX. 1316, XXI 395. Na měšťanských školách jest 1435 českých dítek, v soukromých německých školách 787. Celkem se tedy v německých školách

vídeňských odnárodňuje 11.955 českých dítek. Tento počet jest kromě toho minimalní! Kdyby bylo možno provésti soupis bez ohledů a volné, vstoupl by počet ten ke 30 tisícům asi.

*

Měsíčníky slovácké pokrokové mládeže zanikají jeden po druhém. Zanikl „Hlas", zanikl „Slovenský Obzor", teď přistoupeno k vydávání nového měsíčníka „Prúdy". Jeden pokrok v místech těch jest, slovenští „mladí" jsou čím dále skromnější, aspoň ve formě listu. „Hlas" byl nejnákladnější, Obzor byl dosti objemným měsíčníkem. „Prúdy" už jsou jen malým dvouarchovým sešitkem. Také obsahem stojí pod oběma minulými listy.

Školy maďarské za bána Raucha vzrostly v Charvatsku o 105%. Ministerstvo železnic v Pešti udržuje na drahách 40 škol maďarských pro úředníky a zřízence. A školský spolek „Julian" (pro osadníky maďarskou péči vedoucí) vydržuje 38 škol. Boj proti maďarisačnímu úsilí těchto škol vedou vlastně jediní kněží. Ti se brání založení školy, přemlouvají své farníky, aby svých dítek do školy maďarské neposílali, a někde, jako letos ve Žlale, podaří se přesvědčiti i maďarské osadníky, že v Charvatsku je pro ně charvatština stejně důležita jako maďarština, takže své dítky i Maďaři škole maďarské odřekli. Na tuto působnost kněžstva zlobí se ovšem spolek „Julian", jako učitelé a agitatoři maďarisační. Poslední dobu jali se dokonce i udávati kněze pro boj jejich proti maďarským školám. Kněži charvatští, stejně jako to naši činívají, neohlížejíce se na charakter školy vyučují dítky v ní v řeči mateřské, tedy sehnané dítky charvatské po charvatsky. — Poslušným a povolným slibuje spolek „Julian" (inspektor maďarských škol Margitay) dobré fary a všemožné výhody! Jakým právem a titulem by to mohl opatřit? Radikální národovci charvatští činí mezi tím totéž, co radikálové všude jinde, seslabují vliv kněží u lidu!

Maďarský „Schulverein" pro Slováky založený r. 1882, nazvaný krátce Femka (začáteční písmena názvu jeho „Felvidéki magyar közmüvelődési egyesület = Hornouherský maďarský vzdělávací spolek) měl v roce 1908/9 na Slovácku tyto ústavy: kursů pro analfabety 29 se 400 posluchačů (v nitranské stolici 24, v tekovské 5), mateřských školek 34, (v nitranské 14, v trenčínské a koutské po 5, v oravské a zvolenské po 3, v novohradské, turčanské, tekovské a liptovské po 1); knihoven má Femka 135 (v nitranské 37, tekovské 20, hontské 20, zvolenské 16, novohradské 15) Členů má 7030, na Slovácku samém 4784, nejvíce zase v nitranské stolici (1378), nejméně v turčanské (146) a v liptovské (117). Rozpočet na rok 1910 činí 77.619 korun, jmění má 330.087 korun. Zápalky přinášejí jí ročního příjmu 2745 korun.

*

Srbská mládež ve Vídni studující vydávati bude od Nového roku svůj list „Zora" — bude to už pátý list jihoslovanské mládeže ve Vídni: dva slovinské, dva charvatské (katolický a liberální) teď i jeden srbský.

Vojenství.

Proč zbrojí Japonsko? Po ukončení vítězné války s Ruskem nesložilo Japonsko ruce v klín, nýbrž napjavši všechny finanční síly říše, zbrojí jak na zemi tak i na moři o překot dále. Ze státu druhé třídy vyšinulo se Japonsko v krátkém čase na velmoc, s kterou při řešení mezinárodních otázek, zvláště Asie se týkajících, Evropa i Amerika musí počítati. Mezi asijskými domorodými státy převzalo sesílené Japonsko vůdčí úlohu a řídíc se heslem v japonském národu rozšířeným „Asie Asiatům", pracuje jak národní tak i oficielní politika japonská všemi prostředky, aby připravila mezi domorodými asijskými národy tomuto heslu dobrou půdu. Japonští státníci nepopírají, že úmyslem Japonska jest, vybaviti porobené asijské národy z područí kavkazského plemene. Následkem rostoucí japonské propagandy jest pozorovati od ukončení války rusko-japonské vzrůstající sebevědomí domorodců, zvláště žlutého plemene. Japonský vliv viděti v Číně a v Siamu, japonskou propagandu cítiti ve francouzských, nizozemských a amerických osadách v Asii. Ani Anglie, tento spojenec Japonska, není ve svých koloniích ušetřena hnutí všeasijského, jak nepokoje, soudní přelíčení a politické útoky na čelné anglické hodnostáře v Indii, v posledním čase dokázaly. Jen stará řevnivost mezi Čínou a Japonskem, trvající již po staletí a v Indii vzájemná nenávist mezi mohamedány a vyznavači bramánskými zdržuje úspěchy japonské propagandy. V létě tohoto roku stála Čína pro mandžurské železnice před válkou s Japonskem. Obratné japonské politice podařilo se srážku zažehnati a po dosaženém dorozumění mezi Čínou a Japonskem uzavřely oba tyto vůdčí státy mongolského plemene vojenskou smlouvu. Ta jest hlavně namířena proti postupu Ruska na dalném východě. Na bystrosti a obratnosti evropské a americké diplomacie záleží, využíti protivy mezi jednotlivými domorodými státy a plemeny v Asii ve svůj prospěch a zabrániti sdružení asijských domorodců pod vedením Japonska. Jinak by evropské a americké osady v Asii byly ohroženy a vývoz průmyslových tovarů z Evropy a Ameriky narazil by brzo na vysoká ochranná cla sdružených domorodých států v Asii. Japonští agitatoři zanášejí boj proti kavkazskému plemeni též do Afriky, kde zvláště mezi mohamedány pozorovati větší činnost na poli národním místo dřívější orientalní lhostejnosti. Příkladem toho jest vzrůstající sebevědomí domorodců v Egyptě a převrat v Turecku.

Po uzavření míru mezi Ruskem a Japonskem vystihla obratná anglická politika, že může míti v Japonsku silného spojence proti konkurenci Ruska v Asii a uzavřela proto s Japonskem spolek na vzájemnou obranu zájmů obou států. Francie, vidouc svoje kolonie v Zadní Indii stoupajícím japonským vlivem ohroženy, uzavřela na to s Japonskem smlouvu, ve které si oba státy zaručily svoje državy v Asii. Ve skutečnosti ručí vlastně Japonsko Francii, že na její slabě obsazené a od mateřské země vzdálené osady nesáhne. Francie nemá

proč sesílené Japonsko napadnouti a svoji evropskou posici v nejistém boji s východoasijskou velmocí oslabiti.

Proti komu jest tedy namířeno stálé zbrojení Japonska? Jak znalci východoasijských poměrů tvrdí, nepovažuje se v japonském národu nynější mír mezi Ruskem a Japonskem za trvalý. Japonsko čeká jen na vhodnou příležitost k novému přepadení Ruska, aby je úplně vytlačilo od břehů Tichého oceánu. Strategická poloha Japonska na dalném východě vůči Rusku jest velmi příznivou. Na severu opírá se Japonsko o japonskou část ostrova Sachalinu a ostrovy Kurily, ve středu této polohy leží Japonskem obsazená Korea, na jihu jest Japonsko kryto japonským poloostrovem Liau-tungem s pevností Port Arthurem a v jižním Mandžursku stojí v garnisonách japonské posádky. Proti slabému ruskému pobřežnímu loďstvu, opírajícímu se o námořní pevnosti Vladivostok a Nikolajevsk, může Japonsko z válečných přístavů blízké otčiny v několika hodinách poslati panceřové kolosy, torpedové a podmořské lodě. Následkem vojenské smlouvy Japonska s Čínou musí Rusko, v případě srážky s Japonskem, počítati též s ozbrojenou mocí čínské říše. Výhodou Japonska jest, že je vzdáleno od ruských břehů jižně Amuru jen 300—800 km. Japonsko jsoucí v úplné převaze na moři, může si voliti místo, kde hodlá vyloditi na ruském břehu svoje pozemní vojsko. Ruské tichomořské pobřeží jest s evropským Ruskem spojeno jen jedinou železnicí a vzdáleno od hranic evropského Ruska přes 5000 km. Přes 1000 km. této, většinou jednokolejné železnice, vede čínským severním Mandžurskem, v kterém jsou silné garnisony moderně vycvičených a ozbrojených čínských oddílů. Tyto dostačily by úplně k přerušení železniční tratě v severním Mandžursku, chráněné dle smlouvy mezi Ruskem a Japonskem jen ruskými železničními strážemi. Jak viděti, není strategická posice Ruska ve východní Asii zvláště příznivou, a je pro Japonsko příliš lákavé, své výhody využitkovati dříve nežli Rusko na východě vojensky sesílí, nové železnice k tichomořským břehům vystaví a svoje rozhárané finance upraví.

Na jaře tohoto roku myslelo Japonsko, že vytoužený příznivý okamžik k útoku na Rusko již nastal. Při válečném napjetí mezi Rakouskouherskem a Ruskem na jaře letošního roku sesilovalo Japonsko nenápadně svoji ozbrojenou moc v Mandžursku a Korei. Počítalo se s možností, že Japonsko přerušíc náhle mír s Ruskem, vpadne Rusku zapletenému ve válku s Rakousko-uherskem a Německem v záda. Jakmile ruská politika viděla hrozící nebezpečí ze dvou stran, uznala annexi Bosny a Hercegoviny a válečné nebezpečí bylo zažehnáno. Možná též, že anglická diplomacie působila konejšivě na svého japonského spojence, poněvadž nebylo v zájmu Anglie, aby v boji bylo Rusko Německem, Rakouskouherskem a Japonskem vážně seslabeno. Jak dohoda, v Revalu mezi Anglií a Ruskem uzavřená ukazuje, počítá Anglie na pomoc Ruska při srážce Anglie s Německem. Proto zdržuje anglická diplomacie Japonsko od války s Ruskem, poněvadž Anglie potřebuje pomoci Japonska proti Rusku

jen v tom případě, kdyby toto postoupilo proti Indii nebo perskému zálivu. Válka s Ruskem jest ale v japonském lidu populární a japonští státníci jsou v této věci téhož mínění jako národ. Proto nebezpečí nové války mezi Japonskem a Ruskem není zažehnáno, nýbrž postoupilo po zavraždění knížete Ita korejským spiklencem v Charbinu ještě více v popředí. Rozhořčení japonského veřejného mínění a lidu nad touto politickou vraždou obrací se proti Rusku, kterému se vytýká, že v Charbinu neučinilo náležitých bezpečnostních opatření. Do všeho bylo další vyjednávání Ruska s Japonskem o docílení dohody ve východoasijských sporných otázkách přerušeno, an ruský finanční ministr Kokovcev — který měl v Charbinu se domluviti s knížetem Item o sporných otázkách obou velmocí — byl povolán zpět do Petrohradu. Ruská vláda jistě měla vážné příčiny, že zabránila Kokovcevu provésti jeho úmysl, po zavraždění knížete Ita přenésti vyjednávání z Charbinu do Japonska. Tak zůstaly sporné otázky Ruska a Japonska na dalném východu nerozřešeny a antipatie Japonců proti Rusku byla po úkladném zavraždění jejich nejlepšího státníka, zvaného Bismarkem Japonska, sesílena.

Druhý protivník, proti kterému japonské zbrojení — zvláště na moři — jest namířeno, jsou Spojené Státy Severoamerické. Houževnatá, a jak znalci poměrů na dalném východě tvrdí, nereelní konkurence japonského zahraničního obchodu vytlačuje a poškozuje nejen evropský, nýbrž i americký zámořský obchod na světových trzích východní Asie. V tom ohledu nabyly zvláště Spojené Státy Severoamerické, Německo a též Anglie — spojenec Japonska — nepříjemných zkušeností. Konkurence japonského zámořského obchodu jest peněžně i tarifně japonskou vládou podporována. Výrobky japonského průmyslu, který má lacinější suroviny a dělné síly, zaplavující východní Asii. Až do nizozemských osad v jižní Asii a do Východní Indie troufá si v novější době japonská konkurence. Pro povznesení zahraničního vývozu přináší japonský stát velké hmotné oběti. Japonští konsulové a obchodníci navazují po celé východní a jižní Asii nové obchodní styky. Obchodní loďstvo Japonska roste rok od roku a Japonsko razí si vždy nové obchodní cesty. Přirozenou měrou následuje do nových stanovišť japonského zámořského obchodu japonský vystěhovalec, poněvadž v přelidněné domovině možno Japoncovi tíže založiti nebo zlepšiti svoji existenci nežli v zemích slaběji obydlených. Příliv japonských vystěhovalců pozorovati v Korei, Mandžursku a ruském přímoří u Tichého Oceánu. Přelidněné vlastní Číně se Japonci vyhýbají; jen ve velkých přístavních městech (též na řece Jang-tsze-kiangu) jsou japonští vystěhovalci usazeni ve větším počtu, ponejvíce jako obchodníci. Za to pozorovati silný přírůstek Japonců na japonském ostrově Formose, na Filipinách a havajských ostrovech (na obou souostrovích k malé potěše Američanů) a v nizozemské Indii. Australské státy, obávajíce se vzrůstání japonského živlu, ochránily svoji otčinu proti japon. přívalu zvláštními zákony. Spoj. Státy sev.-amer., Rusko a Nizozemsko budou museti příkladu Australie brzo následovati, aby zabránily sesílení japonského živlu ve svých osadách.

Ročník XXVII. Číslo 2.

HLÍDKA.

Pálčův Antihus.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

V hlavě druhé jedná Páleč o sporné otázce, uděluje-li kněz, jsa ve hříchu smrtelném, svátosti. Hus v odpovědi své upadá do jámy, jíž se chtěl vyhnouti, a popíraje, že by byl quidamistou, dokazuje, že je kacířem. Praví(, že papež, biskup neb kněz ve hříchu těžkém není *pravým* papežem, biskupem neb knězem. Hus tu nerozeznává mezi pravostí úřadu a pravostí života. Pravost úřadu nezávisí od pravosti života, jinak by žádný špatný kněz neproměňoval, nerozhřešoval, nekřtil, a u věřících by vznikala největší nejistota a zmatek. I když je kněz ve hříchu smrtelném, proměňuje chléb v pravé tělo Kristovo, udílí pravý křest a biskup uděluje pravé svěcení a věřící přijímají, nekladou-li sami překážek, i od špatného kněze neb biskupa pravé svátosti, i co do svátostí i co do jejich účinků, a tudíž jest i špatný kněz, praelát neb papež pravým knězem, praelátem neb papežem co do úřadu.

Páleč to dovozuje výroky sv. Augustina. Nechtěl zajisté a nemohl chtíti Bůh, aby v přijímání svátostí věřící byli odvislí od mravního života knězova. Tolik jest arci pravda, že papež, praelat neb kněz ve hříchu těžkém není pravým co do života, nýbrž jako takový jest „zloděj a lupič“.

Z toho je patrno, že Hus těžce bloudí, když prostě a bez rozlišení tvrdí, že papež, biskup a kněz ve smrtelném hříchu nejsou pravými officiály Ježíše Krista. Co jiného tím naznačuje, než že takový neproměňuje, nerozhřešuje a neuděluje odpustkův? A vskutku, žáci jeho vykřikují to beze studu a strachu!

Ta jednostrannost argumentace Husovy zavinila již mnoho bludů.

Tak kázal v Betlémě a dal tam na stěny napsati autority, že lítost samotná stačí k odpuštění hříchův, ale autorit pro zpověď a dostiučinění neuvedl. Stoupenci jeho pak na základě oněch autorit volají, že jim stačí vyznávati se nejvyššímu knězi — Bohu a nedbají o zpověď.

Podobně hlásal a napsal, že jedině Bůh má moc hříchy odpouštěti, nic neobmezuje a nerozlišuje. Tak pohrdá církevní mocí klíčů a navádí k pohrdání své žáky, kteří vyhlašují, že kněz neodpouští, nýbrž jen oznamuje, že jest odpuštěno.

Rovněž na omluvu svého nedbání církevních trestů učil a v Betlémě dal napsati, že kdo bez viny upadl v censury církevní, tomu neškodí, ale nedodal: leč by jimi pohrdal, a neuvedl autorit pro tento dodatek svědčících.

A podobně jedná i v tomto případě. Praví: papež, biskup neb kněz ve hříchu těžkém není pravým papežem, biskupem neb knězem a uvádí řadu svědectví dotvrzujících, že není pravým co do života, ale nepraví a neuvádí svědectví, že je pravým co do úřadu. Tak chce uvésti věřící v blud, že špatný kněz nepromění, nerozhřešuje a nekřtí.

Že autority, Husem uvedené, nic nedokazují, rozvádí Páleč obšírně.

Na výrok sv. Augustina, že křesťan, nežije-li dle Kristovy nauky, není pravým křesťanem, odpovídá Páleč: jednak není stejné býti křesťanem a býti praelátem, ježto býti křesťanem se týká více života, býti praelátem pak úřadu, jednak mluví sv. Augustin zřejmě o životě, neboť i kdo nežije dle nauky, zůstává pravým křesťanem, pokud má víru: tím více zůstává papež neb prelát pravým papežem nebo praelátem, maje duchovní moc.

Praví-li sv. Ambrož, že lež jest nejen ve slovech, nýbrž i v skutcích, běží patrně o lež života, ne úřadu, jakž praví jasně jinde.

Řehořova věta: prodávající nebo kupující svěcení nemohou býti kněžími, neznamená, že nemají kněžského charakteru a úřadu, jak to vykládá Hus, nýbrž že nemají účinků svátostí. Svátosti pak nemají účinku ze dvojí příčiny: buď pro zlobu přijímajících, a to jest u všech svátostí, nebo že se odnímá vykonávání úřadu, a to jest při svěcení: svatokupec nesmí vykonávati úřadu, pokud mu není odpuštěno.

Také Gratianův výrok o svátostech, Jeronymovo: ne všichni biskupové jsou biskupy, Chrysostomovo: není opravdu

knězem každý, kdo se nazývá knězem, výrok Remigiův a Kristova slova, že špatní praeláti jsou sůl zkažená, nemohou býti vykládána jinak. I při špatném životě zůstává moc duchovní svatou a čistou, protože může jiné nečisté posvěcovati a očišťovati.

Hus cituje tak neúplně a bez výkladu klame posluchače a již tím se stává kacířem, jakž viděti z kanonického práva.[1])

Proto jej prosí Páleč, aby uvážil všecko to zlo, jež vnesl v lid a aby odlože stud napravil vše pokáním, aby tak stoupence své, jež uvedl ve zkázu, vedl k nápravě. Lépe jest býti zahanben zde než na věčnosti.[2])

V kapitole třetí přechází Páleč ke druhému bodu spornému: o hlavě církve, o níž jedná také v kap. IV. a V.

Hus o té otázce odkazuje Pálče na svůj traktát de ecclesia. Ale tam právě napsal mnoho bludův o církvi a papeži. Popírá církev římskou, jejímž úkolem jest rozhodovati o všech látkách katolických a církevních, a učí, že jest jediná církev — společnost praedestinovaných, jejíž hlavou jest Kristus sám a ne papež, a pro to uvádí autority a rozumové důvody. Ale že hlavou předurčených jest Kristus sám, o tom nikdo nepochybuje![3]) Mistři fakulty theologické mluví přece jasně o církvi římské, jež má rozhodovati ve věcech církevních! A proti té Hus nevede žádných důvodů![4])

---

[1]) Shrnuje svou argumentaci končí Páleč: Vnde ergo quia multas auctoritates veras exquisite collegisti, que secundum corticem verborum tantum, sed non secundum sensum doctorum tuum errorem videntur confirmare, illum vid. quod prelati in peccato mortali non sunt veri prelati, per illas auctoritates nude introductas multos occidisti eis errorem inculcando, multos decepisti non docuisti, ita quod de te et tuis coapostolis potest dici illud Job 24: Subuerterunt pauperum viam et oppresserunt pariter mansuetos terre. Nam ex tua et tuorum apostolorum predicacione actum est, quod hii quoque de sancte ecclesie gremio exirent, quos peste vestre persuasionis infecistis, qui in ea bonis moribus prediti mites atque humiles esse videbantur (fol. 113b).

[2]) Ideo, frater propter Christum dilecte, redi ad cor tuum et perpende mala, que in populo induxisti et deposita verecundia, ut animam tuam salues, emenda emendanda per penitenciam condignam, ut tui sequaces, quibus fuisti causa et occasio in ruinam, tua emendacione reducantur. . Melius est enim incomparabiliter hic temporaliter confundi coram aliquibus et cum merito, quam coram toto mundo et sine fine in futuro (fol. 113b).

[3]) Tu enim instruxisti tibi figellam! En tibi stridet ad libitum! Solus canta, solus salta! Supposicionem tibi formasti ad libitum (fol. 116b).

[4]) . . vocantes ecclesiam romanam, que est in officio ecclesiastico cognoscendi et diffiniendi vniuersam materiam fidei et ecclesiasticam etc., papam cum cardinalibus, et contra hos nichil arguis nec inprobas illam veritatem! Est enim illa veritas tante

Páleč nepředpokládá, jak tvrdí Hus, že Kristus po nanebevstoupení není hlavou církve jako byl dříve. Tvrdí jen, že není tak hlavou jako dříve. Dříve byl hlavou, jsa tělesně a viditelně přítomen, nyní již viditelně přítomen není. Aby tedy církev nebyla bez takové hlavy viditelné, jež by řídila společnost všech věřících a k níž by se utíkali všichni v záležitostech církevních, ustanovil Kristus zde na zemi Petra svým zástupcem.

A právem se nazývá tento zástupce Kristův hlavou církve. Neboť jmenuje-li se v písmě sv. hlavou vladař světský a moc duchovní přece vyniká nad světskou starobylostí, důstojností a užitečností, jak přiznává sám Hus ve spise de ecclesia, jmenuje-li se muž hlavou ženy, ba dostává-li se i představeným jednotlivých kmenů v Písmě toho jména, dává-li se kněžím tamže i titul bohů, proč by se neměl hlavou církve zváti ten, jenž má nejvyšší moc v církvi? Výroky sv. Otců to dosvědčují.[1])

Že hlavou celé církve: vítězné, bojující a trpící, jest pouze Kristus, ví Páleč tak dobře jako Hus a nepochybuje o tom žádný rozumný katolík. Darmo tedy to dokazuje Hus dlouhými citáty. Běží o viditelnou hlavu církve bojující.

Páleč ji nazval hlavou tělesnou. To kárá Hus táže se, jaké tělesné pouto pojilo Petra s církví? Štěpán odpovídá: Pouto ono bylo dvojí: duchovní — nejvyšší moc v církvi, a tělesné — viditelné obcování Petrovo s církví bojující. Pouto, jež uvádí Hus, totiž předurčení a stav milosti, nehodí se sem. To pojilo Petra s církví nejvýš jako úd s tělem, ale hlavou jej činí nejvyšší autorita, jež jest mu svěřena.

A tato nejvyšší moc nemůže býti ve dvou neb více osobách současně, ježto by žádná z nich neměla moci nejvyšší a plné. Jen jedna osoba může ji míti, a tou jest Petr, jakž lze viděti z Kristových výroků: Ty jsi skála a na té skále vzdělám církev svou, a Pasiž beránky mé i ovce mé. Marně proti těmto důkazům uvádí Hus sv. Augustina, že Kristus je základem Petra, ne Petr Krista, neboť tu mluví sv. Augustin o základu prvním a hlavním, jímž Petr

firmitatis petra, quod tu cum omnibus complicibus tuis aduersus illam petram nunquam poteris preualere (fol. 117a).

[1]) Discas ergo ex hiis scriptis cum tue sortis coapostolis et sequacibus aliud caput preter Christum ponere in terris, vicarium tamen et Christo capiti principali subordinatum, et illud non est antichristus sed supremus vicarius Jesu Christi hic in terris (fol. 120b).

není, ale základem druhotným sv. Augustin sám Petra jmenuje:[1]) marně zdůrazňuje Hus, že se Petr sám nazývá jen služebníkem Kristovým a spolustarším apoštolů — tím přece primát není vyloučen!

Ježto Kristus všecky své ovce Petrovi svěřil, nic nerozlišuje a žádné nevyjímaje, lze říci: Ovce Kristovy jsou ovce Petrovy a naopak a Petr může být nazýván jejich pastýřem.

(Kap. IV.) Konečně připouští Hus sám, že byl Petr „vůdcem křesťanských vojů", jež vedl ke vlasti, ale praví: křesťanským životem a slovem nauky a uzavírá z toho, že i papež jest náměstkem Kristovým, činí-li podobně, ne-li, není ani členem církve, natož pak hlavou.

To odmítá Páleč rozhodně, odvolávaje se na své vývody v hlavě druhé. Papeže nečiní hlavou církve bojující předurčení ani stav milosti, nýbrž nejvyšší moc, a ta může trvati i s předvěděním a stavem hříchu. A i tehdy jest údem církve i Kristovým, co do života sice mrtvým, ale co do úřadu údem živým, ježto může udělovati svátosti, svazovati a rozvazovati a církev říditi. Osudný to napsal blud Hus ve spise o církvi v hlavě IV., že předvěděný, i když jest ve stavu milosti, není údem církve, a předurčený jest jím, i když jest ve hříchu. Vždyť přece i předvěděný, je-li ve stavu milosti, je spojen s Kristem a jest dle jasných výroků Písma údem Kristovým i církve! A pak pouto vížící s Kristem je trojí: víra, naděje a láska! Nemá-li milosti a lásky, může býti spojen vírou!

Co pak se tkne názvu nejsvětější, trvá Páleč na tom, že se dává papeži právem, arci ohledem na úřad a moc. Moc zajisté je čistá a svatá i v člověku nečistém a stejná a stejný její účinek, užívá-li jí dobrý nebo zlý. V Saulovi moc královská zustala, i když se stal zlým. A ježto jest v papeži ta moc nejvyšší na zemi, může vzhledem k ní býti zván nejsvětějším.

Husovy námitky toho nevyvracejí. Jidáš byl svatý úřadem, ďábel životem. Biskupové se nenazývají nejsvětějšími, protože nemají všichni moci stejné; superlativ se vyhražuje pro toho, kdo má moc nejvyšší. Král římský a světští vladaři nedostávají toho titulu,

[1]) Christus ergo fuit fundamentum ecclesie principale, quia omnes portauit et a nullo portabatur, et ergo non ipse super Petrum, sed Petrus super ipsum edificatus est. Et secundum hoc Petrus fuit fundamentum secundarium, quia a Christo portabatur et alios sua auctoritate fontali et capitali portauit, racione cuius dicitur fundamentum (fol. 122b)

jelikož není jejich úkolem posvěcovati; jejich moc je světská.[1]) Že by se pak i soudcové, kati, hlasatelé, ba ďáblové měli jmenovati svatými? Jak takovým přirovnáním Hus snižuje církevní úřad! Ví přece, že svatým se nazývá, protože proměňuje tělo Páně, uděluje svátosti a tak služebně posvěcuje; kde mají takovou moc soudcové, kati nebo ďábli?[2]) Může arci i kat nebo hlasatel nebo prostý řemeslník práci svou konati záslužně, ale pro své zaměstnání přece nemohou být zváni svatými! Ale Hus by raději své stoupence nazýval svatými než papeže, jakož skutečně tři laiky, odbojné příkazům apoštolským i královským, jakoby papežem byl, kanonisoval a za svaté prohlašoval a svatost jejich tolik vynášel v kázáních, že jeho bekyně i jiní jejich krev šátky vytírali, ba ji lízali a že v den jejich pohřbu a ve výročí nepěli mši zemřelých, nýbrž o mučednících.[3])

A přece Hus sám dříve papeže nazýval nejsvětějším a po zdánlivém smíru s arcibiskupem Zbyňkem pod tím titulem mu psal a teprve, když se mu nepodařilo papeže podplatiti, aby s něho sňal osobní citaci a tresty církevní, jmenuje jej ďáblem a antikristem, ba popírá, že by byl hlavou církve, odbývaje Pálčův argument z Písma vzatý, že Saul, třebas zlý, se jmenuje a jest hlavou, nevhodným obratem, proč že Páleč nedokazuje takto: Poněvadž Saul neposlechl

[1] Výrok sv. Augustina Rex gerit vicem deitatis, sacerdos vero humanitatis Christi neznamená, že jest důstojnost královská vyšší než kněžská jako božství vyšší jest než člověčenství, »sicut eciam Wykleff per hoc argumentum et tu sequens eum cum tuis coapostolis regiam papali prefertis potestati« nýbrž že král má trestati tělesně, kněz nikoli (fol. 131a).

[2]) Nimis auctoritatem pape in ecclesia maximam vilipendis! .. Certe puto te coloquintidas comedisse, quia sic fellea contra auctoritatem papalem et sacerdotalem ac acerba infers argumenta! Namque per inconveniens argumentum et derisione dignum vis sanctitatem pape suffocare quoad officium et sacerdotum aliorum, acsi innuere a contrario sensu ita velis: Sicut tortores et precones et dyaboli racione officii non vocantur sancti, sic nec papa nec alii sacerdotes sunt vocandi sancti. Ach, quod in caput tuum non verecundaris de tam egregio argumento! (fol. 131b))

[3]) Tu tamen malles, ut estimo, sutores et sartores tibi adherentes sanctos pocius quam papam patrem sanctissimum appellare, sicut et tres laicos rebelles mandatis apostolicis et regiis... tamquam papa fuisses canonizasti et sanctos predicasti scolaribus tue societatis .. canentibus et altissima voce concrepantibus: Isti sunt sancti, et in tantum eos tua predicacione in eorum sanctitate magnificasti, ut non solum illorum sic iuste decollatorum sangwinem liutheis maxime begute tue et quidam alii extergerent, sed quasi pro illorum sanctitate lamberent, in quorum sepultura et anniuersario non missam defunctorum, sed responsoria Christum et sanctos ab ecclesia approbatos condecencia et missam de martiribus tui complices cantauerunt (fol. 131b 132a).

Boha, zavrhl ho Bůh, aby nebyl králem, tedy odvrhl-li papež řeč Hospodinovu, zavrhl ho Bůh. aby nebyl papežem. To je vytáčka místo odpovědi![1] Ale ani ta vytáčka nic nepomáhá. Bůh zavrhl Saula ne co se tkne hodnosti a jejího užívání, neboť Saul i potom zůstal králem až do smrti. nýbrž co se tkne boží záliby v něm;[2] a tak lze říci i o papeži zlém nebo předvěděném. Ostatně k Saulovi byl poslán prorok, který mu oznámil zavržení, zde ani o takovém zavržení nemáme jistoty.

Míní-li pak Hus, že byl Saul od Boha vyvolen za krále, jelikož byl mravně dokonalý a tělesně vynikající, zapomíná na hlavní příčinu, totiž nedočkavé naléhání lidu, pro které mu dán král dle srdce jeho, ale předvěděný. Podobně Kristus zvolil za apoštola Jidáše, zlého a předvěděného. Je tedy chybný závěr Husův: Je-li papež lepší než všichni křesťané, jest nejsvětější a lze ho zváti hlavou. Pak by bylo pro volbu papeže vždy třeba zjevení a leckdy by bylo nutno za papeže přijati laika nebo ženu, kdyby byli nejdokonalejší.

(P. d.)

---

[1]) noua argumenta intricare et ad sibi obiecta non respondere non est nisi subterfugia vulpina querere (fol. 132b).

[2]) Non ergo Saul abiectus fuit de possessione regni et usu officii, sed fuit abiectus ab approbacione dei... nichilo minus tamen facta, que fecit ex officio rite et racionabiliter quoad alios, deus approbauit (fol. 133a).

Dobré zdání rad císařských pro Čechy a Moravu
po bitvě Bělohorské.

Napsal Jan Tenora. (P. d.)

U sedmé otázky, na koho a kterak zatím správa země by měla vznesena býti, uznávali radové nejvyšší potřebu toho, aby co nejspíše byla dobrá vláda v Praze a na jiných místech zavedena a pořádek aby uchován byl, ale k tomu jest potřeba vysoké, vynikající osoby. A takovou shledávají v knížeti bavorském Maximilianovi, který již jako císařský komisař tolik se osvědčil a tolik provedl, a doufají, že kníže na žádost císařovu vezme na sebe tu komisi také na dále a vítězství ve prospěch císařův využitkuje. A ještě jeden důvod k tomu, aby Maximilian byl pohnut ku správě země, viděli radové v tom, že nikterak se nebudou moci rozpakovati věrní nejvyšší úředníci v Čechách knížeti sloužiti, a proto musilo by se jim poručiti, aby hned vydali se do Prahy a knížeti poslušně rady poskytovali. Aby se však dosáhlo svolení knížete Maximiliana, které je tak důležito jak pro císaře tak pro veškero království, poukazovali radové, že by bylo velmi užitečno a vhodno, kdyby se císař s knížetem osobně sešel, a kdyby si spolu o všem promluvili, pročež aby se napřed snesli o vhodné místo.[1])

Když radové dávají odpověď na tuto otázku, jest nápadno, že jen stručně odpovídají; v knížeti bavorském, jakkoliv jest chválou zahrnut, nechce viděti kardinál Dietrichštejn žádného pravého správce království českého, nýbrž i na další dobu jen komisaře císařského, jehož úkolem by bylo provésti potrestání vinníků. Slovo „guberno“ škrtl všude a nahradil je slovem „Commission“ nebo „Commissions-continuation“. Na dotaz císařův, měla-li by správa království opatřena býti místodržitelem, jak tomu bylo v Horních Rakousích, nedali radové ani žádné odpovědi; známka to zajisté neujasněných, nesnadných poměrů, za nichž dávali přednost dosavadnímu zařízení vojenskému. Napřed císařský komisař s podporou vojska měl úplně ujati se země pro císaře a potrestati provinilce, a potom teprve bude lze pomýšleti na místodržitele: toť byl smysl dobrého zdání rádců císařských. Za jedině vhodného komisaře pokládali radové knížete Maximiliana; že by jej snad nahraditi mohl Karel z Liechtenštejna, na to se tehdy ve Vídni

[1]) O tom, že by požádán býti měl Maximilian, kdyby sám úlohy té nepřijal, aby místo sebe poslal do Čech bratra svého knížete Albrechta — jak Gindely uvádí (IV. 37) — není v aktech mikulovských žádné zmínky.

ještě nepomýšlelo. Byl sice potom náhradou z nouze, ale zůstal po celý rok jen zástupcem Maximilianovým s titulem „delegovaného komisaře". Jako subkomisař knížete bavorského provedl exekuci, a teprve po ní stal se skutečně místodržitelem v Čechách 17. ledna 1622.

Potom podávali radové své zdání, jak by náboženství katolické mělo býti obnoveno a rozšířeno a jak by užitek mělo přinášeti, a měli za to, aby především bral se potaz s arcibiskupem pražským a s bohoslovci, jimž v tom slovo přísluší.[1]) Rovněž se zmiňovali, že také kníže bavorský může císaři dáti dobrý návod a také na dále jako komisař býti v tom na veliký prospěch. Avšak také radové sami upozorňovali, že by měl duchovní stav, tak jako se děje po starodávném zvyku a privilejích zemských na Moravě, v Horní a Dolní Lužici, v Rakousích a Uhrách, zase jako stav zaveden býti, a že by se jemu, jakož i arcibiskupovi podle jeho důstojnosti, mělo náležité místo na zemském soudě dáti podle moravského příkladu; také měly hned navráceny býti duchovním statky jim za odboje odňaté i s účty dosavadního užitku; kollej Karlova měla býti vzata z rukou a moci nynějších nepravých držitelův a spojena býti s katolickou universitou v Praze, jak tomu jest v Ingolštatě. Ve všech královských městech měly aspoň úřady císařského rychtáře, primatora a městského písaře obsazeny býti katolickými osobami a první hlas měl náležeti císařskému rychtáři, a v moci těchto tří mělo zase spočívati spolu s místními faráři přijímati a propouštěti školní mistry a kantory.[2]) Ze všech měst měl býti zhotoven seznam sirotkův a kolik má každý z nich majetku, a sirotci, kteří by byli zámožnější a schopni, měli býti dáni na studia, o chudobných mělo býti od oněch tří osob navrženo, aby došli zaopatření buď v domech pro chudé nebo jinde, a také těm, kteří měli přes 2000 kop majetku, mělo býti zabráněno vstupovati v manželství bez povolení císařova.

Co do jednotlivých vyznání v zemi vyslovovali se radové, aby nové kostely, které si sami vystavěli pikarté (česká jednota) nebo kalvínci, byly zbořeny, staré kostely pak, kterých užívali, aby byly vzaty z jejich moci, a aby byly proti nim znova prohlášeny mandáty krále Vladislava, císaře Maximiliana a Rudolfa. Kollej jesuitská v Praze

---

[1]) Arcibiskup pražský předložil své návrhy již 1. prosince 1620.

[2]) Český překlad Gindelyho (IV. 32) nesprávně uvádí, že by na královského rychtáře, městského písaře a primatora mělo býti také přeneseno dosazování farářův a učitelů; v dobrém zdání císařských rad je toto: in deren dreien macht widerumb stehen soll, neben jedes orttspfarrern, die schulmeister und cantores anzunehmen und zu urlauben.

budiž potřebnými důchody opatřena, arcibiskupská konsistoř budiž císařem potvrzena a budiž poručeno, aby všichni stavové ji uznali; konsistoř dolejší pod obojí budiž zrušena; katolíkům zvláště v Praze, kde nemají ani jednoho farního kostela, buďtež přikázány kostely, zejména hlavní kostel Týnský na Starém městě atd. Co se má státi s ostatními nekatolickými kostely, ponechávali radové na rozhodnutí bohoslovcům; ti že zajisté poradí.

V otázkách týkajících se vyznání náboženských v zemi viděti u rádců císařských nerozhodnost a bezradnost. Bylo tehdy ještě nesnadno určitě a zásadně postaviti se proti všem nekatolíkům, ježto bylo bráti ohled na nekatolické panovníky v říši, zejména na kurfirsta saského, jenž císaři prokazoval platné služby. Jedině proti bratřím a kalvíncům, z nichž byl Bedřich Falcký, mělo se vystoupiti bezohledně, ale jak zakročiti proti vyznavačům augšpurské konfesse, s tím si nevěděli rady. Přešli tedy tuto otázku a odkázali zkrátka na bohoslovce. Rovněž se ani nezmínili, jak se má díti reformace u šlechty a u jejích poddaných; dokud nebyli provinilci potrestáni a všichni zastrašeni, bylo zajisté nebezpečno otázkou touto hýbati. Že vůbec všecka ta věc působila rádcům císařským rozpaky, pozorovati z toho, že původně mínili, aby o všem tom a zvláště o záležitostech augšpurské konfesse vyžádala se rada knížete Maximiliana a aby jeho dobré zdání bylo vyslechnuto, ale sešlo i z toho; dotyčný odstavec jest v aktech mikulovských škrtnut.[1])

Jinak pochybovati nelze, že v těchto náboženských návrzích hlavní účastenství měl kardinál Dietrichštejn a rádcové z říše. Na kardinála poukazuje, že duchovenstvo po moravském příkladě mělo míti místo u zemského soudu, na rádce z říše zmínka o universitě v Ingolštatě.

Potom odpovídá se na otázku 11. o zrušení konfederací proti císaři uzavřených. Kardinál tu připsal svůj návrh, aby majestát a listiny o spolcích mezi dědičnými zeměmi ujednaných byly na veřejném náměstí na prach spáleny.

Nejobtížnější a nejzadrhlejší porady nechávali si císařští radové na konec: o potrestání vinníků (otázky 8—10). Bylo projeveno mínění

[1]) O tom, co Gindely (IV. 33) vypráví, že stran přívrženců konfesse české radil jeden člen komise, aby se prozatím přímo proti nim nevystoupilo, ale zatím aby se vykořistila žárlivost jejich proti bratřím a kalvíncům, a že ostatní radové jsouce rozhodně proti šetření přívrženců konfesse české navrhovali, aby jich císař alespoň na královských statcích netrpěl, nýbrž bezohledně pronásledoval a desazování všech farářů na arcibiskupa přenesl — není v aktech mikulovských zmínky.

mírnější, které, jak se podobá, zastával zprvu také kardinál Dietrichštejn, neboť ke konceptu jeho přičiňoval své vlastní opravy a dodatky, a vyznívalo, aby ti, kteří konfederace zpečetili a podepsali a kteří by většími tresty na hrdle, poctivosti a statku měli býti ušetřeni, aspoň na kolena padli a na kolenou veřejně o prominutí a odpuštění prosili a se zapsali, že už tak nikdy neučiní; zápisy tyto měly býti uschovány v archivech na věčné časy. Potrestáni měli však býti náčelníci a druzi jejich spoluúčastníci; měli býti rozděleni do rozličných tříd a podle svého provinění a svých osob rozličně pokutováni.

Ale toto mírnější stanovisko bylo opuštěno; odstavec tento je škrtnut, a opanoval strohý návrh, který uveden je slovy, že je slušno a spravedlivo, aby věrní byli odměněni a odbojní jiným na příklad potrestáni. Trest měl býti tento:

Všichni, kteří Bedřichu Falckému přísahali a se hůře neprovinili, ať byli katolíky nebo nekatolíky, buďtež potrestáni všeobecným trestem tak, aby všecky jejich statky staly se z dědičných buď manskými nebo poplatnými na věčné časy. Z tohoto všeobecného trestu nemá nikdo býti vyňat, leč jenom ti, kteří docela nic se nezpronevěřili a ani nejmenšího podílu na povstání neměli; jenom těchto statky měly zůstati naprosto svobodnými. Kardinál Dietrichštejn k tomuto zásadnímu trestu dodal a připsal: Ze statků buď manských nebo poplatných ať se platí na věčné časy z tisíce tolarů ještě tři tolary ročně kromě ostatních platů.[1]) Bude tedy potřebí, aby byly ty statky znova odhadnuty; plat ten že netoliko dostačí na vychování posádek, nýbrž ještě zůstane císaři značný přebytek. Kteří mají majetek jen na hotovosti, těm se musí poměrný plat zvlášť uložiti.

Trest oněch, kteří dvojnásobnou povinností k císaři, totiž poddanosti a úřadem čili službou zavázáni byli, kteří však nepatřili mezi náčelníky, měl záležeti v tom, že mělo jim býti hrdlo darováno, ale statky jejich a jmění měly býti skonfiskovány.

U nejhlavnějších náčelníků povstání, kteří dílem jsou přítomni, dílem uprchli, ježto snad pro vrozenou milostivost domu rakouského nemají všichni býti na hrdle trestáni, bude vyžadovati spravedlivost na příklad a na potrestání odboje, aby někteří z vyšších stavů byli mečem popraveni, jiní pak z nižších stavův aby byli přísněji potrestáni, domy pak jejich aby byly pobořeny a strženy. Podobně měla zbořena

[1]) Podle toho nebyly tyto úroky »dosti vysoko vyměřené«, jak Gindely (IV. 34) vykládá. Také na jiném místě téže stránky upřílišuje pravě: »nemělo býti šetřeno ani statkův ani životů jejich.«

býti kollej Karlova, ježto se v ní konalo tolik špatných schůzek a velezrádných spiknutí, pokud by jí císař nechtěl buď na špitál nebo jinak použiti — proti čemuž radové nikterak nebyli a s tím hned od počátku souhlasili.[1]) Kardinál při této příležitosti navrhoval ještě dodatkem místo toho, aby místnost české kanceláře, odkud místodržící vyhozeni byli, jako místo zločinem poskvrněné bylo zazděno na věčnou památku — aby naproti kanceláři bylo zřízeno poznačení na památku toho,[2]) a aby zakázáno bylo, aby nikdo nikdy pod ztrátou hrdla nechodil tam se zbraněmi kromě zemských úředníkův a rad, kteří tam náleželi.

Ostatní z náčelníků, jimž by bylo darováno hrdlo, měli býti na věky vypověděni[3]) a statky jejich zabrány, uprchlíci měli býti pohnáni a kdyby se nedostavili, měl býti proti každému vyrčen nález, patenty na ně vydány a jistá cena na jejich hlavu vypsána. Kteří podnikali proti císaři komise a sloužili v nepřátelském vojsku, ať byli cizinci nebo domácí, a i jinak všichni druzí měli býti potrestáni podle svého provinění a osoby.[4])

Odbojná města měla pozbýti všech svých statků, várek a nálevu vína, ale poněvadž by tím města přišla úplně na mizinu a o svou výživu, čímž by se císaři více uškodilo nežli prospělo, radilo se, aby jim císař na jejich prosby nálev vína a várky povolil za jistou kvotu na penězích, obilí, víně a jiných potravinách — tak jakož za starodávna králem Janem bylo zařízeno. Této kvoty použilo by se pro posádky. Ale katolíci a ti, kteří zůstali věrni, neměli býti k této kvotě přidržováni, nýbrž mělo jim necháno býti jejich, jako posud. Z konfiskovaných statků mohl by císař své vojsko zaplatiti a věrné odměniti. Původně navrhovalo se ještě, aby jednoho dílu statků těch použilo se také na posádky — ale bylo to škrtnuto; patrně neočekával se výnos toliký, aby na všecko stačil, nebo pomýšlelo se již na to, aby odměny pro

[1]) Gindely (IV. 33) vypráví poněkud jinak.

[2]) »Ein memoria«, tedy asi kříž, boží muka.

[3]) Gindely (IV. 35) praví, že těm, kdo by nebyli popraveni, mělo se dostati milosti, aby jim při příjezdu císaře do Čech trest smrti v doživotní žalář byl proměněn. Ale akta mikulovská dí výslovně: Die übrigen, denen man das leben schenckhet, daß sie mit einziehung ihrer gütter auff ewig proscribirt (werden).

[4]) Gindely (IV. 34) vypráví, že stejný trest (život sice darovati, ale veškeré zboží skonfiskovati) měl stihnouti i ty, kdo byli v nějaké službě povstalecké vlády, avšak ne zvláště vynikající, a že jeden z vídeňských radů radil, aby se jim odňala jen polovice statkův, a aby zavázáni byli k vyplacení jí, na druhou pak polovici aby se uvalil velký úrok. Mikulovská akta praví však: »Welche sich in commissionen und krigsdiensten wider Eur Mt. gebrauchen lassen, sie seien auss- oder inländer, auch sonsten alle andere nach gestaltt des verbrechens und ihrer Personen gestraffet. .«

věrné byly skvěle vyměřeny; touha po nich nezapírala se ani u císařských rádcův.[1])

U poslední otázky týkající se důchodů komorních odkazovali radové na úředníky komorní, ti že poradí. Váhu však kladli na to, aby všichni byli katolíky a schopnými. Jen mimochodem připomínali radové, že by mohl císaři vzejíti veliký užitek, kdyby daň z piva a z domů nebyla od času do času u sněmů pohledávána, nýbrž na věčné časy ustanovena a vykázána. Od této všeobecné zásady však chtěl míti kardinál Dietrichštejn výminku: daň ta měla býti pro odbojné trestem určeným, ale od věrných měla se z upřímné lásky požadovati a dostávati. Dále poukazovali radové, že při odvádění pobečovního obchází se zdanění pod záminkou, že vykazuje se nezdaněné pivo pro vlastní potřebu, a že tím může císaři mnoho ujíti; bylo by tedy lépe místo piva udávaného pro vlastní potřebu sleviti po groši z každého sudu, ale za to aby byly všecky pivovary sčítány, a aby se platilo pobečovní ze všech várek pod pokutou pozbýti pivovaru.

Na konec měli radové před očima tísnivou potřebu, kterou se obírali, aniž vlastně na to byli tázáni. Byl to lid vojenský, jehož surovost každý dobře znal, a každý by si proto přál, aby byl již ze země vybyt. Proto dodali radové odstavec tohoto znění: Jak má býti císařskému vojsku zaplaceno, jak má býti abdankováno a jak mají býti jiné potřebné věci nařízeny, o tom jest jednati na zemském sněmu, a při tom bude potřebí, aby byl císař přítomen.

Ale v dobrém zdání kardinála Dietrichštejna je tento odstavec škrtnut — snad Dietrichštejn nepovažoval za vhodno mluviti o něčem, nač nebyli tázáni — a přilepen lístek, na němž napsáno, že toto jest odpovědí na předložené otázky. Ale radové nespokojují se, že dospěli na konec trapných těch otázek, ale dovolují si poukázati ještě jednou na bavorského knížete Maximiliana, jehož další působnost a činnost v Cechách zdála se jim býti nezbytnou; dokládají, že ve všem tomto i v ostatním kníže bavorský císaři nejlépe poradí a může raditi, a toho že jest ve všem uposlechnouti, poněvadž kníže má nejvíce toho uskutečniti. Slovy těmito radové zakrývají své rozpaky a svalují se sebe zodpovědnost za takové ožehavé návrhy.

[1]) Gindely (IV. 35) ještě praví, že radilo se císařovi, aby neuznal nejen dluhův od přemožené vlády nadělaných, nýbrž aby zamítl i zaplacení takových dluhů, které jeho předkové udělali; a jen při takových zápisech měla býti výjimka, které se v rukou jeho věrných přívrženců nalézaly. V aktech mikulovských tohoto odstavce není, nebyl to tedy návrh kardinálův, ale přece byl tento návrh přijat: zřejmě opakuje jej později sám kardinál při svém dobrém zdání pro Moravu.

Toto dobré zdání rádců císařových třebas je dosti obšírné, přece vytýká jen hlavní zásady, které mají míti platnost pro Čechy, a nepouští se tolik do podrobností. Daleko již podrobnějším jest dobré zdání pro Moravu z doby o něco pozdější, z 11. ledna 1620.[1]) Tehdy byla politická situace již vyjasněnější a Morava se již také císařovi poddávala. Dobré zdání pro Moravu načrtnul kardinál Dietrichštejn, ale ostatní radové, pokud zpraveni jsme, se s ním až na některé odstavce srovnávali. Byliť to zejména: nejvyšší kancléř Lobkovic, pánové ze Strahlendorfa, Laminger, Talmberk, Ota z Nostic, Berka a snad i někteří druzí. Srovnáme-li toto dobré zdání pro Moravu s dobrým zdáním pro Čechy, dobíráme se pozoruhodného poznání, že předlohou dobrého zdání pro Moravu bylo dobré zdání pro Čechy. Srovnává se s ním ve všech zásadách. Původce dobrého zdání pro Moravu je tedy hledati v podstatě u císařských rad, kteří pracovali o dobrém zdání pro Čechy; z nich byl ovšem také kardinál Dietrichštejn, který společnou práci všech přejal a položil za základ svého dobrého zdání pro Moravu; při tom jde ovšem více do hloubky, specialisuje, podle poměrů moravských upravuje a z přítomného stavu ještě více důsledkův odvozuje. Kardinál sám výslovně se dovolává dobrého zdání pro Čechy,[2]) a stručným jeho náčrtum teprve dobře rozumíme, máme-li před sebou dobré zdání pro Čechy.

Aby tím více vynikly shody těchto obou dobrých zdání pro Čechy i pro Moravu a aby patrny byly také hned dodatky, které v dobrém zdání moravském byly přičiněny, sestavíme tuto návrhy Dietrichštejnovy pro Moravu podle pořádku odpovědí císařských rad na otázky císařovy Čech se týkající.

Co do přísahy je shoda úplná. Při obnoveném holdování u příchodu panovníkova přísahati se mělo markrabímu a jeho nástupcům. Ale k tomu ještě dodává kardinál, že panovník má přísahati, že zachovávati bude výsady, o obyčejích a pořádcích ať se zmínky neděje.[3])

Rovněž souhlasí spolu oboje dobré zdání, aby se rozhlásilo veřej-

[1]) Otiskl je *d'Elvert*, Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens, im siebzehnten Jahrhunderte. Dritter Band. Brünn 1875. — Gindely je uvádí l. c. III. 294—295. Srv. i článek *Fr. Snopka* Disarmace města Jihlavy roku 1621. Časopis Matice Moravské 1909, str. 271—284.

[2]) Píše: »Cerevisiam et domalem contributionem pro perpetuo ponatur, ut in Bohemico guettachten, et reliqua, ut ibi, qui non fideliter significaverit braxatorium pendant.« *d'Elvert* l. c. 81.

[3]) U *d'Elverta* nedávají dobrého smyslu slova: »E contra princeps iuret ad privilegia, sed consuetudines et pořádek amittant«; navrhuji čtení místo amittant »omittat«.

nými patenty, kdo by byl účasten nějakého zrádného spiknutí, že má pozbýti hrdla, poctivosti i statku. K tomu přidává kardinál bližší vysvětlení, že nikdo nesmí se bez souhlasu císařova dávati do služeb vojenských, a že pod trestem dotčeným nesmí nikdo ve válce sloužiti proti domu rakouskému.

Srovnává se také spolu péče o zajištění země pro císaře. Císař ať má stále v zemi svou posádku, pevnosti ať se opevní a zbudují. A o uchování Moravy mělo se pečovati ještě důkladněji. nežli zněly návrhy pro Čechy: všecka královská města měla se opevniti; Brněnským měl se hrad Špilberk odníti, ježto se poddali odbojníkům, a mělo se tam položiti 200 vojska pěšího; Znojemským měl se také odníti hrad, jenž by se snad mohl vyměniti s klášterem Hradištěm nad Znojmem (Peltenberg), kam by se posádkou položilo 100 pěších; v Olomouci má se zbudovati opevnění na předhradí u kláštera Všech Svatých a 200 pěších ať se tam uloží; v Jihlavě rovněž má se vyvoliti takové místo a 200 tam vložiti, a rovněž tak i v Hradišti naproti Uhrám. Těmto 900 pěších má se v čelo dáti velitel a vojsku tomu mají se na vychování přikázati statky odbojníků. Návrhy o udržení země pro císaře zostřeny na Moravě ještě ustanovením, aby se zbraně v městech přivlastnily zbrojírně zeměpanské na hájení panovníkovo, měst samotných a celé země. Ať se nedovolí zřizovati zbrojírny, a jediný císař měj právo najímati vojsko.

Tak vyhrazena císaři všecka pravomoc nad vojskem. Jinak mělo zřízení zemské býti zachováno až na některé výjimky. Mělo však býti zrevidováno a opraveno, a mnoho z něho aby bylo vynecháno, co je zhoubno: potom opravené zřízení budiž stvrzeno. Zápisy k landfridu ať přestanou, a co jest u landfridu dobrého, ať se připojí ke zřízení zemskému. Zemský hejtman a soudcové buďtež ze stavu panského a rytířského; hejtman spravuj jako dříve statky sirotčí, ale aby se sirotky nic nezačínal bez vědomí císařova; stavové ať navrhují osoby na nejvyšší úřady, ale na vůli císařově aby bylo je připustiti a zase propustiti; císař sám aby navrhoval přísedící soudní.

Co se týče příchodu císařova do země a správy zemské, také jsou návrhy Dietrichštejnovy pro Moravu určitější než byly pro Čechy. Císař ať přijde na Moravu a na sněmě ať se nedostatkům odpomůže. Správa zemská ať je svěřena gubernátorovi, jenž by byl vždy katolíkem; jemu po boku buďte podkomoří a nejvyšší rentmistr. Gubernátor ať nepřipouští žádných sjezdův a schůzek. Na sněmech ať nerozhoduje počet hlasů, neboť rytíři jsou četnější než páni; rytíři mějtež jenom jediný hlas, a buďte čtyři hlasy, jako jsou čtyři stavové

Jak by náboženství katolické mělo býti na Moravě upevněno, opět více jsou specialisovány kardinálem všeobecné zásady, o nichž se císařští radové usnášeli pro Čechy. Kardinál navrhoval, aby duchovní stav hlasoval hned po pánech, počet jeho členů buď rozmnožen, a budiž zrušen zákaz, že nesmí kupovati statků. Náboženství se dotýče i výchov mládeže: pročež budiž zřízena jesuitská kollej v Jihlavě, jíž budiž přikázán klášter dominikánský; kollej v Olomouci s universitou budiž dotována jměním některého kláštera. Císařský rychtář, primator a písař ve všech městech buďtež katolíky, v Olomouci, Brně a Hradišti budiž však všecka městská rada katolická. Sirotci buďtež vychováváni ve víře katolické, schopní buďtež dáni na studia, druzí učte se řemeslům u katolických mistrův a půjdou-li do světa, ať jdou pouze do míst katolických a vysvědčení z jednotlivých měst ať přinesou. Sirotci, kteří mají jmění 4000 tolarův,[1]) ať nesmějí vstupovati bez vědomí císařova do stavu manželského.

Proti jednotlivým vyznáním nekatolickým v zemi mělo býti na Moravě zakročeno podobně jako v Čechách. Sbory bratrské buďtež zbořeny, jimi zabavené chrámy katolíkům zase vráceny, mandáty proti nim buďte prohlášeny. Novokřtěnci buďte vyhlazeni za zhoubné své učení, že neuznávají vrchností a že jsou řemeslníkům na škodu. Kdyby se kdo vzpíral, toho císař vypuď ze země podle svého svědomí. O augšpurském vyznání, o reformaci šlechty a poddaných měst nečiní však kardinál ani pro Moravu žádné zmínky. Jen navrhuje, aby na všech statcích císařských i skonfiskovaných bylo dáno biskupovi právo podací. Do špitálů nebudiž nikdo přijímán bez vědomí farářova. Jednotliví řemeslníci a celé cechy buďtež přidržovány súčastňovati se bohoslužby a průvodů. Před zahájením soudův ať se obcuje mši sv. Císař ať také svou autoritou odpomůže nedostatku farářův: opatové ať kromě svých alumnů živí jistý počet čekatelů stavu duchovního a všichni duchovní ať dávají třicátý peníz na obecné potřeby. A ježto se kardinálovi zdála synoda býti vhodným prostředkem, aby byl církevní program uskutečněn, chtěl ji svolati.

Souhlasně také s návrhy pro Čechy navrhoval kardinál pro Moravu, aby všecky listiny o konfederacích a spolcích byly spáleny. (O. p.)

(Oprava. Na str. 17. ř. 2. shora místo 16. listopadu má státi: 23. listopadu.)

---

[1]) *Gindely* (III. 294) chybně uvádí 1000 tolarů.

Otakar Hostinský †.

Nekrolog. Napsal Dr. Jaroslav Šl. Koudela.

Zpráva o smrti Otakara Hostinského zazněla do přítomnosti rozbouřené politickým bojem, zkalené strannickými a osobními různicemi, bolestným, tragicky velkým tonem. Do tajemna věčnosti odešel jeden z nejušlechtilejších našich vrstevníků, jasný a čistý duch, jenž úctu a lásku vznítil všude, kde měl příležitost se projeviti. Velké ideály, jimž sloužil zemřelý, a které se tak lehce zapomínají v běžné všednosti denního života, nutně se vracejí v mysl... Hluboký smutek zastírá šerým závojem drsnost zápasu o bytí a tlumí hrubý jeho zvuk — přítomnost povznáší se na chvíli k truchlivé, meditativní velikosti... Smrt Otakara Hostinského musí tak působiti na všechny, kdo se na vývoj českého života dívají s vyššího hlediska. Neboť zemřelý nebyl jen filosof, esthetik, nýbrž působil silou své osobnosti ve všech směrech českého kulturního života a všude tedy bude postrádán. Není možný obraz české kultury osmdesátých, devadesátých let uplynulého století ani nejbližší naší přítomnosti, v němž by nebyla zachycena též jemná jeho postava.

Obdivuhodná jednotnost byla předním jeho znakem. Hostinského program a vědecká činnost, přesvědčení i praktické působení, charakter i vnější ráz jeho života tvořily vzácnou harmonii. Jako se vědecké jeho názory od prvních jeho děl vyvíjely přímou a klidnou, nezlomenou linií, tak i praktické jeho jednání dálo se sub specie jedné, neměnné myšlenky, a tak i v soukromém životě nezpronevěřil se nikdy zásadám, jež přijal za své. Ale soulad byl i mezi jeho činností a vnější tvářností, v níž jakoby se byla vtiskla jemná a passivní krása umění a ušlechtilost jeho záhad a snah. Hostinského život byl symfonií, vybudovanou z jediného thematu. Dozněla nyní... Ale její tony budou dlouho zníti v uších těch, kdo uměli jí naslouchati.

Dílo Otakara Hostinského, jak vědecké tak i pokud záleží v osobní činnosti jeho v dějinách českého umění, vyniká rozsahem i závažností. V první řadě zůstane ovšem jméno jeho spjato s bojem o moderní českou hudbu, jejž po boku Smetanově vítězně provedl v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století, a s celou slavnou dobou české hudby, ozářenou jasem tří velkých postav: Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka a Zdenka Fibicha. Součinnosti s těmito umělci, podpoře jejich uměleckých snah, boji o jejich proniknutí věnoval Hostinský bohaté svoje vědění, hloubku přesvědčení i nezlomnost energie.

S evropským rozhledem na vývoj moderního umění i na theoretický jeho výklad, s básnivým zanícením pro ideje i umění Richarda Wagnera šířil je Hostinský a dopomohl k vítězství nad předsudky a malichernostmi malého prostředí. Ale neomezil se při tom na pouhou reprodukci cizích idejí, šíření cizích vzorů, nýbrž tvořil na jejich základě, pozměňoval je, aby rostly organicky, původně z českého života. Jeho díla o národním rázu umění, o české deklamaci, o české písni lidové, o melo-

dramatě atd., jež vznikla v této souvislosti, mají velkou, životní cenu. Pokud jde o součinnost Hostinského v boji Bedřicha Smetany o moderní českou hudbu, jest působení jeho všeobecně známo a oceněno, méně účast a význam jeho v životě a díle Zdenka Fibicha. Po této stránce sdílí Hostinský osud nedoceněného, velkého tohoto umělce.

Na naznačenou osobní a s ní spojenou literární činnost Hostinského dlužno klásti největší váhu. Ve vlastním odvětví esthetiky Hostinský přes pronikavost a hloubku úsudku a význam svých děl nedostal se z okruhu Herbartovy esthetiky, třebas ji podrobil dalekosáhlým změnám. Osudu tohoto směru, jenž dnes všeobecně ustupuje psychologickým směrům v esthetice, neujdou zajisté ani Hostinského díla. Jejich časový význam a vědecká cena neutrpí tím ovšem ujmy.

Nejkrásnější kapitolou Hostinského životopisu bylo by vylíčení učitelské jeho činnosti. Všichni, kdo měli štěstí poslouchati jeho přednášky a — třebas v malé míře — osobně s ním se stýkali, byli a zůstanou ve vzpomínkách trvale podmaněni kouzlem jeho osobnosti. Chvíle, kdy bělovlasý pán, v jehož nervosou zhublou a rozrušenou tvář a oči jemná a blouznivá krása hudby vtiskla ušlechtilost a něhu, vědecké přemýšlení pak vážnost a hloubku, v šeré síni Klementina prostým, trochu se třesoucím hlasem vypravoval o hudbě, o filosofii a dějinách umění, nevymizí z paměti. Před jeho stolkem bylo nepříliš velké posluchačstvo, jež se z velké části znalo, a pojeno bylo láskou a obdivem k jeho osobnosti. Bylo při tom tak důvěrně ve staré síni Klementina... Jejím šerem zněl vlídný, měkký hlas, který již pouhým svým tonem dopomáhal k vítězství myšlenkám, jež pronášel.

Ale v jistých chvílích nabýval tento hlas plného, lesklého zvuku a uchvacujícího výrazu. Slavnostně a důrazně pronášel pak slova, z nichž každé bylo na místě a nesmělo scházeti, vyjadřujíc myšlenku v dokonalé plastice a barvitosti. Z ryzího zlata své moudrosti, roztaveného v horkém plameni uměleckého citu tvořil tu nádherné a jemné skvosty slovesného výrazu.

Nezapomenutelným zůstane mi jarní jedno odpoledne roku 1904. Bylo to po smrti Antonína Dvořáka. Hostinský přišel v černém šatě, bledší, rozrušenější, starší než obyčejně. Hlas jeho chvěl se více než jindy. Místo pravidelné přednášky — bylo to tehda o esthetice dramatu — počal mluviti o Dvořákovi. Bylo jistě mnoho zcela subjektivního a věcně ne úplně správného v jeho řeči, zejména pokud neoceňoval dosti vysoko význam mladší hudební generace. Ale přes to neslyšel jsem Hostinského lépe mluviti. Celá bytost jeho, celý život byl v jeho slovech, ideje, plány, snahy, boje i vítězství, konečně i tragika smrti a těžký smutek opuštění. Byl to nekrolog vlastního mládí a mužného věku, jejž nám sděloval.

V jednom směru však neměl tehda pravdu. Pravil, že smrtí Dvořákovou končí slavná epocha české hudby, jež tvořiti bude vždy pýchu v dějinách české kultury. Konec ten nastal teprve nyní, jeho smrtí. Průběh i výsledky té doby jsou nemyslitelny bez jeho účasti. Zřídka v dějinách umění vůbec umění a vědecký jeho výklad a zase

obojí a národní život byly v takové jednotě, v tak těsném a plodném objetí, jako tehda. Každá Smetanova opera, Dvořákova a Fibichova byly národním činem, umělecká díla i národní život plynuly z téhož pramene inspirace. Na této velkolepé skutečnosti měl Otakar Hostinský velkou a nesmrtelnou zásluhu. Ona je to, jež ze smrti jeho činí netoliko ztrátu pro užší výbor vědeckého bádání, ale též národní ztrátu, jež musí vzbuditi národní smutek. A tento širší, národní význam Otakara Hostinského přiměl též pisatele této vzpomínky, aby — ač neodborník položil projev úcty a obdivu na rakev velkého zemřelého.

Portugalské písemnictví.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Otcem dramaturgie lusitánské, ba vůbec iberické byl Gil Vicente, než obnovitelem ducha i duše lusitánské, jemuž přísluší čest tvůrce portugalského divadla, je Garett. Ale po původním rozmachu upadlo portugalské dramatické umění v servilní napodobení francouzských vzorů.

Teprve oslava stoleté ročnice Garrettovy roku 1899 (!) jaksi rozezvučela šťastněji struny ducha národního, neboť co před tím — třebas původního — napsáno bylo, bylo v duchu francouzském komponováno. Julio Dantas napsal drama „O que morreu d'amor“ (Jenž z lásky umřel) a potom za spolupracovnictví J. Brandaõa a Raoul Brandaõa „A Noite de Natal“ (Vánoční noc). Oběma kusy dobyl si slávy jako prvního spisovatele dramatického, třebas že by před naší kritickou stolicí neobstály. Po té následoval roztomilý kus „Večeře kardinálova“, pak „A Severa“, „Crucificados“.

Více již k současnému životu portugalského lidu přibližejí: Marcellino Mesquita, H. Lopez de Mendonça a João da Camara. Tito dva prozrazují již jakýsi smysl pro tajemné, jehož předchůdcové jejich neměli.

Lopez de Mendonça dobyl pěkného úspěchu zejména svou lyrickou fraškou „Tiçaõ negro“; Camara svými kusy, v nichž dovednou rukou líčí obyčeje a zvyky svých krajanův: „Os Velhos“ (Staří), „A triste viuvinha“. V kuse „Meia Noite“ (Půlnoc) zdá se zahrávati s mysticismem.

Castrovy kusy byly pouze na ukázanou hrány. Více štěstí na jevišti měl už Manoel da Silva-Gayo svým kusem „Na volta da India“ (Při návratu z Indie) a „Purkrabí“. Naturalismus nesklidil valného úspěchu, spíše již zdravý realismus Abela Botelha.

Roku 1838 uveřejnil Almeida Garrett svou knihu nadepsanou „Arco de Santa Anna“, v níž předvádí Dom Petra I jako milence

slavné a nešťastné Inès de Castro, čímž zplodil historický román portugalský. V šlépěje jeho vkročil Herculano, kdežto Rebello da Silva, A drade Corvo, Mendès Leal, Gomes d'Amorim, neobyčejně plodný Pinheiro Chagas slavili triumfy svými povídkami malebnými à la Walter Scott. Po té přišel Camillo Castello Branco, tvůrce románu společenského, socialniho. Vzal si život roku 1890. O něm možno říci, že je to lusitánský Balzac s vypravovatelským talentem A. Dumasa. Plodnost jeho byla přímo úžasná; to se rozumí, že při množství děl, jež napsal, nejsou všecka stejné ceny. Jako chef-d'oeuvre pokládá se jeho román „Amor de perdiçaõ“ (asi: Zhoubná láska). Lopez d'Oliveira charakterisuje román ten takto: „Pocházeje z rodiny,[1]) jíž bylo usouzeno neštěstí, synem jsa otce, jenž měl sklon k šílenství jako děd jeho z matčiny strany a obě tety jeho, jako vnuk Šimona Botelha, toho velikého vyděděnce, jehož život vypravuje v „Amor de perdiçaõ“, začal C. Branco, osiřev o devíti letech, sestupovati po schodech do pekla vedoucích. Jako malý hoch trpěl už příšerou smrti na něho zevšad číhající, vedl život plný rozporův, od nejrozuzdanější smyslnosti přebíhaje k nejhoroucnějšímu mysticismu. Láska, jako vroucí voda do křehounké nádoby vlitá, měla zlomiti jeho život. Pro únos byl napřed do žaláře vsazen, později pro cizoložství prohlášen za pariu společenského. A k zvýšení muk jeho milovaný syn zbláznil se jak on.“ Po této charakteristice osobnosti Brancovy není divu, že v dílech jeho, jež nesou na sobě pečet středověkého trubadurství a romantismu, hlavní notou jest kousavá satira a vzpoura proti stávajícímu řádu.

Pravým opakem jeho jest Julio Diniz, známý u nás svými „P. farářovými svěřenkami“. On uvedl do Portugalska manýru Dickensovu a Thackerayovu. Práce jeho vynikají neobyčejnou jemností citu a jsou výtečným a přesným líčením mravů současného života společenského. Za mistrovské dílo jeho prohlašují jedni nahoře uvedený román, jiní zase „Morgadinha dos canaviaes“. Zemřel velmi mlád.

Tvůrcem portugalského realismu pokusného jest Eça de Queiroz (jako v Brasilii zase Machado de Assis). Význačnou známkou jeho prací je satira s přídechem skeptického opovržení; najmě ostře šlehá mravní úpadek u šlechty portugalské. Zemřel 16 srpna 1900. Z nejčelnějších jeho prací jsou: „Os Maias“ (dva díly) a „O Mandarim“, jejichžto hrdinové, v onom Maria Eduarda a v tomto Theodoro, silně připomínají hrdiny Dostojevského. Mimo to napsal ještě „O crime do padre Amaro“ a „O primo Bazilio“ (v obou silně převládá nota smyslnosti). Za to „A reliquio“ a „Illustra casa de Ramirez“ vynikají heroickým mysticismem. Totéž platí i o některých jeho povídkách (Contos).

Nástupcem jeho se sklonem však k Zolovu naturalismu jest Abel Botelho. Jeho „O barraõ de lavos“ a „Livro d'Aldo“ jsou studiemi bolaček a chorob společenských. Portugalský kritik Guy de Cadaval napsal o něm, že vyhledává kdejaký chorobný nádor v životě spo-

[1]) Je tu řeč o samém Brancovi, neboť román onen obsahuje z valné většiny příběhy ze života jeho dobrodružného.

lečenském, aby poukázal na jeho jedovatý hnis. Kromě uvedených knih napsal ještě „Amanha“ (Zítra) a „Os Lazaros“.

Než ještě výše nad něho staví mnozí Benta Morena (Teixeira de Queiroz), autora skvostných povídek ze života lidu venkovského (Nossa gente) a několika románů, z nichž „Amor divino“ jest pathologií světice, „O Sallustio Nogueira“ studií vzatou ze současného života politického.

K naturalistům patří ještě José Augusto Vieira (Rozvedená) a Julio L. Pinto svými četnými pracemi, jež krutou bezohledností a sprostotou (dovoleno-li se tak vyjádřiti) předčí daleko samého Zolu (dokladem toho jsou „O Bastardo“, „Esboços do natural“ a jiné).

Jako znamenitý pozorovatel a vystihovatel mravů společenských osvědčil se Luiz de Magalhaens svým „O Brazileiro Soares“ a z nejmladších Annibal Soares svým románem „Ambrosio das Mercês“.

Obroditelem historického románu v Portugalsku jest Carlo Malheiro-Dias, jenž svou literární činnost zahájil románem „O Filho das Hervas“ (Syn bez otce), jímž se snažil uvésti do Portugalska Bourgetovu manýru analytickou s nádechem Tolstovštiny; touže skoro notou nesou se práce J. Brandaõa. O Diasových historických románech lze užiti slov francouzských Binet-Valmera: „Pour certaines gens, le roman n'est plus une oeuvre aimable ou belle de sa seule beauté; il est une action ou bien une contribution à l'étude historique et sociale de certaines epoques.“ Jmenuji z nich „Os telles d'Albergária“, jež pojednává o jisté rodině portugalské, jaký podíl brala v bojích za práva soukromá i pospolitá v době od roku 1826—1891. V románě „Paixão de Maria do Céo“ vyskytuje se ovšem skvostná elegie, ale jinak po způsobu španělském P. Galdosa a francouzském Paul Adama přidržuje se listin historických. Sloh jeho jest květnatý, tu a tam poněkud manýrovaný.

O Trindade Coelhovi možno říci, že skutečně jest výrazem „trojice“, totiž státníka, demokrata a umělce. Demokrat s umělcem mnohdy u něho splývají, aby v jeho osobě ruku v ruce sdruženi působili ve prospěch lidu a dětí výchovně, ale státník často ocitá se s nimi na kordech. Z nejchudší provincie portugalské pocházeje, vyrostl v chudobě, a odtud pochodí jeho útrpná láska s lidem. Z té příčiny také nejprve věnoval všecku svou pozornost vzdělání lidu (v Portugalsku dosud jest na čtyři pětiny všeho obyvatelstva analfabetův), i napsal svou knížečku (slabikář) „Abc do Povo“. Je to knížka obsahem i výpravou s hlediska pedagogického, uměleckého a patriotického pravým skvostem. Autor nazývá ji „miláčkem svého ducha“. „Paõ Nosso“ (Náš chléb vezdejší) podává lidu jakousi encyklopedii všeho vědění. Jeho pak „Manual Politico“ prohlásil Bruno, nejznamenitější žijící portugalský žurnalista a kritik, „za nejužitečnější knihu celé moderní literatury portugalské, jíž bylo lidu třeba jako soli.“ Ale i jako novellista platí Coelho dnes za jednoho z nejlepších v tom oboru spisovatelů portugalských. A to vším právem, neboť z každého jeho řádku bije čtenáři do očí jeho devise: „Z lidu pro lid.“ Píše jenom kratší povídky, o nichž prohlásil sám: „Jako hrnčíř Domingos v mé osadě

jenom drobné hliněné tovary tvořil, a to z domácí hlíny, tak také náměty k mým povídkám vzaty jsou výhradně z domácí půdy.“ Proto také mnohé z nich přeloženy i do frančiny, angličiny a španělštiny. Tuto jmenuji některé z čelnějších sbírek jeho: „Os meus Amores“, „Venturas e aventuras“, „In illo tempore“.

Fialho d'Almeida sdružuje ve svých pracích motivy tragické s fantastickými, melancholické s grotesknými atd., tak že ho mnozí pokládají za pamfletáře, arci neobyčejné síly a nadání. Na př. jeho „Madona do Campo“ jest jakýmsi vyvoláním moderní Judity, jež žila však, aby jenom polykala růžové plátky, a jež podstupuje krutou smrt, jen aby oživila pomíjející sen umělcův! Pracím jeho škodí přílišné analysování, ba zase jakýsi chorobný aparát (A cidade do vicio, Lisboa galante atd.); poněkud více zdravoty a svěžesti zvučí z jeho povídek „A paiz das uvas“ (Země hroznů).

Julio de Lemos a Paolo Osorio, onen svými povídkami „Campesinas“, tento „Historia d'um morto“ berou se hned ve šlépějích Fialhových, hned v Coelhových.

Julio Brandão je více lyrikem a sentimentalistou než malířem a veristou, dokladem toho jsou „Pharmacia Pires“ a román „Maria do Céo“. Také Giullerme Gamu lze nazvati spíše akvarelistou než povídkářem. V jeho „Prosas simples“ a „Amor é soffrer“ vše tone v jakési měsíční mlhovině, děje žádného.

João da Rocha stojí svými „Augustias“ tak uprostřed mezi Ed. Poem a Cam. Flammarionem, kdežto více Hoffmannovi blíží se práce Gom. Leala a Antonia de Carvelhal.

Justino de Montalvão (* 1873 v Chavesích) osvědčil se hned svým prvním románem „Os Destinos“ (1904) jako výtečný umělec náladový a krajinář. Mimo to vynikl jako výtečný překladatel francouzských poetů.

Kromě těchto zasluhují ještě zmínky z nejmladších Anthero de Figueiredo, Henrique de Vasconcellos, Augusto de Castro, Bernardino Machado a Alberto d'Oliveira (Palavras loucas).

Ze spisovatelek vynikly zvláště M. Amalia Vaz de Carvalho jako spisovatelka četných prací kritických a biografických esayí. Claudia Camposova proslavila se svými povídkami a romány jako výborná znatelkyně srdce ženského. Al. Pestana (pseud. Caiel) vydala posledně poněkud rozvláčný, ale pravdivý román „Genovefa Montanha“ a více výchovných spisův. Anna de Castro Osorio požívá rovněž pěkné pověsti jako romancierka.

Posudky.

Dr. Albert v. Ruville, Zurück zur heiligen Kirche. Erkenntnisse und Erlebnisse eines Konvertiten. Berlin 1910. Hermann Walther. Str. 119. Cena 2 K 70 h.

Minulý rok stal se evangelický učenec Albert v. Ruville, professor dějepisu na universitě v Halle, katolíkem. Konverse jeho způsobila velký rozruch. V novinách protestantských byl proto napadán, ano bylo mu i vyhrožováno, že mu bude venia legendi odňata. Aby krok svůj ospravedlnil, vydal tento spis, který v době několik nedél byl skoro dvacetkrát vydán. V předmluvé praví, že kniha není katolickou učebnicí, že chce však podat svůj názor o katolicismu, kterého nabyl studiem, a odůvodnil, jak se dostal do lůna církve. Příčinou konverse, dí, bylo pevné přesvědčení, že cesta ke katolicismu byla jedinou cestou, kterou vůbec mohl jíti. Nebyla to žádná prázdná nálada citu, která onen převrat způsobila, převrat měl svůj základ ve stránce vědecké, rozumové (str. 7). Pravda působila naň „mit der Gewalt eines Meeresstrudels" (8).

Autor líčí krátce, jak byl zbožně vychován a jak později na universitě byl zmítán pochybnostmi, až se konečně příklonil k liberálnímu protestantismu. Četl před devíti roky Harnackův spis „Podstata křesťanství". Harnack sice popírá božství Kristovo, avšak obraz, který o něm kreslí, jest přece dosti vznešeným. Kristus jest dle Harnacka jediným možným základem mravní kultury, a jeho učení jest nenahraditelným. Dle předností, jež Harnack Kristu připisuje, nemůže být Kristus pouhou lidskou bytostí, ačkoli Harnack má Krista za pouhého člověka. Ruville nabyl přesvědčení, že Kristus byl bytost nadzemská, a líčí, jakou radost pociťoval, když uvěřil v Syna božího. Všechno na světě ukázalo se mu rázem ve světle jiném. „Měl jsem vůdčí hvězdu, dle níž jsem mohl život svůj zařídit" (14). Přemýšlel dál a poznával stále víc a více, jak nezbytnou jest viditelná autorita pro víru. Jeho víra byla výsledkem namahavého bloubání, perného studia. Což mohlo se to žádat i od obyčejného lidu, aby také tak hloubal a bádal? A kdyby lid skutečně k takovému výsledku dospěl, byl by obrněn proti vlivu svobodomyslných theologů? „Nemůže se přece žádat, aby lidé méně vzdělaní šli obtížnou cestou, kterou jsem s velkou námahou šel, aby z vlastního názoru dobro víry pochopili" (16). Nebyl tedy uspokojen, proto hledal pevnějšího základu — autority neomylné, které církve evangelické nemají a následkem toho stále víc se drobí. Tímto základem jest dle Ruvilla jenom papežství. Útoky na ně pro jeho zevnější lesk odsuzuje slovy: „Pod tiarou může být lehce trnová koruna" (21). Čím více se zabýval studiem papežství, tím více mohutnělo jeho přesvědčení, že je to instituce božská. Čítával katolické knihy, přiblížil se tím pravdě blíže, až konečně loni o svátcích velikonočních přistoupil k církvi katolické. Nepřistoupit k této církvi znamenalo dle něho tolik, jako odloučit se od Krista. „In mir war diese Überzeugung derart lebendig,

daß ich sogar eine endgültige Trennung von Christus, den Verlust des ewigen Heiles für unvermeidlich erachtete, sobald ich den Übertritt in die katholische Kirche unterließ" (34). Co po konversi zkusil, o tom se nechce rozepisovat. Praví jen, že se mu tento krok více zazlíval, než kdyby se byl stal liberálním protestantem, volnomyšlenkářem, popíračem Boha nebo něčím jiným. „Die sogenannte Toleranz umfaßte alles, was man wollte, nur nicht die Wahrheit" (34).

V dalších kapitolách mluví o primátu, o ne mylnosti papežův a o dokladech Bible k těmto pravdám. Dle něho vždy papežové se považovali za náměstky Kristovi. Na ně se apelovalo, vypukly-li někde spory věroučné. Stalo se sice též, že život některých papežů neodpovídal křesťanskému ideálu životnímu. „Auch diese Päpste konnten sich der Idee ihres Amtes nicht entziehen, auch sie haben die rechten Lehren des Glaubens und der Sitte hochgehalten, so daß die Kirche keinen dauernden Schaden erlitt" (44). „Kirchlichen Persönlichkeiten gerecht zu werden, ohne eigene kirchliche Gesinnung, ist völlig unmöglich. Solche Gelehrte pflegen an die Stelle der religiösen, oft sehr feinen und tiefen Beweggründe, die sie nicht finden und verstehen können, eigensüchtige und unsittliche zu setzen, so daß ein Zerrbild solcher Persönlichkeiten herauskommt" (tamže). Církve protestantské, které dosud mají skutečný náboženský obsah, děkují to jenom pevnému trvání církve katolické. Volnomyšlenkářství vnucuje se positivnímu protestantismu za spojence proti Římu. Snaží-li se věřící protestanté stanovit jisté meze, vytýká se jim spojenectví s katolicismem. „Das protestantische Freiheitsprinzip wollen sie nicht aufgeben, obgleich sie sich auf den Boden einer bestimmten Lehre stellen. Halbheit, Unklarheit, Widersprüche" (48).

Zajímavy jsou také kapitoly o eucharistii, o lásce a svobodě v církvi a o nepřátelství proti ní.

Dr. Weidel, Jesu Persönlichkeit. Halle 1908. Marchold. Str. 47. Cena 1 K 20 h.

Spisek jedná o nejdůležitější otázce křesťanství, o osobnosti Kristově. Autor nazývá svou práci psychologickou studií a za podklad bere jenom řeči Kristovy u synoptiků. Neprávem totiž považuje pouze tyto řeči za věrohodné historické dokumenty, z nichž lze čerpat při studii o Kristu. Božství Kristova ovšem jako přívrženec racionalistické theologie neuznává, a přece jest mezi ním a jinými liberálními theology jistý rozdíl. Kdežto mnozí racionalisté mezi protestantskými theology tvrdí, že Kristus se Synem božím neprohlásil, že jeho život nejeví nic nadpřirozeného, že do evangelia patří jedině Otec a nikoli Syn (Harnack), zdá se, jakoby Weidel poněkud připouštěl prvek nadpřirozený, ano jakoby uznával i božství Kristovo. Mluví na př. o veliké (gewalt g) síle jeho sebevědomí, které jeho slovy znova a znova probleskuje. Sám byl autoritou katexochen. „Já však pravím vám." „Byl více než Mojžíš... Er nimmt sich auch das Recht... das Sabbatgebot zu brechen. Er ist Herr auch des Sabbats. Er ist mehr als die alttestamentlichen Propheten... mehr als Johannes

der Täufer... Er ist mehr als das sichtbare Symbol der ganzen Herrlichkeit, als der Tempel... mehr als David: er nennt sich seinen Herrn, nicht seinen Sohn. Das Geschick der Menschen im Weltgerichte, das er zu halten bestimmt ist, ist abhängig von ihrem Verhältnis zu ihm. Er ist der geborene Führer und Herr, weil er in Gottes Geist und Kraft handelt... er steht an Stelle Gottes. Ohne weiteres identifiziert er seine Gedanken, Wünsche und Ziele mit denen Gottes und seinen Worten schreibt er ewige Dauer zu. Und das alles ohne jede Spur von Eitelkeit... Das zeugt nicht von einem krankhaft erregten, phantastischen Geiste, ist vielmehr der beste Beweis dafür, daß jene Selbstaussagen der selbstverständliche Ausdruck seines Wesens waren" (str. 14). Vypadá to skoro tak jako v nějaké katolické apologii, a přece nechce Weidel uvěřit v božství Kristovo. Stojí zde před alternativou: Buď mluvil pravdu a byl skutečně Bohem, anebo klamal, a sice klamal vědomě nebo nevědomé, jsa chorobně zatížen. Autor klam a chorobu duševní napr sto vylučuje. V tom případě však nezbývá nepředpojaté vědě nic jiného než uznat božství Kristovo. Kdo se proti tomu vzpouzí, tomu zůstane Kristus na vždy hádankou a jeho „Charakterbild Jesu" jest nepravým. *Dr. J. Vrchovecký.*

Der hl. Bonaventura. Kardinal und Kirchenlehrer aus dem Franziskanerorden. Festschrift zum VII. Centenar der Gründung des Franziskanerordens von *P. Leonhard Lemmens O. F. M.* Kempten und München 1909. J. Köselsche Verlagshandlung. Cena 3 m. 20 f.

Životopisů světců, které by kriticky na základě nejlepších pramenů zpracovány nám věrně hrdinu líčily v rámci a světle doby a zvýšeným požadavkům naší doby vyhovovaly, jest posud poskrovnu přes to, že právě tento druh literatury jest hojně pěstován. A bylo by přece na čase, aby i v tomto oboru nastal obrat a pro „povzbuzení" nebyly světcům přikládány skutky a činy, které před soudnou stolicí dějin sotva mohou obstáti. Světci naši nepotřebují zbožných úmyslů; mohou obstáti před světlem historické kritiky, ano kritikou touto získávají. Z té příčiny třeba s upřímnou radostí pozdraviti spis přítomný, ve kterém autor kriticky vypisuje život sv. Bonaventury (1221—1274), „knížete svaté vědy, druhého zakladatele řádu františkánského, ozdobu kollegia kardinálského, duši snah po sjednocení Řeků na druhém sněmě lyonském." Úkol autorův byl velmi obtížný, ježto pramenů pro život sv. Bonaventury jako pro většinu nejstarších světců františkánských jest poskrovnu. Chronisté 13. století podávají o něm jen některé chronologické poznámky; kroniky řádu františkánského nebyly tehdy ještě psány. Působení prvních generalů řádu popsáno je sice v Catalogus Ministrorum generalium, obsahuje však jen několik málo stránek. Vlastní životopis světcův objevuje se teprve na konci 16. století; a i tento jest více chvalořečí než vlastními dějinami. Proto autor byl hlavně odkázán na spisy světcovy, především mystické, jež skýtají pohled do jeho krásné duše, a na četné listiny z jeho generalátu. Mimořádná znalost spisů světcových, jež v letech nedávno uplynulých znova kriticky byly

vydány, umožnily autorovi věc zdánlivě nemožnou, podati kritický život sv. Bonaventury. V prvních dvou hlavách musel se autor ovšem omeziti na vylíčení poměrů na universitě pařížské, kde sv. Bonaventura pod slavným Alexandrem Haleským konal svoje studia, a v nejstarších noviciatech řádu františkánského: než to dostačí, abychom si učinili celkový obraz o sv. Bonaventurovi jako žáku a nastávajícím řeholníku. Jako učitele (od r. 1248–1257), jako vroucího spisovatele asketického a nadšeného kazatele líčí se sv. Bonaventura sám ve svých spisech. U žádného jiného scholastika nepodávají spisy tolik světla o spisovateli. V této příčině Bonaventura rovná se úplně svému vzoru, sv. Augustinovi. Z praktického, vroucího líčení jeho vyzařuje všude vlastní zkušenost. Celé jeho cítění a snažení, především jeho obcování s Bohem lze vycítiti a vyčísti z jeho spisů mystických, z nichž autor podává četné úryvky. Jako on dovede ovšem o Bohu a o cestách k němu psáti pouze ten, kdo sám blízko k Bohu dospěl stálým cvikem v modlitbě a sebezáporu. Než sv. Bonaventura byl ještě více než učenec a muž modlitby. Roku 1257, sotva 36 let stár, zvolen byl na návrh bl. Jana z Parmy generalem řádu a řídil řád až do roku 1273, kdy Řehoř X jej povýšil na kardinála a svěřil mu přípravu a řízení záležitostí na druhém sněmě lyonském roku 1274. Zde také korunoval požehnaný svůj život smrtí na vrcholu své působnosti. Jeho činnosti jako generala řádu nelze dosti ceniti. Dovršiť sv. Bonaventura zřízení a organisaci řádu, ohraničil provincie, redigoval poprvé řádové statuty, povznesl studia, odstranil zlořády a vedl řád šťastně velikými obtížemi, ano možno říci, že svými nařízeními, plnými moudrosti a umírněnosti, stal se druhým jeho zakladatelem. Třebas autor pro nedostatek pramenů nemohl podati zajímavých jednotlivostí, které obrazu dodávají vnady a života, přece je zřejma z prostého a průzračného líčení jeho velikost sv. Bonaventury a jeho všestrannost, která však ve všech pracích a zaměstnáních jedině Boha hledá. Toto spojení s Bohem skýtalo sv. Bonaventurovi slova nejvroucnějšího povzbuzení pro všechny, kdož si jeho kázání vyprosili. Toto spojení s Bohem vtiskovalo v jeho tvář onu nikdy nevysychající radost, onu šťastnou vnadu, která každého strhovala. Toto spojení s Bohem skýtalo světci onu klidnou, bezpečnou rozhodnost, kterou se jeho správa vyznačuje. Silere fecit omnes, nikoli železnou přísností, drakonickými předpisy, nýbrž svým cílevědomým, uspořádaným, vždy stejnoměrným chováním.

Spis Lemmensův jest opravdu důstojným příspěvkem k oslavě centenaria řádu serafinského.

J. R. Kušej, Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs. Stuttgart 1908. F. Enke. Kirchenrechtliche Abhandlungen von M. Stutz. 49–50. Heft.

V nejnovější době historikové církevní a právní věnovali zvláštní pozornost době osvícené; úsudky však ještě se rozcházejí. Proto třeba pozdraviti každý příspěvek, který rozmnožuje naše vědomosti o této době, neboť jen jednotlivá zkoumání umožní definitivní soud o všech

snahách této pohnuté doby. Kušej skýtá dobrý takovýto příspěvek. Svoje thema omezuje na vnitřní Rakousko, t. j. Štyrsko, Korutany, Krajinu a Přímoří a jedná jen o reformě zevnějšího církevního zřízení, totiž o regulaci biskupství, far a klášterů.

Po krátkém úvodě, který se zabývá rakouskými biskupy v době Josefa II a je — s jedinou výjimkou — označuje jako horlivé podporovatele císařských záměrů reformních, následuje nejobsáhlejší a nejcennější část knihy, výklad regulování biskupství (str. 29—231). Kušej sebral pečlivě tisknutý a netisknutý material a podává na jeho základě úplný a jasný obraz rozvoje. Cíl regulování biskupství byl dvojí: měli býti všichni cizozemští, t. j. nerakouští ordinariové odstraněni, a utvořena zaokrouhlená, pokud možno stejnoměrná biskupství. Obojího Josef II dosáhl, a že v poslední příčině skýtalo nové rozdělení mnohé výhody, ukazuje pohled na připojené instruktivní mapy. Před tím náležela největší část země severně od Drávy k arcibiskupství solnohradskému; ostatek dělily se diecése krcká a lavantská, biskupství sekavské na dva díly roztržené a kvasiordinariat opata ze Sv. Lambrechtu, ze tří parcel sestávající, a biskupství pasovské; jižně od Drávy dominovalo arcibiskupství gorické, vedle něho byla biskupství v Lublani a Terstu, malá diecese Pedeno jakož i části benátských biskupství Udine, Poly a Poreč. Nová regulace rozdělila celé území mezi arcibiskupství lublaňské se suffraganátem Gradiskou a čtyři solnohradské suffraganáty Lubno, Sekavu-Hradec Štyrský, Krk a Lavant. Jednání byla vedena s účastněnými biskupy a hlavně s arcibiskupem solnohradským jako ordinariem a metropolitou zvláště interessovaným. Ve svém chování k Římu vláda nebyla důslednou. Hájila sice zásadu, že rozdělení diecesí jest právem zeměpanským, jež nezávisí od svolení papežova (str. 217), přece však v rozličných případech žádala o spolupůsobení papežovo, a biskupovi lublaňskému, který nechtěl žádati o papežské potvrzení regulace svého biskupství, to výslovně uložila. Výklad Kušejův o zrušení klášterů je stručný, a přece by bylo bývalo záhodno, aby o jednáních s nuntiem Garampim roku 1781 byla učiněna aspoň zmínka. Tato ukazují, že nikoliv, jak se Kušej domnívá, jisté zevnější příčiny byly pohnutkou k potomním tak dalekosáhlým opatřením. Pohnutkou k rušení klášterů bylo v první řadě **klášterům nepřátelské smýšlení** Josefa II, později pak i finanční potřeba nově založeného náboženského fondu. Kušej shrnuje svůj úsudek o reformách Josefa II slovy: „In der Geschichte wird die kirchliche Verfassungsreform ein bleibendes Gedenkblatt für die Verdienste Josephs um die Kirche bilden“ (str. 328).

Je zajisté správno, že nové rozdělení biskupství a zřízení mnohých nových far bylo pro církev v Rakousku na prospěch. Při tom nesmíme však přehlížeti stinných stránek. Regulace biskupství měla v přední řadě odstraněním cizozemských ordinariů sloužiti zájmu státu a umožniti rakouskou církev státní. Zrušení klášterů bylo od počátku dílem násilí a libovůle netoliko vůči církvi, nýbrž i vůči jednotlivým řeholníkům. Zřízení náboženského fondu korunovalo konečně josefinské státní církev-

nictví: mělo zajistiti státu netoliko správu, nýbrž i samojediné určování o použití jmění církevního, činilo trvání každé jednotlivé fundace, každého vyššího nebo nižšího beneficia od libovůle císařovy závislým, kterému dle výroku Josefa II měla náležeti péče o duchovní správu rovněž tak výlučně, jako péče o moc válečnou, o soudnictví a správu. Kdo si všímá této souvislosti, dospěje k jinému úsudku než Kušej. Přes to je však práce jeho o reformě církevního zřízení velmi cenná a třeba ji při každém budoucím ocenění reformního díla Josefa II. vzíti v potaz.

A. Müller, Galileo Galilei und das Kopernikanische Weltsystem. Freiburg 1909. Herdersche Verlagshandlung. Cena 3 m. 40 f.

Podnět k nové studii o otázce Galileově, tak často již probírané. dalo nové kritické, nedávno ukončené celkové vydání spisů Galileových, které s velikou péčí uveřejnil Antonio Favaro ve Florencii v době 17 let (1890—1907). Zvláštního zájmu je svazek 19., který poprvé přináší veškeré zachované dokumenty procesu Galileova. Díky velkodušné ochotě papežského úřadu archivního bylo Favarovi, jak vděčně uznává, umožněno, nahlednouti do akt originálních, je studovati a uveřejniti. Tím byl nový biograf Galileův uschopněn čerpati z nejlepších pramenů. Müller není ostatně nováčkem na poli dějin astronomie. Jeho obě monografie o velkých astronomech Koperníkovi (1898) a Kepplerovi (1903) byly velmi příznivě přijaty. I nová studie zasluhuje plného povšimnutí, a to tím více, že pochází od odborníka, který jako professor astronomie a vyšší mathematiky na universitě Gregorianské a ředitel hvězdárny na Janikulu v Římě při pojednávání otázek astronomických na vlastní půdě se pohybuje.

Monografie o Galileovi se dělí na dvě části. Přítomná první část končí procesem roku 1616. Spisovatel vytýká náležitě veliké nadání Galileovo jakož i jeho krásné úspěchy na poli fysické mechaniky. Co se však týče zásluh Galileových o astronomii, zvláště však o Koperníkův system světový, jsou dle Müllera skrovná. Galilei nebyl nikterak „velikým astronomem", jakým bývá obyčejně líčen. Jako člověk jeví se slavný Vlach mnohem menším než objevitel. „Galilei nebyl povahou příjemnou. Smyslnost, sporůmilovnost, prudkost, nezkrotitelná ctižádost, nesmiřitelná pomstychtivost, spojená s utkvělou domněnkou pronásledování, přispěly nemálo ke katastrofám v jeho životě, jež pak ovšem jeho jméno učinily světoznámým" (str. 174) Mnozí by se ovšem mohli domýšleti, že Müller přespříliš upozorňuje na stinné stránky v jeho životním obraze. Nikoli neprávem poznamenává však spisovatel: „Přepjatý kult, který se provozuje z důvodů jinde spočívajících se jménem Galileovým v mnohých, zvláště církvi nepřátelských kruzích, který všechny chyby a nedostatky při tomto zajisté pozoruhodném muži mlčením pomíjí nebo jednostranně okrašluje, činí nutno také stínu v jeho životním obraze pravé místo vykázati. Historická pravda může tím jen získati" (36). Zatušováním těchto slabostí stávají se mnohé věci v životě Galileově přímo nesrozumitelnými. První proces Galileův skončil.

jak známo, zákazem zastávati nauku Koperníkovu. Müller má za to, že nauka tato nebyla církevním úřadem odsouzena jako „haeretická“, nýbrž jen jako „odporující písmu sv.“ S tím těžko lze však souhlasiti. Právě poněvadž nauka Koperníkova byla považována za odporující písmu sv., byla jako haeretická zavržena. Formaliter haeretica, quatenus contradicit expresse sententiis Sacrae Scripturae, zní soud theologů ze dne 24. února 1616. Tento soud byl však následujícího dne, jak Müller sám poznamenává, „od kardinálův inkvisice za předsednictví papežova schválen“ (155). Rozličné důvody pro názor, že nauka Koperníkova byla odsouzena jako bludná, uvedeny jsou u Funka, Kirchengesch. Abhandlungen (II. 460 n.) a u Vacandarola, Études de critique et d'histoire religieuse (Paris 1906, 339 n.). Že ostatně v procesu Galileově nešlo o rozhodnutí ex cathedra, netřeba tu zvláště vytýkati. Na druhé straně nemožno však popírati, že církevní úřad dopustil se chyby tím, že nauku Koperníkovu jako Písmu odporující odsoudil. Pochybení církevního úřadu přijímá také Müller (147); míní však, že proto není ještě práva klásti mu za vinu „postup neopatrný (unklug)“ (175). Než neopatrný postup spočívá právě v chybě, že zavržení nauky Koperníkovy bylo odůvodňováno jejím odporem proti Písmu, který přece tehdy, jak i Müller vytýká (168), „tak úplně jasný a bezpečný nebyl.“ Právem také Galilei ve svém listě ke Castelimu (1613) varoval, při místech Písma, které připouštějí několikerý smysl, zvláštní smysl prohlašovati za správný, jehož opak by mohl býti snad jednou od věd přírodních dokázán. *Dr. J. Samsour.*

Ze života náboženského.

O kodifikaci církevního práva přinesl milánský liberalní list „Corriere della Sera“ 4. ledna zprávu, že kodifikace už se blíží svému dokončení a poslední oddíl že se už dodělává. Kodifikace počata před šesti lety. Ale „Vaterland“ vídeňský (11. ledna) ujišťuje z lépe zpravené strany, že práce nikterak ještě tak nepokročily, aby bylo doufati v brzké jejich ukončení. Také zprávy o obsahu že nejsou pravdivy. Tak nemůže se při tom jednati o nové upravení práva o poměru církve a státu, protože kodifikace týká se jen tak zv. soukromého práva církevního. Celá práce kodifikační jest ohromná a nebylo dosud jí podobného právnického podniku! Už od 300 let se na ni myslilo a papeži se k ní chystali, ale nepřišlo k tomu. Koncil vatikánský rovněž za ni žádal, ale teprve 35 let po něm se k ní přikročilo. Kodifikace mnohem méně obsáhlých právních norem trvaly celá dlouhá léta, tak kodifikace občanského práva v Německu 23 let, u nás oprava trestního práva, ačkoli z části provedena, chystá se už a také připravuje přes 20 let. Práce tyto však proti kodifikaci kanonického práva jsou pravou hračkou. Přes to doufá kodifikační komisse, že do 5 až 6 let bude hotova, neboť větší polovice už dovršena.

Komisse římské pro tu či onu reformu zřízené mají ostatně ve zvyku zachovávati o práci své, směru a obsahu jejím, naprosté mlčení, aby nevyvolávaly předčasné a předpojaté kritiky. Tak na př. komisse o reformě breviře pracující (od prosince 1902) vykonala už značnou část práce své, ale o všem tom málo se proslýchá. Hotové reformy přijdou pak asi do rukou biskupů, aby o nich podali ještě svůj úsudek. Bude toto posuzování a schvalování jednotlivých biskupů zastupovati projednávání a schvalování návrhů na koncile církevním, jehož nemožno v dnešní době svolati.

*

V druhém svazku „Osvěty“ počíná Ant. Votka líčiti ruch a snahy „katolické moderny české“, roku 1907 udupané, jak praví. Líčí ji jejími vlastními dokumenty, citováním listů jejích. Zatím nekritisuje jejích snah a programu, ale staví se už z předu k ruchu tomu příznivě. Vyličuje počáteční kotvení jeho ve starší generaci reformní v Josefinistech, Náhlovském, Novotném, Havlíčkovi a j. Zvláště Havlíčka velebí autor jako nejvlastnějšího církevního reformátora XIX. věku v Čechách. Havlíček získal si podle něho největších zásluh na poli církevní politiky. Neboť národ měl prý tehdy více vlastenců a buditelů, ale kněžstvo nemělo jiných bojovníků než jeho samého. „Neboť hierarchové, jakmile se dověděli o někom, že by se klonil k svobodomyslnému katolictví, hned proti němu se obrátili. Jediný Havlíček nemusil se jich báti, jediný on mohl mluvit a psáti bez bázně a strachu. Reformní snahy Havlíčkovy nepozbyly svého významu nikdy a zvláště ne v naší době, kdy kněžstvo namnoze znova touží po svobodě, jako jeho šlechetní předchůdci v dobách minulých. Rozdíly mezi dobou naší a dobou tehdejší

jsou pouze v tom, že dnes intelligence z valné části odcizila se církvi tak, že kněžstvo o reformy musí bojovati samo, kdežto v dobách dřívějších šli intelligentní laici s kněžstvem ruku v ruce. Dnes také daleko nesnadněji jest bojovati v církvi o reformy, poněvadž moc mající sesílili, násilněji všecko spjali, lépe vše sorganisovali: semináře, theol. fakulty i vychovatelé, vše prosáklo jejich duchem. A tento duch, který každou svobodnější myšlenku v kněžstvu rdousí, měl a má formálně ještě dnes v rukou veškeru vládu v československých diecesích. Pravím formálně, poněvadž již zasvitlo světlo, ba vzrostlo v mohutnou záři a čeká po násilném převratu z roku 1907 jen příhodné doby, aby probudilo spící.“

Myslíme, že toto proroctví není na místě. Ruch přešel, proto že se vyžil, idey jeho ztratily akční sílu, ztratily ji ne vůbec, ale v těch lidech, kteří je nosili. Ti lidé už se téže akce znovu nechopí. Už to není modou! To by už nebyla moderna teď, to by byl ultrakonservatismus. Třeba dáti pole novým lidem, ať přijdou zase ti se svými ideami a uplatňují je. Budou idey ty v tomtéž či jiném směru? Budou ušlechtilejší či méně ušlechtilé? laxnější či rigorosnější? Budou vůbec z oboru církevně-náboženského či jiného? Kdož to ví? Ale nebude to bez hnutí, není bez něho žádná generace. Ač každá nedojde tak pronikavého výrazu, jakého došla moderna a reformismus. Byla tehdy udupána? Byla násilím potlačena? Nikoliv. Ale nepotřebovala už pro své uplatnění exklusivních orgánů, jako dříve. Vždyť si vlastně všecko a všichni navykli, aspoň povrchně, týmž ideám, přijali je, jen výstřelky zanikly, průměr, odvar, nános, nátěr z moderny té zůstal všude lpěti, ovšem v slabší silnější vrstvě. Napochybujeme, že snad i cíle reformní budou v příštím boji tytéž nebo podobné: správa, volba v církvi, účast lidu, celibát a jiné disciplinární věci, výchov a jeho prostředky, vůbec zevnější změnné věci! Ale podepření těch budoucích požadavků bude asi jiné. Jiný duch, jiná nálada je vynese a ponese! Vždyť nemožno vývoj zastavit u roku 1907.

*

Jestliže se snad dříve a někde snad i dnes myslilo, že byli na světě **národové bez náboženství,** kteří ponětí nejmenšího neměli o jsoucnosti jakési vyšší bytosti, u nichž nebylo nižádné stopy náboženského vědomí, názor takový stává se dnes čím dále nepravděpodobnějším, a řekněme, docela nevědeckým. V té věci dávají dnes učenci obírající se odborně náboženskými otázkami křesťanské apologetice vždy víc a více za pravdu. K nim přidružil se posledního času i professor historie náboženství na Harvardově universitě Dr. F. Moore, který v zahajovací přednášce na berlínské universitě mezi jiným pravil: „Náboženství jest všeobecný lidský zjev. Žádný národ našeho světa není bez náboženství, žádný národ, o němž máme historické zprávy, v tom jsou anthropologové nyní za jedno. Tvrzení, že vyskytují se mezi dnešními divochy kmeny cele beznáboženské, prokázalo se při bedlivějším pátrání bludným; buď stopy náboženství byly zneuznány nebo vyšlo se z definice, která nižší formy náboženství vyloučila. Všeobecnost náboženství jest o sobě důležitým faktem: ukazuje na jednotnou duchovní vlohu lidského po-

koření a zároveň dokazuje, že náboženství není nic **náhodného a pomíjejícího**, nýbrž že přirozené a nutně vyvěrá ze společné lidské vloby. . O počátcích náboženství víme historicky tak málo, jako víme o počátcích řeči. Nic není pochybenějšího než máme-li nejsurovější mezi dnešními divochy za prvotence a konstrujeme-li z jejich náboženství paradigma primitivního náboženství" (Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. 1909.) Stanovisko Moorovo, potvrzujíc psychologické vysvětlení původu náboženství, je rozhodně správné. Člověk od pradávna, nenalézaje nikdy na zemi rozřešení četných záhad a nikdy ukojení svých tužeb pozvedal svých zraků k nebi, zda snad nahoře na něho nečeká pravda a blaženost. „Der Mensch", dí Dr. Klug, „besitzt die Himmelsgabe der **Religion**; er allein, das Tier kennt sie nicht."

*

O **positivismu, modernismu a historii** rozhovořuje se Paste ve „Scuola catholica" (1909) a píše mezi jiným: Historie jest obor, kterým moderní duch se mnoho a rád obírá. Zvědavost, ženoucí člověka k bádání, jest o sobě dobrá, ale často jest jen extensí a aplikací positivismu (nominalismu a filosofického fenomenismu, nihilismu a náboženského modernismu). Modernismus opírá se jednak o historii dogmat, aby popíral dogma; jednak, pohlížeje na nadpřirozeno jako na metafysickou nemožnost, jest veden k popírání historického rázu nadpřirozených fakt. Musíme jej tudíž popírati jeho vlastními zbraněmi; jednak musíme ukázati, že dogma se nezměnilo, jednak že veškera náboženská historie jest proniknuta nadpřirozenem, že nadpřirozeno je stálé vyzařování Boha na zemi. Canus měl pravdu, nazýval-li **rudes omnino theologos illos, in quorum lucubrationibus historia muta est**. Křesťanství dříve, nebo aspoň zároveň, co jest pravdou, jest faktem. Baronius jest apologetou neméně nezbytným nežli sv. Tomáš. Jak na př. odpověděti Harnackovi beze znalosti historie? Že Italové dnes tak málo se starají o náboženskou vědu, vina toho prý v tom, že příliš zanedbávali historie. Nechme tudíž — volá Paste — křičeti ty, kteří větří modernismus v každé historické konklusi, jež zdá se jim nová, a odpovězme jim s P. Damienem: „**Hi nimirum ignorantes Deum nostro non egere mendacio, relicta veritate, quae ipse est, falsitatis ei putant se placere posse commento**" Veškera náboženská renaissance jest provázena obrozením historických prací; bez vážné historické přípravy budou veškery naše theologické syllogismy neúčinny.

*

Euckenovou filosofií obírá se v „Revue philosophique" (1909) Benrubi. Co především dle něho charakterisuje Euckena, tuť to, co nazývá „životem ducha" Následkem toho zavrhuje Eucken každou filosofii, která není autonomní a která se spokojuje tím, že jen zařazuje výsledky různých věd. Pro něho problémem není ta neb ona stránka života, ale člověk sám; hle, proč jeho filosofie je základně proti naturalismu a intellektualismu, jest bytně náboženská a mravní. Eucken kritisuje energicky passivní ráz křesťanství, jejž na se bere u některých

jeho představitelů, jako u sv. Augustina a Luthera. Původní porušení potírá vůbec... Milost pro něho není dar přicházející člověku ze zevnějšku... Uznávaje nutnost jakési náboženské společnosti, potírá všemohoucnost církve. Církev není mu královstvím božím, ale jen prostředek k jeho uskutečnění. Církev míní míti absolutní, věčnou pravdu, která náleží jen tvůrčí činnosti božstva. Co spojuje lidi, není církev, ale království boží, tak že možno prý nepatřiti k žádné církvi a přece býti hluboce náboženským... Eucken potírá čiře statické pojetí náboženství... Dopouští-li se dle něho katolicismus velké chyby, že setrvává tvrdošíjně na filosofii sv. Tomáše, odporuje si i protestantismus, a to tím, že dosazuje na místo života historii a z Luthera činí absolutní autoritu... Dle Euckena jest jen jedna metafysika pravdivá — ta, jež má morální ráz; a naopak zase jest jen jedna morálka pravdivá — ta, jež je založena na metafysice. Každá morálka heteronomní, t. j. morálka, jež se obmezuje na předpisování zásad (příkazů nebo zákazu), jest mu konec konců jakási zdvořilost a životní technika... Pravdivá morálka jest dle něho především intimní stoupání života, vítězství naší podstatné individuality. Není v jisté sumě služeb prokázaných společnosti nebo v jiné empirické „velké bytosti“, ale značí spíše přístup k vyššímu a novému světu. Svým náboženským a mravním rázem jest Euckenova filosofie i nám zjevem sympathickým, i když mnoho u něho podepsati nemůžeme.

*

Pozoruhodné dílo vydal nedávno Perrier, professor kolumbijské university, The revival of Scolastic in the XIX. Century, v němž se táže, proč zdůrazňován jest návrat ke středověké filosofii, a odpovídá: proto, že vskutku všechny pokusy, přizpůsobiti dogmatu jiné systemy, ztroskotaly. P. Gény (Études 1909) míní, že v odsouzeních od církve posledně vynesených třebas viděti více. „Nemusíme-liž upřímně uznati“, píše, „že Paulsen a Picavet viděli mnohem spravedlivěji, když upozorňovali na bytný souhlas scholastické filosofie a katolického dogmatu?“ K čemu chce nás však církev vésti, doporučujíc nám studium scholastiky? Patrně ani k „averroistnímu pantheismu“, ani k „mystickému intuicionismu“, ale co chce, toť „království pravé synthesy sv. Tomáše“. Tím ovšem církev se nezaprodává jedinému systemu, „každý, kdo zná katolickou theologii,“ píše dále Gény, „ví velmi dobře, že církev nesolidarisuje své dogma se žádným úplným filosofickým systemem ... Církev nikdy nechtěla kanonisovati nějakou konstrukci tohoto druhu; ostatně nemá toho ani potřebí ani moci k tomu. Jeť ona především strážkyní pokladu, jehož nemůže rozmnožovati, a ona by jej opravdu rozmnožovala, kdyby záření svého učitelského úřadu rozšiřovala i na systematické these. Církev neučinila nikdy integralního thomismu katolickou filosofií ...“ Přece však nemožno přehlednouti a zapomenouti důtklivých vyzvání, jež vyšla z apoštolské stolice, aby sv. Tomáš byl vzat za vůdce, aby byl studován a následován více než každý jiný autor. Co chtějí tyto výzvy, tyto direktivy, jež v dokumentech adressovaných jistým řeholím oděly se ve formu zvláště nalé-

havou, nelišíce se takořka v ničem již od příkazu? Jsou výrazem osobní záliby pro andělského učitele? Značí větší důvěru v jeho myšlení? Či touhu viděti v nich prostředek k vyzkoušení síly oněch skupin, jež daly zase autoritě k volné disposici své energie? Možná. Nutno však i říci, že výzva tato byla laskavá a otcovská; jedněm bylo ji připomenuto, že mají domácí mistry, současníky dominikánského učitele, a spolu bylo jim tak dodáno odvahy, aby se k nim obrátili, je studovali, ale příliš né do nich se nezahloubali; druhým bylo přiznáno, že mají rodinnou tradici ve studiu a výkladu sv. Tomáše, a doporučeno, aby moudře vždy následovali tuto slavnou stopu; všem pak se doporučilo respektovati mínění druhého a neustupovati výlučnosti, která nesluší žádné lidské vědě. Konkluse vývodů Gényho je tato: vzhledem k prostým věřícím sledovala církev dvojí taktiku: „přikázala podržení jistých starých posic, jichž opuštění měla za nebezpečné, a odvahy dodala integrálnímu studiu thomistické filosofie.“ Chceme-li se nyní pokusiti o stanovení uloženého, přikázaného minima, pak je to — míní Gény — jen kriteriologie; je to málo, ale zase dosti, abychom, vycházejíce z fakt, dokázali spiritualitu, svobodu a nesmrtelnost duše, existenci boží a mravní řád. A čeho více třeba?

*

„Věstník katolického duchovenstva“ přináší v prvním lednovém čísle vzpomínku na zemřelého biskupa Brynycha a uvádí z jeho dopisů, co soudil o vyznamenáních kněží. V jednom dopise o tom praví: Čím více o těch našich vyznamenáních přemýšlím, tím více se mi způsob jejich udílení nelíbí. Velmi často v tom není pozorovati žádného systemu. Není to ani vyznamenání, poněvadž tu by je musil dostati každý, kdo zásluh si získal, a toho není; vidíme nezřídka kněze velice zasloužilé beze všeho vyznamenání. Nejsou to ani služební postupy, neboť tu by je musil každý ve svých letech dostati. Jest v tom veliká nerovnost a nahodilost a pochopuji úplné rozmrzelost a i nevraživost, která se u kněžstva proto vzmáhá. Mně by se mnohem více zamlouvalo udělati z toho postupy dle let. Synodalie dáti za pět, expositorium za deset, notářství za patnáct, radovství za dvacet let každému knězi bez rozdílu. — Jen že pak to není „vyznamenání“!

Jednou z podnětu biskupa Brynycha vzalo se thema o vyznamenání kněžském na programu jedné schůze bývalé Zemské jednoty českého duchovenstva. Avšak musilo býti vzato z denního pořádku, neboť na celém zástupu shromážděného kněžstva bylo viděti velikou nevoli a skrytý hněv při zmínce thematu tohoto, tak že se bylo obávati příliš příkrých výbuchů. Z toho dalo se poznati, co horké krve vyznamenání budí a co nespokojenosti mezi kněžstvem natropilo.

*

Ve vzpomínkách na Ant. Dvořáka píše Dr. Jos. Zubatý (Hudební Revue 1.) mezi jiným: „Rysem význačným Dvořákovy povahy byla zbožnost, ovšem že zbožnost upřímná, nevyžadující od nikoho zapření vlastních názorů o náboženství, kořenící v jeho samém srdci, která mohla buditi jen úctu v každém, kdo ji poznal. Dvořákova zbožnost

snad souvisela s jeho nadšenou láskou ku přírodě, v níž zvláště ke zpěvnému ptactvu choval náklonnost až dětinnou. Dvořák byl přesvědčen plnu silou duše své, že nad světem vládne vyšší moc, která dovede vše nejlépe zaříditi, a této moci byl oddán s plnou vroucností a vděčností. O zbožnosti Dvořákově svědčí jeho rukopisy, počínající se pravidlem datovaným „S pánem Bohem“ a končící datovaným „Zaplať pán Bůh“; o této zbožnosti svědčí církevní skladby Dvořákovy, především jedna z nejzbožnějších skladeb, jež znám, „Stabat mater“.

Autor míní, že zbožnost ta nebyla spojena u Dvořáka s přísnou církevností, „neboť týž Dvořák v ouvertuře husitské oslavuje nejslavnější periodu našich dějin, v níž katolicismus byl zatlačen husitstvím.“ Myslíme, že to není důkazem necírkevnosti Dvořákovy! Prostý věřící, nevzdělaný theologicky a notabene neučící theologii, nýbrž zabývající se hudbou, nevydává tím důkaz nějaké nevěry, bere-li si motiv z husitství, z mohamedánství, pohanství a pod. exotických a romantických látek. Důkazem církevnosti Dvořákovy co nejprávoplatnějším přece jest, že v církvi zůstal, proti ní nebrojil, ji uznával a také jejími předpisy se asi — aspoň většinou řídil, pokud v dnešní společnosti se zachovávati dají. Z pouhých námětů husitských nemožno Dvořákovi vytýkati, že nebyl přesvědčeným katolíkem. To i liberálnější katolík, než Dvořák byl, je přece jen ještě katolíkem. Na necírkevnost jeho musily by býti jiné důkazy, pádnější! Také „Stabat mater“ nemá obsahem svým něco vlastního pouze katolicismu, muže to být hymnus tak dobře pravoslavný, jako evangelický. Ovšem původem a praxí báseň ta náleží katolicismu. Obsah její však jest všekřesťanský, mezicírkevní.

*

Za desetiletí agitace „los von Rom“ zařízeno v Rakousku 33 nových evangelických farností, vloni v 11 roce přibylo nových 5. Ze 38 farností nemá jich 19 ani 500 duší. — „Vaterland“ poukazuje na to, že „Evangelický Bund“ pruský využitkoval zákonů našich a učinil si i rakouskou státní pokladnu služebnou pro agitaci svou. Farnosti evangelické pokud jsou potřebny dostávají ročně od státu paušální obnos 240.000 kor. (od r. 1861) a 1906 při úpravě kongruy katolického duchovenstva ministr Marchet udělil ročního paušálu 300.000 korun na zvýšení služného evangelických duchovních. Z těchto dotací uděluje ministerstvo subvence farnostem i duchovním na návrh vrchní církevní rady. Tyto dotace však nenavrhují se pro potřebné farnosti, ale pro nově zřízené farnosti, které ovšem jsou podpory potřebné, když tě mají jen kolem 200 duší a tudíž by neobstály samy o své síle. Jsou to tedy farnosti celkem zbytečné, jakých si jiné církve nezřizují pro tak malý počet věřících. Služné minimalní musí býti 2800 korun pro faráře a 1800 korun pro vikáře. Obce však často nabízejí i více a nemohou dostati duchovního. Tak Rosendorf v Čechách už přes rok není obsazen, ač služné obnáší 3600 korun. Při nově zřizovaných farách místo obce, která ještě není sehnána, anebo příliš slabá, po případě jako nově obrácená není dosti obětava, dává obecní polovici obyčejně evangelický bund pruský a druhá polovice dodává

se z dotace státní. Toto zřizování far je však proti zákonu. Neboť farnost podle § 15. zákona o protestantské církvi musí se napřed vykázati zaručeným důchodem pro faráře a pro učitele (kde je farní škola) a pak teprv smí býti povolena. Tu však skoro všech 38 farností zřízeno na subvence a nikoliv na výkaz!

Vloni utvořeno v Rakousku nových 5 far a 6 vikariátů. Vikariáty jsou trojího druhu v evangelické církvi: jsou vikáři biskupští (superintendentští) jakožto sekretářové k ruce biskupově, jsou vikáři farní, jako naši kaplani, povolaní obcí evangelickou, kde farář sám už počtu věřících nestačí, a konečně jsou „osobní vikáři“, kteří jako naši osobní kaplani, měli by býti dáváni tam, kde pastor už je sláb a churav. Ale osobní vikáři bývají obyčejně posíláni do obcí, které se mají teprv získat, tedy jako missionáři. Skoro všech loňských šest vikariatů jsou takovéto agitační úřady. Vikariát v Jindř. Hradci (českoněm.) založen pro 30 osob; ve Widwegu v Korutanech pro 154 osob, ve Wolfsbergu tamtéž pro 100 osob celého lavantského údolí; v Judenburgu ve Štýrsku pro 100 osob až po tyrolskou hranici roztroušených. Hlavní iniciator v zakládání těchto nových míst nejsou ani obce, ani věřící, ani presbyteriáty rakouské, ale říšsko-něm. „Evangel. Bund“, který posílá nám své agitatory z Německa na taková místa, je vybírá, platí, visituje a vůbec vede hlavní slovo a hlavní moc nad nimi. — Porovnání s Německem osvětlí, jak u nás v Rakousku jsou zbytečně pastoři a vikáři ustanovováni. Děkanát mnichovský čítá na 100 tisíc evangelíků: k službám je jim 41 kazatelů, na jednoho připadá tedy 2500 osob. Vídeňská superintendencie má 112.000 duší, ale 82 kazatelů, jeden na 1360 duší, Štýrsko má evangelíků 20.862 a 31 kazatelů, jeden na 667 duší průměrně.

*

Časopis missijního spolku vydávaný francouzsky a německy upozorňuje na povinnost Rakouska, aby nyní nastoupilo do úlohy Francie, která před rozbitím své církve byla nejvydatnější podporovatelkou missií na východě i západě, jihu i severu mimoevropského světa. Dnes francouzská církev všecky své sbírky musí obraceti na své vlastní potřeby. Missionáři dříve z Francie vydržovaní, zbaveni své dřívější podpory. Francie učinila a činí konečně dosti, že nejstatečnější a nejlepší muže i ženy vysílá do missií, které zvláště v Orientě obsazeny většinou francouzkými lidmi. Ze 43 missijních stanic v Číně 20 je francouzských, ze 6 v Korei a Japonsku 5, ze 17 zadoindických 13, ze 29 předoindických 12. Celkem ze 108 východoasijských 54, ze 60 afrických asi 30, z 18 tichookeanských asi 9, čili všude polovice je francouzská. Německo udržuje missie ve svých osadách a kromě toho má 15 stanic missijních. Na posledním sjezdě katolíků německých vyzýváno, aby Německo hledělo se ujati ohrožených missií francouzských. Jest ještě 300 obvodů, v nekřesťanských krajích, kde potřeba jest zříditi missie pro pohany. Tyto nové tedy čekají ještě pracovníků i podpory. Staré zatím jen štědré ruky potřebují.

Ve sbírce „Katolického missijního spolku pro šíření víry“, jenž jest mezinárodní a pamatuje na všecky missie světa, za rok 1908 obnosem 6,402.587 franků súčastnila se Francie 3,082.132 fr., Spojené Státy 962.639 fr., Belgie 384.187 fr., Elsasko (!) 349.257 fr. a Rakousko jen 59.363 fr. Více sebraly kromě čtyř uvedených zemí ještě Německo, Italie, Argentina, Španělsko, Anglie, Mexiko (nad 100.000 fr.), Švycary a Holandsko. Dětství Ježíšovo, spolek rovněž pro podporu všech missií, má nejvíce z Německa (roku 1908 1.386.430 fr.), z Rakouska však zase jen nepatrný obnos 188.591 fr. Rakousko však má svůj vlastní missijní spolek „Sodalita sv. Petra Klavera“, který roku 1908 měl příjmu 173.234 marek z Německa, Rakouska i jiných zemí. Tu jest Rakousko zastoupeno asi polovicí obnosu. Celkem tedy Rakousko na missijní dílo přispívá něco přes 300.000 korun. Tolik co maličké Elsasy samy na jediný missijní spolek. Církevní a náboženská obětavost v rakouských zemích přes všecku zbožnost lidu jest minimální.

Tato výzva k Rakousku učiněná, aby zastoupilo Francii, namanula se sice sama sebou, ale je to nemožno, aby chudé, světa nezkušené, od světa odloučené obyvatelstvo rakouské činilo to, čeho teď nemohou činit katolíci francouzští. Malé drobné národy rakouské nedorostly dosud pro světovou politiku, jakou vlastně jsou snaby missijní. Nad to pak nemá Rakousko s missijními zeměmi skoro žádných přímých styků, čímž ovšem také zájem o ně trpí.

*

Při nedávné schůzi „vídeňského spolku pro stavbu kostelů“ jeden řečník pronesl větu: „Vídeň je dnes nejkatoličtějším městem světa, katoličtějším než sám Řím“. Býti katoličtějším než Řím není dnes tuze velikou předností! Vždyť Řím je městem liberálů a socialistů a byl by ještě zuřivěji protináboženským vůbec, kdyby se nebál, že poškodí obchody své! Ale Vídeň by mohla a měla býti, je-li už dosti „katolickou“, aspoň trochu křesťanštější. Jednou ze základních ctností křesťanské dokonalosti jest pak spravedlivost!

*

Ve lvovské „Nivě“ č. 1. Dr. O. Bocjan ve svém pohledě na rok minulý praví: „Nějaká živější výměna názorů, jednosměrná taktika, stavovská solidarnost, plánová práce je dosud pium desiderium“ našich biskupů i jednotlivých kněží pracovníků. V celé naší akci za jedinci neviděti toho, co by se nazývalo „rusínský klerus“. Pracujeme a vystupujeme jen jako jedinci, ale necítíme za sebou širšího podepření stejně smýšlejících, ani sami nerepresentujeme nějakého širšího kruhu, nějaké souborné snahy. Proto též naše úspěchy jsou jen partisanské, sporadické, pomíjivé a když v boji utkáváme se s protivníkem, tu nás ne-li veřejně, tedy v duši své lehce váží, protože v nás nevidí síly. A síly může nám dodati jen jednota a solidarita. Nuže, proč se rusínské katolické kněžstvo nesjednotí? Příčiny jsou různé: mimo ně, i v něm samém. Mimo duchovenstvo leží: národní poměry, ponížení, utlačení národní, a s ním spojená nutná práce kněžova pro lid, pro jeho povznesení hospodářské i kulturní. Solidarita, jednosměrná sloučenost,

pak vyžaduje veliké kultury, vysoké čestnosti, horoucího apoštolského ducha. Nedá se toho docíliti dekrety s vrchu. V srdci třeba položit základy. Každý náš duchovní třeba aby ještě sám se vykřesal; vykřesal z duše své síly intellektuelní i mravní. A co na srdci záleží: tu ještě čekati třeba práce a pomoci Ducha Sv. . . .“

Organisace kněžstva to jest asi to, co i jinde schází — totiž organisace srdcí a myslí. Neboť zevně a také církevně jest kněžstvo sorganisováno výtečně, lépe než jiné stavy řádem hierarchickým. Ale to jest věc vývoje a zkušeností. Často i věc náhlé nutnosti, jako ve Francii po rozluce.

Letos k „Nivě“ přidává se zvláštní „Knihovna Nivy“. V prvním sešitě jejím podává Gavriil Kostelnik „Náboženska mravní názory Ševčenkovy“.

*

Dr. Fran Grivec upozorňuje ve „Voditeli“ mariborském, že letos připadá 50letá památka bulharské unie (1860—1910). Slabá sic, jen s několika tisíci věřících (asi 20 far pod dvěma biskupy), ale přece jen věrná; ač tak slabá hrstka mezi 5 miliony pravoslavných Bulharů, přece jen dosud se drží církve v r. 1860 přijaté. A Bulhaři celkem jsou dnes ze všech národů pravoslavných (spolu s Rumuny) katolické církvi nejpříznivější, a unii s Římem nejvíce nakloněni, pokud se dnes už o nějaké náklonnosti mluviti může.

*

Zajímavý kousek rakouského byrokratismu sděluje „Slovenec“ z Korutan. Ředitelství státní dráhy v Běláku poslalo na celovský ordinariat přípis, že mnoho duchovních v Běláku žádává jízdní lístky v nerozumitelné řeči, aby tedy své duchovní upozornil, aby duchovní celovské diecese žádali jízdní lístky pouze po německu. Nescházelo by, než aby celovský ordinariat vyhověl nějak, a pak máme Uhry v Rakousku!

Liturgický boj v diecesi terstské vede se dále. Vede jej obyvatelstvo samo, částečně i kněžstvo a také i politické strany už se ho zmocnily. A tu ovšem i liberálové především chtějí ho využiti pro své sesílení. Katolická lidová strana slovinská jest proti výnosu jako nespravedlivému a neopportunímu. Přes to však nehlásá vzdoru a odboje proti církvi katolické, ale pouze hájení svých práv a dovolávání se spravedlnosti. Katolický týdenník terstský „Zarja“ vytýká proto orgánu všeslovinské katolické lidové strany „Slovenci“, že je nekatolického, odpadlického, modernistického smýšlení. Že třeba se pokorně podrobit, když se jedná pouze o odstranění abusu, zlozvyku; ani v lublanské, ani v celovské, ani v mariborské diecesi nemají prý Slovinci nějakých výhod liturgických a neodnárodnili se proto. V mnohých osadách vypukla pravá stávka kostelní, někde obce odebraly i klíče duchovnímu, jinde došlo k násilím, takže znovu musily zakročiti světské úřady, jejichž nešťastná ruka známa jest ještě z affairy Ricmanských.

*

„Celým svým katolicismem se zapřisaháme, že raději budeme míti husity, než takové Metternichy s růžencem u pasu.“ Tak odsuzuje

krakovský „Świat Słowiański“ politiku, vlastně jen sněmovní a novinářský „speech“ posl. V. Myslivce a „Nov. Věku“. Nelíbí se mu totiž vyzvání ku koalici tří císařův a tří států: Rakouska, Německa a Ruska, jež společně mají světu přinésti nový řád, nový mír, nového ducha. Jestli prý katolíci čeští jsou týchže názorů, pak prý by bylo v zájmu katolicismu evropského, aby katolicismus český vůbec z počtu vypustil! „Vůbec katolicismus český nám připravuje časem překvapení, a to trochu choulostivé“, končí Sw. Sl. Tušíme, že zbytečně se rozčiluje. Předně takových kombinací propoví se tisíce do roka a nikde se podle nich nic neshroutí. Za druhé, myšlenka ta není přece nikterak nekatolickou a není tedy proč vypovídat proto hned společenství celého katolicismu evropského! A vůbec Poláci v zájmu svého národu i svého a evropského katolicismu měli by se lépe opanovat, když se mluví o Rusku. Tak přespřílišná citlivost a to dělání velikých věcí z malých, je také špatná politika! Je to stejná neprozíravost jako u Němců (třebas i katolických) vůči Rusku. Než by působili na vládu, resp. pana hr. Aehrenthala, by s Ruskem se dohodli a takto nesmírně posílili hospodářský život Rakouska, raději na Rusko popouzejí, kterého zatím hospodářsky zmocňuje se Německo, Anglie atd. A Poláci ze samého slovanství raději volí a udržují roztříštěnost Slovanů, kteří tím též udržováni jsou v bezmocnosti, hospodářské i kulturní. Že ani náboženství z této stálé nevraživosti nic nemá, ba naopak, jest přece zkušeností již až příliš dokázáno.

*

V Lužici srbské počali mezi evangelíky někteří učitelé hlásat politický (zatím) liberalismus. Tím vnáší se do jednotného dosud národu rozbroj Srbové lužičtí drželi se i katolíci i evangelíci konservativního směru dosud a tak i volívali jednomyslně. První pokus liberální obrací se také k roztržení jednoty jejich volební. Zatím první pokus odbyt samými evangelíky. Ale jednou prohlášený směr neustane a v tichých starousedlých dědinách lužických bude asi živo z odboje — bratrského.

*

Kongregace benediktinů v St. Ottilien v Německu, výlučně jako missijní kongregace zřízená (pro Německo, Belgii a Švýcarsko), měla vloni kněží 120 a bratří 386, z těch bylo na 12 missiích africko-asijských 25 kněží a 38 bratří. Posledně založené missie jsou na Korei, kde je sedm ottilských missionářů. Vedle trappistů jediná missijní instituce řádu.

*

Professor dějin z protestantské university v Halle A. v. Ruville vydal po svém návratu do katolické církve knihu „Zurück zur heiligen Kirche“, která nadělala v německé veřejnosti velmi mnoho rozruchu. V několika týdnech vyšlo několik vydání! Je to zpověď člověka náboženského, po pravdě toužícího a dlouho uvažujícího, zdaž v rodném vyznání evangelickém či v původní církvi katolické ji hledati dlužno. Až najednou mu pravda vysvitne ozářena dílem protestantského professora Harnacka (Das Wesen des Christentums): vyvodil si z něho,

že nikde jinde není, leč v katolicismu. Tedy to dílo, proti němuž jako falešně pojatému a usuzujícímu se katolická církev opírala, to dílo myslícího jemnocitného protestanta přivádí ku katolicismu. Z protestantské strany už hned po vyjití díla Harnackova vytýkali berlínskému slavnému historiku církevnímu, že katolicismus v něm až příliš vychvaluje. Harnack se bránil, že chtěl býti jen spravedliv. Je to tedy takové, že pro myslícího člověka stačí pouze spravedlivý rozbor sporných otázek, spravedlivé vylíčení katolické církve, aby seznal, že pravdy není u evangeliků. Kniha „Zurück zur heiligen Kirche" je zároveň skvělou apologií katolicismu, apologií i náboženskou a kulturní. Je to mistrné psychologické dílo náboženského vývoje a přerodu v jednotlivci.

Nejvíce odpudila Ruvillea lhostejnost náboženská v protestantismu: návštěvu chrámu, náboženské hovory, to vše mu ve zlé vykládali liberálové a neradi ho v tom sledovali i věřící evangelíci. Liberalismus, který nabývá vrchu v protestantismu, to hlavně byl, jenž ho z protestantské církve vypudil. Skoro všecky konverse z protestantismu dávají za pravdu těm, kdož namítali modernistům, chtějícím přiblížiti katolicismus k modernímu a hlavně liberalně-evangelickému smýšlení a názoru, že tím právě katolicismus zbaví se kouzla a přítažlivosti, již dosud má. Zmodernisování brali za vyjalovění jeho. A ovšem jedním směrem taková modernisace by nesměla jíti: směrem sevšednění, sesvětštění, obrácení náboženského obsahu v pouhou filosofii.

*

Zklamání, jaké nastalo po klášterním sjezdě ruském v lidech všech stran a směrů, našlo si hojně projevů v listech; o některých jsme se už zmínili. V orgáně duchovní akademie petrohradské Cerk. Věstn. biskup Nikon vyličoval brzy po sjezdu (koncem září) potřebu, aby kláštery ruské vyšly ze své ztrnulé reservy a jaly se obírati také dobročinností a skutky křesťanské lásky, jak to činí kláštery katolické. Vyzýval účastníky sjezdu, aby o tom přemýšleli a projevili sami, co myslí. Neozvali se ovšem od té doby. Koncem prosince proto v témže Cerk. Věstníku nějaký missionář ruský, sám z klášterníků, navrhuje aspoň jeden způsob dobročinnosti, jíž mohou kláštery provádět, aniž by upadly v nebezpečí smíchati se se světem, vyjíti z uzavřeného kontemplačního života svého. A to je podpora missií aspoň materielní. Missie ruské jsou velmi bídně položeny. Tak chudě, tak uboze vypadají ty svatyňky v nově založených osadách! Ale aspoň když nějaká jest. V četných případech však vůbec nemožno na žádnou ani pomysliti! A také personál missijní nutno stále redukovati, není prostředku na udržení jeho. Japonský arcibiskup Mikuláš, v ruské tamní missii, na sboru svých kněží musil nedávno prohlásiti, že z nedostatku prostředků musí se několiknáct katechisatorů propustiti, škola katechisatorská zavříti a časopis missijní zastaviti. Sbor s pláčem vyslechl a přijal zprávu, ale pomoci sám též odnikud nevěděl. A bídně vypadají missie rusko-asijské, bídně i missie v Rusku evropském! Kláštery pak s bohatými fondy svými nemají jiné ctižádosti než stavěti bezpočetné kapličky a věsiti bezpočetné zvonky. K čemu nám ta tři-

náctá zvonice a ten tisící zvoneček!? Radí tedy autor stížiti kláštery buď dobrovolným buď nuceným desátkem ve prospěch missií. A kde možno i vyšší dávkou než je desátek. Odvádění desátku nevyruší mnichů z asketického klidu, neuvede jich v nebezpečí stýkati se světem.

Ale dosud všecky výzvy na příspěvky klášterní byly marny! A k čemu všemu je nenavrhovali? Po zničení loďstva měly loďstvo ruské znova vybudovat, školy scházející měly na své útraty zřídit atd. Ale zatím k ničemu jich nikdo nepřiměl a dobrovolně se k ničemu nepřihlásily. A sjezd také o všem tom přemoudře pomlčel. „Starci" jednali o ztužení asketického života, ale o dobročinnosti a příspěvcích nemluvili.

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská" uspořádala dne 6. ledna 1910 **večer písní Hugona Wolfa**, velmistra a tvůrce moderní skladby písňové.

Necelých deset let tvořil Wolf. Do roku 1888 byl téměř neznám, v roku 1897 počal již těžce churavěti nemocí nervovou, jíž pak podlehl v ústavu choromyslných. Jako Smetana, Schumann a Donizetti. Byl činným ve všech oborech skladby. Ale písněmi, komponovanými pro jeden hlas a klavír (nikoli s průvodem klavíru), vyslovil svou uměleckou povahu nejosobitěji a nejbezprostředněji. Světovou slávu mu založily zpěvníky: Mörickův (53 písní), Eichendorfův (20), a Goetheův (51), k nimž druží se zpěvníky španělský a italský. Vlivy Schumannův, Wagnerův, a do jisté míry i Berliozův na Wolfa byly rozhodné. Ale přes mnohé styčné body s těmito vzory jest umění Wolfovo svérázné a originelní. Hrajeť novými barvami i zvuky a zachycuje různé nálady básnických podkladu do posledních záchvěvů se vzácnou citovou hloubkou i nevystihlou jemností. „Povždy co nejvíce přiblížiti se náladě, to jest nejvyšším úkolem moderní komposice v oboru písně", napsal Fibich, veliký náš básník tónů, vzory i hlubokou niterností s Wolfem tak úzce spřízněný. Jak řečeno, skládal Wolf pro hlas a klavír, Wolfova píseň je jeden umělecký celek. Mezi zpěvem a klavírním partem není rozdílu; jsou to rovnocenné složky nedělitelného uměleckého útvaru. Na klavíru řešil lyrické problémy Wolf ovšem nejšťastněji. Některé písně později instrumentoval, leč bez úspěchu. V písňové tvorbě jest Wolf v pravdě „králem nového umění" (tak jej nazval Liliencron), jenž s přirozenou nutností pravého umělce svítil — dle slov Schumannových — v nejtajnější hlubiny lidského srdce.

Písně, jež činí nemalé požadavky na hudební intelligenci interpretuv, zpívala s dokonalým úspěchem paní **Kuncová**; vyznamenala

se nejen propracováním partu do nejjemnějších detailů, ale i eminentní hudebností přednesu a procítěným podáním. Pan Kunc provedl klavírní úděl se svrchovaným vystižením všech intencí skladatelových; technicky ovšem rovněž vytříbeně. Týž krásně přeložil i většinu textů, jež jsou literárně i hudebně věrnými obrazy originálů.

Za Wolfův večer písní, jímž nečetnému obecenstvu připraven byl vzácný požitek, jsme Filharmonické Besedě i umělecké dvojici manželů Kuncových svrchovaně vděčni.

*

Čtvrtá instruktivní hodina na Varhanické škole v Brně byla věnována Beethovenovu klavírnímu triu op. 1. č. 3. Po vytříbeném v každé příčině přednesu skladby pány Dědečkem (housle) a Pavlatou (violoncello) a sl. Prokopovou (klavír) promluvil ředitel mistr Janáček na výsost zajímavým způsobem o variacích. Vyšel z předpokladu, že thema variací těch je české, lidové. Navázal na dřívější své tvrzení, že jediný motiv reální je národnostní a delším proslovem zpodstatnil tyto hlavní myšlenky. Nápěvky mluvy jsou tak výrazné, že srozumíme se jimi o předmětech a pojmech a vycítíme z nich okamžitou náladovost životní. Stírá li se jejich zabarvení, stírá se i jejich srozumitelnost. Jednotně zabarveným motivům smíchu, pláče, údivu (O! Ej!), instrumentálním motivům, zbývá plně jen náladovost. Výraznost instrumentálných motivů roste na úzkém poli: časem a intervallem měří prostor, barvou tónu a sporým účinem harmonickým odpovídají náladám i jsou jen obrazné a nikoli reální. Na tomto úzkém poli vyvinuly se tolik jisté typické útvary sčasovací (polkové atd.) a melodické (moravská modulace); výlučného rázu národnostního, tudíž českého, instrumentální motivy nemají. Třeba je duchem národnostním napájeti. První způsob: Oblézají píseň (složka reálních motivů); okorování, cifrování. Každý nástroj svým způsobem; nejlépe housle, basa již jen hustí. To je způsob lidový — „Zahrajte mně muziku podle mého jazyku" — i Beethovenský.

*

Národní divadlo v Brně. Po několikerém odkladu vypravena byla Foersterova slovinská opera „Krajinský slavíček" (poprvé 1. ledna 1910).

Antonín Foerster, bratr zesnulého Josefa Foerstera staršího, bývalého kapelníka dómu svatovítského v Praze a strýc právě oslavovaného vynikajícího skladatele a spisovatele hudebního Josefa B. Foerstera mladšího, je typem starého hudebníka českého, vyšlého z kantorského, varhanického rodu. Zakořeniv se záhy v bratrském národu slovinském, odpomáhal nedostatkům mladé slovinské hudby skladbou, výkonným uměním, paedagogickou činností i pérem. Jsa nejvšestrannější a nejplodnější mezi slovinskými skladately, stal se jim vzorem i vychovatelem u všech oborech umění hudebního: nejen světského, ale i církevního. V hudbě náboženské byl hned od počátku horlivým průbojníkem cecilianismu, a to s tak rozhodným zdarem, že málo kde nalézti lze tak vytříbeného smyslu pro pravou, čistou hudbu církevní, jako v Kra-

jině. Antonín Foerster jest nejvýznačnějším profilem slovinského hudebního světa, jemuž věnoval plných 43 let činorodého uměleckého života.

Na ujmu vážným dojmům Foersterovy lyricko-komické opery „Krajinského slavíčka“ jest především nad míru slabá konstrukce beztak prostého libreta a neméně i chatrnost českého překladu. Téměř naivní příběh z venkovského života opředl Foerster hudbou, kteráž dnes, po bezmála 40ti letech, jest ovšem modernímu nazírání na zpěvoherní tvorbu, formu její i poměr mězi zpěvem a orchestrem, cizí. Ale zdravé melodie, hlavně lyrických a tanečních čísel, účinně se opírající o prvky lidové hudby, dovedné zacházení s orchestrem a pěkný, sytý zvuk a plynnost jeho dokazují po dnes vážné umělecké snahy i přísnou školu duševní dílny Foersterovy.

Opeře dostalo se pěkného provedení. Značný pokrok ve zpěvu, hlavně rozvíjení hlasu, učinila sl. Morfova, jíž přidělena byla titulní úloha. Hrou i zpěvem byl výborný chansonetta p. Král. P. Wasmuth prospěl roli Franje zdravým svým hlasem i vřelostí přednesu; ovšem zbývá mu ještě mnoho praxí se učiti. Pánové Pivoňka (Vávra) a Zavadil (Vrtílek) postavili výborné dvě figurky neodolatelné komiky. Dámy Pivoňková (Majda) a Nussbaumová (Ninon), jakož i pánové Wild (krčmář) a Edl (Lovro) vhodně doplňovali soubor. I zevní úspěch opery byl příznivý. V dnešní době národní skepse a lhostejnosti k snahám po pěstění slovanské vzájemnosti je to úkaz dojista potěšitelný.

Jan Kokš.

*

Na valné hromadě brněnského „klubu přátel umění“ sděleno, že brněnské výstavky lonské Španiela, Jíchy a souborná měly pěkný úspěch hmotný i mravní, ale výstavka v létě v Luhačovicích pořádaná velmi zklamala. Ze snah, jimiž se klub domáhá úpravy veřejné akce zemské, zatím žádná nesplněna (nákup dle klíče 73:27; 2000 nadace studijní; dva ředitelé musea Františkova, ale nabídnuta uměleckému klubu moravskému zem. kolonáda na Františkově, která by mohla nákladem klubu přestavěna býti ve výstavní pavillon.

*

Praha měla a má dosud několik „uměleckých affér“. Jednou z nich je secesse v Umělecké Besedě. Správní rada její sesadila celý výtvarný odbor, totiž představenstvo jeho a ustanovila mu zvláštní komisi jako kurátorku. Odbor byl potrestán za neshody s hlavním tělesem Umělecké Besedy a za stranické jednání, že prý ceny umělecké udělovali páni výboři jen sobě, jak praví jeden z obhájců výboru „měli neustále potěšení gratulovat kollega kollegovi k úspěchu!“ Tak se utvořila vedle Umělecké Besedy, v níž zůstala část umělců, nová třetí už skupina umělecká (Manes, Jednota umělců výtvarných), takže český svět umělecký representován teď čtyrmi korporacemi! Jiná afféra jest výzdoba representačního domu pražského. Dům tento na malou radost poplatnictva pohltil už $9^1/_2$ milionů korun nákladu. A nyní přichází na konec výzdoba umělecká a na té chce město začít spořit! Proto nevypsalo soutěže, ale zadávalo práce offertním řízením, kdo provede věc laciněji!

A na vynikající místnosti mělo býti pozváno asi šest nejlepších umělců českých, aby je případně vyzdobili. Tak sál primatorský zadán Muchovi. Ale umělecké obce pražské začaly agitovat, aby takovýmto způsobem zadávané práce nikdo nepřijímal. Aby obec pražská byla donucena vypsati veřejnou soutěž, že jen tak může se umělecká čest zachovati a obhájiti; nečestno že by bylo přijímat práce, jako řemeslníci, offertou! Ale také jindy a jinde se stává (u státních staveb), že zadává se jistá práce bez soutěže tomu onomu vynikajícímu umělci!

*

Dne 8. května 1910 připadá 25. výročí smrti Pavla Křížkovského, „moravského slavíka". Pěvecké spolky si nedají asi vzíti tuto vděčnou příležitost k oslavám a produkcím oblíbených sborů Křížkovského! Družstvo na postavení pomníku sebralo dosud jen asi 3000 korun. Nutno sbírky obnoviti.

V Praze povstává pod vedením prof. Fr. Spilky „Pěvecké sdružení učitelů pražských" po vzoru moravském. To snad Praha přece uzná za hodno poslechnutí.

O moderní skladatele naše Suka, Nováka, zajímá se cizina. Hudební Revue uvádí z dopisu Conrada Ansorge chválu obou a poptávku po nich a jejich skladbách v Berlíně, Výmaru a j

*

Dnešní posici idealismu snaží se určiti E. Albee ve „The Philosophical Review" (1909) a konstatuje: Idealismus překročil subjektivistickou periodu a opírá se dnes o zkušenost a dochází k výsledku, že považujeme-li vždycky zkušenost se stanoviska účelného, teleologického, možno s realismem připustiti objektivitu, skutečnost světového řádu.

*

Originalita Rousseauova v „Contrat social" zdá se býti sporna. Rodari (v Rivista filosofica, 1908) ukazuje, že Rousseau děkuje za všechny bytné ideje své knihy ženevskému professoru Burlamacchimu. (Je známo ostatně, že autor „Emila" pojednávaje o fysickém výchově dětí, jen kopíruje Buffona!) Rousseau, jsa často v Ženevě, nemohl neslyšeti o slaveném tehdy Burlamacchim. Rousseau připravoval tehdy veliké dílo politické filosofie, jehož jen výtahem je „Contrat social"; vše a priori naznačuje, že autor díla „Contrat social ou principes du droit politique" (1762) musil čísti a meditovati „les principes du droit naturel et politique" Burlamacchiho (1757); jsouť všechny ideje Rousseauovy již formulovány ženevským professorem; i Burlamacchi i Rousseau hlásají návrat k přírodě, a oba vyvozují z tohoto prvého principu tytéž důsledky! — Rodari upozorňuje ještě na zajímavou kontradikci, jež až dosud vykladačům unikla: V řeči o nerovnosti Rousseau tvrdí, že přírodní stav nikdy neexistoval. V „Contrat social" pak tvrdí opak!

*

Na slavnostní schůzi české akademie 5. prosince nejvyšší maršálek král. českého Ferd. princ z Lobkovic jako předseda připomínal úkol akademie v národě, jakožto ústavu kulturně a hospodářsko-

theoreticky obranného a záchranného. Přispívá i na ty úkoly a umožňuje i takové věci, jež jinde jen s pomocí státu se dějí. — Ve IV. třídě umělecko-literární rozděleny letoší ceny těmto autorům: Růženě Svobodové („Černí myslivci“ — 1000 K), M. A. Šimáčkovi („Chci žít“ — 1000 K), Růženě Jesenské („Mimo svět“ — 500 K), Jos. K. Šlejharovi („Lépe“ — 500 K), Arn. Dvořákovi („Kníže“ — 1600 K); výtvarným umělcům Fr. Ženíškovi (cyklus obr. k „Prodané nevěstě“), Miloši Jiráskovi, (obr. „Čtenářka“), Jos. Mařatkovi; Otakaru Ostrčilovi (opera „Kunálovy oči“), Janu Kuncovi (sm. kvartett), Rud. Karlovi (opera „Ilseino srdce“).

*

V „Časopise Mor. musea“ srovnává Josef Letošník míru veršů staročeských lidových i umělých zpěvů s mírou veršů novodobých písní lidových. Poukazuje na hojnost přízvučných slabik druhých ve slovech trojslabičných. Takto přizvukována jest vůbec většina slov trojslabičných (72 - 80%!). Vinu dává verši, ale vina je také asi ještě v živosti starého přízvuku slovanského, jaký ve staré češtině se tím ozýval. Slováčtina má dosud to společné i v lidové i v umělé řeči, že podobně s polštinou trojslabičná slova přizvukuje uprostřed. Na Moravě k východu čím dál více se podobně blíží přízvuk polskému. Lidoví čtenáři a řečníci o slavnostních příležitostech čtou a mluví rovněž velmi rádi přízvukem na druhé v trojslabičných. Možno říci, že slova trojslabičná a slova předložkou prodloužená dosud mají velmi nejasný a nepevný přízvuk.

*

V „České Revue“ přináší Dr. Josef Pešek z několika listů Boleslava Jablonského osvětlení, kdo byla Angelina jeho Musy. Byla to Marie Pospíšilova, dcera knihtiskaře a nakladatele tehdejšího Jana Hostivíta Pospíšila, jenž v letech třicátých přestěhoval se z Hradce Králové do Prahy. Tu Eugen Tupý vystoupiv z řádu premonstrátského na Strahově, pořádal almanach a často do tiskárny a k Pospíšilovým docházel a s Marií se seznámil. Ale jak otec Tupého, tak starý Pospíšil odsuzovali krok mladého Tupého a tento vida se zbaven vší podpory, když uslyšel, že by ho na Strahově znovu přijali, opět vstoupil do řádu. I později ještě vzpomínal na Marii, a ona vzpomínky jeho opětovala. Ve „Květech“ r. 1838 a 1839 jsou toužící básně K. Z. Jablonského, i dvě básně Mariiny „Sen“ a „Jinocha žel“, jimiž mu odpovídá. Bratr Mariin Jaroslav přál mladým lidem a tajemství jejich ukrýval. Autor končí dopisem Jablonského k Jaroslavovi ze 14. února 1841. Dalších osudů poměru toho neosvětluje.

*

Stanislav Souček v „Národopisném Věstníku“ poukazuje na nevysvětlitelnou a neomluvitelnou prý samovolnost Bartošovu vůči materiálu písňovému, jaký nebožtík Fr. Bartoš zpracovával. Nedávno uvedli jsme tu jiný hlas brněnského kritika Bartošova (prof. P. Váša), jenž týkal se akademické sbírky písní Bartošových. Souček upozorňuje na sbírku písní z r. 1819 Felixem Jaschkem v Hutisku a Solanci

pořízenou. Odůvodňuje její důležitost, její velikou historickou cenu. Jest částí veliké sbírky lidových písní společností přátel hudby ve Vídni po celém Rakousku podniknutou. Bartoš v r. 1889 se sbírkou obíral, ale nevyužil jí, a na požádání znovu o ní zprávu psal do Annálů musejních r. 1895, ale opět sbírky nedocenil. — Bartoš byl svéráznou individualitou a své práce všecky podřizoval stanovisku mravně vychovávacímu. Puritanismus jeho mravní byl znám, nyní upozorňují i na jeho puritánství jazykové; i dialekt a řeč prý upravoval. Že postavil svou životní prací přes to přese všecko veliké dílo, viděti z toho paběrkování a doplňování i opravování jeho.

V „Časopise Matice Moravské“ pp. prof. Kabelík[1]) a Dr. Miloslav Hýsek „klerikální modly“ moravské kácejí statečně dál. Tento v 1. letošním sešitě vzal si na mušku Jana Soukopa, jehož osobnost i činnost rozcuchal zrovna na padrť.[2]) Při tom, aby už to šlo zajednou, zavadil také o mistra jeho Sušila, píše:

„..jen aby mu [představení] nemohli vytknouti nepravověrnost, zdá se [!], přilnul tolik k původcům českého křesťanství, soluňským bratřím, znovu a znovu je jmenuje [jen!] při své práci.“

S dovolením, otázka: Je tohle ukázka pokrokářské historiografie či pouze špásovného babského „hádání myšlenek“?

Míněno-li to vážně, je to opovážlivé podezřívání mravního velikána, jehož takové nařčení ani zasáhnouti nemůže, které však právě proto

[1]) M. j. ohřívána jím v min. r. výtka v živé debatě vůči stoupencům Sušilovým prohozená, že by »vydávali samé životopisy svatých.« Podotkl jsem k tomu, že výtkou tou měli snad pravdu, p. prof. Kabelík myslí, že »beze snadu«. Nikoli, ten můj nerozhodný ironický snad je docela dobře uvážen a zdůvodněn, fakticky i meritorně. Fakticky, jelikož nevíme, zda všichni přátelé Sušilovi stáli na tomto výlučném stanovisku jeho (z různých známek soudím, že ne a že ani vůči Sušilovi nemohlo se v klidné domluvě říci: samé [!] životopisy svatých; to snad i p. prof. K. uzná). Meritorně, jelikož nutno zde v úvahu bráti tehdejší poměry, jak u buditelů, tak u probouzených, tak že záměr Sušilův nebyl tak docela zpátečnický a bigotní, jak se nám nyní zdá. Že hloupoučký český liberálník nad »životopisy svatých« z pravidla ohrne nos, na tom nesejde; u jiných národů jak známo, i nejpřednější lidé hagiografie si všímali. A já i nyní ještě myslím, že životopisy svatých (na př. sv. Cyrilla a Methoděje atd., takhle à la d'Alembert a pod.) měly více osvětného významu než ledajaké povídky nebo mythologie (viz bezcenné fantasie Hanušovy); myslí-li p. prof. Kabelík opak, je to věc gusta, o němž prý se nemá disputovati. Chtěl jsem jen znova podotknouti, že Sušil měl vážné důvody a tedy kus pravdy, naléhaje na vydávání spisů nábožensko-naučných, tak že nesluší se názorův jeho tak bagatellisovati, že však s druhé strany byly též vážné důvody neomezovati se na tento jednostranný směr pouze náboženský, jako se naň ani Sušil, jsa starostou »Dědictví sv. Cyrilla a Methoda« (nemluvíc o jiných pracích) omezovati nemohl; avšak na té druhé straně rozhodně zase neměli pravdy, když náboženské spisy úplně vylučovali. Ostatně celý náš případ není věru takový, aby se z něho vytloukal kapitál, původce jeho sám nebyl dle toho. Kdyby se co podobného stalo u protestantů, jichž se p. prof. K. na j. m. tak ujal, shledal by to každý v pořádku. Jenom náš kněz má se v národní činnosti o vše možné starati až na svoje — náboženství, sice není buditelem, jak se podle pokrokářské façony patří. Co?! (P. red.)

[2]) Už prý ho nikdo nečte. Inu božínku, po 30—40 letech nečtou se ani lepší básníci, než byl Soukop!

nutno co nejnápadněji přibíti. Poslyšte, kdyby tak někdo pro nějakou chvályhodnou akci, kterou by nějaký vážný muž veřejně podnikl mu vyčetl, že to dělá jen proto, by si u svých představených vzbudil neb udržel nátěr loyality, zajisté by jej na místě jak náleží vyplatil. A hleďte, podobnou — — ani nevím, jak to nazvati — — neštítíte Vy se imputovati bez kusa důvodu muži, jehož mravní povýšenosti pokrokářská kritika nedovede ani porozuměti, a to imputovati právě u věci. která v životním díle jeho byla z nejpřednějších a nejskvělejších, Chcete-li psáti, co se Vám „zdá", pište to o Sobě, ale těchto charakterů, před nimiž byste měl hezky hluboko smeknouti. se Svým „zdáním" nedotýkejte, to nejsou morčata pro Vaše t. z. kritické pokusy!

*

Bývalý ministr zahraniční ve Francii Emile Flourens v revue „Internacional" rozebírá otázku. proč „Německo vévodí celé Evropě", vlastně jen, proč zatlačilo Francii z jejího vedoucího postavení? Francie podle něho upadla v rodině národů, protože opustila své staré národní a náboženské ideály, jakož zase Německo opanovalo duchovní nadvládou svou, protože své národní a náboženské ideály si uchovalo. Který však to byl system filosofický, který zničil Francii? Byl to Kant se svými ideami, se svým skepticismem, svou negací všeho positivního, filosofický nihilismus rozbořil starou náboženskou tradici. Napřed se Kanta ujaly university, za nimi vsákl se jeho blud do středních škol, a konečně ta nákaza pronikla i obecné školy. Německo ponechalo Kantovu filosofii filosofům a knihové literatuře — lid, massy ničím takovým nenakaženy. V disciplině a věrnosti starým tradicím vyrůstá stále německý lid a je silný s vůdci svými, svou pravdou, Francie klesla svou antipathií ku pravdě!

*

Ve Vídni utvořena při akademii věd ústřední prodejna nejmodernějšího drahokovu — radia, jež z jáchymovských uranových rud se vyrábí. Ústředně byl dodán po dlouhém výrobním processu před nedávnem první a teď druhý — gram! Prodávati se bude po miligramech! A tato miligramová porce bude státi 380 korun! Kilogram tohoto kovu tedy bude míti cenu 380 milionů korun! Bude tedy víc než desettisíckrát dražší zlata! Musíť se také ohromné spousty rudy propracovat, aby se z nich radium v malé dávce dobylo. Vedle radia může se získávati i polonium a actinium, v účincích podobné radiu, ale po těch zatím není poptávky.

Áčkoliv říše naše je vlastí radia. přece naučné výzkumy o radioaktivitě počaly ve Francii a Anglii. Francouzští a angloameričtí učenci (tito teď hlavně) otázku tu osvětlují. Teprv teď vyšla u nás první práce téhož oboru od vídeňského professora mineralogie(!) C. Doellera: „Das Radium und die Farben". Vyličuje řadu pokusů. jak radium mění barvu předmětů barevných a odbarvuje je a bezbarvé zase zabarvuje, ale ne trvale. Zabarvení radiové ničí ultrafialové paprsky slunce a elektrického oblouku. — Kromě toho stěžují si rakouské lékařské kruhy, že léčení radiem ve vlasti radia jest právě nej-

méně rozšířeno. Používá se ho ve Francii a Anglii, ale v naší říši nikoliv. Proto navrhují, aby stát zřídil půjčovnu radiových léčebných přístrojů, ježto pro drahotu jich jednotliví lékaři ani jednotlivé kliniky nebudou si jich moci opatřit.

Mezitím však co u nás se mluví jen, zřizují si už v Anglii „banku radiovou“. Banka ta chce právě státi se takovou světovou půjčovnou radia. Radium samo dosud nevyrábělo se však v Anglii, nýbrž ve Francii (ze švédské a portugalské rudy) a v Rakousku, vlastně v Čechách. Francie a Rakousko mohou tedy těžit z výroby, Anglie bude těžit z obchodu s drahokovem tímto!

*

Hvězdou nastávajícího roku 1910 bude kometa. Jedna z největších a nejpamátnějších nazvaná Halleyovou. Posledně proběhla kolem země a slunce v letech 1835 a 1836. Čekáno na ni, zda skutečně znovu se objeví ve své 75 až 79leté periodě oběžné. Vždyť mnohé velké a krásné komety, které se pravidelně po léta objevovaly, najednou zmizely: Biela, Brorsen, Encke ztratily se v druhé polovici minulého století, třeba že zdály se stály a pravidelny v oběhu. Rozplynuly, rozprášily se, zatoulaly se, byly pohlceny sluncem? To jsou otázky, na něž astronomové jen domysly odpovídají. Kometa Halleyova dá se stopovati v zápisech čínských a klassických až do roku 239 před Kristem, kdy po 16 dní pozorována v Číně. Na to pravděpodobným jest objev její v kometách viděných až 87 před Kristem, 12 po Kristu, 66, 141, 218, 295, 373, 451, 330, 607, 684, 760, 837, (912 schází všeliký zápis o jejím objevu), 989, 1066, 1145, 1222, 1301, 1378, 1456, 1531, 1607, 1682, 1759, 1835. Periody oběžné kolísají tedy mezi 75 až 79 lety; šest by z těch 26 známých oběhů bylo 75letých, tři 76leté, devět 77letých, pět 78letých a tři 79leté. Čekána i letos o něco dříve, nyní podle prvních pozorování určeno přízemí její asi o 6 neděl později (místo 8. dubna na 20. května). Na podzim 1909 pozorována ovšem pouze silnými dalekohledy a z počátku jen fotograficky 11. září 1909. Ten den 1909 objevena Maxem Wolfem v Heidelberce právě na místě, kam ji angličtí hvězdáři Cowell a Crommelin svými výpočty položili. Na hvězdárnách světových zřízeny celé komise pozorovací pro zjev komety Halleyovy. V prosinci už byla viditelna i menšími dalekohledy. Blíží se k nám pozvolna, ježto země jí ubíhá. Za 15 dní v prosinci země a kometa sblížily se z dálky 211 mil. kil. až na 203 mil. kil., ale po obratu zimním oddálily se zas do 25. ledna o 42 mil. kilometrů, totiž na 245. K slunci se kometa však rychle a stále blíží, od 6. pros. do 5. ledna přiblížila se z dálky 375 na 296 mil. kilom. Dne 20. května bude zemi nejblíže, totiž 33 mil. kilometrů, čili asi v jedné šestině vzdálenosti od slunce. V největší blízkosti své bude se nacházeti na denní straně země, tedy bude neviditelnou. Před svým přízemím a po něm bude viditelna po západu a před východem slunce. Když byla nalezena na obloze počátkem září, byla od země vzdálena 525 mil. kilom. a od slunce 506 mil. kilom. vypadajíc jako mlhovina 16. světelné velikosti.

Z nynější dálky vidíme Halleyovu kometu jen ve světle odraženém. Čím se více blížiti bude, tím i její vlastní světlost poroste.

Názor o velikosti a hmotnosti komety podává Berberich (berl. hvězdář) podle spektrálního pozorování Rosenbergova v Göttingách na kometě Morehousově, učiněném roku 1908 (c). Vidmo bylo modré, tedy podobné, jaké dává náš vzduch, světlo modré odrážející. Je-li odražené světlo modré, musí se odrážeti od velmi malých částiček. Proto by prý hlava komety oné nesměla sestávati leda ze shluku takového drobného prachu, či plynu nebeského, jako je ovzduší naše. Světlost byla 27 3 Kdyby hmota komety byla souvislá, musila by světlost býti 200 000krát větší. Proto částečky hmotné v ní musí býti velmi řídky. Objem hlavy kometiny byl 2(0krát větší než objem země. Čítáme-li průměr molekuly, nebo částečky hmotné na $^1/_{10}$ mikronu (mikromilimetr = μ = tisícině milimetru), pak počet jich v hlavě komety byl by 6600 trilionů (trilion má 18 míst), ale přes to byly by tak řídky, že by vyplňovaly jen 13 triliontin objemu kometina, čili že by v prostoru 10 krychlových metrů (v nádobě 100hektolitrové) vznášelo se 7 takových částeček! To náš vzduch je proti takovému plynu víc než olověná massa proti rozředěnému vodíku. Celá ta massa komety měla by váhy 5·8 triliontin váhy zemské (která jest přes 6 quadrilionů kg), tedy při té řídkosti své přece jen ještě přes 35 milionů kilogramů. I když tedy massa jádra a hlavy komety zdá se dosti veliká a jest veliká u porovnání k ohonu, který jest ještě nesmírně řidčí, pak přece jen při setkání se zemí a s ovzduším naším nijaké nebezpečí hrozit nemůže. Jeden obláček dýmu z cigarety puštěný do sálu Besedního domu jest větší a prudčí massou než massa komety porovnaná s massou ovzduší.

Antarktický cestovatel poručík angl. Arn. Shackleton v první polovici ledna přednášel ve vídeňské zeměpisné společnosti o své výpravě k jižnímu polu. Jako výsledek této výpravy, jež vloni po svém návratu tolik rozruchu vzbudila, ohlásil toto: objevení jižního magnetického polu, jenž jest 120 mil angl. (= 193 *km*) od jižní točny vzdálen; nalezení veliké náhorní planiny nedaleko jižní točny, přes 3000 stop vysoko ležící a horami nesčetnými vroubené do 6000 stop dosahujícími; nalezení nové země na stupni 82—88 jižní šířky; proniknutí až na 24 mil zem. daleko k polu; vystoupení na činnou sopku Erebus, 4000 stop vysokou; objevení velikých ložisk rud a uhlí; objevení mikroskopického živoka ve věčném ledu žijícího při 70° Fahrenheita (61 C°), jenž nazván Rotifer, ježto vykonává v ledu vířivé pohyby.

Zemský výbor moravský vyjednává o koupi Krasu moravského, totiž části jeho jeskynní od obcí a majitelů dosavadních.

*

Po dvouletém zákazu censury propuštěna opera Rimského Korsakova „Zolotoj Pětušok“ (Zlatý kohoutek) a dávána počátkem ledna v Petrohradě. Musela však býti přepracována a „car“ pohádky musil se změniti v knížete. — Za to censura po jednoročním propuštění zakázala teď drama Leonida Andrejeva „Anafim“ pro názory protispolečenské a protináboženské.

Polsko-německý slovník právnický vydává Dr. Cichocki Władysław svým nákladem. Poslední slovník právnický vyšeł 1874 nákladem a péčí krakovské akademie věd. A tu po 35 letech vychází nový slovník nákladem i péčí soukromou! Jistě pokrok, že se směl práce té podjati jednotlivec.

Pražský „Právník“ navrhuje pro nynější název soudů porotních název s polštinou a ruštinou souhlasný: soudy přísežných soudců. Název soudy porotní pak nechati pro „schöffengerichte“. Dosud užíváno u nás obráceného názvosloví, a názvosloví to právě méně přiléhá a nesouhlasí ani se západní evropskou ani se slovanskou dikcí.

Na všech stranách je to naléhavou otázkou míti rozhodný, autoritativní tribunal mezislovanský pro úpravu vědeckého názvosloví. K tomu ovšem třeba by bylo vědeckých všeslovanských jednot V novém kulturním týdeníku ruském M. M. Kovalevského „Voprosy Žizni“ („Otázky života“) touže otázku připomíná účastník předloňského pražského sjezdu MUDr. Bechterev.

*

Biskup kotorský Dr. Franjo Uccelini, horlivý bojovník za hlaholský obřad a horoucí Charvát, dokončil nedávno překlad Danteovy „Božské Komedie“ do charvátštiny. Vydá jej svým nákladem. První díl vyjde už asi na jaře.

Charvatům povstal z kněžstva nový velký mecenáš — bystřický farář Dr. Žerjavić daroval 200.000 korun na zřízení vysoké technické školy v Záhřebě.

V Paříži v polovici ledna zahájil český professor Jelínek z pražské university přednášky na Sorbonně (université) o české literatuře. Uveden byl známým historikem česko francouzským Arn. Denisem. Je to první pokus česko-francouzský z tak zvané výměny universitní, jež hojně se provádí mezi velkými západními národy (Anglo-Amerikány, Francouzi, Němci).

V Krakově založena „Polská škola nauk politických“, nový to vědecký ústav (společnost) a jistě ne zbytečný pro vývoj národního života polského Ve společnosti jsou známá jména spisovatelů, historiků, právníků, národohospodářův i politiků polských.

Velkou historickou činohru „Fryderyk Wielki“ od Ad. Nowaczynského předvedlo počátkem ledna krakovské divadlo. Děj tvoří v idei autorově počátek dnešních bojův a útisků polských — Velmi se líbila čtyřaktová komedie St. Krzywoszewského „Aktorki“, již považují za jednu z nejlepších polských komedií poslední leta vyšlých. — Polsky a německy píšící dramatik (úředník ve Vídni) Tadeusz Rittner vystoupil v lednu ve Volkstheatru ve Vídni s novou činohrou „Der dumme Jacob“, jež vídeňským obecenstvem velmi příznivě přijata.

Srbský politik žurnalista Slobodan Jovanović vydal druhý svazek svých „Politicko-právnických rozprav“ (Političke i pravne rasprave), jež buď zásadní otázky politické důkladně osvětlují, nebo přinášejí vzpomínky na osoby a fakta a uchovávají tak cenný material historický.

V Bělehradě utvořila se „Společnost pro národní hospodářství a socialní politiku." Cíle její jsou hlavně vědecké a publicistické. Vydávati míní svůj list a knihovnu s pracemi v obor ten spadajícími.

„Slovinská Matice" sbírá material památek a vzpomínek na francouzskou dobu v jihoslovanských zemích. Na dobu z nejslavnějších, v níž rozproudil se národní a politický život jihoslovanský, dobu, jež značí poslední probuzení krajův a kmenů těch. Zahrnouti míní material nejen ze slovinských krajuv, ale i z charvatských, jež vlivem francouzských novotvarů státních více zasaženy byly („Ilyria").

Slovácký lidový dramatik Tajovský napsal novou hru „Statky — zmatky"; Tajovským dostala slovácká literatura v posledních letech celou řadu slušných lidových her. O dramatické produkci na Slovensku píše v „Prúdech" P. B—k: Slovenské drama se vlastně teprv rodí, právě tak jako se teprv tvoří i veřejná scena slovenská. Proto jaká potřeba, taková i produkce. Dramatických autorů jest přes to celá řada. Vzpomenouti sluší: Urbánka, Podhradského, Kukučina, Podtatranského, Socháňa, J. Hollého, Tajovského a j. Ale uměleckých a literárních zásad v jejich dramatických dílech nenajdeme. Jediná výjimka je tragedie Hviezdoslava „Herodes a Herodias", jež by se hodila i na kterékolvěk jeviště velkého národa, ale do našich ubohých poměrů se právě proto nehodí. — Z ostatních dramatiků, již chtějí býti především lidoví, nejvážněji svou úlohu pojímá Tajovský. Počet jeho prací jest už značný, a ve většině z nich (zvláště „Matka" a „Statky — zmatky") hluboko zasahuje do života našich větších i menších hospodářů venkovských. Jednoduchostí budí hluboký dojem, a práce jeho jsou i stavbou svou skutečná dramata. Tragika jeho vyplývá z charakterův a ze situací. — Kukučin ve své „Komassácii" je tendenční. Kukučin jest víc epický, není tak dramatický, ale ani ne tak jednoduchý jako Tajovský. — Mladý autor J. Hollý ve svých pracích jde starou cestou. Bere náměty z lidu, co ho bolí a trápí („Marnotratný syn", „Amerikán"), ale slabý jest v charakterech i situacích. Také veselohry jeho („Kuba") jsou jen na slovních vtipech více než na situacích založeny. — Socháňova veselohra „Tomáš Klepeto" má už něco komických situací i stavbu charakterní — Všichni slovenští dramatici respektují mravný zákon žijící ve vědomí lidu a na něm budují svoje zápletky. Cílem jejich jest proto vesměs mravně vychovávati náš lid a při tom i pobavit na chvilku. Odtud jest ještě daleká cesta ku skutečným i formálně dokonalým dílům dramatickým, jež nám snad donese teprve klidnější budoucnost.

„Sborník Musealné společnosti slovenské" popisuje nově objevenou vloni Demjanovskou jeskyni v liptovských skalách, pod jeskyní starou, ale mnohem větší rozlohy. Jeskyně celá jest vyložena krásnými krápníky.

*

Krakovský „Swiat Słowiański" přinesl v prosincovém svazku charakteristiku „kultury ruské." Poláci nejsou chvalořečníky Ruska.

ale přece nemožná jim upříti dobré znalosti jeho. Přes to jsou příliš přísnými, po případě pessimisty. Článek „Św. Sł." však nalezá na Rusku a Rusich mnoho předností před těmi národy, kteří kulturu Rusku podávali. Hlavní znak ruské povahy, jenž všude jest vyjádřen, jest dvojitost, kontrérnost, styčnost dvou krajností. Centralisace, násilí, vševládnost ústřední je z dávna známým zjevem: Ivani, Petr Veliký, i projevy a snahy volnostní jeví se týmže způsobem Není společenských tříd, není stavovských organisací (?), ani aristokracie si jich nevytvořila. Jest pouze car, činovnictvo a lid. Ale teprv od Petra Velikého přidána jako nová třída činovnictvo podle západu. Za Ivanů byl jen car a lid (což bojaři?). Ale proti této nezorganisovanosti shora máme na druhé straně přirozený sklon k pevné organisaci zdola: výrazem jsou jí mir a artel. Vševládnost carská provázena tak širokou autonomií, danou už Ivanem Hrozným, jaké nenalezáme nikde ve světě. Centralisaci odpovídá na druhé straně nihilismus: snaha tvořit, budovat vždy dále a pevněji, snaha vše ničit a bořit. Život politický v Rusku skládá se z revolucí a reakcí. Car sám jest lidu buď bohem, buď antichristem. Ruská duše, jako všichni Slované, založena je svobodymilovně, volnostně: ale v pouta jímají ji nejdříve Varjazi, pak Mongoli, na konec Němci. Z toho vynikla právě ona dvojitost duše ruské: násilnost a svoboda až k svévoli, a uprostřed ní německá byrokracie. Národ ruský jest expansivní, ale jen formou zevnější. Neodnárodňuje, nezná nenávisti národní, velký rozdíl jest v tom mezi intelligencí ruskou a německou. Tato jest byrokratická, šovinistická, ruská je svobodomyslná pro sebe a pro všecky. Ruský nacionalismus, pokud se jeví násilně, odnárodňováním, jest nanesen zvenčí, hlavně Němci, je to duch Schmidtů, Gringmuthů, Schwanebachů. Socialní a ideové hnutí ruské nemá původnosti, jsou to systemy a doktriny západní, anglické, francouzské, německé. Ve výrobnosti a tvořivosti Rusové dosud nevynikli: průmysl, řemesla, to vše je západem utvořeno. Původní, z dávna vyvinutý, svérázný zůstává jen velkoruský obchod, smysl kupecký. Mláda jest ruská věda. Nemá svých method a přejímá vše ze západu, hlavně z Německ Ale přes tuto mladost už má několik jmen, jež budou navždy zapsána do dějin vědy. Idey do Ruska přišlé žijí novým životem a v překvapující síle a svěžesti obrozené jdou znova světem. Zřídlem tohoto úspěchu jest genialní intuice ruská. Patření, vidění věcí. Jinou příčinou tohoto úspěchu jest upřímnost, láska k pravdě. Tím se liší historici ruští od německých. Německý historik překroutí pravdu, jen aby mohl vynášet a omluvit svůj národ; ruský obviňuje, a nesmí-li, raději mlčí. Tak i ve vědě vidíme dva hlavní znaky: nedostatek tradice a methody, svéráznou synthetičnost a hluboké všepojímání. Umění ruské je zachovaným dosud 18 stoletím Francie: stavitelství tradičně byzantské, přetvořené barokem, malířství, hudba, vše to je francouzským slohem 18. věku, ale ne pouhým opisem a napodobením, ale svérázným rozvinutím jeho a zdokonalením. V literatuře vidíme vyjádřen též duch intuice, analyse neúprosné (Dostojevskij, Tolstoj) a odtud jedna stránka literatury ruské: analysa jdoucí až do nejzazší hranice a nejisté hledání synthesy; z toho stavu budí se zou-

falost: žalost Turgeněva, smutek Čechova, Sollogub vžírá se v bezměrnou podlost lidskou. Andrejev v revoluci, Gorkij v bosáctví, Brjusov do podivínských zvláštností, Arcybašev v boj zvířete-člověka s intellektem. Druhou stránkou literatury ruské jest osobnost její: každý autor stojí za dílem svým, dominuje nad ním, má své osobní stanovisko.

V lidu ruském i v intelligenci tkví veliká nábožnost, ale i tu jest duše a mysl lidu synthetickou. Odtud to stálé hledání, sektaření; snaha po jednotě v lásce a svobodě a při tom stálé rozbíjení jednoty. Unášení se čistotou a kajicností života a přece nevykořenitelná slabost mravní, s níž marně bojují: smyslnost lidu, neváźnost jeho k cizímu majetku, opilství.

A tak všude v kultuře ruské vidíme dvojí krajnost, protivné znaky a nad nimi jakoby pojítko: ze západu nanesená hledaná raffinovanost, jemnost a umělost. Autor by tuto kulturu nazval byzantinismem, ale tím starým byzantinismem prvního středověku.

*

Na slavnostní výroční schůzi petrohradské carské akademie věd a krásné slovesnosti 11. ledna akademik N. A. Kotljarevskij přednášel o „osudě tragedie v naší době“. Ceny uděleny Sokolskému za vyměření povrchu rus. Asie a Davydovu za výzkumnou cestu po Australii; historické ceny A. Onu (Volby r. 1789 ve Francii), Popovu (Zákon harmonie a rythmu), Gesmanovi, Zajaczkowskému (Východní válka 1853—1856) a literární ceny: Orlovu (Liturgie sv. Basilia Vel.), Geršensonovi (Život a myšlenka), Petrovu (Jindřicha Itala sborníky formulářů, dokumentu a písemností z kanceláře Přemysla Otakara II), Fasmerovi (Řeckoslov. studie), Černyševu, (Pravidelnost a čistota rus. řeči), Katovičovi, Karinskému, Rézanovu, (Studie o Žukovském) Sipovskému (Studie o ruském romaně). Celkem rozdáno premií ve všech třech třídách 10.300 rublů.

*

Na letoší sjezd (11.—15. ledna) přírodozpytců a lékařů do Moskvy sjelo se na 4500 účastníků, návštěva to nebývalá! Ruští lékaři na vyzvání českého výboru odpověděli konečně kladně, že přistoupí ku všeslovanské organisaci lékařské. Navrženo vydávat společný slovanský časopis lékařský a konati letos všeslovanský sjezd lékařů a přírodozpytců v Sofii v létě, zároveň se sjezdem novinářů slovanských, ale pro krátkost přípravné doby sejde asi zatím z tohoto prvního odborného všeslovanského sjezdu vědeckého.

*

Zemřeli: 29. prosince 1909 JUDr. Hermenegild Jireček, český právnický spisovatel a historik (* 13. dubna 1827). — 16. ledna JUDr. Jaroslav Pospíšil, právnický spisovatel český. — 19. ledna professor Otakar Hostinský, esthetik a kritik, hlavně hudební.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Novota ve vypůjčování státním se osvědčila. Ministr financí předal 140 milionu renty státní poštovní spořitelně dne 6. ledna, tato domlouvala se s bankami, které by se chtěly výpůjčky súčastnit, a dohodla se s nimi 12. ledna. Súčastnilo se 22 ústavů, osm ve Vídni, sedm v Praze, v Brně jeden, dva ve Lvově a v Terstě, po jednom v Hradci Štyrském a v Černovicích. Z vídeňských ústavů hlavní banky, jež dříve provádívaly státní operace, zůstaly stranou jakoby uraženy: Rotschildův bankovní dům, rakouský úvěrní ústav (rovněž jeho) a rakouský pozemkový ústav. Za 10 dní byla renta bankami převzatá rozprodána, a to, jak se praví, do pevných, do posledních rukou. Rotschildův orgán před tím ještě jedovatě hrozil, že banky české a polské sic rentu rozeberou a umístí, ale poněvadž bude ve slabých rukou, budou se jí majitelé brzy hledět zbavit, a pak prý Vídeň a její velké banky budou dobré na to, aby rentu státní z rukou českých a polských zkupovaly! Ale bursovní listy prorokovaly i jiné pohromy, a zatím nestalo se nic, a pravděpodobně ani to se nesplní. Renta odešla do reservních fondů našich záložen a spořitelen a tam je jistě pevně uložena. Rozebraly banky mimovídeňské ostatně jen 20% veškeré renty, vídeňské banky 40% a sama poštovní spořitelna též 40%. Není proto to „slabé“ obecenstvo mimovídeňské nijak přetíženo.

O úspěchu této nové státní operace praví „Finanční Listy“, organ Živnostenské banky: To je značný úspěch poštovní spořitelny a sdružených s ní ústavů považí-li se, že podobné položky renty dříve jen znenáhla vnikaly na místo svého určení, a že trvalo jeden až půl druhého roku než poslední zbytek vydán z pokladu ústavů Rotschildovy skupiny. Jak mnoho tím získává úvěr státu v očích ciziny i v očích našich vlastních! V tom směru znamená nový způsob emissní rozhodný pokrok, trvalou výhodu, které nelze ani dosti doceniti. Jméno Rotschildovo zmizelo navždy z poměru mezi státem a kapitálem uložení hledajícím. A tak provedena opět jedna z oněch proměn, které jsou s to učiniti z této říše stát moderní a zdravě založený.“

Jen aby ta vymoženost měla opravdu trvání — vlastně lépe řečeno: kéž by stát této moderní vymoženosti nemusil často používat!

Vždyť letoším rokem dostupuje státní dluh náš 10.676½ mil. korun. Ohromný obnos, který už by nemusil růsti. V tomto obnosu jest ovšem společného dluhu 5229·97 milionů korun, ale ježto Uhry naň přispívají jen 60 milionů korun na zúrokování, patří z něho naší polovici vlastně ohromná část 3730 milionů. Naše vlastní dluhy jsou 5446·62 mil. korun. Úroky tedy platíme jen z 9176½ milionů korun, ale jinak celý dluh psán jest na nás, takže Rakousko si čítá skutečně a oprávněně 10.676½ milionů. Jen vloni přibylo na 1000 mil. korun. Ovšem jsou v tom i dluhy za koupené veliké dráhy. Tedy jsou to dluhy, jimž aspoň z části něco odpovídá. Letos však dorazíme asi tu jedenáctou miliardu Vždyť už dnes vlastně jsme se jí novou 140milionovou výpůjčkou značně přiblížili.

Úspěch státní výpůjčky nového způsobu našel následovatele. Morava potřebujíc pro své desolatní poměry finanční větší výpůjčku, obrací se rovněž na všechny banky brněnské, nejen sídlo tu mající ale i na filiálky, aby převzaly výpůjčku 50 milionů korun. To jest jistě nemenší odvaha než při výpůjčce státní. Vždyť obnos 50 milionů korun jest vlastně dvakrát tak velký, jaký dostaly mimovídeňské banky při státní výpůjčce k rozprodeji. A banky si troufají a ochotny jsou výpůjčku převzíti. Jsou to dvě domácí banky (eskomptní, agrární), čtyry filiálky pražských bank (živnostenské, průmyslové a české unionky, ústřední banka českých spořitelen zatím s výhradou se přidala) a čtyry filiálky vídeňských bank (Anglo, Kreditky, vídeňského bankvereinu a Merkuru).

Moravské zemské finance budí už širší pozornost svým neutěšeným stavem a těmi horečnými snahami po nápravě. Návrh zemského výboru na podzim předložený, zavádějící 14 nových daní na uhražení 14½ milionového deficitu narazil na nepřekonatelný odpor všech stran. Usneseno se tedy před vánocemi o novém finančním plánĕ, ale ten stejně nemile přijat, ač devíti daněmi navrženými docilovat jen 5½ milionů korun, místo $14^1/_2$ milionu chybících. Tyto plány finanční neměly vzbuditi leč jen věcnou kritiku, ale jak už u nás to jest, bez stranického škorpení se neobešlo. A pravděpodobně zůstane to při nejjednodušším prostředku — dělání dluhů, dovolí-li to vláda! Možno jí však poukázati na to, že po nové půjčce břemeno dluhové země dostoupí právě téhož poměru v rozpočtu zemském, jaký břemeno dluhů státních zaujímá v rozpočtu státním, a kromě toho za dnešního finančního systému zemského země je spoutána na všecky strany, kdežto stát je volný, netrpí obmezení s nijaké strany.

*

Od podzimu opanovaly všude otázky železniční. Nejčastěji se vracely, nejčastěji zabíraly pro sebe pozornost, a posledně nabyly i povahy „zloby denní“. Stát postátněním severní dráhy, severoněmecké spojovací, dráhy sev. západní, dráhy státní společnosti a drah komerčních dovršil svou železniční moc až na malé zbytky úplně.

Tuto svou plenipotenci zahájil stát zvýšením sazeb dopravních od počátku roku a chce ji označit ještě zrušením konkurrenčních vlaků. A divnou náhodou všecky konkurrenční vlaky našly se v Praze, k ní a od ní. Pravdou sice je, že tři velké dráhy: státní společnosti, severozápadní a Františka Josefa, vedouce všecky na Prahu, dělaly si namnoze zbytečnou soutěž, ale soutěž ta spočívala více v řádech a době jízdy, jakož i cenách, než v počtu vlaků. Když vlaky ty obstály na soukromých drahách, musily se vyplácet, sic jinak by jich soukromé dráhy nebyly podržely. Správa státních drah na důtklivé vyzvání ministra financí má spořit. Začíná tedy spořit — ruší vlaky. To je jistě jednoduché: čím méně vlaků bude jezdit, tím méně budou státi, ale tím méně se také vydělá. Zúrokování investovaného kapitálu také však slaběji se bude hradit, čím méně se investicí těch bude užívat. V železniční radě koncem ledna sesypaly se proto na hlavu železniční správy

nesčetné výtky. Bývalý ministr Dr. Gessmann nedávno v jedné řeči své rovněž zle zkritisoval celého ducha správy, jenž není moderní, obchodní, ale těžkopádný, starožilý a byrokratický.

O celé naší železniční dopravě a službě mluvil ve vid. Lvově společnosti (v soc. odboru) 13. ledna předseda švarcenberského úřadu tarifního Jan Bezecný. Vylíčil celý způsob, jakým zvýšení tarifu provedeno. V poradě k tomu cíli konané převažoval živel israelský. Také noviny tak zv. židovské pilně si všímaly reformy tarifu. Tarif železniční vůbec zdá se domenou, již jedině ovládají židé. Speditéři všude jsou hlavně židé. Sama nízkost dopravních sazeb není ještě nijakou výhodou. Na poměr mezi cenou zboží a tarifem dopravním třeba především zřetel míti. Snížení tarifu může vésti někdy ku škodě mnohých, ale obohacení nemnohých jednotlivců. Když k vůli zlacinění masa snížili sazbu na dopravu masa, účinek byl, že dobytek oblaciněl, ale maso zůstalo stejně drahé. Zisk ze snížení dopravy shrábli tedy prostředníci, obchod. Ani zemědělec ani konsument z něho užitku neměli.

Nové tarify železniční měly i ten zlý následek, že Německo proti nim podalo ohražení, že Uhři je pokládají za bojovné a namířené proti sobě. Vláda jala se tedy vyjednávat s Německem i Uhrami o novou jednotu tarifní. Ale Uhry postavily si nové podmínky a výhody za to, že by vstoupily do jednoty tarifní s Rakouskem.

Vedle všech těchto těžkostí rozvířila se poslední dobu novou silou i otázka jazyková na drahách. Němci tu směřují vší mocí k jednojazyčnosti drah na svém území, ale na území neněmeckém žádají dvoujazyčnost. Na drahách má být učiněn pokus se státní němčinou jako je to ve vojště.

*

Amerika měla a má dosud od polovice ledna zase jednu ze svých bursovních „bublin“. Věc sama o sobě není zvláštní, ale výklady k ní jsou zajímavy aspoň svou rozmanitostí. Nejpřirozenější jest, že obratní spekulanti vytáhli hloupější sebe hodně vysoko a pak je pustili. S tím souvisí okolnost, že vloni celý rok a už na podzim roku 1908 průmyslové papíry začaly velmi růsti v ceně. Po krachu bursovním i průmyslovém z listopadu 1907 bylo takové náhlé ozdravění něčím nepřirozeným. Bursa šla před výrobou samou. Ještě než výroba se mohla opravdu zmoci, už ji vysoko vycenila, a nyní po ukončení závěrek ukázalo se, jak je vše přehnáno. Pád cenných papírů ostatně nešel pod průměr roku 1908 a 1909. Jeden z velice pravděpodobných výkladů jest však ten, že američtí karteláři těmito prasklými „bublinami“ bursovními vyvěrají nátlak na veřejné mínění, na zákonodárství, na presidenta, aby jich šetřili a nepronásledovali. Když president Roosevelt byl nejvíc odhodlán počítí s obranou obecenstva proti kartelům, vypukl krach listopadový 1907. A president pak ještě mocné vládce „trustů“ musil prosit o zakročení a utišení „bursovního publika“. Letos pak počátkem roku president Taft ve svém poselství rovněž ohlásil úpravů kartelů. Na rozdíl od Roosevelta, který byl ohnivý a mnohomluvný, Taftova reforma je střízlivá, právnicky klidná

a na první pohled zdá se malicherná. Ohlášených opatření se tedy „trustoví“ vládci nelekli. Ale bojí se, že by mohlo přijíti ještě něco horšího později, bojí se vážnosti a právnického klidu Taftova, a proto prý vyvolali na burse nový krach. Mimo to obecenstvo je nanejvýš proti „trustům“ podrážděno. Zvýšily uměle ceny všech potravin: zvláště masný trust chicagský zvýšil ceny masa. Celý střední pás Spoj. Států ohlásil tedy masovou stávku. Ale drahota zatím přešla i na průmyslový východ, a zachvátila nejen maso ale i ostatní potraviny. Jako živelní poplach se rozšířila a nechuť a vztek proti kartelům v obecenstvu se ještě zvýšil. Ježto i Roosevelt i Taft vyšli ze strany průmyslníkův a kartelářů, nevěřili přemnozí jejich hrozbám protitrustovým. Ale zdá se, že občanstvo samo konečně donutí zákonodárnou moc k nějakým krokům opravdovým.

V Anglii pak jako příčinu krachu novoyorského uvádějí, že američtí karteláři chtějí jím odvrátit účast anglických kapitálů v podnicích amerických. Americký trust železný i jiné škodí totiž anglickému průmyslu. A tento dlouho už spekuluje na to, jak buď americkým trustům se opřít anebo se jich — přiúčastnit. A teď se zdálo, že se to poslední škotským železářům z části podařilo. Tedy krach na zastrašenou. Ale Angličané se nepoplašili.

*

Lonská těžba zlata vynesla na celé zeměkouli 2200 milionů korun. Největší množství zlata dosud za jeden rok dobytého. Z této těžby na anglosaský národ připadlo 1550 milionů korun čili 70%! Zlatý národ opravdu! Od let padesátých minulého století skoro všecko zlato ve svých rukách drží! Jeli theorie francouzských liberálních národohospodářů správna, že zdražováním všech věcí vinno jest pouze silné přirůstání zásob zlata, pak máme se opět co nadáti zdražení všech potřeb. Ne věci potřebné stávají se vzácnější a proto dražší, ale peníze zlaté jsou hojnější a v ceně klesají. Peníz jako míra zboží stává se kratší a kratší a nestačí proto, kde stačíval dříve! Je to tedy možno, že bychom při velkých zásobách všeho zboží — nouzí a hladem hynuli?

*

Slovinský svaz křesťansko-socialní má přes 30 000 členů ve všech pěti slovinských zemích jihorakouských. Vloni měl 1396 přednášek a ve skupinách a spolcích dáváno 492 divadelních her.

Československá strana křesť-socialní podle posledního přehledu má (bez Čech) na 200 vzdělavacích spolků se 20.000 členů, ve všeodborových 403 skupinách na 27.000 členů, v potravních spolcích 13.000 členů. 13 spolků pro stavbu dělnických domků. 60 čet „Orlů“ se 2000 členy. Těchto 62.000 členů (v hojných případech několikrát ve všech skupinách počítáni) roztroušeno po Moravě, Slezsku, Dolních Rakousích.

*

Křesťanské odbory v Německu podle „Ústředního listu křesťanských odborů německých“ rozmnožily vloni počet členů svých o 15 000. Předloni počet jejich klesl ze 284.000 na 260.000, nedosáhly tedy dosud stavu z roku 1907.

Také tak zv. „volné odbory“ (soc.-dem. organisace odborová) vzrostly vloni o něco. Korrespondenzbblatt volných odborů v Německu udává aspoň pro čtyry pětiny všech odborů rozhojnění členstva asi o 11.000 členů Ve 41 svazu vzrostl totiž počet členů do září lonského roku ze 1.474.544 na 1.485 434. Tím už krise odborová, roku 1908 krisi průmyslovou sledovavší, pominula, ale zatím rok minulý nepřinesl ani dorovnání a doplnění řad na počet roku 1907.

*

Počátkem letošího roku vyšla pověstná kniha Beblova „Žena a socialismus“ v padesátém německém vydání. Za 30 let vydávání rozprodáno jí 117.000 exemplářů. Kniha ta, praví „Soziale Praxis“ (list na křesťanském stanovisku stojící) byla své doby velikým činem, muž se tu ozval neohroženě za práva a vymanění ženy z područí společnosti. A ještě řidčí zjev byl, že autor hlásal stejnou mravnost pro ženu jako pro muže, kdežto dosud volným směl býti jen muž v mravech, ale ne žena! V důsledku krajním tuto zásadu stejné povinnosti mravní vyvinuli pak právo „volné lásky“, ač toho autor původně nezamýšlel. Kniha dala hnutí ženskému veliký rozmach. Autor v každém vydání ji doplňoval a opravoval, takže od 30 let narostla na dvojnásobný objem Ale moderní už dnes není a dnes už aktuelního významu nemá. Hnutí ženské už dnes nepotřebuje její pomoci, stojíť samo hojně rozšířeno, silno a v nesčetné směry rozvinuto. A kloní se už víc k praktickému uplatňování ženy ve společnosti než k zásadnímu debatování o rovnosti a právech ženy.

*

Professor A. Miklaševskij v „Ekonomistě Rossii“ lituje, že ruská duma říšská nemá porozumění pro socialní hnutí a socialní otázky. Právě zakončila jednání o místních soudech, a tu bylo by se tak pěkně hodilo soudům těmto svěřiti smiřovací úkol ve sporech dělnicko-továrnických, a duma toho úplně opominula. Jakož vůbec ještě neprovedla nijakého socialního zlepšení za svého tříletého trvání. Jinak však pracovitost dumy není malá. Měla celkem vyřizovat 439 zákonových předloh, vyřídila z nich 69. Ovšem že vyřízené zákony vesměs byly menšího dosahu, větší důležitosti byl jen zákon o úpravě selského společného majetku obecního a některé změny selského práva vůbec. Také zákon o místních soudech náleží mezi větší a modernější práce dumy. Úlohy, již by po něm chtěl zmíněný autor, ovšem nepřevzal. Rusko v otázkách poměru mezi zaměstnavatelem a dělníkem zůstává ještě příliš policejním.

*

Ostré světlo na polskou společnost vrhá proces v Krakově konaný, zevně, svou sensačností i okolnostmi, na nedávný pařížský proces pí. Steinheilové podobný. I tu je žena obviněnou. Jen že žena intellektuelně výše stojící. Proces Borowské je procesem samých doktorů: ona doktorandka, manžel dvojnásobný doktor, zabitý Lewicki, doktor-esthet-básník! Intelligence vůbec vysoké, lidé nad obyčej nadaní — ale ten mravní rozvrat v duších jejich! Toť hrozná propast! Jako Stein-

heilová i Borowská porotou osvobozena! Socialní hrůza v obou případech byla pronikavější než osobní vina. Mnoho při procesu Borowské mluveno o „idealismu“! Je to však zvláštní idealismus, který súčastněné osoby daly na jevo, idealismus šílenců, či jak jej poslanec Breiter v jedné charakteristice osob těch nazval, idealismus „nemocných duší“!

Od 1. do 9. února pořádá se ve Vídni „Socialní kurs“ pro úředníky, dělníky, studenty a jiné mezi dnem zaměstnané lidi. Kurs rozdělen na themata, o nichž přednášeno bude od $^1/_2$11 do 12 hod. dop. a od 6 do 8 večer. Přednáška 3 čtvrti hodiny, na to čtvrt hodiny diskusse. Vstupenky k celému kursu prodávají za šest korun. Přednášejí známí soc.-pol. pracovníci vídeňští: Dr. Weiz, P. Rössler, Dr. Müller, Dr. Schindler, Dr. Hornich.

*

V pohodí vánočním 28.—31. prosince (10.—13. ledna) svolán do Petrohradu první všeruský sjezd protialkoholický, jenž velmi četně obeslán: lékaři, professory, učiteli, duchovními, úředníky, lidumily a pod. Sjezd jeden den společně zasedal i se sjezdem psychiatrů ruských, právě konaným. Při ohromném množství zpráv a dokladů, jež předneseny, bylo podáno i mnoho sobě odporujících názorů. Největší sensaci a odpor vyvolaly vývody MUDr. S. J. Pavlovské, která chronické pijáky nejen neodsoudila, jako zcela degenerované, ale částečně i pochválila. U chronických alkoholiků prý není pozorovati seslabení intellektu, úsudek jest u nich normální, časem nesamostatný, paměť a představy jsou normálny, vnímavost však slabší. Značná je změna u vůle a citův. Alkoholici jsou zvláštní typ lidí, a zvláštnosti tohoto typu nelze vyvozovat z otravy alkoholické. Příčin celého utváření jejich jest mnoho! Helsingsforský professor Lajtinen podával výsledek ankety, jíž zkoumáno 10.000 dětí. Už i dávkou tak malé částky alkoholu, jaký obsažen ve sklenici piva, zaviněny tyto poruchy: organismus stává se méně tvrdým proti infekci, krvinky se seslabují a serum krevní se sráží. Děti alkoholiků jsou při narození slabší a hůře se rozvíjejí než děti střízlivých. Už i dítky slabých a občasných pijáků špatněji se rozvíjejí. Dítky střízlivých dostávají zuby dříve, vzdorují lépe nemocem. Dr. A. M. Korovin z Moskvy podával statistiku dítek školních z moskevské gubernie. V první anketě zkoumáno 9870 dítek. Z nich do němoty se opíjelo 15% hochův a 3% dívek. Příčina byla příklad okolí. Druhá anketa týkala se 23.000 dítek a výsledky byly tytéž co v prvé. S dětmi tohoto druhu škola nemůže ničeho spravit. Protojerej P. A. Mirtov vyličoval potřebu kursů protialkoholických při duchovních seminářích. Kdežto A. J. Singarev první den vyličoval jako socialní příčiny pijanství: hlad, nedostatek, bol, zármutek, starost, ale také náhlou úlevu všeho toho; Mirtov za hlavní příčinu pijanství prohlásil náboženský rozvrat člověka. Náboženská rovnováha a vznět, náboženská opravdovost od pijanství odvracejí. Proto u sekt ruských není pijáků.

Tento vývod vyplynul ze snadné záměny: v poměrech, jaké panují mezi vládnoucí církví a sektou nebo menšinou náboženskou, je to přirozeno, že sektaři jako menšina jsou opravdovější, zdrželivější, opatrnější,

a také tvrdší a pevnější povahy. Těžkost a nejistota jejich postavení a začasté i lepší organisace, jakou menšina vyniká, nutí ji k vyvinutí oněch vlastností.

Spor rozvinul se rovněž po referátě **Borodina** o tak zv. **Gotenborgském systemu** prodeje lihovin, jaký se ujal ve Švédsku od 45 let. Referent chválil jej a žádal jeho přenesení do Ruska, ale jiní odporovali, tvrdíce, že ne sám systém (z výčepů učiniti jídelny), ale mnoho příčin jiných, jako agitace, vzdělání a povaha lidu švédského přičinily se o zmenšení alkoholismu. Podávány zprávy o výhodě státního monopolu lihového a o otázkách jakosti a způsobu státního prodeje. V. Krzyžanowski pravil, že co stát vzal do rukou čistění a prodej lihu, vodka je také skutečně čistá, bez přiboudliny a olejů škodlivých. Před monopolem bývala znečištěna a líh byl dvojnásobnou otravou. Al. Schumacher z min. fin. líčí postup vyjednávání ministerstva se spolky střídmosti o síle vodky ruské. Dnes má vodka 40% lihu. Ministerstvo chtělo snížit sílu její na 35 až 36 stupňů, ale spolky střídmosti z toho zradily. Bude-li prý slabší, bude se jí píti ještě více, a zvláště kdyby při tom stala se i lacinší, jak ministerstvo mínilo přiměřeně stupňům cenu snížiti

Sjezd nejvíc úkolů v boji s alkoholismem uložil škole, o níž bylo i nejvíc referátův, a pak spolkové agitaci, vzdělání lidu vůbec. — Ministerstvo financí už jednu reformu sjezdem navrhovanou zavedlo. Uložilo provincialním úřadům, aby nebránily zakládání jídelen spojených s výčepem. Pouze pouhý výčep lihovin ať se nedovoluje (Gotenborgský system!)

*

„**Živa**“ podotýká o zprávách líčících nám **skromnost v jídle a přece vytrvalost Japonců**. Běhouni vozící pocestné na malých dvoukolkách vstoupí obyčejně v 18. roce do svého povolání. Denně vykonají průměrem 25 cest, tedy 30 kilometrů, což prý jest jim hračkou, při tom spokojí se trochou rýže (asi desetinou kilogr.), kouskem sušené ryby, trochou zeleniny a prázdným čajem. Energie svalová až k zemdlení vyvinutá obnáší asi 250.000 kilogramometrů. **Desfosses**, jenž tyto japonské běhouny studoval, dokázal, že jsou v osmi letech úplně hotovi, umírají souchotinami, srdeční vadou a vysílením. O skromnosti Japonců třeba dodati, že je to skromnost z bídy a chudoby a že celé kraje bývají zachváceny fthisí a vysílením; zprávy ty ovšem japonská vláda potlačuje.

Školství.

Ústředí „pro ochranu dítek“ rokovalo 22. ledna ve Vídni o povahotvorné slabosti dnešní školy. Povolaný řečník z Mnichova přednášel o mnichovském systému vychovávacím a jeho důležitosti i úspěšnosti při tvoření povahy v dítěti. System mnichovský spočívá na tom, že nepřestává na pouhém intellektualním učivu, ale staví dítě do pracovních a společenských situací a tu je vede. Proto se školami spojeny: dílny, zahrady praktické, laboratoře, kuchyně školní. Při školách pokračovacích pak práce praktická tvoří střed vychovávání. A to nejen tak, že pouze učni jsou zabíráni k práci, ale i tovaryši a mistři, takže škola je skutečným životem s životními situacemi.

„Státoobčanské vzdělání“ jest jedním z moderních hesel školního i poškolního výchovu v Německu. Královská akademie erfurtská r. 1900 vypsala cenu na nejlepší rozřešení této otázky. A cena přiřčena mnichovskému paedagogovi Dru. Kerschensteinerovi, jehož kniha „Staatsbürgerliche Erziehung der deutschen Jugend“ vloni vydána pro veřejnost. Autor dotýká se v ní hluboko jak výchovných, tak socialních problémů. A také cvičení v těch státoobčanských ctnostech — jakožto socialních — klade možným pouze v praktickém cviku práce a výroby. Poškolní výchov občanský koná se tak v dílnách s pokračovací školou spojených. Ale i školní výchov občanský konati se má ve školách nového systému, a zcela novou methodou. Dnešní „knihovou“, učivou školu třeba proměniti v pracovní školu, ve školu života. Škola nemá býti ničím jiným než život sám, ale ovšem z mládí pro mladé třeba vůdce do tohoto života, vůdce vzdělané, psychology, paedagogy, kteří by soustavně vésti dovedli. Učení jest vedlejší, vedení jest hlavní.

*

Národní rada moravská (školní odbor) svolala schůzi ve prospěch vyučování slovanských jazyků na našich středních školách. Směrodatné kruhy se mají zasadit o zavedení ruštiny, polštiny a srbsko-charvatštiny.

Zemský moravský sněm už podruhé klopýtá o školské záležitosti. Skupiny národní, skupiny zájmové, ba i strany české stojí proti sobě! Mezi Cechy a Němci vede se boj o pozemštění měšťanských škol a nový statut při zakládání jich; mezi městy a venkovem jde spor o zrušení školního platu a uhražování jeho zemskou přirážkou. A konečně skrytý boj mezi stranami agitačními a mezi stranami poplatníků a spořivých politiků vede se o zkrácení služební doby učitelské a zvýšení platů.

V Haliči je dosud 633 obcí beze škol. Nejvíce v okresu Lisko, kde ze 154 obcí školy nemá 86 obcí. Jen 20 okresů má co obcí, to škol; 8 okresů nemá ani polovici škol co obcí.

*

Nedávno konaly se ve Vídni porady o tělocviku mládeže. Byli tu zástupci vlády, učitelstva atd. Již dávno nečetli jsme rokování

tak planého a jalového, jako někdy při těchto poradách, jejichž výsledek jest asi ten, že „by se mělo něco státi“ a že v ministerstvu má na to býti zřízena zvláštní sekce; jinak bylo viděti, že málo kdo z účastníků ví, co vlastně chce, co jest možno a nemožno.

*

Krakovští universitní professoři, děkani přísl. tří fakult podali veřejnosti protest proti zemskému výboru haličskému, že nebere ohledu na jejich referáty a terna stipendijní a stipendia udílí komu chce, a ne komu senát navrhne. Tak ze 55 navržených kandidátů zemský výbor dal jen 14 stipendia a 16 jich zadal nenavrženým. Za takové opět a opět užívané prakse zemského výboru senát universitní že vzdává se vší spolupůsobnosti při dalším udělování stipendií.

*

Náklad na jednotlivého posluchače universitního v Praze byl v minulém roce školním takovýto:

Na fakultě	Úhrnný náklad univ. č.	Úhrnný náklad univ. n.	Počet posluchačů v z. s. česk.	Počet posluchačů v z. s. něm.	Na jednoho česk.	Na jednoho něm.
právnické	187.100 K	152 000 K	1935	734	96 K	207 K
lékařské	724.100 „	769.300 „	631	344	1148 „	2236 „
filosofické	722 900 „	580.700 „	1453	595	497 „	976 „
bohoslovecké	93.900 „	8 .500 „	109	60	861 „	1358 „

Němečtí posluchači pražští přijdou tedy státu mnohem dráže nežli čeští, průměrně víc než dvakráte tak draho. Z nákladu řádného celé university připadá na českého posluchače 414 K, na německého 909 K.

Život a čilost mezi katolickým studenstvem německým v naší říši znamenitě vzůstá. Už i v Praze zdá se, že akademický spolek německý je silnější a čilejší než český — ač by se nadál každý opaku. — Zvláště široko pak rozvíjí se katolický spolkový život akademický ve Vídni. Jedním z nejpěknějších a nejúspěšnějších toho života zjevů jest socialní působnost akademiků katolických. V roce vzdělávají se v tom směru ve Vídni pořádáním kroužků, kursů, přidávajíce se jako pomocné skupiny ku spolkům jiným (vincenckým, tovaryšským, dělnickým, učňovským atd.) Pomoc jejich nejčastěji záleží v přednáškách, řízení vzdělavacích schůzí, ve výpomoci při řízení úředním a pod. V prázdninách pak tutéž činnost přenášejí na venek. Tak založeno 113 ferialních socialních skupin akademických z Vídně. Zkušenosti ve skupinách nabyté se pak v ústředí v semestru sdělují navzájem. Ústředí v čas potřeby dává ferialní skupině rady a výpomoc poskytuje.

Brněnský „Spolek českých akademiků“ jsa v začátcích potřeboval by více podpory.

Katolicko-universitní spolek solnohradský v minulém roce měl nových příjmů 350.000 Darem mu došlo i mnoho knih, přístroju vědeckých, obrazů, ba i hojnost nábytku na vypravení příští university.

Nechvalně se proslavivší „klerikální“ či lépe „jesuitský“ (jak mu nadávali) ministr osvěty Apponyi, ještě než odešel z úřadu, vydal

dvě nařízení; jedním zakázal několik učebnic slováckých, zcela sic nevinných, ale úředními lidmi nesložených; druhým pak poručil vyučování náboženství i po maďarsku, a to hlavní články víry a ve vyšších třídách. Neurčeno zevrubné ani, které jsou ty hlavní články, ani v kterých třídách dlužno vyučovat také po maďarsku, čímž dán neomezený průchod libovůli učících i inspektorů.

Ze szatmárského řecko-katolického semináře vyloučeno pět rumunských bohoslovců proto, že mezi sebou mluvili rumunsky a ne maďarsky. Bohoslovci ohlásili, že nevymůže-li jim metropolita přijetí do szatmárského nebo jiného semináře, odejdou do Rumunska a přestoupí k pravoslaví. Vůbec obtíže a boje národnostní ve sjednocené církvi rumunské živí chuť k odpadům ku pravoslaví. Autonomie pravoslavných je totiž nedotknutější, poněvadž pravoslavných Maďarů dosud není!

Slovenské vysokoškolské mládeže v Prešpurku na fakultě theologické (evangelické) a právnické jest asi 30, organisace nemají. V Pešti jest jí 42 (z toho 30 skutečně studujících) a má svůj Slovenský spolek. Je tam totiž 14 juristů Slováků, 9 mediků, 5 technikův a dva obchodní akademici.

Spolek katolických akademiků charvatských „Domagoj" počal vydávati obrázkový měsíčník pro zábavu a poučení pod názvem „Krijes" vedle svého spolkového listu „Luč", jenž vychází už v VII. ročníku. Lonskou velkou akcí spolku byl sjezd ve Splitě za účasti 700 žáků středoškolských a akademiků. — Po prázdninách vydán kalendář studentský „Domagoj".

Počet dívek-privatistek na středních školách stále vzrůstá. V tomto školním roce jest už na českých gymnasiích a realkách v Čechách 265 a 268 dívek, na Moravě 132 a 180. Poměrně tedy na Moravě více! Vždyť české obyvatelstvo Moravy je hodně pod polovic obyvatelstva českého z Čech. Nápadno je, že dívky dávají přednost realnímu vzdělání: k vůli moderním řečem asi; což by si počaly s latinou a řečtinou? Jen ty, které chtějí lékařství a práva studovat, potřebují jich.

*

O školu, vlastně o spolek učitelský začala boj německá vláda v „říšských zemích" (Elsasko a Lotrynsko) s biskupy štrasburským a metským. Oba biskupi varovali katolické učitele před vstupováním do elsaského všeobecného učitelského spolku, ježto je protikřesťanským. Spolek vida se ohrožen, likvidoval, ale ihned se znovu ustavil jako skupina všeobecného svazu učitelského, který jest ještě pronončovanější. Úřady pak zastaly se učitelů a jejich „svobody občanské".

Italský obranný školní spolek „Dante Alighieri" ve své výroční zprávě za minulý rok udává počet členů na 50.000 a obnos příjmů na 390.000 lir, za 20leté trvání sebral a vydal 5 milionů lir. Pokud spolek hájí jen italské dítky a lid v Americe mezi vystěhovalci a ve Švýcarsku, kde vlašský živel čím dál víc ustupuje, jest obrana jeho chvályhodna. O té také zpráva ze šíří velmi obšírně. Ale mlčí úplně o díle obranném v jihoslovanských zemích, cítí snad, že obrana tam není na místě a nehodna jména tak slavného!

Srbsko a Bulharsko posílají své mladé lidi na studium se stipendiemi do ciziny. Vysílají je stát i spolky. Zajímavo jistě, kam je vysílají. Z přehledu 40 stipendistů obchodní komory sofijské, jak jej komorní orgán „Narodno Stopanstvo“ (Nár. Hosp.) uvádí, v letech 1905—1908 bylo vysláno na odborné zdokonalení 12 do Německa 3 do Čech, 1 k Charvatům, 1 do Ruska, 3 do Francie, 4 do Pešti, 4 do Vídně, ostatních 12 rozesláno po domácích školách. Tedy většina se vzdělává v tomto případě v Německu! A není se co divit, ani kdyby všichni jen do Německa byli posíláni. Jak se šíří Německo na východ!

*

Boj o učebnice ve Francii, biskupy zahájený, začíná bráti takovou povahu, že vládě už to není po chuti. Myslila, že biskupy hrozbou zakřikne, že se leknou a umlknou. Ale naopak postavili se. A teď hrozbu nucena jest vykonávat způsobem, který se zcela příčí zákonu o rozluce. Žalován jest arcibiskup Amette jako hlava episkopátu francouzského, a zatím zákon rozlukový neuznává ho ani jako hlavu diecese. Tak že každý farář sám za sebe odpovídá v konání rozkazů biskupových; biskup také pouze sám za sebe zodpověden jest. A tu najednou uznána celá organisace církevní! Páni sami ještě v těch nových zákonech neumějí chodit! Ale úřad školský takto žalobu podal, soud ji měl zamítnouti jako nepřípustnou, ale přijal ji. A arcibiskup sdělil, že se k soudu dostaví. A pravděpodobné jest, že jej soud osvobodí, neb ť prostá kritika knihy veřejně vydané a odsouzení jí musí býti dovoleno každému občanu. A biskupové promluvili jako soukromí občané, vždyť úřadem nejsou. I když mluvili veřejně, oběžníkem, bylo to vše jenom soukromé — podle rozlukového zákona.

Ostatně důkaz, že učebnice se protiví nauce katolické a urážejí náb. ženské přesvědčení, nebude těžko provésti. Biskupové mohou ještě důkaz rozšířiti a zahrnouti i nevlastenecké, protiobčanské a protispolečenské výroky učebnic. Jest vůbec zjevem naprosté anarchie státního vedení, když v učebnicích dovolí tak různá a duchu národa protivná místa, když schválí učebnice, v nichž uplatňují se směry od krajního anarchismu a socialismu počínajíce! Mnohé úsudky jsou tak naivní a tak nesprávné, že by se stát tak kulturní měl stydět takové nauky dovolit dětem podávat. Tak Aulard píše v „Éléments d'instruction civique“ (Učebnice občanských vědomostí) o daních: „Daně jsou nutny, ale u nás velmi tíživy. Francouzi platí státu ročně právě 4 miliardy daní. Proč? Protože králové a císařové vedli válku pro svou zábavu, vydali mnoho peněz na ně a vypůjčili ohromné obnosy, a my dnes platíme procenta od těch výpůjček.“ A zatím jak je to? Za posledního císařství měla Francie 7 miliard dluhů. Počítejme válku z roku 1870 na vrub Napoleona III a dluhy nově narostlé rovněž na jeho účet. Skončilo tedy císařství ve Francii roku 1871 dluhem 12½ miliardy. Od té doby nebylo králův ani císařů ve Francii, vládly jí stále vlády liberální, republikánské, posledně dokonce radikálně-socialistické. A dnes má Francie (1907) přes 31 miliard franků dluhu státního!

Aulard a Debidour v čítance pro malé děti píší: „Za časů králů ve Francii většina Francouzů byla velmi nešťastna, protože nebyli volni a protože neměli co jíst.“ O Ludvíku XIV píší: „Ludvík XIV byl hrdopýšek a sobec. Kázal si postavit ve Versailles palác, který stál sta milionů, mezitím co nešťastní sedláci musili se často živit pouhou travou!“ O křesťanství píše táž učebnice: „U židů zrodilo se nové náboženství. Nazváno je křesťanstvím od Krista, který je vytvořil. V krátce ukázalo se to náboženství v Gallii... Král Chlodvig i pokřtěný zůstal barbarem. Ale od té doby biskupi zalíbili si Chlodviga, spolčovali se s ním proti jeho nepřátelům a rádi mu odpouštěli vraždy, jakých se dopouštěl.“ A o zásadách mravnosti píše Bayet v občanské mravouce: „Skutky dobré jsou takové skutky, které činí nás šťastny a jsou proto užitečny. Skutky zlé jsou za to škodlivy pro nás i pro druhé lidi... Mravnost nás učí, které skutky činí nás v pravdě šťastnými, je tudíž tak nutnou vědou jako lékařství, které nás učí, co slouží našemu tělesnému zdraví.“

Listy francouzské všech stran začaly si teprv nyní po listě biskupském všímati učebnic svých škol. A nikdy se francouzským pedagogům státním nedařilo tak zle jako teď; rozcupávají je, vysmívají se jim, částečně i hrozí se nad nimi a odsuzují je všichni. Ne všecky ovšem. Má i francouzská škola dobré učebnice, a to v hojnosti. Těch stranických, agitačních jest méně. Učitel může si ze schválených učebnic vybrati kteroukoliv. Nátlak na učitele z obecenstva, aby si vybíral učebnice takové, které rodiče chtějí a ne které on chce, není tedy nic hrozného a protistátního, naopak je to v mezích školských zákonů.

*

Španělští biskupové podali ministerskému předsedovi velký rozklad, v němž protestují proti „laické škole“, kterou ministerstvo dovolilo, jako neutralní, vedle náboženské školy. Dovozují důležitost náboženského výchovu a škodlivost protináboženského ustrojení mladých myslí, jaké zamýšlí škola laická. Poukazují na výroky francouzských vychovatelů z laických škol, kteří (insp. Dequaire-Grobel) zřejmě odmítají výchov neutralní jako neúčelný a naléhají na cílevědomý výchov proti katolicismu.

*

Vyučovací a vychovávací systém anglického pedagoga Cecila Reddie slaví tento rok dvacetileté trvání své. A získal si přízeň, vyvolal následovníky i reformátory. Škola jeho v Abbotsholme stala se jednou z nejhledanějších vychovatelen anglických. Škola jest praktickým ústavem rolnictví a prací živnostenských, spojených s učivem školským (středoškolským) za hojného pohybu, cviků, volnosti a s autonomní kázní. Prvním napodobitelem Abbotsholmu byl učitel tamější Badley, jenž založil ústav podobný v Bedales, ale vzal do něho hochy i dívky do 18 let a zavedl koedukaci. I on pracoval s úspěchem, zavedl také více odborů v učivu na ústavě svém. — Jiný následovník Abbotsholmu byl Dr. Hermann Lietz, rovněž učitel tamější, jenž založil první podobný ústav v Ilsenburgu na Harzi v Německu (1898). Lietz změnil systém tak, že střední školu rozdělil mezi tři ústavy, a tak nejmenší žáci zůstali v Ilsenburgu, střední zavedeni do ústavu v Haubinde a největší

na Biberstein u Fuldy. Tak ústav rozdělen na tři pod jednou vrchní pedagogickou správou. Žáků mají ústavy Lietzovy 220 a trvají už 12 let, tak že několik ročníkův už vypuštěno na vysoké školy a do praktických odborů. Žáci prý se vyznamenávají dobrým úspěchem všude. Podle vzoru těchto škol pouze pro hochy zřízeny ústavy pro dívky, jeden pro mladší ve Wansee u Berlína, druhý v Gaienhofen nad jezerem Bodamským. — Z Ilsenburgu vyšlí učitelé Frei a Zuberbühler založili podobný ústav ve Švycarech. — Ve Francii Desmoulins založil ve Verneuil v Normandii školu podobnou bedaleské, která rovněž už nabyla rozhlasu svými výsledky. — Novotou v tomto vychovávání jest rozmanitost a bohatost prostředků, stálé žití spolu s učiteli, o samotě, bez vlivu jiného prostředí a cviky i otužování tělesné a methoda vůbec co nejvíc praktická. Ale je to dosud výchov jen pro bohaté děti!

*

Anglikánský duchovní Rev. Cecil Grant, známý socialním působením svým, založil před desíti lety ústav pro mládež opuštěnou a zaneprázdněnou, která z mládí nechodivši do školy, chtěla by později dohoniti zanedbané. Měl tu mládež až do 20 let stáří a obě pohlaví pospolu. Vystavuje ze své desítileté zkušenosti v listopadové „Parents' Review“ nejlepší vysvědčení koedukaci. Žádných chyb jí přisuzovaných neviděl (pravděpodobně uměl je předejíti), za to může mluviti jen o jejích dobrých výsledcích. Obě pohlaví na sebe působila navzájem zmirňováním protiv a ostrostí: získávaly i dívky na sebevědomí, širším rozhledu a smyslu pro solidaritu; hoši ztratili mnoho ze své tvrdohlavosti, ukrutnosti, mstivosti. Nebylo prý na nich vad z klášterního vychování pozorovaných: vznětlivosti, zádumčivosti, ustranivosti.

*

Biskupové ruští rozpouštějí jeden seminář za druhým pro „bunty“ seminaristů. Zavřeno už 22 seminářů, v nichž mládež utvořila tajně atheistické a revoluční spolky a úmyslně mařila všecku disciplinu.

Vůbec semináře a akademie duchovenské jsou teď těmi ústavy, jimiž se zabývají skoro všecka „vědomstva“ — úřady ministerské! Svatý Synod vida, že zavírání seminářů pro neposlušnost a revolučního ducha nabylo takových hrozivých rozměrů, vydal okružník k biskupům, v němž radí jim, aby v případě vzpoury žactva, jež se nechce kázni seminární podrobit, nezavírali hned ústavu, že je to nepedagogické, a že jistě všichni chovanci nejsou vinni. Aby nejdřív použili napomínání a domluv, pohrozili tresty, a nepomahá-li to k obnově kázně, aby vyhledali vůdce a podněcovatele vzpoury a vyloučili je. S ostatními mírnými a klidnými žáky, kteří slibí poslušnost, aby pracovali dále, a kdyby jich i sebe menší počet pozůstati měl. Znovupřijetí vyloučených dovoluje se jen po rozhodnutí samého Sv. Synodu.

Ministerstvo „nároní osvěty“ vydalo pak okružník ku všem inspektorům obvodů učebních, o úpravě podmínek, za nichž seminaristé smějí býti přijímáni na university. Přede dvěma lety přístup k universitám byl seminaristům hodně uvolněn, teď za všeobecného rozvratu seminářů znovu jim cestu upravují. Nejen absolventi ze 4. třídy se-

mináře, ale i absolventi nejvyšší 6. třídy, musejí skládati doplňovací zkoušky z mathematiky, fysiky, němčiny a frančiny podle osnovy osmitřídních gymnasií. Doplňovací zkoušky však ať se seminaristům umožní skládat během celého roku, před komisemi zkušebními, jež se při obvodě učebním zřídí.

Dne 19. prosince otevřena slavnostně nová ruská universita v Saratově. Zatím zřízena jen medicínská fakulta — tedy nejnákladnější a největších příprav vyžadující. Ale bylo to možno proto, že v Saratově už byla škola felčarská, která tím snadno se dalo doplniti fakultou. Přihlásilo se ihned 106 posluchačů lékařství.

V synodě církve ruské i ve veřejnosti vede se boj o reformu duchovních akademií. Ruská duchovní škola nižší i vyšší potřebuje reformy. Konservativci myslí, že proto, poněvadž vychovává „buntovníky“, reformisté proto, že nejsou dosti pokrokové a moderní. O nedávném propouštění příliš liberálních professorův a pokárání jiných jsme se zmínili. A reforma zdá se půjde též tímto směrem. Na petrohradskou akademii dosazen už rektor, který jde s konservativci, ač Petrohrad dosud patřil mezi zdroje reformismu a liberalismu církevního. Komise opravní v synodu má jen tři členy pro restrikci, pro zúžení a zostření vyšší bohoslovné školy, a osm členů proti, ale obávají se, že první tři zvítězí. Jsouť mezi nimi vlivní lidé: volynský Antonij, finlandský Sergij a podprokurátor Vladimír Sabler. Metropolita petrohradský Antonij jde s mírnější stranou. Spor ostatně, o nějž jde v reformě, je zvláštní. Menšina chce, aby z duchovní akademie vyloučeny byly všecky světské nauky a zůstaly jen bohovědné discipliny, za to program bohovědný aby byl rozšířen. Menšina a zvláště pro prohloubení theologie ruské horlící volynský Antonij doufá takto vychovati kněze většími theology než politiky. Druhá strana bojí se, že vypuštění světských předmětův učiní kněze akademiky příliš jednostrannými.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. U každého pluku pěchoty, tyrolských myslivců a bosensko-hercegovské pěchoty má býti místo nynějších zákopnických oddělení zřízena zákopnická půlsetnina pod velením setníka. Půlsetnina, která má v míru čítati asi 80 mužů (mezi nimi 1 setníka a 2 nadporučíky nebo poručíky) dělí se ve dvě čety. Každé půlsetnině přidělí se 1 rekvisitní vůz pro dopravu technických nástrojů a trhacích látek (ekrasitu), kterými jsou vystrojeny zákopnické prapory naší armády. Též počet zákopnických praporů bude třeba z 15 nejméně na 16 zvýšiti. Potom by měl každý ze 16 armádních sborů přidělený 1 prapor zákopníků.

U tyrolských zemských střelců zřídí se 4 nové setniny. Železniční a telegrafní pluk má býti rozmnožen o 4. prapor, aby v čas války

mohla býti každému ze 16 armádních sborů přidělena 1 železniční setnina (dosud jsou 3 prapory po 4 setninách). Telegrafní doplňovací kádr, jsoucí dosud ve svazu železničního a telegrafního pluku, má býti rozšířen o 1 telegrafní prapor po třech telegrafních setninách pro obyčejnou telegrafii a 1 setnině pro telegrafii bez drátu. Současně stane se tento prapor samostatným a vystoupí ze svazku železničního a telegrafního pluku, který přemění název v železniční pluk. Místo automobilového kádru postaví se automobilové oddělení s větším počtem důstojníků a mužstva.

Místo vzduchoplaveckého ústavu zřídí se silné vzduchoplavecké oddělení, které má býti přechodem k postavení vzduchoplaveckého praporu.

Po provedené dislokaci vojska v Bosně a Hercegovině na jaře t. r. zůstanou v garnisonách těchto zemí jen samostatné pěší prapory bez plukovního svazku a následkem toho bez plukovní hudby. Proto nařídilo ministerstvo války zřízení garnisonních hudeb v Sarajevě a v Mostaru 1. únorem t. r. Každá garnisonní hudba bude mimo kapelníka pozůstávati z 1 plukovního bubeníka, 1 šikovatele, 3 desátníků, 4 svobodníků a 26 hudebníků bez hodnosti.

Pro horskou válku byla zavedena horská houfnice o ráži 10 *cm* modelu 8. Touto houfnicí byly poděleny pluky horského dělostřelectva 15. a 16. armádního sboru (v Bosně, Hercegovině a Dalmacii). 4 horské houfnice tvoří 1 baterii. K dopravě těchto 4 houfnic a 480 nábojů (granátů a šrapnelů) jest každé baterii přiděleno 80 mezků. Při střelbě jest mužstvo, houfnice obsluhující, chráněno ocelovými štíty, které jsou upevněny na lafetě houfnice. Mimo to konají se pokusy s novým 7 *cm* rychlopalným horským dělem, které má býti zavedeno místo nynějšího modelu 99.

Velitelem nově zřízené dopravní brigády (skládající se ze železničního a telegrafního pluku, vojenského vzduchoplaveckého ústavu a automobilního kádru) byl jmenován generálmajor Schleyer, v tomto oboru vynikající důstojník.

V lednu t. r. vojenský vzduchoplavecký ústav přeměněn ve vzduchoplavecké oddělení. Dosud byl vzduchoplavecký ústav přidělen 1. pluku pevnostních dělostřelců. Po zřízení dopravní brigády byl podřízen přímo velitelství této. Stálý stav vzduchoplaveckého ústavu obnášel 12 důstojníků a 20 mužů; k výcviku bylo ústavu mimo to ročně přiděleno 20 důstojníků a 150 mužů rozličných zbraní. Stálý stav vzduchoplaveckého oddělení bude značně zvýšen. — Balonový park pozůstával z kulatých a podlouhlých (tak zvaných drakových) balonů; první druh hodil se pro volnou plavbu, druhý pro pozorování na upevněném lanu. Oba druhy nebyly řiditelné balony. — Od října 1909 má vzduchoplavecké oddělení 1 řiditelný balon soustavy Parsevalovy v objemu 1800 m^3. Mimo to se staví u rakouské vzduchoplavecké společnosti pro vzduchoplavecké oddělení 1 řiditelný balon soustavy „Lebaudy“ v objemu 3800 m^3. Oba balony jsou opatřeny k pohonu šroubů Deimlerovými motory. Firma Körtig staví pro vzduchoplavecké oddělení řiditelný balon soustavy „Bayard Clement“ o objemu 2000 m^3. — Při dodání všech řiditelných

balonů požaduje vojenská správa následující podmínky: rychlost 45 *km* v hodině, výstup do výšky 1500 *m*, plavba ve vzduchu bez přestání 8 hodin, nosnost pro posádku 5 mužů. — Uniformy vzduchoplaveckého oddělení jsou štikově šedé s ocelově zelenými výložky (jako u zákopníků), bílé knoflíky, na límci co odznak balon. Posádkou jest vzduchoplavecké oddělení ve Fischamendu v Dol. Rakousích, kde jest pro řiditelné balony postavena kůlna 180 *m* dlouhá, 20 *m* široká a 20 *m* vysoká. — Vojenské správě byly darovány tyto aeroplány, s kterými se konají pokusy na Kamenném Poli u Vídeňského Nového Města: aeroplán soustavy Farmanovy (darovaný syndikátem Karczag-Walnerovým), aeroplán Wrightův (daroval pán z Liebenů; tento pán zakoupí pro vojenskou správu a daruje ještě jeden Wrightův aeroplán), aeroplán Blériotův (darovaný panem z Radovitzů). 400 důstojníků, kteří byli již dříve vycvičeni v plavbě balonem, hlásilo se ke vzduchoplaveckému oddělení. Zvláště schopní z nich budou nákladem státu v cizině vycvičeni v řízení aeroplánů.

Rakouské Deimlerovy dílny dodaly technickému vojenskému komité ve Vídni 2 moderní automobilové elektrické osvětlovače, které možno co dvoukolku připnouti ku každému automobilu. Ministerstvo války zakoupilo 10 rychlých nákladních automobilů pro dopravu střeliva k bojujícím vojům. Každý automobil snese zatížení až 2½ tun. Tyto automobily lze v krátké době upraviti k dopravě raněných. — V Tirolsku má býti na několika poštovních automobilových liniích zaměstnán a vycvičen vojenský personál pod dozorem důstojníků, aby vojenská správa měla v čas války dostatečný počet spolehlivých řidičů automobilů v horách.

K obsluze těžkých pevnostních a pobřežních děl (zvláště v pancéřových věžích a kasematách) se strojním zařízením, k správě dělostřeleckého materiálu pevnostního a pobřežního dělostřelectva, k dohlídce a práci v arsenálech, vojenských dílnách, skladištích atd. zřídilo ministerstvo války skupinu technicky vycvičených dělostřeleckých mistrů. V Pulji a Castelnuovu spravují tito mistři též nástroje k měření vzdáleností. Dělostřelečtí mistři jsou osoby vojenského stavu a dělí se ve 2 skupiny: dělostřelecké vrchní mistry 1. a 2. třídy (gažisty mimo hodnostní třídu, jako štábní profosové) a dělostřelecké mistry 1., 2 a 3. třídy (hodnost ohněstrůjců, četařů, desátníků). Aspiranty dělostřeleckých mistrů jsou jmenováni dělostřelci, kteří s úspěchem kurs pro dělostřelecké mistry absolvovali.

Roku 1912 bude míti Rakousko-Uhersko 12 bitevních lodí, 12 křižníků a 108 torpedových i podmořských lodí. Italie v roce 1912 18 bitevních lodí, 32 křižníků, 152 torpedových a podmořských lodí. Anglické válečné loďstvo jest 9½krát, válečné loďstvo Spojených Států 5krát, německé válečné loďstvo 3½krát, francouzské 3¼krát, japonské 3krát, italské $2^1/_{10}$krát, ruské 1¼krát silnější loďstva rakousko-uherského. Nynější obchodní přístav Šebeník má býti přeměněn ve válečný přístav.

Z podmořských člunů rakousko-uherského válečného loďstva byly č. I. a II. vystavěny v Pulji, č. III. a IV. v loděnici „Germanii“

v Kielu. Č. V. a VI. dostavují se v loděnici u Whiteheada v Rjece. Délka jednoho člunu jest 43·2 *m*, šířka 3·75 *m*, člun vytlačí na vodě 240 tun, pod vodou 300 tun vody. Rychlost na vodě 12·1 námořních mil, pod vodou 9·2 námořních mil. Na vodě jest člun hnán petrolejovým motorem o 600 koňských silách, pod vodou elektromotorem o 30 koňských silách. Přípravy k ponoru pod vodu trvají 6 minut, ponor sám 30 vteřin. Čluny mohou se bez obtíží pohybovati v hloubce až 20 *m* pod hladinou moře a vydrží tlak vody ve hloubce až 50 *m*. S topivem vystačí člun až na vzdálenost 1000 námořních mil. Čluny vyzbrojeny 2 torpedovými rourami o průměru 45 *cm* a 2 torpedy. Posádka jednoho člunu pozůstává z 1 důstojníka, 3 poddůstojníků a 12 námořníků.. Při ponoru 10 *m* není cítiti již žádné vlnobití. Každý člun stojí 1·2—1·6 milionů korun. Počátkem roku 1910 má Anglie 55, Francie 68, Rusko 21, Spojené Státy severoamerické 12, Japonsko 9, Italie 6, Německo 8 a Rakousko-Uhersko 4 podmořské čluny. Ve stavbě jest mimo to v Anglii 16, ve Francii 42, v Rusku 9, ve Spojených Státech severoamerických 14, v Japonsku 6, v Italii 7, v Německu 4 a v Rakousko-Uhersku 2 podmořské čluny.

Dunajská flotila byla sesílena 4 patrulovými čluny, hnanými benzinovými motory o 300 koňských silách. Rychlost člunu 21—22 námořních mil v hodině. Každý člun vyzbrojen 1 strojní puškou kalibru 8 *mm*, která umístěna v malé panceřové věži.

Velitelství válečného loďstva zakoupilo v Marseillu jachtu „Nirvanu“ za 600.000 K, která byla vyzbrojena děly a zařaděna pod jménem „Taurus“ do rakousko-uherského válečného loďstva jako staniční loď našeho velevyslance v Cařihradu. Velevyslanec obdrží mimo to k disposici od našeho válečného loďstva 1 motorový člun.

Proč zbrojí Japonsko? (O.) Aby Japonsko mohlo ochrániti svoje obchodní loďstvo a udržeti pro ně námořské obchodní cesty volné, potřebuje nutně silného válečného loďstva. Proto, budujíc vždy nové válečné lodě, sesiluje Japonsko rychlejším tempem svoje válečné síly na moři. Japonsko jest jako Anglie ostrovní velmocí a přerušení vývozu a dovozu Japonska s cizinou nepřátelským válečným loďstvem znamenalo by pro Japonsko veliké ztráty z národního jmění a po případě vyhladovění japonské ostrovní říše, která jest co do potravin odkázána na cizinu, zvláště na dovoz rýže z Číny a jižní Asie. Aby si Japonsko pro případ srážky s některou velmocí volnost pohybu na moři pro svoje obchodní loďstvo zachovalo, buduje s největším napjetím finanční síly válečné lodě, které co do rozměrů, rychlosti a výzbroje vyrovnají se úplně konkurentům Japonska ve východní Asii. Výhodou Japonska jest, že jeho válečné loďstvo může se opírati o blízkou domovinu, kdežto loďstva ostatních velmocí ve východní Asii musela by býti sesílena z daleké otčiny novými loděmi, aby s úspěchem mohla čeliti rychle shromážděnému loďstvu Japonska. Jak evropské státy, tak i Spojené Státy severoamerické, musí počítati s tím, že Japonsko v případu války s jedním nebo s více z nich bude hleděti vyvolati v jejich osadách povstání domorodců. Jen rychlým potřením japonského válečného loďstva a do-

sáhnutím nadvlády ve vodách japonských mohl by stát, jsoucí ve sporu s Japonskem, zameziti nebezpečí, které by jeho osady a zámořský obchod se strany Japonska ohrožovalo.

Jak svrchu podotknuto, cítí se Spojené Státy severo americké ohroženy ve svém zámořském obchodě ve východní Asii konkurencí Japonska. Však nejen vývoz Spojených Států severo-amerických jest obchodní konkurencí Japonska ohrožen, nýbrž i jejich osady východo-asijské jsou vydány náhlému útoku Japonska. Po válce španělsko-americké připadly ostrovy Filipiny a ostrov Guam (Marianské čili Ladronské ostrovy) Spojeným Státům severoamerickým. Filipiny se 7—8 miliony nepokojného obyvatelstva tvoří most mezi Japonským ostrovem Formosa a bohatými nizozemskými koloniemi v jižní Asii, kterým Japonsko věnuje pozornost. Spojené Státy severo-americké, vystihnuvše strategickou důležitost Filipín pro svoje velmocenské postavení ve východní Asii, opevňují tyto ostrovy. Filipiny mají se státi oporou amerického válečného loďstva při hájení důležitých politických a obchodních zájmů severo-amerických ve východní Asii a vůbec v Tichém Oceanu. Zvláště hlavní město souostroví, Manila, bylo s předsunutým námořním přístavem Cavite přeměněno ve válečný přístav prvního řádu, spojený s opevněným ležením. V manilském přístavu kotví četné pancéřové, torpedové a podmořské loďstvo severo-americké republiky a též pozemní vojsko na Filipinách bylo sesíleno. Se San Franciskem jest Manila přes ostrovy havajské spojena podmořským telegrafním kabelem. Na ostrově Guamu zřízena opevněná uhelná stanice pro válečné loďstvo severo-americké a ostrovy havajské byly v posledních dvou letech tak opevněny, že tvoří silnou oporu tohoto loďstva. Stavba panamského průplavu, této důležité budoucí tepny mezi východním a západním pobřežím Spojených Států severo-amerických pokračuje pod správou vojenských úřadů této velmoci rychle ku předu. Průplav, který se opevňuje, má býti dohotoven mezi rokem 1916—1920. Potom bude možno válečnému loďstvu severo-americké republiky spojiti v krátké době eskadru atlantickou s eskadrou tichomořskou. Z válečných příprav Spojených Států severo-amerických jest viděti, že vážně počítají s útokem Japonska na svoje državy v Tichém Oceanu, po případě na vlastní pobřeží při Tichém Oceanu (států: Kalifornie, Oregonu a Washingtonu), které se též opevňuje. Možná, že vláda severo-americké republiky bude donucena veřejným míněním v Americe zakročiti proti Japonsku dříve, nežli panamský průplav bude zcela dostavěn. V americkém lidu, zvláště na západním pobřeží, stoupá antipathie k Japoncům i Číňanům. Ochrannými zákony hledí se tichomořské pobřežní státy ubrániti proti vystěhovalcům žlutého plemene, kteří svojí houževnatostí a lacinou prací s úspěchem konkurují s americkým obchodníkem, maloživnostníkem a dělníkem. Antipathie Američanů přešla v Kalifornii až k násilnostem proti Japoncům i Číňanům, což vyvolalo bouřlivé projevy japonského tisku a lidu v otčině proti Spojeným Státům severo-americkým. Jen s těží uklidnili vlády obou politických a obchodních soupeřů v Tichém Oceanu rozvášněné obyvatelstvo. Spojené Státy severo-americké čekají na dostavění panamského

průplavu a Japonsko cítí se ještě na moři slabým proti četnému loďstvu severoamerickému Mimo to chce Japonsko ještě dříve vyrovnati svůj účet s Ruskem, nežli se hodlá pustiti do zápasu s republikou severoamerickou o nadvládu v Tichém Oceanu.

Jak jest připraveno Japonsko na možnost srážky s Ruskem nebo Spojenými Státy severoamerickými? Diplomaticky sotva, protože jeho spojenec Anglie — při nynější politické situaci — nestál by po boku Japonska proti spřátelenému Rusku, tím méně proti anglosaským Spojeným Státům severoamerickým. Anglie potřebuje Ruska jako protiváhy své politiky proti Německu. Kdyby se Anglie jako spojenec Japonska postavila proti Rusku, vehnala by toto do trojspolku. Válka Anglie k vůli Japonsku proti Spojeným Státům severoamerickým byla by v Anglii na nejvýš nepopulární a Anglie by mohla počítati se ztrátou svých osad v Severní Americe, které by severoamerická republika ihned zabrala. Proti Rusku může tedy Japonsko počítati na základě smlouvy jen s pomocí Číny. Úmluva mezi Japonskem a Čínou, v případě války Japonska se Spojenými Státy severoamerickými, nebyla prý uzavřena. Válka mezi Japonskem a Spojenými Státy severoamerickými rozhodla by se na moři a kdyby i slabé čínské válečné loďstvo chtělo ve prospěch Japonska do války zasáhnouti, nepadla by tato pomoc Číny tak na váhu, jako když Čína zůstane neutrální, a obchod mezi Japonskem a Čínou neutrpí následkem toho větší pohromy válečnými křižníky severoamerickými. Prostřednictvím blahovolné neutrality Číny může Japonsko zůstati v obchodním spojení s celým světem; postavila-li by se Čína po bok Japonska proti Spojeným Státům severoamerickým, byl by v případě vítězství loďstva severoamerického přerušen zámořský dovoz Číny i Japonska a doprava potravin z Číny do Japonska. Proto asi sotva vyžádá si Japonsko pomoc Číny proti severoamerické republice.

Ani finanční pohotovost Japonska není dosud taková, aby se mohlo pustiti do velké války, ve které by třeba muselo současně bojovati proti Spojeným Státům severoamerickým a Rusku. Nedostatek peněz zabránil, jak dějiny učí, dosud ale velmi zřídka válce mezi státy. Válka s Ruskem v roce 1904 a 1905 stála finančně slabé Japonsko mnoho a Japonsko neobdrželo od Ruska žádné válečné náhrady. Stopy ruskojaponské války nejsou v Japonsku ještě zažehnány a vláda by se za nynějších finančních poměrů odhodlala k válce jen tenkráte, kdyby mělo vyhlídku na vítězství. Tato vyhlídka skýtá se Japonsku v přítomnosti a dohledné budoucnosti při srážce s Ruskem, když toto zůstane ve válce bez spojence. Potřebné peníze by Japonsko opatřilo buď zahraniční půjčkou nebo národní půjčkou domácí. Tato by měla při popularitě války s Ruskem dobré vyhlídky, zahraniční půjčku bylo by Japonsko nuceno uzavříti asi při nízkém kursu a za méně příznivých podmínek. Na pováženou by bylo, že by vnitřní půjčkou — v případě nezdaru války se strany Japonska — bylo finančně skoro vyčerpáno a těžko našlo doma nové peníze na zaplacení válečné náhrady vítězovi.

Vojensky jest Japonsko v převaze ve východní Asii jak proti Rusku tak i proti Spojeným Státům severoamerickým. Jsouc svými výbornými vyzvědači velmi dobře obsluhováno, zařizuje svoje námořní a pozemní zbrojení tak, aby v případě srážky zachovalo si hned z počátku volnost jednání a převahu při svých válečných operacích. Při válce ve východní Asii jest japonská pozemní i námořní ozbrojená moc ve výhodě blízkostí Japonska s ruskými a americkými osadami ve východní Asii. Proto může vystoupiti náhle a rychle s velikou převahou, dosáhnouc tak již na počátku války úspěchů. Při vypuknutí války Japonska s některým státem ve východní Asii možno počítati s náhlým a zákeřným přepadením kolonií a loďstva se strany Japonska bez předchozího vypovězení války, jako za války ruskojaponské.

S náhlým otevřením nepřátelství se strany Japonska počítá jak Rusko tak i Spojené Státy severoamerické. Obě tyto velmoci hledí svoje obranné posice ve východní Asii tak sesíliti, aby tyto při útoku Japonska mohly se tak dlouho japonské převaze ubrániti, nežli dojde jim pomoc z dalné otčiny. Jak americké tak i ruské pozemní vojenské oddíly v jejich východoasijských osadách jsou již v míru uvedeny ve válečný stav. Ruské pozemní vojsko východně jezera bajkalského čítá v míru asi 160.000 mužů, severoamerická pozemní moc na Filipinách a havajských ostrovech jest v míru silna asi 25.000 mužů. Většina ruského vojska jest soustředěna v přímořské a zabajkalské oblasti, opírajíc se o pevnosti Vladivostok, Nikolajevsk a o opevněný záliv Posiet blíže hranic Koree. Severoamerické pozemní vojsko jest, mimo slabé oddíly roztroušené po celém filipinském souostroví, soustředěno v silně opevněné Manile. Tento válečný přístav jest též oporou severoamerického loďstva ve východní Asii. Filipinská severoamerická eskádra má 4 pancéřové bitevní lodě, 4 pancéřové křižníky a četné pobřežní i torpedové loďstvo (mezi nimi 5 podmořských člunů). Ruské východoasijské loďstvo skládá se jen ze 2 křižníků (Askold se 6.000 tunami nosnosti a Zemčug se 3.000 tunami nosnosti) a z pobřežních a torpedových lodí i člunů (1 dělového člunu, 9 torpedoborců a 18 torpedových člunů). Dle zpráv časopisů rozmnožilo Rusko svoje torpedové loďstvo v Tichém Oceanu a sesílilo na řece Amuru flotilu dělových člunů. Do Vladivostoku byly dopraveny též podmořské čluny (14 kusů). Hlavní oporou ruského loďstva ve východní Asii jest Vladivostok. Chybou ruských tichomořských přístavů jest, že bývají až 4—5 měsíců v roku zamrzlé a jen ledoborci lze prolámati v ledu průplav z přístavu k otevřenému moři. Tento ledový pás skýtá ale v zimě nejlepší ochranu proti silnému loďstvu japonskému; proto Japonsko asi sotva otevře válku na podzim, kdy ruské břehy počínají zamrzati. Japonsko, čekajíc na vhodné politické seskupení velmocí pro svoje záměry a pracujíc o finančním sesílení, rozmnožuje svoji ozbrojenou moc dle určitého plánu. Od války ruskojaponské vzrostlo jeho pozemní vojsko skoro o 80% a válečné loďstvo o 60%. Z těchto příprav jest viděti, že Japonsko pomýšlí na dřívější srážku s Ruskem, která by se hlavně odehrála na zemi. Rusko nemá ve východní Asii žádného

panceřového loďstva, jeho námořní přípravy čelí jen na obranu pobřeží, zvláště výše uvedených válečných přístavů a řeky Amuru. V nové válce ruskojaponské jest japonské válečné loďstvo od prvního okamžiku neobmezeným pánem otevřeného moře a uzavře blokádou celé ruské pobřeží od průlivu Beringova až po řeku Tumen na rusko-korejské hranici. Co se za tímto závojem japonských válečných lodí proti Rusku připravuje, dozví se toto možná oklikou přes cizí státy; slabé ruské tichomořské loďstvo sotva bude moci blokádu protrhnouti, aby vyzvědělo, co se za japonským loďstvem děje. Po blokádě ruských přístavů a ruských válečných lodí v nich, může si Japonsko voliti místa, kde uzná za nutné oddíly pozemního vojska vyloditi.

Proti Spojeným Státům severoamerickým má Japonsko na moři těžší postavení. V Manile kotví silné a moderní panceřové americké loďstvo. To musí býti před příjezdem severoamerického loďstva, které přes opevněné ostrovy havajské z otčiny bude spěchati Manile na pomoc, zničeno. Nepodaří-li se zničiti severoamerické loďstvo na Filipinách Japonsku, nemůže toto celou silou obrátiti se proti panceřovému loďstvu severoamerické republiky blížícímu se od havajských ostrovů k Filipinám. Japonsko by muselo část panceřového loďstva ponechati před Manilou k pozorování tamní severoamerické eskádry a seslabené japonské hlavní loďstvo by sotva mohlo počítati na vítězství nad silnějším a modernějším hlavním loďstvem severoamerickým, plujícím z Ameriky k Filipinám. Podaří-li se však Spojeným Státům severoamerickým svoje loďstvo v Manile soustředíti, jest pro Japonsko válka na moři skoro ztracena. V tom případě by stálo asi 36 panceřových bitevních lodí a 16 panceřových křižníků Spojených Států severoamerických proti asi 16 panceřovým bitevním lodím a 15 panceřovým křižníkům Japonska. Proto možno v případě srážky těchto velmocí očekávati, že Japonsko bude hleděti zákeřně přepadnouti americké loďstvo na Filipinách v nejhlubším míru, aby je zničilo před příjezdem hlavního loďstva severoamerického z otčiny. Současně vyvolá Japonsko asi povstání Filipinců proti Američanům, aby učinilo neškodnými menší americké garnisony po celém souostroví roztroušené. Též možno počítati s tím, že Japonsko přepraví v krátké době část pozemní armády na Filipiny, aby se jich před příjezdem amerického loďstva z otčiny zmocnilo a pevnosti Manily, hlavní to opory Spojených Států na Filipinách, před spojením loďstev severoamerických dobylo. Pravděpodobno též, že japonští přistěhovalci na ostrovech havajských podniknou pod velením japonských důstojníků útok na tamější americká opevnění, aby tuto basi Spojených Států severoamerických dostali do svých rukou. Válka Japonska se Spojenými Státy rozhodne se na moři. Teprve po vítězství na moři mohlo by Japonsko, opírajíc se o dobyté ostrovy havajské, přenésti válku na území severoamerické republiky v Americe.

Válka ruskojaponská byla by převážně pozemní. Jak se Japonsko vojensky na srážku s Ruskem připravuje, jest viděti z tohoto: Proti 1 gardové pěší divisi, 19 armádním pěším divisím, 1 pěší divisi na

ostrově Formose, 1 záložní gardové pěší brigádě, 19 záložním armádním brigádám pěchoty, 4 jízdeckým brigádám, 3 samostatným brigádám polního dělostřelectva, 2 brigádám a 9 samostatným bateriím pevnostního a pobřežního dělostřelectva, 3 samostatným horským bateriím, 1 dopravní brigádě (železniční a telegrafní oddíly) Japonska může Rusko v 8 -14 dnech shromážditi 9 divisí východosibiřských střelců (již v míru uvedených na válečný stav), 3 záložní pěší divise (jedna v Irkutsku, dvě v Omsku), usurskou jízdeckou brigádu, transbajkalskou kozáckou jízdní brigádu (může býti sesílena na jízdeckou divisi) a 6 pluků sibiřských kozáků v západní Sibiři (možno sorganisovati v jednu jízdeckou divisi). 5 divisí východoasijských střelců a usurská jízdecká brigáda stojí mezi Chabaronskem na Amuru a Vladivostokem, 4 divise východosibiřských střelců a transbajkalská kozácká brigáda jsou posádkou mezi Irkutskem a Nerčinskem. Obě tyto skupiny spojuje mandžurská železnice ze Zabajkalska přes Charbin do Vladivostoku. Tato dráha běží přes 1.000 km čínským územím a jest chráněna jen slabými ruskými vojenskými oddíly. V Mandžursku (kolem Mukdenu) a v Korei stojí 10. a 13. japonská armádní pěší divise, v Mandžursku též silné čínské vojenské oddíly. Tato vojska mohou za války postoupiti z Mukdenu podél železnice k Charbinu a přerušiti zde spojení mezi oběma ruskými skupinami. Po uzavření čínskojaponské smlouvy pronikly do veřejnosti zprávy o sesílení čínských posádek v Kirinu, Zizicharu. Charbinu, Aigunu a podél mongolských hranic. Tím jest ruská trať ze Zabajkalska přes Charbin do Vladivostoku ještě více ohrožena. Čína může ve své zemi sesilovati posádky libovolně, kdežto Rusko jest mírem s Japonskem vázáno, že ruská železniční stráž smí obnášeti jen jistý počet mužstva pro každý kilometr tratě. Podaří-li se Japonsku a Číně ve válce s Ruskem mandžurskou dráhu dostati do svých rukou, což následkem slabých ruských železničních oddílů v Mandžursku pravděpodobno, bude ruské vojsko mezi Chabarovskem a Vladivostokem stojící odříznuto od Irkutska Tím jest osud ruských oddílů v pobřežní oblasti jižně Amuru skoro spečetěn Od moře odříznuty blokádou japonského válečného loďstva a od vlasti odděleny Mandžurskem. jsoucím v rukou nepřátelských, mohou tyto ruské oddíly hledati spojení s vlastí buď po řece Amuru nebo po silnici na ruském levém břehu této řeky. Doprava na Amuru může býti ohrožena nepřítelem z pravého (čínského) břehu; v zimě jest Amur zamrzlý. Silniční doprava mezi Chabarovskem přes Blagovječensk k dráze do Strjetenska je zdlouhavá; tato silnice jest asi 1 800 km dlouhá. Ruská projektovaná dráha podél levého břehu Amuru ze Strjetenska do Chabarovska činí malé pokroky a bude trvati mnoho let. Proto by musely ruské armády postupovati ze Zabajkalska podél mandžurské železnice přes Charbin k Vladivostoku, aby osvobodily ruské oddíly v Přímoří od vlasti odříznuté. Ve válce ruskojaponské trvala doprava ruských oddílů z evropského Ruska do Mandžurska 21—32 dní a též za nynějších poměrů by trvala do Zabajkalska alespoň 18 dní. V Zabajkalsku by se musely teprv ruské armády shromážditi a překonati na

postupu odpor čínských a japonských vojsk, aby po asi 1300 km pochodu dosáhly Vladivostoku. Ke shromáždění armád, k bojům a k pochodům na vzdálenost 1.300 km potřebí ale několik neděl. Do té doby byl by asi osud Vladivostoku a vůbec celého přímoří, jako v Port Arthuru, dávno ve prospěch Japonska rozhodnut. Japonsko má k dopravě četné obchodní loďstvo, dráhu z Port Arthuru přes Mukden k Charbinu a z Fusanu přes Seoul (hlavní město Koree) k ústí řeky Jalu, která dle smlouvy s Čínou prodlouží se až k jihomandžurské železnici. Čína má k disposici dráhu Pekin, Těncin, Taku, Iungping, Hsin-min-tun, Mukden a moře. Mimo to chce Čína postaviti z Hsin-min-tunu podél západních mandžurských hranic novou dráhu, která blíže Zizicharu má ústiti do ruské mandžurské dráhy. Japonsko a Čína by potřebovaly k dopravě a shromáždění vojska v severním Mandžursku a v severní Korei asi čtvrtinu doby, co ruská armáda. Poněvadž Japonci a jejich žáci, Číňané, dovedou svoji mobilisaci dle zkušeností z posledních válek spíše utajiti nežli Rusko, možno počítati s ještě kratší dobou. Proti asi 250 000—300.000 mužům ruského vojska, které by Rusko v prvních 14 dnech mohlo míti k disposici, stála by v stejné době již skoro celá japonská pozemní armáda — kolem 1,520 000 mužů bez domobrany – a větší část čínské armády, ve válce 690 000 mužů silné (mezi nimi 250.000 mužů po evropsku vycvičeného vojska). Jak viděti, mělo by spojené Japonsko a Čína velkou přesilu a mimo to tu výhodu, že mohou ztráty na bojišti z blízké otčiny doplňovati. Ruská pozemní ozbrojená moc čítá ve válce 4,240.000 mužů. Skoro $^4/_5$ ruské armády jsou nyní posádkou v západním a středním Rusku. Z toho viděti obtíže s dopravou velkých mas z evropského Ruska po jednokolejné sibiřské dráze na vzdálenost 5.000 až 6500 km. A dovolil by nynější málo přátelský poměr mezi Ruskem s jedné strany a Rakouskouherskem i Německem se strany druhé odchod ruských armádních sborů od západních hranic Ruska? Ve Finsku (od kterého chce Rusko odtrhnouti gubernii Wiborg), v baltických a polských provinciích a v Kavkazsku jest nespokojenost s ruskou vládou Proto nebylo by radno všechny vojenské oddíly z těchto oblastí odvolati.

Po ukončení nešťastné války s Japonskem přeložilo Rusko zase těžisko své zahraniční politiky z východní Asie do Evropy, zvláště na poloostrov balkanský. Rusko myslíc, že jeho účet s Japonskem jest na delší dobu vyrovnán, připravuje se k postupu na Balkaně a v Malé Asii. Zde mu uzavírá cestu znovuzrozené Turecko a důležité zájmy Rakouskouherska i Německa. Poněvadž Rusko ví, že cestu k Středozemnímu moři přes Balkan a Malou Asii může si otevříti jen po přemožení Rakouskouherska a Německa, zbrojí na své západní hranici a opevňuje pobřeží baltického moře. Při tom přehlíží nebezpečí, které mu ve východní Asii od Japonska a Číny hrozí. Při čtení ruských časopisů není možno se ubrániti pocitu, jako by se ruská veřejnost uměle uzavírala proti všem nepříjemným zprávám z dalného východu. Ruské časopisy přinášejí sice krátké zprávy o postupu japonského i

čínského živlu v Mandžursku a Korei, o neutuchajícím zbrojení žlutých velmocí vychodoasijských, o japonské bezohlednosti — ale jsou to bezbarvé noticky na posledních stránkách listu. Na čtenáře činí vše dojem, jako by ruská žurnalistika chtěla veřejnost ukolébati v domnění, že z východu žádné nebezpečí Rusku nehrozí. Zrovna tak si počíná větší část časopisů v Rakouskouhersku proti nebezpečí, které hrozí naší říši na jihozápadu a jihu. Jen „Novoje Vremja“ při příležitosti mluví vládě i lidu do svědomí, upozorňujíc na postup Japonska, který se děje dle určitého a dobře promyšleného plánu. V delších článcích poukazuje tento ruský časopis na to, že vážnost Ruska jak u Japonců, tak i u Číňanů již dávno poklesla, a jako důkaz uveřejňuje následující událost: V Charbině, který leží na dráze ze Zabajkalska do Vladivostoku v severním čínském Mandžursku, provozuje Čína od míru portsmouthského (uzavřeného mezi Ruskem a Japonskem) soudní, policejní a správní moc. Jen ruská čtvrt v Charbinu a dráha jsoucí v ruské správě jsou z čínské právomoci vyňaty. Do nedávna si Čína netroufala užíti svých práv proti ruským poddaným. Nyní se najednou čínské úřady upamatovaly na práva jim z míru portsmouthskéko plynoucí a odsoudily ruské řemeslníky, kteří se opili, k ranám holí. Rozsudek byl vykonán a ruští odsouzenci byli tak zbiti, že zůstanou do smrti mrzáky. Ruské úřady, které dříve ujaly se ihned každého ruského příslušníka, neučinily nic proti tomuto trestu. Zpráva o stlučení Rusů a žádném zakročení ruských úřadů v jejich prospěch rozšířila se rychle mezi Číňany v Mandžursku a zvýšila jejich sebevědomí. Toť viděti v poslední době v sebevědomém vystupování Číňanů proti příslušníkům kavkazského plemene, zvláště proti Rusům. Energické zakročení čínských úřadů v Charbinu proti ruským příslušníkům mohlo se státi jen ve srozumění s čínskou vládou. Tato by si ale sotva troufala tak rázně vystoupiti, kdyby neměla záda kryta Japonskem, s kterým jest po uzavření smlouvy na vzájemnou obranu úplně za jedno.

Po uzavření dohody s Čínou postoupilo Japonsko o hodně k dosažení svého cíle: Pokračovati v příznivé době ve válce proti Rusku. Dojde li k válce, bude museti Rusko asi bojovati na dvou frontách a sice proti Japonsku a proti Číně, dle toho za nepříznivějších okolností nežli roku 1904—1905. A k válce dojde, neboť v Japonsku všechno pracuje k populární srážce s Ruskem. Japonská veřejnost byla výsledky uzavřeného míru s Ruskem v Portsmouthu rozhořčena a japonští poslanci i žurnalistika vytýkali vládě přílišnou povolnost naproti Rusku při stanovení podmínek míru. Od uzavření míru jest hlásání války s Ruskem z nejúčinnějších prostředků agitačních při schůzích a volbách do japonského parlamentu. Zvláště japonská socialní demokracie, která rozšířením průmyslu velice vzrostla, agituje pro válku. A za socialní demokracií stojí masy dělného lidu továrnického, který přílivem z venkova vždy vzrůstá. Tento dělný lid jest velmi nepokojný a očekává od vítězné války s Ruskem zlepšení svých životních podmínek. Japonsko jest přelidněno, Amerika a Australie ochrannými zákony japonským přistěhovalcům uzavřeny a proto obracejí se zraky japonského

lidu na východní Sibiř, kde bohaté a neobydlené nebo jen řídce obydlené nezměrné lány země čekají na vystěhovalce. Japonští agitatoři poukazují v časopisech na veliké bohatství ryb a tuleňů v ruských mořích a řekách, na rozsáhlé lesy, minerální bohatství a částečně též půdu pro rolníka ve východní Sibiři. Chudé poměrně Japonsko upírá proto dychtivě zrak na asijskou pevninu, kde ve východní Sibiři země čeká jen na pilného a přičinlivého kolonisatora, aby mu vydala svoje poklady Pokušení jest pro Japonsko příliš mocné a podmínky pro válku příznivé. Proto můžeme očekávati, že nepřátelství mezi Japonskem a Ruskem jednoho dne náhle propukne.

Zatím konají se v Japonsku v tajnosti a dle určitého pořadu rozsáhlé přípravy, aby tento stát si zajistil ve válce přemoc, rychlost mobilisace a přednosti náhlého přepadu. Asi před rokem upozorňovaly ruské časopisy svoji vládu, že Japonsko přivlastnilo si bezprávně ruský podmořský kabel, který od války ruskojaponské, kdy byl japonskými válečnými loděmi přeříznut, ruskou vládou zapomenut a neupotřeben ležel na dně moře. Rusko v této věci nezakročilo. Nyní má Japonsko tento ruský kabel ve své moci a poněvadž jej dalo v moři na jiné místo přeložiti, neví nyní Rusko, kde leží, odkud v Japonsku vychází a kde na ruské pevnině končí. Korea stala se vůbec japonským majetkem, korejský panovník jest jen loutkou v rukou japonského residenta. Ve smlouvě čínskojaponské bylo Japonsku povoleno japonskou dráhu, vedoucí z Fusanu přes Seoul až k ústí řeky Jalu na hranicích Mandžurska, prodloužiti touto čínskou provincií až k železnici vedoucí z Port-Arthuru přes Mukden do Charbinu (železnice Port-Arthur-Mukden-Charbin byla před válkou ruskojaponskou vystavěna Ruskem a jest nyní ve správě Japonska) Tím získá Japonsko novou dopravní cestu pro své vojsko, které bude možno rychle posunouti až do severního Mandžurska. Aby mělo Japonsko zajištěno dostatečné množství uhlí, vymínilo si ve smlouvě s Čínou postoupení uhelných dolů v Jentaji (jižní Mandžursko), které posud náležely Číně. Tyto doly jsou spojeny dráhou se železnicí jihomandžurskou. Na veřejnost pronikají občas zprávy z ruského území ve východní Asii o zatčení čínských nebo japonských vyzvědačů. Jsou to po většině japonští důstojníci, inženýři a zeměměřiči, ovládající úplně ruštinu a čínštinu. Podél ruských hranic v Mandžursku a Korei zřídila japonská vláda ústavy pro naučení se cizím jazykům, zvláště ruštiny a čínštiny; v ústavech vyučuje se též nářečím východosibiřských mongolských kmenů. Chovanci ústavů jsou jen Japonci. Aby se od Číňanů nelišili, nechají si růsti dlouhé vlasy, které upletou v cop. Tyto ústavy jsou filiálkami japonského ústředního vyzvědačského úřadu v Tokio. Jakmile se chovanci naučí správné řeči a osvojí si zvyky Rusů a Číňanů, konají pod falešným pasem výzkumné cesty na ruském území. Též Rusko založilo ve Vladivostoku seminář pro naučení se východoasijským řečem (japonštině, čínštině a korejštině). Chovanci jsou ruští důstojníci. Ruské pobřeží při Tichém Oceanu se opevňuje a stávající opevnění se sesilují. Ruská vláda podporuje vystěhovalectví svých poddaných do Sibiře,

kam prý se ročně ubírá z evropského Ruska 400.000—600.000 lidí. Na sibiřské dráze má se klásti dvojitá kolej. Aby se východosibiřská dráha vyhnula čínskému Mandžursku, má se podél levého ruského břehu řeky Amuru postavitř nová dráha. Projekt, vystavěti moderní ruskou flotilu na veletoku Amuru, utichl; nejspíše následkem toho, že Amur jest asi po 6—7 měsíců v roce zamrzlý.

Nejnovější události na dalném východě a následky jejich jsou následující: Generální guvernér ruské tichomořské pobřežní oblasti ohlásil ruské vládě větší činnost japonských vyzvědačů na ruském území, sesílené zbrojení Japonska a stavbu japonských opevnění v severní Korei, zvláště při řece Tjumenu. Japonští obchodníci uzavírají obchody v ruském území jen do roku 1911. Japonské dělové lodě měří hloubky v ruských pobřežních vodách, zvláště v zálivech, hodících se k vylodění vojska. Přes protest ruských pobřežních strážníků vylodily japonské válečné lodě námořníky blíže Ochotska a na pobřeží Kamčatky. Vyloděné oddíly fotografovaly a mapovaly pobřeží, vnikly do vnitrozemí a navázaly tam styky se sibiřskými domorodci, zvláště s Tunguzy. V Korei vypukly vážné nepokoje proti Japonsku; k potlačení těchto nepokojů mobilisovalo Japonsko 12 praporů pěchoty, dle všeho celou jednu pěší divisi. Čína protestuje proti porušení rusko-japonského míru v Portsmouthu a charbinské ruskočínské dohody Ruskem, poněvadž Rusko nechce uznati právomocnosti čínských úřadů v oblasti ruské železnice v severním Mandžursku. Časopisy přinášejí zprávy, že Rusko chce docíliti na dalném východě úplné dohody s Japonskem o sporných otázkách. Rusko vyjednává s finančním americkým syndikátem o položení druhé koleje na sibiřské dráze. Finanční ministr Kokovcev byl po návratu z Charbinu přijat v Livadii carem, s kterým měl dlouhé porady. Japonský velevyslanec v Rusku, Motono, odjel k poradám do Japonska. Čína staví dráhu z Kirinu (v severovýchodním Mandžursku) ku korejské hranici u města Sam-su; pokračování dráhy v Sam-su k japonskému moři provede Japonsko. Tím získá Japonsko nové železnice k dopravě vojsk do severního Mandžurska; dráha z Kirinu k jihomandžurské železnici jižně Charbinu jest již otevřena dopravě.

Čáku k vítěznému odražení Japonska a Číny mělo by Rusko ve spojení se Spojenými Státy severoamerickými. Mocné loďstvo této republiky mohlo by, opírajíc se o Manilu, ostrovy Havajské a ruská pobřežní opevnění, přerušiti anebo alespoň velmi ztížiti dopravu japonského pozemního vojska na asijskou pevninu. Při své přemoci mělo by naději na vítězství nad loďstvem japonským. Toto by potom nemohlo chrániti japonských vojenských transportů přes moře do Mandžurska, Koreje a východní Sibiře. Ztížením anebo zamezením dopravy pozemní ozbrojené moci Japonska na asijskou pevninu bylo by Rusko ve výhodě, že by zneenáhla mohlo z evropského Ruska dopraviti dostatečný počet vojska do východní Asie a postoupiti vítězně proti spojeným vojům Japonska a Číny v Mandžursku. Při tom by mohlo počítati s povstáním Korejců proti Japoncům. Válka na zemi by byla

zdlouhavá, ztížena jsouc velkou vzdáleností Ruska od břehů východoasijských a jednokolejnou železnicí sibiřskou. Ruské finanční síly by musely dojíti podpory severoamerické republiky a ruské vojenské dodávky musel by z větší části převzíti severoamerický průmysl. Potom by válka pokračovala rychleji. Severoamerické loďstvo by mohlo japonské válečné loďstvo buď zničiti anebo zatlačiti do japonskych přístavů. Tím by se stalo neobmezeným pánem na moři a přerušilo dopravu i obchod Japonska s cizinou. Japonsko, jsouc odkázáno na dovoz potravin z ciziny, hlavně rýže z Číny, mohlo by býti blokádou severoamerického loďstva vyhladověno. Americké transportní loďstvo mohlo by pod ochranou amerických válečných lodí převézti americké a ruské pozemní vojsko na ostrovy vlastního Japonska a přenésti válku do vlasti Japonců.

Na dvou frontách Rusko samo bojovati nemůže. Buď přeloží těžiště své politiky na dalný východ a dorozumí se s Rakousko-Uherskem i Německem, nebo vydá východní Sibiř Japoncům a Číňanům na pospas a bude celou silou hájiti svoje zájmy v Evropě a v turecké Asii. Možná, že Rusko přece pochopilo, že větší nebezpečí hrozí mu se strany států žlutého plemene a že chce při konečném řešení východoasijského problemu krýti svoje záda dohodou s Anglií a spolkem s Francií. Anglie by se ale octla na rozcestí mezi spojeneckou smlouvou s Japonskem a mezi závazky k Rusku. Anglická diplomacie si ale ještě nikdy nedělala svědomí z nedodržení smluv a šla cestou, která pro udržení velmocenského postavení Anglie by užitečnější. Na Balkaně chce Rusko krýti svoje zájmy v dohodnutí s Italií a utvořením spolku Bulharska, Srbska a Černé Hory pod vedením Ruska. Tyto plány kříží zase dohodnutí a úmluvy středoevropských velmocí s Rumunskem a Tureckem. Byl by čas, aby evropské státy v brzku se dohodly a upřely zraky na Východ, odkud celému kavkazskému plemeni hrozí vážné nebezpečí.

Zvláštní zajisté článek v tomto čísle uveřejňujeme — nekrolog od nebožtíka. Dr. Jaroslav šl. Koudela přihlásil se jím za spolupracovníka našeho, jejž ovšem rádi jsme přivítali, i otiskli jsme nekrolog, ačkoliv jinak toho druhu příspěvků nepěstujeme. Mezi tím (29. ledna) stihla nadějného pisatele smrt (otrava svítiplynem). I budiž článeček jeho zároveň památkou ušlechtilé povahy jeho a piety k učiteli, jež, jak známo, nebývá bohužel pravidlem. O. v p.!

Ročník XXVII. Číslo 3.

HLÍDKA.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. BOHUMILA SPÁČILA T. J.

Moderní psychologie právem všímá si též výjimečných, mimořádných a pathologických jevů duševního života. Ano někteří psychologové domnívají se, že právě studium výjimečných těchto jevův osvětlí i obyčejné zjevy psychologické. Buď jak buď, musí se psychologie, nemá-li býti jednostrannou, i těmito zjevy obírati. Jako nesmí historie literatury některého národa vylučovati básníků geniů proto, praví správně psycholog du Prel,[1]) že jsou výjimkami, tak nesmí psychologie vyhýbati se mimořádným jevům duševním jen proto, že jsou řídky a neobyčejny.

Než i apologetice třeba se o podobné jevy zajímati. S jedné strany činí se na základě jejich námitky proti nadpřirozeným kriteriím zjevení pro zdánlivou podobnost, s druhé strany jsou právě řečená fakta psychologická oporou nadhmotného a nadpřirozeného názoru světového.

K nejzajímavějším, ale i nejzáhadnějším jevům toho druhu náleží bez odporu tak zvaný dvojí vid čili jasnozření (second sight, das zweite Gesicht, Vorgesicht, předvidění, deuteroskopie). Dvojím videm rozumíme, tak definuje stručně tento zjev Zurbonsen,[2]) zvláštní úkaz duševní, při němž viděti za bdění náhle budoucí události denního života (zřídka i události vzdálené přítomnosti) jako tělesnýma očima. Událost vzdálená nebo i kus budoucnosti se tu vidí jakoby smyslům byly přítomny; neštěstí, smrt nebo požár bývají pravidelně předmětem tohoto vidění.

[1]) *Du Prel*, Das zweite Gesicht. Breslau 1881.

[2]) *Dr. Friedrich Zurbonsen*, Das zweite Gesicht. Köln 1908 [2].

„Dvojí vid je stav lidského vědomí“, tak praví du Prel,[1] „v němž za bdění děje se vidění do dálky nebo do budoucna. Událost, která právě se odehrává často ve vzdálenosti dosti veliké, nebo i kus budoucnosti lze patřiti jako obraz přítomný.“

Dle této definice, s níž i Bessmer[2]) v podstatě souhlasí, dělí se zjevy deuteroskopické ve dvě skupiny: vlastní dvojí vid a vidění do dálky čili jasnozření. Rozdíl tento jest důležitý; neboť možnost vysvětliti přirozeně vidění do dálky v přítomnosti (zjevy telepathické) není vyloučená,[3]) nazírání budoucnosti zdá se přirozeně naprosto nevysvětlitelným.

Pro tento rozdíl rozlišují někteří, na př. Ludwig[4]) úplně obě skupiny a řadí pouze první z nich (vidění budoucnosti) k úkazům druhého vidění.

Podotknouti však ještě třeba, že nejen zrak, nýbrž i sluch bývá prostředníkem při tomto zjevu; bývá slyšeti nářek, pláč určité osoby, jasné volání nepřítomného, často pohřební píseň s určitým textem a nápěvem, vše zpravidla na témže místě a za týchž okolností jak se později vyplní (Vorgehör, u Skotů „taisk“, v Nizozemsku wrath.[5])

1. Podstata a vlastnosti dvojího vidu.

Abychom zevrubněji poznali podstatu a vlastnosti dvojího vidu, jež ostatně lépe osvětlí případy dole uvedené, vizme, v čem se srovnávají a čím se liší od jiných známějších zjevů psychických: snu, hallucinace, somnambulismu (náměsíčnictví), hypnotických zjevů.

Společno jest všem těmto jevům, že při nich činnost smyslová (fantasie) se vyvíjí neodvisle od vůle a od dojmů přítomného zevnějšího světa; kdežto v normální smyslové činnosti za bdění lze z událostí přítomného okamžiku události a dojmy nejbližšího okamžiku budoucnosti takořka uhodnouti, je to v těchto stavech naprosto nemožno: vše tu přichází nenadále, jakoby důsledně mimo nadání, a duše je tu téměř tažena nespočetným proudem představ. S náměsíčnictvím

[1]) o. c. 7.

[2]) *Bessmer*, Das zweite Gesicht. (Stimmen aus Maria-Laach 1909, sešit 3. a 4.)

[3]) *Bessmer* o. c. 271.

[4]) *Dr. Wilhelm Ludwig* (pseudonym, vl. jméno Kuhlenbeck), Spaziergänge eines Wahrheitssuchers in's Reich der Mystik. Leipzig 1899 [2].

[5]) *Du Prel* o. c. 20. Mínění Pertyho, jež tuto du Prel sdílí, že dvojí vid i na jiné smysly (čich) se vztahuje, nezdá se míti dostatečného základu.

a chorobnými hallucinacemi shoduje se „second sight" též v tom, že zevnější poloha tělesná (křečovité vypoulení očí atd.) ve všech stavech se jeví stejně, rovněž že často bývá disposice k těmto stavům dědičná.[1]) Dle lidového názoru, který však není s dostatek dokázán, lze vlohu dvojího vidu podobně jako somnambulismus na jiné lidi přenésti.

Přes to však je značný rozdíl mezi deuteroskopií a všemi těmito zjevy. Ode snu obyčejného i hypnotického a od somnambulismu liší se „second sight" tím, že děje se za úplného vědomí a ve bdění nebo aspoň ve stavu, který mnohem více jest podoben bdění než jakémukoliv snění.[2]) Kdežto náměsíčník a hypnotisovaný probudiv se zpravidla nepamatuje si ničeho, co v abnormálním svém spánku viděl a prožil, zarývá se dojem dvojím videm způsobený v paměti „vidoucího" hluboko a trvale. Obraz u vidění je zpravidla sloučen s určitým a konkretním, „vidoucímu" známým místem (na př. hořící dům sousedův, rakev v předsíni známého domu atd.), a to obyčejně s místem, kde později se skutečně stane předviděná událost. A tato poslední vlastnost dvojího vidu — že se vidění vyplňuje — jest ovšem nejcharakterističtější známkou tohoto zjevu a liší jej ode všech jiných úkazů podobných.

Z toho, co řečeno, též vysvítá, jaký jest rozdíl mezi „second sight" a tak zvanými ekstasemi náboženskými. Stačí jen poukázati na to, že předmět deuteroskopie nevymyká se z rámce událostí obyčejného života občanského, netýká se věcí nadpřirozených a že dar dvojího vidu mají i lidé méně zbožní, ano ve věcech náboženských skepticky a racionalisticky smýšlející.[3]) Veliký rozdíl mezi „darem" dvojího vidu a darem vlastního proroctví bude později jasně ukázán.

P ř e d m ě t e m druhého vidění nejčastěji bývá s m r t někoho známého — rakev nebo pohřební průvod — anebo p o ž á r. Jiné události denního života občanského: narození, sňatky a pod. jsou téměř vyloučeny. Za to však i budoucí události většího dosahu, na př. stavba nové dráhy, boje a války se někdy předvídají. V některých případech týká se vidění i nepatrných událostí.

Zvláštní a na posouzenou tohoto jevu charakteristickou vlastností jest, že téměř výlučně jest omezeno n a u r č i t é z e m ě a j i c h v l a s t n í o b y v a t e l e. Nejvíce rozšířeno a známo jest předvidění ve Vestfálsku a ve Skotsku, zvláště na ostrovech Hebridských, často též se přihází v Norsku na ostrovech Fárských, v Bretoňsku a Laponsku.[4]) Na jiných místech se pozorovalo předvidění ve vlastním smyslu (nazírání budoucnosti) velice zřídka; telepathické nazírání přítomnosti už častěji.

[1]) *Du Prel* o. c. 19. — [2]) *Zurbonsen* o c. 12. — [3]) *Ludwig* o. c. 26, 34. — [4]) *Zurbonsen* o. c. 18.

Dar nazírání není omezen ani na jisté stáří ani na určité povolání nebo pohlaví.[1]) Nacházíme jej u dětí i u dospělých, u mužů častěji než u žen,[2]) v různých stavech, ačkoli se zdá, že některé stavy a povolání spíše k němu disponují než jiné.[3]) Někdy vyskytá se pravidelně v jistých rodinách jakoby dědičně, jindy objevuje se sporadicky.

Co se pak týče způsobu, jabým se jeví při dvojím vidu ve vlastním smyslu budoucí událost, třeba rozeznávat opět dvě skupiny takých vidění: vidění symbolická a vidění čirá, bez symbolů. Při těchto vidí se celá budoucí událost úplně tak a s týmiž okolnostmi, jak se později stane, okolnosti předviděné jsou často i velmi nepatrny a vyplní se i tehda, když účastníci snaží se je změniti nebo jim překážky činiti, jak z příběhů dole uvedených poznáme. Při viděních symbolických vidí se pouze podstata budoucího děje (smrt, pohřeb, požár atd.), okolnosti jednotlivé nejsou samy předvídány, ale lze je z určitých příznaků (symbolů) vidění uhodnouti. Toho druhu jsou vidění na ostrovech skotských, o nichž nám vyprávějí už v 18. století cestovatelé Martin a Johnson.[4]) Krvavá skvrna na čele viděné osoby je symbolem násilné smrti, dívka po boku mužově znamená budoucí jeho ženu, rubáš značí smrt, a čím více pokrývá hruď a hlavu, tím bližší jest doba smrti viděné osoby. Podobně vykládají symbolická vidění i ve Vestfálsku. Tam zvláště doba denní, ve kterou se vidění přihází, pokládá se za symbol kratší nebo delší doby, jež ještě uplyne, nežli se vidění vyplní. Čím časněji zrána vidění se stalo, tím po lidovém názoru bližší vyplnění, čím později za dne, tím vzdálenější událost byla předviděna.[5]) Jinak čas, doba vyplnění bývá při dvojím vidu vždy neurčita, pouze někdy lze ji i při čirých viděních z jiných okolností předviděných poznati. Tak vypráví du Prel[6]) o visionáři, který při viděních smrti i dobu úmrtí poznával, poněvadž ve vidění u otevřené rakve viděl též tabulku se jménem zemřelého a datem úmrtí, jaké se tehda ve Vestfálsku k rakvím kladly.

Tolik stručně o povaze a způsobu druhého vidění. Faktum tohoto vidění nelze popírati. Vedle množství zpráv přehnaných, vy-

[1]) *Bessmer* o. c. 270.

[2]) Mínění du Prelovo, dle něhož předvidění téměř výhradně u mužů se vyskytuje (o. c. 7), vyvrací Zurbonsen (o. c. 15 pozn.).

[3]) Tak dle Zurbonsena zvláště ovčáci je mívají, dle Schlentera (Das zweite Gesicht, Leipzig 1893, str. 30) též učitelé.

[4]) *Bessmer* o. c. 270.

[5]) *Du Prel* o. c. 15. — *Ludwig* o. c. 24.

[6]) o. c. 14.

pravování nezaručených, ano vylhaných máme přece tolik spolehlivých údajů, že historičnost tohoto jevu jest úplně zaručena. „Zjev druhého vidění jest faktem, kterého nelze popírati. ‚Second sight' byl tak často pozorován, že tento zjev právem žádá, aby v našich systemech se o něm jednalo, a že úmyslné jeho ignorování jest u badatele skutečným zanedbáním povinnosti.“ [1]) Mnozí, kteří o skutečnosti dvojího vidu nejprve naprosto pochybovali, přesvědčili se o opaku, bedlivěji zkoumajíce události vypravované. Sem patří na př. Kuhlenbeck, jenž dlouho stál na stanovisku naprosto odmítavém, ale vlastním studiem se zcela přesvědčil o skutečnosti druhého vidění. Svědectví jeho jako rozeného Vestfála a povoláním právníka tím více váží.

„Věc tuto odbýti povýšeným úsměškem“, praví Horst,[2]) „na to jsou uvedené příklady příliš vážny, historiky příliš dobře dokázany.“ Podobně Brockhaus, Gutberlet, Schneider a jiní. Lze i tuto užiti slov Schopenhauerových: „Kdo dnes tyto zjevy popírá, toho třeba jmenovati nikoli nevěřícím, nýbrž nevědomým.“

Že přes to v dřívějších letech málo si těchto zjevů všímali, toho příčinou jest jednak okolnost, že omezeny jsou téměř výlučně na určité kraje, jednak i to, že aspoň zdánlivě spadají v obor zjevů nadpřirozených, jimž zvláště věda posledních století k naturalismu nakloněná pokud možná se vyhýbala. Než neschází nám přece ani z dob předešlých zpráv o faktech deuteroskopických a různých pokusů je vysvětliti.

Dle Horsta[3]) a du Prela[4]) nalezáme již ve spisech Plutarcha, Plinia (Hist. nat. VII. 52), Aula Gellia (XV. 18), Eusebia (de praep. evang. V 9) narážky na předvidění. První obšírnější zprávu o viděních obyvatelův ostrovů Hebridských máme od apoštolského visitátora ve Skotsku Tomáše Nicolsona v referátě podaném roku 1700 na kongregaci Propagandy. Obšírně dokazuje na základě vlastního pozorování a delšího zkoumání skutečnost druhého vidění ve Skotsku roku 1716 anglický cestovatel Martin, který též první pokouši se úkaz ten vysvětliti, a to prostě vlivy klimatickými a přirozenými, při čemž ovšem nám nepovídá, jak lze vysvětliti těmito vlivy vyplnění vidění, které jest jádrem problemu.

O druhém vidění ve Skotsku máme hojné zprávy z 18. a 19. století

---

[1]) *Du Prel* o. c. 6.

[2]) *Horst*, Deuteroskopie oder Erscheinungen und Probleme aus dem Gebiete der Pneumatologie. Frankfurt n/M 1830, 205.

[3]) o. c. I. 28.

[4]) o. c. 9.

jak v různých annalech a dějepisích skotských (Clarendon, Buchanan atd.), tak zejména ve sbírkách badatelů Samuela Johnsona, Dr. Craigie a románopisce Sira Waltera Scotta.[1])

V poslední době počíná si psychologie, apologetika, medicina, národopis i vědy právnické více všímati zvláštního úkazu tohoto; a tu stalo se především vidění ve Vestfálsku předmětem důkladnějších studií. Téměř výhradně zabývají se jimi díla Zurbonsena a Ludwiga už častěji citovaná, hojných dat poskytuje též vedle jiných známá spisovatelka z Vestfálska Annetta z Droste-Hülshoffů ve svých „Obrazech z Vestfálska".[2]) Poněvadž fakta tato nejsnáze lze zkoumati a poněvadž v podstatě úplně souhlasí s viděními v jiných krajích, lze je učiniti podkladem studia o druhém vidění.

Second sight jest ve Vestfálsku tak obyčejný, že zmíněná spisovatelka tvrdí, že ve Vestfálsku není téměř domorodce, který by byl zcela bez tohoto zvláštního daru. Kdož vlastností touto jsou obdařeni, zovou se v nářečí vestfálském „Kieker" (kieken, předvídati), též „Wicker" (wicken, předpovídati), „Schichter" (střněm. schên, geschehen, státi se; schichten, duchy viděti). Tito „Kieker" bývají pravidelně tělesně úplně zdraví, ale zamlklí, samotáři, v mnohých případech též k hallucinaci a somnambulismu nakloněni. O visionáři Bernardu Jindř. Wildenhausovi († 1889) praví Zurbonsen,[3]) že byl zamlklý a lidí se stranil. „Když to naň přišlo, musil ven z domu; chtěj nechtěj musil venku pobíhati, a to i v zimě, v lehkém oděvu a bosky." O Bernardu Leismannovi vypráví svědek: „Často se stávalo, že v noci vstal a odcházel směrem k silnici; vrátiv se, býval bled a rozrušen, a tu pak říkával, že jakási tajná moc ho nutí, aby vstal a mimojdoucí průvod pohřební pozoroval."[4])

Vloha či dar „vidění" bývá ve Vestfálsku pravidelně stálý, v řídkých případech v jistých rodinách, aspoň po nějakou dobu, dědičný. Mínění lidové, dle něhož za určitých podmínek lze dar tento převésti[5]) na jinou osobu, jest málo zaručeno.

Zajímavo je též, že lid vestfálský nepovažuje vlohu tuto za dobrodiní, nýbrž za břemeno a nepříjemnost.[6]) Tím se též vysvětluje, proč osoby jako „Kieker" známé nerady o svém daru a svých viděních hovořívají, zvláště — což jest pravidlem, jde-li o události bolestné a nepříjemné.

---

[1]) *Zurbonsen* o. c. 17, 18. — [2]) Bilder aus Westfalen. Hannover 1876[2]. — [3]) o. c. 27. — [4]) *Bessmer* o. c. 392. — [5]) *Ludwig* o. c. 24. — [6]) *Droste-Hülshoff* o. c. 160. *Bessmer* o. c. 270. *Zurbonsen* o. c. 21. Dle Ludwiga (o. c. 39) jest v některých krajích pověra, že dítě, které se narodí v neděli za bohoslužeb, obdrží též velice nepříjemný dar dvojího vidu.

Zurbonsen uvádí ve svém spise řadu jmen visionářů, již v poslední době ve Vestfálsku byli všeobecně známi. Takořka patriarchou mezi vestfálskými „věštci“ jest Dětřich Eilert, též Jasper zvaný (* 1764 v Deininghausenu u Mengede, † 19. srpna 1833 tamtéž), jenž předpověděl konec panství francouzského v Němcích a dostavění dómu kolínského. Z téže asi doby jest v dějinách vestfálských známá osoba „vidce“ Petra Schlinkerta, jehož vise staly se předmětem zvláštních studií.[1]) Záznamy faráře v Salzbergen podávají nám zaručené zprávy o viděních jistého Bernda v prvé polovici 19. století, jenž dle svědectví farářova byl mužem křesťanského života a jadrné zbožnosti.

Ve farním archivě v Sundern, kraji arnsberském, uloženy jsou zprávy tamějšího faráře Kleffa († 1875) o visích ublíře Jana Willecke (zemřel ve stáří 68 let dne 26. července 1860). I tohoto muže líčí řečené zprávy jako zbožného, hodného křesťana a pilného i svědomitého dělníka. Z nejnovější doby známa jsou ve Vestfálsku jména: děkana Matěje Drosteho v Grafschaftu u Schmallenbergu (* 24. října 1792, † 7. listopadu 1864), který předvídal smrti farníkův a častěji si na svůj „obtížný dar“ stěžoval; Bernarda Jindř. Wildenhausa († 16. ledna 1889), o němž jsme se nahoře zmínili a který daleko široko pode jménem „Spökenkieker van Ammeln“ (dle svého bydliště) byl rozhlášen. Dále Kašpar Todt z Wamelu u Körbecke († asi 1880), rolník Adam Grüne z Drüggelte († 17. ledna 1890), Jindřich Hülsmann z Merfeldu u Dülmenu (* 1813, † 11. listopadu 1890), nahoře zmíněný Bernard Leismann z Aschebergu († koncem 1906) a jiní.

Na posouzenou fakta a způsobu tohoto jevu ve Vestfálsku poslouží nemálo, uvedeme-li tuto vlastní slova jednoho z vestfálských „vidců“, jak je uvádí Zurbonsen,[2]) kterému osoba a poměry „věštce“ posud žijícího velmi dobře jsou známy.

„Vlastnost budoucí události předvídati“, tak vypravuje, „není u mne zděděnou. Už ve chlapeckém věku se u mne ukazovala, když jsem byl školákem v A. Od té doby mne už neopustila až podnes, ani v době, kdy jsem byl u vojska, ano zdá se mi, že spíše je silnější. Vidění ukazuje se mi najednou, v kterékoli době: a to přichází jakoby znenáhla, rozjasní se velikou měrou a pak se pomalu vzdaluje; abych je podržel, musím pevně na ně pohlížeti, až zmizí. Strachu při tom nemám, ale zdá se mi, jakoby všemi nervy jemně trhalo, tak že mne při tom přechází i mráz. Cítím, jak to ve mně pracuje. V hlavě jest

[1]) *L. F. v. Schmitz*, Peter Schlinkert, der Seher im Möhnental. Lippstadt 1850.
[2]) o. c. 33.

jasno, mívám jakýsi pocit lehkosti. Ale jako reakci cítívám jistou malátnost. Když vidění pomine, dívám se pravidelně na hodinky a shledal jsem, že vidění se tím dříve vyplní, čím dříve za dne vidění se stalo. O tom, co jsem viděl, jinak nikdy nemluvívám; když jsem před několika lety ráno před srážkou dvou nákladních vlaků na zdejším nádraží po svém vidění — viděl jsem určitě dva do sebe vrážející vlaky — nastávající neštěstí oznamoval, způsobilo mi to nepříjemnosti. Ale věřte mi, že musím stále a stále vidění míti! Naposled viděl jsem tuto světnici beze všeho nábytku a upravenou jako pohřební komnatu, otevřenými dveřmi pronikal zápach mrtvoly — proto tuším, že brzo někdo z nás jest na řadě; než všickni jsme v rukou božích."

(P. d.)

Pálčův Antihus.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

(Hlava V.) Hus připustiv, že byl Petr od Krista ustanoven pastýřem ovcí, tvrdí, že z toho ještě neplyne, že by jím byl také Jan XXIII, a poukazuje na špatné papeže, kteří přece „vstupují jinudy v ovčinec Kristův" nežli skrze Krista, a na papežku Anežku.

Páleč odpovídá: Jan XXIII jest vrchním pastýřem ovcí Kristových volbou. Koho kardinálové řádně zvolí, ten jest ustanoven od Krista nástupcem Petrovým. Takové jest přesvědčení celé církve, potvrzené církevními zákony.[1]) Z toho že žije papež Kristu odporně, nenásleduje ještě, že vstoupil v ovčinec Kristův jinudy než dveřmi — Kristem. Saul byl vyvolen od samého Boha, Jidáš od Krista a ač byli špatnými, zůstali čím byli. K tomu zajisté, aby někdo vstupoval skrze Krista v pastýřský úřad, stačí řádná a zákonná volba. Z citátů, jež Hus uvádí, neplyne pro jeho tvrzení nic. Anežka arci nemohla býti papežem, protože nebyla řádně a dle zákona zvolena, ježto osoba její nebyla volby schopna. Závěr Husův, že tedy každý papež špatný jest passivně neschopen volby, není správný, neboť to jest pouze neschopnost týkající se života, nikoliv osoby.

---

[1]) ...cum, quem ipsi ad noticiam ecclesie concorditer deducunt electum, ipsum a Christo constitutum ecclesia arbitratur. Et nisi in hac fide cum ecclesia concordaueris, pauere debes, ne tibi per ignem sicut heretico concludatur (fol. 137a).

Ostatně si Hus sám odporuje. Tvrdí, že kdo žije odporně Kristu, nemůže být hlavou církve, ježto není ani údem Kristovým a církve, a přece zase praví, že předurčený je vždy členem církve, ač nelze upříti, že i předurčený může býti špatným.

V kapitole šesté projednává Páleč třetí spornou otázku: odsouzení článků Viklefových theologickou fakultou. Napřed však odráží několik osobních útoků Husových.

Nelze připustiti Husovy výmluvy, že se chtěl ospravedlniti, ale že neměl zabezpečení ochrany života a zástupci jeho že nebyli připuštěni. Byla mu nabízena „securitas a violentia", ale on žádal „securitas a iure", protože se bál odsouzení, a taková nemůže být dána nikomu. Zástupců nedovoluje právo při osobní citaci „in causa fidei".

Že i nyní chce Hus státi k soudu, není pravda. Ať jmenuje tedy praeláty, jejichž soudu by se chtěl podrobiti. Takových není na celém světě. Ochota Husova jest pokrytecká a má jen za účel zakrýti jeho bludy.

Rozhorleně odmítá Páleč podezírání Husovo, že před odsouzením artikulů Viklefových doktoři vyjednávali s praeláty.[1]) Články své předložili ne na radnici, nýbrž v radě královské na vážný rozkaz králův, aby neodcházeli, pokud by neporadili, jak očistiti království od špatné pověsti. Doktoři neznali jiného prostředku, protože se království ve zlou pověst dostalo naukami Viklefovými, Husem a jeho druhy hlásanými.

Co pak se tkne odsouzení článků Viklefových, fakulta theologická jednala správně. V aule, kde se disputace dála, Hus a jeho druhové byli, ale nedokazovali, že odsouzení jest nespravedlivé, nýbrž jen mu odporovali, jsouce obklopeni statnými muži, ševci, šenkýři a jinými laiky, a kdyby se byl někdo odvážil postaviti se proti nim, byl by býval bit. K jejich disputacím byl poslán od doktorů prokurátor a notář, aby protestovali, ale zle se jim vedlo. Proč neřekl Hus, které články chce vyjmouti? Disputoval veřejně o sedmi, ale Páleč a Stanislav dokázali v Týně z Písma i z rozumu, že každý z nich je buď bludný nebo pohoršlivý a řeči jejich byly doslovně předloženy arcibiskupovi. Ještě dnes jsou hotovi o těch článcích neb který jiný by chtěl jako pravověrný Hus jmenovat, disputovati před kompetentním soudcem. Ale Husovi běží jen o to, aby mohl říci, že o nich disputoval.

[1]) ...deberes verecundari in te ipso, si aliquam scintillam racionis haberes, quod tot et tantis viris falsum imponis publice scriptis tuis, volens per tuas falsitates et convicia vitam eorum et famam obfuscare more ypocritarum, ut eis tibi et tuis erroribus repugnantibus non credatur (fol. 142b).

Nepomůže Husovi poukaz na Stanislava, že byl také dříve proti odsouzení článků Viklefových. Dříve Hus Stanislava v kázáních velebil, že mu není rovna pod sluncem, jakž tomu vskutku jest, a nyní by ho že s ním nesouhlasí, rád zašlapal do bláta.[1]) Stanislav nechtěl zameziti odsouzení článků, nýbrž jen ukvapení. A Páleč neschválil tehdejšího jeho argumentu, nýbrž jiný o obecných pojmech. Že hodil Páleč knihu Viklefovu ve shromáždění universitním do prostřed mistrů, že ji chce hájiti proti každému, to mu připisuje Hus falešně — učinil tak jiný již zemřelý mistr. Ostatně chybu napraviti není zlem; v tom právě zasluhuje Hus výtky, že všecky své skutky hájí, jako by byl bez chyby.

Horší-li se Hus, že je Páleč nazývá „odchylnými od víry“ a tvrdí-li, že se sám nechce v ničem od víry Kristovy odchýliti vyzývaje Pálče, by mu uvedl jen jeden bod Písma, kterému by odporoval, jest důkaz snadný. Ony tři pravdy, od fakulty theologické předložené, jsou přesvědčením a vírou římské církve a všeho křesťanstva, potvrzené naukou svatých otců, zákony církevními a svatým životem křesťanů. Hus pak jim odporuje a k odporu svádí jiné. Nejsou-liž tedy od víry odchylni? A ježto na těch třech pravdách závisí celé náboženství křesťanské, jest zřejmo, že je Hus se svým učitelem Viklefem nejnebezpečnějším útočníkem na víru křesťanskou a náboženství.[2])

Přes to tvrdí Hus, že on a jeho stoupenci jsou muži evangeličtí, protože se opírají o zákon Kristův. Ale chtíti se opírati jen o zákon Kristův a zavrhovati vše, co tam není výslovně, i když je to právy a zákony církevními schváleno, jest blud. Ostatně se ani zákonem Kristovým neřídí. Kde je v zákoně Kristově, že se nemá dáti člověk souditi, leč dle zákona Kristova? Kristus se dal přece souditi i od Piláta! Zda je zákonem Kristovým neposlouchati církve a papeže, pohrdati klíči církevními, odpustky, ostatky a snižovati papeže i kněžství?[3])

[1]) . de mag. Stanislao, collega meo et magistro tuo, quem prius in collacionibus et in ambone ad tantum magnificasti, quod vix esset sibi similis sub sole, sicut rei veritas est, et nun eum, quia tuis non fauet erroribus, velles si posses in lutum conculcare. Quid ille garrulaciones calumpniose faciunt pro defensione tuorum errorum? (fol. 143b).

[2]) . quam tamen religionem de omnibus prefatis in tribus veritatibus per doctores positis tu conatus es et conaris pertinaciter annullare .. oppugnans quasi totam religionem christianam et aliam antichristicam religionem inducere totis conatibus laborando. Vere si oculum cecucientem tue racionis aperires, invenires te cum magistro tuo Wykleff periculosissimum christiane fidei et religionis impugnatorem (fol. 145a).

[3]) Vos autem tanto contemptui vestris non sermonibus sed pocius detraccionibus dignitatem sacerdotalem exposuistis, ipsam propter maliciam aliquorum ad tantum

Zda je to zákon Kristův smýšleti o sedmi svátostech, klíčích, obřadech a řeholích jinak než celé křesťanství pro bezbožného Viklefa? Je-li zákonem Kristovým vymykati se poslušenství římské církve a jednati proti jejímu zákazu o hlásání slova Božího, ba o sloužení mše svaté? Praví-li Hus, že proti církvi nezhřešili, které církvi jsou poddáni? Biskupa diecesního nedbají, papežem pohrdají, jiným biskupům, kteří jim byli za rozhodčí nabízeni, také se nechtějí podrobiti — patrně tedy církve neposlouchají a sami se chtějí souditi.[1]) Je to zákon Kristův rozsívati rozbroje a spory mezi přáteli a v lidu, štváti moc světskou proti svobodě církve a proti kleru, z něhož mnozí byli zbiti, jiní zmrzačeni, někteří usmrceni, jiní oloupeni a vyhnáni a přemnozí ještě dnes jsou psanci? Země uvnitř jest rozeštvána a na venek zostuzena — to jest ovoce vaší činnosti! Zákon Boží píšete na stěny a dáváte jej od žáků i v hospodách zpívati, ale neplníte ho![2])

Jediná jest pomoc: odříci se zhoubných nauk Viklefových.

V hlavě sedmé vrací se disputace k nauce o římské církvi. Zbytečně dokazuje Hus, že je církev rozdělena. O tom není pochybnosti. Doktoři tvrdili, že ve věcech víry musí se každý říditi věrou církve římské. Jesenic namítal proti tomu, že jest církev římská a její víra rozdělena na tré dle tří papežů. A Hus nyní, aby mu pomohl, dokazuje, že nejen na tři, nýbrž na nesčetné části jest rozdělena církev bojující. Páleč nazývá takovou polemiku přímo směšnou![3]) Vždyť neběží o církev bojující, nýbrž o římskou církev jako nejvyšší autoritu ve věcech víry, a ta není rozdělena, je-li více papežů.

---

vilificantes, quod iam Judei maiori libertate et honore quam sacerdotes pociantur (fol. 146b).

[1]) Que ergo est ecclesia in officio cognoscendi et diffiniendi constituta, quam auditis? Diocesanum proprium cum omnibus suis officialibus ordinariis contempnitis et tamquam festucam reputatis, quin ymo summum pontificem abhominacionem et antichristum publice predicatis et sanctam romanam ecclesiam, per quam recto ordine deberetis iudicari, nidum sathane nuncupatis .. aliis ecclesiis episcopatuum (!) et iudicibus non wultis vos submittere, qui eciam ex superhabundancia sunt oblati... Consequens rgo est, quod ecclesiam non auditis, ideo non nomine cleri ewangelici, sed publicani et ethnici iuxta sentenciam saluatoris meremini nuncupari (fol. 146b).

[2]) Mandata dei pingitis et illa facitis vestris discipulis sub nota et in thabernis decantari, sed vere ipsa precepta Christi... minime adimpletis (fol. 147b). Narážka na text desatera napsaný v Betlemě na stěně a na písně desatero obsahující. Úryvek takové písně zachoval autor spisu »Invectiva in Hussitas«, jejž uveřejnil *Höfler* FRA II. 621—632 z kapit. kod. pražsk. D 51.

[3]) ex omnibus illis tuis allegatis et racione possit racionabiliter mouere cornicula risum! (fol. 150a)

Neboť církev Kristova jakožto společnost nejdokonalejší nemůže míti více než jednu hlavu. Ostatní jsou rozkolníci a dle sv. Cypriana u rozkolníků není církev a tudíž ani papež. Rozkolu vinným je patrně i Hus se svými stoupenci, ježto se odloučili od jednoty víry a zavrhují papeže i biskupa, tvrdíce, že u nich jest pravá církev, a vysílajíce po městech i vsích své apoštoly, aby nové té církve kladli základy.[1])

Přirovnání, jehož užil Páleč o jednotě hlavy církve: Jako jest jeden Kristus, tak jeden papež, nazval Hus frivolním a podobnost tu opičí. Než tomu není tak: Je pravdivým a katolickým! Ze za apoštolů takové podobnosti nebylo, nesprávně tvrdí Hus, neboť ač všichni apoštolové dostali tutéž moc, přece jim byl Petr postaven v čelo. Uzavírá-li z toho Hus, že tedy bylo tolik bezprostředních zástupců Kristových kolik papežů, není v tom nic absurdního. Jako jeden Kristus, tak byl vždy jeden papež, ač více po sobě (nemyslí přece Páleč, že stále jeden!) a bezprostředním ho nazývá Páleč, ne že byl bezprostředně ustanoven od Krista, nýbrž pro nejvyšší moc, jež byla dána jedině Petrovi.

Rovněž druhé přirovnání Pálčovo jest dobré: Jako kdo ruší Krista, není z Boha, tak kdo ruší papeže. Činí-li z toho Hus závěr, že pak Kristus sám není z Boha, protože zrušil papežku Anežku, je to „garrulatio inutilis“. Anežka papežem nebyla a tudíž ji Kristus nezrušil. Že tedy byla tehdy církev bez hlavy? Ano, to se stává často, když zemře papež. Ale má i tehdy církev hlavu prvotnou Krista a nejvyšší moc trvá v mocích částečných.[2])

Čtvrtým bodem sporným se obírá velezajímavá hlava osmá: Písmo sv. soudcem ve věcech víry.

Hus se horšil, že mu vytýkají professoři theologické fakulty, že se chce říditi písmem sv. Ale z toho nekárali ho doktoři. Hus vynechal slovíčko „jen“ a marně nyní odkazuje v té věci na svůj spis „o církvi“ — tam toho nevysvětluje. Pravdou zůstává, že text zkomolil. Osměluje-li se docela popírati oprávněnost té výtky, ježto prý chce míti soudcem Boha, apoštoly, svaté otce a obecnou církev, a chtěl míti

[1]) ...qui ecclesiastici corporis et ordinis compagem discordie sue seminacione rescindere conantur et per ciuitates et villas nouos apostolos suos mittunt, ut quedam recencia scismatis sui fundamenta constituant (fol. 153ab).

[2]) Obranu svých tvrzení končí Páleč rázně: Verecundari ergo deberet meus aduersarius de suis cauillacionibus vetulinis et inpertinentibus hiis scriptis visis diligenter et inspectis, ex quibus me pocius victorem quam fictorem deberet appellare, sicut potest quilibet compos racionis experiri scripturam et raciones vnius ad scripturam et raciones alterius referendo (fol. 156a).

i papeže, ale nemohl svým zástupcům vymoci slyšení, odpovídá Páleč: Že chce Hus a jeho druhové míti soudcem pouze písmo sv., mohl by mu dokázati svědky,[1]) ale dokazují to s dostatek jeho skutky, ježto odmítá papeže, církev římskou a kteréhokoli příslušného soudce. A chtěl-li někdy papeže míti soudcem, bylo to tenkráte, pokud doufal, že jej dostane penězi na svou stranu. Když se mu to nepodařilo, odmítá každého soudce a jen aby před laiky nepřišel v rozpaky, že se vůbec žádnému soudu nechce podrobiti, říká, že chce míti soudcem písmo sv. — tedy pouze písmo sv. — prohlašuje papeže, praelaty a veškeré křesťanství za své nepřátele, ježto dobře ví, že by jimi byl odsouzen.

Ostatně se marně dovolává se svými stoupenci písma sv. To kdyby mohlo mluviti — však je neživé, i když se jím rozumějí pravdy a ne pouhé písmeny —, odsoudilo by je pro jejich bludy, a oni by se mu zrovna tak nepodrobili, jako se nechtějí podrobiti církevnímu soudci.

Vytáčky Husovy jsou neobratné. Že prý by z výtky doktorů plynulo, že se Hus nechce podrobiti soudu Kristovu, apoštolů, sv. otců a obecné církve! Kristus arci bude souditi a apoštolové s ním — v den soudný, zde autoritativního soudu nevykonávají, rovněž učitelé církevní ne a obecné církve nelze shromážditi a nemá také moci autoritativní. Patrně chce Hus oddáliti soud nad sebou až do údolí josafatského.

Tvrdí-li Hus a citáty se snaží dokázati, že písmo sv. soudí a bude souditi, je to marná práce. Nikdo nepochybuje, že „dle výroků Písma" někteří budou odsouzeni, jiní odměněni — ale souditi bude Kristus.

Nazývá-li Hus docela, aby svou větu dokázal, Krista a apoštoly písmem sv., je to dvojsmysl, jenž nic nedokazuje a jímž chce Hus před svými stoupenci zakrýti jen svou porážku.[2]) Spolu je z toho zřejmo, jak nesprávně Hus cituje.

Co dále Hus praví, že výroky apoštolské stolice nejsou závazny, leč pokud jsou v souhlase s Písmem, může míti dvojí smysl. Buď chce říci Hus, že se má držeti jen to, co jest vý-

[1]) ...quod solam scripturam tu et tui complices pro iudice habere voluistis, per testes ostenderetur, si licitum esset personas, loca, per quas, coram quibus factum est, nominare, offerens me probaturum coram iudice competente (fol. 157b).

[2]) ...non deberes enim a materia in replicacionibus inchoata et intencione scribencium excedere, si velles esse realis hastilusor. Non enim vis facietenus, quia non potes, homini occurrere, sed ad latus, ut utique aliquem colorem habeas coram tuis, sicut ille, qui detrusus per alterum hastilusorem in luto iacens adhuc mouens manum in cyroteca succlamat, volens se coram populo colorare, ubi tamen euidens est ipsum in luto iacere et confusibiliter destitutum (fol. 159b).

slovně v písmě sv. — a to jest blud. Církev zajisté rostouc a vyvíjejíc se přijala mnohá zřízení, jež vznikla z ústního podání a ze zvyku, a zavedla jiná pro zamezení bludův a nepořádků, jež stanovena jsou církevními zákony — jim se nechtíti podrobiti bylo by zločinem. A k tomu navádí Hus své stoupence, a ti tak činí opravdu.[1]) Nebo to znamená, že se nesmějí výroky apoštolské stolice příčiti písmu sv. — a to je správné. Ale cokoliv apoštolská stolice předkládá k věření, to je souhlasno s Písmem.[2]) Jinak by nálezy římské církve byly vždy podezřelé a náboženství Kristovo, jeho víra i zákon, byly by uvedeny ve zmatek, ježto by nebylo jistoty, co věřiti, církevní sněmy, ba sama evangelia, jež přece dle výroku sv. Augustina přijímáme pro autoritu církve, byla by uvedena v pochybnost. Jako jest pro katolíka jistým a snadným důkazem pravdy, je-li něco v Písmě, tak jistým a snadným jest důkaz: To přijímá za víru církev, to je tedy uznávati a držeti, jinak by mohla býti celá církev uvedena v blud.[3])

Hus namítá, že apoštolská stolice často bývá oklamána a jiné klame. To jest možné a stává se v rozepřích a při obsazování obročí, ale ne ve věcech, jež jest katolicky věřiti. V těch jest blud vyloučen.

Na konec ujišťuje Hus, že se chce pokorně podrobiti soudu nejen římské církve, nýbrž každého člověka, jenž by jej chtěl souditi dle zákona božího. To jest, praví Páleč, hlas Jakobův, ale ruce Esauovy. Veliká pokora ve slovech, ale pýcha ve skutcích. Řádnému soudu církevnímu, o němž přece nesmí předpokládati, že by

[1]) Vnde et sui garriunt discipuli de censuris ecclesiasticis, clauibus ecclesie, de indulgenciis et veneracione reliquiarum, dicentes: ubi ista in biblia continentur? nichil volentes pro fide tenere, nisi quod in biblia continetur (fol. 160b).

[2]) Non est autem ponendum in dubium, quin quamcunque sentenciam romana ecclesia tradidit Christi fidelibus ad credendum uel tenendum, illa non est contraria, quin ymo in veritate et rectitudine sit consona sacre scripture (fol. 161b).

[3]) Páleč končí tuto partii, opravdu obdivu hodnou, slovy: Dicere ergo romanam ecclesiam, si iudicaret de aliqua sentencia catholica credenda in via fidei uel uirtutum, que in scriptura sacra non expressatur, ipsam eo facto errare et vnum calumpniatorem ecclesie in illa sentencia uel in illis sentenciis repugnantem non errare, est error grauis et stulticia nimis magna, cum tunc talis esset sanior et fidelior quam ecclesia romana et consequenter quam tota communitas christiana; sed omnino irracionabile et stultum esset in tali baculo arundineo sustentari. Cessa igitur, bone Husko, et discas cum tuis complicibus ecclesie auctoritati non derogare et eius auctoritatem, que permaxima est in isto regno celorum ecclesie militantis, non infirmare, sed eidem plus quam tibi et tuo capiti ac coapostolo tuo Wykleff... fidem adhibere ampliorem (fol. 163ab).

ho nechtěl souditi dle zákona božího, Hus se podrobiti nechce a každému člověku chce býti poddán![1]) Kdyby raději zanechal těch sofistických výhrad a podrobil se upřímně! (P. d.)

Dobré zdání rad císařských pro Čechy a Moravu po bitvě Bělohorské.

Napsal JAN TENORA. (O.)

Rovněž úplně souhlasí oboje dobré zdání, jak odbojné potrestati, a stručné návrhy kardinálovy nabývají teprve úplného smyslu, přirovnají-li se k návrhům císařských rad pro Čechy. Vytknuta také zásada: odbojní ať jsou potrestáni a věrní odměněni. Všechněm, kteř přisahali odsouzení hodnou přísahu, buďtež zpupné statky změněny v manské nebo poddanské, z nichž by platili ročně tři tolary z tisíce. Státi se měl proto nový odhad. Jen statky věrných ať jsou svobodnými. Kteří dvojnásobnou povinností (poddaností a úřadem) císaři zavázáni byli, ale náčelníky odboje nebyli, měli při hrdle zachováni býti, ale statků pozbýti. Náčelníci odboje (jako u návrhu českého) měli někteří potrestáni býti na hrdle a domy jejich buďtež pobořeny. Uprchlí buďtež pohnáni, patenty na ně buďtež vydány a cena na jejich hlavy vypsána.

Také trest měst byl stejně navrhován kardinálem pro Moravu. Jen určitěji dokládal, aby některé skonfiskované statky byly prodány, a některé aby byly komoře přikázány. Císař neplatiž dluhův odbojníkům, jimž také budiž uloženo vrátiti úpisy.

Dopodrobna již v dobrém zdání kardinálově jsou vypracovány návrhy na odměnu věrných: císař aby je podle uznání svého odměnil statky. Biskupu olomouckému aby potvrdil výsady a manské jeho soudy aby požívaly svobod, jako soudy zemské. Také olomoucké kapitule budiž dána odměna za věrnost a náhrada škod, jež utrpěla; na památku budiž jí dán onen dům, kdež byly konány zakázané schůzky, s právem nalévati víno a pivo. Za to bude povinna kapitula konati

---

[1]) ... submissio sophistica, vocalis et non realis, humilis in uerbo sed nimis superba in facto ..., de ecclesia romana et sede apostolica nunquam probare poteris, quod in materia catholica fideliter credenda aliter vmquam iudicasset et omnino non probabis, quod non velint secundum sacram scripturam iudicare ad sensum catholicum expressatum (fol. 164ab).

ročně bohoslužby a průvod za císaře za přítomnosti celého města, a den ten budiž slaven jako zasvěcený svátek. Odměněno budiž i město Mikulov, kteréž jediné zůstalo stálé u věrnosti císaři.

U důchodů komorních kardinál dovolává se, jak zmíněno, přímo dobrého zdání pro Čechy, které rovněž mělo pro Moravu platiti. Přece však i tu kardinál přidává, aby se zrušila mýta, třebas by byla sněmem povolena, nejsou-li císařem stvrzena, a tato zrušená mýta aby se přikázala císaři všecka, i tehdy, kdyby je byli měli věrní. V městech ať se zvýší daň z domů. Města Šumperk, Kyjov a jiná města se zvláštním postavením, jež nebyla poddanská, ať se přiřeknou císařovi, jenž by jich užíval jako druzí páni svých poddaných měst.

Ještě však třeba na něco upozorniti. Z dobrého zdání kardinálova opět jest viděti, jaký byl zámysl a plán císařských rad s bavorským knížetem Maximilianem. Měl býti komisařem císařským netoliko pro Čechy, nýbrž i pro Moravu a měl sám provésti potrestání vinníků. Kardinál rovněž ve svém dobrozdání přímo na něho ukazuje. Praví, aby byl jmenován člověk nestranný, jenž by všecky tyto návrhy uskutečnil a provedl. Nejlépe by bylo, kdyby úkol ten chtěl na sebe vzíti vévoda bavorský; jemu by se mohli přidati dva radové ode dvora a dva úředníci zemští. Zatím, až do vykonání všeho aby císař měl v zemi 3000 pěších a 1000 jízdy, potom aby vojáci tito jinam obráceni byli.

Z císařských rad, jimž kardinál Dietrichštejn toto své dobré zdání přednášel, pokud zpraveni jsme, ozval se výslovně jen nejvyšší kancléř, jenž navrhoval, aby se vynechalo, že císař smí úředníky zemské podle svého zdání propouštěti, dále kladl důraz na to, aby se do zřízení zemského přidalo to, co u landfridu jest užitečného, a zrazoval, aby se nezaváděla novota jmenováním gubernátora, což by bylo na ujmu hejtmanovi. S tímto míněním nejvyššího kancléře souhlasili také jiní radové. Neběželo zajisté rádcům císařským o zavedení pouhého absolutismu; patrno to z toho, že všichni srovnávali se, aby sněmové zemští, jak český, tak moravský, byli svoláni, jimž přece jistá samospráva přiznána býti musila. Pokud však námitky císařských rad proti dobrému zdání kardinálovu potkaly se s výsledkem, jest nejisto. Císař schválil 13. ledna dobré zdání kardinálovo, jmenoval jej zatímním gubernátorem a přidělil jemu zemského hejtmana a věrné úředníky.

Kardinál se zdráhal a vymlouval, ale císař poručil. Lze tomu věřiti bez výhrady a bez všeliké pochybnosti; stačí jen považiti, že kardinál stále poukazoval na bavorského knížete Maximiliana jako na jedinou vhodnou osobu, aby provedla změny, které se státi měly

v Čechách i na Moravě, jakož i potrestání vinníkův. Úmyslem jeho bylo, aby teprve potom, když by v zemi byl již úplný nový pořádek a pokoj, byl gubernátor jmenován. Byl si zajisté kardinál dobře vědom veliké zodpovědnosti, která by na něho padla, kdyby sám měl potrestání odbojníků zahájiti a prováděti. Po přání kardinálově i ostatních císařských rad měly býti soudy nad odbojníky vedeny cizími císařskými komisaři. Stalo se později skutečně tak; táž komise, která v Praze odsuzovala provinilce, měla se dle nařízení císařova, až by byla v Čechách hotova, odebrati na Moravu a tam pokračovati ve svém smutném úkolu.[1])

Na Moravu měl se kardinál Dietrichštejn vypraviti co nejdříve; instrukce pro něho měla býti vyhotovena nejdéle do 18. ledna. Nežli však tam odjeti mohl,[2]) bylo mu ještě súčastniti se dodatečného jednání císařských rad, jímž by bylo jejich dřívější dobré zdání doplněno.[3])

Císař souhlasil se svými rádci, aby bavorský kníže Maximilian dále vedl správu v Čechách, a zahájil s ním o tom bez odkladu jednání. Maximilian však nevyhověl přání a žádosti císařově; nechtěl se ujati vlády v Čechách a odřekl 13. ledna 1621.

Následkem této změněné situace změnila se také rada císařských rad vzhledem na císařovu cestu do Čech. Království bylo již podrobeno, Morava se poddávala, Dolní Lužici opanoval kurfirst saský pro císaře, knížata a stavové slezští projevovali ochotu zahájiti vyjednávání s kurfirstem — nebylo tedy již tolikých překážek, jako se zdálo býti radům ještě koncem listopadu. Ba viděla se teď jim cesta císařova do Čech býti potřebnou „z důležitých příčin, zvláště aby se odstranily tak četné a veliké nepořádky.“

Císař klonil se také k tomu vypraviti se do Čech. Ale posud nerozřešená otázka, kterak potrestati vinníky v Čechách, činila mu opět rozpaky. Císař byl odhodlán potrestati provinilce, tak jak mu k tomu také mnohonásobně bylo raděno, jen běželo o vhodný způsob. Proto předložil zase svým radům otázku, kterak by nejsnadněji a nejvhodněji byli náčelníci spiknutí potrestáni: mělo-li by se tak státi před odjezdem císařovým do Čech, nebo po jeho tamějším příjezdě, nebo teprve až

[1]) *d'Elvert* l. c. III. 77. Že by však také na Moravě měl býti předsedou komise Liechtenštejn, jest nedorozumění.

[2]) V únoru jel kardinál k volbě nového papeže, nedospěl však až do Říma; vrátil se do Vídně a odtud odebral se v březnu na Moravu.

[3]) Historický archiv v Mikulově č. 191, Nachtrag zu dem Gutachten; dosud neznámo, netištěno (bez data).

po jeho odjezdě. Druhou otázkou pak bylo, kdy by měli tito provinilci stiženi býti vězením, a jak a kým by se měl soud nad nimi osaditi.

V odpovědi své dovolávají se radové svého prvního dobrého zdání, v němž navrhovali, aby kníže bavorský zůstal ještě dále císařským komisařem, jenž by také vzal před sebe potrestání odbojníkův, ale ježto kníže k tomu nemohl býti pohnut, trvají radové na své dřívější radě, aby císař odebral se do Čech osobně.[1]) A tím více radí nyní, aby císař co nejspíše cestu podnikl a neodkládal, když se přesvědčili z psaní, které s nimi bylo na rozkaz císařský sděleno, že kurfirst saský pokládá za nutno, aby se co nejspíše osobně sešel s císařem a s ním promluvil o věcech velmi důležitých pro císaře, a že jest kurfirst již netrpěliv pro dosavadní průtahy.

Ale ani nyní nespouštějí radové se zřetele ještě knížete bavorského a vyslovují své přesvědčení, že nejvýše jest potřebno, aby byl na této schůzce také kníže bavorský přítomen, a proto aby se mu dopsalo důtklivě, aby také k témuž času dospěl do Prahy a zaujal se cti a slávy boží, náboženství, císaře a celé římské říše a obecných potřeb a pro ně pracoval. A potom hned že by mohl císař s větší vážností a důstojností a s menší příčinou k nenávisti raditi se s kurfirstem saským a knížetem bavorským o všech věcech i o tom, jak správu země zaříditi, jak provinilé souditi a potrestati, a potom mohl by to uskutečniti.

Aby byli náčelníci povstání před příchodem císařovým jati a uvězněni, k tomu neradila většina císařských rad; tato záležitost měla zatím býti ponechána tak, a teprve při příchodu císařově po příkladě druhdy císaře Ferdinanda I aby byl soud podle okolností osazen. A při tom projevovali radové své mínění, aby při soudě tom nebyli nikterak pominuti a vyloučeni nejvyšší zemští úředníci, pokud zůstali věrnými, neboť nebude se souditi o urážkách, které se staly některým úředníkům, nýbrž o veřejných zločinech proti velebnosti císařské spáchaných.

Bude-li tak vše zařízeno, nebude žádný moci císaři za zlé bráti, že nařídí spravedlivé potrestání provinilých: tohoť žádá spravedlivost, toho si přejí všichni poctiví a věrní každého stavu, a císař může při tom svou vrozenou milostivost dostatečně projeviti a ukázati.

Kolik vojska pěšího i jízdy má císaře do Prahy provázeti jak pro bezpečnost osoby císařovy tak pro bezpečnost zemí těch, o tom že zajisté císař učiní nařízení.

---

[1]) Ježto v dobrozdání svém z konce listopadu radili, aby císař nejezdil zatím do Čech, týká se toto místo pozdější blíže neznámé rady, asi z prosince 1620 nebo ledna 1621. Na srovnanou budiž, že Dietrichštejn 11. ledna také radil, aby císař přijel na Moravu.

Tato odpověď císařských rad zachovala se bez data v kopii v archivě mikulovském. Podle toho souditi možno, že byl na ní súčastněn kardinál Dietrichštejn; bylo by ji tedy datovati do druhé polovice ledna 1621, do doby, než se odebral kardinál na cestu k volbě papežově.

Dodatečné toto dobré zdání císařských rad opět projevuje a ještě větší měrou než dříve, že radové pronášeli své náhledy jen nerádi, plni rozpaků a vlastně jen z vědomí své povinnosti, tedy z donucení. Znali náladu u císaře a ve vlivném jeho okolí, náladu, která pomýšlela pomstiti se za zpronevěru plnou měrou a zcela odboj vykořeniti. Radové nátlakem tohoto veřejného mínění projevují své náhledy, vědouce, že přísné návrhy odpovídají stanovisku toho, jenž o mínění jejich žádá. Tomuto tlaku jak shůry tak se stran podléhají — ale přece pokud možno uhýbají, aby na ně hlavní vina nepadla a aby nenesli zodpovědnosti za všecky důsledky, o nichž dobře předvídají, že přinesou za sebou jen roztrpčenost, zášť a nenávist. Uznávají, že třeba zakročiti a provinilé potrestati, ale své původní stanovisko, aby potrestání odbojců vykonal vítěz bělohorský Maximilian bavorský, když kníže odepřel, mění potud, aby chopil se toho přímo ten, v jehož prospěch bylo vítězství dobyto. Napřed měl cizí panovník, jenž se dal ve služby uraženého císaře, státi se exekutorem trestu, potom sám uražený, jenž právem trestati směl. Jemu ať jsou radni ti, kteří v těch dobách stáli mu po boku: kníže bavorský a kurfirst saský, a císař sám může býti milostivým.

Probleskuje tedy z tohoto dobrého zdání, za nímž stála většina císařských rad, rada k umírněnosti a nekvapivosti. Patrno to z toho, že radové vybízejí, aby císař co nejspíše do Čech se odebral, a sami v prvním svém dobrém zdání se vyslovovali, že jest chvalnějším, aby panovník při svém prvním příjezdu do země osvědčoval spíše dobrotu a laskavost než přísnou spravedlivost. Dále jsou radové proti tomu, aby provinilci byli hned jati a uvězněni, a jsou pro to, aby na soudě zasedli také domácí nejvyšší úředníci zemští. Vystupují tak proti proudu, který nepochybně na dvoře císařském byl, aby totiž soud osazen byl jen cizími soudci. Císařští radové vycházejí z předpokladu, že cizí soudcové neznající ani osob ani poměrů bez ohledu na polehčující okolnosti vážili by těžce a přísně provinění, kdežto domácí nejvyšší úředníci mohli by míti ohled na své snad přátele a příbuzné. Výtku, že by se snad strhnouti dali k ukojení soukromé své pomsty úředníci zemští, kteří sami byli od odbojných uraženi, oslabiti chtějí poukazem, že neběží o soukromé urážky, nýbrž o velezrádu. Narážka na vrozenou milostivost císařovu zdá se býti také ohlasem rady k umírněnosti.

Postavíme-li se na toto stanovisko císařských rad, pochopujeme, že nemohli se nikterak odhodlati, aby navrhli někoho jménem, kdo by měl převzíti se správou země snad hned zároveň předsednictví v soudě o hrdla. Pochopujeme opět, že se zdráhal kardinál Dietrichštejn hned tehdy vzíti správu Moravy na sebe. Kdyby nález nad povstalci byl již vykonán a kdyby byl zase v zemi jistý klid, zajisté by se byl nerozpakoval ani chvíli převzíti gubernátorství. Ale jak poměry stály u dvora, za nálady jen pomstiti se nad odbojem, měl kardinál, třebas byl hotov vždy císaři sloužiti, přece větší ohled na svou vlastní vážnost a reputaci; nikdy mu nebylo lhostejným, jak o něm smýšlí i povídá veřejné mínění. Proto nechtěl ani potom beze zvláštního dovolení papežského předsedati komisi soudní nad odbojníky. Také potom, když byl již předsedou soudu, nebyl na Moravě žádný provinilec popraven.

V Čechách dal se ovšem Liechtenštejn konečně pohnouti, aby na celé čáře byl po vůli. Opanovalo ve Vídni tvrdší mínění a předsevzetí, než jak doporučovalo dobré zdání císařských rad. Stal se pravý opak: císař do Čech nejel, předstíraná schůzka s kurfirstem saským se nekonala, ani s knížetem bavorským se nesešel; ale proti odbojným zahájen již 6. února 1621 rozhodný krok, neboť toho dne poslal císař Liechtenštejnovi seznam osob, které měl dáti zatknouti, a jen o pět dní později sestavena instrukce pro zvláštní soud, kterým zatčení byli souzeni.

Druhé dobré zdání císařských rad vyznělo úplně na prázdno; nebylo ho ani povšimnuto, jakoby ho nebylo.

Nový návrh trestního zákona.

JUC. Karel Novotný. (Č. d.)

II.

Technika předlohy nového trestního zákona osvojila si všechny vymoženosti moderní trestní vědy a trestního zákonodárství. Též socialně-politické hnutí uplatnilo svůj vliv. Tam, kde velké socialně-politické zájmy jsou ohroženy, jest ochrana soudní účinnější, energičtější. Dělnické ochranné zákonodárství, zvláště ochrana mladistvých, nezletilých osob, pracujících žen a dívek, překročení předpisův ochranných zařízení v průmyslových podnicích jest v předloze soudům přikázáno.

Nynější trestní zákon vyvolal, jak známo, velké kontroverse tím, že se skutkovou podstatou jednotlivých deliktů spojil všeobecné normy.

Tuto vadu odstranila předloha úplně. Dělí se ve dva díly, všeobecnou a specielní část, i jest v prvním každá zásada pojata, která buď všeobecně nebo pro velkou skupinu zločinných činů platí. Je-li pro jednotlivý delikt nebo skupinu deliktů výjimka ustanovena, pak tato do druhé části jest zařaděna.

Dalším velkým pokrokem v předloze jest, že hledí nepřehlednou spoustu trestních vedlejších zákonů částečně odstraniti. Tak je zákon o lichvě, opilství, zmaření exekuce, porušení listovního tajemství úplně, zákon o obchodě potravinami z větší části do předlohy pojat.

Jen zákonům, které teprve v nejnovější době utvořeny byly a v jichž samostatné existenci súčastnění nejlepší záruku svých zájmů spatřují, ponechala předloha samostatnost.

Konečně přenechala předloha některé zákony správním úřadům. Neboť většina těchto postrádá kriminelní povahy a jest pouhým přestupkem předpisů policejních. Právní statek, který jen abstraktně napaden jest, nedá se často v mnohých případech ani určiti.

Následkem uvedeného přikazuje předloha správním úřadům přestupky zbrojního patentu, provozování smilné živnosti, přechovávání nevěstek, neoprávněné nošení řádů, tuláctví a podobné.

III.

Trojdílnost nynějšího trestního zákona zachovala i předloha.

Qualifikace deliktů jest však jiná nežli v platném zákoně Rozhoduje zde všeobecná zásada, jaký a jak velký trest s trestním činem spojen jest. Každý čin, za nějž pachatel smrtí nebo žalářem

pyká, je zločinem bez ohledu na to, zdali soudce v jednotlivém případě k žaláři nebo vězení nebo vazbě odsoudí. V platném trestním zákoně jsou zločiny jednotlivě jmenovány a pak se počítají ke zločinu některé přestupky, které za určitých zvláště těžkých okolností stávají se zločiny.

Důkladné srovnání s nynějším zákonem jest obtížné, poněvadž předloha mnohé skutkové podstaty jinak qualifikuje, a také se to nehodí do rámce úvahy této.

Budiž poukázáno jen na některé markantní rozdíly. Tak nepovažuje předloha zločiny rušení veřejného klidu, prvních pět případů veřejného násilí, nebezpečného vyhrožování, souboje a j., vůbec za zločiny, jiné zločiny, jako urážku Veličenstva, povstání, omezení osobní svobody, bigamii jen za zvláště přitěžujících okolností.

Zdali trestní čin jest přestupkem nebo přečinem, rozhoduje všeobecně ta okolnost, zdali trest vězení nebo vazby, jenž s činem spojen jest, šest měsíců obnáší a zdali peněžitá pokuta obnos 2000 K přesahuje čili ne. Tuto hranici může však okresní soud překročiti, má-li u konkurrenci více přestupků trest určiti.

Nynější zákon považuje za přečiny a přestupky vesměs činy nebo opomenutí, jež každý sám od sebe za nedovolené poznati může nebo kde pachatel dle svého stavu, své živnosti, svého zaměstnání a dle svých poměrů povinen je znáti zvláštní nařízení, jež bylo přestoupeno.

Zločiny, přečiny a přestupky jsou v druhé části systemu obsaženy.

IV.

K příčinám nepříčetnosti počítá náš zákon: 1. nedostatek věku, 2. duševní chorobu a 3. dočasné potlačení sil duševních.

Hlavní vadou tohoto trestního systemu jest však, že ustanoveny jsou pevné hranice při jednotlivých stupních věku a soudu nedovoluje se zkoumati příčetnost v jednotlivém případě.[1])

Poněvadž vývoj sil duševních jest nenáhlý a u každého individualní, bylo by nejsprávněji zkoumati u každého zvláště, dospěl-li již toho duševního vývoje, jenž příčetnost předpokládá.

Následkem toho opustila předloha tento zastaralý názor a za rozhodující psychické schopnosti pro příčetnost spatřuje dvě, jež ve spojení uvádí, schopnost, bezpráví činu uznávati, a schopnost, svou vůli dle tohoto poznání určovati.

Problemu volnosti vůle se předloha úplně vyhnula.

---

[1]) *Dr. Prušák*, Kriminelní noetika.

Při nedostatku uvedených psychických schopností jest dána nepříčetnost. Je samozřejmo, že psychické schopnosti mohou býti seslabeny, a že toto seslabení může míti rozličné stupně.

Uvedené seslabení může býti pomíjitelné, jako na př. oddání se alkoholu v jediném případě, nebo trvanlivé, jako na př. epilepsie, hysterie, neurasthenie, chroničtí alkoholici. Kdežto dle platného zákona pro všechny tyto případy soudce může pouze použiti práva výminečného zmírnění trestu, může dle předlohy změniti žalář ve vězení nebo trest až na polovici zmírniti. Předpokladem pro zmírnění právě jest, že pachatelovy psychické schopnosti byly tak seslabeny, že hraničil jeho stav již na nepříčetnost.

Význačným činem předlohy jest, že výkon trestu u duševně méněcenných může soudce individuelně osobě přizpůsobiti. Účelem tohoto ustanovení má býti nezhoršiti stav pachatelův dle všeobecných zásad o výkonu trestu právě trestem.

Ustanovení o věku dětském a nedospělosti jsou tatáž jako v ministerielním nařízení o soudech pro mladistvé.[1])

V.

Formy trestní viny jsou úmysl a nedopatření.[2])

V definici úmyslu souhlasí předloha skoro úplně s platným zákonem. I zde jest úmysl vědomí a vůle směřující ke všem momentům, které náležejí podstatně k pojmu určitého činu dolosního.

Princip zavinění je skoro úplně stejný s nynějším; přece však má jisté význačné odchylky.

V odporu k nynějšímu zákonu žádá předloha úmysl u všech trestních činů; též i u skupiny lehkých přestupků, jichž podstata v tom leží, že pachatel jedná proti příkazu nebo zákazu.

S pokrokem kultury jest každá výše trestu, jež s osobností není nikterak ve spojení, nespravedlivá a neúčelná.

Kdežto nynější zákon tresce pachatele dle poměru tíhy trestného skutku, aniž by se s otázkou zavinění tak dalece zabýval, nemají míti dle předlohy následky trestného činu vliv na výši a tíhu trestu, když pachatelem nebyly zaviněny, a byly-li zaviněny, nemá trest míru zavinění překročiti.

Soudce má zkoumati, zdali okolnosti, na základě jichž se následky trestného činu předvídati dají, pachatel skutečně znal, anebo

[1]) Viz můj článek »Soudy pro mladistvé« v loňském ročníku.

[2]) *Dr. Miřička*, O formě trestní viny.

znáti mohl. A zde jest rozhodujícím, zdali pachatel **průměrných** schopností následky trestného činu předvídati mohl, nikoliv zda-li pachatel je dle individuelních vloh, schopností a zkušeností předvídati mohl.[1])

Je samozřejmo, že toto průměrné měřítko ničím jiným není, jako když se subjektivní možnost předvídání vyzkouší.

V platném zákoně jsou rozmanité způsoby úmyslu.

I zde pozměňuje předloha mnoho.

Zdali tak zv. dolus eventualis bude nadále platiti, závisí od odpovědi na otázku, za jakých podmínek se výsledek za trestní, dolosní považovati může, když pachatel činu ani nezamýšlel, ani si ho jako takový nepředstavoval, který však s činem zamýšleným spojen jest.

Dle platného zákona nalezá se dolus eventualis, kde pachateli šlo sice v první řadě o výsledek netrestný (na př. zastřelení zvěře), on však jsa sobě vědom, že by mohl nastati výsledek trestný (usmrcení člověka), svolil k činu trestnému i pro tento případ, nebo kde pachateli šlo více o výsledek méně těžký (poranění člověka), on však svolil i pro ten případ, že by nastal i určitý výsledek těžší (usmrcení člověka).

Mnoho zla způsobil platný zákon s **nepřímým úmyslem** (dolus indirectus).

Předsevzal-li pachatel totiž činnost směřující k nějakému výsledku méně těžkému, na př k poranění člověka, ale vzešel z toho jiný těžší výsledek, jím nezamýšlený, na příklad smrt, přičítá se těžší výsledek k úmyslu nepřímému.

Tento dolus indirectus připouští náš trestní zákon při zločinu zabití, při šestém případě veřejného násilí (zlomyslného činu nebo opomenutí za okolností zvláště nebezpečných) a při těžkém poškození na těle.

V předloze jest dolus indirectus úplně odstraněn. A to vším právem! Neboť výsledek, který pachatel nezamýšlel, přičítati za zamýšlený, dolosní, i když příčinná souvislost je stejná, není nikterak ospravedlněné.

Ohledně neopatrnosti, kulposnosti použila předloha předpisů platného zákona. I v předloze jest kulposností, když předsevzato bylo jednání neb opomenutí, při němž nebylo šetřeno **povinné** opatrnosti, a že tím způsoben byl výsledek pachatelem sice nezamýšlený, avšak předvídaný nebo předvídatelný.

(P. d.)

[1]) *Gleispach*, Der österreichische Strafgesetzentwurf.

K životopisu bl. Jana Sarkandra.

Josef Foltynovský.

V životopise bl. Jana Sarkandra uvádí Matěj Procházka na str. 833 domněnku, že bl. Jan vysvěcen byl na kněžství ve Štyrském Hradci. Dokázal prý tak jesuita Antonín Wocký z toho, že Sarkander podepsal se tam do Marianského alba s dodatkem „sacerdotio initiatus".

Domněnku tu však dlužno opraviti

V kn.-arc. konsistoři v Olomouci chová se kniha, jež má zevně nápis: Matrica ex a. 1599—1619. Na prvním listě čteme opět nápis: Protocollum Ordinatorum ab Ao 1599 ad Annum 1619 incl. Přes druhou stranu listu prvého a první listu druhého přelepena menší listina, jež nese toto ověření: Nobilis Christophorus Dluskij de Dlugie Apostolica et Imperiali authoritatibus Notarius Publicus Pragae Anno MDCII duodecima Martii a Rndo Dno Georgio Pontano a Braitenberg Praep. Pragen: Proth: Apostolico, Comite Pala: Imper: Olomuc: et Budissinen: Canonico creatus, in hanc Illustr[mi] et R[mi] Principis ac Domini Dni Francisci Cardinalis a Dietrichsstain Epi Olomucen. Regalis Capellae Bohemiae Comitis Sac: Caes: Mtis Consil: matricuiam ideo inscriptus est, ut si aliquando eius legalitas requireretur, hinc peti possit. Actum in Arce Cremsiriensi die prima Maii DD Apostolis Philippo et Jacobo sacra Anno salutis humanae MDCII°.

Jiným inkoustem pak připojeno jméno Andreas Muskala.

V této matrice nalezáme též tento zápis: Anno ut sup:[1]) die 21 Xbris ab Adm Rdo Dno Benedicto Knaur Archidiacono Olomucen. examinati sunt: et sequenti die, hoc est Sabbatho quatuor Tempor. ab Illmo et R[mo] Pncipe et Dno nro[2]) ordinati sunt, in inferiori sacello Arcis Cremsirien: qui sequuntur:

Ad Quatuor Minores.
Joannes Sarcander Moravus.
Ad Subdiaconatum.
M. Nicolaus Hrubsky Pustimirien.
atd.

Dále opět čteme tento zápis: Anno MDCVIII die XX mensis Decembris Sabbato quatuor temporu. Rmus in Chro Pater Dns F. Joannes Baptista[3]) Eps Nigropolen, Suffraganeus Olom. habuit Ordinationem in Cathedli Eccla Olom., in qua sequentes examinatos et idoneos repertos ad infrascriptos Sacros Ordines promovit. (Confirmati atd., Ad primam Tonsuram et quatuor Minores atd., Ad quatuor minores tantum atd.).

[1]) t. j. 1607.

[2]) t. j. Fr. kard. Dietrichsteina.

[3]) Jan Kř. Civall posvěcen dle téže matriky na biskupa 10. srpna 1608 od kard. Dietrichsteina v kolleg. chrámě sv. Mořice v Kroměříži Zemřel 30. ledna 1617. (*Schmidl.* Hist. S. J. III str 54.)

Ad Subdiaconatum.
Joannes Sarcander Scoczoviensis ad provisionem Ill^mi^ Dni Cardinalis.
F. Casparus Prinesus
atd.

Nejdůležitější pak pro nás je zápis: Anno MDCIX die vero 19 Martii in festo S. Josephi Confessoris extra tempora Brunae in Eccla Patrum Societatis Jesu ab Illmo D. Nro ordinati sunt infrascripti

F. Jacobus Aquilinus Ordinis Cistercien. ex Monrio Sarensi.
Joannes Sarcander Scoczovien.
Anno ut sup. 22. Martii extra tempora Brunae in Collegiata Eccla a Rmo D. Suffraganeo ad Presbyteratum promoti sunt.
F. Jacobus Aquilinus Ordinis Cisterciensis
Joannes Sarcander de Skoczovia.
Thomas Gursky Silesius.

Patrno tedy z těchto zápisů, že čtyři nižší svěcení bl. Jan Sarkander obdržel 22. prosince 1607 v Kroměříži od kardinála Dietrichsteina, subdiakonát 20. prosince 1608 v Olomouci od světícího biskupa Civalla, diakonát 19. března 1609 v Brně od kardinála Dietrichsteina a presbyterát 22. března 1609 v Brně od biskupa Civalla.

Odešel tedy bl. Jan Sarkander ze Štyrského Hradce asi roku 1607, jak též píše Schmidl (Hist. S. J. II. str. 788). V říjnu 1608 dlel v Opavě, kde bratr jeho Mikuláš byl děkanem, nikoli však jako jeho kaplan (Procházka, str. 838 a 839); byltě teprve minoristou. Že v Opavě tehdy byl, svědčí dva jeho listy z Opavy do Olomouce 4. října a 8. října poslané.[1]) Tyto listy též svědčí, že hořejší zápisy jsou správné, neb aspoň že bl. Jan v říjnu 1608 knězem ještě nebyl. Byl totiž tehdy bratr jeho Mikuláš odcestoval. A v dopise prvém píše bl. Jan, že mše sv. slouží OO. dominikáni, že jinými svátostmi přisluhuje farář jaktařský. Podobně i v druhém dopise. Kdyby bl. Jan Sarkander býval již knězem, zajisté sám byl by mohl zastupovati svého bratra. I když oba kaplani — jak v prvním dopise píše — nebyli na faře opavské, přece byl by zajisté stačil bl. Jan sám udělovati svátosti za nepřítomnosti svého bratra.

Všechna svěcení přijal tedy bl. Jan Sarkander na Moravě. Dobře to tušil Středovský, jenž udávaje v Rubinu Moraviae (str. 152), co třeba ještě prozkoumati, vybízí, aby hledalo se v archivě biskupského úřadu v Olomouci, od kterého biskupa a kdy bl. Jan Sarkander byl vysvěcen.

[1]) *Středovský*, Rubinus Moraviae, str. 175 a 176.

První visitace katolického biskupa v Sibiři.

Dle původních pramenů sestavil Karel Jindřich. (Č. d.)

Z Permu tovaryšil průvodu farář Mustejkis, jenž jako dávný obyvatel Sibiře (v Marjinsku, Spasském v tomské gubernii) a rovněž P. Wencław (v Irkutsku) již několikráte překráčel Ural. Ale biskup a ostatní průvodčí se zvláštním pocitem pohlíželi na hraniční sloup s nápisem: „Evropa — Asie“. Na obou stranách Uralu, čtyři míle jedna od druhé, leží totiž dvě stanice permské železné dráhy, evropská a asiatská a uprostřed nich třetí „Chrebet uralskij“ (Uralský hřeben), na blízku níž tyčí se z protilehlých stran železniční tratě ve způsobě topografických vížek zmíněné z kolejnic sestrojené sloupy. Náhodou nebyli všickni u oken vaggonu, když vlak míjel tuto hranici dvou částí, dvou vládkyň světa, jedné nynější, druhé dávné a snad i příští. Název Asie vyslovován sice nezřídka i s pohrdáním, ale přece chová v sobě cosi vzrušujícího a mimovolně budí v duši vzpomínky o té části zeměkoule, kde život lidský vznikl, kde se rozvíjel a konečně i duchovně obrodil. Pro Poláky mají slova Asie, Sibiř, kibitka ovšem ještě zvláštní smysl a význam. Spatřiv tyto nápisy, oznamující vstup do druhé části světa, přežehnal se autor cestopisu před nimi a poručil ochraně Spasitele svého biskupa, jehož cesta se vlastně odsud začínala, any dosavadní katolické osady byly jen úvodem k pravým sibiřským.

Ještě téhož dne o půl desáté večer dorazil biskup do Jekaterinburgu (55.000 obyvatelů), kde kromě zdejšího faráře, jenž napřed pospíšil z Permu, očekával vlak P. Budrys a jakýsi šedovlasý stařeček, v němž přibylí s údivem poznali bývalého chovance akademie, kněze T. J. Paszkiewicze; přijelo též mnoho pánů z osady. Poněvadž hodina byla příliš pozdní, aby bylo možno konati obvyklou pobožnost, omezeno se v kostele poklonou nejsv. Svátosti, načež odebrali se do bytu tamního majitele hutí a železáren Poklewského, v jehož domě bylo celé hořejší patro zařízeno pro biskupa a jeho průvodce, jimž po celý čas pobytu prokazováno skvělé pohostinství. Při uvítání vručil hospodář biskupovi tento, v týž den z Říma došlý telegram:

Russie. Jekaterynbourg, maison Poklevski.

Evêque Cieplak.

Sa Sainteté benie votre voyage, souhaite réussite.

Symon.

Vzácný ten pozdrav, zaslaný bývalým rektorem petrohradské duchovní akademie, nyní v Římě dlícím arcibiskupem Františkem Albinem Symonem, způsobil ovšem velkou radost a z rána odeslána mu tato odpověď:

Daignez, Monseigneur, déposer aux pieds de Sa Sainteté ma plus vive reconnaissance et mon dévouement filial et aggréez mes plus affectueux remerciments. Evêque Cieplak.

Práce v Jekaterinburgu nebylo mnoho. Nevelká tato farnost čítá 600 osob v městě a do 400 v pěti okresech uralské části permské gubernie, hlavně v Kamyšlově, Šadrinsku a Tagilu, které zdejší farář dva- i třikráte ročně objíždí. Skrovný, ale čisťounký kostelíček se štíhlou věžičkou stojí na vyvýšenině pěkného náměstí. Jako katolické chrámy v Rusku vůbec vystavěn také on ze sbírek mezi farníky, z nichž dvě třetiny darovala zmíněná rodina p. Poklewských, která též jiné kostely po obou stranách Uralu štědře podporuje. Také farní dům jest jejím darem, jehož jedna část přináší za pronájem 670 rublů ročně. Jelikož však jest od kostela dosti vzdálen a též varbaník-sakristan bydlí kdesi v ústraní, stojí svatyňka docela osamotnělá, a proto zamýšlí nyní šlechetní dárcové nabídnouti farářovi byt ve vlastním domě u samého kostelního náměstí, čímž by i důchod z dřívější fary byl zvětšen. Finanční poměry obce jsou vůbec uspokojivé, jak vysvítá z podrobných výročních zpráv, sestavených zdejším kostelním starostou čili syndikem plukovníkem Falkowským, který čestný ten úřad již kolem 20 let horlivě zastává. Na konci minulého roku založen zde i dobročinný spolek, ten jest však teprve v zárodku. Ve farním domě umístěna také čítárna, v jejíž prostranné síni osadníci uspořádali ke cti biskupa srdečné raut.

Rozloučiv se večer 10. května s čilou, energickou jekaterinburgskou kolonií a s jejím horlivým duchovním správcem, odjel biskup do města Čeljaby (26.000 obyvatelů), nyní Čeljabinsk zvaným, ležícím u říčky Miasu, přítoku Icetu, kamž přibyl v 8 hodin z rána. Pro biskupa byl na stanici uchystán otevřený povoz s ruskou „trojkou“ (trojspřeží), která polní cestou uháněla k městu. Den byl slunečný, mladá travička mile jímala svojí svěží zeleností, stromky rozhoupané jemným větříkem zticha šuměly napolo rozvitými haluzemi. Biskupa provázející celní úředník p. Jukowicz schvalně jel oklikou některými částmi města, aby umožnil duchovenstvu zaříditi uvítací průvod. Přibyvše k domnělému kostelu zastali tu skrovný domek, hostící kostel i faru, a před ním četný zástup prostého vesnického lidu, jehož zevnějšek se velice lišil od městského obyvatelstva, s jakým se dotud setkáváno. Výjev ten živě připomenul některým průvodčím visitace arcibiskupa v Inflantech, tlupy Lotyšův a Bělorusů, které jej tam stále obklopovaly a z obce do obce provázely. Nescházela ani typická slavobrána s případnými nápisy. Byli to převážně unité, v různé časy sem vypovězení za svoji stálost u víře. Ký div tedy, že ještě za uvítací řeči místního faráře a hned na začátku promluvy nejdůst. pastýře ozývaly se vzdechy a pláč, který se stále stupňoval a přešel konečně ve všeobecný vzlykot, mimovolně uchvátivši i biskupa a jeho průvodce při vzpomínce, co všecko bylo přetrpěti ubohým těm vyhnancům, tak dávno odloučeným od rodného kraje, a hojné slzy na jejich lících svědčily o vřelém soucitu. Velice dojímal též svérázný zpěv lidu při tak zvaných supplikacích, doplňovací to pobožnosti po mši svaté, užívaný obyvateli království polského, nazývanými proto „koronářemi“. Příštího dne sloužil biskup slavnou mši sv. u oltáře umístěného na prostranství vedle kostela, an skrovný chrámeček mohl pojmouti jen malou částku shromážděných. Dřevěný dům, v němž

se kostelíček nachází, vystavěn roku 1898, a tři pokoje sloučeny v něm v jednu síň, v níž postaveny dva oltáře: Nejsv. Srdce Páně a Bohorodičky. U zadní stěny zřízen kůr s fisharmonikou a v jednom koutě sakristie. Vině jistého kněze z cizí diecese, za něhož dům stavěn a který propásl vhodnou nyní již ušlou příležitost, nutno přičísti, že Čeljabinsk postrádá dosud kamenného kostela. Nynější farář T. Paszkiewicz, kněz učený, podjal se tohoto úkolu a jest naděje, že s pomocí lidí dobré vůle, jichž jest v osadě nemálo, záměr bude uskutečněn. Vzorné plnění povinností zjednalo farářovi lásku a přichylnost farníků, kteří na zvěst, že jejich milovaný duchovní otec má býti přesazen, byli velice znepokojeni a uklidnili se teprve, když je biskup ujistil, že se tak nestane, dokud nový kostel v Čeljabě nebude vystavěn.

Jako v Rusku vůbec jest i rozsah této farnosti ohromný, zahrnuje okresy čeljabinský, trojický, hornouralský a běloričský v gubernii orenburgské a celý turgajský okruh, skládající se z okresů turgajského a kustanajského První je za příčinou nesnesitelného vedra (na slunečním žáru lze upéci vejce) docela neobytný a nachází se v něm též tak zvaná „hladová“, poněvadž úplně bezvodá step, ačkoli stopy dávného ovodňování svědčí o někdejší kultuře. Nyní je to většinou holá poušť. Za to se rychle osidluje okres kustanajský a ve vzdálenosti 230 verst od Čeljabinska (koňmo) leží nová víska Tymiňsk, rusky „Tymiňskij proselok“ zvaná, první to z devíti katolických německých kolonií, táhnoucích se dlouhým pásmem v délce 310 verst. Jednotlivé osady čítají od 600 do 1250 obyvatel, ve všech jest jich úhrnem asi 6000. Každá osada má svoji kapli (Bethaus) a potřeba aspoň jednoho kněze pro tak rozsáhlou kolonii jest očividna.

Po třídenním velice milém pobytu mezi prostými, ale hlubokou vírou a nábožností proniknutými čeljabinskými katolíky a po srdečném loučení před kostelem i na železniční stanici odjel biskup Cieplak odpoledne 30. dubna (13. května) se svým průvodem do Kurhanu (11.000 obyvatelů), kam přibyl o půlnoci. Do vaggonu vešel biskupa uvítati kurhanský farář Bronislaw Kossakowski s několika osadníky, ale cestu popisující kněz přiznává se kajicně, že bližších zpráv nemůže podati, an věda, že jejich vaggon zůstane na stanici, umínil si řádně vyspati se v něm do rána spolu s kollegou Mart. Wencławem a nejeti o půlnoci do bytu farářova. Ale za tuto nechut byli prý notně ztrestáni, neboť k ránu spustil se prudký liják, který nadělal kolem jezírek a přeměnil cestu v bezedné bláto. Za takové sloty jeli za nepříliš veselé nálady ve voze nabídnutém jim ochotně revisorem státních lesů panem Jaczinicem, ukrývajíce se jak mohli před blátem dokola stříkajícím.

Kurhan, ležící v nejjižnějším cípu tobolské gubernie, jest nepatrné městečko, a totéž platí o dřevěném kostelíčku, připomínajícím v tom ohledu kostelík čeljabinský, ale s tím praktickým doplňkem, že z příbytku parochova lze slyšeti mši sv. a viděti všecky obřady. Vystavěn roku 1904 ze sbírek farníků pod jménem Panny Marie Neustávající pomoci. Ve zprávě zaslané duchovním správcem ještě v lednu (1909) zdůrazněno, že kostelík vyžaduje bezodkladné opravy. Jeho inventář

jest více nežli skrovný. Hlavní jeho bohatství sestává z nevelké zahrady vedle něho a polovici jitra (půl desjatiny) obsahujícího hřbitova, 1 1/4 versty od něho vzdáleného. Farníci jsou většinou nižší úředníci a dělníci při železné dráze, školu navštěvuje asi 30 dětí a stejný počet přichází na katechisaci, konanou v chrámečku třikráte v týdnu. Ale těsnotu příbytku a chudobnost i neúblednost kostela nahrazovala přibylým srdečná teplota farářova a jeho osadníků, tak že 2. (15.) května opouštěli tuto katolickou obec jako dávní dobří známí.

Další směr cesty vedl k Omsku, ale na samém pomezí akmolinského obvodu bylo nutno zastaviti v okresním městě Petropavlovsku (20.000 obyvatelů), přináležícímu k omské farnosti, avšak nemajícímu zvláštního kněze. Nicméně usnesli se zdejší katolíci vystavěti si vlastní kostel nedaleko stanice, na blízku nedávno vysazeného městského sadu, kde i byly vyznačeny základy budoucí svatyně, a vedle postaven salaš ku konání posvátných obřadů. Všichni biskupa provázející kněží sloužili mše sv. a zpovídali v jedné kanceláři železniční správy. Kolem desáté hodiny dostavilo se několik pěknými vraníky tažených povozů zavézti biskupa se všemi assistenty na staveniště, kde po vložení úhelného kamene byla sloužena pontifikální mše svatá s přiměřeným proslovem, načež biřmováno přes 150 osob Po skončené slavnosti zaslán arcipastýři (vbrzce potom zemřelému Apolináři Wnukowskému) pozdravný telegram, na nějž odpověď a požehnání od něho došly ještě v týž den při hostině, kterou poctívali biskupa tamní katolíci.

Úlohu správce „in spiritualibus“ plnil v Petropavlovsku omský kooperator Wincenty Czapliński, jenž přibyl až do Kurhanu uvítati biskupa a provázel ho pak do Omska (40.000 obyvatelů), sídla svého faráře. Omsk leží na pravém břehu Irtyše a rozkládá se po obou stranách neširoké a přece tak hluboké řeky Omi, že po ní mohou plouti velké lodě mezi Semipalatinskem a Tobolskem. Při samém ústí Omi do Irtyše nachází se stanice odbočky železné dráhy, ale hlavní nádraží stojí za městem, několik verst vzdálí od kostela Tam očekával příchozí místní farář Jan Bułłe a delegace omských katolíků. Krytý povoz, chránící biskupa před hustým prachem, zastavil na krásném velkém náměstí s pěknou tak zvanou „kozáckou“ církví uprostřed, naproti níž stojí velikánská budova kadetského ústavu (kadetský korpus), z jedné pak strany stinný park, z druhé katolický kostel. Lidu sešlo se valně, několik přibylých kněží čekalo u vchodu a vstup (ingress) do vážné svatyně byl okázalý. Uvítací řeči nebylo, ale vřelé oslovení pastýře, v němž vzpomenul i dávno zde odpočívajících rodáků, jichž postavy zdály se v tu chvíli vynořovati z mohyl sibiřských stepí, dojal přítomné k hlasitému pláči.

Promluvy, tichá mše sv. a po ní obvyklá pobožnost za zemřelé zaujaly celé dopoledne. Byl čas oběda a kněžstvo se odebralo na faru, kde dle vyjádření autora cestopisu častoval je tamní farář po celý čas pobytu jich v Omsku přímo po královsku. Nejrozmanitější a dle ruského obyčeje neobyčejně hojné zákusky činily prý oběd téměř zbytečným, sám oběd bylo lze dobře rozděliti na syté dva, nejvybranější

krmě co do chuti i vábného zevnějšku, množství rozličných vín a šumivek, káva s ohnivými likéry — vše to svědčilo prý o neobyčejném pohostinství jich amfitriona. Nicméně — dodává nikoli bez nějaké trpkosti autor — nevyvírala taká hostinnost příjemného dojmu, majíc ráz rozhodně světský. Velký počet a neobyčejná rozmanitost pokrmův a celé baterie butelek na kněžském stole dávají prý původ ku zcela oprávněným výtkám se strany věřících a také jinověrcův a měly by kněze ve vlastních očích zahanbovati. Při biskupských visitacích a různých církevních slavnostech pak znetváří takové hostiny vznešenou ideovou stránku slavností, kalí jejich čistý lesk a snižují jejich význam, vtěsnávajíce je do rámce malicherné všednosti.

Po obědě bylo mnoho práce, neboť zástupy věřících plnily kostel i hřbitov a tísnily se kol zpovědnic, připravujíce se k svátosti biřmování. K vůli snadnějšímu dostupu biřmoval biskup několikráte vně kostela, na hřbitově, kde bylo prostorněji, pokud nepřekážel silný vítr, ženoucí ze stepi celá mračna ostrého písku. Na třetí den, ve svatvečer Nanebevstoupení Páně, vykonána slavná konsekrace chrámu, zasvěceného Neposkvrněnému Početí Panny Marie. Jeho první část, tvořící hlavní loď, byla vystavěna roku 1862 nákladem zvěčnělého pana Alfonsa Poklewského-Kozełła, velkého dobrodince sibiřských kostelův, a před několika lety přistavěny k ní dvě postranní lodě. Nynější farář Jan Bułłe hodlá střední loď prodloužiti až ku zvonici, čímž při stále rostoucím počtu farníků chrám bude valně zvětšen a nabude souměrnosti, neboť jest při nynější šířce příliš krátký. Průčelí scházejí také věže. Kostel, vystavěný v gothickém, leč nedosti přesném slohu, má tři velmi pěkné, ze dřeva umělecky vyřezané oltáře a čtvrtý v postranní kapli u vchodu, ale bělostný jejich nátěr činí dojem sádroviny a jest na ujmu umělecké práci.

Nakvap sebraná zeměpisná a ethnografická data vykázala, že omská farnost jest jedna z největších v arcidiecesi, ač ne tak rozsahem jako počtem přifařených, jichž jest 20 000. Zahrnuje okruhy akmolinský a semipalatinský a jižní část gubernie tobolské. V samém Omsku bydlí asi 3000 katolíkův (i s vojáky). v obvodě akmolinském (45 až 180 verst od Omska) nachází se několik velkých německých osad, čítajících 200—800 duší, k nimž záhy mají přibýti noví kolonisté. Na sever patří k farnosti část gubernie tobolské, kde katolíci různých národností, počtem do 4000, rozprášeni jsou hlavně v okresích tukalinském a tarském. Petropavlovský okres čítá do 1000 katolíků, jižněji jsou v okrese kokčetovském velikánské německé vesnice Kelerovka, Stesselovka, Kavkámyš a několik menších, obydlených po výtce Lotyši, všeho do 4000. V Kelerovce stojí kamenný kostel s farou, zásobený vším potřebným k bohoslužbám, v Stesselovce jest kaple. Asi 5000 katolíkův obývá v akmolinském okrese vesnice Aščyly-Ajryk a Puškinskou. Méně katolíků nachází se v obvodě semipalatinském, a sice v městě samém zvýše 200, pak v Usťkamenohorsku a na zajsanské stanici u čínské hranice, hlavně mezi posádkou.

Kromě výše dotčených obsluhuje omský farář dle osobní úmluvy s tomským farářem P. Demikisem ještě dvě osady německých katolíků

v tomské gubernii, any jsou mu při jeho objížďkách bližší nežli kněžím z Tomska, a sice Marienburg a Donskaja blíže Změjinohorska. Čítají do 3000 duší a mají v Marienburgu vlastní kostel.

Ký div, že při takové rozsáhlosti a tak velkém počtu přifařených dva kněží: omský farář a jeho kaplan, jimž jest osm nebo devět měsíců v roce tráviti ve stálém pospěchu na objížďkách, nikterak nestačí k náležité jich obsluze. Evangelická průpověď „žeň hojná, ale dělníků málo“ uplatňuje se tu v míře svrchované.

A přes tak citelnou potřebu, přese stesky kněží a nebohých farníků nemohl biskup při nejlepší vůli ničím odpomoci. Sebral všecka zde uvedená data, vykonal předepsané pobožnosti, navštívil farní školu, v níž asi 80 dětí vyučováno elementárním předmětům, pobiřmoval kolem půl třetího tisíce věřících a již bylo mu spěchati dále, i to o den později vytknutého, a to v samý svátek polského patrona sv. Stanislava, biskupa a mučenníka, po odzpívaných nešporách. (P. d.)

(Opravy. Str. 27. ř. 12. shora má státi: tomskou gubernii obývá nyní přes 30.000 katolíků; ř. 31. shora místo Krestavka má státi Kresławka; ř 10. zdola místo Wrukowski má státi Wnukowski. St. 28. ř. 1. zdola místo Tołłocků̊v má státi Tołłočků̊v. Str. 30. ř. 3. shora místo Szostahowského má státi Szostakowského.)

Ukrajinské písemnictví roku 1909.

Podává ALOIS KOUDELKA.[1])

Nejprve dlužno se zmínit o nové sbírce povídek M. Kocjubinského. Nadaný spisovatel tento píše v poslední době málo, neboť poslední sbírka jeho povídek, ač čítá pouze 100 stránek, zavírá v sobě jeho plody za poslední tři leta (1906—1908). Sbírka ta staví nám na oči nedávnou minulost a vyjadřuje vnímavost autorovu pro události a náladu současného bouřlivého života. Ale kromě toho dává nám příležitost nahlédnouti lépe v nový způsob zpracování námětů spisovatelem. Líčení přírody letní v povídce „V dorozi“ (Cestou) a zimní v povídce „Nevidomij“ (Neznámý) podána tu čistě s hlediska subjektivního, kdežto v dřívějších povídkách svých autor popisuje kraj krymský a prutský maloval přírodu více objektivně. O krok dále ještě jde v „Intermezzu“, jež jest vlastně podáním dojmů letního pobytu autorova na vsi. Spisovatel opustiv na čas rušný život městský, tráví sám celé dni u volné přírodě. „Moje dni plynou teď uprostřed stepi, doliny nalité zeleným obilím... Na nebi slunce... uprostřed niv já. Sic nikdo. Jdu. Hladím rukou sobolí srst ječmenů. hedvábí klasové vlny. Vítr plní uši moje úryvky zvuků šumem lahodným...“ A za toho ticha letních rolí netoliko mizí nuda života. nýbrž duše zmocňuje se hluboký, šťastný pokoj a v ní znova probouzejí se pozapomenuté city. „Nikdy před tím

[1]) Na základě ruské studie z péra Ol. Hruševského (v L. N. Věstniku 1910).

necítil jsem tak jasně svazku se zemí jako tu. V městech je země sevřena v kámen a železo a nedostupna. Tu však jsem se jí přiblížil...“ V povídce „Debjut“ vypráví autor své vzpomínky z těch dob, kdy byl domácím učitelem v rodině jistého polského statkáře. Charakteristika jednotlivých členů rodiny pěkně se mu povedla, ne však tak šťastnou ruku měl v psychologii sebe samého. I tu vpleteny jsou časté subjektivní malůvky přírodní.

Jiným pozoruhodným zjevem jest V. Vinničenko, od něhož právě nedávno vyšla v Kyjevě „Třetí knížka povídek“. V loňském ročníku „Lit.-nauk. Věstníku“ uveřejnil povídku „Zina“, v níž zachycuje několik momentů ze života železničních dělníků; Vinničenkovi podařilo se několika málo črtami bez podrobností namalovati nevelikou scenu z jejich meetingu tak živě a výrazně, že obrázek jenom barvitostí hárá. Hrdinou je tu ženská postava, „na jejímžto jasném čele ležely vlasy jako položená zlatá pšenka po bouři a jež svou rázností a odhodlaností činí příkrou protivu k družkám svých povah měkkých a nerozhodných“. Jinak napsána povídka „Kuplja“ (Peníze). I ona vzata ze života dělnického, jenom že autor do ní vložil axiom, názor jiných lidí z jiných společenských vrstev. A axiom ten zní hodně cynicky: „bez kupila do devki bilše ne liz.“ Celek činí dojem, že autor chtěl něco zdůrazniti, vyzdvihnouti, potom však váhal tak učinit. Totéž platí i o jeho divadelním kuse „Memento“.

Ol. Kobiljanska uveřejnila napřed v „Lit.-nauk. Věstníku“, teď už i knižně delší povídku „V nedilju rano zile kopala“. Námět k práci té čerpala autorka z dramatické národní písně rusínské, jež jedná o zrádném Gricovi a o hoři oklamané dívky. Kobiljanska ve své práci k vyzdvižení dramatiky dává kromě milenců vystupovati ještě matce a synovi. Z té příčiny byla nucena spisovatelka vnésti do děje písně nový moment, povést o dítku pohozenci. Proto jako úvodem setkáváme se v Kobiljanské povídce nejprve s cikánským táborem a jeho životem. Jako jednající osoby vystupují tu: stařešina Radu, muzikant Andronati, stará Mavrina matka. Potom cikánský tábor úplně se ztrácí, zanechávaje tu dítko-pohozeňátko, ale svazky s tím dalekým cikánským životem se úplně netrhají. Cosi cikánského tkví v samém Gricovi, starý Andronati navštíví svého vnuka a Mavra vštěpuje Teťaně své názory na život i své obavy před nevěrným milováním. Když starý Andronati pohodil svého vnuka u chalupy Michala Doněnka, tu kdesi daleko smutně kdosi troubil na „trembitu“ (plechový nástroj, podobný troubě naší), a na sklonku života Gricova, jehož zrazená Teťana otravuje, opět slyší starý Andronati hru na „trembitu“. Dějiště své povídky přenesla Kobiljanska do známého kraje bukovinského, ale marně byste hledali v povídce její důkladného popisu života selského, ač semotam vpleteny zajímavé úvahy o něm. Hlavní scenerií je tu les. V lese láska započala, láska Grica a Teťany, a v lese se rozvíjí. Kobiljanska jest vůbec první rusínskou interpretkou lesní poesie.

Za to St. Kovaliva sbírka povídek „Pochresnik“ uvádí nás do poměrův ubohých dělníků boryslavských. Ve sbírce je celkem 16 po-

vídek kratších delších, vzatých ze života venkovského lidu v okolí tom, ale nejpozoruhodnější jest povídka „Andrij Kremeňak“, v níž autor přímo osvěcuje bídu boryslavských otroků. Na jednom místě líčí spisovatel boryslavské naftaře takto: „Národ (lid) z různých končin světa, uprchlíci z vězení, vojenští sběhové ze zahraničí, to se rozumí, že hebrejského plemene, beze jména, bez jakékoliv osobní svobody našli tu útulek, stali se teď pány, vládnou jako údělná knížata, a tisíce bílých rabů sklání čela svá před modlou zlatem obloženou. Hrozné je to zlato, hrozné je to stříbro! Ty atlasové bakeše (kaftany), to bedvávi stojí potoky lidského potu...“ Autor dotýká se i škodlivého vlivu Boryslavi na okolí: „Chytrostí a násilím vydřeli zemědělci jeho otcovskou zemi a jeho za živa jako tu němou tvář pod lesem pochovali. Trudno bylo opříti se chytrým tulákům. Ta země, krví a potem ruského rolníka tolikrát skrápěná, stala se mu hrobem a nájemníkovi vynesla miliony!“ V jiných obrázcích ukazuje autor, že toho příčinou byla také nevzdělanost selského lidu.

Panas Mirnij líčí v povídce „Durnicja“ (Hloupost) humoristickým způsobem hrdinu, jenž se kdejaké hlouposti leká a všecky své naděje buduje na svých dobrých stycích (poměru) s představeným.

Hezké dvě studie podal M Z Ve studii „Predok“ myslivec se svým psem na lovu zachází v hlubokou lesní houštinu, kdež se poddává lesním vlivům. V druhé studii „Nič“ (Noc) druží se k dojmům o půlnoční mši před slavným Hodem velikonočním dojmy přírodní a vzpomínky z dávné minulosti. Jak vidno, autor od přítomnosti přechází ku konci k citům a dojmům z jiného docela světa.

Galina Žurba vystoupila poprvé na veřejnost drobnější sbírkou malůvek, obrázků vzatých ze života na ruské stepi. „Ze života“ ji nadepsala. Zvláště pěkně se jí podařily obrázky ze života dětí.

Kmitovy črty „Zapis“ a „List do posla“ zajímavy tím, že autor snaží se zachytiti i nuanci místního dialektu. V oné stýskají si dva staří rolníci do dětí svých, jimž majetek přepustili a teď od jiných strádati jim jest.

Natalija Romanovičova dotýká se v povídce „Na balkoně“ bolestné otázky ze současného rusínského života. Úředník nucen je činně se účastnit i při takových úkonech, jež se naprosto nesnášejí s jeho intimními, ne úředními, názory a city. Společnost rozdělila se na dvě veliké skupiny, a ti, kteří stojí ve službách veřejnosti, musí nésti odpovědnost nejenom za svoje vlastní činy, ale i za ty, jež konají z nařízení úřadu. Pomocníci vyšetřujícího soudce musí býti svědky pronášení smrtelných nálezů, což u nejednoho z nich budí hnus a odpor k povinnostem stavovským. Pod vlivem podobných dojmů zříká se v naší povídce mladý advokát Lev své kariéry, aby se věnoval jiné činnosti, jinému životu.

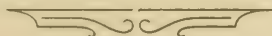
Krušelnického „Znevira“ podává zajímavý přehled poměrův a životních názorův u ukrajinské intelligence. Děj povídky stručný: Nemocný student Ivan Stepanovič přijíždí k otci poprosit ho o peníze do lázní, otec však je zcela jiných názorův a přesvědčení. Otec a syn

si nerozumějí. Proč? Inu každý je z jiné školy, jak my říkáme. A právě tuto různost autor místy až křiklavými líčí.

Janovska rovněž uvádí nás do kruhův intelligence ve svém dramatě „Lpidoke štaste". Před nás vystupuje několik osob, z nichž každá jinak pohlíží na život a štěstí. Učený professor vidí štěstí v práci vědecké. Žena jeho spatřuje štěstí v rozkoši a pohodlí; jejím ideálem pro rodinu jest „nějaké čarovné hnízdečko." Professorova matka zase po svém rozumuje o štěstí, ona jako aristokratka hrda jest na svůj rod a tím se honosí a toho pílí, aby šlechtictví svého ničím neposkvrnila. A kolem té rodiny lidé cizí: starý tatík professorův věří a spatřuje štěstí u víře a z ní plynoucích zásadách; přítel professorův lékař jest esthetikem v duši: uznává zlato za nutno ke svému štěstí, ale nenávidí těch, kteří ho ze země dobývají. Jak vidno, každý jinak na štěstí pohlíží a je pojímá a dle toho se také chová.

L. Staricka-Černjachivska ve svém dramatě Appij Kljavdij" (v 5 dějstvích) zavádí své čtenáře do dávných dob. V kuse jejím vystupuje Appius jako jednak veřejný činovník a jednak jako milenec Virginie. Appia Klaudia jako hlavního reka maluje autorka jako representanta klassických názorův a jako muže pevných politických zásad. Plebs (lid) jest mu čímsi nedozírně dalekým, nízkým. A dle toho také jedná ve svém politickém životě veřejném. Zkrátka: autokrat. (Z celého vidno, že se tu naráží na poměry ruské.)

Z básnické tvorby zasluhují zmínky sbírky Olesovy a Karmanského. První svazek básní onoho vzbudil oprávněné naděje, druhý jich nezklamal. Báník nestaví si nijakých úzkých uliček, neobmezuje sféry svých básnických postřehů. Básník vnímá život, jakým jest, s jeho radostmi i žalostmi. Proti Olesovi, jenž ve svých básních hledí pojati celý život, Karmanskij bere se úzkou stezkou, kromě níž si ostatního nevšímá. On má svou vymezenou sféru dojmův i citů, jakož i svou přírodu s cypřiši, tujemi, mučenkami. Lze říci o něm, že to jest anachoret, ač nadíti se lze z jeho veršů věnovaných utrpení národa atd., že dnes vyjde ze své samoty v rušný vír současného života.

Posudky.

Dr. Donat S. J., Die Freiheit der Wissenschaft. Ein Gang durch das moderne Geistesleben. Innsbruck 1910. Rauch. Str. 487. Cena 5 K.

Mluví a píše se mnoho o vědě a o svobodě vědy, a skoro vždy vytýká se církvi, že svobodu vědy omezuje, že jest nepřítelkyní vědy. Věda prý má mít naprostou svobodu, nesmí se na žádné předpoklady vázat. Kdo však blíže obor té které vědy zná, ví, že každá věda má své předpoklady a že popřením těchto předpokladů popřela by sama sebe. Autor podává přesnou definici vědy a nazývá ji plodem ducha lidského. Poněvadž tento není něčím absolutním, úplně dokonalým, sdílí proto i věda nedokonalosti ducha lidského. Jest ovšem nesporno, že vědě třeba svobody, ale věda musí přece dbát na zákony myšlení, nesmí jich ignorovat, nesmí se skrývat před sluncem pravdy. Věda má povinnost uznat pravdu, kdekoliv ji najde. Svoboda není totéž jako bezuzdnost. Jen neoprávněná pouta má se sebe střást.

Donat vymezuje svobodu vědy v církvi katolické a na to rozebírá moderní pojem o svobodě vědy, který zavrhuje každou autoritu a neuznává žádných zákonův a norem. Právě tato bezuzdnost se na moderní vědě velice mstí. Jedině jí dlužno přičítat ohromný chaos v moderní filosofii, jež se stále víc a více stupňuje. Takový autonomismus jest dle Donata emancipace od objektivní pravdy; jím dosáhlo korrektní myšlení nejnižšího stupně. „Alles ist dem Skeptizismus überliefert, jener Zweifelsucht, die das höhere Geistesleben der Neuzeit entwertet und entnervt, jenem modernen Agnostizismus, der zwar die Vornehmheit aristokratischer Reserve an sich trägt, aber in Wirklichkeit doch nur Geistlosigkeit und Verarmung ist; nicht eine Vollkommenheit des menschlichen Geistes, sondern eine Krankheit, um so gefährlicher, je schwieriger sie zu heilen ist. Er ist jene Neurasthenie des Geistes, zu der die körperliche Neurasthenie unseres Geschlechtes das Gegenstück bildet“ (str. 54). Moderní věda neuznává žádné absolutní pravdy. Pravda jest jí pouze relativní, ode dneška do zítřka, a může být jinou zcela opačnou nahrazena. Různé názory a zásady pro různé časy jsou oprávněny, ano nutny (56). Že se tím pojem pravdy vlastně ničí, jest jasno. Vystřízliví-li moderní věda, zvláště filosofie z tohoto poblouzení, pak zavrhne jistě takovou svobodu, která ji vedla od omylu k omylu. O bludných cestách moderní vědy daly by se napsat veliké svazky. Církev dobře pochopila neoprávněnost a zhoubnost naprosté svobody vědy a proto ji hned zavrhla.

Pak probírají se otázky, co jest víra, v jakém poměru jest víra k rozumu, zda může víra vědu poučit a jiné. „Víra čerpá z božského zjevení, věda profánní nečerpá ze zjevení, nýbrž ze zkušenosti a z rozumu“ (102). Nikde nedává církev učencům direktivy, jak mají v profáních vědách bádat, které cesty se mají zdržet, čemu mají učit, co mají zavrhovat. Jedině metafysických názorů proti víře mají se zdržet. Tím

nijak svoboda vědy neutrpí. Kdyby učenci byli varovného hlasu církve uposlechli, jak mnohým bludům, které se stále a stále v dějinách vracejí, by se bylo předešlo. Nebylo by to proti vědě, bylo by to jen k jejímu prospěchu. „Wenn der Wegweiser dem Vorübergehenden sagt, daß dieser Weg ein Irrweg ist, wird dann der Wanderer mit erhobener Faust polternd Protest erheben gegen diesen Eingriff in seine Bewegungsfreiheit? Wenn am steilen Abgrund das Geländer steht und den Absturz verhütet, wird das Schädigung der Freiheit sein? Oder ist es gegen die Freiheit des Schiffers, wenn er nach einem Leuchtturm ausschaut, um Klippen und Untiefen zu vermeiden?“ (126.)

Autor zabývá se pak akutními otázkami — indexem, oběma syllaby, encyklikou proti modernismu, Galileim a Koperníkem. Na obranu církve, že nepřála školství zvláště vysokému, jest na str. 169 až 184 sebrán bohatý material z dějin středověkých, kdy církev zakládala university a je také dotovala.

Že náboženské přesvědčení není učenci na závadu při práci, toho dokladem veliké řady učenců ze všech oborů, kteří mnoho pro vědu vykonali a náboženství si vážili. Autor mnohé takové učence uvádí a cituje i jejich výroky.

Rozháranost, toť výsledek naprosté svobody vědy. Ostatně se to uznává mnohými upřímnými učenci, že naprostá svoboda má v zápětí bankrot vědy. Recensent, v Německu všeobecně vážený, psal loni v časopise „Literarisches Zentralblatt“: „Ein schmerzhaftes Stöhnen und Sehnen geht durch unsere ruh'- und rastlose Zeit. Täglich mehrt sich die Masse unseres Wissens... und doch haben wir keine Freude daran. Immer häufiger hört man die müde, mißmutige Frage: Wozu das alles? Es fehlt uns dasjenige, was unserem Dasein Halt und Schwung gibt, eine feste, gesicherte Weltanschauung.“ Takového názoru světového se od moderní vědy nikdy nedočkáme, setrvá-li při své naprosté svobodě.

Jaký vliv má taková věda na mravnost? Sáhodlouhé články by se o tom mohly napsat a peprná pravda by se mohla moderní vědě říci. Případně charakterisoval Paulsen rok před svou smrtí mravní zpustlost nynější doby: „Zdá se, jakoby všichni demonové byli puštěni, aby půdu německého lidového života poplenili.“ A Paulsen dává známému spisovateli V. Foerstrovi úplně za pravdu, jaké zásluhy si církev o mravnost získala. „Mit Recht betont Foerster, daß die alte Kirche um die Moralisierung und Vergeisterung unseres Lebens sich dadurch ein unvergängliches Verdienst erworben habe... Daß wir von diesem Erbe heute noch zehren, ist mir nicht zweifelhaft. Daß **wir es mit Leichtsinn verzehren**... das ist in der Tat die große Gefahr“ (407.[1])

---

[1]) Myšlenkami i údaji bohatý spis vykoná zajisté velmi záslužnou práci ve svém čtenářstvu, získal by však ceny ještě více, kdyby právě ve stežejné otázce: »svoboda vědy a praxe církevních lidí« byl psán méně akademicky a více prohlédal ke skutečnosti, jak se zásady provádějí. O této bychom nemohli tak optimisticky souditi, jako p. spis. Proč, ví on zajisté mnohem lépe než my. *(P. r.)*

Dr. Hunzinger, Das Christentum im Weltanschauungskampf der Gegenwart. Leipzig 1909. Quelle-Meyer. Str. 154. Cena 1 K 50 h.

Ačkoli náboženství a světový názor není jedno a totéž, přece jest jisto, že úzce spolu souvisejí. Žádná doba se dosud nevyznačovala takovým uceleným světovým názorem jako právě středověk. Ve stoletích pozdějších propukával ovšem tu a tam odpor proti starému názoru světovému, na celé čáře však vypukla proti němu krise teprve v minulém století, a to vlivem různých činitelů, především mnohých odvětví vědy. Kdo je touto krisí vinen? Církev či věda? Autor tvrdí, že obě. Církev prý se neprozřetelně stavěla k některým zástupcům vědy. Nemíní zde pouze katolickou, nýbrž i protestantskou církev. „Kalvinisté nejednali se Servetem ani o vlas lépe nežli Řím s Giordano Brunonem" (str. 19). „S Galileim nenakládal Řím hůře než würtemberští protestanté s Keplerem" (tamže). Melanchthon zavrhl system Koperníkův jako bezbožecký. Hollaz, veliký theolog protestantský, ještě roku 1707 odsuzoval zásadně Koperníka ve svém díle — examen acroamaticum. Samo sebou se rozumí, že jménem víry. Autor, protestant, jest aspoň tolik upřímný, že nesvaluje veškerou vinu na církev katolickou.

Ale i věda má svůj podíl na této krisi. Sebevědomě překračovala věda meze svého oboru a s přepjatou důvěrou vydávali mnozí učenci své plané spekulace za absolutní pravdu namnoze ve zjevném odporu proti náboženství. Na důkaz uvádějí se četné doklady. Má křesťanství příčinu bát se o svou budoucnost? Nebude snad nahrazeno moderním názorem světovým? Nikoli, neboť názor, který nám podává věda, jest jenom zlomkem. „Die Wissenschaft vermag weder alle Naturvorgänge zu beobachten, noch die beobachteten alle dem gesetzmäßigen Zusammenhange einzuordnen; es bleibt auch ihr Weltbild unvollständig und lückenhaft" (28). „Zůstává tedy veliká úloha, jíž věda nikdy rozluštit nedovede, a sice jinou cestou než empiricko-vědeckou se pokusit tyto hranice překročit a hledět porozumět, čím svět jest, jaká jest jeho vlastní podstata, metafysická jednota, poslední příčina, smysl a účel" (tamže). Takových pokusů, rozluštit světovou hádanku, se lidstvo nikdy nevzdá, neboť jeho vlastní existence s těmito otázkami úzce je spojena. Filosofie by zůstala torsem, kdyby se nechtěla pokusit zbudovat světový názor.

Pak se probírá křesťanský názor o světě a moderní názory světové jemu odporující. Přírodověda nemůže křesťanskému názoru škodit, zůstává-li ve svých mezích. Naopak skýtá dokonce theismu pevnou oporu. Autor přechází k monismu naturalistickému a patřičně ho odsuzuje pro jeho absurditu a prázdnotu. Po důkladné kritice idealistického monismu (voluntarismu, psychomonismu, konkretního monismu) dí autor, že se ani historické kritiky nemá křesťanství co obávat. „Den Offenbarungscharakter und die unüberbietbare Einzigartigkeit des Christentums wird diese Kritik nicht beseitigen können" (144). Velikým omylem je tvrzení, že výsledky moderní vědy křesťanství zničily a že je brzy smetou s povrchu země. „Uns aber wird immer gewisser", končí Hunzinger, „daß wir im gegenwärtigen Weltanschauungskampfe keine

verlorene Position verteidigen, sondern daß die Weltanschauung, die wir vertreten, aus dieser Krisis geläutert, aber auch gefestigt hervorgehen wird."

Hunzinger jest professorem na lipské universitě.

Dr. J. Vrchovecký.

Die Feindesliebe nach dem natürlichen und positiven Sittengesetz. Eine historisch-ethische Abhandlung von *Dr. Franz Steinmüller*. Von der theologischen Fakultät der Universität München preisgekrönte Schrift. Regensburg 1909. Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz. Cena 2 K 80 h.

Odpůrcové morálky křesťanské líčí rádi morálku tuto jako odporující rozumu a přirozenosti lidské a snaží se sestaviti ethiku, která ne jako staropohanská vede ke Kristu, nýbrž od Krista a od jeho církve odvrací. Z té příčiny je zajisté nanejvýše žádoucno, aby i na straně katolické o jednotlivých problemech moralních bylo důkladně pojednáváno a námitky odpůrců moderními zbraněmi vyvraceny. Takovéto monografie mají cenu netoliko vědeckou, nýbrž i apologetickou.

Tímto směrem nese se práce přítomná, vědecky probírajíc nejdůležitější problemy, týkající se lásky k nepřátelům. Ačkoli autor její omezil se jen na podstatné, nutné a důležité momenty této zajímavé otázky, nicméně přece říci možno, že ji probral důkladně a všestraně.

Vyloživ v části úvodní pojem lásky k nepřátelům, ukazuje spisovatel v oddílu prvním, že láska k nepřátelům jest požadavkem zákona přirozeného. Požadavek tento plyne především ze společenské povahy člověka, dá se však také psychologicky odůvodniti. Podobnost přirozenosti a společné zájmy spojují nás s nepřítelem a ukazují, že vzájemná láska psychologicky je možna, ač ovšem povinnost její lze těžko poznati a ještě tíže plniti.

Po té autor obrací se k otázce, jak soudil a jednal v této příčině pohanský starověk. Znala antická morálka lidová, znala stará, předkřesťanská filosofie zákon lásky k nepřátelům? Vývody autorovy dokazují přesvědčivě, že širokým vrstvám lidovým antického pohanstva zůstala povinnost lásky k nepřátelům neznámou, že však pohanská filosofie, byť hned nebyla pronikla k jasnému poznání přirozeného požadavku lásky k bližnímu, přece postupně poznání toho nabývala. Duch lidský postupně poznal, že nikoli nenávist a pomsta, nýbrž láska a milosrdenství k nepříteli odpovídají přirozenosti. Zejména to byla mladší stoa, jež vyložila příkaz lásky k nepříteli v celém jeho rozsahu, zajisté pod vlivem jí nikoli neznámé křesťanské nauky. Tento názor filosofů zůstal však širokým vrstvám nesrozumitelným. Láska k nepřátelům docházela sice obdivu, nebyla však konána.

V oddílu druhém autor pojednává o lásce k nepřátelům dle positivního zákona mravního. Zná zákon mosaický lásku k nepřátelům ve způsobu a rozsahu, jak ji Kristus v Novém zákoně přikázal? Dlužno připustiti, že Starý Zákon nezdůrazňuje výslovně rozšíření lásky na všechny lidi bez rozdílu. Byla sice přirozená rovnost všech

lidí mezi sebou také v době mosaické uznána, než tato rovnost byla modifikována vztahem rozličných národů k Bohu. Jen Israel je ze všech ostatních národů zvolen za národ boží. Tato nábožensko-národní hranice dopouštěla jen nedokonalou obecnou lásku lidskou a lásku k nepřátelům, poněvadž nepřítele bylo více milovati jako žida než jako člověka. U proroků přikázání lásky k bližnímu blíží se dosti zřejmě novému, dokonalému přikázání, ano proroci otvírají již brány, vedoucí k všeobsáhlé lásce lidské, zvěstujíť dům modlitby pro všecky národy, zavržení Israela a založení nové říše boží s novým lidem božím. Vrcholu však dosáhla starozákonní láska k nepřátelům v nábožensko-filosofických reflexích. Okruh povinností a odůvodnění kryjí se z velké části s okruhem a odůvodněním nové dokonalé lásky. Než traditionelní národně-náboženská hranice není ani tu překonána.

Teprve Kristus zvěstoval onen nový zákon lásky, jenž měl rozšířiti světlo a teplo na celé zemi, zákon lásky, jenž se vztahuje na všecky lidi bez rozdílu. Láska, kterou Kristus žádá, je podstatou svou láska nezištná a právě vůči nepříteli jeví se láska ve své nezištnosti, poněvadž tu působí netoliko bez vlastního prospěchu, nýbrž i s vlastní škodou. Láska Kristem požadovaná byla láskou novou ve svých předpokladech a ve svém rozsahu. Láska tato předpokládá tak veliký stupeň vlastního pokoření, sebezáporu a obětavosti, že se s Kristem zříká všech pozemských statků, ano i života, má-li tím býti zajištěna spása duše bližního; láska tato vztahuje se na všecky lidi, kteří jsou schopni života věčného, aniž dbá národnosti, konfesse, hodnosti nebo nehodnosti, díku nebo nevděku. Láska v tak heroickém stupni byla zajisté novou pro židy a pohany a může býti od křesťana konána jen s milostí boží, která mu plyne zvláště ve svátosti lásky, jako také předpokládá pevnou živou víru a vroucí lásku k Bohu. Zajímavé vývody své končí autor statěmi o lásce k nepřátelům v literatuře patristické a scholastické.

Das Almosen. Eine Untersuchung über die Grundsätze der Armenfürsorge im Mittelalter und Gegenwart von *Dr. Joh. Nep. Foerstl.* Paderborn 1909. Ferdinand Schöningh.

V první hlavě vysvětluje spisovatel nauku theologů středověkých o almužně dle Summa theologica sv. Tomáše Aquinského. Obě následující kapitoly jsou věnovány středověké péči o chudé a jejímu rozvoji. Pečlivé studium literatury sem spadající poskytlo autorovi možnost vylíčiti věrně historicky charitativní snahy středověké.

V historickém ocenění středověké péče o chudé bylo by bývalo záhodno na to poukázati, že chudoba ve společnosti středověké byla stavem individuelním, neštěstím, které stíhalo jednotlivou osobu a rodinu od ní závislou. K zmírnění a odstranění tohoto individuelního neštěstí přispívaly především organismy, k nimž individuum náleželo. Individua, jež do žádné společnosti nebyla zařaděna, tvořila výjimku, o ty starala se dobrovolná dobročinnost, která tehdy spíše příliš mnoho než příliš málo činila.

Jak velice se různila chudoba středověká od hromadné moderní bídy, jak ve velkých městech vládne, viděti ze zvláštní organisace, kterou si dali žebráci a potulní lidé.

V řeholi sv. Benedikta žije dále duch, který v heroických stoletích první církve na poli socialním věci tak velkolepé vykonal, a v mnohých klášteřích po celý středověk byl příkaz pohostinství v duchu patriarchy zachováván, sedělť urozený muž a žebrák u stolu v řadě, ve které přišli.

Srovnání středověké charity a přítomné péče o chudé přesvědčuje nás, že srdečný poměr mezi dárcem a příjemcem, jak vládl ve středověku, vzdaloval od chuďasa trapný pocit, který dnes jej zdržuje, aby prosil o milodar.

Objektivně líčen je poměr mezi socialní reformou a svobodnou činností lásky. Minula doba, kdy se za to mělo, že lze nutnou socialní reformu nahraditi hojnou almužnou a baron Vogelsang volati musel k zástupcům liberalní katolické sociologie v Belgii: Pošlete mezi vyvržené zástupy milosrdné sestry, vyšlete missionáře a naleznou úrodné pole své blahodárné činnosti; než socialní otázka není tím nejmenším rozřešena, ano o rozřešení nestal by se tím ani pokus; naopak byla by zapletena až do nerozluštitelnosti. Je nepřípustno, aby celá třída lidské společnosti žila z almužny; není dovoleno poukazovati práci na žebráckou polévku majetných. Čeho práce potřebuje, čeho žádá a čeho žádati musí, je spravedlivost.

Tuto spravedlivost odpírá jí kapitalistický společenský řád, a to je, čím churavíme; socialní otázka je otázkou po spravedlivém rozdělení výdělku práce. A chceme-li tuto otázku tím odstraniti, že práci klášterní polévkou nasytíme a velké missie nedáme konati také pro boháče, nýbrž jen pro chudé, pak vyvoláváme tím zasloužený posměch, jejž Rodbertus vyslovil ve vyzvání: „Pracující třídy mají mezi sebou zakládati spolky k mravnímu povznesení tříd majetných“.

Jak spisovatel ukazuje, zůstává i při pokročilé reformě socialní charitě velké, vděčné pole. Poukazujeme tu specielně na všechna ona blahodárná díla, jež dělníku a dělnici, kteří z venkova do města se ubírají a tam mezi mnohými tak osamělými jsou, mají nahraditi domov.

V závěrečné kapitole pojednáno je o katolické nauce o almužně v jejím poměru k nauce protestantské a k nezávislé morálce moderních ethiků. Prostředky, kterými moderní ethikové chtějí křesťanskou charitu učiniti zbytečnou, zůstanou rovněž tak neúčinnými, jako ty, které osvícenci 18. století navrhovali. Je třeba pohnutky, chce-li kdo vykonati skutky, které po století konala charita křesťanská.

Všem, kdož se zajímají o aktuelní otázku postavení křesťanské charity k ethickým a socialním snahám v životě moderním, lze zdařilou studii nejlépe doporučiti.

Marc Sangnier, Discours t. I. (1891—1893) 3. éd.; t. II. Discours (1906—1909). Paris 1901. Bloud et Cie.

Vynikající katolický organisátor a řečník francouzský Marc Sangnier uveřejňuje v přítomných dvou svazcích řadu řečí, které za rozličných

slavnostních příležitostí a v rozličných katolických spolcích, zvláště ve spolcích katolických dělníků v Paříži a v jiných městech konal v letech 1891—1909. V prvním svazku uveřejněno jest v celku 26 řečí, ve svazku druhém 20. Themata řečí jsou rovněž časová, a vyjímaje některá, jen francouzským poměrům přizpůsobená, vhodná pro přednášky a řeči ve spolcích katolických vůbec. Z themat, ve svazku prvém obsažených, uvádíme některá význačnější a zajímavější: Za ideálem, láska k vlasti, výchov lidový, činnost mládeže katolické, budoucnost demokracie, pokrok a tradice, socialní činnost ženy, eucharistie a činnost socialní, křesťanství a demokracie, boj proti pornografii, do budoucnosti. Ze svazku druhého vytknouti dlužno themata: Co má činiti demokracie, syndikáty a demokracie, budoucnost spolčování, klerikalismus a demokracie, boj proti nemravnosti, náš denník, práva svědomí, bratrská snaha společná, poslání řečníka. Jak patrno, jsou to vesměs themata jednající o palčivých otázkách denních. Autor v řečech svých jeví se výborným znalcem otázky socialní a zvláště otázky dělnické a probírá ji se stanoviska katolického, jsa pevně přesvědčen, že bez náboženství katolického, bez spoluČinnosti církve katolické nelze otázek těchto uspokojivě řešiti. Proto také opětovaně klade důraz na obnovu rodiny, na obnovu národa v duchu katolickém.

Vedlo by nás ovšem daleko a přesahovalo by meze přítomného referátu, kdybychom, byť i jen co nejstručněji, chtěli seznámiti s obsahem jednotlivých řečí Sangnierových. Uvedeme jen některé myšlenky: Obsahem krásným poutá hned první řeč Za ideálem, v níž autor vystupuje proti modernímu pessimismu a přesvědčivě ukazuje, že život může se jeviti jen tehdy klamným a trpkým, má-li člověk zřetel pouze na to, co v životě jest materielního a vulgárního, jakmile však počne vnikati do jeho smyslu ideálního, pak se život jeho ozáří a promění jasným světlem; neboť protiváhou všech našich běd jest ideál. Popírati ideál jest netoliko útočiti na poesii, nýbrž i zamítati všecku vyšší snahu ducha lidského. Neméně poutavá je též řeč čtvrtá Rodina křesťanská s hlediska socialního. Autor v ní slovy plnými nadšení dovozuje proti moderním snahám po uvolnění pout rodinných a zničení krbu rodinného, že rodina jest organismem podstatným, prvotným společnosti lidské, že tajůplné pouto víže člověka k rodinnému krbu, a že kommunismus vždy se rozbije o tajemný instinkt, jenž člověka vede k rodině. V pobouření ducha může snad člověk zvolati: „Nuže rozdělme zemi, peníze, majetek, nástroje produkce, všecko.“ Než brutální tento sen setkává se se sladkým krbem domácím, pevnějším nežli skála a rozbíjí se oň. „Kommunismus domácích krbů, kommunismus žen a dítek nikdy.“ V dalším postupu poukázáno případně na umravňující vliv rodiny, zvláště manželky a matky v ní. Má-li však rodina tento vliv umravňující zachovati, třeba jejího povznesení netoliko jen materielního zavedením mzdy rodinné, která by ženě umožnila býti strážkyní a královnou domácího krbu, nýbrž také povznesení morálního, třeba rodině vrátit Krista. V modlitbě, ve zbožném poučení, v praktickém konání náboženství záležeti musí obnova organismu rodinného.

V konferenci Výchov lidový vřele doporučuje Sangnier zakládati vedle škol katolických, jimž vzdává mimochodem řečeno plnou chválu, patronáže neboli spolky bývalých žáků škol katolických, aby jinoch v doby fysicky, intellektuelně a morálně kritické, ve které všecky energie mladého člověka se probouzejí, kdy zdá se hledati cestu, kdy cítí, že nastává proň rozhodný okamžik, chráněn byl netoliko úskalí, nýbrž vychován z něho byl mladý apoštol, který by netoliko dovedl odporovati nástrahám, nýbrž stal se zářícím ohniskem, přitahujícím vše k sobě. Vedle těchto spolků doporučuje autor spolky studijní, t. j. spolky mladých dělníků, desíti nebo dvacíti, kteří se pravidelně shromažďují za předsednictví jednoho ze svých členův, a konají po řadě malou konferenci, po níž následuje srdečná a bratrská diskusse. Tím poskytne se jim příležitost, aby nabyli potřebných vědomostí z ekonomie politické nebo vědomostí náboženských, nezbytných k vyvrácení hlavních námitek, za dnů našich proti náboženství činěných. Tím si navyknou netoliko učiti se a pracovati nýbrž také chápati se iniciativy, tím budou se cvičiti v tom, co později bude jim činiti. V dalších vývodech doporučuje vycházky vědecké a umělecké, večerní kursy a lidové university s hudebními produkcemi, četbou vybraných básníků, řečníků katolických, přednáškami atd., aby tak katolíci nebyli stranami nepřátelskými předstiženi ve velkém hnutí výchovu lidového.

Avšak odkazujeme spíše na knihu samu, obsahující nevyčerpatelný poklad vzácných myšlenek, podaných formou řečnicky vzornou.

Dr. J. Samsour.

*

Hlasy katolického spolku tiskového. R. 40. č. 4. **Konviktista**. Obraz ze společenského života od *Aloisa Dostála.* V Praze 1909.

Povídka napsána je s patrnou tendencí, aby osvětlila nezasvěceným, jakým dobrodiním jest pro mnohého chudého studenta útulek ve studentském konviktě. Jsou tu předně stručně vylíčeny svízele jeho mimo konvikt, dokud jako přespolní konával ráno a večer dalekou cestu k domovu a, tělesně vysílen, usedal ke svým školním úkolům. Pak vylíčen kontrast, který nastane v jeho trudném životě přijetím do konviktu, kde vládne vzorný pořádek, poměrné pohodlí a užitečně rozdělen je čas pro učení, zábavu i odpočinek. Při tom parallelně vylíčen život zámožného studenta, kterému zvolili rodiče k pobytu konvikt, aby jeho lehkomyslnou povahu ochránili před špatnou společností. Děj spestřen pozorováním vzájemných stykův obou těchto studentů — chudého a zámožného — vypravováním o studentských prázdninách, zábavách, o cestě na zkušenou po maturitě a j.

Jako douška povídky vyjímá se ku konci náčrtek obrazu života studentů těch, když odeberou se na školy vysoké. Konviktista nesplní naděje rodičův a zvolí místo semináře professuru, súčastní se života spolkového, prohledne brzy povrchnost všech modních hesel tam hlásaných a vrací se pak ke svému původnímu předsevzetí — na dráhu kněžskou.

Povídka čte se velmi zběžně, neboť autor pomíjí všech podrobností a drobnomalby i líčení a pozorování přírodních, spokojuje se více schematickým popisem vnějších událostí, které velice rychle pak postupují na ujmu uměleckého dojmu celé práce, která by trochou teplé lyrické intimity byla velice získala.

Tréval-Viola, **Právo ideálu.** Román. V Praze 1909. Nákladem „Českého Čtenáře". R. II. sv. 3.

Autor vzbudil již pozornost svou originelní a silnou divadelní hrou „Válka bohův", o níž v „Hlídce" roku loňského bylo referováno. Také přítomný román jest pozoruhodná a svérázná práce. Jsou tu výstižně vykresleny první záblesky politického konstitučního života na Moravě, s mnohými moravskými postavami politickými a společenskými. Vše to jest pak rámcem trudného osudu muže, cukrovarníka-poslance Ustrnula, který pro vlasteneckou, národní myšlenku, pro ideál, jak si jej vytýčil, raději stroskotá svoji skvělou existenci, rozejde se s chotí a nechá utrápiti se jedinou dceru, nežli aby v manželství s Němcem musila odříci se svého češství.

Tréval-Viola jest mistrem v líčení děsivých vidin, nálad smutných a drtivých, ponuré přírody večerní; vše to ve spojení s napínavým dějem a interessantním koloritem historicko-politickým činí knihu jeho velice zajímavou.

Levná illustrovaná kinhovna. R. 1909 sv. 12—14. *Václav Staněk,* **Poslední noc Jakuba Hrona a jiné povídky.** Nakl. E. Beaufort v Praze.

Osm povídek sestupujících k těm nejnižším lidské společnosti, k tulákům, žebrákům, nuzným dětem cihlářů, mrzákům, k nejposlednějším vesnickým chuďasům, výměnkářům nad hrobem. Vypravuje se o jejich strastech, bídě hmotné i morální, o záblescích lepších citův a světlejších okamžikův. Autor dovede často působiti účinně na cit svým stanoviskem, nazíráním, soucitem a lidským porozuměním pro jejich ubohost. Co však kalí veškeru radost z jeho črt, je způsob, zejména sloh jeho líčení, věci nepřiměřený a mnohdy zcela nemožný. V črtě „Žebráci" — na příklad — dva mrzáci, kteří od rána do večera v úpalu slunečním v prachu silnice řemeslně se modlí o almužnu, stravují se v nejposlednější kořalně, nocují v cizím dřevníku, filosofují o svých osudech způsobem, logikou a zejména vybranou, obratnou mluvou jako dva vyškolení professoři. Způsob ten, u různých povídek více nebo méně frappantní, působí nejen dojmem nemožnosti, ale přímo nechutně. Autor neumí svůj způsob vyjadřovací podříditi úrovni jednajících osob a tím stírá z nich všechnu rázovitost, která by črty jeho, mnohdy originelně pozorované, povznesla.

Přítel domoviny. Ř. XXV. sv. 9. a 10. *Olga Fastrová,* **Jiřinčiny trampoty a jiné povídky.** Nakl. E. Beaufort v Praze 1909.

Knížka drobounkých črt ženy o ženách. Některé z nich jsou výstižné kousky ženské psychologie, jaké dovede jen žena u ženy vy-

pozorovati („Jiřinčiny trampoty“, „Vzpoura“, „První láska“, „První sníh“), jiné jsou jen humoresky („Duševní práce žen“, „Muž se sarkastickým úsměvem“), silhouetty a povídky, ale všechny poutavě a svižně vypracovány. Zajímavá je také veselá historka z pobytu Mozartova v Praze („Na Bertramce“), tak charakteristická pro bezstarostný život barokka.

Lehký vypravěcí ton, k obsahu vždy přiléhající, činí knížku přístupnou a poutavou. —/—

Ze života náboženského.

Scena Kristovy potupy Herodem mu způsobené nebývá stejně vykládána. Scena tato a scena směšného uvedení k Pilátovi jsou si na prvý pohled velmi podobny, tak že nescházelo těch, kteří v nich viděli dvojí podání téhož historického faktu. A. Verball (The journal of theological studies, 1909) předkládá nový výklad, který odbývá pokus stotožnění obou scen. Nic nevypouštěje z textu sv. Lukáše, nýbrž přijímaje vše doslovně, co sv. evangelista vypravuje, míní, že u Heroda **nebylo žádné výsměšné sceny.**

Jeho hypothesa praví asi toto: V křesťanské tradici nenalezáme ničeho, co by nám dovolovalo tvrditi, že Herodes kdy osvědčil i sebe menší nepřátelství ke Kristu V Ježíšově kázaní pak nebylo ničeho, co by mohlo nějak tetrarchu znepokojiti. Messiáš nekul pikle proti stávajícím mocnostem, a hlásal jen revoluci zcela pokojnou. Co stalo se u Piláta? Vladař konstatoval právě, že obžaloby proti Ježíši jsou nepravděpodobny. Jeden ze žalobců se však náhodou zmíní o tom, co se dálo v Galilei. Herodes je právě v Jerusalemě Hned a přirozeně napadne Pilátovi, aby se o tom poučil a informoval u samého tetrarchy. Pošle tudíž Ježíše před jiný tribunál. Herodes není tu nijak v úloze soudce; zcela jednoduše obrací se na něho Pilát jen proto, aby doplnil výslech. U Heroda tudíž není ani tribunálu ani audience. Herodes nebyl v Jerusalemě ve vlastnosti úřední. Několik vojínův a dva nebo tři sanhedrité doprovodili Ježíše k němu; Herodes měl pak kol sebe též několik osob, snad služebníků jen, od nichž později zvěděl sv. Lukáš detaily naší sceny. Rozhodně měla tato scena ráz soukromý.

Když toto připustíme, co dálo se potom? Herodes byl okouzlen tímto setkáním s tím, o němž slyšel mluviti jako o neobyčejném divotvorci, a žádal také po něm nějakých zázraků. Ježíš však odepřel. Přece však nutno, aby Herodes Pilátovi dal nějakou odpověď. Jakou? Ježíš — nebezpečný buřič? O tom neví Herodes ničeho; krče rameny ukazuje snad na vojíny své stráže, nebo prostě činí narážku na sbory, jimiž disponuje v Galilei, jež veškeru revoluci vylučují; a potom vysmívá se sanhedritům, jichž, jak je známo, mnoho nemiloval. A aby lépe ukázal jednak své zhrdání pomluvači, jednak aby projevil svou

úctu k obžalovanému, káže ho odíti v nádherné roucho, jež na Kalvarii vzbudilo žádostivost vojínův. A Ježíš v tomto nádherném úboru (ἐσθῆτα λάμπραν) jest veden zpět k Pilátovi.

Verballovi je tak tato výsměšná scena jen okamžitým rozpustilým kouskem Herodesovým, jakousi satirou. Herodes by jím na jedné straně uznal nevinnost Ježíšovu, na druhé pak straně by si byl vymyslil hádanku, jež by byla v rozporu s míněním, jež posílá Pilátovi. Zacházel by tudíž zdánlivě s nevinným, jako s ním budou zacházeti kati po odsouzení.

Mnozí pokusili se již tuto událost míti za vymyšlenou. Ale proč by ji Lukáš vypravoval? Skeptičtí kritikové podkládají křesťanské tradici úmysl, zmenšovati chybu Římanů k Ježíšovi a vše uvaliti na židy. Nuže tato událost, že Ježíš jest Herodem za nevinna uznán, zvětšuje ještě vinu Pilátovu. Ať již máme tu scenu za pravdivou nebo vymyšlenou, scena ta jest prý rozhodně nesouvislá.

Verball pak pokouší se ukázati, že i sám text neautorisuje obyčejného výkladu tohoto místa: „Herodes pak se svým vojskem pohrdl jím"; pokrčil prý jen uštěpačně rameny při zmínce o nebezpečenstvích vzpoury, jež si fariseové vybásnili a o něž s Pilátem se radil. Slova další prý nutně neznačí, že by se Herodes chtěl vysmívati Ježíšovi. Místo „posmíval se jemu" možno velmi dobře říci „a potom se posmíval" (a to ne Kristu, ale sanhedritům). Herodes, jinak řečeno, dává jim na srozuměnou, aby si mnoho starostí nepřipouštěli a do jeho věcí se nemíchali.

Co se pak týče „roucha", jen zastaralou associací prý spojujeme tento nový člen věty s předešlým „posmíval se"; rythmus periody naznačoval by spíše opačnou konstrukci (Herodes... posmíval se sanhedritům, pak dal Ježíše obléci v nádherné roucho a odeslal ho k Pilátovi). Nic v textě nenaznačuje, že roucho bylo královským pláštěm a tudíž že Herodes s Kristem jednal jako s králem divadelním. Vše pravděpodobněji ukazuje, že tetrarcha chtěl vzdáti čest tomuto neurážlivému a nevinnému divotvorci.

Předkládáme pouze k informaci.

*

Náboženskou situaci současného Německa rozebírá Weinel v „The Hibbert Journal" (1909) a míní, že ke konci 19. století tři proudy ovlivňovaly Německo: Vědecký naturalismus se svou jednostrannou filosofií a svou užitkářskou morálkou (Marx, Liebknecht, Häckel), ultramontanismus (Ketteler, Windthorst), individualismus (Bismarck, Nietzsche). Evangelické církve byly skoro intellektuelně nečinny. Vše, co bylo včera, zdá se tu býti již tak daleko, jako školy 17. století. Nadšení nad vymoženostmi vědy značně vystřízlivělo, a věda sama stala se váhavější, rozpačitější a vědomější svých hranic. Cítí se, že všechen hmotný pokrok nedal národu ani více štěstí, ani více bohatství životu vniternému. Již jen ti první míní ještě, že rozřešili záhadu světa. Kratce, náboženský idealismus se obnovuje a se všech stran se ohlašuje křesťanská renaissance.

Filosofie však dosud váhá podepříti toto hnutí. Ač historikové a psychologové, zvláště Windelband a Dilthey uznávají, že ani historie ani filosofie nevyčerpává filosofické práce, střeží se přece tendence stáhnouti se do nižších krajin. Proti těmto váhajícím nebo zpátečníkům roste denně vliv Euckenův. Filosof tento ukázal, že i skepticismus předcházející epochy byl důkazem o potřebě transcendence, jež pracuje v člověku; naučil nás věřiti v to, co jest lepšího v nás a pomohl nám nedůvěřovati naturalismu.

Je samozřejmo, že Euckenova filosofie není hluboce křesťanská. Centrální bod jeho soustavy jest v nutnosti „nového zrození". Eucken má pomocníky, a to v nové theologii, jež pracuje v témže smyslu a jež s Harnackem dokonale přeměnila náboženské myšlení německé. Vedle současníků Harnackových (Herrmanna a Jülichera) celý zástup nadšených jeho žáků (Tröltsch, Gunkel, Bousset, Wernle a j.) pracují horlivě o rozšíření toho obnoveného (!) křesťanství. Je to škola, již přezvali „religions-geschichtliche Schule", neboť všichni snaží se, aby odstraněna byla tradicionelní isolace křesťanství, a toto aby nahrazeno bylo křesťanstvím „obnoveným" a uvedeno do studia náboženství všech dob. „Přivésti současníky k tomu, co jest věčného v křesťanství, toť náš účel. Všichni jsme za jedno v tom, že v přírodě a historii je třeba hledati podpor našich theorií. Jsme všichni přesvědčeni, že pojem zázraku musí býti odstraněn ze studia vědeckého a historického (?) Připouštíme theorii evoluce a nedovolujeme žádnému předsudku, aby nás zaslepoval v nabytých výsledcích vědy."

„Opustili jsme staré důkazy jsoucnosti boží a chimeru vybudovati náboženství na metafysickém základě. Naši víru v Boha vybudujeme po boku Kanta a Schleiermachera na území jiném. Věříme, že Bůh k nám přichází prostřednictvím oněch velikých lidí, kteří jsou nejaktivnějšími činiteli evoluce, tvůrci ideálu a proroky neznámého Boha. Historie náboženství nás naučila, že člověk, rozhodnuv se jednou nežíti jako zvíře, má jen volbu mezi malým počtem nejvyšších ideálů, na jedné straně mezi agnostickým pessimismem Buddhy a na druhé straně buď mezi egoismem Nietzscheho nebo vznešenou věrou Ježíše... Zvolili jsme Ježíše, a život, jejž nám dal, je takový, že nemůžeme již žíti život jiný a že věříme v Boha, který se dal nám poznati Ježíšem. Nehlásáme již nauky Kristovy, ale Krista samého, a Krista ne jako dogma ani jako zákon, ale jako vůdce a spasitele."

Proti tomuto „omlazenému" křesťanství staví se v Německu buddhismus, jehož hlasateli byli Schopenhauer a Wagner (Bayreuth jest prý pravým buddhistickým kostelem). Méně geniální obou těchto mistrů Hartmann učil téže pessimistické nauce, a to s úspěchem ještě větším. V jiném smyslu pracují theosofové a adeptové jakéhosi přírodního mysticismu (H. a J. Hart, B. Wille, Bölsche).

Který z těchto tří proudů zvítězí? Weinel míní, že křesťanství, představované novou theologií, dovede-li si osvojiti to, co jest opravdu živoucího v buddhismu a naturalistním mysticismu. Nová theologie musí prý uchovati z buddhismu jistou dávku pessimismu. Měšťácký

optimismus na ni číhá, a ona je v přílišném pokušení ponechati starost o štěstí světa péči politiků. Též prý musí jako Ježíš žíti z přírody a v přírodě. Harnackismus potřebuje nyní jen poslechnouti rad tohoto proroka, aby se stal náboženstvím budoucnosti. Pozorujíce však ovoce jeho působení, jež v žácích jeho vede až k nevěře, jsme příliš skeptičtí, než abychom věřili v to, co věří p. Weinel. Co se pak toho týče, že si Ježíše volí za svého vůdce, rádi bychom věděli, kterého Ježíše vlastně myslí! Z podnětu daného Straussem, Baurem, Harnackem, Ritschlem vznikla v poslední době v Německu celá literatura věnovaná Kristově psychologii. Společnou tendencí všech těchto spisů je snaha stavěti křesťanství na náboženské vědomí Kristovo, základ to, nad nějž není nejistějšího a kolísavějšího. Proč? Ani exegese historiků, ani analysa psychologů nesouhlasí! Každý si vytváří Krista dle svého způsobu, ba mohli bychom říci, dle svého obrazu! Nuže, kterého Ježíše třeba následovat? Čteme-li některé z těchto moderních „christografií“, budeme naprosto neuspokojeni, popleteni a dáme za pravdu Guyauovi, píše-li, „že Kristus se stal pro učené Německo tím, čím byl pro Atheňany za apoštola Pavla, neznámým Bohem.“ A o nic lépe nemá se to s „omlazeným“ křesťanstvím, jehož tak slaveným hlasatelem jest Harnack. Snaha jeho je sice velice chvályhodná, usiluje-li vyzvednouti z evangelií čisté, pravé „evangelium Ježíšovo“, ale konec konců musí každý nepředpojatý člověk říci: To, co nám Harnack podává, jest evangelium, křesťanství Harnackovo, ale ne Kristovo, ježto Harnack stotožňuje svůj pojem křesťanství s oním pojmem, jejž si Ježíš o něm činiti prý musil (!) Křesťanství „omlazené“ bude snad se zamlouvati liberálním theologům rázu Harnackova, ale jiným křesťanům sotva; proto i budoucnost jeho bude asi ne skvělá.

*

Pro socialní idealismus horuje Brugeilles v Revue phil. (1909). Společnost dle něho nemůže existovati bez náboženství; tuto potřebu obsahuje v sobě nutnost jakéhosi „ideálu“ spíše než nutnost „jakéhosi positivního náboženství“. Ve Francii je společnost rozdělena: část tíhne ke katolicismu, část k socialismu. Katolicismus podal svůj program, snaží se ustaviti se politicky a předkládá na všechny otázky řešení shodná se svou naukou. Socialismus, doznává Brugeilles, není tak daleko. S politického stanoviska je jen ekonomickou stranou a nedefinoval ještě svého ideálu. Brugeilles pokouší se o předvedení tohoto ideálu a chce ukázati, že existuje možnost socialistické metafysiky. Tato metafysika zakládá se dle něho na faktu, že „společnost je bytnost bytí“, tak dobře ve světě hmotném, jako ve světě jiném. Je tudíž socialistická. Je též idealistická a solidaristní, ježto klade zdroj vší energie do ideálu pojatého elitou a následovaného solidarně všemi. Tento ideál jest určen povinností, jež klade se všem, realisovati totiž společnost, t. j. spojovati se postupně vzhledem k synthese tak mohutné, tak spojité jako jsou synthesy, jež realisují jednotlivci sami. Vše ostatní, Stvořitel, budoucí život atd. nemůže býti zužitkováno a nemá ostatně žádné důležitosti, a to ani spekulativní. Nic neexistuje

než společnost a jednotlivci, t j. společnost spějící k ustavení se. Brugeilles se nehorázně mýlí, myslí li, že tento abstraktní a neživotný idealismus by mohl jednou upokojiti po ideálu toužící lidské srdce; socialismus může snad ještě jistou dobu hráti u mass úlohu náboženskou, ale již dnes svého prestyže valně pozbývá. Prázdnem se lidský duch dlouho sytiti nedá.

Proti těm, kteří s Tylorem nebo J. Bonem míní, že divoké rasy a prvotenci neznali pouta mezi morálkou a náboženstvím, Dhorne (v Revue pratique d'apologetique 1909 článek La loi morale dans la religion assyro-babylonienne) po Mgr. le Royovi souhlasí s prof. Reinachem a píše: „Lidstvo pudově věří, že existuje vztah mezi mravností a náboženstvím, přese všechny filosofy, kteří by rádi ustavili morálku jako pouhý produkt rozumu". Tuto thesi potvrzuje pak studiem morálky assyrsko babylonské. Cituje celou řadu textů a uzavírá, že morálka Babyloňanův a Assyřanů, daleka, aby snad byla odloučena od náboženství, měla v něm právě svůj pramen, ježto náboženství přikazovalo nejen povinnosti k božstvu, ale i povinnosti k lidem. Pojem hříchu, souvztažný s pojmem mravního zákona, byl pojem o jakési osobní urážce božstva, jež měla v zápětí pohněvání Boha a trest vinníka. Zbaviti se chyby, znamenalo, ukonejšiti srdce Boha a tak vyhnouti se bolesti, nemoci, jež stíhaly hříšníka. Nářek, horlivá modlitba, posvátné obřady, to vše konáno bylo, aby kajicník byl uveden zase do normálního stavu; jen tak dostalo se mu zase — dle terminů zkazek — života, míru a světla. Stal se zase „synem božím". Tak v těchto textech poukazuje na úzký vztah morálky a náboženství a zvláště na mocný vliv tohoto na morálku.

*

V příloze ku „Korrespondenzblattu f. d. Kat. Klerus" píše nějaký Mardochaeus, kdo by měl postaviti na Karlově mostě pražském nová sousoší místo zhroucených Brokoffových. Pražští křížovníci a Tepelští premonstráti: oni bl. Anežku Českou, tito bl. Hroznatu svého zakladatele. Pokud by prý totiž město Praha chtělo ještě znovu mosty své svatými ozdobovat!

*

V první polovici února rozlétly se z Říma jako divé zprávy, že arcibiskup zaderský Msgr. Dvornik sesazen od papeže pro neposlušnost a nemístné hájení slovanské bohoslužby. Liberalní listy byly plny jásotu a lačné sensace, konservativní buď mlčely, buď mluvily o vážných krocích a konfliktech (Figaro). Charvatské listy samy (liberalní i konservativnější, vyjma přísně katolické) byly rozčileny a mluvily bouřlivě proti stanovisku kurie, která zaujala úplně stranu zaderských Talijanášů. Katolické „Hrvatstvo" přineslo tutéž zprávu více než o měsíc dříve, hned počátkem ledna. Ale samo ji po krátkém čase vyvrátilo jako vymyšlenou. Když po měsíci rozletla se věst, jež vyvrácenou jeho zprávu potvrzovala, odmlčelo se. Ale za čtrnácte dní přineslo z Říma a Zadru vysvětlení. V obou zprávách — prvá římská pochází z kuriatního pramene „Corrispondeza Romana" — popírá

se, že by důvod sesazení arcibiskupova byla agitace vlašská a hlaholice, důvodem byla jen a jedině dlouhá choroba arcibiskupova, jež už po několik let nedá mu plniti povinností úředních. Arcibiskup také nesesazen jako trestaný nebo nemilostivě propouštěný, ale raděno mu, aby se vzdal administrace ve své arcidiecési, ponechán však jinak v hodnosti i příjmech. Toto snad by jinak ani nebylo možno: titul souvisí se svěcením, které se vzíti nedá, a příjmy zaderského arcibiskupa nejsou jiné, leč které dostává z náboženského fondu. Ty ovšem zůstávají i v „pensi“ jeho.

Co se výtky neposlušnosti týče, bylo na arcibiskupa ze Zadru z vlašské strany žalováno, že neprovádí dekretu papežského z r. 1898 a že nařízení papežské ze dne 18. prosince 1906 ani neoznámil podřízenému duchovenstvu. Nebyl srozuměn s přísnými opatřeními kurie proti staroslovanské řeči liturgické a proto prý nařízení neprováděl. Dopisovatel zaderský do „Hrvatstva“ však praví, že ač arcibiskup byl přítelem hlaholice, přece pro ni neagitoval, ani jejího užívání v diecesi své protiprávně nerozšiřoval. Ba ještě v případech, kde obce dokazovaly právo své na ni, když jen trochu byl pochybný průkaz jejich, odmítal obce ony a práva hlaholice jim nepovoloval. Takoví obhájci hlaholice jak arcibiskup Dvornik jsou prý i ostatní biskupové dalmatští a přece nijak Řím jich nepronásleduje a proti nim nevystupuje.

Nápadnou jest jen shoda výnosu biskupa terstského a opatření zaderského. V obou diecesích liturgické otázky zůstávaly pořád neupraveny, kdežto v ostatních diecesích přímořských jakž takž ukončeny. V Terstu najednou biskup ještě před odchodem svým provedl odstranění charvatštiny a slovinčiny ode mše a svátostných obřadů, uvedl v právo latinu. A v touž dobu (o dva měsíce později) spadá i sesazení arcibiskupa zaderského. Nebylo-li ať už pro nedůživost či nechuť jeho otázku tu možno skončiti i v zaderské diecési, tu snad římská kurie, za administratora nebo nástupce jeho troufá, že se vše upraví a že už to na obou koncích v Istrii i Dalmacii půjde za jednoho křiku a protestu. Jedná se i tu jen o to, v obcích, kde práva na hlaholici neprokázáno, zavésti přesný latinský obřad do kostelů.

V terstské diecesi biskup Nagl louče se s věřícími vyslovil politování nad tím, že nechtějí uposlechnouti Říma, který chce jen pořádek a jednotu v církvi, a že projevují dokonce vzdorovitý úmysl přejíti ku pravoslaví. Prý v době, kdy v Rusku takový živý ruch zavládl pro přechod od pravoslaví ke katolicismu. — Hrozba ta ostatně, jakkoliv nerozvážená od těch, kdo ji pronesli, zůstane jen prázdným slovem, protože úřady prostě nedovolí toho přestupu na pravoslaví. Nedovolí pravoslavné vrchnosti — zaderské — aby nově ohlášené přijala, jako to bylo u Ricmanských. Až lidi první zlost přejde, a vidí, že o ně na druhé straně nestojí (nesmějí stát) a na této nepovolují — zůstanou při starém. Přijde nová generace, která ruchu protestu a vzdoru v sobě neprožila, a ta věc pak rychle rozhodne, jak se to nejlépe dá. Ale konečně by toho stálého dráždění nebylo třeba, jak v „Hlase“ osobní svědek ukázal.

S. Congregatio Consistorii v Římě vydala nové nařízení o cestách biskupských do Říma: ke hrobu apoštolů a ku podávání zprávy. Lhůta pro různé diecese byla různá, podle dálky a poměrů. Staré poměry cestovní, které byly směrodatny pro výměru lhůty oné, dnes už naprosto se změnily. Dnes není obtíží bývalých, proto staré úlevy možno vůbec zrušiti, a povinnost pro celý obvod katolické církve ujednotiti. Proto se předpisuje lhůta pětiletá pro cestu do Říma. Lhůty se budou čítat od roku 1911. Určí se každý rok pro jiné diecese, takže v pětiletí vystřídají se všecky diecese světa. Pouze kraje přímo kongregaci propagandy podřízené budou míti svůj výjimečný pořádek. Kdo z biskupů byl r. 1909 a 1910 v Římě, jest osvobozen od cesty v letech 1911 a 1912, kdyby na něho padla řada. Pětiletý pořad světový je takovýto: první rok padá povinnost návštěvy na biskupy z Italie a ostrovů; druhý rok na západní Evropu (Španělsko, Portugalsko, Francie, Belgie, Nizozemí, Anglie, Skotsko a Irsko); třetí rok na střední a východní Evropu: Rakousko, Uhry, Německo, Polsko, a ostatní díl severní, východní a jižní Evropy; čtvrtý rok přijde Amerika; pátý rok konečně Asie, Afrika, Australie a Oceanie. Tento pořádek zachovává se každé pětiletí.

Pro referát, jaký biskupi podávají o své diecesi v Římě, stanoví se určitý formulář o 16 bodech, které se pro prvníkráte zevrubně zodpovídati a popsati musí, v dalších referátech bude pak možno jen na změny poukázati, a podati vysvětlivky nebo doplňky, jež si kongregace konsistorní vyžádá. Jednotlivé body mají i dosti široké rozdělení podrobnější. Udávají se jimi blíže tyto věci: materialní stav diecese — diecesní kurie — biskup — klerus — kapituly — farnosti — semináře — kláštery — lid věřící — stav víry — bohoslužba — výchov mládeže — fundace a bratrstva — socialní práce — literatura — tisk.

Biskupové mají podle Tridentina dodržovati svou povinnost, jednou za rok navštíviti všecky farnosti své diecese, a je-li diecese velká, tedy aspoň ve dvou letech. Pro naše diecese českomoravské, německé některé a polské, bude nutno učiniti výjimku. Neboť nebude možno tak velké diecese ani ve dvou letech obejíti celé. Předpisy tyto jsou vzaty z nově upravovaného práva kanonického a pro důležitost této věci už před ostatní materií kanonickou uvádějí se v život.

*

Od 18. do 21. července konati se bude v Solnohradě mezinárodní sjezd marianský. Poslední byl 1908 v Saragosse ve Španělích a nemožno bylo shodnouti se o místě, ježto i Belgie i Rakousko se o sjezd ucházely. Dosud sjezdy marianské konávány byly v zemích románských, tu poprvé sjezd zasedne na rozhraní zemí slovanských a německých. Vážku na stranu Rakouska přechýlil episkopat španělský, jemuž sporné místo dáno na rozhodnutou. V jednotlivých zemích kol Rakouska i v Rakousku utvořeny výbory, aby sjezd byl co nejdůstojnější. Přípravy konají se už od podzimu minulého roku.

*

Přes celý měsíc únor a už v lednu kalila mysli rusko-polské debatta o interpellaci posl. Dymszy v ruské dumě o zabrání kato-

lického kostela pravoslavnými v Opoli na Sedlecku. V letech 70tých přešel totiž farář katolický z Opole na jiné místo a fara i kostel zůstaly neobsazeny, buď z liknavosti patronovy, nebo že nebylo kněží, či z nějaké jiné příčiny. Na to v r. 1875 přišlo pronásledování unitů a v okolí povstávaly z bývalých unitských farností pravoslavné. Také v Opoli povstala pravoslavná farnost. A ježto katolický kostel (ne unitský, ale latinský) stál prázdný a uzavřený, dovoleno církvi pravoslavné, aby si ho vzala a přesvětila. Ale pravoslavní měli svůj kostel a tak o darovaný nestáli a on stál dále pustý a prázdný. Vlastních katolíků nebylo tolik, aby byli vystačili na udržení jeho. Až po roku 1905 začali najednou uniti násilím při pravoslaví udržovaní vraceti se ke katolicismu, a tak katolíků-latiníků (ježto slovanský obřad unitský nebyl trpěn!) přirostlo v Opoli i sousedních osadách značně mnoho. Teď by katolíci byli kostela potřebovali, i požádali, aby jim byl vydán. Vláda však kostela nevydávala, ale ani pravoslavných do něho nepouštěla. Tito pak slyšíce, že katolíci se oň ucházejí, násilím do něho vtrhli a obsadili ho. — Vláda omlouvala celý ten postup pravoslavných i úřadů, že katolíků je menšina, že mají dosti kostelů, kdežto pravoslavní trpěli nedostatkem, že pravoslavní užili jen dávného dovolení a neznesvětili kostel, ale znovu posvětili pro sebe. Zatím interpellant Dymsza zjistil: katolíků je 57%, pravoslavných 39%. Katolíci nemají kostela žádného a nuceni jsou scházeti se ve skleníku statkáře Mierzeňského, který jej dal upravit v kapli, pravoslavní pak mají tři kostely. Při přejímání kostela pravoslavní kosti nebožtíků v kostele pochovaných vyházeli. Úřady o obsazení pravoslavných věděly a dopustily je.

Pravice i střed byly interpellací polskou velmi pobouřeny a mírní konservativci podezřívali Poláky, že schválně dotaz podali, aby zakalili rodící se sblížení mezi smírnými živly z obou stran.

*

Kdykoliv se Rusové pohlédnou po missiích protestantských a katolických, pojati jsou žalem a závistí. Jejich missijní dílo vypadá proti oběma missiím západní Evropy uboze. Tak srovnává biskup Andrej v missijním věstníku kazaňském missie katolické a protestantské s pravoslavnými. Katolická missie má k službám (1907) 5480 duchovních, 2186 laiků a 5285 sestřiček ve 2903 stanicích missijních. Protestantské missie obsluhovány jsou 166 missijními společnostmi všech zemí a sekt protestantských a slouží v nich přes 11.000 lidí. Příspěvky nasbírané na missie protestantské činí ročně 70 mil. korun. (Na katolické missie nasbírá se ročně asi 15 mil. kor. a osob více je v nich zaměstnáno než v protestantských.) Za to ruské missie vedou žalný život. Nikde není obětavosti pro ně, nikde ale také horlivosti v nich. Missijní spolek kazaňský (v Kazani soustřeďuje se činnost missionářská pro hojnost Tatarů a Čudů mohamedánů v Povolží) má po 42letém trvání všeho všudy 300 rublů kapitálu. K missionářům jdou obyčejně lidé, kteří se už nikam nehodí. Proto si také stále stěžují na všemožné vlivy rušivé, teď na tu zlou svobodu svědomí

— jež missionářům katolickým a protestantským nijak v díle nepřekáží. — Do missijního díla, jak týž biskup Andrej praví v „S. Peterburských Vědomostech“ zamíchal se rusifikační patriotismus. V celém Povolží podle systému Iljminského dosud bylo dbáno toho, aby bohoslužba i vyučování konalo se v jazyku domorodců. Ale to patriotům překáželo a proto jali se zavádět do chrámů staroslovanský jazyk a do škol ruštinu. A co se stalo? Chrámy se hned při prvém pokusu zcela vyprázdnily a školy zůstaly bez dětí. Obyvatelstvo reptá a odvrací se od křesťanství. Tak místo získání jinorodců nastalo jejich odcizení nejen všemu ruskému, ale i křesťanství.

*

V sv. Synodě ruském projednává se otázka reformy farního zřízení. Jako všude v reformním díle ruském i tu jsou zřejmy dva hlavní proudy: „nový“ — těžko jej nazvat „moderním“, neboť chce obnovu starokřesťanského řádu a — „starý“, který chce dnešní způsob zachovat, jen lépe urovnat a poměrům přizpůsobit. Tento starý způsob nechce zejména připustiti volitelnost farářů, nýbrž stojí na tom, aby dnešní způsob svobodného určování se strany biskupa byl zachován. Praví, že jen tak možno v čas potřeby vyhlednouti pravou osobu pro tu kterou farnost, lid maje volbu svěřenu by toho účelu na svou vlastní škodu nedosahoval. Ve farnostech, v nichž je většina chladných nebo dokonce církvi nepříznivých, liberalních farníků, byla by ihned dána možnost tvoření skupin, frakcí a sekt liberalních v církvi jak učící tak slyšící. Z těchto důvodů volitelnost je silnou částí komisse zavrhována.

*

Důvody příznivců volební opravy farní jsou rovněž vážné. Bývalo to tak po celé věky v staré církvi v i ruské církvi, a netrpěla tím ani moc biskupská ani vážnost duchovních ani stav církve. Výběrem svého kandidáta dojde obec farní uspokojení, mravního povznesení, od prvopočátku bude na vybraného pohlížet jako na svého důvěrníka. Mravní svaz mezi obcí a duchovním bude pevnější (ve velkých osadách a městech, kde výběr je věcí jen jednotlivců — sboru starších — už tento důvod je velmi slabý!). Konsistoř a biskup zbaví se části své nejtěžší a nejchoulostivější odpovědnosti. Už dnes, kdy kandidátů kněžských v Rusku je nedostatek, jest zasypáván žádostmi i výčitkami, že se o vakantní farnosti nestará. V případě výběru nehodného, má moc nepotvrditi ho, nebo jak v Rusku je pravidlem, nevysvětiti ho, neboť obec farní vybírala by si už z theologů hned, kteří by pak na titul té neb oné obce teprv byli vysvěceni. — I mezi těmito i mezi oněmi stranníky je předpojatost. Příznivci volby chtějí zásadně lidu dáti slovo a moc v církvi, odpůrci její zásadně pak zase lid ze spolurozhodování v církvi co nejdůkladněji vylučují.

Pravoslavní vidí totiž, že s rostoucím liberalismem a indifferentismem roste i nechuť a odcizení mezi farníky a jejich duchovním. Jen tehdy, když musí, jdou k němu, hledí na něho jako na úředníka, jenž píše a provádí akty úřední a dostává službu a proto je v obci a pro nic jiného. Za to s touženbností pohlížejí na obce

sektantské, kde vespolnost a sdruženost obce kolem duchovního bývá vzorná. Často i proto odpadají. Proto přemýšlejí i pravoslavní, jak tento intimní styk věřících a kněze obnovit.

*

V „Novém Vremeni“ náboženský ruský filosov Rozanov podal zvláštní charakteristiku apostatů — apostatů totiž hledajících něco vyššího, ne těch, kteří z prospěchu a nízkých pohnutek přecházejí z církve do církve. Praví, že pro apostaty od pravoslaví k sektám a od všech širokých církví k těsným (od úředních, vládnoucích, většinových, k neuznaným, pronásledovaným, menšinovým) možno přijati jednu význačnou charakteristickou vlastnost: bezcharakternost, slabost povahy. Jsou to lidé po činu toužící, ale slabí, neschopní sami ze sebe ho provésti, lidé, kteří potřebují silného podržení a opory, stálého pohánění, stálého rozvášňování, sic ochabnou a jsou bezmocni. A toho všeho nenalézají v široké církvi, dávající příliš mnoho svobod, ponechávající příliš mnoho na vůli svým dětem. Jdou do těsných, menšinových církví, v nichž je přísnější exklusivní obcování, přísný řád a dohled, těsná cesta sebeodlučování a silný fanatismus. To vše dodává jejich slabým povahám opory, podněcuje je a drží na žádoucí výši. Rozanov k těmto povahám počítá i Tolstého a většinu dnešních Bohahledačů z intelligence i z lidu.

*

Pro vystouplé z církví křesťanských a pro odpadlé vnitřně od náboženství, organisuje se v Berně švýcarském mezinárodní „řád ethiky a kultury“. Řád tento bude pečovat o to, aby život bez náboženských lidí naplnil novými zákony a ideami, sjednotil je v ideách těchto a udělal z nich tak novou „ethicko-kulturní církev“. — Tak i ti, kteří se prohlašují jako beznáboženští, potvrzují sami na sobě potřebu — náboženství!

*

V Kroměříži vyšlo první číslo časopisu „Apoštolátu sv. Cyrilla a Methoda“. Řídí jej kroměřížský prob. Dr. Ant. Stojan a katecheta kroměřížský Ad. Jašek. Je to jak z prvního čísla viděti měsíčník unionistický. Apoštolát sám má týž cíl a časopis jeho přirozeně jde týmže směrem. Věnuje hlavní pozornost missiím katolickým mezi pravoslavnými Slovany. Dosud jest obyčejným a všeobecným stanoviskem, že radujeme se z každého obrácení, z každého přestupu od pravoslaví ke katolicismu! A přece pro myšlenku unie každý ten přestup znamená spíše překážku než pokrok. Povstává tím jen rozjitření na obou stranách a u strany ztrátou postižené zatvrzení a tím ostřejší odlučování se! Po jednom pravoslavný svět nikdy ke katolicismu nepřetáhneme. Ani kdyby to šlo po jednom stu, nebo po jednom tisíci! Z počátku hnutí snad častější, přestupy budou čím dál řidčí. Brání takovéto přirozené cestě sama psychologie náboženská v lidech. To co se stávalo s obracením celých národů kdysi, bylo možno jen vůči nekulturním skupinám vysokou kulturou křesťanskou a milostí boží. Také v cíli unionistickém na přirozený postup nemožno spoléhati, ale na milost boží. Přes to třeba

milosti té cesty upravovat vzájemnou láskou a vzájemným poučováním a osvětlováním.

My Češi, jak z našich listů unionistických a z našich snah vidno, jdeme ještě nejvíc touto cestou sbližování, Poláci a Charvaté celí jsou pohříženi v ideu missijní. A proto je pravoslavní také tak nenávidí a oni pravoslavné! Z jejich příkladu vyrůstá nejlepší poučení!

*

Poznaňský ústav bohoslovný chystá se vydati polskou „bohovědnou bibliotheku", která by v důkladném a obšírném zpracování pojala všecky theologické discipliny. Počne v červenci velikou dogmatikou od nejlepšího dogmatika polského Dra. J. Warmińského, jež vyjde ve čtyrech svazcích. Směr bibliotheky bude vědecký, a to co možno na vrcholu vědy stojící a všeobsáhlý. Spisovatelé budou jen Poláci.

*

V Berlíně vzniklo mohutné spontanní hnutí na obranu Kristovu. Prof. Drews z Karlsruhe měl nedávno v klubu monistů řeč o tom, že Kristus evangelický jest osobou mythickou, vybájenou, která nikdy nežila, se kterou potkáváme se však už i dříve jako mythem, snem sekt židovských. Na tuto přednášku odpověděl Berlín velikými schůzemi, jež byly konány v největších místnostech (Circus Busch) a přece namačkány obecenstvem, které řečníky Drewsa potírající nadšeně akklamovalo. Prof. Delitzschovi císař Vilém před třemi lety přizvukoval a vývody jeho protimosaické se živým zájmem sledoval. Dnes na Drewsovu však reagoval výroky naprosté nevole a odsouzení. Protestantům nezbylo už valně nic z celého náboženství než historický Kristus a evangelia. A to už kriticky protříbená, liberalní škola protestantské theologie všecko nadpřirozené z evangelia vymýtila, i vzkříšení Kristovo a často i božskost jeho brala v pochybnost. Jen tu historičnost Kristovu, že Kristus skutečně žil, ještě přijímala. Kdyby i ta padla, pak v náboženství protestantském už kromě subjektivních a libovolných filosofémat nezůstává ničeho! A pochybovati dnes v historičnosti Kristově jest ještě méně než libovůle, je to už jen zlomyslná frivolnost naproti vědeckým zjištěním.

Věda a umění.

V oslavy 50. výročí Foersterova zasáhlo Národní divadlo brněnské novým nastudováním jeho opery „Evy“ (poprve 29. ledna), hudební odbor Klubu přátel umění koncertním večerem z jeho skladeb (2. února) a Filharmonická Beseda provedením klavírního tria op. 38 v I. komorním večeru (13. února).

J. B. Foerster zaujímá mezi skladateli našimi místo vynikající a zvláštní. Umělecká povaha jeho jest vzhledem k všestrannosti jeho nadání i vzdělání velmi složitá. Vhodně byl srovnán s bratry Goncourty, přeloženými do hudby, s jich bohatstvím podrobností, s přeložením váhy s věty hlavní na vedlejší, s děje na charakteristiku a psychologii. S Francouzi sdílí Foerster jemný vkus, hravou eleganci a vroucí ušlechtilost. Rys germánský je v něm skřížen směrem mistrů absolutní hudby s měkkým prvkem plemenného slovanského rodu. Intelligence Foersterova sahá daleko za hranice hudebního cechovnictví. Jest básníkem a malířem, jenž místo slov a barev užívá tónů. Neobyčejná výše všeobecné i hudební kultury jest mu ovšem s prospěchem, především jako dramatikovi. Ač ovládá stejně dovedně veškeré formy, velké i drobné, docílil v tomto oboru největších úspěchů, tak že po smrti Fibichově stal se repraesentantem české hudební dramatiky.

O „Evě“ bylo již zevrubně v Hlídce (r. 1905 č. 11) referováno u příležitosti její premiery na naší scéně (10. října 1905). Zdá se, že konečně odčiněna křivda na této opeře z památného konkursu (Fibichova „Šárka“, Kovařovicovy „Psohlavci“, „Eva“) spáchaná. Důstojná rehabilitace této neprávem zanedbávané zpěvohry jest ke cti správě našeho Národního divadla. Přední zásluhu v té příčině mají kapelník pan Pavlata, jenž reprodukoval dílo se svrchovanou pietou i veškerou péčí a pí. Svobodová, která titulní úlohu tak prožila, jak ji skladatel vytvořil. Rovněž ostatní umělci, s p. Komarovem jako Samkem v čele, ovládli své role s celou pěveckou vyspělostí. Jest si jen přáti, aby tato rehabilitace „Evy“ nezůstala jen pomíjející episodou, nýbrž trvalým ziskem naší opery.

Koncertní večer hudebního odboru Klubu přátel umění měl na pořadu Foersterovy písně z cyklů „Láska“ op. 46 a „Písně soumraku“ op. 42, zpěv Jessiky ze stejnojmenné opery a klavírní trio op. 8. Poetickou krásu Foersterovy vroucí lyriky dobře uplatnila produševnělá reprodukce pí. Calmy-Veselé. Komorní skladba, plná ušlechtilého citu, tak vzácného v dnešní době reflexe, vystoupila v celé uhlazenosti u virtuosním podání pp. Dědečka (housle) a Pavlaty (violoncello), k nimž přiléhavým doprovodem klavírním čestně družila se slečna Prokopova.

Filharmonická Beseda vzpomněla narozenin Foersterových v 1. komorním večeru jeho triem klavírním op. 38, třívětou programní skladbou na námět básně Munchovy „Vyplutí“, mající všechny známé znaky umělecké povahy mistrovy. Zajímavou práci sehráli z ru-

kopisu pp. Reissig (housle), Pavlata (violoncello) a Faměra (klavír) s dokonalým úspěchem v technice i pojetí.

V týž večer hrál virtuos p. Faměra monumentální, v transcendentálnost unikající Beethovenovu poslední sonátu z c-moll op. 111, věnovanou arcibiskupu olomouckému, arcivévodovi Rudolfu. Mladý umělec podal patetický vzruch prvé věty i stesk a útěchu zpívající větu druhou stejně dokonale, jako úspěšně rozřešil všechny technické problémy této obtížné skladby.

Program byl vhodně doplněn písněmi Brahmsovými, Kuncovými a Štěpánovými. Pěvkyně večera pí. Božena Tůmová podala přes zjevnou indisposici výkon krásný, promyšleností přednesu i kouzlem zvukovým jímající.

Pramenem ryzího požitku uměleckého byl i pátý sonátový večer na varhanické škole v Brně (13. února). Bývalý drážďanský dvorní varhaník p. Ed. Tregler předvedl výbor varhanní tvorby: Bachovu toccatu a fugu d-moll, Saint-Saënsovu fantasii op. 101, Bossiho thema s variacemi op. 115 a Schumannovu fugu na jméno „Bach“ op. 106. Tregler ovládá „nástroj nástrojů“ s naprostou dokonalostí. Přednes jeho má hloubku, rejstříkování jest účinné a zajímavé, technika omamuje jistotou. Věhlasný virtuos, jenž uchází se o stolici professury mistrovské hry varhanní na varhanické škole brněnské, měl ovšem u nás úspěch veliký.

V čelo pořadu tohoto sonátového večera bylo postaveno Beethovenovo klavírní trio op. 70, č. 2., jež vytříbeně přednesli pp. Dědeček (housle) a Pavlata (violoncello) a sl. Prokopova (klavír). Ředitel Janáček pokračoval po té v instruktivních svých přednáškách. Trestí poutavých jeho výkladů bylo tato: Instrumentální motivy vyjímány prostě z jistojistého českého nápěvu; píseň, mnohdy jen její rytmus je thematem. Těchto natrhaných lístků z písně, použité za úhelnou myšlenku skladby, nastele se, jak toho formace žádá, do kody, provedení atd. Stelivo z růžových lístků, jeho vůní dýše každý tón, jenž do něho padne. Druhý způsob napájení instrumentálních motivů duchem národnostním — není lidový. Čteme na Beethovenově skladbě „Thema ruská národní píseň“. Ne vždy a ne každý skladatel přiznává hlavního svého spolupracovníka.

Památku professora dra. Otakara Hostinského oslavila pietně Filharmonická Beseda dne 20. února zajímavou přednáškou prof. H. Doležila, jenž ušlechtilý umělecký profil zvěčnělého vystihl se vzácnou znalostí odborníka i s celou nadšenou horoucností vděčného žáka.

*

Národní divadlo v Brně vypravilo po delší přestávce nejpopulárnější operu Auberovu „Fra Diavolo“. Tedy zase jednou něco ze starých zlatých časů. Dílo pobledlo sice u výrazu a drahně zastaralo v prostředcích. Ale položeno na estetickou hodnotovou váhu, váží mnohem více, než banální operetní zboží vídeňské, jež je i u nás stále oblíbeno — třeba že značí tu nejnižší mez, po kterou může jíti scéna

významu Národního divadla brněnského. Hlavní úlohy byly šťastně obsazeny p. Kramperou a sl. Nussbaumovou. Operu řídil kapelník p. Winkler. *Jan Kakš.*

*

Hudební Revue vzpomíná v únorovém čísle stého výročí smrti Bohumíra Jana Buriana Dlabače (* 17. července 1758, † 4. února 1810), premonstráta strahovského, který od let 70tých 18. věku až do smrti své byl literárně činným, nejdřív jako básník, později jako vědecký hudební spisovatel. Jsa regenschorim na Strahově a maje už z mládí hudební a pěvecké vzdělání, po celý život svůj obíral se hudbou a všemi jejími zjevy. V jeho na tehdejší dobu momentálním díle vědeckém „Všeobecný historický slovník umělců z Čech, Moravy a Slezska“ zachováno tolik podrobností jmen a událostí z uměleckého života českého, že bez něho celá skoro doba 17. a 18. století zela by čirou prázdnotou.

*

U příležitosti stého výročí narozenin Bedř. Chopina (23. února), praví mezi jiným K. Hoffmeister o významu tohoto vedle Liszta největšího klavírního umělce: Liszt vybavil všecky síly, které v klavíru dřímaly, všechny barvy orchestru, všechny jeho bouře i přívaly varhan i všechny sladké hry a jiskřivé ohňostroje. Stvořil velký skvělý dramatický sloh klavírní, dodnes v nejmenším nepředstižený: klavírní sloh koncertní síně. Chopinovi byl klavír nástrojem salonu, prostředkem lyriky a intimní melodie duševní. Spokojuje se, zůstává-li mu klavír klavírem, nemění-li se mu ve složitý organism orchestrový. Ale odkrývá všechny možnosti intimního lyrického slohu, že stojí v té příčině dodnes nepředstižen vedle Liszta. Odhalil všechna kouzla jemného, krásného, plného, bohatě jemně měnivého zvuku. Odhalil půvaby figurací zcela nových, kde v širokých proudech melodií nesoucích splývají tiché jen, napovídané vnitřní hlasy. Chopin měl a má plagiatory, neměl a nemůže mít pokračovatelů. Ale Chopin stylista, instrumentalista, dosud je skladatelům vzorem největším. Klavírní skladatelé středoevropští kloní se ke kombinaci Chopina-Liszta-Schumanna. Škola novoruská, po stránce nástrojové nesmírně vyspělá, omezila se z valné části na sloh Chopinův. Učinila sloh ten možno-li ještě klavírnějším. Ale nemožno říci, že by stylistika klavírní byla též v ní dostoupila výše. Je-li Bach a Beethoven dodnes celá hudba — Chopin a Liszt jsou dodnes celý klavír.

*

Na petrohradské „orientalní akademii“ zřízena stolice jazyka srbsko-charvatského a svěřena Dru. Ivanu Sajkoviči. Na akademii jakožto ústavě ku vzdělání diplomatů, konsulů a štábních důstojníků jen slovanské řeči samostatných národů nalezly přijetí: srbská a bulharská.

*

Mezi polskými filology vede se spor o pravopis polský. Hojná je řada těch, kteří hlásají rozumnost opravy složitého a nepraktického pravopisu polského, ale větší jest ještě řada obránců starého způsobu. Ostatně novatoři nechtějí opravu takovou, kterou by polštinu snad sblížili s řečmi slovanskými, užívajícími jednotného pravopisu českého

(Češi, Lužičané, Slováci, Slovinci, Charvati), nýbrž opravují beze zřetele na jiné jazyky slovanské! Hlavní hlásané a také už z části prováděné reformy jsou totiž: psáti místo Azya — Azja, místo Dania — Danja, místo Komedya — Komedja; dále místo dobrym — dobrymi, jen dobrem, dobremi; místo kiedy — bokiem. rogiem jen kedy, bokem, rogem; místo rzeklszy jen rzekszy. Kromě těchto dvou posledních změn, jež zkracují způsob psaní a neoddalují polštinu od jiných jazyků, jsou ostatní změny zmatením a zkažením. Spíše by bylo přiměřeno psáti místo Azya — Asia než Azja, tak jak píší národové evropští všichni, ponechávajíce stará latinsko-řecká a vůbec cizí slova v původním pravopise.

*

V české akademii zvoleni v novoročním sezení noví členové v I. třídě řádní: Dr. František Fiedler, hosp. spis., Dr. Josef Lad. Píč, archeol.. mimořádní Dr. C. Horáček a Dr. J. Heller, hosp. a právník; v II. třídě zvolen jen mimořádným členem Dr. Al. Mrázek, matematik, rovněž v III. třídě jen mimořádní Dr. Fr. Groh a Dr. J. Janko, filologové.

*

Dr. Lubor Niederle vydal dokončení druhého dílu svého velikého spisu „Slovanské starožitnosti". V I. díle (528 stran) pojednával o pravlasti slovanské, v druhém díle (547 stran) o osídlení Jihoslovanů, konče stoletím osmým. Další osudy jihoslovanských národů jsou už čistě historické, on pak zabývá se jen praehistorií slovanskou. Dílo vychází už od roku 1902. Rozvrženo je na sedm svazků. Vydány dva, jež určují směr a názor autorův. Důležitý svým stanoviskem bude i třetí svazek o západních Slovanech (Čechové, Polabští Slované a Poláci) spolu se stanoviskem o tak zvané domorodosti Slovanů ve střední Evropě, jejímž jest autor odpůrcem. Čtvrtý a ostatní svazky už nebudou tak zásadními jako tři prvé. Po vydání třetího svazku bude také výsledek vědeckého praehistorického studia Niederlova už zpečetěn. Další díly už jen dílo završí a zaokrouhlí. Čtvrtý podá osídlení a rozšíření Rusů, pátý probere kulturu staroslovanskou, šestý jednotlivé památky (archeologii), sedmý pak materiál historický a celý vývoj praehistorie o Slovanech. Dva poslední díly budou tedy jen kritikou a snůškou materiálu a jaksi podporou a odůvodněním výsledků v prvních svazcích podaných. Svazek pátý o kultuře staroslovanské podá reelně a kriticky konečně zaokrouhlený obraz o věci neméně sporné než sídla a stěhování slovanské na jih a západ. Možno doufati, že autor dílo toto, jež je dílem v plném slova smyslu životním a monumentálním, v následujících pěti svazcích rychleji povede ke konci, než ve dvou svazcích prvních, delší a pečlivější přípravy vyžadujících.

*

Ke spisu fysiologa Rubnera „Kraft und Stoff im Haushalte der Natur" vloni vydaného, připojuje pražská „Živa" tyto úvahy: „Ke zdvojení váhy tělové potřebuje králík 6 dní, kočka 9 dní, prase 14 dní, ovce 15, tele 47, kůň 60, člověk 180 dní; a přece k tomuto zdvojení potřebná suma energie (vyjádřená v kilogramech a kaloriích) jest u všech stejná, totiž kolem 4800 kg. kal. ať roste zvíře zvolna či

rychle; pouze u člověka jest potřeba 28.864 kg. kal. K vývoji člověka jest tedy potřeba šestkráte tolik energie co k vývoji zvířecímu. A také potrava mláďat, mléko mateřské, u všech stejně vypravena. Zákon jest překvapující jednoduchosti tedy, jen u člověka jest prolomen. — Proto končí odsouzením mechanismu: Živoucí chtíti nutit výhradně do forem přírody neživé jest počínání nemístné. Substance živé jsou sloučeniny přece jen osobité a svérázné a není vyloučeno přes ovládání pochodů živých zákony platnými o síle a hmotě, že přece jen živé systemy naší mechanice se vymykají. — Je to vědecky formované doznání o duši zvířecí i lidské.

V témže únorovém čísle „Živy“ hájí prof. biologie dr. Boh. Němec svůj návrh podaný České Akademii, aby z fondů svých založila na ostrově Rábu u Dalmacie biologickou stanici. Rakousko má pro všecky ústavy universitní biologickou stanici v Terstě, ale ta je dnes naprosto zkažena znečištěním vody a vyhynutím všech jemnějších druhů rostlinných i živočišných v širokém obvodu přístaviště terstského. Terst svou povahou vůbec nehodí se za stanici biologie středomořské. Za to Ráb má k tomu všecky podmínky. Stanice soukromě tu zřízená v brzku by docílila překvapujících výsledků a musila by dojíti uznání i podpory státní.

*

V Praze seskupil se kroužek dilettantův a dilettantek pod názvem „Moderní dramatické sdružení“, jež v „Uranii“ pokouší se o nové sehrání významných moderních dramat. Podle hlasů kritiky nedosahují umění herců z povolání. Míní však i do Vídně jít se ukázat Przybyszewského „Pro štěstí“, Ibsenových „Strašidlech“, a Kvapilových „Oblacích“.

*

Professor F. Strejček vydal 10 svazků posmrtných sebraných spisů Sv. Čecha. Jsou to vzpomínky, korrespondence, náčrty a práce, jež Sv. Čech sám za nic nepokládal, a proto do vydání, jež sám pořádal, nezařadil. Proto mají namnoze význam literárně historický, zvláště úlomky a náčrty jedné práce v několikerém způsobu. Jest zde i mnoho intimních vhledů do života básníkova, jimiž před veřejností básníkově postavě více prý se uškodilo než prospělo. Ale svazky 21 až 30 nebudou asi nikdy četbou širokého publika. Škoda, že nedostatkem kritiky staly se jí „Písně otroka“, jedno z nejslabších děl velkého básníka.

*

V obživlém petrohradském „Slavjanském Miru“ (Slov. Svět), jenž v prosinci 1908 počal vycházeti, ale hned zase zanikl a teď roku 1910 pokračuje v první své myšlence (red. J. Lavrin), počíná Minčo Diljanov svůj nárys o „bulharské literatuře“, nejmladší z literatur slovanských, jež se rodila i zkvétala ještě na očích pamětníků. Do polovice 18. století zdálo se, že národ bulharský ztratil se z rodiny národů slovanských a evropských, a to tak dokonale, že nezbude po něm ani jediné památky o řeči a činnosti jeho duševní. Všecky knihy a literaturu jeho z doby před porobou tureckou zničilo kněžstvo řecké, jež dušemi národa bulharského ovládlo. Turci sami mluvili, že mezi Balkanem a

Dunajem žijí „urum-milleti“, čili řeko křesťané. A Řeci sami říkali, že tam žije barbarské plémě, vší kultury neschopné, „kontra kefalos“. Ale lid přece žil, snil své sny a zpíval své písně, sám stále na sebe odkázán a v sebe uzavřen. A že v tomto umělém potlačení doutnala v lidu mohutná síla, objevilo se koncem 18. století, kdy vyšla kniha mnicha athosského Paisia „Historie slovansko-bulharská o národě, o carech i o světcích bulharských“. Hilandarský mnich Paisij touto knihou zázrak vykonal, a vykonal v národě, který vůbec čísti neuměl! Kniha ona vzkřísila nejen Bulhary, ale zatřásla celým Balkanem a vzbudila národy jeho. I nastala ona nadšená-tragická doba, známá pode jménem znovuzrození. A v tomto okamžiku nadšení narodila se bulharská literatura a bulharská věda, které ve svých počátcích nosily živelně společenský charakter, sloužíce ne svým vlastním cílům, ale životu. A teprv až v poslední době začala differenciace v poesii i nauce bulharské. Skutečná literatura bulharská zjevuje se až v druhé polovici minulého století. Zjevuje se za záře bojů a bitevní vřavy. Pěvci a spisovatelé jednou rukou píší, druhou se bijí za svobodu. Autor vzpomíná zatím tyto: Petko Račev Slavejkov (1827—1895), Ljuben Karavelov (1837—1874), Christo Botev (1847—1876). První učitel-básník, první vědecký spisovatel všech oborů, ać jen samouk ve všem, jehož spisy však většinou shořely v požáru města Stará Zagora, dříve než mohly býti potomstvu dochovány. Druhý emigrant, revolucionář, satyrik, zlobně šlehající nejen vady ale i osoby. Třetí rovněž emigrant, žurnalista a spolu bojovník i pěvec svobody, pro niž mlád v boji v balkanských horách podlehl. —

V belletristické části týž „Slovanský Mir“ přináší překlady ze slovanských literatur. Z české je zastoupen Julius Zeyer „Králem Kofetua“. Z jihoslovanských jsou Cankar (Slovinec), Ćorović (Srb) a Katalinić-Jeretov (Charvat). V prvním svazku „Biblioteky vybraných slovanských spisovatelů“, jež k „Slovanskému Miru“ se přikládá, vyšly překlady: Machara, Konopnické, Krajčenviće, Uskokoviće a Cankara.

*

Zemský výbor český usnesl se provésti šetření nad nedospraveným kostelíčkem sv. Jiří na Hradčanech. Stát stavbu rozdělal a nedodělal, stavitele nevyplácí a stavba trpí. Po vyšetření věci míní buď u vlády energicky zakročit, nebo sám se dáti do opravy.

Spolek pro zachování starožitného rázu Prahy („Klub za Starou Prahu“) oslavil desítiletí svého úspěšného trvání. V novém desítileií hodlá státi se všenárodním spolkem s filialkami po venkově, aby smysl pro svéráznost a starožitnost všude se sesiloval.

*

Báje o zatažení malomoci do Evropy křižáckými výpravami se historiky skoro bezděčně již přejímá a šíří. „Od Micheleta, kterému malomoc jest usedlinou výprav křižáckých, až po Alfr. Rambauda, který napsal: Malomoc započala prvými výpravami! neznám — píše

prof Kurth — ani jednoho francouzského historika, který by neopakoval téhož bludu". Jinde snad nebude lépe. Prof. Kurth zkoumal kriticky tuto otázku (v. jeho dílko: La lèpre en Occident avant les Croisades Science et Relig) a dokázal, že tvrzení podobné je vpravdě bájí a ne historickou pravdou; na 31 malomocí potvrzených dokumenty (a tato řada jest arcif neúplná) předvádí nám na konci svého důkazu, malomocí, jež se vyskytly v Evropě před 11. stoletím.

*

Jnou bájí — bázní před rokem tisícím — obírá se Fr. Duval, a kriticky rozebíraje různé náhledy, dokazuje, že četné dokumenty z 10. století nedosvědčují nikterak všeobecnost onoho bláznění a poděšení, jak nám je tak mnozí historici, s Micheletem v čele, tak tragicky popsali. Dokumenty, jež jsou základem této báje, kriticky ohledány, jsou absolutně nedostatečny dokázati, že koncem 10. století očekávala se všeobecně katastrofa Mystici nebo fantastičtí spisovatelé ohlašovali ovšem blízkost konce světa; ale takových proroků najdeme i ve století 19 i ve století 20.; a početně vzato není jich v moderních stoletích méně než tehdy ve století 10. (V. Duval: Les terreurs de l'an mille. Science et Relig)

*

Darwinským „křížem" nazývá dobře Gerard (The Monthly 1909) nemožnost darvinianův vysvětliti přirozeným výběrem jistý počet vývojových výsledkův. Takové druhy, takové tvary přežívají a se rozvíjejí, jichž nic nevysvětluje a jež zdají se býti spíše nevýhodou. Na př., co říci o oné kolonii vodních krys, jež, čas od času, posílají oddíly od východu na západ Švédska. Toto tajemné putování trvá rok. Zástup cestou, již hrozně zdecimovaný, těchto malých tvorů přichází na břehy atlantského okeanu, ponoří se a bere zkázu. Je těžko vysvětliti tuto kollektivní sebevraždu bojem o život. Gerard cituje ještě celou radu podobných vývojových zjevů, jež by měly býti projevem přísně účelného zákona o vývoji k výhodnějšímu a lepšímu a jež nemají ani hlavy ani paty. Ve kmenu stěhovavých mravenců vidíme na př. jistý počet velikánů s ohromnou hlavou a ohromnými čelistmi. Jsou to lenoši, kteří nejsou k ničemu. Nemožno je ani míti za granátníky kmene, poněvadž jsou pokojnější svých sester. V jiném kmenu, týž zjev bytostí ještě složitějších, jež mají uprostřed čela veliké oko, jehož nenajdeme ani u ostatních členů této rodiny, ani u jiných mravenců, k čemu slouží tito kyklopové, výsledek to přece evoluce tak význačný? Těžko říci. Podobně i u stěhovavých mravenců těžko říci a viděti, i dobro i účel přírodního výběru. Mravenci tito nechtějí používati svých očí; musí stůj co stůj kráčeti a táhnouti ve tmě. Není-li tunelu, zhotoví jej. Chápeme ovšem, že, jako slepci, i oni navykli si neužívati očí. Ale nač to? Samá tajemství, a tato tajemství mají rozhodně svůj klíč, ale klíče toho Darwin nenašel.

*

Zemřeli: 26. ledna Nikola Iv. Stamenković, srbský hydrotechnik, universitní professor v Bělehradě, spisovatel odborný. — 29.

ledna Ant. Slavíček, nejlepší český krajinář, žák Mařákův. — 5. února Ad. Eckert, hospodářský zemědělský spisovatel český (botanik). — 12. února Ludovik Grilc, slovinský malíř, portretista (nábož. obrazy). — 15. února Zenon Parvi, žurnalista a lidový dramatik polský.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Předběžná uzávěrka lonské zahraniční tržby překvapila vysokým passivem. Proti dovozu za 2781 mil. kor. stojí vývoz jen za 2313 mil. kor., takže převýšen je vývoz tentokrát dovozem o celých 468 mil. kor. Passivum zvyšovalo se čím dál více po celý rok, kdežto jindy passivum roste až do srpna a pak se počíná rapidně snižovat, až se obrátí v aktivum. Neboť pravidelný výsledek tržby naší byl vždy aktivní. V minulých letech sic už roky 1907 a 1908 také byly passivní, ale jen mírně (45 a 143 mil. kor.), kdežto před tím stále byla tržba naše aktivní, až do roku 1898, který rovněž jako lonský rok měl i tutéž příčinu passiva svého (24 mil. kor.), totiž slabou úrodu v Uhrách.

Naše platební bilance už dávno není obmezena pouhou aktivností tržební. Vyrovnávání povinností mezi naší říší a cizinou děje se i jinými cestami než pouhým zbožím zemědělským a průmyslovým. Z nejvydatnějších zdrojů platebních pro nás bylo poslední léta naše americké vystěhovalectvo. Od něho docházelo do říše naší přes 300 mil. kor. ročně úspor. Vystěhovalci však v roce 1908 se vrátili z Ameriky domů, a proto nebylo v tom roce nic vyděláno, nic uspořeno a lonský rok tedy ani touto stránkou nepřinesl nám velké pomoci. A ještě jedna veliká pomoc vloni bledě dopadla — turistická! Nepříznivé léto přivedlo mnohem méně cestujících do hor a měst i lázní našich než jindy. Vloni tedy byl všestranně nepříznivý rok, horší, než jak jej pouhá tržní bilance ukazuje. Následky tohoto stavu nebudou zatím jiné, leč že volný kapitál, úspory za rok lonský nevzrostou tolik jako jiná léta. Stane se celému státu totéž, co jednotlivému hospodáři se stává v roky zlé: neuspoří ničeho, ba snad ještě z minulých úspor dokládá.

Passivum tržební, které by povstalo z hojného dovozu suroviny (bavlny, juty, lnu, uhlí, rudy, koží, surového hedvábí, kovů a pod.) bylo by ostatně dobrým znamením, totiž znamením, že se chystáme k sesílené výrobě. Za takovým passivem následuje pak tím vydatnější aktivum, a to třeba po několik roků. Tak po passivu roku 1898 následovalo pak pětiletí 1898—1903 s průměrným aktivem tržebním $235\frac{1}{2}$ milionů korun každý rok! Tak za passivním rokem, jediným ostatně vytěženo pak v pětiletí následujícím více o 1177 mil. korun. Za to už

následující pětiletí 1904 až 1908 je celé passivní (10 milionů korun v celku, 2 m. korun ročně). Vloni passivum nevzniklo zvýšeným dovozem surovin továrních. Aspoň z hlavního ne. Passivum označuje především dokoupené obilí, jehož se v naší říši a v Uhrách neurodilo dostatek. Jsou tedy v tom lonském passivu — snězené miliony! Ty se už nevrátí žádnou jinou cestou. Jsou ztraceny. Nebyly vydány zbytečně. Musilo to být, ale vyšlo to jen na ztrátu.

Zahraniční tržba většiny států evropských končívá ostatně schodkem a to mnohdy značným. Tak vloni mělo Německo při 9009 mil. korun dovozu a 7521 mil. korun vývozu schodek 1488 milionů korun, Italie 1183 mil. korun, (2925 dovoz, 1742 vývoz). Francie 440 mil. korun (5706 dovoz, 5266 vývoz), Anglie 3729 mil. korun (15.031 dovoz, 11.302 vývoz). Rok co rok mívá velké přebytky tržební jediné Rusko. Lonský přebytek obnášel 1456 mil. korun (2246 milionů korun dovoz a 3702 vývoz. Průměrně mělo celé minulé desítiletí (1900 až 1909) v Rusku ročního přebytku tržebního 712 mil. korun. Rusko tedy za těch deset let mohlo zbohatnouti z ciziny o 7120 milionů korun — kdyby jich nebylo musilo dáti cizině nazpět v podobě úroků za kapitál státu půjčený a do soukromých podniků vložený.

*

Železniční politika rakouské vlády zmohla se na reformní návrh pro ústřední správu. Ale takový návrh, že ho železniční rada jednomyslně zavrhla! A návrh byl přece velkolepý — rozsahem svým. Tolik práce slohové, písařské a sazečské naň vynaloženo, že by to bylo stačilo na zreformování železnic všeho světa. A zatím měla se zreformovat jen sama centrála železniční správy! Dnes má ministerstvo železnic přes 40 sekcí pod sebou, a kromě toho stojí zvláště ještě severní dráha se svými oddíly. Ale všecko to by neodpadlo, jen něco z toho, za to přibylo by pět ústředních úřadů: technický, tarifní, důchodní, povozní a jízdní a administrační úřad. Podržeti se měla dosavadní dvojí instance: ředitelstva a ministerstvo železniční; trojí instanci reforma zavrhuje jako složitou, zdržující a nákladnou, která se nikde neosvědčila. Ani dosud jí ostatně u nás nebylo. Jednotlivá ředitelství byla by nově rozmnožena a nová utvořena, dbalo by se o to, aby jedna direkce neměla více než 1200 kilometrů tratí pod sebou. Upravení ředitelstev v našich zemích v Čechách a na Moravě se návrh reformní zatím vyhnul. Jen tolik dával tušiti, že bylo by záhodno, aby velké spojovací trati, vycházející z Vídně, měly své ředitelství také ve Vídni (jako má z našich drah i dosud severní a severozápadní dráha). A přes to ještě ředitelstva drah na Moravě a v Čechách měla se rozmnožiti.

Státní dráhy rakouské mají dnes délku 19.000 kilometrů a 110.000 úředníků a zřízenců, převezou ročně na 65 milionů tun zboží a 84 milionů osob. Když železniční ministerstvo bylo utvořeno (1896) obnášela délka drah státních 9000 *km*, osob podřízených ministerstvu bylo 34.000, převoz byl 35 milionů tun a 40 milionů lidí. Výkonnost jednoho kilometru tedy klesla, za to ohromně vzrostl personál! Poukazováno na to také v železniční radě. Dr. Russ praví, že u nás připadá na jeden

kilometr personálu 5·7 osob, v Prusku 4·9 osob, a výkonnost pruských drah je mnohem větší! U nás osobní náklad železnic činí 300 milionů korun, věcný jen 195 milionů korun, tedy v ohromném nepoměru 3 ku 2! Na 36 000 kilometrů má Prusko 177.000 osob, Rakousko na 19.000 *km* má 110.000 osob. Osobní výlohy ústředí v Prusku vyžadují 2·1 milionů korun, v Rakousku 6 milionů korun. Tyto přílišné osobní náklady činí rakouská správa, ač má jen 30.000 korun hrubého příjmu na kilometr, kdežto pruská má 63.700 korun příjmu — tedy dvojnásob tolik! Dr. Exner sdělil, že byl jako zástupce průmyslu a znalec železniční vyzván od ministerského předsedy Gautsche r. 1905, aby vypracoval reformní návrh pro dráhy státní, vypracoval jej a předložil, a návrh zapadl beze zmínky. V nynějším návrhu není z ideí jeho nic použito!

*

Velmi čile starají se zase obchodní a průmyslové kruhy o zvýšení vývozu rakouského zboží do ciziny. Lonský a předlonský rok nebyl vývozu našemu valně příznivý. Vyvezeno polotovarů a celotovarů hojněji v roce 1907 — v onom roce rozmachu nebývalého ve všech státech. Ale už rok 1908 přinesl klesnutí vývozu toho nejen pod obnos roku 1907, ale i pod obnos roku 1906. Lonský vývoz dosud není specialisován, ale pravděpodobně opět o něco vzrostl.

Letos jmenovitě obrací k sobě pozornost Jižní Amerika jako vývozní cíl velmi vydatný. Ve hlavním městě Argentiny Buenos Ayres pořádá se mezinárodní výstava a průmyslníci rakouští hodlají zařídit studijní výpravu do Buenos Ayres a do jižní Ameriky. vůbec. Tak zvaná latinská Amerika od dolních částí Spojených Států až po Ohnivou zemi zaujímá obromný prostor země, která je nadána všemožným bohatstvím a má před sebou velikou možnost a naději vývoje a rozmachu. Předčí anglo-saskou Ameriku (Spojené Státy s Kanadou) i rozlohou i přírodní krásou a bohatstvím, a obyvatelstva má bezmála rovněž tolik, co ona. Připadáť na romanskou či latinskou Ameriku 20·9 mil. *km* plochy, na anglo-saskou jen 18·1 mil. *km* a obyvatel Romanů je 76 milionů, Anglo-sasů (s národnostmi přimíšenými) 89 milionů. Do této celé oblasti latinské Ameriky vyvážíme ročně zboží za 30 milionů korun, kdežto do anglo-saské části Ameriky vyvážíme za 72 milionů korun (1907). Ovšem skoro celých 70 milionů korun z toho padlo na samy Spojené Státy. Tyto také k nám vyvážejí veliké množství zboží: za 240 milionů korun (1907). Latinská Amerika dovezla roku 1907 zboží nejvýš za 105 milionů. Tento dovoz latinské Ameriky už opravňuje k nadějím na lepší vývoz od nás. Vinou tohoto slabého vývozu jest nesorganisovanost vlastního obchodu a spojení s těmi zeměmi. Náš vývoz zahraniční jde buď po souši anebo mořem. Mořem však odchází ho poměrně málo, a nejvíce ještě jde přes Hamburk (na 110 milionů korun). Hamburk přijímá zboží naše jako kommissionář, jako sprostředkovatel a už sám je odbývá. Tak náš vývoz spoléhá více na prostřednictví Hamburku než na přímé spojení se zámořskými zeměmi. A zvláště s latinskou Amerikou službu dopravní obstarává Hamburk z většího dílu, ale zboží

naše z Hamburku sotva pak už dochází jako rakouské, nýbrž zahrnuje se pod německou markou!

Vláda zřídila konečně dávno slibovanou vývozní radu, či exportní kommissi, která bude orgánem obchodnímu ministerstvu přidělenym, podávati bude ministerstvu příslušné návrhy, a ministerstvo jí své záměry a plány vývozní bude předstírati ku posouzení; práci a působnost jednotlivých spolků tím směrem pracujících bude sjednocovati a napomáhati jim k lepšímu provádění této působnosti; povede účelně a prakticky jednotlivé časopisy a publikace exportu sloužící (konsulární zprávy). V cizině bude zakládati organisace vývozu sloužící. Do kommisse vývozní budou povoláni předsedové a jednatelé jednotlivých vývozních spolků v říši už dnes působících. Povolávají se na pět let, mohou k nim přibíráni býti znalci odjinud. Z kommisse zvolí se 7členný stálý výbor; předsedou kommisse i výboru bude vrchní šef oddělení obchodně-politického v ministerstvě obchodu.

Tedy zase o jednu kommissi a jeden poradní sbor více! Na štěstí je to jen úřad čestný a nebude její jednání nic státi. Nebude-li valného výsledku z ní, jako na př. z těch jiných „rad" při ústředí zřízených, nebude čeho želeti.

*

Statistika podnikání od roku 1905 v ministerstvě obchodu vedená, nebo aspoň uveřejňovaná, za lonský rok poskytuje dosti živý obraz ruchu podnikatelského, ač ne takový, jaký byl podáván v letech 1906 a 1907. Tak vzniklo akciových společností v pětiletí 1905 až 1909: 27, 34, 67, 45 a 33; s kapitálem základním: 132·38, 65·67, 137·98, 77·98 a 55·42 milionů korun. Vysvítá, že vloni zakládány akciové společnosti nejdrobnější, kdežto v roce 1905 byly nejsilnější. Hojnost bank, drah a plavebních společností, jakož i hutí, železáren, rafinerií bývá obyčejně provázena velikou základní sumou kapitálovou. Že vloni vznikaly tak drobné závody, bylo asi příčinou i to, že hojně se súčastňoval podnikání i kapitál český. Uvádí se aspoň účast českých bank šestkrát, jiných (vídeňských) bank jen pětkrát. České banky súčastněny na podnicích šesti s kapitálem základním 8·2 mil. korun, vídeňské banky na pěti podnicích s kapitálem 20·5 mil. korun. Podnikání naše je vesměs drobnější — podle celé situace naší se řídíc. Přece však i tak je zjevem potěšitelným.

Kapitál zvýšilo 36 společností o 71·5 mil. korun, z čehož připadá na pět českých bank 33 milionů korum zvýšení. Toto sesílení bylo snad už vloni spolu příčinou hojné účasti podnikatelské a snad i letos touže měrou dojde svého vyjádření. — Liquidovalo pět společností s kapitálem 173·5 mil. korun — tři s nich jsou dráhy státem převzaté, dvě průmyslové společnosti spojily se s jinými podniky. Znamená tedy likvidace vesměs koncentraci v rukách státu i soukromníků. Zkrácení a odepsání kapitálu provedlo osm společností obnosem 5·86 mil. korun, čtyry společnosti německé z Čech, dvě haličsko-německé, ostatní dvě rovněž německé.

Podle toho akciové podnikání ukazuje v lonském roku takovýto přírůstek kapitálový: nové závody 55·42, staré závody 71·59 milionů korun, pospolu 126·94 mil. korun V Německu vloni kapitál v nové podniky vložený obnášel 222·5 milionů marek, ve starých zvýšený 464·66 mil. marek, celkem tedy 687·16 mil. marek čili 804 mil. korun. Porovnání s Německem vypadá tedy velmi v náš neprospěch: 804 vedle 127 milionů! Ale je to asi správný ukazatel průmyslovosti naší a německé: 16 : 100!

Společností s ručením obmezeným vzniklo vloni 281 s kapitálem základním 60·43 milionů korun, předloni jich bylo vzniklo 266 s kapitálem 63·76 mil. korun (v roce 1907: 187, v roce 1905 a 1906: 61). Tato nová forma podnikání v roce 1905 obnovená, dosud za těch pět let přivedla k životu 760 společností se 205 mil. kapitálu.

U porovnání s Německem vloženo tu nově kapitálu v tuto formu podnikání: do nových společností 60·43, do starých zvýšením 6·5 mil. korun celkem u nás 66·9 mil. korun, v Německu do nových 384·1 mil. marek, do starých 62·68 mil. marek; celkem 446·78 mil. marek — čili 67 milionů vedle 523 mil. korun. Tu je ukazatel naší podnikavosti ještě nižší jak u akciových společností, pouze 13 : 100!

Soukromé podnikání jeví docela jiný obraz než podnikání společenské. Od roku 1907, kdy poprvé zaznamenáno v úplnosti, valně pokleslo. Poslední tři leta právě tímto soukromým podnikáním ukazují hospodářskou situaci. Vzniklo podniků (velkoprůmyslových a velkoobchodních, nebo velkodopravních) roku 1907: 544 nových se 43 zvětšenými, roku 1908 jen 235 nových se 24 rozšířenými a roku 1909 dokonce už jen 164 nových s 18 zvětšenými. Úpadek lonský po předlonském není už tak pronikavý. ale přece jen nápadno jest, že ani třetiny toho počtu co 1907 nedosaženo.

*

Už po dvě léta debatuje se v Rusku o výhodnosti či nevýhodnosti, o přípustnosti či nepřípustnosti kartellů. Ve své mladé celkem industrii má už Rusko také kartelly, z nichž největší a nejpevnější jsou cukrovarský, petrolejový, uhelný a železářský. Otázka kartellová stala se aktuelní, až když jihoněmecké hutě, většinou cizím kapitálem založené, jaly se organisovat proti staré domácí ruské železářské industrii na Urale. Tu počato agitovat, hrozit, veřejně vystupovat proti výbojným cizincům na obranu domácích. Když pak veřejnost se utišila, ježto došlo k jakémusi dorozumění obou skupin — tu zůstala otázka načatá dále ještě jako živý problem ve společnostech učených a průmyslových. Vloni na konferencích moskevských, jež průmyslníci praktikové a učenci theoretici spolu pořádali — byl vůdcem těchto professor J. M. Goldštein. Tento na základě studií o amerických trustech a syndikátech anglických, francouzských a německých obraňoval názor socialně-politický o škodlivosti takovýchto průmyslových spolků. Také v debatách, jež zahájila „Volná ekonomická společnost“ v Petrohradě o témže předmětě tuto zimu, vystoupil s týmiž důvody a s týmže názorem. V Moskvě odpůrci jeho byli hlavně praktičtí průmyslníci, tu v Petrohradě vedle

praktiků odporoval mu i professor sociolog P. B. Struve. Podle tohoto celá nauka a všecky ty názory protikartellové jsou nesprávny a přehnány. Syndikát se může státi vykořisťovatelem jen tehdy, když má monopolní postavení buď fakticky, buď právně zaručené. Toho však nikde u syndikátů ani trustů nebývá. Při monopolovém postavení pak snad i třeba zakročit a také je potom i snadno zakročit. Názor, že závody, když se koncentrují, stávají se monopolistickými, není prý správný. To by bylo jen tehdy, kdyby kapitálu bylo nedostatek, kdyby koncentrovaný byl jediný, jenž je k disposici. Dnes však, kdy kapitál tak rychle roste a tak lačně se vrhá do nových podniků, žádná koncentrace není monopolistickou. Povstává vedle ní hned zas nový nekoncentrovaný kapitál. Určování cen není naprosto libovolné, ale má své přesné zákony, jimiž se i nejnosnější syndikát říditi musí. Také dělnictvo není hůře postaveno pod syndikáty. Proti dělnictvu a stávkám organisují se průmyslníci i bez syndikátů ve svých zvláštních organisacích. Naprosto pak už professor Struve nesouhlasil s prostředky navrženými proti kartellům. Jsou bezúčinny. Jmenovitě zřízení cel neznačí mnoho, proto, že mohou povstat syndikáty mezinárodní a povstávají také. Není prý to náhodou, že dnes v žádném státě není zákona protikartellového a všecky pokusy o takový zákon dosud ztroskotaly. — Zajímavo je, že názory takové pronáší rovněž theoretik a to až socialisticky zabarvený!

*

Zajímavý však bude protitrustový zákon americký, jak jej president Taft navrhl. Ovšem bude účinný jen pro zvláštní způsob činnosti trustův amerických. Donutí je také pouze k jiným formám. Američtí kartelláři však nepřijali zamýšlenou změnu lhostejně. — Jak slabo je samo lidové hnutí proti kartellům, ukázalo se na nedávném bojkotu masového trustu v Americe. Přes to, že hnutí proti drahému masu zabralo velmi široké kruhy, a spotřeba masa klesla nadobyčejně, masový trust cen nesnížil, bojkot se rozplizнul na ničem. A byly to miliony lidí, kteří se pro bojkot rozohnili! — Biskup St. Pavelský Ireland upozornil, že lépe by bylo, kdyby americké ženy neplýtvaly tolik masem v kuchyni a naučily se vůbec lépe jídla připravovat, že by to bylo vydatnější odpomocí proti drahotě masa, než na čas vynuceně zdržovati se ho. — Chicagské firmy velkoporážkové soustředily ve svých rukách skoro všechen masný obchod Spojených Států. A závody tyto jsou majetkem tří lidí Armoura, Swifta a Marrise. Dříve aspoň Argentina svým dovozem masa činila chicagským konkurrenci. Ale poslední léta vykoupili chicagští argentinské firmy porážkové a tak ovládají masný trh celé Ameriky. V letech od 1896 do 1909 zdraženo maso vepřové o 40%, slanina o 46%. Americký cent masa vepřového stojí 26½ dollaru, a slaniny 14·7 dollaru, takže kilo masa vepřového přijde v Americe kolem 2 korun, a slaniny něco pod půl druhé koruny. Na poměry americké — kde zemědělské výrobky jsou laciné, rukodělné zboží drahé — jest to cena proti dřívějšku nepoměrná.

*

Švycarská spolková rada, jakožto vykonavatelka úrad o mezinárodní ochraně socialní, rozeslala koncem ledna zprávu, že k poslednímu usnesení o vydání zákazu noční práce žen přistoupily teď Švedsko a Italie. Zákaz má se státi zákonem ve všech státech, jež k úmluvě přistoupily, 1. ledna 1911. Někde se tak už stalo i dřív (v Belgii, Francii, Německu). Rakouská vláda předkládá zákon příslušný už po druhé. Ustanovuje se v něm, co už i dnes u nás většinou provedeno. Práce žen od 8. do 5. hodiny ranní není přípustna. Jen v továrnách, v nichž se pracuje po více směnách, smí se šichta pro ženy prodloužiti až do 10. hodiny večerní. V cukrovarech, v nichž dosud práce žen i v noci se koná (pracujeť se ve dvou šichtách pouze), bude i nadále dovolena až do roku 1918. Od té doby však i pro surovárny cukerní bude noční šichta ženská musit přestati. Zajímavý je přístup Švedska. Tam právě dělnice (soc.-dem.) byly proti tomu, aby noční práce žen byla zakazována. Tím prý se postavení ženy snižuje a zhoršuje. Ženy švedské pak že nepřipustí nijaké výminky pro ženy, ale chtějí úplné zarovnání dělnic i dělníků, jak co výhod, tak i co do povinností pracovních. Vloni však po různých usneseních spolků a po zakročení tisku a rozumnějších vrstev obyvatelstva upuštěno od takovéto umíněnosti zásadní, a přiznáno, že ženy zasluhují a potřebují zvláštní ochrany. Stát posílen tímto míněním převážné většiny obyvatelstva, přidal se k mezinárodnímu usnesení ochrannému.

*

V Americe také ochrana žen slavila svůj právní triumf. V Americe ctí a drží velmi vysoko všeobecné ustanovení o rovnosti a svobodě všech občanů bez rozdílu pohlaví, plemena (barvy), víry a národnosti. Výjimky od této rovnosti činěné v jednotlivých státech soustátí ústřední vláda rušila. Byly to zejména jižní státy, jež co chvíle usnášely se o zákonech proti černochům a jinak rovnost porušujících. Ale socialní snažení a cítění nové doby vyneslo na povrch celou řadu zákonů v různých státech, jimiž se dělají výjimky z této rovnosti a slabší vrstvy se chrání. Byly to zejména časté zákony na ochranu žen. Proti ochrannému socialnímu zákonodárství ústřední vláda neprotestovala, ale nepřátelé jeho často poukazovali na to, že se neshoduje se základním zákonem rovnosti. Nebylo však výroku vrchního soudu, který by vládu nutil k zakročení. I pokusil se k výroku tomuto soud donutiti německý majitel prádelny Curt Müller z Oregonu. Stát oregonský totiž usnesl se o zákoně, podle něhož denní práce žen v továrnách nesmí přesahovati 10 hodin. Zmíněný továrník appelloval proti zákonu k vrchnímu spolkovému soudu ve Washingtoně. Přátelé socialního zákonodárství byli v úzkostech, rozhodne-li soud proti Oregonu, že tím shroutí se i celá řada ochranných zákonů v jiných státech. Byloť od roku 1876 podle vzoru Massachussetského, kde poprvé uzákoněna ochrana žen, i 18 jiných států (ze 46) zákony ochranné vydalo. Proto jali se sbírati důvody ve prospěch ochranného zákonodárství. Věci ujala se liga konsumentských spolků a požádala nejlepšího obhájce amerického Louise D. Brandeise, aby se ujal ochrany zákona toho a tím i obrany

žen. L. Brandeis prostudoval k tomu cíli celou příslušnou literaturu anglickou, francouzskou a německou a sestavil tak succus, tresť světového názoru o ochraně žen, a to velmi dovedně ve spisku 113stránkovém, jenž soudu spolkovému předložen. Spisek obírá se ne právní, ale socialní a zdravotní stránkou otázky. A soud uznal tuto stránku za důležitější a vyšší než pouhá právní formulka a Curta Müllera odmrštil. Tím zákonodárství ženské i v Americe teď asi dozná nového rozmachu.

*

Odborová komisse říšská udává podle příjmů, jež vloni do pokladny zaplaceny (112.032 korun), počet všeho platícího členstva na 311.200. Lonský rok nebyl podle ní rokem zřejmého pokroku. Krise průmyslová zračila se i v malé ochotě přispívat ku všeobecným břemenům dělnickým. Kromě toho prý přistupuje jako příčina neúspěchu seslabení centralisační myšlenky. I vloni se zase některé organisace roztěšpily. Tak kovodělníci a zedníci rozdělili se na odbor český a říšský, čímž tento ztratil na 8000 členů. Jako vždy za slabších let tak i v loni zaměstnavatelé podnikli několik útoků výbojných Ale odbory prý tím neseslabeny a útoky vítězně odraženy. Zpráva to nazývá porážkou „Scharfmachrů" vídeňských.

*

Orgán statistického úřadu práce „Soziale Rundschau" podala v přídavkovém svazku zevrubněji přehled sprostředkování práce za léta 1907 a 1908. Statistika vzata je ze zápisů a působnosti 817 až 852 ústavů sprostředkovatelských Statistika podává známý už obraz z dřívějších výkazů. Nabídku míst v zemědělství a v domácí obsluze velikou, nabídku sil menší. Za to v průmyslu, obchodě a z části i ve svobodných živnostech větší nabídku sil než míst. Byloť hledáno místo v průmyslu roku 1908 od 269.450 dělníků a 52 556 dělnic (roku 1907 od 261.545 dělníků a 46 575 dělnic), kdežto míst bylo nabízeno jen 226 254 mužských a 49 920 ženských (225.050 a 43.823 v roce 1907). Přebytek sil ještě větší pozorován v obchodě: 29 582 (28.424) hledali místo, nabízeno však míst jen 20.228 (20.442), ve svobodných povoláních hledalo místo 1192 mužů (1405) a 2048 žen (5197) a míst nabízeno jen 750 mužských (922) a 2154 ženských (5496). Tu muži měli slabší vyhlídky než ženské, které byly hledanější. Jsou to různá kancelářská, pokladniční a podobná místa v městech i úřadech všeho druhu. V zemědělství nabízeno míst: mužských 34.016 (30 138) a ženských 13.804 (8108) avšak uchazečů o ně bylo jen 26.670 (19.267) a žen 10 037 (3854). Na službu domácí hledali služebníky ve 2766 (3390) případech muže a ve 233.581 (237 3 0) případech ženské. Za to lidí do domácí služby se hlásilo mužů 4543 (4664) a žen 204 012 (195 900)

Z toho patrno tedy, že v roce 1907, v roce velkého rozmachu průmyslového, bylo velmi málo uchazečů na zemědělskou a domácí službu. V roce 1908, kdy práce v průmyslu bylo méně, bylo už i tu více nabídek sil, ale přece vždy méně než nabídek míst.

Školství.

Letoší pololetní zakončení prvního semestru školního vyneslo mnoho úvah o sebevraždách mládeže. Stalo se jich totiž několik od malých žáčků obecných škol počínaje až do vyšších a středních a jak mezi hochy tak děvčaty. Dva úsudky jsou hned po ruce bez dlouhého rozmýšlení: žádný nebo špatný výchov vůle a srdce (zkrátka se obyčejně říká — žádný náboženský výchov) — anebo škola je vinna přetěžováním. Sem tam ozve se i třetí rozvážný úsudek: špatný material, s nímž se nedá nic počít.

První úsudek je politicky zbarvený obyčejně a míní stihnouti tak zv. pokrokové učitelstvo. Ale netrefuje ho samého. Střela obrací se i na katechety a na kněžstvo. Nemá-li dnešní žactvo náboženské průpravy dostatečné, pak které kdy ji mělo!? Kdy pak se tolik a tak pilně a pečlivě a tak hojně podle starých i nových method náboženství vyučovalo jako dnes? A to od kněží tak dobře připravených ke svému úkolu!? Nikdy si u nás nedala církev tolik práce se školou a vyučováním malých i dospělých jako dnes!

A přes to není náboženský výchov? Přímé podvracení názorů a nauk od kněze dětem vštěpovaných jest u pokrokových učitelův a professorů ovšem časté. Ale přece, kde zůstává výsledek, jenž by ze vší té práce měl býti zřejmý: z práce katechetovy i často učitelovy!?

Jeden z paedagogů reformatorů rakouských, Dr. Leo Smolle praví v N. F. Presse, že dnešní škola mnoho vyučuje a vůbec málo vychovává. Vyučuje se i v náboženských hodinách, i v ostatních hodinách, a pořád jen intellekt dítka se přecpává — ale v žádné hodině se nevychovává. I takové předměty jako zpěv, tělocvik, kreslení jsou předměty přísně — učícími! Střední škola dokonce má žáku poskytnout ze všeho tolik, aby měl ukončeno všeobecné vzdělání! Přes všecko reformování a úctyhodné anketování jest přece jen ten vědecký ballast, jaký s sebou střední škola od nejnižších do nejvyšších tříd vleče, přece jen příliš široký a obsáhlý. Místo všeobecného vzdělání dostavuje se proto po ukončení střední školy omrzelost, znechucení veškerého vědění.

Tedy vyučuje se a vůbec nevychovává, nebo jednostranně vychovává. Tím i druhá námitka je z části zodpověděna. Ale jsou jiní, kteří školu i systemy vyučovací úplně osvobozují a za to rodinu a mimoškolní život obviňují. Rodiče nutí děti, k čemu vloh naprosto nemají. Nutí je proti vůli jejich, nutí je přes síly jejich, hrozí jim, vyčítají jim. Život dnešní, jakým mládež žije, enervuje ji, rozptyluje ji a seslabuje ji příliš, kazí ji. — A tu jistě i těmto výtkám možno dáti za pravdu: ale nejen výtkám, jež společnosti, rodině a dětem samým jen přitěžují! I bezvinné socialní, vývojové, zdravotní poměry mají svůj veliký vliv, jehož daná paedagogická možnost dnešní nezdolá.

Jsme schoulostivělou společností, bez vytrvalé a trpělivé energie, Generace před námi z let padesátých, šedesátých a sedmdesátých vypravují o svém výchově hrozné věci! Co ti lidé přetrpěli a vystáli,

zvláště čeští synkové venkovských rodičů na německých školách, toť k nevypsání, a nestříleli se, netopili se! I dnes venkovské děti jsou klidnější a trpělivější při všech malheurech, jaké je potkávají. „Vykolejení“ naprosté shledáváme jen u městských dětí. Městský život sám sebou lidi zbavuje přirozené síly, jakou člověk všemu odolává a vše přemáhá. Ta práce venkovana v úpalu i mrazu, ve slotě i nepohodě, ty nuznější venkovské poměry, život s přírodou a podle ní — má své nepohodlí, jimž měšťáci se úzkostlivě vyhýbají, ale také za to vše pykají. Horečný chvat městský oproti pomalosti a klidu venkovského života má též své nepříznivé účinky. Dnes ovšem už nám město i venkov poměšťuje. Venkov domahá se a nabývá též mnohých výhod života městského, ale ztrácí své přirozené. Ostatně jsou to jen jednotlivé řídké rodiny a osobnosti, jež ten městský život rozemílá: ostatní chrání se proti němu novou vlastností: nebývalou změnlivostí, ležérností a přizpusobivostí. Povahy s touto městskou vlastností také dobře, ba ještě líp zdolávají všecky překážky, než přirozený klid, trpělivost a vytrvalost venkovana. Před našima očima drobí se jen tenká vrstva, nikoliv celá společnost!

*

Na sněmě moravském střetly se v letoším zasedání dva proudy o školství — venkov s městem. Byla to sice jen finanční stránka školství, ne ono samo, ale i to vyvěrá se stanoviska, jaké ti i oni ke školství vůbec zaujímají. Všeobecně se má venkov (ten „klerikální venkov“, jak se dodává) za nepřítele školství vůbec. Město pak je přítelem osvěty a škol.

Jenže v daném případě toto přátelství bylo hodně interessované. A ono vůbec ve všech případech je takové! V případě tom dokonce zdálo se, že města převrátila se v nepřítele široké osvěty. Venkov byl pro zrušení školního platu, města proti tomu. Venkov ovšem ušlý tím důchod školský chtěl hraditi všeobecnou zemskou přirážkou, takže i města by byla jej hradila. Tomu se města bránila. Chtějí-li venkovské zrušení školního platu, ať si jej zruší a převezmou na sebe! Města neponesou břemen školských za venkov, mají jich sama dosti, nic než venkov! Co škol tu města vydržují, všeho druhu, pro sebe i pro venkov! V nákladě zemském na školství jsou miliony z měst a tisíce pouze z venkova, a venkov by ještě i to drobné celkem břemeno školního platu svaloval na města! Tu semkla se česká i německá města a návrh porazila, spíše zaskočila. S městy šly i socialní demokraté, kteří všude a vždy se chovají jako zástupci měst a městských zájmů!

A zdá se, jakoby města byla v právu. Ten „černo-zelený“ venkov jim chtěl ublížit! Ale celá ta školská nálada venkova leží hlouběji, a zaviněna právě městem. Města předně všecky školy ať odborně ať střední a vyšší stahují na sebe, ne z lásky ku školství, ale z prospěchu! Stahují je na sebe stejně jako různé úřady a všecky možné závody obchodně-prumyslové. A to se děje tak „přirozeně“, že se ani nezdá, že by v tom byla závada Tak se přirozenou cestou vychovává ta „láska“ i ta „neláska“ ke školství. Kromě toho město vnutilo venkovu svůj

systém školský, drahý a nákladný a venkovu málo prospěšný. Když pak „agrárník" řekne, že dnešní škola vyhání lidi z venkova a venkov pustoší, města pozvedá, má aspoň částečně pravdu. A přidejte k tomu ještě duchovní rozpor mezi představitelem školství, učitelstvem a venkovem a nutno se konečně diviti, jak ještě venkov je tím všeobecným heslem „osvěty" udržován v mezích zdrželivosti a mírnosti, v nichž by města, kdyby se nacházela v témže nepříznivém položení, nikdo neudržel!

Výtka „tmářství" je tak účinna, že venkov jen pro ni trpělivě snáší všecko školské sobectví a školské ovládání města ač pod ním hyne a krvácí. Není ve svém nitru proti škole a osvětě, jest jen proti nepřiměřenému sobě systemu, ale neumí se vyjádřit a neumí to formulovat. V městě jsou rozumnější lidé a formulují mu to sami. Každá změna městského systému školního od venkova požadovaná jest prosté „klerikalismus" a „tmářství". A tak venkov zavržen mlčí a jen časem odvažuje se k něčemu, v čem se mu zdá, že toho „tmářství" přece není tolik. Teď to byla finanční stránka školská — a i tu pohořel. Města zůstala na vrchu.

A tak to jako v začarovaném kruhu půjde asi dále, ještě dlouho dále, až se system buď sám v sobě shroutí, anebo venkov přestane býti venkovem.

*

Severočeské Teplice (okresní školní rada) ohradily se proti francouzským mnichům z kongregace Srdce Ježísova, jež litoměřický ordinariat jim ustanovil na školách za katechety. Žádaly zemský výbor o nápravu, že strpí pouze domácí světské kněžstvo, že nechtějí cizinců mnichů na školách. Zemský výbor 25. ledna se vyjádřil, že ordinariat má v tom ohledu plné právo pověřit missí školskou, koho uzná za vhodného. Jen proti cizincům možno zakročiti, ale kongregacionité francouzští ucházejí se o státní občanství a také je obdrží. Tak i ta výtka, jíž jedině výbor zemský uznal, odpadne. Okresní školní rada tím nespokojena, 8. února znova se usnesla o protestu, jejž poslala do Litoměřic i do Prahy a žádá dále za ustanovení světských katechetů.

Teplicím, které žijí z cizinců, nesvědčí takovéto ohražování proti cizincům. Ale francouzský příklad je nakazil a liberalismus jejich je větši v nestřeženém a nepodezřelém okamžiku, než jejich prospěchářství. Těchto „cizinců" se nikdo ani vlastní jejich krajané nezastanou!

*

V dolnorakouském sněmě, když jednáno bylo o zvýšení platů učitelských, vzali si příklad z moravského sněmu a uzákonili při tom: „celibát" učitelek. Na moravském sněmě to vyšlo z liberálních velkostatkářů, na dolnorakouském sněmě z venkovských poslanců! Učitelky ihned jaly se svolávati prostestní schůze. Na sněmě potíral návrh „celibátu" jeden z křesť.-sociálních vůdců, Dr. Pattai (posl. za Vídeň). Ale marně. Tu jak vidět město a venkov, i když má stejné politické přesvědčení, přece je různého náhledu a různého stanoviska!

Zvláštní jistě jest, že venkov tu hájí hmotně-sociální zájem, města však humanně-sociální zřetel.

*

Ze žalob proti francouzským biskupům jedna rozhodnuta už v neprospěch biskupa. V Remeši soud odsoudil arcibiskupa Luçona k pokutě 500 franků, již učitelé žádali jako náhradu, za poškození cti a pověsti své uveřejněním listu pastýřského proti beznáboženským učebnicím.

Několik učitelů vídeňských dostalo od školní rady okresní intimaci, že musí vystoupiti ze spolku „Volná škola“, sic jinak by musili býti zbaveni místa, ježto účel „volné školy“ protiví se přísaze jejich a povinnostem od nich převzatým. Tedy ostřejší opatření, než pensionování pro bezkonfessijnost v Čechách a na Moravě. Jeden z pensionovaných, učitel Pelikán v Čechách, už se ostatně své bezkonfessijnosti zřekl a vstoupil opět do církve katolické, aby mohl místo nastoupit. Z přesvědčení to bylo? Proč nevybral volnější církev — nějakou protestantskou? Jistě proto, že žádná církev není u nás tak shovívavou, jako církev většiny obyvatelské!

Slovinského spolku školského „Družba sv. Cirila in Methoda“ zmocnili se liberálové slovinští. Listy katol. lidové strany teď bědují a vedou boj proti vedení školského spolku, jenž má u Slovinců týž všenárodní účel a význam jako naše „Ústřední Matice Školká“.

„Cerkovnyj Věstnik“ vyvrací zprávu, že by 22 seminářů pravoslavných v Rusku pro „buntovnictví“ žáků bylo zavřeno. Dočasné zavření do vánoc nařízeno jen ve dvou ústavech, ostatní jen vyšetřování zavedly a vinníky potrestaly, po případě vyloučily. Ale veškerého vyučování nezastaveno. Po vánočních svátcích pak všecky semináře otevřeny a na všech počalo se klidně vyučovati dále.

Professoři universitní odsuzují nový regulativ, jaký vláda chystá pro ruské university. Nové stanovy autonomie universitní podvazují opět všechen styk professorů se žáky a ruší svobody žákovské a staví všecko znovu pod dohled a pravomoc policie. Prof. kníže Trubeckoj doličuje, že právě v té době, když professorům a rektorovi university dána byla plná moc jednání, žáci se utišili a počali opět studovati, kdežto za policejního režimu klidu nebylo a nebylo ani moci, která by ho mohla zjednati. Policejní ruka je na to příliš hrubá a nezkušená, než aby mohla řídit mladé duše a urovnávat život akademický. Chystaný statut universitní bude prý horší, než byl starý předrevoluční.

Vojenství.

Francie. Dle nového kádrového zákona má pěchota čítati 173 řadových pěších pluků po 3—4 praporech (158 polních pluků po 3, 1 polní pluk na Korsice po 4 a 14 pevnostních pluků po 3—4 praporech). U pluků, které mají málo mužstva, bude míti 3. prapor místo 4 jen 3 setniny. Mysliveckých praporů bude 31 po 4—5 setninách a 1 setnině na kolech. Zuavové zůstanou 4 pluky silní po 4 praporech, alžírští střelci budou sesíleni ze 4 pluků na 8 pluků po 3—4 praporech. U obou pluků cizinské legie řídí se počet praporů dle stavu mužstva. Lehká africká pěchota bude silná 4 prapory. Počet saharských setnin bude zvýšen. Pluk pařížských vojenských hasičů zůstane. Několik pěšáků u každého pěšího pluku obdrží koně, aby při pochodu a v boji prohledávali krajinu v blízkosti pluku, zvláště v boku.

Sněmovna povolila zřízení 94 nových polních baterií místo nynějších 523 baterií (439 polních, 52 jízdních, 18 těžkých a 14 horských).

Náhradou za řiditelný balon „République“, který ve vzduchu explodoval a kde při explosi zahynuli 4 vzduchoplavci, nabídli bratři Lebaudy ministerstvu války nový řiditelný balon v objemu 7000 m³.

Pod předsednictvím presidenta republiky ustanovila vysoká námořní rada pro budoucnost tento stav francouzského válečného loďstva: 45 pancéřových bitevních lodí, 12 rychlých vyzvědačských křižníků, 60 velikých a 84 malých torpedoborců (tyto pro obranu pobřeží) 64 podmořských člunů (16 z nich jako náhradní), 2 minonosky pro kladení min, 8 lodí pro lovení min, 2 lodě s dílnami, 3 lodě pro zkoumání moře, 3 lodě pro pobřežní dopravu, 1 loď pro výcvik námořních kadetů, 10 avisních a dělových člunů pro kolonie. Torpedové a podmořské loďstvo bude soustředěno v 6 přistavech, které se teprve ustanoví. Do roku 1925 mají býti pancéřové bitevní lodě dohotoveny. Každá ze 45 pancéřových bitevních lodí má míti rychlost 21 námořních mil, nosnost 22.000 tun a vyzbrojena dvanácti 30·5 *cm* děly v 5 pancéřových věžích (2—3 v jedné věži), osmnácti 14 *cm* děly proti torpedovým lodím a čtyřmi 7·5 *cm* děly k vylodění pro operace na pevnině. Vyzvědačské křižníky mají míti rychlost 30 námořních mil, nosnost 10.000 tun, slabý pancéř a za výzbroj 14 *cm* děla. Větší torpedoborci nosnost 600 tun, malé 300 tun. Pořízení tohoto loďstva má státi 3 miliardy franků (pancéřová bitevní loď po 60 milionech franků). Pancéřové bitevní lodě musí býti po 25 letech křižníky po 20 letech a torpedoborci po 17 letech vyměněny. Námořní přístavy: Cherbourg, Brest a Toulon budou zařízeny pro stavbu, opravu a výzbroj válečných lodí, Lorient pro stavbu lodí, Bizerta pro výzbroj a opravu lodí, Rochefort pro výrobu námořních děl. Brest, Cherbourg, Toulon, a Bizerta budou operačními basemi pro bitevní loďstvo; Dünkirchen, Calais, Cherbourg, Brest Toulon, Bizerta a Oran stanice pro torpedové a podmořské loďstvo. Dakar, Saigon, Diego-Suarez zůstanou válečnými přístavy v koloniích.

Německo. V Elsasku-Lotrinsku byla na návrší Delme (severozápadně Chateau-Salins) vystavěna nová tvrz. Návrší Marchande (zá-

padně Chateau-Salins) bylo též opevněno. Tato opevnění uzavírají přechody přes řeku Seilie z Nancy do německého Lotrinska, zvláště dráhu Nancy Chateau-Salins.

Dle sčítání automobilů v r. 1909 má Německo 41 727 automobilů (39.475 osobních a 2252 nákladních) O 5709 více nežli v roku 1908.

Nedávno konaly se pokusy ve střelbě proti balonům. Na střelnici v Jüterborgu střílela 1 pěší setnina 5 minut na 12 *m* dlouhý balon, lanem k zemi připevněný. Měřená vzdálenost byla 1150 *m*. Střílelo se nejdříve s visírem 1100 *m*, potom 1200 *m*. Střelba byla bezúčinná. Později střílelo oddělení strojních pušek na tento balon $2^1/_2$ minuty. Vystříleno 2700 patron, aniž by střelba měla účinku. Po stáhnutí balonu k zemi našlo se na něm 76 tref. Na střelnici v Griesheimu střílelo se na balon, který byl upevněn lanem ve výšce 500 *m*. Pěchota vystřílela 5000 a strojní pušky 4000 patron bez výsledku. Naproti tomu přivedla již druhá rána houfnice granátem, který nad balonem praskl, tento k explosi.

U Gdanska střílelo dělostřelectvo na balon, který byl ve výšce 300 *m* uveden lanem v pohyb, na vzdálenost 6000—7000 *m* z 10 *cm* houfnic. Výsledky byly dobré. Z těchto pokusů viděti, že střelba z pušek a strojních pušek proti balonům je skoro bezvýsledna; střelba z houfnic má lepší výsledky. V Rusku měly salvy pěchoty dosti dobré výsledky, houfnice se proti balonům málo osvědčily. Dle pokusů v jiných státech osvědčily se lépe houfnice nežli strojní pušky. Ve výšce 1500—2000 *m* jsou balony úplně chráněny proti střelbě z pušek a strojních pušek, ve výšce 700—800 *m* proti střelbě z houfnic. Nová Kruppova balonová děla nesou do výšek až 5500—7400 *m*. Balony soustavy Parsevalovy vystoupí až do výšky 1500 *m*, Zeppelinovy do výšky 1220 *m*. Řiditelné balony urazí v 1 vteřině 12—15 *m*.

Dle úředního věstníku jest německé válečné loďstvo složeno z těchto jednotek: 32 panceřových bitevních lodí, 8 panceřových lodí k ochraně pobřeží, 15 panceřových křižníků, 39 křižníků bez pancéře, 11 dělových člunů panceřových, 6 dělových člunů bez panceře, 3 říční dělové čluny, 10 školních lodí (pro výcvik kadetů, poddůstojníků a námořníků). 10 lodí pro zvláštní účely, 2 přístavní lodě. Dohromady 136 lodí (70 lodí v Baltickém a 57 lodí v Severním moři). Torpedoborci, torpedové a podmořské čluny nejsou ve věstníku uvedeny.

Říšský sněm povolil 10 milionů marek na stavbu podmořských člunů v roku 1909—1910 (proti 7 milionům marek v roce 1908—1909). Gdanská loděnice dodala v minulém roce podmořské čluny U_3 a U_4, loděnice Germania U_5, U_6, U_7, U_8. Podmořské čluny U_1—U_4 súčastnily se velkých námořních manevrů, které se v minulém roce konaly v přítomnosti císařově. Pro rok 1910—1911 bude námořní správa požadovati 15 milionů marek na stavbu podmořských člunů.

Lodě typu Dreadnoughtu „Nassau" a „Westphalen" o nosnosti 18.000 tun vstoupily ve svaz válečného loďstva. Stavba válečného přístavu na Helgolandu pokračuje. Přístav, jehož stavba bude státi 30 milionů marek, bude stanicí pro malé křižníky, torpedové a podmořské loďstvo.

Rusko. Po delších zkouškách byly v ruské armádě zavedeny pro pěchotu a dělostřelectvo malé pytle, které se před bojem naplní pískem, štěrkem, hlínou atd. Naplněné pytle slouží za ochranu proti ručničním střelám, kulím šrapnelů a malým střepům granátů. Na pochodu nese se pytel prázdný a teprve před bojem se naplní. Pro nedostatek státních peněz má si vojsko pytle pořiditi z plukovních nebo praporních peněžních prostředků. — Japonci užívali podobných pytlů i při útoku, posunujíce je v boji před sebou blíž a blíže k nepříteli. Též v naší armádě konají se již druhý rok pokusy s malými pytly, kterých se užije jen v plochém a otevřeném terénu, kde vojín nemá žádného přirozeného úkrytu.

Rozpočet ministerstva námořnictva na rok 1910 obnáší 97,465.000 rublů. Z těchto peněz užije se 14,147.000 rublů na stavbu lodí. Počet námořníků v roce 1910 stanoven na 14.800 mužů.

Pobřeží finského zálivu má býti silněji opevněno, aby bylo zabráněno možnému vylodění nepřátelských vojsk poblíže Petrohradu. V létě minulého roku přehlížela komise vojenských inžinýrů pobřeží finského zálivu mezi Petrohradem a Wiborgem, kde byla projektována pobřežní opevnění k zabránění vylodění nepřátelských oddílu na ruské půdě. Rozhodnuto opevniti pobřeží mezi Terjoki a Björkö ve Finsku, kterážto opevnění mají doplniti opevnění pevnosti Kronštatu. Též Reval bude změněn ve válečný přístav I. třídy; válečný přístav Libava, poněvadž blízko německých hranic a zanášen pískem, má býti zrušen. Pro silnější opevnění ruského pobřeží v baltickém moři psaly již dlouhou dobu jak odborné vojenské listy tak i denníky, protože německé válečné loďstvo rychle vzrůstá. Rusko, nemajíc silného baltického loďstva, může počítati s vyloděním německých vojsk na ruském pobřeží v případě války rusko-německé. Proto zakládá Rusko nová pobřežní opevnění při baltickém moři, hlavně k ochraně sídelního města Petrohradu.

Rumunsko. Pod vedením velitele oděského vojenského okresu generála jízdy barona Kaulbarsa navštívilo 26 ruských důstojníku minulý rok na podzim Rumunsko, aby prohlédli si historicky důležitá místa v tomto království. Ruští důstojníci byli v Galaci, Braile, Černavodě, Konstanze a v Bukurešti. V Sinaji byli přijati v audienci rumunským králem. Přes Plvesci a Râmnicu-Sarat vrátili se zase do Ruska. Účelem cesty této bylo navázání přátelských styků mezi ruským a rumunským důstojnickým sborem.

Ve Španělsku utvořily se dobrovolnické oddíly zvané „guerillas“, které po boku řadového vojska bojují v území pevnosti Melilly proti Kabylům. Síla jednoho oddílu obnáší asi 200 mužů. Důstojníci jsou přidělени od řadového vojska, poddůstojníky volí si oddíly ze svého středu. Též Španělové v Jižní Americe a v Mexiku pošlou podobné dobrovolnické oddíly do Maroka. Dobrovolnické oddíly se v boji osvědčily.

Turecko. Dle nového branného zákona, který byl již sněmovnou přijat a sultánem potvrzen, podléhají nyní též křesťané i židé branné povinnosti. Dosud bývali do vojska zařaděni jen mohamedáni, křesťané a židé musili platiti vojenskou taxu a byli od branné povinnosti osvobozeni.

V armádě zavádí se dále nový polní stejnokroj barvy žlutozelené (khaki). Sultán Mohamed V. byl tímto stejnokrojem oděn již při prvém selamliku po nastoupení na trůn.

V Anglii byla zřízena námořní válečná rada (Navy War Council) a námořní mobilisační úřad (Naval Mobilisation Departement).

30. září 1909 byla v Portsmouthu spuštěna na vodu panceřová bitevní loď „Neptune“ (sesílený typ Dreadnoughtu) o nosnosti 25.000 tun, rychlosti 21 námořních mil, o 25.000 koňských silách a vyzbrojena desíti 30·5 *cm* těžkými děly (mimo děla na obranu proti torpedoborcům a torpedovým člunům).

Panceřové bitevní lodě typu Dreadnoughtu obdrží deset elektrických osvětlovačů o průměru 90 *cm* a jeden o průměru 60 *cm*.

30. září 1909 byl na vodu spuštěn rychlý křižník Glasgow o nosnosti 4800 tun, rychlosti 26 námořních mil, o 22.000 koňských silách a vyzbrojen dvěmi 15 *cm* a desíti 10 *cm* rychlopalnými děly. Pro metání torped jest křižník vyzbrojen 2 rourami. 4 křižníky téhož typu (Cloncester, Liverpool, Newcastle a Bristol) budou v nejbližší době dohotoveny.

Na torpedoborcích budou zavedeny kotle pro topení petrolejem, aby se docílila větší rychlost.

Admiralita objednala u různých firem 20 podmořských člunů.

Na základě uzavřené smlouvy pro říšskou obranu mezi Anglií a jejími samosprávnými koloniemi předložila kanadská vláda parlamentu předlohu o stavbě 12 válečných lodí (9 v Atlantickém a 3 v Tichém Oceánu).

Čína. Ministr války chce zreformovati dělostřelectvo. Aby se mohlo v Číně více zbraní vyráběti, rozšíří se arsenál v Hauyangu (provincie Hupeh); tento arsenál bude potom největším v Číně. Modely pro děla, která se v tomto arsenálu budou vyráběti, dodá firma Kruppova, poněvadž její fabrikáty se při konkurenci s francouzskými výrobky lépe osvědčily. Vyráběti se budou polní, horská a pevnostní děla (tato i největšího kalibru).

Japonsko. Pozemní vojsko dělí se ve stálé vojsko (Gueneki), v zálohu (Jobi), zeměbranu (Kobi) a domobranu (Kokumin) 1. výzvy. Branci, kteří nejsou zařaděni v žádné z těchto 4 skupin, přidělí se domobraně 2. výzvy. Domobraně 2. výzvy přidělí se též absolvovaní posluchači university, učitelé, kněží a nejstarší synové rodin, když tyto vyživují. Činná služba u pěchoty trvá 2 léta, u ostatních zbraní 3 léta. Jen vozkové vozatajstva slouží činně 6 měsíců. Jednoročních dobrovolníků slouží ročně asi 1500. Po složené zkoušce mohou býti jednoroční dobrovolníci jmenováni záložními nebo též aktivními důstojníky. V záloze slouží pěchota 5 let, ostatní zbraně buď 4 léta nebo $4^1/_3$ roků. Záložníci jsou zavázáni ku 2 cvičením po 60 dnech; ve skutečnosti trvá 1. cvičení jen 4, 2. cvičení jen 2 neděle. Počet a doba cvičení zálohy závisí od finančního stavu říše. Po vykonání branné povinnosti v zeměbraně slouží vojín do 37. roku v domobraně, v které cvičení ve zbraní nejsou předepsána. Domobrana jest určena k obraně říšských hranic. Zvláštní skupinu branců tvoří náhradní záloha (Hojû). K této patří zbytek

zbraně schopných, kteří nebyli zařaděni do stálého vojska. V míru jest účelem náhradní zálohy udržovati stálé vojsko v předepsaném počtu. U každého pluku vycvičuje se stále 150 náhradních záložníků po 3 měsíce (v Rakousko-uhersku po 8 neděl). Jakmile jedna serie náhradních záložníků jest vycvičena, povolá se ihned druhá k výcviku. Náhradní záložníci jsou povinni kromě tohoto prvního výcviku ku cvičením ve zbrani a sice 1. rok k 90 dennímu, 2. a 4. rok k 60 dennímu (v Rakousko-uhersku 3 cvičení ve zbrani po 13—28 dnech). Ve skutečnosti závisí počet a doba cvičení ve zbrani od finančního stavu říše. K domobraně 2. výzvy náleží zbraně schopní od 17. až do ukončeného 20. roku, kteří na základě zákona od činné služby byli osvobozeni. Počet nováčků v roce 1909 obnášel 535.000. V roce 1908 bylo zařaděno 120.000 nováčků, v roce 1888 jen 17.000. Z těchto čísel viděti vzůst japonské ozbrojené pozemní moci. Mírový stav japonské armády obnáší 185.500 mužů, mezi nimi asi 15.000 důstojníků (130 000 mužů pěchoty, 14.500 mužů jízdy, 11.270 mužů polního dělostřelectva, 1620 mužů horského dělostřelectva, 5600 mužů pevnostního pobřežního dělostřelectva, 10.400 mužů zákopníků, 92.400 mužů vozotajstva, 2000 mužů u železničních a vzduchoplaveckých oddílů, zbytek u zásobovacích oddílů atd). Ve válce čítá japonská armáda 1,214.000 mužů. Na ostrově Formose jest posádkou 10.000 mužů, kteří se dopňují z celé říše.

Základem vlastního rozdělení Japonska jest divisijní okres. Japonsko jest rozděleno na 18 divisijních okresů. Gardová pěší divise doplňuje se z celé říše. Ku konci minulého roku byla postavena 19. armádní divise. Každý divisijní okres rozdělen na 4 plukovní okresy. Z plukovních okresů, které se dělí na 3 praporní okresy, doplňují se pěší pluky. Ostatní zbraně (jízda, dělostřelectvo atd.) doplňují se z celého divisijního okresu.

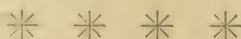
Gardová pěší divise jest podřízena přímo císaři, ostatní vojsko armádním inspektorům (4—5 armádních pěších divisí jednomu; jednotlivým armádním inspektorům jsou podřízeny též samostatné brigády a oddíly a oddíly ostatních zbraní), kteří v čas války velí 1 armádě. Důstojnictvo doplňuje se v míru z válečné školy v Tokiu. Ve válce mohou býti povýšeni též poddůstojníci za důstojníky až do hodnosti setníka; další povýšení jest pro bývalé poddůstojníky vyloučeno. Jednoroční dobrovolníci musí se prokázati příslušnými vědomostmi a vysvědčeními; ku konci služebního roku jsou jmenováni poddůstojníky a navštěvují druhý rok válečnou školu. Po absolvování jejím jsou jmenováni císařem praporečníky v záloze. Povyšování důstojníků děje se buď podle pořadu, nebo pro zvláště schopné důstojníky (hlavně pro ty, kteří absolvovali válečnou akademii o 3 ročnících) mimo pořad, dle volby. Záložní důstojníci doplňují se z bývalých aktivních důstojníků a z jednoročních dobrovolníků. Záložní důstojníci jsou zavázáni k 5 nedělním cvičením každého 2. roku (v Rakousko-Uhersku po 28 dnech). Poddůstojníci doplňují se z kapitulantů a svobodníků. Poddůstojníci z povolání obdrží přídavky a premie, jejíž výška řídí se dle délky služby. Po 10 letech obdrží poddůstojník medaili a zvláštní premii.

Nejvyšším velitelem armády jest císař, který má v míru k ruce poradní sbor pro obranu říše. Tento sbor stará se o to, aby pozemní armáda pracovala s válečným loďstvem v úzkém spojení při obraně říše. Poradní sbor skládá se z maršálů, admirálů, šefů generálního štábu armády a válečného loďstva, inspektora vojenských vzdělávacích ústavů a císařem zvláště vyhlédnutých generálů a vyšších námořních důstojníků. Výkonnými a přípravnými orgány jsou: ministr války, ministr námořnictva, šef generálního štábu armády, šef generálního štábu válečného loďstva a inspektor vojenských vzdělávacích ústavů. Japonsko má 6 kadetních škol po 3 ročníkách (nižší střední školy), 1 válečnou školu o 2 ročníkách (vyšší střední škola), 1 válečnou akademii o 3 ročníkách (vysoká škola), 1 dělostřelecký a 1 ženijní kurs po 3 ročníkách (vysoké školy); mimo to střeleckou školu pro polní dělostřelectvo (2—3 měsíce), střeleckou školu pro pevnostní a pobřežní dělostřelectvo (2—3 měsíce), jízdeckou opakovací školu (11 měsíců) a vojenskou školu v Toyama pro taktický výcvik, výcvik ve střelbě ručnicemi, tělocvik a šerm. Pro vojenské lékaře, pro zvěrolékaře, zásobovací úředníky, úředníky technického dělostřelectva a pro mapování stávají zvláštní kursy. Pěchota jest vyzbrojena opakovačkou vzoru 1905, jízda šavlí a karabinou vzoru 1905, polní dělostřelectvo rychlopalným dělem soustavy Kruppovy vzoru 1905, horské dělostřelectvo ještě zastaralým 750 *mm* dělem soustavy Arisakovy. Pevnostní a pobřežní dělostřelectvo vyzbrojeno 9 *cm*, 15 *cm* a 24 *cm* moždíři, 9 *cm*, 10·5 *cm*, 12 cm, 15 *cm* a 18 *cm* houfnicemi, 19 *cm*, 10·5 *cm*, 12 *cm*, 15 *cm*, 19 *cm*, 24 *cm*, 27 *cm*, 30 *cm* děly. Těžké polní dělostřelectvo jest vyzbrojeno 10·5 *cm* děly, 12 *cm* a 15 *cm* houfnicemi. Mimo to zavedeny u pěchoty a jízdy strojní pušky, u pěchoty a zákopníků ruční granáty. Polní stejnokroj japonské armády jest hnědě-žluté (khaki) barvy; polní stejnokroj důstojnictva neliší se od mužstva. Hodnostní odznaky jsou upevněny na ramenou.

Italie. V budoucích 5 letech vydá Italie 2840 milionů lir pro pozemní i námořní ozbrojenou moc. Následkem tohoto vydání doufá Italie sesíliti pozemní vojsko tak, aby se co do počtu vyrovnalo pozemní ozbrojené moci naší říše. Na moři doufá Italie, že zůstane jako dosud, v přesile nad Rakousko-Uherskem. Místo 90.000 nováčků bude se v Italii odváděti ročně 110.000 mužů. Náhradních záložníků odvede se ročně místo 20.000 mužů, 45.000 mužů. Zvýšením počtu odvedených bude míti Italie v 10 letech o 450.000 mužů více vycvičeného mužstva nežli nyní (při 34 milionech obyvatelstva proti 50 milionům obyvatelstva v Rakousko-Uhersku). Dosud nebyl zřízen žádný kádr v míru pro mobilní milici (zemskou obranu). Nyní zřídí Italie kádry pro 173 praporů mobilní milice.

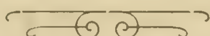
U Kruppa objednáno vojenskou správou 112 houfnic o kalibru 14·9 *cm*. Střelivo vyrobí se v Italii.

V Benátsku zřídí se stanice telegrafie bez drátu v Treviso, Bassano, Padua, Cadore, Gemona a ještě několika jiných místech.

Ročník XXVII. Číslo 4.

HLÍDKA.

Vývoj vzduchoplavby.

JOSEF KREJČÍ.

Přítomná doba klidí teprve ovoce dlouholeté práce věnované snaze zaříditi létadlo, které by nás bezpečně dopravilo na určité místo a také zpět. Fysikalně možnost vznésti se do vzduchu a pohybovati se v něm vyloučena není a záleželo jen na technice, jak prakticky využije poznatků fysikalních.

Vzduch obklopuje naši zemi do výše 300—400 *km*, žijeme tedy na dně tůně vzduchové a proto každá hmota podrobena je vztlaku vzduchu, podobně jako těleso ponořené do vody podrobeno je vztlaku vody. Vztlak rovná se váze vzduchu respekt. vody tělesem vytlačené. Proto hmota lehčí než vzduch stoupati musí do výše. Na tomto podkladě možnost letu poprve jasně vyslovil r. 1670 jezuita Francesco de Lana, než trvalo přece plné století než bratři Montgolfierové ukázali, že ballonky naplněné zahřátým vzduchem stoupají do výše. První ballonky byly papirové, pozdější plátěné a stačilo pouze sestrojiti ballon velikých rozměrů, aby se podařilo i lidem zároveň s ballonem do výše se vznésti. Zahřátím vzduchu o 1° C zvětší se totiž objem jeho o $\frac{1}{273}$ a v témž poměru sníží se jeho váha, která při 0° C činí 1·3 *kg* na m^3. Poněvadž povrch kulovitého ballonu (tedy váha obalu) roste s druhou, krychlový obsah s třetí potencí poloměru, nastane při vhodných rozměrech ballonu a dostatečném zahřátí rovnováha mezi vytlačeným vzduchem atmosferickým a ballonem, jenž je naplněn zahřátým vzduchem, t. j. ballon se ve vzduchu vznáší, jakoby na něj tíže nepůsobila a při vyšší teplotě plnícího vzduchu stoupá.

Roku 1783 vznesli se v ballonu typu Montgolfierova Pilâtre de Rozier a Marquis d'Arlandes v Paříži poprve do výše. Ballon obsahoval

2000 m^3 zahřátého vzduchu; pochopitelno, uvážíme-li, že vzduch zahřát na 100° C jest jen o čtvrtinu lehčí. Ještě téhož roku nastoupil v Paříži vzdušnou pouť druhý ballon sestrojený prof. Charlesem a naplněný vodíkem (14½krát lehčí vzduchu). Krychlový obsah ballonu byl pouze 380 m^3 a přece nosnost jeho byla taková, že dva lidé mohli se súčastniti prvého letu. Charles dal ballonu typický tvar. Kulovitý obal jest shora překryt sítí, která jest upevněna na prstenci objímajícím ballon aequatoreálně lodička pak jest připoutána k prstenci provazy. Na horní části byl obal opatřen ventilem, který provazcem z lodičky se mohl otevříti, na vypouštění plynu, vespod pak trubicí na plnění. Do lodičky vzal Charles na cestu tlakoměr k určování výšky a kotvu, která spuštěna s lodičky pomáhala při přistání. Úprava moderních ballonů liší se jen tím, že prsten posunut až nad lodičku, která má formu koše, do něhož jako přítěž se přibírá písek v pytlích. Výrobě obalu ballonového věnuje se veliká péče a užívá se nyní obalů hedvábných nebo bavlněných natřených fermeží nebo pokrytých s obou stran jemnou vrstvou gummy. Kotva odpadá, poněvadž přistání se děje účelněji. Do koše ballonového zasahá provazec, kterým se odtrhne na horní části ballonu pruh obalu ve chvíli, kdy ballon jest již blízko nad zemí; plyn rychle unikne, obal klesne k zemi a jest vyloučeno vlečení koše po zemi za větrného počasí.

Jízda v balonu byla z počátku pouze sportem, později užíváno ballonů při vojsku k účelům pozorovacím, ale služby nejcennější prokázal ballon meteorologii, ať již obsazený vzduchoplavci, neb opatřen pouze přístroji registrujícími tlak, teplotu a vlhkost vzduchu. Snahou vzduchoplavcu bylo vzlétnouti vysoko, aby poznali poměry atmosferické ve výškách dosud nedostoupených. Ballon „Zenit“ dostoupil r. 1875 do výše 8600 *m*, při tom dva vzduchoplavci zahynuli, třetí omdlel, výšky 8850 *m* dosáhli r. 1862 Glaisher a Coxwell. Výše daleko větší dosáhly ballony výzkumné. V Ucle v Belgii byl r. 1908 vypuštěn ballon s gummovým obalem, který dostoupil výše 29 *km*, kde tlak obnášel 10 *mm* Hg a teplota — 63°. Průměr ballonu nabyl hodnoty čtyrnásobné. Stoupá-li totiž ballon, přichází do vzduchu lehčího a nastane moment, kdy vztlak rovná se váze ballonu, t. j. ballon dosáhl největší možné výše.

Výše výstupu a vůbec klesání neb stoupání ballonu při letu je značně modifikováno sluncem. Paprsky sluneční procházejí atmosferou neoteplujíce ji, až narazí na zemi, kterou oteplují. Pluje-li ballon vzduchem, zachycuje jeho obal tepelné paprsky, plyn se v ballonu otepluje a

ballon stoupá. Bylo pozorováno (maximo-minimalními teploměry) zvýšení temperatury v ballonu i o 50° při delších plavbách ve větších výškách, kde nebe jest již bez mraků. Napjetí, které by zahřátím plynu v ballonu vznikalo, vyrovnává se tím, že plyn uniká plnicí rourou pod košem otevřenou. Protrhne-li se obal ballonu vzdor tomuto bezpečnostnímu zařízení přece, plyn uniká, spodní část obalu se vtlačuje dovnitř a ballon nabývá tvar deštníkovitého padáku, který pád zmirňuje, takže náraz na zemi není pro vzduchoplavce smrtelný, není-li prudký vítr.

Ballon vypuštěný nejen stoupá, nýbrž také postupuje směrem i rychlostí větru. Větrné vrstvy v atmosfeře přecházejí zhenáhla ve vrstvy klidné a tyto opět ve větrné jiného směru. Chce-li vzduchoplavec plouti jistým směrem, musí si příhodnou vrstvu vyhledati a proto jest důležito, aby ballon byl zařízen na rychlé stoupání. Plavbami v ballonech kulovitých nastřádány byly cenné zkušenosti, které uplatněny byly při řešení problemu ballonu řiditelného.

Se stanoviska historického jest zajímavým připomenouti, že hned rok po vynalezení ballonu podal Meusnier (pozdější general) pařížské akademii návrh podrobně vypracovaný na konstrukci řiditelné vzducholodi. Jen vysoký náklad a pozdější poměry politické způsobily, že se nepřikročilo k realisaci tohoto návrhu, ba že se na něj vůbec zapomnělo. Meusnier navrhoval, aby ballonu byla dána forma podlouhlého rotačního ellipsoidu, který by byl pevně spojen s lodičkou podélného tvaru. Mezi ballonem a lodičkou měly býti dvoukřídlé vrtule poháněné silou vzduchoplavců sedících v lodičce. Po stranách ballonu upevněny byly veliké vodorovné plochy tlumící pohyb kývavý a vzadu kormidlo (veliká plocha kolmo postavená) na regulování směru. Uvnitř ballonu hlavního byl ballonet, t. j. obal ballonu menšího, který byl spojen plnicí trubicí s lodičkou a mohl odtud býti naplňován vzduchem — náhradou za plyn unikající obalem hlavním. Toto opatření zaručovalo nezměnitelnost formy ballonu. Meusnier byl si dokonale vědom všech obtíží, jmenovitě vydatnost lidského pohonu nepřeceňoval a usuzoval, že vzducholoď bude se pohybovati rychlostí sotva větší 4 m/sek. Má-li ballon letěti daným směrem proti větru, musí jeho rychlost býti větší než rychlost větru, jinak bude z daného směru stržen. Za všech okolností však musí překonati tlak větru, který jest úměrný maximalnímu průřezu ballonu kolmému na směr postupu a quadratu rychlosti větru. Odpor značně se umenšuje přiostřením čelní plochy; při zakončení konickém klesne na čtvrtinu. Tvary ballonů řiditelných jsou vesměs podlouhlé: ellipsoid, válec zakončený polokoulí neb konicky, podoba ryby a torpeda a kom-

binace těchto základních tvarů. Dle nejnovějších výzkumů professora Dra Prandta jest tvar torpedovitý typem theoreticky nejdokonalejším. V pohyb uváděn jest ballon tlakem vzduchu na rotující vrtuli, který jest tím větší, čím menší jest rychlost vzduchu, jímž vrtule prošla. Bylo by tedy nejlépe užívati vrtulí volně rotujících s širokými dlouhými plochami; takové vrtule jsou však příliš těžké a proto raději se volí lopatky krátké a úzké a rychle rotující. Pečlivá konstrukce a potřebná hladkost křídel vrtule jest podmínkou zdaru. Hlavní snahou vzduchoplavců bylo konstruovati lehký motor s vydatným pracovním účinkem. Teprve za 70 let po vynalezení ballonu sestrojil Giffard parní stroj o výkonnosti 3 HP a vážící i s parním kotlem pouze 150 *kg* pro svoji řiditelnou vzducholoď. Ballon tvaru vřetena, zaujímající prostor 2500 m^3 obalen byl sítí, která na spodní straně upevněna byla provazci k tyči parallelní k ose ballonu. Na tyč zavěšena byla lodička s parním kotlem pohánějícím vrtuli. S ballonem tímto vyplul Giffard sám za prudkého větru, který ballon strhl z vytčené dráhy, takže nepřistál na místě výstupu. Nahodilý tento nezdar způsobil, že veřejnost nevěnovala náležitou pozornost podniku tak důležitému.

Roku 1872 podnikl v Brně technik Pavel Hänlein pokusnou cestu se svým ballonem poháněným plynovým motorem vlastního vynálezu. Potřebný plyn brán byl z ballonu a plněním ballonettu se úbytek kompensoval. Ballon byl válcovitý, vpředu i vzadu konicky zakončen. Od dalších pokusů bylo upuštěno, poněvadž společnost, jež hradila náklady, se rozešla. Přece však hned při prvém pokusu dosaženo rychlosti několika m/sek.

Pádným důkazem řiditelnosti ballonu jest návrat na místo výstupu. Snaha vzduchoplavců při pokusných letech se k tomu také nesla. Úspěchu tohoto dosáhla teprve vzducholoď konstruovaná a řízená za klidného počasí Renardem a Krebsem. Ballon měl podobu ryby a byl přehozen sítí, která vespod upevněna byla na lodičku. Vrtule 7 *m* v průměru otáčela se 40—60krát za minutu. Úspěch umožnil hlavně elektrický motor poháněný články, který při váze 98 *kg* poskytoval $8^1/_2$ HP. Pozdějšími pokusy se ukázalo, že ballon je s to překonati jen slabší větry. Renard poprve užil tlumících ploch a umístil je na lodičce. Pozdní provedení myšlenky Meusnierovy!

Vzducholodí nejznámější jest motorový ballon hraběte Zeppelina. mistrovské dílo moderního ingenieurství. Kostra ballonu jest pevná, na rozdíl od předešlých typů, z aluminia zhotovená a obalena ballonovou látkou. Příčnými stěnami rozdělen jest ballonový prostor na 17 oddělení

a v každém umístěn jest kulovitý ballon naplněný plynem, jehož celkem bylo potřebí 10.300 m^3. Pevná kostra nosného tělesa skýtá jisté přednosti, hlavně nezměnitelnost tvaru i tehdy, když některý ballon utrpí trhlinu. Hlavní obal chrání uvnitř ukryté ballony před úpalem slunečním a tím před ztrátou plynu za počasí teplého a snad nedostatkem za počasí studeného. Vrtule pohánějící ballon mohou býti umístěny v poloze nejvhodnější majíce v konstrukci pevnou oporu. Ballon byl celkem 128 *m* dlouhý a maximalní průměr byl 11 *m*. Pohyb obstarávaly čtyři čtyřkřídlé vrtule poháněné motory po 15 HP umístěné symetricky k ose ballonu (dvě vpředu a dvě vzadu) ve výši, v níž jest centrum odporu vzduchového. Na zadním konci ballonu uprostřed jest plocha otáčivá kol vertikalní osy — kormidlo vzducholodi; účinek jeho sesilují ještě dva páry rovin symetricky položené vzhledem k ose ballonu a spolu s kormidlem otáčivé. Pevné roviny vodorovné a kolmé tlumí kývání vzducholodi a zabraňují změnám směru. Vpředu i vzadu na spodní části ballonu jsou čtyři parallelní roviny, které svým sklonem umožňují stoupnutí předního neb zadního konce a tím stoupnutí neb klesnutí ballonu způsobem dynamickým.

Santos Dumont a major Parseval řešili problem tak, že ponechali ballonu jeho poddajnou formu a spojili lodičku s ballonovým obalem pouze dráty. Santos Dumont sestrojil celou řadu vzducholodí a vykonal mnoho zdařilých i nebezpečných cest. Získal cenu za obletění věže Eifelovy. Snahou jeho bylo lidem sportu milovným otevříti pole nové zábavy. Ballon majora Parsevala byl budován pro účely vojenské, které vyžadovaly ballon snadno složitelný a převážitelný. Jest pouze 48 *m* dlouhý, tvaru válcovitého a zakončen vpředu kulovitě, vzadu ostřeji vejčitě. K plnění potřebí 2500 m^3 svítiplynu. Uvnitř ballonu jsou ballonety (po jednom vpředu a vzadu), které se ventilatorem z lodičky nepřetržitě naplňují; při určitém tlaku uniká vzduch ventilem. Plnění ballonetů možno regulovati, může se na př. plniti ballonet přední více než zadní — ballon klesá a naopak. Plyn plnící má proti vzduchu vnějšímu přetlak 2 *cm* vody a tím se udržuje stálý tvar ballonu. Lopatky vrtule jsou ze sukna zatíženého na konci olovem a nabudou potřebné formy teprve účinkem síly odstředivé při rotaci. Pohon obstarává 100 HP motor benzinový. Tlumící plochy kolmé i vodorovné fungují také teprve tehdy, když se vzduchem nadmou. Lodička zavěšena jest pohyblivě na lanech, která běží přes kladky. Tím jest zabráněno, že lodička svou značnou hmotou nezvedá při změnách rychlosti přední konec ballonu. Vrtule jsou montovány ve vhodně volené vzdálenosti

nad lodičkou, takže jest dosaženo pobytu postupného a ne stáčení systemu.

Stáčecí moment způsobovaný rychlejším postupem vrtule a tedy také lodičky než ballonu jest velikou obtíží při konstrukci vzducholodí. Tuto překážku nejlépe překonal Julliot. Zakončil svůj ballon vespod pevnou plochou, ocelovými rourami prostoupenou a k ní v nepatrné poměrně vzdálenosti pevně přimontoval lodičku s motorem i vrtulí, takže stáčecí moment byl velmi malý. Dvě vrtule průměru 2·8 *m* po stranách lodičky umístěné, činící 1300 obrátek za minutu a poháněné 40 HP benzinovým motorem obstarávaly pohyb. Ballon byl systematicky vyzkoušen a po příznivých výsledcích zakoupen pro armádu francouzskou.

Řiditelný ballon v nynější podobě vyhovuje požadavkům do něho kladeným. Řízení jeho není osobní dovedností vynálezcovou (jako u létadel bez ballonu). Porucha motoru nemá v zápětí pád létadla a konstrukce zaručuje stálou rovnováhu. Dlužno jen ještě zvýšiti jeho rychlost, aby odolal i větrům 20 m/sek. (O. p.)

Z dějin města Loštic.

Václav Kubíček.

Loštice v obhradí Búzova pod rozličnými pány.

1. Markrabě Jošt 1382—1396.

Stručný přehled. — Bratrská válka roku 1381. — Majetková činnost markraběte Jana na severní Moravě. — Co tam drželi Jošt a Prokop roku 1382 — Dějiny hradu Brán. — Proč markrabě Jošt koupil panství búzovské. — Co náleželo k Búzovu dle kupní smlouvy. — Beneš a syn jeho Procek z Wildenberka. — Nové boje mezi markrabaty. — Procek z Búzova škůdce biskupův. — Zápis panství búzovského Heraltovi z Kunstatu. — Památky po markraběti.

Během čtrnáctého století doznalo území kolem hradu Búzova důležitých změn. Rozsáhlé panství, jež byl založil Búz se znamením žerotínského lva v rodinném štítě, spojiv dědičné statky Moravičany a Búzov přikoupením Loštic, sloučilo se ponenáhlu v pevné jádro. Moravičany s Páloninem a Doubravice z něho sice odpadly a přetvořily se v državy samostatné, za to však přestalo půlení a dělení v jádru samém, jehož v budoucnosti neubývá nic, nýbrž spíše přirůstá. Obranným středem krajiny stal se zdokonalený Benešem z Wildenberka hrad Búzov, po němž se panství jmenuje. Loštice, dosud sídlem svého pána (1348—1378) ztrácejí výhody blízké vrchnosti, nových však výhod nabývají z jejího vzdálení a vystupují vždy více do předu jakožto kulturní středisko panství Od polovice čtrnáctého století jistě už jsou městečkem,[1]) jehož trhy týdenní a výroční trh svatoprokopský vábí sem obyvatele z okolí. Vysazené řemeslo a zvláště právo várečné jsou pro měšťany zdrojem blahobytu, jenž jest nutným podkladem a vzpruhou zároveň osvětového snažení. Náboženským záležitostem na panství slouží kostel sv. Maří Magdaleny pod Búzovem a sv. Prokopa v Lošticích. O škole není zmínky, jisto však, že nejpozději za dob Karla IV. po založení university pražské aspoň větší osady nebyly bez učení školního.[2])

[1]) R. 1353 vtěluje Beneš z Wildenberka své choti paní Anně 50 kop gr. ročního platu z polovice Loštic, z polovice vsi Pálonína a z polovice vsi Obectova Desky zem. olom. I. č. 296. Proti výslovně jmenovaným vsím jsou zde Loštice bez přídavku pravděpodobně městečkem. R. 1378 jsou jím bezpečně. Desky Olom. III. č. 419 — oppidum, Markt. Cod. dipl. Mor. XI. p. 249

[2]) V Mohelnici hned r. 1275 patřila škola k farnímu kostelu. Cod. dipl. Mor. IV. 148.

Tolik celkem víme o Lošticích na sklonku XIV. století, něco z dohadu — většinu jistě. Ostatně však polotma, v níž dosud bylo zahaleno mladé městečko, halí je i v nastávajícím období. Toliko na postavy nových majitelů panství búzovského padá více dějinného světla. Jsouť mezi nimi mužové, kteří neposledním vlivem zasahují do dějin zemských, tak že osvětlují alespoň leskem svého jména šero místního dějepisu.

Od pánů z Wildenberka koupil roku 1382 panství búzovské s Lošticemi markrabě Jošt. Veškeren dlouhý čas, co vládl na Moravě tento panovník (1375—1411), je s krátkými mezerami pokoje vyplněn válečnými rozbroji, kteréž jednak byly příčinou změn co do vlastnického práva ke hradu Búzovu, jednak zanechaly po sobě na panství a v okolí krvavé i plamenné stopy. Nejkrutěji válčili proti sobě markraběcí bratří Jošt a Prokop o dědičný úděl nejmladšího sourozence Jana Soběslava. Zhoubné pro zemi zápasy, jež vypukly roku 1381 a jevily se pleněním a potyčkami mezi přívrženci obou knížat od hradu ke hradu, skončily vzájemnou — byť ne cele upřímnou dohodou v květnu následujícího roku.[1]) Průběhem války nabyl markrabě Jošt přesvědčení, že na severní Moravě pro případ nových už tehda jistotně předvídaných sporů je v nevýhodě proti bratrovi co do počtu hrazených míst.

Zesnulý markrabě Jan zvelebil značně i na severní Moravě rodinný fond statkový. První přešlo tu v jeho vlastnictví město Šumberk. Když se počátkem roku 1346 páni z Lipého dělili o statky, připadl Šumberk zároveň s hradem Bludovem a Goldštýnem jakož i město Jevíčko společně a nedílné Pertultovi a Jindřichovi, proboštu vyšehradskému.[2]) Rok na to zastavili oba držitelé to zboží celé ve 2000 kop grošï.[3]) Pertult zemřel téhož roku, probošt Jindřich uvádí se roku 1352 naposledy.[4]) Pánem Šumberka a bezpochyby současně též Goldštýna

[1]) l. c. XI. 230.

[2]) Jindřich z Lipého (1297 † 1329)

Jindřich Železný † c. 1336 m. Anežka z Blankenheimu r. 1327 paní M. Třebové	**Jan** † 1338	**Pertult** 1334—1343 probošt vyšehr. † 1347, spoludržitel 4 panství s Jindřichem	**Čeněk** 1346 † 1363
Jindřich 1346 1365 pán M. Třebové	**Jindřich** 1345—1352 probošt vyšehr. 1346 pán Šumberka, Jevíčka, Goldštýna a Bludova		**Jindřich** † 1363

[3]) Cod. dipl. Mor. VII. 462. 466. 528.

[4]) *Tadra*, Kanceláře a písaři za králů lucemb. Rozpravy česk. akad. Roč. I č. 2. p. 10.

i Bludova byl tehdy už markrabě Jan,[1]) jenž pravděpodobně založil Nový Hrad zvaný Fürchtenberk[2]) a držel od roku 1356 hrad Rabštýn. K němu dvě léta potom prodal Drslav ze Šumvaldu markraběti za 50 hřiven půl vsi Stančína a celý les protější.[3])

V těch letech jacísi velmožové — nejspíš asi držitelé panství třebovského Jindřich z Lipého a jeho strýc Čeněk se synem Jindřichem kupovali od olomucké kapitoly horu na půdě vsi Biskupic. Hora zrovna při hranicích statku cimburského velmi se hodila ke stavbě hradu, jenž měl ovládat důležitou silnici od Olomouce k Třebové. Markrabě Jan vida v tom podezřelou věc a chtěje předejít možnému nebezpečenství pro panovnický rod, snažil se získat horu s hradem možná již rozestavěným do své moci. Převzav roku 1361 na ten účel od kapitoly směnou ves Biskupice a Hermansdorf, dostavěl hrad, jenž slul Plankenberkem.[4]) Brzy potom koupil markrabě od Jindřicha z Lipého za 16.000 hřiven hrad Cimburk a město Jevíčko s příslušenstvím a panství třebovské.[5])

Někdy týmže časem dostal se v ruce markraběcí hrad Úsov. Bylo to původně zboží zeměpanské. Kolem roku 1335 zastavil je král Jan ve 2000 kopách groší bratřím Jaroslavovi a Albertovi ze Šternberka jakožto náhradu za škody, jež byli zajetím a jinak ve válce utrpěli

---

[1]) Cod. dipl. Mor. VIII. 113. v listině z r. 1352 nazývá markrabě Šumberk svým městem; Bludov v závěti z r. 1371 »per nos emptum et comparatum« l. c. IX. 323.

[2]) později Neuhaus; v *Brandl.* Púh. VI. 29 allegujе se list markr. Jana, dle něhož ves Mařikov byla manstvím zámku Nového Hradu.

[3]) Desky olom. I. č. 580. *Volný*, Markgrafsch. Mähren V. 461.

[4]) Cod. dipl. Mor. IX. 170 171 172. Že velmožové hrad teprve stavěti chtěli, svitalo by ze slova »conabantur«, že však markrabě koupil hrad možná již rozestavěný, pro to svědčí passus v závěti z r 1371 »per nos ademptum et comparatum« sc. Plankenberk C. dipl. Mor. IX. 323. Stával nad Nectavou *Czerny*, M. Trübau 1904 p. 279. — Hermansdorf uvedený v listině z r. 1361 nebyl Hermansdorf u Svitav, jenž patřil biskupovi C. d. Mor. VII 839 XI. 453. XII. 435. — ani Hartunkov, jak soudí *Volný* V. 186. – bylť Hartunkov té doby příslušenstvím města Jevíčka. Cod. dipl. Mor. VII. 818. ani Březinky, jak se domnívá *Czerny* l. c 277 Dle závěti markr. Jana z r. 1371 byly spolu s hradní horou převzaty směnou vsi Biskupice, Hermansdorf a Řít. Ves Řić byla roku 1295 lenním statkem biskupským C. d. Mor. V. 23. v okolí Unčova někde u Želechovic, kdež se později vzpomíná rybník řitovský — *Prasek*, Selský Arch. 1907 p. 19. Z toho jde, že osady neležely bezprostředně pod hradem. Mohla tudíž Hermansdorfem z r. 1361 dobře být Jeřmaň, jež r. 1382 se čítá v obhradí búzovské. Patrně odprodal ji k Búzovu markrabě, zjednav místo ní k Plankenberku bližší ves Březinky.

[5]) Vloženo do desk olom. 17. ledna 1365. — Desky brn IV. č. 224. Cod. dipl. Mor. IX. 289.

v jeho službách. Za let 1343 a 1344 prodal markrabě Karel hrad s příslušnými osadami týmže bratřím za 2300 hřiven jakožto dědičné manství.[1]) Kterak stal se hrad znovu vlastnictvím markraběte, jenž snad roku 1357 a jistotně 1366 panství držel,[2]) nedá se povědět určitě.[3]) Určitě ví se, že roku 1371 přikoupena markrabětem k obbradí polovice vsi Řimic a panství půjčeno dědičným lénem Půtovi z Holštejna.[4])

Tyto korunní statky byly součástkou dědictví, které po smrti markrabí Jana připadlo synům jeho. Prokopovi náležel z něho roku 1382 na severní Moravě mimo hrazená města Unčov a Litovel hrad Bludov[5]) a panství úsovské, jehož manský držitel Půta z Holštejna byl bez mužských dědiců zemřel před třemi lety[6]) jakož i hrady Plankenberk a Hrádek u Jevíčka. Možná, že i hrad Tepenec dříve Soběslavův již toho roku byl v jeho moci.[7]) Společně s Joštem měl právo na Cimburk a panství třebovské, obojí tehdy zastavené.[8]) Markrabě Jošt pro případ války spoléhal hlavně na zbrojnou moc biskupovu, s nímž proto roku 1382 zavřel obranný spolek.[9]) Biskup sloužíval markraběti s hradu Mírova před nedávnem upraveného k obraně.[10]) Vlastním majetkem panovníkovým byla města Jevíčko a Šumberk s Rabštýnem a Novým Hradem, jakož i panství goldštýnské, kdež roku 1379 byl purkrabím Václav z Mladějova držitel manského zboží třebovského Radičova, tehdy nejvyšší písař zemský,

---

[1]) Cod. dipl. Mor. VII. 349. 416. c. srv. *Volný* V. 164.

[2]) R. 1357 kupuje markr. pod hradem ves Piskov. *Volný* V. 156. k r. 1366 C. d. M. IX. 324.

[3]) *Sedláček* v Ott. Slovn. Nauč. XXIV. 778 míní, že se to stalo směnou za Hoštýn, Šilperk a Zábřeh, jež markr. Jan postoupil bratřím ze Šternberka na místě Úsova.

[4]) Desky olom. II. č. 79. 201. C. d. Mor. X. 125.

[5]) Prokop r. 1380 na Bludově vystavuje list Unčovským C. d. M. XI. 183.

[6]) Srv. C. d. M. XI. 125. 138. Mrtev 6. srpna 1379, *Lechner*, Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsb. des Bist. Olmütz 1902 p. 81.

[7]) 17. února 1383 jistě, C. d. M. XI. 257.

[8]) Mlčení závěti z r. 1371 je důkazem, že obojí zboží bylo tím časem v cizích rukou: že na ně oba bratři měli právo, vysvítá z listin r. 1386, v nichž oba bratří zboží ono zastavují, Archiv český XIV. 520.

[9]) C. d. M. XI. 250.

[10]) *Tadra*, Cancell. Johannis Novifor. Archiv f. oester. Gesch. Sv. 68. p. 105 *Volný* V. 589 praví o Mírově, že ho prodal Pavel ze ze Sovince, kdežto v deskách olom. II. č. 249 správně dlužno číst, že Pavel ze Sovince prodal »Gerhardo purkman castri Myrow« atd. Mírov v dohledné době býval biskupským majetkem. Roku 1266 sotva stál C. d. M. III. 381. V nejstarší manské listině z let 1320 se neuvádí ještě. První zmínka o něm teprve r. 1354 *Lechner*, Die ältesten Belehnung- und Lehensgerichts b. II. p. 9.

dříve, roku 1374. purkrabí na Novém Hradě.[1]) V nejbližším okolí Búzova patřil markrabí Joštovi hrad Bránky.

Tento hrad původně vyskytující se v pamětech pode jménem Brány stál na cestě od Konice k Búzovu. Vystavěn jsa na kolmé, značně vysoké skalině v soutěsce, kde dvojí rovnoběžné strmé stráně dotýkají se téměř, zavíral průchod na způsob brány. Odtud snad jeho název![2]) Zakladatelem jeho podobá se, že byl Dětřich, biskupský man z Bránek,[3]) jenž roku 1307 spolu se svými bratry a jinými vasally měl tuhé rozepře majetkové s olomuckým biskupem.[4]) Kolem roku 1312 hrad Brány už stál. Tehda přitáhl na Moravu mladý král český Jan, aby s brannou mocí potlačil odboj několika velmožů, kteří se svých hradů v zemi loupežili a rušili zemský mír. Poslední doprosil se roku 1313 milosti u krále Artleb z Boskovic, když desatero předních pánů českých i moravských zaručilo se pod zák adem 1000 hřiven za čestné jeho pro budoucno se chování. Mezi ručiteli za provinilého Boskovice byl Bernart z Cimburka taktéž krátce před tím založeného blíže Trnávky a Dětřich z Brán.[5]) V letech 1329—1355 zastával úřad sudího v kraji brněnském. Počátkem roku 1349 byl výpomocné i nejvyšším písařem zemským.[6]) Též mezi many biskupskými se jmenuje.[7]) Pečetil znakem na šestero polí kostkovaným v barvě červené a stříbrné.[8])

V obhradí Brán náležely tou dobou vsi Vojtěchov s mlýnem, Hrádnice, Pateřín, Olešnice a podíly v Hrabí a Sobáčově. Dědėním a prodejem začalo v polovici XIV. století bráneckého zboží ubývat. Anežka, sestra Dětřichova sedící na Vojtěchově darovala roku 1348 choti svému Příbkovi z Myšlechovic půl vsi Vojtěchova s mlýnem

[1]) Desky zem. olom. VI. č. 740. C. dipl. Mor. VI. 643. — *Tadra*, Kanceláře a písaři p. 239. 81. 109. Srv. o něm Čas. Mat. Mor. 1899. p. 103. 105 107.

[2]) Bylo by zajímavo zjistit, v jakém směru souvisí název s pojmenováním bývalého hradu »Brána« v okolí královéhradeckém. Též ves Brány v okrese chomutovském připomíná se už v XIII. stol. Ott. Slovn. Nauč IV. 585.

[3]) U Val. Meziříče — Bránky r. 1270 »ves nová« Cod. dipl. Mor. IV. 95.

[4]) Cod. dipl. Mor. VI. 7.

[5]) *de Spran*, listina dto 5. května 1313 Cod. dipl. Mor. VI. 383. Srv. *Palacký*, Dějiny nár. česk., jubil. vyd. II. 203. 204.

[6]) C. d. Mor. VII. 644 oproti Desky zem. olom. I. č. 46, kdež p uze na praesenční listině. Psal se »de Spran«, »von Sprahen«, »von Spran«, »řečený Spran« nebo »Spram«.

[7]) *Lechner* l. c. II. 1. 2. 3., ale hrad sám ani půda kolem něho v dohledném čase nenáležela biskupovi — oprav *Pinkara*, okres litovelský ve Vlastivědě 253.

[8]) *Pinkava* l. c. 253 a C. dipl. Mor. XV. 196.

a lukami, jeden lán v Javorovém a půl vsi Hrádnice.[1]) Tři lány ve Vojtěchově prodali oba manželé následujícího roku, ačkoli Dětřich z Brán zapsal odpor proti tomu tvrdě, že je to dědictví jeho. Půl vsi Hrádnice koupil od nich roku 1350 búzovský pán Beneš z Wildenberka.[2]) Ves Pateřín měli tím časem bratří Zdeněk, Dětřich, Bedřich a Oldřich. Možná, že byli příbuzní bráneckého pána. Jeden z nich, Dětřich z Pateřína prodal roku 1358 půldruha lánu v Hrabí, ves Olešnici a dvůr ve Vojtěchově k panství búzovskému.[3]) Hrad Brány tehdy už Bránky zvaný s ostatkem zboží držel po smrti Dětřicha z Brán[4]) syn jeho Jenček, jenž časem pobýval v cizině jsa činný snad vojensky.[5]) Tři léta po smrti otcově pojistil na zboží hradeckém 60 hřiven věna své druhé choti Ance ze Žerotína, ale už následujícího roku prodal otcovský hrad s dvory, vsemi, lesy, lukami a rybníky markrabí Janovi za 260 hřiven groší.[6]) Z jeho milosti převzal počátkem roku 1371 hrad lénem dědičným Půta z Holštejna se závazkem, že „hrad Správek, kdykoli potřeba bude, markraběti má býti otevřen“.[7]) Jelikož Půta zemřel bez mužských dědiců, spadl statek branecký roku 1379 dle manského práva na markrabí Jošta. (P. d.)

---

[1]) Desky zem. ol I. č. 19. Místo Jaworowicz dlužno čísti Jaworowich.

[2]) Desky zem. ol. č. 73. 168.

[3]) Desky zem. olom. I. č. 216. 432. 547.

[4]) R. 1355 byl ještě na tříkrálovém sněmu v Olomouci a v Brně, v lednu následujícího roku byl už sudím brněnským Blud z Králic.

[5]) R. 1356 svěřil své děti a všechen svůj statek Ješkovi z Konice s ustanovením, »kdyby se mu něco stalo«, aby vyplativ věno jeho manželce, ostatek ponechal dětem. Desky zem. olom. I. č. 453. V lednu r. 1359 píše se v družině vévody opavského Mikuláše. Cod. dipl. Mor. IX. 91

[6]) Vklad věna r. 1358 Desky zem. ol. I. č. 542 — Prodej hradu r. 1359 l. c. I. č. 613 a Cod. dipl. Mor. IX. 107. Rozrod:

Dětřich z Bránek (u Val. Meziříče) 1307.

Dětřich z Brán u Búzova 1329 † 1355 m. Anna	Anežka 1348—1350 m. Příbek z Myšlechovic.
Jenček 1253 – 1282 † 2. m. Anna ze Žerotína	Jindřich 1353—1365 m. Anna z Pavlovic.
Dětřich 1392 1. m. Kačna 2. m Marketa z Melic Bernart 1392	Bernart. 1365—1382 Adlička-Cecilie-Helena 1365

[7]) Cod. dipl. Mor. X. 125. Půta přijímá hrad »in servicium« oproti feudum a »nomine castelaniae« stran jiných hradů.

Pálčův Antihus.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

V deváté kapitole odpovídá Páleč Husovi na některé osobní útoky. Professorům theologie vytýkal Hus, že odsuzujíce 45 článků Viklefových předbíhají soudu apoštolské stolice. Páleč mu odpověděl, že školské a vědecké odsouzení jest právem bohoslovecké fakulty a nikterak nepraejudikuje autoritativnímu rozhodnutí církevnímu.[1]) Nyní pak praví Hus, přecházeje po svém obyčeji na jiné pole, že tím praejudikují soudu Božímu. Než ani to není pravda, ježto články ty jsou bludné. Potom útočí Hus na mistry, že si odporují zavrhujíce, co dříve schvalovali, avšak není v pravém slova smyslu odporem, soudí-li člověk o nějaké věci v různých dobách různě. Ostatně v tom smyslu si odporuje Hus více než mistři; neboť při odsouzení článků Viklefových v domě Národa na Příkopech (r. 1408), kde bylo 70 neb 80 mistrů, Hus nic nenamítal, když Páleč články Viklefovy zapovídal pod nejpřísnějšími tresty, jakž to lze viděti z protokolu Michalova, a nyní nazývá totéž odsouzení nespravedlivým.[2])

V otázce o pojmu „apoštolská stolice" odkazuje Hus Pálče na svůj traktát „o církvi". Ale tam podal různé významy pojmu „apoštolská stolice", jen nejvlastnější vynechal, totiž že je to obecná autorita rozhodčí a soudní ve veliké látce katolické, jakož tam tvrdí i mnohé jiné těžké bludy o církvi. Však to objasnil Páleč důkladně ve svém spise „o církvi", jejž proti stejnojmennému traktátu Husovu byl napsal.[3])

[1]) V době, kdy se vede tato polemika, bylo vědecké odsouzení Viklefa theologickou fakultou od církevní autority již potvrzeno. Na sněmu římském zavrhl Jan XXIII. v sessio generalis dne 10. února 1413 spisy Viklefovy. Cf. *H. Finke* Acta concilii Constantiensis I. Münster 1896 p. 108—168, kdež odstraněny též obtíže, týkající se datování příslušné bully.

[2]) Magis enim ex tuo argumento esset deducibile, quod tu tibi ipsi realiter contradicis. Cum enim in condempnacione articulorum facta in domo nacionis in fossato cum tuis coapostolis affuisti, ubi fuerunt bene LXX uel LXXX magistri nacionis congregati, ubi singuli et tu inter alios super illa condempnacione fuistis requisiti et omnes nullo contradicente ad illam condempnacionem consensistis et ego coram baccalariis et studentibus nacionis ibidem congregatis alta voce et intelligibili singulos illos articulos sub grauibus penis pronuncciaui condempnatos, sicut de hoc sunt multi testes et habemus protocolum notarii Michaelis tui compatriote de manu sua super illa condempnacione facta. Nunc autem dicis illam condempnacionem esse iniustam et iniquam (fol. 166b 167a).

[3]) Sicut diffuse de illis ecclesiis in tractatu de ecclesia fere per X capitula pertractaui errores tuos inpungnando (fol. 167b).

Páleč vinil Husa ze spílání, protože Hus nazval professory theologie idioty. Hus odpovídá, že toho Páleč nedokázal a dává Pálčovi titul „spílač všech spilačů“, jelikož nazval Husa a jeho druhy odchylnými od víry. Ale Páleč Husovi dokázal, že je spílačem. Název „idiotů“ dal přece Hus mistrům proto, že výrok Jeronymův, v němž oslovuje papeže „papa beatissime“, vztahovali na papeže římského, Hus však tvrdil, že se týká sv. Augustina. Nyní pak v traktátu o církvi Hus sám přiznává, že se týká biskupa římského, a odbývá vše ironickou poznámkou: Měl-li Jeronym zjevení o předurčení toho papeže, není známo. Nebyla-li to tedy nadávka? Naopak, že Páleč Husa a jeho druhy jmenuje odchylnými od víry, to není nadávka, to je pravda. Vždyť popírají, jakž jim častěji již dokázal, ony tři katolické věty, jež uznává celé křesťanství! Vždyť Husa a jeho druhy celý svět má za kacíře a spisy Husovy to jasně dokazují! Páleč je dalek toho, aby připisoval někomu taký zločin, o kom by nebyl přesvědčen, že je takovým, ne pro podezření jen nebo pro špatnou pověst, nýbrž z jeho spisů a úsudku římské církve, s níž v té věci musí souhlasiti. A Páleč upozorňuje na to jen z lásky, ježto by je rád obrátil na pravou cestu.[1])

Neprávem se chlubí Hus, že on sám nikdy druhých nenazýval kacíři. Ať si jen vzpomene na arcibiskupa Zbyňka svaté paměti, jeho vikáře a jiné praeláty, jimž spílal bezdůvodně před lidem kacířů pro nepřesnou stilisaci a chybu učiněnou v kanceláři,[2]) a dával by ten název i mistrům, kdyby mohl.

[1]) Hoc ergo vobis ascribens facio iuste quod meremini abstinens a convicio, cum conviciari alicui sit falsum ei false ascribere uel eciam verum malo animo infamandi. Quod ego deo teste non facio, sed errores vestros detego nec iactancie studio nec zelo detraccionis, sed ex affectu caritatis, cupiens vos reducere et alios fideles premunire . . . Si tamen tu uel tui uerba mea male receperitis, non perpendo, dum apud deum innocens in hoc facto reputer (fol. 168b). Absit a me, quod alicui tale crimen auderem inponere, nisi eum fore talem reputarem, non ex suspicione uel ex sola fama, sed ex scriptura erronea et sentencia ecclesie romane cui me in tali sentencia debeo conformare (fol. 169a).

[2]) Roku 1408 přikázal totiž Zbyněk, aby se všude kázalo, že po proměnění jest pod způsobou chleba jen tělo Kristovo a pod způsobou vína krev. To jest arci nepřesné, protože pod každou způsobou jest celý Kristus přítomen. Ale Zbyněk tím chtěl vyloučiti remanenci podstaty chleba a vína, a nikoli přítomnost celého Krista pod obojí způsobou. Tomu jistě rozuměl tak dobře Hus jako druzí a přece před lidem i v odvolání do Říma mluví o kacířství Zbyňkově.

Omluva Husova, že výslovným jmenováním mistrů nechtěl jich zostuditi, nýbrž jen zachovati památku těch, kteří byli původci toho „chvályhodného odsouzení“, jest zbytečna. V té souvislosti chtějí být mistři jmenováni, protože jednali dobře.

Hlava desátá jedná o páté sporné otázce: o poslušnosti. Hus zase odkazuje na svůj spis o církvi a polemisuje osobně. Na omluvu své neposlušnosti uvádí Francouze, kteří po třicet let byli rozkolniky a tudíž kacíři, a sněm Pisanský schválil jejich jednání. Páleč: Sněm ničeho neschválil, nýbrž pro veliké obtíže a zápletky sanoval papež z plnosti moci všecky nedostatky.

Hus se ohražuje proti tomu, že jej a jeho druhy jmenuje Páleč svůdci lidu, a praví o nich, že jsou vedeni duchem lži. Ale vynechal, proč to Páleč učinil. Mistři dokazovali, že měl Hus poslechnouti církevního rozkazu a podrobiti se censuře. Jesenic však Husa hájil, že prý processy proti Husovi jsou právně neplatné a všichni, kdo jich hájí neb je vykonávají, jsou rouhači a kacíři. Jaký to nerozum a jaká smělost! Církevní právo stanoví a celá církev to uznává, že proti neposlušnému se má postupovati církevními tresty, a oni jmenují ty, kteří s tím souhlasí, rouhači a kacíři! A Hus je v tom omlouvá! Není-liž to svádění lidu k neposlušnosti a duch lži?[1])

Tvrdí-li Hus o sobě, že on aspoň nikdy nesváděl k neposlušnosti, nýbrž chtěl, aby se poslouchalo praelátů „dle zákona Kristova“, poukazuje Páleč předně na jednání Husovo. Jeť přece zřejmo, že poslušnost úplně odvrhl a dal se zcela na cestu vzpoury proti církevní autoritě — dle jeho příkladu jest pak ovšem poslušným a uctivým i lid! Mimo to kázáními proti papeži, proti Zbyňkovi a praelátům autoritu potíral a zápovědi kázati se nepodrobil! Že mu papež neměl zapovídat kázati, ježto v tom poslouchati jest nedovoleno? To by mohl Hus říci, kdyby ona zápověď kázati směřovala na potupu víry, zatím však mu to bylo zakázáno, že jest podezřelým z bludů, a to jen v kapli betlemské, kde se rozsévalo símě Viklefovo. Dále upozorňuje Páleč na skutky stoupenců Husových, kteří držíce se výhrady Husovy, „poslouchati dle zákona Kristova“, když se jim rozkazy nelíbí, neposlouchají jich, ježto prý jsou proti zákonu Kristovu.

Nechť se nevymlouvá Hus, že také mistři neposlechli papeže Bonifáce, když jim kázal uznati sesazení králů Václava a Sigmunda,

[1]) Si enim cum sua conclusione ille doctor ad Bononiam exiret, ubi se asserit gradum doctoratus accepisse, non dubito si illam conclusionem constanter et firmiter defensaret, gradu destitutus ignibus supponeretur tamquam grauissimus hereticus comburendus (fol. 173b).

a papeže Innocence, když jim poroučel dáti učitelskou stolici mistru Maříkovi. Nebť není pravda, že bylo kdy mistrům nařízeno, aby uznali sesazení krále Václava, a v soudních processech a prokazovaných milostech se může apoštolská stolice mýliti.

Hlava XI. a XII. konečně obírá se šestým sporným bodem: co je příčinou neshod v Čechách? Doktoři tvrdí, že příčinou sporu jest nesouhlas o třech pravdách katolických, jež byli předložili;[1]) Hus pak míní, že příčinou jsou hříchy kleru: svatokupectví, lakota, smilstvo. Než ačkoli částečně jsou ty hříchy příčinou sporův a pronásledování, však nejsou příčinou neshod v duchovenstvu obecně. Vždyť ty hříchy jsou v duchovenstvu obojí strany!

Páleč nazývá protivnou stranu viklefskou. Hus se proto horší řka, že nechce držeti leč pravdivé věty Viklefovy. Ale ne pro pravdivé věty Viklefovy jmenuje je tak Páleč, nýbrž pro jeho bludy, jichž se zastávají a jimiž odporují společné víře celého křesťanstva. Buď v těch věcech bloudí katolická církev nebo bloudí Viklefisté. Ale katolická církev jistě ne, ježto by již přes tisíc let byla v bludu a ježto v té víře žilo a zemřelo množství světců, i naši sv. patronové Václav, Vojtěch, Prokop a Ludmila — tedy bloudí Hus a jeho stoupenci.

Že se Páleč sám dříve hněval, nazval-li ho kdo viklefistou? Za to svědectví Páleč Husovi děkuje. Opravdu nechtěl nikdy býti a nebyl viklefistou. Ale Hus a jeho druhové jsou, protože bludy Viklefovy omlouvají,[2]) jeho knih proti apoštolskému rozkazu hájili a odsouzení jeho článků nazývají nespravedlivým a bludným. Marně ho omývají, že snad před smrtí činil pokání. O skrytých věcech nesoudí církev, bludy pak, jimž učil a jichž neodvolal, jsou zjevné.

A jako hájí Viklefa, tak se ujímají všech i nejhorších, světských i duchovních, kteří s nimi souhlasí v naukách bludných, a nazývají je spravedlivými a hodnými, ježto prý jsou vykonavateli spravedlnosti a obhájci pravdy. „Kdo se drží Husa, drží se pravdy; kdo odstoupí od Husa, odstupuje od pravdy“, říkají jeho stoupenci. Rovněž spisy, jež jsou pro ně, uvádějí přikládajíce jim velkou váhu, výroky však

---

[1]) Vnde omnes et singuli cum romana ecclesia et sede apostolica predictas tres veritates sencientes fideliter et credentes sunt vna pars catholica, omnes autem et singuli predictis veritatibus contrarii, nolentes credere sentencias Wykleff illis contrarias esse falsas et erroneas, sunt altera pars cleri pestifera, wycleffica et quidamica (fol. 180a).

[2]) cum tamen non fuit periculosior hereticus contra ecclesiam quam ipse a Christi natiuitate usque presens (fol. 182b).

sv. otců, zákony a spisy svatých, jež schválila církev, pohrdají a jmenují je lidskými tradicemi.

Táže li se Hus na svou obranu: Co je větší hřích: považovati špatného za dobrého či prohlašovati spravedlivého za kacíře? odpovídá Páleč, že obojí je zlé; ale Páleč by se otázal Husa jinak: Kdo se dopouští většího hříchu: kdo vědomě jmenuje špatného dobrým jen proto, že se ho přidržuje a ho chrání, či kdo zjevně podezřelého z kacířství neb odsouzeného od církve považuje za viklefistu a kacíře? Zajisté že první hřeší těžce, druhý pak je viny prost. Nehřeší tedy Páleč, když považuje za kacíře Husa, jehož má za kacíře celá církev a v jehož spisech jsou bludy a kacířství, kterých zatvrzele hájí.

(Hl. XII.) Na přání Pálčovo, aby Hus se sv. Jeronymem řekl: Té víry se chci ve stáří držeti, v níž jsem se zrodil, odpověděl Hus posměšně, že by pak museli mistři Petr Žídek, Jan z Prahy, zvaný Corvus, a Pavel z Prahy vrátiti se k židovství. Že se Hus nestydí za takovou argumentaci! Každému je zřejmo, že to sv. Jeronym myslí o narození duchovním (vždyť se narodil v pohanství!). Chtěl tedy setrvati ve víře, již přijal na křtu sv., víře to všeho křesťanstva. A to přál také Páleč Husovi, aby vzdal se bludů Viklefových a žil ve víře katolické.[1])

K potvrzení dětinského svého důkazu nemusil Hus uváděti ony tři mistry jménem. Snad to učinil proto, aby zostudil dva, kteří mu nepřejí, a svého stoupence přibral, aby zakryl ten úmysl pohany.[2])

Nesprávné jest Husovo tvrzení, že jej a Pálče rozdvojilo teprve prodávání odpustkův a vyhlášení křížové výpravy. Páleč se

[1]) Sic et ego non scariothice, sed ex caritate et vero affectu cordis tibi et tuis sequacibus optaui, ut quilibet ex vobis dimissis et repulsis senteneiis Wykleff heretici et pestiferi, contrarii ecclesie et tocius christianitatis, illi fidei adhereret, quam in baptismo habitualiter suscepit, in qua postea, antequam essetis Wykleff erroribus sauciati, fuistis enutriti (fol. 185b).

[2]) Stoupencem Husovým je tu patrně míněn Jan zvaný Korvík, jehož se již r. 1411 důrazně ujala universita, když jej nejspíše pro novotářské snahy arcibiskup Zbyněk uvěznil (cf. *Palacký* Docum. p. 428 n.) Odpůrci jsou Petr, asi totožný s agentem arcibiskupa Konráda ve Francii, jemuž chválu vzdává Gerson: qui se diligentissimum praebet in hoc negotio sancto zelatorem, a arcibiskup remešský kard. Šimon: qui est unus bonus et valens homo et multum recommendandus propter labores, quos in causa fidei sustinet ita viriliter et diligenter (ibid. 526-530), a Pavel z Prahy, tušim týž, jenž také po smrti Husově v Praze s Husity zápasil (ibid. 663 n.) a potom jako farář v Dolanech u Olomouce stálé s nimi měl polemiky. Všichni tři byli tedy pokřtění židé.

odvrátil od Husa pro jeho bludy, poněvadž jest mu pravda nade všecko.[1])

Hus připomíná Pálčovi, že on sám podal Husovi články rozhřešné řka, že jsou v nich makavé bludy a Hus prý si je posud schovává na svědectví. Jak mu za to Páleč děkuje, že vynáší na veřejnost takové malichernosti! Co by teprve činil, kdyby věděl něco většího! Však tím zjevováním tajemství zostuzuje se Hus nejvíce sám! Každý nechť se proto vystříhá jeho společnosti! Nejen Pálčovi tak učinil, nýbrž i jiným, zvláště pak arcibiskupu Zbyňkovi, jenž důvěrně jednával dříve s Husem o věcech tajných a Hus potom, když se postavil arcibiskup proti jeho bludům, vše veřejně před lidem rozhlašoval s kazatelny![2]) Co se tkne oněch článků, nezapírá Páleč, že je Husovi podal s těmi slovy, ale ty články nebyly v bulle, nýbrž byly napsány od vyběračů peněz! A ten zlořád při udělování odpustků potíral Páleč vždy a bude jej potírati až do smrti slovem, písmem i kázáním. Ale proto neměl Hus útočiti na papeže a bullu jeho a proti nim štváti!

Vývody Pálčovy o povýšenosti a poslušnosti římské církve jsou katolické a Hus jich v traktatu o církvi nevyvrátil. Co tam Hus napsal o papeži a poslušnosti, je vůbec bludné, jakž to Páleč s dostatek dokázal ve spise de ecclesia. Že měl Hus poslechnouti, jest patrno z Deut XVII a výroků Innocence III.[3])

[1]) Cum autem subiungis, quod propter indulgenciarum vendicionem et crucis ereccionem aduersus christianos mecum primum inceperis contendere et quod hec contencio nos primum ab invicem separauit, non est verum salua reuerencia, sed summi pontificis et romane ecclesie ac ceterorum superiorum inobediencia, censurarum non aduersio, clauium ecclesie detraccio, indulgenciarum et veneracionis reliquiarum vilipensio, omnis ritus, cerimoniarum, iurium et libertatum ecclesie derisio, Wykleff et suorum errorum ac librorum defensio, bullarum pape ac ipsius summi pontificis in terris blasfemacio et innumerorum scandalorum contra ecclesiam, statum ecclesie et statum prelatorum et cleri in populo predicatio nos ab invicem separarunt, quia amicus Huss, amica veritas, sed utrisque existentibus amicis sanctum est prehonorare veritatem (fol. 187a).

[2]) Ex hoc enim argumentum quilibet deberet recipere, ut sibi a tua caueat societate ex causa supradicta. Non enim michi hoc soli fecisti, sed pluribus et presertim reuerendo in Christo patri domino Sbinconi diue memorie archiepiscopo pragensi pio et catholico, cum quo dum in amicicia iunctus fuisses, eum usque ad celum exaltasti, sed postquam tuis incepit resistere erroribus, secreta que tecum in bona simplicitate tractauit solus cum solo, postea in ambone et cathedra pestilencie coram toto populo denudasti (fol. 187ab).

[3]) Vnde ergo dimissa sophisticacione ad locum illum, ubi citatus es, iter arripias et te illis iudicibus humiliter subiciens eorum senterciam sequaris . . .

V závěru (hl. XIII) hledá Páleč chyby, jež odvedly Husa od pravdy. Nalézá je dle Šimona z Cassie ve *svéhlavosti* a *samolibosti*.[1]) Dle své hlavy či vlastně dle svého učitele Viklefa, jejž cení nade všecky doktory, sestavil si Hus své řády, jež podvracejí řády církevní od staletí trvající, a nechce se dáti říditi od jiných dle ustanovení svatých otců a kanonů, jsa přesvědčen ve své svéhlavosti, že není na světě nikoho, kdo by ho mohl poučiti o opaku jeho názoru, ježto všecko opačné je dle něho proti zákonu Božímu. Nechť se jen otáže předkův a řeknou mu, že věřili v těch věcech jako katolická církev, řeknou mu, že říše česká byla tehdy ve cti a vážnosti, nyní pak jest jich vzpourou a bájením Viklefa zostuzena, řeknou mu, že nikdy neviděli takových pohrom v Čechách!

A samolibost Husova! Jakoby nikdo krom něho nic nevěděl, jakoby jen on potíral lakotu, smilstvo a svat kupectví v duchovenstvu, jakoby jen on dobře vedl lid a jakoby od jeho kázání závisela spása celé říše! A zatím se ve spisech jeho jeví tolik nedokonalostí![2]) Kéž překoná pýchu a vzdornost svou a pokoří se víře a poslušnosti![3])

(P. d.)

---

alias timere debes de pena ibidem descripta, ne per ignis voraginem ut hereticus consumaris aliis in exemplum (fol. 189b).

[1]) regulacio propria sue voluntatis et reputacio proprie mentis uel alicuius probitatis (fol. 190a)

[2]) Páleč resumuje chyby, jež ve spise svém Husovi vytkl: Attende sacre scripture tuas falsas et ineptas allegaciones, tuos errores in scriptis tuis et convíciaciones inpertinentes ac garulas et pueriles argumentaciones et allegaciones, contradicciones scripture, sanctorum doctorum uel patrum truncaciones et tecum replicancium scriptorum magis arduorum subtracciones et contra minus ardua cavillaciones, racionum et scripturarum tibi obiectarum non soluciones, que omnia in isto tractatu poteris colligere, ut sic saltem humiliatus correccionem paciaris et ad tui ipsius te reuoces cognicionem, cessans ab inpugnacione veritatis (fol. 192b).

[3]) . . . eradica obstinaciam et emoli duriciam et redi ad obedienciam et ecclesie vnitatem! Et utinam Christus Jesus, qui ruit per mortem propter peccata et resurrexit propter iustificacionem nostram, hanc tibi infunderet voluntatem! (fol. 193ab

Obrácení sv. Pavla.

Napsal Dr. T. Hudec.

Obrácení sv. Pavla znamená v dějinách prvotní církve událost významu a dosahu nedozírného.

Křesťanství bylo dle vůle božského Zakladatele určeno k tomu, aby všechny národy zemského oboru pojalo do svého lůna. Před svým nanebevstoupením dal Kristus apoštolům výslovný rozkaz, aby jdouce do celého světa učili všechny národy. Než uskutečnění tohoto rozkazu nestalo se ihned. V úzkých hranicích Palestiny a mezi národem židovským rozvíjeli apoštolové a učeníci Páně první leta svou činnost jako hlasatelé nové nauky. Tím jednak měla židům jakožto národu vyvolenému dána býti možnost i příležitost, aby první stali se účastnými nového království Mesiášova, jednak mladá církev měla ve stínu synagogy zapustiti pevné kořeny a upevniti se ve své vnitřní organisaci, než by nastoupila pouť do okolního pohanského světa.

Bůh užívá lidí jako nástrojů v provádění svých odvěčných úradků. Svatý Pavel byl právě takovým nástrojem vyvoleným a určeným od Boha k tomu, aby hlásal jméno Kristovo národům i králům pohanského světa. (Skut. 9, 15.) Sv. Pavel přetrhl pouta Mojžíšova zákona, která tísnila a zdržovala církev v jejím rozvoji a otevřel jí takto cestu, po níž od chvíle této kráčela od vítězství k vítězství. Sv. Pavel z půdy palestinské přesadil símě učení Kristova do pohanského řecko-římského světa, kde símě toto zaseto, zaléváno a pěstováno apoštolem pohanů pod oživujícím sluncem milosti Boží počalo vzrůstati v strom, jenž brzy rozložil své větve nad celým tehdejším světem.

Nikdo si nebyl více vědom než sám sv. Pavel, že čím jest, stal se jedině milostí Boží (I. Kor. 9, 10); než to pranic neumenšuje z významu tohoto muže, který celou duší a všemi silami plnil úkol,

Z literatury: *Belser:* Die Selbstvertheidigung des hl. Paulus. Freiburg i. B. 1897. — *Belser:* Die Apostelgeschichte. Wien, 1905. — **Clemen:* Paulus, sein Leben und Wirken. Gießen, 1904. — *Felten:* Die Apostelgeschichte. Freiburg i. B. 1892. — *Glubokovskij:* Blagověstije sv. apostola Pavla. St. Peterburg 1905. — *Gutjahr:* Der Brief an die Galater. Graz 1904. — *Jacquier:* Histoire des Livres du N. T. I. Ed VII. Paris 1908. — **Julicher:* Paulus und Jesus. Tübingen. 1907. — *Moske:* Die Bekehrung des hl. Paulus. Münster, 1907. — *Weber V.:* Die Abfassung des Galaterbriefes. Ravensburg, 1900. — **Weizsäcker:* Das apostolische Zeitalter. Tübingen, 1902 — **Wendt:* Kritisch-exegetisches Handbuch über die Apostelgeschichte. A. VIII. Göttingen, 1899. — **Wrede:* Paulus, Halle a. S. 1904.

Spisovatelé označení * jsou protestanté.

který jemu Bůh byl svěřil. Svou působností uvedl křesťanství v jeho rozvoji na dráhu, kterou se mělo dle vůle Boží bráti, aby plné a cele splnilo své světodějné poslání v historii lidstva. A jako křesťanství je tím největším a nejmohutnějším zjevem v dějinách světových, tak i sv. Pavel patří k největším duchům nejen v křesťanství, nýbrž v průběhu historie lidstva vůbec.

Okamžik, kdy Bůh sv. Pavla povolal svou milostí k úloze, k níž jej byl již ze života matky ustanovil (Gal. 1, 15.), bylo jeho obrácení u Damašku. Ve chvíli, kdy dosavadní odpůrce a nepřítel křesťanského jména klesl k zemi pod bradbami damašskými oslepen nebeským světlem a kdy ku zářivé postavě pronese slova: Co chceš, Pane, abych činil? — tehdy vzbudil Bůh ve sv. Pavlovi muže, který svou apoštolskou činností měl uskutečniti světové určení církve Kristovy. Tedy již jako pouhá historická událost v dějinách křesťanství zasluhuje obrácení sv. Pavla vší pozornosti.

Událost obrácení sv. Pavla však jest dvojnásob zajímavou, pozorujeme-li je s hlediska psychologického a snažíme-li se pochopit onen duševní převrat, který tak náhle a proti všemu očekávání se udál v nitru jeho a který horlitele zákona Mojžíšova proměnil v učeníka Toho, jehož dosud nenáviděl a pronásledoval.

Sv. Pavel byl ohnivá povaha, která všemi silami spěje ku svému ideálu a která je hotova za své přesvědčení obětovati všechno. Ideálem jeho bylo dojíti v Bohu pravdy a ospravedlnění; jeho přesvědčením, které vsál již s mateřským mlékem a v němž byl celým výchovem utvrzen, bylo, že cestou vedoucí k Bohu a pravdě jest jedině cesta plnění zákona. Protože byl tak hluboce založený náboženský duch, proto viděl svou chloubu a svůj cíl v tom, aby ostatní své vrstevníky předstihl horlivostí v plnění předpisů a nařízení zákona (Gal. 1, 13.) Nebyla to nízká nenávist nebo podlé pohnutky, které ho přiměly vystupovati proti křesťanům; činil tak ve jménu svého ideálu, a čím více pro ideál tento byl nadšen, tím prudčím a vášnivějším způsobem bojoval proti těm, kdož jeho ideál Mojžíšova zákona ohrožovali. Křesťani prohlašovali za Mesiáše Ježíše, onoho Ježíše, který byl židovskou veleradou jako rouhač odsouzen a potupnou smrtí popraven; tím však učili něčemu, co bylo v přímé a křiklavé protivě se vším tím, co mladý farisejský horlivec od budoucího Mesiáše očekával. A když toto nové učení, jež se zdálo Pavlovi tak absurdním a nemožným, počalo se šířiti, když počalo ve všech vrstvách obyvatelstva nalézat přivržence, když pronásledování a útisky počet věřících Kristových jen rozmnožovaly,

tu poznal Pavel jasně ono nebezpečí, kterým nová nauka hrozila všem jeho národním a mesiášským ideálům, jež sdílel se sektou fariseů. Odtud jeho plamenná nenávist neštítící se žádných prostředku, aby z kořenů vyrvala a zničila šířící se nové učení!

Tu však v jediném okamžiku udála se v duši sv. Pavla změna, kterou celá jeho bytost v nejhlubším nitru byla přetvořena. Nastoupil cestu do Damašku jako zuřivý protivník Kristův, jenž mečem a žalářem chtěl potírat nenáviděné nazarejské, vstoupil však do města již jako pokorný učeník a budoucí apoštol Krista, s nímž dosud válčil. Jak si vysvětlit onu proměnu, onen hluboký přelom, který nastal u sv. Pavla? A jaké úžasné drama odehrálo se ve chvíli té v hrudi Pavlově, při němž celá jeho minulost se svými ideály byla ze základů vyvrácena, a to, co dosud pronásledoval, kříž Kristův, stal se jemu ideálem novým, kterému od hodiny této žil každým dechem prsou a každým úderem srdce! Jak si vyložit změnu tuto, která se zdá odporovat všem zákonům psychologickým?

Sv. Pavel sám jasně a zřetelně při různých příležitostech připisuje své obrácení přímému zasáhnutí Krista, který se mu v Damašku zjevil a svou milostí přetvořil nepřítele svého v učeníka a apoštola křesťanské nauky. Hluboké vědomí vlastní nehodnosti a stejně hluboká vděčnost ku Kristu, jenž milostí svojí dotekl se jeho srdce, pronikají z této příčiny všechny listy sv. Pavla.

Jinak však obrácení sv. Pavla vysvětluje soudobá rationalistická kritika. Vychází s toho stanoviska, že jakékoliv přímé zasáhnutí Boží při této události musí být předem vyloučeno, protože každý nadpřirozený vliv je vůbec naprosto nemožným a nepřípustným. Obrácení sv. Pavla musí být objasněno pouze a jedině zákony psychologickými, jež řídí a ovládají duševní života vývoj každého člověka. Co při celé věci zdá se nám nadpřirozeným neb přirozeně nevysvětlitelným, je takovým pouze zdánlivě. Ve skutečnosti můžeme obrácení sv. Pavla, a to, co je doprovázelo, pochopiti úplně dobře jako zjev čistě psychologický, máme-li pouze na zřeteli na jedné straně vrozenou náchylnost u sv. Pavla ku stavům exstatickým a k visonářství, na druhé straně uvážíme-li ony vlivy, kterých snad sám sv. Pavel nebyl si vědom, které však ho již před jeho obrácením vzdalovaly od židovství a pudily k novému učení křesťanskému. Obrácení sv. Pavla je pouze vrchol a ukončení psychologického procesu, který se již dlouho v jeho duši odehrával, je to vnitřní krise, která jednou, dříve neb později, musila nastoupit. Zjevení Kristovo je pouze chorobný psychologický zjev neboli hallucinace, v níž

Pavel si čistě vniternou událost promítl na venek, považuje výplod své předrážděné obrazivosti za skutečnost. Tak oni kritici.

Kdo má pravdu? Má pravdu sv. Pavel, který pevně jest přesvědčen, že skutečně Kristus se mu zjevil před branami Damašku, a že viděl vlastníma očima oslavené tělo Kristovo, slyšel jeho hlas? Má pravdu spisovatel Skutků Apoštolských a celá křesťanská tradice, která věří sv. Pavlovi a nepochybuje, že zjevení, jehož se jemu dostalo, bylo skutečným zjevením a nikoliv nějakým subjektivním klamem? — Či možno připustit mínění kritiky, která tvrdí, že tu máme co činit s událostí pouze přirozenou odpovídající psychologickým zákonům a že všechny ony zprávy o zjevení Kristově mají svůj původ jedině v omylu a sebeklamu chorobného exstatika?

Na otázku tuto chceme čtenáři následujícími řádky odpověděti a tak seznámiti jej též s problémem, jehož nevěřící kritika tak často zneužívá, aby podvrátila víru v nadpřirozený ráz křesťanského náboženství.

II.

Obrácení sv. Pavla je faktum historické, doložené jako kterákoli jiná událost dějinná historickými prameny. Chceme-li proto obrácení ono pochopiti a objasniti si v jeho příčinách a v jeho průběhu, začneme úplně přirozeně své zkoumání studiem původních pramenů, které nám o události té podávají zprávu. Musíme se pak obeznámiti nejen s obsahem, který řečené prameny podávají, nýbrž třeba se nám také přesvědčiti, zda-li jejich údaje zasluhují plné víry a jsou-li v každé příčině zcela spolehlivými.

Původní prameny, které nám dochovaly zprávu o obrácení sv. Pavla, jsou dvojího druhu. Předně jsou to výroky samého apoštola, kterými na různých místech ve svých listech dotýká se svého obrácení. Nevypravuje sice nikde obšírně a podrobně o události oné, která tak mohutně zasáhla do jeho života a dala mu zcela nový směr, jelikož předpokládá, že věc ta jest jeho čtenářům dobře známou. Jest ovšem jen litovati, že sv. Pavel mezi autobiografickými vzpomínkami, jež dosti často v listech jeho se vyskytují, nikde nám nevylíčil sám úplně svého vidění u Damašku; svědectví jeho vlastní mělo by v otázce, kterou projednáváme, neocenitelnou váhu. Než i tak musíme sv. apoštolu býti povděčnými, že aspoň při různých příležitostech ve svých listech se zmínil o svém obrácení a že při tom několika význačnými a charakteristickými rysy poukázal na to, jakého rázu vlastně ono obrácení bylo, v čem pozůstávalo.

Druhým pramenem, z něhož čerpáme svou vědomost o průběhu obrácení sv. Pavla, jest kniha Skutků Apoštolských. Skutky Apoštolské neobsahují jako listy sv. Pavla pouhé narážky a zmínky, nýbrž podrobně líčí obrácení apoštola národů, a to ještě na třech místech (9, 1 n., 22, 1 n., 26, 9 n.). Vypravování je tam soustavné a podrobné, obrácení sv. Pavla je tam vylíčeno tak, jak to od svědomitého historika lze žádat. Než co do věrohodnosti Skutků Apoštolských kritika racionalistická vyslovuje různé námitky. Skutky Apoštolské prý nejsou napsány od průvodce sv. Pavla Lukáše, nýbrž vznikly v době mnohem pozdější, dějiny prvotní církve jsou prý tam namnoze tendenčně vylíčeny v nesprávném světle, vedle skutečné historie prý nalezají se tam vypravování čistě legendarní. Co pak se týká zvláště zpráv o obrácení sv. Pavla, tu poznáváme prý ve Skutcích Apoštolských, co ku konci prvního století si vypravovali křesťané o události oné, nikoli však jak se obrácení ve skutečnosti sběhlo.

Nechceme nyní na námitky tyto odpovídat a hájit věrohodnosti Skutků Apoštolských, přece však se zřetelem na ony pochybnosti kritiků započneme zkoumáním zpráv, jež o obrácení sv. Pavla nalezáme v jeho vlastních listech. A to z té jednoduché příčiny, protože o věrohodnosti vlastních slov sv. Pavla nikdo, ani ti nejradikalnější kritici, neodvažují se pochybovat. Pravda začasté má jistý přízvuk, který se nedá nápodobit a který nepřipouští žádných pochybností. Takový přízvuk naprosté pravdy a poctivosti má pak každé slovo, které je nám od sv. Pavla v jeho listech uschováno. Nikdo ještě nevinil sv. Pavla z neupřímnosti nebo tendenčního překroucení událostí. Všichni doznávají, že listy sv. Pavla vytryskly ze samé hloubi jeho veliké duše a že jsou nejčistším výrazem toho, co si sám myslil a o čem byl přesvědčen. Výroky sv. Pavla pocházejí tudíž nejen od očitého svědka a hrdiny historické události, o niž se jedná, ale mají také přednost naprosté věrohodnosti, jež není se žádné strany, ani od racionalistické kritiky, brána v pochybnost.

Nadto jsme i v té výhodě, že dotyčné výroky sv. Pavla jsou obsaženy šťastnou náhodou v těch listech, jejichž původnost skoro všichni kritikové dnes jednomyslně uznávají. Není třeba tudíž nejprve naproti nim dokazovat, že se tu jedná o authentická slova Pavlova a nikoliv o výroky podvržené.

Na třech místech mluví sv. Pavel výslovně a přímo o zjevení Kristově, jehož se mu u Damašku dostalo. Dvě místa I. Kor. 9, 1 a I. Kor. 15, 3—8 vztahují se na zevnější průběh oné události a tudíž

hlavně na zjevení Kristovo, třetí místo Gal. 1, 15—16 líčí nám onu vnitřní přeměnu, která se udála v jeho duši, když Kristus se jemu zázračným způsobem ukázal. Kromě toho je v listech sv. Pavla více jiných míst, kde nepřímo nebo pouze narážkou zmiňuje se o obrácení svém, o zpusobu života, jakému byl před tím oddán a o milosti, kterou jemu nehodnému prokázal Pán povolav jej za svého apoštola na př. Fil. 3, 4—12, II. Kor. 4, 6.

Nejjasněji a nejobšírněji vyjadřuje se sv. Pavel v I. Kor. 15, 3—8. Počneme proto rozborem tohoto místa, které nejprve uvádíme v překladu.

3. Sdělil jsem zajisté vám to, co také mně bylo sděleno, že (totiž) Kristus umřel za hříchy naše dle Písem. 4. Že byl pohřben a že vstal z mrtvých třetího dne dle Písem. 5. Že se zjevil (ὤφθη) Kefovi, po té dvanácti. 6. Po té zjevil se více než pěti stům bratří najednou, z nichž mnozí jsou na živu až dosavad, někteří pak zesnuli. 7. Potom zjevil se Jakubovi, potom apoštolům všem. 8. Naposled pak mezi všemi zjevil se (ὤφθη) i mně jakoby předčasně narozenému.

Chceme-li dobře a plně porozuměti, co vlastně chce říci sv. Pavel, když tvrdí, že i jemu se zjevil, ukázal (ὤφθη) Kristus, musíme uvážiti souvislost, v jaké uvedené místo v kontextu stojí, jakož i příčiny, které sv. Pavla pohnuly, aby se vůči Korinťanům odvolával na zjevení Kristovo.

V Korintě, jak z listu patrno, vznikly věřícími pochybnosti ve příčině všeobecného zmrtvýchvstání, ba někteří je dokonce popírali (I. Kor. 15, 12). Nauka křesťanská o zmrtvýchvstání příčila se filosofii i světovému názoru řeckému. Není tudíž divu, že právě zde byl kámen úrazu pro pohanské Řeky, jimž bylo kázáno evangelium, jak je to patrno ze sceny v athenském areopagu, kde rovněž sv. Pavel mluvil o zmrtvýchvstání (Skut. 17, 32). Tím si snadno vysvětlíme, že i u těch, kteří uvěřili v Krista, vyskytly se nesnáze a pochybnosti vzhledem na tuto nauku křesťanské víry.

Sv. Pavel viděl se v listě svém nucena vystoupiti rázně proti bludům a pochybnostem, které mezi korintskými křesťany se šířily o zmrtvýchvstání. Celá patnáctá hlava prvního listu ke Korinťanům je věnována tomuto thematu. Nauku o zmrtvýchvstání neodůvodňuje filosoficky ani blíže se neobírá námitkami protivníků, nýbrž vychází při svém důkazu z fakta zmrtvýchvstání Kristova. Faktum toto je naprosto jistým, je povzneseno nade vši pochybnost a právě proto tvoří

úhelný kámen víry a nauky křesťanské. „Nevstal-li Kristus z mrtvých, marným jest kázaní naše, marnou i víra vaše“ (15, 24).

Poněvadž však Kristus vstal z mrtvých, tedy z toho plyne možnost zmrtvýchvstání vůbec. „Nyní však Kristus vstal z mrtvých, prvotiny zesnulých..... A jako v Adamovi všichni umírají, tak i v Kristu všichni budou oživeni“ (15, 20. 22). Adam totiž byl příčinou, že tělesná smrt přešla na všechny jeho potomky, že všichni lidé jsou podrobeni smrti. Podobně však i všichni vstanou z mrtvých; jako pak Adam byl prvním v řadě, kteří zakusili smrt, podobně z mrtvýchvstavší Kristus je prvním mezi oněmi, kteří budou účastnými slavného zmrtvýchvstání.

O skutečném a realním zmrtvýchvstání Kristově, o tomto základním článku víry křesťanské, je sv. Pavel přesvědčen nezvratně. Přesvědčení ono čerpá jednak ze zjevení Kristova, kterého se dostalo po jeho zmrtvýchvstání apoštolům i jiným věřícím, jednak z vlastní zkušenosti, totiž ze zjevení, při němž se Kristus ukázal jemu samému. Zjevení, které měl sv. Pavel sám, staví úplně na roveň zjevení, jež měli apoštolé. Patrno to z toho, že vypočítává sebe ve stejné řadě s apoštoly a že užívá při sobě téhož výrazu ὤφθη. Nemá nejmenší pochybnosti, že týž Kristus, který se zjevoval apoštolům, zjevil se i jemu. Že pak Kristus se zjevil nikoliv jemu samému, nýbrž tolika jiným svědkům, z nichž mnozí ještě žijí a mohou proto dosvědčiti pravdu oněch zjevení, to utvrzuje jen sv. Pavla a musí utvrditi i věřící v Korintě v přesvědčení, že zmrtvýchvstání Kristovo není klamem neb omylem, nýbrž naprostou jistotou.

Zmrtvých vstavší a zjevivší se Kristus nebyl pak pouze nějakou vidinou neb duchem ve zdánlivé podobě těla (sr. Luk. 24, 39), nýbrž byl to Kristus ve skutečném a fysickém těle, ovšem v těle oslaveném. Jakým ono oslavené tělo bude a které vlastnosti po zmrtvýchvstání bude míti, vypisuje sv. Pavel obšírně dále 15, 35—58. A tak zajisté si sv. Pavel představoval i oslavené tělo, v němž se mu Kristus zjevil, tedy jako tělo reálné a objektivně existující. To nutně plyne ze vztahu, který dle sv. Pavla jest mezi zmrtvýchvstáním Kristovým a zmrtvýchvstáním naším. Kristus jest obrazem a vzorem, dle něhož můžeme poznati, že vstaneme z mrtvých a jak ono zmrtvýchvstání se udá. Sv. Pavel tu mluví sice jen o oslaveném těle spravedlivých, ale jistě právě tak představoval si i oslavené tělo Kristovo. Jinak by ona analogie mezi zmrtvýchvstáním naším a Kristovým, na níž buduje sv. Pavel svůj důkaz ke Korinťanům, postrádala podkladu. Ostatně myšlenku, že

oslavené tělo Kristovo je typem budoucího oslavení našeho těla, jasně vyslovuje sv. Pavel v listu k Fil. 3, 21.

Tedy, jak z uvedeného místa v listu ke Korinťanům vysvítá, sv. Pavel byl pevně přesvědčen, že u Damašku zjevil se mu Kristus podobným způsobem jako ostatním apoštolům a to ve skutečném svém oslaveném těle.

Při vzpomínce na zjevení ono a neobyčejnou milost, které se mu tím dostalo, cítí se sv. Pavel ve své hluboké pokoře nehodným takového vyznamenání, on, který dříve pronásledoval církev Boží (Fil. 3, 6), který byl rouhačem, pronásledovatelem a utlačovatelem (I. Tim. 1, 13). Výrazem této pokory jsou slova, která dodává, když 15, 8 byl řekl, že se Kristus zjevil i jemu: jakoby předčasně narozenému — τῷ ἐκτρώματι. Ἔκτρωμα znamená plod potracený, dítě předčasně narozené. Své obrácení, své zrození pro víru Kristovu, srovnává sv. Pavel s předčasným porodem, čímž chce naznačiti, že obrácení jeho neudálo se obvyklým a pravidelným způsobem, jako u ostatních apoštolů, nýbrž že to bylo něco abnormalního, když z protivníka Kristova tak náhle se změnil v jeho učeníka. (P. d.)

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. Bohumila Špáčila T. J. (Č. d.)

2. Zaručené případy.

Dříve než pokusíme se o vysvětlení tajemných těchto jevů, uvedeme řadu zaručených případů, které by, pokud možno, různé druhy a způsoby dvojího vidu nám osvětlily. Nelze upříti, že málokde máme tak málo zcela zaručených zpráv a že proto málokde je třeba takové obezřelosti jako v naší věci. Příčinou toho je na prvém místě tajuplná povaha zjevů samých, o nichž proto platí snáze než o jiných přísloví „fama eundo crescit". Příčinou toho jest dále charakter mnohých „videců", zamlklý, samotářský, zasmušilý; o viděních svých neradi anebo jen málo slovy hovořívají, zvláště když někdy prozrazení viděné události bylo příčinou nepříjemností a mrzutostí. K tomu přistupuje, že do nejnovější doby neměli jsme systematické a kritické sbírky příslušných fakt. Než uvedenými pracemi Zurbonsenovými a Ludwigovými stal se veliký krok ku předu, tak že nyní řada událostí úplně zaručených může býti pevným podkladem dalšího studia. Velikou zásluhu o zjištění historického materialu má též r. 1882 v Anglii založená „Společnost pro psychické badání" (Society for Psychical Research, zkratkou obyčejně S. P. R.), která se podjala úkolu všecky tajuplné zjevy psychické (okkulte Phänomene) zjišťovati a zkoumati, a počíná si při tom s takovou přesností, že na př. ze 17.000 případů vidění smrti uznala jen 32 jako úplně pověřených. Popudem a péčí této společnosti vyšlo anglické dílo „Phantasms of the Living" (Přeludy živých, v Londýně 1887, auktoři: Edmund Gurney, F. W. H. Meyers, Fr. Podmore), které Ludwig[1]) nazývá „první vědecky přípustnou sbírkou mystických úkazů", a které vedle jiných podobných zjevů psychických uvádí též řadu případů v náš obor spadajících. Těchto pramenů (posledního díla dle údajů Ludwigových) jakož i častěji dotčeného pojednání Bessmerova užíváme při těchto příkladech. Uvedeme nejprve příklady vlastního dvojího vidu (vidění do budoucna), pak případy vidění telepathického (jasnozření). Případy, v nichž jde o vidění sebe sama, tu pomíjíme, poněvadž jsou řídky a nezdají se býti dosti zaručeny. Nejčastější jsou asi případy, kde smrt druhého se předvídá buď patřením osoby zemřelé, nebo rakve, nebo pohřbu.

[1]) o. c. 107.

1. případ. „Pocházím z Mittelsorpe (okres Meschede ve Vestfalsku)," tak vypráví svědek, „z venkova. Když jsme kteréhosi večer ve světnici klečeli a modlili se růženec, vstal najednou můj 20letý bratr a odešel do komory, jejíž dvéře vedly do světnice. Skončili jsme skoro už modlitbu, když se vrátil na smrt bledý; na otázku otcovu, co tam dělal, odpověděl, že se mu zdálo, jakoby byla kočka v komoře. Když jsme se brzy potom odebrali všickni na lože, vyjádřil jsem se k němu, že mne tou výmluvou o kočce neošálí, že tam měl jiste něco jiného. A tu mi doznal, že při modlitbě jako náhodou se podíval ke dveřím a tu spatřil štěrbinkou světlo. To ho přimělo, aby se tam šel podívat. A tu spatří komoru osvětlenu lampou, která na nějakém jemu docela neznámém podstavci stála. Světlo padalo na máry vedle stojící. Bratr přistoupí blíže a spatří mrtvolu našeho otce. Umínili jsme si oba, že o této věci pomlčíme. Bylo mi tehda 15 let. Brzo potom přišel jsem do jedné z továren na pletené zboží v Kolíně. Po dvouletém učení vrátil jsem se domů. Otec zatím zřídil nový sklep a posavadní komora byla mi dána pro svou příznivou polohu za dílnu. U kolínské firmy objednal jsem si nyní pletací stroj, který zabalený ve veliké bedně došel do Altenhundemu. Když bratr ho se mnou doma vybaloval, pravil ke mně potichu zcela udiven: ‚Hleď to bylo to, na čem tehdá umrlčí lampička stála!'

Několik let potom zemřel otec a byl dle zvyku od sousedů na máry položen. A tu bylo vše, aniž by kdo z nás nejmenšího podnětu k tomu dal, tak zařízeno, jak to bratr ve svém vidění byl spatřil.

Altenhundem, 12. června 1908. Theodor Simon, kupec."[1])

2. případ. „Počátkem šedesátých let, 1861 neb 1862 — byl jsem tehda bednářským učeníkem a bylo mi 16 let — šel jsem večer o 10 hodinách velikou Hamkenovou ulicí v Osnabrücku a spatřil ke svému zděšení, právě když jsem přišel k domu známého mi řezníka Wiemeyera, na otevřené předsíni domu rakev se světly. Věc se mi zdála nepochopitelnou — neboť jsem ničeho o tom neslyšel, že u Wiemeyerů někdo zemřel — a proto jsem šel zrovna do sousedního domu a ptal se zde, zdaž někdo v domě Wiemeyerově zemřel, že jsem tam viděl rakev se světly; tam se mi však vysmáli a prohlásili tvrzení moje za hloupost.

Já neodvážil se ještě jednou přihlédnouti, zda-li ještě rakev viděti, obcházela mne nyní hrůza.

---

[1]) *Zurbonsen*, o. c. 53, 54.

Vím, že brzy potom řezník Wiemeyer zemřel, byl jsem při jeho pohřbu a tu mi hned bylo nápadno, že vidím rakev právě na témže místě, kde jsem ji spatřil řečeného večera.

Prohlašuji, že výpověď má s pravdou úplně se shoduje, takže bych ji mohl přísahou stvrditi.

Ibbenbürgen ve Vestfalsku, dne 7. června 1887.

Ludvík Essen."[1])

3. případ. „Roku 1873 byl jsem zámeckým zahradníkem ve službách svob. pána Wildericha z Kettelerů v Thüle u Salzkottenu. Kdysi z rána probudil jsem se z těžkého snu; Vstoupil jsem do bytu pánova; a když jsem otevřel dvéře, viděl jsem, že leží mrtev přede mnou na loži, úplně oděný a v botách s ostruhami. U snídaní vypravoval jsem zvláštní tento úkaz ostatním zámeckým služebníkům. Přítomní se mně vysmívali, a komorná jménem A. Albrechtová z Marsbergu pravila s úsměškem: ‚S botami a s ostruhami přece se nechodí do nebe! Vy nám něco jenom namlouváte!' Čtrnácte dní později, dne 29. července slavil se na Hinneburgu u Brakelu sňatek hraběte Huberta z Galenů s hraběnkou Teresií z Bocholtz-Asseburgu, jemuž požehnal biskup mohučský Vilém Emmanuel, bratr našeho zámeckého pána. Když se po obřadě sdavkovém hosté sešli v parku, klesl náhle baron Wilderich, raněn jsa mrtvicí, na zem a vydechl duši. Biskup a syn zesnulého, baron Bedřich, přinesli nic netušící vdově zdrcující zprávu do Thüle, a v noci mezi třetí a čtvrtou hodinou přijel vůz s mrtvolou na zámecký dvůr, kde jsem nade branou bydlel. Po snídaní bylo celému personálu dovoleno podívati se na mrtvolu. A hle! v pracovně zemřelého bylo v noci upraveno úmrtní lože a přede mnou ležel, ve svatebním šatě v botách mrtvý pán. Vidění se tak — ostruhy ovšem chyběly — vyplnilo.[2])

4. případ. „Léta 1889 letního dne, okolo šesté hodiny večer, provázel jsem neteř Toničku B. z Hoetmaru z otcovského dvora Dackmaru u Warendorfu na nádraží. Byli jsme asi 150 metrů ode dvora vzdáleni, tu jsem se, přecházeje cestou se strany na stranu, náhodou pohlédl a viděl zcela jasně a určitě, jak ke dvoru zahýbá tak zvaný lovecký vůz, na němž ležela rakev. Upřeně jsem se na ten zjev podíval a zpozoroval jsem, že byli zapřaženi dva naši koně. Nápadno

[1]) *Ludwig* o. c., 66—67. — Zajímavo jest, že týž případ vidění auktor (Ludwig) dříve už slyšel od své sestry (o. c. 36), ale s dvěma změnami (dle jejího vypravování stalo se vidění za dne, a zemřelá byla žena Wiemeyerova).

[2]) *Bessmer* o. c. 269, 270. (Vypravování svědka Theodora Piepera z Rüthenu.)

bylo mi hned, že naše hnědka byla na sedlové straně, ryzák však na náruční; jinak bývalo vždy naopak, poněvadž koně byli už tak navykli. Povoz vjel do dvora a zmizel mým zrakům. Považoval jsem vše za skutečnost, ale šel jsem dále, a neteři ničeho jsem neřekl, abych jí nepoděsil.

Když jsem se vrátil večer na dvorec, tázal jsem se právě přítomné služky z kuchyně, nynější vdovy M. Bernhardové z Alverskirchenu, na zmíněný úkaz. Ta však zcela udivena popírala, že by nějaký vůz s rakví byl přijel a vysmála se ještě mému tvrzení. Též moje švakrová o věci ničeho nevěděla.

Nyní jsem poznal, že jsem měl předvidění, a pojala mne bázeň, zda-li neplatí mně samému. Švakrová pověděla vidění mému bratru W., kterému jsem vše na jeho otázku potvrdil. Ten mne přiměl, abych vše oznámil jednomu z otců františkánského kláštera ve Warendorfu, který také moje obavy týkající se vidění rozehnal.

Delší dobu potom zemřela náhle v šestinedělí žena domkaře Wollharna, která až dotud se nejlepšímu zdraví těšila. Náš pacholek František H., nyní ve službě u hostinského D. ve Warendorfu, odvezl naším povozem, loveckým vozem, rakev od stolaře, ve Warendorfu bydlícího, a přijel s ní právě o 6 hodinách večer, tedy touže dobou, kdy jsem měl předvidění, do našeho dvora. Když vůz se blížil, zpozoroval jsem tutéž neobyčejnou okolnost při spřežení: hnědka na levici, ryzák na pravici.

Příjezd rakve stal se zcela neočekávaně. Pacholek ji přivezl beze všeho rozkazu do dvora na místě, aby ji zavezl, jak měl, přímo do domu zemřelé. Na moji otázku odvětil, že si při zvláštním způsobu spřežení ničeho nemyslil; že mu jenom tak napadlo. Prohlásil dále, že o nějakém zjevení neb vidění ničeho nevěděl; aby se všem řečem zabránilo, tajili jsme též nadále celý úkaz a později se na to pozapomnělo.

Pravdu tohoto svědectví mohu přísahou stvrditi.

Warendorf, 12. května 1908. Josef Sch . . ."[1])

Uvádíme dle Zurbonsena i druhé svědky, již o události této vypovídají.

„Dle pravdy dosvědčuji tímto, že můj bratr Josef E., řečený Sch., v létě 1889, o předvidění umrlčího vozu, jež se mu zjevilo odpoledne blíže našeho dvoru, mně následujícího dne sdělení učinil.

Téhož večera ještě oznámil je mojí ženě, která mi je vyprávěla. Druhého dne ptal jsem se bratra, co na tom pravdy; po té mi celou

[1]) *Zurbonsen* o. c. 126.

věc doznal. Na můj popud vyprávěl o vidění též jednomu z otců františkánského kláštera ve Warendorfu.

Pozdější vyplnění vidění jsem sám zažil: vůz s rakví přijel neočekávaně k šesté hodině večer na dvur, a to se zapřaženými našimi koňmi, právé jak to předviděno. Na našem dvoře neměl vůz s rakví co dělati; pacholek měl ho přivézti k Wollharnovým, ale jel naším dvorem asi 15minutovou zajížďkou. Zvláštní bylo též spřežení koní: že by byl ryzák nechtěl jíti tehdáž právě po levici, jak byl zvyklý, na to nemohu se upamatovati.

Dackmar, dne 15. června 1908. W. E..."

„Dosvědčuji tímto, že léta 1889, kdy jsem jako sekretář zemřelého provinciala P. Řehoře Janknechta v našem klášteře ve Warendorfé dlel, syn starostenské rodiny E. z Dackmaru u Warendorfu ke mně přišel v neobyčejné záležitosti se mne o radu tázat. Dle sdělení svého viděl zcela určitě, jak umrlčí vůz se zapřaženými koňmi ze dvora do dvora vjíždí.

Předmět řečeného sdělení úplně mám v paměti, ale další sdělení o jednotlivostech, které dle udání při tom viděl, nemohu nyní zevrubně udati.

Františkánský klášter v * * * 4. července 1908.

P. Jan R..., O. F. M."

„Dosvědčuji tímto co nejurčitěji dle pravdy, že jsem r. 1889 při dovážce rakve pro ženu domkaře Wollharna v Dackmaru o nějakém vidění syna starostových Josefa Sch. ničeho nevěděl, nýbrž teprve později o tom se dověděl.

Warendorf, 13. května 1908. František H..."

„Roku 1889 byla jsem ve dvoře v Dackmaru u Warendorfu ve službě. Jednoho večera v létě toho roku vrátil se bratr hospodářův Josef Sch. z Warendorfu do dvora. Rozčilen pozastavil mne, poněvadž mne první potkal, a tázal se mne, co je s rakví, kterou dnes odpoledne viděl do dvora přijížděti. S podivem nad jeho řečí odvětila jsem, že mi o nějaké rakvi nebo o nějakém mrtvém na dvoře ničeho známo není, všecko že v obyčejném pořádku na dvoře a nic se nestalo, co by s rakví v nějakém styku bylo. Sch. však trval na svém tvrzení a připojil ještě, že dva koně táhli v opačném spřežení vůz s rakví na dvůr. Věc zdála se mi tak podivnou, že jsem myslila, že vyprávějící mne má za blázna, a proto jsem se mu vysmála. Sch. však zůstal úplně vážným. Já nepřikládala jeho vyprávění dalšího významu a také jsem o tom už nemluvila.

Když později žena domkaře Wollharna náhle zemřela, byla jsem svědkyní, jak pacholek ze dvora najednou s rakví (poněvadž na řemení něco se přihodilo?) na dvoře se objevil. Vím také, že se ho pan E. proto tázal na příčinu. Byla jsem velmi udivena, neboť tehdy jsem si vzpomněla na vypravování Josefa Sch. a poznala, že se tuto předvidění vyplnilo; událost stala se právě tak, jak mi byl dříve vidění vyprávěl.

Údaje dosvědčuji dle pravdy a zaručuji co nejurčitěji.

Alverskirchen, dne 25. září 1908. Vdova Bernh. M...“[1])

5. případ. Statkářka paní Lütke D. v Everswinkelu (kraj Warendorf ve Vestfalsku) vypravuje tento případ:

„Deštivého dne pozdě na podzim r. 1878 rozmlouvali jsme muž a já na mlatě našeho dvoru s jedním z našich dělníků, jménem Vinnebergem. Ten vyprávěl mimochodem o předvidění, jež prý měl jakýsi asi 13letý chlapec, jménem Dilrup (* 1865 † 1881, dle úředního udání z Everswinkelu). Na tak zvané Brüggemannské pláni viděl prý pozdě odpoledne, když právě sbíral kolíky po fizolích, jak jede přes blízké strnisko otevřený, černě vyzdobený vůz. Na voze byla přes příč položena rakev. Vůz prý táhli dva mu známí naši koně, hnědky.

Poslouchala jsem zprávu tu lhostejně; poslední údaj však mne přece naplnil jakýmsi nepokojem. Můj muž však všecko prohlásil za nesmysl a tak vyprávějícího odbyl. Brzo upokojila jsem se též a už jsme na vypravování ani nemyslili. Ale rozmluva utkvěla mi, poněvadž se vidění tak děsně vyplnilo, tak živě v paměti, že se na ni v jednotlivostech zcela určitě pamatuji.

Pravdu svého tvrzení jsem hotova každé doby přísežně stvrditi.

Everswinkel, 13. dubna 1908.“[2])

Závažní svědkové potvrzují, že se to vidění vyplnilo.

„Rok po svrchu dotčené rozmluvě,“ píše farář B. z Münsteru, synovec předešlých, „pozval D. několik přátel a známých na koroptví hon. Bylo den po Narození Páně 1879. Když chtěl jednomu z účastníků lovu, kupci Drolshagenovi z Everswinkelu, při přechodu plotu pomáhati, vyrazil celý náboj z pušky kupcovy do hlavy pana D., tak že hned klesl mrtev k zemi. Událost byla soudně zjištěna. Mrtvola byla od zděšených účastníků honu na blízký dvůr Brockhausen dopravena.

Druhého dne potom sešel se na zmíněném dvoře hlouček truchlících, mezi nimi i já, abychom dopravili mrtvolu na statek D. K tomu cíli

[1]) *Zurbonsen* o. c, 129.

[2]) *Zurbonsen* o. c., 130, 131.

přijel ze dvora vlastní povoz. Ve velké kuchyni dvora Br. nastala nyní mezi 20 až 30 muži, kteří tvořili průvod, porada, kterou cestou by se měla mrtvola vézti. Poznamenávám k tomu výslovně, že od nikoho z přítomných nepadlo slovo o nějakém vidění; já sám jsem o řečeném vypravování ničeho nevěděl, a nebylo o tom vůbec nikdy řeči.

Poněvadž nejbližší a obyčejná cesta k D... ovu dvoru byla příliš kostrbata, rozhodli se jeti raději pohodlnější, ale delší cestou. Ta vedla náhodou podle pole revírníka, jménem Greiwe, a ten navrhl, aby se, pro zkrácení cesty, jelo přes jeho právě sklizené pole.

A tak jel černě vyzdobený vůz, na kterém na příč ležela rakev, s hořícími dle zvyku lucernami, tažený dvěma hnědkami D... ovými, přes strnisko!

Everswinkel, dne 13. dubna 1908."

„Z piety sešel se ve středu, dne 17. září (1879) hlouček příbuzných, přátel, lovcův a sousedů v mém domě, aby mrtvolu zastřeleného D. odsud (na jeho dvůr) doprovodili.

Na radu Bartholda Großeho nezvolena pro převoz mrtvoly, kterou vezli D... ovi koně, nejbližší cesta přes pozemek a lesík Heckenbrock, která prý je příliš nerovná, nýbrž hlavní silnice, která vede ke vsi Everswinkel a kousek před vsí s cestou do Münsteru se sbíhá.

Když jsme byli s vozem v polovici cesty, na tak zvané pláni ‚Brügge', mínil rozvážně revírník Greiwe: ‚Jeďme, abychom cestu zkrátili, tuto přes moje pole; tak přijedeme přímo na münsterskou silnici!' Povoz zahnul a vjel na pole, kde bylo právě strnisko. Když povoz na pole vjížděl, pravil ke mně udiveně kovář Jindřich J. z Everswinkelu doslovně: ‚Tak, nyní dostane Dildrupův hoch přece za pravdu!' Já se tázal: ‚V čem?' A tu mi vyprávěl, co byl slyšel o vidění chlapcově, mně docela neznámém.

Tolik o věci vím a dle pravdy sdílím.

Everswinkel, 18. října 1908. Josef Br..."

„Súčastnil jsem se též převozu mrtvoly nešťastného Josefa D. ze dvora Br. do domu smutečního. Dosvědčuji, že jsem o předvidění a jeho vztahu na dotyčné strnisko zúplna ničeho nevěděl.

Na můj návrh, při kterém jsem o ničem jiném netušil, nejel vůz obyčejnou cestou k D... ovu dvoru, nýbrž hlavní cestou ke vsi Everswinkel. U ní bylo též strnisko p. Greiweho. Když k němu smuteční vůz přijel, zajel na ně, aniž bych věděl proč. Později se mi řeklo, že se tak stalo přes odpor rychtáře Schütteho z Everswinkelu na návrh revírníka Greiweho.

Teprve později dověděl jsem se o podivném vidění, k jehož vyplnění jsme spolupůsobili, nic netušíce, nejprve já, pak revírník Greiwe.
Everswinkel, 25. listopadu 1908. Barthold Große D . . ."[1])

(P. d.)

K životopisu bl. Jana Sarkandra.

Napsal JAN TENORA.

Vítaným příspěvkem „K životopisu bl. Jana Sarkandra" v březnovém čísle letoší „Hlídky" bylo určitě doloženo, že bl. Jan Sarkander přijal všecka svěcení na Moravě, a že na kněze posvěcen byl 22. března 1609 v Brně od biskupa Civalla. Tak osvětlen byl počátek kněžského života Sarkandrova, a zároveň postaveno na jisto, že r. 1608 nebyl kaplanem v Opavě u svého bratra Mikuláše, faráře a děkana.

Ale také další život Jana Sarkandra potřebuje osvětlení, neboť dosavadní zprávy o blahoslavenci ze spisu do spisu přebírané nedostačují. Třeba povšimnouti si nových zpráv, kdekoli se o životě bl. Jana Sarkandra naskytují.

Hojná literatura o blahoslavenci pilně jest sestavena v Zíbrtově Bibliografii IV. str. 364—368, čís. 6024—6070. Ale probíráme-li se jí, pozorujeme, že hlavním účelem těch, kteří o bl. Janu Sarkandrovi psali, bylo vypsati jeho mučenictví; vyličovati život jeho předešlý, bylo jim věcí mimotnou. Proto podávají mnohdy jen úryvkovité a nepřesné zprávy.

Přihlížíme-li k ceně životopisů bl. Jana Sarkandra, zastaviti se jest u Pilaře-Moravce, který podal souhrn vědomostí o blahoslavenci ve známém spisu Moraviae Historia III. str. 100. a násl., v němž se zase dovolává beatifikačních akt ctihodného Jana Sarkandra vydaných v Římě r. 1753. Z Moravce čerpal Řehoř Wolný, jenž ve své Církevní Topografii zmiňuje se o bl. Janu Sarkandrovi na několika místech. Celkový jeho životopisný přehled podává Wolný v díle III. (Ol.) str. 259. v tento smysl: Z Hradce vysvěcen byv na kněze vrátil se na Moravu a byl kardinalem Dietrichštejnem přidělen svému bratru Mikulášovi do Opavy za kaplana, r. 1609 byl jmenován farářem v Uničově; potom byl přesazen za faráře do Charvát, pak do Zdounek, r. 1614 a 1615 do Boskovic a od r. 1616 do Holešova. Dosti souhlasně s těmito údaji, ale s nejistými a neurčitými letopočty, vypravuje Wolný na jiných místech své Topografie, že v Uničově byl od 7. května 1606 farářem Jiří Ondřej Werner, jehož jeho kaplan a potomní farář v Holešově Jan Sarkander veškerou horlivostí podporoval (Ol. I. 417), že po Vincenci Wamsiovi, jenž odešel r. 1605 do Králic, přišel do Charvát Jan Sarkander, jenž pak r. 1611 odešel do Zdounek (Ol. V. 76).

---

[1]) *Zurbonsen* o. c., 131—133.

že ve Zdounkách byl z Charvát asi r. 1610 Jan Sarkander, jenž byl r. 1613 přesazen do Boskovic (Ol. II. 326), že ze Zdounek stal se farářem v Boskovicích r. 1613 Jan Sarkander, k jehož podpoře přišli tři jesuité PP. Drachovius, Havel Zaidelhuber a Albert Chanovský, ale herese byla tak tvrdošijná, že zatlačila již začátkem r. 1615 faráře Sarkandra (Ol. II. 358). — Pozorovati, že tyto zprávy působí dojmem nejistoty a nesrovnalosti.

Nejobšírnějším a nejlepším dílem o bl. Janu Sarkandrovi jest spis Matěje Procházky: Život bl. Jana Sarkandra mučeníka (v Brně 1861). Hlavní údaje Procházkovy jsou tyto: Podle psaní kardinala Dietrichštejna z 18. června 1609 nebyl Jan Sarkander dlouho v Opavě kaplanem (str. 840), nýbrž byl přesazen za kaplana do Charvát (str. 847., podle zprávy Liveraniho životopisu bl. Jana Sarkandra); jak dlouho tam pobyl, neví se. Odtud přesazen byl za kaplana do Uničova, kde si ho na začátku října 1609 město volilo za faráře, jímž také po některých nesnázích se stal. Pak prý asi od polovice prosince byl vězněn v Kroměříži na radnici, odkud psal do Uničova 31. prosince 1609 a 14. února 1610 (str. 854.—859.). Dne 3. července 1610 byl ještě ve vězení (str. 862.). Propuštěn byv na svobodu — vypravuje Procházka dovolávaje se Moravce III. 101. — byl kratičký čas farářem v Charvátech, ale zprávu Moravcovu nemá Procházka za pravdě podobnou, ježto Liverani píše, že Jan Sarkander dostal se r. 1610 z Uničova za faráře do Zdounek; Procházka vidí v údaji Liveraniho bezpečný zdroj dějepisný a shoduje se s ním (str. 864.). Ze Zdounek dostal se Jan Sarkander r. 1613 za faráře do Boskovic (str. 880.) a odtud 6. května 1616 do Holešova (str. 883.). V únoru 1620 byl jat a v Olomouci umučen 17. března. — Ale ani tento spis Procházkův, z něhož všechny později vydané životopisy čerpají, neodklízí nejistoty a nerozptyluje pochyb. Stačí jen poukázati, že nerozřešenou zůstává třebas otázka, kdy působil Jan Sarkander v Charvátech, rovněž i, byl-li tam kaplanem, byl-li v Uničově zprvu kaplanem a pak teprve farářem atd.

Nezbývá tedy, než znova přikročiti k přehlédnutí života bl. Jana Sarkandra. Činíme tak tímto článkem; oporou jeho jsou prameny teprve po spise Procházkově uveřejněné a některá data po archivech sebraná. Zůstane li někde i potom nejistota, zajisté odstraní se dalším pátráním a výzkumem.

Na kněze byl Jan Sarkander vysvěcen 22. března 1609. Tehdy, jak známo, bylo málo kněží katolických; fary zůstávaly bez farářů, nebo přidělovaly se k sousedním farám. Kaplanů v nynějším slova významu bylo velmi málo. Kdekoli se jmenuje kněz, rozuměti jest skoro napořád farář; za faráře bývali ustanovováni hned novosvěcení kněží. Fary obsazovaly se pravidelně o dvou termínech: o sv. Jiří a o sv. Václavě (nebo, jak se také říkávalo, o sv. Michale.[1])

[1]) Na př. roku 1606 dne 15. března psal kardinal Dietrichštejn p. Ladislavu Berkovi, že podávání kněží na fary bývá při času sv. Jiří neb sv. Václava. Berka žádal tehdy, aby mu kardinal podal kněze na dvě fary, načež odpovídal kardinal, že to v paměti míti chce, než poněvadž nyní kněží veliký nedostatek jest, nemohlo-li by

Za velikého nedostatku kněží dostal Jan Sarkander aspoň od sv. Jiří faru v Jaktaři u Opavy.[1]) Tak byl blízko svého bratra Mikuláše, jenž byl farářem a děkanem v Opavě za poměrů velmi nesnadných, neboť opavští nemohli zapomenouti, že byl jim katolický farář vnucen a téměř vojenskou mocí dosazen, a proto zadržovali jemu příjmy a důchody, tak že zápasil s nedostatkem. K Mikulášovi, jako ke staršímu bratru, lnul Jan Sarkander vpravdě bratrsky, tak jako vůbec vroucí láska spojovala celou rodinu Sarkandrovu navzájem; u Mikuláše pobýval Jan r. 1608 ještě před svým vysvěcením, u něho snad byl také kratičký onen čas, dokud od sv. Jiří r. 1609 nepřevzal fary jaktařské.

Ale v Jaktaři byly poměry zrovna takové jako v Opavě. Proti kněžím opavským, jak o něco později — v červnu — tvrdil Mikuláš Sarkander, pronášeny byly hrozné vyhrůžky, že z jejich zad nakrájejí řemenův a že jim vytrhnou z těla vnitřnosti. A také prý došla ho zpráva, že ukládali o život jeho bratru Janovi, a že bylo střeleno jemu do oken.[2]) Rovněž i farní stavení v Jaktaři, bylo-li jaké, bylo ve stavu velmi špatném.[3])

Byla tedy duchovní správa v Jaktaři pro Jana Sarkandra trpká, a trpčejší se ještě stala, když byl bratr jeho Mikuláš při svém návratu z Prahy do Opavy začátkem června 1609 na základě zachycených jeho listův obviněn zrovna ze spiknutí proti králi Matyášovi ve prospěch císaře Rudolfa II. Mikuláš Sarkander byl donucen postaviti se před opavské stavy a musil se zavázati, že se postaví před biskupa olomuckého kardinala Dietrichštejna, kde dále bude projednávána zále-

býti na obě, že při nejmenším na jednu přední faru — vedle dalšího při času sv. Jiří připomenutí — pána fedrovati a kněze podati a dosaditi chce. (Kopiář v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.) — Jak se fary obsazovaly, osvětluje list kardinalův jeho officialovi z 11. dubna 1609: » . . Quod ad parochiarum renovationem spectet, personaliter eidem interesse difficulter poterimus: sed secretarium fortase unum, ut eiusdem opera in huiusmodi negocio utamini, illuc dirigemus, plenissimam vobis tanquam officiali potestatem dantes et tribuentes, ut per affixam seu alio modo consueto parochos sibi de novis conditionibus providere cupientes aliosque, quorum interest, ad comparendum pro festo divi Georgii in loco, qui vobis magis idoneus fuerit, citare et de ecclesiis parochialibus legitime vacantibus plene disponere omniaque et singula agere valeatis, quae cum utilitate huiusmodi ecclesiarum saluteque animarum videritis esse coniuncta.« Koncept v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

[1]) *R. Trampler*: Correspondenz des Cardinals Franz Fürsten von Dietrichstein von 1609—1611 zvláštní otisk z časopisu Archiv für österreichische Geschichte (XLV. Bd. I. Hälfte) str. 11., 14., 15. — *Wolný* v Círk. Topogr. Ol. IV. 224 píše úplně zmateně u Jaktaře: Bald darauf (t. j. po r. 1600) mußte die Pfarre von Troppau aus besorgt worden sein, weil es am 15. Juli 1609 heißt: daß sie, nachdem der Tropp. Dechant Johann Sarkander um Enthebung davon gebeten, dem Olmütz. Domvikar Niklas Cassoniades (sic!) übergeben wurde.

[2]) *Chlumecký*: Karl von Zierotin 654, kde však nesprávně určuje místo: »in das Fenster seiner Wohnung in Neustadt,« což jest nemožno, neboť Jan v Uničově ještě nebyl.

[3]) Roku 1611 píše kardinal, že udělil faru v Jaktaři Františku Parvovi, posud kaplanovi v Opavě: hac tamen certa conditione, ut is, donec aedes parochiales dicti loci extruantur, usque ad festum sancti Michaelis Oppaviae tecum et cum altero capellano remaneat ac officia divina . . . per vices hebdomadarie obire iuuet. *Trampler*, l. c. 33.

žitost jeho. V polovici června dostál Mikuláš svému závazku a byl uvězněn v Olomouci.[1])

Kardinal Dietrichštejn oznámil 18. června 1619 uvěznění Mikuláše Sarkandra do Opavy kaplanovi Václavu Pergerovi a nařizoval mu, aby tam pokojně a bedlivě své povinnosti konal a nikterak ani slovy ani skutky nezasahoval do záležitosti Sarkandrovy, nýbrž jako dobrý muž a řádný kněz nestaraje se o světské záležitosti dbal o to jediné, aby kostel v Opavě ve službách božích a sv. svátostech nevzal žadné škody. Slibuje, že mu pošle na pomoc některého vhodného kněze, zatím aby použil pomoci Jana Sarkandra, jemuž měl všecko toto nařízení kardinalovo oznámiti. Na konec připojil pak kardinal pohrůžku, že bude odtud Jan Sarkander v brzku odvolán, bude-li se vměšovati jakýmkoli způsobem do záležitosti bratra svého a do těch novot.[2])

Ale za toho rozechvění a rozčilení, které opanovalo mysli jak v Opavsku, tak na Moravě a v Rakousích, uznával Jan Sarkander za nezbytno ustoupiti z blízkosti Opavy. Žádal sám již v první polovici července kardinala Dietrichštejna, aby byl zproštěn úřadu svého, a kardinal rovněž byl přesvědčen, že nikterak není radno ponechati ho v Jaktaři za faráře. Proto oznamoval kardinal 15. července 1609 olomucké kapitule, že udílí faru v Jaktaři Mikuláši Cassoviadovi, vikáři a dómskému kazateli v Olomouci, jehož na ni investuje.[3]) Zároveň touž zprávu podával kardinal kaplanu opavskému Václavu Pergerovi, že Jan Sarkander sám žádal, aby byl zproštěn fary v Jaktaři, a že ji tedy udělil Mikuláši Cassoviadovi, který jemu může v případech potřeby pomáhati a s ním zároveň správu kostela opavského vésti.[4])

(O. p.)

[1]) O uvěznění Mikuláše Sarkandra píše kardinal již 18. června 1609; není tedy správno, že dal jej kardinal teprve uvězniti po žádosti Žerotínově a nejvyšších úředníků zemských, kteří došli 20. června ke kardinalovi, jak vypráví *Chlumecký*, l. c. 652, a po něm *Trampler*, l. c. 9.

[2]) *Trampler*, l. c. 11.

[3]) Tamže, 14.

[4]) »Parochiam in Jaktarz, qua Joannes Sarcander liberari ultro petiit, Nicolao Cassouiadi contulismus.« Tamže 15.

Společenský telefon.

Napsal Antonín Hrůza.

Společenský telefon, jak užívá se ho dnes v různých centrálách státních, není teď už vlastně ani novinkou, protože zařízení jeho datuje se dnem 22. prosince 1906. Výhoda jeho spočívá v tom, že ku jednomu dvojitému vedení mohou býti připnuty dvě nebo čtyři stanice (a rozumí se, že tedy i jedna nebo tři) následkem čehož stává se společný telefon levnějším než stanice samostatné.

Zapnutí těchto společných stanic musí však provedeno býti způsobem vylučujícím naprosto připoslechnutí hovoru stanice jedné stanicí druhou, a je nezbytno dále, aby kterýkoli účastník společného telefonu mohl svoji ústřednu telefonickou zavolati, aniž by tím rušil a volal současně stanice zapnuté s ním na společném vedení. Ústředně telefonické musí oproti tomu opět dána býti možnost, aby zavolala dle potřeby tu neb onu stanici společenskou, aniž by druhé stanice byly vyrušovány. Musí dále při zařízení tomto býti postaráno o to, aby za rozmluvy kterékoliv ze stanic — ale vždy toliko jediné — bylo druhým stanicím znemožněno všeliké mísení se do hovoru svým přístrojem.

Oproti tomu jest opět nutno, aby majitel společenské stanice mohl mluviti s kterýmkoli účastníkem nejen své sítě — tedy sítě, k níž připnuty jsou přístroje společenské, nýbrž i s účastníky sítí cizích, na něž připojeny jsou přístroje jiných soustav než společenských.

Společenský telefon v úpravě nynější nemůže zatížiti ústřednu svoji více než telefon samostatný, (s jedním toliko přístrojem na svém vedení) třeba že při prvním druhu může býti zapnuto na jedno pracovní místo v centrále nejvýše 400 stanic oproti jednomu stu stanic obyčejných u ústředen pro telefon samostatný. Právě obmezení, spočívající v tom, že ze čtyř účastníků toho neb onoho vedení mluviti může toliko jediný, ano druhým nevyhnutelně jest vyčkati až do skončení hovoru tohoto, zabraňuje tomuto zdánlivému přetížení jednotlivých pracovních míst v ústředně.

K elektrickému zařízení společného telefonu je v první řadě zapotřebí dvou od sebe oddělených centrálních baterií o 60—70 Voltech; positivní pól jedné a negativní druhé spojeny jsou trvale se zemí. Každá telefonická stanice společenská o dvojitém vedení (podmínce této musí býti naprosto vyhověno) jest za normálního stavu vždy jedním a týmž drátem (a drát) připojena pomocí odpojovacího relais s mědí o 600 Ω na + pól jedné baterie a přes tuto tedy k zemi. Chce-li majitel spol. stanice volati centrálu, sejme pouze telefon s automatické páky závěsné, čímž na okamžik připojí zem a drátu na jeho druhém konci, u přístroje staničního přes relais zapojovací.

Kotva relais odpojovacího v centrále se přitáhne, protože oběhu proudu v baterii 60 *V* je na okamžik uvolněna cesta (od + pólu přes měď odpojovacího relais o 600 Ω, dotykovými body relais, pak a drátem ku přístroji staničnímu, zde opět stykovými body v automatu k relais

zapojovacímu, tímto k zemi a zemí k zápornému pólu baterie, jejíž negativ, jak již pověděno, je u země).

Přitažením této kotvy přeruší se jednak stykové kontakty u relais odpojovacího (60 *V* se vypne) mimo to pak zapne se funkcí relais tohoto proud k návěštní lampě v centrále, která se rozsvítí u svěrky označené číslem abonnenta, který sluchátko u svého přístroje zvedl. Funkcí relais zapojovacího v přístroji abonnentově spojí se lokální okruh proudový pro mikrofon abonnentův (2 sáčkové články, zinek a uhel v roztoku soli salmiakové). Stanice tato je tedy zapojena. A vidíme již, že žádná ze stanic na tomto vedení připnutých nemůže se již centrály dovolati, protože okruh baterie zapojovací (60 *V* se zemí) je reakcí relais odpojovacího porušen. Styk této baterie se zemí přeruší se dále též, jakmile úřednice v centrále volá dotyčné číslo. A tu musí volanému opět dána býti možnost, aby přes to, že je porušením stykových bodů v odpojovacím relais od zapojovací baterie odepnut, přece jen mohl s centrálou zahájiti rozmluvu. Toho docílí se opět funkcí tak zvaného relais lokálního, jehož činností uvede se v akci lokální vinutí relais zapojovacího, které opět spojí mikrofonový okruh místního proudu. Funkce tato však musí býti zrušena zvednutím sluchátka nebo po dojití závěrného avisa do centrály, z níž vytažením kolíčku spojovacího z dotyčné svěrky uvede se v činnost relais zvratné (měď 2000 Ω).

Stanice společenské označeny jsou kromě čísla dotyčného vedení ještě signaturou II, IV, VI a VIII. Volání jich z centrály děje se selektivem, komplexem to dotykových per, jichž jednotlivá tlačítka jsou označena II, IV, VI a VIII. Volá-li tedy centrála na př. 3 římskou IV, je třeba nejprve kolíček spojovací zavésti do svěrky označené č. 3 a pak zvoniti u selektivu tlačítkem IV.

Proud k vyzvánění abonnenta dávají zmíněné již dvě baterie o 60—70 *V*, jichž + jedné a — druhé je spojen se zemí. Selektivem umožní se při zvonění:

na II, že spojí se a drát s + pólem baterie č. 1, b v centr. k zemi
„ IV, „ „ „ b „ „ — „ „ č. 2, a „ „ „ „
„ VI, „ „ „ a „ „ — „ „ č. 2, b „ „ „ „
„ VIII, „ „ „ b „ „ + „ „ č. 1, a „ „ „ „

Pro řádnou funkci celé soustavy je tedy také nutno, aby nebyl zaměněn a-drát b-drátem; stane-li se tak pouze na trati, pak místo stanice II voláme VIII a místo IV přihlásí se VI a naopak, jak z označeného vidno.

Za hovoru je b-drát spojen se zemí přes vinutí relais závěrečného a přes závěrečnou baterii o 16 *V*; relais toto reaguje, jakmile po hovoru dotknou se vzájemně dvě péra v přístroji u abonnenta, když po ukončení rozmluvy se naslouchátko zavěsí a páka automatu se schýlí dolů; dotykem tímto dáme b-drátu zem na opačném konci — proud proběhne vinutím cívky, relais reaguje a přivede proud závěrečné lampičce ve spojovacím kabelu v centrále, jejíž zazáření upozorní úřednici, že jeden nebo oba hovořivší sluchátka u svých přístrojů již zavěsili, a že tedy rozmluva jejich již ukončena.

Aby pak se zabránilo používání jednoho přístroje po delší dobu nepřetržitě na úkor ovšem druhých, kteří by jistě čekání toto odsuzovali, je nutno u každého přístroje staničního ještě učiniti opatření, aby po uplynutí jisté doby přístroj sám byl z hovoru vypnut. Obmezení toto je samočinné a obstarávají je šestiminutové nebo desetiminutové hodiny, připevněné na přístrojích. Hodiny tyto se rozejdou, jakmile mluvící stanice zvedne své naslouchátko z páky samohybné a jdou po šest nebo po deset minut. Po uplynutí této doby spojí se samočinně ve stanici b-krát se zemí, v centrále zazáří závěrečný signál a mimo to přeruší se okruh telefonový v přístroji, čímž abonnentu zabráněno v dalším hovoru, a centrály povinnost je, spojení toto přerušiti; nezbývá pak mluvícímu, než mikrofon zavěsiti a po chvilce — nebyla-li ovšem linie mezi tím jiným okupována — vyžádati si spojení znovu.

Ústřední přeřaďovače, společenské soustavy liši se od obyčejných typů zmíněným již komplexem pro libovolné volání stanic, zvaným selektivem. Společná baterie o 60—70 Voltech, sloužící k avisování centrály se strany účastníků, nahražuje tu induktor, jehož funkcí uvádí se v činnost návěštní klapka v ústředně pro stanice obyčejné; společné apparáty tohoto induktoru tedy nepotřebují.

Zdroj proudu elektrického u těchto ústředen závislým je na místních poměrech toho kterého úřadu telefonického.

Může být k dodání potřebné energie použito jednak akummulatorové baterie sloužící také k pohonu přístrojů telegrafních, jednak i proudu osvětlovacího a konečně — kde není ani prvního ani druhého zdroje — je nutno proudy potřebné získati sestavením galvanických článků v baterie o potřebném napjetí.

K podrobnějšímu popisu telefonických staničních apparátů společenských nelze bez náčrtků, z nichž by zřejmými byly cesty různých proudů, přejíti; dlužno však podotknouti, že rozhovor ze společných stanic je nad míru jasný a téměř ideálně srozumitelný. Závadou systému tohoto jest, že při špatné isolaci a drátu je stanici postižené naprosto nemožno centrály se dovolati. Proto s výhodou dá se stanic těchto použíti v sítích telefonických, kde pro linie užito je podzemních kabelů a kde tedy o úzkostlivou isolaci linie od země je náležitě postaráno.

— —

První visitace katolického biskupa v Sibiři.

Dle původních pramenů sestavil KAREL JINDŘICH. (Č. d.)

Necelých pět hodin jízdy dělí Omsk od východní hranice tohoto farního obvodu a stanice Tatarská nachází se již v gubernii a dávné farnosti tomské, od níž nedávno odděleno několik filialek, z nichž péčí velezasloužilého tomského faráře Josefa Demikise má býti záhy utvořena zvláštní farnost. Tomská gubernie byla ze všech asiatských nejhustěji osídlena katolickými vystěhovalci, hlavně Lotyši z polských Inflant a Bělorusy. Již předchůdce P. Demikise, kněz Gromadzki, vystavěl kostel v Spasském, P. Demikis pak rozdělil gubernii za svého devítiletého zde pobytu na četné a ještě dosti rozlehlé filialky, z nichž většina má nyní vlastní duchovní správce, a dílem sám, dílem s pomocí spolubratrů vystavěl kromě Tomska a Spasského ještě kostely a fary v Kainsku, Barokovce, Novonikolajevce, Marienburgu, Białymstoku a Mariinsku; v Timofejevce, Ondřejevce, Lomovicku a Dvuřičně vystavěl kaple, v Tajze pak a v Bogotulu, kde byly dosud malé domácí kaple, staví se nyní již také kostely. Jeho přičiněním dostavuje se ještě kostel v Maličevsku, začata stavba kostela v Barnaulu, získáno úřední povolení ku stavbě kaple v Polozově a kostela ve Vrchněuchtomsku. Na místo pěkného hřbitovního kostelíčka v Tomsku chystáno se nyní zbudovat velký kostel farní. Neunavný kněz ten sebral sám přes padesát tisíc rublů, což dává krásné svědectví obětavosti tamních katolíků, a příkladem jeho povzbuzeni pracují v témž duchu kněží nově zřízených farností Bilakiewicz, Kaziunas a Szwaras.

Překročivše pomezí tomské gubernie — pokračuje autor — a pomodlivše se brevíř povečeřeli jsme ze zásob, jimiž nás štědré ruce nadělily, a pohovořivše do syta ulehli jsme k spánku. První návštěva po Omsku náležela městečku Spasskému, kam ode dvou stanic: Tatarské a Čanské, ležících mezi Omskem a Tomskem, vede poštovní cesta koňmi. Ale varováno nás, že následkem jarního rozvodnění cesta bude nyní velice obtížná, a proto byli spasští katolíci zpraveni, že biskup zavítá k nim teprve na zpáteční cestě. Minuvše tedy stanice Tatarskou i Čanskou zamířili jsme přímo ku Kainsku a probudivše se z rána shledali jsme svůj vagon oddělený a stojící stranou. Okresní město Kainsk (7000 obyvatel) vzdáleno od stejnojmenné stanice celých 10 verst. Tarantasy a kibitky, vyslané zavčas duchovním správcem kainského kostela, P. Onufriem Bardowskim, hbitě unášely nás po měkké, pohodlné cestě v stepi, pokryté místy suchou loňskou travou, která ji činila podobnou lánům porostlým zralým žitem. Tarantasy jsou široké povozy bez sedadel, mající místo per příčky a krkolomná jízda v nich byla by přímo nesnesitelnou, kdyby se nevystýlaly poduškami nebo aspoň senem, při čemž se cestuje obyčejně leže nebo pololeže. Tarantasy byly dva: v jednom jsem provázel Jeho Excellenci, v druhém se umístili PP. Bajewicz a Węclaw, který neustále domlouval svému i našemu vozkovi, že příliš pohání koně a žebra svých cestovníků

vystavují hrubým nárazům o nepříliš jemné postranice. Ale jamščíci málo dbali výstrah velebníčka, uhánějíce o překot dále. Ostatní jeli za nimi v kibitkách, lehkých to a těžkých košíkách rovněž bez sedadel, vystaveni častým štulcům, a zvláště vystál ve svém košíku, sevřený jako kleštěmi, sakristian Řehoř, jehož péči byli svěřeny tlumoky a pouzdra s paramenty a různým kostelním nářadím.

Poloha Kainska nad nevelkým jezerem a u řeky Omi od severu se vinoucí jest dosti malebná, ale samo město vypadá chatrně. Za to mile jímá pohled na nedávno vystavěný kostelíček s vysokým průčelím a vybíhající z něho věžkou nedaleko řeky, na rohu dvou ulic, zvláště když si uvědomíte, že jste v Kainsku, jehož pouhý název budil do nedávna jen chmurné představy. Jak výše dotčeno, vznikla svatyňka ta péčí tamního faráře Demikise a obětavostí zdejších osadníků pp. Szuleje, Budowicze, Birejlisa a j. Služby Boží konal tu dosud farář ze Spasského, vzdáleného 120 verst, jímž přes 30 let vypovězený kněz Mosiej; roku 1905 zastoupil ho P. Mustejkis, nyní farář permský, a od roku 1907 dojíždí sem tři nebo čtyřikráte ročně výše zmíněný P. Bardowski. Nyní má sem záhy přibýti zvláštní duchovní správce z Rakova, v minské gubernii, P. Wlad. Milewicz. Any v kostelním inventáři jsou ještě velké mezery, musil tudíž P. Bardowski dostaviti vše potřebné, kromě našich vlastních rouch a nádob, až se Spasského. Ale kainští katolíci jeví tolik ochoty doplniti dle sil vše se nedostávající, že kostel bude zajisté v brzku opatřen vším náležitým. Toliko jednoho sluší litovati, že kostel nebyl vystavěn blíže k železniční stanici, kde bylo mnohem příhodnější místo pro pravidelný rozvoj příští katolické obce a farního života. Na území, pro které kainský chrámeček určen, roztýleno uprostřed močálů a bahnisek, v některých částech zcela nepřístupných, 1000—1500 katolíků. Ti všickni nemohli přibýti k uvítání pastýře, přece však biřmováno přes 400 osob, a kromě těch účastnilo se církevních obřadů nemálo zbožných pravoslavných a ještě více židů. Ze 120 verst vzdálené Timofejevky dostavila se delegace s prosbou, aby ráčil biskup zavítati též do jejich obce, mající vlastní kapli, což on laskavě slíbil. V neděli 26. května měl provázející biskupa kněz Martin Węclaw litevské kázání, jímž unášející výmluvností a neobyčejnou silou ducha, jakou bylo provanuto, uchvátil své posluchače. V týž večer rozloučili jsme se srdečně s kainskými spolubratry a provázeni jejich vřelým žehnáním opustili jsme skrovnou dědinku.

Nazejtří z rána dovezl nás vlak po dvanáctihodinné jízdě na stanici zvanou dříve Ob, nyní Novonikolajevsk, kde nás čekaly otevřené povozy. Bylo nesnesitelné vedro, nemírněné ani prudkým větrem, jehož žhavé záchvěvy halily nás chmurami prachu, ještě obtížnějšího než sluneční žár. Nicméně jeli jsme rozpálenými ulicemi v nejlepší náladě, roznícení velice srdečným uvítáním, jaké nejdůstojnějšímu pastýřovi uchystal místní duchovní správce, slynný druhdy kněz Alexander Bilakiewicz a četný zástup jeho farníků, dospělých i dítek. Kostel překvapil nás vzornou čistotou, pořádkem a výzdobou. Bohatě okrášlený oltář, okna se sklennou malbou, jaké jsme se tu zhola nenadáli. Teprv

později poučil nás sám farář, že domnělá malba na skle zhotovena na průzračném plátně, kterýžto důvtipný způsob jest mnohem levnější, trvalý a okázalý. Kostel, zasvěcený sv. kraleviči Kazimíru, jest kamenný, s jednou věží z předu a stojí na prostoře vysázené mladými stromky. Po jedné straně jsou nevelmi úhledná stavení hospodářská, na rohu náměstí pak nová dřevěná fara, která jest sice dosti prostranná pro faráře samého, s nově přibylými však okázala se poněkud těsnou. Ale upřímnost hospodáře a v pohostinství mu vypomáhajících manželů Pytonosů a jiných farníků vyvážila úplně tento nedostatek.

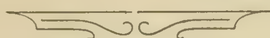
Jako ve Vjatce a Omsku, čekal nás také zde vedle jiné práce výkon nad jiné velebný, totiž konsekrace svatyně. Obřady s tím spojené vyžadovaly delšího času a většího počtu způsobilých pracovníků, ale nenadálé hrozné neštěstí stalo se nám v tom závadou. Za několik hodin po našem příjezdu vypukl totiž v odlehlé části města strašný požár.

Jako většina sibiřských měst jest i Novonikolajevsk velmi rozlehlý a všecka jeho stavení dřevěná. Za velkého parna a silného větru byl to ovšem velice vděčný hořlavý material; oheň šířil se s úžasnou rychlostí a co chvíli vzplanuly nové části. Z kostelní věže bylo viděti černé kotouče dýmu a hrůzné plamenné jazyky, uchvacující neustále větší prostoru. Na druhý den zvěděli jsme, že shořelo kolem osmi set domů a několik tisíc obyvatelů octlo se bez majetku a přístřeší. Zlověstná krvorudá zář kryla oblohu celou noc. Strašná ta katastrofa dojala nás tím více, že se přihodila právě v den našeho příjezdu do Novonikolajevska, neboť pověrečný lid mohl z této okolnosti snadno odvozovati strašnou tu pohromu.

Poněvadž vše spěchalo k místu hrůzostrašného divadla, ne tak ze zvědavosti jako spíše z obavy o vlastní majetek, octli jsme se v nesnázích strany nutných příprav a chvíli zdálo se, že budeme musit odjeti bez konsekrace kostela. Konečně však se přece podařilo vše náležitě zaříditi a na druhý den byla svatyně vysvěcena k službě Nejvyššího. Slavnosti té neobcovalo sice příliš četných věřících, neboť i v městě samém bydlí nevelký počet katolíků a ve vůkolí jest jich ještě méně, a kromě ohně vadil nejedněm též pracovní den, nicméně přistoupilo k biřmování přes 500 osob. Po čas katechisace, kterou nejdůstojnější pastýř konal ve všech jím navštívených kostelích, vynikaly zvláštní známostí a pochopením věroučných pravd chovanky zdejší opatrovny. O horlivých a obětavých správkyních řečeného ústavu vyjádřil se místní farář s největším uznáním a pochvalou. Lid je daří úplnou důvěrou, ochotně umísťuje tam své děti a jsou též dobrodincové ústavu, z nichž jeden daroval pozemek pro staveniště, na němž má býti zbudován vlastní dům. Paničky ty prosily biskupa, aby ráčil zavítati do samé opatrovny, i zajeli jsme tam po cestě k nádraží, kde nás uvítáno živými obrazy, deklamacemi a zpěvy, a vše to bylo tak milé, že jsme věru litovali, že náhlící čas nedopouštěl potrvati u nich déle.[1])

[1]) Po návratu biskupa do Petrohradu přišla tam zpráva, že zasloužilé vůdkyně opatrovny byly policií (nejspíše na pokyn bdělé administrace) z Novonikolajevska vypovězeny. (Opakovalo se tudíž i zde, co se zhusta děje v Polsce a Litvě, kde vyšší instance pod záminkou škol vládou nepovolených zavírají docela nezávadné humanitní ústavy.)

Po obvyklém vzájemném loučení, děkování, prosbách o požehnání a laskavé vzpomínce opouštěli jsme zvolna dráhou město, jehož ulice, kopule a vše jiné vždy více se od nás vzdalovalo, až konečně docela zniklo z obzoru a my zůstavše ve vagonu samotni mohli jsme uvažovati o všem, co jsme v průběhu těch dvou dnů zažili. Vlak unášel nás nyní novonikolajevskou farností, kterýžto název není sice přesně kanonický, poněvadž farnosti zde nikdo nezřizoval, ale fakticky vykonává v Novonikolajevsku meškající kněz nad touto částí tomské gubernie jurisdikci faráře. Území, které zahrnuje, jest obromné, větší než celá Francie a Německo dohromady. Obsahuje okresy barnaulský, bijský a část tomského. V tomto posledním leží právě Novonikolajevsk, město nedávno založené, ale ku podivu rychle vzrůstající a mající před sebou skvělou budoucnost. Sibiřská železnice stýká se tu s velkým traktem, vedoucím jedním směrem přes Barnaul, Semipalatinsk, Věrný do čínské Kuldžy a Kašgaru, druhým pak směrem do vnitra Turkestanu, do Buchary a Persie. Význam ten bude ještě zvýšen projektovanou železnou dráhou, která se má do Novonikolajevska stavěti od jihu přes Semipalatinsk a Barnaul. Časem usídlí se tu nepochybně i větší počet katolíků, ač i o nynější jest pastýřská péče následkem velice obtížné komunikace spojena s nemalými svízelemi. Novonikolajevsk hostí 1000 katolíků včetně s 400 vojíny zdejší posádky, v nejbližším okolí (25 verst) bydlí ve vsi Jigrevaja 90, v Bersku a Sosnovce (50 verst) rovněž 90 a dále při neustále se stupňující odlehlosti mešká celkem do 2800 farníků, v tom počtu v obci Alexandrovce kolem 1000 německých kolonistů. Do Barnaulu s 350 farníky jest 190 verst jízdmo nebo 553 verst po Obi proti vodě, v Bijsku bydlí 120 katolíků, kam jízdmo 344 versty, nebo 813 verst vodou. Celá farnost čítá tudíž nyní 3000 duší, majíc dotud jediný kostel v Novonikolajevsku, druhý pak, přesv. Srdce Panny Marie, dostavuje se v Barnaulu, kde jistý p. Andronowski odkázal na jeho stavbu 2500 rublů. Péčí P. Bilakiewicze poslán tam kněz Szylinis s titulem tomského vikaristy, který bude dbáti o duchovní potřeby katolíků v barnaulském, bijském a kuzněckém okresu. Také v Bijsku sestavil se komitét pro stavbu kaple. ((P. d.)

Posudky.

Dr. Rudolf Eucken, Der Sinn und Wert des Lebens. Leipzig 1910. Quelle & Meyer. Zweite völlig umgearbeitete Auflage. Str. 153; cena váz. 3 K 82 h.

Eucken jest nejzajímavějším zjevem z filosofů žijících. Jest zásadním protivníkem planého naturalismu a jako v jiných svých spisech tak i v tomto naturalism potírá. Dle naturalismu nemá život lidský žádného smyslu. Nynější moderní svět propadá však čím dál tím víc tomuto nezdravému názoru. Není divu, že následkem toho pozorujeme zvláštní nejistotu v lidském životě, neboť schází pevný bod, s kterého by se dalo všechno přehlednout, bod, který by mohl poskytnout pevné opory, kterým by se mohlo vysvětlit, proč žijeme. Od naturalismu se toho nadít nelze. V dřívějších dobách objasňovalo náboženství smysl života, učilo vše posuzovat sub specie aeternitatis. Od té doby, kdy na celé čáře náboženství vypovězen boj, nestojí žádné ideály pevně, všechny kolísají, a všude se jeví zmatek. Řekne se snad někde: pracuj pro lidstvo, toť účel a smysl tvého života. Eucken praví, že se tím prázdnota nitra neodstraní. Ani kultura, která se jenom na tento svět omezuje, nevede k vyššímu pojímání života. „In Wahrheit trägt alle Kultur, welche sich auf die Pflege und Förderung des Menschen des unmittelbaren Daseins beschränkt, unvermeidlich den Stempel der Öde und Leere. Eine innere Wandlung, eine wesentliche Erhöhung des Menschen kann jene Kultur unmöglich bewirken . . . Kennt daher ihre Bewegung kein höheres Ziel als das der menschlichen Wohlfahrt, so ist sie eine berückende Irrung, ein Widerspruch in sich selbst“ (str. 37 – 38). Sebe větší vymoženosti kultury tohoto světa nemohou člověka uspokojit a zastřít vnitřní prázdnoty. Moderní život jest proto pronikavým kontrastem rozerván: „Großartige Leistungen, straffe Zusammenfassung der Kräfte, Zielbewusstheit und Fertigkeit der Arbeit nach aussen hin und wachsende Unsicherheit, wachsende Spaltung, wachsende Leere im Zentrum des Lebens“ (str. 56.). — Eucken obhajuje samostatnost duchového světa a jeho svobodu a praví, že vede důsledně k náboženství, které nás jedině o smyslu života může poučit. Jak v jiných spisech tak i zde mluví autor s uznáním o náboženství. „Jenseits der Kulturarbeit entwickelt die Religion eine Schicht der Grundüberzeugung und des innersten Gemütes, die den Verwicklungen der Arbeit entzogen ist, und an der irgendwie jeder teilhaben muß, der ein volles Leben erstrebt“ (str. 146). Dogmatické popírání nesmrtelnosti Eucken odmítá; praví, že touha po životě posmrtném není pouhým výronem egoismu, vubec že se tato otázka lehce nedá odbýti. Ačkoli se autor dopracoval poznání, že náboženství jest nezbytným, že nám odhaluje smysl života, přece jest v jeho ostatních názorech náboženských veliká neujasněnost Svým stanoviskem jest blízkým liberalní theologii protestantské.

Dr. J. Vrchovecký.

Le peril des Sens par. *A. M. Rouillon.* Librairie Bloud et Cie. Paris 1910. Cena 2 fr. 50

Autor, známý svojí zdařilou studií o sv. Heleně, vyšlou v Lecoffreově sbírce Les Saints, uveřejňuje knihu novou, která svým předmětem zasluhuje veškeré pozornosti. Pojednav o předmětě tom v šesti konferencích pro muže, předkládá je nyní ve formě knihy čtenářstvu širšímu. Především se omlouvá, že pojednává o podobném předmětě, nutností potírati hrozný pokrok immorality v době přítomné, načež ukazuje hned v první konferenci, jaké nebezpečenství smyslnost přináši životu náboženskému. Odpor proti sebezáporu je to, jenž působí velmi často v pokolení jinak věřícím opouštění zvyků křesťanských, lhostejnost náboženskou, praktický atheismus a konečně sektářské nepřátelství proti církvi, kterou nazývá nyní nepřítelkyní života a pokroku, ač mu byla dříve matkou. Možno říci, že nebezpečenství smyslnosti je především nebezpečenstvím náboženským a první příčinou tvrdošíjného boje, který za našich dnů vede se proti ideji náboženské. V dalších konferencích autor sleduje nebezpečenství smyslnosti z trojího hlediska: individua, rodiny a společnosti a ukazuje především, že smyslnost je potupou pro jednotlivce, ničíc jejich duši a tělo spolu s jejich schopnostmi a organy. Poslední konec bývá výstřednost a alkoholismus. A jako pro jednotlivce, tak je smyslnost potupou a smrtí rodiny, do níž zasévá rozdvojení, nesvornost a bolest, neútočí-li přímo na její základy, hlásajíc manželskou nevěrnost, rozluku, volnou lásku a kommunismus. Konečně je smyslnost nezřízená i potupou a smrtí pro společnost, jejíž zadržuje rozvoj a ucpává a ničí naděje. Máť manželství jako instituce přirozená účelem trvání a šíření pokolení lidského a jako instituce svátostná šíření a vzrůst lidu křesťanského, věřících. Tomuto dvojímu účelu odporuje snaha omezovati počet dítek, dědiců víry a naději vlasti a církve. Je to následek ducha egoistického, je to neláska k vlasti, neboť sláva a existence národa závisí od spořádaného manželství. Ano ten, kdo uzavřev manželství před tváří boží a svých bratří, přijímá dobrodiní nového stavu a odmítá plniti povinnosti jeho, dopouští se zrady jako vojín vyhýbající se boji pod záminkou, že se mu zdá nebezpečným pro jeho blaho nebo život. Máli těmto snahám býti zabráněno, je potřebí jako všude ducha oběti. Důvody, jimiž se mnozí této oběti vyhnouti chtějí, jsou jednak nedostatečné: jako na příklad obtíže života, zdraví, zachování stavu, jednak nízké: jako luxus, světská vyražení, krása, výstřednosti pohlavní. Kromě toho má manželství také účelem mravní rozvoj těch, kdož je uzavírají. A k tomu právě přispívají dítky. Dítky nutí rodiče k oběti a sebezáporu, skýtají práci energii, jak jí žádný jiný zájem v tom stupni neskytá. Dítky jsou tmelem krbu rodinného, radostí budoucnosti, podporou stáří. Dítky zavírají oči rodičů, zmírňují poslední úzkosti, rodiče klidné umírají na jejich rukou, jako se probudily dítky v rukou rodičů. Dojemný je v této konferenci zvláště appel, kterým autor vyzývá rodiče, by dítkám dali vychování mužné a křesťanské, by je příležitostně poučovali, poučení to však vždy provázeli náboženskou a mravní kázní. Po-

slední dvě konference věnovány jsou prostředkům přirozeným a mravním, jakož i prostředkům nadpřirozeným a náboženským, jichž užívati dlužno proti nástrahám smyslnosti. Mezi prostředky přirozenými uvádí autor především prostředky praeservativní: odmítání vnitřních suggescí odvrácením od nich pozornosti, vystříhání se suggescí zevnějších, jež působí suggesce vnitřní: jako četby, obscením produkcí divadel a tanců, vystříhání se příležitostí atd., dále prostředky positivní: skytati rozumu vznešený ideal, posilovati vůli prací a činností, krotiti a umrtvovati smysly. To však jestě nestačí. Třeba pomocí boží, prostředků nadpřirozených, náboženských, jako jsou: odplata věčná, důstojnost duše, příklad světců, modlitba, svátost pokání, zvláště živý ideal křestana Kristus, nejlepší vůdce, nejvyšší učitel, nejkrásnější mezi syny lidskými. Láska, kterou Kristus vnuká, vítězí nade vším; pramenem této lásky jest Eucharistie.

Gedanken über zeitgemässe Erziehung und Bildung der Geistlichen. Von *Dr. Heinrich Schrörs,* Professor der kathol. Theologie an der Universität Bonn. Paderborn 1910. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. Cena 2 M.

Spis zajisté časový předkládá Dr. Schörs veřejnosti. Týkáť se otázky právě v naší době mnoho přetřásané, moderního výchovu a moderního vzdělání kněžstva. Opíraje se o nejnovější práce Mignotem, Hoganem, Batiffolem, Aubrym, Segretem, Salloiim, Lattym a Douaisem o této otázce vydané, jakož i o projevy papežů Lva XIII. a Pia X., probírá Dr. Schrörs otázku moderního výchovu kněžstva všestranně, a proto spis jeho, ač především má zřetel na poměry německé, i u nás plného povšimnutí zasluhuje.

Ukázav v delší části úvodní, že vzdělání kleru, jenž stojí v středisku života církevního, má odpovídati jeho důležitému postavení v době přítomné, a vylíčiv stručně dějiny výchovu kněžstva, vykládá Dr. Schrörs ihned system německý. Konvikty, určené výlučně duchovnímu výchovu a nikoli theologickému vyučování, jsou tu odděleny od veřejných ústavů vyučovacích, ať jsou to již university, lycea nebo samostatné filosoficko-theologické fakulty. Toto vyučování od výchovu odloučené osvědčilo se po celé století a skýtá mnohé výhody. Návštěva university působí blahodárně. Universita je stále ještě nejpřednějším zdrojem, z něhož vytryskuje vyšší duchovní život národa; na ní nabývají vůdčí stavy vědeckého svého vyzbrojení. Akademicky vzdělaní považují se za zvláštní společenskou vrstvu a tato vrstva má vynikající vážnost a vliv tisícerý na stát, církev a lid. Je tudíž třeba, aby i klerus byl částí této vrstvy a svého učeného vzdělání, a to ne pouze specificky theologického, nýbrž i všeobecně vědeckého vzdělání, nabyl skutečně na škole vysoké, má-li býti jeho rovnorodost s ostatními zástupci duchovního patriciatu uznána.

Po té Dr. Schrörs vysvětluje, čím má býti interní výchov v konviktu. Účelem jeho musí býti, aby člen konviktu (seminarista) stal se člověkem dokonalým, mužným charakterem, dokonalým vzdě-

lancem, dokonalým křesťanem a služebníkem církve. Výchov v konviktu, semináři, nesmí se však státi výchovem k stavu řeholnímu; přechod při vstupu do světa nezůstal by bez nebezpečenství. V konviktě má býti pěstována zdravá a prostá, avšak hluboká, silná, skutečně prožitá zbožnost bez pozlátka a bez domněle klerikalních zvláštností. To je také starokřesťanský ideal. Svojí zbožností má býti kněz vzorem pro všecky věřící, nemá však býti světu odcizen. Světu odcizený (weltverlorener) idealismus mohl by jen škodlivě působiti. Správně praví tu Sailer: „Společný život v domě výchovu má býti pro alumna předehrou veřejného života ve veřejném působišti."

Aby vychován byl dokonalý člověk a křesťan v budoucím knězi, k tomu je třeba důkladného asketického vzdělání. Samo sebou se rozumí, že tu jde o askesi mužnou, o askesi vůle. Askese tato nesmí býti pouze citová, neboť ta seslabuje a změkčuje, rovněž musí býti z ní vyloučeno vše, co hraničí s blouzněním nebo nejasnou mystikou. Askese nesmí se vyčerpávati v zevnějších formách, cvičeních, pobožnostech; prostá ctnost a vnitřní gymnastika je věcí hlavní. Vedle denního rozjímání skutečného, vlastního je tu výbornou pomůckou též četba asketických spisů, ovšem vhodných, zvláště biografií heroů kněžských, kteří se pohybovali ve světě našemu podobném.

K tomu je třeba, aby ředitel ústavu řídil se zásadou Piem X. vyslovenou: „Ředitel má ukazovati, že má v alumny důvěru, tím, že jim ponechává poměrnou svobodu jednání," zvláště však je třeba, aby spiritual byl mužem mimořádné moudrosti životní, veliké zkušenosti v cestách křesťanské dokonalosti a osobní zbožnosti, hlubokého vědeckého vzdělání a spolu v úřadě svém úplně nezávislým. Z té příčiny odporoučelo by se zříditi zvláštní ústavy pro vzdělání vychovatelů kněžských.

V části druhé pojednává Dr. Schrörs o vědeckém vzdělání kněžstva a ukazuje tu, jak nutné je právě za našich dob důkladné theologické vzdělání a důkladné studium. Při tom má býti především kladen důraz více na multum než multa. Základy, otázky principielní, odůvodnění veškeré moderní kritice mužně do očí hledící, všeobecné ideje, filosofické, přírodovědecké a historické problemy jsou to, jež musejí býti s neúprosnou přesností vypracovány. Jen úplné pojetí a proniknutí základních pravd, otužovací proces v ohni dnešního myšlení dovede ozbrojiti proti všemožným námitkám odpůrců, kteří zimničně takořka rozvíjejí činnost, postavení mění, užívají překvapujících method útočných, a ve své protikřesťanské technice jsou neméně vynalezavými než technikové v oboru industrie. Theologické vyučování musí zprostředkovati na tak velikou míru učených vědomostí, ačkoli i jejich rozsah a nutnost je v době přítomné mimořádně větší než kdykoli, jako spíše musí míti účelem vnitřní propracování, vnitřní prožití katolického systemu. To není však dílem rychle se střídajících přednášek, nýbrž žádá samostatnou a methodicky vedenou energii. Méně vědění a více vzdělání! Místo tradiční práce živá assimilace! Spása spočívá v duchovním ovládnutí vědeckých myšlenek. Dnešní theologie nesmí býti odborným vzděláním (Fachbildung), nýbrž musí býti vzděláním z povolání (Berufsbildung).

Studující musí býti v problemy moderní v rozsáhlé míře uváděni a problemy ty ve světle Zjevení zkoumány. Proto žádá také autor naléhavě prodloužení theologického studia, v kteréžto příčině Německo, majíc jen tříletá studia theologická, je za všemi ostatními zeměmi. S důrazem vytýká autor dále také potřebu vlastního studia, studií speciálních, s nimiž třeba záhy započíti, a nezbytnost výchovu vědeckých pracovníků.

Co se týče jednotlivých oborů studia, autor ukazuje, že vedle theologie znáti dlužno moderní filosofii; pro dějiny dogmat a církve nedostačí dnes jedna stolice; látka je příliš rozsáhlá: příklad byl dán katolickou fakultou v Paříži, která má specialního professora dějin církve prvotní.

V důležitém odstavci k „methodice theologického vyučování" Dr. Schrörs vyslovuje se zejména proti diktování v koleji, které je zbytečnou ztrátou času a usmrcuje ducha. Živé slovo dojímá více, povzbuzuje, poutá pozornost, vysvětluje lépe. Používati učebnice je výhodnější, při tom však musí učebnice a přednáška zůstati věcmi oddělenými, jedna má druhou doplňovati a obojí je nutné. Učebnice podává látku v nejstručnější formě a plnou objektivností pouhého zpravodaje. Přednáška pomáhá začátečníku přes první překážky studia, uvádí jej do ducha odboru, podává pokyny, kterými cestami a prostředky studující hlouběji může vniknouti do jednotlivých partií, skýtá vnitřní popudy, jež práci mají oduševňovati. V dalším postupu vyslovuje se Dr. Schrörs proti užívání latinské řeči při přednáškách, zastává se však latinské terminologie. Dále doporučuje cvičení v disputacích, vědecké semináře jako semeniště samostatného bádání, a kterých je třeba tím více, ježto je nedostatek theologů vědecky a samostatně pracujících.

Zajímavé dílo své končí autor pohledem na přítomný stav církve vůbec a v Německu zvláště. Církev je obklopena nepřáteli, proti nimž třeba se ozbrojiti bez odkladu. V přídavku jsou podány některé důležitější dokumenty, mezi nimi zejména studijní program Pia X. pro italské semináře. Je nepochybno, že spis Dra. Schrörsa vyvolá mocnou ozvěnu a povede k různým diskussím.

Über Arbeiter-Seelsorge. Briefe an einen städtischen Vikar von *Dr. Jos. Beck*, Professor an der Universität, Regens des theologischen Konviktes in Freiburg. Freiburg (Schweiz) 1909. Verlag der Universitätsbuchhandlung (O. Gschwend).

Listy o duchovní správě mezi dělníky, jež vycházely v chvalně známém časopise „Monatschrift für christliche Reform" od roku 1906 až 1909, a jež nyní autor v celku předkládá, jsou pokusem duchovní správu mezi třídou pracovní učiniti předmětem zvláštního výkladu a návodu na podkladě theologie moralní a křesťanské sociologie. Že tento pokus je oprávněn, dokazují opětované a důtklivé projevy papeže Lva XIII., jenž opětovaně kladl důraz na rostoucí význam třídy dělnické a klerus vyzýval a zavazoval, by této části obce křesťanské věnoval zvláštní a potřebám doby, jakož i povaze této třídy přiměřenou péči duchovní.

Často se tvrdívá: Otázka socialní musí býti řešena církví. Má-li však opravdu obrod společnosti z ducha křesťanského se uskutečniti, může se tak jen státi, jestliže klerus tichou, neúnavnou prací správy duchovní požehnání náboženství křesťanského v celé jeho plnosti ve stavu dělnickém uplatní. Pro tuto stránku činnosti duchovní správy podává autor různé podněty. Aniž se přidržuje přesně systematického postupu myšlenkového, jedná v každém z 20 listu o zvláštním předmětě, o zvláštní otázce duchovní správy dělnické.

Promluviv v prvních dvou listech o podmínkách předběžných dělnické správy duchovní, uvádí autor v dalších třech listech některé nesprávné názory o duchovní správě dělnické a vymezuje pak její pravý pojem. Duchovní správa dělnická nesmí býti zaměňována s organisací dělnickou, resp. s politikou dělnickou. Jest na biledni a bylo již žádáno biskupem Kettelerem na biskupské konferenci ve Fuldě roku 1869, aby vedle vlastní pastorace a v organickém spojení s ní byla organisace celého dělnictva podporována na základě křesťanském jednotlivými zcela zvláště tomu schopnými duchovními, by tak byla utvořena a účinně prováděna zdravá politika dělnická; než ani čilá duchovní správa hospodářským poměrům a potřebám přiměřená nesmí býti zanedbávána, ano zůstává věcí hlavní. Po té autor odmítá jako nesprávné tvrzení, že mezi marxismem a křesťanským socialismem je jen zcela malý rozdíl, který by se dal snadno překlenouti a překlenut býti musí, aby docíleno bylo úspěšné společné práce reformní. Naopak jako nemůže křesťanská morálka koncesse činiti pohanskému kapitalismu, tak není možno ani splynutí křesťanských zásad společenských s filosofickými podklady Marxova socialismu. Jako od liberalismu, tak dělí nás od socialismu nepřeklenutelná propast mezi křesťanstvím a nevěrou. Naše nauka společenská spočívá na skálopevných základech desatera božích přikázání a na čtyřech evangeliích, a proto není potřebí u Hegela, Feuerbacha a Marxa zásady ethické vypůjčovati nebo křesťanský mravní zákonník reformovati. Nesprávný je také směr, který stále z tribun hlásá frási „jíti mezi lid“ a rovněž tak bohatý je krásnými a vzletnými řečmi, jako chudý skutečnou obětavostí a činy. Podstata v pravdě demokratického smýšlení a jednání záleží spíše v trvalé snaze, podporovati všestranně blaho utlačovaných tříd lidových, tedy vedle blaha fysického, tělesného, také blaho duchovní a vedle štěstí přirozeného také štěstí nadpřirozené. Dělnictvo nechce jen míti pokrm a nápoj, obydlí a oděv. Duše dělníka, dělnice žízní po vyšším občerstvení. Jestiť duší lidskou, duchem nesmrtelným. Duch však žádá touhou neodolatelnou pravdy. Dělnictvo doby přítomné chce míti podíl na vyšších a nejvyšších statcích kulturních, chce zvěděti pravdu o poměru kapitálu a práce, o spravedlivé mzdě, o podstatě a mezích majetku, o rozumných a nutných cílech socialního hnutí reformního. A tyto pravdy sociologické chce dělník pojati opět ve světle nejvyššího poznání. Nemůže býti klidným a šťastným, dokud nemá jasného světla o otázce: V jaké souvislosti je socialní reforma k naukám a předpisům božského zjevení, k neochvějným požadavkům náboženství křesťanského. Právě tato spo-

jitost hospodářských otázek s nejvyššími a nejdůležitějšími normami a cíli lidského života dává křesťanskému hnutí reformnímu nadpřirozeného „světla s nebe". V tomto světle jeví se však socialní práce pravou bohoslužbou, duchovní správou v nejlepším slova smyslu. Rovněž tak odmítnouti dlužno názor, že duchovní správa úplně v jedno spadá se socialním životem spolkovým, tak že by se pojmy socialní pastorace a socialní činnosti spolkové kryly, jakož i domněnku, která v zakládání charitativních podniků a zřízení spatřuje řešení otázky socialní nebo duchovní správy dělnické. Požadavky spravedlivosti vůči dělníkům předcházeti musí před skutky dobrovolné lásky k bližnímu. Mezi podstatnými povinnostmi prácedárce je na prvním místě požadavek: „Dej každému, co mu náleží". Po té autor podává pojem pastorace dělnické a ukazuje, že podstatou svou není než odvětvím, ovšem že hlavním odvětvím celé správy duchovní, s kterou se také shodují její cíl a prostředky; charakteristickou známkou její je pouze ustavičný ohled na zvláštní mravní a socialní potřeby dnešní třídy dělnické. Jejím problémem je veliká otázka: Jak může pracující stav, tedy ten, jenž dle Lva XIII. přede všemi jinými je „hoden úcty a lásky", a jejž bezcitná, duchem pouta prostého egoismu ovládaná hospodářská politika z velké části víry v lepší život posmrtný zbavila a křesťanství odcizila, opět vytržen z mravní a materielní bídy a přitažen na srdce dobrého pastýře. Duchovní správa dělnická není svou nejvnitřnější podstatou ničím jiným než duchovním vedením dělníků po cestě následování Krista.

V dalších listech autor pojednává o úkolech prácedárca vůči dělníkům s hlediska křesťanského a o působení duchovního správce na prácedárce. Zde ukazuje především, kterak duchovní má se přičiňovati, aby protivy mírnil, a to tím, že opatrně působí na prácedárce, jejich předsudky a mylné názory odstraňuje a je učí se stavem dělnickým mysliti a cítiti, a o jeho duchovní a mravní blaho pečovati a v dělníku práva a nároky svobodné osobnosti cítiti a uznávati.

I v případě, že by duchovní neměl na prácedárce přímého vlivu, koná li duchovní správu s apoštolskou horlivostí, nemohou jej ignorovati trvale; musí jej uznati za činitele, s nímž třeba počítati. Tak si positivními úkony připravuje půdu, na níž vstupuje s prácedárci v duchovní styk, aby svoji činnost rozvíjel na prospěch obou stran, pánů i dělníků. Ovšem třeba tu postupovati opatrně a krok za krokem, především třeba vésti prácedárce k přesvědčení, že blahodárná zařízení pro dělníky jsou jim samým prospěšna, dále k obětem osobní křesťanské lásky k bližnímu a konečně k dokonalému vítězství křesťanské spravedlnosti ve vyměřování mzdy.

Než nechtějíce referátu příliš rozšiřovati, uvedeme pouze hlavní obsah listů následujících. V nich obírá se autor především těmi prostředky duchovní správy, jež se přímo obracejí na dělníka a jeho příslušníky. Po řadě promlouvá tu o pastoraci rodin dělnických, o pastoralním působení na pracujícího muže, ženu a dítky dělníkovy, o úkolech školy rodinné a národní v době socialní reformy, o mladistvých dělnících,

o vzdělání dělnickém, o dělnických organisacích, o nemoci a smrti v domě dělnickém a v posledním listě podává celkový obraz duchovního správce dělnického. Kniha obsahuje množství praktických pokynů, jichž s prospěchem použiti mohou, kdož působí v městech továrních.

Gesammelte apologetische Volksbibliothek. Erster Band. Volksvereinsverlag, G. m. b. H. M. Gladbach 1910. 184 str. Cena vázaného výtisku 2 K 40 h.

O tom nemůže býti sporu: století 20. bude svědkem velikého zápasu mezi věrou a nevěrou, a tento boj bude vybojován rovněž tak v kruzích vzdělanců jako v širokých vrstvách lidových. Proto třeba lid ozbrojovati proti bezčetným útokům, které pod pláštěm a heslem vědy, proti křesťanství a jeho základům, jakož i proti církvi katolické tiskem, po většině ve službách protikřesťanských stojícím, soustavně se podnikají.

Aby této nezbytné potřebě apo'ogetického vyškolení věřícího lidu bylo vyhověno, podjal se katolický spolek lidový v Německu r. 1906 úkolu vydávati popularně psanou apologetickou bibliotheku lidovou, která by zvláště moderní útoky socialní demokratie a s ní spojeného zednářství na positivní křesťanství pádně a jadrně vyvracela. Posud vyšlo na 40 sešitů. Třicet z nich bylo nyní spojeno ve zvláštní svazek, který jak svým obsahem, tak i úpravou a láci se velmi doporoučí a všem požadavkům dosti činí, které mohou býti na popularní apologetiku činěny. Výběr themat učiněn s ohledem na útoky v naší době nejvíce tiskem protikřesťanským podnikané. Jsou tu probrána themata: Je Bůh? stvořil Bůh svět? Bible a přírodní věda, pochází člověk z opice? má člověk duši? zázrak, zpověď, je morálka bez Boha? je křesťanská mravouka nepřítelkyní práce kulturní? domnělý vznik křesťanství, papežství a kultura, špatní papežové, papežství a inkvisice, papežství a čarodějství, pohřbívání — spalování, hospodářský úpadek katolických národů, spiritismus, náboženství a zjevení atd. Na konci přidán je rejstřík věcný. Třeba říci, že apologetická knihovna je, čím má býti: popularní apologií hlavních pravd náboženství katolického. Pádně a při tom pochopitelně jsou námitky odpůrců vyvráceny. Důkazy pro jednotlivé pravdy napadané jsou provedeny důkladně; řeč je prostá, jasná, názorná. Kniha je bohatou sbírkou apologetického materialu a takořka učebnicí pro kursy apologetické. *Dr. Jos. Samsour.*

Ze života náboženského.

O Bernardu Bolzanovi, výtečném kdysi učiteli náboženství a kazateli v Praze († 18. prosince 1848), podává Jos. Alex. sv. p. Helfert ve „Věstníku král. č. společnosti nauk“ 1909 nové listinné zprávy týkající se jeho processu a justifikace od vídeňské vlády. Z nich vychází na jevo, že církevní i světské úřady (pražští arcibiskupové Salm, Chlumčanský, solnohradský Gruber, štyrsko-hradecký biskup Zängerle, studijní komisse, gubernium pražské atd.) vesměs co nejvřeleji Bolzana se ujímaly, že však úsudky a přímluvy jejich u císaře Františka přece nic nepomohly. Helfert táže se tedy, co asi u císaře proti všem těmto instancím v neprospěch Bolzanův rozhodlo, a domnívá se, že nemohl mu odpustiti místo z exhort, kde mluví o době, v níž se zavedou ústavy (Verfassungen), a že na toto místo upozornil jej přemocný tehda Jos. Frint, jehož předepsaného „Handbuch der Religionswissenschaft“ (1805 a d.) Bolzano nepoužíval a věcnou kritikou samolibost jeho byl urazil. Slov „Verfassung“, „Constitution“ před císařem francouzskou revolucí ovšem tak trapně kdysi zkoušeným, nikdo nesměl vysloviti; sám lékař jeho, baron Stifft směl mluviti jen o „Leibesbeschaffenheit“!

*

L. Votkův článek o „Katolické Moderně“ v Osvětě v březnovém sešitě dokončený, zavírá se úsudkem, že „moderna“ musila se rozplizn outi a zaniknouti, poněvadž neměla organisace pro systematickou práci a nezískala laiků pro sebe. Úsudek autorův jest, že mohla způsobiti mnoho dobrého, neboť vyburcovala velmi mnoho lidí k nadšení, obětavosti a práci. Násilí je udusilo. Sám však poukazuje při líčení vývoje moderny té, že moderna tak zvaná „trhavá“ a „celibátní“ ruchu nejvíc škodily. A škodily mu ani ne tak u církevních vrchností, jako u laiků! Ti laici, kteří by se k opravným snahám moderny a jejímu novému svěžímu duchu byli přidali, odpuzeni byli malicherností zmíněných proudů. Neboť moderna mohla získávati stoupence mezi věřícími laiky, nevěřící a zcela lhostejní se ani pro tento směr nemohli rozehřáti a napadali jej stejně jako starý konservatismus od počátku.

Myslíme však, že duch obětavosti, radostné práce a práce v nových obzorech nikterak nezanikl zaniknutím některých orgánů moderny. To potěšitelné z moderny právě zůstalo a žije dále a rozvíjí se na všech stranách. Vždyť nikdo z těch, co v čele moderny stáli, péra neodložil, ruky do klína nesložil. Co odpadlo, byly jen mrtvé duše, a co utichlo, byly jen prázdné duše, které do prvního hluku a vření kromě svých osobních věcí nic jiného nepřinesly a přinésti nemohly. Kde byla skutečná hřivna objevena, ta zůstává dosud na stole penězoměnců vložena a přináší užitek.

Mezitím co „česká moderna katolická“ zaniknutím „Křesťanské Myšlenky“ zůstala bez časopisu téhož rázu, jaké měla v „Rozvoji“ a v jeho následnících, vydávají němečtí modernisté v Mnichově dále

svůj organ, ovšem pod novou laickou (Dr. Engert) redakcí a novým titulem („Das neue Jahrhundert“, dříve „Das XX. Jahrhundert“). Orgán tento zůstal úplně na úrovni „rvavé a dravé moderny“ dřívější. Brojí proti celibátu, disciplině, poslušnosti a všem těm nepříjemnostem života, s jakými potkává se na cestě své každý reformátor a přemrštěný revolucionář.

V „Katholiku“ mohučském za to pojednává professor Bierbaum o názorech professora a učence starokatolického Karla Jentsche (bývalý katolický bohověd), jenž svými jinak střízlivými názory a dovedným slohem získal si široké čtenářstvo. Ve spise „Křesťanství a církev v minulosti, přítomnosti a budoucnosti“ vloni vydaném zavrhuje tento instituci celibátu v katolické církvi jako vzniklou úplně proti duchu a nauce pravého křesťanství. Se stanoviska dogmatického, historického a přirozeného krátce vyvrací Jentschovy úsudky a končí výrokem protestanta, curyšského professora F. W. Foerstera: „Celibát jest nejen hierarchickou institucí, ale spolu zařízením na obranu rodinného života, heroickým útokem na neomalenost přirozeného pudu, který stále více vymahá, čím více se mu povoluje a jehož diktatura může zlomena býti jen odříkáním ve velkém slohu prováděným.“

*

Ukázky z prací kanonické reformní komisse potvrzují, že reforma chce právo církevní přizpůsobiti poměrům časovým. Minule uvedli jsme ustanovení o biskupských visitacích a návštěvě sv. Petra v Římě. Italské listy přinášejí však i nové další ukázky. Tak milanská „Unione Cattolica“ přinesla v polovici měsíce zprávu o zásadách, na jakých bude upraveno manželské právo. Nerozlučnost manželství bude ovšem uchována bez výhrady jako dosud. Z překážek manželství bude vypuštěno za to mnoho. Překážkami na příště nebudou třetí a čtvrtý stupeň příbuzenství a švakrovství, ani druhý stupeň, týkající se tohoto třetího a čtvrtého. Duchovní příbuzenství (ze křtu a biřmování) nebude nijakou překážkou manželskou. Zasnoubení a matrimonium non consummatum, adopce rovněž nebudou překážkami. Doba ku sňatku požadovaná se však pravděpodobně zvýší u mužských ze 14 na 18 let, u ženských ze 12 na 15 let věku. Kde je zaveden sňatek civilní, nesmí kněz k sňatku církevnímu přivoliti, dokud všecky podmínky občanského zákona nesplněny. Je-li náhlý čas, smí sezdati jen po písemném a před svědky daném závazku, že snoubenci zákonu občanskému ihned vyhoví, jakmile budou moci. Spor, kdy sňatek podle kanonického práva dovolen, podle občanského nedovolen, řeší biskupský soud. Rozvod od stolu a lože dovoluje se při: heresi, odpadu, nevěrnosti manželské, těžkém poranění, nakažlivé nemoci; odloučený život manželů smí však až po prohlášení církevního diecesního soudu nastoupiti. Ohlášky církevní právo na příště ne-li odstraní, tedy aspoň ze tří na jednu ztenčí, a ani té jedné nemusí býti, když je farář jist, že překážky není; bere však potom odpovědnost na sebe.

Je to jen zatímná zpráva a neúřední, ale pravděpodobná. Ostatně reforma komissí usnesená nebude definitivní, nýbrž podrobí se pak

teprv diskussi v diecesích. V tom ohledu jistě ještě i tato určení by na mnohých místech snesla podle poměrů volnější či těsnější úpravu.

*

J. Bessmer S. J., zabývající se psychologickými záhadami náboženství a života, referuje v 2. sv. „Stimmen aus Maria Laach“ o moderní sektě „rozličnými jazyky mluvících“. Bratři a sestry těchto náboženských obcí napodobují letnice jerusalemské, kdy Duch svatý sestoupil na apoštoly, kdy naplněni byli Duchem svatým a počali mluviti různými jazyky. Na schůzkách svých modlí se o Ducha svatého a čekají netrpělivě, až začne procházeti a prochvívati tělem jejich. Vznětlivější z nich počínají sténati a vzlychati, dostávají konvulsivní křeče, počínají blábolit nesrozumitelná slova, a za nimi pak už zachváceno bývá celé shromáždění. Dostavuje prý se dokonce i ono mluvení rozličnými jazyky. Zcela neznámé řeči vycházejí z úst, lidé znající je, jsou-li náhodou přítomni, bývají prý překvapeni, slyšíce najednou zvuky a nadšená slova, obyčejně velebení Hospodina, oslavování Ježíše, zkroušenou zpověď, palčivé výčitky a pod. obsah — o čemž osoba mluvící ovšem neví. Neví co znamenají slova, jež jí duch na jazyk přinesl, a jaký jest obsah řeči její. — Bessmer popírá a odmítá pravdivost zpráv tuto poslední okolnost líčících, ježto pocházejí z úst lidí v abnormálním, vzrušeném stavu se nacházejících, a většinou z Indie a Ameriky! I v Evropě sic o podobných případech mluví, ale řidčeji a s reservou. Zjevy na schůzích „mluvících bratří a sester“ autor svádí na tři skupiny: neartikulované zvuky, sténání, vzdychání, křik, výskot a jásot. Ty první projevy nepovažují se ještě za účinek dobrého ducha, jsou to démonické otřesy, tělesná příprava na přijetí „Ducha svatého“. Druhá skupina zjevů jest vyrážení slov nahodile skládaných, cize znějících, jimž nikdo nerozumí (na př.: „tangala singala sing sing. mangala mangala mang mang mang“ nebo: „šelo ma dal badad vočikrej“ a pod.). Třetí skupina zjevů jest řečnění a výklad nad stav řečnící osoby povznesený. Mluví domácím jazykem svým, ale nadšeně a ohnivě a často nad obyčej výrazně a případně. — Ale praví „buditelé ducha“, jak se sekty ty nazývají také, nepokládají tento zjev ještě za „mluvení jazyky“, nýbrž za prosté proroctví. Za vrchol duchovního povznesení a osvícení však pokládají až ono „mluvení jazyky“. — Bessmer uvádí podobné případy i ze somnambulismu a hypnotismu, jež často se dají vysvětliti osobní strojeností a podvodem. Nervovým vzrušením a duševním vytržením v kroužcích „buditelů ducha“ a „mluvících jazyky“ vysvětliti prý se dají pouze nesouvislé, bezsmyslné výkřiky a blábolení, nikdy však účelná, rozumná duševní práce.

Toť pravdě nejpodobnější. Zajímavý je na celém tom hnutí protestantského moderního pietismu, jenž je většinou zjevem z měst, a to hlavních a velkých měst, ona náklonnost mass ke vzrušování duševnímu. Vidíme ji ve všech krajích, a národech, ve všech náboženstvích a vždy jako projev nejsilnější, náboženské mysli, u divochů tvořívá vrchol náboženského kultu, ve spořádaných společnostech pohlížejí však na ni jako na výstřelky blouznivého ducha, jež v úředním kultě místa nemají.

Proto se uchyluje k sektám a zakládá je. U nás máme či lépe měli jsme místo „buditelů ducha“ spiritisty, kteří sbírali vesměs lidi se stejnou náklonností. Ta lehká víra lidu v zázračná zjevení (Sukdol, Pyšely atd.), ta touha lidu zrovna po tom, aby se stalo někde něco divného, napínavého, jest rovněž téže kategorie, zjev to jistě psychologický: socialní vzrušování — snad dokonce i fysiologicky pro lidský rod potřebné.

*

Ve žlutých sešitech („Hist.-polit. Blätter“) ve svazku 3. a 4. projednává bezesporný znalec professor M. **Paulus** znova otázku, **hlásal-li Luther, že kacíři mají býti trestáni smrtí i od světského ramene.** Tuto výtku Lutherovi učiněnou rádi by byli protestanté smyli a dovozovali všemožně, že Luther kázal bojovat proti bludu jen duchovními prostředky a jen od církevních představených. Ale M. Paulus dokazuje, že Luther měl sice v počátku tyto názory a hlásal je, avšak pouze do roku 1550. Od toho roku káže i světské vrchnosti užívati meče proti bludařům: nejen přikázati jim mlčení, jak říkal dříve, ale zpříma vyhubiti je.

*

Assimilační snahy náboženské jsou dnes zjevem mocnějším, než indifferentismus a protináboženský ruch, i silnější než kterýkoliv jiný ruch sektařský. Nálada úcty a vážnosti před všemi vírami nebo aspoň před hlavními (křesťanství, židovství, islam, buddhismus a konfucionismus), přiznávání jim všem oprávněnosti, a přátelské vyrovnávání a společenství mezi nimi všemi jest dnes charakteristickou známkou, jež pronikla do všech tříd hlavních náboženství světových. Z křesťanských vyznání nejvíce nadchnut je tímto hnutím protestantismus; katolicismus měl podobné výhonky v modernismě. Liberálové všech křesťanských vyznání jsou této náladě už samo sebou přístupni. Judaismus západní Evropy a nového světa je celý v ní. Buddhisté i Konfuciovi stoupenci hnutí smiřovací a vyrovnávací hlásají jako povinnost svého systemu. Exklusivním zdál se nejvíce islam, nepřístupným až k fanatismu. Ale islam objímá národy přerůzného druhu od divochův až k vysoko civilisovaným. My pak nejvíce slyšíme a čteme o nejbližších málo kulturních jeho vyznavačích Evropy, Malé Asie a severní Afriky. Zatím však tu v sousedství Evropy není pravé zřídlo ani střed islamismu přes to, že sultán turecký se za vševládce islamu prohlašuje. Islam žije kulturně dnes hlavně v Indii, a tu proniknut jest rovněž tímto liberálním hnutím všenáboženského vyrovnání. Mohammedanismus indický zmítán byl různými naukami a sektami po celá dvě století minulá, ale všecky je přestál bez úrazu. Až působnost nových lidí, v Anglii vzdělaných, západní školy a kulturu i do své vlasti zavádějících, způsobila široký a trvalý převrat v něm. Hlavní zakladatel politicko-náboženské liberální strany, chan Sajjed Ahmed (1817—1898), osnovatel filosoficko-náboženské akademie Aligarské, jakkoli zprvu nenáviděn a pronásledován souvěrci svými pro liberalismus svůj, na konec života svého opanoval všeobecné mínění celé severovýchodní Indie

i Pandšabu, a také konservativní stará strana pod vlivem jeho strany zmizela, vlastně přetvořila se v podobně liberalisující. Bývalí členové ligy panislamické dnes jsou horoucími hlasateli míru a kosmopolitismu národního i náboženského. Šejch Mušir Hosain Kidvaj vyznal předе dvěma lety jako bývalý sekretář panislamistické společnosti londýnské, že úkolem panislamismu je založiti společnost mezinárodní, v níž by každý člověk ať jakékoliv národnosti a jakéhokoliv náboženství měl stejně oprávněný podíl. Stačila by víra v jednoho Boha, některé společné zásady mravní a naprostá vážnost a úcta k náboženství druhého: žid by nesměl hanobit ani Krista ani Marii, křesťan by nesměl podezřívat Mohammeda atd.; všichni, třebas nemajíce společného ritualu, byli by sjednoceni stejnou myšlenkou bratrství a rovnosti. Kidvaj míní, že Koran sám nazývaje musulmany „národem sprostředkujicím“ už je k této úloze vychoval. Společnost tato také vloni založena. Zjev hnutí indického doplněn ještě i vítězstvím Mladoturků, podobných to liberálů, jen že méně osvícených a méně mocných v lidu, než jimi jsou indičtí liberálové.

Anglikánští missionáři indičtí od tohoto hnutí liberálně-kosmopolitického slibují si veliký úspěch pro křesťanství v budoucnosti. Vzdorovali musulmani indičtí stejně vytrvale a příkře veškerým pokusům missijním, jako jim vzdorují mohammedáni všech jiných zemí a národů. V Indii obojí missie jak katolické tak protestantské zakládány dosud jen mezi přívrženci indických sekt náboženských (buddhistův a brahmanistův). Ale naděje v liberalismus mohammedanský skládaná jest marná. On nejen že neučiní Indy pro křesťanství přístupnější, naopak zničí v nich všechen cit náboženský planým racionalismem. Spíše tento islamismus jest i sám nebezpečím pro křesťanství. Neboť čím větší bude styk národů, tím účinněji budou se stírati z nich osobité zvláštnosti jejich, a tím přirozeněji bude nastupovat vyrovnání a ujednostejnění názorů, zvykův a způsobů, snad ani náboženství nevyjímaje. Liberálové všech zemí a národů, všude stejní, porostou významem a mocí na zpovrchnění a zjalovění duchového života.

*

U příležitosti znovu objevení Halleyovy komety kolportuje se v nesčetných versích a otiscích mylná zpráva, že papež Callixtus III. v r. 1456 nařídil veřejné modlení, processí, a dokonce zavedl polední zvonění Anděl Páně na odvrácení zla, kometou věštěného, ba kometu dokonce exkomunikoval! Zprávy tyto jsou jak vloni na podzim znovu důkazu se podjal hvězdář vatikánský J. Stein, úplně mylny a nesprávny. Papež ohromen ještě pádem Cařihradu když dosedl 8. dubna 1455, počal ihned hlásati křížovou výpravu proti Turkům. Ale nenašel nikde pochopení. A Mahomed II. vida, že nic se nikde nehýbe, chystal se k dalšímu postupu. Král Ladislav (Pohrobek) s uherskými a českými stavy domluvil sic r. 1456 výpravu proti Turkům, ale až na podzim. Zatím v červnu už přitáhl Mahomed proti Bělehradu a oblehl jej. V Římě byli tímto postupem Turků hrozně přestrašeni a zarmouceni. Proto papež ve své úzkosti dne 29. června 1456 vydal bullu ke všem

biskupům křesťanského světa, v níž vyličuje své snahy o sebrání loďstva proti Turkům, o vypravení křižáckého pochodu, ale o bezúspěšnosti všech vyhlídek na lidskou sílu a pomoc. Proto káže obraceti se k Bohu, aby on dal vítězství. A poroučí při mši svaté bráti modlitbu „contra paganos“, na poledne zvoniti jako večer a věřící ať se při tom modlí třikrát Otčenáš a Zdrávas (ne Anděl Páně, jak večer už tehdy bylo zvykem) za odvrácení nebezpečí tureckého; a každou první neděli v měsíci ať se konají prosebné průvody. A když Jan Vajvoda (Huňád Turky se 7000 chrabrých slovansko-rumunských svých vojínů od Bělehradu zapudil a Mahomed sám raněn odtáhl, (stalo se 21. a 22. července), tu zpráva tato došedši 6. srpna do Říma vzbudila velikou radost. Papež mluvil stále jen o největším hrdinovi křesťanském a těšil se, že Bůh tu skutečně sám zasáhl pohnut prosbami věřících. Ale radost papežova netrvala dlouho, neboť mor zuřící tehdy po Evropě a také v Uhrách zachvátil i srdnatého Jana Vajvodu 11. srpna a 23. října také i Jana Kapistrána, jenž sbíral svou výmluvností velmože proti Turkům, a v jehož slovo papež mnoho nadějí skládal. Na počest došlé zprávy o Vajvodové vítězství 6. srpna papež zavedl svátek Proměnění Páně a týž den za rok (1457) sám utrápen a zklamán ve svých nadějích na svornost a ochotu křesťanských knížat, odebral se na věčnost, stařec 79letý.

Kometa za těchto okolností skutečně se ukázala. Viděna byla od 8. června do 8. července 1456. Její zjev zaznamenán ve spisech současníků velmi hojně. Ale ve spisech po papeži Callixtovi zachovaných se zmínka o ní neděje. Také ze současníků Callixtových, kteří o kometě mluví, ani jeden nepraví, že by papež byl k vůli kometě nařídil modlení, nebo polední zvonění ustanovil. Zůstávají jako původcové této legendy dva historici papežští, ne současníci, ale ku konci století píšící: Štěpán Infessura ve svých „diariích“ a Bartolomeo Platina (Sacchi) ve svých životech papežů od Krista až po Sixta IV. Poněvadž Platina byl první soustavný historik papežství a psal slohem vytříbeným a velmi zajímavě, byl proto hojně čítán a citován. Ale kritikou dějepisnou dílo jeho nikterak nevyniká. Vždyť také dostav úkol ten od papeže Sixta IV., svého příznivce, v r. 1472 už roku 1474 přinesl dílo hotové. Sám tvrdil ostatně, že dbal v něm především slohu a dikce, aby podal dílo uhlazené. Platina zjev komety a bullu papeže Callixta spojuje řečnickým obratem takto: „Zjevila se tehdy po několik dní červená veliká vlasatice, již tehdejší mathematikové připisovali, že zvěstuje veliký mor a hlad a nějakou velikou pohromu. Pročež Callixtus, aby smířil hněv Boží, nařídil na několik dní (!) průvody prosebné, aby kdyby mělo lidem hroziti nějaké neštěstí, všecko to Všemohoucí Bůh aby obrátil a shrnul na hlavy Turků, nepřátel křesťanstva. Nařídil ještě, aby ustavičnými modlitbami Pán se usmířil, aby v poledne se zvonilo a věřící aby připamatováni byli modliti se k Bohu, aby pomohl těm, co bojují stále proti Turkům.“ A na to už Platina přechází k Turkům a mluví o nich, o **kometě a její hrůze nijak se už nešíří.**

Hrůzy té asi nebylo. Sic jinak Platina nebyl by si dal ujíti příležitost, aby na ní své rhetorické dikce nezkusil. On sám v Římě

nebyl v r. 1456 a okolí papežského neznal. Psal tedy jen z doslechu a co se mezi Římany o zjevu před 17 až 18 lety uplynulém vykládalo. Druhý historik Infessura ve svých dennících (Diarii) už je hovornější o oné kometě, ale klade ji do července, „měla veliký ohon, který se obracel k východu a po ní byl v Římě veliký hlad a mor a válka a vraždy a proto v Římě byly nařízeny průvody, aby Bůh odvolal všecky trestající výnosy své.“ Jak zřejmo, vypravuje také jen z doslechu a bez kritiky a bez rozlišování. Z těchto dvou referatů, ale hlavně z Platinova povstaly však později hotové řetězy báchorek. Tak už Seth Calvisius (1556—1615) ve svém „Opus Chronologicum“ v Lipsku 1605 vydaném cituje Platinu, ale přidává ze svého, že papež Callixtus byl „kometou postrašen“. Stanislav Luběnický, polský mathematik ve svém „Theatrum Cometicum“ (1668 v Amsterodamě), uvádí jen výrok Calvisiův, Platinu už nezná. Francouzští historikové Fleury (1725) a Fabre v „Historia ecclesiastica“ dodávají rovněž ze svého: „Lid byl tehdy přestrašen zjevem komety, a papež strachu toho využil a nabádal k modlení a dobrým skutkům na odvrácení nebezpečí tureckého“. Frant. Bruys v Historii papežů roku 1733 opakuje domněnku Fabrovu, ale jest už štiplavější: „Papež jako chytrý člověk využil pověrčivosti a bázně lidu...“ Laplace pak ve svém díle „l'Exposition du système du monde“ rozvinuje už dále báji: „papež Calixtus nařídil veřejné modlitby, v nichž užíváno zaklínání proti kometě a proti Turkům“. Francouzský básník Daru († 1829) v básni nadepsané l'Astronomie má pak básnický popis téhož zjevu už takto: „Calixtus oči v slzách, čelo posypané popelem, zaklíná kometu, předmět tolikė hrůzy!“ A hvězdář Fr. Arago v Revue des deux Mondes 1853 píše už: „Zjevem komety roku 1456 papež Callixtus tak byl postrašen, že nařídil po jistý čas modlitby veřejné, a v čase tom vždy na poledne se zažehnávala (exkommunikovala) kometa a spolu s ní Turci, a ježto ochotně se lidé tehdy nařízení tomu podrobili, upevnil zvyk ten i nadále a dodnes se na poledne vyzvání!“ Podobně Camille Flammarion ve svých Les Merveilles célestes roku 1865 mluví o tom, že papež zaklínal kometu i Turky. P. Stein uvádí i rozpravu vloni na jaře vydanou od ředitele královské observatoře římské E Millosevicha, v níž totéž tvrdí o strachu Turků i křesťanů před kometou, o papežově anathematisování komety, o bitvě pod Bělehradem 9. srpna za největší záře kometiny, jež viděla na bojišti 40.000 padlých pod hrdinným útokem Hunyadovým. Co slovo, to omyl: papež neanathematisoval, bitva nebyla 9. srpna, ale 21.—22. července, kometa nezářila už 9. srpna na nebi, neboť přísluní měla 8. června, a tak v polovici července už se asi ztratila. Kdyby byla zářila nad bitvou 21. až 22. července, bylo by to leda od 7·20 hod. večerní (od západu slunce) do 9·45 hod. do západu komety, tedy nějaké dvě hodiny, a to ještě matnou září. P. Stein vede ještě revue celé řady učenců nekritických míchající všecka možná data, živé s mrtvými, údaje zmatené předvádějící — a smějící se při tom lehkověrnosti papeže Callixta!

Už před Steinem v r. 1858 historik francouzský la Faye dal si na tom záležet, aby objevil, co je pravdy na této historce. Pročetl

bullu Callixtovu z r. 1456 a jal se protestovati proti báchorce všude šířené — ale marně. Jeho protesty zanikly a po 40 letech učení i neučení historikové a astronomové opětují tutéž bájku znovu a budou ji zajisté opakovati i při příštím objevu komety v r. 1985. Také české brošurky o kometě Halleyově ji „poctivě" uvádějí. Nejdůkladnější dosud a nejlepší české dílo hvězdářské Grussovo „Z říše hvězd" zmiňuje se jen o strachu papežově a o modlitbách proti kometě a Turkům. V přednáškách o kometě letos rozletí se báchorka ta rovněž z tisíce úst do milionů uší. I professor brněnské techniky Dr. Vladimír Novák uznal za dosti „vysokoškolské" v přednáškách tuto pitominu uvésti; vůči církvi páni vědcové nejsou tuze úzkostliví, co rozšiřují, zda pravdu či lež, jen když je to jejich „věda". Zanikla-li dosud Fayeova korrektura Platinova podání, nezanikne snad na příště Steinova. Ač-li se i tu neosvědčí znané: „Catholica non leguntur" — katolických prací vědeckých si svět nevšimne!

*

V „Revue Franciscaine" počal polský kanovník professor Albert Koskowski uveřejňovati úryvky ze své historie současného katolicismu v Polsce. Čísla první letošího ročníku přinášejí jakoby úvodem přehled vývoje do r. 1830 a po 1830 do 1863. Jiné úryvky uveřejnil autor v letech minulých v některých jiných katolických revuích francouzských.

Lvovská rusínská „Niva" žaluje na rozhárané poměry církevní mezi Rusiny v Americe severní. Ani milost povolená Svatou Stolicí Rusínům americkým, že jim vyslán zvláštní biskup jejich obřadu a oni v celé severní Americe z právomoci latinských biskupů vyňati a jemu podřízeni, nevedla k nápravě. O. Soter Ortyňskyj dojev 27. srpna 1907 do Ameriky ani svým kněžstvem nepřivítán. Nikde nic nepřipraveno, nesorganisováno; kněžstvo jakoby nerado a nedůvěřivě poddávalo se nově utvořeným poměrům. A nastaly také ihned protiakce a protiproudy: že přichází, aby vše zlatinisoval, aby zkazil obřad východní, aby kněžstvo ujařmil, a konečně řecko-katoličtí Rusíni uherští začali se odtrhovati od haličských, že oni s nimi nechtějí nic společného, že budou sami pro sebe (starost maďaronů, aby se Rusíni v Americe nezpanslávštili!) Sídlem americké rusínské církve určena Philadelphia, ale i to se mnohým nelíbí o, chtěli míti biskupa jinde a blíž, nebo dokonce více jich! Že kněžstvo samo je většinou vinno těmito poměry, už dříve jsme sdělili. Vinu rozvratu americké církve připisují též propagandě pravoslavných.

Proti memorialu 25 staroruských kněží lvovských podali vůdcové mladorusínů lvovských (laici) nové memorandum arcibiskupu Šeptyckému a trvají v něm na všech obviněních propagandy pravoslavné, jíž staroruská strana provozuje! Mladoruský kněžský orgán „Niva" trvá na týchže obviněních, jež též častěji přináší proti druhé straně. Propaganda taková prý jest, možná i bezvědomá, náklonnost k pravoslavným mezi kněžími a lidem staroruským. zdá se jim, že jde za meze dovoleného kulturního společenství. Také jeden doklad ze slovanského smiřování církve východní a západní!

Ruské úřady stíhají urážky, útoky a nadávky polských katolíků na mariavity činěné jakožto urážky církve státem uznané. Chtějí tím pomoci nové církvi stále víc klesající.

Opolská záležitost skončena v dumě v neprospěch Poláků. Duma většinou z pravice a centra složenou přiznala věc za odbytou a prohlásila přání, aby úřady dbaly o zmírnění protiv a zabraňovaly agitacím náboženským té i oné strany.

Vnitřní rozpory v duchovenstvu ruském nejen že neslábnou, ale ještě se sesilují. Zadržovaná a nesplněná dávná přání strany reformistů, sesilený tlak konservativně byrokratický vyvozují stále větší napjetí. které zdá se, že přece jen zdola vybuchne nějakou ostřejší formou.

Viděti to z řádků „Golosu Moskvy“, jež připojuje ku projevu známého poslance biskupa Eulogia (z umírněné pravice), jejž učinil při jednání o rozpočtové položce na Sv. Synod. Žádal totiž jménem všech kněžských poslanců v dumě, aby všeruský církevní sněm (sobor) co nejdříve byl svolán, on že jest dnes jediným prostředkem pro ozdravění církevních neduhů. Orgán moskevských oktabristů, tedy strany polokonservativní, k tomu hořce dodává: Plamenná slova biskupa Eulogia vyzněla na plano, vždyť vladyka vidoucí veškeru církevní rozháranost sám nejlépe ví, že „sobor“ svolán nebude. Bojí-li se synod sorganisovat farní obce, to o tolik více se musí báti celého církevního sněmu, oč sněm ten jest větší než pouhá prvobuňka ruské církve. Kdyby tak možno bylo sezvati „sobor“ složený ze samých biskupů-mnichů pod vedením synodalního oberprokurora, pak by sobor svolán byl už zítra. Ale tento sobor by se církevními záležitostmi neobíral, vždyť biskupové a oberprokuror dnes mají všecku moc v rukách, ale o církevní záležitosti se nikterak nestarají. Takový sobor nebyl by nic platen. Ale tu na zlost synodalitů-mnichů existuje carský úkaz, podle něhož budoucí sobor má se skládati z biskupů, zástupců bílého (světského) duchovenstva a ze světských věřících. A takového sněmu synod nemůže připustiti, neboť první co se na sněmu tom usnese, bude nekanoničnost a licoměrnost tohoto synodu samého. Petr Veliký, když toto zřízení zakládal, ani nejmenší starosti neměl o církev samu. jemu šlo o stát; stát měl dostati v moc církevní správu. Nynější biskupové vyrostše v tomto pořádku, nemohou si sebe sami představiti bez něho, bojí se, že se jim bez něho veškerá půda propadne pod nohami. A kromě nebezpečí. jež synodu hrozí, také všecko to hospodářství konsistorní by se na sněmu najednou provalilo, a nedalo by se nikterak hájit a zastávat.

*

Mnoho hluku natropil zákaz už i z dřívějška svými boji známého saratovského biskupa Hermogena, který zakázal zádušní bohoslužbu za ředitelku divadla a herečku V. F. Komissarževskou, jíž jí chtělo občanstvo saratovské připraviti, když tělo její vezli ze střední Asie z Taškentu, kde zemřela, do Petrohradu. Zákaz sice později odvolán, ale rozbouření, a to nejen v Saratově, ale po celé Rusi už se neutišilo. Skoro všecky listy hájily současné divadlo proti

církvi. Staré kanony odsuzující divadlo antické (pozdní doby caesarské) nedají se dnes podržeti a obnoviti. Dnes jest divadlo něčím jiným i při své mnohdy přílišné volnosti, nežli čím bylo za Terentia, Plauta a pozdějších. Základ jeho jest mravní a ideální, i když praxe nestojí vždy na výši této ideálnosti. Proto dnes nesmí církev odsuzovat divadlo a herce stejně jak to činila ve 3. a 4. století. Konečně se jiní obrátili i proti tomu zvyku „panichid“. Proč vůbec liberální a beznáboženské vrstvy občanstva chodí za církví a žádají po ní něco, co v očích jejich nemá síly. Jdou do chrámu, chodí tam s místa na místo a baví se, mezitím co se v oltáři pěje a modlí. Nač tam chodit? Ať se zařídí pro takové vrstvy občanské panichidy, pohřební a smuteční slavnosti bez církve. A k tomuto odcírkevnění inteligence ruské radí samy konservativní „Sanktpetěrb. Vědomosti“.

*

Ruská akademie vědecká poslala do Říma roku 1902 jako svého referenta a historického pracovníka ve vatikanském archivě, professora jurlevské university E. F. Šmurlo. Jiné národy hned po otevření archivu vatikanského Lvem XIII roku 1880 zřídily tam celé sbory pracovní (německý historický institut, později rakouský historický institut, ovšem pro veškero studium historické), Rusko nevyslalo nikoho, leda až akademie sama vypravila professora Šmurlo jako specialistu o italsko-ruských stycích. Z výpravy této vyplynula už dvousvazková práce, v prvním díle professor Šmurlo popisuje historii a rozdělení i obsah archivu vatikanského, v druhém obírá se působností polské nunciatury, jež trvala od 1560 do 1803 roku) a z jejíž spisů mnoho odnáší se k Rusku.

V „Ruském filosofickém spolku“ petrohradském velebil nedávno (24. února) známý náboženský filosof ruský N. A. Berďajev katolicismus, podávaje charakteristiku francouzského spisovatele Huysmansa. Charakterisoval jej jakožto mučeníka dekadentismu, zraněného všemi ranami úpadkového směru, jenž však nepřestal na pouhém rozvratu, ale celou duší zatoužil po vyléčení. Esthetický cit jeho byl mu vůdcem ku prameni života. Zašel náhodou na mši a byl pokořen hlubinou nepopsatelné krásy. Všecky prožité vjemy krásna, gothika, Beato Angelico, renessance, hudba, nekonečná hlubina liturgických slov — vše to stotožnilo se mu v jeden jediný, mohutný, nesmrtelný katolicismus. A v klášteře trappistův uviděl, že v katolické církvi jest i svatost, jest neustálý heroismus modlitby. Jak bídná jest u porovnání s katolicismem všecka ostatní modernost!! K referátu Berďajeva připojila se oživená debata o katolicismu a pravoslaví. Byltě večírek uspořádán na paměť Vl. Solovjeva, předního přítele katolicismu mezi Rusy. Debaty súčastnili se nejlepší a nejznámější lidé z filosoficko-náboženského a literárně-kritického oboru: Bogoljubský, Astrov, Pokrovský, Trubeckoj, Ern, Račinský, Bulgakov a j. Bylo znáti, co přátel má katolicismus mezi pravoslavnou intelligencí, přátel, jež získává ovšem spíše mohutnost vlašsko-francouzské kultury náboženské nežli sama pravda a filosofie náboženská katolicismu, již málo znají.

Ředitel statistické bureau ve Stuttgartě, Dr. H. Zeller, odhaduje obyvatelstvo zeměkoule na 1544·5 milionů duší. Z nich podle náboženství jest 534·94 mil. křesťanů, 175·29 mil. mohammedanův a 10·86 mil. židů, zbytek 823·42 mil. jsou pohané, a to na 300 mil. konfuciovců, 214 mil. brahmanů, 121 mil. buddhistů. Roku 1885 (před 25 lety) byl počet všeho obyvatelstva 1461·28 mil. duší, a z nich 430·28 mil. křesťanů, 230 mil. mohammedanův a 7 mil. židů, pohanů pak 794 milionů. Nejvíce vzrostla tedy populace křesťanská, mohammedani pak doznali dokonce velkého úbytku. Kdyby vzrůst křesťanství šel i dále stejným krokem, tu by asi v 60 letech příštích křesťané čítali větší polovinu všeho obyvatelstva zeměkoule, kdežto dnes jsou ještě jen velkou třetinou.

*

Církev anglikánská popřává jak v liturgii, tak v náboženském vyučování značné místo Starému Zákonu; často bylo v ní již i na to poukázáno, že by pro náboženské a mravní vzdělání dětí stačilo opírati se jen o Bibli. E. Mercer, anglikánský biskup, táže se v „Hibbert journal“ (09), zda Starý zákon vskutku možno bráti za vhodnou knihu-příručku (text-book) pro mravní výchov, a míní, že ne, a dí i proč; ne snad proto, že by chtěl popírati „jediné hodnoty tohoto zjevení“, ani mravního vůdcovství Israele ve starém světě; má prostě za to, že Starý Zákon je historie postupného rozvoje k morálce vyšší. Některá období, tohoto rozvoje představují nám ještě mnohé a hrubé nedokonalosti, jež odporují evangelickému ideálu. „To je tím závažnější, že mravní obtíže, jež suggeruje Starý Zákon, nejsou obmezeny na jistý počet episod nebo statí“. Mravní problemy jsou nezrušitelně zapuštěny a spojeny s osnovou celé knihy. „Jak možno doufati, táže se biskup Mercer, že mladistvé mravné nevyvinuté schopnosti naleznou svou nejlepší potravu v řadě příkazů, ideálův a historií, jež skytají tolik obtíží zralejším intelligencím, a jež mohou vyvolati nebezpečné reakce“. Přeje si tudíž toho, co katolíci již dávno praktikují, totiž delikatně vybrané anthologie. Nebezpečenství toto bylo již mnohými anglikánskými duchovními vycítěno, a bylo jemu čeleno tím, že se celé stránky Starého zákona vynechávaly. Tato methoda však, zcela negativní ve své části, jest nezdravá. Okolí, zvyk, síla křesťanského ideálu ovšem umenšují toto vážné nebezpečenství, ale životopis Lutherův na př. prý nám dostatečně ukazuje nebezpečenství, bere-li se Starý Zákon za sudidlo našeho chování. „Pane Bože, volá Luther na př., ježto sedláci jsou takového ducha, je již hodně na čase, aby byli poškrceni jako prašiví psi.“ Něco hrozného a hnusného! Říci, že doba Lutherova vše vysvětluje, je prý, neříci mnoho. A „doba Lutherova, dí biskup Mercer, city Lutherovy jsou nám dosud velmi blízky“. Duch takový cele nekřesťanský se však čerpá z trvalého čtení a obírání se Starým Zákonem. Mercer cituje celou řadu míst ze žalmů; jež dýší vším, jen ne křesťanstvím. Duch dospělejší ovšem posoudí správně místa podobná a zaujme pravé stanovisko k nim, ač i on bude neuvědoměle v jistých momentech jimi ovlivňován, zvláště čte-li ta místa často; jich správné

posouzení není však rozhodně v dosahu dětské intelligence. Katolická církev to již dávno pochopila a proto dítěti nedává do ruky Písma celého. Mercerovo stanovisko je tedy katolické.

*

Předhůzku, jež se někdy činí křesťanství, že jest jen náboženským synkretismem, vyvrací Ermoni v „Revue des idées“ (1909, 4). Je faktem, že křesťanství se rozšířilo rychleji v částech římské říše, jež byly nejnáboženštější, a zvláště v oněch, v nichž panoval kult Mithrův. Co dokazuje však tento historický fakt? Že křesťanství je snad jen náboženský synkretismus, náboženská směs? Nikterak; dokazuje prostě tolik, že duše, s nimiž se setkal v těchto krajích, majíce již jakési náboženství, jakousi náboženskou ideu, byly lépe připraveny na jeho přijetí... Náboženský poklad, jejž tyto duše v sobě nosily, jakkolivěk nedokonalý, byl přece jakousi, byť i nepatrnou spodní vrstvou, jež mohla se snáze přizpůsobiti náboženství Ježíšovu.

Mithraismem a křesťanstvím obírá se i Martindale v „The Month“ (1908, 12.) a ukazuje, že není mezi nimi žádné spojitosti. Mithrova historie (vyjímaje velmi pochybné episody o klanění se pastýřů) nemá nic společného s historií evangelií. Ani kolébka obou kultů, ani směr jejich rozšíření nejsou v nějaké shodnosti. Když se spolu setkaly, dosáhly oba již pokročilého stupně svého rozvoje. Co se týče samotného mithraismu, dovede, přes špatné prvky babylonské, podržeti dosti ušlechtilý zárodek přirozené theologie a jistou dosti vysokou mravní nauku. Náboženský cit, který jej oživuje, má v sobě něco vpravdě zdravého. Těmto elementům také děkuje za své úspěchy. Staticky, velmi rozdílný od křesťanství, nemohl, jak historie dokázala, ani se stanoviska dynamického nijak býti s ním srovnán.

*

Několik kapucínů umínilo si hledati prameny tradice, dle níž Summa sv. Tomáše byla prý položena na oltář koncilu Tridentského vedle Bible a papežských bull, a došli k náhledu (v Revue du Clergé fr. 1909, srpen), že je to dominikánská legenda, jejíž prvé psané svědectví by se nalézalo v Gonetově „Clypeus theol. thomist.“ (1659—1669). Gonet prohlašuje však v II. vydání, že mluvil sine teste jen o víře tradice dominikánské; a pak se odkazuje na řeholníka Tomáše Neapolského, který prohlašuje ve své de Politia Christiana (l. II. c. VI—1647), že prý ví od hodnověrných svědků, že v síni koncilu byl stůl (mensa), „obtížený svatou tíží knih“ a mezi jinými i Summou. Prameny tedy nejisté.

Jesuita Savio rozebírá v „Scuola Cattolica“ (1909) poměr apoštolské Stolice k lidovým náboženským tradicím. Samozřejmě neběží tu o tradice dogmatické, ba ani o tradice vpravdě historické opřené o solidní důkazy, nýbrž o ona vypravování, ony zkazky náboženského řádu, jichž prvé prameny nám nejsou známy a jichž původ tudíž třeba přidělovati oné nezodpovědné a často nevědomé masse, jíž je lid. Často se přihází, že tyto tradice jsou chráněny papežskou autoritou, buď že papežové udělili odpustky kostelům, jež těmito populárními tradicemi

byly vybudovány, buď že tyto tradice byly zaznamenány i v breviři, v martyrologiu, nebo v jiných dokumentech, majících aprobaci církevní. Dvě třídy lidí činí papeže zodpovědny za objektivní pravdivost těchto tradicí: 1. zbožní věřící, jež je přijímají jako pravdy víry a ne bez pohoršení vidí kritickou práci věřících vzdělaných; 2. nepřátelé církve, šťastni, že mohou papeže přistihnouti při chybě. I jedni i druzí jsou v bludu. Takové tradice jsou ryze lidské: můžeme o nich diskutovati zcela svobodně, a církev nepohlížela na ně nikdy jako na část deposita fidei. Zdá-li se, že papežské dokumenty posvěcují tradice tohoto druhu, nesmí se zapomenouti, že explicite nebo zřejmě implicite obsahují slůvka ut dicitur, ut perhibetur, což ukazuje, že apoštolská Stolice nechce zaručovati historickou přesnost těchto tradicí. Papebroch řekl již roku 1696: „de talibus aliud ad quaestionem facti sequitur nihil." Savio činí k tomuto účelu stručnou statistiku o činnosti současné historie. Rok od roku napíše se více než 10 000 článků o problemech náboženské historie. Všechny tradice přicházejí tu pod kritický nožík, a Savio dí správně, že my kněží a řeholníci bychom se měli ujímati iniciativy v této práci. Saviův článek je zajímavý i tím, že je reprodukcí konference jím konané 13. května 1909 v Římě, v schůzi akademie katolického náboženství za předsednictví kardinála Rampolly.

Věda a umění.

Dne 5. března 1910 pozdravili jsme opět v Brně mistra Františka Ondříčka. Náš „král houslistů" hrál kromě Bruchova koncertu z G-mol Beethovenův koncert z D-dur, jenž náleží k nejskvělejším jeho výkonům. V této klassické skladbě, vzniklé roku 1806 v bezprostřední blízkosti tří kvartetů op. 59, čtvrté symfonie op. 60 a téhož roku dokončené appassionaty op. 57, vynikly nejsilnější stránky Ondříčkova mistrovství: lahodná, ušlechtilá vroucnost kantileny v larghettu i jiskřivá křepkost rytmu u větě závěrečné, vše prozářeno uchvacující hloubkou citu a geniální slohovosti přednesu. Netřeba poznamenávati, že vysoké umění Ondříčkovo strhovalo obecenstvo k bouřlivému, neutuchajícímu potlesku. Pořad doplnil věrný druh mistrův, domácí náš virtuos p. Faměra přednesem Chopinova klavírního koncertu z e-mol, op. 11. Skladbou touto pietně vzpomenul zároveň stého výročí narození velikého Poláka, jehož památka jest nám již pro jeho umělecký poměr k Smetanovi svrchovaně vzácnou. Pan Faměra uplatnil dokonale nejen obdivuhodnou schopnost technickou, ale především plné hudební pochopení díla. Orchestrální doprovod obstarala pečlivě kapela pěšího pluku č. 8, kteráž jako vložku sehrála vytříbeně i předehru k Smetanově „Libuši".

Filharmonická Beseda Brněnská věnovala prvý řádný koncert letošní výhradně tvorbě vokální. Ze starší literatury pěkným výběrem vzpomenuto bylo mužských sborů: Musilova z pokladu slovenských písní šťastně vytěženého „Pod javorničkom“ a Rozkošného tónem měkké lyriky působivého „Opuštěného“. Z novinek seznámili jsme se s třemi zpěvy z op. 15 Josefa Suka, jenž lidovost slovanských písní výstižně zachytil v moderním osobitém útvaru, a s mužským sborem „Opuštěným“ op. 37 od Vítězslava Nováka. Srovnání obou na týž text složených sborů Rozkošného a Novákova jest na snadě. Vyvěrá-li vysoké umění Novákovo z křišťálového zdroje opravdové básnické inspirace, jest Rozkošného lyrismus přese všechnu formální vytříbenost povrchní a neživotný. Provedení sborů stálo opět na dokonalé výši dirigentem p. Reissigem dosažené. Všechny skladby vynikly propracovaností a intonací, i v dynamickém a rytmickém přednesu co nejlépe.

Solistou večera byl baritonista královské dvorní opery drážďanské p. B. Plaške. Měkký a přece mohutný, ohebný jeho hlas i výborně zdisciplinované umění pěvecké vyniklo zvláště v dramatisujících skladbách Wolfově „Prometheu“ a Novákově „Balladě o duši Jana Nerudy.“ Pathetické pojmutí „Biblických písní“ Dvořákových nesvědčilo tklivě velebné prostotě jich náboženského citu. Úspěch vzácného hosta stupňoval se od čísla k číslu a vyvrcholil na konec v nadšené ovace, jakých málo u nás pamatujeme.

Sonatové hodiny na varhanické škole, jež tvoří již vážnou součást našeho koncertního života, zakončeny byly Beethovenovým velikým triem op. 97. Účinkující pp. Dědeček (housle), Pavlata (violoncello) a sl. Prokopova (klavír) vyznamenali se opět souhrou přesnou a přiléhavým výrazem oživenou. Ředitel p. Janáček shrnul v této hodině své výklady asi v tato slova: „Napájet“ instrumentální motivy českostí, jest ke zřídlu jen je dovést, do současnosti, do sféry českosti. Řekl bych: přiočkujme je na živé slovo, aby části jeho mízy se zazelenaly, t. j. dejme i instrumentálním motivům strukturu slova, nápěvnou i sčasovací. Tuto rýhu slovesnou ať má i motiv „příznačný“ i „obrazný“ i všechno motivické „stelivo“ i úhelné myšlenky nápěvné. Ještě třeba otázky, je-li tato struktura slovesná tak zvláštní, aby dílo její odlišilo se mezi všemi světové literatury? I na české slovo skládáno a ducha českého nepostřehneš. Není sčasovky českého slova, aby nedala se vměstnat do moderní plastiky sčasovací: ale jsou sčasovky takové rozpínavosti a životnosti, které dělají trhliny v ní, jsou mimo pravidla, jež dělají sloh Beethovenský, Wagnerův, Chopinův atd. Není nápěvku českého slova, aby s celou svojí pravdou, s významem pravým každého svého tónu nenašel v této plastice svého akkordu, jsou však nápěvky, které utéci chtějí akkordu, které rozpučí akkord v jeho pravidelné stavbě taktové. Je zvláštní sloh český, podmíněný v prvé řadě strukturou slovesnou všech motivův instrumentálních a složek jejích: nápěvů. V methodě práce toho slohu, i když by měla na zřeteli typy, není ještě dílo celé. To tají se hlouběji. Devět desetin

našich nápěvův a jejich sčasovek vzniklo ve zvláštních mesologických poměrech: byly do boží přírody skládány. Jejich slovesný takt rozkládá se v délce mohutné, leží na stráních i na údolích. Příměji měří výsost i nadšení. To jest hluboká příčina zvláštnosti jejich sčasovacího slohu. Tuhost vazby sčasovací, k níž dospěla světová literatura, jest výsledkem úzkých stěn: všechna pravidla sčasovací je respektují; sloh jest mezi nimi vyválen. Nadšení Beethovenské ve „Freude, schöner Götterfunke" vznese se na triolách osminových. Sv. Ludmila Dvořákova byla drobná ve výstavním paláci i když 18 kontrabasů leželo v základech. Devět desetin našich nápěvů živých jde jen po stupnici citové, neladí se na akkordu a jeho intervalech a nesléza po stupnicích theoretických. Naše nápěvy nejsou v sklatbě akkordů a stupnic, netřeba unikati jim jednomu, aby absurdně vyplynuly na vrcholcích plastiky Pucciniho a R. Strausse v druhém akkordu; nedělají nových stupnic Rebikových a jeho následníků. Tajnost všech tajností je tato stupnice citová v našich nápěvích. Vniknem do ní takto: Přeneste se rychlostí a lehkostí mluvy třebas po nápěvu „Už je slunko z téj hory ven." Každý se ohlédne, nestojí-li za ním u chaloupky, sotva den v rozsvitu, šohaj furiant. Pohohlasně spěchejte po vlnách nápěvku „Polajko, polajko dávno sme se znaly" — ne jinak krčí se utajená samomluva dívčiny. Tak silny jsou životní nálady! Hrou motivů zdvihly, ponížily po pravdě životní i situační. Jsou-li nám ideálem tyto nápěvy, třeba aby nám byl ideálem i ten život, jež takové nálady rodí — i ta krev. Kdo můžeš za tím ideálem — jdi směle! K ruce jsou bohaté prostředky moderní hudby; máme vlastnické právo na ně; kulturně jsme k nim též dospěli i vývoje jsme se súčastnili. — Proč žádáme českost v hudebním tvoření? Protože v ní jsme jistě ve vlastní pravdě životní; jí se nejlépe a nejrychleji porozumí. Ona potěší, ale též námi otřese.

Po přednášce zavděčil se kapelník p. Pavlata temperamentním sehráním Janáčkovy malé suity pro violoncello a klavír „Pohádka", projevující v každém taktu jadrnou a silnou svéráznost autorovu. Na konec hrál na varhany p. Rangl, varhaník lvovské katedrály, jenž s p. Treglerem uchází se tu o stolici mistrovské hry varhanní. Hra jeho, technicky ovšem dokonalá, imponovala v Bachově Toccatě d zejména stylistickou umírněností, v Mendelssohnově Chorálu s variacemi op. 65 v pravdě uměleckým taktem v užívání rejstříků.

*

Národní divadlo v Brně. Závažnou událostí bylo uvedení libezné Mozartovy „Kouzelné flétny" na repertoir. Mozart byl z nejuniversálnějších geniů, kteří kdy žili. V jeho odkazu jsou zastoupeny všechny obory hudebního tvoření, ovšem i obor církevní. Ovzduší, z něhož vyšel, i vrozené náboženské cítění vedly jej k hudbě náboženské, již obohatil o celou řadu vzácných děl, vynikajících rozechvívajícími akcenty ryzí zbožnosti a hlubokou inspirací. Sílu svého velikého umění uplatnil Mozart nejúčinněji v tvarech dramatických. Dvanáctiletý skládá první operu („La finta semplice"), v šestnácti letech „Mitridata", v dvaceti čtyřech „Idomenea". V následujících jedenácti rocích složil řadu oper,

mezi nimi nejslavnější „Dona Juana“, „Figarovu svatbu“ a „Kouzelnou flétnu“, z nichž první dvě jsou textem i duchem zpěvohry vlašské. V „Kouzelné flétně“ spatřují Němci prvý plod svého národního ducha v hudbě dramatické. Všechny životopisy „Mozartovy i z doby nejnovější (jmenuji jen nedávno vyšlý od Karla Storcka) kladou při „Kouzelné flétně“ důraz na eminentně německé cítění Mozartovo. A přece i tato opera svou hudbou splývá do obecného řečiště kosmopolitického. Trefně bylo řečeno, že „Kouzelná flétna“ je Mozartova opera, ne německá; Mozart sám je představitelem typu i stylu.

Vypravení klassického díla, k poslechnutí tak snadného a přec tak těžkého k provedení, bylo velmi pečlivé. Největší zásluha o krásný úspěch zpěvohry náleží ovšem kapelníku p. Pavlatovi, jenž vykřísl z mistrné partitury živoucí oheň a setřel s ní veškeren prach století. I obsazení — dík nynějšímu dobrému seskupení výkonných sil — bylo šťastné. Výkony všech solistů stály na výši značně přísných požadavků. Též režie vykonala těžký svůj úkol za daných poměrů pečlivě.

Druhé symfonické matinée v Národním divadle mělo zajímavý pořad: předehru k Janáčkově „Pastorkyni“, J. B. Foerstra symfonickou suitu „Cyrano de Bergerac“ a Dvořákovu symfonii z G-dur č. 4. Výstižný rozbor z těchto skladeb vydalo Družstvo Národního divadla z péra prof. Doležila. Provedení všech tří děl za pečlivého řízení kapelníků pp. Pavlaty a Winklera odpovídalo plně pěkné reprodukční schopnosti našeho divadelního orchestru.

Účastenství obecenstva bylo však velmi slabé. Mluví a píše se dnes tolik u nás o uměleckém výchovu a o popularisaci umění. A zatím naše obecenstvo nejraději se dává vychovávati operetními škváry, vrcholícími v hotových pyramidách banálnosti, lákajícími „lehkými“ vtipy a melodiemi, jež lze po prvém poslechnutí zahvízdat. Le public a ses raisons que la raison ne connaît pas. *Jan Kokš.*

*

Z korrespondence Čelakovského vydal ředitel Fr. Bílý první sešit II. svazku. Zabírá 4 léta, celý druhý svazek obsáhne léta 1829 až 1842. Korrespondence ohromně obsáhlá vrhá světlo na všecky možné tehdejší poměry, a to nejen českého světa, ale sahá i za hranice do světa slovanského. Mnohé zjevy osvětluje způsobem překvapujícím, dosud neznámým. Práce vydavatelova jest obrovská, ale také velmi zdařilá a záslužná.

První třída české akademie utvořila na počest zesnulého mecenáše Hlávky 1000 korunovou výroční cenu Hlávkovu, jež se bez konkursu bude udíleti nejlepšímu dílu v posledním třiletí vyšlému, a to z historie, práva a filosofie po řadě.

Bartošův „Dialektický slovník moravský“ doplnil professor Kott a dodatek svůj podal třetí třídě české akademie.

Třetí třída české akademie pomýšlí na vydání nového obsáhlého slovníku řeči české.

V „Národopisném Věstníku českoslovanském“ referuje Josef Páta o studiích lipského badatele folkloristického, Oskara Dähnhardta, jenž od konce let devadesátých zabývá se srovnáváním bájí a pohádek

o přírodě a zjevech přírodních. Svá dosavadní studia, vlastně materiál jejich rozdělil podle Bible na starozákonní pohádky a novozákonní pohádky. Referent lituje, že málo užito českých pohádek přírodních a omlouvá to tím, že v naší folkloristické literatuře pohádky tyto dosud rozptýleny po všech sbírkách a po časopisech a soustavně dosud nezpracovány. Také prý ani všecky nesebrány. Sem ovšem spadají nejen pohádky, neboť těch je celkem málo, ale i pouhé dikce a názory lidové o přírodě, zákonech jejích, původu a účelu věcí, o Bohu, ďáblovi, svatých osobách, o jejich moci nadpřirozené a pod. Názory tyto nejsou vždy oděny ve formu pověstí a bájí, ale podávají se prostě jako lidová přírodní filosofie v poukazech a poučeních starších lidí pro mladší, obyčejně pro děti. Nejde to ani sbírati jich pochůzkou a doptáváním. Jen člověk sžilý s lidem mohl by je podati. A dnes už by musil vybírati je leda ze zastrčených koutů. Neboť škola mnoho z nich rozptýlila, sesměšnila, vyvrátila. Nenalezaly snad nikdy plné víry mezi lidem názory tyto, považovány jen jaksi za poetický názor přírodní, za vtipné vysvětlení (Bůh stvořil včelu, čert mouchu nebo vosu), ale lid se rád jimi obíral. Dnes však už jsou mu protimyslné — nejsou už z jeho ducha, zní mu cize.

„Královská česká společnost nauk" dokonala lonským rokem svůj 125. rok trvání.

Zprávy petrohradské akademie vědecké přinesly ve svazcích lonských (s velikým opozděním vycházejících) celou řadu zajímavých prací ze slovanské kulturní historie. Bobrov podává své příspěvky k ruským literarním životopisům (o Dmitrievě, Lermontově, Grigorovičí, Naděždinovi a Gončarově, o Rakanech Suškova), Brajlovskij podává zprávu o literární družině ruské 17. století pod názvem „Karion" známé; Kašin přináší nevydané práce a zlomky z prací N. F. Ščerbiny; Peretz pokračuje v historii ruského a polského divadla, hojna jsou pak zvláště pojednání z církevní literatury a historie slovanské: Sobolevský vypisuje poslání biskupa Simona z r. 1189, Nikolský o životě a dílech sv. Dimitrie Rostovského, Beneševič armenské zachovalé legendy o svatých Borisovi a Glěbovi, Adrianov a Jacimirský jednání o apokryfních knihách u Jihoslovanu uchovaných. Také folklor zastoupen (hlavně ukrajinský) a jazokozpytná bádání (původ II. a IV. pádu v slovanských jazycích a rozbor čakovského nářečí charvatského).

*

„Zajímavo, že M. Arcybašev je v Rusku méně znám a ceněn než u nás. A netřeba tu mluviti — o vlasti a prorocích . . ." tak končí „Zvon" svuj odmítavý posudek Arcybaševovy už asi čtvrté sbírky. po česku špatně přeložené (Milliony). To my už tak obyčejně po cizině něco chytneme a zkarrikujeme!

Otakar Nebuška uveřejňuje v „Hudební Revue" dopis skladatele J. B. Foerstra, v němž vyličuje studia ke své opeře „Eva" konaná. Nebuška totiž sám vytkl, že skladateli nepopřáno dostatečně poznati slovenský život lidový. Foerster se proti tomu ohražuje, praví, že byl sic na Slovácku v létě, ježto jako professor hudby (v Hamburku) jindy

než v prázdniny nemůže, ale že přes to poštěstilo se mu i v této době práce seznati a viděti mnoho ze slováckého života: zpěvy pastevců, tance a muziky nedělní, svatbu se všemi zvyky před ní a po ní. Studia písně a hudby slovácké i ostatních zvyků a povahy lidové, jež mohl doma z knih prodělati, ovšem neopomenul. — Tak vznikla nejlepší opera česká posledního desítiletí (jak praví o ní brněnský kritik divadelní), podepřená a připravená pečlivým studiem lidu a ne pouhou fantasií umělcovou spředená.

*

Domnělou konversí Miltonovou obírá se článek Thurstonův v „Month“ (1909), v němž dokazuje, že tato legenda o Miltonově obrácení postrádá veškerého opravdového základu. Pak obrací se nedávno odbývané apotheose jeho (300letého jubilea). Jako vždycky v podobných případech, byl to, prý, výbuch kollektivní neupřímnosti, jemuž podlehl i veliký Meredith, kdyžtě o Miltonových verších děl, že Svoboda neměla nikdy vznešenějšího obhájce nad Miltona. Genia Miltonovi upříti nelze, ale třeba doznati, že Milton byl nejméně milování hodný, že byl nejsobečtější z geniův. U srovnání s ním i sám Goethe byl by divem nesobeckosti. Pýcha Miltonova byla nesnesitelna, jeho absurdní nedostatek humanity ještě nesnesitelnější. U něho není v pravdě nic křesťanského. Je biblický, ale ve smyslu, v němž by jím mohl býti nějaký jakobín. Theorie intolerance a náboženského pronásledování, obhájce polygamie a rozvodu, arián, brutální kontroversista i venku i doma, tyran své ženy a svých dcer, — to-li vše víme, pak prý je těžko skloniti se — jak to chce jiný básník — před Miltonovou kolébkou, a děkovati Bohu, že nám v něm dal svědka „všeho toho, co může učiniti ryzí a svobodná Anglie.“ (!)

*

V „Živě“ professor V. Weigner podává přehled studií a názorů, o tak zvaném „člověku neanderthalském“, o jehož zvláštním tvaru usoudili z nálezu lebeční kosti v Neanderthale, jemuž však, jak známo, professor Virchow upřel všecku důkaznost, ale který přece jen objevil se jako jedinec zvláštního typu po Evropě rozšířeného, neboť podobné tvary objeveny pak ve Spy, v Ochozi, Krapině, ve Švýcarech, v Německu, ve Francii. Tvar ten nazván „homo primigenius“ člověk prvotní a tušen v něm onen pratvar člověka vyvinuvší se z předka zvířecího. Poslední dobu studiem tohoto tvaru velmi dukladně obíral se professor Klaatsch a jsou to skoro jen výsledky jeho bádání, jež prof. Weigner shrnuje. Professor Klaatsch navštívil před několika lety Australii a Polynesii a o domorodcích australských tvrdí, že nalezl ještě starší typ člověka než je „homo neanderthalensis“. Tento neanderthalský, nebo „předpotopní člověk“ není prý nikterak „primigenius“, prvotní, nýbrž je to už hodně vyspělá a vyvinutá forma, bližší dnešnímu Evropanu, než plémě australské. Australci ustrnuli prý na stupni člověka třetihorního, na stupni první větve od zvířecího tvaru se odloučivší. Prý i onen „pithecanthropus“ javanský je podobný jednosměrný vyvinutec, který sic není člověkem, nýbrž opicí anthropoidní, která však je člověku

bližší, než dnešní opice anthropoidní, a to proto, že je původnímu společnému pratvaru blíž, než tyto. Tyto pak už dlouhým svojím vývojem se příliš odlišily a odchýlily. Hlavní znaky neandertbalského člověka jsou, že nemá ještě vyvinuté brady, a že má silné nadočnice. Tím se liší od dnešního člověka nejvíce. Typů mezi pratvarem a dnešním člověkem bylo v prahistorii více — neandertbalský jest jeden z nich. Mezi dnešními plemeny nedá se žádné odvoditi jako přímo z něho pocházející. Starší bádání téhož typu (G Schwalbe) vedlo k jednostrannému úsudku o prvotnosti typu toho a o jednotnosti a současnosti jeho se všemi ostatními zbytky diluvialního člověka. Klaatsch starou tabulku genealogickou zvrátil, její jednoduchost rozmetal, a hlásá rozmanitost a mnohostupňovost ve vývoji člověka. Tedy pořád „problem“!

Jeden z předních angloamerických geologů A. Smith-Woodward měl vloni na podzim ve Winnipegu v geologické sekci vědecké společnosti britické řeč o dosahu a významu geologie pro nauku vývojovou. Obyčejně se po geologii žádá, aby dodala nauce vývojové všecky ty mezitvary, v nichž se ten který dnešní druh vyvíjel. Geologie toho podati nemůže a nikdy nebude moci aspoň u vyšších tvarů nikoliv. Ve vrstvách zemských zůstaly uchovány ohromné massy nižšího tvorstva (měkkýšů), ale z obratlovců a zvláště vyšších nemáme takových hromadných pozůstatků. Tu zachovala se sem tam nějaká kost, úlomek, z něhož nedá se mnoho usuzovati (viz „homo neanderthalensis“!) Ale z nižších tvarů a jejich vývoje soudíme pak obdobně na vývoj vyšších tvarů. Ale i když nám geologie nepodává mezitvarů a všech stupňů, přece nám často podává okolnosti s celým vývojem souvisící. V geologii nalézáme doklady toho, že vývoj tvorstva dál se v některých dobách skokem a velmi široko, jinde však nastalo zase uklidnění, vidíme tu, že formy mění se samy v sobě, zdokonalují se nebo vyrozují, ale nových forem nepovstává. V době vývojového ruchu malé a málo odlišné známky stávají se výraznými. Z různých řad dochází vývoj ku stejným, nebo podobným tvarům (ptáci, netopýři, létající ještěři, letouni-ryby). Na sestárlé řadě vývojové vidíme skoro všude stejné známky — stárnutí druhů jeví se skoro všude stejně. První známkou jest: ohromný (jen poměrně často, často i absolutně) vzrůst druhu. Než druh vymře, dosahuje nadměrné velikosti. Drobnější formy se udržují, velké vymírají. Druhou známkou jest: hromadění bezužitečných vlastností, mrtvý materiál výrustků, přívěšků, hrbů, ostnů, rohů a pod. Velice dobře se to dá pozorovati na vymřelém jelenu třetihorním, z pliocaenu do miocaenu a horního pliocaenu až do čtvrtohor druhu původně bezrohému narůstají větší a větší parohy, zprvu jako na lepší obranu, později však na větší a větší překážku, až tvar k životu neschopný vymírá. Není to tedy výběr, není to zdokonalování v boji o život, jakási vnitřní síla žene druh jednostranně ve směru započatém, až se vyžije a vysílí. U jiných obratlovců známkou stáří je bezzubost; tak na př. želvy původně zuby opatřené, staly se bezzubými v době triasu; ptáci ztratili zuby koncem doby křídové. Ryby často ve stáří nabývají úhořovité podoby, druhy touto formou končí a hynou. Často shledáváme

v geologii, že tvar nějaký, velmi čilý a statný ještě a v ohromném množství se vyskytující, najednou mizí s povrchu země. Tak se stalo Dinosaurům ve vrchní křídě. S koncem doby křídové ohromní ještěři vodní: Ichthyosaurus, Plesiosaurus, Mosasaurus mizí, ač byli velmi hojní a po celé zemi rozšířeni, a jen s menšími živočichy pospolu žili, nemusili ubývati tedy nějakému soku svému. Po nich také nenalezáme nijakého velikého, vyššího obratlovce mořského, až koncem eocaenu dlouho tedy po nich přicházejí velryby. Vymření děje se tedy z vnitřních příčin a ne zevnějších. Autor porovnává tuto životní sílu druhů se silou krystalisační.

Palaeontologie a geologie dává tedy dosti často odpověď na různé otázky, ale ještě častěji vede nás k novým problémům. Dnešní geologové nejsou tak domýšliví, jako stoupenci Cuvierovi, aby z jedné kosti, z jednoho zubu chtěli a mohli zobraziti celé zvíře. Ale tolik si troufají přec i z nalezené jedné kosti souditi na stáří a na příbuznost s něčím známým. Geologie a palaeontologie stala se praktickou vědou, přestala bájit a spekulovat To značí: staré theorie (Darwinovy) příliš předčasné, bez oprávněných podkladů, byly sestaveny, a proto vrstvy zemské zjevují nám zcela něco jiného, než co by selekce, přirozený výběr a boj o život chtěly.

Takto tedy usuzuje vývojovec. Ale ostřeji teprv vyjadřují se protivníci vývojové theorie Jeden z nejlepších botaniků evropských (fysiolog rostlin), dánský prof. V. Johannsen vydal vloni své původní dánské dílo z roku 1905 v rozmnožené úpravě po německu pod názvem „Elemente der exakten Erblichkeitslehre". Autor odmítá přirozený výběr, selekci i přizpůsobivost ku prostředí. Selekcí netvoří se nové typy, ale ničí se staré i nové, a přizpůsobení není dědičné a tedy nic pro vývoj neznamená. Johannsen za to přijímá theorii mutační, kde životní síla skokem přetvořuje jednu formu v jinou novou. Francouzský palaeontolog Charles Depéret ve svém díle: „Přetvoření zvířeny", chce, aby pro theorii de Vriesovy „mutace" užívalo se slova „saltatio", a slova „mutatio" užívá sám pro postup vývoje v čase měřený, kdežto pro změnu formy samé užívá názvu „variatio". Tak z „variací v mutacích" sestával by obyčejný vývoj, ale de Vriesův přerod tvorstva by se dál v „saltacích".

Český lékař americký Dr. Aleš Hrdlička udává ve svém spise o indianských kmenech již. Spojených Států a sev. Mexika, že Indiáni mají jako svou plemennou známku konstantní pomalejší tep krve v tepnách a také nižší teplotu tělesnou. Všeobecně také menší jest jejich síla svalová než u bělochů. Tyto známky mohly v plemeni vzniknouti během dlouhých věků výlučným požíváním potravy rostlinné.

*

Dalším bádáním o prvním radioaktivním kovu, jež paní Skłodowská-Curieová „polonium" nazvala, zjištěno, že tento nejdřív objevený radioaktivní prvek je vlastně v řadě jejich poslední. Jsouť totiž radioaktivní prvky výsledkem rozpadání radia, a poslední takový rozpadek je polonium. Doba rozpadu u radia jest 5000krát

delší než u polonia. Dobudeme-li z 5 tun uranové rudy jeden gram radia, dobudeme z nich polonia jen 0·2 miligramu. Na jeden gram polonia bylo by tudíž potřeba 25.000 tun rudy. Jako výsledek dalšího záření polonia a konečné produkty jeho, konstatovala paní Skłodowská-Curieová helium a olovo. Má tím za dokázánu theorii o přeměně prvků jednoho v druhý.

*

Ve zprávách anglické „Královské společnosti nauk“ pokusil se Strutt dokázati stáří naší země z rozpadu látek radioaktivních. Jelikož poslední zplodina radioaktivních hmot je helium, třeba je vypočítati jen, jak rychle se toto helium tvoří, změřiti jeho hojnost a množství dělené poměrnou jednoroční mírou vzrůstu helia, dá nám stáří země. Tak nalezeno, že gram thorianitu dá za rok 37 miliontin krychlového milimetru helia. A v gramu thorianitu nalezeno už toho helia 9 krychlových centimetrů. K vytvoření tohoto množství helia bylo potřebí 243 milionů let. Počítání a měření toto podnikl Strutt dvojím způsobem a vždy mu vyšlo, že podle přetvořování thoria v helium by země měla míti stáří přes 240 milionů let. Geologové stáří země podle usazování vrstev jejich páčí na 300 milionů let, fysikové podle ubývání tepla páčí stáří země jen na 20 až 30 milionů let. Teď geologové v měření radiovém dostali pro svou domněnku dobrého pomocníka, a to fysického. Tak měření podle tepla bude prý třeba opustiti jako nespolehlivé.

*

Po zdařilých pokusech s bezdrátovou telegrafií zamýšlí německá říše zříditi několik stanic pro jiskrovou telegrafii v Jižním moři, ve východní a v jihozápadní Africe a v Kamerunu, takže všecky kolonie německé budou bezdrátově korrespondovati jednak mezi sebou, jednak i s říší v Evropě. Za to telefonii bezdrátové daří se dosud špatně. Šef námořnictva Spojených Státův amerických vyjadřuje se o ní ve své zprávě ze dne 1. ledna 1909 takto: „S bezdrátovou telefonií činěny byly pokusy na různých válečných lodích, uspokojivých výsledků však docíleno nebylo. Lze však doufati, že sprostředkování rozhovorů touto cestou bude umožněno v dozírné době.“

*

Novoscholastická škola, representovaná dnes výborně lovaňskou universitou, vyvolaná k životu encyklikou Lva XIII „Aeterni Patris“ a na vysoký stupeň přivedená znamenitým filosofem a organisátorem Mgr. Mercierem, byla, jak již i tu bylo svého času upozorněno, převedena do země od ní duchem se lišícího thomismu, do Italie, a to hlavně působením učeného františkána Gemelliho. Orgánem jejím jest důležitá revue „Rivista di filosofia neo-scolastica“, vycházející ve Florencii redakci Canellovou a Gemelliho. Obsah prvých čísel a její program ukazuje, že jest italskou sestrou lovaňské revue „Revue néo-scolastique“; v programu svém nazývá kardinála Merciera „il genialissimo fundatore della nostra scuola.“ Svatý Tomáš sotva tu jest jmenován; místo z něho citované jest pro celý směr význačné: „locus ab aucto-

ritate, quae fundatur super ratione humana, est infirmissimus." Poněvadž redaktor její Gemelli jest františkánem, patrno z toho, že Duns Scotus bude mocně ovlivňovati veškery práce této nové novoscholastické revue. Příliš vlídného přijetí se jí proto zrovna nedostalo orgánem thomismu „Civiltà Cattolica" (3. dubna 1909). Čteme tam na př.: »Nutno to říci upřímně; myslíme, že vzniká zdroj nedorozumění a i nebezpečenství budoucích pobloužení v náklonnosti, ostatně dosti přirozené a omluvitelné, jistých našich filosofů zveličovati nový ráz novoscholastiky..." Slova tato jsou každému pochopitelna; diktovalať je pisateli obava před novým, a to mocným a nebezpečným konkurrentem; jeť škola novoscholastická rozhodně sympathičtější a modernější italského novothomismu. Hlavní znaky její, jež ona rozhodně a dovedně zastupuje a obhajuje, možno shrnouti ve tři zásady: 1. Principielní samostatnost filosofie proti theologii. 2. Vetera novis augere: souvislost s minulostí a organické přivtělení současného specialního vědění na základě samostatného pěstění pomocných filosofických věd, zužitkování jednotlivých věd pro filosofii, nebo, abychom mluvili s Mercierem, harmonické spojení analysy a synthesy, universality a speciality. 3. Intensivnější pěstění dějin filosofie. Tím vstupuje ovšem novoscholastika v kontrast s italským thomismem, a odtud asi ona zaujatost italských thomistů proti ní.

Zemřeli: 9. února A. S. Lebedev, professor charkovské university, církevní historik ruský (hlavně místní historie jižní Rusi měla v něm pilného badatele). — 3. března Hendrich Jordan, dolnolužický buditel, učitel v Popojcích (* 1840), značí pro Dolní Lužici tolik, co Hórnik a Imiš pro Horní Lužici — 12. března Anton Medved (* 19. května 1869), farář v Turjaku v Krajině, jeden z nejlepších básníků slovinských. Vydal dva svazky básní, mnoho jest jich dosud roztroušeno a nesebráno. Nedávno dáváno od něho veršované drama „Kocijana", kromě něho sepsal ještě tragedii „Za pravdo in srce". — 12. března A. V. Horák, mladý český skladatel hudební, kapelník napřed v Oseku, posledně v opeře srbské v Bělehradě. Pokusil se o operu („Na večer Bílé soboty" a „Babička"), hlavně však psal ouvertury k různým českým dramatům. — 14. března Fr. Tischer, archivář hrabat Černínů z Chudenic v Jindř. Hradci, historický badatel a spisovatel český. — 16 března Josef svob. p. Helfert (* 3 listopadu 1820), český poslanec sněmu kroměřížského, psal česky i německy vzpomínky z doby té. — 19. března Ferd. Tadra, kustos universitní knihovny, český historik (nejlepší, vysoce ceněné dílo jeho „Kulturní styky Čech s cizinou do válek husitských"). — 24. března Šimon Milinović, arcibiskup barský na Černé Hoře (primas katolické srbské církve), historický a církevní spisovatel (v letech osmdesátých). Arcibiskupem v Baru stal se 8. října 1886 (* v Dalmacii na Lovreću 24. února 1835).

Rozhled hospodářsko-socialní.

Přerušené 18. března zasedání parlamentu vídeňského přineslo tentokrát rozčilení jen vládě. Sněmovna sama rokovala dosti klidně: povolila rekruty, debattovala (v prvním čtení) nad finanční předlohou vlády, nad právnickou fakultou vlašskou, nad zákonem proti opilství v druhém čtení, jejž vrátila znovu výboru — přijala v druhém i třetím čtení zákon o místních dráhách a projednala několik pilných návrhů, mezi nimiž železniční křivdy a vůbec dopravní politika tentokrát zaujímaly převážné místo. Vláda neprorazila ve sněmovně se svou předlohou o nové výpůjčce, předloha finanční sic odkázána výboru, ale skoro všecky strany vyslovily nechuť k novým daním, skoro každá ovšem brojí proti jiným daním. Výpůjčková předloha by asi většinu byla našla, ale nedošlo ani k prvnímu čtení; opposice předlohu oddálila a vládní strany se o ni nezasadily.

Právě ta výpůjčková předloha je zase známkou, jak všecko naše hospodářství státní je různými formami a formičkami mateno a znemožňováno. Jednou obstrukce nepřipustí jednání, podruhé opposice i vládní strany všecko protahují a nevyřídí, jindy zase Uhry buď nedovolí anebo neprojednají v čas; delegace se nesejdou a neschválí společného výdaje, jako v tomto případě. A ježto život chce své, a potřebný náklad se někde musí vzíti, činí se neschválené výdaje, zákonem nezaložené. A debatty vedou se pak stále o pouhé formy, na věc samu se už nikdo nedívá, a formalismus straší pak ve všech řečech a hlavách. „Konstituční citlivost“ sama nezaručuje ještě dobrého hospodaření.

Výpůjčka státní v obnosu 182 milionů korun činí se také ne na vlastní svůj účel, ani ne ve vlastní výši, ale na účel fingovaný na sesílení pokladny státní, aby se vyhovělo formě konstituční. Výdaje společné, které vloni byly učiněny (na výzbroj a na mobilisaci bosenskou), nebyly dosud předloženy delegacím a od nich nepřijaty. Nemůže se tedy o nich usnášet ani sněmovna jedné říšské polovice. Poněvadž však peníze z běžného důchodu vydané přece na konec scházejí, musejí se nahradit, a tak z čista jasna přichází ministr, že nemá nic v pokladnách, že třeba je výpůjčkou vyplniti. A to v normalním roce! Kdyby se tomu důvodu mělo věřiti u nás i za hranicemi, musil by nastati poprask! Ostatně výpůjčka neprojednána, sněmovna se rozešla, před koncem dubna sotva předloha bude vyřízena, od polovice března, kdy podána byla, do konce května, ani při nejrychlejším vyřízení, ještě z ní do pokladen ničeho nebude moci vplynouti. A ministr financí i stát musí se obejít. Sotva prohlásí takový stav nemožnosti a úspornosti jako — země česká a její správní výbor. Stát podle toho není přece jen tak v desolátním postavení i při dnešních svých zdrojích důchodových, jak jej líčí předloha finanční žádající nové daně. Daně tyto ostatně žádají se z větší části na sanaci zemských financí, třebas přímo se oddělovala zemím jen část zvýšení lihového. Těšíme se totiž tou myšlenkou, že sesílená novými daněmi pokladna státní bude ochot-

nější ku převzetí některých nákladů zemských (na četníky, na školy obecné a střední, na mnohé stavby vodní, pozemní, dopravní a pod., jež více státu slouží a sluší než zemi). Nových daní nebo nového zvýšení a úpravy starých daní přibylo zase o jeden nový návrh: na rozšíření daně z vína. Ke starým sedmi návrhům (zvýšení lihové daně; zvýšení osobní důchodkové daně, zavedení daně z tantiém a dividend, a daně z osamělosti; zvýšení daně dědické a z postoupení majetku; daně z vod mineralních a ze sodovky) nepříliš oblíbeným přibývá osmý ještě méně se zamlouvající. Přibereme-li pak i předlohu slibenou o úpravě domovní daně a daně z budov továrních a o zavedení daně z přírůstku i nových monopolech a zvýšení daně pivní v zemích — máme věru utěšenou perspektivu na rozsáhlou finanční „reformu". Tak zvanou reformu! Neboť opravdové reformy už se dávno strany demokratické dovolávají a dovolati nemohou.

Do zvláštního postavení dostaly se Čechy se svým neschváleným zemským rozpočtem. Německá obstrukce dočkala se nejúčinnějšího a nejcitlivějšího okamžiku. Právě v době, kdy se mělo několik finančních zákonů zemských obnovit, nedošlo vůbec k zasedání; a tak země česká nemá k disposici leda své přirážky, a i ty vybírá stát vlastně mimo zákon! Poněvadž však zemské přirážky ve státních berních úřadech používají se skoro celé na zapravení učitelských platů, ba v první polovici roku ani potřebný obnos na tyto platy se nesejde, a země při čtvrtročním rozpočítávání mezi státem a zemí musí obyčejně ještě doplácet, nemají Čechy vlastně důchodu žádného. Pivní daň nemůže se vybírat, ježto zákon neobnoven; stát nechce vydati podílu, jaký na Čechy připadá z důchodové daně, poněvadž osvobození důchodové daně od přirážek sněmem neusneseno, ač neusneseno ovšem ani přirážku takovou vybírat, ale vůbec nepodána možnost podíl ten zákonem založit. I když Čechy na letošek odloží veškeru mimořádnou potřebu asi 10 mil. korun, zbude uhražovat řádnou potřebu obnosem 82·6 milionů korun. Přirážky vynesou 44·1 mil. korun a na platy učitelské z toho spotřebuje se skoro 42 mil. korun. Pivní daň (13½ milionů korun) se nevybírá, státní podíl (3 mil. korun) zemi se nevydá, na nezajištěný náklad výpůjčka nepovolena (a zbývá nekryto 13·2 miliony korun). Tak zemský výbor skutečně by neměl ani haléře k disposici, ještě by státu měl v prvním čtvrtletí doplácet! Ježto hlavní vinu všeho toho nesou ony terminové zákony, v jakých si naše zákonodárství libuje, budou snad konstituční citlivůstkáři poučeni pro podruhé raději schvalovat zákon s neurčitým trváním, nebo s klausulí možné další platnosti, než aby lhůta na den a rok najednou platnost zákona rušila, ať o nový zákon je postaráno nebo není. Tato úcta pro vůli a svobodné rozhodování potomků — může jim právě býti osudna, když se neumějí v čas postarati o toto nové rozhodnutí.

Český výbor zemský zavádí z nezbytnosti úspory! Je to tedy konečně tak vzácné a řídké zjevení, že i veřejná korporace při svém hospodaření spoří! Obyčejně se to nestává ani u obcí, ani u země, ani u státu. Zvláště v našich krajích si na to všeobecně stěžováno bývalo.

že se z veřejného zbytečně rozhazuje. Zbytečné věci se podnikají, zbyteční lidé se zaměstnávají, a jak jedna strana druhé vytýká, zbytečné subvence se udílejí. Hlavní věc však při tom nespoření jest, zbytečně se centralisuje a zveřejňuje všecko. Okresní město stahuje vše na sebe, hlavní město a země zase z okresů a stát z jednotlivých zemí na sebe strhují agendy, jež se tím zdražují, stávají složitějšími. Na místě samém a od soukromníků by se to laciněji pořídilo. Snad sem tam s nedostatky, ale ne vždy! Mnohdy i lépe než při centralisaci a zveřejnění podniku či ústavu. Při veliké moci a veliké působnosti takového veřejného činitele, když nastane potom taková nějaká zápletka, tím citlivěji pak se toto zveřejnění pociťuje.

A přes to, že cítíme to velmi často, jak takové zveřejnění důležitých zařízení může býti osudno, přece jen stojíme všichni ve všech skoro stranách o stálé postátňování a pozemšťování všeho. Třeba tedy bude ohraditi tato veřejná zařízení něčím takovým, co by je činilo služby schopné i za všech možných zápletek politických a socialních (obstrukce, stávky)!

Na jeden z důvodů nehospodářství státního poukázal živnostenský poslanec Dr. K. Beuerle nedávno v „klubu průmyslníků" ve Vídni: je to nepoměrný vzrůst správy papírové a byrokracie v říši. Roku 1828 měly dnešní země k Cislajtanii patřící 7712 úředníků a 35.619 zřízenců, slubů a dělníků. Obyvatelstva bylo 15,665.000 duší. Jeden státní člověk připadl tedy na 360 občanů. Dnes má stát přes 500.000 úředníků, zřízenců, sluhů a dělníků, připadá tedy při 26 milionech obyvatel jeden asi na 50 občanů. Zvláště poslední léta množí se státní lidé přes míru. Vypustíme-li úředníky a zřízence železniční, měl stát roku 1890 všech ostatních úředníků, zřízenců, sluhů a dělníků 263.644, a roku 1900 už 334.974, tedy o 27% více. Obyvatelstvo samo však vzrostlo jen o $9^1/_2$%. V desítiletí tom vzrostla pensijní potřeba ze 35 na 58 milionů, a dnes obnáší už 92 milionů korun. Od 1828 do 1910 vzrostlo obyvatelstvo o 66% a úřednictvo i služebnictvo státní o 66%, bez započítání železnic. Zemědělců jest při tom dva miliony, živnostníků (průmyslníkův a obchodníků) pak skoro jeden milion. Připadá tedy na 3 miliony effektivně činného občanstva půl milionu úředníků státních, a vezmeme-li i úředníky zemské, obecní, svobodná zaměstnání intelligentní, tedy dostaneme skoro celý milion úřednický na tři miliony vlastních výrobních lidí. Poslanec Beuerle shledal to příliš nepoměrným. Počet takový je nepotřebný: Prý sám německý národohospodář Schmoller pravil, že ze 100 úředníků jen 20 je schopných a 50 prostředních pracovníků, 30 pak je neschopných. Tak oněch 70% pracujících musí vléci břímě 30 nepracujících za sebou, kteří práci neulevují, ale stěžují a při tom chleba ostatním ubírají.

O účinku postátnění závodu nějakého pravil v řeči své týž referent, že stát čím dále stává se více bezmocný vůči zřízencům svým. Když ve státních dílnách železničních byla zavedena definitiva a pevnost postavení, změnil se ihned pracovní účinek, výrobnost dílen klesla o 35%. Nemocenskost členů pak vstoupla ze 14 na 28 dní na hlavu

v roce. I sami dělníci naznali, že tak to dále jíti nemůže, zvláště, že jen jistá méně svědomitá část začala svého postavení zneužívat, a žádali proto, aby se přestaly vyplácet nemocenské podpory, aby však za to úspora zrušením podpory nemocenské dosažená vyplácela se jako přídavek dělníkům, dokud neonemocněli. Tedy jakási prémie za neonemocnění! Také zvláštní socialní opatření. Snad se konečně všecko to socialní pojišťování zvrhne v tento opak! — V dobře sorganisovaných vrstvách hojného služebnictva a úřednictva státního vidíme vyrůstati moderní tyrannisaci společnosti. Propukla už zřejmě v nejbyrokratičtějším státě evropském, ve Francii. U nás už rovněž pocítili jsme její začátky při tak zvaných passivních resistencích.

*

Ředitel největšího průmyslového závodu moravského, vítkovických hutí a oceláren, Bedř. **Schuster** na schůzi průmyslové v Mor. Ostravě (17. března) posuzoval velmi nepříznivě **naše státní hospodaření**, zvláště hospodářství železniční. Pro průmysl v Rakousku není dobrých podmínek. Parlament ve svém novém lidovém složení je průmyslu nepřátelský. A daně uvalují se na průmysl přes to čím dále větší. Ani ty dnešní už beztoho vysoké daně státu nepostačí a míní proto znovu daně zvyšovat. Na neúspěchu hospodářství státního velkou vinu mají dráhy, které stále ruší rovnováhu rozpočtovou. A stát nemůže ani zvyšováním sazeb přijíti k rovnováze. I po zvýšení sazeb na všecko zboží i na osobní převoz přece jen dráhy ponechají deficit ve státním rozpočtu. Stát bude-li chtít, aby tohoto stálého doplácení se zbavil, bude musit své státní dráhy buď znovu zas prodati anebo aspoň dáti v nájem. Už jednou tu cestu nastoupil a prodal dráhy jižní a státní společnosti, a snad ani na příště nic jiného mu nezbude. A přepjetí daňové jak nestačí pro zjednání rovnováhy státní, tak nestačí ani na zažehnání bídy finanční v zemích, okresích a obcích. Všecky veřejné korporace utíkají se proto k výpůjčkám. Rozpjetí veřejných výdajů ve všech sborech veřejných bylo spolu zaviněno velikým rozmachem průmyslovým v minulých letech. Průmyslové drobné závody namnoze zanikaly, pohlcovány jsouce velkými, které se ještě více zvětšovaly, a tu využitkování všech sil závodu přišlo jim k duhu. Teď, kdy leta dobrého úspěchu prošla, ale zůstaly jen zvýšené potřeby a zvýšené daně po nich, pomýšlí se na nové zatížení průmyslu. Socialně politická opatření se chystají, jež by i za lepších podmínek hospodářkých těžko na průmysl dolehla: totiž starobní a invalidní a zavedení 8hodinné práce v závodech s nepřetržitým chodem díla. Obě opatření a plány vlády řečník odsuzoval jako ubíjející pro průmysl.

*

Tento rok pochválila se **ruská duma** sama, že jediná z evropských parlamentův upravila **státní rozpočet** tak, že deficit rozpočtový zmizel, výpůjčka stala se zbytečnou a nastala rovnováha. Sám ministr financí pochválil toto úsporné hospodářství dumy ruské a ovšem i finance ruské velebil, že přes ohromné výdaje válečné a revoluční ve třiletí 1904 až 1906, přece se Rusko už ve třech letech následujících (a to

přes dvojí neúrodu z roku 1907 a 1908) tak zotavilo, že jeho finanční postavení je mnohem lepší než většiny evropských států, které takových pohrom neměly. Ale Rusko za to má leta velikých deficitů v minulosti. Roku 1906 deficit byl 481 milionů rublů (rubl = 2·55 korun) roku 1907 znovu 186 mil. rublů, r. 1908 ještě 180 mil. rublů a 1909 také ještě 136 mil. rublů. Na letoší rok pak ministr financí předložil výdajů 2630 milionů rublů a důchodů jen 2546 milionů rublů, takže i letos byl by deficit 84 milionů rublů. Vloni a letos ministr už nemínil vypůjčovat za hranicemi, ale vydati prostě tak zvané „kreditni bilety“, bankovky státem zaručené, a v krátké době opět stahované. Komise však výdaje stábla na 2578 mil. rublů, o 52 mil. níže pod rozpočet ministerský, a o 32 milionů rublů vytáhla výše důchody státní a zjednala tím rovnováhu. Úspory učiněny odstavením investicí, snížením položek hlavně vojenství, zemědělství a školství a i jiných ministerstev. V řádném rozpočtu i minulá léta stály si finance ruské dobře, jen mimořádný rozpočet, likvidace vojny, vyžadoval stále dodatků a výpůjček. V řádném rozpočtu přinesl rok 1903 přebytek 149 milionů rublů, 1904: 111½ mil. rublů, 1905: 99 mil. rublů, 1906 dokonce 196 mil. rublů, 1907 zas 146½ mil. rublů, 1908 už jen 30 mil. rublů. Poslanec A. Eropkin (z Kadetů) poukázal na to, že z těchto přebytků před rokem 1908 je patrno, že ministerstvo financí tu asi schválně bralo důchody hodně nízko, aby se mohl jak koncem roku vykázat při súčtování skvělý hospodářský stav říše. Tak roku 1907 důchody stanoveny jen 2174 milionů rublů a zatím se sešlo 2342 milionů rublů, tedy o 168 milionů rublů více, což jistě nejde jen na účet nepředvídaného zlepšení hospodářské výroby. V roce 1908 už rozpočteno důchodů 2318 milionů a sešlo se jich 2417 milionů rublů. Tedy už možnější překvapení! Poslanec Eropkin praví, že rok 1908 značí vůbec jakýsi náhlý obrat, „přelom“, v ruském budžetování. Do té doby totiž vláda rozpočty překládala veřejnosti jen tiskem (v dokladě caru podávaném), tedy nebylo možno podrobnější kontroly a dotazování se. Rozpočet roku 1908 jest první dumou projednaný rozpočet, proto i pečlivěji sestaven. bez dřívějších okras a záludností, jimiž veřejnost se měla přivádět v úžas nad dobrým hospodařením státu.

Tyto nevinné klamy si dovolují ministři i jinde. Jest ostatně takováto politika i odůvodněnou. Jest to lákavé sestavení cifer pro kapitalistické, a hlavně zahraniční obecenstvo, aby vysoko cenilo státní papíry a povznášelo tak úvěr státu. Když tohoto cíle tak jednoduchým prostředkem ministr financí dosáhne, nikterak za to hany nezasluhuje. Jsou jiné cesty k témuž cíli, a ty jsou jistě buď nejistější nebo nákladnější.

Ostatně sám veliký rozpočet s přebytkem ještě mnoho neznačí. Rusko má srovnáno se západními i velmi bohatými a rozvinutými státy rozpočet aspoň absolutně větší. Ruský stát vydává letos 6600 milionů korun, anglický stát jen 3900 mil. kor., francouzský 4000 mil. korun, německý 3400 mil. korun, rakouský 2400 mil. kor., pruský 3800 mil. kor. Ale sečteme-li všechna veřejná vydání v krajích

západních a v Rusku, pak Rusko zůstane daleko za západem. Vedle státu vydávají na veřejné účely kraje, města a obce v Anglii na 4000 mil. korun, ve Francii na 2000 mil. kor., v Rakousku na 1000 mil. korun, v Rusku však jen na 800 mil. kor. Tak by celý veřejný výdaj ústřední i místní byl v Rusku $7^1/_2$ miliardy, v Anglii na 8 miliard, ve Francii přes 6 miliard, v Rakousku na $3^1/_2$ miliardy. Na jednoho obyvatele činí to v Anglii 180 kor., ve Francii 155 kor., v Rakousku 125 kor., v Rusku jen 50 kor. Na ohromném prostranství Ruska je tento výdaj tím méně účinný.

*

Sekretář dolnorakouské obchodní komory ve vídeňské „Neue Fr. Presse" vyvozuje u příležitosti obsazení ředitelského místa v Bodenkreditce sekčním šéfem Dr. R. Sieghartem, v jednom to z největších bankovních ústavů rakouských, že naše říše nemá dostatek kandidátů na vůdčí místa v bankách a v průmyslovém životě vůbec. Míní ovšem hlavně Němce, ale když u nich je to takové, u jiných národů teprve! Vinu dává celé výchově státně-společenské. Ve společenském životě nemají u nás dosud praktikové žádného representačního místa: všude v popředí stojí buď rodová šlechta, nebo vojenští a civilní hodnostáři. Technické a obchodní školy naše vychovávají sice celou řadu úředníků bankovních a průmyslových, ale málokterý z nich vypracuje se tak vysoko, aby mohl zastávati odpovědné a samostatné místo bankovního ředitele, k němuž potřebí je více než svědomitosti a zručnosti úřednické. Autor myslí tedy, že hlavně našim lidem schází onen potřebný široký rozhled, a ta praktická všezkušenost, které se nabývá jen cílevědomou snahou a studiem s praxí spojeným, na což úředníci odborní obyčejně ani času ani možnosti nemají a lidé samostatní si všeho toho zjednávat nesnaží, poněvadž společensky jsou odváděni za jinými ideály.

*

Zájem náš český o jihoslovanské země osvědčuje se den ze dne zřetelněji. Zanechává už i sledy v literatuře: jest jistě významno, že už nejen kulturní a literarní zprávy a popisy z toho kterého kmene jihoslovanského, ale i obchodní a hospodářské popisy troufají si ve formě knižní na veřejnost! Rostou i řady těch, kdož v těchto otázkách pracují a jimi se zajímají. Přes to ještě není spojení takové, jaké by mělo býti a jakého by si bylo třeba přáti. Jihoslované sami mohou tu býti více jen trpnými zájemníky, ale i sami, kde mohou dávají přednost české osobě a české věci před jinonárodní. Tak zajímavé dva spory rozvinuly se tou dobou v Srbsku: o stavbu druhého cukrovaru, na nějž se nabízejí srbské vládě společnost říšskoněmecká, mající už dnešní cukrovar bělehradský, společnost vlašská, a společnost česká. Veřejné mínění a tisk je na straně společnosti české. Druhá otázka dotkla se zatím více jen učených kruhů: kdo má býti organisatorem zemědělsko-technického a kulturního oddělení na universitě bělehradské. Jedni poukazují na Německo a jeho učené lidi, většina a právě mladší generace hospodářských intelligentů žádá, aby úkol ten svěřen byl českým lidem,

kteří už i (Dr. Julius Stoklasa) v organisaci té na požádání vlády byli začali pracovati Český kapitál pomáhá také, kde možno, k emancipaci hospodářských zdroju jihoslovanských z područí ciziho kapitálu. Tak v Opatiji vedle německo-maďarské společnosti, která část riviéry s hotely a villami vykoupila od jižní dráhy a mezinárodní společnosti spacích vagonu, tvoří se místní družstvo obcí, aby ostatek riviéry dostalo do svých rukou, spoléhá při tom na český kapitál, který také ochoten je sorganisovat a založit finančně novou místní společnost. Neupravená dosud otázka dalmatské plavby, v níž už po několik let se jedná, znovu se rozbila, už až v samém sněmovním výboru, neboť Dalmatinci chtěji tu dosáhnouti výhod pro domácí slovanské paroplavební společnosti, již ovšem třeba zase nově vyzbrojiti a vypraviti, ježto dnes nestačí podmínkám vládním. I tu jedná se zase o pomoc českého kapitálu, jenže třeba napřed přemahati ještě místní protivné vlivy a nepohotovost domácích lidí. Ale hlavní překážkou jsou přece vždy vlivy Vídně a Terstu, které nechtějí dopustiti, aby se jim co vymklo z vlivu jejich i tak už beztoho převažujícího.

Pro sněm bosenský připravena předloha o vyvazení selském z kmetského poddanství, ale zatím vyvazení to má býti jen dobrovolné a nikoliv závazné a všeobecné. Velmi neblahý vliv začínají tu vyvěrat Maďaři ústavy svými obchodně-bankovními, školami i úřady, vliv, který není-li nebezpečnější než německý, bude zkázonosnější. Náš vliv hospodářský za to v Bosně je dosud minimalní, naší vinou aspoň z části.

Jako nedávno vrhal příšerné světlo na mravy vyšší občanské společnosti polské proces Borowské v Krakově, tak teď přechází před očima celé Evropy neutěšený mravní obraz vyšší společnosti ruské v processu Tarnowské v Benátkách. Ve faktě samém je sice více psychologicky než socialně zajímavého, ale daleké pozadí ruské, či spíše rusko-polské, neboť k Moskvě, Petrohradu a některým gubernským městům ruským přibrán i Kyjev, bydliště Tarnowské, po Varšavě nejdůležitější „polské“ město. Je to zvláště rodinný život, jenž se tu jeví v ohromném úpadku, základní kámen společnosti! Také jedna z velikých překážek politicko-kulturního a hospodářského povznesení Ruska!

*

V posledním lednovém sezení pracovní rady bylo usneseno návrh ministra obchodu vzíti v úvahu a připraviti plán pro vyšetření domácností dělnických. Šetření taková konána předloni a vloni v Německu a došlo se tak k názornému obrazu o důchodech a zužívání jejich v dělnické rodině nejrůznějšího typu. Vyzváno sic mnoho rodin k založení záznamu podle vypracovaného vzoru a také hojně rodin začalo se záznamy těmi, ale do konce a správně jich dovedlo jen 852 rodin. V těchto rodinách průměrný důchod byl 2234 marek. Patrně byly to tedy rodiny lepších a inteligentních dělníků. Z důchodu ročního vydáno: na výživu 45½%, na ošacení 12½% na byt 18%, na světlo a otop 4%, na ostatní 20%. Obraz se ovšem znovu měnil podle počtu členu rodiny. Důchod vícečlenné rodiny vstoupal od 2030 (trojčlenná) z [illegible] marek (devítičlenná rodina), ale vstoupala také spotřeba a to

nadpoměrně u výživy, zůstávala stejnou u šatstva, zmenšovala se u bytu a otopu i ostatních výdajích. Rodina 2 členná vydala na výživu 40½% svého důchodu (2061 marek) a desítičlenná 58% svého důchodu (2750 marek). Na ošacení spotřebovala ta i ona 12% důchodu. Na obydlí dvoučlenná 21%, desítičlenná 13%; na otop a světla dvoučlenná 4%, desítičlenná 3%; jiných výdaju dvojčlenná 22½% a desítičlenná 13½%. Z toho zřejmo, že mnohočlenné rodiny i když mají větší duchod žijí přece skrovněji než máločlenné rodiny. Připadlo té v markách na osobu ve dvoučlenné rodině na výživu průměrem 418 marek, ve trojčlenné 299 marek, ve čtyrčlenné 238 marek, v pětičlenné 212, v šestičlenné 188, v sedmičlenné 166, v osmičlenné 148, v devítičlenné 159 a v desítičlenné 160 marek. Čili rozdělíme-li rodiny na tři skupiny, na osobu nejvýš čtyrčlenné rodiny 277 marek, nejvýš šestičlenné 203 marky a více než šestičlenné 160 marek. Také v oděvu klesá podíl na osobu ze 174 na 33 marek (u oněch tří skupin vypadá 77 marek, 57 marek a 44 marek), ještě více podíl ten klesá u bytu, což je ostatně méně nevýhodné; podíl u dvojčlenné rodiny na osobu činí 214 marek, u jedenáctičlenné rodiny 26 marek (u skupin: 123, 76, 49 marek). Otop a osvětlení klesá od 41 do 9 marek (u skupin: 26, 18, 13 marek) na osobu. Největší rozdíl je u „ostatních výdajů", mezi něž spadá onen vlastní blahobyt životní, jako zábava, četba, cesty, různé přikrasy životní, nábytkové a pod. Tento výdaj ve dvojčlenné rodině na osobu činí 233 marek, a spouští se postupně na 138, 106, 86, 89, 61, 49, 52, 37 až 32 marek. V oněch třech skupinách 130, 87, 55 marek na osobu.

Celá ta statistika je zrovna křiklavým vyzváním pro obmezování rodiny. Vždyť čím méně členů v rodině, tím důchodový blahobyt je zřetelně vyšší. Prohlédneme-li si zvláště účet za výživu domácí a rozebereme jednotlivé druhy potravin, shledáme nepoměrný blahobyt právě u máločlenných rodin. Vidíme to jmenovitě na položkách jemnějších věcí: dvojčlenná rodina vydává stejně jako devíti- a desítičlenná za uzeniny (52 marek), za vejce (26 m.), za zeleninu (! 26 m.), více však za ovoce (33 proti 25 m.), za čokoládu (9 proti 4), za doutníky a tabák (29 proti 24 m.), více též za nápoje a návštěvu hostinců (128 proti 73 m. u devítičlenné, desítičlenná tu vykázala položku 210 m.). Mnohočlenné rodiny spotřebují podle počtu členů svých více poměrného množství jen u jedné potraviny, u chleba! A i tu však poměr jest neúplný, proto asi, že v méněčlenných rodinách bere se lepší pečivo, ve vícečlenných však za to hojně samého žitného chleba. Připadá té za chléb a pečivo na osobu ve dvoučlenné rodině 46 marek, v šest členné 34 m., v desítičlenné 30½ m.

Tyto rozpočty vysvětlují nám také velmi názorně vznik jednodětných a bezdětných rodin v krajích kulturně vyvinutějších nebo poživačnějších. Systém tento nevzniká v poměrech, kde všeobecný duchod jest buď u všech nepatrný nebo naturalní, a tím v jiné blahobytné požitky těžko měnitelný. Okolí nepřipouštějící výběru, málo intelligentní obyvatelstvo, nečítající a o budoucnost bezstarostné nezná

toho systemu; samo životem materielním jest k němu sváděno obyvatelstvo intelligentní, kulturně vývinuté, s důchodem peněžním. Přistoupí-li k tomu ještě i ohled dědický a mravní pokleslost, pak snad je system ten nevykořenitelný, jak se to právě zdá ve Francii.

Školství.

Professor inšprucký Dr. Josef Donat S. J. ve své nedávno vydané knize „Svoboda vědy", zastává se zřízení solnohradské katolické university i z toho důvodu, aby prolomen byl státní monopol universitní, jaký dnes v říši vládne, a jenž přivádí vědu a universitu v závislost na panující třídě a na stranách politických. Jistý vliv udrží si stát i na soukromé svobodné universitě, neboť kvalifikaci svých a veřejných úředníků určovati bude vždycky sám. Přes to i v takových vědách, jako jsou právnické, bude universita soukromá svobodnější než státní, třebas vychovávala pro stát úředníky s přesně vytčenou kvalifikací. Jeť i v jedné vědě při témž obsahu přece více method a více hledisek, jež se mohou uplatniti. Svobodná universita katolická bude za dnešních poměrů v Rakousku nejen rozhojněním svobody vědecké ale i potěchou pro tisíce věřících, kteří dnes své děti s bázní svěřují universitám státním, a spolu bude i úlevou státu, který takto nepřímo aspoň dostojí povinnosti své.

K tomu podotýká Dr. E. v „Hochlandě", že spíše než „Beruhigung der Tausende" a „Pflichtentlastug des Staates" mělo by se hlasati „Pflichterfüllung des Staates" a „Gewissensaufweckung der Tausende". Kritikovi správnější zdá se heslo Luegrovo: „Dobýti universit!" Pro katolické Rakousko jen toto je správno a katolíci rakouští předně si musí zajistiti svůj vliv na dnešních státních universitách, pak teprv až na konec až tuto práci vykonají, mohou pomysliti na zcela svobodnou katolickou universitu, kterou ukážou státu, co zmůže svobodný, nezávislý ústav, jak to v Belgii dokazuje universita lovaňská. Sic jinak, obrátí-li se postup, katolíci rakouští přijdou i o ten vliv, který dnes na universitách mají, a svobodná universita jejich bude skomírat a churavět, nemajíc dostatečného vědeckého přílivu a vyloučena jsouc ze společenství státních universit, jí protivných.

Podobné pochybnosti ozvaly se nedávno i proti zamýšlenému katol. ústavu učitelskému v Olomouci (Matice cyrillomethodějské). Žádáno, aby napřed vybudována byla organisace po obcích (snad školních rad místních?), aby začaté dílo nezkácelo se snad hned

prvním rokem Jakož vůbec pochybováno o materielní zajištěnosti ústavu. Na výtky tyto však zařizovací výbor odpověděl, aspoň co se posledního týče, replikou plnou nadějí a důvěry, že ústav získal si přízně u lidí, kteří dovedou započaté dílo materielně udržeti.

I my jsme svým časem podobné pochybnosti jak co do universit, tak co do učitelských ústavů pronesli, ale, rozumí se samo sebou, ne abychom akci poškozovali, nýbrž abychom též na rub věci poukázali. O hmotné zajištění mělo by býti nejméně starostí; byl by už čas přemýšleti, nač vlastně se t. z. „církevní“ jmění, které právě není církevním, nýbrž státním, pod státní kontrollou postaveným a státem zajisté brzy zkonfiskováno bude, pro stát tolik střádá a šetří, zvláště v mrtvých skvostech a pokladech? Ale důležitější je stránka nehmotná: university i techniky v „klerikálním“ Rakousku jsou protinaboženské, zvláště naše české; pražská filosofická fakulta bude pomalu protestantskou. Upozorňujeme znova: škola jest politicum a v záplavě neznabožských škol státních nám jeden nebo druhý katolický konfessionelní ústav nepomůže, neboť byrokracie z protinábožensk ých škol vyšlá dovede jej docela pěkně učiniti „neškodným“, a to rozmanitými způsoby. Opakujeme: nechceme poškoditi akce nové, ale zdůrazňujeme, že tento na oko tak jednoduchý prostředek jest více než pochybný, a že by se měla zraleji uvážiti otázka, jak nebezpečí tomu čeliti.

*

Ve dnech 22 až 24 března konán ve Vídni německo-rakouský sjezd středoškolský. Sjezd jednal hlavně o novém typu středoškolském a o stavovských zájmových otázkách. Referent z nové takové školy děčínské chválil, že typus realně-gymnasijní má veliké přednosti před čistými realkami a čistými gymnasii. Žáci mohou se rozhodovat pro tu či onu formu školy až v pozdějších letech, až už vlohy jejich jsou prozkoumány a vyvinuty. Obyčejně polovička žáků ve vyšším oddělení rozhoduje se pro realní oddíl, polovička pro gymnasijní oddíl. Měšťanské školy měly by se upraviti tak, aby po odbytí čtyřtřídní měštanky byl možný postup na vyšší realku, třebas snad s doplňovací předběžnou zkouškou. Referent žádal zavedení druhé zemské řeči na realky i gymnasia jako závazné. Má tento úkol školy za důležitější, než naučiti jakékoliv jiné cizí řeči. Závaznost druhé zemské řeči měla by se aspoň pro několik prvních let vysloviti, než žáci sami si navyknou předmět ten oceňovat podle praktické potřeby příštího života svého. Sjezd přijal také resoluci v tom smyslu, která spojuje všecka ta přání v tomto smyslu: Podle národních a socialních poměrů ať se zavede dostatečný počet dvousměrných vyšších realných gymnasií, rozdělení ať počíná od třetí nebo páté třídy; ať se dá tomu druhu školy přednost, který zavádí druhou zemskou řeč v osnovu svou jako povinný předmět; žáci však ať se z druhé zemské řeči neklassifikují; měšťanské školy ať se tak zařídí, aby po odbyti čtvrté třídy škol měšťanských možný byl vstup do vyššího realního oddělení dvousměrné školy střední.

*

Přes tu hojnost všech těch nových **reformních návrhů**, na jaké se u nás paedagogové všech druhů školních „odvažují“, jest škola naše přece nenápravně ztrnulou, nemohouc se nijak nad zastaralé typy a methody povznésti. Začarována v kruh národnostních sporů škola jakoby bála se starati se ještě o co jiného, než o udržení svého národnostního rázu, a stát sám jakoby nechtěl a neodvažoval se kromě své státně-dynastické raisony ještě i jinaké barvy škole dodávat. Iniciativa paedagogická je u nás velice řídká a zanedbaná, není v ní té smělosti, jakou pozorujeme v zemích anglosaských a skandinavských, z části i ruskopolských. Všechno moderní paedagogické novotářství přichází k nám proto dnes z anglosaských krajů. Tato klidná práce v tradičním zděděném směru jest snad pro náš kulturní stupeň i výhodnější a dojdeme později též tam, kde jsou dnes jiní. Hledání nových cest samo v sobě není ještě prospěchem ani dobrým znamením býti nemusí, naopak snad právě znakem jakési socialní rozpačitosti a vyjalovělosti.

*

Kromě otázky zrušení školního platu na školách obecných a měšťanských[1]) rozvířily požadavky učitelstva škol těchto klidnou hladinu sněmovního jednání značnou měrou. Učitelské organisace žádaly totiž, aby uzákoněna byla 35letá služba učitelská, aby učitelstvu povolen byl drahotní příplatek, konečně aby zemský sněm upravil učitelské platy podle měřítka platův úřednických XI. až VIII. třídy.

Ze dotčená akce nadmíru hlučně inscenovaná minula se účinkem, toho příčinu dlužno hledati netoliko ve zbědovaném stavě zemských financí, ale také v tom, že **nižádná sněmovní strana nenabyla přesvědčení o bezodkladné potřebě těmto žádostem vyhověti**. Mluvčí učitelstva líčili v peticích a na veliké manifestační schůzi nevýhody povolání učitelského jakož i přednosti stavů jiných barvami zrovna křiklavými, berouce s obou stran případy ojedinělé, výjimečné za všeobecné pravidlo, a pracovali vůbec prostředky tak silnými, na důvěřivost a neprozíravost kruhů poslaneckých vypočítanými, že obmýšleného účinku ani dosáhnouti nemohli. Vždyť ví kde kdo, že ve skutečnosti ani není ani nebude té „učitelské bidy“ neb dokonce hladu, třeba že nynější drahota přirozeně také na učitelstvo doléhá. Zadluženi pak jsou rolníci, řemeslníci, úředníci ještě víc než učitelé, mezi těmito však hlavně mladí páni, nikoliv otcové rodin. Dojmem nepravdy působilo také líčení o „učitelských invalidech“ (55- až 60letých!) přednášené nedočkavci, kteří na přední místa se tlačí zvláště tam, kde „starý pán“ je smýšlení konservativního.

Za takových poměrův ujali se učitelských požadavků pouze liberálové a sociální demokraté, ale ovšem jen tak na oko, dobře vědouce, že z toho mračna nebude déšť. Neupřímnost a přetvářka splácena stejnou neupřímností a přetvářkou.

Vůdcové učitelstva pustili do světa též hrozbu: Kolik tisíc učitelů, tolik tisíc žahavek, což asi znamenati má, že učitelstvo nyní přikloní

[1]) Viz letoší ročník Hlídky, seš. 3. str. 240.

se ještě více ke směru pokrokovému a radikálnímu. Tyto úmysly, ač dlužno-li je bráti vážně, nesvědčí o valném rozhledu a správném rozpoznání situace. Prostředky takového druhu vymstí se nejspíše na těch, kteří jich budou užívati, k tomu popudí rodiče proti škole a vyvolají snad místem i zakročení školních úřadův. domnívá-li se pak kdo, že poplatníci, zvlášť odchovanci nové školy budou velice ochotni zvýšenými náklady odměňovati tuto práci učitelskou, ten se jistotně klame.

Sotva pronikly do veřejnosti zprávy o chystaném časovém postupu pro úředníky, dovolává se ho Věstník učitelských jednot i pro učitele, zamlčuje však, že učitelé časový postup již mají. Neboť odměna zatímních učitelů zvyšuje se po zkoušce způsobilosti z 900 na 1200 K, po dalších osmi letech obdrží učitel plat 1. třídy (1600 K), po 20 služebních letech nastává další zvýšení služného mimo pravidelné kvinkvenálky; což jest všechno to než časový postup?

*

V ministerstvě vyučování konána porada o zřízení zvláštního oddělení pro ženské školy a ženský výchov, neboť hájí si ženy zásadu, že potřebám a požadavkům ženských škol a ženského výchovu nemohou muži tak dobře rozumět jako ženy. O koedukaci totiž rozcházejí se názory čím dál tím více; v Americe na př., kde ji nejvíce „vyzkoušeli“, vzmahá se odpor proti ní, v Německu též. Je tedy opět hloupostí a nepoctivostí liberálnickou, viniti jen „klerikály“ z nepřátelství koedukace; vždyť „klerikální“ škola dřívější ji pěstovala v obecných školách odjakživa! Ale jde o čistě výchovné důvody, kterých lze pro i proti uvésti, a proto není správno, dělati i z této věci „politicum“!

*

Národ ráš se bouří, že na české filosofické fakultě propadlo 200 kandidátů professury. Inu, jakž pak jinak, když mladí pánové pořád „zvyšují úroveň“, ale jenom klerikální; kde mají nabrati času, aby zvyšovali svou vlastní?!

*

Školní kommisse ruské dumy zamítla návrh užšího výboru, aby ve školách obecných vyučovalo se v lidové řeči, aspoň v Polsku a v Pobaltí. Všude po celém Rusku má se vyučovat ve škole obecné v jazyku ruském; tedy i v Polsku. Rusko zavádí tedy totéž, co má zavedeno Německo, Italie, Francie, Anglie pro své jinojazyčníky.

O ruské škole měla krátkou sic, ale významnou debatu ruská duma dne 17. března. Kommisse školská z půjčky na vyučování 76.847.260 rublů škrtla jen 848.802 ruble ze stavebního rozpočtu, jinak vše schválila, žádajíc zároveň, aby ministerstvo při zdělávání universitního statutu neprovádělo ustanovení mládeži za léta 1905 a 1906 a příště aby podalo nějaké data a informace o školství ruském. Ministr vyučování Al. Nik. Schwartz (rodem Němec) však dumu a většinu její nemá rád i jal se vytýkati kommissi rozpočtové nepřízeň k ministerstvu svému, začež ho duma při replice — umlčela! Ministr s vyhrůžkou dumě a výčitkami presidentovi Chomjakovu odešel. Na to Puriškevič, antisemita posl. bessarabský ujal se slova, chválil politiku

Schwartzovu a pravil, že rozkladem mravním na universitách ruských vinen je akademický svaz profesorský. V universitních kuchyních a kommissích finančních dějí se zpronevěry, a nejeden student skončil po defraudaci, zvláště za revolučních dob sebevraždou. Všecka stipendia a celou moc a právo akademické mají studenti revoluční, vlastenecké svazky studentské jsou pronásledovány od studentů i profesorů. Universitní místnosti zneužívány jsou ke schůzkám všeho druhu, na petrohradské universitě se v sále vedle bibliotheky pořádají pravé orgie. Rusko je zemí nábožnou, proto nosí jméno Svaté Rusi, ale podívejte se na studenty a studentky, co tropí před universitou. V radě starost (stud.) universitních v Petrohradě jest prý i jedna židovka, nazývaná „juridičeskaja matka", osoba tato je společnou ženou všech starost! — To bylo poslední odhalení Puriškevičovo, po něm už nepustila ho levice k řeči, ač předseda několik jejích členů pro násilí ze schůze vyloučil. Po pohnuté schůzi této předseda dumy odstoupil, neboť vláda ho nutila, aby za dumu ministra vyučování odprosil.

Je to týž zjev z boje o školu mezi směrem konservativním a pokrokovým. Jen že ovšem v Rusku boj se vede jinak, hrubší střelbou, ale také zoufalejší! Přes to, že ministr je konservativec a vyšší kruhy rovněž, přece škola ruská je dnes vesměs v moci „pokrokových" lidí. Ruští konservativci při vší své moci jsou tudíž bezmocnější než u nás, ba snad i slabší než odloučená katolická církev ve Francii

*

Francouzská vláda přichystala nový zákon na stížení soukromé školy náboženské, hlavně ovšem katolické. Zákon zpracován tak, že patrny na něm stopy nedávného boje biskupů proti učebnicím škol státních Zákonem se stanoví: Ředitelé obecných škol jsou zcela samostatni ve výběru své methody vyučovací a osnovy učební (jeden z požadavků naší „volné školy" — ovsem ještě nejnevinnější). Knihy používané na škole musí býti ve dvou exemplářích předloženy inspektorovi a ten předloží je ministerstvu, které má právo zakázati knihy, v nichž je něco proti mravnosti, ústavě a zákonům státním. Nikdo nemůže říditi obecnou školu, kdo nemá státně uznané kvalifikace. Dnešní učitelé musí si podobnou státní kvalifikaci, nemají li jí, do dvou let opatřit. Při otvírání soukromé školy musí se obecnímu úřadu předložiti plán budovy školní. Obecní úřad jest oprávněn do měsíce z ohledů zdravotních, bezpečnostních anebo mravních podati ohražení. Ředitelé i učitelé na soukromých školách musí podati úřadům výkaz, čím byli od 20tého roku a kde se zdržovali, musí osvědčiti, že nenáleží k nějaké kongregaci, jež nemá práva školského. Inspektorovi podá se 14 dní před otevřením školy vždy plán učební. Z důvodu ochrany dítek před zhoubou mravní, zdravotní anebo obavy o bezpečí jich může inspektor vyučování na soukromé škole zakázati, a to jak když místnost tak i když osobnost ředitele nevyhovuje.

Zákonem tímto vláda zřejmě míří ještě na všecky ty osoby řeholní, které zůstaly jako laicisovaní učitelé na školách katolických po rozpuštění kongregací jejich. Výkaz od 20. roku od učitelů požadovaný

tomu nasvědčuje. Je to sic nová obtíž, ale zničení soukromé katolické školy ve Francii to není. Naopak snad toto postavení škol katolických pod přísnou kontrolu učiní z nich asi brzy školy po každé stránce vzorné.

*

Známý svými usvědčujícími romány americký spisovatel Upton Sinclair nechal poslední léta romanopisectví, a věnuje se zcela odboru, pro nějž už dříve horoval — socialnímu zdravému výchovu mládeže. Před třemi lety pokusil se o socialně a mravně zdravý život ve svém pláně „a home colony" (osada domácnosti) založiv sdružený domácí život v Helicon Itall, který však nevyhověl jeho ideálu Proto mění plán tento a chce začíti s výchovou nového pokolení, neboť jinak a jinde vychovaní lidé pro nový způsob života zdají se mu těžko přizpůsobitelní V „Britské Zdravotní Revue" — „British Health Review" (12. a 1.) vypisuje návrh své „školy domácího života pro hochy". Účelem jeho výchovu je pouze a jedině zdraví, to jest hlavní zřetel věnuje zdraví, ostatní účely přistupují jen jako podružné anebo dány samy sebou. V této zdravotní výchově hlásá takováto pravidla: hoši ať žijí a pracují vše na čerstvém vzduchu za každého počasí, užívají jen studené vody, živí se skrovnou, nevařenou, přirozenou potravou. Vaření potravy a nečistotné živení pokládá Sinclair za hlavní chybu rodu lidského Vaření svádí ku přejídání a obžerství, a vyhledávání nepřirozených druhů a způsobů potravy ku dráždivým pokrmům a porušování celé soustavy tělesné. Prý 95% všech nemocí lidských pochází z tohoto způsobu výživy. Proto ve výchovném systému Sinclairově zavedena bude potrava taková, jaká se v přírodě nachází, pouze se omyje a očistí, po případě rozmočí. Budou pak sloužiti za potravu ořechy, ovoce a zeleniny všeho druhu, čerstvé a sušené. Sinclair sám se svou paní zachovává podobnou dietu, a praví, že oba tím z mnohých neduhů se vyhojili. Učebná methoda Sinclairová spočívá v tom, že cvičí se a zaměstnává celé tělo. Zvláštní péče věnuje se cvičení oka a ruky. Hoši učí se všecko dělati sami Sami se oblékají a vše na sobě upravují, sami si uklízejí a pořádají své věci, sami si chystají potravu Sloužení a služebníci jako věc znemravňující se zamítají; užívati služeb jiných lidí zoovykává člověka a kazí zvláště mládež. Mládež podle Sinclaira je naprosto demokratická; ubíjí v ní tutu pěknou činorodou mravní sílu, kdo jí vnucuje používání cizích služeb. V učebné osnově nechce míti Sinclair mnoho věcí knižných Jedna hodina denně čtení a psaní a učiva se čtením a psaním spojeného má úplně stačit. Hoši za to se učí všemu hlavně posloucháním. Vypravuje se jim, předčítá se jim a předzpěvuje, třebas i při tělesných cvicích a tělesné práci jejich. Duše jejich mají se naplniti krásnými obrazy a myšlenkami, mravními ideály čerpanými ze života a velkých činů slavných mužů a žen. Vypravování a zpěvy hoši sami opakují Vlastní odborné studium chce Sinclair přeložiti až na pozdější léta života, na věk po 12 až 14 letech Prodlužuje tedy dobu hravého dětství

a doby této hledí použiti hlavně pro zdravotní tělesný výcvik a přesný výchov duševní. Důraz se tedy v době naší obecné školy klade ne na učivo, ale na formalní a mravní výchov. Vyciťuje tedy zcela dobře, čím dnešní škola přestřeluje. Netřeba podotýkati, že výchov hochů je nepřetržitý, že jsou ve dne i v noci pod dozorem svého vychovatele a stále s ním — ne tedy jako dnes od 8 do 10 či 11 hodin a od 2 do 4, kde v 5 hodinách úsilné práce se zbytečně vždy staví, co ostatních 19 hodin stačí ne jednou ale desetkrát zbořiti. Upton Sinclair jest jedním z moderních socialistů amerických, ne socialistů v našem slova smyslu, ale ze socialních reformatorů, jehož idealy už svým přírodním obrámováním neshodují se s idealy velkoměstsky přistřiženého německého socialismu.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. V květnu vyjde prý nový předpis pro vojenské stejnokroje. Celá armáda, i jízda, bude míti pro válku štikově šedé polní stejnokroje. Pro parádu má býti zaveden nový stejnokroj. Následník trůnu jest prý pro zavedení vkusných historických parádních stejnokrojů. Tak má na příklad pěchota dostati pro parádu zase bílé kabáty. Parádní stejnokroj důstojníků bojovnického stavu má míti proti parádním stejnokrojům auditorů, lékařů, účetních důstojníků a vojenských úředníků zvláštní přednosti. Všechny skupiny vojenských úředníků, které měly parádní klobouk bez chocholu, obdrží tento.

Letošního roku budou se konati císařské manevry buď v Haliči nebo v jižních Uhrách. Haličských manevrů súčastnil by se 6. (košický), 10 (přemyšlovský) a 11. (lvovský) armádní sbor. Při jihouherských císařských manevrech cvičil by proti 7. (temešvarskému) armádnímu sboru 12. (sibiňský) armádní sbor. Po prohlednutí manevrové krajiny šéfem generalního štábu rozhodne vojenská správa budou-li se císařské manevry konati v Haliči nebo v jižních Uhrách. Každý jízdecký pluk má obdržeti 1 oddělení strojních pušek (dosud má každá jízdecká divise nebo samostatná jízdecká brigáda jedno oddělení).

Na zkoušku byly některé horské baterie vyzbrojeny novými rychlopalnými horskými děly, vzorem 8 (sestavené v arsenálu) a vzorem 9 (sestavené v plzeňské Škodově zbrojovce). Děla jsou z kované bronze, počáteční rychlost střel 310 m (u zastaralého vzoru 99 jen 304 m), děla nesou na 5.300 m (u vzoru 99 na 4.800 m) a vystřelí v minutě 15—20 mířených ran (u vzoru 99 jen 5 ran).

1. března nastoupila rakousko-uherská eskadra pod velením kontreadmirála Hause křižní plavbu do východní polovice středozemního moře. Eskadra skládá se z pancéřových bitevních lodí „arci-

vévoda Karel, arcivévoda Bedřich, arcivévoda Ferdinand Max“ (každá v nosnosti 10.600 tun), a torpedoborců „Czikós a Réka“ po 400 tunách. Pancéřový křižník „Císař Karel VI.“ o 6.300 tunách byl poslán k slavnostem pořádaným na památku odtržení Argentiny od Španělska v Buenos Airesu.

Správa válečného loďstva převzala nové patrulové čluny pro dunajskou flotillu „g“ a „h“, které byly vystavěny v budapešťské loděnici Danubius. Každý člun jest o nosnosti 12 tun, má stroje o 300 koňských silách a docílí rychlosti až 20 námořních mil v hodině. Čluny stavěny jsou z ocele, vyzbrojeny strojní puškou a poněvadž malého ponoru, mohou vjeti i do dosti mělkých řek (na př. Driny, Moravy v Srbsku). Dunajská flotilla čítá nyní 6 monitorů a 8 patrulových člunů.

Správa válečného loďstva zakoupila v Budapešti cisternovou loď „Etelku“ za 250.000 korun pro dopravu petroleje. Poněvadž kotle mnohých pancéřových lodí, torpedoborců, torpedových a podmořských člunů i křižníků vytápí se petrolejem, potřeba ve válečném loďstvu petrolejových cisternových lodí.

Belgie. Poslanecká sněmovna i senát přijali nový branný zákon, který potvrdil ještě před smrtí král Leopold II. Dle starého branného zákona scházelo na mírový stav, obnášející 42.800 mužů, ročně as 5.000 mužů. Následkem tohoto nedostatku měl válečný stav armády místo předepsaných 180.000 mužů asi jen 150.000 mužů. Vykupování od vojenské služby jest v novém branném zákonu tak daleko odstraněno, že v každé rodině musí jeden zbraně schopný muž činně v armádě sloužiti; dříve vykupovaly majetné rodiny svoje syny z vojenské povinnosti vůbec. Losování a zastupování jest odstraněno. V míru jsou od vojenské služby osvobozeni duchovní, žáci kněžských seminářů, učitelé a žáci učitelských ústavů. Žáci učitelských ústavů musí ale již v míru prodělati 3 měsíční kurs pro ošetřování raněných. K té službě se ve válce učitelé a žáci učitelských škol upotřebí. V 18. roce věku svého může se každý branec dobrovolně dostaviti k odvodu. Roční počet nováčků, kteří se do vojska zařadí, stoupne z nynějších 13.000 na 25.000—30.000. Nový branný zákon má vstoupiti ve 2 létech v platnost. Činná služba u pěchoty bude snížena z 20 na 15 měsíců, u jízdy z 36 na 30 měsíců, u jízdného dělostřelectva taktéž z 36 na 30 měsíců a u ostatních zbraní z 28 na 21 měsíců. Cvičení záložníků ve zbrani bude trvati místo 4 v budoucnosti 8 nedělí u všech zbraní. Nováčkové budou se k činné službě povolávati na jaře.

Velká Britanie. Válečné loďstvo. Anglická společnost pro stavbu podmořských člunů sestrojila nový podmořský člun zvaný „Volta“. Jest malých rozměrů, může se na veliké lodě naložiti a vyloditi se v čas potřeby na otevřeném moři; též možno jej upotřebiti k obraně pobřeží, zvláště přístavů. Člun jest 34 stop dlouhý, 7 stop vysoký a široký, váží 17 tun, jest hnán elektřinou, elektrická síla postačí na vzdálenost 40 námořních mil. Jest vyzbrojen 2 torpedy a jeho posádka pozůstává jen ze 3 mužů. Za obnos, který stojí veliký

podmořský člun typu „Holland“, možno pořiditi 5 podmořských člunů soustavy „Volta.“

Francie. Jako nový typ vojenských vzducholodí přijala francouzská vojenská správa typ „Malécot“. Podmínky, za kterých tento typ byl přijat, byly následující: rychlost 50 *km* v hodině, nepřetržitý pobyt ve vzduchu po 15 hodin se 6 osobami po 75 *kg* tíže, výstup na 2000 *m*, obsah 6500 m^3, délka 90 *m*, výška 20 *m*, šířka 13 *m*. Při zkoušce urazila tato vzducholoď 500 *km* v 15 hodinách při síle větru 7 *m* v jedné vteřině a pohybovala se dvě třetiny této cesty ve výškách přes 1300 *m* Malécot jest kombinace balonu s aeroplánem.

Na základě vykonaných zkoušek přišlo ministerstvo války k náhledu, že možno aeroplánů použiti jako útočné zbraně k vrhání třaskavin na povrch země. Francouzský ženijní setník Lucas Gerardille má býti pověřen výcvikem ženijních důstojníků v řízení aeroplánů.

Italie. 5. (Verona) a 6. (Bologna) armádní sbor obdržely 15. listopadu m. r. nové šedozelené polní stejnokroje, dále tornistry a torby na chléb z nepromokavého šedého plátna a šněrovací boty. Do konce roku 1912 má býti celá italská armáda tímto novým výstrojem podělena. 1. říjnem minulého roku zřízených 5 jízdeckých pluků neobdrželo dosud žádné plukovní hudby. Od 15. října do 15. prosince minulého roku byly v oblasti 9. (Řím) a 10 (Neapol) armádního sboru klasifikováni všichni koni a mezci obyvatelstva pro případ války. Schopní koni a mezci byli zaznamenáni Ministerstvo války chce zříditi park nákladních automobilů o 300 kusech; těžké automobily o 35 koňských silách a zařízené pro dopravu zboží až 5000 *kg* těžkého, lehké automobily o 20 koňských silách pro dopravu zboží až 1500 *kg* těžkého. V severní Italii má se zříditi jednoautomobilová setnina

Poslední z velmocí zavedla Italie v armádě strojní pušky. V létě t. r. měla italská armáda již 220 strojních pušek soustavy Maximovy. Nově vynalezená strojní puška soustavy italského dělostřeleckého mechanika Perina zavede se v armádě; vojenská správa objednala 480 pušek této soustavy V dubnu t. r. bude míti Italie 700 strojních pušek (220 soustavy Maximovy a 480 soustavy Perinovy). Každý pěší a myslivecký pluk obdrží 4 pušky, každý prapor alpských střelců 2 pušky. Pěchota, myslivci a alpští střelci na naši hranici byli již strojními puškami poděleni.

Každý armádní sbor má obdržeti 2 řiditelné balony (dohromady pro 12 armádních sborů 24 balonu).

Technická námořnická komise přehlíží přístavy v jaderském moři, které by se hodily pro pancéřové bitevní o nosnosti přes 20.000 tun. Pro prapor lodí této nosnosti hodí se jen Ancona. Přeměněuí Ancony ve válečný přístav stálo by asi 100 milionů lir. Přístavy Benátky a Ravenna jsou příliš měkké, Brindisi úzký. 4 nové pancéřové bitevní lodě typu „Dreadnougtu“ mají nosnost 18.600 tun, sílu strojů o 30.000 koňských silách a vyzbrojeny dvanácti 30 5 *cm*, osmnácti 12 *cm* děly.

Německo. Roku 1910 obnáší mírový stav německé armády 25.494 dustojníků, 504.446 mužuv a 114.162 koní. Řiditelný vojenský

balon „Gros“ zkoužel pomocí radiotelegrafie při vzduchoplavbě spojení se stanicí vzduchoplaveckého praporu v Tegelern a se stanicemi pro telegrafii bez drátu v Nauen, ve Frankfurté n/M. a Stuttgarté. Pokus se zdařil. Při loňských císařských manevrech byl tento balon ve stálém radiotelegrafickém spojení s vrchním řízením manevrů.

Mírový stav válečného loďstva roku 1910 obnáší 57 500 mužů (o 3500 mužů více nežli roku 1909). Do stavby byly zadány dvě panceřové bitevní lodě typu „Dreadnought“. Válečný přístav ve Wilhelmshavenu se od roku 1900 stále rozšiřuje, aby mohl v čas potřeby pojmouti celé německé válečné loďstvo. Tento přístav kryje německé obchodní přístavy v Severním moři, hlavně Hamburk a Brémy. Práce v přístavě jsou již skoro ukončeny a 1. října m. r. byly části nového přístavu předány válečnému loďstvu k použití, a to tři suché doky, třetí vjezd do přístavu, bassin k výzbroji lodí, tři bassiny pro odzbrojené válečné lodě, ze dvou na šest kilometrů prodloužená bráz v moři k ochraně přístavu proti vlnobití, na 200 metrů rozšířený a na 10 metrů prohloubený kanál Ems-Jade a 800 metrů dlouhý přístavní most při ústí tohoto kanálu do přístavu. Tyto stavby stály 60 mil. marek.

Rusko hodlá, dle zpráv odborných i denních časopisů, zrušiti pevnosti v poříčí Visly, vystavěné na obranu proti vpádu Rakousko-Uherska a Německa. Visla jest mocnou obrannou posicí, která jest sesílena rozsáhlými ruskými opevněními v Povislí a na řece Narewu. Tato opevnění jsou oporou ruské polní armádě, uzavírají mosty přes Vislu a Narew, chrání v pevnostech nashromážděný válečný materiál a proviant, uzavírají železnice, které jimi vedou, za ústupu ruské polní armády do území východně Visly musí nepřítel pevnosti tyto buď obléhati nebo pozorovati silnými vojenskými oddíly. Sám varšavský opevněný trojúhelník skytá, když obdrží mimo pevnostní posádku 2—3 pěší divise jako mobilní zálohu k obraně otevřeného území mezi 3 pevnostmi tohoto rayonu, velmi silný odpor nepříteli. Odpor jeho jest tak veliký, že prý Rakousko-Uhersko a Německo v strategických plánech pro případ války s Ruskem míní obejíti tento rayon východně. Německo má z východního Pruska postoupiti přímo přes Łomžu a Biełostok k opevněnému ležení Brest Litowsku, kde má německá armáda navázati spojení s rakouskouherskou, postoupivší z východní Haliče přes Lublin a Cholm k Brest Litowsku. V tom případě muselo by Německo a Rakousko-Uhersko vyslati k pozorování opevněného rayonu varšavského a pevnosti Ivangorodu alespoň dvakrát tak silné vojenské oddíly, jako jsou ruské posádky v těchto pevnostech. Tento plán by se mohl oběma středoevropským velmocem jen tehdy podařiti, kdyby Rusko nemělo ještě svoji zdlouhavou mobilisaci a shromáždění vojenských oddílů v ruském Polsku ukončeno. Při provádění tohoto plánu počítá se asi s možným povstáním Poláků, s povstáním v baltických provinciích a ve Finsku, které by bylo podporováno vyloděním německého vojska na ruském pobřeží. Tím by ruská mobilisace byla ztížena.

Za ruské ofensivy západně a jihozápadně Visly (proti Torunì, Poznani a Krakovu) tvoří ruská poviselská opevnění velmi výhodné

opory v zádech ruské armády. Novogeorgievsk, Jegrze a Ivangorod jsou z vojenského stanoviska skoro ideální pevnosti, poněvadž v nich není skoro žádného civilního obyvatelstva, které by se za obležení musilo živiti a na které by hrůzy obležení působily. Jinak u Varšavy, města s více než li půl milionem převážně polského obyvatelstva. Toto musí se za obležení živiti a poněvadž je protiruského smýšlení, musí býti ruská posádka značně sesílena, aby zabránila nepokojům a po případě povstání v obležené Varšavě. Aby bylo nepříteli ztíženo Varšavu na obou březích Visly současně obléhati, byla varšavská opevnění značně rozšířena. Rusko musí Varšavu, toto středisko ruských Poláků, udržeti ve své moci. Dokud zůstane Rusko pánem Varšavy, opevněné posice poviselské a pevnosti na řece Narewu, jest pánem ruského Polska, poněvadž tato opevnění dělí ruské Polsko západně Visly od polských krajů, ležících východně této řeky. Když by rakouskouherské a německé voje vnikly do ruského Polska, může Rusko nepřátelské vojsko lehčeji vytlačiti ze zabraného území, dokud má v moci opevnění poviselská a na řece Narewu. Kdyby se ale Rakousku-Uhersku a Německu podařilo těch opevnění, před shromážděním ruských vojsk a početím ruské ofensivy, dobýti, byla by ruská ofensiva vojsky Rakousko-Uherska a Německa, opírajících se o dobyté pevnosti, na Visle a Narewu zadržena.

Když dojde přece k zrušení poviselských opevnění a opevnění na řece Narewu, budou polské gubernie pro případ války vydány nepřátelskému vpádu již od prvního dne mobilisace, zvláště vypukne-li povstání Poláků. Ruská mobilisace a shromáždění ruské armády trvá asi třikráte tak dlouho, než-li u rakouskouherské a německé armády. Proto by Rakousko-Uhersko a Německo, majíce dříve svoje voje připraveny k boji, mohly lehčeji vniknouti do ruského Polska. Ruska, východně opevněné čáry Kovno—Olita—Grodno—Brest Litovsk—Luck—Dubno—Kamenec Podolskij—Bendery, shromážděná armáda musela by zase těžkými boji dobývati poviselských gubernií. Za tuto opevněnou linii chce Rusko, dle projektu ruského ministra války generála Suchomlinova, přeložiti shromaždiště ruské armády pro případ války se středoevropskými velmocemi a Rumunskem. Kdyby Rusko bez boje vyklidilo ruské Polsko, měl by nepřítel ve 2—3 nedělích, které by mu před ukončením pomalejší ruské mobilisace byly k disposici, dosti času k opevnění strategicky důležitých železničních a silničních spojek i přechodů přes Vislu: Novogeorgievska, Varšavy a Ivangorodu. Jimi kryt v zádech, mohl by klidně hleděti ruské ofensivě vstříc, zvláště když by se polské obyvatelstvo též obrátilo proti Rusku. Zrušením poviselských a ponarewských opevnění pozbylo by se Rusko možnosti vésti zdržovací obrannou válku blízko hranic. Pro Rusko by bylo žádoucno, přenésti válku co nejdříve do východního Pruska, východní Haliče (východně řeky Sanu) a Bukoviny, což při otevřené krajině těchto zemí by bylo možno. Kdyby se Rusku podařilo postoupiti ve Východním Prusku do Západního Pruska až k Visle, ve východní Haliči až k řece Sanu, vyrovnalo by klín, který polské gubernie Ruska mezi Německem a Rakousko-Uherskem tvoří, a zabránilo vniknutí německé a rakouskouherské armády do zad

poviselských opevnění směrem k Brest Litovsku. Ve Východním Prusku má Německo pevnost Memel, velké opevněné ležení Královec, pevnost Pilavu a tvrz Boyen; mimo tuto leží opevnění ve Východním Prusku na moři nebo poblíže moře. Teprve v Západním Rusku, na Visle, narazily by ruské voje na opevněné německé přechody přes tuto řeku, které v ohybu Visly chrání opevněné ležení Toruň. V Haliči zadržela by na Sanu ruský postup opevnění v Přemyšlu a Jaroslavi, na Dněstru k obraně připravené mosty podél této řeky. Dokud ale ruská mobilisace je tak pomalá a dokud má Německo na moři svým válečným loďstvem převahu nad ruským, nemůže Rusko před shromážděním svých branných sil na tento útočný postup pomýšleti. Kdyby však poviselské a ponarewské pevnosti byly přiměřeně silnými ruskými posádkami bráněny, stížily by postup Rakousko-Uherska a Německa v ruském Polsku a prodloužily válku o několik týdnů, což by bylo jen výhodou pro Rusko, ano by získalo času k shromáždění vojsk ze středního a východního Ruska. Německo a rakouská polovice říše jsou většinou průmyslové země. Německo jest již v míru odkázáno na dovoz potravin z cizozemska. Proto by zvláště Německo muselo válku s Ruskem hleděti co nejrychleji ukončiti, poněvadž by spojenci Ruska, Francie a Anglie, mohly na moři ztížiti dovoz potravin do Německa. V této říši by následkem toho při delším trvání války mohl nastati nedostatek potravin. Jen když Německu zůstane Rakousko-Uherskem otevřená cesta pro nutný průvoz potravin z balkánských států, nemusí se Německo báti ponenáhlého vyhladovění při delším trvání války s Ruskem.

Organisace vyzvědačské služby v Rusku. Mimo ústřední vyzvědačský úřad generalního štábu v Petrohradě jest v každém vojenském okresu vyzvědačské oddělení. V tomto děje se první přehlídka došlých vyzvědačských zpráv, a odtud zasílají sloučené zprávy ústřednímu úřadu generalního štábu do Petrohradu. Vyzvědačská služba jest v činnosti jak v míru, tak i ve válce. Vyzvědači dodávají zprávy o všeobecných vojenských záležitostech, vojenské organisaci cizích států, síle a rozloze vojsk cizích států, opevněních, výzbroji, přípravách pro případ mobilisace, komunikacích, smýšlení obyvatelstva atd. Z petrohradské ústředny vydají se ročně poučení o směru vyzvědačské služby pro jednotlivé vojenské okresy V nich jsou zřízeny knihovny, ve kterých k vyzvědačské službě přidělení důstojníci mohou studovati na základě odborných pomůcek vyzvědačskou službu. Zprávy dodávají úřady a vojsko pohraničních okresů, důstojníci a vůbec vojenské osoby do cizích států za tímto účelem vyslané, jakož i placení civilní vyzvědači a vyzvědačky v cizině. Co se má vyzvěděti, nakáže petrohradská ústředna, způsob provedení jest věcí vyzvědačských oddělení vojenských okresů, po případě úřadů, vojenských oddílů na hranicích nebo vojenských i civilních osob. Zprávy agentů z guberníí, které neleží přímo na říšských hranicích, předloží se ústředně v Petrohradu. Čas od času konají se ve větších ruských garnisonách přednášky o vojenských novotinách a poměrech v sousedních cizích státech. Důstojníci vyzvědačských oddělení jsou specialisté v této službě. Oni musí znáti plynně

řeč i nářečí, způsob života a zvyky obyvatelstva států, kde mají vyzvídati. Za tím účelem musí v tomto státu nějaký čas žíti, aby si tamní zvyky a řeč osvojili. Důstojníci ti dělí se ve dvě skupiny. Jedna skupina provozuje vyzvědačství činně, druhá skupina zpracuje došlé zprávy v kancelářích. Mezi důstojníky obou skupin musí býti častá změna. Specialisté jsou zvláštní pro pěchotu, jízdu, dělostřelectvo, technické vojsko, vozotajstvo, zdravotnictvo, opevnění, námořnictvo a druhy lodí i námořní služby, komunikace, popis a mapování krajin, pro výzkum smýšlení obyvatelstva atd. Na pohraničí vyzvídají stav mostů, brodů, tunelů, nádraží, rozložení a sílu vojsk, opevnění atd. V ruských pohraničních garnisonách a stanicích ruské pohraniční stráže jsou celé sklady civilní garderoby a cizozemských vojenských stejnokrojů pro důstojníky i poddůstojníky vyzvědačských oddělení. Za důležité vyzvědačské zprávy obdrží tyto osoby vyznamenání a značné peněžité odměny. V případě války překročí ruská jízda pod vedením těchto vyzvědačů hranice, aby obsadila nebo přerušila důležité komunikace v nepřátelském státě. Francie a Rusko si dodané vyzvědačské zprávy vzájemně vyměňují. Je vždy podezřelé, když některé osoby, zvláště za manevrů, činí fotografické snímky (opevnění, mostů, krajiny, zbraní, elektrických osvětlovačů, balonů, přístavů, lodí atd.) neb hledí navázati styk s vojenskými osobami. Proto v pohraničních krajinách skoro všech států jest organisovaná tajná služba k ochraně státních a vojenských tajemství před vyzvědači cizích států. Samozřejmo jest, že všechny státy hledí si již v míru opatřiti zprávy o branné síle a vojenských opatření cizích států. Za tím účelem dlí stále vyzvědači v cizích, třeba i spřátelených státech, kteří dodávají zprávy na místa jim určená Tyto zprávy se shromažďují u generalních štábů států, kde se zkoušejí, jsou li hodnověrné. —

Evropské Rusko spojí se s dálným východem (Zabajkalskem, Amurskem a Tichomořím) bezdrátovou telegrafií Ku spojení Petrohradu s Vladivostokem přes Sibiř dostačí prý 3—4 telegrafické stanice.

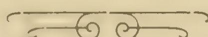
Nové 4 pancířové bitevní lodě typu „Dreadnought“ mají býti o nosnosti 23.000 tun, o rychlosti 23 námořních mil a vyzbrojeny dvanácti 80 5 cm a šestnácti 12 cm. těžkými děly umístěnými v 6 panceřových věžích. Tyto lodě staví se v admirální loděnici v Petrohradu. — Podmořský člun „Kambala“ potopil se následkem srážky s jinou lodí u Sevastopolu. Mimo strážního důstojníka utonula celá posádka.

Portugalsko. Na základě zkušeností války rusko-japonské zavede se v armádě pro pěchotu zákopnické náčiní (lopatka, sekýrka, kladivo pilka a nůžky pro stříhání drátu).

Srbsko. Polní dělostřelectvo bylo již úplně vyzbrojeno rychlopalnými děly. Stará děla soustavy de Bange se zmodernisují pro záložní armádu Poněvadž srbský arsenál v Kragujevci modernisaci tuto dobře provésti nemůže, zašlou se stará děla do francouzské dělostřelecké zbrojovky v St. Chaumondu. — Vojenská zpráva chce objednati v Německu 5 řiditelných balonů (pro každou pěší divisi stálého vojska jeden).

Ročník XXVII. Číslo 5.

HLÍDKA.

Obrácení sv. Pavla.

Napsal Dr. T. Hudec. (Č. d.)

Rovněž v prvním listě ke Korintským 9, 1 čteme tato slova sv. Pavla, jež rovněž se odnášejí k jeho obrácení: Nejsem-li svoboden? Nejsem-li apoštolem? Či neviděl jsem (ἑώρακα) Ježíše, Pána našeho? Místo toto jest novým důkazem pro přesvědčení sv. Pavla, že skutečně tělesným zrakem viděl oslaveného Krista.

V předešlém pojednává totiž o dovolenosti požívat masa obětovaného modlám; křesťanská svoboda musí být spojena s duchem sebezapírání a tudíž křesťan, když by tím dal pohoršení slabému bratru, musí se zdržeti požívání onoho masa, i když by bylo samo v sobě dovoleným.

V hlavě deváté poukazuje sv. Pavel na sebe sama a na to, kterak i on pro dobro věci a k prospěchu evangelia zřekl se různých výhod a práv, která mu jako apoštolu příslušela. Poněvadž pak jeho protivníci v Korintě uváděli různé námitky proti jeho apoštolské hodnosti, předesílá hned v 1. verši ona uvedená slova. Nejsem-li svoboden? t. j. když zříkám se požívání masa obětovaného, bych tím nepohoršil bratra ve víře, vzdávám se snad tím své křesťanské svobody a nedokazuji tím spíše, že jsem opravdu svoboden. Nejsem-li apoštolem? Slovy těmi přechází k novému thematu, které zní: nemám-li já jakožto apoštol různá práva a nevzdal-li jsem se dobrovolně i těchto práv a výhod ku prospěchu těch, kterým hlásám víru Kristovu? Sv. Pavel v plném vědomí své hodnosti a svého úřadu nazývá se apoštolem. Že pak jest apoštolem úplně rovným apoštolům ostatním, odůvodňuje proti svým nepřátelům: Či neviděl jsem Ježíše, Pána našeho?

Dle Skutkův Ap. 1, 21 k podstatě apoštolského úřadu náleží, aby apoštol byl „svědkem zmrtvýchvstání“ Kristova. Svědectví toto dle slov sv. Petra, jež tehdy při volbě nového apoštola pronesl, jsou podstatnou podmínkou apoštolské důstojnosti.

Ostatní apoštolové takovými svědky byli, neboť viděli Krista, když se jim po svém zmrtvýchvstání zjevil, a mohli proto pravdu Jeho zmrtvýchvstání všude dosvědčiti.

Než i v této příčině cítí se sv. Pavel ostatním apoštolům úplně postaveným na roveň, neboť i on viděl Ježíše, Pána našeho. Výrazem „ἑώρακα — viděl jsem“ nechce říci nic jiného nežli že i on právě tak u Damašku viděl z mrtvých vstavšího a oslaveného Ježíše, jako jej viděli ostatní apoštolové, kteří proto v této věci nemají žádné přednosti před ním. Tedy i on, Pavel, může dosvědčiti zmrtvýchvstání Kristovo, tedy i on jest právoplatným apoštolem.

Každý pisatel má užívati určitého výrazu v tom smyslu, v jakém ví, že jeho čtenáři budou mu rozuměti. Slovo „viděl jsem“ nemohli Korinťané pojati jinak než o skutečném vidění, o vidění tělesným zrakem. Poněvadž pak sv. Pavel ono slovo nijak blíže neurčuje ani neobmezuje, plyne z toho, že tu mluví o vidění ve smyslu vlastním.

Když tedy sv. Pavel zjevení, jehož se mu dostalo, staví v I Kor. 9, 1 na stejný stupeň jako zjevení ostatních apoštolův, a když užívá o něm prostě výrazu „viděl jsem“, tu jest v tom nový důkaz, jak hluboce byl přesvědčen o realnosti Kristova zjevení při svém obrácení u Damašku.

*

Na obou místech v prvním listě ke Korintským 9, 1 a 15, 8 mluví sv. Pavel pouze o tom, že se mu Kristus zjevil, že Krista viděl. Zmiňuje se tedy v těchto stručných narážkách pouze o zevnější stránce svého obrácení. O tom, co se v nitru jeho událo, jaké vnitřní milosti se mu dostalo tenkráte, kdy smrtelným zrakem uzřel Pána, nalezáme zmínku — ovšem bohužel zase až přes příliš stručnou — v listě ke Galatským 1, 15—17. Místo ono zní: 15. Když pak se zalíbilo tomu, který mne oddělil ze života matky mé a povolal svou milostí, 16. zjeviti Syna svého ve mně (ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί), abych Jej zvěstoval mezi národy, ihned nepovolil jsem tělu a krvi 17. a nevstoupil jsem do Jerusalema k těm apoštolům, kteří tu byli přede mnou, ale odešel jsem do Arabie a opět vrátil jsem se do Damašku.

Že se zde jedná o událost před Damaškem, není nejmenší pochyby. Je to patrno jak z předchozích veršů, kde vypráví, jak dříve pronásledoval a ničil církev boží, tak i z poznámky ve v. 17, že „opět se vrátil do Damašku." Tedy Damašek či okolí jeho bylo jevištěm, kde se přihodilo vyprávěné zjevení.

Také v listě ke Galatským zmiňuje se sv. Pavel o svém obrácení nikoli proto, aby o něm čtenářům jen vypravoval, neboť předpokládá, že všichni jsou o tom dobře zpraveni. Pouze obrana proti judaistickým pomluvám a podezříváním jej přiměla, že se odvolává opět na zjevení Páně. Než námitky proti apoštolské hodnosti sv. Pavla byly poněkud jiného rázu než tomu bylo v Korintě. Judaisté hleděli podrýt apoštolskou autoritu Pavlovu u Galaťanův a poukazovali na to, že učení, které hlásá, nepochází přímo a bezprostředně od Krista jako u ostatních apoštolů, kteří s Pánem obcovali a od něho samého byli vyučeni. Poněvadž pak jerusalemští apoštolé zákon Mojžíšův zachovávali, judaisté obratnou sofistikou dovozovali z toho fakta, jakoby apoštolé také učili potřebě a nutnosti zákon zachovávati i se strany pohanokřesťanův, a jakoby učení Pavlovo o svobodě od zákona bylo jen jeho výmyslem lidským.

Proto musí se sv. Pavel hájit proti dvojímu klamnému tvrzení. Jednu námitku, že ostatní apoštolové učí nutnosti zachovávati Mojžíšův zákon, vyvrací líčením jednání na apoštolském sněmu, kde hlavní apoštolové Petr, Jakob a Jan učení Pavlovo schválili a obráceným pohanům svobodu od Mojžíšova zákona plně přiznali (Gal. 2, 1—10).

Druhá námitka zněla, že Pavlovo učení jest učením lidským a nepochází od Krista. Proti tomu prohlašuje sv. Pavel: „Známým vám činím, bratři, že evangelium, které jest hlásáno ode mne, není podle člověka: neboť ani od žádného člověka jsem ho nepřijal ani se mu nenaučil, ale zjevením Ježíše Krista" (Gal. 1, 11—12). Od lidí nemohl přijati nauku Kristovu, jak dále dovozuje, před svým obrácením, neboť tehdy byl úhlavním nepřítelem Kristovým. Nemohl přijati nauky své od lidí po svém obrácení, neboť tehdy ihned nenavštíviv ani ostatních apoštolův, odešel do Arabie. Má tedy a zná nauku křesťanskou pouze ze zjevení Ježíše Krista.

Zjevení a poučení onoho dostalo se sv. Pavlovi tehdy, „když se zalíbilo Bohu zjeviti Syna svého ve mně, abych jej zvěstoval mezi národy." Co však chce říci sv. Pavel, když dí, že Bůh zjevil Syna svého v něm? Nemíní tu zevnějšího zjevení, které tělesným zrakem viděl v Damašku. Přece však, jak nahoře řečeno, slova jeho nutně se vztahují na událost před Damaškem.

Uvedenými slovy jest naznačeno ono poznání pravdy o Kristu a jeho nauce, které nadpřirozeným osvícením milosti boží sv. Pavlovi do duše bylo vlito a které se událo současně se zevnějším zjevením Pána. Mezi tím, co zrak jeho utkvěl na zářivé postavě Kristově, v duši (ἐν ἐμοί) byl mu zjeven, odhalen (ἀποκαλύψαι) Kristus, t. j. pravda, že zmrtvýchvstalý Kristus je Messiášem, jenž celému lidstvu přinesl spásu.

Pokud a v jaké míře vedle těchto fundamentálních pravd byly tehdy u Damašku zjeveny sv. Pavlu explicite také pravdy jiné, těžko rozhodnouti; dostaloť se mu i později často přímého poučení od Boha ve zvláštních zjeveních (II. Kor. 12, 1. Skut. 13, 2; 16, 9; 23, 11).

Tolik však z onoho místa v Gal. 1, 16 zdá se s jistotou plynouti, že sv. Pavlovi tehdy bylo rovněž zjeveno jeho určení a povolání k apoštolátu mezi pohany. Je to zřejmo, když praví, že Bůh v něm zjevil Syna svého, „abych Jej zvěstoval mezi národy." V okamžiku onom, kdy spatřil oslaveného Krista a kdy v něho uvěřil, byl mu také zjeven úkol, který jej čeká, státi se hlasatelem nauky Kristovy a se stejnou horlivostí ji šířit, s jakou ji dříve potíral. Dle přesvědčení sv. Pavla a dle jeho vědomí povolání ku křesťanství a povolání k apoštolskému úřadu událo se zároveň; ba hlavním účelem, proč Bůh zázračným zasáhnutím přivodil Pavlovo obrácení, byl úmysl boží učiniti Pavla vyvoleným nástrojem k šíření evangelia. Tento úmysl boží byl pak Pavlovi zjeven současně s jeho obrácením.

Nelze si myslit, že by u Damašku sv. Pavel pouze byl obrácen ku křesťanství, a že by teprve později v některém dalším zjevení Bůh mu sdělil jeho určení za apoštola národů. V takovém případě byl by se nutně musil o tomto pozdějším zjevení a povolání zmínit v listě ke Galatským, kde hned v prvním verši stanoví jako thema, o němž chce pojednávati: „Pavel apoštol ne od lidí ani skrze člověka, ale skrze Ježíše Krista."

Také nelze připustit, že sv. Pavel u Damašku pouze uvěřil v Krista a že sám o sobě, svým vlastním rozhodnutím umínil si státi se Kristovým apoštolem, kázati evangelium a tak napraviti svou dřívější vinu. Sv. Pavel sám ve své pokoře a ve vědomí vlastní nehodnosti nikdy by se nebyl o své ujmě odhodlal vetříti se do úřadu apoštolského, který Kristus svěřil svým vyvoleným učeníkům. Z takového vetření obviňovali jej právě judaisté, ale sv. Pavel důrazně je odmítá poukazuje na své přímé povolání k apoštolátu Ježíšem Kristem.

Že sv. Pavel pohlížel na svůj apoštolát jako na úkol, který Bůh sám na něj vložil, třeba že on sám se považoval za nehodna této

hodnosti, patrno z četných míst jeho listů. Tak II. Kor. 3, 4; 5, 18. I. Thess. 2, 4, Ef. 3, 7, Kol. 3, 4. Nejvýznačnější místo čteme I. Kor. 9, 16: „Neboť káži-li evangelium, není mi to předmětem chlouby; nutnost spočívá na mně; neboť běda mi, kdybych evangelium nekázal.“

Tedy apoštolát jest úřad, kterého sv. Pavel sám neuchvátil, nýbrž k němuž jej Bůh sám povolal a určil. Povolání ono pak stalo se současně s jeho obrácením u Damašku.

Shrneme-li krátce výsledek rozboru oněch míst v listech sv. Pavla, kde mluví o svém obrácení, můžeme říci, že sv. Pavel tvrdí o události oné podle svého nejpevnějšího přesvědčení toto: U Damašku viděl tělesným zrakem oslaveného Krista, který se mu zjevil; současně Bůh milostí svojí zjevil mu v nitru duše jak základní pravdy učení křesťanského tak i jeho určení za apoštola Kristova mezi pohany.

Tím jest vyčerpáno vše, čeho se můžeme dověděti o obrácení sv. Pavla z jeho vlastních výpovědí. Výpovědi ony jsou stručné, ale přece jen dosti zřetelné a jasné, abychom poznali, co sv. Pavel sám o oné události soudil. Poněvadž pak sv. Pavel líčí to, co sám zkusil a zažil, a poněvadž jeho upřímnost nepodlehá ani nejmenší pochybnosti, tedy výroky jeho zasluhují naprosté víry. P. d.)

Z dějin města Loštic.

VÁCLAV KUBÍČEK. (Č. d.)

K upevnění své moci na severní Moravě koupil markrabě roku 1382 sousedící s Bránkami hrad Búzov. Bylť dosavadní deskový majitel hradu Beneš z Wildenberka přívržencem markrabí Prokopa[1]) a mohl Joštovi časem s pevného zámku svého působit nesnáze. Kromě toho mohly okolní drobné statky zeměpanské, jakými byly ves Měnín, oba dvory páloninské, mlýn a dvůr v Sobáčově, jakož i zboží bránecké přičleněním k rozsáhlému panství nabýti větší ceny[2]) To byly asi pohnutky, jež měly markrabí Jošta ke kupu. A búzovský pán mladý Procek z Wildenberka, jenž té doby otcovským panstvím už vládl samostatně,[3]) netěžko snad dal se pohnouti k prodeji, protože byl zadlužen u židů.[4]) Ostatně měl i na dále, ovšem v podřízeném postavení, zůstati správcem panství. Tak došlo dne 15. listopadu roku 1382 v Brně ke smlouvě, jíž markrabě Jošt koupil od Beneše z Wildenberka a Procka syna jeho hrad Búzov s příslušenstvím.

V obhradí búzovské náleželo dle smlouvy městečko Loštice a vsi Podolí, Obectov, Olešnice, Jeřmaň, Hvozdec, Veselíčko, Blážov, Kadeřín, Vojtěchov, Kozov, Svánov, Bezděkov,[5]) Ospilov, Lidmirov, Hvozd a Milkov.[6]) Při hradě Búzově stávala již tehda stejnojmenná osada, ve smlouvě se však neuvádí.[7]) Rovněž ne polovice vsi Hrádnice koupená ke hradu roku 1350, bezpochyby proto ne že ji Beneš z Wildenberka byl pustil na splátku věna své sestře Kačně provdané za Smila z Kunstatu na Lišnici[8]) Jeřmaň je asi totožná

[1]) R. 1377 markr. Prokop přivěšuje pečet k závěti Benešově. Od r. 1384 dlel Beneš v družině Prokopově. Cod. dipl. Mor. XI. 66. 317.

[2]) Dvory v Páloníně koupil markr. Jan, Cod. dipl. Mor. XII. 81, taktéž Měnín s dvorem, lesy a chrastinami l. c. X. 125. Sobáčov spadl na markrabě úmrtím Půty z Holštejna.

[3]) Puhon v oktavě Božího Těla r. 1382 »quia ipse Proczko bona patris sui occupat et tenet« I. 58.

[4]) R. 1381 poháněn od žida stran Opatovic, žalován od žida pro rukojemství za ... Putu z Wildenberka—Loštic, dluží 500 hř. židům, exequován r. 1386 — *Brandl*, Půh I. 60. 65. 69.

[5]) *Volný*, Markgrafsch. Mähr. V. 187 má znít »Pěčíkov«.

[6]) Cod. dipl. Mor. XI. 249.

[7]) Mezi novými měšťany, jež v letech 1374—1383 přijali konšelé Staroměstští v Praze, byl jeden s německým jménem z Búzova — »Busaw«. *Winter*, Pražští měšťané čeští a němečtí v XIV. věku, Osvěta r. XXXII. p. 1063.

[8]) Desky zem. brněn IV. č. 355 k r. 1365.

se vsí Hermansdorfem, kteráž ještě roku 1371 se vede v obhradí Plankenberka, potom pak navždy z něho mizí — patrně, že ji Wildenberkové byli od panovníka přikoupili k Búzovu. Záhadno je ve smlouvě rčení, že zboží se prodává „s kostelním manstvím“,[1]) ač nevztahuje-li se ono na kostelní podací Loštic a Búzova. Z drobného příslušenství uvádějí se v pozdějším deskovém zápise smlouvy všeobecně jen „lesy, louky pastviny, rybníky, mlýny a hony“. Deskovou závadou na prodaném panství bylo 50 kop groší ročního platu, jež pan Beneš z Wildenberka byl roku 1353 zapsal věnným právem své první manželce paní Anně z Dubé na polovici Loštic a polovici vsí Pálonína, Doubravice a Obectova.[2]) Osvoboditi prodané zboží ode všeho nároku, zvláště pak vymazati z desk věnné právo zvěčnělé Anny z Dubé do tří let po smrti Benešově zavázali se páni Jindřich z Lipého, Ptáček z Pirkenštejna, Oldřich z Boskovic, Vok z Holštejna a Jaroš z Cimburka. Na svédomí přivěsili prodavatelé i rukojmí k listu své pečeti.[3])

Z dřívějšího panství podrželi si oba Wildenberkové jenom část Doubravice. K tomu jim postoupil markrabě hned při smlouvě[4]) směnou Bohuslavice městečko s tvrzí,[5]) na němž Procek s přivolením otcovým upsal své choti Elišce z Boskovic za 500 hřiven věna 50 hřiven ročního platu.[6]) Procek sám obdržel mimo to darem od markraběte dvůr v Rakové a dvůr v Žadlovicích s mlýnem, podsedky a lesy. Oba tyto dvory i se svým podílem na Bohuslavicích prodal hned roku 1385.[7]) Na ostatku zboží bohuslavského, jež patřilo Beneši z Wildenberka, i na části Doubravice pojistili sobě Jindřich z Lipého, Jan Ptáček

[1]) »mit Kirchenlehen«.

[2]) Desky zem. olom. I. č. 296; o druhou manželku nemohlo se jednat, jelikož ta měla věno na Vážanech, l. c. II č. 1.

[3]) List pergamenový se sedmi visutými pečetěmi, z nichž první dvě se znakem a jmény Wildenberků, se chová v zem. archivu. Psán je německy. Srv. Čas. Matice Mor. 1900 p. 24.

[4]) Ačkoli deskový vklad rovněž jako vklad panství búzovského se stal teprve po otevření desk r. 1384, Desky zem. olom. IV. č. 432 »castrum Busaw cum oppido Lozicz«.

[5]) Že směnou, svědčí výraz »dans haereditatem pro haereditate«, což znamená směnu. Cod. dipl. Mor. IX. 61. — Zápis Desky zem. olom. IV. č. 433, hned za vtěním Búzova markraběti. Ne Bohuslavice u Zábřeha, jak míní *Poukara*, Okres Litovel ve Vlastivědě p. 154, — ty nikdy nebyly městečkem. Jelikož Procek obdržel současně též dvůr v Rakové, byly to nejspíš Bohuslavice u Čech. Tvrz tam kdysi stávala. V matrice děkanství mohelnického z r. 1672 p. 198 popisuje se »nemus in quadro positum denominatione hradisko«. *Volný* V. 240 o držení markraběcím mlčí. Ale též Bohuslavice u Drahotuš měl markr. Jošt r. 1406. Puh. I. 18.

[6]) Desky zem. olom. IV. č. 434.

[7]) l. c. č. 552, 551

z Pirkenštejna a Oldřich z Boskovic jakožto rukojmí za správu panství búzovského náhradu pro případ, že by věno manželky Benešovy dle kupní smlouvy z roku 1382 nebylo v čas vymazáno a jim by z toho měla vzejíti jaká škoda.[1]) Beneš z Wildenberka dlel tím časem ve dvorní družině markrabí Prokopa,[2]) daroval konventu sv. Michala v Brně ves Těšany,[3]) a zemřel v několika letech potom.[4])

Syn jeho Procek i po prodeji otcovského panství psal se důsledně z Búzova, je tudíž na snadě domněnka, že z vůle markraběcí zůstal na dále strážcem hradu a měl odtud činný podíl v bojích, jež se v oněch letech rozpoutaly kolem Búzova.[5])

Když roku 1386 jednalo se o nové obsazení biskupského stolce olomuckého, začaly původem krále Václava a markraběte Prokopa, kteří chtěli dostati do Olomouce markrabí Jana Soběslava biskupa z Litomyšle, násilnosti proti kapitole. Ta nicméně nezvolila Jana Soběslava. Proto byly statky nového biskupa Mikuláše pustošeny.[6]) Hrad Mírov hájil tehda purkrabí Kuneš ze Zvole.[7]) Zdá se, že i biskupské město Mohelnice trpělo při tom nájezdy nepřátel.[8]) Pokud a jaký podíl měl na tom búzovský kastellan Procek z Wildenberka, jenž v ty časy mnoho se soudil se svými sousedy a všechny pře prohrál,[9]) není úplně

[1]) Desky zem. olom. V. č. 24 k r. 1386.

[2]) Cod. dipl. Mor. XI. 317.

[3]) Desky zem. brněn. VII. č. 277. Odpor Procka z Búzova a Tassa z Wildenberka proti vkladu r. 1387.

[4]) V červenci r. 1386 na sněmě v Olomouci. Desky zem. olom. IV. č. 534., v letech 1386 a 1388 pohánën od Sulíka z Konice a Pavlíka ze Sovince. Půh I. 65. 71 72. Toť poslední zpráva o živém. R. 1397, kdy markrabě daruje část Doubravice na sebe spadlou, byl Beneš jistě už mrtev.

[5]) Nejvíc podobá se pravdě, že Procek zastával na Búzově úřad markraběcího purkrabí čili kastellana, jakým byl v letech 1371—1379 třeba Půta z Holštejna na hradě Hlubokém. Cod. dipl. Mor. X. 125. Povinností takového kastellana bylo, hrad opatrovat, s něho sloužit svému pánu vojensky a z panství pro komoru vrchnostenskou vybírat roční platy znamenitější pokuty, odúmrti a berně zemské. Příjmem kastellanovým, z něhož i potřebnou čeleď zbrojnou vydržoval, byly výnosy panských lesův a dvorů, přírodní dávky a rozličné menší užitky a pokuty. Srv k r. 1396 Cod. dipl. Mor. XII. 325.

[6]) *Volný*, Excommunication des Markgr. Prokop, Archiv für Kunde oester. Geschichtsquell VIII. p. 183.

[7]) K r. 1387 Cod. dipl Mor. XI. 574

[8]) Biskup Mikuláš 7. prosince r. 1388 osvobozuje Mohelnici od odúmrti listinou, v níž poznamenává, že město pro nepřátelské vpády potřebuje pomoci k opevnění. Cod. dipl. Mor. XI. 502.

[9]) Pět jeho prohraných soudů z r. 1389 viz Půh. I. 100—102.

jasno.[1]) Jistotně však účastnil se činem, když počátkem roku 1393 vznikly opětné vražedné půtky mezi markraběcími bratry. Prokop už několik let dříve odevzdal svůj hrad Plankenberk se vsemi a s ostatním příslušenstvím svému přívrženci Ješkovi Pušce z Kunstatu, aby mu s hradu sloužil věrně jako man.[2]) Též Bludov držel tím časem z jeho milosti pan Diviš neznámého rodu.[3]) Podobně i panující markrabě byl si zajistil přízeň majitele hradu Brníčka, Mikuláše Moravy z Otaslavic zástavou dvou poplužních dvorů v Páloníně,[4]) panu Heraltovi z Kunstatu zapsal ve 4000 hřiven panství třebovské,[5]) svým komorníkům pak Oldřichovi řečenému Stoš z Branice, Ješkovi a Jindřichovi Plubům dal roku 1387 dědičně vsi Měnín a Řimice.[6]) Dobrovolným postupem octla se v letech 1390 i Litovel z moci Prokopovy v rukou markrabí Jošta.[7]) V březnu roku 1393 přijal Jošt zástavou hrad Sovinec.[8])

Zatím už obojstranná nevole mezi markraběcími bratry zjednávala si průchod ohněm i mečem po Moravě a zuřila vzdor dvojímu pokusu

[1]) *Volný*, Excommunic. l. c. p. 184 píše o manu biskupském Bohušovi z Řepova, že jsa v podezření, jako by se byl zrádně dorozumněl s Prockem Búzovským, přišel násilně o život. Pramene k tomu neudává. Dle manských listin měl panoše Bohušek z Řepova nebo z Řepové, jenž r. 1389 kromě půltřetiho lánu na předměstí mohelnickém a malý plat v Řepově držel hned od r. 1383 manství při hradě Mírově. (*Lechner*, l. c. II. 108. I 13) — spor nějaký s lenním pánem o kus půdy u hradu Biskup si půdu přisvojil a vystavěl na ní stáj pro koně. V odboji zahynul Bohušek se zbraní v ruce, načež biskup r. 1391 manské a hradské zboží »po nebožci Bohušovi blahé paměti« udělil »ze zvláštní milosti« do života bratru jeho Kunešovi z Řepova. Spolu dal si od něho slíbit, že pro smrt bratra svého Bohuše nebude nikdy škodit ani biskupovi aniž komu z jeho lidí a že nikdy nesmí se přít o pozemek, na němž nyní postavena stáj. Cod. dipl. Mor. XII 28. — Z toho jde, že to byla záležitost soukromá, do které Procek Búzovský sotva byl zapleten. Purkrabím na Mírově byl toho času nikoli Kuneš, nýbrž Bernart z Řepova, rozdílný od Bernarta Hechta ze Slavoňova. Cod. dipl. Mor. XII 36.

[2]) l. c. XV. 221.

[3]) Zmínka k r. 1388 l. c. XV. č. 282. Měl ve znaku luk s kopím.

[4]) Cod. dipl. Mor. XI 300. 301. Zástavní list r. 1384 podpisuje též Prokop, důkaz to, že dvory páloninské nebyly bezprostředně v držení korunním, když † markr. Jan psal r. 1371 poslední závět.

[5]) Archiv český XIV. 520 zást. list dto 6. srpna 1386.

[6]) Desky zem. olom. V. č. 92.

[7]) Že Litovel byla dobrovolně postoupena, jde na jevo z listiny dto 6. února 1396, ve které Jošt zprošťuje obce města Litovle učiněné jemu kdysi přísahy, když je byl bratr Prokop odkázal na Jošta — »sie (sc. litovelské) an uns unser lieber bruder Mgf Procopp hatte geweiset« Cod. dipl. Mor. XII. 273. Postoupení stalo se jistě před 22. dubnem 1393, když válka již hořela plamenem. l. c. XII. 128. 162. Ještě 25 listopadu 1392 byli oba bratří za dobré l. c. XII. 95.

[8]) *Volný*, Markgrafsch. Mähren V. 305

o smíření[1]) zvláště roku 1395, kdy markrabě Jošt celý rok téměř meškal mimo zemi, čítaje v to i krátký čas, co byl vězněm krále Václava na Karlštejně.[2]) Na rozkaz králův ujal se panství bratrova na Moravě Prokop. Stoupenci obou stran si plenili a pálili vsi a dvory navzájem. Z toho, že Prokop se zavázal písemně, neškoditi statkům Petra ze Šternberka, jenž byl manželem sestry markraběcí Anny a pod jehož ochranu patřilo též klášterní zboží dolanské s Moravičany a Pálonínem,[3]) jde zřejmě na jevo, že se bojovalo bezohledně. Hrady markraběcí, mezi nimiž Búzov, byly ovšem súčastněny v první řadě. Nad to pak ještě kastellan búzovský, spolu s Prockem z Kunstatu pánem na Lysicích mimo vědomí a proti vůli svého vrchního pána nesnadnil se též s biskupem přepadaje a pustoše statky jeho.[4]) Mezi jiným spálil též biskupskou ves Maletín.[5])

Jak velice trpělo při tom i celé obhradí búzovské, známo je toliko z té okolnosti jediné, že vsi Olešnice a Vojtěchov opustly tehda. Teprve na jaře roku 1396 smířil se markrabě s Prokopem a postoupil mu nazpět město Litovel.[6]) Též s biskupem Mikulášem domluvil se Jošt v červenci téhož roku, že o všeliké škody a rozepře mezi stranou biskupovou a markraběcí, kdež výslovné jmenován jediný Procek z Búzova se svými pomocníky, chce podrobiti se pod pokutou 6000 hřiven groší smírčí výpovědi pánů Petra ze Šternberka, Heralta z Kunstatu a Petra z Kravař. Obě strany měly na ten účel řečeným rozhodčím odevzdati své stížnosti, požadavky a seznam učiněných škod.[7]) Kdo ví,

---

[1]) V srpnu r. 1393 a v únoru r. 1394 Cod. dipl. Mor. XII. 161. 172.

[2]) Itinerarium Joštovo r. 1395 l. c. XII. p. X.

[3]) List dto 19. ledna 1395 Cod. dipl. Mor. XII. 223.

[4]) Biskup Mikuláš prodávaje v srpnu r. 1396 městečko Mezříč za 950 hř. píše, že z nich 550 hř. vynaložil k užitku svého kostela »pro války a svády, jež měl s Prockem z Kunstatu odjinud z Lysic, s Prockem z Búzova a jinými znamenitými odpůrci« — na kteréž války nejenom tyto, nýbrž i jiné peníze svoje že vynaložil. Cod. dipl. Mor. XII. 308. Markrabě Jošt v listě ze dne 26. srpna a v jiném bez data z r. 1396 se omlouvá, že se to dělo »etiam per gentes partis nostrae«, ale bez jeho vědomí nebo rozkazu l. c. p. 313. 330.

[5]) Z listu bisk. Jana r. 1399 vysvítá, že fojtovi maletinskému shořela výsadní listina za válek mezi bisk. Mikulášem a urozeným pánem Prockem z Búzova l. c. XII. 498.

[6]) l. c. 273, list ze dne 6. února 1396.

[7]) List ze dne 17. července 1396. Cod. dipl. Mor. XII. 304. Biskup Mikuláš oznává, že s markr. Joštem umb allirlei schelunge, zweitracht, name und schaden, die zwischen uns und den unsern, und auch zwischen dem margraven und den seinen, nemlichen Froczken von Buzow, unsern und seinen helffern und auch unser

nebylo-li požadavkem biskupovým, aby pan Procek z Wildenberka vzdal se správy Búzova. Jistotně pak Jošt vida, že Procek svým násilnictvím s hradu markraběcího jej přivádí do nesnází a do škod, odňal mu správu búzovského panství a zapsal je hned na druhý měsíc po oné dohodě panu Heraltovi z Kunstatu.

Tak skončilo čtrnáctiletí, v němž búzovské panství s Lošticemi přímo náleželo komoře markraběcí. Památkou z té doby je podnes louka markrabská čili Markrabka, jež patrně za něho připadla neznámo jakým způsobem k obvodu vsi Lechovic[1]) Byl-li za něho stavěn rytířský sál na hradě Búzově, těžko dokázat.[2])

2. Heralt z Kunstatu starší a mladší.

(1396—1414.)

(Kunstatové na Lišnici. — Statky Heraltovy. Obvod panství Búzova — Změny v korunním majetku na severní Moravě. — Zánik hradu Bránek — Nové zboží Heralta z Kunstatu. Zemané v Lošticích. — Válečné sledy v okolí búzovském — Fara v Lošticích. — Příjmy kostela vyšehorského — Obročí mohelnické. — Spory o kostelní podací v Moravičanech. — Heralt starší v dějinách země — Povaha Heralta mladšího. — Temný oddíl dějin boskovských. — Spory búzovského pána se sousedy hradu. — Heralt napořád v peněžní tísni. — Prodej a zástava panství búzovského. — Veřejná činnost a smrt Heralta ml.)

Zápisem r. 1396 dostaly se Loštice jakožto část búzovského panství rodině Kunstatské. Jmenovali se tehdy namnoze z Kunina Města, kteréž kdysi založili a byli z 15 nejstarších rodů panských na Moravě.

Jedna odnož tohoto rodu blízce spřízněná s novým majitelem Búzova držela hned v polovici XIV. věku sousední statek lišnický. Patřila k němu Lišnice, neznámo, zdali už tehda městečko,[3]) s tvrzí a dvorem poplužním, farní osady Vyšehoř a Studená Loučka, vsí

---

beiden amptluten, steten, undirsessen, dienern und helffern am benderseit sich unez her verlaufen haben,« se křesťansky dohodli, kteroužto dohodu slibují si zachovat pod propadením 6000 hř. gr Z listu vysvítá zpusob boje i četné účastenství na něm i že škod bylo mnoho a velikých Hlavní úlohu hrál tu kastellán búzovský Procek z Wildenberka

[1]) Koncem XVIII stol. založena tam osádka, jíž se říká »na Markrabce«. Srv. »louky markrabské« u Úsova r. 1461 Listinář Selsk. Archivu II. 35 »Louka markrabina« u Bludova *Volný* V. 203 a u Přerova k r. 1512 Archiv český XVII. 180

[2]) Domnívá se *Aug Prokop*, Markgrafschat Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung II. 357.

[3]) Puvodně a té doby všeobecně Leštnice — jistotně městečkem r. 1418 Puh. III. 39

Podolí, Úvoz, Bušín, Veselí krom jednoho lánu a části Újezda, Pavlova i Svojanova.[1]) Nejstarší známý pán lišnický Boček z Kunstatu vládl kromě toho též velikou částí Senice a vsí Loučany, kdež roku 1348 zajistil choti své Anče značné na onen čas věno 400 hřiven.[2]) Ze zůstalých po smrti jeho[3]) dětí provdala se Anna za Jindřicha z Fulštejna, Vilém a Eliška vstoupili do kláštera, syn Bedřich byl kanovníkem pražským, později olomuckým a sice od let asi 1368 do smrti v hodnosti kapitolního děkana.[4]) Dva starší bratří jeho Kunik a Boček odešli brzy za otcem. Ostatní synové Bočkovi Smilek, kanovník Bedřich a Heralt užívali zděděného zboží napřed společně, později — roku 1381[5]) — se Heralt od nich odloučil a převzal samostatně ves Loučany, po nichž se psal i když je byl roku 1398 prodal. Na tvrzi lišnické seděl bratr jeho Smil. První chotí Smilovou byla Kateřina z Wildenberka, jež mu přinesla polovic Hrádnice mimo jiné věno v celkovém obnose 260 hřiven.[6]) Druhé manželce svojí Jeruši z Wartenberka poukázal 600 hřiven věna jejího na vsi Bolelouci a v Opatovicích, kdež byl zatím získal skoro celou ves.[7]) Též jinak vkládal bohatý přínos své choti do statků nemovitých koupiv zboží ve Švábenicích, Dětkovicích, Čechovicích, poplužní dvůr v Pacově a dva poplužní dvory v Žadlovicích.[8]) Poručiv své statky synům Bočkovi, Heraltovi a Oldřichovi zemřel asi šedesátiletý někdy v tom čase, kdy příbuzný jeho pan Heralt z Kunstatu přejímal z rukou markraběcích panství búzovské.

Společný praotec Kunstatů, kteří nabyli Búzova s Lošticemi, jmenoval se rovněž Smil. Heralt jeho syn byl od let asi 1360 pánem na Kunstatě, kdež sídlel. Z domu jsa zámožný a bohatě se oženiv[9])

---

[1]) Srv zápis z r. 1447. Desky zem. olom. X. č. 723. Svojanov ne u Búzova, jak se domnívá *Pinkava*, okres Litovel ve Vlastivědě p. 289, nýbrž u Maletína.

[2]) Desky zem. olom. I. č. 28. 37. 21.

[3]) Zemřel r. 1353, kdy vloženo mu do desk koupené zboží ve Vyčicích; téhož roku jednají synové jeho v deskách samostatně. Desky zem. olom. I. č. 263. 315. 316.

[4]) Anna Cod. dipl. Mor. XI. 202. — Bedřich l. c. X. 42. Dle *Paprockého* Zrcadlo 247. b. zemřel 15. prosince r. 1385, což dle jiných bezpečných zápisů může býti správno. Cod. dipl. Mor. XI. 340. XV. 223.

[5]) l. c. XV. 187.

[6]) Desky zem. olom. I. č. 850. k r. 1365, brněn. IV. č. 355.

[7]) Desky zem. olom. II. č. 15. 14. IV. č. 219. — I. č. 799. — III. č. 575.

[8]) Desky zem. olom. II. č. 153. — III. č. 365. 367. 206. — IV. č. 72. 269. 551. Cod. dipl. Mor. XI. 36. Dvory žadlovské r. 1382 a 1385.

[9]) R. 1374 zapisuje své choti Jitce panství kunstatské v 1400 kop. gr. věnným právem. Desky zem. olom. II. č. 473.

rozmnožoval zvláště za posledních let statky své neobyčejně. Roku 1384 přikoupil panství plumlovské[1]) Téhož roku markrabě Jošt za služby válečné a peněžní pomoc zapsal mu na čas života hrad Pišelec s osadami a s úplným ročním platem v městě Jevíčku ve 4000 hřiven.[2]) Lénem obdržel roku 1386 od obou bratří markrabat Napajedla, zástavou ve 4000 hřiven panství třebovské, dědičně pak Týnec a Landshut v jižní Moravě.[3])

Mohl tudíž markrabí Joštovi roku 1389 dobře býti rukojmím za dluh 20.000 kop grošů vydlužených od bratra Prokopa, podobně jak něco později uherskému králi Zigmundovi za věnnou jistinu sestry jeho Markety 20.000 zl.[4]) Věrně a vydatně osvědčoval se v potřebách diplomatických z prvu Prokopovi,[5]) později panujícímu markraběti, v jehož radě zasedal.[6]) Roku 1393 zvolen rozhodčím mezi Prokopem a Joštem o škody ve válce obojstranně učiněné. Tři léta potom zprostředkoval s pány Petrem ze Šternberka a Petrem z Kravař dohodu mezi Joštem a biskupem, kteří dne 17. července slíbili se podrobit mocnému jejich nálezu stran Procka Búzovského.[7]) Měsíc na to, dne 10. dubna 1396 odevzdal mu panovník listinou v Brně vystavenou panství búzovské.[8])

Heralt z Kunstatu získal hrad Búzov dědičně s těmiž osadami, jak ho markrabě byl koupil před 14 lety, jenom vsi Olešnice a Vojtěchov scházely ležíce pusty bez obyvatel. Za to přibyla část Hrádnice z komorního zboží bráneckého, k němuž nyní náležel i Bezděkov s mlýnem dříve čítaný k Búzovu. Z ostatního příslušenství se udávají zejména „dvory poplužní“, aniž se blíž určuje, kde — a „patronátní právo nad kostely“. Mohl to býti pouze farní kostel loštický a kostel sv. Maří Magdaleny pod Búzovem. Osada Búzov poprvé se tu jmenuje a slove městečkem.[9]) Panství „dal,

---

[1]) l. c. IV. č. 349.

[2]) Archiv český XIV. 515.

[3]) Cod. dipl. Mor. XI. 344. — Archiv český XIV. 520. 521. — Desky olom. VI. č. 57.

[4]) Cod. dipl. Mor. XI. 456. XII. 57. Že též hotovými penězi byl věřitelem obou markrabí l. c. XII. 95.

[5]) R. 1383 l. c. XI. 257.

[6]) Archiv český VI. 498 k r. 1389.

[7]) Cod. dipl. Mor. XII. 161. a č. 340.

[8]) Archiv český XIV. 534. »Daroval« v listech panovnických je formule místo »prodal«.

[9]) Oprav *Volný,* Mähren, V. 220.

udělil a daroval“ markrabě Heraltovi s výslovnou podmínkou, že hrad nikdy nesmí stát proti němu, nýbrž až do smrti Joštovy jemu samému nebo zplnomocněnci jeho v případě potřeby má zůstat otevřen, kterážto podmínka i tehdy trvá, kdyby Heralt odprodal hrad komukoliv. V tom smyslu též byl hrad Búzov s příslušenstvím a se zbožím loštickým následujícího roku vložen Heraltovi do zemských desk.[1])

Markrabě Jošt pouštěl v onen čas téměř veškerý majetek na severní Moravě z vlastního držení. Prodaltě současně s knihovním zápisem Búzova svoji část Doubravice po zesnulém Beneši z Wildenberka.[2]) Hrad Brníčko s městečkem stejného jména a s příslušnými osadami, jak vše to zboží byl měl Mikeš Morava z Otaslavic, prodal za 620 hřiven groší Bernartu Hechtovi ze Slavoňova,[3]) jenž bezpochyby zástavou převzal i statek vranovský. Rudu zapsal markrabě Petrovi plumlovskému a Zábřeh Jindřichovi z Kravař,[4]) ves Postřelmov pak Heraltovi z Mírova.[5]) Též hrad Bludov, jenž náležel kdysi Prokopovi a stal se jaksi dědictvím Joštovým, vyvadil markrabě sice ze zástavy od Jindřicha z Dambořic,[6]) ale sotva ponechal si ho ve správě vlastní, podobně jako panstvím goldštýnským vládl toho času jistotně už Henik z Waldštejna, bývalý číšník markraběcí.[7])

(P. d.)

[1]) »Castrum Buzow cum bonis Losezycz«. Desky zem. olom. VI. č. 517.

[2]) l. c. VI. č. 636.

[3]) l. c. VI. č 720. Půh. I. 239. *Volný*, Mähren V. 357 míní, že Brníčko spadlo na markrabě právem odúmrtím, ačkoli Mikeš Morava ještě později se připomíná živý. Po jeho smrti kolem r. 1417 dal král Václav Brníčko jakožto odúmrt Smilovi z Kunstatu, jenž však vzdor listu královu neuplatnil svého práva. Půh. II. 542.

[4]) Desky zem. olom. VI. č. 725. *Volný*, Mähren V. 354.

[5]) Desky olom. VI. č. 757.

[6]) 23. srpna r. 1397. Cod. dipl. Mor. XII. 375.

[7]) Píše se po Goldštýně r. 1401 (*Pekař* v Ott. slovn. nauč. XXVI. 336) získav jej možná výměnou za Týnec, odevzdaný markrabětem r. 1386 dědičně Heraltovi z Kunstatu. Cod. dipl. Mor. XI. 307. 326.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. Bohumila Spáčila T. J. (Č. 4.)

Následující případy svědčí o tom, jak se vidění vztahuje i na okolnosti docela nepatrné a jak se okolnosti i tehda vyplní, když účastníci, kteří o vidění vědí, úmyslně snaží se je změniti.

6. případ. Anglický časopis „Times" ze dne 2. prosince 1852 popisuje soudní vyšetřování, které bylo zavedeno před soudcem Mr. Lovegrivem v Newentu (v Glocestershire) o nálezu mrtvoly Marka Lane. Bratr zesnulého svědčil, že v noci před neštěstím viděl mrtvolu bratrovu na určitém místě v řece a vedle ní plovoucího pstruha. Zlým tušením jsa trápen, odebral se hned na místo předviděné a uzřel mrtvolu utonulého právě v té poloze, jak se mu zjevila, a vedle ní plovoucího pstruha.[1])

7. případ. Jung-Stilling[2]) vypravuje v knize „Theorie nauky o duších" událost z Vestfálska: Jistý visionář vyprávěl svému pastoru, že viděl, jak pastor ze svého domu provází mrtvolu ke hrobu. Poněvadž žena pastorova byla právě churava, rozčilil se pastor tou měrou, že nepříjemného „věštce" prostě z domu vyhnal. Brzo potom zemřela v domě pastorově služka, a dle tamního zvyku bylo na pastorovi jakožto domácím hospodáři jíti za rakví zesnulé ke hrobu. Aby zahanbil řečeného vidce, určil pastor, aby žena, která zatím ozdravěla, ho zastupovala. Právě však v okamžiku, kdy pruvod měl se od domu bráti, klesne žena pastorova ve mdlobách na zem, a muž její chtěj nechtěj musí doprovázeti rakev.

Druhá, ještě hojnější řada případů, vztahuje se na vidění požáru. Tato vidění stala se pověstnými, že nejednou už vidci stali se podezřelými ze žhářství a vidění jejich byla předmětem soudního vyšetřování.

8. případ. Veliký rozruch vyvolalo předpovědění požáru města Ahausen 1863. Předpověděl jej svrchu zmíněný videc Wildenhaus. Když dne 9. října 1863 několik domů v Ahausenách vyhořelo, byl na to upozorněn, že jeho proroctví nyní se vyplnilo; on však odvětil, že tento požár to není, třeba že vyčkati, až celé město lehne popelem.

Poněvadž W. požíval vážnosti, dali se někteří obyvatelé z Ahausen hned po tom pojistiti. Večer dne 13. října vypukl z neopatrnosti opětně

[1]) *Du Prel*, o. c. 13

[2]) *Jung-Stilling*, Theorie der Geisterkunde. 148. — V z též: *du Prel*, o. c. 18.

oheň, při kterém za dvě hodiny celé město až na několik domů lehlo popelem.

Tehdejší místodržitel svob. pán z Kerckering-Borgů dal protokolárně vyslýchati zmíněného vidce. Než nemohlo se proti němu pranic dokázati, se založením ohně nebyl v sebe menším styku, a tak upustilo státní návladnictví od celé záležitosti.[1])

9. případ. „Bylo r. 1894," vypravuje pan R. z M.,[2]) osobnost ve Vestfálsku v širších kruzích známá, „krátce před mým přesazením z O., kdy jsem v průvodu přítelově u přátelském hovoru kráčel jasného večera tamnějším tržním náměstím ke svému bytu. Zahnuli jsme do poboční ulice — a tu uzřel jsem, jak na komíně h . . . ské palírny vystupuje náhle černý hustý dým, jehož spodní část vystupujícím žárem ohně rudě se leskla. Zděsil jsem se a zvolal: ‚Zde hoří!' Než můj průvodce ničeho neviděl — a brzo po té ani já ničeho. Abych při svém postavení nebyl za ‚Spökenkiekera' vyhlášen, nemluvil jsem už o celé věci.

Asi šest neděl potom súčastnil jsem se pohřbu jisté paní. Když došel průvod v oné ulici ke zmíněné palírně, hle, tu vystupoval skutečný rudě zbarvený dým, docela tak jako v předvidění, ze střechy po vysokém komíně — hořelo skutečně!

Úplnou pravdu této události zaručuji se vší určitostí.

M . . ., 2. června 1907."

10. případ. „Než jsem vstoupil do nadtertie[3]) gymnasia v Meppenách, měl jsem soukromé vyučování, obyčejně večer, u našeho faráře Lauwera ve faře. Cesta z mého otcovského domu tam vedla pěšinou, se které bylo lze téměř celou, v podobě půlměsíce vystavěnou ves (Heede, kraj aschendorfský v Emslandu) shlédnouti. Kdysi za zimního večera — bylo asi r. 1871 — uzřel jsem náhle známý mně slamou pokrytý dům státi v plamenech; dým hnal se k severozápadu, kdežto vskutku vál právě silný vítr severní. Hořící sláma na střeše litala a padala, trámy byly jediný plamen, potrvaly však, jak se mi zdá, více než minutu zcela nehybně, od spodu až na vrch žhavé, — pak zmizelo vše zase v temnu večeru, jenž se nad sněhovou plání snášel. Doma vypravoval jsem zjev svým rodičům, a ti mínili, že asi

[1]) *Zurbonsen*, o. c. 59. Podobný případ udál se 1889 v městě Ahlen.

[2]) Dle sdělení *Zurbonsenova* (o. c. 59), jenž jest též hotov plné jméno zpravodajovo udati.

[3]) »Obertertia« je na gymnasiích v Německu asi naše kvarta nebo kvinta.

onen dům brzo vyhoří; třeba, pravili, obyvatele upozorniti, aby nábytek — dům sám byl pojištěn — též pojistili.

O svatodušních prázdninách 1874, když jsem byl opět doma, vznikl v Heede za ostrého větru jihovýchodního veliký oheň, který zničil, pokud se pamatuji, osm budov. Předposlední z nich byl týž, jejž jsem byl viděl, a mohl jsem jej pak úplně v témže stavu viděti, jak jsem ho v předvidění nazíral.

V Padebornu, 29. června 1907."[1])

Z deuteroskopií, jejichž předmět jest jiný nežli smrt nebo požár, a které jsou poměrně řídky, stačí uvésti tento příklad:

11. případ. „V době vánoční roku 1877 vypravoval osadník Antonín Kuhlmann, střízlivý a klidný muž, který v mém otcovském domě pracoval, o vidění, jež měl, nejprve mému otci, později na mé energické doléhání též mně, takto: První týden v prosinci jel jsem onehdy večer s vozem žita ze mlýna, a tu viděl jsem najednou celou ves osvětlenou jako při pochodňovém průvodu. Podivným se mi však zdálo, že vše úplně stálo. Nejkrásněji bylo u villy Wiemannovy při vsi. Též bylo nápadno, že průvod pochodňový na určitém místě byl přetržen; na návsi však se skvělo zase vše v ohni. Když jsem rok potom, v pátek dne 8. března, jako abiturient z Münsteru domů se vracel, uzřel jsem ku podivu na otcovském domě řadu rozbitých okenních tabulí. Na moji otázku dal mi otec toto vysvětlení: Kuhlmannovo vidění že vskutku se vyplnilo. K oslavě korunovace nového papeže Lva XIII. (která byla v neděli 3. března), byla v úterý večer celá ves osvětlena, v oknech byly všude četné lampiony v řadách zavěšeny, čímž v našem domě některé tabule byly poškozeny.

A tu potvrdilo a vysvětlilo se přerušení ‚pochodňového průvodu', jak je Kuhlmann byl viděl; právě na místě, jež dle vidění Kuhlmannova bylo temné, nebylo totiž domů.

Dosvědčuji pravdu tohoto vypravování svým kněžským slovem a jsem hotov každé doby ji přísežně stvrditi.

Buldern, 3. prosince 1908. Tellen, farář."[2])

Řídká, ale tím důležitější a lépe dokazatelná jsou vidění, která se vztahují na události všeobecného významu a dalekého dosahu, jako jsou války, politické vraždy a převraty atd. Ani zde neschází nám zaručených zpráv.

[1]) Vypravování hlavního redaktora Abelsa z Padebornu. — Viz *Bessmer*, o. c. 267. — *Zurbonsen*, o. c. 60, 61.

[2]) *Zurbonsen*, o. c. 67, 68.

12. případ. V Kalkutě vycházející časopis „India Gazette" píše v čísle ze dne 3. března 1830: „Vážné zprávy kolují ve městě, které prý pocházejí od nějakého vidce ze dvojího vidění. Praví se totiž, že krále anglického bylo viděti jako mrtvolu, a že ve Francii vypukla revoluce. S nepokojem očekáváme další zprávy."[1])

Dějiny potvrdily zvláštní tato předpovědění.

Čtenářům denních listů je asi známo podobné předvidění srbského sedláka týkající se osudů panovnické rodiny a říše srbské, jež předloni (1908) v listopadu téměř všemi novinami prošlo.

Ve Vestfálsku zejména známo je předvidění veliké světové války (dle některých mezi Němci a Rakušany s jedné a Rusy s druhé strany) pode jménem vidění o bitvě u břízy („Schlacht am Birkenbaum"), jež samo stalo se předmětem specialních studií.

Doposud uvedli jsme takové případy, kde událost budoucí je vskutku viděti, v nichž tedy zrak je prostředníkem, a jméno deuteroskopie v původním významu se hodí. Jiný velice častý, ale snad pro menší určitost méně povšimnutý způsob je tak zv. „Vorgehör" (předslyšení, taisk), při němž slýchati zvuky, hudbu, zpěv, volání atd. s budoucími událostmi souvisící. Budiž i zde uvedeno několik význačnějších případů.

13. případ. „Kdysi na podzim," vypráví majitel dvora Bruning z Evinghausenu ve Vestfálsku,[2]) „vstal jsem časně z rána, abych vzbudil pacholka k nutné práci — byli jsme právě zaměstnáni bramborovou sklizní. — Probudil se brzo a sotvaže sešel se své světničky nad komorou ležící, ptá se mne poněkud zaraženě, zda-li jsem zpíval nebo zpěv nějaký slyšel. Na moji udivenou otázku vypravoval, že se mu, když se probouzel ze sna, zdálo, jakoby na dvoře lidé zpívali; déle poslouchaje však poznal, že zpěváci nejsou na dvoře, nýbrž v síni Zpěv zněl velice slavnostně a jasně rozeznal tři verše nějaké církevní písně. Které, to že si sice nepamatuje, a také že všemu nerozuměl, ale myslí, že by určitě píseň poznal, kdyby ji znova slyšel. — Jeho zpráva mne znepokojovala, a ještě téhož dne jsem s ním z kancionálu jednotlivé písně probral, abych, pokud možná, zvěděl, jaký zpěv to slyšel. Při velké části písní, které jsem mu předzpěvoval, popíral rozhodně totožnost; až jsem konečně přišel na píseň: „Christus ist mein Leben" (Kristus je můj život) a počal první verš zpívati, přerušil mne hned s největší určitostí: ‚Právě tak píseň zněla!'

[1]) *Du Prel*, o. c. 11.

[2]) Dle *Ledeiga*, o. c. 17. násl., a *Zurbonsena*, o. c. 63. násl.

Pokoušel jsem se vypuditi temnou předtuchu, jež následkem toho ve mně vznikala, a zamlčel jsem celý případ našim. Než nedlouho potom zemřela mi matka.

Je zde na venkově zvykem, že mrtvola bývá od zpěváka a školní mládeže ke hrobu provázena za zpěvu vhodných písní. Před rakví v domě smutečním samém bývá zanotěn první zpěv. A tu byl jsem divně pohnut, když kantor v našem domě zanotil píseň: „Christus ist mein Leben“ a tři sloky dal zpívati, neříkal jsem však ničeho. Po pohřbu tázal se mne kantor, zdali jsem byl s jeho volbou písní spokojen a připojil beze všeho mého naléhání, že z počátku určil pro obřad v domě zvláštní tříhlasnou, schválně nacvičenou píseň; ale ještě před příchodem k domu mu přišlo na mysl, že nová píseň není ještě dosti nacvičena, a tak ještě v poslední okamžik rozhodl se pro známou píseň. Teď teprve vyprávěl jsem kantoru dvojvid našeho pacholka.[1]

Velice často vztahuje se deuteroskopie tohoto druhu na dělání rakve a dle Zurbonsena vyprávějí truhláři ve Vestfálsku řadu takových případů.

14. případ. „U mne tento druh předtuchy (slyšeti totiž, jakoby prkna v dílně byla řezána, hlazena a pohazována, právě jako při dělání rakve) je tak časté,“ vypráví truhlářský mistr Maas z Ibbenbüren,[2] „že pravidelně, když něco podobného v noci slyším, hned ženě říkám: ‚Uvidíš, že mi bude brzy dělati rakev.‘ A toto předpovědění se až posud vždy vyplnilo. Zvláště nápadný byl případ, jenž se mi stal asi před šesti měsíci, kdy jsem o půlnoci slyšel v dílně, kde už nikdo tou dobou nebyl, zřetelné klepání jako když se upevňuje kování na rakev. Vyprávěl jsem to na druhý den hned jiným, tak na př. sekretáři Hövelmannovi (nyní u státního návladního Temminka v Brakelu). Asi za dva, tři dny zemřel zde noční hlídač Remper, a já musil jsem dělati rakev.

Prohlašuji tuto vlastním podpisem, že vše se zcela shoduje s pravdou a že to mohu přísahou stvrditi.

Ibbenbüren 7. července 1887. Leo Maas, truhlář.

Oprava. Na str. 281. ř. 31. v min. čísle »Hlídky« vloudila se nemilá chyba. Místo: den po narození Páně — má státi: den po narození P. Marie, v Prusku tedy v pondělí po 8. září, jež r. 1879 připadlo na 15. září.

(P. d.)

[1]) Případ Kuhlenbeckovi (*Ludwig*) od kantora i Bruninga neodvisle dosvědčen.
[2]) *Zurbonsen*, o. c. 66.

Pálčův Antihus.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

Z obsahu jest patrno, jak veliký význam má Pálčův Antihus pro úsudek o Husově konfliktu s církví. Po stránce věroučné i dějepisné.

a) S dogmatického hlediska je spis Pálčův jedním z nejdůležitějších pramenů, jež máme pro otázku o Husovi. Literatura této doby, jak řečeno na počátku rozpravy, jest vydána neúplně. Traktáty Husovy jsou publikovány, spisy jeho protivníků jsou většinou neznámy. Je pravda sice, že čtenář a historik znalý dogmatiky katolické dovede i z pouhých spisů Husových učiniti si úsudek o jeho poměru k církvi a jejím pravdám věroučným. Ale je tu vždy v nebezpečí, že se mu vytkne stanovisko katolické.

Tato výtka může míti různý smysl. Buď se tím míní, že se posuzuje spor Husův s církví se stanoviska katolické věrouky, a pak je to výtka vědecky neodůvodněná. Vždyť kdo chce pronésti soud o tom, byl-li neb je-li někdo v rozporu s katolickou věroukou, musí katolickou věrouku znáti a s jejího stanoviska, tedy se stanoviska katolického, spor posuzovati. Nelze přece nazvati historicky správným soud o Husově poměru k církvi, jenž by byl učiněn na podkladě věrouky protestantské neb „volné myšlenky“! Co soudí o tom neb onom článku víry neb o katolické církvi historik sám, jest jeho věc, ale tvoře si a pronášeje úsudek o Husovi, jeho odpůrcích a sněmu kostnickém nesmí se dáti historik vésti svým subjektivním názorem, nýbrž musí se tázati: Čemu učila katolická církev a co tvrdil Hus? V tom smyslu nemůže býti větší výtky pro historický spis, jednající o této otázce, než lze-li o něm právem říci, že není psán se stanoviska katolického. Neboť pak jest úsudek jeho strannický a vědecky nesprávný.

Nebo znamená výtka „katolického stanoviska“, že historik posuzuje spornou otázku (dogmatickou) příliš a nesprávně ve prospěch katolické církve, křivdě Husovi, buď že mu přičítá nauky, kterým neučil, nebo že nazývá bludnými články, jež dle katolických názorů bludnými nejsou. V tom smyslu by výtka arci byla oprávněna, ježto i takový úsudek je strannický.

Nebo to konečně může znamenati, že spisovatel je celkově na stanovisku katolickém a s něho posuzuje osobnost Husovu, jeho snahy, zásluby a vinu. Než to již se netýká věroučné stránky otázky,

o níž mluvíme. To je subjektivní stanovisko a přesvědčení spisovatelovo, jež čím méně vystupuje v popředí a méně určuje jeho úsudek, tím jest soud jeho spravedlivější.

Pro utvoření nestranného úsudku o Husovi po stránce dogmatické, kde běží o to, by se stanovilo, čemu učil Hus a jaká byla nauka katolické církve, jest nezbytno vedle spisů Husových studovati i spisy jeho odpůrců. A tu máme sice spisy Štěpána Dolanského, vydané Pezem v Thesaurus anecdotorum IV/2, a Pálčův spis Contra quidamistas a Stanislavův Alma et venerabilis, uveřejněné Loserthem v Archivu 75; ale převor dolanský jest příliš útočný a zabývá se poměrně málo theologickým meritem otázky a na spisy Pálčův a Stanislavův, jež jsou ovšem nepostrádatelnou a posud nezpracovanou pomůckou, odpověděl Hus se štiplavou ironií a takovou povýšeností, že se jí dá čtenář lehce strhnouti. Nad to přidal své confiteor „de ecclesia“ a „contra scriptum octo doctorum“. Také dopisů, jež posílá z Kostnice, užívá k věroučné obraně. A v jednání o naukách Husových v Kostnici všímá si Mladěnovic, pokud vůbec co poznamenává, rovněž jen výroků Husových, nikoli jeho odpůrců. Konečně máme i poznámky Husovy k žalobným článkům. Zkrátka: i literárně i ústně má Hus slovo poslední, od r. 1413 vůbec slyšíme jen jeho. To je pro kritický úsudek zřejmě nevýhodné, protože Hus pochopitelně hledí nauku svou postaviti do světla co nejlepšího a zásady „audiatur et altera pars“ nelze uplatniti, jsou-li spisy jeho odpůrců po r. 1413 neuveřejněny nebo vůbec neznámy.

Zde vyplňuje Pálčův Antihus mezeru. Ne úplně, protože nen tendenčně dogmatický, nýbrž věnuje více pozornosti osobním otázkám jež byl Hus nahodil v Quidamonu, ale přece v hlavních věcech. Nauky Husovy o katolické církvi, zvláště o hlavě církve, o Písmu jako jediném prameni víry, o pravomoci církevní, hlavně je-li nositel pravomoci ve hříchu smrtelném, objasněny a Husovy důvody Pálčem odmítnuty, v pravé světlo postaven poměr Husův k Viklefovi a jeho článkům, pojednáno o poslušnosti církvi povinné. Páleč sleduje Husa krok za krokem, rozvádí a theologicky vyvrací každou jeho argumentaci, dovozuje chybnost neb neujasněnost jeho vývodů. Historik nemůže a nesmí Pálčova Antihusa ignorovati, chce-li o věroučném obsahu sporu pronášeti soud. A to tím více, ježto Páleč jest předním žalobcem Husovým v Kostnici. Co píše zde, krátce před tím než jel do Kostnice, jak vyvrací zde nauky a důkazy Husovy, tak mluvil, tak odmítal obranu Husovu i v Kostnici. Vždyť i výrok Pálčův pronesený v Kostnici

k Husovi, nad nímž se Hus tolik rmoutil, že nepovstal větší bludař proti církvi nad něho kromě Viklefa, jest v Antihusovi!

b) Také po stránce dějepisné jest Pálčův traktát cenný. Jsou to sice většinou maličkosti, o nichž se dovídáme, ale týkají se doby, pro niž máme pramenů málo, obírají se osobností Husovou a objasňují jeho vztah k bývalým přátelům, a tu jest každý příspěvek vzácný.

Z praehistorie Husova sporu s církví zmiňuje se Páleč o odsouzení článků Viklefových roku 1403 a snaží se hájiti Stanislava, že nebyl proti odsouzení, nýbrž jen proti ukvapení v té otázce. Eucharistický traktát Stanislavův, zastávající remanenci, omlouvá podobně jako ve spise Contra quidamistas. Tu jest Páleč patrně v rozpacích, upřímnější jest, když praví, že chybu napraviti není chybou. Lépe se podařilo Pálčovi obhájiti sebe. Nezastával se argumentu, jímž tehdy odpíral Stanislav odsouzení článků Viklefových, nýbrž jiného o universaliích, a nehodil on knihu Viklefovu ve shromáždění mistrů, nýbrž někdo jiný již zemřelý (kdo?). V tom asi Hus se zmýlil.

Potom se dotýká Páleč odsouzení týchže článků roku 1408 v domě Národa na Příkopech, kde bylo 70 neb 80 mistrův[1]) a kde Páleč povýšeným hlasem pod přísnými tresty zakázal články ty držeti a všichni i Hus souhlasili. To je sice pravda, ale ne úplná. Odsouzení nestalo se tak hladce, jak by se dle tohoto místa mohlo zdáti. Koncept Pálčův, jejž uveřejnil Dudík z mikulovského archivu,[2]) byl pro silnou opposici pozměněn a přidáno omezení „ve smyslech jich bludných", což činilo celé odsouzení illusorním. Běželo o to uchlácholiti krále Václava a arcibiskupa Zbyňka a obhájiti pověst Čech před papežem a cizinou; proto neodporovali tomu dodavku ani ti, kteří byli proti Viklefovi, a opposice mohla býti úplně spokojena s takovým zavržením.

Kaceřování Zbyňka Husem pro vynesení o svátosti oltářní je známo. Potvrzena jest narážka Husova, že theologická fakulta neprohlásila sesazení krále Václava Bonifácem IX a nedala stolice mistru Maříkovi (Rvačkovi?), jenž si přinesl doporučení Innocence VII.

Hlavně však se zabývá Páleč událostmi nedávno minulými.

Předně sporem odpustkovým roku 1412. Páleč sám dal skutečně Husovi články o odpustcích pravě, že jsou v nich bludy

[1]) Dle Jana z Příbrami, jenž byl také na této schůzi přítomen, bylo tam asi 60 mistrů. Kříž z Telče mluví v kod. Třeboňském A 16 přesně o 64 mistrech. Cf. *Palacký*, Děj. III 1. pozn. 109.

[2]) Handschriften zu Nikolsburg S. 55.

makavé. Ale ty články nebyly z bully papežovy, nýbrž z vyhlášky quaestorů. Bouře pražské ze dne 10. července líčí Páleč souhlasné se Štěpánem Dolanským. Svých sedm vět proti Husovi předložili a nové odsouzení Viklefa navrhli mistři, nejednavše dříve s praeláty, v radě královské a odsouzení na radnici vykonali na rozkaz králuv. Také strana Husova konala o té věci schůzi v universitě, kde odsouzení článků Viklefových nazváno nespravedlivým a nerozumným, ale nedokazováno toho. Fakulta theologická poslala tam prokurátora a notáře, aby proti tomu podali protest, ale těm se vedlo zle.[1] Potom sice Hus o 7 článcích hleděl dokázati, že jsou odsouzeny nespravedlivé, ale Stanislav a Páleč v kázáních v Týně dovodili z Písma i z rozumu, že každý z těch sedmi jest bludný nebo pohoršlivý a svá kázání pak odevzdali arcibiskupovi.

Zde je také cenná poznámka Pálčova o příčině rozdvojení Husa a jeho bývalých přátel. Nebyl to pouze odpustkový spor, nebyla to bázeň před vrchností církevní, jež nemá nyní žádné moci, nýbrž Husovy nauky, zvláště jeho poměr k Viklefovi. Přidržovali se Husa a bránili ho, pokud myslili, že jest dobrým katolikem a že chce hlásati jen evangelickou pravdu, ale když se ukázal opak a Hus na jich napomínání nic nedal,[2] odvrátili se od něho a postavili se proti němu v zájmu náboženské pravdy. Páleč bojuje proti Husovi z přesvědčení. To vyznívá z každé stránky jeho Antihusa. Za katolickou pravdu snáší vyhnanství, chce dáti i život. Hus jest v jeho očích kacířem. Nenazýval by ho tak, kdyby o tom nebyl se pře-

---

[1]) Kdy tato schůze universitní konána, není z poznámky Pálčovy patrno. Ale ježto Hus v úvodu ke svým obranným aktům praví, že „universita uzavřela, že nechce přijmouti odsouzení 45 článků učiněného doktory na radnici", což jest narážka na tutéž schůzi, zdá se, že byla konána po schůzi radniční. Než schůze na radnici byla dle souhlasného svědectví rukopisného 16. července. Nebylo by tedy správným, co dí Palacký, že Hus od 15. července do 6. srpna byl mimo Prahu. To tím více, ježto do druhé polovice července spadají patrně universitní akty Husovy na obranu Viklefa, jež měly ono rozhodnutí university ospravedlniti. Páleč popisuje onu schůzi universitní takto: Fateor te et tuos sequaces fuisse in loco publicis disputacionibus deputato, vbi condempnacionem articulorum esse iniquam et irracionabilem non ostenditis, sed temere et vesane inpugnastis, stipati viris cordatis, sutoribus, pincernis et ceteris laicis, qui scolas repleuerunt . . . procuratorem et notarium per doctores directos ad loca vestre disputacionis et congregacionis ad faciendum protestaciones male pertractastis et quicunque ibidem factis vestris contradicebat, per vestre sortis complices pessime tractabatur (fol. 143a).

[2]) sepe correctus per nos, ut lingwe tue parceres (fol. 98b).

svědčil z jeho nauky a spisů. Boj proti němu vede nikoli ze zášti, nýbrž z lásky, aby jej odvrátil od cesty bludu a zachránil — možno-li — zástupy, které jdou za Husem. Má při tom i motivy vlastenecké, aby česká země byla před světem očištěna z pohany kacířství a aby vyvázla z velikých pohrom, v jaké ji hnutí to již zavleklo. Mutatis mutandis platí to jistě i o Stanislavovi. V jejich ústech bylo dojista „Amicus Huss, amica veritas... sanctum est prehonorare veritatem“ stejně upřímné jako v Husových „Amicus Palecz...“

S důrazem prohlašuje a dokazuje Páleč, že příčinou sporů nejsou kázání Husova proti duchovenstvu. Vždyť v obojím táboře jest klerus dobrý a špatný. A Hus a jeho stoupenci útočí i na ty, jimž nemohou vytknouti žádné skvrny mravní, a naopak ujímají se i nejhorších a trpí je mezi sebou. Nauky Viklefovy či, jak mistři přesněji praví, tři pravdy katolické, jež předložili ve svém dobrozdání, jsou šibboletem, nikoli mravní bezúhonnost osob.

Pokusů z r. 1413 smířiti rozvaděné strany se Páleč pouze dotýká. Ale důležitá jest charakteristika celkových poměrů v Čechách v letech 1413 a 1414. Církevní úřady jsou bezmocny. Jakýkoli proces (rozuměj zvláště proti viklefismu) se zamezí, spravedlnost a právní řád nemá místa. Duchovenstvo je z velké části zbaveno majetku, vypovězeno, někteří přišli i o život. Úcta ke knězi klesla na nullu — žid požívá větší vážnosti než duchovní. Jak čilá byla účast na sporných otázkách a jaké sváry z toho vznikaly v zemi, to líčí Páleč živými barvami několikrát.[1]) (O. p.)

[1]) .. ex quo redolere non olere ceperunt vestre sacrilege predicaciones, surgit gens contra gentem, regnum aduersus regnum, filius contra patrem, filia contra matrem, soror contra fratrem in conuentibus, in collegiis, in forensibus, in amicis et sociis inimicicie et grandia discidia, contenciones et litigia inaudita, suspiciones, detracciones et vituperia et tradiciones mutue in populo ex semine dyabolice vestre predicacionis hactenus increuerunt . . . omnes contrarios vobis vestris violenciis iniuriis, accusacionibus, mendaciis, que quasi semper currunt, affligitis odiose et malum eis ubi potestis per mendacia procuratis (fol. 147b). Podobně fol. 191b.

Nový návrh trestního zákona.

JUC. Karel Novotný. (O. d.)

Předloha rozeznává však dva stupně kulposnosti. Nedbalost vědomou, když výsledek byl skutečně předvídán, ale pachatel doufal, že snad ten výsledek nenastane, a nedbalost nevědomou.

Na rozdíl od pachatelství rozeznává náš trestní zákon účastenství, jež znamená spolučinnost v cizím činu trestním. A způsoby tohoto účastenství jsou návod a pomáhání.

Osnova osvojila si taktéž uvedené zásady; i dle ní jest návodcem ten, kdo úmyslně v někom jiném vzbudil rozhodnutí k určitému činu trestnímu, a pomáhání záleží v tom, že někdo úmyslně zločinnou, dolosní činnost cizí podporuje.

Také zná osnova nedokonané svádění. Kdežto však dle dosavadního trestního zákona trest je týž, jako na pokus toho činu trestního, k němuž bylo sváděno, ustanovuje osnova tresty mírnější.

Rozlišování spoluviny a účastenství jako samostatných činů trestních nezná osnova aniž předchozího srozumění s pachatelem ohledně zisku a užitku.

Definici pokusu našeho trestního zákona přijala osnova v hlavních rysech; provedla však jediným slůvkem velkou změnu.

§ 8. tr. z. žádá nějaký čin, který ke skutečnému vykonání vede.

Tato slova vyvolala velkou theoretickou kontroversi. Praxe řídila se sice tím, že není zapotřebí činu, jenž by mohl býti podřízen typu požadovanému k skutkové povaze vykonaného trestního činu.

Při této praxi nebylo však velmi často možno, zjistiti hranici, kde pokus jest trestným.

Osnova chce tuto hranici zjistiti a to tím, že žádá čin, který bezprostředně k vykonání vede. Čin jest tedy jen tehdy pokusem trestným, leží-li těsně na hranici hotového činu, totiž že pachatel příštím krokem, který by učinil, předsevzal by již dotyčný dokonaný zločin. Vše druhé jest beztrestné přípravné jednání. Souhlasně s trestním zákonem prohlašuje i osnova pokus za rovně trestuhodný jako již spáchaný.

Zvláštní způsoby pokusu probírati není úkolem těchto řádků.

VI.

Úvahy doposud uveřejněné nemají býti kritikou osnovy, která by se také vydávala v nebezpečí, že bude, poněvadž motivy doposud

uveřejněny nebyly, těmito motivy desavuována; účel můj byl pouze srovnávati platné trestní právo s chystanou reformou a konstatovati prostě věcně hlavní zásady v trestní osnově obsažené.

Zajímavějším snad jest rozbor předpisů, vztahujících se na způsob trestání, na soustavu trestní.

System trestní osnovy obsahuje trest smrti, 4 tresty na svobodě, 2 tresty majetkové, zkracování občanských práv a uveřejňování rozsudku. Je dostatečně známo, že názory o oprávněnosti trestu smrti jsou rozdílné Jedni tvrdí, že trest smrti s metafysického stanoviska jest transcendentálního obsahu, ve svých účincích obzor zkušenosti překročuje, že s konečným činem spojuje nekonečný účinek, jenž se nedá měřiti společným měřítkem. Druzí upírají státu právo ze stanoviska státoprávního, nakládati se životem občanů. V processualním ohledu poukazuje se na hroznou možnost „justiční vraždy". Dále se poukazuje na to, že se to příčí kulturně-politickým požadavkům, když ani stát neuznává nedotknutelnost života a z chladnokrevného vraždění pravidelnou instituci tvoří.

Naproti tomu nesmí se však přehlédnouti, že žádná vyhrůžka nepůsobí na fantasii a mysl lidskou tak jako vyhrůžka trestem smrti, a sice nikoliv pouze smrti, které nikdo uniknouti nemůže, jako hlavně usmrcení v okamžiku, který vůle druhého určuje, a způsobem zneuctívajícím a hrozným, katem.

Konečně nemůže se zavržitelnost zločinu v jeho nejhroznějších zpusobech a vítězná moc státu nad zločincem lépe vyjádřiti jako tím, že ten, jenž se dopustil hnusného zločinu jako vraždy, nemá práva na další život. A těm odpůrcům trestu smrti, kteří z „idealních" prý záměrův osnují revoluce a politické vraždy, najednou však proti trestu smrti překypují humanitou, pravil již dávno jeden duchaplný Francouz: Nuže, páni vrahové, začněte vy! totiž začněte vy odstraňovati vraždy, přestaňte vy vražditi!

Rozhodně však třeba odsouditi jak úmysl, bezprostředným dojmem popravy působiti na diváky odstrašivě, tak smělý blud, častými popravami nebezpečných a zatížených osob „selekci" lidstva přivoditi.

Že osnova trest smrti zachovala, musíme proto jen vítati; že ho značně proti platnému právu obmezila, pochopujeme.

Přípustný jest trest smrti jako výhradný trest při pokusu zavraždění panovníka a dále v případě kvalifikované vraždy, zpravidla alternativně s doživotním žalářem, vyjímaje případ vraždy

spáchané osobou k doživotnímu žaláři odsouzenou, kdy stanoven trest smrti výhradně.

Jest samozřejmé, že život panovníka jest v konstitučním státě právním statkem, jenž obzvláštní ochrany zasluhuje a tím více, poněvadž právě život panovníka jest většímu nebezpečí vydán jako obyčejného občana. Nemůže zde proto ani pravidlo platiti, dle kterého při pokusu vraždy obyčejné trest smrti se v 5—20letý žalář mění.

Dále jsou naše trestnice tak zařízené, že život trestancu může býti ohrožován druhými trestanci. Jest proto při vraždě osobou k doživotnímu žaláři odsouzenou spáchané trest smrti taktéž plně odůvodněnou.

Ke kvalifikované vraždě počítá osnova případy, při kterých život více osob jest dolosně ohrožen, kde pachatel s obzvláštní ukrutností aneb ze zisku vraždil, když pachatel při krádeži, loupeži nebo zločinu proti mravopočestnosti vraždu spáchal aneb když již pro zločin vraždy potrestán byl.

Avšak trest smrti jest v uvedených případech jen alternativní; na místě jeho může soud na doživotní žalář uznati.

A i při doživotním žaláři může vrah podmínečně, když 15 roků si odseděl, býti na svobodu propuštěn.

Poněvadž osnova skutkovou podstatu mnohých zločinů změnila, jest nevyhnutelně zapotřebí mnohá ustanovení trestního řádu přiměřeně pozměniti. Tak předpisy porotních souduv a výminečného stavu! Reformy tyto jsou však zvláštním předmětem osnovy trestního řádu, pročež se jimi tu zabývati nemíním.

Předpisy pro mladistvé zločince platí též při zločinu vraždy.

Trest smrti se vykoná provazem, v řízení výminečného stavu zastřelením.

VII.

Tresty co do svobody zná osnova tři: žalář, vězení a vazbu.

Žalář jest buď doživotní nebo dočasný mezi jedním a dvaceti lety, vězení a vazba jsou vždy dočasné, vězení mezi třemi dny a dvaceti lety, vazba mezi dnem a pěti lety. Místo vazby do čtrnácti dní může soudce uložiti domácí vězení, kdyby výkon vazby odsouzeného pro stav, jeho zdraví nebo pro jeho poměry výdělečné příliš těžce zasáhl.

Tím se zřekla osnova platného systemu úplně a hledí kriminálně politickým úkolům co nejvíce vyhověti Jsou sice případy, při kterých se trestem žaláře nebo vězení hrozí výhradně. Jsou to zvlášť delikty

nějakou kvalifikací, zvláště živnostenským provozováním nebo zpětností a vyšší nebezpečností se vyznamenávající, pak delikty proti mravnosti, životu, cti a jmění.

Na většinu trestných činů však vypsány jsou dva neb i všechny tři druhy trestův alternativně. Soudce má volbu.

Pravidlem v osnově je tedy alternativní sazba trestní.

Těžko jest charakterisovati jednotlivé tresty. Povšechně[1]) mohlo by se říci, že žalář je trestem na činy objektivně nejtěžší, s velkou, nenahraditelnou škodou nebo krajním nebezpečím spojené, vazba trestem pořádkovým, vězení normálním trestem pro velkou massu každodenních deliktů proti statkům soukromým i proti veřejnému pokoji, při činech objektivně těžkých a pro socialní nebezpečnost pachatelovu závažných.

Co do přesného rozčlenění druhů trestu osnova trpí v tomto ohledu vadou většiny našich zákonův a osnov, a bude nyní úkolem vážné kritiky spolupůsobiti při opravě vad této osnovy.

S trestem žaláře je vždy spojeno omezení čestných práv občanských, u vězení může omezení nastati. Neboť jest úmyslem zákonodárce, že žalář má býti trestem zneuctívajícím, kdežto při vazbě jde patrně o pouhé omezení svobody beze všeho dalšího působení na společenské postavení nebo mravní přetvoření odsouzeného.

VIII

Analogicky k rozdělení trestu na tři druhy mají i trestanci dle osnovy na 3 kategorie rozděleni býti.

Trest žaláře bude se odpykávati ve zvláštních, výhradně k tomu účelu určených trestnicích, vězení v trestnicích neb ve vězeních soudních, vazba ve zvláštním oddělení soudních věznic.

Trestanci v samostatných trestnicích mají býti opětně na tři disciplinární třídy rozděleni, lišící se jistými výhodami co do počtu návštěv, dopisů a vedlejších požitků, postup do vyšších tříd dle píle a známek polepšení.

Jest tedy výkon trestu v osnově dle progressivního trestního systemu upraven. Proti dosavadnímu systemu jest zdokonalen ve smyslu t. zv. irského systemu jednak připouštěním podmínečného propuštění, jednak vsunutím zvláštní přechodní třídy.

Trestanci odsouzení na více než jeden rok, kteří si odpykali dvě třetiny svého trestu, mohou býti pod podmínkou propuštěni, je-li naděje, že se na svobodě osvědčí.

---

[1]) *Dr. Jaroslav Kallab*, Trestní system osnovy trestního zákonníka. (Právník.)

Dále může justiční správa pro trestance, kteří v první polovici svého trestu do první třídy postoupili, zříditi zemědělské přechodní ústavy, v kterých se má zmírněním „kázně“ a připodobněním způsobu života k životu svobodného dělníka působiti k tomu, aby se trestanci osvědčení se na svobodě usnadnilo. V ústavě tomto mohou trestanci z vězení a žaláře spojeni býti.

Ustanovení a zařízení přechodného ústavu neplatí však pro vazbu, i když trvá několik roků, nýbrž pouze pro žalář a vězení.

Každý trestanec v žaláři a ve vězení obdrží trestanecké šaty, stravu a přikáže se mu správou žalářní práce, kdežto osoby ve vazbě držené mohou podržeti své šaty a mohou se sami zaměstnávati a živiti. Dále se ostřihají trestancům ve vězení a žaláři vlasy na krátko a vous se oholí, což u osob ve vazbě odpadává. Rozdíl výkonu trestu má též vliv na návštěvy, písemný styk a četbu.

Odchylné předpisy od dosavadních obsahuje osnova ohledně samovazby. Ustanovuje, že tresty do 3 měsíců odpykávají se v samovazbě. Z delších trestů ztráví trestanci doposud zachovalí neb jen malým trestem stižení dvě léta v samovazbě. Ostatní mohou až do dvou let v samovazbě držáni býti, přejí-li si toho, nebo je-li se u nich obávati nepříznivého vlivu na spoluvězně. Z ustanovení tohoto vyplývá, že trest vazby odbude se pravidelně v samovazbě. Neb vazba trvající přes 2 leta vyskytne se dle všeho málokdy. Též větší část trestu vězením a sice onoho kratší doby odbude se v samovazbě.

Uvedené ustanovení o samovazbě je snad jedním z nejcennějších pokroků. Pochybuji však, že by se ustanovení toto brzy prakticky prováděti dalo a sice z důvodů finančních. Vždyť i dosavadní ustanovení o samovazbě nedalo se pro nedostatek potřebných cel v praxi provésti.

S vazbou není nikdy spojeno omezení občanských práv, zlo trestu jest jedině ztráta svobody, účel trestu odstrašení.

Naproti tomu jest žalář vždy spojen s omezením občanských práv.

Účel trestu jest při trestu vězením kratší doby odstrašení, při trestu vězení delší doby a při žaláři má se vedle odstrašení hlavně působiti k zlepšení trestance.

Závadou v rozdělování typů trestnic v žalář a vězení zdá se mi býti, že v každém z těchto dvou druhů trestnic budou trestanci kriminologicky velice různí, u nichž tedy také stejný výkon trestu různé účinky míti bude. Smíšení různých druhů trestanců v týchž

ústavech neodpovídá ideji účelnosti. Nebude nikterak na prospěch, když osoby, které se nevyznačují surovostí, hrubou zištností, nestydatostí a štítěním se práce budou smíšeny s osobami, které se uvedenými vlastnostmi vyznamenávají.

Tento odpor s nejzákladnějšími požadavky účelnosti musí kritika hleděti zmírniti.

IX.

Vedle trestů zná osnova mimo policejní dohled, vypovězení cizozemce a propadnutí věci tři v trestním právu našem zcela nová opatření, tak zvaná zabezpečovací. Pojetí těchto předpisů jest vítězstvím t. zv. positivistické školy trestního práva, vzbudované na poznatku somatické, psychické a socialní podmíněnosti trestního konání.

Ať se již zavedení zabezpečovacího opatření posuzuje z různých hledisk, přece však uznati třeba, že v trestním právu nutno se uvarovati všech náhlých přechodů, a že nelze historické základy trestního práva šmahem odstraniti, nýbrž že se musí přechodnou opravou jak soudcům tak i lidu vpravení se do budoucího, moderním požadavkům vyhovujícího práva usnadniti.

A za takovou přechodní opravu jest zabezpečovací opatření považovati.

Jsou to opatření proti duševně chorým zločincům a pijákům, proti méně příčetným a proti obecně nebezpečným zločincům.

Choromyslné a pijáky odkáže soud do příslušných státních ústavů pro zločinné šílence až do jejich uzdravení.

U méně příčetných nařídí soud po odpykání trestu dodání do zvláštních ústavů.

Při osobách obecně nebezpečných, za které sluší považovati osoby, jež odpykaly dva roky žaláře a do pěti let po posledním trestu znovu některého deliktu se dopustily, nakládá se podobně. Osoby tyto mohou býti po odbytém posledním trestu uvězněny dále nejméně tři a nejdéle deset let ve zvláštních ústavech.

Vedle těchto ústavů zůstanou donucovací pracovny pro osoby, jež se práce štítí, pro žebrotu neb těžení z prostituce.

Další vítězný krok nauk školy positivistické jsou zvláštní předpisy o trestání osob mladistvých.

Předpisy tyto reprodukují v podstatě dotyčné předpisy osnovy zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých. (P. d.)

Vývoj vzduchoplavby.

Josef Krejčí. (O.)

Létadla těžší než vzduch.

Let ptačí od pradávna poutal pozornost člověčenstva a lákal k napodobení. Dle starých bájí římských Daedalus a Ikarus letěli vyzbrojeni umělými křídly. Staré kroniky vypravují, že mathematik Dante z Perugia sestrojil kolem roku 1500 stroj, s nímž se udržel delší čas ve vzduchu. Pokusné lety konal nejprve nad jezerem Thrasimenským, později i nad pevnou zemí; po pádu na věž chrámovou, při němž si zlámal nohu, v pokusech ustal a pokračovatele nenalezl. Historicky jistým jest, že v téže asi době všestranně vzdělaný Leonardo da Vinci popsal podrobně a velmi vystižně let ptačí (fragment chová se v Paříži) a snažil se zvedati břemena otáčející se vrtulí. Snad jsou tyto práce průpravou ke konstrukci létadla. Ve Valencii v museu se alespoň chovají výkresy létadla jím navrhovaného a snad i konstruovaného, pro pohon nohama, poněvadž právem pokládal ruce lidské za nedostatečny k vykonávání tak těžké a namahavé práce. Myšlenky na tehdejší dobu jistě obdivuhodné zůstaly nepovšimnuty, a spisy uveřejněné až v 18. století neměly již vlivu na rozvoj létadel, který počíná roku 1890 Lilienthalem. Uvědoměme si rozdíl mezi létacím strojem a řiditelným ballonem. Řiditelný ballon, jsa lehčí než vzduch, vznáší se v něm a potřebuje síly jen k pohybu postupnému, létadlo je těžší než vzduch a potřebuje síly nejen k pohybu, ale v míře daleko větší k udržení se ve vzduchu (poměr sil asi 1 : 4). Drak byl vzorem při konstrukci létadel, která se aeroplany neb létadla drakovitá zovou a podle počtu nosných ploch dělí se na dvojplošníky a jednoplošníky. Ceniti jeden z obou typů výše než druhý nelze. Oba systemy mají stoupence i odpůrce, ale co je rozhodující, oba se osvědčily a podaly výkony obdivuhodné. Ti, kteří se domnívali, že vývoj létadel bude podoben vývoji automobilů, jsou ve svých nadějích dokonale schlazeni. Leč nemohlo býti jinak; pro stavbu létadel nebylo zkušeností, jež získati se mohly jen skutečnými lety, a ty, když se vubec podařily, trvaly dobu tak krátkou, že pozorování byla nedokonalá, nehledě ani k tomu, že řízení stroje vyžaduje samo o sobě celé pozornosti řidičovy. Kolik změn vyžádalo si létadlo nežli se vůbec vzneslo, a kolik, aby se nerozbilo při přistání. Jaký úspěch, opsalo-li létadlo dokonce uzavřenou křivku!

Původní létadlo Lilienthalovo sestává z nosné plochy 14 m^2 rozlohy, udržované pevnou konstrukcí v podobě křídel netopýřích. Celý apparat

vážil pouze 20 *kg* a vzduchoplavec se do něho zavěsil pažemi, tak že celé ostatní tělo, hlavně nohy byly volné a umožňovaly rozběh na vyvýšené věži a odskok proti větru. Rovnováhu ve vzduchu udržoval Lilienthal pohybem nohou. Byly to tedy skoky proti větru, při nichž vzduchoplavec sklouzl k zemi v šikmé dráze a uletěl i 200 *m*; stávalo se však, že létadlo ve vzduchu stanulo, ba že dostoupilo i větší výšky nežli z jaké odlétlo, jmenovitě když se použilo dvou nosných ploch nad sebou postavených. Veden snahou dosíci letů delších, zvýšil horizontální rychlost létadla křídly poháněnými motorem. Zdařilými pokusy stoupala jeho odvaha, nebral již mnoho zřetele k povětří a tím zničil předčasně nadějeplný svůj život. Vichřice obrátila 12. srpna 1896 létadlo, Lilienthal se sřítil a zranění podlehl. Četnými publikacemi obrátil pozornost k svým pokusům hlavně v Americe, a našel v Chanutovi a bratřích Wrightech pilné propagatory svých snah. Nadějný Chanut se bohužel zabil při klouzavých letech, za to Wrighty provázelo štěstí; zkoumali podmínky rovnováhy dvojplošníku, v němž řidič na břiše ležel, a našli je přidáním řiditelného kormidla (vodorovné plochy před plochami nosnými). Získavše pokusnými klouzavými lety s výše po příkladu Lilienthalově cenných zkušeností a hlavně osobní obratnosti v ovládání dvojplošníku, přikročili konečně ke konstrukci létadla, poháněného vrtulí ve směru horizontálním. Nosné plochy definitivního létadla 12·5 *m* dlouhé a 2 *m* široké jsou poněkud klenuty a udržovány dvěma řadami tyčí ve vzdálenosti 1·8 *m* nad sebou. Na spodní nosné ploše jest nesymetricky montován benzinový motor 90 *kg* těžký o výkonnosti 25 HP; pohyb jeho převádí se dvěma řetězy na kola, na jichž osách dozadu prodloužených jsou vrtule 2·8 *m* v průměru. Řetězy pohybují se v rourách, aby neodskočily, a jeden je skřížen, tak že vrtule se otáčejí proti sobě 450krát za minutu. Jednostranná převaha způsobená umístěním motoru jest vyrovnána váhou vzduchoplavce a motor jest proudem vzduchu dobře chlazen. Kolmá plocha vzadu jest kormidlo postranní, dvě vodorovné plochy nad sebou tvarem připomínající plochy nosné a značně do předu posunuté jest kormidlo výškové. Celek jest montován na saních, které před odletem se posadí na kolejnice, na nichž se stroj rozjede. Létadlo totiž odletí od země teprve při dostatečné rychlosti, a sáňky tedy vyžadují hladký podklad. S dobrého ledu, hlavně je-li poprášen sněhem, odlétne stroj bez pomocného zařízení, není-li ledu, musí se padajícím závažím uvésti do pohybu na hladké kolejnici; při odletu se provazec automaticky vypne. Dne 17. prosince 1903 udržel se aeroplan ve vzduchu 59 vteřin a urazil 260 *m* proti větru 9 m/sek. V roce následujícím podařilo se

Wrightovi opsati uzavřený kruh ve vzduchu. Před veřejností Wrightové svoje pokusy tajili a v řízení létadla se střídali, jednak aby oba nabyli nutné zručnosti v řízení stroje, jednak aby oba hledali jeho nedostatky. Typ z roku 1905 vážil i s řidičem přichystán k odletu 420 *kg* a stavěn byl tak solidně, že mohl přistáti se značnou rychlostí, aniž bylo nebezpečí, že se rozbije nebo převrhne. Roku 1908 přibyl Wilburg Wright do Francie, kde vzduchoplavba nejvíce kvetla, a veřejnými lety hravě překonal úspěchy domácích aviatiků. Výkonnost jeho rapidně rostla. Dne 8. srpna při prvé produkci v Le Mans letěl necelé dvě minuty. Při dalších pokusech, jež šly hustě za sebou, hlavně v měsících listopadu a prosinci dosáhl takové jistoty v ovládání stroje, že dne 31. prosince urazil 124·7 *km* za 2 hodiny 20½ minuty. Před tím již vykonal několik letu s pasažérem. Zatím také bratr jeho Orville v Americe nezůstal bez úspěchů. Při pokusném letu s pasažérem zlomila se jedna vrtule, pusobením druhé se stroj převrhl a sřítil, pasažér se zabil a Orville zranění podlehl. Wilburg vrátil se do Ameriky, vykonal šťastně vzdušnou pout i se dvěma pasažéry a prodal konečně své létadlo americké vládě za 30.000 dollarů, když před tím splnil její podmínky: zůstati ve vzduchu alespoň hodinu ještě s jednou osobou a uraziti při tom alespoň 40 mil.

Úspěchy Wrightovy pobádaly aviatiky francouzské ke zvýšené činnosti a snaha jejich nebyla marna. Již 30. listopadu téhož roku, kdy Wright svoje pokusy ve Francii konal, urazil Farman 27 *km* za 20 minut na létadle, které vystavěla fa. bratří Voisinové. Jediná vrtule umístěna jest v těžišti přímo na ose motoru, měří v průměru 2·3 *m* a koná 18 obrátek za vteřinu. Nosné plochy jsou dvě a tvoří v klidu úhel 10° s horizontální rovinou. Rychlosti 14 m/sek, které jest potřebí ke vzlétnutí, dosáhne se rozjetím stroje; létadlo je totiž montováno na na čtyrech kolech, která jsou perována a tlumí náraz při přistání. Fotografickými snímky stroje při plném letu se ukázalo, že úhel sklonu se sníží až na 2°, ba v některých případech byl dokonce záporný. V tomto případě možnost letu nutně předpokládá existenci proudů vzduchových. Stroj k jízdě přichystaný i s jezdcem váží 548 *kg*. Na stroji tohoto typu mnoho zdařilých letů vykonal mimo jiné Delagrange, až loni pádem se zabil.

Chloubou francouzských aviaktů jest let Bleriotův přes kanal la Manche. Dne 25. července 1909 vyplul z Calais na jednoplošníku, jednom z nejmenších, jež kdy byly postaveny, a za neplné půl hodiny přibyl do Doveru v Anglii; průměrně plul rychlostí 45, místem i rychlostí

60 mil hodinu. Deset minut nebylo létadlo vidět ani s břehu francouzského, ani anglického ba ani z ničitele torped, který před odletem aeroplanu vyplul a plnou parou uháněl ku břehům anglickým s přátely a manželkou Bleriotovou. V Doveru opsal Bleriot nad zemí dva kruhy, přistál a tím získal cenu 20.000 marek. Při letu bylo moře bouřlivé a vál silný vítr 20 mil/hod., který působil bolest v očích a kymácel strojem. Dle mínění Bleriotova nemohl by se dvojplošník se zdarem pokusiti o přeplutí kanalu, alespoň ne za tak bouřlivého počasí. Dvě nosné plochy skýtají větru přílišnou oporu a tím se zvyšuje nebezpečí převrhnutí při prudkém nárazu větru. Latham propagator jednoplošníků byl Bleriotem úplně zastíněn. Zevnějškem činí létadlo Bleriotovo dojem fantastického ptáka se zvednutýma křídlama. Tělo zastupuje motor, k němuž na osu jest montována vrtule, která na rozdíl od předešlých létadel jest před plochou nosnou.

Ještě dvou jiných myšlenek bylo použito ke konstrukci létadel: napodobiti let ptačí a využiti zvedací síly vrtule, otáčející se kol osy vertikalní. V prvém případě komplikovaně se otáčející plochy nahrazují tep křídel a způsobují pohyb postupný i udržují létadlo ve vzduchu. Využitím myšlenky druhé dosáhne se vzlet létadla bez rozběhu, pohyb postupný musí však obstarati vrtule druhá. Oba tyto typy mají jen malý počet přívrženců a nemohou se pochlubiti vážnými úspěchy. Vadou jejich jest, že nemají nosných ploch — porucha motoru má v zápětí prudký pád létadla k zemi.

Létadla dynamická mají více přátel než řiditelné ballony, jednak proto, že jsou naprostou novinkou, jednak svou cenou jsou přístupnější. Ballon řiditelný, jehož cena sama dosahuje výše 1,000.000 K vyžaduje rozsáhlou místnost k uschování, plyn unikající se musí nahrazovati po případě i obnovovati a tím se výlohy ještě zvýší. Nevrátí-li se ballon pro nehodu ke své kolně a nemůže-li se ihned opraviti, musí se plyn vypustiti, aby snad vichřice ballon neodnesla. Vskutku jsou majiteli řiditelných ballonů jen vynálezci, bohatá družstva a státy, jež zakupují ballony pro vojsko. Létadlo, jež možno si pořiditi i za 16.000 K stává se soukromým majetkem i sportumilovných jednotlivců. Také české aviatické družstvo v Praze zakoupilo aeroplan Bleriotova systemu, který měl vzlétnouti na chuchelské závodní dráze; pro povětří byl vzlet odložen a druhého dne při vzletu za větru se létadlo o cílovou tabuli rozbilo. Řidič vyvázl na štěstí jen s lehkým zraněním. Časté nehody aeroplanů odkrývají jich slabinu — nedostatek stability, která snad jednou bude zjednána, ale sotva u strojů nynější podoby. Ani řiditelné

ballony nebyly v poslední době bez nehody. Italský ballon řiditelný při pokusném letu se sřítil a rozbil; vrtule se totiž při jízdě zlomila a odletnuvši roztrhla ballon v míře tak značné, že se rychle vyprázdnil. Oznamuje se, že Pražané přece jen uvidí létadlo ve vzduchu, těšme se, že je snad uvidíme brzy létati i v Brně.

*

(Vyobrazení létadel a řiditelných ballonů možno nalézti v posledních ročnících „Zlaté Prahy", „Světozora", „Epochy", „Vynálezů a pokroků" „Sportu a her".)

Králický rukopis o bl. Janu Sarkandrovi.

Josef Foltynovský.

V době, kdy bl. Jan Sarkander byl v Olomouci mučen, prodléval kardinál Dietrichstein ve Vídni. Roku příštího podal mu rychtář olomoucký, Jan Scintilla, „který při tom aktu osobně byl", o průběhu mučení zprávu. Její originál pode jménem „Glorreiche Marter" atd. chová se v kníže-arcibiskupské residenci v Olomouci.

Z této zprávy pořízen byl kolem roku 1727 výtah v jazyku německém začínající slovy „Wahre Begebnis". Rukopis ten chová se v archivě města Olomouce. (AF 26. I.)

V téže asi době pořízen též od neznámého překlad Scintillovy zprávy do češtiny. Rukopis tohoto českého překladu zachován ve farním archivě v Králicích u Prostějova. Obsahuje 12 listů, z nichž na prvém jest nápis „Species facti" atd., na druhém pak vlastní zpráva kardinálu Dietrichsteinovi.

Podáváme jej v doslovném znění, s nynějším pouze pravopisem:

Species facti

hrozného příběhu a mučení ctihodného kněze pana Jana Sarcandra, faráře holešovského, který roku 1620^ho^ dne 13^ho^ měsíce Februarii od vnitř opáčených[1]) pikhardických stavův ex odio fidei, však ale jako v příčině vpádu Poláků do Moravy hrozně po třikráte zmučen a o život připraven. Kterážto jich knížecí Milosti Dietrichsteinovi, tehdáž biskupu olomouckému, na jich žádost od rychtáře právní — olomouckého, který při tom aktu osobně byl, odeslána byla. Anno et die ut supra.

---

[1]) t. j. jmenovaných.

Důstojně nejvelebnější, v Bohu vysoce nejosvícenější Cardinal!
Nejmilostivější kníže a pane, pane!

Na Jich vysoce knížecí Milostí učiněnou a nejmilostivější žádost a poručení já nejináče, nýbrž tomu nejposlušněji zadosti učiniti co povinnost jsem uznal a strany ctihodného v Bohu odpočívajícího pana Jana Sarcandra na něm zde učiněného a provedeného nevinného trápenlivého processu písemně nejuníženěji zpraviti chtěl.

Poněvadž já lepší jistoty a zprávy skrz jinší osoby a u právního mistra osobně, kterémužto větším dílem ten smutný příběh povědom, jsem dostal a nejináče Vaší vysoce knížecí Milosti, mně nejmilostivějšímu knížeti a pánu, jak mnoho mně a jim povědomo, v nám nejvyšším svědomí v příběhu tom žádného nešanujíce, nýbrž jen pravdu, gruntovní pravdu vypověděti.

Když dne 13ho měsíce Februarii 1620ho roku u přítomnosti pana z Lundenburku, tehdáž samovyzdviženě-mínějícího[1]) zemského hejtmana Hartmana z Buchheimů, Václav Bitovský, Beneš Pražma a Jan Skrbenský na Fulneku [se] spolu k tomu deputirovanýma z luterské rady, jakožto Tobiáš Markwart, Albrecht Mathal a Jiřík Richter, výš opáčený[2]) pan Jan Sarcander neb[ožtík] otázkami[3]) examinován a od z Lundenburku s přísnýma, furiantskýma slovy dotykán a napomenut byl; by zvěděl a poznal, že tu žáden špás nebude, nýbrž poněvadž jemu všechna tajemství pána z Lobkovic svěřena, on podobně jeho nejtajnější rada jest, pročež by pravdu pravdivou vyznal, jakým neb na jaký způsob Poláci do země vpadli a tak převelkou škodu učinili a způsobili, by se on na to nespoléhal, poněvadž zde jeho osoby a jeho plešu velice málo šanovati se bude; nebo ten, který takové rozdává,[4]) nemá v zemi víc co poroučet, nýbrž že oni na tenkrát páni jsou a poroučeti mohou.

Na taková přísná slova slavné paměti pan Jan Sarcander se užasl a nanejvýš svou nevinnost dokazoval, že on strany vpádu Poláků žádné vědomosti nemá, jen toliko to, že když do Častochova putovati odešel, potomně zpátkem do osady Rybníka, v ratiborském kraji ležící, přišel a tam se dověděl, že totižto v Holešově fara s praedikantem již zaopatřena a dosazena jest, pročež na to on se zpátkem obrátíc, do Krakova že odešel a tam, zdali jaká fara, by dle kněžského stavu bohabojněji živu býti aneb se živiti mohl, se vynacházela, vyzvěděti chtěl; však ale že dokonce napodobného nic se doptati a vyzvěděti mohl, načež že zas zpátečně na výš opáčené panství Rybník přišel, tam některý čas v svojím úřadě slova Božího kázáním a jinšíma dle jeho povolání církevníma službami potřebovati se nechal.

[1]) Originál (Glorreiche Marter) str. 4. má: aufgeworfenen und vermeinten Landeshaubtmann.
[2]) Originál: gesagter, jindy bemelter neb erwohnter.
[3]) Orig. str. 4.: in den Frag-Stublein güttlichen examiniret.
[4]) t. j. kardinál Dietrichstein.

Mezitím jeho Bitovský hanlivými a zpurnými slovy dotýkal a tázal, že proč on z Holešova jakožto nějaká[1]) etc: ráno přede dnem utekl a zběhl. Výš opáčený Sarcander ale tomu odpíral a že on neutekl ani zběhl, nýbrž na pouť na výš již zmíněné místo odešel, se opatrně zastával.

Načež přísedící páni jemu mnoho příčiny připisovali, jako by on mnohé různice strany víry mezi lidem způsobil a pozdvihl.

On ale na to vše nanejvýš se zastával, a že jemu v tom násilí a velká křivda se činí, dokazoval.

Přes to vše zase znovu (jak podobně Pražma a ten z Fulneku s rozličnými důtklivými slovy jemu nebožtíkovi častěji dotírali), on z Lundenburku jemu s ostrýma a přísnýma slovy vtíral, pravíce: Ty, pope, ty nechceš s pravdou ven; co smýšlíš? Zdaliž podobně bychom nemohli tvého pána s popravním mistrem pojiti,[2]) poněvadž to též jeho otci se přitrefilo? Napotomně když dle jich domnění na něm nic podobného se zvěděti a vyzkoumati mohli, pročež nepořídíce nic, odešli a jemu k lepšímu se rozvážení naporučili.

Na to večer o 6 hodinách, když jsem se nanejvýš tam přijíti odporoval, se zapříti dal a od domu se vzdaloval, mně vyhrožovali, jestliže se najíti nedám, bych si jisté a nejinačí myšlenky napadnouti nedal, leč že do velké suspicí neb podezřelosti pánův stavův padnu, neštěstí na sebe přivedu a těžké odpovídání k očekávání míti budu, načež potomně z přinucení nahoru do vězení jsem šel a tam Václava Bitovského, spolu z Buchheimů, Beneše Pražmu, Viléma Ullersdorfer[a] a Bitovského hofmistra, Henrych jménem,[3]) jakož také z luterské rady Tobiáš Markwart, Albrecht Muthal a Jiřík Richter v městském vězení neb šerhovni společně natrefil. Na to dolu do mučírně spolem vešli, tamž také rozličné neznámé osoby [s] sebou přivedli, mezi kterými Prokop Podštatský se vynacházel.

Načež hned Bitovský pana Sarcandra dolů přivésti štokmistrovi naporučil; jak ale on dolů vstoupil, zas jemu to všechno tak jak předešle v dobrotě přednášel a předstíral, nejvíce ale, že v Krakově bez příčiny nebyl, nýbrž že něco tam prakticirovati a říditi musil, na něm vytlačiti usiloval.

On ale jak předešle jednostejnýma slovy se zastával, a nanejvýš se vymlouval.

Načež víc opáčený Bitovský spolu svýma adhaerenty se rozzlobil a hned v té forii katovi naporučil, by na něm s přísností a torturou, poněvadž on (dle jich mínění neb domnění) tak tvrdošíjný jest, přikročil.

Dobře opáčený pan Sarcander ale na kolena svá padl a pro Boha jeho duchovního stavu (poněvadž on nevinen jest) by šanovali, prosil, a že by nerad své svědomí skrz to obtížil, by třebas jeho vlastního otce neb mateře se týkalo, by nezatajil, bez přestání solicitiroval, zmínění

[1]) Originál na str. 5. má »Schelm« bez »etc«; výtah pak olomoucký (N° 3. str. 3.) má »Schelmb« a ještě »etc.«

[2]) t. j. zajmouti (originál: angreifen).

[3]) Orig. str. 6. má pouze: des Wenzel Bittowsky seinen Hofmeister Heinrich seines Namens, sowohl auch atd.

ale krvežízniví a mstitedlní assistenti vždy jak předešle na to tlačili, by jako zemězrádce kat jeho na torturu vzal, naporučili.

Načež víc opáčený pan Sarcander, poněvadž skrz svoji prosbu takové furie ukrotiti nemohl, tehdy hned protestando před nejvyšším Bohem na své nejvyšší svědomí a před celým světem, že kdyby skrz jemu učiněnou bolest a bolestné mdloby něco více než předně vyznal a propověděl, že to vše null a dokonce nic platné býti má, referiroval a odříkal.

Načež hned z svojí ho duchovního habitu, poněvadž patrně viděl, že jináč býti nemůže, trpělivě se vyslek, k sloupu mučírnímu přistoupil a se vázati nechal, také se všemohoucímu Bohu, jeho milé matce, P. Marii a s. Anně co nejpobožněji s pěknýma potěšitelnýma modlitbami odevzdal a odporučil.

1. Tort.[1] A tak bez meškání od Bitovského a Buchheima, vezmi ho, vezmi ho na suchou torturu, naporučeno bylo. V trvající tortuře Beneš Pražma k němu s potupnýma slovy přikročil, ty arcizemězrádče,[2] jak můžeš tak v hrdlo lháti a sebe bezpotřebně nechati mučiti. Puchheim ale naproti tomu, jen lépejic (salva reverentia) s tím šelmou, však ještě je víc takových ptáčků. Kdež taky Bitovský k pomoci přistoupil a jeho se tázal, kde štallmistra pána z Lobkovic zanechal, bezpochyby že jemu své jednání vyjevil.

Naproti odpověď pan Sarcander opětoval, že jemu nic vědomo není, jaké jeho povolání neb jednání v Krakově bylo, k tomu že jeho vlaské a německé řeči povědom není, nýbrž jemu že jen moravská a latinská známa jest, kteréžto obojí řeči on štallmeister že nezná, skrž což v úplných věcech[3] s ním že jednati nemohl. Na kteréžto propositum krvežízniví a mstitedlní výš opáčení assistenti z toho jen potupný smích měli a prováděli a žádnou víru, poněvadž on s ním na touž cestu se vydal, a taky že jeho téhož pána z Lobkovic tajný rada byl, připustiti nechtěli, nýbrž Bitovský a Pražma ustavičně hlučíce, by se přiznal, jeho silně stiskati a natahovati poroučeli, kteréžto mučení skrz úplnou hodinu s ním prováděli.

A poněvadž dle jich tyranského mínění oni při častěji opáčeném panu Sarcandru nic effektuirovati mohli, jeho zmínění executoři na tenkráte té tortury sprostiti katovi naporučili, však s tou výminkou, by do zejtřka na lepší odpověď se rozmyslil, sice že k němu příkřeji přikročiti se musí, načež od něho odešli.

Následovní den, totiž 14[ti] Februarii minulého 1620 roku, zase víc opáčení executorové do šatlavy přišli a na mne, poněvadž já v rozličných právních příčinách zaneprázdněn jsem byl, přes celou hodinu s velkým hněvem, protimyslnosti a přísným vyhrožováním tam očekávali a tak pro té mrzutosti, že ten den nic předsevzato býti mohlo, se zpátkem z šatlavy domů ponavrátili, však ale štokmistrovi přísně, by na něho

[1] Poznámka [illegible]
[2] Orig. str. 7 = in Ausland und Landesverräther.
[3] Orig. str. 7. in [illegible] Sachen.

pilný pozor měl, by jemu nic, buďto jedu v jídlo neb jakýchkoliv čárách, kteréž by od katolíků jemu dáno a dodáno býti mohlo, naporučili.

2. Tort.[1]) Dne 17[ho] měsíce Februarii obnovení tortury zase se počalo a Stibor Žernovský, Beneš Pražma, Vilém Ullersdorff, jakož Petr N. od stavu, kterýžto mně v tom actu jakožto poslednímu neznámý, však ale dvůr blíž Holešova míti měl, přítomni byli, mezi tím Stibor Žernovský jakožto tenkráte principal ihned hbitě v Pánu zesnulého pana Sarcandra s přívětivýma slovy napomínal, zdali se na jinší odpověď resolviroval a co v Polsku strany svého pána a vpádu Polákův vyříditi měl, by dobrovolně se přiznal.

On ale vždy na předešlém mínění a stálosti, že nikdáž se svojím pánem jináče, leč o duchovních věcech se radil a conferiroval, ustavičně trval.

Na to zmíněný Stibor Žernovský katovi, by svůj kunst na něm, by z něho něco vytlačiti mohl, provedl, instruiroval a nařídil. Když taky zmíněný Petr N. od stavu neb[ožtikovi] opáčenému[2]) panu Sarcandru strany jeho zemřelé matky pohřbu při tortuře vtíral a beze všeho ohledu, že jako by on pan Sarcander tu z kostela v Holešově vykopati a do své zahrady ven pohřbiti nechal, taky že on příčina byl, Luterány sub una Specie komunicirovati, Pikardity ale naprotiv tomu z kostela s[va]té Anny[3]) vypuditi a Jezovity na jich místo tam promovirovati, taky by oni s potřebností zaopatřeni byli, příčinu vtíral a obviňoval. O čemž všem že mu vědomo není, se zastával a vymlouval.

Pražma ale s tyranskou furií roznícen a bez vší discrecí s lehkomyslnýma a zlolajnýma řečmi hbitě s těmi formaliemi vyjel, hleďtež (salvo honore,[4]) by sto hromů v tebe udeřilo, kterak v hrdlo tvé[5]) lháti smíš, že o ničemž věděti nechceš, a zas jeho znovu jak předešle strany stallmistra sužoval a dotíral, taky strany jisté truhly s penězi, kam tu on stallmaistr odvez a kde ten šelma se zdržuje, bez přestání od něho vyzvěděti žádal, to vše ale s nevědomostí se zastával;[6]) nicméně ale pana Sarcandra katovi natáhnouti nařídili, taky svíce k bokům jeho přisadili a tým způsobem v jich furii pokračovali, a on takové trápení a mučení přes dvě hodiny trpěti a vystáti musil.

Na to zase ti tyranští executoři se absentirovali a přísněji než prve tak nataženého pana Sarcandra napomínali, by se napotomně lépeji a posledně rozmyslil a z nich žádných bláznův nečinil.

Dne 18[ho] Februarii oni v jmenovitou hodinu totiž Stibor Žernovský, Beneš Pražma, Hartman z Buchheimů, Vilém Ullersdorffer a Bitovského hofmistr, kteří dobře podraušeni[7]) jsouce, a taky z luterské rady Vít Österreicher, Albrecht Muttal a Jiřík Richter zasejic strany třetího

---

[1]) **Poznámka překladatelova.**
[2]) Orig. str. 8 : seeligst gedachten.
[3]) »Sv. Anny« v originálu není.
[4]) Orig. str. 9.: Sage denn (salvo honore) du Schelmen, dass dich etc
[5]) Orig. str. 9 : in dein stinkenden Hals.
[6]) Orig. str 9.: Solches aber alles er mit unwissenheit verantwortet
[7]) Orig. str. 9.: welche ziemblich berauscht gewesen

processu tortury do vězení společně přišli a hned zase s předešlým dobrotivým napomenutím víc opáčeného pana Sarcandra Stibor Žernovský napomínal a domlouval, zdali se strany stallmistra něco lépeji rozmyslil, by se pak přiznal, poněvadž jemu vědomo, jaký process před tím s ním předsevzatý byl, a vypověděl, co za vyřízení jeho bylo, jakož také, kam ty peníze zavezli, siceji že s ním jináče, tak jak in mandatis mají, zacházeti musejí.

Na to Beneš Pražma Žernovskému do řeči vpad, a ihned proti panu Sarcandrovi se zprotivil, ja nebudeš ty vědět, jaké practiky nastrojeny jsou, snad ti to jistě pan z Lobkovic při zpovědi nevyjevil?

Slavné paměti pan Sarcander to vše od sebe odvrhl, že on nic neví, že jemu také při zpovědi nic svěřeno nebylo, nad to kdyby při zpovědi něco jemu svěřeno býti mělo, že on to již dávno zapomněl, aneb ale, kdyby přece něco věděl, že by to a takové, by jeho třebas na kusy (což by raději zvolil trpěti[1]) rozsápati a roztrhati měli, vyjeviti nechtěl; kam ale on stallmeistr se octl, poněvadž on jen přes noc v Krakově přenocoval, to že on neví, taky že žádné peníze, nýbrž dvě vědra vína s sebou vézti viděl.

3. Tort.[2]) Na ten příběh ti s trunkem dobře naplnění executorové následovně criminalní process zostřiti a v Pánu zesnulého pana Sarcandra zaseji přivazovati a ten z Buchheimů jeho s fakulemi páliti nařídil, to též kat z přinucení vykonati musil, a když tím způsobem pana Sarcandra páliti počal, hned jemu ty smolné svíce aneb fakule zahasly, kteréžto kat s mrzutostí na zem hodil.

K kterémužto napotomně Stibor Žernovský a Beneš Pražma přistoupili a jeho se tážíc, zda-li pak nějakého jinšího kunštu neví, jak bychom ty věci z něho vytlačiti mohli, načež kat se ohlásil, že jemu pro takové osoby žáden jinší povědom jest; na to Stibor Žernovský a Beneš Pražma odpověděli, že oni jedenkráte v Uhřích viděli, že peří v oleji a v síře namáčeli, z toho flastr učinili a s tím torturu prováděli a na lidi házeli; načež kat svíce rozžíti a na oba boky jemu panu Sarcandru neb[ožtíkovi] přisadil, taky těch 6 per, kteréžto v síře a smole namočeny byly, tak jak od nich naučen, jedno po druhém na prsa, ramena a rozličná místa zapálejíce házeti musil, když potom ale ty na jeho těle shořely, on kat znovu na poručení výš opáčených assistentův druhé svíce rozžel, a ty podobně panu Sarcandru k bokům přisadil; to když vykonáno bylo a z něho nic vyzkoumati nemohli, oni mezi tím si mysleli, že poněvadž při tak silné tortuře nic se nepřiznal, při něm kouzla neb očarování býti musí, tak pravili; pročež ihned katovi nařídili, by panu Sarcandru tělo obnažil, nejprv nehty při nohách obřezati, napotomně s[alvo] h[onore] circa pudenda, podobně pod paždmi, potom něco s brady vlasův ostříhati neb spucovati, posledně taky křížem s vrchu hlavy ostříhati a to po vykonané tortuře ty vše věci pulverisirovati a jemu neb[ožtíkovi] Sarcandru k vypití dáti, což taky se stalo, a Sarcander nebožtík ten nápoj s radostí vypil.

[1]) Orig. str. 10: (wie er es dann eher gerne leyden wolte).
[2]) Opět pozn. překl.

Na kteroužto torturu a silné natahování tak, jak předešle, zde neslýchaně tyranského pálení když okolo něho stáli, on nic víceji, jen to předešlé zastání své nevinnosti užíval a bez přestání Bohu všemohoucímu, jeho milé Matce, Panně Marii, a svaté Anně v svojich vroucných modlitbách a vzdýchání[1]) se odporoučel, kterážto tortura a mučení brzy na tři hodiny trvala.

Kteréžto jeho zastání a výpověď po dvakráte popsáno bylo, ale z velké, roznícené protivmyslnosti od písaře ve furii Stibor Žernovský z ruk vytrh, v hromadu zvalchoval a s sebou pryč odnes. A tak když na něm nic víceji způsobiti, ni skončiti mohli a taky s ním docela se ukvaltovali a nad tím ukonali, jeho tak docela spáleného tortury sprostili, však ale vždy, by se jedenkráte rozpamatoval, s předešlým napomenutím jeho přísně napomínali a tak odešli.

A ačkoliv oni ještě s čtvrtou torturou s ním zacházeti nadvrhovali, ale já to vše, že poněvadž protiv všem právům a zkušenostem cílí, zbraňoval a se protivil.[2])

Na to když z mučírně nahoru přišel, bylo slyšeti, že výš opáčení executorové protiv jemu propověděti měli, že posavade jen žert se s ním prováděl, že bude musit lépeji se potit, on ale s velkou bázní odpověděl, že mu není možné bez ducha puštění něco víceji vystáti, leč by jeho na kusy roztrhati měli, a tak že on s tím spokojen jest[3]).

Načež já s panem notariem téhož města u pána z Buchheimu, by v Bohu odpočívající pan Sarcander z šatlavy s strany lepšího vyhojení a opatrování propuštěn býti mohl, ustavičně jsem vyhledával, ale to na žáden způsob obdržeti nemohl.

A ačkoliv my dle jeho žádosti, tak jak on nebožtík strany toho se štokmistrem sám, který to vykonati se opovážil, jsme contrahirovali, zaseji vyhojiti chtěli, již ale nemožno bylo,[4]) poněvadž v něm všechny žíly potrhány a docela zmučený byl, a tak po svojim mučení na 4 týdně bídně svůj život přivedl.

Strany jeho opatrování a živení bych zpraviti mohl, byl Joannes Rudolfus Mandelius, zdejší právní notarius, Jiřík Metschel,[5]) řezník, a jistý šafář s svojí ženou, pana Jana Sudličky poddaný, kterýmžto on také svoje šaty odporučil.

Od jídla, trunku a jinšího občerstvení, tomu od paní Kateřiny, kývalého doktora Jiříka Hoenii[6]) manželky, jakož taky Barbory, Ondřeje Feritkin,[7]) obou pozůstalých vdov, jakož paní Juliany, p. Magniho Brandese z Brandesfeldu[8]) paní, a Petra Pavla[9]) Schlachetský,

[1]) V orig. ještě slova: mit diesen Worthen Jesus, Maria, Anna (str. 11.).

[2]) Orig. str. 12. má ještě: alsdann ist er schon zu Frieden blieben.

[3]) V orig. není. Srv. pozn. před.

[4]) Orig. str. 12.: Und ob nun gleich seel. Herr Sarcander mit dem Scharfrichter oder Stockmeister, der die Cur verrichten und ihn ausheilen sollte, contrahiret, so ist es doch schon unmöglich geworden, etc.

[5]) Orig. str. 12.: Matschelin.

[6]) Orig. str. 13.: Homnii.

[7]) V orig. Barbara Güritzkin.

[8]) V orig. »z Brandesfeldu« schází.

[9]) Orig. má pouze »Petra«.

písaře při počestných radních, zdeť dodáváno bylo, toho všeho ale pro velké bolesti málo požiti mohl.

A tak když ten celý čas v ustavičném modlení strávil, tehdy napotom po přijetí velebných svátostí pokojně a tiše u přítomnosti níž posazených duchovních osob totiž: ctihodného pana Vincenti Schiwek,[1]) faráře Hrubo-Tejnice, a pana Jakuba N., faráře charvatského, dne 17^ho^[2]) Martii mezi 10^tou^ a 11^tou^ hodinou na noc v Pánu usnul. NB: Načež ihned líbezná vůně a chuť, jak bychom na tom místě, kde v Pánu usnul, perlové neb vonné svíčky rozželi, z něho vycházela, a poněvadž skrz jeho hrozná vystalá muka a trápení v jeho tváři celý bledý vyhlížel, napotomně jeho líce v červenost se obrátily jak nejpěknější korally, jakž to ten malíř, který jej abcontrafiroval, sám vyznati musí;[3]) kterémužto všechny potřeby k jeho pohřbu jsem zaopatřil a s pomocí některých katolických měšťanův, kterých k tomu jsem dožádal, jemu kněžský oděv jsem oblek a s toho místa, kde v Pánu usnul, skrz zmíněné měšťany do jistého katolického, jménem Margarety, Sebastiana Švidlíka[4]) pozůstalé vdovy, domu magno concursu Catholicorum comitante vnésti nechal.

Když ale třetího dne to v Pánu zesnulé tělo pochovati toho prvního mínění jsem byl, také všechny potřeby, co k takovému pohřbu potřeba, zaopatřil a zařídil, ta k tomu zmíněná hodina přišla, a vše dobře spořádáno bylo, mně takový pohřeb skrz luterskou radu z poručení a zřízení téhož z Buchheimu až na delší rozvážení zapověděn byl, kterýžto prám[5]) k tomu u Nové brány, když jeho do kostela jsme nésti chtěli, jedoucí se natrefil a se při tom s těmi formaliemi neb slovy, že by slušněji bylo, by toho zemězrádce k šibenici a ne na tak vážené místo zakopati neb zahrab[ati] měli, contumeliose furiantsky a tyranským způsobem prohlásiti se nechal.

Mezi tím ale já spolu s některými katolickými měšťany, kteří mně ten funus vykonati pomáhali, na jistou notirovanou ceduli Alter Carculo[6]) z podezření poznamenáni jsme byli, že jsme my se v to opovážili a bez vědomí míněјícího[7]) zemského hejtmana, poněvadž on stavův zajatý byl, v té věci se potřebovati a ujati směli, do Brna k další informaci strany nás odesláno a psáno bylo. Pročež s tím v Pánu zesnulým tělem[8]) až resolucí od Lundenburga by přišla, jsme státi a té resolucí očekávati museli.[9])

[1]) V orig. Swiweg.

[2]) Překladatel četl mylně 14.

[3]) Od NB až potud není v originále na tomto místě; tato zmínka však položena dále, kde je řeč o 8denním odkladu pohřbu.

[4]) V orig. str. 13. Switlitzek.

[5]) t. j. právě.

[6]) V orig. správně Atro calculo.

[7]) domnělého.

[8]) V orig. str. 14 ještě slova: »skoro 8 dní«.

[9]) V originálu str. 14 následuje nyní zpráva o vůni z mrtvého těla a jeho červeni. Srv. pozn. 3.

Po přišlé resoluci a udělené zprávě to v Pánu zesnulé tělo tak pěkně, jak prve, jak možněji učiniti se dalo, však ale při menší frequencí a slavnosti katolikův do kostela u Panny Marie, v kapli svatého Vavřince, mučedníka, v kteréžto on až do dneška blahoslavené odpočívá, dne 24ho Martii roku 1620, ráno o 6ti hodinách v tichosti však ale s učiněnou velkou pobožností pochovati nechali.

K závěrce nemohu taky Vaší důstoj né|, vel|ebné| knížecí Milosti v poníženosti zatajiti, že v trvající tortuře při v Pánu odpočívajícím panu Sarcandru něco na penězích totiž 30 kusův sprostých dukátův v jistém koženém váčku zašitých se vynalezlo, kteréžto kat se svojima holomky sobě přivlastniti chtěl, ale jak hbitě to šerha spatřil, hned mezi sebou v té nevoli movirovali a společně o prioritaci litigirovali; když ale já to zvěděl, oni takové k právu ihned ponavrátiti museli a ty k právnímu zaopatření na některý čas, až napotomně od ctihodného pana Mikuláše Sarkandra ode mne dle malé recognicí vyžádány byly, se zaopatřily.

To vše já Vaší knížecí Milosti s úplnou pravdou s mojím nejvyšším svědomím jedinkého punctu neb clausule, v čem bych vědom býti mohl, nezatajiti a taky žádné osoby v příčině té šanovati, kdežto já vždy (bez pochlebování) vši cti a pravdy, žádné falše se nevynasnažuji, a tak co jsem já s pomocí jiných přístojících katolických osob a dálejic se vyzvěděl, jest ve všem tak a nejináče, a s tím se Vaší knížecí Milosti k Jich vysoce přirozeným[1]) Milostem nejuníženěji odporoučím.[2])

*

Za tímto překladem jest v rukopise králickém latinské stvrzení Fr. hraběte Gianiniho, probošta u sv. Mořice v Olomouci a JUD. protonotáře apošt., v němž dosvědčuje, že překlad tento s originálem souhlasí. Datováno 24. dubna 1729.

Na další stránce rukopisu králického jest německý opis protokolu z prosince 1726, v němž se potvrzuje, že v srpnu 1726 nalezla se mezi soudními akty z roku 1620 relace s vlepeným lístkem napsaná notářem Janem Mandeliem a kommentovaná rychtářem Janem Scintillou, a že tato relace jest původní. Nemíní se tu zajisté Scintillova zpráva podaná kardinálu Dietrichsteinovi, která je čistě, krásně psána, nýbrž nanejvýš snad její koncept, nebo spíše zpráva jiná. Na protokolu tom podepsáni jsou mimo jiné starosta Güttler, primátor Benda, král. sudí Günther, městský sudí Goldt, biskup Fr. z Ehrenbergů a j. I tento opis protokolu ověřen Gianinim jakožto opis věrný.

[1]) urozeným.

[2]) V orig. následuje ještě podpis: Joannes Scintilla.

K životopisu bl. Jana Sarkandra.

Napsal JAN TENORA. (O.)

Jan Sarkander opustil tedy dosavadní svou faru jaktarskou a po obyčeji tehdejším hledal si novou faru. Požádán byl posléze od rady města Uničova, aby byl jejich farářem, a bylo na tom mezi nimi vespolně zůstáno.[1])

Podací fary uničovské náleželo radě uničovské, povinností její bylo tedy, aby nového faráře praesentovala biskupu olomouckému, biskup by jej pak investoval a potvrdil. Aby se zachovával tento postup obsazování far, přísně žádal kardinál Dietrichštejn a netrpěl, aby bez jeho vědomí pán podací dosazoval kněze na své fary.[2])

Ale Uničovští opomenuli Jana Sarkandra kardinálovi praesentovati, proto když Jan přišel k terminu sv. Václava do Olomouce, aby tam byl od biskupa neb officiála biskupova investován a potvrzen, nemohl býti investován, neboť officiál nic o jeho praesentaci nevěděl. Psal tedy Jan Sarkander 1. října 1609 radě uničovské, aby praesentaci pro něho vyhotovila a zaslala.[3]) Zajisté stalo se tak hned, a Jan Sarkander byl investován za faráře do Uničova začátkem října 1609.

Uvěznění bratra jeho Mikuláše Sarkandra a soud proti němu vedený mělo však býti Janovi osudno i v Uničově. Mikuláš Sarkander tolik obviňovaný byl odsouzen, aby byl útrpným právem tázán a mučen ve Vyškově 4. prosince 1609, kam byl dopraven. Zakročením však císaře Rudolfa a krále Matyáše stalo se, že byl stanoven odklad do 4. ledna 1610.

K uvězněnému byl však možný přístup a mohl přijímati návštěvy. Když Jan Sarkander a bratr jeho Pavel, měštěnín příborský, vraceli se z Prešpurku, kam zajisté odebrali se proto, aby si vyžádali přímluvné listy za bratra, zastavili se ve Vyškově před svátky vánočními a navštěvovali Mikuláše od neděle 20. prosince až do úterka a potom od něho odjeli. Při tom dal Jan Sarkander zvoníku Štefanovi k věrné ruce schovati v pytlíku něco peněz na širokých tolařích.[4]) Třetí bratr jejich Václav, měšťan tišnovský, byl u Mikuláše dvakráte ještě 24. prosince. A v noci ze 24. na 25. prosince 1609 ušel Mikuláš Sarkander z vězení.

Útěk jeho rozvířil celou Moravu. Projevovalo se hned podezření, že má v tom podíl sám kardinál Dietrichštejn, a návštěvy bratří Mikulášových ve Vyškově přiváděly se do spojitosti s tímto útěkem. Kardinálu Dietrichštejnovi záleželo nad míru na tom, aby podezření

---

[1]) Sám tak píše Jan Sarkander z Olomouce 1. října 1609 radě uničovské. *Procházka*, l. c. 855.

[2]) Dokladů dosti; na příklad v ten smysl píše kardinál 6. května 1602 Janu Žalkovskému na Blansko, 23. května 1602 opatu velehradskému atd. Kopiáře v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

[3]) List u *Procházky*, l. c. 855.

[4]) U Štefana našlo se jich potom ještě 46 širokých tolarův. Viz *Frant. Snopek:* Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna, v Časopise Matice Moravské 1908, str. 395. Srv. také *Chlumecký*, l. c. 663, 664.

proti sobě vyvrátil. Hned 25. prosince naspěch psal kapitule olomoucké, aby biskupský officiál pospíchal ve dne v noci do Uničova, anebo sám-li nemůže, aby dva k tomu ustanovil; je-li tam Mikuláš, aby ho jali a dali jménem kardinálovým městské radě k uvěznění, nebo aby jej do Olomouce do vězení dopravili;[1] a potom v novém listě svém nová opatření zařizoval, mezi nimiž bylo také, aby bratři Sarkandrovi byli jati.

Officiál biskupský vypravil se hned 26. prosince do Uničova, aby bratra Mikulášova Jana Sarkandra dal dopraviti do bezpečného vězení do Olomouce.[2]) Odtud byl dovezen do Kroměříže a tam na radnici uvězněn. K tomu byl od kardinála, jenž jej také vyslýchati dal, suspendován.[3]) Z kroměřížského vězení psal 31. prosince Uničovským, aby opatřili jeho věci beze škody, a aby v duchovních věcech zkrácení neměli, aby si po své vůli zařídili.[4]) Z druhého psaní jeho Uničovským ze dne 14. února 1610 viděti, že mu bylo oznámeno kardinálem, chtěl-li by prázden býti vězení, aby sobě objednal dostatečné rukojmé, kteříž by pod ztracením cti, hrdla i všeho statku za něho slíbili, že se chce postaviti, kde a kdy mu ukázáno bude. Jan Sarkander zjednal si „dobře zachovalé pány a přátele“, ale byli to duchovní, kteří nebyli „k takovému rukojemství jakožto světským osobám náležejícímu“ od kardinála připuštěni. Proto utíkal se ke svým farníkům Uničovským, žádaje, aby „se aneb sami propůjčili, aneb toliko aby mu se někteří ze spoluobyvatelův jejich v takové rukojemství propůjčili.“ Nemohlo-li by se nic toho státi, žádal za to, aby mu aspoň od lidí opuštěnému modlitbami svými ducha trpělivosti na Pánu Bohu vyprosili. Poněvadž pak Uničovští si již na jeho místo jiného faráře vyžádali od kardinála, dožádal svého švagra Jakuba, aby mu do jednoho sklepa věci jeho skladl a nějak zaopatřil, aby se nekazily, a ostatní příjem jeho aby mu na nejvýš vytrávenému a ve velikém nedostatku postavenému přinesl.[5])

U vězení zůstával Jan Sarkander ještě v srpnu 1610 v hoři a špíně,[6]) ba po celý rok 1610. Dály se sice za něho i bratry jeho přímluvy, aby byli propuštěni, ale teprve 27. ledna 1611 oznamovali stavové markrabství moravského arciknížeti Leopoldovi, že bratři Mikuláše Sarkandra „na dostatečné rukojmě k dostavení jich, kdyžby toho potřeba byla, z vězení propuštěni jsou.“ [7])

Kteří byli rukojměmi za Jana Sarkandra, není známo, ale bezpečně možno souditi, že byli z Kroměříže nebo z blízkého okolí.[8]) Jan jsa

[1] *Trampler*, l. c. 25.

[2]) *Snopek*, l. c. 395.

[3]) *Chlumecký*, l. c. 664.

[4]) *Procházka*, l. c. 856.

[5]) Tamže, 858—860.

[6]) . . »Caeteri vero decimum iam mensem in carceribus agentes partim moerore et squallore confecti valetudinis et rerum suarum iacturam patiuntur, partim vincti in mendicitate et ferro tabescunt« . . . psal kardinál arciknížeti Leopoldovi z Kroměříže 16. srpna 1610.

[7]) *Procházka*, l. c. 845, 846.

[8]) Viz psaní kardinálovo Janu Sarkandrovi z Kroměříže z 30. června 1611 u *Tramplera*, l. c. 36.

již na svobodě pobyl asi nějaký čas v Kroměříži, až ustanoven byl — pravdě podobno od sv. Jiří 1611 — farářem v Charvátech. Tam však spokojen nebyl, neboť listem ze dne 29. června 1611 žádal kardinála Dietrichštejna, aby se směl pro malé příjmy farní vzdáti duchovní správy v Charvátech a nastoupiti místo kaplanské u pana Kavky.[1]) Kardinála žádost Jana Sarkandra překvapila. Odpovídal hned 30. června psaním, že z příjmů fary charvátské dva ostřihomští kanovníci, kteří musili před málo lety pro válečné běhy Uhry opustiti, čestně živi byli a za to kardinálovi velice děkovali, a že před nedávnem kanovník olomoucký Ctibor Borinský z Rostropic tolik byl s tou farou spokojen, že si nemálo přál, aby mu i na dále zůstala, když mu ji byl kardinál vypověděl, pročež byl kardinál přesvědčen, že Jan Sarkander jako farář charvátský nemá nejmenší příčiny stěžovati si na skrovnost příjmů.[2]) Než budiž tomu jakkoliv — píše kardinál dále — jiná věc je více na pováženou, že totiž Jan Sarkander byv sotva z vězení propuštěn a jsa posud pod rukojemstvím chce do vzdálenějšího kraje ustoupiti, a že v té době, kdy všecko jest plno podezření, podává nové liché důvody k podezření.[3]) Proto rozhoduje kardinál, přeje-li si Jan, aby byl tam ustanoven jiný farář místo něho, budiž, ale že Jan Sarkander bude odvolán jen do Kroměříže a nikam jinam, ježto není vhodno, aby byl daleko odtud z vyložených příčin zvláště bez vědomí a souhlasu rukojmí, kterým přece musí býti známo místo, kde pobývá. Ale na konec smířlivě dodává kardinál, že přece přese všecko, bude-li Kavka u kardinála požadovati, aby mu Jana Sarkandra propustil, a bude-li ho chtíti postaviti, kolikrátkoli bude potřeba, a dá-li kardinálovi jistotu toho, nebude brániti, aby mu svých služeb věnoval.[4])

Ačkoli kardinál takto žádost Jana Sarkandra dosti odmítal, setrval Jan přece při ní a podruhé psal kardinálovi o vzdání se fary. Kardinál odpovídal z Kroměříže 12. července 1611, že tedy od sv. Michala nejblíže příštího zbaví ho břemene, jež obtížně nese, ale podotýká zároveň, že neutváří-li se potom životní jeho poměry tak, jak by si přál a žádal, aby nikomu jinému nedával viny nežli sobě. Ale z listu kardinálova viděti také jinou ještě příčinu, pro kterou Jan Sarkander vzdával se fary. Bylo jí trvání Sarkandrovo na předpisech liturgických, dle kterých při bohoslužbě v kostele byl oprávněn jen latinský jazyk. Rigorismus jeho přiváděl jej však do konfliktu s farníky; novoty, které zaváděl

---

[1]) Jan Kavka Říčanský z Říčan od r. 1598 pán na Brumově, horlivý katolík.

[2]) Ale přece možno, že důvod Janem Sarkandrem uváděný byl oprávněn; sám kardinál posílal hraběti ze Salmu z Kroměříže dne 16. října 1605 stížnost faráře charvátského kněze Vincence, že poddaní hraběcí vědouce, čím od starodávna faráři svému povinni jsou, jemu to nyní zadržují, nad to ještě i rolí a luk něco od fary odtrhnouti se opovažují, a žádal pána, aby poručil poddaným svým zadrželé desátky zúplna faráři svému spraviti a role i luka zase navrátiti. Kopiář v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

[3]) . . . »Sed utut sit, aliud nobis maiorem occasionem praebet: quod nimirum vix carcere solutus et adhuc sub fideiussoribus existens remotiores partes affectes et hoc tempore, quo omnia suspecta habentur, novas suspicionum sinistras ansas subministres« . . *Trampler*, l. c. 36.

[4]) Tamže, 36.

příčily se jim, kteří od jakživa byli zvykli v kostele si zazpívati svým jazykem, a proto nebylo pokoje. Počínání Jana Sarkandra kardinál neschvaloval a přísně mu domlouval vytýkaje mu kolísavou a měnivou povahu, pro kterou nemůže se svými farníky pokojně živ býti. Poučuje, že za těchto bolestných časů, kdy těžko jest nutiti poddané k tomu, aby zevrubně a zúplna dokonale řád a bohoslužbu katolickou zachovávali, lépe by bylo strpěti písniček v řeči obecné, nežli zaváděti bez vědomí biskupova nějaké novoty na pomatenou lidu, a napomíná jej, aby se k ovečkám sobě svěřeným tak choval do budoucna, jak jeho předchůdcové katoličtí chovali se bez obtížení svědomí nebo bez urážení farníkův; ostatek aby v úřadě svém bedlivě si hleděl pokoje, aby nedal příčiny k další nesnázi buď sobě nebo rukojmím svým.[1])

Za jisto možno tedy položiti, že Jan Sarkander od sv. Michala 1611 již nebyl farářem v Charvátech. Ale kam odešel? Jistoty nevíme; možno jen dohadovati se, že zůstal věren svému dřívějšímu úmyslu, a že byl kaplanem u p. Jana Kavky Říčanského z Říčan na Brumově. Nebyl-li však u p. Kavky, zase podle listu kardinálova z 30. června 1611 bylo by souditi, že pobýval v Kroměříži.

Pan Kavka byl však také mocným otcovským poručníkem dětí p. Vilíma Zoubka ze Zdětína pána na Zdounkách,[2]) a tak byl také pánem podací ve Zdounkách. Tehdejší farář ve Zdounkách, který jménem se nejmenuje, neporovnával se však s p. Kavkou. Poslal mu 24. března 1612 dopis tak urážlivý, že jej zaslal p. Kavka na Mikulov kardinálu Dietrichštejnovi, který psaním ze dne 31. března 1612 důtklivě káral faráře zdouneckého a rozhodl, poněvadž farář sám v listě svém k p. Kavkovi vzdává se fary, a p. Kavka o jiného kněze žádal, že farář půjde z fary od sv. Jiří 1612.[3])

Jan Sarkander byl znám p. Kavkovi, Zdounky jsou nedaleko Kroměříže — nebylo tedy ani překážky od jeho rukojmí, ač bylo-li jich už třeba, a takovým asi způsobem nastoupil Jan Sarkander od sv. Jiří 1612 faru ve Zdounkách.

---

[1]) »Cum ex secundis literis tuis cognoverimus, te nihilominus uti antea proposito pristino et renunciationi parochiae Charuatensis inhaerere, equidem te pro festo diui Michaelis proxime instanti isto, quod moleste sustines, onere absoluemus: sed si deinceps uitae tuae rationibus minus sufficienter pro uoto et affectu tuo prouisum fuerit, non alteri quam tibi ipsi culpam adscripseris, utpote cuius lubricum et mutabile ingenium facit, quod cum parochianis minus quiete uiuere possis. Praestitisset autem hoc exulcerato tempore, quo subditos alienos ad exactum illum et omnibus numeris absolutum religionis catholicae cultum et ordinem cogere dificile est, uulgaris linguae cantiunculas dissimulando tolerare, quam nouitates aliquas cum uulgi perturbatione sine nostro scitu instituere: proinde erga ouiculas fidei tuae concreditas ita te imposterum geres, quemadmodum antecessores tuos catholicos citra conscientiae grauamen aut offendiculum erga parochianos se gessisse cognoueris, ac de reliquo in officio tuo sedulus quieti studebis, ne uel tibi uel fideiussoribus tuis molestiam ulteriorem parias.« *Trampler*, l. c. 37.

[2]) Ustanoven byl jím kšaftem Vilíma Zoubka ze dne 18. ledna 1608 spolu s Ladislavem Berkou a Michalem z Hrádku. Ale Berka byl ještě r. 1608 ze země vypuzen a Michal z Hrádku r. 1611 svůj statek prodal, a na krátký čas i ze soudu zemského vypadl, dokud si nového statku nekoupil, tak že hlavním poručníkem ostával p. Kavka sám

[3]) Kopiář č. 39 fol. 13 b v kníž.-arcib. archivě v Kroměříži.

Kdy opět opustil Zdounky a stal se farářem v Boskovicích, zase přivádí do rozpaků. Obecně udává se rok 1613, ale bližších určení není. Jen jisto, že jako farář boskovský uvedl 20. února 1616 na Rájec po vypuzení predikantů nového faráře br. Benedikta Spišského minoritu.[1])

Ale po té pobytu jeho v Boskovicích bylo už na mále. Dne 26. dubna 1616 investován byl na Holešov, kde byl pánem podací Ladislav z Lobkovic.[2]) Do Holešova přišel Jan Sarkander, jak sám udává, 6. května. Tam bylo poslední působiště jeho; jako farář holešovský zemřel smrtí mučenickou 17. března 1620.

Mučenictví jeho zveleboval bratr jeho Mikuláš Sarkander, jenž po svém životě neklidem zmítaném dosáhl posléze kanovnictví v Olomouci. Když byl odboj povstalecký zlomen, dal v kapli sv. Vavřince v Olomouci zasaditi kámen, v němž vyrytý nápis zdůrazňuje mučenictví Jana Sarkandra těmito slovy: „Velebnému panu Janovi Sarkandrovi ze Skočova, filosofie mistru, faráři holešovskému, slavnému Krista mučeníku, nejmilejšímu bratru svému. Oroduj za bratry a veškeré příbuzenstvo, blahoslavený mučeníku!“ [3])

Bratra svého Jana jako mučeníka dovolává se Mikuláš ještě v listě svém z Olomouce ze 7. července 1622 ke kardinálu Dietrichštejnovi, jímž dožaduje se jeho přímluvy, aby dostalo se jinému jeho bratru, sestře a dětem po zemřelém bratru od císaře nějakého daru. Z listu toho poznati, že měl Mikuláš u bratra svého Jana, mučeníka, uloženy knihy, kterých si cenil aspoň za 2000 zl., a které pak půjčeny byly jesuitům; u bratra měl také velmi mnoho svého nábytku. Všeho pozbyl, ježto všecko bylo rozchváceno od odbojníků po smrti Jana Sarkandra.[4])

---

[1]) *Snopek*, Nová akta kardinála Dietrichštejna; Čas. Mat. Mor. 1903, str. 303.

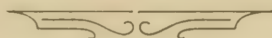
[2]) Tamže

[3]) *Procházka*, l. c. 994.

[4]) List tento zní: »Rev^me^ et Ill^me^ Princeps Dne Dne clemen^me^. Quam frater, soror et nepotes ex altero defuncto fratre meo a Sacra Caes. Maiestate gratiam specifice petant, ex ipsorum humillimo libello hisce adiuncto C. V. Illma gratiosissime intelliget. Ego Princeps Ill^me^ pro mea persona non cogitavi os aperire, taceo parochiam seu quamvis novam petere gratiam, nisi tanta in hac fertilissima provincia hoc toto anno pressus fuissem rerum ad sustentandam vitam necessariis penuria, cum tamen (citra commendationem mei dixerim) quantum per adversam valetudinem licuit, haud secus quam quivis alius panem, quem comederem, meruerim. Cum autem aere alieno gravatus sim, nec unde illud diluam sciam, peto a V^ra^ Cel^e^ Illma quam possum humillime, dignetur etiam pro me (si tamen pro meis extreme egenis, quibus magis quam mihimetipsi faveo, quidpiam apud S. C. M. obtinuerit, de quo minime dubito) tantum quantum pro uno ipsorum clementissime impetrare. Possem quidem 6000 fl. refusionem damnorum in tyrannide in fratre meo Martyre per rebelles exercita per breptionem meae totius substantiae apud ipsum depositae iustissime praetendere, sed qui olim potui plurium oblivisci, potero etiam ista Deo meo relinquere suo tempore iudicanda vindicandaquae. Dabunt mihi RR. PP. Societatis Jesu, quotiescunque necessum fuerit, testimonium libros meos proprios apud Martyrem depositos et ipsorum usui per illum ad tempus datos, non posse modo 2000 fl. comparare tacendo de alia amplissima supellectile Si fortassis fratres mei aut ego plus aequo petamus, minuat C. V. quantum vult humillime rogo, certoque sibi de nobis polliceatur gratissimos nos fore, etiamsi duo minuta tantum nobis donarit S. M. C., pro qua uti et pro C. V. Illma Deum ter opt. max. omni tem-

Jako jest list tento novým dokladem, jak upřímně lnula k sobě všecka rodina Sarkandrova, tak také ozývá se z něho ohlas honosení se Mikulášova, že z rodiny jejich vyšel světec, mučeník.

Ale nejen od své rodiny, nýbrž i ode všech věrných katolíků byl hned po své smrti ctěn Jan Sarkander jako mučeník a úcta jeho rostla a se šířila.

Posudky.

J. M. Heer, Die Stammbäume Jesu nach Matthäus und Lukas Biblische Studien. Herder, Freiburg i. B. 1910.

Je to ve sbírce Biblische Studien již druhá práce, která se obírá otázkou rodokmenů Spasitelových u evangelistů Matouše a Lukáše. P. Vogt S. J. ve studii Der Stammbaum Christi bei den heiligen Evangelisten Matthäus und Lukas (1907) řešil problem tento hlavně s hlediska historického a v knize své sestavil mínění vynikajících exegetů všech dob a věkův o tom, jak poměr obou rodokmenů by se nejlépe dal vysvětliti. V tomto historickém přehledě spočívá hlavní cena Vogtovy práce. Spisovatel ostře potírá starou tradici, které se většina sv. Otců přidržuje a podle níž oba evangelisté podávají rodokmen sv. Josefa. Původcem této tradice prý není nikdo jiný než Sextus Julius Africanus, který svým výkladem o levirátním manželství a dvou otcích sv. Josefa, jednom zákonném a druhém přirozeném, uvedl celou starokřesťanskou tradici na nepravou cestu. Názor, že u sv. Lukáše jest rodokmen Panny Marie, zasluhuje dle Vogta rozhodně přednost. Důvody proti věrohodnosti zpráv u Julia Afrikana jsou velmi závažné: v listě zachovaném nám Eusebiem Hist. eccl. 1, 7 odvolává se pro svůj výklad na tvrzení jakýchsi „příbuzných Páně“ (δεσπόσυνοι); lidé tito, kteří se vydávali za příbuzné Páně, jsou však již proto nanejvýš podezřelí, protože dle slov samého Julia Afrikana pocházeli z Nazary a Kochaby, tedy dvou měst, která patřila k hlavním sídlům sekty ebionitské a nazarejské.

Záhadu obou rodokmenů, která od nejstarších dob byla crux omnium interpretum, pokouší se v uvedené studii novou cestou a novou

pore exorabimus. Dat. Olomucii 7. Julii Anno 1622. C. V. J. humillimus sacellanus Nicolaus Sarcander.« Z kníž. archivu mikulovského, č. 846. — Mikuláš Sarkander dle *Procházky* l. c. zemřel 27. listopadu 1622, což dotvrzuje nápisem jeho náhrobku, ale *Snopek* (Čas. Mat. Mor. 1908, str. 396) dí, že kněz Mikuláš žil ještě r. 1632.

methodou rozluštiti J. M. Heer, soukromý docent na universitě ve Frýburku. Cesta, jíž se ubírá, i výsledky, k nimž dospívá, jsou namnoze smělé, ba odvážné a jistě setkají se v mnohých bodech se zaslouženým odporem; než zajímavosti radikální studii Heerově jistě nikdo neupře.

Rodokmenům věnovali židé od nejstarších dob zvláštní péči a pilně zaznamenávali řady svých předků, kteréžto záznamy pokolení dědilo od pokolení. Toho dukazem jsou nejen přečetné genealogie v knihách Starého Zákona, nybrž také prameny mimobiblické. Julius Africanus vypravuje, kterak Herodes, jehož otec Antipater pocházel z nízkého rodu, dal spálit židovské rodokmeny, uchovávané v archivech. Josef Flavius líčí, kterak hlavně při sňatcích kněží se dbalo čistého židovského původu, stáří genealogie, a kterak i kněží z Leontopole v Egyptě posílali prozkoumat do Jerusalema rodokmeny rodin, z nichž si hodlali vzíti manželku. Josef sám uvádí ve svém životopise celou řadu svých předků. Z toho plyne, že byly u židů vedeny úřední rodokmeny, do kterých jméno dítěte po narození bylo zaznamenáváno. Do takového úředního seznamu dal zaznamenat i sv. Josef nově narozeného Ježíše a, jak se rozumí, byl tam uveden jakožto jeho zákonitý otec. A takových úředních seznamů použili jistě též oba evangelisté při sestavování svých rodokmenů.

Heer vychází ve své studii od rodokmenů samých a táže se na prvém místě, jaký cíl měli na mysli oba evangelisté, když vřadili do svého evangelia rodokmen Kristův, a co rodokmenem tím chtěli dokázat. U sv. Lukaše jsou to slova sv. Irenea (Haer. III 32), na nichž buduje Heer svůj důkaz. Slova ona zní: „Z toho důvodu Lukáš ukázal, že rodokmen, který sahá od narození Pana našeho až k Adamovi, obsahuje sedmdesát dvě pokolení, aby takto spojuje konec s počátkem vyjádřil, že On (Ježíš) je tím, který všechny národy .. a všechny řeči i celé pokolení lidské s Adamem ve své osobě jako v jedné hlavě spojil. Proto také Adam jest nazván od Pavla typem Budoucího (typus futuri).“ Jako v Genesi jest vysvětleno v ethnografickém seznamu 72 národův, a jako v evangeliu sv. Lukáše vyslání sedmdesáti dvou učeníků symbolicky vyjadřuje pravdu, že evangelium jest určeno pro všechny národy, tak i 72 členů v genealogii sv. Lukáše má typologický význam. Jako Adam byl otcem všech lidí, tak i Kristus, 72. potomek Adamův, jest novým Adamem, původcem nového lidského pokolení, které v něm a skrze něho je zrozeno k novému životu a k nové spáse Tato číslová symbolika jest nám snad trochu nezvyklou, ale u židův a výchoďanů vůbec byla tehdy oblíbenou a běžnou

Ovšem naskytá se při tomto výkladě obtíž, že genealogie u sv. Lukáše má v uchovaných rukopisech zpravidla větší počet členů, někde až 77. Srovnáním textův a vyloučením názvů kriticky pochybných dospívá Heer k důsledku, že genealogie obsahuje 73 členů. V těchto 73 členech je zahrnut i sv. Josef. Poněvadž však spisovatel evangelia dle sv. Irenea v genealogické řadě počítá pouze 72 členů, tedy plyne z toho, že sv. Josef do oné genealogické řady nepatří, že poznámka „jsa synem, jak se za to mělo, Josefa“ je tu pouze položena parentheticky, a že tudíž

rodokmen u sv. Lukáše jest rodokmenem Panny Marie! Tento původní význam a smysl rodokmenu u sv. Lukáše, který ještě nalezáme u sv. Irenea, vešel později úplně v zapomenutí, čímž se vysvětluje, že kodexy co do počtu členů v rodokmenu tak se od sebe různí. Na zatemnění oné správné starokřesťanské tradice nese právě hlavní vinu zmíněný Julius Africanus a Eusebius, který jeho list ve své Církevní historii uvedl v širší známost.

Sv. Matouš, jak patrno již z nadpisu jeho genealogie, chtěl jí dokázat, že Ježíš jakožto zaslíbený Messiáš skutečně pochází z rodu Davidova a Abrahamova. Ovšem sám původ od Abrahama nebo Davida není ještě žádným důvodem pro messiášskou důstojnost Ježíšovu; bylať tu celá řada jiných potomků, kteří rovněž se mohli chlubiti původem od oněch dvou patriarchů. Klíč k tomu, v čem vlastně důkaz messiášské důstojnosti Ježíšovy o genealogii u sv. Matouše záleží, vidí Heer v počtu třikrát čtrnácti pokolení, kterýž počet spisovatel s takovým důrazem (Mat. 1, 17) vytýká. Důkaz tento jest opět typologický a opírá se o symboliku čísel. Hebrejské litery, jimiž je psáno slovo David, jsou zároveň znaky pro číslice, jichž součet dává číslo čtrnáct (Daleth + Vav + Daleth = 4 + 6 + 4). David král byl nejvýznačnějším předobrazem budoucího Messiáše Okolnost ona, že Ježíš je třikrát čtrnáctým potomkem od Abrahama, jemuž byl Messiáš zaslíben, poukazuje na to, že Kristus není obyčejným potomkem Davidovým, nýbrž že jest právě oním zaslíbeným synem Davidovým — Messiášem. „Wir müssen die Orientalen nehmen, wie sie sind, die Kinder des glühenden Ostens, Gott selbst hat sie so genommen, und der heilige Evangelist hat keinen Zufall, sondern eine göttliche Fügung darin gesehen, daß Jesus als der 3 × 14. David- und Abrahamsohn in prophetisch geheimnisvoller Typologie manifestiert ist als der dreimal ‚Davidische' Davidsohn und als solcher als der Messias“ (str 128). Vynechání tří členů mezi Joramem a Oziášem (1, 8), kteří dle 4 Král. 8, 25 mají v genealogii po Joramovi následovat, vysvětluje spisovatel tak zvanou „damnatio memoriae“ neboli „erasio nominis“, která byla u Egypťanů, Římanův a jiných národů starověku známou a pro niž lze uvést četné doklady (204—214). Vyhlazení jmen opět tří potomků bezbožného krále Achaba neučinil sv. Matouš nikterak sám o své ujmě, nýbrž již dávno před ním zástupcové židovské synagogy a židovského kněžstva v oficielních genealogiích ona tři jména vymazali, aby takto znázornili uskutečnění kletby, již Bůh po usmrcení Nabotově 3 Král. 21, 21 proti Achabovi byl pronesl.

Nejzajímavější, ale řekněme též hned nejodvážnější jest práce Heerova v pojednání o Mat. 1, 16 a o různých variantech tohoto verše. Agnes Smith-Lewisová nalezla roku 1892 v klášteře sv. Kateřiny na hoře Sinai syrský palimpsest, obsahující naše čtyři evangelia v starosyrském překladě a pocházející z konce 4. století. Rukopis tento, zvaný Syrus Sinaiticus, vedle nalezeného roku 1842 Syrus Curetonius patří k těm nejlepším textům syrským Nového Zákona. V Mat 1, 16 má však kodex tento čtení, které dosud v žádném jiném rukopise nebylo

nalezeno, a kterého ovšem ihned nevěrecká kritika se s vítězným jásotem chopila. Verš onen tam totiž zní v latinském překladě: Jacob genuit Josef. Josef, cui desponsata erat Maria virgo, genuit Jesum, qui dicitur Christus!

Rozvážnější kritikové, i protestantští, jako Zahn, čtení toto naprosto jako nepůvodní zamítli, poněvadž jest doloženo právě jen tímto jediným kodexem a protože svým obsahem stojí v přímém odporu s tím, co hned dále (1, 18 n.) o nadpřirozeném početí Ježíšově evangelista vypráví. Většinou bylo ono čtení připisováno vlivu některého bludaře, nejspíše ebionity.

Než Heer právě tento text, který každému věřícímu křesťanu zdánlivě se zdá bludařským rouháním, prohlašuje za původní! Syrské slovo 'olad (genuit) odpovídá dle něho hebrejskému holid; toto pak není nic jiného než termin technický, kterého se v úředních židovských genealogických záznamech užívalo při zápisu novénarozeného dítěte. Když sv. Josef osmého dne dal narozeného Krista do onoho seznamu zapsat, tu zcela přirozeně byl tam označen jako jeho otec. Záznam onen zněl asi pravděpodobně: Josef holid li-Ješu[c] min Marjam. Výraz holid však značí pouze, že sv. Josef byl zapsán jako zákonný otec Ježíšův v oněch úředních záznamech, a nic více! Sv. Matouš, který rodokmen Kristův vzal z oněch záznamů, podržel ve své genealogii také ona slova „Joseph genuit Jesum", a slova tato byla i přeložena do nejstaršího řeckého překladu, z něhož vznikl pak překlad starosyrský. Pro židokřesťanské čtenáře evangelia sv. Matouše ono slovo 'olad-holid nemohlo býti spojeno se žádným nedorozuměním. Jinak tomu bylo však u čtenářů řeckých, poněvadž řecký výraz ἐγέννησεν znamená skutečné plození a neodpovídá smyslem původnímu výrazu aramejskému, jehož jest překladem. Aby se proto nedorozumění předešlo a aby správný smysl a význam originálu evangelia nebyl porušen, bylo přímo nutno užiti v řeckém textě místo ἐγέννησεν nějakého jiného opisu nebo úsloví! Tak vznikla ona dvě hlavní čtení, které Mat. 1, 16 vykazuje, totiž: *a)* Jacob genuit Joseph, virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. *b)* Jacob genuit Joseph, eum, cui desponsata erat Maria virgo, ea, quae genuit Jesum Christum.

Vytkli jsme některé význačnější myšlenky ze spisu Heerova. Předpoklady, na nichž staví spisovatel své smělé závěry, spočívají často na základě dosť nejistém. Tak je to otázka, zdali sv. Ireneus na onom místě, kterému Heer přikládá rozhodující váhu, skutečně podává starou tradici, či není-li jeho výklad o 72 pokoleních pouze ukázkou oné allegorisující exegetické methody, které hověl právě tak jako Origenes a ostatní jeho současníci?! Také to, co autor vypravuje o oněch úředních genealogických záznamech, třeba že není samo o sobě nemožným, přece jest jen velice slabě doloženo. Čteme-li vývody Heerovy, nemůžeme se stále zbavit tísnivé obavy, že autor příliš povoluje uzdu své fantasii a opouští půdu exaktní methody historické a exegetické.

Tím ovšem nechceme spisovateli upírat jeho zásluhy a také nikterak netvrdíme, že ve svých originelních myšlenkách nepřipadl leckdy na správné řešení problemů, na nichž již tolik generací exegetů marně namáhá svůj důvtip. Audaces fortuna adjuvat. *Dr. Tomáš Hudec.*

Dr. Evaristus Mader, Die Menschenopfer der alten Hebräer und der benachbarten Völker. (Biblische Studien XIV. 5 a 6.) Freiburg 1909. Herder. Str. XIX 188. Cena 5 M. 60 f.

Moderní kritika Pentateuchu má za dogma předpoklad, že náboženství israelské vyvíjelo se týmže způsobem jako náboženství sousedních národů Jako tito tak měli prý i Israelité prvotně náboženství přírodní, jehož složkami byly kannibalismus, fetišismus, animismus. Mezi přírodními božstvy přední místo prý zaujímal bůh ohně Moloch, z něhož se ponenáhlým vývojem, hlavně zásluhou proroků, vytvořila vznešená postava Jahvova. Důkazem toho jsou lidské oběti — to byl dle moderních kritiků legální kult Bohem samým ustanovený. Tuto thesi objasňuje Madrova studie

Autor nejprve zkoumá otázku historicky-literárně, prováděje čtenáře labyrinthem názorů vyslovených pro a contra (1—13). Potom hledá, vyskytují-li se oběti lidské u národů s Israelem sousedících. Proti tvrzení Ed Meyerově, že v Egyptě není po nich ani stopy, dokazuje Mader z nápisů hieroglyfických a ze svědectví řeckých a římských spisovatelů, že byly v Egyptě přinášeny lidské oběti (zajatcův a dětí) k úctě Tyfonově, na smíření Nilu a jako oběti stavební; a právě v Egyptě, soudí Mader, má původ kult Molochův v národě israelském (14—40). U Assyrů, Babyloňanův a Sabiův obětovány často děti k účelům magickým — odtud jest veliké rozšíření lidských obětí u Israelitů v periodě assyrské (700—610 asi) pochopitelno Snad tu má původ i jméno Moloch (Malik, 41—63). Také v Arabii, u Moabitův (obět Mešova) a Ammonitů jsou stopy toho obyčeje; že i odtud vykonáván vliv na národ israelský, není pochybnosti, ale identifikaci Molocha s moabským Kamošem neb ammonským Milkomem Mader odmítá (64—75). Že lidské (hlavně dětské) oběti byly oblibeny u Kanaanitů, dokazují nejnovější objevy v Palestině, u Foeničanův a Karthagiňanů dotvrzují je staří spisovatelé Avšak Moloch u Israelitů není Melkart foenický, ježto lidské oběti u Foeničanů nepřinášeny Melkartovi, nýbrž Kronovi, a při zavedení kultu foenického v Israeli Ahabem nic se nepraví o lidských obětech. U Israelitů nekonány lidské oběti k poctě určitého božstva, nýbrž k poctě „model" a každé božstvo se mohlo jmenovati melekh (král — masorováno molekh dle bošeth, 76—96)

Dovodiv tak autor, že lidské oběti u Israelitů mohly zcela dobře vzniknouti pod vlivem sousedních národů, dokazuje dále, že Jahve není bůh ohně a nemá jeho vlastností. Obrazy, jimiž se v Písmě o Bohu mluví, a theofanie v ohni toho nedokazují, jméno Jahve neznamená „zhoubce" a přívlastek melekh, jenž se mu dává, neoprávňuje stotožňovati jej s Molochem, neboť v době předprorocké, kdy prý lidské oběti byly legálním kultem Jahvovým, se mu ten titul nedává, některá božstva, jimž přinášeny lidské oběti, nejmenují se melekh (Kamoš) a naopak jiným, jež melekh slovou, neobětují se nikdy lidé (Melkart, Herakles), jméno Moloch vyskytuje se v Písmě jen sedmkrát a o lidských obětech je řeč více než dvacetkrát, jméno Jahve pak je v Písmě

asi šesttisíckrát; konečně se lidské oběti přinášejí modlám vůbec (97—109).

Jahve nepřikázal lidských obětí. Ez 20, 25 d. vztahuje se patrně na Ex 22, 28, kteréhož místa asi zneužívali Molochisté na obranu svého zlořádu; oběť prvorozených a levitů neprávem se vykládá jako prvotní požadavek lidské oběti. Také obřízka není zbytkem lidských obětí, neboť nač by byl „zbytek", když dle kritiky legální lidské oběti trvaly od Abrahama až po zajetí babylonské? Nad to pak se nedála v chrámě, nýbrž v synagoze a i dítě zemřelé před osmým dnem mělo býti obřezáno. Herem není obětí, nýbrž aktem poslušnosti k Jahvovi, jenž jako pán nad životem a smrtí trestá Kanaanity za jejich modloslužbu a zločiny a národ svůj chce modloslužby uchrániti. Ostatně nutno rozeznávati mezi tím, co bylo přikázáno a co Israelité dle tehdejšího krutého práva válečného konali

Naproti tomu jsou v Pentateuchu čtyři zákazy lidských obětí: Lev 18, 21; Lev 20, 1—5, Dt 12, 31 a Dt 18, 9—12. Prohlašovati tato místa za pozdější interpolaci jest nekritické. Vůbec spočívá kritika Pentateuchu na slabých nohou (110—146).

Konečně podává Mader historický přehled lidských obětí v Israeli. Rozkaz daný Abrahamovi není požadavkem lidské oběti, nýbrž zkouškou pro Abrahama; není také pouhým protestem proti lidským obětem, nýbrž má ukázati mravní velikost patriarchy. Lidskou obětí je skutek Jeftův. Výklad, že Jefte dceru zasvětil službě chrámové, jest nemožný. Sám slib se předem týkal oběti lidské. Jsa postaven v nejvyšší nouzi chce Jefte po způsobu pohanském přinutiti Jahva, aby mu pomohl. Smrt Uzzova a Davidovo trestání přemožených nejsou oběti lidské. Ale od Šalomouna stykem s Tyrem, Assyrií a jinými sousedními národy rozmnožily se lidské oběti, až za Jeremiáše zlořád dosahuje vrcholu. Ale vždy jest označován a kárán jako modloslužba a zločin proti Jahvovi. Po zajetí mizí úplně, ač u sousedních národů bují dále — výsledek činnosti proroků a paedagogiky boží, ne pouze civilisace perské.

Madrův spis ukazuje nejlépe, jak musí a může s výsledkem positivní kritika pracovati proti destruktivním směrům moderním Ne nevšímavostí, ne dekretováním, nýbrž svědomitým, opravdu vědeckým zkoumáním fakt Wellhausenova racionalisticko-evoluční stavba nestojí daleko tak pevně, jak se zdálo. Vybourává se z ní kamen po kameni. Ale bude třeba netoliko bořit, nýbrž také nově stavět!

Madrova studie je kus pilné, důkladné práce. S obsáhlou znalostí literatury, jasným, nepředpojatým úsudkem probírá autor své thema Prvá část je sice poněkud přeplněna literárními údaji, ale dává za to úplný obraz lidských obětí u národů, s nimiž byl Israel ve styku. Druhá část obsahuje cenné kritické a exegetické příspěvky ke studiu Pentateuchu. Třebas ve všech jednotlivostech vývody spisovatelovy nedojdou obecného souhlasu, celek bude jistě působiti přesvědčivě. Zásluhu o to má také nepochybně Zapletal, u něhož byla studie jako inaugurační práce zadána.

Dr. J. Sedlák.

Dr. Karl Hennemann, Herman Schell im Lichte zeitgenössischer Urteile bei seinem Tode. Paderborn 1909. Schöningh. Str. 267. Cena 4 K 8 h.

„Schell! An dir ist nichts Katholisches mehr.“ Toť byl asi celkový úsudek, který napsal Commer ve svém díle „H. Schell und der fortschrittliche Katholizismus“. I učenci, kteří nesouhlasili ve všem s názory Schellovými, žasli nad takovým kaceřováním, a úžas jejich byl ještě větší, když byly tiskem vydány dopisy, které poslal Commer Schellovi, ve kterých vychvaloval díla würzburského apologety. V tomto díle sebral autor posudky o Schellovi z literatury německé, francouzské a italské. Jen některé stručně uvádím. Bývalý kollega Schellův, arcibiskup v. Abert z Bamberku velebil ho v pohřební řeči jako velikého apologetu, jako věrného syna své církve, který ani v nejtěžší době se nezpronevěřil, ani velikých obětí se nelekal. „Vím, s jakou svědomitostí své kněžské povinnosti vykonával, jak velice modlitbu miloval“ (str. 22). Není prý divu, že tu a tam zašel příliš daleko. Když přede dvěma sty roky missionáři v Asii myšlení a cítění tamějších národů víc než bylo dovoleno se přizpůsobovali, jen aby ony národy pro spásu získali, kdo se odváží je proto odsuzovat? „Chybil-li Schell, pak chybil z lásky; aus Liebe zu den Abseitsstehenden, den Irrenden und Suchenden, denen er auf mehr als halbem Wege entgegenkommen wollte“ (21).

Zajímavým jest úsudek Meyenbergův. Dle něho poukázal Schell na nová, velmi důležitá hlediska v theologii a proto jest jeho význam veliký. „Cestou irenickou, kterou se ubíral, musíme se i my ubírat.“ Že některé jeho výroky jsou příliš odvážné, lze snadno vysvětlit. „Dem Alltagswanderer auf der Landstraße drohen nicht die Schwierigkeiten wie dem Alpenführer ins Matterhorngebiet. Und auf der Landstraße des Repristinierens geschehen keine Alpenfahrten des Denkens“ (63) „Die Schellsche Geistesarchitektur wird in der Theologie nicht verschwinden; sie wird dem Dombau katholischer Wissenschaft gewisse Charakterzüge bleibend aufprägen. In seine edlen Marmorbrüche werden ungezählte Theologen ziehen“ (70). I censurované spisy Schellovy obsahují prý — exceptis excipiendis — „großartige Schätze“.

Kiefl, professor dogmatiky ve Würzburku, dí, že jen povrchní kritika mohla Schellovi vytýkat popírání věčnosti pekla. Asi na čtyřiceti místech obhajuje se v dogmatice toto dogma. Důkazu solidnějších prý Kiefl v žádné jiné dogmatice nenašel. Schellova dogmatika jest prý prvním a dosud jediným geniálním pokusem katolická dogmata posuzovat s moderních hledisk. Sám jesuita Hurter měl proto pro Schella slova plná uznání. Nevázal prý se na žádnou školu, poněvadž byl přesvědčen, že žádný genius a řád, žádné století a žádná škola není s to, plnost pravdy Písma úplně proniknout. Palmieri nazývá Schella průkopníkem v theologii, velikým duchem, a praví, že by se na bohoslovnou vědu nepohlíželo jako na nějakou hříčku, kdyby se jeho příkladu následovalo.

Čím byl Schell studentstvu? Rádcem vždy ochotným poskytnout rady a pomoci, když jí bylo třeba. Kandidát filosofie Feser, člen kato-

lického spolku akademického, píše: „V Schellovi jsme ztratili všechno. Byl naším duchovním otcem. Keiner ging von ihm unbelehrt und ungetröstet von dannen; immer fand er das richtige Wort, einen zweifelnden Geist zum Lichte der Wahrheit zu führen" (26). Universitním kazatelem byl Schell čtrnáct let. Každý, kdo Schella osobně znal, si ho vážil.

Dr P. Dausch, Jesus und Paulus. Biblische Zeitfragen. 1. Heft. Münster 1910. Aschendorff. Str. 44. Cena 72 h.

Kristus — Pánem, Pavel — sluhou jeho. Toť bylo přesvědčení apoštola národův a také přesvědčením veškerého věřícího křesťanstva. Proti tomu snaží někteří racionalisté dokázat, že mezi Kristem a Pavlem jest velká disharmonie. Pavel prý evangelium Kristovo úplně přetvořil, ano prý i obraz Vykupitele falšoval. Co ve svých listech o Kristu píše, není totožným s historickým Kristem, nýbrž plodem jeho visí; a proto jest rozpor mezi evangeliemi (hlavně synoptickými) a spisy Pavlovými zjevný. Podnět k tomuto náhledu dala již škola tubinská, a to hlavně návodem Baurovým, po němž dále pokračovali Holsten, Pfleiderer, Weizsäcker, Lagarde a j. Nejradikálněji si však počínal Wrede, dle něhož názory Pavlovy se naprosto liší od názorů Kristových. Idea vykoupení není prý ideí Kristovou, nýbrž Pavlovou, který ji první do křesťanství vnesl. Zakladatelem křesťanství není dle těchto racionalistů Kristus, nýbrž Pavel.

Na základě spisů Pavlových objasňuje Dausch tuto otázku, vycházeje od známého zjevení u Damašku, od kterého se konverse Pavlova datuje. Nejraději nazývá se Pavel od té doby služebníkem, otrokem, poslem Kristovým Nežije již on, žije Kristus v něm. Syn boží je zkrátka jediným obsahem jeho života, a bez Krista není ničím. Nepravdou jest, že teprv apoštol národův udělal křesťanství náboženstvím universálním. Mnohá místa u synoptiků mluví jasně o universálním poslání křesťanství. Tak na př. píše o tom sv. Matouš dosti často (13, 38; 8, 11; 21, 43; 12, 56; 28, 19). Idea vykoupení je sice u sv. Pavla silně zdůrazněna, avšak není tím řečeno, že Pavel jest jejím původcem. I jiné knihy N. Z. píší o vykoupení a o jeho velikém významu. 1 Kor 15, 3 poučuje Pavel věřící o vykoupení a dí výslovně, že sám toto učení převzal. Totéž platí i o ospravedlnění.

Zkrátka všude jeví se závislost Pavlova na Kristu — ve všem jeví se apoštol národů žákem Kristovým. „Pavel není ovšem pouhou kopií, stenogramem Kristovým, nýbrž živým svědkem, duchem Kristovým dozrálou osobností. Es ist der Funke des Geistes Jesu, der auf Paulus hinüber gezuckt ist und ein neues Leben entzündet hat. Wie die Evangelien wechselnde Christusbilder zeigen und doch im Kern zusammenstimmen, so bestehen auch zwischen Jesus und Paulus erhebliche Unterschiede und Verschiedenheiten, aber im Zentrum im wesentlichen stimmen beide überein" (str. 42).

Dr. J. Vrchovecký.

P. W. Schmidt, Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen. Stuttgart 1910. Nakladatelé Stecker a Schröder.

Sledovati dějiny kultury lidské do nejodlehlejších koutů a do nejstarších dob jest společným úkolem praehistorie a ethnologie; k nim přistupuje anthropologie obírající se člověkem jako specií přírodovědeckou. Úkolem těchto věd jest shromažďovati co největší množství zpráv a poznatků, aby na jejich základě mohly se dedukovati theorie a nauky všeobecné. Jest litovati, že tato jedině správná methoda v naší době byla na mnoze opuštěna a dána nevědomky přednost cestě opačné, která napřed sestrojuje theorii a dle této vykládá fakta, která nalezá. Vývojová theorie jest pro mnohé vědce koleji tak vyježděnou, že applikují ji i na takové vědy, pro které se nehodí, že dívají se na svět ne okem objektivního zkoumatele, nýbrž skly té theorie. Některé nauky všeobecné nabyly ztrnulosti vědeckých dogmat, která se pokládají za nedotknutelná. Taková dogmata týkají se prvotního stavu přirozených národů, původu a vývoje mravnosti a náboženství, právního pořádku, ustavičného pokroku od horšího k lepšímu.

S povděkem četl jsem novou knihu Schmidtovu o Pygmaeích, která právě tyto otázky a záhady osvětluje jednajíc o národech — vlastně nárůdcích, — které dnes repraesentují dětský stav člověčenstva a stojí mezi celým lidstvem doby přítomné na nejnižším stupni kultury. Pygmaeové jsou plémě lidské obývající v počtu nevelikém širé oblasti střední a jižní Afriky a jihovýchodní Asie (na Malakce, na Filippinách a na Andamanech). Společnou vlastností jest jim malý vzrůst tělesný (pod 150 *cm*), krátká lebka, vlnovité vlasy. Počítají se k nim kmenové Akka, Ituri, Watwa, Křováci, Semangové, Negritos, Wambutti a j.

O jejich poměru k ostatnímu lidstvu jsou dvě theorie: Schwalbeova a Kollmannova. Prvá pokládá Pygmejce za tvory povstalé degenerací velkých plemen. Tuto nauku autor zavrhuje, neboť při takovém způsobu vývoje nebyli by mohli vytvořiti společný typ, který se při nich jeví přes jejich zeměpisnou rozptýlenost. Za správnější uznává theorii Kollmannovu, dle které spíše velká plemena se vyvinula z malých.

Autor přistupuje na to k důkazu, že jsou Pygmaeové nejen větví nejprimitivnější v lidstvu dnešním, nýbrž že jejich kulturní stupeň jest dokonce nižší a prostší než u lidí, které známe z nálezu neanderthalského, spyského, krapinského.

U Pygmaeů scházejí ozdoby tělesné, vyjma Křováky neprovádí se nikde mutilace vlastního těla. Šat, možno-li jej tak nazvati, záleží jen v pokrývání stydkých částí. V nedospělém věku chodí nazí; má tedy šat svůj původ ve studu a nikoli v poměrech klimatických. Potrava se opatřuje sbíráním plodů rostlinných a lovem. Pěstění domácích zvířat a chování větších zásob neznají. Pokud tu a tam sázejí rostliny užitečné, naučili se tomu teprv od sousedních pokročilejších kmenů. S tím vším souvisí stěhovavý život a nestálost obydlí. Domovem jsou jim dočasně jeskyně, převislé skály, improvisovaná chránítka od ne-

pohody, kruhovité chatrče z tyčí, proutí a listí. Několik chatrčí tvoří osadu; obyčejně jest jejich počet jen malý, pouze u některých kmenů se vyskytují osady větší o 100—200 domků. Nespí na holé zemi, mají primitivní lože z jednoho kusu dřeva, vedle lože bývá ohniště.

Výroba ohně děje se buďto třením dvou dřev o sebe, nebo tím, že se pilovitě protahuje lodyha liany dřevem. Andamanci sice oheň mají, ale sami si ho vyrobiti nedovedou, má se za to, že dostali hotový oheň ze sopek a ten nosí stále s sebou při stěhování z místa na místo. Poněkud vyspělejší jsou Pygmaeové středoafričtí, kteří křesají ze křemene jiskru do houbovité látky nebo vrtají dřevo kolmé do vodorovného.

Vaření jest neznámo, jen smažení a pečení. Hrnčířství jest pouze v nejhrubších začátcích.

Za zbraň mají jen luk a šíp, nikoli zbraně pro blízko. Z toho dá se souditi, že původním účelem zbraní byl lov a nikoli boj. Luk a šípy jsou tvaru nejjednoduššího z bambusu a ze dřeva.

Pokud se týče duševních schopností, jsou vtipni, zvědavi, dovedou se výborně pohybovati ve svém ústředí. Vlastní jazyk mají jen Andamanci a Křováci, ostatní přijali jazyky svých větších sousedů. Mají i schopnost naučiti se po případě jazykům cizím. I jejich číselná soustava jest párová; mají totiž jen číslovky: j e d n a a d v ě, vyšší čísla vyjadřují sčítáváním.

V umění mají skrovné prvky. Afričtí Pygmaeové ve dramatických hrách představují zvířata; hra provázena je tancem a zpěvem. Vyvozují tony na luku, jehož jeden konec drží v ústech, a břinkají na tetivu. Bubnů neznají. — Na ornamenty bohati jsou jen Semangové a Křováci. Semangové zdobí hřebeny žen a toulce mužů kresbami; každá z nich označuje rostlinu, jejíž vůní má zlý duch té které nemoci býti odehnán od nepřítele. „Nedá se popříti, že to vše vyznačuje vysoký stupeň abstraktního myšlení a symbolického zobrazování,“ poznamenáva autor. Jinak jest jejich kreslení jen přímkové čárkování.

Z toho všeho soudí autor, že jsou Pygmaeové, pokud se týče kultury hmotné, na stupni nejnižším, stojíce ještě níže nežli Australci.

Nejzajímavější však jsou pozorování v oboru kultury duševní.

Dle běžných theorií soudili bychom, že setkáme se s polozvířeckým stavem, se surovostí a nemravnostmi v bezohledném boji o život. Ale skutečnost ukazuje pravý opak.

Tito drobní lidé naprosto nejsou nemravní. Rodiče chovají své děti s láskou, tyto mají úctu k rodičům, stáří jest u nich v úctě. Obětavě pečují o staré a neduživé členy, kteří sami nejsou schopni se živiti.

Cestovatelé chválí jejich cudnost; není sice jisto, zda-li před uzavřením manželství nestává u některých volný styk pohlaví, ale manželství jest institucí pevnou, není zde polygamie, rozvody jsou řídké, nevěrnost manželská trestá se těžce, po případě smrtí. Hrubá nemravnost a perversita jest u nich neznáma. Manželství uzavírá se na základě obapolné svobodné volby vyjma případy, kde rodičové zasnubují děti ve věku nedospělém. Vdovec jest zavázán vzíti si sestru

zemřelé ženy, vdova jest povinna vzíti si bratra mužova, pokud rozdíl věku není příliš veliký. Příbuzenství pokládá se za překážku manželskou. U asijských Pygmaeů má žena postavení čestné, jsouc rovnocenná s mužem; v Africe jest její postavení méně příznivé, ale přece lepší než u pokročilejších sousedů.

Náboženství Pygmaeů nevzniklo ani kultem zemřelých ani oduševňováním přírody, čímž padá theorie o manismu a animismu. Všichni mají jasnou představu o jednom Bohu nejvyšším, kterého označují rozličnými jmény; jemu pak podřízen jest malý počet božstev nižších. Antropomorfismus existuje jen v míře nepatrné; čarodějství jest méně v platnosti než u rozličných národů divokých. Nejvyšší Bůh je stvořitelem všech věcí, jemu přísluší věčnost, nehmotnost; jest dobrotivý, pomáhá lidem, jest vševědoucí, zná myšlenky srdce, jest zákonodárcem a strážcem mravnosti, odměňuje dobré a trestá zlé. Tomuto božství cítí se poddanými, ač jinak milují naprostou svobodu znajíce jen právomoc otcovskou a nepříliš přísnou vládu pohlavárů kmenových. Vše to vyvrací domněnku, že v prvotním stavu mravnost a náboženství nemají nic společného. Nikde se božství nectí nemravnostmi, nýbrž prostými modlitbami a obětmi, najmě obětmi prvotin.

Mrtví se všude pochovávají; mrtvé tělo mají v úctě, věří v život záhrobní. Ještě dlužno podotknouti, že jsou poctiví, pravdomluvní, neznají zločinu.

Přisuzuji dílu učeného spisovatele, redaktora vědecké revue Anthropos význam veliký. Psáno je s naprostou objektivností a logickou přesností. Proto jsou vývody spisovatelovy přesvědčivé. Dokazuje především, že prvotní stav lidí není a nebyl zvířecky surový, nýbrž prostý, dětinný. Vývoj nedál se od surovosti k civilisaci, nýbrž od prostého ke složitějšímu, a vývoj morální s materielním nešly parallelně. Hmotná kultura činila kroky k lepšímu, ale ethika a náboženství postupem času upadaly. U primitivních národů nalezáme sice chyby, ale nikoli neřesti, ty jsou teprve příznakem kmenů pokročilejších. Chybná jest nauka, že náboženství na prvotním stupni bylo nedokonalé a pobloudilé, že vzniklo z potřeb společenských anthropomorfismem, ctěním zemřelých, zbožňováním přírody. Naopak, tito národové mají náboženství velmi čilé, blížící se téměř monotheismu a teprve v pozdější době se náboženství pokazilo anthropomorfismem, manismem, animismem. Cudnost jest na tomto stupni ctností váženou, nepokažené manželství jest pevný monogamický svazek. Konečně neshledáváme tu ani stopy bezohledného boje o život, nevidíme neblahého egoismu, nýbrž altruismus, který pečuje svědomitě též o blaho jiných.

Tím padá také theorie o naprostém ustavičném pokroku lidstva a jeví se nám stav prvotních lidí jako nezkažený, prostý neřestí. Důsledným přemýšlením pak shledáme, jak nepodstatny jsou theorie o atavismu, o zločinnosti našich předků v dobách dávno minulých, o jejich zvířecké povaze, nauky to, které dnes ovládají vědu na škodu objektivního zkoumání.

Dr. Josef Vinař.

La verité du Catholicisme. Notes pour les apologistes par *J Bricout,* directeur de la Revue du Clergé français. Paris 1910. Blond et Cie. (Collection Etudes de Philosophie et de Critique religieuse). Cena 3 fr. 50.

Autor podává sbírku pojednání, ponejvíce již dříve v Revue du Clergé francais uveřejněných a tak upravených, že tvoří jakýsi, ovšem jen volně souvislý celek.

V pojednání prvním „Les difficultés de croire" ukazuje nejprve, že apologetika je vědou, vědou pohnutek, které ospravedlňují před rozumem naše podrobení se církvi katolické, a dále také uměním, a to v tom smyslu, že apologeta, aby přesvědčil své vrstevníky, musí zvláště důraz klásti na důkazy, které na ně budou více účinkovati. Jsou-li některé obtíže věřiti jakoby věčné, působí jiné více jen na tu neb onu generaci. Apologeta, jenž chce podati dílo praktické a vědecké zároveň, musí tudíž pozorně studovati prostředí, zkoumati duše, na něž se obrací, a tázati se jich na překážky, které je zdržují na cestě víry. Po té autor přechází k odpovědi na některé obtíže, jež známý francouzský spisovatel Brunetère, jenž tak dobře znal svoji dobu a pochopil tento první úkol apologety, označil jako aktuelní: jako na př., že vědecký positivní duch našich vstevníků nedůvěřuje zázrakům, že křesťanství není transcendentní, jednotné. Než nikterak nelze se domnívati, že když bázeň nadpřirozena bude odstraněna, všechny obtíže vymizí. Zejména klamal by se, kdo by všímal si jen obtíží řádu intellektuelního a zanedbával obtíže řádu mravního neb socialního. Spíše zdá se, že první obtíž věřiti, kterou třeba rozptýliti, je ta, kterou působí ve většině duchů neúplný a špatný výklad nauky křesťanské. Duch demokratický naší doby žádá, aby bylo na to poukazováno, že katolicismus je náboženstvím autority a také náboženstvím svobody; že umí svrchovaně říditi své úly, že však je také osvobozuje z despotismu státu, kterému odnímá obor věcí duchovních; že katolicismus je náboženstvím tradice a konservatismu, ale také náboženstvím pokroku, náboženstvím budoucnosti jako minulosti, že obracuje zraky naše k životu posmrtnému, nezapovídá zajímati se o zemi, na které bydlíme, že káže zříkání, umrtování, že však nepředpisuje zároveň plné zničení bytosti naší, že nás pozvedá až k životu božskému, že posvěcuje naše utrpení a slzy, ale také naše radosti. Katolicismus je té povahy, že se může líbiti duchům nejvíce positivním a duším mystickým; nemá bázně před nadpřirozenem a ze zázraku, ale také ne před vymoženostmi vědy, stabilita zákonů přírodních dobře vyložena nenaplňuje jen strachem Zkrátka, není nic, co by katolicismu mohlo odporovati, má vše, čeho třeba k vyplnění jeho obecného posílání. Odpovídá potřebám člověka, jenž je spolu bytostí smyslovou a duchem, bytostí individuelní a socialní; může vyhověti chuďasům a boháčům, neučeným a učeným, Američanu neb Japoncovi XX století rovněž tak dobře jako Francouzovi nebo Italovi věku středního, neboť je v pravdě katolickým. Ukážeme-li jej vrstevníkům takovým, jakým je, kolik obtíží bude již tím rozřešeno! Církev bude se jim jeviti takovou, jakou skutečně je, ne jako macecha, ne pouze jako královna,

nýbrž ještě, ano zvláště jako matka, jako matka, která nás má ploditi a vychovávati k životu vyššímu a plnějšímu.

V pojednání druhém mluví autor o Msgr. d'Hulstovi, řiditeli instutu v Paříži, jako apologetovi a doporoučí, ač v chrámě Notre Dame docílil jen prostředních úspěchů, poněvadž neměl zevnějších vlastností řečníka a učinil si nepřesný pojem o řečnictví, studium jeho spisů. Jeho sloh je dokonalé kovové ryzosti, je obrazný a úchvatný, jeho apologetika je určitá, vědecká, přizpůsobena potřebám našich vrstevníků. d'Hulst byl duchem mocným, moudrým a umírněným

V pojednání třetím dokazuje historickou cenu evangelií, na nichž naše apologetika z velké části spočívá, a to jak historickou cenu synoptiků, tak i evangelia čtvrtého; čtvrté pojednání zabývá se výzvou Loisyho, aby katolicismus byl hájen na půdě historické, páté ukazuje, jaký pojem rozvoje dogmatu se shoduje s vědami historickými a s naukou církve, a konečně ve dvou posledních pojednáních vysvětluje, jak může katolík milovati svoji dobu a svoji zemi, aniž by se stal amerikanistou nebo modernistou, nýbrž zůstal naopak přesně orthodoxním.

Dílo psáno je slohem jasným a skýtá apologetům mnohé dobré myšlenky. *Dr. Jos. Samsour.*

Ze života náboženského.

IV. Oběžný list konsistoře brněnské z tohoto roku přináší výkaz sbírek ve chrámech po diecesi pořádaných. Ovšem výkaz týká se účelů pouze všeobecných. Sbírky na místní účely pořádané však nejsou tak četny. jako sbírky všeobecné. Sebráno celkem 27.209 korun. Sbírek v tom zahrnuto devět, takže není to obnos na tak velkou diecesi nikterak veliký. Připadá z toho obnosu na petrský haléř 5498 korun, na missijní účely 6760 korun, na Jerusalém 4759 korun. Toť účely čistě církevní, na něž tedy sebráno 17.018 korun. Na dva nemocniční ústavy domácí sebráno 2739 korun, a na pohořelé ve Slušovicích 7453 korun. Podle jednotlivých děkanství srovnání je neméně zajímavé. Nemožno však z jednoho výkazu na nic usuzovat, poněvadž ten který výsledek může býti nahodilým, při jednotlivé sbírce. Není však už nahodilostí výsledek všech sbírek za celý rok. I ten jistě kolísá, ale přece už i v jednom roku dá se jím vyjádřiti obětovnost církevní a ochota populace toho kterého děkanství. Nejenom však obětovnost, smýšlení církevní, ochota a hojná návštěva chrámů jsou příčinami dobrého výsledku, ale často i zvyk, prostota mysli, sám způsob sbírky. Jsou to většinou výsledky z ofěr, a tu není nic divného, že venkovské

okresy vykazují výsledky lepší než městské. Panstvu se zdá oféra něčím, co už se pro ně nehodí. Chudoba a bohatost okresu rovněž je zřejma na sbírkách, ale víc ještě průmyslovost a neprůmyslovost okresu. Nejcharakterističtějším může býti pokládán petrský halíř, jako výraz církevní obětovnosti, při těch ostatních už spíše jiné motivy se namanou než pouze církevní přilnulost. Ač obyčejně lidé se málo ptají nač; kdo dávají, dají vždy, když se ohlásí sbírka; kdo chodí na oféru, chodí vždy, když oféra se zařídí: v účelech nevybírají a stejně dávají. Leda když se jim důležitost sbírky zvláště připomene, jako bylo při slušovské sbírce, dávají více a snad i ti, co jindy nedávají. Ale petrský halíř je pravidelná rok co rok se opakující sbírka, tedy výsledek její známka zvyková. A tato vynesla nejvíc v děkanstvích: jaroměřickém (482), hostěradském (278), kounickém (275), modřickém (239), znojemském (234), mikulovském (217) Vyjma jaroměřické děkanství, jsou to vesměs děkanství buď německá nebo smíšená! — Nejméně (pod 100 kor.) vypadlo v děkanstvích: vranovském (29), telečském (44), želetavském (49), dačickém (53), náměšťském (55), novoměstském (65), ivančickém (68), rosickém (70), bystřickém (74), lomnickém (75), v meziříčském (82), kuřímském (83), v Brně samém (87), v jevišovském (91), v boskovském (100). Tedy vesmés okresy chudé a horské — a některé bohatší sic, ale průmyslové (rosický, ivančický, brněnský městský). A průmyslové obyvatelstvo u nás znamená obyčejně — odvrat od chrámu!

Tyto výsledky sbírek, jak dnes se objevují v jednotlivých místech, byly by asi též ukazatelem pro budoucnost, kdyby i u nás nastalo to co ve Francii, a lid si musil potřeby církevní i kněze opatřovati běžnými sbírkami.

*

Politickou agitaci rozvířily strany lidově-pokroková a socialistická proti ndp. biskupu brněnskému za pastýřský list předpostní a projev na schůzi katol. rolnického spolku a za tajný výnos, jímž vyzval středoškolské katechety, aby se opřeli zavedení Dr. Arne Novákovy literatury české, která ministerstvem vyučování byla sice připuštěna, v níž však závadny shledány básně Macharovy, který svým Římem přišel na index, „čest" to u českých spisovatelů velmi řídká. Výnos tento jest ostatně pro katechety vyzváním, aby se opřeli, ale též upozorněním na knihu, aby vliv její paralysovali. — V projevech mimochodem zmíněno o volbě protinábož. poslanců a o protináboženském tisku. Celá agitace zřejmě nese na sobě známky akce na povel zaranžované. Spontannosti v ní není. Jest to jen jeden ze způsobů, jimiž se poslední leta protináboženská rvavost všemožně pěstuje.

*

„Cyrillisté" je potupný název, jaký katolická kněžská redakce lidově-maďarského denníku „Alkotmány" dává slovenským kněžím. Šovénská zloba netuší, jak je tím uctivá!

Pronásledovaný nešťastný kaplan Flor. Tománek souzen konečně církevním soudem a osvobozen ze všech svých nevlasteneckých a proti-

maďarských „zločinů“. Biskup Párvy přijal ho za to v audienci a slíbil mu opětné dosazení na místo do duchovní správy. Má-li to býti znamení obratu v politice biskupa Párvyho, jeho odvrat od koaliční zuřivosti protinárodní, pak praví „Slov. Ľudové Noviny“ (nyní ze Skalice do Prešpurku přenesené s redakčním rozmnoženým výborem, kam nyní i Andrej Hlinka vstoupil), „budeme šťastni, budeme-li moci zaznamenávat místo tyranstva skutečné apoštolské a láskyplné skutky biskupa Párvyho. Dej Bože, aby se stále ozývalo jeho srdce jako srdce otcovské i ku kněžím i ku slovenskému lidu“.

Všeobecně odsuzují pastýřský list evangelického superint. Scholze, jenž poručil pastorům, kteří se ucházejí o mandát, aby se vzdali úřadu. Nemožno prý dvěma pánům sloužiti

—

Komisse panské sněmovny pro uznání islamu v Rakousku rokovala nedávno o předloze zákona, jejž vláda podala jako nutné opatření po annexi bosenské. V komissi vyjádřeny pochybnosti se strany laiků, může-li křesťanský stát bez úhony své mravnosti přijati islam za náboženství rovnoprávně dovolené. Pochybnosti jejich rozplašil prelát Dr. Zschokke, orientalista, který vysvětlil, že Koran jako základní náboženská kniha islamu nemá nijakých přikázání a názorů křesťanské morálce odporujících. Poněvadž pak Koran je knihou nejen náboženskou, ale i knihou právní, práva rodinného, státního, správního, trestního i občanského, tu beztoho všecka tato právní ustanovení pozbývají platnosti, když mohamedáni srovnají se s ostatními občany: tak odpadne obtíž s otroctvím, polygamií, právem odvety, samosoudem (kamenováním) ženy pro cizoložství, useknutím ruky dopadenému zloději, neschopností nevěřících (nemoslimů) svědčiti proti věřícímu a podobná ustanovení. Zavedením právního kodexu říšského pro mohamedany přestává to vše samo sebou. Islam se totiž uznává jen potud, pokud se nepříčí zákonům a právům říše. Mohamedánů v Rakousku už dnes žije 1281, ovšem z nich 889 ve Vídni a na 200 v Dubrovníku. Ostatné mohamedáni bosenští vesměs jsou jednoženci až na několik málo výjimek. Hlavní potíž tedy odpadne.

*

Mnoho řečí působí poslední dobu vatikánská politika. Ješitnému Američanu Rooseveltovi „ztížili“ audienci; v té barnumské reklamě, s jakou Roosevelt táhl Evropou, měl býti papež s audiencí hlavním bodem, a odpadlo to! Vatikán chtěl předejíti ostudu, kterou kdysi způsobil v Římě Fairbank, podsekretář Spojených Států, an byv přijat v audienci u papeže mluvil pak ve shromáždišti methodistů proti katolictví. U Roosevelta se ukázalo, že obezřelost byla tu na místě, neboť jeho projevy se zednářskými náčelníky v Římě, ač takto hodně až nechutné, byly by nutně ve Vatikáně způsobily nevoli.

Vatikán dokonce potrestal a sesadil P. Jansena v biblické komissi za to, že bez vědomí papeže a sekretariátu děkoval Rooseveltovi za jeho přízeň ke katolicismu v Americe, a desavouoval nuncia vídeňského, pro jeho návštěvu u amer. vyslance vídeňského právě o banketě na

počest Rooseveltovu. Tuto střízlivost Vatikánu nevykládali na konec ve zlé ani jeho protivníci, ani ti, kdo se nad ní z počátku pozastavili. Palčivější pro sám Vatikán jest jiná otázka: návštěva monackého knížete Alberta I. v Římě. Od zabrání Říma hájí Vatikán zásadu, že panovníci katoličtí nesmějí vkročit na půdu stiženou interdiktem ani soukromě ani officielně; a dosud jí nikdo neporušil, vyjma presidenta franc. Loubeta, proti čemuž Řím protestoval, a má se za to, že přípis Vatikánu právě monacký kníže dal Loubetovi a nepřímo tak přivodil roztržku Francie s Vatikánem a pak odluku od církve ve Francii.

*

Německý moderní půlměsíčník „März" přinesl ve 4. čísle Driesmansův návrh, aby společnost zřizovala po vzoru katolickém kláštery, své světské modernistické kláštery jako léčebny a útulky duší. V katolické církvi byly kláštery tím, co církev obrozovalo a vždy znovu obohacovalo. V klášteřích soustřeďovala se činorodá produševnělost a duševní jemnost. V hrubém středověku byly kláštery útulkem citlivým duším, jež by surový život byl ubil a zničil. V klášteřích oddaly se pokojně svému snění, nerušeny, mezi sobě rovnými.

Také dnes je potřeba takovýchto útulků, katolicismus je má a rozbité duše jich hojně používají. Ale nemá jich protestantismus, nemá jich moderní život beznáboženský. Záhodno by bylo, aby i on utvořil si takové společnosti, kam by se utíkaly slabé citlivé duše, jež nehodí se do dnešního hospodářského boje a překotného ruchu kulturního a vědeckého. Jen bohatý člověk může si sám vybrati a zaříditi nějaký tajný koutek, poustevnu, v níž dlí sám bezstarostně, nerušen, snad jen se sobě rovnými, ale většina obyčejných smrtelníků utíkajíc z odporného výdělečného bojiště nemá prostředků, aby sama si takovéto ústraní pořídila. Společenským úsilím a svépomocí šlo by to však zříditi takovéto „kláštery modernistické". Vše by se v nich zařídilo obdobně jako v klášteřích, i disciplina a tělesná práce. Pouze volnost příchodu a odchodu by se zachovala každému. (Ta je v katolických kongregacích do jisté míry též).

Autor, jak vidět, nechápe klášterního života a jeho podstaty. Myslí si, že stačí několik rozbitých duší, několik nervosních lidí nemohoucích vydržeti ve společnosti dnešní, aby si zavedly klášterský, tichý, snivý, kontemplativní a bezstarostný a šťastný život. Stejná snaha a stejný cíl mnoho sice sloučí, a v mnohém uleví a usnadní, ale přece ještě trvalé společnosti nevybuduje. Nevíme, zdaž by z těchto modernistických klášterů neutíkali lidé ještě nervosnější a rozbitější, než tam přišli. Autor zapomíná na motiv náboženského života, na vyšší posvěcení a sebeobětování, s nímž se do kláštera katolického chodí a v něm žije. Bez tohoto motivu klášter se stane hospodou nebo sanatoriem v nejlepším případě. Autor, zdá se, také více nežádá, než aby jeho „modernistické kláštery" byly dobrými sanatorii. Toho se ovšem dá docíliti. Světské sanatorium docela dobře se může zříditi po vzoru nějakého kláštera a dobře tak obstáti. Ale bude sanatoriem a ne klášterem.

*

Poslanec švycarský prof. Hiltysel dostal vloni na podzim od biskupa starokatolického Dra Herzoga přátelský list, v němž hovoří se o vyhlídkách dnešních církví. Německé listy podle starokatol. listu „Katholik“ otiskují jej s různými dojmy a poznámkami. Herzogův list je totiž pessimistický a církvím nekatolickým nevěstí nic dobrého. Dr. Herzog v něm praví, že čím dále ztrácí více význam dogma náboženské a přesvědčení náboženské. Lidé se o nauku sic nestarají a jí neznají, ale chtějí býti v církvi a jsou věrnými členy jejími. A tak čím více pozbývá vlivu dogma, tím vlivnější a vážnější stává se organisace církevní. A tu přirozeně mezi všemi církvemi nabývá vrchu a vábí k sobě církev katolická, jakožto organisace nejsilnější. Církev, organisace, zastupuje lidem individualní víru a osvobozuje jich od osobní odpovědnosti. A v tom ohledu jsou vysoce vzdělaní stejně naladěni jako nevzdělaní. Jen tak se dá vysvětliti stále rostoucí síla katolicismu. Jistý liberál mi jednou pravil: „on est ou catholique ou rien“ (buď je člověk katolík nebo nic). Tak myslí miliony. A ježto tak miliony myslí, tu jest jisté, že „protestantský Řím“ v dohledné době bude jen zkazkou minulosti. A také ve Francii římská církev přes její odloučení od státu bude vládnoucí a rozhodující organisací.

*

Ve Vogelsangově „Freistatt“ (16.) uvažuje francouzský křesťanský politik o vlivu politiky francouzské na proudy myšlenkové v Evropě. A táže se: najde-li proticírkevní, odluková a expropriační politika francouzská i po Duezově affaiře napodobitele ještě v Evropě? A přispěje-li k vystřízlivění ve Francii samé? A odpovídá si na obě otázky — pessimisticky. Duezovy škandály, a kdyby sebe výše vyrostly a sebe šíře zasáhly, nikoho zatím ve Francii neobrátí. Dnes vládne Francii právě taková společnost, která byla a je s Duezem za jedno. Ti lidé se nekompromitovali, poněvadž nic nového, zvláštního na ně nevyšlo. Kromě toho mají tolik mocných činitelův a zvláště celý tisk a velké banky na své straně, že není možno na ně dosáhnout. Náhodou chycený jednotlivec — tentokrát Duez — není nejhorší. Druzí dva likvidatoři Lecouturier a Menage byli horší.

Viděti to také z voleb právě konaných, že dopisovatel má pravdu. Většina radikální a radikálně-socialní bude větší než dříve. Usvědčení rozchvacovači kandidovali znova a na četných místech zvoleni. Jen na socialním ministru Millerandovi, který likvidatorům dělal advokáta a který v celém kabinetě byl nejvíc kompromitován, vykonána pomsta — zůstal v menšině, ale nepatrné. Přijde do užší volby a propadne-li, propadne jen proto, že tak zvaní unifikovaní socialisté se postavili proti němu, kteří by byli proti němu, i kdyby byl čistý jako lilie. Jsouť proti všem ministerským kandidátům. Také socialistický vůdce Jaurès v Albi propadl, ač patřil k usvědčovatelům likvidace. Konservativní a zvláště katoličtí poslanci udrželi se jen ve svých zastrčených venkovských koutcích. A opět tentokrát seslabeni. Tedy od roku 1902 pořád týž proud se sesiluje!

O ostatních zemích evropských praví dopisovatel, že totéž, co učinila Francie, chystá se v Belgii, Španělsku, Italii a v Uhrách. Proud proticírkevní jde stejně a neochvějně za svým cílem, ať likvidace francouzská dopadne jakkoli. V Evropě se zřídila pravděpodobně mezinárodní kořistitelská společnost, která všemi prostředky agitačními, nelitujíc milionových nákladů, jde za svým cílem Francouzský případ bude jen dobrou školou, v níž se naučí tito kořistitelé jen dovedněji hospodařit. Rakousko zatím z tohoto plánu vyňato, leda až kdyby se v Uhrách podařil. A Rakousko bude míti uherský problem nejen ve způsobě bankovní a celní a vojenské otázky, nýbrž i ve způsobě sekularisace, k níž pracují uherští liberálové a radikálové.

*

Sesazení biskupa Dra Dvornika vyřízeno tím, že vláda donutila nespokojeného sesazence zvýšením pense k přivolení. Případu odpírá se všecka národní a protihlaholská nevraživost právě z katolických kruhů charvatských. Nástupcem jmenuje se šibenický biskup Pulišić, právě tak dobrý Charvat jako arcibiskup Dvornik.

Politické debaty vedeny o obsazení biskupství terstského: Vlach, Slovan, Němec? Zdálo se, že Němec (některý prelát v Římě působící) bude míti nejvíc naděje Ale popírá se to.

Konečně se mluví i o definitivním obsazení stolce djakovského — po čtyřech letech — prelátem záhřebským Drem Krapcem. Také senjské biskupství dnešním vikářem by se obsadilo.

Vyjednává se o zřízení katolického biskupství ve Skoplji v Macedonii, jež by bylo novou pevnou posicí, které se bojí zvláště Srbové, ale i Bulhaři, ježto by jim vlivu ubrala.

Srbové domohli se na Řecích konečně jmenování Srba biskupem pro Dibru v západní Macedonii, takže budou nyní míti tři biskupy: v Prizreně, Skoplji a v Dibře. Bulhaři ovšem zase protestovali, ale ne už tak všeobecně jako při skopijském episkopátě srbském.

Církevnímu sněmu srbskému v Karlovcích hledí Srbové s obavou vstříc, poněvadž se zdá, že boj radikálův a konservativců („samostatných") opět propukne celou silou. Radikáli ztrácejí půdu i přízeň, a ježto jsou ve většině, budou činit asi zoufalé pokusy záchranné.

Charvatský „Katolički List" počal vydávati bohoslovský čtvrtletník vědecký „Bogoslovska Smotra" („Boh. Hlídka"). Směr listu by nebyl jak u krcké „Hrv. Straže" polemický a všeobecný, ale positivně bohoslovný. Přinášeti chce ne tak články, jako hotové systematické práce — většinou v překladech — všech disciplin theologických.

Bulhaři ani po zájezdu svého cara do Cařihradu nemohou se domoci zlepšení ve svém církevním postavení. Vláda turecká nechce uznati exarchu cařihradského za vládce církevního všech Bulharů, nýbrž pouze Bulharů v Turecku sídlících. Také k žádostem za otevření zavřených chrámů macedonských zůstává stále hlucha. I žádost k velkonočním svátkům letoším (1. května) zůstala oslyšena.

Boj staro-mladých v rusínské sjednocené církvi se přiostřuje. Příznivci jednoty kulturní s Ruskem jsou stále ostřeji napadáni,

Ukrajinci více dorážejí. I tři suspense už vyneseny, jedna od černovického biskupa (Rumuna), druhé dvě od rus. přemyšelského biskupa a od metropolity Šeptyckého. Suspense vyneseny za propagandu schismatu! Starorusínské kněžstvo brání se i v listech polských — ale Poláci přejí zřejmě Ukrajincům. Tím už ovšem nahoře Starorusíni mají prohráno. Lid však zdá se, že všude jim více nakloněn — vyjma socialisty a radikalní živly. Ty jsou všecky v táboře ukrajinském. Obě strany vyčítají si svoje odpadlíky. Jen že Starorusíni jsou na tom o tolik lépe: že jejich lidé jsou konservativnější, odpadlíci odpadají jen k jiné církvi, kdežto odpadlíci mladorusínští jsou vesměs protináboženští. Jistý farář starorusky v polsko-lvovském „Przeglądě“ (konserv.) namítá, že literaturu církevní vlastně podporují jen staroruští kněži, tito také většinou úspěšněji pastorují, mladorusínští prý špatně pastorují, církevních věcí si méně hledí, za to jsou politicky činni.

Církevní napjetí polskoruské za kordonem také neustává. Vatikán marně se domáhá v Rusku zastoupení. Rusko má zástupce ve Vatikáně, ale papežského nuncia v Rusku nechce. Bojí se, že by tím katolicismus získal příliš ve vážnosti a významu. — Jednotliví faráři polští, zvláště na Litvě, dále stíháni pro různé výroky a propagandu protipravoslavnou. Sv. Synod ve své misijní komissi usnesl se věnovati západu zvláštní péči: ještě více missií tu konati, škol zřizovati a věnovati péči lidovým pobožnostem. Dumské vyřízení záležitosti opolské se pravici ruské nelíbilo. Bylo jí příliš obojaké, nedalo ani Rusům ani Polákům za pravdu. Naopak žádalo, aby se zachovával mír a pokoj náboženský. Pravice proto agituje dále na Chlumsku a dělá náladu pro ně. Neboť proslýchalo se, že vláda přece návrh na odloučení Chlumska odstaví.

Papež požádal v Petrohradě, aby zvláštní delegaci směl odevzdati dar nové koruny pro oloupenou P. Marii Častochovskou, což Petrohrad ochotně povolil. Vyřízena však věc tak, že zvláštní polská deputace odjela do Říma a přijala z rukou sv. Otce dvě krásné a drahé korunky pro P. Marii a Jezulátko. Deputace za slavnostního průvodu přijede do Častochova a v květnu slavným způsobem bude znovu obraz korunovati. Koruny budou převezeny nevyclené, clo ruskou vládou odpuštěno. — Nové veliké krádeže drahokamů v moskevském Kremlu, v korunovačním soboru Uspenském (Uspenie = uspání, totiž nanebevzetí P. Marie) a v klenotnici metropolitově svědčí o tom, že v Rusku či v Evropě utvořila se asi organisovaná společnost pro okrádání bohatých kostelů, obrazů a pokladnic národních i náboženských. Neboť prodej podobných rarit není možný leda za pomoci mezinárodní klenotnické skupiny nějaké. Židé nebudou asi daleko od těchto obchodů.

Sv. Synod petrohradský zaujal už stanovisko k některým otázkám projednávaným vloni na sjezdu klášterní reformy. A v otázce reformy nejdůležitější, o společném životě klášterním, postavil se na odmítavé stanovisko. Řeholníci sami nejsou pro tuto reformu tvrdíce, že kláštery i bez společného života mohou dobře hověti svému účelu. Kromě toho sjezd monastýrský chtěl uložiti společný život ne všem

klášterům: vyňal z něho tři nejbohatší. velkoměstské lavry, totiž poutnické kláštery Alexandro-Něvský v Petrohradě, Sergievský v Moskvě a Pečorský v Kyjově A tu praví sv. Synod docela správně: buď ať se reformují všichni anebo nikdo. Neboť prý v poutnických lavrách možno tak dobře zachovávat společný život jako jinde.

*

Hojné pensionování ruských biskupů nelíbí se „S Pet. Vědomostem“. Pensionované biskupy dávají do klášterů za opaty, a v moskevské diecési už deset klášterů je spravováno těmito biskupy-pensisty. A často propouštějí se biskupové z příčin, jichž sami nezavinili. Nejčastěji to bývá na udání sekretáře konsistorního, s kterým se nepohodli. Sekretář konsistorní jest obyčejně vlastní správce diecese a biskup i kdyby měl nejlepší snahu zlořády odstranit, často nic nezmůže, ba začne-li dohlížeti a dorážeti na samého sekretáře. tu udání se tak dlouho opakují, až biskup jako neschopný se složí s úřadu. Biskup jest ještě v plné síle a jde na pensi. Poněvadž pak státní pense biskupská je nepatrná a těžko by bylo z ní podle stavu žíti, dává se biskupovi klášter některý se všemi důchody ve správu. „S. Pet. Vědomosti“ navrhují, aby se biskupi pensisté neodkazovali jen do klášterů, ať se jim dá pastorace v okresních městech, která biskupa někdy léta nevidí. Diecese ruské jsou beztoho příliš rozsáhlé a takový pomocný a podřízený biskupský dozor v jednotlivých částech prý nebude jim na škodu.

Co za starosti v byrokratické církvi ruské!

*

Podezřelé duchovní akademie revidovány jedna po druhé a očišťovány od nenadějných živlů. Kyjovskou revidoval jeden z největších hromitelů reformismu ruského, volynský biskup Antonij. Professoři však s vykonanou revisí nebyli spokojeni a veřejně se ohradili. Nastala polemika mezi professory a revidentem, v níž revidující biskup i anonymními listy důvodil. V tom ohledu však usvědčen z nespravedlivosti a lehkověrnosti.

*

Staroobřadci ruští, kteří došli k veliké cti v říši tím, že člen církve jejich stal se presidentem dumy (Gučkov), stále ještě zabývají se záležitostí „episkopa“ Michaila, který jako suspendovaný mnich, professor a kněz přešel od pravoslaví k staroobřadcům a posvěcen svémocně na biskupa od staroobřadního nižgorodského biskupa Innokentia. Sbor církevní oba pokáral a uložil jim pokání, mezi jiným i to, aby biskup Michail naučil se obřadům a bohoslužbě po staru. Ale biskup Michail dosud se tomu nenaučil, ani na to nepomýšlí. Teď pak dokonce se proneslo, že byl vysvěcen ne pro staroobřadce, ale pro novou sektu, pro liberální reformisty pravoslavné, kteří od církve se mínili pod jeho vůdcovstvím odloučiti a v novou církev ustaviti. Tedy církev druhého extrému. Staroobřadci, kteří nemohou snésti novot církve pravoslavné, měli pomáhat při založení církve ultraliberální a socialistické! A sám biskup Michail potvrzuje, že se něco takového osnovalo, ale že s toho sešlo. Biskupem církve liberální tedy není a staroobřadným, ultrakonservativním býti nemůže a nechce — a přece jím jest!

Před několika lety v Petrohradě velikou úlohu v duchovním životě hrál stařec Grigorij Rasputin, který zaváděl „nového ducha“ v církvi, „andělskou čistotu“, církev „produševňoval“. Jeho shromáždění však bývala tajna, teď se vyjevilo, že to byly schůzky „naháčův“ a že jim obcovaly i osoby vyšších a úředních kruhů, dávajíce se starcem Grigorijem uváděti v tu „andělskou čistotu a stav rajský.“ I hlavní město ruské v téže době, kdy stolice německá, mělo své „večery krásy“, jen že v Berlíně byly to „esthetické“, v Petrohradě „náboženské“ schůzky. Ale choroba je to stejná, jíž velkoměsta a národy laborují!

*

Z celého pravoslavného rozpočtu církevního v Rusku (položka „sv. Synodu“) obnosem 34,208.967 rublů, připadá na osobní výdaje duchovenské a na podpory chrámům 15 240 400 rublů, kdežto na školy vyšší (semináře a duchovenské eparch. školy) připadá 7,357.350 rublů a na farní školy obecné 12,516.000 rublů. Osobní duchovenské výdaje už po několik let provázejí se nepříznivou kritikou; poukazuje se na bohaté příjmy mnohých biskupů a klášterů, a stěžují si do nespravedlivého rozdělení v církvi samé, žádajíce ať církev sama v lůně svém příjmy vyrovnává a pak ať teprv žádá od státu na doplnění nezbytného a scházejícího. Brožury a spisky, letáky a články o bohatství církve jsou neméně časty v Rusku než u nás, v Uhrách a j. Uvádějí se často ovšem cifry přehnané. Proto žádala duma vloni i předloni sv. synod, aby jí podal vysvětlení, jak se to má s příjmy biskupů jednotlivých; bájeno totiž (Kiljčevský „Bogatstva i dochody duchovenstva“), že má biskup novgorodský ročně 30'.000 rublů, moskevský 71.000 rublů, petrohradský 250.000 a kyjovský 75 000 rublů. Sv. Synod totiž roku 1897. ustanovil, že kláštery musí dávati jednu třetinu důchodů svých na vydržování biskupa, ba i jistou část majetku mu přímo připouštět v užívání. A sv. synod tedy předložil letos dumě výpočet o těchto místních důchodech biskupů, kteří mají z klášterů značnější obnosy. A tak se ukázalo, že má arcibiskup kyjovský 70.000 rublů, moskevský 44.000 rublů, petrohradský 28.000 rublů, volyňský 22.000 rublů, novgorodský 15.400 rublů, kazaňský 13.000 rublů, vjatský 10.000 rublů, kostromský 5500 rublů, voroněžský 5000 rublů, ufimský 2500 rublů, blahověščenský (Asie vých.) 1685 rublů a permský 566 rublů. Ostatní biskupi nemají vedlejších příjmů žádných. Stát kromě toho dává arcibiskupům 3 sídelních měst po 8000 rublů, biskupům po 4000 rublů, sumy tyto nejsou však skoro nikde zaokrouhleny, ale vyšší menší podle potřeb místních. Osobního nákladu dává stát na episkopat pravoslavný 200.708 rublů. Průměrně připadá na 64 diecesních biskupů po 2790 rublech přídavku státního, 15 pomocných biskupů má přídavku od 400 do 4700 rublů, 37 biskupů se vydržuje svými místními příjmy.

Platy a přídavky k platům duchovenstva pravoslavného tvoří obnos 13,637.744 rublů. Ve 14 diecesích (9 západních v tom a 3 sibiřské) dostává všecko duchovenstvo vůbec celé služné své od státu. Vůbec z 41.415 far pravoslavných má plat od státu 28.622 far. Některé diecése (jako moskevská) mají velmi málo far státních, vůbec

15 diecesí nemá jich ani polovici, 18 jich má přes tři čtvrti, a 9 diecesí až 95%. Průměrný plat kněze obnášel podle úkazu z roku 1842 100 až 180 rublů, roku 1893 zvýšen na 100 až 600 rublů, plat jáhna 1842 byl 80 rublů, 1893 pak 80—300 rublů, plat venkovských zpěváků (djačků a psalomščiků) napřed 40, pak 40 až 200 rublů. Dnes průměrný důchod fary po celém Rusku činí 464 rublů (v tom je kněz i nižší duchovenstvo, jeden či dva členové). Nejvyšší průměr je v Pobaltí a v Polsku, kde farní obročí má důchodu průměrně 1600—2000 rublů, východní Asie a Finsko 1000 rublů, severní diecese evropské 600 rublů. Kromě toho duchovenstvo odkázáno je na vedlejší příjmy: sbírky od farníků, na štolové poplatky, a na venkově často mívá i nějaké polnosti k užívání. Mnohé ruralní fary střední a jižní i východní Rusi jsou právě těmito pozemky svými značně výnosné, lepší často než nejlepší „státní obročí".

Đumy od počátku co jednají o rozpočtech duchovenstva pravoslavného, žádají, aby sv. Synod vypracoval plán všeobecného státního služného pro kněze, aby nebyli odkázáni na dávky a sbírky farníků, jež vážnost jejich u lidu snižují.

*

V anglických časopisech některých projednávána velmi živě otázka, kdo je zbožnější, muž-li či žena. Nadhodil ji kazatel jistý, Silvester Horne, který ve své řeči pochválil si více zbožnost mužů nežli žen. Na to zvláště lidové listy (Sunday Strand, British Weekly, Young Man) jaly se pořádati ankety písemné o tom, jest-li pravda, že muž je zbožnější nežli žena Mnozí se prohlásili, že pohlaví nic nerozhoduje, jiní, že otázka je zcela zbytečně a falešně postavena a nedá se rozhodnout. Jiní však ji rozhodovali. A mnoho přiznalo, že zbožnost mužova jest hlubší, zbožnost ženina plytká; muž je zbožný z přesvědčení, hlavou, žena z citu, srdcem. Nejlépe rozluštil otázku tu sir Robert Anderson, filantrop londýnský: záleží prý na tom, co se tou zbožností myslí. On že by slovem zbožnost nejraději uznával obětavou, láskyplnou mysl podle vzoru staré evangelické křesťanské církve. A tu ze své 40leté praxe filantropické v Londýně musí prý vyznati, že touto zbožností více vynikají ženy než muži — Církev katolická bez anket a dotazů zdávna po staré zkušenosti tituluje ženy „pius sexus — zbožné pohlaví."

*

Ve zprávách petrohradské akademie věd a krásné slovesnosti v 3. svazku lonského roku, nyní teprve vyšlém, hovoří P. Žukovič o spisech sv. Josafata Kunceviče, biskupa polockého, prvního mučeníka pravoslavné unie s Římem (1623). O spisech horlivého biskupa unitského známo sice bylo už z processu kanonisačního, první a hlavní svědkové života a činnosti jeho ze 17. století Jakob Suša (Polák) a Dorofej Lecykovič (Bělorus) rovněž se o nich zmiňovali. Jmenována byla jimi kronika „Obrana unie" nadepsaná. Zatím však známa byla pod tím názvem jen polsky psaná a ve Vilně 1617 vydaná archimandritou (opatem) vilenského kláštera Leonem Krensou Někteří z historiků

unie tuto obranu přičítali právě sv. Josafatovi. Tak jmenovitě životopisec jeho francouzský Guépin. Polský biskup a historik unie Pelesz mluví nerozhodně, nejlepší z historikův unie kanovník Likowski toto domnění odmítá. Zmíněná „obrona jednosci cerkiewney“ jest podle něho dílem Kreusy a ne Kuncevičovým.

Do této otázky mohl vnésti světlo ruský pravoslavný biskup olonecký Pavel Dobrochotov (zemřel 6 května 1900). Tento sám byl velmi dobrým znalcem všech památek a historie uniatské. Zaměstnán zprvu na Bílé Rusi (v Mohylevě rektor semináře pravoslavného) prochodil a probádal všecky knihovny a kláštery a přišel tak v držení památek i po sv. Josafatu, o nichž ostatní historici neměli ani tušení. Professoru M. O. Kojalovičí, ruskému historikovi unie, poslal roku 1860 list, v němž poukazuje na zachované rukopisné práce sv. Josafata. A uvádí hlavně dvě neznámé „o falšování písem slovanských ..“ a pak pět sebraných krátkých statí: o primátu Petrově, o čistotě kněžské, o mniších, o pokřtění Vladimíra a o posvětinách východní církve, Professor Kojalovič odmítl zprávu Dobrochotova, tvrdě ve své historii, že nemožno, aby literárně slabovzdělaný Kuncevič byl podobné kritické knihy psal. A žádal od Dobrochotova přímých důkazů. Dobrochotov však maje v rukou zmíněné věci, odmlčel se, neobránil se a zaujat pastorací, posílán s místa na místo, zanechal dalšího bádání o dějinách unie. Ale v pozůstalosti jeho našly se spisy, o nichž psal Kojalovičovi, a také náčrtek pro obranu pravosti jejich. Rukopisy uloženy v bibliothece carské akademie věd, a P. Žukovič poprvé se jimi obírá a přináší z nich mnoho nového.

Práce zachované a sv. Josafatovi připisované jsou sepsány běloruský. Čas jejich sepsání může býti mezi rokem 1611 až 1613. Svatý Josafat vnáší tu do obrany unie s Římem nového ducha. Dosud unie bráněna bývala západními učenci katolickými, scholasticky vzdělanými a s východním životem a literaturou východní buď slabě nebo zhola nijak neobeznámenými. Jejich důvodění drželo se tedy více pramenů západních, latinských Otcův a latinských textův a tak bylo pro pravoslavné úplně bez přesvědčivosti. Sv. Josafat latiny neznal ani v západní literatuře obeznámen nebyl. Jeho vzdělání bylo prostá sečtělost mnicha Basiliana v ruských a polských knihách a hlavně znalost slovanských církevních textův. Už v první delší práci jeho „o falšování písem slovanských“ viděti rozběhy domácí kritičnosti jeho. V druhé práci jsou ovšem jen jako na nečisto nahozené nárysy, z nichž dva jsou obranné a přinášejí obranu opřenou o ducha a myšlenky církve pravoslavné. Poněvadž zmíněná obrana Kreusova má také tyto důvody sv. Josafatovi vlastní, praví Žukovič, že nutno ji považovati za souborné dílo Josafata a snad i Rutského, druha Josafatova, a samého Kreusy.]

*

O pokrok na poli katechetickém usiluje se dnes v církvi všeobecné; návrhův a kritik hromadí se, a bude věru těžko jimi se propracovati k tomu nejlepšímu. Mocný zřetel obrací se především

k zreformování katechismu. Biskup Dadolle („Bulletin de la semaine“, květen 1909) probíraje též tuto otázku, píše:

1. Třeba vždy míti na paměti, že běží o to, aby hlavní křesťanské pravdy byly uvedeny v dosah dětí; proto přáli bychom si, aby ani jedno slovo nepřesahovalo obyčejné intelligence 12letého dítěte, jeť katechismus pro děti a ne pro dospělé. Dnešní katechismus je příručka theologie, usedlina učeného vyučování, a ne souhrn snadných pojmů, jež by mladý duch mohl dokonale obsáhnouti. Abstraktní formule hemží se též na neštěstí v nynějším katechismu. Definice v něm jsou hádankami: mohou ovšem posloužiti k osvícení duchů hotových, vyspělých, ale duchům mladým vysvětlují o b s c u r u m per o b s c u r i u s.

2. Při svém katechismu chtěli jsme vyvolati a zanechati v duších svých mladých žáků živý dojem, ukazujíce jim Ježíše Krista. To máme tu za nejdůležitější novotu našeho podniku. V nynějším katechismu Spasitel náš mizí jaksi v theologických vysvětleních. Spasitele, který zjevoval se v nivách palestinských, který kázal prostě a lidově, který dal lidem učení svého života a své smrti, v něm není; neboť stručný obsah apoštolského symbolu a poznámka krátká k tomu učiněná je tu nepatrně málo nebo skoro nic. V tom neslyšeti hlasu Ježíšova. Žádného místa v tom nepopřáno rozhovorům a parabolám Ježíšovým...

3. Hledali jsme pořadu myšlenkového, který by dětem křesťanskou nauku učinil milejší a snazší. Nynější katechismus sleduje příliš často pořad theologický, abstraktní, který hodí se jen těm, jichž duch jest již pln abstraktních ideí. Před tímto učeným pořadem dali jsme přednost cestě přirozenější, cestě, způsobu, j e j ž b y s l e d o v a l a p r a v d ě p o d o b n ě z v ě d a v o s t d ě t s k á, a b y s i u č i n i l a ú s u d e k o p r a v d á c h n á b o ž e n s k ý c h. Na př. kapitola o Eucharistii počíná zprávou o večeři Páně. Pak bylo lehko vysvětliti, co jest mše svatá, když se řeklo, že jest večeří opětovanou, a sv. přijímání spojilo se se mší. Všude, kde jevila se nutnost, zřekli jsme se následovati pořadu obecně přijatého. Články Creda nevzali jsme jako nedotknutelný rámec výkladu pravd víry...

4. Umínili jsme si dáti v přikázaních božích a církevních ú p l n ý výklad křesťanské morálky. Dekalog nynějšího katechismu jest příliš výlučně „židovský“. Vzpomenuli jsme si, že zákon Ježíšův je zdokonalením zákona Mojžíšova. Chtěli jsme, aby horské kázání a ctnosti specielně křesťanské měly své místo v katechismu. Mluvili jsme nejen o tom, co jest přikázáno, a i co jest raděno. Na př. páté přikázání nehlásá pouze „nezabiješ“, „nebudeš činiti zla bližním“, ale představuje i křesťanský i d e á l „činiti jim vše dobré, co jen možno.“ Je třeba, aby dítě obdrželo mohutný dojem této krásné křesťanské morálky, jež jest naší předností a výhodou před protivníky. Katechismus, který z ní vykládá jen n e j m e n š í p o ž a d a v k y, není nám v tomto bodě dosti ke cti.

Upozorňujeme naše pracovníky obírající se zlepšením katechismu na tento pokus biskupa Dadolla.

*

Anglický učenec Gairdner zabývá se studiem dvou století, jež předcházela reformu Jindřicha VIII. Jeho poslední knihu „Lollardi a reforma“ probírá Thurston v „Month“ (prosinec 1909), a úsudky jeho jsou věru zajímavy. Tato kniha, jejíž autor není katolík, jest v přímém rozporu se všemi předsudky officielní historie. Tak na př. není pravda, že v anglické reformě třeba viděti velikou národní revoluci země, která se chce osvoboditi od římského despotismu. Spor tehdejší byl spor Říma a krále, ale ne Říma a Anglie. „Lid díval se na věc Říma jako na věc svobody, a nikdo nemůže pochybovati, že tato svoboda mnoho ztratila zrušením papežské právomoci.“ Maitland je téhož názoru, a souhlas dvou autorit na tomto poli jest dozajista pozoruhodný. Gairdner dokazuje též, že církev nestavěla se zuřivě proti překladům Bible, a že měla velkou pravdu, viděla-li v propagandě Tyndallova Nového Zakona revolucionářský pokus; Gairdner nechce, aby se Tomáši Morovi a jeho bratřím mučeníkům projevovala poloviční sympathie. Nestačí, abychom je obdivovali, my musíme říci, že byli v pravdě. Stejně nestranným jest Gairdner i v historii klášterů Jindřichem zrušených. Pověstné raporty officielních visitatorů nezasluhují prý žádné důvěry. Nic nedovoluje nám uzavírati na tuto všeobecnou korrupci, jež zdá se býti historickým dogmatem tolika historiků. Obžaloby proti královně Marii má za nespravedlivé nebo za přísné. Díla Gairdnerova zaslouží pozornosti našich historiků.

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ slavila dne 17. dubna 1910 jubileum padesátileté své činnosti. Za půlstoletí podal nejčelnější náš hudební spolek dlouhou řadu skladeb, jež representují drahný výsek hudebních dějin domácích i cizích. Hudební život brněnský vděčí Besedě otevření nejčistších zdrojův uměleckých požitků, jež dojista měly veliký, blahodárný vliv na výchov nejširšího obecenstva. Z vyhlídky na uplynulých 50 let může se Beseda radostně rozhlédnouti. Kráčela vždy v čele koncertního ruchu moravského, přinášejíc s láskou a nadšením čerstvé kvasivo v jeho rozkvět a rozvoj. Co v prvních obdobích tanulo šlechetným zakladatelům Besedy na mysli jako úkoly nejvyšší, doba nynější nejen splňuje, ale předstihuje se vzpružujícím napjetím.

Významné jubileum svoje oslavila Beseda i umělecky mimořádným, důstojným způsobem. Vedle Dvořákova velebného Žalmu 149. provedena poprvé za spoluúčinkování České Filharmonie z Prahy Novákova „Bouře“ op. 42 pro veliký orchestr, sólové hlasy a smíšený sbor.

Vhodně v čelo jubilejního koncertu položeno Dvořákovo v Brně dosud neprovozované, spíše hymnické nežli žalmové opus 79. Podnět k složení Žalmu došel Dvořáka z Anglie, ostatně veskrze nehudební země, lpící houževnatě po celé století na tradicích Händlových. Enthusiasmus vzniklý tam po mistrově „Stabat Mater" dal vzntk i jeho Žalmu. Jím přišel Dvořák vstříc zálibě i vkusu anglického obecenstva docela: přidržel se stylově starých útvarů, naplniv je zároveň novým obsahem.

Žalmu dostalo se za vytříbeného doprovodu České Filharmonie nejvýš zdařilého provedení.

Jestliže jeví se Dvořák v Žalmu upřímným starousedlíkem na půdě formovosti, zajíždí Novák v poslední své etapě vývojové do krajů zcela nových. Je z mladých skladatelů našich nejpůvodnější. Je skutečným tvůrcem nových zvučících světů, nových hodnot hudebních. Nejvyšší modernismus u formě i výrazu, plný odvážných harmonických kombinací a složitých, překvapujících rytmů vlní se i v „Bouři" v zátopě elementární silou dmoucího se proudu

Slovným podkladem Novákovy nejnovější skladby byla nejednou již od našich skladatelů zhudebněná, stejnojmenná báseň Svatopluka Čecha. Jednotlivé oddíly textu sepjal skladatel suggestivním líčením burácejících živlův a nádhernou meditací o lidské vášni — stejně bouřlivé i ničivé jako moře. Po té stránce propracoval samostatně námět a slovo básnické ozářil novými, mocnými hudebními myšlenkami O podrobnostech hudebních po dokonale vystižných rozborech Hoffmeisterově a Kuncově, v nichž odkryty i nejskrytější, mnohotvárné záhyby úchvatného díla, šířiti se netřeba.

Provedení „Bouře" bylo v každé příčině dokonalé. Orchestr České Filharmonie. vynikající sólisté pí. Musilová a pp. Hendrych a Němeček a především na 120 pěvcův a pěvkyň čítající sbor pojili se v nejúčinnější souzvuk. Hlavní zásluha na vítězném úspěchu díla náleží ovšem dirigentu p. Reissigovi. Nevím, co bych měl více akcentovati: zda jeho nezdolnou vytrvalost a nastudování či skvělé. pronikavým porozuměním ducha skladby vynikající jeho umění dirigentské. Novák nalezl v Reissigovi interpreta, jenž prossát intencemi. jeho do hloubi duše, dal zazářiti velikému dílu v nejjasnější plastice.

Přítomný skladatel byl nesčetněkráte vyvolán Beseda věnovala mu stříbrný věnec a jmenovala jej čestným členem.

Úspěch díla byl sensační.

Po odpoledním koncertě Besedním následovala večer zvláštní produkce České Filharmonie. Pořad vykazoval souborné provedení Dvořákových symfonických básní: Vodníka, Polednice. Zlatého kolovratu, Holoubka a Písně bohatýrské.

Nádherné lyrické parafrase českých pověstí působily u výborné reprodukci České Filharmonie mocným, hlubokým dojmem.

Padesátileté jubileum oslavila Beseda hudebními událostmi ryze uměleckého rázu. Kéž blahodárná činnost její dále zkvétá, roste, sílí!

Jasný vzor zakladatele a prvního sbormistra P. Křížkovského veďiž Besedu k novým vítězstvím!

*

Národní divadlo v Brně. Umělecká bilance letošní operní sesony není potěšující. Dáváno celkem 19 oper v 86 představeních. Skutečnými uměleckými činy byla jen vypravení Fibichovy „Bouře“, Foersterovy „Evy“ a Mozartovy „Kouzelné flétny“. Nejčastěji hrána „Prodaná nevěsta“ (10krát) a „Lešetínský kovář“ (7krát). Opereta letos opět povážlivě vzrostla. Hránoť celkem 15 operet (s 1 balletem) v 91 představeních. Bylo tedy o 5 operetních představení více, než operních. O důsledcích tohoto smutného zjevu pomlčíme; opakovali bychom toliko to, co mnohokráte bylo řečeno o „kulturním“ působení operetního genru. Vzpomínáme slov Smetanových o pražském divadle, jichž užiti lze na naše poměry: „Naše opera pěstuje repertoir, jenž sloužiti má jen tomu, aby jednak obecenstvo si krátilo chvíli, jednak pokladna se plnila. Při volbě má rozhodovati jen opravdová vnitřní cena uměleckých děl.“

Zdá se, že se k nám vrátily zas doby, kdy hodnota zpěvohry měřila se její způsobilostí k úpravě čtverylky. To nejsou cesty, jimiž národní divad o naše může jíti v před. *Jan Kakš.*

*

Na pražském sjezdě slovanském (1908) při debatě o výstavě všeslovanské v Moskvě navrhoval Dr. Štěpán Radič, aby se s výstavou tou počkalo, až Jihoslované si sami doma seberou materiál a uspořádají na pokus několik takových menších výstavek. V jihoslovanských zemích dosud nebylo výstavy národopisné a kulturní, byly pouze malířsko-sochařské a strojové i zemědělské výstavky. Zatím výstava moskevská pošinuta v mlhavou budoucnost. Jihoslované mají tedy čas, splniti čeho třeba jako přípravy. Myšlenku uspořádání národopisné a lidovědné výstavy v Záhřebě a založení musea takového z ní, vloni podchytil a propagoval spisovatel charvatský Dr. Lazar Car. A utvořil se také počátkem dubna přípravný výbor v Záhřebě (předseda Milan Krešić). Výstava bude r. 1911. Návrh na uspořádání a rozložení výstavy má vypracovat záhřebský professor Jiroušek (Čech).

Po pražském sjezdě sejde se letos jako nový přípravný sjezd pro vzájemnost slovanskou 13. července v Sofii v Bulharsku. Slovanská vzájemnost sama v Rusku se stále bortí Poláci a Rusi jsou zase dále od sebe než před prvním sjezdem. A na výstavu sofijskou odřekli přijíti, aspoň jako přímí účastníci, na domluvu Čechů a Bulharů budou při rokování sjezdu jen jako posluchači a diváci přítomni. Ale i to je lepší než naprostá abstinence, jakou zprvu hrozili. Program sofijského sjezdu bude znovu jako v Praze: slovanská banka, všeslovanská výstava, kulturní vzájemnost slovanská, obsahující: sjezdy slovanských učenců; společné vystupování slovanských učenců na mezinárodních sjezdech; organisace slovanské literatury a knihkupectví; vzájemnost divadel a umél. spolků; vydávání slov. anthologie; společný seznam všech vydávaných lidových spisů vhodných pro knihovny lidové; adresní ukazatel učenců, spolků literárních a vědeckých a se-

znam nejvážnějších děl polit. vědeckých; kursy pro publicisty slovanské; kontrola slovanského tisku; organisace svazů slov. turistů; organisace obchodních styků. — Vše to už i v Praze umlouváno. Za ta dvě léta v ničem ani o krok se idealy ty nepřiblížily. Leda slovanská banka, ale tak že si Rusko banku tu zřídilo samo a pro své účely, sobě bližší.

*

Ministr vyučování hr. Stürgkh vydal výnos k rakouským universitám, aby neúčastnily se nijakých sjezdů mezinárodních (vědeckých) na nichž nebude šetřeno státoprávní organisace rakouské. Programy a prospekty v tom ohledu podezřelé aby ihned vyslaly k ministerstvu žádajíce o vyjádření. Nařízení toto směřuje proti českým snahám domoci se samostatného zastoupení na mezinárodních sjezdech. Není to ostatně ani nejvhodnější ani jediná cesta k uplatnění české vědy a kultury. Možno je hledati i ve společném účastenství, ale pak musí se státi na tom, aby toto společné účastenství bylo vždy s ohledem na všechny národy sestavováno a organisováno. Snad bychom tím spíše a rázněji setřeli německý nátěr s Rakouska před cizinou, než samostatným vystupováním. Dr. Drtina 22. dubna výnos interpelloval.

*

V. Beneše Třebízského „Královna Dagmar“ přeložena do slovinčiny a vydána v katol. tiskárně v Lublani.

Švédský žurnalista Ivan Petersson překládá do švédštiny tři práce slovinského básníka Xavera Meško, z něhož drobné překlady přinesla nedávno i naše „Světová Knihovna“. Petersson slíbil, že postará se, aby krásná díla Meškova přeložena byla i do dánštiny a nizozemštiny.

*

Na vyšehradský pomník Třebízského od Bílka, o němž jsme přinesli úsudky odmítavé některých posuzovatelů laiků, navazuje v „Paedag. Rozhledech“ Fr. Žákovec obranu a vysvětlení celého díla Bílkova. Zajímavo je, co krátce vykládá o životním díle Bílkově.

Mladý hoch — pracoval Bílek v Paříži z podpory boháče. Stvořil sochy nové krásy, vnitřní, ne hned pochopitelné — a podpora byla mu odňata. Dnes jednu z těch soch dali odlít do bronzu a postavili v Moderní galerii pařížské.

Na rudolfinské výstavě relief „Zloba času a naše věno“ uchvacoval smělou technikou — výstavní výbor relief pohodil a vrátil se Bílkovi přes sklepení u Halánků — rozbit.

Dlouhý čas drželi Bílka kněží pro náboženský ráz jeho díla. Na Strahově vykázali mu velikou místnost za atelier, atelier s nádherným pohledem na Prahu. Tu povstal návrh na Bělohorskou mohylu. Na Strahově dali Bílkovi vědět, že místnost jeho potřebují.

S Bílkem spolčilo se studentstvo. Studentstvu vyšlo vstříc město Praha a propůjčilo kostelík u sv. Martina pro výstavu Bílkovu. Výstava našla velký ohlas. V tom kostelíku Bílek měl museum svých děl. Vše co měl, tam umístil, co tam nebylo, kočovalo zatím po výstavkách v Čechách a přišlo většinou rozbito. Praha najednou poslala příkrý dopis, ať Bílek vše z kostelíka odklidí, sic že na jeho náklad vše vy-

stěhují. Už před tím smluven s Bílkem a Prahou nájem Zátorky, kde měla býti zřízena galerie děl Bílkových. Ale nájem ten zrušen a jakými vlivy a jakým pozadím!

Kostelík svatomartinský pronajat anglikánské církvi. Bílek dopsal tedy anglickému konsulovi, aby tam jeho obrazy a sochy nechali. A konsul odvětil, že s velikou radostí to učiní a že prosí o dovolení, aby u vyřezávaného jím oltáře směli konat bohoslužbu. Budou si za čest pokládati, bude-li jejich kostelík schránkou pro díla Bílkova.

A úspěch výstavy Bílkovy byla první pražská zakázka — pro pomník Třebízského. A přijata první jeho práce s výsměchem a „nepochopením“ — lokálkáře z největšího českého listu (N. L.) chytala křeč při pohledu na „Žal“. Prázdný, mdlý, vyssátý dekorater Mucha pozván na výzdobu representačního domu. Bílkovi se vysmáli.

*

Vydavši „moravskou čitanku“ chystá nyní „Moravsko-slezská Beseda“ v Praze i „čitanku slovenskou“, jakožto encyklopedický sborník všeho vědění o Slovensku, podán formou lidovou a přístupnou. O něco asi čítanky tyto sblíží mysli oddálených od sebe obyvatel našich zemí, ale nápravy v širém nevědění o sobě od nich čekati nemůžeme. To bylo a bude přirozeným způsobem trvati u většiny příslušníků dále.

*

Vláda chystá reformu divadel. Sbírala k tomu material písemnou anketou od znalců a súčastněných. Mnozí z dožádaných postavili se proti kočovným společnostem. Že by se mělo kočování to zakázati, protože umění se tím neslouží a nikdo se tím slušně neuživí. Koncesse divadelní ať prý je osobní, žena, děti jí nesmí zdědit. První podmínkou při zřizování divadla a udělování koncesse ať prý je dostatečný kapitál. Kostymy a toalety herečkám ať opatřuje ředitelství divadla stejně jako pánum. Z návrhů těchto jistě ani jeden nebude uskutečněn.

*

„Svatobor“ podle zprávy podané na výroční schůzi 6. dubna má 158 členů skutečných a 136 přispívajících, činných a zakládajících. Jmění měl 832 000 K (v tom ovšem několiknácte fondů). Cen literarních uděleno 8 a podpor, stipendií a poct asi 20.

*

„Sebraných spisů“ žijících dosud českých spisovatelů vychází už více než tucet, je to znamení obliby toho kterého spisovatele a kromě toho výhodné zpeněžení díla jeho ještě za života jeho. K dosavadním „sebraným“ přistoupí nyní též „sebrané spisy“ pí. Gabriely Preissové, která mívala dříve hojnou a oddanou čtenářskou obec.

Pražské vinohradské divadlo odvážilo se na operu francouzskou „Quo vadis“, dosud pro drahou výpravu jen v Nizze a Paříži hranou. Opera je složena textově podle Sienkiewiczova soujmenného románu.

„Lidová akademie umělecká?“ Toť plán „sdružení moravských umělců“. Snad ten titul příliš vysoko zní pro věc, která se akademií tou míní. Spíše by mohla se nazývati „školou pro lidový průmysl“, škola ta by jednotlivce z lidu průmyslem podomáckým se

obírající umělecky a technicky povznášela. Jako části této akademii sourodé nutno považovati už dílnu gobelinovou v Rožnově a dílnu výtvarnou v Luhačovicích. Škola s takovýmto programem spadá ostatně do starostí živnostenské rady a nejen lidový průmysl, ale vůbec průmysl a řemeslo by jí potřebovaly.

*

Při otevírání výstavy berlínské secesse pravil malíř německý Max Liebermann na adressu nových směrů: Mladý umělec počíná dnes tam, kde genius přestává. Místo aby si získal napřed všecky prostředky vyjadřovati se, začíná bez schopnosti této hledat nové cesty! Vedlo to k naprostému úpadku absolutně nutného řemeslného základu ve tvoření umělcově. Proto životního práva berlínská secesse musí si dobýti tím, že opět vrátí se na základ řemeslné zručnosti, jež jest nezbytným základem všeho umění.

Našim „geniům" tento základ též obyčejně scházíval poslední dobu.

*

Professor A. Pogodin, známý přítel slovanské vzájemnosti a přítel Poláků mezi Rusy, pro něž i místa na universitě varšavské zbaven byl, píše v 3. sešitě petrohradského Lavrinova „Slavjanskij Mir" v „Nových proudech" (Novyja Vé anija) o úspěchu, jehož dosud došla slovanská myšlenka v Rusku. Professor Pogodin pohlíží na tento nový proud pessimisticky. Levé směry radují se, že uměle vzdutý zájem slovanský z roku předlonského pominul. Je to spíše smutným znakem nezralosti kulturní, než potěšitelným vystřízlivěním, praví Pogodin. Liberalismus jest znám svou nenávistí k panslavismu a svým odmítáním slovanských proudů. A zcela nové směry (socialisté) jsou jeho nepřátely. Soc. dem. kandidát poslanectví do 3. dumy N. D. Sokolov vloni pravil na schůzi voličské, že novoslovanský proud vnesl do ruského života „nenávist lidstva", „nenávist národů"; při hlásaných heslech vzájemné slovanské svobody a bratrství prý zpláčou srdce dobrých ruských patriotů — Němců. Předlonská annexe bosenská a z ní vzniklé zápletky byly vodou na mlýn protineoslavismu. Co tu bylo výsměchů, a výtek neoslavistům, jak šeredně pohořeli se svou přízní k Slovanstvu! — Ale přes to professor Pogodin těší se, že nové proudy jsou životny; třeba nesmělé, třeba jen řídkých jednotlivců, ale jsou zde a počínají prokvašovati poznenáhla ruskou společnost. Za příznivé známky nových proudů pokládá: usnesení moskevského sjezdu přírodovědců pozvati na příští sjezd učence ostatních slovanských národů; ovace, jaké připraveny českým a polským učencům na nedávném sjezdě psychiatrů v Petrohradě; živý zájem mezi ruskými umělci, jaký vzbudila přednáška českého básníka Táborského o českém malířství; vznikání slovanských kroužků v různých vyšších školách. Jen ruští slavisté mlčí. Ti se neozývají, jakoby spali. Nejvíce naděje možno skládati v ruské umělce. Ti mohou proniknouce slovanským duchem a krajem, Slovanstvo ruské společnosti přiblížiti líčíce: slovanské krajinky, ornamenty, genry, historické náměty. Už i dnes rádi se motivy slovanské starožitnosti obírají.

*

Polská literatura a společnost má velmi vyvinutý divadelní stroj: tolik stálých divadel, tak hojnou produkci dramatickou, tolik dobrých sil hereckých, takový vývoz těchto sil do ciziny, nemá žádný národ slovanský, menší přirozeně ne, ale ani větší národ ruský nikoliv. Však ani Češi se Polákům v tom ohledu nedorovnají nejen absolutně ale ani relativně nikoliv. Že v Polsku v tom ohledu zavládlo přesycení a přetížení viděti z toho, že vloni musilo býti rozpuštěno několik stálých místních divadel: v Lublíně (operetka!), Kališi, Lomži, Sosnovci, ve Vilně (Młodziejewské) a v Kyjevě (spol. akciová). Mnohé z těchto rozbitých šesti scen klesly na kočovné společnosti. Všecky jsou z Ruska! V Haliči taková města jako Lublín, Kališ, Lomža, Sosnovce by se vůbec neodvážila na samostatné divadlo!

*

Professor Antoni Marylski-Łuszczewski začal ve Varšavě (Gebethner a Wolff) vydávati obsáhlou „Historii włościan (sedláků) w Polsce". Vydal první svazek její od počátku prehistorie až do XIII. věku po Kristu. Přidává se k theorii domorodství a pradávné osedlosti Slovanů na dnešních sídlech jejich až daleko k Rýnu a do Alp. Plémě slovanské rozlišovati se počíná v třetím tisíciletí před Kristem. Poláci seskupili se z porůzných kmenů od Odry až po vrchoviska Dněpru v první polovici prvního tisíciletí po Kristu. Organisace lidu byla rodová (zádružná). V Piastovské době lid byl volný. Teprv v XI. a XII. věku počaly sesílené a zmohutnělé rody jednotlivé ovládat a trápit celé okolí své a tvořit si „poddané." Slovo „kmet" není domácí, ale pochází z lat. „comes" a označovalo původně vyšší hodnost venkovskou. Tedy český výraz původu svému nejvíce přiléhá. Slovo „chłop" značilo co moravsko-české „chlap", muže vůbec, teprv později a už asi v XII. století ustalovati se počalo pro selského venkovana.

*

Pro slavnost 500letého vítězství nad německými křižáky u Grunwaldu složeno už i slavnostní drama s týmže názvem „Grunwald". Práce to Ign. Grabowského, osvědčeného už slavnostně příležitostního dramatika („Sokol", jehož my tvůrcové „Sokolů" dosud nemáme!) — Grunwald je výpravným a hudebním kusem spolu. Hudbu skládá K. Opieński. Drama chystá se na červenec. Slavnosti samy nevypadnou tak okázale, jak zprvu zamýšleno. Poláci haličtí umínili si býti ve svých oslavách národních (protiruských a protiněmeckých) opatrnější, poněvadž tím škodí zbytečně svým bratřím v Německu a v Rusku.

*

Boj proti kabaretům čili jak u nás je nazýváme proti šantánům počala společnost polská. V březnu vydala mládež obrněný protest proti šantánové literatuře otravující společnost politicky i mravně, a lvovští herci chtějící pořádati pro svůj pensijní fond večírek s výstupy, jejž dříve nazývávali „Kabaretem uměleckým", letos i od jména upustili a přezvali jej „kaleidoskopem artistickým" a už z předu protestují proti tomu, aby jejich produkce posuzovány byly podle měřítka obyčejných kabaretů. — Z Prahy jsme dosud takových protestů

nečetli Ta se trpělivě svými šantány otravuje dál a literatura šantánová je čím dál smělejší a surovější. A z Prahy se to smetí zasílá i na venkov a venkov opičí se po Praze!

*

Do národní historiografie polské přinesl Walery Przyborowski v nově vydaném (Varšava, Sadowski) díle svém „Příčiny úpadku Polsky" nový názor odporující jak škole Lelewelově, tak škole krakovské, tak všeobecné lidové tradici. Lidová tradice, počínajíc od prvního dělení, všecku vinu svádí na carevnu Kateřinu II a na Moskaly. Lelewel první obrátil zřetel ku vnitřním příčinám a viděl je v odstupu Polsky od prvotního slovanského demokratismu, který ještě za Boleslavů byl živým a činorodým: byla to organisace národa na obcích a obce na rodinách zbudované. Lelewelova theorie dovedla pak k messianismu, který po roce 1831 v Polsce viděl zvláštní veliké poslání všeevropské. Škola krakovská (historická), vzniknuvší po roce 1863, počala hlouběji zpytovati ledví a srdce generací polských. A Bobrzyński v „Dějinách Polsky" dal výraz tomuto názoru školy krakovské, svaděje všecku vinu smutných konců na anarchii a nedostatek organisačního smyslu a discipliny v národě polském. Škola krakovská odmítá výtky demokratův (i socialních demokratů), že bylo to porobení lidu polského, útisk měst, šlechtická vláda, která přivedla Polsku k úpadku. Tytéž zjevy vidíme prý i jinde. A přece nevedly k týmže koncům, protože vyvinula se všude mocná ústřední vláda, jen v Polsce jí nebylo! Professor Przyborowski pak v nynějším díle svém přidává ke všem těmto osvětlením ještě nové: ani šlechta, ani obezvládnění měst a lidu, ani odstup od rodinné obecní organisace, ani sousedé nejsou vinni, ale nešikovnost vůdců polských. Polska měla i roku 1831 a 1863 neslýchanou obětovnost občanů svých, měla dostatečné zásoby zbraně, lidí i peněz, ale neměla schopných vůdců. Před soud dějin třeba jest postaviti Poniatowského za rok 1792 a Kościuszko za porážku Maciejowickou. Neměli jsme vůdcův ani 1768, ani 1794, ani 1809 ani 1831. A proto Polska nepadla jednou, ale čtyrykrát, vždy, kdykoliv chopila se zbraně. Podle všech ostatních podmínek mohla dobýti vítězství, ale prohrávala, protože neměla vůdce.

Przyborowski míní, že dosavadní filosofie dějin historické školy krakovské rodila jen pessimismus v národě: národ podle ní upadl, že byl sám v sobě sražen. Třeba se od tohoto pessimismu odvrátiti. Třeba národu vlíti potěchu a důvěru v sebe sama, aby neztrácel naděje v příští doby. Ale tendence v historii! A ještě tak problematická!

*

O sborníku šesti prací D. S. Merežkovského vydaných pod titulem »Nemocné Rusko« (»Boljnaja Rossija«) praví v »Mosk. Týdenníku« Vl. Polivanov: »Pěkný titul! Ano, jistě Rusko je nemocno, řekneš si čta tento titul. Rusko je tedy nemocno, ale nemocen je i Merežkovský, řekneš, pročta knihu do konce«. Vytýká Merežkovskému zvláště jeho mlhavost zásad filosoficko-náboženských, neurčitost a nerozhodnost jejich. A stejný jest i v esthetice. Merežkovský krásně píše a hovoří,

dokud analysuje, ale jak má přijíti synthese, je v koncích, neví, co by pověděl. Staví tu jmenovitě Solovjeva proti Merežkovskému, s jeho pevným zřetelným ideálem pravdy a Krista, kdežto u Merežkovského Antichrist je sice životní a věrný, ale Kristus jeho je neurčitý rozplývavý obraz bez života.

*

V témže listě kritik a filosof V. Rozanov píše o ruské povaze a literatuře z ní vyrostlé. Zdá se mu, že všude a vždy vyléza na povrch hravost, přesládlost, snivost. Nic vedle sebe skutečného nestrpí, nemá pro to smysl. »Zdá se mně, že takového hluboce anarchistického zjevu jak ruská společnost, či vůbec ruský člověk, nebylo ještě na zemi. My všichni jsme apolitičtí (nepol.), vněstátní. Co je to... je to božské, je to ďábelské... nedomyslíš se. Puškin v jedné básni (Nad výmyslem svým se slzami zalévám) vyrazil bytnost té ruské hravosti, jakožto nějakého sladkého nicnedělání, ale za to vysoko uměleckého. Duši dám za ruského umělce-anarchistu, protože nic milejšího, duševnějšího a v jistém ohledu i hlubšího nad něho neznám. Tu jsem došel k nejtenšímu kořínku ruské literatury, na němž ona celá a vesměs vyrostla. Její kořen, její podstata v tom: 1. jsme hluboce apolitičtí, 2. protože jsme hluboce vnitrní. Toť následek i příčina, toť vypouklost i vydutost jednoho zrcadla.

Stát toť vněšnost. — Nemá duše. Jako skutečná literatura (»svaté dílo«) jest přirozeně nepolitická, tak skutečný stát je vně intimní, drsný, pánovitý, suchý a kde třeba i nelítostný (shání daně). Stát toť voják. To je vrchol jeho.

Společnost, národ, lid, toť vlastní bytí, básník. Mohou-li se obejmouti? Nikdy, leda náhodou.

Byla válka vlastenecká (napoleonská). Rok. Tu se objali. Minul rok a plili po sobě. Žukovský psal ještě s nadšením o státě. Ale Puškin už ostřil si své ostroty. Pak přišel Lermontov (Miluji otčinu, ale divnou láskou...) Pak Gogol s »Mrtvými dušemi«... Rozešli se. A 19. věk byl věkem vítězství literatury a ruské společnosti nad státností. Vítězství neslýchaného, ohlušujícího. Zvítězila i proto, že byla »ponížena a uražena«, zvítězila trpitelka nad trapičem... Jak důkladně zvítězil Ukřižovaný nad starým zákonem a nad pohanstvím svou trnovou korunou, tak v takové míře ruská literatura a poesie ve všech směrech a do hloubi pozřela ruskou státnost... Ztrávila formu, drsnost i exekutivu, bez nichž není státu. Napřed poesie, potom román, dlouhý a složitý jako život. A státnost rozhodně klesla; jakoby se schovala, zastyděvši se sebe samé.

Tato snivost, hloubavost, přecitlivělost, nekritičnost, ale věčná se vším nespokojenost, tato stálá snaha jen a jen si hrát, vše lehko, sladko brát, uhýbat tvrdému přísnému, disciplině a práci, toť podle Rozanova hřích ruské literatury, a ovšem i hřích ruské povahy samé, škodící všemu národu.

*

Zemřeli: 7. března Kiril Vinkentjevič Lemoch, ruský malíř a esthetik. — 4. dubna Fr. Štolba, redaktor a vydavatel Časopisu pro průmysl chemický, starší bratr dramatika Jos. Štolby, prof. české techniky v Praze, odborný učenec a spisovatel chemický. — 21. dubna Dr. Zdeněk Strobach (* 1850), předseda družstva »Národní Politiky«, právnický spisovatel a politik český.

Rozhled hospodářsko-socialní.

»Korrespondenční bureau« rakouské telegrafovalo tentokrát do ciziny, že »Živnostenská banka« vyloživší k úpisu za nových 10 milionů korun akcií (ze 40 na 50 milionů), v několika dnech je měla dvojnásobně upsány. Je to tedy doznaná kapitálová vyspělost česká. Ale přes to nám ještě málo pomahá. Celkový roční obrat Živnostenské banky vloni činil 17.402 miliony korun, roku 1892 byl obrat roční jen 1944 milionů korun. Vkladů měla banka vloni 106 milionů korun na 51.081 knížkách. Poněvadž pak letos čeká vkladů přes 120 mil. korun, musila kapitál zvýšiti, protože podle stanov by směla vklady při 40 mil. korun svého akciového kapitálu přijímati jen do výše 120 milionů korun a co přes to by přišlo, musila by odmítnouti. Tedy rozšiřuje se peněžní a spořitelní ústav vlastně a nikoliv ústav, jenž chce nové velké věci podnikati.

Ale i podniká! Za dobu svého trvání založila nebo přetvořila a financovala Živnostenská banka 17 průmyslových ústavů se základním kapitálem 54·7 milionů korun. Že všecky ty podniky nejsou naše, aspoň zcela naše nikoliv, viděti z poslední valné hromady akciové Daňkovy strojírny pražské. Živnostenská banka propadla se svým kandidátem do správní rady, Němci si svou většinou odvolili svého kandidáta. A to je nejprvnější a největší podnik, ovšem že v počátcích české banky i německou úvěrní spolufinancovaný.

Jinak však přichází stále zpráva za zprávou, jak tu či tam usadil se nový závod německý — a obyčejně teď to bývají říšsko-německé závody. A povstávají tak závody veliké a silné, jež bude těžko kdysi zdolávat a soupeře proti nim stavět. Což nám to tedy pomůže umíme-li sbírat a střádat kapitál, když jím neumíme ještě pracovat!

*

Na poli finančně spořitelním budeme se moci co nevidět znovu uplatniti. Vláda po mnohých peripetiích dostala od obou sněmoven schválenou půjčku nejen 182 milionů, jak zprvu žádala, ale 220 milionů korun. A zadá je opět prostřednictvím spořitelny poštovní všem bankám říše, tedy i pražské budou zase rozprodávat renty státní nové půjčky, jako v lednu. Ministr financí stojí o to, aby renty státní

se rozcházely až do rukou nejdrobnějších věřitelů, tak jako je to ve Francii. Uleví a usnadní co nejvíce manipulaci s kupony, každá pošta vyplatí úroky. Ba hodlá zavésti místo rent i přímé dlužní státní knihy, jak je zavedla Francie a Anglie a zavádí i Německo. Ten totiž, kdo si chce koupit státní rentu, nedostane papír, ale zapíše se do knihy věřitelů, úředně vedené, a státu vyplatí, co by renta obnášela. Stát ho vede pak jako svého věřitele a úroky mu vyplácí. Ovšem vypovědět státu dluh a dáti se vymazat, je pak spojeno s většími obtížemi než prodat rentu. Bude to více vhodné pro ty ústavy a osobnosti, které dnes dávají si renty státní připisovat tak zvanou vinkulací. Pro drobné úspory soukromé se těžkopadné zápisy takové nehodí ani nepřipustí. Pro stát má to výhodu velkou, neboť co je v knihách, s tím se nemohou provádět nikdy nijaké spekulace.

*

Jakožto účinek lonských a letošich štvanic německo-nacionálních proti vídeňským Čechům vyličuje vídeňská korrespondence česko-konserv. „Centrum“ nebývalé semknutí, sesílení a probuzení českého živlu ve Vídni. Důkazem toho jest hospodářsko-peněžní zmohutnění devíti českých peněžních ústavů ve Vídni roku 1909. Přibylo jim podílův o 188 710 K (698.622 K celkem), reservní fondy vzrostly o 32.511 K (obnášejí 84.270 K); výpůjčky vzrostly o 3,681.000 K (na 6,536.594 K), vklady vzrostly o 1,383.013 K (na 3,021.132 K), členů přibylo 656 (celkem jest jich v devíti záložnách vídeňských 3987). Celkový lonský obrat peněžní byl o 39 mil. korun větší než roku 1908, dostoupil totiž výše 87,654.270 K. A bankovní filialky české dosáhly vloni ve Vídni obratu 11 tisíc milionů korun. To jest velmi dobrý výsledek pronásledování Čechů dolnorakouských a nejlepší odpověď na útoky proti nim!

*

„Slovenec“ (85) přináší historii a vylíčení ruchu a organisace křesťansko-socialní v Charvatsku. Křesťansko-socialní ruch počal sice už před 12 lety v charvatském dělnictvu, ale budil k životu jen slabé místní politické spolky, jež se brzy rozpadaly. Odborového sdružování, jež dává dělnickému ruchu teprve pevný základ, nebylo. Teprv koncem roku 1908 po dlouhých průtazích a překážkách se strany vlády ustaven „charvatský křesťansko-socialní svaz“ („Hrvatski Kršćanski Radnički Savez“ — 24. dubna měl druhý výroční sjezd svůj), který jest ústředím nepolitických a odborových organisací. „Svaz“ svým členům skýtá: podporu nemocenskou a výpomoc v nouzi, sprostředkuje práci, zařizuje kurs vzdělavací, dává právní poradu a pomoc. Sídlo svazu je Záhřeb, filialky jsou dosud jen v Osjeku, Mitrovici, Křiževcích, Karlovicích, Jelení, Samoboru, Bělovaru a Požeze. V těchto devíti skupinách sdruženo jest na 2000 členů. Zakládají se skupiny v Brodě, Varaždíně, Gospići a j. Vloni na příspěvcích složeno 11.229 K, podpory vydáno v nemoci 4451½ K. Před čtyřmi lety v Záhřebě založeno družstvo „záloženskoúsporní“ (Raiffeisenka). Členové musí týdně uložiti 25 h. Dosud složeno

úspor členských 30.000 K. Orgánem je týdenník „Glas Naroda“, vycházející už desátý rok.

*

V národě, který v poslední čas zplodil celou filosofii odříkání a abstinence (Dra. Lutoslawského), zplodil sektu odříkání a prostého života (Mariavity), tento národ, národ polský mezi kněžstvem katolickým má spolek abstinentů pouze v německé části Polsky, v Poznaňsku. Za 10 let trvání získal spolek polských kněží abstinentů 53 kněží a 24 kleriků. V Německu spolky abstinentů mají (koncem 1909) členů úhrnem 98.270 dospělých mužů a 22.889 mladíků. V tom nejsou započteni členové vegetářských a jiných pod. spolků, které rovněž zdržují se opoje. I s těmito vzrostl by počet všech mužů zásadně opojného nepijících na čtvrt milionu, čili tvoří 0.75% všech mužů a všech nad 14 let starých mužů asi $1^1/_4$%. Přece jen malý effekt!

Abstinentismus u nás v národě českém teprv nemá kořenů, ač se pilně už několik let literárně proň agituje. A měli bychom my zvláště potřebu ostřízlivění. Náležíme mezi rak. národy v Čechách nejvíc piva a na Moravě nejvíce kořalky pijící. Včasně proto přichází se svým pijáckým asylem mladý kněz Bedřich Konařík, hodlaje první takový asyl v říši naší postaviti ze soukromé sbírky na sev. úpatí Radhoště — v blízkosti kořalkou nejvíce zamořeného koutu moravského: Valašska a Ostravska.

*

Jak a proč vstoupají ceny?! Na londýnské burse poslední dobu mají oblíbený artikl spekulační: kaučuk. Dříve si podniků kaučuk dobývajících nikdo nevšímal, ale letos vzbudili pro ně podivný zájem. Akcie společností kaučukových vstouply nebývalou měrou, podniky cenu zestonásobily. Jistý podnikatel koupiv díl lesu kaučukonosného za 500 liber št. (12.000 korun), prodal jej za 320.000 liber čili 640krát dráže. Akcie „anglomalajské společnosti“ skočily ze 150.000 liber na $2^1/_2$ milionů liber čili 17krát. Kapitál „Lingg's Plantations“ zvýšen z 90.000 liber na 2·7 milionů liber, tedy 30krát. Jiná společnost z 50.000 liber skočila na 1·5 milionů liber. Lidé nemajetní stávali se bohatými — přes noc, bez svého přičinění. Toto bohatství ovšem někdo bude musit složit. Nezničen žádný závod, žádný průmysl, na jehož mrtvole by kořistily kaučukové podniky. Ale prostě, levně a lacino dobývané zboží tak zvýší se v ceně své, že zvýšení toto bude stačit na úhradu tohoto uměle nadělaného papírového bohatství. A tak to jednou jde s tím, podruhé s oním zbožím. A všecko se tímto zvyšováním ceny akcií postupně zdražuje. Kde ve výrobě je akciové podnikání směrodatným a jediným (železo a jiné kovy, doly a pod.) tu takovéto vstoupání akcií znamená trvalé vykořisťování publika i dělnictva. — Theorie to, již dávno hlásají nepřátelé akciového podnikání (brněnský prům. bar. Offermann), vyvyšujíce podnikání osobní jako mravnější a hospodárnější.

V „Živě“ prof. Dr. B. Němec uvádí schopnost našich pryšcovitých rostlin dávati kaučuk. Kaučuk dobývá se z mléka tropických

rostlin „Hevea brasiliensis“, „Kicksia elastica“ a mexického „Guayule“. Celá rostlina dává hevea asi 0·30% své sušiny kaučuku, kicksia asi 0·25%, guayule asi 10%. Toto jest tedy ohromně bohato na kaučuk, ale přes to hlavními rostlinami gummovými slouží ony první dvě. Naše pryšcovité pak dávají kaučuku: pryšec chvojka 0·27% celé sušiny, Sonchus oleracea jen asi 0·17%, ale za to locika prutnatá až 0·5%, tedy dvakrát tolik co kicksia. Z této lociky dal by se tedy i u nás kaučuk dobývati. Z hektaru sklizné locikové dobyli bychom asi 20 *kg* kaučuku. To jest ovšem málo, protože locika jest oproti tropické hevei a kicksii příliš drobnou rostlinkou. Musila by se tedy kulturou vypěstovati tak, aby zvětšila objem svůj a rozhojnila lepkavost šťávy své, aby se mohla státi rostlinou průmyslovou. Byla by to velká výhoda, ježto takto v divokém stavu locika jako všecky pryšcovité milují suchopáry, místa, jež se jinak nekultivují.

*

Ve „Statistische Monatschrift“ pokouší se Dr. Hugo Forcher zaplašiti známou stížnost, že zločinnosti přibývá, mravnosti a kázně ubývá ve společnosti naší. Podle něho právě opak jest pravdou, jíž statistika kriminalistická vysvědčuje. Na 100.000 obyvatel připadlo r. 1880 ještě 219 zločinců, r. 1890 už jen 181 a 1900 zas 192: ale toto náhodné zvýšení dalšími roky už opět vyrovnáno. Roku 1876 bylo na příklad zločinců odsouzených na 100 000 obyvatel 217 a roku 1905 jen 188. Nejvyšší procento má rok 1877 (225) v celém třicetiletí 1875—1905. Leta poslední vesměs vykazují minima zločinnosti. Také jednotlivé druhy zločinu vykazují klesání a úbytek: krádež, nejhojnější zločin, klesla, a ježto náš zastaralý zákonník zde zločinů přidělává zastaralým určením, klesla by ještě více, kdyby měřítko faktické dnes bylo takové jako před 30 lety ještě bylo. Neklesl valně zločin těžkého ublížení na těle. A to asi proto, že nekleslo požívání opojných nápoju. Klesla hojnost vražd a vražd novorozeňátek: maximum bylo r. 1880: 1·5 a 0·9 na 100 000, minimum pak v r. 1905, totiž 0·5 a 0·3. Obojí zločin tedy o třetinu se ztenčil. Zde ovšem bylo by podotknouti, že vraždu novorozeňátek dnešni poroty velmi zhusta pardonují a Dr. Forcher nepodal výkazu obžalovaných, ale odsouzených. Ovšem i samy obžaloby klesají, ale počet odsouzených klesl více. Dříve osvobozována sotva pětina, dnes přes polovici. Kromě toho vzrostl jiný zločin proti dítkám. V průměru tříletí pro vraždu dítěte odsouzeno

	žalováno	odsouzeno	pro vyhnání plodu	pro odložení dítka
1878—1880	148 osob	121 osob	21 osob	37 osob
1888—1890	137 „	96 „	34 „	29 „
1898—1900	146 „	72 „	72 „	27 „
1905—1907	100 „	46 „	114 „	21 „

Provinění proti dítku trestaných, shrneme-li tyto tři zjevy v jedno, dává v oněch tříletích toto pořadí: 179, 159, 171, 181. Absolutně tedy tyto zločiny neklesly. Klesly za to poměrně k počtu obyvatelstva, ale jen u porovnání s tříletím prvním, nikoliv oproti letům 1888—1890! — Za to rozhojnily se zločiny: násilí na úředních osobách a zlovolné

poškození cizího majetku. Ale zvýšení se nám tu vysvětlí snadno považíme-li, co tu nových případů přinášejí stále stávky — a jiné zjevy socialního a politického života.

Také počet přečinů velmi se ztenčil. Bylo pro přečiny odsouzeno r. 1880 ještě 869 osob ze 100.000, a 1905 už jen 535 osob. Jediným povážlivým zjevem jest zločinnost nedospělých. Ta vzrůstá. Na 100.000 nedospělých připadlo 1880 odsouzených zločinů 24, roku 1890 už 29 a 1900 dokonce 48! Tu je tedy za dvacet let dokonce zdvojnásobení počtu. Ve všeobecné zločinnosti se však přece ještě tato zločinnost nedospělých ztrácí jako zjev malé váhy.

*

Z dopisů mezi Bakuninem, známým anarchistou, idealistou ruským, a mezi francouzskou spisovatelkou Georges Sandovou, přináší professor Vl. Karenin zajímavou podrobnost k charakteristice Marxově. Marx se s Bakuninem nepohodl v r. 1848 a v polemice s ním, když Bakunin už byl uvězněn, použil i pomluvy, napsav, že ví od Georges Sandové, že Bakunin je tajný agent ruské vlády a že zavinil zatčení nešťastných polských vlastenců. Georges Sandová se tehdy však Bakunina ujala, a donutila Marxe otisknouti, že všecky zprávy o Bakuninovi jsou vylhány a není v nich ani stínu pravdy, že nikdy nechovala ani nejmenší nedůvěry k němu, nikdy o jeho čisté povaze nepochybovala a má úctu k jeho velikodušnému přesvědčení. Byla rozhněvána, že Marx užívá v boji svém tak nízkých prostředků. — Stoupenci Marxovi jsou podle toho tedy dědičně zatíženi!

*

Civilisace jest prý v nebezpečenství, zněl pokřik Gerardův v „The Hibbert Journal" (1908). Přílišná specialisace a vášeň rovnostní napadají a ubíjejí každý způsob superiority. Demokracie vítězí, a nic prý méně demokratického než genius. Neseskupí-li se — míní Gerard — vyšší lidé proti rostoucí prostřednosti, nevytvoří-li aristokracii intelligence, citův a mravů, je civilisace ztracena. Stewart v témže listě (1909) jest méně pessimistický. Doznává: ano, současný svět francouzský, anglický, německý je všední, nízký, ale byl snad jindy méně všední? Zdá se, že ne, ač-li nestavíme s Gerardem elitu předešlé generace proti dnešnímu davu. Pomísení tříd dalo elitě více pocítiti prostřednost davu; za to však demokracie sotva zrozená nezdá se býti zodpovědna. Vskutku jest prý podivno, že galantní a úslužný člověk, který má stále v ústech Terencovo „homo sum", dívá se tak zlým okem na pokrok demokracie. Stewartovi není jisto, že specialisace víc a více vítězí, a ještě méně je přesvědčen, že specialisace jest ovocem demokracie. Dělník dnes žádá méně pracovních hodin, aby se odspecialisoval! Jednotvárnost nízkého a všedního hrůzou plní Gerarda, a on črtá hrozivý obraz nudy a omrzelosti, který vystupuje z lidových čtvrtí. Ale není nuda a omrzelost domovem i v nejkrásnějších domech a v paláci královském? A pozbyl-li velký svět vší iniciativy, je to vinou demokracie? Moc prý se dnes milují peníze, a Gerard naříká, že vysoké třídy sestupují tu na úroveň obyčejného lidu. Pravda, peníze jsou dnes člověku vším, a že i vyšší

svět není tu lepším davu, zda neukazuje to, že i elita je přístupna týmž pokušením jako všední člověk? Opravdová elita děkuje svou hodnotu něčemu jinému, především tomu, že věnuje se cele své práci. A co ostatně byl by výsledek oné aristokracie, o níž Gerard sní? Každé vědomé vstoupení do nějaké privilegované kategorie „značí jistou ztrátu ze své vlastní spirituelní hodnoty.“ Egoistní klika fariseů by z toho všeho asi vyrostla! Vysoké mravní vzdělání jest ovšem velikým dobrem, ale Gerard sám podotýká, že tento nejvyšší rozdíl se velmi rychle ztrácí, a to vinou těch, jimž se tohoto vzdělání dostalo. Ostatně co naříkati nad úpadkem aristokracie? Tím tu ničeho nezadržíme a nezměníme. V demokratické společnosti nebudou již jako kdysi ve společnosti aristokratické dnes nejlepší vždy zaujímati prvé místo, ale vždy budou působiti jako kvas evangelia. Ať již běží o náboženství, mravnost nebo literaturu, heslo pravého genia bude: jsem uprostřed vás jako ten, kdo slouží. Gerard dle Stewarta nezná dvou bytných pravd: 1. Vždy v davu bylo jisté kvašení mravnosti a kultury. 2. Tato aristokracie, již by Gerard rád vytvořil, se rekrutuje stále z důli, postupným odvšedňováním všedního.

*

Pojištění tuberkulosní. Některé životní pojišťovny cizozemské zařizují se na pojištění pro případ tuberkulosy. Tak švedská společnost pro lidové pojištění „Trygg“ ve Štokholmě zavedla na zkoušku toto odvětví roku 1908 a připojila je k pojištění lidovému. Kdo je totiž v lidovém pojištění, může si připláceti týdně 5—15 oerů (našich 7—20 h), aby si pojistil 500 švedských korun (= 1·32 K) a více pro případ onemocnění tuberkulosou. Onemocní-li pojištěnec plicní chorobou, dostane *a)* 250 švedských korun buď hotově nebo za tutéž sumu dostane zaopatření v sanatoriu. Obnos ten se ovšem považuje za zálohu a odečte se v pojistce od celkové pojištěné jistiny. *b)* Pojištěnec jest osvobozen od placení premií za celé nemoci. Je-li pojištěnec lékařem prohlédnut, obnáší doba čekací rok, není-li lékařské prohlídky, trvá dva roky.

Hollandská všeobecná pojišťovna životní a nemocenská pojišťuje pro případ tuberkulosy od února 1909. Kdo jest pojištěn na život, může si připlatit 2·50 zlatých (= 1·98 K) hollandských do 30. roku a 1·50 zl. hol. po 30. roce, aby obdržel na léčení tuberkulosy 100 zl. Tento obnos nesmí převyšovat 150 zl. při pojištění na 300—1000 zl. a 250 zl. při pojištění kapitálu přes 1000 zl. Peníze na léčení vyplacené jsou jen zálohou, strhnou se pojištěnci v celém obnosu, zemře-li před terminem; přežije-li však pojištěnec stanovený termin, odečte se mu polovice vyplacené zálohy z pojištěného kapitálu. Čekací doba jest rok. Má-li se tento druh pojištění ujati a rozšířiti, je třeba právě tak, jako u každého jiného odvětví nového, aby byl po ruce spolehlivý statistický material, jenž by snížil zatím vysoké premie, a aby lidé dědičně zatížení byli ve vyšším risiku zařazeni.

Pojištění bez lékařské prohlídky. V německém socialním i soukromém pojištění zakořeňuje se značná antipathie proti lékařům. Příčinu dlužno hledati v tom, že lékaři sahali v boji za zlepšení svých

poměrů ke zbraním často neočekávaným. Proto chtějí odpověděti mnohé pojišťovny na stávku lékařů ve službách pojišťoven vyloučením lékařů z pojištění vůbec, a připravují si již tarify nové na pojištění bez lékařské prohlídky. Pojišťovny nabyly totiž i zkušenosti, že prohlídka lékařská nemá významu přes dva roky, a že tedy výlohy s lékařskou prohlídkou spojené sotva se vyváží výhodami, jež se od lékařské prohlídky očekávají. *K.*

*

V anglické revue »Nineteenth Century« (březen 1910) Sir Frederick Treves stěžuje si, že moderní člověk ztrácí »zručnost« rukou svých. My už jsme daleko za divochy nejen dnešními, ale i za divochy z doby kamenné co do užívání zraku a sluchu svého a rychlosti nohou svých. Ale pomalu také ztrácíme to krásné vývojové dědictví po předcích svých, zručnost rukou svých. Lidská bytost místo dalšího pokroku, upadá. Dnes všecky práce dělá stroj: přede, šije, řeže, boty dělá — a to nejen některé těžší části, ale všecko až do nejmenších podrobností. Jaká to dříve musila býti jemnost prstů při předení, při šití a vyšívání. Dnes na vedení stroje není potřeba ani jemnosti prstů, často ani velká intelligence nikoli. Tisíce a tisíce prací dnes dělají stroje, jindy je musily vykonávati ruce. A z jakou zručností! Toho všeho není třeba dnes. Ba dnes se člověk opravdu muže ptáti, nač ještě má ty ruce své. Na práci jeho už by mu stačily i nemotorné pahýle nějaké.

*

Z Ameriky nám dochází co chvíle zvěst o nějakém nevídaném úspěchu hospodářství polního nebo zahradního. Amerika stále zkoumá a zkouší nespokojujíc se se zděděnou technikou a kulturou. Nově ohlašuje předseda osadní a zavedňovací kanadské společnosti C. W. Peterson, že nejvydatnějšího vzrůstu a výnosu plodiny (vyjma u obilí) se docílí, když se uměle zalévá. Ne déšť a přirozená vláha, ale zaléváním docílená vláha je nejúspěšnější. Přivádí i ráj z Bible na paměť, že se praví, že vše tam bylo zavlažováno. Tedy nepršelo, ale uměle se tam zavlažovalo. A umělým zavlažováním tvrdí, možno dosáhnouti ohromných, nevídaných úspěchů v zemědělství. Proto prý už i konstatováno, že nejplodnější pudy v Americe leží na 100. poledníku, jenž má nejméně srážek a nutno tam zavlažovati!

Školství.

Neexistující už zatím výnos brněnské konsistoře o Novákově české literatuře vyzval protest spolku středoškolských profesorů. Protest je velmi sebevědomě a směle koncipován. Staví se na právo a svobodu středoškolského učitelstva, jež beztoho se pohybuje jen v mezích dozorčími úřady vyměřených. A brání knihu, že básnika Machara nemožno v moderní literatuře pominouti, že tudíž není na místě jeho jméno a dílo potlačovat v učebnici středoškolské.

Jednou už jsme citovali něčí mínění, nějakého ruského autora — že spisovatelé, kteří přijdou do školských čítanek, jsou tím navždy už před mládeží zabiti a znechuceni. Koho člověk jednou musil čísti a rozbírati školometsky v čítance, toho že už má nadosmrti dosti a nikdy ho ten autor nezvábí a nikdy mu tudíž také neuškodí a nesvede ho, kdyby byl sebe větší revolucionář.

Podle toho snad třeba opravdu blahořečit osud za to, že Machar přišel do školní čítanky — bude tím i se svou reputací pochován? Naše staré Jirečkovské čítanky literarní — ty opravdu autora ubíjely — bude tu krásnou vlastnost míti i Novákova kniha?

*

Ministerstvo, jemuž podřízeny školy průmyslové, vydalo všem ředitelstvům průmyslových a odborných škol výnos, jímž dovoluje jim přijímati za řádné posluchačky i dívky s patřičným předběžným vzděláním. Ač se mnohé živnostenské spolky i obchodní komory vyslovily proti průmyslovému studiu dívek, ministerstvo myslí, že třeba vyhověti duchu a potřebě doby, jež nutíc ženu k samostatnému povolání nezbytně žádá i pro ni co nejhojnější rozmanitost volby odborů podle vloh a schopností. Nepochybuje ministerstvo ostatně, že dívky v mnohých odborech průmyslových budou na svém místě a že budou ochotně od zaměstnavatelů přibírány. Nařizuje také ministr koedukaci a úplnou rovnoprávnost obou pohlaví ve škole. Ubohé dívky!

*

„Paedagogické Rozhledy“ uvádějí (Dr. Edv. Beneš) v 6. a 7. svazku nové názory francouzských pokrokových paedagogův o laické škole. Opravdoví paedagogové francouzští mají už toho dravého protiklerikalismu po krk. Praví, že volní myslitelé bojují sic proti církvi, ale mají všecky její vady a nectnosti; jdou týmiž cestami obracet věřících, jakými chodí klerikálové obracet nevěřících. Hlásají všemohoucnost a neomylnost idealu antiklerikalního, jak to činili klerikálové i se svým. (NB. Autor český slova klerikál užívá výlučne o věřících, o náboženských lidech!) Rozvážní pokrokovci chtějí proto reformovat laickou školu, odstranit z ní tento klerikalismus nevěry a volné myšlenky. Žádné dogmatářství, ani náboženské ani volnomyšlenkové — ale má-li škola býti semeništěm individualního štěstí, štěstí toho lze dosíci na prvním místě svobodou, a svobodě nelze učiti dogmatářstvím, tyranií, nesnášenlivostí a svárem. Jen klidnou a sná-

šelivou úvahou, zkoumáním a rozvážným debattováním lze připravovat děti na budoucí jejich volný rozvoj podle jejich citů, snah a sklonností.

Dnešní škola francouzská (laická), vyšlá ze zákonů r. 1882 autoritativně prohlašuje, že bůh existuje. Noví kritikové se staví proti této autoritativnosti. Ale zároveň odporují těm, kteří chtějí, aby škola prohlašovala, že bůh neexistuje. Nejsou proto, aby škola rvala ze srdcí ideu boha, ale ani aby ji do srdcí přímo vštěpovala. Náboženství a idey jeho jsou jev psychologický a historický. Bude vždy existovati a škoda práce, jež se věnuje na jeho vykořenění a udušení. A když naříkáme na náboženskou školu, že znásilňuje děti atheistů, jak může některá škola míti pak právo, aby znásilňovala děti katolíků, protestantů, židů? A je to jedno ať se to činí přímo, či nepřímo, hlásáním totiž ideí filosofických tomu či onomu náboženství protivných.

Třeba hledati střední cestu, jež by byla ke všemu spravedlivou. Pro myslícího člověka doby moderní není rozhodujícím prostě věřiti nebo nevěřiti v existenci boží. Dnes každý člověk chce a má chtíti, svým vlastním zkoumáním a svobodným rozhodnutím dojíti k jednomu nebo druhému poznatku, srovnati jej s vědeckým bádáním, zaříditi život svůj a jednati podle něho. A škola má lidi uschopniti k tomuto zkoumání a rozhodnutí: neplniti hlavy dítek dogmaty ani positivními ani negativními, ale činiti je přístupny tolerantnímu úsudku. Škola tedy musí problémy náboženské historicky vysvětliti; o ideích, jako je idea boží, diskutovati, netvrdíc ani ano ani ne; ničiti předem představ náboženských ani jich nevštěpovati. Jinak bude to vždy nesprávné jednání, jež vede k znásilňování, bude vždy rozpor mezi školou a rodinou. Krátce náboženství se musí do školy znovu uvésti, musí býti školním předmětem ve všech svých hlavních a charakteristických pojmech, aby všichni přívrženci všech systemů nabyli tu vysvětlení svých problemů, vysvětlení historické a pojmové. Náboženská kritika má děti uschopniti pro svobodné příští rozhodování, aby každé dítě dospěvši mohlo jíti za svými schopnostmi a náklonnostmi duševními, mohlo jíti cestou, jež nejlépe povede k osobnímu štěstí.

Tedy náboženství do školy — ale pouze srovnávací vědu náboženskou, nikoliv jedno určité náboženství, nikoliv praktiku náboženskou, ale theorii. Toť požadavek nových kritiků školy laické ve Francii.

Jen že takovouto methodou vyhoví zase jen jedné vrstvě — sobě rovným, lhostejným a klidným. Náboženský člověk takovou methodou dítky své vésti nestrpí, a protináboženský fanatik rovněž ne. Věřícímu je proti mysli lhostejná a bezcitná řeč o Bohu a božských věcech, zuřivému nevěrci zase každá i klidná zmínka o nich je protivna. Kolik vrstev, tolik druhů škol! Autor Rozhledů Paed. zdá se rovněž nesouhlasiti s francouzskými kritiky, ale rozbor ponechal na příště.

*

Otázka reciprocity záhřebské university dosud přes všecko naléhání s obou stran není vyřízena. Nedávno pravil charv. ministr kultu Dr. Amruš deputaci dalmatských akademiků, kteří u něho byli v té věci, že co je na charvatské vládě, všecko učiní, ale doháněti

vládu vídeňskou, aby vyřízení uspíšila že nemůže, k tomu že nemá práva. Ať sami jako poddaní rakouští a poslanci jihoslovanští ve Vídni se o to zasadí u vlády vídeňské. Vídeň ovšem nerada by reciprocitu povolila, ač ji už mnohokrát přislíbila, neboť jihoslovanští akademici na universitách rakouských naučí se přesně aspoň té nezbytné němčině, chodíť ponejvíce do Št. Hradce a do Vídně. V Záhřebě by se jí nenaučili!

*

Před rokem ustavený v Petrohradě spolek „Ruské Zrno“ vzal si za úkol pečovati o vzdělání ruského mužika a povznesení venkova. Posýlá tedy horlivé mladé lidi z venkova do učení. Posláni dosud dva mladíci a jedna slečna na Moravu, všichni tři už s předběžným hosp. vzděláním; poslal několik mladíků do českých osad na Volyni, několik do Slavonie na poznání pokrokového včelaření a hedvábnictví jihoslovanského, a několik do Bulharska na vyučenou zahradnictví. Podobným způsobem nasazují vzdělání ve venkovském lidu i Poláci, jejichž kroužky selské z království též už několik hochů na Moravě umístily do selského učení. Ostatní slovanské národy přišly teprve po Srbech. Řemeslné učně prostým obvyklým způsobem posýlají k nám, do Vídně, Pešti, Hradce a jiných měst vedle Srbů i Charvaté, Slováci, Poláci a Rusíni. Poláci často však i stipendisty vysýlají, čili vyučené už domácí lidi na zkušenou, stejně jako theoretické i praktické stipendisty pravidelně do ciziny vysýlává Srbsko. Bulharsko a ovšem i jiné silnější nebo pokročilejší státy: Rusko, Uhry, samo Rakousko, ba i Francie, Anglie. Je to nejlepší cesta učení podle vzoru, na místě novém, pokročilejším.

*

O sebevraždách žákovských rozhovořily se hojně i ruské časopisy, bylo jich tuto zimu v Rusku také bez počtu. Ruská mládež v tom ohledu je snad i „nejpokročilejší“! V „Ruském Slově“ moskevském praví Petrov, že vinu nese ne škola — ani mu nenapadne školu obviňovat, ale rodina a společnost. Společnost se svým špatným uspořádáním a snažením a rodina se svými těsnými názory Na život se dnes každý dívá jen pod zorným úhlem kariéry. A to ještě kariéry co nejspecialněji vyměřené. Selže kariéra — nestojí život za to. Ze života samého už nikdo radosti nemá. Nikdo nemá odvahy přemáhat překážky, neznáme a nejsme ani vedeni k tomu, abychom toužili po poznání radosti z překonaných překážek, vytrpeného strádání, odříkání, vykonané těžké práce. Nectíme všechny stavy a všecky práce — toužíme jen po určité cestičce, ač se nám jich kolem sebe rozvírá na tisíce. — Ale nevede právě ten výchov hospodářský, společenský, školní k této těsnosti názorů — to specialisování, to dělení práce a ta odbornost!? Výtečná podmínka výrobní — ale zlá okolnost životní!

*

Rozpočtová komise ruské dumy stěžovala si letos při projednávání rozpočtu na duchovenské semináře pravoslavné (7,357 500 rublů), že vychovávají čím dál méně duchovních. Podle šetření z roku 1904

zřejmo, že každý absolvent semináře přijde státu na 4500 rublův. A roku 1905 celá čtvrtina absolventů hlásila se na jiné vyšší ústavy. Ze všech žáků seminářů dokončivších i nedokončivších studium na službu v diecesi vstupuje 50%. Roku 1903/04 bylo všech seminaristů 19 905, přes 3000 mělo jich absolvovat šestou třídu, ale do diecesí a na duchovní akademie jich odešlo jen 1625 a roku 1907 jen 977, ani ne polovička absolventů, jichž bylo 2180 toho roku A kněžími se nestávají ani tito všichni. I tu ještě mnoho zůstává jich učiteli, pro jichž výchov přece semináře zřízeny nejsou.

U našich seminářů není prý lépe.

*

Před několika lety zavedeny byly realní typy škol gymnasijních v Rusku na zkoušku A nová teď připravovaná reforma středoškolská míní už tyto typy ustálit. Návrh vypracovaný ministerstvem osvěty zavádí tři typy gymnasií: 1. s latinou a řečtinou, 2. s jedním starým jazykem (s latinou nebo řečtinou) a jedním moderním (frančinou), a 3. bez starých jazyků s dvěma moderními jazyky (frančina a buď angličina nebo němčina). Kromě toho všude se zavádí: kreslení a rýsování, psaní, ruční práce, řemeslné zběhlosti, zpěv a hudba. Zařizují se však přípravky gymnasijní, které jsou něčím zvláštním. Jsou to trojtřídní školy s jednotným učivem, které se osnovou učební rovnají třem nižším gymnasijním třídám. Z prvé třídy přípravky možno postoupiti do druhé třídy gymnasia, z druhé třídy přípravky do třetí třídy gymnasia a z třetí třídy přípravky do čtvrté třídy gymnasia. Pravděpodobně přípravkami se má ulehčit studium neruským dětem, a kromě toho rozšířit okruh možnosti studia pro drobnější děti. Na přípravce možno odbýti studium už od 8 do 10 let (nejdříve) nebo od 10 do 12 let (nejvýše). Přípravky bude možno hustěji zřizovati než gymnasia, zřídí je na př. obce nebo spolky pro místní dítky, a od 10 až 12 let už snadněji bude poslat dítky do dalšího města na studia gymnasijní.

U nás se totéž žádá po reformě měšťanských škol. K měšťankám má se totiž přidati čtvrtá třída. Ale aby zreformované a povýšené takto měšťanky také skutečně pak odměňovaly žáky své, má se žákům ze čtvrté třídy umožniti přístup do páté třídy středních škol (gymnasií a realek) a do všech odborných škol, na něž se žádá nižší střední škola. Spolu ať se měšťanky odřadí od obecné školy. Obecná škola skončí pátou třídou; žáci méně schopní a neschopní nesmějí se vléci všemi třídami až do měšťanky, nýbrž zůstanou v obecné škole. Toť jeden z několika návrhů.

Vojenství.

Zřízení nové obranné pevnostní čáry v Rusku proti Rakousko-Uhersku a Německu. Ve všech ruských i cizozemských odborných časopisech uvažuje se, co asi pohnulo ruskou vládu k důležitému rozhodnutí opevnění v polských guberniích přece zrušiti. Tato opevnění stála sta milionů rublů a jsou dosud obsazena silnými vojenskými oddíly. Ruské Polsko opírá se o tato opevnění a po jejich zrušení mohlo by se ruské vojsko sotva dlouho udržeti v otevřených polských guberniích proti postupu rakouskouherské a německé armády, podporovaných po případě povstáním Poláků. Politická situace mezi Ruskem z jedné strany a mezi Rakousko-Uherskem i Německem ze strany druhé není ještě tak uklidněna, aby se zrušení poviselských a ponarevských opevnění mohlo posuzovati z politického stanoviska. Vždyť v Rusku víc a více ozývají se hlasy o nebezpečí, které mu ze strany Německa pro válku na zemi i na moři připraveného hrozí. Též v jistých ruských vojenských kruzích uvažuje se vážně o tom, není-li válka mezi Ruskem a Německem v dohledné době na obzoru. Válečná nálada těchto kruhů proti Německu a s ním spojenému Rakousko-Uhersku stoupla tak, že úplně přehlížely vážné nebezpečí, které Rusko ohrožuje ze strany Japonska a Číny ve východní Asii. Teprve poslední vyjednávání snad odstraní neb oddálí toto nebezpečí z Evropy. Rusko potřebuje v Evropě klidu, aby celou silou mohlo čeliti žlutému nebezpečí ve východní Asii, kde Japonsko úsilovně zbrojí a sesiluje svoji pozemní i námořní ozbrojenou moc, jsouc ve zbrojení následováno modernisující se Čínou. Rakousko-Uhersko potřebuje zaze mír s Ruskem, aby urovnalo svoje vnitrozemské záležitosti — zvláště v Uhrách a učinilo obranné přípravy proti možným překvapením na jihozápadní hranici a poloostrově balkánském. Německo, hledíc docíliti sblížení s Francií, zbrojí na moři dále, aby ubránilo se Anglii při možné srážce s touto velmocí.

Na plán ruského ministra války, generála Suchomlinova, nemá vlivu politická situace v Evropě, nýbrž jen čistě vojenské ohledy. Tento vynikající ruský generál vykonal inspekční cestu v ruském Polsku. Po pečlivé prohlídce poviselských a ponarevských opevnění a po zevrubné studii plánů pro novou obrannou čáru na západní hranici Ruska, předložil carovi své dobrozdání. Jest pro zrušení poviselských a ponarevských opevnění a pro pošinutí ruské obranné čáry dále na východ a sice do linie: Kovno—Olita—Grodno—Brest Litovsk—Luck—Dubno Kamenec Podolskij—Bendery. Ačkoliv ruské finance nejsou příliš skvělé, přece se Rusko asi rozhodne k tomuto kroku, poněvadž modernisování poviselských a ponarevských opevnění by stálo dle úsudků znalců několik set milionů rublů. Generál Suchomlinov, který byl dříve chefem ruského generalního štábu, jest ve vojenských kruzích i v ruském lidu velmi vážený.

Pevnosti v ruském Polsku nejsou prý nyní v takovém obranném stavu, aby útočníkovi na delší dobu mohly klásti odpor. Pancéře a pan-

céřové věže by se musely vyměniti nebo alespoň sesíliti, staré betonové stavby sesíliti a mimo to mnohé nové provésti, aby pevnosti vyhovovaly modernímu obranným požadavkům. Suchomlinov řídí se při svém projektu též zkušenostmi svého západního spojence Francie, která po léta zanedbávala svoje opevnění proti Německu a potom najednou roku 1905, kdy politické poměry k Německu následkem differencí v Maroku se přiostřily, vydala na modernisování opevnění na své východní hranici skoro 300 milionů franků. General Suchomlinov nechce vstoupiti do šlépějí francouzského ministra války, aby Rusko nebylo nuceno vložiti velké sumy peněz na udržování a modernisování zastaralých poviselských a ponarevských opevnění.

Též čistě strategické úvahy přivedly generála Suchomlinova k tomu, aby vypracoval projekt pro změnu nynějšího systemu obrany říšské hranice. Poněvadž jest Rusku známo, že Rakousko-Uhersko a Německo má dříve mobilisovanou a shromážděnou svoji pozemní ozbrojenou moc nežli Rusko, počítá generál Suchomlinov s možností, že by německá armáda postoupila z východního Pruska přes Lomžu a Białostok k Brest Litovsku. Obě tyto nepřátelské armády obešly by tak v zádech poviselská a ponarevská opevnění a spojily by se u výše jmenované ruské pevnosti. V tom případě byly by ruské armádní oddíly, jsoucí posádkou v poviselských a ponarevských opevněních, od Ruska odříznuty; anebo by musely rychle ustoupiti k východu, aby se vyhnuly obklíčení rakouskouherskou a německou armádou. Ústup byl by následkem ohrožení levého křídla německou armádou a pravého křídla armádou rakouskouherskou velice ztížen a působil by morálně na ruské vojsko. Jak daleko je tento předpoklad generála Suchomlinova správným, záleží od rakouskouherského a německého válečného plánu, který obě středozemní velmoci v obapolném srozumění pro případ války s Ruskem vypracovaly. Když pohlédneme na mapu ruského Polska, vidíme, že by předpoklad generála Suchomlinova se mohl uskutečniti. Mimo to ruská vláda počítá v případě války s Rakousko-Uherskem a Německem s povstáním Poláků, které by v močálovité a lesy pokryté krajině ruským posádkám v poviselských guberniích způsobilo vážné potíže. Proto není divu, že ruská vojenská správa hledí pro shromáždění ruské ozbrojené moci vybudovati novou opevněnou čáru na řekách Němem a Bugu, na Volyni, v Podolsku a v Besarabii. Tato obranná čára jest blíže středního Ruska a v krajině s převážně ruským obyvatelstvem. Nepřítel by mohl teprve po několikadenních namahavých pochodech močálovitou a lesnatou krajinou — zdržován jsa v postupu četnou ruskou jízdou — doraziti před tuto opevněnou linii. Do té doby by byla zdlouhavá ruská mobilisace asi již ukončena, ruské vojsko by získalo času k shromáždění za touto linií a mohlo by za lepších podmínek přejíti k ofensivě proti nepříteli, unaveného dlouhými pochody lesnatou a močálovitou krajinou, bojem s ruskou jízdou, útoky proti obranné čáře nových opevnění a seslabeného ponecháním posádek v zádech polní armády.

*

Italský časopis „La Preparazione“ přirovnává válečnou moc trojspolku (Rakousko-Uherska, Německa a Italie) k ozbrojené síle trojdohody (Francie, Anglie a Ruska). Trojspolek může v případě války postaviti 1658 praporů pěchoty, 1207 škadron jízdy a 1207 polních i horských baterií (se 7910 děly) proti 2168 praporům pěchoty, 1211 škadronám jízdy a 1179 polním i horským bateriím (s 9182 děly) trojdohody. Na moři vládne trojdohoda 161 panceřovými bitevními loděmi (se 4609 děly a nosností 2,126.000 tun) proti 77 panceřovým bitevním lodím (s 2904 děly a nosností 928.000 tun) trojspolku. Ve válce trojspolku s velmocemi trojdohody nutno bráti ohled na tyto okolnosti: Rakousko-Uhersko, Německo a Italie měly by následkem rychlejší mobilisace dříve připravenou pozemní, z části i námořní ozbrojenou moc pro válečné operace. Část pozemní i námořní ozbrojené moci trojdohody jest v posádkách a mořích mimoevropských.

Území trojspolku je sloučeno v jeden celek, Rusko jest odděleno trojspolkem od západních svých spojenců. Následkem toho je strategická poloha trojspolku příznivější.

Nejdůležitější a nejbohatší země trojspolku neleží při hranicích velmocí trojdohody. Ruské baltické provincie, nespokojené Finsko a ruské Polsko s nespolehlivým obyvatelstvem jsou buď v dosahu silnějšího německého válečného loďstva nebo hraničí přímo s územím trojspolku. Francouzské bohaté kraje severovýchodní a východní leží blíže německých hranic. Savojsko, Nizza a Korsika mají většinou italské obyvatelstvo.

Anglické válečné loďstvo může přerušiti nebo těžce poškoditi německý zámořský obchod. V Severním a Baltickém moři soustředěné německé válečné loďstvo, opírající se o Wilhelmshaven, Helgoland a průplav mezi Brunsbüttelem a Holtenau (spojující Severní a Baltické moře), může přepadem ohroziti anglické pobřeží. Anglické spojení mezi Gibraltarem, Maltou a suezským průplavem může býti spojeným loďstvem Rakousko-Uherska a Italie ztíženo.

Bulharsko. Hranice stáří, ve kterém důstojník nebo vojenský úředník jisté vojenské hodnosti musí opustiti činnou službu, byla posunuta o 2—3 léta nahoru. Na odpočinek musí jíti setník po dosáhnutí 48., major 52., podplukovník 55., plukovník jako velitel pluku 58., plukovník jako velitel brigády 60. a generálové po dosáhnutí 65. roku.

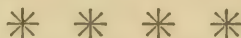
Turecko. Německý generál pěchoty v. Goltz provádí v Turecku reorganisaci armády. Mimo to bylo povoláno z Německa tureckou vládou 18 generálů a štábních důstojníků pro 1., 2., 3. a 4. armádní okres (Cařihrad, Drinopol, Soluň a Erzerum), kteří vycvičí turecké důstojníky a poddůstojníky, ve cvičebných vzorných praporech (škadronách, bateriích) sloučené, ve vojenské službě po německém způsobu. Vycvičení turečtí důstojníci a poddůstojníci přidělí se potom jako instruktoři k vojenským oddílům. Do Rakousko-Uherska pošle vláda, počínaje rokem 1910 ročně 4—6 důstojníků k návštěvě vojenských škol

Japonsko. V lednu t r. povolila japonská sněmovna bez debaty 400 milionů yenů na rychlé sesílení pozemní i námořní ozbrojené moci. — V japonské armádě věnuje se učení se cizím řečem veliká pozornost. Důstojníci, kteří zkoušku z cizího jazyka obstáli, pošlou se k dalšímu zdokonalení v řeči do ciziny. — Pro telegrafii bez drátu jsou v Japonsku zavedeny tři soustavy, u pozemní armády, válečného loďstva a u ministerstva dopravy. Všechny tři skupiny tají před sebou svoje telegrafické soustavy. — Od ukončení rusko-japonské války obmezují se cvičení zákopníků hlavně na útok proti pevnostem. Při zákopnických cvičeních v říjnu m. r. v Aebono (provincie Omi) cvičily zákopnické prapory 3 pěších divisí hlavně službu při polních opevněních. — Japonská vláda objednala u firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi nákladní automobily pro vojenský arsenál v Tokio.

Válečné loďstvo mělo v minulém roce 16 pancéřových bitevních lodí (mezi nimi 6 typu „Dreadnought"), 15 pancéřových křižáků, 10 velkých a 8 malých krytých křižáků, 11 lodí pro obranu pobřeží, 8 dělových člunů, 7 avisních člunů, 60 torpedoborců, 78 torpedových a 12 podmořských člunů, 45 rychlých pomocných křižáků obchodního loďstva (zařízených též pro dopravu vojska). Do r. 1915 vystaví se 4 Dreadnoughty, 5 pancéřových křižáků, 22 torpedoborců a 4 podmořské čluny. — V Maizuru byly vystavěni tři torpedoborci. — Obchodní parník Aki Maru společnosti Nippon Insen Kaisha byl po celý čas plavby z Jokohamy do Puget Soundu (stát Washington ve Spojených Státech Severoamerických) bezdrátovou telegrafií spojen s japonským i americkým pobřežím (vzdálenost obou pobřeží obnáší 4.250 námořních mil.)

Egypt. Pozemní vojsko má 123 anglických a 692 egyptských důstojníků a 16.684 poddůstojníků i mužů. Egyptská pěchota čítá 5.721 m., sudanská pěchota 5.086 m., jízdná pěchota 294 m., arabský pěší prapor 653 m., jízda 483 m., jízda na velbloudech 721 m., dělostřelectvo 1.276 m., zbytek jest přidělen u pomocných oddílů.

Oprava. Na stránce 305. ř. 14. v min. čísle »Hlídky« místo: Luther měl sice z počátku tyto názory a hlásal je, avšak pouze do r. 1550 — má státi: do r. 1530.

Ročník XXVII. Číslo 6.

HLÍDKA.

Z dějin města Loštic.

VÁCLAV KUBÍČEK. (Č. d.)

Procek z Wildenberka, dosavadní strážce Búzova, byl odškodněn jiným způsobem. Zadlužen jsa dřív opět u židů,[1]) vzmohl se nyní tak dalece, že byl s to, půjčit markraběti jistinu 1000 hřiven, v kteréžto sumě zastavil mu Jošt „ze zvláštní milosti" dne 30. srpna roku 1397 hrad Cimburk trnavský a zboží bránecké, jež bylo dosud v držení Bořity z Radkova.[2]) Hrad Bránky jmenoval se tehdy Spránek. Ve čtrnáctém století totiž, kdy šlechta po příkladě panujících knížat mluvila německy, býval držitel hradu v hovoru a jednání označován titulem zpola českým, zpola německým.[3]) S tímto poloněmeckým názvem hrad také sešel, byv za kratičký čas potom nevědomo proč a kým pobořen tou měrou, že nebyl už nikdy k potřebě. Zástavní pán jeho Procek, obecně Búzovský zvaný, měl oné doby neustále půtky a boje s okolím. Hned měsíc po zápisu zboží bráneckého smlouval se

---

[1]) Olomucký žid Tyček propouští r. 1390 z dluhopisu Prockova Václava z Doloplaz. Arch. měst. Olom. Nejstarší městská kniha fol. 28 a. Že jednalo se o značný obnos, viděti ze jmen ručitelů Václava z Doloplaz a pánů Voka a Lacka z Kravař.

[2]) Cod. dipl. Mor. XII. 377. Že to byl Cimburk trnavský, nestojí v listu výslovně, ale Cimburk u Koryčan, rovněž markraběcí, držel tehda Sigmund z Letovic. Cod. dipl. Mor. XII. 418.

[3]) von z Bránek — v překladě latinském de z Bránek, podobně jako se čte v latinských listinách oné doby: de Septenie t. j. ze Ptení, de Zerzie t. j. ze Rze, de ze Zwole, de Slom t. j. z Lomu, de ze Křtin. Trvale zůstala předpona **z** ve jméně Znorovy (Půh. VI. 366. *Černý-Váša*, Moravská jména místní p. 105), Zdounky (Don), Štěchovice pův. Čechovice; dialekticky říká se Střebová m. Třebová, Střebětice m. Třebětice a p. Původní jméno Bránky slyšeti zřetelně ještě r. 1412, kdy se mluví o »zboží Pránečkém«. Půh. II. 394.

v Brně s vrchním komorníkem desk olomuckých Ješkem Puškou z Kunina Města o jakési „škody a ústrky“ jistě znamenité, když jejich vyrovnání slíbili jménem Prockovým tři rukojmí pod pokutou 1000 kop.[1]) Poslední ránu snad utrpěl hrad bránecký v čas bojů, jež vypukly podnětem krále Václava po smrti biskupa Mikuláše v červnu roku 1397. Jelikož i statkům biskupským bylo tehda velmi škoděno, jest nepochybno, že též purkrabě mírovský Mikuláš Mráz, bratr nového biskupa Jana, v obraně splácel zlým za zlé. Tak asi byly Bránky zbořeny.[2])

Na místě zbořeného Spránku převzal Procek z Wildenberka počátkem června roku 1398 od markrabí Jošta zástavou ve 1300 hřiven statek rymařovský s hradem Rabštejnem.[3]) Domáň ze Závořic vložil mu současně do desk poplužní dvůr v Dluhomilově. Kupní cenu 170 hřiven zůstal Procek dlužen.[4]) Tvrziště spránecké s poplužním dvorem, s podíly v Hrádnici, Javorovém a Soběčově a se vsí Bezděkovem, kdež byl mlýn, dal markrabě taktéž v červnu roku 1398 vložiti do zemských desk búzovskému pánu dědičně.[5])

---

[1]) Cod. dipl. Mor. XV. 329 listina dto 29. září r. 1397.

[2]) Cod. dipl. Mor. XII. 364. 371. 416. 407. Bývalý hrad Brány — Bránky — Spránek dlužno hledat ne bezprostředně blízko Búzova, jistě ne tudíž u Volešnic, jak se domnívá *Fuchs*, Geschichte der deutschen Ordensburg Busau, Vídeň 1905 p. 36, nýbrž od Búzova vzdáleněji a sice v obvodě dosavadního potoka Spránku. Nejspíš v lesní trati u Javoříčka dosud jmenované Spránek, kdež také ční skála »Zkamenělé zámky« zvaná. Tento název ukazuje na bývalý hrad buď na místě samém, jež v pravěku jistě bylo sídlištěm lidí (*Wankel*, Mittheil. Central. Commiss. 1890 p. 230; nalezeno tam množství pravěkých střepin a kostí zvířecích) anebo někde v blizounkém okolí. Po zboření hradu říkalo se hradišti »zámky« — »u zámků«. Množným číslem označeny tu bašty, valy, příkopy a zdi (cfr. »Nové Zámky« u Litovle a hradisko »na starých zámcích« u Jevišovic, *Červinka*, Pravěká hradiska na Moravě p. 42. 50). Během doby, když po stavení nezbylo zděných stop, utvořila lidová mysl »zámky zkamenělé«, podobně jako se hradišti u Horního Města říká »zakletý zámek« — »das verwunschene Schloß« *Volný*, Mähren V. 460 — a »propadlý zámek« blíž Kostelce u Holešova. Na starších mapách Moravy označen obvod nynějších Zkamenělých zámků jménem »Spránek«.

[3]) Listina dto 2. června r. 1398. Cod. dipl. Mor. XII. 415.

[4]) Desky zem. olom. VI. č. 879. Půh. I. 368. Na dvoře měl podíl Ješek Puška z Kunstatu, jenž proti vkladu zapsal odpor z důvodu, že na podané zboží má bližší právo. Desky olom. VI. č. 880. 956. Snad i to bylo příčinou lonských rozepří s Prockem.

[5]) Desky zem. olom. VI. č. 741 »Spranek locum municionis« t. j. tvrziště, zbořený hrad. Byl tudíž zbořen mezi 30. srpnem r. 1397 a 2. červnem r. 1398. — Jiná část v Javorovém náležela té doby k Bílé Lhotě. Desky zem. olom. VI. č. 498. Bylo tudíž v místech nynějšího Javoříčka dvojí Javorové, proto se tehdy psávalo »in Jaworowich« podobně jako v Rakových.

Měsíc před tím Heralt z Kunstatu se svým synem Bočkem slíbili písemně Joštovi, že mu hrad Boskovice pro vinu dřívějšího majitele docela zbořený, s vůlí markraběcí od Heralta znovu vystavěný a propůjčený jemu právem manským otevrou, kdykoli by si toho markrabě žádal. Po smrti markraběte měl hrad i s příslušným zbožím připadnout Heraltovi dědičně.[1]) Téhož dne zapsal markrabě búzovskému pánu „v pravé dědictví“ držené dosud v zástavě město Mor. Třebovou se všemi osadami, jelikož — jak stojí v knížecí listině — „štědrost naši těžkými pracemi i velikými náklady a výlohami výtečně si zasloužil.“ Vzhledem k tomu zavázal se Heralt se synem Bočkem na místě ostatních bratří jeho, že nikdy toho zboží nepoužijí proti Joštovi, nýbrž mu zůstanou věrni.[2]) Viděti z toho, že majitel búzovského panství rostl jak bohatstvím tak přízní u zeměpána v předního velmože markrabství. Byl tehda hejtmanem země moravské a vrchním komorníkem práva brněnského.[3]) Veřejné zápisy těch let jmenují ho buďto hned za markrabětem nebo na prvním místě z přítomných pánů.

V Lošticích se připomínají té doby dva zemané bratří Oldřich a Pešek, synové Bedřicha z Pateřína. Před tím seděli v Odrlicích.[4]) Magdaleně choti Peškově z Loštic upsal roku 1398 Vilém ze Sobáčova na dvou poplatných lánech ve Zdětíně 25 hřiven groší věna, jež Mikuláš z Loštic ujistil.[5]) Oldřicha z Loštic obvinil téhož roku Dobeš z Odrlic před zemským právem, že příčinou nespravedlivého půhonu jeho musel přerušit polní práci a zanedbal hospodářství, čímž mu vzniklo škody na 10 hřiven.[6])

[1]) Archiv český XIV. 537. Držitelem hradního zbořeniska, jež leželo asi v místech nynější »Bašty«, byl po Ješkovi z Boskovic hned r. 1391 Heralt z Kunstatu (Desky zem. olom. VI. č. 306). Ten někdy v oněch letech vystavěl nový hrad boskovský něco níže pod Baštou. Tento nový hrad s podílem panství zapisuje mu markrabě r. 1398, nikoli r. 1395 jak se uvádí v Čas. Mat. Mor. 1894 p. 11. a 1904 p. 215 a Vlastivěda Boskovský okres 34.

[2]) List dto 7. května r. 1398. Archiv český XIV. 536. 538. Zápis v deskách olom. VI. č. 740 i brněn. VIII. č. 220.

[3]) Cod. dipl. Mor. XII. 433 k r. 1398 »Herart z Kunina Města svrchní komorník brněnský a starosta země moravskej«.

[4]) Desky zem. olom. VI. č. 517 k r. 1384:

Bedřich řečený Pateřín
1. m. Eliška 2. m. Anna

Katruše	Eliška	Pešek	Oldřich
m. Libuš ze Senice	z Pateřína	z Odrlic	z Odrlic

[5]) Desky zem. olom. VI. č. 762. R. 1412 seděl onen Pešek řečený sestřenec na dvoře v Sobáčově. l. c. VIII. č. 271.

[6]) Půh. I. 87.

Dobeš z Odrlic byl přívržencem markrabí Prokopa, jenž po smrti biskupa Mikuláše v polovici léta 1397 začal hubit statky olomucké kapitoly. Účinně mu v tom pomáhali na severní Moravě mimo Dobeše z Odrlic zejména litovelský hejtman Přibík z Odlochovic, Hašek purkrabí tamtéž a purkrabí uničovský s přispěním měšťanů,[1]) bratří Soběhrd a Vlasák ze Stříteže sídlem na Doubravici, Jan řečený Pytfass purkrabí úsovský, hejtman Nového Hradu blíže Jevíčka, Krupa z Jaroměřic, Mešek z Biskupic, Filip ze Senice, Ješek ze Sovince a Hereš z Krakovce. Mezi postiženým zbožím byly zvláště vsi Odrlice, Rozvadovice, obě Senice, Příkazy, Myšlechovice a Postřelmov. Když násilné počínání jejich začátkem roku 1399 dostoupilo vrcholu, byli sice všichni s Prokopem v čele stiženi tresty církevními,[2]) ale hubivé nepokoje trvaly dál. Ba rozmohly se ještě víc, když následujícího roku zasáhl do bojů s Prokopem též markrabě Jošt s králem Zigmundem.[3]) Aby se docílilo míru, jednal búzovský pán Heralt z Kunstatu s Prokopem o příměří.[4]) V jednotě pánů moravských, kteří se roku 1401 jako služebníci markrabí Joštovi zapsali proti Prokopovi a jeho pomocníkům, jmenuje se pan Heralt po biskupovi na místě prvním,[5]) a není pochyby, že též činně účastnil se války ze svých hradův, ačkoli nedochovalo se zpráv o tom, jelikož po celý ten truchlivý čas až téměř do smrti markraběte Prokopa zemský soud nezasedal.[6]) A když roku 1405 sešel se opět poprvé, ale žalob o věci válečné vůbec nevyřizoval,[7]) mnohé stížnosti oprávněné nebyly ani předneseny a tudíž nezapsány.

Tolik ví se jenom, že okolí Búzova bylo v ty doby neklidno. Smutně proslul v loupežení a pálení zejména Smil, syn Heralta loučanského z Kunstatu, sídlem na Senici. Spolu se svým příbuzným Janem Puškou, jemuž na čas byl postoupil svojí tvrze senické způsobili drancováním v obvodě hradu Cimburka škod čítaných na 600 hřiven.[8])

[1]) R. 1391 povolil Prokop měšťanům v Uničově zřídit bělidlo, 31. března r. 1398 vystavuje tam listinu a 5. prosince r. 1399 vzhledem »an die treue, die die purger zu der Neustate zu uns gehabt haben und uns treulich peisteen,« dává jim všechno své a Joštovo právo ve vsi Pyernyk daß sie damit ir schaden dester par bekumen mugen«. Cod. dipl. Mor. XII. 37. 409. 500.

[2]) l. c. XII. č. 523. 524.

[3]) Archiv český III. 473. — I. 65.

[4]) Cod. dipl. Mor. XIII. 44.

[5]) l. c. XIII. 125.

[6]) »Právo nešlo ty leta pro zemské války.« Půh. II. 68.

[7]) l. c. II. p. 60 č. 44. — p. 64 č. 91. — p. 67 č. 115 a p. 68 č. 127.

[8]) Půh. I. 248. 127.

Ješkovi ze Sovince pobrali dobytka za 800 hřiven.[1]) Sám zmocnil se Drahanovic a Biskupstva.[2]) Lišnickému pánu Heraltovi z Kunstatu, jenž byl na straně markrabí Jošta, uloupil koně vozníky, dvory zpustošil a sebral s tvrze osmnácte plátův a jiné zbroje, že bylo škody za 100 hřiven.[3]) Nedlouho na to Přibík z Odlochovic, zástavní pán litovelský, přepadl lišnickou tvrz, dal jí od náčelníka svého zbrojného lidu jménem Chocovce dobýt a majitele jejího pana Bočka uvěznit v Litovli.[4]) S hradu Hoštýna podnikal ničivé zájezdy v okolí hejtman hradní Hynčík z Frývalda, syn žadlovského zemana Jindřicha ze Zvolky.[5]) Janu Pušce z Kunstatu a jeho panoším v Dluhomilově, Olešném a Hrabišině sebral a spálil zboží za 300 hřiven.[6]) Města Jevíčka dobyl Sigmund z Křižanova. Měšťané jevičtí a třebovští byli na cestě přepadáni a loupeni.[7]) V Hunčovicích činil veliké škody „braním, jímáním a šacováním" Heralt Puška z Kunstatu, v Pateříně a Hradečné Matouš ze Strážiště, v Chudobíně a Kovářově služebníci markrabí Prokopovi.[8]) Za těch časů někdy byly zbořeny hrady Tepenec[9]) a Plankenberk, zpustla ves Stříţež s kostelem a zámečkem, tvrze v Řimicích a v Lošticích obrátily se v ssutiny na vždy.[10])

Že ostatně na panství búzovském není ze smutných oněch časů zpráv o větších škodách, bylo patrně zásluhou tehdejšího purkrabí Jiříka z Pavlovic. Purkrabí těch dob byl netoliko hospodářským

[1]) l. c. I. 164. 305. 344. 356. II. 420.

[2]) l. c. I. 195. 209. 247.

[3]) l. c. I. 154. ke slovu »sladův« srv. Půh. II. 22. Heralt lišnický věřitelem Joštovým Cod. dipl. Mor. XIII. 197.

[4]) Půh. I. 177. 249. Dozvuky této rozepře ještě r. 1418 Půh. II. 581.

[5]) Zvolka — Freiwald, zajímavý doklad, jaký význam se nejčastěji vkládal do slova zvole, zvolka: volný, svobodný les. — Na hradě Hoštýně skonal koncem r. 1398 Smil ze Šternberka. Z jeho závěti zřejmo, že byl stranníkem Prokopovým. Cod. dipl. Mor. XII. 436. Když se po jeho smrti téhož roku zboží hoštýnské kladlo v desky, činil markr. Jošt nároky na zůstalé zboží Smilovo. Desky zem. olom. VI. č. 797. Nicméně držel Hoštýn r. 1401 přívrženec Prokopův Cod. dipl. Mor. XIII. 123. snad Hynčík z Frývalda, jenž r. 1406 jistě měl Hoštýn s osadami v zástavě. Půh. I. 175. 286.

[6]) Půh. I. 299. 286.

[7]) l. c. II. 28. 43. 10.

[8]) l. c. I. 352. 190. 122. 138. 175.

[9]) 7. ledna r. 1406 o Tepenci »castrum solo aequatum et destructum« Cod. dipl. Mor. XIII. 437.

[10]) Poslední zmínka o tvrzi řimické r. 1391 »propugnaculum« Desky zem. olom. VI. č. 325. Tvrz loštická »municio« připomíná se r. 1371 za pana Půty z Wildenberka, jenž tam sídlel a psal se po Lošticích. L. c. II. č. 84.

správcem panství čili úředníkem,[1]) nýbrž také velitelem hradní posádky. Panoše Jiří z Pavlovic zastával ten úřad pokud vědomo v letech 1404 a 1405.[2]) Na válečných zápasech měl s hradu Búzova podíl jen obranou panství.[3])

O náboženských poměrech búzovského panství za oněch dob není téměř nic známo. Jen z okolí zachovalo se několik drobných črt. Jsou zajímavy zvláště proto, že se v nich jeví svity i stíny, jež předcházely hnutí husitské. V Lošticích byl roku 1406 farářem Ješek z Poruby, jenž s bratry svými Ondřejem a Benešem koupil u Val. Meziříče ves Příluky s polovicí mlýna jasenického.[4])

Podací kostela vyšehorského náleželo pánům lišnickým. Synové Smila z Kunstatu Boček, Heralt a Oldřich použili nastalého smrtí markraběte Prokopa klidu zemského k uspořádání majetkových záležitostí. Vládnuvše dosud zděděným statkem nedílně, rozdělili se roku 1406[5]) a upravili příjmy obročí vyšehorského. Bába jejich Anka, vdova po Bočkovi z Lišnice, poručila roku 1369 kromě ročních dávek na přilepšenou pro dvě svoje děti v klášteře a krom odkazů domácí čeledi též vyšehorskému kostelu Všech svatých za duši svou 4 hřivny věčného platu ze vsi Loučan.[6]) Po smrti manželky Jindřicha z Fulstejna Anny a nejstaršího sourozence Kuny z Kunstatu, kteří odkázali vyšehorskému kostelu 100 hřiven a 20 kop groší, zřídili bratří jejich kapitolní děkan Bedřich, Smil z Lišnice a Heralt z Loučan roku 1381 záduší za ně v ten způsob, že vykázali ze svého zboží faráři sv. Maří Magdaleny ve Studené Loučce[7]) ročně 1 hřivnu, faráři vyšehorskému 7 hřiven 56 groší a Velíkovi, oltářníku sv. Kateřiny tamtéž, 2 hřivny. Jednu z nich vynášel mu v Žadlovicích Smilem z Lišnice koupený dvůr,

---

[1]) Když Heralt z Kunstatu prodával roku 1406 zboží v Sobáčově, mluví se o »úřednících páně«. Desky zem. olom. VII. č. 53.

[2]) *Lechner* l. c. II. 217. Půh. I. 113. 151.

[3]) Jiřík z Pavlovic připomíná se i později v právních záležitostech bratří Heralta a Jiříka z Kunstatu Půh. I. 290. 359. Cod. dipl. Mor. XIV. 104. 157. ale už bez titulu »purkrabí«. Držel roku 1405 společně s Jakubem z Rakodav ves Postoupky Půh. I. 113, 151, roku 1407 koupil Radkov u Třebové Desky zem. olom. VII. č. 391, kdež pojistil 250 hř. věna své choti Ofce l. c. č. 626 a zboží v Hradečné l. c. č. 628. Roku 1420 byl nebožtíkem l. c. IX. č. 300. O pečeti jeho Čas. Mat. mor. 1893 p. 18. Radkov, o kterýž tu jde, byl ne u Dřevohostic, nýbrž u Mor. Třebové.

[4]) Desky zem. olom. VII. č. 240.

[5]) Desky zem. olom. VII. č. 157. Půh I. 154. 241. 248.

[6]) Cod. dipl. Mor. X. 88. — *Volný*, Círk. Top. olom. IV. 15² cituje listinu správně, jen místo Lúčan má Lešan.

[7]) *Volný* l. c. 26 tento údaj o starobylosti fary loučské přehlédl.

jehož podíl patřil knězi oltářníkovi.[1]) Vsi Podolí a Pavlov měly po smrti Smilově a Bedřichově připadnout kostelu.[2]) Ze vsi Újezda věnoval témuž kostelu tři léta později roční plat za duše svých rodičův a strýce svého Bernart Hecht ze Slavoňova.[3])

Duchovní správu na Vyšehoři zastával v letech 1376—1386 kněz Jan, jenž prodal ve vsi Huníně svůj dvůr s půl čtvrta lánem a koupil pro kostel za 30 hřiven 3 hřivny ročního platu v Senici.[4]) Oltářníkem byl v téže době kněz Velík. Poslední památkou po Smilovi z Lišnice dostalo se kostelu velké antifonale dopsané ve čtvrtek po sv. Václavě roku 1397,[5]) jehož konce Smil se už nedožil. Nejstarší z pozůstalých synů Boček neodevzdal sice Pavlov a Podolí dle původní vůle nebožtíkovy farnímu kostelu, ale ve smyslu snad jeho závěti určil kostelu spolu se strýcem Heraltem z Loučan 27 hřiven 10 grošů ročního platu, z něhož devět měl pobírat oltářník sv. Kateřiny.[6]) Farářem byl té doby kněz Michal z Prostějova, jenž později jakožto farář bohdalický založil a nadal v Olomouci oltář ve špitáli u sv. Ducha a stal se kanovníkem.[7]) Nástupce jeho v obročí vyšehorském roku 1400 dřívější oltářník kněz Velík koupil za 6 hřiven na světlo a jiné potřeby kostelní půl hřivny platu v Senici.[8]) Tři léta potom odkázala paní Jeruše z Wartenberka, vdova po Smilovi z Lišnice, před plnou radou města Olomouce svůj dům v Židovské ulici na zbožné účely, z nichž jeden byl, aby se po její smrti z části prodejní ceny zřídila nadace za ni a nebožce manžela jejího.[9]) Roku 1406 byl oltářníkem sv. Kateřiny kněz Sacl, jemuž Smil z Kunina Města sídlem v Senici za války markraběcí držel neprávem lidi příslušné k oltáři

---

[1]) Desky zem. Olom. III. č. 442. IV. č. 269.

[2]) Úhrnný roční plat nadační obnášel tudíž 10 hř. 56 gr., okrouhle asi 9 procent z nadační jistiny 100 hř. a 20 kop. Cod. dipl. Mor. XI. 202. XV. 187.

[3]) *Volný* l. c. 16[1]. Listina není dosud v Cod. dipl. Mor.

[4]) Desky zem. brněn. VI. č. 285. Cod. dipl. Mor. XI. 353. Desky zem. olom. VII. č. 620. Koupeného zboží v Senici byl jeden lán čili selský grunt, z čehož posouditi lze tehdejší cenu peněz.

[5]) *Volný* l. c. 16. Antifonale chová se v klášterní knihovně rajhradské. Smil z Lišnice byl 28. září roku 1397 už mrtev. Cod. dipl. Mor. XII. 381.

[6]) Desky zem. olom. VI. č. 520. 623. 624. V Olomouci míval oltářník 6 až 7 hřiven. Cod. dipl. Mor. XIII. 218. XI. 340.

[7]) Cod. dipl. Mor. XIII. 149. 218. 449.

[8]) l. c. XV. 351.

[9]) l. c. XIII. 273. Pozůstalost její r. 1420 *Sedláček*, O mateři Jiříka z Poděbrad v Čas. Mat. mor. 1906 p. 63.

jeho a násilím od nich vynucoval platy.[1]) Téhož roku bylo důsledkem rozdílů mezi bratry lišnickými faráři k n ě z i M a t o u š o v i náležité k obročí vyšehorskému zboží v Senici s 11 hřivnami 26 groši ročního platu se souhlasem markraběte a biskupa směněno za 6 lánů poplatných a dobře osedlých s 12 hřivnami příjmu ve Švábenicích.[2]) (P. d.)

Obrácení sv. Pavla.

Napsal DR. T. HUDEC. (Č. d.)

III.

Zprávy, jež sv. Pavel ve svých listech podává o svém obrácení, třeba že jsou veledůležité, přece jen samy o sobě jsou příliš stručné; ba bylo by skoro nemožno, abychom si na jejich základě utvořili správný obraz o tom, jak vlastně se obrácení sv. Pavla událo, kdybychom zde neměli druhý historický pramen pro onu událost — knihu Skutkův Apoštolských. Spisovatel Skutkův Apošt. pochopil plně, jaký význam mělo obrácení Pavlovo pro církev a pro šíření evangelia. Proto právě toto faktum se zvláštní zálibou podrobně líčí v rámci svého historického vypravování ve Sk. Ap. 9, 1—19; ba ještě po dvakráte se vrací k téže události uváděje dvojí řeč sv. Pavla, kde apoštol sám vlastními slovy hovoří o zjevení u Damašku: 22, 4—16 v řeči, kterou měl po svém zatčení na nádvoří chrámovém se stupňů vedoucích do tvrze Antonie k zástupu, a 26, 12—19 v řeči, kterou se hájí před Agrippou a Festem v Cesareji.

Zprávy tyto nepocházejí sice přímo a bezprostředně od sv. Pavla samého, nýbrž od samého autora. Že však jsou naprosto věrohodné, plyne z toho — i když odezíráme od inspirace — že ve všech podstatných bodech líčení sv. Lukáše úplně se shoduje s tím, co sv. Pavel vypráví ve svých listech. Všechno, čeho se dovídáme o obrácení sv. Pavla z jeho vlastních výroků, nalezáme také obsaženo ve Skutcích Apošt. Sv. Lukáš ovšem jakožto historik připojuje ještě různé okolnosti, které obrácení apoštolovo provázely; nemáme však nejmenší příčiny o věrohodnosti oněch podrobností pochybovat, poněvadž v h l a v n í v ě c i máme tu úplný souhlas mezi obojími zprávami a poněvadž ony vedlejší okolnosti, které podává sv. Lukáš, na faktu události samé ničeho nemění.

[1]) Pčh. I. 157.
[2]) Cod. dipl. Mor. XIII. 496. Desky zem. olom. VII. č. 157. 619.

Kritika snaží se mezi onou trojí zprávou Skutkův Ap. objeviti různé odpory a nesrovnalosti a hledí na základě toho uvésti v pochybnost celé vypravování sv. Lukáše.

Nežli se pokusíme ony zdánlivé odpory vysvětliti, třeba, abychom si uvedli na paměť dvojí věc. Především třeba uvážit, že spisovatel Skutkův Ap., ať již to byl kdokoliv, měl o obrácení sv. Pavla svůj určitý obraz; a proto, když opětovně se vrací k líčení téže události, jistě nechtěl sám sobě odporovati, nýbrž pokaždé vyprávěl o věci tak, jak mu byla známa. Dále jest jasno, že sv. Lukáš v žádné z oněch tří zpráv nečiní nároku na naprostou úplnost, nýbrž po způsobu jiných historikův uvádí hlavní věc a k ní přidává brzy stručněji, brzy obšírněji okolnosti, které se mu zdálo vhodným sděliti svým čtenářům. To platí nejen o vypravování v hl. 9, ale též o řečech sv. Pavla ve chrámě a před Agrippou. Sv. Lukáš nepodává stenografický protokol oněch řečí, nýbrž pouze hlavní myšlenky, o nichž sv. Pavel jednal. Řídí se v této věci sv. Lukáš dle vzoru klassických dějepisců, kteří se zálibou právě tímto způsobem ve svých spisech uvádějí řeči historických osobností. Řeč sv. Pavla před Agrippou jistě byla podrobnější a trvala déle nežli tři minuty, během který můžeme pronésti celou Pavlovu řeč uvedenou ve Sk. Ap. 26, 2—23! Když tedy sv. Lukáš uvádí na jednom místě podrobnosti, které v jiných zprávách o Pavlově obrácení pomíjí mlčením, pak z toho neplyne, že zprávy ony sobě odporují, nýbrž že se navzájem doplňují. Aby čtenář sám mohl posoudit, jak bezpodstatné jsou ony námitky a podezřívání kritiků, kteří sv. Lukáše obviňují z rozporův, uvedeme nejprve parallelně ve třech sloupcích text oněch míst, kde se líčí ve Skutcích Ap. obrácení sv. Pavla.

9, 1—19	22, 4—16	26, 12—
1. Šavel pak soptě ještě hrozbou a vražděním proti učeníkům Páně, přišed k veleknězi,	4. Kterýž učení toto jsem pronásledoval až k smrti, poutaje a dávaje do vězení muže i ženy,	12. Když v těchto věcech jsem se ubíral do Damašku, s plnou mocí a se schválením knížat kněžských,
2. vyžádal si on od něho listy do Damašku k synagogám, aby, nalezl-li by některé přidržující se tohoto učení, muže i ženy, přivedl je svázané do Jerusalema.	5. jakož mi dosvědčí velekněz a všichni starší; od nichž i listy dostav k bratřím do Damašku jsem se ubíral hodlaje také ty (křesťany), kteří by tam byli, spoutané přivésti do Jerusalema, aby byli potrestáni.	

3. Když byl na cestě, stalo se, že se přiblížil k Damašku, a tu nenadále ozářilo jej světlo s nebe;

4. a pad na zemi uslyšel hlas řkoucí jemu: Šavle, Šavle, proč mne pronásleduješ?

5. I řekl: Kdož jsi Pane? A On: Já jsem Ježíš, kterého ty pronásleduješ.

6. Ale vstaň a vejdi do města, a bude ti řečeno, co máš činiti.

7. Mužové pak, kteří s ním cestovali, stanuli beze slov, slyšíce sice hlas, ale nikoho nespatřujíce.

8. Šavel zvedl se se země, když však otevřel oči své, ničeho neviděl: za ruku jej tedy vedouce, přivedli ho do Damašku.

9. A byl po tři dni nevida a nejedl ani nepil.

10. Byl jeden učeník v Damašku jménem Ananiáš: i řekl k němu ve vidění Pán; Ananiáši! On pak děl: Zde jsem Pane.

6. Stalo se pak, když jsem byl na cestě a blížil se k Damašku, onoho poledne nenadále ozářilo mne světlo náramné.

7. I padl jsem na zem a slyšel jsem hlas řkoucí mi: Šavle, Šavle, proč mne pronásleduješ?

8. Já pak jsem odpověděl: Kdo jsi, Pane? I řekl mi: Já jsem Ježíš Nazaretský, jehož ty pronásleduješ.

9. Kteří pak se mnou byli, světlo sice viděli, neslyšeli však hlasu, který ke mně mluvil.

10. Řekl jsem: Co mám činiti Pane? Pán ale řekl mi: Vstaň, jdi do Damašku a bude ti řečeno o všem, co je ti nařízeno konati.

11. Poněvadž pak jsem neviděl následkem jasnosti onoho světla, jsa veden za ruku od druhů svých, přišel jsem do Damašku.

12. Ananiáš pak nějaký, muž zbožný podle Zákona a mající dobrou pověst u všech Židů, kteří tam bydlili,

13. O polednách na cestě uzřel jsem, o králi, světlo s nebe, převyšující jasností slunce, které mne a moje spolucestující ozářilo.

14. A když jsme všichni padli na zem, uslyšel jsem hlas pravící ke mně hebrejským jazykem: Šavle, Šavle, proč mne pronásleduješ? Jest ti nesnadno proti bodci se vzpírati!

15. Já pak jsem řekl: Kdo jsi, Pane? Pán ale řekl: Já jsem Ježíš, kterého ty pronásleduješ.

16. Ale vstaň a postav se na nohy své, neboť proto jsem se tobě ukázal, abych tě ustanovil za služebníka a za svědka těch věcí, jež jsi viděl a které budou (ještě) předmětem mých zjevení,

17. vysvobozuje tebe z lidu a z národů, k nimž tebe posýlám,

18. abys otevřel oči jejich, by se obrátili od temnoty ku světlu a od moci satanovy k Bohu, by dosáhli odpuštění hříchů a podílu mezi těmi, kteří jsou posvěceni věrou ve mne.

11. A Pán k němu: Vstaň a jdi do ulice, která sluje Přímá, a vyhledej v domě Judově člověka jménem Šavla z Tarsu; neboť, hle, modlí se!

[12. I viděl Šavel muže Ananiáše jménem, jak vešel a vložil na něho ruce, aby prohlédl.]

13. I odpověděl Ananiáš: Slyšel jsem od mnohých o muži tom, kolik zlého učinil svatým Tvým v Jerusalémě.

14. I zde má plnou moc od knížat kněžských spoutati všechny, kteří vzývají Tvoje jméno.

15. Řekl k němu Pán: Jdi, neboť nádobou vyvolenou jest mi on, aby nesl jméno Mé před národy a krále i syny israelské.

16. Neboť já ukáži jemu, kolik musí trpěti pro jméno moje.

17. Odešel tedy Ananiáš a vešel do domu a vloživ naň ruce, řekl: Šavle, bratře, Pán poslal mne, Ježíš, který se ti ukázal na cestě, jíž jsi se ubíral, abys prohlédl a naplněn byl Duchem svatým.

18. A ihned spadly s očí jeho jakoby šupiny, i prohlédl a vstav byl pokřtěn.

19. A poživ pokrmu posilnil se.

13. přišel ke mně a stanuv u mne řekl: Šavle, bratře, prohlédni! A v tutéž hodinu pohlédl jsem vzhůru na něho.

14. On ale řekl: Bůh otců našich určil tebe, abys poznal vůli Jeho a viděl Spravedlivého a slyšel hlas z úst Jeho.

15. Neboť budeš Jeho svědkem u všech lidí o tom, co jsi viděl a slyšel.

16. A nyní co prodléváš? Vstaň a dej se pokřtíti a smyj hříchy své vzývaje Jeho jméno.

Různosti řeckého textu, které se vyskytují v některých rukopisech, jsou celkem bezvýznamné. Podotýkáme pouze, že latinská Vulgata má také v hl. 9. ve verši 5. a 6. vložena slova: Je ti nesnadno vzpírati se proti bodci. A třesa se a chvěje, řekl: Pane, co chceš, abych činil? A Pán k němu: Vstaň a vstup atd. Slova ta v nejlepších řeckých kodexích nejsou. Jest patrno při prvním srovnání, že se tam dostala z parallelních míst 22, 10 a 26, 14. Ve 22, 9 kodex D přidává ještě ἐγένοντο ἔμφοβοι, poděsili se.

Obraťme nyní zřetel k oněm odporům, které prý, jak tvrdí kritici, v uvedených zprávách se vyskytují! Na prvním místě poukazují na povolání Šavlovo k apoštolátu mezi národy. Dle 9, 6 a 22, 10 je Šavel při zjevení samém odkázán do Damašku, kde teprve mu bude řečeno, k čemu jej Pán povolal. Kristus sám nečiní v oslovení svém žádné zmínky o tom, že jej určil za apoštola svého evangelia. Teprve Ananiáš 22, 14 oznamuje Pavlovi vůli boží, že má býti svědkem a hlasatelem evangelia. Naproti tomu dle 26, 17 Kristus sám již při svém zjevení posílá Pavla jako apoštola mezi národy.

Někteří katoličtí exegetové, jako Belser,[1]) Felten,[2]) Knabenbauer[3]) vysvětlují tuto neshodu tím způsobem, že rozlišují obrácení Pavlovo od jeho povolání k apoštolátu: obrácení událo se před Damaškem, určení k apoštolátu bylo oznámeno Pavlovi teprve později v Damašku prostřednictvím Ananiáše. V hl. 26. podává sv. Pavel ve své obranné řeči před Agrippou pouze stručné a summární vylíčení o svém obrácení. Proto také obojí moment, své obrácení a své povolání k apoštolátu, spojuje v jedno, a o úkolu, který tu připadl Ananiášovi, vůbec se nezmiňuje.

Proti tomuto výkladu stojí hlavně dvě námitky. Jestli de facto teprve Ananiáš sdělil z rozkazu božího sv. Pavlovi jeho určení za apoštola národů, pak sv. Pavel ve své řeči k Agrippovi proviňuje se proti historické pravdě, jestli vkládá do úst zjevivšího se Krista slova a rozkaz, který vlastně slyšel nikoliv od Krista samého, ale od Ananiáše. Takové spojení dvou různých událostí v jednu nedalo by se omluviti tím, že sv. Pavel chce pouze stručně a krátce vylíčit své obrácení. Nad to v listě ke Gal. 1, 1 praví sv. Pavel s největším důrazem, že není „apoštolem ani od lidí ani prostřednictvím lidí, nýbrž skrze Ježíše Krista.“ Slovy těmito přímo vylučuje při svém povolání jakékoliv prostřednictví lidské, a tudíž i prostřednictví Ananiášovo.

[1]) Die Apostelgeschichte, 311.

[2]) Die Apostelgeschichte, 193.

[3]) Commentarius in Actus Apostolorum, 416.

Mnohem pravděpodobnějším je proto ono vysvětlení, že sv. Pavel skutečně zároveň při svém obrácení povolán byl současně k apoštolátu. Tomu nasvědčují jeho vlastní slova v Gal. 1, 15, o kterých jsme již dříve jednali, a kde praví, že Bůh „zjevil Syna svého v něm, abych Jej hlásal mezi národy.“ Tento rozkaz, který Kristus dal sv. Pavlovi u Damašku, jest uveden výslovně jen v hl. 26. Sv. Pavel v řeči k Agrippovi tedy nespojuje dvě různé události, nýbrž líčí své obrácení, jak se skutečně sběhlo, a uvádí i ono povolání k apoštolátu, které dřívější zprávy v hl. 9. a 22. pomíjejí. Tedy líčení v hl. 26. jest obšírnější a podrobnější a doplňuje takto vypravování v hl. 9. a 22.

Ananiášovi ovšem Bůh dle 9, 15 zjevil, že Pavel má se státi Jeho vyvolenou nádobou a nésti Jeho jméno před krále a národy. Ananiáš také přišed k Pavlovi oznamuje mu 22, 15 jeho určení k apoštolátu, než činí tak nikoliv z té příčiny, jakoby to Pavlovi nebylo ještě známo, nýbrž aby se u sv. Pavla takořka legitimoval, t. j. aby Pavel poznal, že Ananiáš jest v pravdě oním mužem, kterého Bůh přislíbil k němu poslati. Vidíme tedy, že trojí zpráva sv. Lukáše v této příčině dá se úplně dobře srovnati.

Další různosti, které třeba vyrovnati a vysvětliti, naskytují se v líčení dojmu, jakým zjevení Kristovo působilo na průvodce, kteří spolu se sv. Pavlem cestovali. I zde při bližším srovnání všech zpráv vidíme, že ony odchylky jsou pouze zdánlivé a zcela dobře se dají spolu srovnati, nechceme-li ovšem, jak je tomu u mnohých kritiků, nalézti odpory a nesrovnalosti za každou cenu.

Kdežto 9, 7 se praví, že mužové, kteří s Pavlem se ubírali, stanuli (εἱστήκεισαν), čteme 26, 14, že všichni, Pavel i jeho druhové, padli na zem. U různých exegetů vidíme různý způsob, který se snaží obojí srovnati. Felten[1]) a Knabenbauer[2]) vysvětlují obě místa tím, že ἑστηκέναι má zde jakož i na jiných místech N. Z.[3]) význam úplně stejný jako εἶναι a že tudíž spojeno s následujícím ἐνεοί značí prostě: zmlkli, byli ohromeni. Než souvislost textu nikterak nás nenutí, abychom sloveso ἑστηκέναι brali tu ve smyslu přeneseném, ba spíše vyžaduje, abychom mu rozuměli o skutečném stanutí, zastavení se.

Belser[4]) a Pölzl[5]) zase hájí mínění, že spisovatel na uvedených místech líčí různý účinek, které zjevení Kristovo mělo postupně na

[1]) l. c. 193.
[2]) l. c. 162.
[3]) Kol. 4, 12. 1 Kor. 7, 32. Jan 8, 44.
[4]) Apostelgeschichte, 119.
[5]) Der Weltapostel Paulus, 38.

spolucestující: v prvním úžasu klesli všichni s apoštolem k zemi, brzy však opět se vzpamatovali a povstali, mezitím co sv. Pavel pod dojmem zjevení ještě ležel na zemi.

Více však se zamlouvá výklad, který má Moske,[6]) že totiž sv. Lukáš na obou místech sice vytýká dva různé momenty v dojmu, které zjevení mělo na přítomné; první však moment byl εἱστήκεισαν ἐνεοί, t. j. spatřivše nebeskou zář přerušili cestu a stanuli v úžasu. Další a následující účinek oslepující záře byl ten, že padli všichni na zem. Vysvětlení toto nejlépe odpovídá situaci, jak si ji dle slov sv. Lukáše musíme mysliti, a úplně přirozeně spojuje obě zprávy, které, jak opětně vidíme, vzájemně se doplňují.

Stejného rázu jako předešlé jsou různosti, které pozorujeme v popisování zrakového a sluchového dojmu, který zjevení Kristovo mělo na Pavlovi spolucestující.

Co se týká zření, tu vlastně žádné různosti ani není. Praví-li se 22, 9, že světlo sice viděli, a čteme-li na parallelním místě 9, 7, že nikoho nespatřovali, tu není zde ani nejmenšího odporu. Průvodčí Pavlovi viděli sice světelnou zář, neviděli však nikoho, totiž žádné osoby, neviděli Krista, kterého spatřil pouze sv. Pavel samojediný.

Podobně se má věc i vzhledem na to, co průvodčí oni slyšeli. 9, 7 stojí: hlas sice slyšíce, naproti tomu 22, 9: neslyšeli však hlasu, který mluvil ke mně. Slyšeti v obou případech má stejný význam značíc: vnímati sluchem. Ale slovo hlas má různý význam. Na prvním místě hlas (φωνή) značí pouze zvuk, který člověk slyší, když se mluví, aniž rozeznává jednotlivých slov a jejich smyslu. 22, 9 však slovo hlas jest blíže určeno přídavkem, který mluvil ke mně, a označuje tudíž hlas mluvícího, hlas artikulovaný, při němž vnímáme jednotlivá slova a jim rozumíme. Tedy spolucestující slyšeli sice, že nějaký hlas mluví k Pavlovi, slyšeli však pouhý zvuk hlasu; co bylo mluveno, která slova byla pronesena, toho nemohli však rozeznati.

Úmysl spisovatele Skutkův Ap. na obou místech jest jasný. Chce říci, že pouze sv. Pavel viděl zjevivšího se Krista a slyšel jeho slova, nikoli však jeho průvodčí. Zjevení Kristovo bylo určeno pro Pavla samého a pro nikoho jiného. Aby však byla vyloučena možnost, že sv. Pavel se stal obětí klamu nebo hallucinace, a aby zde byli svědkové, kteří by též jiným mohli dosvědčiti pravdivost a realnost zjevení Páně, proto i průvodčím oněm bylo dopřáno zahlednouti nebeskou zář a zvuk slov, která Kristus pronesl k Pavlovi.

---

[6]) Die Bekehrung des hl. Paulus, 19.

Vidíme takto, že sv. Lukáš nejen v hlavní věci jest v úplném souhlasu s tím, co o svém obrácení praví sv. Pavel sám, nýbrž že v jeho zprávách není žádných vnitřních odporův a nesrovnalostí, které by nás oprávňovaly pochybovat o věrohodnosti jeho slov. Na žádném z uvedených tří míst, kde líčí obrácení Pavlovo, není sice jeho vypravování úplným do nejmenší podrobnosti, každá zpráva obsahuje některé nové okolnosti, jež v jiných jsou pominuty, avšak všechny tři zprávy dají se zcela dobře a bez nejmenšího násilí textu srovnati.

Není třeba hájiti sv. Lukáše proti výtce, kterou mu činí mnozí kritici, že jen následkem jeho nedbalosti a povrchnosti vznikly ony odpory, kterých prý spisovatel ve své naivnosti ani si neuvědomil. Stejně odpadá vyvracení výroku, že legenda o obrácení sv. Pavla v době, kdy Skutky Apoštolské byly napsány, nebyla ještě ustálena v určité formě, a že tato neustálenost se jeví právě v oněch rozdílech ve vypravování Skutkův Apoštolských. A ještě bezdůvodnějším jeví se počínání některých kritiků, kteří dle oblíbené methody třídění pramenů na základě zmíněných rozdílů hned konstruují celou řadu pramenů, z nichž redaktor prý knihu Skutkův Apoštolských sestavil.

Všechny tyto theorie a dohady v líčení Skutkův Apoštolských nemají ani nejmenšího podkladu. Při kritickém rozboru a srovnání zpráv sv. Lukáše o obrácení apoštola národů historická věrnost jeho spisu jeví se povznesenou nade všechnu pochybnost.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. Bohumila Spáčila T. J. (Č. d.)

Že i na požáry se deuteroskopie sluchu vztahuje — ovšem daleko řidčeji než deuteroskopie zraku — o tom aspoň jeden doklad.

15. případ. Osadník Rottmann z Venne ve Vestfálsku vypráví dle svědectví Kuhlenbeckova,[1]) že když se kdysi k jakémusi dvorci blížil, slyšel nápadný lomoz; znělo to právě jako když je stříkačka v činnosti, ucho zřetelně rozeznávalo pravidelné zdvihání pumpy a syčení a pleskání vody. Při všem tom však ničeho neviděl, oku vše zůstalo temno a prázdno.

Kdežto při druhém vidu ve vlastním smyslu (nazírání budoucnosti) sluch tedy hraje vedlejší úlohu, jsou illuse sluchové při „telepathickém nazírání" (jasnovidu) právě nejobyčejnější! I tento druh předvidění vztahuje se nejčastěji na smrt drahé osoby, těžké neštěstí a pod. Slyší se buďto zvuky, slova, jež skutečně při události současně, ale na vzdáleném místě se přihodila, anebo symbolické zvuky (úder, třeskot, hlas zemřelé osoby, zpěv atd.) Podobně i při telepathickém nazírání zrakem vidí se buďto vzdálená událost sama nebo v symbole na př. obraz osoby s poraněnou hlavou, se smrtelně bledou tváří, často jen nějaké znamení, na př. otevření dveří, náhlý úžas a lek atd. Zjevy posledního druhu, ať se vztahují na zrak nebo sluch, jsou zvláště všeobecně známy i mimo kraje, v nichž se vyskytuje deuteroskopie v pravém smyslu. Kdož by na př. i u nás neslyšel o tom, jak smrt vzdálených drahých se různými způsoby „oznamuje"? Nás ovšem zde hlavně zajímají případy telepathického nazírání, kde vzdálená událost sama smysly se postřehuje (jasnozření, clair-voyance).

16. případ. Mrs. Adéla Baldwinová píše svrchu zmíněné společnosti pro psychologické bádání dne 19. listopadu 1890: „Byla jsem miláčkem svého strýce E. a učinili jsme spolu smlouvu, že ten, kdo z nás dříve zemře, druhému se zjeví. Bylo mi tehdy 25 let, a strýc pravil ke mně: ‚Neboj se, ale dovolí-li něco takového Bůh, pak k tobě přijdu.' To se stalo r. 1860 v Camareah (Camareah leží mezi Allahabadem a Benares a je od tohoto asi 30 mil vzdálen), kde jsem v domě strýcově jako vdova žila. Bylo r. 1863 (vdala jsem se zatím po druhé a bydlela tehdy v Umritsuru), když jsem kterýsi den o čtyřech hodinách ráno v loži majíc dítko na rukou, svého strýce spatřila. Ležel

[1]) *Ludwig*, c. c., 22.

na pohovce své komnaty a zdálo se, že umírá. Viděla jsem též jeho ošetřovatele a chůvu své tety. Šli vedle sebe světnicí, pohlédli na mne a vzlykali. Pravila jsem muži: ‚Viz! tu je můj strýc a umírá.‘ Poněvadž se muži zdála věc důležitou, vstal a vše si poznamenal. Po té hned psal mému bratranci a ptal se, co je se strýcem; od něho jsme se pak dověděli, že strýc zemřel docela náhle po několika dnech nemoci a to právě toho dne a téže hodiny, kdy jsem ho viděla.“ Pisatelka této zprávy ještě připojuje: „Strýc zemřel vskutku ve své komnatě a na pohovce, obě osoby, jež jsem při něm viděla, byly vskutku přítomny. Pohovka byla jinak postavena, než tehdy, když jsem naposled v jeho domě byla . . . Záznam, jenž zároveň (s viděním) se stal a psaní strýcovo byly zničeny (zároveň s jinými dokumenty) bílými mravenci.[1])

17. případ. Pan Gustav Dubois, přítel Edmunda Escourrou, poručík 2. pluku zuavů, stýkal se častěji za války mexické, jíž se Escourrou súčastnil, s jeho rodinou. „Kterýsi den,“ tak vypravuje, „spatřil jsem matku v slzách. ‚Ach,‘ tak pravila mně, sotvaže mne spatřila, ‚mám kruté tušení, že pozbudu syna. Dnes ráno, když jsem vešla do světnice, kde visí jeho podobizna — abych ho pozdravila, jak to denně dělávám — uviděla jsem, jak jedno oko bylo probodeno a krev po tváři tekla. Zabili mi syna.‘ Brzy potom přišla vskutku zpráva o smrti hejtmana Escourrou, který u věku 27 let při obléhání Puebly padl. Několik neděl potom vyprávěl sergeant — major jeho oddělení po svém návratu do Francie jednotlivosti této události. Escourrou padl vskutku při útoku na Pueblu, dne 29. března 1863 kulkou, která zasáhla levé oko.[2])

18. případ. Zajímavý a úředně zjištěný případ telepathického nazírání zrakového uvádí Ludwig[3]) dle zpráv anglických novin „Buckingham Gazette“ a „Hertford Chronicle“ ze dne 1. listopadu 1828 a „Buckingham Gazette“ ze dne 13. března 1830 o vraždě a přelíčení s vrahem zahradníka Viléma Eddena, jménem Tylerem. Závažné a sensační bylo svědectví vlastní ženy zavražděného, která udala, že v okamžiku vraždy viděla zcela jasně, jak muž její je přepaden a ve vrahu zcela určitě poznala Tylera. Toto své vidění vyprávěla hned známým, dříve ještě než zpráva o smrti manželově došla.

---

[1]) *Bessmer,* Das zweite Gesicht, 265.

[2]) *Bessmer,* o. c., 390.

[3]) o. c. 124—126.

Opomíjejíce nyní celou řadu jasnovidů buď sluchových buď zrakových pouze symbolických, jichž několik uvádějí Bessmer i Ludwig, doložíme ještě dva případy, kde sluch předvádí zvuky nebo hlasy vzdálené skutečnosti.

Takový příklad telepathické hallucinace sluchové uvádí Ludwig (o. c. 123) dle zprávy italského lékaře, který však ze strachu před předsudky svých kollegů nechce býti jmenován.

19. případ. „22. října 1883. — Měl jsem zde před lety v lékařském ošetřování anglické děvče, které onemocnělo chrlením krve. Zavolalo mne kterýsi den ke své mladší (jinak zdravé) sestře, která, jak nemocná tvrdila, pro jakýsi nesmyslný sen div si plíce nevykřičí. Nalezl jsem sestru ve zmíněném stavu (hysterické křeče atd.), a ta mi vyprávěla, že to nebyl sen, nýbrž že slyšela za úplného bdění hlas svojí třetí (v Anglii dlící) sestry ze zahrady volající: ‚Georgie (Jiřino), Georgie, musím tě viděti, dříve než zemru.‘ Laskáním a domluvami upokojil jsem maličkou; a už nikdo téměř na případ ten nemyslil, když po uplynutí doby, již list z Anglie k nám vyžaduje, došlo vskutku psaní, oznamující smrt zmíněné sestry. Další šetření zjistilo, že se zřetelem na zeměpisnou differenci smrt právě v tu dobu nastala, kdy dítě hlas ze zahrady slyšelo, a že to byla právě tatáž slova, jež umírající pronesla.“

Německý básník Bedřich Vilém Weber, jenž sám byl visionářem[1]), vypráví případ, jenž by povahou svou byl asi uprostřed symbolické a skutečné telepathické deuteroskopie sluchové.

20. případ. Za podzimní noci seděl mladý lékař (byltě Weber lékařem) v četbu ponořený ve studovně. Tu slyšel najednou z venku tlumené volání, pak lomoz jako když se otvírá okno, a konečně hlas muže, který pravil, že jeho matka si zlomila nohu, a že přijel vozem pro lékaře. Weber vyskočil, popadl kabát, klobouk a plášť a vešel do temné vedlejší světnice, kde rozevřel okno a tázal se, zda-li je někdo venku. Žádná odpověď. Vše ticho a mrtvo, jenom podzimní vítr skučel na střeše protějšího kostela a temný obraz kostelní věže odrážel se ostře od jasného nebe. Po několika minutách marného čekání vrátil se Weber do pracovny a pokračoval v přerušené četbě. Tak uplynula asi hodina, když tu po druhé slyšel venku volati hlas. Pospíšil k oknu a tu viděl nyní vskutku na náměstí před kostelem státi muže. Byl to rolník ze sousedního Driburgu, který ho žádal za lékařské přispění. „Vaše matka si asi před hodinou zlomila nohu?“ tázal se Weber, a

[1]) *Zurbonsen*, o. c., 25.

když muž přisvědčil, vyptával se lékař dále: „A vůz též zde máte?“ Rolník přisvědčil a označil, kde povoz stojí. Lékař šel s ním na udané místo a pak vyjeli oba do tiché noci. Když přijeli k jeho otcovskému dvorci, tázal se básníka průvodce až posud zamlklý: „Pane, doktore, jak jste věděl, že mojí matce se přihodilo neštěstí?“ „To jsem si tak myslil,“ odpověděl Weber vyhýbavě. „Ne, to jste si nemohl jen tak mysliti,“ odvětil s určitostí sedlák a pohledl zároveň plaše, ale výmluvně na lékaře, jenž se mu tajemnými silami zdál obdařen.

Řadu vypravovaných událostí dvojího vidu dovršíme případem, jejž básník Goethe z vlastní zkušenosti vypravuje a jenž proto i v dějinách literatury jest znám a nabyl jakési klassické proslavenosti.

21. případ. „Jel jsem právě pěšinou proti Drusenheimu, když mne náhle pojala přepodivná předtucha. Viděl jsem totiž, ne očima tělesnýma, ale v duchu, sebe sama touže cestou proti sobě na koni jedoucího a to v oděvu, jakého jsem nikdy nenosil; byl světlohnědý, tu a tam zlatem protkaný. Když jsem se z tohoto zvláštního snu vybral, zmizelo zjevení. Zvláštní jest však, že jsem po devíti letech v témže oděvu, jak jsem tehdy viděl, a který jsem ne úmyslně, nýbrž náhodou oblekl, touže cestou vskutku jel navštívit ještě jednou Bedřišku. Ať je tomu jakkoli, podivný tento přelud byl mi v oněch okamžicích loučení jakousi útěchou.“[1])

Tyto případy stačí, abychom si utvořili určitý obraz o povaze, rozmanitosti a vlastnostech jevů, jež v různé druhy druhovidu spadají.

Vedle těchto případů uvádějí badatelé, kteří se povahou a vysvětlením dvojího vidu zabývají, často i příbuzné výminečné zjevy psychické, které druhé vidění poněkud osvětlují, ale v jeho obor přímo nespadají. Proto jich tuto pomíjíme. Ale jeden druh těchto jevů, tak zv. zvuky (melodie) úmrtní (Sterbeklänge) osvětlíme příkladem, aby čtenář poznal jeho povahu a příbuznost se „second sight“.

Z mnoha příkladů, jež uvedené dílo (Phantasms of the living) uvádí, podáváme doslovně aspoň jeden.[2]) Zaručená zpráva pochází od Mr. a Mrs. Sewellových, Eden Villas, Albert Park, Didsburg, a datována jest dne 25. března 1885.

„Manžel přišel okolo třetí hodiny (odpoledne) domů a chtěl obědvati k vůli těžce onemocnělé naší dcerušce Lilli u jejího lůžka. Já sama seděla jsem u postele, manžel obědval, hošík náš žvatlal se sestřičkou, a všickni snažili jsme se nemocnou rozveseliti, když tu

[1]) *Goethe*, Werke, Gotha 1829, sv. 26, str. 83. — *Ludwig*, o. c. str. 41.
[2]) *Ludwig*, o. c. 157.

náhle pozornost naši zaujaly zvuky hudební, jakoby Aeolovou harfou vyluzované. Zdálo se, že hudba zní z kouta komnaty. Všickni jsme stichli a já se tázala: ‚Lilli, slyšíš tu líbeznou hudbu'? načež tázaná odpověděla: ‚Neslyším,' což mne velmi překvapilo, neboť měla hudbu velmi ráda. Zvuky byly stále silnější, až plnily takořka celý prostor, pak zase slábly, a zdálo se jakoby po schodech domu sestupovaly, až konečně v dáli zmizely. Služka, která byla zaměstnána v kuchyni, dvě poschodí níže, slyšela také tu hudbu, a naše nejstarší dcera, která právě chtěla jít do jídelny, zastavila se na cestě a divila se, odkud ony zvuky, a služka zvolala na ni: ‚Slyšíte hudbu?' Bylo to několik minut po čtvrté hodině odpolední.

Příští den v neděli přišly k nám dřívější ošetřovatelka a teta, aby se podívaly, jak se nemocné daří, a seděly spolu s mým manželem v komnatě u nemocného dítěte. Já sama jsem poodešla do kuchyně, abych připravila trochu lehkého mléčného pokrmu nemocné, když v tom všichni tři ve světnici slyšeli tytéž zvuky aeolské hudby, já pak je slyšela v kuchyni. Pondělí minulo, a zjev se neopakoval. Ale v úterý v tutéž hodinu zase jsme slyšeli (totiž Mr. a Mrs. Sewell) tytéž lkavé zvuky aeolské harfy, opět z téhož kouta pokoje vycházející a znovu zněly nejprve stále silněji, až celý prostor naplnily, pak zase slábly a zdálo se, jakoby se nesly po schodech dveřmi do dálky. Tak bylo hudbu slyšeti po tři dny v tutéž denní hodinu a to nejen od těch, kteří byli v téže světnici s dítětem, nýbrž též ode mne, mojí dcery, od služky dvě poschodí níže a druhého dne též mimo tetu a ošetřovatelku i od dětí, které si v jídelně hrály; a takových zvuků nevydává žádný nástroj, na který hrají ruce lidské. Bydleli jsme tehdy už 6 let v týchže prostorách a zůstali jsme tam ještě dalších 12 let, ale neslyšeli jsme ani před tím ani potom podobné hudby. — Sarah Sewell."

Mr. Sewell píše: „Jediné svědectví, kterého nyní lze se dovolávati, je moje vlastní. Mohu se vší upřímností se za ně zaručiti. Slyšel jsem líbeznou hudbu rovněž jako moje žena. Hudbu bylo slyšeti v sobotu dne 2. března, něco před čtvrtou hodinou[1]) odpoledne, pak příštího dne, asi touže dobou, a opět v úterý, přibližně v touž hodinu. Hudbu slyšeli: moje žena, já sám, moje paní teta, ošetřovatelka, moje nejstarší dcera, sedmiletý můj syn Richard, devítiletý můj syn Tomáš a naše služka. Ta nás nedávno opustila a odešla do Irska ke svému muži, který byl vojákem, a o jejím pobytě nevíme. Naše nejstarší

[1]) Zde je rozdíl mezi oběma zprávami.

dcera bydlí nyní v New-Yorku, a nemám pochybnosti, že se na tento příběh upamatuje. Jsem zúplna přesvědčen, že hudba, kterou jsme slyšeli, nepocházela od někoho na blízku bydlícího, neboť náš dům stál v dlouhé zahradě, jsa nějakých 50 yardů od veřejné cesty vzdálen, a sousední dům byl tehdy neobydlen. Také to nebyl nějaký neurčitý zvuk, nýbrž jemná, mírná tonina harfy Aeolovy, která určitě rostla a konečně tak sesílila, že byla jako plný zvuk varhanový; pak zase mizela pomalu po schodech našemu sluchu v mírných kadencích. Při tom tuším zvláště jedna okolnost byla nápadna: dítě samo, ač mělo vášnivou zálibu pro hudbu, neslyšelo ani tonu. Zvuky ty nemohly býti nikterak klamem, a jsem jist, že nebyly způsobeny lidskou rukou. Mathew Sewell."

Následující zpráva je výtah z dopisu dcery Sewellovy, Mrs. Lee vydavateli díla, ze dne 20. července 1885, William Bridge, New-York.

„Pamatuji se na hudbu, kterou jsme slyšeli před smrtí naší Lilli, a pamatuji se též na dojem, jaký na nás děti učinila; byl to cit zděšení a strachu, který nás ovládl, poněvadž jsme nechápali, odkud a jaká to hudba jest."

Vydavatel Edmund Gurney poznamenává konečně: „Osobní interview s Mr. a Mrs. Sewellovými mne přesvědčil o hlubokém dojmu, jaký ta událost na ně zůstavila. Hudba zdála se vycházeti z kouta komnaty, který netvořily zevnější zdi domu, a povaha tonů brání připisovati je objektivním účinkům vody nebo vzduchu; tomu názoru odporuje okolnost, že jedna z přítomných osob s vyvinutým sluchem hudebním jich neslyšela. Zvuky trvaly pokaždé asi půl minuty. V úterý večer děvčátko zemřelo."

Vedle zmíněného případu uvádí Ludwig ve svém díle několik jiných zaručených událostí (str. 148—157). V některých případech slyší hudbu pouze ti, kteří jsou u nemocného, nemocný sám ne, v jiných případech i nemocný, někdy hudba předchází smrt, jindy ji slyšeti v okamžik smrti. Ostatně máme podobné zaručené zprávy už ve spisech sv. otců a v životopisech svatých.

Podobné zjevy deuteroskopii příbuzné, ale v její obor přímo nespadající jsou aspoň důkazem, že úkaz dvojího vidu není jediným v řadě výminečných jevů psychických.

Všecky případy a doklady uvedené potvrzují to, co svrchu řečeno, že o faktu dvojího vidu nelze pochybovati. Velká část svědků citovaných je zpravodajům, z nichž svědectví sebrána, osobně jako věrohodné, vážné osoby známa. Ale i pro mimostojící mají vyprávěná svědectví všecky známky věrohodnosti. Vypravování bývají klidná,

nebledaná, vztahují se též na okolnosti a podrobnosti místa, času a jména osob; svědectví různých vypravovatelův, ač neodvislá, v hlavních věcech se shodují, vidění bývají často už před vyplněním podrobně popsána, mnoho zpráv jest potvrzeno úředně, při jiných jsou účastníci hotovi přísežně věc stvrditi. Mimo to sbíhají se ještě právě při dvojím vidu tři okolnosti, které věrohodnost zpráv zvyšují: 1. Při viděních těch jde namnoze o truchlivé nebo alespoň nepříjemné události buď pro vidce samého nebo okolí, takže by bylo jemu samému na prospěch věc buďto zamlčeti nebo vysvětliti vše jako pouhý přelud bez významu. 2. Dar dvojího vidu nepovažuje se nikterak za vyznamenání nebo dobrodiní, nýbrž spíše za nepříjemné a trapné nadělení, což ovšem vylučuje nebo ztěžuje vši chlubivost a žvástavost. 3. Mnohá svědectví pocházejí od osob, jež samy zavrhovaly všecky podobné zjevy jako „pověru“, ale pak se přesvědčily mocí skutečnosti o opaku.

Dodáme-li ještě, že obor událostí v deuteroskopii spadajících jest dosti úzce vymezen, že důkladnější jich sbírání a zkoumání se děje teprve v poslední době a že lze přes to uvésti tolik zaručených zpráv, nelze nám o věrohodnosti fakta v jeho všeobecnosti pochybovati.

Tím není ovšem vyloučeno, ano jest pravdě podobno, že časem při bedlivějším studiu ten neb onen uváděný případ buď jako nepravdivý bude vymýcen nebo za pouhý přelud vyhlášen. Je to v povaze zjevů samých, že právě tu jest omyl snadno možný. „Nic nevyžaduje větší a častější rozvahy než nepodjaté obírání se mystickými úkazy“ (Ludwig, 46). Přes to však, tvrdíme, vždy zůstane tolik případů zajištěných, že studium deuteroskopie nepostrádá nikterak pevného podkladu, ano nepostrádalo by ho, ani kdybychom měli jediný příklad jistý. Vždyť co jednou jest možno, může se samo sebou státi i stokráte i tisíckráte, praví Horst.[1]) A jurista Kuhlenbeck častěji citovaný míní: „Jediná juristickou věrohodností zajištěná událost vyváží tisíc vypravování pochybných.“ [2])

Nesmíme konečně při těchto faktech žádati více jinorodých kriterií nežli zjišťují zjevy každodenní. Je to osudná chyba materialismu a racionalismu, že zavrhují jistá fakta přese všecka kriteria, jež pro událost mluví, pouze proto, poněvadž jsou mimořádná, neobyčejná nebo nadpřirozená. Faktum samo v sobě (materialiter spectatum) podléhá týmže zákonům a zjišťuje se těmitéž kriteriemi, ať jest obyčejné nebo mimořádné, přirozené nebo nadpřirozené.

Větší obtíž nežli zjištění událostí působí jejich vysvětlení.

[1]) o. c. I. svazek, 205. — [2]) o. c. 12.

(P. d.)

Pálčův Antihus.

Dr. Jan Sedlák. (O.)

Častěji zmiňuje se Páleč o processu Husově a poskytuje tak čtenáři příležitosti slyšeti, jak se soudilo o té věci na straně katolické v Čechách před Husovým odchodem do Kostnice. Je to sice názor jedné strany, ale úsudek druhé je znám ze spisu Husových, jenž se dotýká své pře často, a ze spisů jeho přátel (zvláště Jesenicovy obrany). Lze tedy přirovnati.

Především mluví Páleč o zápovědi kázati v kaplích soukromých. Přiznává, že byl zákaz dán, aby nemohl Hus dále kázati v kapli betlemské. To proto, že jest Hus podezřelý z kacířství a byl obžalován z bludných nauk v Římě. Měla se tím odstraniti příležitost schůzek a šíření bludů Viklefových.[1]) Zákaz byl dán na čas, až by se Hus ospravedlnil, a týkal se pro něho jen jednoho místa — Hus mohl kázati v chrámech farních a klášterních v Praze i po Čechách. Ostatně podezřelému z kacířství právo rozumně zapovídá kázati vůbec.[2]) Hus chybil neposlechnuv církevního zákazu a chybil ještě více nedbaje ani suspense církevní a slouže přes to mši sv.[3]) Aggravace a reaggravace byly na něho vyneseny dle zákonů církevních. Že poslal do Říma zástupce neomlouvá ho, ježto kanony nepřipouštějí zástupců tam, kde někdo „in causa fidei“ osobně byl pohnán.[4]) Že by všecky půhony na Husa vydané byly neplatné, jak pravil Jesenic, nelze přiznati. Podezření z kacířství jest obecné a Páleč soudí, že právem, i nutno půhony uznávati platnými, pokud se Hus před řádným soudcem církevním neospravedlní. Doma se omlouvati nic nepomůže. Tu jsou Hus a jeho stoupenci soudci ve vlastní při, a těm nelze věřiti (fol. 172ab). Úplně bezpředmětnými zdají se Pálčovi Husovy výmluvy. Že jest nebezpečí na cestě, nesmí

[1]) Páleč nazývá kapli betlemskou slovy Štěpána z Dolan »sathanica schola, nidus impii Wykleff heretici« (fol. 175b) a »cathedra pestilencie« (fol. 147a a 189b).

[2]) Suspectus de heresi . . loqui non permittitur racionabiliter in predicando. Cum autem talis sis et pro tali habearis, iuste et sancte a predicacione es prohibitus ex duabus causis supra dictis (fol. 176b).

[3]) . . contra prohibicionem summi pontificis de uerbo dei in cathedra pestilencie et quod amplius est de missarum diuino officio . . se ingerens (fol. 147a).

[4]) Že zástupci Husovi u kurie se pokoušeli podplatiti, tvrdí Páleč dvakráte: »non tamen per illam lanam sc. pecuniam in curia romana iusticiam subuertere potuisti« (fol. 102b) a »quos pecunia corrumpere attemptastis« (fol. 157b). Jsou to asi stejné klepy, jako když Hus a jeho stoupenci říkali, že Zbyněk vymohl na Alexandrovi bullu proti Husovi penězi.

ho zdržovati, kde běží o tak důležitou věc. Že tím zanedbá kázání, na tom nesejde — vždyť od jeho slova není závislá spása všech věřících. Že mu byl odpírán ochranný list na cestu, není pravda. Byla mu nabízena „securitas a violencia", ale on žádal „securitas a iure", a takové se mu arci nikdy nedostane.[1]) Ježto Hus soud vlastního biskupa a jeho officiálův i jiných biskupů, kteří mu byli za soudce navrhováni,[2]) odmítl, prohlašuje všecky za své nepřátele, a ke kurii jíti nechce, jest patrno, že se vůbec nechce podrobiti soudu církevnímu.[3]) Ale nepůjde-li do Říma a nepodrobí se rozsudku, hrozí mu trest upálení.[4])

Cenná je také charakteristika Husa, již podává Páleč. Píše to ovšem odpůrce Husův, od něhož nelze čekati chvalozpěvů na Husa, a proto bude obraz jeho pochopitelně neúplný, více negativní, ale ježto jest autor bývalý přítel Husův, kterýž dobře znal jej a jeho činnost a veden byl i v protivnictví proti Husovi důvody ideálními, nelze si jeho povahopisu Husova nepovšimnouti.

Předně vytýká Páleč Husovi pýchu. Ta se jeví tím, že trvá Hus na svých naukách, i kde učitelé církevní, kanony a církevní autorita soudí jinak, jakoby všichni bloudili a jen on měl pravdu,[5]) a že všecky chyby svoje omlouvá, jakoby nemohl vůbec chybiti.[6]) Projevem pýchy jest neposlušnost, s jakou odmítá všecky církevní příkazy a rozsudky,[7]) a název „clerus ewangelicus, viri ewangelici", jejž sobě a svým dává, ač tomu neodpovídají skutky.[8]) Pýchou jest, že jakmile se mu učiní sebe menší výtka, ihned prudce na

[1]) Tu je kus historie glejtu před sněmem kostnickým. Páleč praví doslovně: Quomodo ergo aliquando paratus fuisti (ire ad curiam) uel audes te asserere fuisse paratum, cum securitate a violencia sed non a iure et expensis tibi oblata nunquam exire voluisti, securitatem a iure inaudite postulando (fol. 142a). Neillustruje to pěkně nazírání na glejt Sigmundův? Sněm v něm nemohl viděti nic než »securitas a violencia«, žádati aby byl považován za »securitas a iure«, bylo »inauditum«.

[2]) Cf. pozn. 1. na str. 179 tohoto ročníku »Hlídky«; jinak o tom není nic známo.

[3]) Fol. 142ab, 147a, 164b.

[4]) Cf. pozn. 3 na str. 266.

[5]) Et hec est cecitas nimis magna, qua reputas omnes errare et te non errare, cum pocius oppositum deberes iudicare (fol. 142b). Cf. také pozn. 3. na str. 182.

[6]) Sepius lapsus in scandalum multorum male dicta et male scripta tamquam sis inpeccabilis conaris inmutabiliter defensare (fol. 144b). Omnes alii iniqui, omnes perniciosi, solus tu cum apostolis tuis bonus, solus doctus et magister in Israel! (fol. 96a).

[7]) Te pro iudice et tuos apostolos pro sacerdotibus leuitici generis reputare (fol. 189b).

[8]) Magnalia de te ipso presumens operum carens testimonio prurita tu laude tibi complaces, te seruum Jesu Christi et legis ewangelice zelatorem, tua prout te fantasia edocet, reputans arroganter (fol. 95b). Exhinc perpende, si te et tuos complices iuste viros ewangelicos profiteris (fol. 146a). Viz také pozn. 1. na str. 179.

protivníka útočí utrháním na cti a hrozbami.[1]) Pýchou jest svéhlavost a samolibost, jež určují všecko jeho jednání (hl. XIII.). Proto varuje Páleč Husa slovy Štěpána z Dolan:

O Husko care,
noli nimis alte volare,
nam nimis alte volas,
ne tibi comburas pennas,[2])

ale jest přesvědčen, že podstoupí Hus raději smrt ohně, než by odložil svou pýchu.[3])

Dále kárá Páleč Husovu bezohlednou nelaskavost k druhým, jak se jeví v jeho kázáních a v polemice proti odpůrcům. V kázáních útočí Hus na papeže, praeláty a jiné duchovní, odhaluje chyby neznámé a jmenuje osoby jménem, nezřídka uváděje i věci nepravdivé; s kazatelny polemisuje proti svým odpůrcům.[4]) Dvojí smutný následek má tato bezohlednost: poklesnutí úcty ke knězi vůbec a podrytí církevní autority.[5])

A při tom užívá Hus i prostředků nemravných. Vytýká a kárá veřejně chyby, i kde jich není, dávaje se svésti klepy, nebo generalisuje. Jest indiskretní a prozrazuje tajemství. Co mu arcibiskup Zbyněk důvěrně sdělil, to rozhlašoval potom Hus s kazatelny, co s ním jednali přátelé soukromě, toho užívá pak v polemice proti nim.[6]) Stíhá protivníky posměchem: posměch si činil z rady, kterouž

---

[1]) Ecce ex hiis verbis superbia tua confunditur et falsa tituli appropriacio concluditur manifeste, quia cum exagitatus leuiter atrociores iniurias reddis quam accepisti, facis mala que potes, singula que scis ad confusionem detegendo et minaris que facere non potes (fol. 144a).

[2]) (fol. 177b).

[3]) cf. pozn. 1. na str. 7.

[4]) . . . ex predicatione tua et ex scriptis tuis patule convinceris, quia non inimicos sed amicos quondam socios tuos et magistros, seniores ac doctores multosque prelatos, canonicos ac predicatores ausus es in ambone et in scriptis iniuriose lacerare et ex nomine sine verecundia et pudore confundere, occulta facta predictorum coram populo detegens et quod deterius est falsa pro veris astruens verbo et in scriptis (fol. 95b).

[5]) . . . in omnibus operibus tuis et sancte vniuersali ecclesie rebellibus predicacionibus non que sunt Jesu Christi et communis pacis et discipline, sed que ad inobedienciam et irreuerenciam prelatorum et sacerdotalis dignitatis laicos provocant incessanter predicasti (fol. 175a) . . . et ad hoc heu populum sc. ad inobedienciam et irreuerenciam superiorum . . induxisti (fol. 145a) cf. také pozn. 3. na str. 178. a pozn. 1. na str. 368.

[6]) cf. pozn. 2 na str. 266.

dali mistři na odklizení nepokojů v zemi,[1]) posměchem často odbývá výv ody Pálčovy;[2]) protivníky své ostouzí: Pálče často, Stanislava (fol. 100b, 143b), mistry theologie (fol. 142b), arcibiskupa Zbyňka (fol. 169a), tři mistry rodem židy (fol. 186b), ba neváhá ani užívati nadávek: mistry bohosloví nazval bezdůvodně blbci.[3])

V polemice literární jest Hus dle Pálče arrogantní,[4]) leckdy malicherný, na př. uváděje stále papežku Anežku,[5]) často neloyální, ježto texty svatých a výroky odpůrců komolí[6]) nebo v jiném smyslu uvádí,[7]) opakuje své nedbaje toho, co protivníci tvrdí nebo namítají (fol. 120b), nebo sofisticky přebíhá k něčemu jinému neodpověděv na to, o čem byla řeč.[8])

V jednání Husově shledává Páleč neopatrnost a nedostatek rozhledu, ježto slepě následuje Viklefa a nedbá toho, že nauky hlásané a poměr Husův k církvi zavádí a musí zavésti lid v blud a odboj proti církvi a způsobiti veliké zmatky, a jednostrannost a neujasněnost dogmatickou, s jakou některé pravdy věroučné hlásá a široce a dlouze odůvodňuje za účelem opravným, nezmiňuje se ani slovem o katolických pravdách, jež onyno doplňují a činí teprve pravdivými. Tou chybou trpí jeho autority napsané na stěnách kaple betlemské. Páleč docela vyslovuje podezření, že tak Hus činí úmyslně, aby lid svedl v ony bludy, a odůvodňuje své podezření tím, že stoupenci Husovi skutečně hlásají bludy z oné jednostrannosti plynoucí

[1]) Porro non mea tantum quin et aliorum doctorum et magistrorum tuorum scripta ac dicta catholica pro consilio data sepius subsanasti (fol. 95b).

[2]) Verecundari ergo deberet meus aduersarius de suis cauillacionibus vetulinis et inpertinentibus (fol. 156a).

[3]) . . . personas ex nomine de leuibus factis et false conviciaris (fol. 144a). Discas ergo lingwam compescere, ne ita pronus et frequens reperiaris conviciare (fol. 168a).

[4]) Páleč posílá na jeho adressu Řehořovo: Ecce hoc proprium habet doctrina arrogancium, ut humiliter nesciant inferre quod docent (fol. 109a).

[5]) Páleč jmenuje takovou argumentaci »garrulacio«: ad garrulacionem inutilem de Agnete, de qua frequenter obicit in aliis deficiens argumentis . . ad infirmandum auctoritatem pape et ecclesie romane continue replicat sicut anus garula (fol. 155a).

[6]) . . detruncacionem scripti doctorum . . (fol. 157a) . . te scripturam et tuos false allegare . . (fol. 159b 160a) . . verba mea truncas (fol. 171b).

[7]) . . ex illo hereticus convinci potest, quia scripturam sanctorum doctorum ad sensum, quem non pretendebant, pro suis erroribus confirmandis non veretur adducere (fol. 110b).

[8]) fol. 129b, 131b, 137b, 155a, 185a. Srv. také pozn. 2. na str. 94., pozn. 1. na str. 95., 3. na str. 179., 2. na str. 180., 2. na str. 181. a 2. na str. 267., kde ty chyby Páleč podává souhrnně.

a Hus proti tomu nenamítá nic.[1]) Ba vidí v počínání Husově pokrytectví, ježto brojí proti zlořádům v kleru, ale sám má mezi stoupenci i kněze špatné, hanobí odpůrce, aby se jim nevěřilo, když vystupují proti Husovi,[2]) ujišťuje, že se chce podrobiti každému soudícímu „dle zákona Kristova", aby zdánlivou pokorou zahalil před věřícím lidem pyšnou neposlušnost.[3])

Jak viděti, nalézá Páleč v povaze Husově a jeho jednání mnoho stínů.

Kdy byl Antihus Pálčem napsán, víme přesně. Jeť na konci Pálčem samým datován: „cuius compilacio finita est a. d. 1414 feria III. proxima post festum Pasche", tedy v úterý velikonoční (10. dubna) roku 1414 byl spis dokončen.

Prameny, jichž užíval Páleč, není těžko nalézti. Celkem je samostatný, opakuje a rozváděje své vývody ze spisu „Contra quidamistas", v hlavním sporném bodě o římské církvi a papežské autoritě užívá leckde doslovně Stanislavova spisu „Alma et venerabilis" a v útočných partiích na Husa jest mu vítaným zdrojem Antihus Štěpána Dolanského. Tak obecně. Jednotlivosti nutno ponechati edici.

---

[1]) Cf. str. 90. a pozn. 1. na str. 182. Podobně fol. 176a: plus eciam creditur clamoribus tuorum sequacium contra obedienciam et reuerenciam prelatorum insultancium quam tue assercioni cautelose.

[2]) . . ipsorum officium et auctoritatem uerbo et in scriptis miserabiliter laceras, ut eorum auctoritatem et officium obfuscares et tuam maliciam per manus hispidas cooperires (fol. 164b). Cf pozn. na str. 177. »more ypocritarum«. Non potes infectus ypocrisi, qua non virtutes colere sed vicia studes colorare (fol. 142b). Uvádí mu Řehořův výrok: Ypocrite quo exterius hominibus placent, eo se interius aspicere negligunt totosque se in uerbis proximorum fundant et sanctos esse estimant, quia sic se haberi ab hominibus pensant.

[3]) Cf. pozn. 1. na str. 183.

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.

Napsal DR. JOSEF MALOTA.

I.

Od počátku do povýšení Moravy za markrabství (1182).

Prvky záhadného separatismu česko-moravského kotví svými kořeny v hluboké minulosti. Středověký systém správy, krátkozraká politika vladařů moravských a snad i geografické příčiny způsobily odstředivý pohyb v postavení Moravy ke království, jejž teprve doba nová s úspěchem vyhlazuje. Fridrich Barbarossa povýšením Moravy za markrabství (1182) a uvedením v bezprostřední závislost na říši chtěl odtržení Moravy od Čech legalisovati. Samozřejmo, že by to k prospěchu Moravě nebylo, a proto nepřisvědčujeme názoru Bretholzovu, jenž čin císaře Fridricha I. snaží se v příliš příznivé světlo postaviti.[1]) Jisto jen jest tolik, že čin Barbarossův byl pouze episodou, jež dějinného vývoje nepřerušila.

Důsledný nedostatek zpráv o příčinách hojných konfliktů českomoravských vyvolával zmatek v historické literatuře. Byly uváděny brzy ty, brzy ony důvody, jež však pro celkovou charakteristiku postavení moravských vladařů k českým knížatům a Moravy k Čechám jsou jen příčinami podružnými. Dle našeho mínění vlastní pohnutkou všech bojů a vzájemných nepřátelství byla snaha subordinovaných knížat moravských dosáhnouti suverenity, býti s českými vévody koordinovánu. Touha po neodvislosti rodila choutky separatistické, jež bývaly bezprostřední příčinou k zakročení; dvůr český řešíval takové krise obyčejně tužší závislostí nebo vypuzením údělníků. Nechuť vladařů českých k systému údělovému provází náš vývoj od prvých začátků. Ta pramenila ze samovládného egoismu jejich a reakce údělnické byly by přirozenou odpovědí, kdyby zájem státní nediktoval potřebu naprostého splynutí obou zemí. — Středověkým chronistům ovšem stačil zevní znak, zpravidla osobní nepřátelství mezi knížaty, pletichy s německým dvorem, aby je označili za příčinu českomoravských konfliktů vůbec. Současným pozorovatelům vnitřní pohnutky

[1]) »Teprve mocným výrokem německého císaře Bedřicha Barbarosy kdysi tak důležitá země byla ze své bezvýznamnosti a vnitřní rozháranosti pozdvižena k jednotnému a samostatnému politickému tělesu s názvem markrabství Moravského.« *B. Bretholz*, Dějiny Moravy 1896.

dějů unikají. Teprve potomstvo ex post rozborem listinných a kronikářských zpráv a srovnáváním s poměry cizími se k nim dopracovává. Co se tkne jednotlivých fakt uvědomujeme si, že mnohé před námi vyzkoumáno a řečeno bylo; organická souvislost a význam dějů těch však posud vystiženy nebyly a mají přece značnou důležitost jak z hlediska všeobecného, tak specielně národního, poněvadž (z části) osvětlují záhadu separatismu a vykládají mnohou situaci, jež dosud nesporného řešení postrádala. Zkrátka, otázka státoprávního poměru Moravy k Čechám není soustavně řešena; bylo by žádoucno, aby živý o ni interess u nejširších kruhů neutuchal... má stále význam pro přítomnost.

*

Úvod.

Svatoplukova Velká Morava. — Čechy ve sféře výbojných interessů velkomoravských. — Zasažení východu ve vnitřní vývoj. — Pád Velké Moravy. — Periodisace.

Prvotní děje slovanských kmenů na půdě zemí koruny české splývají nám dnes v těžko řešitelný, mlhavý obraz. Naši předci v tomto obraze vyznali se daleko jistěji. Měli své báje, jimž věřili a na něž znova a znova navazovali. Báje, jichž otcem je kronikář Kosmas. Dnes víme, pokud jim lze věřiti a že nelze. Vědecký postup vyžadoval jiného prostředku; tím jest archaeologie. Ale i zde výsledky jsou nejvýše sporné a nejvýše nejisté. Filologie pak, jež by mohla o kulturních stycích národů různého jazyka hojně vyprávěti, nestojí ještě na tomto stupni — a pro politické dějiny výsledky její vypadnou mnohem nepatrněji, než by se dle některých — v poslední době vynořivších se theorií — zdálo.

Pronésti soud, že od počátku osídlení Slovanů v našich končinách kmeny české jsouce s moravskými téhož původu, obyčeje, jazyka a v geografickém sousedství — stejného zakoušely osudu v nepřetržitých bojích s Avary a Franky, jest dosti povážlivo. Domácích zpráv není a cizí annály počínají své zmínky o sudetských Slovanech až v 9. století. Výboje Franků v Čechách posunují známost slovanských kmenů dále na východ, a hned prvá zmínka o Moravanech (k r. 822) ukazuje na jich říšskou odvislost: moravské poselstvo přináší dary císaři Ludvíkovi I.

do Frankfurtu. Nicméně odvislost tato je mnohdy dosti problematická — a někdy spíš jen theoretická (říšský svazek se stále uznává bez positivních výsledků), než praktická. Na hranicích odehrávají se stálé boje — a annály často dosvědčují, že nebývají to vždy Slované, kteří podléhají. Prvý historický moravský vévoda Mojmír dobývá panství i nad sousedními knížaty (Pribina) a snaží se o získání pevné posice nejen na Moravě. ale i proti franckým králům. Ludvík Němec však poráží jej roku 846 a odevzdá trůn synovci jeho Rostislavovi; tento pochopí brzo ideu svého strýce... však klesá zradou synovce Svatopluka a celá historie jako za Mojmíra I. se opakuje. Nyní však jest výsledek jiný — z bojů vychází vítězná Velká Morava, fakticky samostatná, na říši nezávislá; in theoria však i Svatopluk k svazku říše stále se přiznává, a tento moment — kontinuita s říší — jest, myslím, pro starší dobu jedním z nejvlivnějších a nejdůležitějších faktorů pro dějiny státoprávního postavení Moravy k Čechám.

Prvou zmínku o setkání Čechů a Moravanů nalézáme v annálech fuldských při roku 871[1]). Palacký míní, že příslušné místo týká se sňatku Svatopluka s kněžnou českou, prý sestrou vévody Bořivoje. „Svatbou touto", praví „počalo se bezpochyby ono spojení Bořivojovo s dvorem Moravským, kteréž mělo pro celé Čechy tak důležité následky; spojení zvláštní, jehožto právní poměry a výminky jsou nám neznámy, ačkoliv soudě po skutcích a zprávách pozdějších pochybovati nelze, že Bořivoj Svatopluka, mnohem mocnějšího, uznával za ochránce svého a tudíž i podléhal poněkud vrchní jeho vládě. Čechové od té doby spojovali zbraně své s Moravany proti společným nepřátelům."[2]) Bretholz[3]) odmítá tvrzení o knížecí svatbě jako bezdůvodné i důsledky, jež Palacký k němu připojuje.[4]) Připouští však — a s tím souhlasíme — „politické příslušenství obou zemí," pravě: „Byť však z toho (to jest ze sňatku) nevysvítal důkaz blízkých styků mezi panujícími domy, přece lze politické příslušenství obou zemí Moravy a Čech z toho seznati, že velká polní výprava, kterou francký král v roce 872. připravoval, opět byla namířena současně proti oběma zemím." I jmenovaný

[1]) Interea Sclavi Marahenses nuptias faciunt, ducentes cuiusdam ducis filiam de Behemis. Ann. Fuld. ad an. 871 pag. 384.

[2]) Dějiny národu českého I. 78. (IV. vyd.).

[3]) Dějiny Moravy 1896.

[4]) Souhlasně s Palackým vykládali zmínku annálů fuldských Šafařík (Slovanské starožitnosti) a Dudík (Dějiny Moravy). W. W. Tomek shoduje se s Bretholzem, že ona »cuiusdam ducis filia de Behemis« nebyla sestra Bořivojova.

rok klade za datum „nešťastných bojů“, jimiž byla Morava pro Franky trvale ztracena. Čechy náležely tehdy jakýmsi způsobem pod poručenství Svatoplukovo, jak dosvědčuje Regino Prymský,[1]) a ze zprávy kronikářovy snad můžeme vyčísti i jistý smutek nad touto příhodou.

Rovněž pokřestění Bořivoje a Ludmily sv. Methodějem vychází ze dvora Svatoplukova, a to není důsledkem pouhé náhody. Známo, že s křestem přinášela říše německá sousedním národům nadvládu politickou a naopak také — země dobyté připoutávala k sobě pomocí organisace církevní. Jest pravděpodobno, že Svatopluk dle stejného mravu jednal oproti podřízenému Bořivojovi.

Pokřestění Moravy samé a vznik samostatné církve slovanské jest událostí významu neobyčejného. Bohužel, že snad jednostranná zkušenost výborných úspěchů politiky meče zatlačila v Svatoplukovi smysl pro druhou podmínku trvání každého státu t. j. pro rozumnou politiku vnitřní. Svatopluk si neuvědomil význam samostatné církve slovanské. Velká Morava založena na ostří meče mohla se udržeti jen pod podmínkou vnitřního spojení tmelem kulturních interessů, k nimž základ položil Methodius. Svatopluk nepochopil . . . Chová se s výstřední neochotou a antipatií vůči podnikům a osobě Methodiově, mlčky přihlíží k pronásledování slovanských kněží po smrti prvého arcibiskupa moravského, spokojuje se s nástupcem Wichingem, jenž stojí v lstivé — dle slovanských legend — oposici proti slovanské církvi a pracuje úplně ve smyslu politiky západní. Snad i nezkrotný egoism pána velkomoravského cítil v genialním a vlivuplném Methodiovi nebezpečného soka a tato žárlivost propukala často v onu nepochopitelnou neochotu a osobní antipatii i proti tomu, co s osobou jeho souviselo. Höfler v historické parallele — Bonifacius apoštol Němců a slovanští apoštolové Cyrill a Method[2]) — resumuje své soudy v ten smysl, že duševní základ Bonifaciem položený stal se pevnou básí, na níž vykvetlo království a potom císařství Karlovců. Na Moravě se tak nestalo; snahy Cyrillovy a ještě více Methodiovy se stroskotaly: moravští vladaři nepochopili okamžiku, aby přijali podávanou jim pomocnou ruku z Říma k založení velikého slovanského státu . . .

[1]) Arnolfus rex concessit Zuendiboldo, Marahensium Sclavorum regi, ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognationis ac gentis super se habuerant, Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant . . . Regino ap. Pertz I. 601.

[2]) Mitt. Gesch. Deutsch. Böhm. XXV. 1887.

Doba Svatoplukova jest počátek událostí, jež vrhly Čechy i Moravu v kulturní i politickou odvislost od západu. Jest ovšem vážná otázka, pokud snahy Methodiovy a Rostislavovy byly vědomé — a zde nelze to vše redukovati jen na příznivý shluk událostí. V Sudetách bylo rozhraní dvou kulturních světů, které se již ve 4. století politicky rozlišily a postavily proti sobě. Mez dvou kultur — řecké (byzantské) a římské, západoevropské. A to jest význam českomoravských bojův a zápasů s říší, že jimi hranice západoevropského světa posunuta dále na východ, že obzor kultury západní se rozšířil.

Po příchodu Maďarů byla věc definitivně rozhodnuta; přerušili souvislost naši s východem — a pak nastalo, co nastati mělo. Samostatnost říše českomoravské, jež vykvetla na periferii vlivu byzantské kultury a s její podporou kulturní (samostatná církevní organisace), jako přední stráž východu proti západu, stala se neudržitelnou.

Jest otázka, bylo-li to k našemu prospěchu, a jsou na ni i různé odpovědi, o nichž myslím bezpečně rozhodnouti nelze. O prospěchu nebo neprospěchu rozhoduje pouze účinek — a ten zde není, ježto nevíme, co by se stalo *a)* kdyby souvislost přetržena nebyla... *b)* kdyby Morava politickou individualitu nebyla ztratila. Možná právě, že silná moc moravská byla by spíše česká knížata vrhla v náruč Němců (z antagonismu) a učinila z Čech provincii propadlou plně říši Německé a poznenáhlu se germanisující. Snad... snad byl pro kmeny české výhodou pád Moravy, právě proto, aby centrum dalšího zápasu nacionálního mohlo býti položeno dále na západ, do Čech... a tak Čechové zůstali zachráněni sobě. Snad... Vývoj mohl jíti též jiným směrem. Říše Moravská mohla dále potrvati (i s Čechami) neztenčená a pevná, silný stát knížecí — a jaký byl by zde vývoj, lze ještě tíže tušiti.

Stalo se, co si přála stolice salzburská: „Velint — nolint — Francorum principibus colla submittent“ (v psaní arcibiskupa mohučského k papeži stran slovanské církve) „ať jsme chtěli nebo nechtěli — Frankům jsme se podříditi museli.“ A to určuje pro budoucnost ve velmi mnohém náš pozdější vývoj. Sledujeme-li pak fase jeho po celý středověk až do novověku — situaci často nám příznivou a často nebezpečnou (a nebezpečnou dosud), můžeme býti na něj hrdi: jazyk jsme zachovali, kulturně a hospodářsky jsme Němcům rovni a politicky jich moci postavili jsme vzdornou hradbu.

Co se týče poměru Veliké Moravy k říši Francké, pásmo válečných dějů demonstruje pozdnímu pozorovateli praktickou neodvislost Svatoplukovu proti Karlovcům. Kmeny české (těžko říci, zda jeden, více nebo všechny) Moravě podléhají. Ale tato i říší uznaná nepovinnost Čechů k Němcům netrvala dlouho: již k roku 895 je zachována bezpečná zpráva, že synové knížete českého Bořivoje, Spytihněv a Vratislav, nechtějíce po smrti Svatoplukově snášeti vrchního panství moravského, vypravili se ku králi německému Arnulfovi na sněm do Řezna, kdež od něho čestně přijati byvše, rukou dáním dali se pod ochranu říše.[1])

Smrt Svatoplukova byla počátkem konce Veliké Moravy. Nesvornost synů jeho, odpadnutí knížat českých, divoké nájezdy Maďarů připravují katastrofu. Nejstarší syn Svatoplukův Mojmír II odolává na nějaký čas: dosahuje od papeže znova osamostatnění církevní, poráží několikráte Maďary (na př. 902), ale katastrofy nezarazí. Palacký[2]) uvádí s reservou zprávu annalisty saského, jenž ještě k roku 906 poznamenává, že „Ungarii a Marahis caeduntur", a dle níž souditi by se dalo, že říše Moravská existovala. Bretholz[3]) určuje pád Moravy přesněji, dvěma daty. Z roku 903 máme celní řád města Raffelstättenu na Dunaji, jenž je terminem a quo. Terminus ad quem položil k roku 907, k bitvě u Prešpurku. Ve zprávách, které se nám zachovaly o této bitvě, jež otevřela Maďarům cestu na západ, není o Moravanech ani zmínky. Sotva by annalisté byli opomenuli o tak mocném a známém v té době „národu moravském" ve zprávách o bitvě prešpurské se zmíniti. Zdá se tedy, že mezi rokem 903—907 byl osud Moravy Maďary definitivně rozhodnut.

Pád Velké Moravy charakterisuje Ranke jako „událost největšího významu pro všeobecné, jakož i pro německé dějiny." Že by tím pojímal celou katastrofu jako „pád sousední moci nepřátelské, která od vystoupení na jeviště dějinné stavěla se Němcům na odpor ve směru

---

[1]) Ibi de Sclavania omnes duces Boemaniorum, quos Zuentibaldus dux a consortio et potestate Baioaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat — quorum primores erant Spitignewo, Witizla — ad regem venientes, et honorifice ab eo recepti, per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt. Ann. Fuld. ad an. 895 pag. 411.

[2]) Děj. n. Č. I. 89. (4. vyd.)

[3]) Děj. Mor. 1896.

politickém i kulturním",[1]) nelze věřiti, leč by ony „kulturní a politické snahy" dostaly pravé jméno, jež jim ve shora probraných dobách přísluší: Jméno bezuzdné panovačnosti, jež budila reakci zasažených národů. Bylo to realisování příjemné pro Franky theorie, jež po obnovení říše západořímské rozšířila se po celém západním křesťanstvu, že císaři římskému dána jest od Boha moc pozemská nad celým světem. Právě opačně dá se applikovati výklad pojetí Rankova na poměr moravsko-francký. Není pravda, že králové frančtí hráli roli počestných důvěřivců bez ustání klamaných knížaty moravskými. Říše francká podrážela nohy pevnému politickému zakotvení Moravy, poněvadž stálými nájezdy znemožnila knížetí vnitřní organisaci, od níž záviselo delší trvání tak rozsáhlé říše, jakou byla Veliká Morava. A pokud jsme byli angažováni ve zdržování kulturních snah říše německé, jest patrno z fanatického boje západu, jenž rozzuřil se pouze proto, že slovanská církev ustavila se na kulturní basi východní. Bič západního hodnostáře, jenž zasvištěl kol nevinné hlavy Methodiovy, nepozbude své hodnoty důkazné ...[2])

Uvažujíce o poměru Moravy k Čechám nesmíme pustiti ze zřetele, že obě země obydleny jsou kmeny jednoho jazyka, k nimž později německý živel přistupuje. Duch stejné příslušnosti ethnografiché tedy na prvém místě víže Moravu k Čechám. Že by však svazek státní teprve tehdy se vyvíjeti počal, „když Morava co zvláštní individualita zemská v státě českém za rozličnými příčinami se byla utvořila" (Brandl) — toho tvrditi nelze. Individualita ve smyslu kmenovém a geografickém — to Brandl správně vytýká — existovala již za Mojmírovců, avšak prvky svazku státního sluší již v této době hledati: vždyť pozdější získání Moravy Přemyslovci není nic jiného než výměna úloh...

V celku tedy vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám zdá se rozpadati na dvě hlavní části: Čechy pod svrchovaností Moravy a Morava pod svrchovaností Čech. Nicméně nepoměrně krátká doba panující Velké Moravy k délce odvislosti její od Čech

[1]) *B. Bretholz*, Děj. Mor. 1896.

[2]) Fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commisse regimine subtrahens et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum concilium tractum equino flagello percuteres nisi prohibereris ab aliis. List pap. Jana VIII Hermanrichovi Pasovskému. (Neues Ar. t. V. p. 303.) Srv. též *Josef Pekař*, Čechové jako apoštolé barbarství, 1897, str. 9.

dělení toto málo připouští. Proto budeme považovati výklad o slavné periodě velkomoravské za úvodní kapitolu a v dalším rozlišíme dvě hlavní etapy vývoje s ohledem na vnitřní svaz obou zemí.

První etapu tvoří národní stát českomoravský, založený Přemyslovci (1028), druhou etapu dynastická říše založena Lucemburky (1348—1526).

V periodě prvé důležitým mezníkem jsou léta 1182—1197, kdy Morava povýšena jest Fridrichem I. na markrabství a uvedena in theoria — v říšskou bezprostřednost. In praxi vyvíjí se však nerušeně v samostatný úd koruny České (bez ohledu na říši) a forma postavení jejího k Čechám roku 1348 nalézá své definitivní upravení.[1])

(P. d.)

Oprava kalendáře.

Již od let osmdesátých uplynulého století evropští vůdčí kruhové dopravní a obchodní toužili rozluštiti dva problemy: jednotný či normalní čas a — nadivno sluchu — ustálení velkonoc.

Teprve r. 1892 sjezd geografický v Bernu po tuhém boji proti bouřlivé opposici rozhodl se pro návrh E. v. Hesse-Wartegga, aby přestaly různé státy, ba země počítati čas buď po východišti dráh neb po hlavních svých městech a zavedly pásmový čas západo-, středo- a východoevropský, jak nyní je všeobecně ustálen.

Choulostivějším jest a bude rozluštění problému druhého, ustálení velkonoc na jistý den pro všechny časy, jednak proto, že posavadní počítání velkonoc v prvotní církvi křesťanské vyžadovalo více než dvousetletého zápasu, aby se stalo zrovna integrujícím bodem celého církevního roku, za druhé, že doba na navrhovaný převrat (již roku 1911[2])) je příliš krátkou.

Podle stanovení církevního sněmu nicejského roku 325. a podle pozdějších výpočtů Dionysia Exigua má se slaviti Vzkříšení Páně první neděli po jarním úplňku měsíce, t. j. úplňku po 21. březnu. Tu bývá velkonoční neděle již 22. března. Udá-li se ale úplněk v den rovnodennosti jarní čili 21., pak smí velkonoční neděle býti po příštím úplňku, 18. dubna, t. j. až 25. dubna.

---

[1]) Srv. *Rieger-Kadlec*, Říšské dějiny rakouské, 1908. (Český stát.)

[2]) Jedná se o to, aby 1. leden připadal na pondělí; táž konstellace nadešla by až zas roku 1922.

Toto kolísání velkonoc čím dál tíže pociťuje se ve světě obchodním. Třeba jen o jednom odvětví obchodním se zmíniti, o knihkupectví: světové knihové trhy v Lipsku, jakož i vyrovnávání účtů děje se o velkonocích.[1]) Proto hlavně v Německu dožadováno se nového stanovení velkonoc. Ale i nejpřednější z těchto dožádaných autorit, ředitel berlínské hvězdárny, Dr. Förster, odchyluje se jen nepatrně od symbolického stanovení velkonoc, t. j. od jarního úplňku, čímž by neděle velkonoční přece jenom kolísala mezi sedmi dny. Ředitel hvězdárny štrassburské Dr. Bach přikládá velkonocím především ráz náboženský a dává větší váhu pietě ke dni utrpení Spasitelovu než symbolickému jarnímu úplňku. Podle svědectví evangelií byl Velký pátek roku 33. 14. Nizanu, t. j. 7. dubna, a vzkříšení Páně tudíž 9. dubna. Tím Dr Bach neděli velkonoční sice ustálil, ale za to jeho rozvržení celého roku bylo by velmi nepřirozené.

Proto na výpočtech G. de Klerkových podjal se nového upravení roku autor výše uvedeného normalního času pásmového E. v. Hesse-Wartegg a navrhl je na mezinárodním sjezdě obchodních komor v Praze r. 1908. Návrh doznal všeobecného souhlasu, ale pro krátkost doby jednání o něm odloženo ke příštímu sjezdu v Londýně v červnu roku 1910, k němuž přizváni jsou, hledíc k opravě kalendáře, odborní učenci

Hesse-Wartegg rozděluje rok na čtyry čtvrtletí po 91 dnech, úhrnem 364 dní. Dnem třistapětašedesátým je Nový rok a bude mimo počet měsíčních dnův, t. j. nebude počítán ani do prosince ani do ledna. První dva měsíce každého čtvrtletí budou po 30, třetí po 31 dnech. Přestupný den každý čtvrtý rok bude ve středoročí, t. j. mezi 31. červnem a 1. červencem, a jako Nový rok nepočítán. Vypadal by tedy rok takto:

Nový rok, 1. leden atd. až 30. leden, 1.—30. únor, 1.—31. březen; 1.—30. duben, 1.—30. květen, 1.—31. červen; 1.—30. červenec, 1. až 30. srpen, 1.—31. září; 1.—30. říjen, 1.—30. listopad, 1.-31. prosinec. V každém čtvrtletí připadaly by týdenní dny na totéž datum. Počátkem každého čtvrtletí bylo by tedy pondělí. Pamatovati si počet dnů v měsících bylo by mnohem snažší než učiti se podle kotníků ruky.

Dle toho Popelec býval by 22. února, Velký pátek 5. (čili připočítaje nedatovaný Nový rok, 6. dubna, tedy v den, kdy počalo utrpení Spasitelovo). Na nebe vstoupení 16. května, Neděle svatodušní 26. května, Boží Tělo 7. června, první neděle adventní 3. prosince. Narození Páně v pondělí (týž den, kterého se dle chronologického výpočtu narození Páně událo).

S touto úpravou kalendáře projevily podle „Evangelische Pfarrerzeitung" souhlas protestantské církve, ze států, prý, Francie, Belgie, Hollandsko. *Zd. H.*

[1]) V praxi však právě pro zmíněné tu obtíže stanovena lhůta knihkupeckých splátek na 31. března, jež letos, opět k vůli velikonočním svátkům, prodloužena u nás do 30. dubna. *P. red.*

Posudky.

Lid český s hlediska prostonárodně náboženského. Napsal *Karel Procházka.* Knih „Dědictví Svatojanského“ č. 109, podíl 1. na r. 1910. Str. 228. Cena 3 K.

Velepilný, při tom však bystrý a soudný p. spisovatel sebral v knížce této hojně starších i novějších zpráv o svérázných náboženských názorech lidu českého, ať pohanských, ať křesťanstvím prostoupených i pověrečných. Rozdělil si bohatou látku na pět dílů, v nichž popisuje lidovou věrouku, umění, byt, život a zaměstnání, vše arciť pouze s hlediska náboženského. Čerpá z literatury i svědectví osobního; třebas asi látka nebyla vyčerpána, s uznáním poznamenati jest, že jí v nevelikém poměrně spise podal velikou zásobu, stručně, jasně a přehledně sestavenou.

Pověra a náboženství, neboť obojí se v těchto obyčejích vyskytuje, jsou prý sourozenci. Mnohé obyčeje, souvislé se všedním životem, přirozeně u člověka nábožensky žijícího nabývají rázu náboženského; nějak je konati musí, tedy je koná takto. Viděti v tom pověru, jest právě lidovědnou pověrou; církev naše naopak přeje si, bychom takto i obyčejný život ve stálém styku náboženském vedli a tak posvěcovali. Jinak ovšem nelze přílišné důvěřivosti v prostředky náboženské co do potřeb časných schvalovati, tím méně pěstovati.

P. spis. jako nadšení lidovědci vůbec želí úpadku zvyků lidových, uváděje s ním v souvislost úpadek mravnosti. Ne zcela pravem. Názory lidové jsou jaksi názory dětské, proto vůči nynějšímu životu neobstojí: lid nutno přes tuto rozumovou krisi pevnějším zakladem naukovým převésti, by s příkrasami nezmizela také věc. Horovati dnes a naléhati na zachovávání všech prostonárodních zvyků, krojův atd. jest marné a zbytečné, jelikož není možno zpět zavolati onoho prostředí, v němž povstaly, ani vzbuditi onoho smýšlení, jímž byly provázeny. Pokolení toto přírodně naivní nebylo by s to, aby čelilo moderním nárazům. Příčiny a základy vybájené nemohou na dlouho říditi života, jako báseň nemůže býti jeho pravidlem. A nic jiného vlastně není samorostlý lidový názor na život a přírodu, pokud není řízen přesně naukou náboženskou, než jakási báje o životě a přírodě. P. spisovatel ostatně dobře si je toho vědom a přes míru neidealisuje.

V díle jsou četné obrázky k textům, lidové i umělé. Některé jsou málo zdařilé nebo nevýznačné, tak že mohly odpadnouti (na př. str. 169 průvod při vítání biskupa, z r. 1908!).

Dr Joseph Lippl, Das Buch des Propheten Sophonias. Biblische Studien XV. 3. Freiburg 1910. Herder. Str. XVI 140.

Podav obsah proroctví Sofoniášova určuje Lippl dobu, kdy prorok působil a psal. K tomu cíli uvažuje, pokud měl na Sofoniáše vliv vpád Skythů, analysuje rčení prorokova „zbytek Baalův“ (1, 4) a „Jahvovi hosté obětní“ (1, 7) a zkoumá poměr knihy jeho k Deute-

ronomiu. I dospívá k závěru, že Sofoniáš psal až po reformě Josiášově (r. 621) Potom probírá Lippl náboženako-dějepisný obsah kniby, jednaje hlavně o poměru Jahvově k národu israelskému a o dni Jahvově.

Ve druhé části zkoumá autor důkladně vztah textu masoretského k LXX a jiným překladům řeckým, k Targumu, Pešitě a Vulgatě, načež podává německý překlad proroctví a výklad jeho.

Práce Lipplova není jen snůškou názorů cizích, nýbrž samostatným zpracováním, jež znamená krok ku předu. Pěkná je zvláště část prvá, druhá jest až příliš kritická a málo exegetická. Pro odborníka je to výhodné, ježto tu najde snesený veškerý material, ale pro jiné to činí výklad málo záživným. Mezi methodou „cursus scripturae sacrae“, jenž hromadí autority a pěstuje většinou parafrastickou exegesi, a mezi methodou moderní kritické školy, jež hromadí konjektury a obírá se skoro jen kritikou textu, nutno hledati cestu střední. — Na konec vtírá se mi otázka: Při takové vyspělosti vědecké a při takovém množství pracovníků, jak se jeví v Biblische Studien, nemohli by se katolíci němečtí zmoci na soustavný vědecký výklad celého Starého Zákona, kde jich mají protestanti několik? *Dr. J. Sedlák.*

Kirchenmusikalisches Jahrbuch. R. XXIII. 1910. Vydal *Dr. Karel Weinmann*. Regensburg. Friedrich Pustet. Str. 180.

Ročenku zahajuje nekrolog chéfa světové nakladatelské firmy Pustetovy, typografa sv. apoštolské stolice Karla Pusteta († 17. ledna 1910). Jméno podnikavého tohoto nakladatele jest úzce a trvale spojeno s dějinami katolické hudby církevní. Kromě ročenky děkují mu vznik „Musica sacra“, „Fliegende Blätter für kathol. Kirchenmusik“ a „Musica divina“. K. Pustet stál u kolébky církevně-hudební reformy a obětavě uskutečnil vysoké ideály Proskeovy a Wittovy, jichž díla převzal v náklad. Vědecké články prvého dílu vykazují na úvodním místě životopisný nástin o věhlasném italském knězi-skladateli, pozdějším biskupu Agostinu Steffanim (1650—1730) od Dra Alfreda Einsteina. Život a skladatelskou činnost otce francouzské klassické hry na varhany Jeana Titelouze (1563—1633) obšírně vypisuje v „Příspěvcích k dějinám francouzské hry na varhany“ Arnošt v. Werra, podávaje zároveň zajímavé ukázky jeho komposiční techniky. Vzácnou liturgicko-hudební studii k slavnosti vzkříšení v Čechách doloženou četnými notovými příklady podává v článku „Surgit in hac die“ známý hudební spisovatel pražský D. Orel. Znamenitá tato historická práce, v níž sebrán a zpracován hojný materiál vztahující se k dějinám starodávné písně české „Vstalť jest této chvíle ctný Vykupitel“, doplňuje na základě nových rukopisných pramenů výsledky bádání Konrádových a Dreversových. Z menších příspěvků druhého dílu uvésti jest obsažné referáty o loňském sjezdu cyrillském v Plzni a o třetím sjezdu mezinárodní společnosti hudební (sekce pro církevní hudbu) ve Vídni 1909, dále stati: Zpěv chorální a umělý, Stará a moderní hudba církevní, O staroruském církevním zpěvu a j. Odborné kritiky a referáty týkající se důležitých hudebních publikací uzavírají cenný

obsah krásné této ročenky, jíž opět obohacena byla katolická literatura hudební význačně. Doporučujeme sborník řezenský všem, kdož mají zájem o obrození katolické hudby církevní, znova co nejlépe.

Jan Kalš.

Dr. theol. et phil. *Karl Staab,* Die Gottesbeweise in der katholischen deutschen Literatur von 1850—1900. Paderborn 1910. Schöningh. Str. 192.

Autor rozebírá stanovisko, jaké zaujímala katolická literatura bohoslovecká k důkazům jsoucnosti boží v druhé polovici minulého století. Kant měl na protestantskou theologii veliký vliv, který se dosud jeví. Nedá se však upřít, že i někteří katoličtí theologové kriticismem Kantovým se dali omámit. Psáti o důkazech jsoucnosti boží a nebrát na myslitele královeckého žádného ohledu, je skoro nemožno. Proto zabývá se spis. předně Kantem a kritisuje jeho názory. Důkazy jsoucnosti boží a metafysika jsou věci, které spolu úzce souvisí. Je-li věda o nadsmyslném jenom pojmovým básněním, postrádajícím skutečného podkladu, není-li vědou, pak pozbývají důkazy ty vší váhy. Dle Kanta není metafysika vědou, podstata věcí jest nám hádankou, zákon příčinnosti platí jen pro svět smyslům našim přístupný, nemůže tudíž o důkazech jsoucnosti boží býti ani řeči. Nejsou však tato tvrzení něčím metafysickým? Otřeseme-li platností zákona příčinnosti, zničíme každou vědu. Autor cituje případné místo z díla Schellova „Gott und Geist“ I. 107), kde se zákon příčinnosti nazývá zářící bránou a baštou veškerého vědění. Proti metafysice, která zkušeností opovrhuje, byl Kantův odpor oprávněn, nikoli však proti takové, která na svět reální dbá. Správně proto dí Engelbert Fischer ve svém díle „Das Grundproblem der Metaphysik“ na str. 12: „Die Möglichkeit der Metaphysik beruht sonach weder auf der bloßen (äußeren und inneren) Erfahrung noch auf dem bloßen apriorischen Denken oder der reinen Vernunft, sondern ist durch beides bedingt, indem sie aus der unter der Leitung des Kausalgesetzes sich vollziehenden, denkenden Bearbeitung der äußeren und inneren Erfahrung hervorgeht.“

Kantův vliv jest patrným u tradicionalistův a ontologistů v polovici minulého století, kteří dávali kriticismu za pravdu, že scholastické důkazy jsoucnosti boží nemají žádné přesvědčivé síly, hledali však jiné cesty k Bohu. Vidíme to hlavně u Friedhoffa, Frohschammera i Rosenkrantze. Vliv Kantův jeví se ještě v díle roku 1895 vydaném „Der Beweis für das Dasein Gottes und seine Persönlichkeit“ von Melzer, kde se důkaz kosmologický a historický naprosto zavrhují; theologický a morální mají prý jen tenkráte svůj význam, je-li jsoucnost boží dokázanou pravdou.

Dle Kuhna jsou důkazy ty možny, předpokládá-li se v duši lidské idea boží; jinak prý objektivních důkazů není. Podobně soudili Klee, Berlage a Dieringer ve svých dogmatikách. Ontologický důkaz našel své obhájce ve Vosenovi, Willmannovi, Schillovi a Adlhochovi. Pak se probírá pět aristotelicko-thomistických cest, jimiž se dospívá k poznání

jsoucnosti boží. Citují se apologetové a filosofové Schanz, Gutberlet, Hettinger, Schill, Pesch, Reinhold, Rolfes, Braig, Weber, Hontheim, Lehmen, Geyser a jiní. Nejvíc bývá citováno Schellovo dílo „Gott und Geist“. Upozorňuje se též na zvláštnosti těch kterých důkazův u různých učencův. U nejnovějších apologetů lze konstatovat, že se tím nespokojili podat důkazy ve formě středověké, nýbrž že se snažili použít novějších vědeckých výzkumův, a takto modifikovali staré důkazy vzhledem k potřebám časovým. Tuto methodu Geyser vřele doporučuje. Píšeť: „Heute gilt es, die Theodizee nach Möglichkeit von der Stütze besonderer Schulansichten freizumachen und sie auf einen allgemeineren Boden zu stellen. Natürlich kann die Theodizee auch heute weder ohne bestimmte Begriffe überhaupt, noch ohne ein gut Teil von aristotelischen Begriffen ihre Aufgabe vollziehen. Aber man darf diese Begriffe nicht mehr (in Anbetracht der verschiedenen Erkenntnistheorien) als gegeben hinnehmen, noch darf man sie der Hauptsache nach durch eine bloße Berufung auf Aristoteles begründen wollen, sondern man muß auf die äußeren und inneren Erfahrungstatsachen zurückgehen, um dort die Waffen zur Verteidigung dieser Begriffe zu holen.“ (Gottesproblem, str 264—265)

Johannes Hauzi, Die Religion, ihr Wesen und ihr Recht. Berlin-Zehlendorf 1909. Conrad Skopnik. Str. 385, cena váz. 6 K.

Stále se mluví a píše, že náboženství časem úplně vymizí, ano, že není již doba dalekou, kdy se řekne, že náboženství patří dějinám. Hlavně polovzdělanci tak prorokují. A zatím množí se publikace ve prospěch náboženství skoro den co den; ano i publikace proti náboženství jsou důkazem veliké moci víry, sic by se proti ní nebojovalo. Zvláště poslední dobu bojuje se proti náboženství zrovna vášnivě, avšak vzdor tomu trvá náboženství dále a kdo nepředpojatě věc pozoruje, uzná, „že jest dosud ohromnou, snad největší mocí na světě“ (str. 18). Jest jisto, že se dosud žádné lidstvo bez náboženství neobešlo, že přicházejí i v životě jednotlivce doby, kdy upřímně po náboženství touží. A netouží jen, koho svět oklamal; touží i takoví, kteří jsou na vrcholu štěstí, protože bez náboženství jim připadá život jako věc bezcenná. Kdo hledá spásu jen v kultuře, pozná brzy, že „pouhá kultura člověka zotročuje“ (str. 19). Autor tvrdí, že otázka náboženská časem všechny ostatní otázky zatlačí do pozadí, neboť u nepředpojatých myslitelů nacházíme přesvědčení, které víc a víc mohutní, že život náš má cenu a smysl jen tenkráte, je-li ve službách Boha.

Spis přechází pak k otázkám o vzniku náboženství, o tajemství, o náboženské extasi, o náboženství a mravnosti a j. Židovský theismus převyšuje daleko náboženství pohanská starověku. Citují se případná slova Lotzeho „Unter den Völkern des Orients erscheinen uns die Hebräer wie Nüchterne unter Trunkenen; dem Altertum freilich dünkten sie Träumer unter Wachenden zu sein“ (str. 96). Spis. srovnává křesťanství s jinými náboženstvími. Brahmanismus a budhismus zavrhuje jako protikulturní. Kde se budhismus rozmohl, stali se národové bez-

mocnými a nevytvořili žádné kultury, zkrátka upadali (str. 151.). Dle Hauziho by musilo lidstvo zahynout, kdyby devět desetin se mělo oddat mystické kontemplaci, jaké budhismus požaduje. O mravnosti budhismu píše: „Es weht über der Sittlichkeit des Budhismus ein kühler Hauch; wir finden da nicht die begeisterte Hingabe der Liebe, die nur möglich ist, wo man mit dem Nächsten eins geworden ist in einem hohen Zwecke“ (str. 218.) Nelze sice upřít, že některé věci v křesťanství (jako ve všech náboženstvích) jsou budhismu velmi podobny, avšak z toho usuzovat, že „Kristus byl budhistickým mnichem, toť diletantství“ (str. 228.). Čeho by se mohl západ od budhismu nadít, to prý nám dokazují jasně dějiny východu. Toť odpověď pessimistům, kteří pro budhism byli plni nadšení! O Nietzscheovi, který svým ideálem nadčlověka chtěl odstranit i ideály křesťanské, praví Hauzi, že by byl první napsal satyru na svého nadčlověka, kdyby byl dele žil. — Náboženství a kultura úzce spolu souvisejí. „Nové periody kultury začínají tam, kde se náboženský život rozmáhá“ (str. 344)

Autor jest pln nadšení pro náboženství; avšak jako u všech protestantských theologů tak i u něho jest vliv Kantův patrným. Jsoucnost Boží se nedá dle něho dokázat, a proto jest také jeho náhled, jak se lze dostat k náboženství, velmi nejasným. Kristus jest mu pouhým člověkem, a křesťanství dílem lidským. Nesprávným jest jeho názor o významu extase v náboženství a o vzniku náboženství. Zajímavo jest, co píše o církvi katolické: „Kdo se zrodil v území katolickém, tomu se jeví církev katolická jako nejvelikolepější dílo historické, jaké svět vůbec viděl. Kdo tuto církev skutečně pozoroval, kdo její sílu pocítil, od toho si získá úctu“ (str. 232.). „Ich denke, wenn ich von ihrer Kraft rede, nicht so sehr an ihre äußere Macht, als vielmehr an die Glaubenszuversicht, die Selbstverleugnung, die Liebe, die in ihren Gliedern gelebt hat und noch heute lebt, an den Geist, der trotz allen ihren Gebrechen in ihr wirksam ist“ (str. 233.).

Dr. E. Dennert, Das Weltbild im Wandel der Zeiten. Hamburg 1909. Agentur des Rauhen Hauses. Str. 76, cena 1 K 20 h.

Skoro každý národ měl svou zvláštní představu o světě. Na její utváření měly různé okolnosti, za kterých ten který národ žil, veliký význam. Autor upozorňuje na mnohé takové okolnosti. Je samozřejmo, že naše představa o světě se velmi liší od představ středověkých a starověkých, a proto pohlíží se na ony staré představy jaksi s despektem, avšak neprávem, jak dí autor. Napřed rozepisuje se Dennert o Babyloňanech, Číňanech, Egypťanech, Peršanech a Indech. Déle zdržuje se u Řeků, a to u jejich filosofů, jako u Thaleta, Anaximandra, který znamená veliký pokrok v problemu o představě světa, pak u Pythagory, Herakleita a Platona. Svého starého esthetického rázu pozbyla představa o světě úplně u Aristotela, kterého spis nazývá prvním pravým a velikým přírodozpytcem Z názoru Aristotelova udělal Plolomaeus ucelený system vědecký. Aristarch ze Samu učil již 250 let před Kristem, že se země otáčí. Upozorňuje se, jak u Řeků a vůbec u pohanů, kteří části

přírody považovali za sídla božstva, nebylo možným volně v přírodě bádat. Mnozí badatelé měli proto velmi ztíženou práci a byli i pronásledováni. Vším právem prý se může říci, že teprve křesťanstvím nastala svoboda volného bádání v přírodě.

Moderní představa o světě není theismu nepřátelskou. Vždyť ji vybudovali učenci, z nichž veliká většina stála na stanovisku křesťanském. Tvrdit opak bylo by dle Dennerta nevědomostí a nesvědomitostí. Moderní představa o světě nevylučuje samostatnosti ducha lidského. „Und wenn heute der materialistische Monismus Haeckels wieder einmal behauptet, die Unselbständigkeit des Geistes bewiesen zu haben, so beweist er damit nur seine eigene Geistlosigkeit“ (str. 71). Pravý přírodozpytec je si dobře vědom, že přírodověda má své meze a že otázka světových názorů spadá v obor metafysický. Jest nynější představa o světě něčím dokonalým, uceleným, bez záhad a bez mezer? „Vznik pralátky, začátek jejího pohybu, vznik prvního života a ducha lidského, toť veliké záhady, které žulovou nepřekonatelností se staví naproti víře v náhodu.“ Nezamítne snad budoucnost naši představu o světě? „Wir wollen auch daran denken, daß auf unser Weltbild ein späteres Jahrhundert vielleicht ebenso verächtlich herabschauen kann, wie manche Famulus-Seelen auf das Weltbild des Mittelalters. Wir stehen eben noch nicht auf der Höhe“ (9).

Dr. Franz Sawicki, Das Problem der Persönlichkeit und des Übermenschen. Paderborn. Schöningh. 1909 str. 444, cena 9 K.

Není snad mlhavějšího pojmu v moderní filosofii jako pojem osobnosti. Skoro každý filosof představuje si tím něco jiného. Dílo si rozděluje autor na část historickou a systematickou. Část historickou začíná Kantem, podává jeho názor o osobnosti a kritisuje ho. Starší filosofové znali prý jen metafysický pojem osobnosti, jako samostatně existující rozumové substance. Zásluhou Kantovou přenesen pak tento pojem na pole ethické. Dle něho zakládá se osobnost v nejvyšším rozvoji mravních zásad v nás uložených, a v intensivním uplatnění svobody. Svobodou nerozumí se zde nevázanost, nýbrž nezávislost na přírodě a smyslnosti, která nás zotročuje. Tak jako ethika Kantova, tak i jeho ideál osobnosti má ráz autonomistický. Autor přechází pak k Fichteovi, Hegelovi, Schleiermacherovi, Krauseovi, Trendelenburgovi a Fichteovi mladšímu. Ideál osobnosti nabývá u posledního rázu theocentrického; jeho ethika jest zbudována na víře v osobního Boha. Sawicki uvádí případné místo z jeho „Psychologie“: „Der sittliche Wille kann nur dadurch völlig entselbstet, gereinigt, geheiligt werden, daß er seines Ursprungs eingedenk bleibt, d. h. daß er aus dem Ganzen religiöser Gesinnung auch das Einzelne vollzieht“ (str. 73.). Mimo to uvádí ještě jiné myslitele a sice protikřesťanské i křesťanské, kteří psali o problému osobnosti.

V druhé části rozebírá se důkladně pojem osobnosti jako velikosti ducha, jako svobody ducha, jako vlády ducha, jako duchové individuality, jako vnitřní ucelenosti a j. Osobnost žádá rozvoj všech

sil ducha. Žádné vlohy nesmějí býti zanedbávány. Každé jednostrannosti třeba se vyhýbat. Nesmí se pěstovat pouze ta která síla ducha na úkor jiné. „Nicht der Verstandesmensch ohne Herzensbildung, nicht der weichliche Gefühlsmensch, nicht der willensharte Charakter, deßen Strerge der verföhnenden Liebe entbehrt, sondern derjenige ist in sich vollendete Perfönlichkeit, der alle Grundkräfte des Geistes in sich gleichmäßig und harmonisch entwickelt hat“ (str 269.). Pravý ideál osobnosti jeví se nám jen v náboženství. Zde se může každý do jisté míry svému ideálu přiblížit, kdežto ideály filosofů, kteří theismus zavrhují, jsou obyčejně jen několika aristokratům dosažitelnými. Pravý ideál osobnosti nezavrhuje autority, protože jí potřebuje k svému ucelení. Paulsen sám dí, že člověku nezbytné třeba nějakého osvědčeného vůdce, tak jako nemocnému lékaře, protože okolnosti života jsou spletitými, záhady temnými a každá odchylka od pravidla se dlouho mstí. Ještě důrazněji akcentuje známý spisovatel Foerster nutnost autority. Fichte, Schleiermacher, Krause, ano dokonce i Kant byli pro organisaci tak zvané rozumové církve.

Zajímavou je stať o nadčlověku Tento nový ideál není výplodem chorobné fantasie, praví autor. Věci konečné nedovedou člověka trvale uspokojit „proto poznání nedostatku vlastní práce, proto trpký pocit vlastní slabosti, proto obdiv pro veliké, titanské, proto touha rozbít tížící pouta vlastní přirozenosti a vyrůsti do nekonečna“ (str. 414). Ideál Nietzscheův jest naprostá nevázanost, což jest vlastně degradací pravého ideálu osobnosti.

Bez náboženství zůstane každá osobnost nedokonalou. „Náboženství ponořuje člověka do hlubin božstva, dává mu účast na božském životě, naplňuje ho věčnou pravdou a dobrotou, otevírá mu nevysýchající prameny síly a nekonečné bohatství ducha“ (str. 412.). Autor končí slovy: „Evangelium jest vlastí nejvyšších ideálů lidstva.“

Dr. J. Vrchovecký.

Gott und die Schöpfung. Begründung und Apologie der christlichen Weltauffassung. Von *Dr. Konstantin Gutberlet*, Domkapitular und Professor. Regensburg 1910. Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz. Cena 8 M.

Známý apologeta a filosof Dr. Konstantin Gutberlet započal před nedávnem vydávati řadu monografií, kterými zamýšlí podati výklad a apologii nejdůležitějších a nejtěžších dogmat a tajemství křesťanských. Při tom má býti hlavní důraz položen na vnitřní kriteria víry zjevené, t. j. má býti v náležité světlo postavena velebná krása, svatost, vznešenost, vnitřní harmonie a přiměřenost pravd křesťanských pro nejpodstatnější potřeby lidské.

Počátek učinil spisem Gott der Einige und Dreifaltige, v němž pojednal o Bohu a o tajemství nejsvětější Trojice.

V svazku přítomném, který se bezprostředně pojí k dílu předešlému, pozoruje Boha v jeho dílech a pojednává o biblické, resp. o křesťanské kosmogonii, která se sice v mnohém stýká s kosmogonií přirozenou, přece však povahou věci od ní podstatně se liší.

Kdežto totiž v přirozené kosmogonii jedná se především o materielním světě a nerozumném tvorstvu, o jeho původu a jeho vzniku, má kosmogonie biblická předmětem svého zkoumání hlavně člověka, jeho stvoření, jeho prvotní stav, jeho povýšení k nadpřirozenému spojení s Bohem a jeho pád. V prvním odstavci „Stvoření světa“ předvádí biblickou a přírodovědeckou kosmogonii a geogonii, jak ji s větší nebo menší pravděpodobností v jednotlivých oborech bádání astronomická, geologická, paleontologická a přírodněhistorická podávají, a ukazuje pak, jak lze obě v soulad uvésti se zprávou biblickou, s níž, aspoň na první pohled, mají tak málo podobností. Za tím účelem předvádí různé theorie, jež v novější době na vysvětlenou byly předloženy, jako theorii Bosiziovu, dle níž hemaexaeron spadá před geologické periody, theorii Kurtzovu, t. j. tak zvanou theorii restituční, dle níž hemaexeron spadá po periodách geologických, theorii barnabity Piniho, dle které hemaexeron spadá mezi periody geologické, dále theorii konkordistickou, jež se přidržuje názorů, že hemaexeron spadá do geologických period, theorii idealistickou, dle níž hemaexeron stojí nad periodami, a hypthesi vise, dle které Bible nepodává vypravování události, nýbrž jen vise, jichž se dostalo od Boha Adamovi v šesti po sobě následujících dnech. Odmítnuv ještě nejnovější hypothesi výpůjčky, Winklerem a jinými extremními panbabylonisty pronesenou, dle níž vznešené líčení stvoření světa, jak je Bible podává, je výpůjčkou z pohanských kosmologií, zvláště babylonské, dokazuje autor v dalším postupu, že svět byl od Boha stvořen z ničeho, že stvoření je výlučným dílem Božím, a že svět byl stvořen v čase. Po té následuje pojednání o účelu stvoření světa, o jeho zachovávání a řízení. Případně tu autor zejména vytýká, že při řízení světa třeba míti vždy na paměti, že Bůh řízení světa neprovádí bezprostředně, nýbrž zpravidla skrze tvory jako příčiny prostředečné. Přede všemi příčinami prostředečnými je to člověk sám, kterým prozřetelnost Boží člověku svůj osud určiti dává. K tomu dal mu Bůh pudy, síly a zevnější prostředky. Bylo by to mylným pojetím prozřetelnosti, kdyby člověk vše od ní očekával a ruce chtěl v klín složiti. Musíme se tak namáhati, jako kdyby všecek výsledek od nás závisel, při tom však tak v Boha důvěřovati, jako by Bůh vše měl vykonati. Obojí je objektivní pravdou. Jako je pravdou, „že od božího požehnání vše záleží“, tak je také pravdou, že „každý je svého štěstí strůjcem“, ale pravdou jen v harmonickém spojení obou momentů. Modlitba je integrující součástkou božského řízení světa. Vede-li Bůh tvory k jejich cíli ne vždy bezprostředně, nýbrž skrze příčiny prostředečné, pak i modlitba náleží k těmto prostředkům. Modlitba nemění božského plánu světového, její vyslyšení nevyžaduje nutně porušení zákonů přírodních neb zázraků, nýbrž modlitba byla od věčnosti pojata do božského plánu světového. Neméně zdařilé je pojednání o prozřetelnosti a utrpení. Zde autor ukazuje, že Bůh jako ředitel celého řádu světového může zlo v jednotlivých údech tohoto řádu trpěti, poněvadž je může obrátiti k celkovému účelu světa. Moudrosti Boží je však velmi přiměřeno, aby byl účel světa dosažen

zlem a utrpením. Bez tohoto zla a utrpení musel by Bůh dáti přemíru milostí, aby téhož dosáhl, čeho utrpením dosahuje. A zda to neodpovídá moudrosti Boží, že nečiní vše sama, nýbrž že utrpením, bojem, námahou ho k dosažení účelu světa spolupůsobiti ponechává. Dalť mu vše nutné, milost zaslíbení k snášení utrpení, k překonání pokušení. A jestliže člověk tu a tam nemůže dáti přímého vysvětlení v ospravedlnění mnohých navštívení Božích, pak třeba míti na paměti, že nelze nám všech cest Božích prozkoumati, že ve své krátkozrakosti můžeme jen malý zlomek běhu světového přehlédnouti; souvislosti s celkem nepoznáváme. Božský světový plán a běh dá se srovnati s obrovským spisem, z něhož každý člověk, každý oddíl časový čísti může jen některé písmeny, které právě kolem něho se mihají. Těchto několik písmen nedává často žádného smyslu, každým způsobem ne toho, který je obsažen v celém spisu. Teprve po tomto životě, kdy celý světový plán bude jasně spočívati před zraky našimi, poznáme moudrost a dobrotu Boží ve všech jeho zařízeních. Věčnost vůbec skýtá jediný klíč k porozumění života přítomného. Neméně krásně poukazuje autor na veliký morální a ethický význam utrpení v pojednání In cruce salus.

V odstavci druhém nadepsaném: „O stvoření člověka“ autor předvádí nejprve a vysvětluje zprávu biblickou a pak obšírně pojednává o moderní Lamarckem a Darwinem zahájené theorii evoluční. Jako hypothesi možno dle autora rozvoj organismů, aspoň v určitých mezích, připustiti, než na celou říši organickou rozšířena naráží na velké obtíže, ano nemožnosti. V příčině otázky, zda člověk po tělesné stránce může pocházeti od zvířete, připouští autor, že absolutní možnosti takovéhoto původu nelze popírati, aspoň tehdy ne, připouští-li se i jen omezená evoluce. Od absolutní možnosti ke skutečnosti je však krok daleký. Nauka evoluční je pouhou hypothesí, větší neb menší pravděpodobností. Ale právě při člověku i pravděpodobnost vypovídá služby. Neboť co proti všeobecné descendenci tak veliké činí obtíže, nedostatek forem přechodních, to jeví se zvláště nápadně u člověka. Člověk vystupuje v dějinách země jako pravý homo novus, jako dokonalý homo sapiens, nikoli jako potomek dřívějších pokolení. Na otázku: kdo byl předkem člověka? odpovídá na příklad Branco: „Paleontologie nepraví nám o tom nic; nezná žádných předků člověka.“ Ale ani v příčině tělesné nemůže býti člověk postaven do jedné řady se zvířaty, i nejvyvinutějšími. „Člověk nenáleží systematicky k opicím, stojí tu, odezíráme-li od rozumu a řeči, — v přemocném rozvoji části mozkové a systemu nervového ojediněle v celém animalním světě, tak že mu musí býti vyhraženo samostatné postavení. Věda nemluví také ve prospěch původu člověka od opice, neboť nebylo ještě dokázáno žádného článku spojovacího, ať již bylo navázáno u člověka nebo u opice“ Bohužel musíme si odepříti shodovati další zajímavé vývody autorovy, jimiž dokazuje nesmrtelnost duše, jednotný původ pokolení lidského, a vysvětluje původní stav člověka, pád a hřích dědičný.

Jak u spisovatele tak vynikajícího, pokračovatele monumentalního díla Dra Heinrichova, „Dogmatische Theologie“, samo sebou se rozumí,

pojednáno je o všech uvedených otázkách jasně, důkladně s použitím nejnovějších zbraní a method vědeckých. Netoliko theolog, nýbrž i laik pročte spis přístupně psaný se zájmem a nabude z něho poznání, že je nauka křesťanská správně vyložena a pochopena nikterak neodporuje rozumu, nýbrž naopak jak rozum tak i srdce lidské pravým upokojením naplňuje, že křesťanský názor světový nikterak není stanoviskem překonaným.

Neutestamentliche Zeitgeschichte oder Judentum und Heidentum zur Zeit Christi und der Apostel von *Dr. Joseph Felten*, Professor der Theologie zu Bonn. I. u. II. Bd. Regensburg 1910. Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz. Cena obou svazků 22 M., váz. výtisku 26 M.

V části úvodní seznamuje autor čtenáře nejdříve s pojmem dějin doby novozákonní. Dějiny doby novozákonní (neutestamentliche Zeitgeschichte) jsou dle autora vědou, která na základě pramenů líčí profanně historické poměry, t. j. události, poměry a ideje, jež existovaly v době vzniku Nového Zákona a pro jeho porozumění a pro porozumění počátků křesťanského náboženství důležity jsou. Politické události, socialní a mravní poměry, jakož i náboženské názory vrstevníků Spasitelových jsou tu jaksi pozadím obrazu, z něhož se celý jeho zázračný život a působení tím jasněji obrážejí. Co však platí o Spasiteli, platí též o činnosti apoštolů mezi židy a pohany prvního křesťanského století. Byliť rybáři lidí ve velkých centrech světa řecko-římského a vykládali a hájili nauky víry za polemiky proti představám židovským a pohanským. Nejsou tudíž dějiny doby novozákonní nikterak dějinami národa židovského v době Kristově, a také rovněž tak málo dějinami všech poměrů všech národův oné doby, nýbrž líčí soustavně, vědecky jen to, čeho třeba k porozumění působení Krista a apoštolův a počátků náboženství Kristova a jsou tak důležitou pomůckou k vysvětlení Nového Zákona a náleží proto v širším smyslu k „úvodu do písma sv.“ Je-li úvod do Nového Zákona literárním úvodem, jsou dějiny novozákonní doby úvodem historickým, jenž nás učí rozuměti dějinám v rámci a světle poměrů doby. Pro dějiny církevní jsou jakýmsi úvodem realním, skýtajíce porozumění života nejstarší církve vylíčením poměrů pohanských a židovských v době vzniku křesťanství. Podobný význam mají pro apologetiku, podávajíť zejména vědecký důkaz, že křesťanství není a nemůže býti ani přirozeným produktem židovství ani pohanství, ani ducha židovsko-hellenského, a že Kristus sám stojí sice v tomto světě, ale vysoko nad ním. Když byl autor čtenáře ještě seznámil s prameny dějin novozákonních, jimiž jsou z části monumentální pomníky starověku, stavby, sochy a p., z části nápisy, mince, listiny a spisy oné doby, a dále se spisy, které pojednávají o dějinach doby novozákonní, přechází k vlastnímu předmětu svého spisu.

V prvním oddílu líčí autor politické dějiny židův od roku 63 před Kristem (dobytí Jerusalema Pompejem) až do roku 135 po Kristu, kdy potlačením povstání židovského za císaře Hadriana osud národa židovského byl zpečetěn a poslednímu velikému pokusu obnoviti samo-

statnost konec učiněn. Na lepší porozumění těchto dějin správně autor předeslal stručný popis Svaté Země v době Kristově a apoštolův, a to s hlediska horopisného, vodopisného, klimatického, pak popis flory a fauny a popis ethnografický. Po té popisuje jednotlivé části, na něž byla země tehdy rozdělena, pokud popisu toho k lepšímu porozumění událostí novozákonních třeba.

Ve vlastních dějinách politických, které jsou podány se značnou obšírností, úvodem předeslav krátké vylíčení osudů Judska od doby Alexandra Velkého, jenž židům dovolil jak v Palestině tak také v Alexandrii, kde při založení města jim poskytl týchže výsad jako Macedoncům, žiti dle vlastních zákonů. Jako Alexander tak chovali se k židům blahovolně i egyptští Ptolomaeovci, pod jejichž vládou Palestina od roku 323 až do roku 198 před Kristem téměř nepřetržitě zůstala. V této době šířily se také v Palestině vždy více řecké vzdělání a mrav, jak ani při poloze země mezi dvěma centry hellenistických snah, na jihu Alexandrie a na severu Antiochie, býti nemohlo. Přispíval však k tomu také čilý styk, který židé v cizině bydlící udržovali se zemí mateřskou I v samém Jerusalemě nabýval řecký mrav vždy více průchodu, zejména u stavů vyšších.

Po té autor líčí spletité poměry politické za posledních Makkabejců a Idumejců, Antipatra a jeho syna krále Heroda (37—4 před Kristem), jenž za pomoci Říma po přemožení Antigona vlády se ujal. Jeho hlavní snahou bylo zachovati si za všech okolností přátelství s Římany, než při tom hleděl také šetřiti náboženských citů židův a pečoval, byli-li ho poslušni, o jejich zájmy jak v Palestině tak i mimo ni. Jsa ctižádostivým a nádhery milovným, zbudoval mnohé velkolepé stavby; než při všem zevnějším pozlátku římské kultury byl nejhorším orientálním despotou, k římským vládcům povolným, k poddaným však krutým, plným nezkrocené vášně, mstivým, úskočným a podezřívavým. Po jeho smrti ujal se nad Judskem, Idumeou a Samarií vlády jako ethnarcha syn jeho Archelaus, který však pro svoji krutost a tyranství v brzku jak židům tak Samaritánům tak se stal nenáviděným, že byl v Římě obžalován, od Římanů vlády zbaven a do Vienny do vyhnanství poslán (roku 6 po Kristu). Po té bylo území jeho proměněno v římskou provincii, spravovanou prokuratory sídlícími v Caesareji. Prokuratorové tito, s krátkým přerušením za krále Heroda Agrippy (od roku 41—44 po Kristu), spravovali zemi až do roku 66, počátku války židovské, jejíž obšírné a názorné autor podává vylíčení. Na konci oddílu tohoto autor ještě vypisuje diasporu židovskou, jež tak veliký vliv měla na rozšíření křesťanství, a to nejdříve diasporu v Mesopotamii, Medii a Babylonii, v Syrii a Malé Asii, pak v Egyptě a v Cyreně a v Evropě, a líčí poslední marné boje židů za svobodu za Trajana (mezi rokem 115—117) a za Hadriana (mezi rokem 132—137)

V oddílu druhém podává spisovatel vylíčení rovněž tak instruktivní jako zajímavé vnitřních socialních a mravních poměrů národa židovského v době novozákonní, a to nejdříve zřízení

měst židovských palestinských, pak židovského kněžstva a služby chrámové, zákoníků, synagog a škol, židovských stran, domácího a socialního života židů, soboty, svátkův a jiných předpisův a úkonů náboženského života, židovského proselytismu a literatury židovské doby novozákonní až do doby císaře Hadriana.

V oddílu třetím, kterým počíná svazek druhý, líčí autor theologické názory židů v době novozákonní. Zde především pojednává o kanonu písma sv. u židů v prvním století křesťanském a ukazuje, že židé hebrejští neměli v době Esdrášově uzavřeného kanonu, dále že egyptský kanon židů v době Kristově obsahoval i knihy deuterokanonické a také palestinský kanon v době Kristově ještě neuzavřený že je obsahoval, a konečně že tak zvaný palestinský kanon Starého Zákona byl brzo po zkáze Jerusalema od fariseů stanoven a je tudíž mladší než alexandrijský. Po té pojednává autor o nauce starozákonní o Bohu, o Logu a Duchu božím, o andělech, o lidech, o naději v Messiáše a o židovské eschatologii.

V oddílu čtvrtém přechází autor k vylíčení politických poměrů říše římské v prvním století křesťanském a podává tu v hlavních rysech především dějiny římských císařův až do Trajana. Principát Augustem založený stal se již za něho prakticky monarchií potud, že císař ve své osobě sjednotil prokonsulát, tribunát, důstojnost nejvyššího kněze a vrchní velení vojska a tím vlastní moc. Bázeň před občanskými válkami, slabost a bezcharakternost senátu a lidu přispěly k tomu, že autorita a moc císařská vždy více rostla. Vědomí této neomezené moci a zkaženost okolí vlastního zplodila pak v lidech, jako byl Gajus a Nero, despotismus, jenž se odvažoval proti všem všecko si dovoliti a poddané činil téměř bezprávnými. Po té líčí ústavu a správu říše římské, a to stavovské rozčlenění občanů, zřízení a správu římských provincií, říšské vojenství a finance. O krajinách, které pro šíření křesťanství hned v prvních jeho počátcích měly zvláštní význam, jako o Syrii, Egyptě, Malé Asii, Macedonii, Řecku a Italii pojednáno je zvláště.

V patém oddílu probrány jsou socialní a mravní poměry v říši římské v prvním křesťanském století; po řadě jedná tu autor o rodině, o postavení ženy, dítek a otrokův, o hrách a o prostředcích spojovacích.

Oddíl šestý konečně věnován jest náboženství v říši římské a probrána tu nauka Stoikův, Epikurejcův a jiných filosofů starších ve svém poměru k náboženství. Pak vylíčeny jsou filosoficko-náboženské názory v době prvních císařův, a to především náboženské názory vzdělanců, představy o stavu po smrti u vzdělaných a nevzdělaných a poměr mezi hellenismem a křesťanstvím v nejstarší době. Autor tu ukazuje, že křesťanství rozřešilo problemy řecké filosofie ne pouhým systemem, nýbrž evangeliem, jehož střediskem byl vtělený, ukřižovaný a zmrtvýchvstalý Syn boží. Jakkoli veliký byl vliv hellenismu na sekty křesťanské, apoštolové zůstali v nauce od něho netknuti. Stojí na půdě nauky Kristovy, a chceme-li dále sledovati zárodky jejich nauky, mají kořen v starozákonním zjevení. Ani Jan, jenž v Efesu se seznámil s řeckou moudrostí, nepoužil pro svou nauku o Logu

Platona nebo Filona. Pavel výslovně odmítl užívati pro své evangelium řecké moudrosti. Apologeti stali se pak z pohanů křesťany, poněvadž ve filosofických školách pohanů nenalezli pravdy. Závěrem celého spisu autor konečně ještě líčí náboženské poměry v říši římské od konce republiky až do 2. století křesťanského. Pečlivý rejstřík na konci připojený usnadňuje hledání.

Látku tak obsáhlou a rozmanitou zpracoval Dr. Felten s pílí opravdu mravenčí, jak svědčí četné pod čarou uvedené doklady z literatury starší, novější a nejnovější. *Dr. J. Samsour.*

Ze života náboženského.

„Kulturní“ borcové u nás neustávají. Na parlamentní bojiště zalétají střely jen jako přes zeď, tam bitva zatím zdá se nemožnou nebo neopportunní. Jen soc. dem. poslanec Wutschel podal nedávno návrh na zrušení § 122. trestního zákona, jímž se bludné učení ztotožňuje s učením proti náboženství a s nevěrou. Žádal pro všecky názory proti jakékoliv pravdě náboženské naprostou svobodu. Palčivou potřebou ovšem tento návrh není, neboť nějakou nesvobodu v této věci sotva kdo dnes cítí.

Zvláště se činí bojovníci pro rozvížitelnost manželství katolického. Spolek rozvedených podrážděn resolucí velkonočního sjezdu katolických žen, žádající, aby obec vídeňská ostřeji vystupovala proti konkubinátům, usnesl se provésti demonstraci před parlamentem a dostavili se tam rozvedení obojího pohlaví i s dětmi, žádajíce poslance všech stran o zastání a zrušení §§ zabraňujících katolíkům nový sňatek po rozvodě. Křesť. sociální a katol. národní poslanci všech národů jim ovšem prohlásili, že církevně není nic takového přípustno a nejsou tedy ochotni připustiti takové sňatky ani civilně.

Nepořídivše 7. května v parlamentě odebrali se „rozvedení“ 21. května k ministrovi spravedlnosti Dru. Hochenburgerovi, který prý jim dosvědčil, že dnešní právní stav manželství v Rakousku je neudržitelný, že zastaralé právo manželské třeba opraviti, že také bude z práva trestního třeba opraviti §§ o cizoložství, totiž odníti právo na stíhání pro tento zločin té osobě, která manželskou polovici sama napřed opustila a ve společné domácnosti s ní nežije. Ministr cítě, že slova jeho jsou trochu povážlivá, řekl sice deputaci, že jim to praví jen soukromě, ne jako ministr (!ke komu pak deputace šla?), ale tím jen přiznal, že mluvil, co neměl.

Jako nedávno v lublaňské diecesi byl boj o naučení snoubencům knižně vydané, jež liberálové prohlásili za nemravné, tak teď povstala

kampaň liberalních listů našich proti olomucké informaci duchovních správců arcidiecese, jak mají sestavovati snubní protokol, jejž poručeno pořizovati vždy písemně. A tu některé otázky z dosavadního života snoubenců staly se „scandalum pharisaicum", pohoršením pokrytců! To, prosím, v době, kdy liberalismus a pokrokářství hájí a šíří kdejaké svinstvo v literatuře.

Ale příznačné to je, jak se tu názor církevní s dnešním světským liší! A svět zatáhl už církev daleko za sebou! Svět pohlíží na manželství, aspoň tuctoví liberalní lidé, ležérně, chtěli by je mít chvilkovou radostí. Naspěch a nazdařbůh, v tom shluku neznámých nebo povrchně známých lidí v dnešním mraveništi se všecko odbývá — i ty nejvážnější kroky, jež mají vázati na celý život. A církev ze své přísnosti a vážnosti, s jakou dříve regulovala svazek manželský, mnoho slevila. A stále se přimlouvají ještě za větší úlevy. Nepřipuštění ku sňatku pro mravní defekty dnes pak dokonce ani není možno! Církev žehná i těm sňatkům, o nichž se napřed ví, že budou nešťastny. (Štěstí ostatně nepatří k podstatě manželství). Ale tak se stává čím dále častěji, že žehnajíc sňatkům lehkovážným, lidí k sobě se nehodících, lidí oběti té, jíž manželství vyžaduje, neschopných, tvoří tím ony zástupy rozvedených a nešťastných, jimž je nerozvižitelnost manželství katolického břemenem. A přece tuto nerozvižitelnost musí hájit a na druhé straně musí zvyku doby a lehkosti zvyků těch se přizpůsobovat! Odtud pak to dilemma trapné pro ni i pro ně!

*

Boj proti klerikalismu nemá nijakých značných úspěchů přes ty ohromné námahy a peníze, jaké stojí. Proto také začínají ostré kritiky proti němu vystupovat, chtějí ho lépe utvářit a účinněji vyzbrojit. „České Slovo" radikalně-pokrokové nedávno (78., 82.) přineslo úvahy o špatné taktice protiklerikalní, hřmotnosti a řvavosti a spolu bezkarakternosti jeho i jeho borců. Kritik „Českého Slova" (J. Svozil) klade vyšší požadavky intellektualní, A. Macek v „Rozhledě" (5.) však chce mu dáti vyšší úroveň mravní praktické činnosti. Jeho vývody jsou zrovna podivuhodnou smělostí, neboť budou všem borcům protiklerikalním na výsost nesympatické. Prý „nevěra bez skutků je mrtva". Proto žádá skutky. Proti „knězi bonvivantovi" má se postavit atheistický asketa a hrdina lásky a obětavosti k bližnímu. Vedle křesťanských nemocnic a dobročinných ústavů nutno základati i atheistické či protiklerikalní, jak p. Macek praví. Nutno v nich stejně se obětovati a sloužiti lidu, jako činí klerikálové. Pro církev prý pracují a obětují sebe i jmění své tisíce, a tak se to dělá už po staletí. Kdyby se tak obětovalo i pro „protiklerikalismus", dávno by vykazoval jiné úspěchy. Dnes církev nemá světců (podle p. Macka) a proto bude tím dříve poražena stejnými zbraněmi praktické lásky k bližnímu.

Byly by to zajímavé pokusy, tyto ústavy nových hrdinů a světců! Jen s chutí do toho. Ukáže se nejlíp, jak dlouho a kolik jich se svou

nevěrou při tom vydrží! Ukáže se, může-li i nevěra plodit ovoce stejné jako víra.

*

Pro sčítání lidu chystá „volná myšlenka“ intensivní agitaci, aby se lidé, kteří necítí nábožensky, při rubrice náboženské skutečně také přiznali ku svému liberalismu. Ať prý se každý do rubriky té zapíše, jako stoupenec mezinárodní církve volnomyslitelské. Vyhne prý se tím také příspěvkům a povinnostem církevním, a tím prý se aspoň ukáže, že církev katolická u nás všecku svou moc a většinu ve státě a společnosti opírá o 90% papírových katolíků. Skutečných věrných stoupenců však že má velmi málo. Toto vyzvání k takovému plnění rubriky sčítací může býti osudné, neboť kdo napřed z církve formalně nevystoupil, mohl by býti stíhán pro falešné udání!

*

Prof. Drews se svou theorií, že Ježíš vůbec nežil, ale že je to mythus starožidovský křesťany převzatý, vydal se po svých berlínských úspěších na cestu po Německu. Při přednášce v Darmstadtě však povstal proti němu Giessenský prof. Gunkel, exegeta a hebraista, na něhož se Drews odvolával, a dokázal Drewsovi, že všecko jeho důvodění a dokazování ze Starého Zákona je naivní dilettantství. Drews neumí hebrejsky, nevyzná se v textech biblických a neumí si ani vybrat autority, o něž by se opřel. Cituje kdekoho a dovolává se vedle opravdových učenců i podobných dilettantů, jako je sám. Z Josua udělal boha zvláštního národního kultu, části knihy Josuovy si však při tom pomátl, a stotožňovati jméno Ježíš s Josuou je nesmysl, a na tom založil Drews celou svou theorii. Na konec pravil Gunkel Drewsovi: „Ještě je čas obrátiti se, p. professore, dejte se poučiti od nějakého odborníka. Také hnutí Bibel-Babel dnes se rozplynulo a totéž se stane i vaší theorii.“ — Drews na konec přiznal se, že v hebrejštině a exegesi je dilettantem, chyby své prý vylepší příště, ale to prý přece jen theorie jeho nezvrátí, která prý je historicko-psychologicky podepřena. — Drews ostatně jen rozvádí to, co před ním už naznačili anebo i přímo tvrdili Strauss, Stucken a posledně Jensen a Kalthof.

Svatodušní číslo „Neue Freie Presse“ přineslo od prof. dra. Adolfa Harnacka (protestantský historik církevní) rozhovor o theorii Drewsově. Dr. Harnack ho nevyvrací, praví, že by to bylo pod důstojností vědy, aby se takovým dilettantismem obírala, ale vysvětluje celý ten ruch Jensenem a Kalthofem počatý a Drewsem popularisovaný. Udává ostatně řadu brošur, v nichž němečtí theologové vědecky vyvrátili Drewsa a jeho theorii. On sám pak osvětluje otázku tu pragmaticky: proč tak mysli chyceny tou thesí?! Praví, že je to často pozorovaný zjev, že lidé velmi ochotně přijímají nauku, jež smělou rukou strhuje to, co bylo veliké, jen když dovedně z velikého učiní malé, nebo nic! Jinou otázku si klade: proč obecenstvo při této záhadě sluchu přálo takovému dilettantu a nešlo k vědě, k theologii vědecké, aby se jí dalo poučiti. A tu obviňuje samu theologii, že nemá vlivu ani mezi professory

kollegy a jinými intelligenty, ani mezi lidem. Jsou to její malicherné theorie a spory, jimiž se dosud obírala a v nich se rozplývala, nedbajíc o širokou popularisaci svých výsledků a výzkumů. Malomoc theologické vědy vyplývá i z falešného předpokladu širokého publika, že theolog jako věřící nemůže býti nepředpojatým badatelem: že třeba sebe podivnějšímu a slabo doloženému náhledu nevěřícího jakožto neinteressovaného dáti přednost před náhledem věřícího sebe učenějšího, ježto je předpojat a interessován. — Táže se konečně, jak zmínění učenci sami připadli na ideu, že Ježíš nežil. Žádný z nich není zásadním nenávistníkem náboženství, přicházejí jen jako jeho noví vykladači. Má za to, že to byla sama ohromnost osobnosti Ježíšovy a velikost díla jeho, jež je vedla na myšlenku, že to není jedna osoba, ale celý souhrn osob a ideí. Popírají individuelní působnost a staví místo ní kollektivní. Jsou v tom ohledu stoupenci oné filosofie (histor. materialismus), jež veškeren osobní vliv z historie odstraňuje a dává působiti jen massám.

*

Tridentský magistrát zakázal na hřbitově tabulky s německými nápisy. Insbrucké listy (Innsbrucker Nachrichten) se hrozí takovéto surovosti a těší se, že v německých krajích takové barbarství je nemožno. Pražská „Union" připomíná tyrolským Němcům, že jejich krajané v Čechách v uzavřeném území toto barbarství už po léta praktikují.

*

Churský biskup (Švýcary) ve svém listě diecesním napomíná duchovní správce, aby i při mších ranních (při nichž se officielně nekáže) zavedli kázaní a to tak zv. 5minutové řeči, jak jsou zavedeny v Belgii. Tam každá mše sv. je spojena se čtením evangelia, k němuž se připojí 5minutový výklad. Koná se to mezi mší po latinském evangeliu. U nás je většinou zvykem celé kázaní na ranní i na hrubé. Pro městské lidi doporučují prý se však krátké řeči při každé mši svaté mnohem lépe.

*

O povaze ruchu náboženského ve Varšavě a mezi Poláky vůbec píše zpravodaj „Atenea Kaplańského", jež vychází ve Włocławku v ruském Polsku (sešit dubnový): „Na otázku jistého kardinála, ‚zdaž modernismus v Polsku nepokračuje?' odpověděl varšavský hodnostář v Římě návštěvou jsoucí: ‚Před modernismem jsme dokonale zajištěni, Vaše Eminence!' ‚A jak to?' divil se tazatel. ‚Proto, že se o náboženské otázky nikdo nestará.' — A zpravodaj píše: Naši intelligenti jsou katolíky ze zvyku, z citu, z vděčnosti anebo z politiky. Jen málo kdo se kdy zahloubá do náboženství a pak ho nemohou pochopiti, co se to s ním stalo. Když vyšla encyklika „Pascendi", zaraženost u nás byla veliká. Přemnozí poprvé při tom uslyšeli o modernismu. Proto se brzo potěšili, že nás se to netýká. Netýkalo se to nás, ne pro naši pevnost u víře, ale pro naši opozdělost a náš provincialismus. Ale přece jen budí se i u nás touha po náboženském osvícení. Tuto zimu uspořádané opět náboženské přednášky měly veliký úspěch. Před-

nášel professor Mar. Zdziechowski: „Vyznání sv. Augustina, jako prototyp dnešní literatury“, redaktor časopisu katolické mládeže „Prad“ Tad. Błażejewicz „Něco o věřících a nevěřících“ a Jamont „O potřebě osvědčování náboženského“. — Přednášeli vesměs laici, intelligenti. Tyto přednášky jsou však jiným kruhem, než jaké konány byly před rokem, o nichž nedávno jsme sdělili, že zanikly. — Jeden výsledek encyklika o modernismě přece měla. Nějaké zbožné duše větří teď modernismus všude. Listy proběhla zpráva, že nějaký horlivec obvinil v Římě z modernismu: časopis mládeže „Prad“, ústavy vychovávací hrab. Platerové, prelata M. Godlewského jako organisatora „Svazu křesťanských dělníků“ a časopis „Víru“ s redaktorem prelátem Gnatowským. O této horlivosti v obviňování autor praví: Vytýkáme zvláště tento nebezpečný zjev, jejž možná nazvati chorobným větřením herese všude a ve všem. Z počátku šeptem o něm mluveno, dnes už hlasitě. Nejmírnější označují tyto obviňovatele jakožto „blázny dobré vůle“. A jistě dobrá vůle nevedená rozvahou a neosvícená vědou jest ostrým ničivým nástrojem. A jsou u nás bohužel katolíci povahy tak ostré a obzoru mysli tak úzkého, že nemohou se ubrániti myšlence, že všecko to jest zlé, čeho oni nechápou. Opravdová manie stíhací některé lidi zachvátila. Všude větří nepravověrnost, všude vidí heresi. Ani sami biskupové nejsou jim dosti nepodezřelými. Je to způsob mysli velmi nebezpečný. Z toho vyšli též mariavité podezřívajíce duchovenstvo naše nižší i vyšší z malé víry a slabé mravnosti. Jsou to rození sektáři, kteří jen sebe mají za pravověrné a kolem sebe stigmatisují a pronásledují všecky. A když na jejich stálé žaloby se jim s trůnu Petrova odpoví, že nemají pravdu — odvětí mrazivě: Svatý Otec se mýlí, je špatně informován...“ —

Zajímavo jak ani Poláci nejsou spokojeni se svým stavem náboženským!

*

Darované koruny od sv. Otce na obraz častochovský převezeny slavnostně do Častochova a 22. května konána slavná korunovace obrazu, k níž sjely se ohromné zástupy z celé Polsky. Na obraz a jeho drahocennosti dali teď Paulini častochovští zhotoviti ohnivzdornou a nerozbornou skříň ocelovou, velmi důmyslně sestavenou a spojenou s celou konstrukcí oltářní. Skříň se bude otevírati a obraz uctění věřících vystavovati jen za dne a za zvláštních příležitostí. Tím myslí, že drahocennosti častochovské budou zabezpečeny. — Často se opakovavší krádeže drahocenných památek v ruských chrámech svádějí se veřejně (a v jednom případě to též prokázáno) na samy strážce jejich, na služebnictvo a nižší duchovenstvo chrámové.

Spor mezi „ruskými“ a „rusínskými“ kněžími v Haliči trvá dále a přiostřuje se. Stíhání a usvědčování „schismatiků“ stalo se chorobou mnohých, zvláště basiliáni se v tom směru vyznačují horlivostí neobyčejnou. K náboženskému přistoupilo i politické pronásledování v Bukovině především: spolky různé a konvikty mládeže se zavírají a rozpouštějí. Snad tu byla i nějaká inkorrektnost, ale v církevním

ohledu zatím vrchnosti církevní nepromluvily, neboť tři případy trestů církevních byly ne tak za „schisma“ jako za všeliké jiné nedokonalosti.

Spor mezi stranami katolickými v Bosně, či jak se charakterisuje mezi františkány a mezi arcibiskupem Stadlerem, nebo jinak mezi domorodým a cizím přišlým duchovenstvem přiostřil se až k boji volebnímu. Každá strana vystoupila se svými lidmi a navzájem se porážely: mandáty měli katolíci zajištěny, početní ujma se jim tím bojem nestala. Arcibiskup Dr. Stadler v polovici května dlel v Římě a listy sdělovaly, že byl žalovat na františkány a že nepochodil.

Počátkem května konány v Šibeniku v Dalmacii pod předsednictvím tamního biskupa (administrátora arcibiskupství zaderského) mons. Puljšiće konference o hlaholské otázce. Usnesení nedostalo se na veřejnost, ale charvatské listy tvrdí, že dalmatský episkopát se postavil na stanovisko, že hlaholice jest odvěkým právem celého národa charvatského a nejen několika farností, které náhodou si je uchovaly do dneška. Stanovisko toto prý jest ostatně Vídni a Pešti protivnějším nežli samé kurii římské.

Volby do církevního sněmu pravoslavné církve srbské v Uhrách a Charvatsku dopadly tentokrát v neprospěch držitelů moci, tak zvaných čistých radikálů. Sněm skládá se z 5 biskupů (virilisté) a 75 volených zástupců, z nichž 25 kněží a 50 laiků. Z těchto 75 zástupců měli radikáli dříve přes 40, teď uhájili si jen 26 míst, tak zvaná strana „samostatných“ a „demokratův“ ovládla 49 míst. Má tedy bývalá oposice nyní spolu s biskupy dokonce dvoutřetinovou většinu! Ač biskup vršecký Zmejanović hlásil se vždy k radikálům, tak že by jeho hlas do dvoutřetinové většiny scházel. Právě před volbami podařilo se oposici odhaliti všecky nečisté obchody „čistých“ radikálů, jaké s církevním majetkem provozovali. V tom ohledu laické rozhodování nad církevním jměním jest chybou autonomie církevní a chybou laické moci v církvi. A tím více, že tito rozbírači církevních (a školských) kapitálů při všem tom přece ještě obviňovali stále duchovenstvo a kláštery, že špatně hospodaří, že mnoho na osobní potřeby utrácejí! Ani tu tedy pověstná závist a lačnost proti duchovenstvu neustaly, kdy tucty „čistých radikálů“ se z církevního jmění přiživovaly!

*

Jak ruští lidé dávají vinu všemožným věcem při novém, neobvyklém zjevu náboženského života — indifferentnosti mass i intelligence — důkazem jest nedávno v „Rossii“ (konservativní vládní orgán) v č. 1360 uveřejněný stesk nějakého A. L, jenž stěžuje si na formalismus a suchoparnost i netečnost ruských kněží. Oni jsou vinni, že se tolik lidu církvi pravoslavné odcizuje a hledá útočiště v sektách. Tam, i když mají sebe naivnější nauku, setká se člověk aspoň vždy se srdečností a upřímností. Tak pravil prý mu jistý sektant o pravoslavných: „Církev — jaká tu církev? To, že Isák (kathedrála sv. Isáka) stojí o hlavu výše nad celé město? To je také vskutku vše, že budova jest větší, ale vnitřek její bývá prázdný, a když i jest nabit lidem, co tam slyší? Čtou a pějí, ale nikdo neví co. A nikdo se tam také o tvé spasení nebo zatracení nestará. Ale tu v našem malém

chrámečku slzy ti vytisknou z očí: zapějí a zachce se ti plakat, a víš také, že k Pánu Bohu zpívají, a promluví duchovní i vidíš, že srdce do řeči vkládá, slzy v očích má, a darmo nikdo asi plakat nebude. Vidíš tu člověka se srdcem." A kritik dodává: „Hle, tedy takového člověka se srdcem hledá lid náš, pocítivši najednou, že jest vlastně stádem bez pastýře, že nikdo o duši jeho nedbá, že nikdo za spásu duše jeho nevolá, nikdo nad zatracením jeho nikdy nezapláče. Hledá si živého slova o Bohu, ne čteného z knížky, ne mrtvého, ale procítěného slova, jež se roní ze srdce. A sektanti podávají to, co schází pravoslavné církvi. Proto se lid k nim hrne."

Takováto prognosa o indifferentismu vůči úřední pravoslavné církvi a o shonu po mystickém sentimentalismu sekt je sice správná a snad u prostého lidu ruského správnější než u nás, ale přece jen nemožno doporučovat jako pastorační prostředek nějaká fňukavá kázaní, hysterické křeče před oltářem, jak to činí mnohé sekty protestantské a i ruské. To teprve nezíská zástupů, to získá toho onoho jednotlivce, ale na chvíli. Takovými nervosními prostředky možno zakládati psychopathické hnutí, ale nikoliv církev, jež má býti národní, jež má celému národu hovět a sloužit, jej povznášet, umravňovat, osvěcovat. Snad by mohli ruští kněží činiti více pro náboženské osvícení lidu, snad i u nás by se mohlo mnohdy pracovat jinak a lépe, ale tímto sensitivismem trvalých výsledků se nedocílí! A u nás často se právě na východní obřad, na pravoslaví v celem jeho složení ukazuje jako na církev citovější než je katolická! Tu patrno, že ta citovost, to mluvení k citu není valné, že ruskému lidu nedostačuje.

*

V Petrohradě jest kromě jiných katolických kostelů též kostel maltézského řádu Svatojanského čili Johanitů, dřívějších rhodosských rytířů, kteří usadivše se roku 1520 na ostrově Maltě, byli dlouhý čas přední hradbou křesťanstva proti půlměsíci. Roku 1773 obdržel jmenovaný řád převorství v Ostrogu na Volyni, ale Kateřina II převorství to po posledním rozdělení Polsky a přivtělení Volyně k Rusku zrušila. Poněkud podivínský, ale jinak velice dobrý a šlechetný císař Pavel I zřídil maltézským rytířům 4. ledna 1797 nové převorství v Petrohradě, které na místě 120.000 rublů z dřívějšího převorství ostrožského přinášelo jim 300.000 rublů ročních důchodů. Takovou příchylností císaře povzbuzen prosil jej tehdejší velmistr Rohan, aby přijal titul protektora čili ochrance řádu. Pavel v reskriptě od 16. prosince 1798 projevil svůj souhlas a hned psal evropským vládám, že bude jim vděčen za každou službu maltézským rytířům prokázanou. Zvěděv záhy potom, že Malty zmocnili se zrádným způsobem Francouzové pod velením generála Napoleona Bonaparte a rytíře z ostrova vypověděli, rozkázal ihned činiti válečnému loďstvu přípravy k vypuzení násilníkův a smlouvou s anglickým dvorem bylo ustanoveno, aby Maltanské ostrovy byly po jejich osvobození Svatojanskému řádu vráceny. Ale po odchodě Francouzů přivlastnili si Maltu roku 1800 lstiví Angličané, a Pavel rozhořčený tímto nešlechetným činem vypověděl v říjnu téhož roku

Anglii válku, velel zabaviti ve všech ruských přístavech její lodě, řád johanitský pak měl býti dle jeho námětu zreorganisován a předním jeho úkolem státi se boj s revolučními živly. Avšak 11. března 1801 byl císař spiklenci ve svém paláci zrádně zavražděn, jeho nástupce Alexander I hodnosti velmistra se vzdal, sám řád pak prohlášen v Rusku za uprázdněný.

Když se Pavel I stal protektorem johanitského řádu, věnovali mu jeho členové na důkaz vděčnosti mimo jiné též některé relikvie, zejména část sv. kříže, částku ruky sv. Jana Křtitele a obraz Matky boží tak zvané Fileamské, které chovány u johanitů z křížových válek. Relikvie ty byly roku 1799 slavně přeneseny do Petrohradu a uloženy v chrámě zimního paláce Od roku 1852 bývají tyto posvátné památky každoročně 11. října převezeny do kaple carského letního sídla v Gatčině a 12. října v okázalém krestném chodu čili průvodu přeneseny do gatčinského soboru (hlavního chrámu), kde plných deset dnů jsou vystaveny veřejnému uctění, při čemž se konají zvláštní církevní pobožnosti. V posledních létech nabyla slavnost zvláštního lesku účastenstvím císařského dvora, jemuž bohabojný císař Mikuláš II slouží vzorným příkladem.

Před několika roky přibyli do Petrohradu dva členové maltézského řádu, bratří hrabata Villmarové, za příčinou jeho znovuzřízení v ruské imperii. Obnovený řád měl se dle jimi přivezených stanov státi všesvětovou křesťanskou institucí. O výsledcích jejich cesty nebylo však ničeho uveřejněno.

*

Evangelicko-augsburská konsistoř ve Varšavě rozeslala pastorům v ruské Polsce okružník předpisující, aby nepřijímali do své konfesse katolíků. kteří mění svoji víru jen proto, aby mohli úřadně žádati o manželský rozvod. Ani protestanté o takové zboží nestojí!

Jelikož mezi volyňskými Čechy začíná dle úsudku jejich duchovních správců hasnouti duch pravoslavný, založil petrohradský synod na oživení toho ducha v Dubně ženský klášter a chystá se založiti v jiném místě ještě klášter mužský. Soudíc dle dosavadní činnosti pravoslavných klášterů lze pochybovati, že pokus ten bude míti na zvlažnělé žádoucí účin.

Některé pravoslavné konsistoře zaslaly petrohradské synodě dotazy, co činiti s kostely v obcích, kde většina farníkův odpadla od pravoslaví a nechce už ani chrámů ani bývalých duchovních správců vydržovati. Zvláštní proto zřízená komise rozhodla, aby takové chrámy byly zamčeny.

Pravoslavný palestynský spolek nadal při různých seminářích v Rusku nová stipendia pro děti pravoslavných Arabů z patriarchátu jerusalemského, antiochijského a alexandrijského.

Karel Jindřich.

*

Historik Imbart de la Tour má v „Le Bulletin de la semaine“ (1909, červenec) zajímavý článek: Le présent et l'avenir des Catholiques en France, z něhož vyjímáme: „Nemožno nekonsta-

tovati, že proděláváme vnitřní krisi, jež je plna nebezpečenství. Nemluvím, jak zřejmo, o hmotném úpadku. Toho jsme nezavinili, a náprava jeho děje se rychle. Ale jak ubrániti se dojmu, že hnutí vyvolané u nás pevnou a jasně vidoucí vůlí Lva XIII. v každém smyslu: intellektuelním, socialním, politickém, není ohroženo? Třeba si připomenouti nadšení, důvěru, mocný náraz v před, jež vyvolány byly jeho encyklikami, rozmach daný ideám, probuzení myšlení ve filosofii, v historii, pokrok ve studiu kleru, toto nové stanovisko katolíků, kteří, chtějíce býti dětmi své doby, nechtěli býti v ničem pozadu, ani v ideách ani v reformách. Řeklo se, že politika Lva XIII. utrpěla fiasko, nezdařila se. Nedovolovalo vskutku toto hnutí renaissance, tento sen církvi zase vydechnouti a zase doufati? Bylo třeba žíti a jednati v těchto krásných letech, abychom si mohli učiniti pojem o tomto novém, starému katolicismu vlitém životě. Dnes tomu jinak . . . Francouzská církev mohla by, po odloučení, těžiti z nabyté svobody, aby se sama mocně organisovala, a po vykonané oběti, když její oprávněná protestace byla před historií zaznamenána, uchopiti se zase pochodu v před a uplatniti se zase před zemí jako nejmocnější vniterná síla pořádku a svobody, tradice a pokroku.

Kde vidíme rozmach, nadšení, onu víru v budoucnost, jež davy strhuje? Nikde. Stojíme nyní oproti hluboké nemoci, vyrostlé z naší nesoudržnosti, z našich nejistot, a i z pocitu, že jdeme zpět. Mluví se o jednotě katolíků. Jsou však rozděleni, a to nejen v politické otázce; což je vážnějšího, toť že jsou rozděleni v methodách činnosti, v otázkách intellektuelních, ve stanovisku, jež třeba zaujmouti vzhledem k velikým problemům doby . . .

Jak odpomoci tomuto stavu věci? Imbart de la Tour varuje před illusemi. Absolutní jednota je nemožna. A kdož ví, zda tyto různosti nejsou známkou života? Jen mrtvé společnosti se nevzněcují a v ničem nerozdělují. A mylnou představu by si činil o katolicismu, představu, již dosud někteří protestantští opozdilci mají, kdo by v něm viděl jen čirý automatismus, v němž jedna jediná hlava myslí, chce, jedná za všechny. Kázeň nevylučuje svobody, jako autorita neubíjí a nedusí iniciativy. Čeho si jen přáti, toť, aby tyto různosti byly závoděním, a ne antagonismem, a aby se rozřešily dle krásné formule Gersonovy „ve vyšší jednotě víry a lásky.“ Za tuto cenu budou plodny. Přece však se znamenitý tento historik obává, že tento duch není ještě všeobecný. Mnozí katolíci tak se zabrali do idejí, do ducha koterie nebo do ducha svého listu, že nepřipouštějí, aby se myslilo jinak než jak oni si myslí (jako u nás!). Některé listy vidí a čijí prý herese všude. Je jim třeba „modernistův“ a oni denně vstávají s myšlenkou a vůlí býti mstiteli papeže a zachránci církve. Idololatrie autority bere jim porozumění jich náboženství . . . Správně pak žádá Imbart de la Tour pro prvý čas aspoň minimum: „Kdybychom vložili trochu více zdravého smyslu a dobroty do našich rozporů, nebyl by to již ohromný pokrok k onomu sjednocení, po němž všickni toužíme?“ V lecčems aplikace na nás by neškodila.

Situací katolicismu ve Francii zabývá se i známý Mgr. Birot: jeho vývody zasluhují pozornosti; konstatuje i on úpadek. ale varuje před upřílišenými důsledky, jež z něho mnozí vyvozují. I v lůně tohoto úpadku to kvasí, probuzení se připravuje a nová náboženská společnost se formuje a ohlašuje. Nestojí proti společnosti dřívější, ale je jejím pokračováním; není to konec toho náboženství neb onoho, ale konec jedné periody náboženské historie. Jako 16. stol. odstranilo ve Francii církev feudální, tak 20. stol. odnáší církev absolutních monarchií, která dala poslední důkaz své síly tím, že o sto let přežila revoluci, jež pobořila trůny. Než politická a sociální organisace církve může zmizeti s historickými podmínkami, jež byly jejím důvodem, aniž by církev pozbyla své regenerační mohutnosti. Přítomný zmatek svědomí vysvětluje se hlubokou přeměnou, jejíž celý dosah nutno viděti, ale důsledků jejích nepřeháněti. Tu se mýlí stejně i ti, kteří zvoní umíráčkem katolicismu, i ti, kteří míní, že ustrnul v podmínkách minulosti. Chorobných jevů ovšem dost a dost v katol. životě Francie; ale žádný živoucí orgán francouzského katolicismu nezdá se povolovati. Jádro, základ je dosud neporušen. Hierarchie je solidnější než kdy jindy; její akce může se jeviti pozvolnou, ale o její obdivuhodné soudržnosti, o její důstojnosti, o jejích ctnostech pochybovati nelze. Tvoří spíše kádr odporující, než energickou a poddajnou pružinu, a to z mnoha příčin; než tato role trochu passivní, tato role chystání a příprav, je snad vhodnější v této chvíli nutného boření a stavění. Krise duchů ovšem existuje; ale přes intensitu intellektuálního života nestalo se žádného porušení v nauce. Individuelní chyby a poblouzení nevyvolaly ani heterodoxního hnutí, ani nějakého umenšení bytných pravd. Smysl pro autoritu, jak disciplinární tak naučnou, ovládá všechny kontroverse a všechny různosti školy. Nikdy ideové hnutí v lůně církve nebylo přesněji a ochotněji disciplinováno. Konečně, veřejný duch i v církvi i vně církve, je, přes jisté výstřelky, věren duchu křesťanskému. Křesťanská idea udržuje a to i v jeho nejohnivějších projevech a v jeho výstředních činech národní život. Ve jménu křesťanských principů dokonce velmi často potírá se církev Kristova; panuje tu nedorozumění, jež se časem vyjasní. Birot proto důvěřuje; jeť evangelium, ve svých bytných rysech, dosud zákonem země, duší Francie. Z katolicismu jen fasada se odebírá a přeměňuje; jeho světské zřízení bylo otřeseno, jeho politické a sociální postavení se přemísťuje; každý dosavadní způsob existence, činnosti a rozvoje je vyloučen přehlubokým obnovením, jež civilisace od renaissance zakusila; ale nic neukazuje na to, že by jeho život byl vázán na tyto formy, a že by po periodě zmatku a nemoci, jež je neodlučitelna od podobné likvidace, nevyšvihl se, v lůně přeměněného světa, k periodě nového a mocného vzletu.

Předtuchu jiné budoucnosti měli někteří duchové již v předešlém století, za režimu oné restaurace staré církve francouzské, jež se nazývala napoleonským konkordátem. Dlouhé však úsilí, jež církev věnovati musila na zahojení zasazených ran, přispělo k tomu, že opozdila

se na pochodu ideí a událostí; uzdravena vyhojena využitkovala jen málo pokojná léta, jež byla jí prozřetelností dána, aby získala ztraceného času. Mladá škola však přece, rušivě zasahujíc do klidu, načrtávala v rysech ovšem málo zajištěných a sporných a někdy i bludných, ale přece širokých a podivuhodně výrazných, program nutných přeměn. Lamennais, Lacordaire, Ozanam, Montalembert, Dupanloup inaugurovali pro katolicismus nové postavení a naznačili v bleskovém světle obtížnou cestu, po níž bude třeba se bráti, až dlouhá řada našich chyb a porážek nás definitivně poučí o nebezpečnosti a nejistotě starých cest.

Tomuto hnutí, aby se vydařilo, scházela jednak zřejmost nebezpečenství, jednak solidnější vědecký základ. Ale ignorováno býti nemělo. Dnešek je jen ovocem včerejška; je ale též kořenem zítřka. Birot nade dneškem nezoufá; jeť v pravdě ne lehko vpraviti se do situace tak nové a záhadné, v jaké je dnes církev Francie; tu třeba času. Vše záviseti bude na tom, bude-li míti církev Francie sdůstatek bystrých a rozvážných mužů, kněží i laiků, kteří by dovedli v této tak obtížné situaci zahnouti život její do pravých kolejí, nové situaci přizpůsobených a vésti ji tak ne ke katastrofě, ale k životu.

*

Až kam může zajíti lidská fantasie vedená úmyslem bořiti a popírati, vidíme v článku Kreyenbühlově „Ursprung u. Stammbaum eines biblischen Wunders“. („Zeitschrift für neutest Wissensch. 09), v němž Kreyenbühl zkoumá pramen a praformu vypravování o vzkříšení dcery Jairovy. (Mládenec Naimský u Lukáše je prý napodobenina zázraku Eliášova.) Priorita vypravování o dceři Jairově patří Markovi, po němž Matouš a Lukáš je jen přebrali. Případ, z něhož se jeho vypravování prý vytvořilo, je ve Sk. Ap. 9, 36—43: Tabity-Dorkas. Tato zpráva je prý zase přetvořením v zázračnou událost toho kázání, jež měl Petr v Lyddě a Ioppe křesťanské osadě o vzkříšení věřících z mrtvých vstalým Ježíšem. Osada je vzkříšenou dcerou. Přetvoření tohoto prajádra má Lukáš v Tabithě; u Marka pak shledáváme kýmsi „neznámým“ zhotovené a do Ježíšova života přenesené přetvoření historie o Tabithě, a to Petrem. Takové smyšlenky se vydávají za vědu!

*

Spojené Státy sev.-americké náležejí dnes k těm státům smíšeným nábožensky, v nichž žije nejvíce katolíků. Žijeť ve Spojených Státech (s Filipinami, Portorikem a Havajskými ostrovy) celkem 22,587.079 katol. (s Kubou dokonce 24,411.976 duší), kdežto v Německu jen 22,327.913 a v britské říši jen 12,053.418 katolíků, v jiných smíšených státech ještě méně (v Rusku na příklad při posledním sčítání 11,467.994 katolíků, dnes už asi na 13 mil.). Více katolíků i v čistých nesmíšených státech žije jen v pěti říších: Rakousko-Uhersku, Francii, Italii, Španělsku (20 mil.) a Brasilii (20 mil.) než v samých Spojených Státech bez kolonií; podle lonského sčítání totiž je jich 14,347.027 duší. Kněží v samých Spojených Státech podle letošího schematismu („Catholic Directory“) jest 16.550 (v tom 4276 řádových). chrámů je

8849 se stálým duchovenstvem, 4355 chrámů missijních. Episkopát čítá 1 apoštolského delegáta, 1 kardinala, 13 arcibiskupů a 88 biskupů, takže na jednu diecesi připadá průměrem asi 140.000 duší. Seminářů je 83 se 6182 seminaristy, 217 chlapeckých kollejí, 709 dívčích akademií, 289 sirotčinců, celkem 1125 ústavů charitativních. Škol farních je 4845 s 1,237.251 žáky. Nejvíc katolických kostelů má Chicago (187) pak Nový York (138), Brooklyn (110), Philadelphia (99), St. Louis (83), Pittsburg (68), Boston (61), Cleveland (61), Baltimore (47) Buffalo (56), Cincinnati (46). Katolických časopisů jest 322 ve 12 řečech.

Věda a umění.

Pěvecké slavnosti v Brně pořádané ve dny svatodušní k uctění 25. výročí úmrtí P. Pavla Křížkovského, měly průběh důstojný. Vhodným úvodem byl koncert ze sborových skladeb oslavencových za účinkování sedmi zpěváckých spolků. Zapěny: „Utonulá“ („Lumír“ z Vídně), „Vesna“, „Žaloba“ a „Dívča“ („Slavoj“ z Karlína), „Vesna“ („Vlastimila“ z Prostějova), „Odvedeného prosba“ („Žerotín“ z Olomouce), „Dar za lásku“ („Orlice“ z Prostějova), „Pastýř a poutníci“ („Svatopluk“ z Brna) a „Rozchodná“ (Filharmonická Beseda Brněnská). Posledním číslem pořadu byla velebná kantáta „Sv. Cyrill a Methoděj“, kterou zapěly všechny súčastněné spolky řízením p. Reissigovým. Do srovnávání uměleckých kvalit jednotlivých spolků nelze se pouštěti. Nebylo by snad ani na místě. Stačí krátce poznamenati, že všechny súčastněné korporace stály upřímnou snahou na výši umělecké. Že veškerá čísla nepůsobila dojmem stejným jest jisto; ale příčina toho neposlední spočívala v skladbách samých. Zpíváno vesměs s nadšením, od srdce procítěně.

Další hlavní pořad slavností pěveckých vyplnily sněm pěvectva československého, na němž došlo k významnému rozhodnutí, aby na Moravě byly zřízeny čtyři pěvecké župy, a odhalení pamětní desky Křížkovskému na starobrněnském klášteře augustinianském.

Pěvecké slavnosti v Brně ozářily v novém jasu památku Křížkovského. Splatily jen nepatrnou část dluhu, jímž pěvectvo československé vzácnému odkazu mistrovu jest povinno Od úmrtí Křížkovského uplynulo 25 let, od živé činnosti jeho téměř 40 roků. Za tak drahnou dobu se v hudebním životě našem mnoho změnilo, rozkvetlo a zmohutnělo. Přišly nové proudy, podněty i snahy. A přec hledíme-li dnes na dílo Křížkovského z veliké vzdálenosti, ono na ceně své netratí, nýbrž jeví se o mnoho, velmi mnoho povýšeno. Za tolik let skladby Křížkovského nesestárly, důležitý význam jich neseslábl, ale sesílil. Díla Křížkovského dýší podnes svěží krásou živoucí, velikým

kouzlem bezprostřednosti ryzí lidové poesie. Vždyť vyvírají z křišťálových zřídel samé podstaty národní, vždyť bije v nich naše krev, vždyť kořeny jich tkví v naší půdě, vždyť mluví z nich sama duše lidu našeho.

Slavnosti pěvecké povznesly se na skvělou oslavu Křížkovského. Kéž 25. výročí úmrtí mistrova trvale oživí po celé oblasti československé jasnou památku spoluzakladatele české hudby, zakladatele české písně sborové, jenž v červáncích našeho probuzení hudebního zaryl jako jeden z prvních pluh do nezoraných hrud. *Jan Kakš.*

Přední úlohu měl při produkci sobotní míti pražský „Hlahol", který však — prý pro jakési neshody mezi členstvem! — se nedostavil, leda deputací; sbormistr jeho Dr. Piskáček měl pěknou slavnostní řeč při odhalení.

Průvod od Besedního domu ke klášteru byl důstojný, avšak mohl a měl býti mohutnější. Mimochodem podotýkáme, že v poradě sokolské kterýsi bujarý sokolík zrazoval od korporativní účasti slovy: „nač budeme flanďákům dělati štaffáž!" Zajisté vzácný to muž, pravý český charakter! A sokoli nedělali „flanďákům" štaffáž, neboť bylo usneseno, by šel na průvod kdo chce, a to ne ve spolkovém kroji.

*

Z koncertu brněnské „Filharmonické Besedy" na pamět 50letého trvání (Novákova „Bouře") vynesl kritik pražské „Hudební Revue" (Otakar Nebuška) kromě ostatních ještě i tu pochvalu pro Brno, že sestavení sboru a to jak zpěváků tak hudebníků v Brně velmi pokrokově aranžováno, takže Praha se může v tom ohledu učit od Brna. V Německu píšou se celé knihy o tom, jak se mají koncertní síně reformovat, aby obecenstvo nevidělo každý pohyb účinkujících a mělo jen sluchové dojmy a nikoliv rušivou pastvu pro oči. Neklid optický ničí sluchový dojem mnohdy úplně. Zvláště že sály zařízeny jsou na intensivní osvětlení a osvětlení z předu i z boků. Když Umělecká Beseda v Praze pokusila se o částečnou nápravu těchto optických nepříjemností tím, že osvětlila sál jen shora a ze zadu za obecenstvem a světlo přitlumila, vytkli jí to prý jako dětinskou reklamu. V Brně uspořádáním podia a květinové stěny odděleni hudebníci od zpěváků a obojí skryti před obecenstvem. Při nádherné akustice Besedního sálu prý pak dojem „Bouře" byl opravdu úchvatný.

Ke slavnosti té vydala „Filh. Beseda" vkusně vypravený „Památník" na svá léta 1860—1910. s příspěvky Dra Z. Nejedlého, prof. Hub. Doležila (též o Křížkovském), Karla Sázavského, V. Běhala, Josefa Nešvery, R. Reissiga, a zajímavými zprávami spolkovými (cena 1 K).

*

V „Nár. Listech" praví A. Šilhan ve feuilletonu o P. Křížkovském (22. května): Díváme-li se dnes zpět na běh života Křížkovského s hlediska národně egoistického, můžeme mluviti v jistém směru o štěstí, že Křížkovský věnoval se povolání kněžskému. Kdyby byl mohl cele oddati se svému umění, snad by se byl z něho stal skladatel většího a všestrannějšího významu, ale není jisto, že by se byl stal

skladatelem českým. Vyšel z prostředí, jež utisknuto jsouc hospodářsky i národnostně, nemělo národního uvědomění a nedovedlo je ani v duši mladého Křížkovského, jen a jen hudbě oddaného vštípit. Teprve v bohosloví styk s českými vlastenci vznítil ve studentu, dosud národnostně lhostejném a ve školách německy vzdělaném, vědomí příslušnosti k českému národu a vyplývající z toho poznání povinností. Vedle spolužáka Ig. Wurma, byl to hlavně Fr. Sušil, který jiskru národního uvědomení v duši Křížkovského rozkřesal. „Sušil získal Křížkovského českému národu a české hudbě . . .“

*

V Emausích v Praze pořádán za podpory státu kurs pro církevní hudbu a zpěv zvl. chorál církevní. Jako professoři pro kurs povolány nejznamenitější síly v oboru tom domácí i cizí. Kursisté také jsou nejen z domova, ale i z ciziny. Je to první kurs toho druhu!

*

V olomuckém musejním „Časopise“ vrací se J. V. Želízko ku své práci, v níž srovnával kresby života z doby kamenné s kresbami nynějších prvotních kmenův. Uvádí nové doklady cestovatelů pro myšlenku svou, že kmeny užívající dosud kamenných nástrojů, s týmiž nástroji jako člověk palaeolithický uchovávají i týž vkus a totéž umění, co on měl. Duševní schopnosti palaeolithického člověka klade J. V. Želízko tedy značně vysoko. Také umělost dnešních Eskymákův a Čukčů v nápodobení a zobrazování různých předmětů jest nad obyčej vyvinutá, a obyčejný evropský člověk s mnohem lepšími snad nástroji těžko by se takovému kamennému umělci vyrovnával.

K témuž časopisu přiložena práce nebožtíka Dra Jindř. Wankla „Příspěvek k dějinám Slovanů v Evropě“, v němž samorostlý tento badatel a historik moravský dochází k týmže asi vývodům, nebo aspoň tuší a naznačuje, jaké odůvodňuje svou důkladnou prací Dr. L. Niederle a škola jeho. Je to více polemika s německými názory a chvála předhistorických Slovanů, že byli jinými obyvateli nežli sousední Germáni. Spisek vydán dcerou Wanklovou, pí. Vlastou Havelkovou, v 25. rok po prvním svém vydání.

*

Český moravsko-slezský výbor státního podniku pro národní píseň v Rakousku ve schůzi dne 4. května zjistil, že moravsko-slezských písní nově nasbíraných jest již přes 6000 a stále ještě nové se scházejí. Akce výboru, aby žactvo škol obecných i vyšších probíralo začátky písní ze svého domova, potkala se jen s částečným zdarem, ač zemská školní rada moravská součinnost učitelských sborů přímo nařídila. (Učitelské ústavy moravské, na něž nejvíce se počítalo, nedodaly vůbec ničeho.) Slezský školní úřad zemský nechal podnět bez povšimnutí. Fonograf, zakoupený na zachycování zpěvů se osvědčuje věrným podáním a bude nyní znamenitou pomůckou. Sbírání písní pomalu se chýlí ke konci.

*

Česká folkloristika obrací se stále více do minulosti; vidíme to na obsahu „Českého Lidu", k jiným časopisům musejně-folkloristickým ani nehledíc. Tytě tím více čerpají látku z historie. Dějinné vzpomínky, dokumenty minulosti se hojněji probírají, a to přirozeným pochodem. Materiál doby přítomné už až na malé podrobnosti vyčerpán. Archaisující moda i tu obrátila mysl k minulosti, a tak i folkloristika z ní čerpá mnohý doklad a obrázek. Nám pak přináší zvláště mnoho, neboť historie minulých věků propletena tak náboženskými náměty, že skoro každý dokument je spolu dokumentem náboženské historie.

*

Josef Holeček ve „Květech" (seš. 2., 3., 4.) líčí vývoj slovanské politiky v „Národních Listech" a tím i vývoj slovanských názorů v politice české vůbec. Staví proti sobě vlastně jen dvojí stanovisko: Eimovo a svoje. G. Eim zastával austroslovanské stanovisko, totiž vídeňskou slovanskou politiku, Holeček však přinesl do listu 1885 stanovisko šíře slovanské. Stanoviska obou dvou se často i na sloupcích „Nár. Listů" potírala. I Holeček se zadostučiněním stvrzuje, že jeho zvítězilo a opanovalo nejen v listě, ale i v národě.

*

Známý přítel český a znalec poměrův u nás, redaktor „Świata Słowiańského" v Krakově, prof. Dr. Fel. Koneczny v dubnovém svazku hovoří o separatismě moravském. Mluví o skutečnosti jeho i o příčinách. Vinu jeho má prý Praha a Čechové. Praha jako stolice a kulturní středisko má tu vadu se silnými kulturními stolicemi společnou, že chce komandovati, že netrpí vedle sebe ani vkusu ani názoru, který se od jejího vkusu a názoru liší. Ale nechuť jakousi a odcizení mezi oběma částmi vidí skutečnou i hlubší a příčiny její klade do stanoviska politicko náboženského obou zemí. Morava je klerikalní, Čechy liberalní, obě země proto na sebe pohlížely úkosem: na člověka z Moravy pohlíženo v Čechách s vrchu, tak zvaná „vůně Moravy" je prý většinou ironicky myšlena; a na Moravě zase lidé z království, přinášející nové názory, přijímáni nevlídně. „Professorské Čechy s panáčkovskou Moravou" — praví autor — „přirozeně stavěly se proti sobě. Odpírá moravskému separatismu nějaký národnostní vliv. Toho už není v národě českém možno myslit. Všecky části mají stejně horoucí a živé uvědomění národní. Separatismus jest pouze kulturní. A takovým zůstane i nadále. Oblast českého národa měla od jakživa sklon ke kantonalismu. I sama Morava bude míti své separatismy. A stejně i v Čechách se vytvoří. A budou jen ku prospěchu celku, a ku prospěchu samé stolici české, Praze. V decentralisaci kulturní jest příští národa českého i Prahy. ‚Matička Praha' byla zemím českým" — končí autor — „opravdu matkou a titulu toho si zasloužila. Ale matkám se často stává, že nepozorují, jak děti jejich už dorostly, a vládu mateřskou chtějí proto vésti příliš dlouho a despoticky. Až Praha mající tuto jedinou vadu, se jí zbaví, stane se idealem stolic a budou jí Čechům záviděti všecky národy: toho města, tak neslýchaně vábivého, tak táhnoucího k sobě, že člověk nemůže umříti, dokud ho sedmkrát nespatřil."

Též u nás píše se nyní zase víc o separatismu. Rozumí se u našich pokrokářů samo sebou, že vinna jím bude u nich „klerikalní“ Morava. Thema je vůbec dost ožehané pro naši národní citlivost. Kdo se trochu vyzná v dějinách probuzení, ví, že správné vylíčení separatismu nemohlo by se obejíti bez ostrých slov, ale ne na adressu moravského klerikalismu, nýbrž českého mělkého a lehkovážného liberalismu. Ale konečně — nač to rozšlapávat v nejisté minulosti, když máme nelepší přítomnost? A cui bonum?

*

Od roku 1908 vydáván jest v Krakově „Rocznik slawistyczny“. V redakci jeho se uvázali J. Łoś, L. Mańkowski, K. Nitsch a J. Rozwadowski. Ročenka pravidelně vycházející měla shrnouti vždy obraz práce slavistické v minulém roce. Vydány dva ročníky. Ale rozpoutal se o ně boj mezi redakcí a slavistou A. Brücknerem. Tento vytýkal jim, že s tím obsahem pouze bibliografickým jsou zbytečny. Neboť lépe bibliografii podává prý „Indogermanischer Anzeiger“ a nově i bibliografie slavistická petrohradské akademie. Žádal proto, aby polští slavisté ve svých „Ročnicích“ přinášeli raději positivní práce a ne kritiky a přehledy literární. Po nějaké polemice konečně redakce ohlásila, že od letošího ročníku budou „Roczniki slawistyczne“ sborem vědeckých prací vlastních od polských slavistů. Přibývá tím tedy cenný vědecký orgán slovanský.

*

Fr. Sasinek ve „Slov. Pohľadech“ podává zase jeden ze svých pokusův osvětliti počátky historie slovanské v Podunají. Tentokrát dotýká se otázky, jaké byly církevní poměry v Uhrách za sv. Štěpána uherského a jakého byl obřadu on sám. Dovozuje, že za něho už v Uhrách křesťanství bylo a byly uherské církve rozděleny na východní a západní obřad, východní řecko-kyrillský a západní římsko-hlaholský. Sv. Štěpán jmenoval se Vác, Váca a ne „Vajka“, jak se myslí; Vác je zkrácené Váceslav, Venceslav, jež mu dáno na křtu. Toto Venceslav později přeloženo na latinské Stephanus. když se jal povolávati latinské kněze a biskupy a dávati jim místo v Uhrách vedle řeckovýchodních. Sám sv. Štěpán zprvu obřadu řecko-kyrillského nachýlil se na sklonku života k latinismu a podporoval jej. Vznikl proto už za života jeho boj mezi starou a novou vírou: ne mezi pohany a křesťany, ale mezi oběma obřady. Důmyslné dohady Sasinkovy jsou bohužel od historiků přijímány s úsměvem. A neprávem. Jeť v nich mnohá nová nitka ze zamotaného outku prvního tisíciletí vystopována a ozářena.

*

Lublaňský „Čas“ přináší professora Robida článek „Naša gledališka kritika“, v němž autor všechen moderní kriticismus mezi Slovinci odvozuje od literární činnosti nynějšího biskupa krckého Mahniče v „Rimském Katoliku“, listu z let osmdesátých, který začal raziti cestu kritickému nazírání a vybírání: v literatuře, kultuře, politice. Povstaly sice boje, rozpory, ale mysli se začaly tříbiti. A autor vidí

také dosud větší přísnost a kritičnost na straně katolické než u jejích protivníků liberálních. Zvláště u divadla se to jeví. Tu dlouho žádné kritiky nejen nebylo, ale ani nepřipouštěno: směl býti jen enthusiasmus, jen nadšení a pochvala. Na tom stanovisku setrvala dosud strana liberální, kdežto katolická podjala se opět ostré kritiky. Vyzvána k ní byla opět motivy nábožensko-mravními, ale přešla i k uměleckým a literárním momentům. Od loňska také panuje v katolicko-lidové straně jak se říkává „boj proti divadlu“, ostrá, bezohledná kritika jeho, a to se všech stránek: administrativní, umělecké, esthetické i mravní. — A k tomu pojí se i ostrý boj — protičeský: proti dosazování českých sil do sboru hereckého i pěveckého a proti odstrkování domácích sil. Mnoho tu však bude z obou stran osobního a schválného.

*

Ve „Světě Slovanském“ (v Krakově vycházejícím) podává T. K...ski obraz literatury hanácké. „Świat Słowiański“ vůbec si Moravu zamiloval a všímá si jí. Sám o ní přiznává, že jest bližší duchu a životu polskému a že jest pro Poláky nejpřirozenějším mostem k Čechům. Tak vedle jiných článků, v nichž „moravica“ pojednávána, přichází teď i na řadu hanácká literatura. Nacházíme tu všecka jména o hanáčtinu zasloužilá: Ant. Dohnal ze starých a z mladých: Jan Vyhlídal, Hlavinka, Křen-Zgoda, Bystřina-Dostál, Přikryl, Hoch, Spáčil, Procházka.

*

Mladé slovenské „Prúdy“ navrhují fonetický pravopis pro cizí slova po způsobu polském, ruském a srbsko-charvatském. Tedy vynechávat zdvojení souhlásek, *z* psáti místo *s*, kde se tak vyslovuje, a hlásky přepisovati slovenským pravopisem. Pravděpodobně myšleno to jen pro obecná jména v řeči běžné a nikoliv pro vlastní (tedy „kriza“, ale nikoliv „Šekspír“). Prvním však jest v řeči pro lid lépe vůbec vyhnouti se. A píše-li se pro intelligenci, není potřeba ulevovat a snižovat se pravopisem. Některá cizí jména ovšem tak už zdomácněla, že se jinak než domácím pravopisem nepíšou (bojkot, nacionální a pod.). U nás jest v tom ohledu mnoho nedůslednosti a přimykání k němčině. Píšeme Afrika (nikoliv Africa), ale Asie (nikoliv Azije), poněvadž to tak píšou Němci. Ale jindy ani Němci se neřídíme a píšeme po svém. Nějaký všeslovanský tribunál jazykový nejen pro pravopis, ale i pro jiné jazykové novoty a záhady byl by potřebný. Ač se po něm už léta volá, patří stále jen k mlhavým ideálům.

*

Více žertem než doopravdy uveřejňuje „Živa“ po anglické astronomické „Observatory“ o vlivu komety Halleyovy na volby v Anglii. V roce komety Halleyovy liberálové silno upadají. V letech před kometou 1832 a 1906 měli liberálové: 514 a 513 hlasů, konservativci 144 a 157 hlasů. V roce kometovém 1835 a 1910 pak měli liberálové: 385 a 396, konservativci 273 a 274 míst. Jistě nahodilá, ale nápadná shoda!

*

Professor K. Gorjanović-Kramberger od svých nálezů v jeskyni Krapinské v Záhoří charvatském stále častěji ohlašuje se svými pracemi

o předhistorickém člověku. Náleží ovšem k těm učencům, kteří důvěřivě hájí původ člověka z říše živočišné. Srovnáváním posledních vynálezů (v Mauer u Heidelbergu, v Aurignac) s Krapinskými zbytky a s typem eskymáckým, na němž stejně jako na některých jiných severních i jižních plemenech (Čukčích a Papuancích) shledávají teď známky podobné jako na diluvialním člověku, došel k tomuto závěrku: Prvotním znakem člověka, jakožto nového tvora mezi živočišstvem není brada a tím ustoupení chrupu a vystoupení částí čelních, nýbrž přímý chod. Bezbradý „homo heidelbergensis" nemůže prý proto považován býti za prvotvar lidí a opic anthropoidních, za společného obou kmenů prapůvodce, nýbrž jest to už člověk skutečný, snad tomu společnému pratvaru blízký, ale přece už i od něho se značně lišící. Ona pouhá bezbradost není hlavní známkou, jež by typ lidský určovala. A podle dosavadních nálezů geologických rozeznává Gorjanović takovéto pořadí vývoje lidského: I. Prohomo, pračlověk, ve stadiu anthropoidních opic, zanechal své ostatky v pliocaenu (doposud se jich nepodařilo nikde nalézti!) II. Člověk čtvrtohorní. Tento má dvě třídy: 1. homo amentalis (bezbradý) 2. homo mentalis (s bradou). Homo amentalis znám z jediného případu (Mauer-Heidelberg). Homo mentalis přichází nejdřív jako a) homo primigenius (člověk prvotní) v různých odrudách: α) odruda spyská známa z nálezů: Spy, Krapina, Neanderthal, Ochoz, Šipka, Gibraltar, Le Moustier, La Chapelle. Pozdější odruda jest β) odruda krapinská zachovaná v nálezech: Krapina II, Malarnaud, La Naulette. Po homo primigenius přijde b) homo sapiens, člověk nynější, který přichází jako α) homo sapiens fossilis (v naplaveninách) a β) homo sapiens recens.

*

O nálezu heidelberském, z něhož hned tolik jali se usuzovat, že celý descendenční rodokmen lidský jím doplnili a zrekonstruovali — hádají se učenci, z které doby vůbec pochází. Rozhodně odmítají, že je starší diluvia, a že by měl sahati až do třetihor, do mladšího pliocaenu. E. Werth srovnávaje spolu s ním nalezené pozůstatky v Mauerském pisku s podobnými nálezy v Anglii, klade jej do druhého mezidobí před poslední dobou ledovou. Tím stejně prvotní descendenční bajky o něm vyvrací tak jako právě zmíněný charvatský učenec.

*

Inženýr anglický William Willcocks, který pověřen byl tureckou vládou, aby probádal staré zavodňovací průplavy v poříčí Eufratu a Tigridu, prozkoumav kraj a povahu jeho i povahu obou řek po celém toku, podal nejen návrhy zavodňovací turecké vládě s účinkem jejich hospodářským, ale pokusil se z charakteru starého zavodňování vyložiti i zprávy Bible o ráji, potopě, arše Noemově, o vyjití Abrahama z Uru chaldejského. Přednášel o těchto svých dohadech na starém zavodňování založených v zeměpisné společnosti londýnské vloni v prosinci a po „Geographical Journal" jeho přednášku ve výtahu podává brunšvický „Globus" v č. 8. Patrny prý jsou čtyři ramena jako čtyři prameny ráje v horním toku v krajině Anah. Krajina tak

přirozeně řekami zavlažovaná je skutečnou zahradou. Pod ní pod Hitem už nemožno přirozeně zavlažovat, ale nutno vodu vyvažovat a rozváděti. Potopa pak byla pouhým zavodněním, jež dolní obyvatelstvo přivodilo zastavivši si v nedostatku vody celé jedno rameno. Noe jako rozumný člověk po zahražení ramene předvídal co přijde a vystavěl si archu. Ta uvázla na malém násypu u jezer bažinných někde u Ur. Obyvatelstvo se množilo a vycházely pr to stále proudy z přelidněného kraje na vše strany, a tak vyšel i Abraham s čeledí svou. Vývody p. inženýra Willcocka mohou býti zajímavy, pěkně snad zobrazují i hospodářskou povahu staré doby, ale nemají vnitřní přesvědčivosti v sobě. Příliš volně a uměle přiléhají na líčení biblické. Zvláště výklad potopy!

*

Pronásledovaná dříve „literatura“ ukrajinská v Rusku po roce 1905 počala se rozvíjeti velmi čile. První noviny vydány tehdy (r. 1905) v Lubních na Poltavsku pod názvem „Chliborob“, týdenník pro lid selský. Na to v Poltavě počato vydávati „Ridnyj (Rodný) Kraj“ a v Kyjevě „Hromadzka Dumka“. Rychle za sebou vznikly ještě „Borotba“, „Šeršeň“, „Slovo“ v Kyjevě; „Narodni Spravy“ a „Visti“ v Oděsse; „Zaporožija“ a „Dobra Porada“ v Jekaterinoslavi; „Slobožanščina“ v Charkově a „Vilna (Volná) Ukrajina“, „Naša Duma“, „Ridna Sprava“ v Petrohradě. Z této záplavy roku 1905 udržel se jediný týdenník „Ridnyj Kraj“, ale musili ho přenésti z Poltavy do Kyjeva. Roku 1906 vznikl také denník ukrajinský „Rada“ rovněž v Kyjově. Tamtéž přeneseno ze Lvova měsíčník literární „Literaturno Naukovyj Vistnyk“ a vědecké „Zápisky naukového Tovaryšstva“. Pro vesský i městský lid vychází v Kyjevě „Selo“, týdenník, a literární měsíčník mladých „Ukrajinska Chata“. Pro včelaře vydává se „Ukrajinske Bdilnyctvo“. To vše vychází v Kyjevě. Polská šlechta na Podolí vydává pro lid týdenník „Svitova Zirnyca“. Knih ukrajinských roku 1909 vydáno 250. Nebývalé to číslo na Rusi před rokem 1905. Z tohoto vývoje vysvítá nejlépe, že Ukrajina bez Poláků není možna, udržuje se jen jejich podporou, jejich nechutí proti Rusům.

*

Roku 1899 byl v Petrohradě založen spolek pro východoznalectví, který v posledním čase rozvíjí úsilovnou činnost, jejímž hlavním účelem jest seznati ekonomické poměry východoruského úkrají a s ním sousedících zemí Chiva, Turkestan, Ussurijský kraj, Mongolsko, Mandžursko atd. a upraviti tam seč nejširší pole ruskému obchodu a průmyslu. Spolek bude též vydávati odborný časopis, věnovaný řečeným zájmům.

*

Jistý p. Babin, správce universitní bibliotheky ve Washingtoně, přijel se specielním poručením, aby z Krasnojarska (východní Sibiř) převezl do Washingtonu velevzácnou a bohatou bibliothéku, získanou pro tamní universitu po smrti známého krasnojarského majitele zlatých rýžovišť Utkina. Koupena Američany za 300 000 rublů, obsahujíc přebohatou sbírku knih, rukopisů, novin a j., všeho do 300.000 exemplářů

— hlavně spisů, pojednávajících o Sibiři. Mnohé knihy a rukopisy pocházejí ze 17. století, skýtajíce hojný materiál o staroobřadnících. A taková vzácná knihovna vyváží se z Ruska a stává se majetkem ciziny. Fakt velice smutný a povážlivý. Ani vláda ani nějaký vlastenecký mecenáš nenalezl se v Rusku, aby ji zachoval rodnému kraji!

*

V Petrohradě utvořil se zvláštní kroužek za účelem propagování způsobu léčení vodou dle návodu zemřelého katolického faráře Kneippa. Za členy přihlásilo se mnoho osob z vyšších aristokratických a vládních kruhů a vyšlo též několik obšírných spisů, pojednávajících o léčivé methodě Kneippově.

*

Osud venkovských kostelů ve Francii. V poslední době nevěrecká vláda francouzská dává bořiti kostely po vesnicích. Počínání to nejen že zarmucuje věřící vesničany, nýbrž plní rozhořčením i umělce a literáty, kteří protestují proti vandalům. Tak p. Maurice Barrès, člen Akademie a poslanec, poslal protestní dopis samému předsedovi správní rady. A p. Pierre Bailly píše v jádře asi toto:

„Nynější pokolení morálně nemá práva ničiti tyto skromné stavby minulosti, leč v případě naprosté nutnosti materielní. Minulost nám nenáleží; ta patří těm, kteří ji utvořili. Ti pak nejsou už zde, aby ji hájili. Jest na nás převzíti za ně onen boj proti vandalům. Jedná se tu o umělecká díla, drahá všem očím, i světáckým, pro milé vzpomínky, jež jsou jimi ztělesněny. Chceme zachovat tento stavitelský odkaz minulosti, neboť ani přítomnost ani budoucnost nedává nám záruky na podobné statky. Snad si zchladí žáhu na kostele nevěrečtí občané, kteří přinutí svého poslance, aby vymohl dekret k boření. Leč nedopusťme, aby se staly hříčkou v rukou fanatických politiků naše kostely, poslední stopy naší minulosti místní, výmluvní svědkové ducha našich předků. Nemáte na tom dosti, že jste umělecky zmrzačili naše venkovské kostely, z nichž jste odstranili vzácné památky starého živoucího umění, abyste nám za to dali své bezduché a profanující výrobky řemeslné? Poněvadž moderní stavitelství se přiznává ke své impotenci utvořit vlastní sloh a kopíruje pouze doby předchozí, zachovejme aspoň to, co nám zbývá.“

A umělec p. Amédée Buffet posílá ministerskému předsedovi list tohoto znění:

„Pane ministerský předsedo! Hlubokým bolem nás naplňuje, že se v poslední době dávají bořiti četné prosté kostely, snad beze stylu, avšak plny půvabu a vzrušujících vzpomínek; malebné křížové cesty a staré hřbitovy. I přicházíme hromadně, umělci a spisovatelé všech náboženských přesvědčení bez rozdílu, kteří jsme našli u těchto skromných svatyň tolik nadšení a pocitův uměleckých, protestovati a žádati, aby jim byla poskytnuta podobná ochrana, jaké se těší historické budovy, pomníky a malebné místní polohy. Chceme zachovati tyto zbytky z minulosti, tyto zdroje duševního života; chceme bdíti nad architektonickou tvářností, nad fysickým a morálním vzezřením Francie. Majíce důvěru,

pane ministerský předsedo, že ráčite vzíti v úvahu naši žádost, znamenáme se v dokonalé úctě." Š.

*

Francouzský slavista Louis Léger vydal nové dílo z českého literarního života „Šafařík et son oeuvre."

*

Zemřeli: 23. dubna Josef Kolář, lektor slovanských jazyků na české universitě linguist. spisovatel český (* 1830).

2. května v Bělehradě Vasa Krstić, úředník rakouské paroplavební společnosti dunajské v 62. roce věku; v mládí psával povídky a básničky pro mládež srbskou pod pseudonymem „Čika Vasa" (Strýček Vasil) a „Kazbulbuc".

6. května v Ospedaletti v Italii Boris Hrinčenko, rusínský spisovatel povídek a básník (* v Charkově 1863). — Lidový básník ukrajinský Vidort, teorbanista („Guslar"), * 1833.

11. května v Krakově Dr Pavel Popieł, literát politický a žurnalista konservativní („Czas" „Przegląd Polski"), nar. r. 1837.

18. května v Grodně Eliška Orzeszkowa (* 1843), polská spisovatelka románů (ze života lidového a drobného židovstva polského) řadí se k největším spisovatelům slovanským.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Květnové výstavy „české hospodářské společnosti" (jimž přestali už říkat „svatojanské") jsou ode dávna dvojím trhem: strojovým a dobytčím. Stroje hospodářské však převládají a jsou hlavní výstavní atrakcí hostí domácích i z ciziny. Od několika let zvou se pravidelně na ni hospodářské korporace okolních i vzdálenějších slovanských národů. Pro slovanské kraje, ať polsko-ruské, ať jihoslovanské výstavka strojová má jen význam pro velkostatkáře a agronomy, neboť předvádění nejlepších a posledních zdokonalení a vymožeností jen oni mohou ocenit. Ale takoví nejčastěji bývají odtamtud i návštěvníci. Letos ustavil se na výstavě spolek českých továrníků hospodářských strojů, k němuž přistoupilo hned asi 30 továren větších i menších. Vedle českého textilního spolku je to teprve druhý spolek odborně tovární čistě národní.

Ruských mladíků v selské praxi umístěno dosud na Moravě a v Čechách spolkem „Ruské Zrno" sedmnáct.

*

Poslanec Pillich immunisoval svou interpellací na říšské radě 112stránkovou brošurku instruktora „Obchodnické jednoty pro Moravu a Slezsko" Aloise Chytila „O židech moravských", která, ač klidná

a objektivní, propadla konfiskaci. Brošurka tato má svou politicko-hospodářskou historii. Autor pracuje o hospodářské emancipaci národa českého na Moravě a jmenovitě heslo „svůj k svému“ úsilně propaguje. Počal vydávati brošurkovou knihovničku „Obrana“, jejíž první číslo „Zajištěna-li budoucnost českého národa?“ a druhé číslo „Duchem a zlatem“ rozešla se ve velkých tisících (č. 2. přes 70.000!). Pro brošurku o židech sbíral materiał po obcích moravských, přes půldruha tisíce dokladů sebral z obcí, v nichž židé byli nebo jsou. Brošurka je vlastně snůškou materialu a mluví v ní fakta sama, nebylo potřeba zvláštního dovozování a výkladů. Když brošurka se chystala, dostal se jeden z dotazníků Chytilových do rukou „Österreichische Israelitische Union“ ve Vídni. Ta si vytkla za úkol chránit židy po celém Rakousku, ale zároveň odvádět je od směrův a proudů, jež jim škodí, a tak pokoušela se i na Moravě zdržovat je od německo-liberální a germanisační agitace! Ovšem, že marně. „Unie“ ihned zakročila, aby úřady akci Chytilovu zakázaly. Autor byl špehován a stíhán. ale nespomohlo Dotazníky se scházely, brožura rostla a když se už dotiskovala, tu pokusil se o zakročení „Svaz českých pokrokových židů v Praze“. Dopsal napřed Národní radě moravské, aby mu sestavila seznam židů moravských. Národní rada svaz odkázala na Chytila. Ten dal nákladem svým pořiditi otisk židů a poslal jej svazu do Prahy. A tu svaz obrátil se na „Národní radu“ znovu a to s tím přáním, aby svým vlivem zastavila vydání brožurky Chytilovy, že svaz sám pracuje o nápravu v židovských kruzích moravských, že však obrat se může díti jen pozvolna. Svaz prý už úspěšně začal práci na Moravě v tom směru a brošurka Chytilova může ji jen poškodit. Bojkotová akce protižidovská prý židů získati nemůže, ta hnutí assimilačnímu bude jen na překážku.

A jiný přípis poslán všem moravským poslaneckým klubům a výborům politických stran s tím doložením, že brošurka je židům nepřátelská, že je přímo bojkotová a úřady že jí nepropustí, že však autor chce interpellací spisek dáti imunisovati. Žádal tedy svaz poslance, aby se k imunisování nepropůjčovali. Kdyby Morava zastoupena byla na říšské radě jen soc. demokraty a klubem Dra. Stránského, sotva by k imunisaci bylo došlo!

Z této akce vysvítá teď i příčina, proč všestudentský sjezd brněnský proměněn „v akci česko-židovskou“. Svaz českých pokrokových židů v Praze nasadil prostě všecky páky, aby jen od židů moravských odvrátil pohromu, jaké se bojí po Chytilově brožurce. Vyhrožuje také nejostřejším bojem a bezohlednou protiobranou. Akce česko-židovská jest tedy hlavně o hospodářský prospěch židů německých na Moravě starostliva. Češství a zdar českého lidu jest věcí buď vedlejší anebo až daleko za tím prvním úkolem zařazenou.

*

Výbory poslanecké sněmovny finanční a rozpočtový stále přetřásají finanční mizerii státní. Na projednávání zemské sanace finanční svolávají se konference zástupců zemských do Vídně, zatím aspoň z Moravy. Finanční bída království českého zatím je dvojnásobná: z deficitu

a z obstrukce. Zemský výbor český škrtá položky drobnější a vedlejší jednu po druhé, a bojí se, že nevystačí ani na zapravení nejnutnějšího, totiž na služné osob definitivně ustanovených (učitelů a úředníků). Splatné annuity dluhu zemského odkládá vůbec, subvence všecky odříká, aspoň méně naléhavé. Po okresních školních radách posláno vyzvání, zkoumat v okrese, co by se dalo škrtnout ve školství obecném. Pivní daň, která se od 1. ledna nevybírá, poněvadž zákon o ní vypršel koncem 1909, pozůstavila zemi své úřednictvo, které zatím buď rozstrkáno do jiných úřadů, nebo propuštěno na dočas na dovolenou z počátku s celým platem, od půl roku však se sníženým, od září čeká se snad možná obnova zákona. Morava těchto těžkostí mimořádných nemá, ale za to má svou řádnou a trvalou tíseň. Zákon o nové výpůjčce 50 milionové nedávno povolen a výpůjčka ta musí býti poslední, nemá-li se celé zemské hospodaření státi nemožným. Pracuje se hlavně k tomu, aby stát převzal na sebe polovici školního nákladu zemského. Náklad ten činí u všech zemí rakouských na 150 milionů korun. Neboť převezme-li jej na Moravě, musí ho převzíti i jinde. Znamená to tedy pro první čas nové břemeno pro stát na 70 až 80 milionů korun, kdy nemůže letos nijak uhojiti svůj deficit 40 milionový. Ježto pak školství v Haliči, Bukovině a jihoslovanských zemích je dosud nevyvinuto a počíná teď teprv se povznášeti, poroste vydání školní v příštích letech, zvláště kdyby stát polovici nákladu převzal, velmi rapidně. V r. 1906 zemský náklad školní obnášel na jednoho obyvatele na Moravě 6·7 korun, v Čechách 6·5 korun, ve Slezsku 5·9, v Haliči 2·2 korun, Bukovině 1·5 kor., v Krajině 3 kor., na Goricku 1·2 kor., v Istrii a Dalmacii pod 1 korunu. Obnášel-li přes to už v roce 1906 školní náklad všech zemí 120 milionů korun, co bude teprv obnášet, kdyby všude kvota vzrostla na kvotu moravskou nebo dokonce dolnorakouskou (9 kor.). V roce letoším 1910 na Moravě připadá školního zemského nákladu na obyvatele právě 7 korun. Po 7 kor. na obyv. v celém Rakousku (s pominutím měst s vlastním statutem asi 3½ mil. obyv.) činilo by to při dnešní populaci 30 milionů duší už ne kolem 120, ale kolem 190 mil. korun. A v brzku celá 200 mil. korun. Do 10 let stát má se co naditi z polovičního břemene obecnoškolského asi 100 milionů korun. Pro stát to není velikou sumou, ale země i pak budou se v brzku musit zase velmi opatrovat, zůstane-li vše ostatní po staru.

*

Jeden z dobrých finančníků, Dr. Urban, náměstek zemského maršálka českého a předseda finančního výboru poslanecké sněmovny, podal proti návrhu vládnímu na reformu financí nový návrh. Návrh vládní neznamená vlastně nijakou reformu, nýbrž pouze nové daně anebo zvýšení starých. Proto přijat s takovou všeobecnou nechutí. Dr. Urban tedy 20. května předložil opravdový návrh reformní. Dosud pomáhal ministru financí korutanský německo-lidový poslanec Dr. Steinwender, ale pomáhal mu jen tím, že jako referent zveličoval ubohost financí a navrhoval nové ještě jiné daně, o nichž si myslil,

že budou vítanější. Jednu nedávno jen vyslovil — zvýšení poštovních poplatkův a kolkův — a zdvihl se takový odpor proti nim, že ihned odvolal slovo své. Přece však ve vynalezání nových daní neustal. V polovici května vytasil se s novou: s daní na železo ve výši 30% cla, jímž jednotlivé druhy železa jsou chráněny. Ale orgány kartellu železářského se ani nerozčilily! Odbyly návrh tak pohrdavě, jakoby věděly, že za týden naň nikdo ani nevzpomene. A stalo se. Vynalezání nových daní ať takových či onakých jest dnes nejnevděčnějším řemeslem v Rakousku. Vyslov co vyslov — vše jest podezřelé!

Žatecký poslanec Dr. Urban nepřišel s podobnými věcmi a proto návrh jeho opravdu uvítán (vladními stranami)! Značí také reformu finanční: reformu a sanaci zemských financí a reformu i sanaci státních financí. Jen že reforma ta jest věcí mnohem zdlouhavější než návrhy ministra Bilińského anebo poslance Steinwendra. Ty se dají rychle zavésti. O reformě Dra Urbana musilo by se dlouho pracovat: obsahuje totiž i reformu správy státní a zemské a nezbytné úspory s tím spojené. Vláda sama, když jí stále vyčítán drahý a zbytečný byrokratismus ve správě státní, pomýšlela na zřízení reformní komise správní, zatím však za první nápad se nedošlo.

*

Projednávána i jiná bolestná záležitost rakouského veřejného hospodářství: deficit státních drah. Číselně tento deficit obnášel roku 1909 na 115 milionů korun. Ministr železnic však vyňav z něho, co deficitem není — na př. daně — nebo co spadá na vrub jiných činitelů, zmenšil jej na $53^1/_2$ mil. korun. Roku 1907 příplatek státu na dráhy činil jen $55^1/_2$ mil., roku 1908 však už 78 a vloni tedy 115 mil. korun. Ministr toto zhoršení svádí na hospodářskou nepříznivou konjunkturu. Pro letoší rok, bude-li žeň obstojná a spotřeba uhlí a převoz průmyslový aspoň trochu lepší, zmizí deficit a stát nebude snad musit ničeho připlácet. Ministr odmítal výtku špatného hospodaření. Zvýšení výdajů na našich drahách není prý ani toliké jako jinde. Výdaje osobní v posledním pětiletí u nás vstouply o 40% na kilometr, v Prusku na 76%; výdaje věcné vstouply v Rakousku o 40% na kilometr, v Uhrách však o 58%, při soukromé jižní dráze o 62%. Všude v posledním pětiletí stoupl náklad železniční. Ze všeho příjmu ztrávil náklad u nás roku 1903 76% a roku 1908 78%, vstoupl tedy o pouhá 2% v poměru ku příjmům. Jinde vstoupnutí bylo daleko bylo daleko vyšší: u jižní dráhy vstoupl poměr ten ze 48 na 62%, v Uhrách ze 65 na 78%, v Prusku z 61 na 70%, v Badensku z 71 na 87%, v Italii ze 73 na 93%. Není pravda co se drahám vytýká, že zaměstnávají mnoho lidí. U severní dráhy Ferdinandovy provoz od roku 1905 zvýšil se o 25%, ale personál jen o 21%, totiž ze 12.532 na 15.179 osob (v tom více 202 úředníci). U české severní dráhy personál zvýšen ze 1688 na 1704 osoby, při čemž 24 úředníkův ubylo! U severozápadní dráhy zmenšen počet zřízenců z 8509 na 8341 i úředníků z 1827 na 1814. U společnosti státní dráhy zmenšen počet zřízenců z 8858 na 8465 a počet úředníků z 2192 na 2039. Postátněné

nové dráhy nepřinášejí státu škody, ale velký výnos Svou účastí na čistém zisku dostal stát od severní Ferdinandovy dráhy ve 20 letech (1885—1905) celkem 24.7 mil. korun. A po postátnění severní dráha státu přinesla roku 1906 8·5 mil. korun, roku 1907 10·9 mil. korun, roku 1908 ovšem jen malý podíl 684.558 korun. Rok 1909 byl asi podobný, ale za to roku 1910 očekává se nový výnos asi 5—8 mil. korun. Tedy za pět let dráha přinese státu víc než jako soukromá mu vynesla za 20 let. A při tom výnos ten spadá do let, kdy dráha musila provádět veliké investice na trati, budovách i vozivu.

Dráhy územím českým probíhající mají za ředitele 3 Němce, 2 Čechy, za náměstky 7 Němců, 4 Čechy. Tedy v presidiu 10 Němců, 6 Čechů. Na severní dráze není v ředitelství vůbec Čecha.

*

Toto jaro vyslán byl ministerstvem orby úředník na jih říše aby prozkoumal poměry mezi tak zv. kolony a jejich pány. Jsou to zbytky po italském panství v Přímoří. Vlašsko-liberálni poslanci to vyličovali jako věc zcela nezávadnou. Prý je to poměr statkáře k čeledi jako u nás na velkostatcích bývá. Avšak úředník vyšetřující poměry shledal zcela jinakými. Jest to naše stará robota v celém slova smyslu až na tu osobní svobodu, která však v té závislosti hospodářské jest také minimalní. Proto snad dojde přece jen k úpravě poměrů těchto z moci státu.

*

Pařížský „le Musée Social“ popisuje v březnovém svazku způsob pastýřského sdružování v Pyreneích. Horaly pyrenejské měli za velmi opozděné co do forem moderního života, a zvláště sdružování myslili že je jim cizí. Posýlali jim instruktory v tom ohledu. Ale objevilo se, že pastýři pyrenejští nikterak nejsou individualisty. Mají starou domácí formu sdružování výrobního i prodejného.

*

Ural slyne nejbohatšími ložisky zlaté a železné rudy v Evropě a jedinými platinovými doly v celém Rusku. Většina uralských závodů ocitla se nyní v rukou cizozemců. Rozkošná kočkarská dolina, proslulá neobyčejnou hojností zlatých žil, přešla částečně k Belgičanům, částečně k Angličanům a Francouzům. Všecko dolování platiny soustředěno v cizinských rukách. Proslulý Tagilský a jiné velké závody prodaly dle smlouvy všecku výrobu platiny na dobu mnoholetou Američanům a Angličanům. Většina železných dolů a závodů s obšírnými pozemky a lesnými obvody stala se rovněž majetkem cizozemských podnikatelů. Celý okruh, obsahující 626.000 jiter půdy, jest vlastnictvím cizozemských společností. Znamenité Gusovské železárny zakoupeny francouzskými kapitalisty. A vše to zaviněno inertností, chabostí a nedostatkem vlasteneckého citu ruských majitelů. — Nejinak tomu na Kavkaze, kde většina naftových a mineralních zřídel jest v rukou německých a židovských nabobů; Rotschildové, Nobelové atp. miliardáři stanoví libovolně ceny na tyto výrobky, drží v porobě továrny a závody

spotřebující naftu, ovládajíce i valnou část průmyslu a paroplavby na veleřece Volze, které znenáhla přechází do jejich hrabivých rukou.

*

O německém návalu hospodářském a kolonisačním na Rus a především na království polské jest už celá literatura. A to jak německá tak slovanská. Ona volá k cílevědomému a ráznému postupu, tato volá úzkostlivě k ostražitosti a odporu Kromě novinářských a časopiseckých článků jest už i brošurková a knižní literatura četná (Hejret, „Pangermanismus a Slovanstvo“, Vergun, „Německij Drang nach Osten“, Stoecklin, „Les colonies et l'emigration allemandes“, Koskowski, „Niebezpieczeństwo niemieckie“, Górski, „Niemcy w królestwie Polskiem“ atd.). Rusko má dnes 2,110.000 Němců, a z nich v království polském bývá skoro půl milionu. Roku 1863 bylo jich už 278.000. Nejvíce Němců mají gubernie polské: lublínská (26.000), plocká (35.000), kališská (61.000), varšavská (77.000) a petrkovská (148.000). Nejvíce Němců jest v městě Lodi (110.000 ze 300.000). Podle zákona ruského z r. 1872 musí přistěhovalci němečtí po 10 letech buď obnoviti pas anebo přijati občanství ruské. Němci však vyhýbají se tomu poddanství ruské přijímati. Přijme je obyčejně hlava rodiny, ale žena a děti zůstávají poddanými německými, synové staví se k odvodu v Prusku! Všech německých poddaných jest v Rusku 152.000 (podle sčítání z roku 1897), z toho v království polském 52.000, ostatních 100.000 v Rusku samém. Proud německých kolonistů jde po okrajinách: královstvím polským k Pobaltí a tudy až do Petrohradu, druhou stranou pak přes sedleckou a lublínskou gubernii na Volyň, do Bessarabie a odtud jižním pásem Ruska až za Kavkaz do Baku. Jako nejdále vystrčené přední stráže jsou kolonie německé v saratovské a samarské gubernii v Závoží se 390.000 duší, tedy silnější než celé německé Slezsko naše, jež mělo r. 1900 Němců 296.571. Ba Tyroly jich měly jen o něco více: 460.840. Kolonie ty jsou kromě toho větší než Němectvo haličské i bukovinské spolu, větší než Korutany, než Solnohrady, větší než Němectvo celého jihu našeho, jež čítá od Lublaně počínajíc jen 50.000 duší!

Školství.

Brněnský sjezd t. z. „všestudentský“ (7. a 8. května) zobrazoval velmi pěkně celou tu ubohost našich vysokých škol, jak ve hlavách, tak v údech. Řečníkem brněnských akademiků byl mnohosemestrový, na české technice zapsaný žid Hauser, a nikdo se nevzmužil zakřiknouti jej, že za studentstvo má právo mluviti jen skutečný a ne titulární „student“.

Ve schůzích přednášeno a usnášeno o všeličems, na př. také o vyloučení bohoslovné fakulty z university, vyloučení všeho cír-

kevního vlivu ze škol a pod. Ovšem naši „všestudenti“ byli s tím zkrátka hotovi. Žádána též koedukace, a nikdo při tom nepodotknul, jaké klackovité chování snášeti je damám, jež některé přednášce na zdejší technice obcují, právě od takových akademiků, kterým na koedukaci tuze záleží; o důvodech věcných těm lidem darmo mluviti. Rozumí se samo sebou, že učitelům obecných škol zdůrazňována potřeba vysokoškolského vzdělání; nikdo ovšem neopovážil se přijíti s velepotřebným návrhem, aby všichni mladí páni učitelé hleděli se především důkladně obeznámiti aspoň se svými učebnicemi, dle nichž vyučují, to ostatní, čeho pro svou školní působnost potřebují, se již poddá snadno.

Hlavní známkou sjezdu toho byla čecho-židovština: český žid pozdravil sjezd, český žid předsedal, český žid řečnil, český žid referoval, jen Hilsner ještě scházel. „Vůně Moravy“ v Brně 7. a 8. května r. 1910 byla jaksi tuze podezřelá; ale ať se nám pro ni v Čechách nesmějí, neboť bylo jí mnoho právě z Čech!

*

O „lidovém vychování“ konal „osvětový svaz“ dne 7. května v Praze poradu. Byl to vlastně výroční sjezd odboru svazového touto otázkou se obírajícího. Jednáno hlavně o literatuře a umění a jejich výchovném vlivu na lid. Svaz má k disposici jen jediný prostředek: přednášky. Brojeno hlavně proti krvákům a detektivní literatuře. Jenže oddíl svazu sám přiznává v tomto ohledu bezmocnost svoji. Tiskem, přednáškami, knihovnami se tomu nedá překaziti. Jeť to jakási duševní nákaza, psychosa. Prevencí bylo by tu možno pracovat a především řízením všech vydavatelstev. Ale podrobí se mu ta vydavatelstva? Ostatně nákaza nevzniká jen knihou, nýbrž také, a snad více, novinami. A nevzniká z pouhých krváků a detektivek, nýbrž také, a jistě více, ze štvaní proti náboženství a zhanobení jeho v novinách. Jsou pp. členové svazu v této věci tak docela nevinni a bezmocni? Problem výchovu národního není tak prostý, jak si pánové představují: pár pěkných povídek Raisových a t. pod. toho nespraví. Zde třeba pevnějších, hlubších kořenů náboženských a mravních, a to především u vychovatelů samých, ani členů svazu nevyjímajíc. Pěkných řečí namluví se po českých vlastech dost, více potřebí charakterních skutků.

*

Svaz českých professorů středoškolských ohradil se proti biskupské visitaci středních škol v diecesi královéhradecké a budějovské. Toť praktické vyloučení náboženství ze střední školy ještě dříve než zákonodárství v té věci promluvilo.

*

Fond „vše pro dítě“, jaký sbírán r. 1908 u příležitosti jubilea panovníkova, dostal se ve výlučné držení Němců vídeňských. Do správy jeho povoláni sice zástupci celé říše a všech národů, ale Vídeň měla převahu — snad i příspěvky Vídně převažovaly — ale v tom ohledu i když ve Vídni sebrány byly, nebyly místní, ale celoříšské. Při nedávné poradě o tom, jak s fondem naložiti, navrhla si většina, že bude nejlépe

fond věnovati na zřízení vzorného vychovávacího ústavu. Ústav ten byl by ovšem u Vídně. Pro jiné země vyplyne z toho ten prospěch, že ze vzoru toho budou moci už hotové výsledky zavádět doma u sebe, bez pokusů a nákladů na ně!

Tedy jak vidět velmi blahosklonný plán pro „provincie rakouské“.

*

Videňské katolické listy nedávno vedly obšírnou debatu o návštěvě kostela u dítek vídeňských. Prý ani katoličtí rodiče dítky do kostela v neděli nepošlou, nemají času, pozdě se vstává a myslí se na výlety a ne na kostel! Otázka rozvinula se na sjezdě žen katolických a tak dostala se do diskusse. Ale z obecenstva obvinili katechety samy, oni prý jsou tím vinni, poněvadž nikde sami bohoslužeb pro dítky nekonají (?). Měli by dítky k bohoslužbě ochotnější, kdyby ji sami konali. Jiní zase se vymlouvají, že život činí nemožným dnes plnění církevního nedělního přikázaní, ať prý se pro dítky vymůže dispens, aby mu mohly dostáti jiný den v týdnu, a rodiče jistě se o dítky postarají, aby mohly mu dostáti. Ale v neděli stává se ten příkaz nejobtížnějším a někdy pravou nemožností pro dítky i pro rodiče.

*

Německý Schulverein oslavil 13. května třicetiletí své působnosti. O Letnicích měl valnou schůzi ve Št. Hradci; zpráva udala počet členů na 140.000 (+ 20000), číslo místních skupin 1800. Vydržuje 32 vlastních škol a 80 vlastních zahrádek dětských. Mnoho škol pouze podporuje. Od počátku vydal 14 mil. kor. na školství. Od roku 1904 do r. 1909 vzrostl roční příjem ze 435.000 K na 940.000 K. „Roseggerova sbírka“ upsána do 2 mil. kor. v 11 měsících. Upisuje se druhá serie a došla už výše 350.000 K. Český úpis s Roseggerovou sbírkou začatý je stále jen poloviční srovnán s německým.

*

Petr Rosegger, štyrský spisovatel, z jehož návrhu počato skládati dvoutisícové „Bausteine“ na něm. Schulverein, poslal o letnicích na sjezd hradecký dopis, v němž odmítá od svého návrhu všelikou výbojnost a praví: „Na svých jazykových hranicích nechceme stavěti bojovné pevnosti, neboť škola je hradem míru! Pravé — pravím to úmyslně — pravé vzdělání srdce a povahy vede k oné vzdělanosti, jež nás učí, že otcovská řeč a půda každého národu jest majetkem nezcizitelným, poněvadž žádný soused naň zpupně ruky vztáhnouti nesmí. Nikoliv druhým na vzdory, ale sobě na obranu — toť byla myšlenka, jež vedla dílo mé, a s tímto požehnáním rád bych je též dokončil. Když sousední národy také v tom smyslu školy zakládati budou, pak nejbližší pokolení s rozvahou a blahovůlí rozřeší národnostní neblahé spory a najde prostředky i ve smíšených krajích pokojně vedle sebe žíti a vzájemně se podporovati. Smířlivé vzdělání jest také nejlepší obranou německého lidu, dnes ovšem jest to ještě utopií, jako před rokem bylo utopií i samo obranné probuzení, ale to už stává se skutkem...“

Slova tato přijalo shromáždění s potleskem, ale aby se ti lidé při tom nemusili začervenat, dodal hned známý zuřivý odnárodněnec

a odnárodňovatel poslanec Dobernig: „Bohužel skutečnost leží daleko od básníkova ideálu, neboť dnes spíše platí jiné heslo básníkovo: Ani nejlepší člověk nemůže žíti v míru, nelíbí-li se tak zlému sousedovi.“ Ten zlý soused jsou pro Němce Slované a ta zloba jejich spočívá v tom, že vůbec existují.

*

Krakovská universitní mládež nedávno hlasovala o tom, má-li národní slavnost grunvaldská býti spojena se službami Božími či ne. Dosud každá polská slavnost — třeba i sokolská — takto začínala. „Mladí páni“ v Krakově se usnesli 308 proti 228 hlasům, že tento cop má se už jednou uříznout! Polské slavnosti národní mají se konat bez bohoslužeb, a při grunvaldské má to prvně začíti. Strany, které si to odhlasovaly, byly: židé sionisté, lidovci (agrárníci!) a z části všepoláci (pokrokoví radikáli!). V polské mládeži dorůstá tedy totéž, čeho u nás jest už až přes míru.

*

Poslanec ruské dumy Puriškěvič, který nedávno v dumě s takovou vehemencí vystoupil proti otravě mravní na ruských školách, pokračuje ve své agitaci na veřejných schůzích. Stal se tak pádným „hromilem“ liberalismu školského v Rusku, jak dosud nikdo jiný se tobo neodvážil. A co divného, nalézá u obecenstva sluch. Schůze jím pořádané bývají obecenstvem přecpány. A vydrželo na řečech, jež trvaly až pět hodin!! Puriškěvič své přednášky dává po celých seriích a obecenstvo na všech vytrvává. Puriškěvič také ovládá všechen škandalní materiál ruské školy: žáků i professorů a umí ho řečnicky využít! Obecenstvo na konec přednášek mu uspořádalo velké ovace. Této odvahy by u nás neměl ani žádný řečník a tím méně obecenstvo!

Hlavní výtky Puriškěvičovy jsou: Mládež kazí professoři. Každý si mezi mládeží hledí získati svou stranu a té pak využívá k osobním záměrům. Mládež je „kanonenfutter“ pro professory v jejich bojích mezi sebou i proti úřadům nadřízeným. Mládež ruská mravně je tak zkažena, že je to až k zoufání. Už i mezi gymnasisty, ale více na universitách krádeže, ba i násilné loupeže jsou na denním pořádku. V Charkově musí každý posluchač university zamykati na klíč své věci a nositi revolver na obranu proti svým spolužákům. „Ligy lásky“, jichž odkrytí před rokem konsternovalo celou ruskou společnost, trvají dále a jsou jen organisovanou neřestí, ale víc ještě je té neorganisované. Nihilisté let osmdesátých byli pravými světci proti dnešní mládeži, měli aspoň ideály, za něž i umírali, ale dnešní ruská mládež nemá pražádných ideálů. Ruští studenti nejen doma, ale i v cizině jsou nejhoršími ze všech národů. Na cizích universitách, na př. v Ženevě, vedou lenivý život, neučíce se, tvoří revoluce proti místnímu obyvatelstvu, vysmívají se jeho zvykům a zákonům, a především náboženství, urážejí bez přestání obyvatelstvo, jež je přijalo pohostinnu. — Puriškěvič dokonce jménem vypočítal všecky liberální professory a hříchy jejich. Vinu dává i vládě, která to trpí, koketujíc s libera-

lismem vysokoškolským. Hlavní vinu však klade do přeplnění universit; professoři shánějí co nejvíce žáků k vůli kolejnému, o jakost studentů se nestarají. Tak se místo tří čtyr tisíc přijímá až i 12 tisíc na jednu universitu a taková massa pak více než z polovice sestává ze studentů nestudujících a neschopných. Ještě osudnější pro život universitní je — studentka ruská. A to zvláště židovka. Židovka je bytostí naprosto amoralní a při tom fanatická a vše ovládající. Ve všech spolcích, schůzích a revolucích studentských první slovo vede vždy židovka. Není jiného činitele, který by měl tak demoralisující vliv na ruskou školu, jako židovka-studentka.

V tomto celém líčení bude ovšem i dávka strannictví Puriškěvičova. Snad ani škola ani studentstvo ruské není dosud tam, kam je až strhuje nejvášnivější agitátor „svazu pravých ruských lidí“.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. Anexe okupovaných zemí vedla k politickému napjetí naší říše s Tureckem a balkánskými slovanskými státy Srbskem a Černou Horou; k tomuto napjetí přidružily se vážné diplomatické rozpory mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem. S Tureckem se naše říše v brzku vyrovnala, zaplativši výpalné za boycott svého dovozu, protivy zájmů na poloostrově balkánském mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem, Srbskem i Černou Horou se ale tak přiostřily, že naše říše stála na začátku roku 1909 před válkou s těmito slovanskými státy. Jak diplomatické, tak i vojenské rozhodující kruhy Rakousko-Uherska počítaly s touto možností a ku konci února minulého roku, kdy politické napjetí dosáhlo svého vrcholu, byly ukončeny všechny nutné přípravy k mobilisaci ozbrojené moci naší monarchie. Hladký průběh válečné pohotovosti naší říše, všeobecná mobilisace válečného loďstva a částečná mobilisace pozemní armády v krátké době provedené, zmírnily válečnou náladu v Srbsku a Černé Hoře.

Rusko vidouc, že Rakousko-Uhersko chce vážně se zbraní v ruce hájiti svoje zájmy a že ukončilo všechny přípravy k provedení všeobecné mobilisace, namířené proti vojensky nedostatečně připravenému Rusku, rozhodlo se v poslední hodině před válkou pro mír. Též prohlášení Německa, že s celou svojí ozbrojenou mocí stojí za Rakousko-Uherskem a přípravy k provedení všeobecné mobilisace v Německu i v Rumunsku, sesilování japonských posádek v Mandžursku a Karei působily konejšivě na válečnou náladu v Rusku, které pak uznalo anexi Bosny i Hercegoviny. Na pokyn z Petrohradu a následkem vážné pohrůžky Rakousko-Uherska utichla též válečná nálada v Srbsku a na Černé Hoře, které též anexi uznaly, a mír byl zachován.

Diplomatické potyčky mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem trvají ale přese všechny sbližovací pokusy z obou stran dále, poněvadž Rusko

chce balkánské slovanské státy spojiti v balkánský svazek, aby naší monarchii zamezilo anebo alespoň stížilo přístup k egejskému moři. Rakousko-Uhersko chce zase Rumunsko připoutati těsněji pomocí výhodné obchodní smlouvy, které ale odporují agrární strany v Rakousku a činí těžkosti Uhry. Aby uvolnila vývoz Rakousko-Uherských průmyslových výrobků do Srbska a na Černou Horu, hodlá vláda Rakousko-Uherska v nových obchodních smlouvách poskytnouti Srbsku a Černé Hoře výhod pro jejich zemědělské plodiny a hlavně pro vývoz dobytka do Rakousko Uherska Pomocí těchto výhod chce Rakousko-Uhersko pracovati k sesílení svého politického vlivu na poloostrově balkánském, a k dosáhnutí přátelských politických i obchodních styků s hraničícími balkánskými státy, arci již hodně pozdě, kdy ony zjednaly si odbytiště jinde. Další zabrání území na balkánském poloostrově, při nynějších rozháraných vnitropolitických poměrech, Rakousko-Uhersko má sotva v úmyslu. Naše říše by ale sotva připustila odkoupení tureckého Novopazarska (nebo pronájem tohoto sandžaku) Srbskem, poněvadž by potom Rakousko Uhersko postrádalo přímého hraničení s Tureckem.

Ku konci r. 1908 a na počátku r. 1909 byly provedeny v naší armádě mnohé reformy, které jinak byly rozpočteny asi na 3 léta. Armáda asi ve 3 měsících nabyla válečné pohotovosti, potřebné k případnému odražení nepřítele, aby po vyhlášení mobilisace stála na hranici připravena. Všechny přípravy k možné válce byly vykonány v tajnosti a v březnu minulého roku stálo asi 300.000 mužů a dunajská flotila připraveny zakročiti proti Srbsku. Proti Černé Hoře bylo v pohotovosti v témže měsíci asi 100.000 mužů a celé válečné loďstvo v adriatickém moři. Po prohlášení valky byly by mobilisované oddíly překročily ihned nepřátelskou hranici. Při těchto válečných přípravách bylo nutno přemoci mnohé těžkosti týkající se výzbroje a výstroje armády, úpravy poměru velitelů a jim podřízených nových armádních skupin pro válečné operace a dopravy vojska do Dalmacie, Hercegoviny, Bosny, Slavonie a jižních Uher. Po uznání anexe Bosny a Hercegoviny Ruskem, Srbskem a Černou Horou byly mobilisované oddíly uvedeny zase na mírový stav a velká většina jich dopravena zpět do dřívějších garnison nebo do doplňovacích okresů. Část vojenských oddílů, do Bosny, Hercegoviny a jižní Dalmacie dopravených, zůstala k sesílení posádek nadále v těchto zemích a proto bylo nutno upraviti nově armádní svazky v těchto 3 zemích.

Před prohlášením anexe stálo v Bosně, Hercegovině a v Dalmacii 48 praporů pěchoty, 3 škadrony jízdy, 11 baterií horského dělostřelectva, 3 prapory pevnostního dělostřelectva, 3 setniny zákopníků, 1 vozotajská divise a 3 zdravotní oddělení. Po uvedení mobilisovaného vojska na mírový stav zůstalo v těchto zemích 71 praporů pěchoty, 5 škadron jízdy, nejméně 18 baterií horského dělostřelectva, 4 prapory pevnostního dělostřelectva, 3 setniny zákopníků, 2 vozotajské divise a 3 zdravotní oddělení. Aby obrana Bosny, Hercegoviny a Dalmacie byla soustředěna v jedněch rukou, byl jmenován velitel 15. armádního sboru (Sarajevo)

generál pěchoty Marian Varešanin z Vareše — dřívější vojenský velitel v Dalmacii a znalec poměrů na jihovýchodu naší monarchie — generálním inspektorem vojska. Generální inspektorát má sídlo v Sarajevě a jest mu podřízen 15. bosenský armádní sbor v Sarajevě a nově zřízený 16. (hercegovskodalmatský) armádní sbor v Zaderu. Tento byl zřízen místo dalmatského vojenského velitelství v Zaderu a podřízeny mu byly mimo vojska v Dalmacii — vojenské oddíly v Hercegovině, které dosud podléhaly 15. armádnímu sboru v Sarajevě. Velitelství 15. armádního sboru podléhá 1. pěší divise (Sarajevo) se 7. horskou brigádou (Višegrad) a 9. horskou brigádou (Sarajevo), nově zřízená 48. pěší divise (Sarajevo) s 8. horskou brigádou (Foča), 10. horskou brigádou (Sarajevo) a 12. horskou brigádou (Banjaluka), samostatná 11. horská brigáda (Dolnja Tuzla) a 2 brigáda horského dělostřelectva (Sarajevo). — 16. armádnímu sborovému velitelství jest podřízena 18. pěší divise (Mostar) s 1. horskou brigádou (Mostar), 2. horskou brigádou (Trebinja), 3 horskou brigádou (Nevesinje), 6. horskou brigádou (Bilek) a 13. horskou brigádou (Mostar), nově zřízená 47 pěší divise (Castelnuovo) se 4. horskou brigádou (Dubrovník) a 14. horskou brigádou (Teodo), samostatná 5. horská brigáda (Zader) a 5. brigáda pevnostního dělostřelectva (Kotor).

Nově zřízena byla velitelství 13. a 14. horské brigády. Velitelství 14. pěší brigády bylo přeloženo z Petrovaradínu do Zemuně. Velitelství jízdecké divise ve Lvově bylo přeloženo do Prešpurku a v Temešváru bylo zřízeno nové (šesté) velitelství jízdecké divise. Stanoviště jízdeckých divisí jsou nyní následující města: Stanislava, Jaroslava, Krakov, Vídeň, Prešpurk a Temešvár. Ze změn, provedených v roce 1909 v dislokaci vojska, lze viděti sesilování vojska a opevnění na hranicích Italie, Srbska a Černé Hory. Též vojsko určené k ochraně hranic bylo sesíleno o pluk tirolských zemských střelců č III pro ochranu hranic v údolí pustertálském v Tirolsku. 23. a 37. pěší pluk zemské obrany v Dalmacii obdržely výstroj a výzbroj pro horskou válku a jsou určeny k ochraně hranic jako pěší pluk zemské obrany č. 4 v Korutansku a Gorici, I., II. a III. pluk tirolských zemských střelců v Tirolsku.

Velmi pokročila výzbroj armády strojními puškami soustavy Schwarzlose vzoru 7 (z roku 1907). Mezi říjnem 1908 a březnem 1909 byla u všech pěších a mysliveckých pluků (též bosenských pěších pluků), mysliveckých praporů stálého vojska a pěších pluků rakouské i uherské zemské obrany zavedena oddělení strojních pušek, takže armáda má nyní k disposici pro pěchotu 290 oddělení strojních pušek se 614 strojními puškami. U jízdy byla pro každou jízdeckou divisi a pro některé samostatné jízdecké brigády zřízena jízdecká oddělení strojních pušek. Dělostřelectvo získalo válečnými přípravami též. Asi ve čtyřech měsících (mezi listopadem 1908 a březnem 1909) bylo všech 42 dělostřeleckých polních pluků poděleno rychlopalnými polními děly vzoru 5 o kalibru 8 centimetrů. V normální mírové době měla nová polní děla býti dle určitého pořadu vydávána plukům až do podzimku

roku 1910. Současně byla provedena reorganisace dělostřelectva, takže v budoucnosti má každá pěší divise pluk polních dělostřelců (4 polní baterie) a divisi polních houfnic (2 baterie), přidělenou od houfnicových polních pluků. Zastaralá polní houfnice vzoru 99 o kalibru 10 *cm* se nahradí rychlopalnou. Zkoušky s novými polními houfnicemi jsou v plném proudu. Za válečného napjetí byly konány zkoušky s rychlopalnou houfnicí horskou, která byla po vykonaných zkouškách v tichosti ještě v zimě roku 1909 jako 10 *cm* horská houfnice vzoru 8 u mobilisovaného horského dělostřelectva v Bosně, Hercegovině a v Dalmacii, dále u horských dělostřeleckých pluků v Tyrolsku zavedena.

Zkoušky konané u některých horských baterií v Bosně a Hercegovině s novým rychlopalným 7 *cm* horským dělem jsou ukončeny, a tato děla se v krátké době pro horské dělostřelectvo zavedou. Dělové baterie dělostřeleckých polních divisí rakouské zemské obrany byly přeměněny v houfnicové. Též pevnostní dělostřelectvo bylo zreorganisováno a dřívějších 18 praporů přeměněno v 19 praporů; počet setnin zůstal. Následkem změněné politické situace byla opevnění na jihozápadní a jihovýchodní hranici naší říše sesílena a z 19 praporů pevnostního dělostřelectva jest 12 praporů posádkou v zemích hraničících s Italií, se Srbskem a s Černou Horou, ve válečných přístavech při Adriatickém moři; 4 prapory jsou v Haliči (Krakov a Přemyšl), 3 prapory ve středu říše (Vídeň a Budapešť). Po zavedení nového branného zákona a zvýšení počtu nováčků bude počet baterií polního a horského dělostřelectva jakož i počet setnin pevnostního dělostřelectva rozmnožen. Pěší divise rakousko-uherské mají jen 6 baterií proti 9—12 bateriím cizích států. Mužstvo potřebné k sesílení horského a pevnostního dělostřelectva muselo býti vzato pěchotě, takže u každého pěšího pluku má jeden prapor místo předepsaného stavu zmenšený mírový stav. Aby se pěchota a myslivci na předepsaný stav doplnily, aby bylo možno kádry oddělení strojních pušek sesíliti, dělostřelectvo a technické vojsko rozmnožiti, bude zapotřebí zvýšiti počet nováčkův asi o 27.000 mužů. Překážky ve vývoji armády a zavedení dvouleté činné služby jsou činěny jen ze strany uherské polovice říše.

Poněvadž při nynější moderní výzbroji armád bude velice těžko v boji osobně udíleti rozkazy a přijímati hlášení, byla armáda rakousko-uherská podělena polními telefony. Velitelé pěších setnin (též mysliveckých) a velitelé baterií jsou v boji nyní v otevřené krajině vždy spojeni se svými představenými polními telefony. V kraji krytém před nepřátelskou střelbou spojí se velitelství jednotlivých oddílů mezi sebou telefony v případě potřeby. Následkem zavedení polních telefonů stane se výjimkou donášení rozkazův a hlášení v boji pomocí pobočníků, jízdních a pěších ordonancí. Tím větší činnost lze očekávati v zádech bojujících vojsk od motorových kol a automobilů ve službě spojovací a při dodávání rozkazův i hlášení. Proto byly v obou částech naší říše zřízeny dobrovolné sbory motocyklistův a automobilistů, kteří stojí v těsném spojení s ministerstvem války a oběma ministerstvy zemské obrany. Aby však důležité zprávy byly rychle dopraveny na velké

vzdálenosti, byl počet vozových stanic pro jiskrovou telegrafii u železničního a telegrafního pluku rozmnožen. Poněvadž vojenská správa nahlédla velikou důležitost jiskrové telegrafie, zřídí se po celé říši stálé stanice jiskrové telegrafie. V únoru t r. byla uvedena v činnost stanice jiskrové telegrafie ve válečném přístavě Pulji, které může navázati spojení s loděmi až skoro k italskému přístavu Brindisi a s celým rakousko-uherským pobřežím. Všechny stanice jiskrové telegrafie stojí pod státní kontrolou, aby nemohly býti nepovolanými využity na škodu naší říše.

Jak burská válka a válečné události ve válce rusko-japonské ukázaly, použije se často noci k provedení válečných operací, aby byl seslaben účinek nepřátelské střelby. Aby mohl býti nepřítel i v temnotě pozorován, zavedla naše vojenská správa vozové elektrické osvětlovače, které mohou všude následovati polní armádu a osvětliti pruhy krajiny nepřítelem ohrožené. Mimo to bylo dělostřelectvo vyzbrojeno svítivými granáty, které vystřelí se ve vysokém oblouku nad nepřátelská postavení a po prasknutí ve vzduchu osvětlují asi 22 vteřin krajinu v okruhu 2—4 kilometry. Tato doba dostačí úplně, aby mohly opakovačky, strojní pušky a rychlopalná děla i houfnice vyslati množstv střel proti nepřátelským posicím.

Nejen k ochraně pevnostních tvrzí a baterií, nýbrž též k obran polních opevnění užívá se čím dál více ostnatého drátu, aby ne příteli bylo ztíženo přiblížení se nebo útok k obranným okopům vojske Aby bylo možno útočícím oddílům drátěnými překážkami proniknout zavedla vojenská správa v armádě nůžky k přestřihování drát

Ve válce rusko-japonské přišly zase ruční granáty k platnos Proto byly též zavedeny pro obranu i útok v naší armádě.

Po zavedení bezdýmného prachu vynikly pestré vojensk stejnokroje více na bojišti nežli v dřívějších válkách. Aby na vojsko nemohlo býti nepřítelem v terénu snadno nalezeno, byla p celou armádu roku 1908 — mimo pro jízdu — zavedena nová štikov šedá polní uniforma. Dle posledních zpráv bude též jízda, která ny častěji musí sesednouti s koní k boji karabinou, podělena štikově-šed polní uniformou a obdrží ku karabině bajonet.

Poněvadž pouhým zrakem a méně jasnými dřívějšími dalekohle jest velmi těžko nalézti ukrytého nepřítele v krajině, byly v n armádě zavedeny moderní hranolové dalekohledy o větší jasn a ostrosti obrazu.

Místo zastaralého Gasserova revolveru vzoru 98 zavedena b v armádě automatická pistole firmy Rothovy vzoru 7, z kt možno v minutě vypáliti 80—100 ran.

Dříve mělo často nepříznivý vliv na průběh válečných oper že vojsko bylo nedostatečně stravováno. Aby se tomu odpomohlo, b v našem vojsku zavedeny — po osvědčeném použití polních kuc Rusy ve válce rusko-japonské — též polní kuchyně, které se u výborně osvědčily. Strava se vaří již při pochodu a mužstvo ob ihned při odpočinku nebo před bojem čerstvě připravené a teplé j

Polní kuchyně mohou i v boji v kryté krajině dojeti až k zálohám bojujícího vojska.

Na základě zkušeností nabytých ve válce rusko-japonské byly v Rakousko-Uhersku zásobování vojska a zdravotní služba ve válce nově upraveny. Obvaziště a polní nemocnice obdrží Röntgenovy aparáty.'

Pro rychlou dopravu byl zřízen automobilový kádr (hlavně pro nákladní automobily) a podřízen se vzducheplaveckým oddělením a železničním a telegrafním plukem nově zřízenému brigádnímu velitelství pro dopravní službu.

Ku konci roku 1909 učiněny poslední přípravy k pořízení flotily řiditelných vzducholodí. První plavby podniknuty u vzducheplaveckého oddělení ve Fischamendu (Dolní Rakousy), kde zřízen přístav pro válečné vzducholodě, s řiditelným balonem soustavy Parsevalovy. Plavby se zdařily a v konstrukci balonu byla zavedena zlepšení. Na zkoušku má býti dohotoven řiditelný balon soustavy Lebaudy a druhý soustavy Bayard-Clément. Mimo to vyjednává vojenská správa též o stavbu řiditelného balonu soustavy Nimführovy. S aeroplány konají se pilně pokusy na Kamenném Poli u Vídeňského Nového Města; výsledek jest uspokojivý.

Ministerstvem rakouské zemské obrany byla vydána nová organická ustanovení pro důstojnický sbor auditorů rakouské zemské obrany. Aktivní stav čítá v budoucnosti: 1 generála šefa-auditora (hodnost polního podmaršálka), 1 generála-auditora, 4 plukovníky-auditory, 12 podplukovníkův-auditorů, 14 majorův-auditorů, 27 setníkův-auditorův a 10 nadporučíkův-auditorů.

V r. 1910 bude povoláno do armádní střelecké školy v Mostu nad Litavou asi 900 důstojníků a 500 poddůstojníků (hlavně déle sloužících), pro které budou od 5. dubna do 30. září zřízeny 4 kursy pro ručnice, krátké ručnice a karabiny a 3 pro výcvik strojními puškami. Po jednom krátkém informačním kursu bude zřízeno pro 1. ročník válečné školy, pro aspiranty štábních důstojníků rakouské a uherské zemské obrany, pro důstojníky vyššího kursu uherské zemské obrany a pro velitele pluků a samostatných praporů. Pro zbrojní mistry zřídí se též 1 kurs.

Od 1. března t. r. byla opevněná uzavírka údolí „Riva" přeměněna v pevnost.

Mezi 10. březnem do 30. dubna t. r. byl pro důstojníky a vojenské úředníky v Klosterneuburku sestaven automobilový kurs. Tito posluchači súčastnili se též 14denního theoretického kursu v automobilním zkušebním oddělení ve Vídni

Pro dělostřelectvo, technické vojsko a vozotajstvo byla vydána moderní střelecká instrukce, která vstoupila ihned v platnost.

Pro pěchotu, myslivce, technické vojsko, zdravotnictvo a pro všechny důstojníky, vojenské duchovní a vojenské úředníky, kterým jsou přiděleni koně, bylo zavedeno sedlo užívané naší jízdou a dělostřelectvem. Sedla starého vzoru smí se upotřebiti až do konce r. 1920.

Dánsko. Po dlouhých debatách přijala sněmovna předloh o obraně říše, hlavně hlavního města Kodaně. Vojenští znalci jso pro mocné opevnění Kodaně jak na pozemní tak i na námořní stran Na obou křídlech dosavadních opevnění byly zřízeny silné bateri v zálivu Köge, u Avedöre, v zálivu Öresundu, u Hvidöre. Bateri jsou vyzbrojeny moderními 17 a 29 *cm* pobřežními děly. Námořn opevnění mají býti sesílena tvrzí na Saltholms flak, redutami na ostrov Saltholmu a pobřežními bateriemi u Dragöru, Kongelunden a Raagard na ostrově Amagern. Pobřežní baterie Hvidöre, Charlottenlund a Avedör mají býti sesileny. U Strandmöllen (severně Hvidöre) postaví se nov baterie. Kromě Kodaně opevní se příchody k Seelandu od ostrov Laalandu, Falsteru a Moenu u Verjö, Kundshovedu a Masnedo; průli Grönsund mezi ostrovy Falsterem a Moenem se uzavře opevněni u Hasbölle.

Dánsko opevňuje hlavně ostrov Seeland, kde soustředilo větši své armády, aby mohlo ubrániti svoji neutralitu při válce velmoc kdyby chtěly přenésti bojiště do dánských vod anebo zmocniti s dánského pobřeží jako opory válečného loďstva.

Francie. Ve Francii ubývá obyvatelstva. V prvém pololetí roku 190 narodilo se o 12.000 dětí méně a zemřelo o 25.019 osob více než roku 1908. Úbytek obyvatelstva těžce doléhá na rozvoj branné síl státu. Proto navrhl podplukovník Mangin sesílení francouzské armád domorodými vojenskými oddíly najímanými ve francouzských západo afrických koloniích, hlavně v Senegalsku. Ročně se má najmou 7000 nováčků, čímž by se v 10 letech docílil přírůstek 70.000 mužů z kterých má se podržeti 50 000 v činné službě, a sice 40 000 v Tunis a Alžírsku a 10.000 v západní Africe. Za války má se toho černošskéh vojska užíti též na evropském bojišti. Provedení této organisace stál by 46 milionů franků. Projekt bude prý předložen sněmovně. Čás francouzského veřejného mínění jest proti upotřebení černochů k obran vlastní francouzské otčiny z toho důvodu, že jen rozený Francouz m brániti svoji vlast a ne najaté polodivoké černošské kmeny Afrik

Pro zásobovací službu byla zřízena inspekce, která podléhá ředite intendance ministerstva války. Inspektorem jmenován generální intendan který má pečovati o dodávání potravin pro armádu a též pro civiln obyvatelstvo obležených pevností.

Ve Francii byl vynalezen nový střelný prach, s kterým konají s potajmu pokusy. Tento prach předčí prý svým účinkem všechny nynějš druhy bezdýmného střelného prachu.

Na základě reorganisace dělostřelectva bylo zřízeno nově 10 pluk polních a 2 pluky horských dělostřelců.

V Toulonu byla tvrz Cap-Brun sesílena novou baterií vyzbrojeno rychlopalnými 15·5 *cm* pobřežními děly.

Řecká armáda.[1]) Po ukončení nešťastné války s Tureckem r. 189 přestala na dlouhou dobu každá reforma řeckého vojska. Konečn

[1]) Z části zpracováno dle vojenského časopisu »Streffleur«.

oku 1905 podařilo se řeckému korunnímu princi Konstantinovi prosaditi e sněmovně, strannickými boji rozhárané, zákon o reformě armády. ırmáda měla býti ze stávajících 3 pěších divisí rozmnožena na 6. Mély e zříditi nové pěší prapory, škadrony jízdy a dělostřelecké baterie. 'očet nováčků měl též býti zvýšen. Roku 1906 převzal ministerský ředseda Theotokis, který byl současně ministrem války, provedení ákona o reformě a sesílení armády v pěti letech. V této době měly ýti dosud nedostatečné válečné zásoby též doplněny. Z finančních hledů byl však snížen mírový stav vojska, kterému dodán byl zmenený počet nováčkův a činná služba snížena ze dvou let na 14 měsíců. 'heotokis chtěl ušetřených peněz, které snížením mírového počtu vojska abyl, užíti k výzbroji armády opakovačkami místo dosavadních obyčejých zadovek a moderními rychlopalnými děly. Mimo to měly ušetřené bnosy sloužiti k nakoupení stejnokrojů, výstroje, koní, vozů, potřeb echnických atd. Nedostávající se peníze měly býti uhrazeny vnitřní ůjčkou. Ministr války Theotokis odůvodňoval tento svůj plán tím, že ři dobře vyzbrojené pěší divise jsou lepší nežli šest pěších divisí chatrně yzbrojených. Dle jeho názoru měla se zlepšiti kvalita řecké armády, ozmnožení její mělo se provésti později, až se poměry v armádě a ve tátních financích ustálí. Současně začala vojenská správa pracovati ustálení a utužení uvolněné kázně i vojenského ducha, které zavlečením olitisování do důstojnických kruhův i mezi mužstvo velmi trpěly.

Již po ukončení války řecko-turecké bylo pozorovati nespokojenost řecké armádě i v řeckém válečném loďstvu. Tato nespokojenost rok d roku vzrůstala. Důstojníci a poddůstojníci byli nespokojeni s vládní olitikou naproti Turecku v otázce připojení ostrova Krety k Řecku pronásledováním Řeků v Turecku, zvláště v Macedonii. Toto poážlivé hnutí se vzmáhalo, když byly odhaleny nepořádky v civilní vojenské státní správě. Rozervané politické vnitřní poměry Řecka, které bylo vydáno strannickým bojům politických stran, přispěly též nemálo k sesílení nespokojenosti v armádě a válečném loďstvu. V říjnu 1908 utvořila část důstojnického sboru v Athenách a Larisse tajný vojenský spolek dle vzoru mladotureckého. Účelem spolku bylo vynutiti reorganisaci a sesílení armády i loďstva, donutiti neoblíbeného korunního prince Konstantina k odstupu od vrchního velitelství armády. Ku spolku náleželo z prvopočátku málo důstojníků nižších šarží. Starší důstojníci odepřeli účastenství. Na jaře 1909 počet členů vojenského spolku rychle vzrostl, protože důstojnictvo bylo rozhořčeno protekčním hospodářstvím královských princů, kteří prosadili povýšení důstojníků ze svého okolí. Dosud tajené hnutí vystoupilo na veřejnost. Mimo to vypukla 11. května 1909 vzpoura poddůstojníků, poněvadž ve sněmovně byl podán návrh zákona, že poddůstojníci nemohou se státi důstojníky, což bylo dosud po vykonání příslušných zkoušek možné. 200 poddůstojníkův athenské garnisony a poddůstojnické školy táhlo před parlament a deputace jejich odebrala se k předsedovi sněmovny, aby ve jménu soudruhů proti provedení zákona protestovala. Původcové hnutí byli postaveni před válečný soud a 11 poddůstojníků bylo vsazeno do vězení. To

rozbořčilo poddůstojníky v celém Řecku a všichni přidali se ke hnutí athenských svých soudruhův. Uvěznění poddůstojníci museli býti propuštěni na svobodu, poněvadž poddůstojníci venkovských garnisc hrozili, že potáhnou do Athen. Vláda povolila, návrh zákona byl odvolá a korunní princ odebral se do kasáren athenské garnisony, aby poddůstojníky uklidnil. Ve vyšetřování válečného soudu zůstalo 24 poddůstojníků. Z těchto byla 17 udělena milost, 7 poddůstojníků bylo ze svazku armády propuštěno. Následkem propuštění těchto poddůstojníků vzmáhala se nespokojenost mezi poddůstojníky znova, a tito začali projevovati souhlas s cíli důstojnického spolku, který již od jara 1909 odvážil se šířiti svoji propagandu veřejně. Aby hnutí vojenského spolku zamezil, poručil korunní princ jako vrchní armádní velitel 26 srpna zatknouti důstojníky Sarrosa a Tambakopulosa. Poněvadž se vojenský spolek dověděl, že korunní princ chce rázně proti celému hnutí zakročiti, usnesl se spolek 27. srpna k činnému zakročení. Ten den čítal spolek již asi 400 zasvěcených důstojníků mezi svými členy. Vůdcové celého hnutí byli plukovník Zorbas a major Kritza. Ještě 27. srpna uveřejnily athenské časopisy, které sympathisovaly s hnutím, pamětní spis vojenským spolkem o reformách armády vydaný, dle něhož princové z armády měli býti vyloučeni.

Ještě 27. srpna podala deputace vojenského spolku tento pamětní spis ministerskému předsedovi Rhallisovi. V noci ze 27. na 28. srpna bylo mužstvo athenské garnisony, ačkoliv nebylo zasvěceno do planů vojenského spolku, mladšími důstojníky a poddůstojníky vzbuzeno s rozkazem, že má nastoupiti do řady. Důstojníci sdělili jen mužstvu že má býti připraveno jednati pro blaho vlasti. Mužstvo se bez odporu shromáždilo a athenská garnisona odtáhla ještě v noci do roviny Gudy vzdálené asi dva kilometry od Athen. Dělostřelectvo nemohlo s sebou vzíti děla pro nedostatek tažných koní a mezkův. Aby děla nebyla k potřebě, vzalo dělostřelectvo s sebou zásuvky dělových rour. Od válečného loďstva táhlo s armádou 8 námořních poručíků, 16 námořních praporečníkův a asi 50 námořníků. Druhý jízdecký pluk v Kefitt (14 kilometrů severovýchodně Athen) byl též mladšími důstojníky odveden do roviny Gudi. Plukovníci a štábní důstojníci vzbouřených pluků zdráhali se táhnouti s nimi. Velitelé 1., 3. a 7. pěšího pluku a 2. pluku polních dělostřelců hleděli — ač bezvýsledně — zameziti odtáhnutí podřízených pluků. Velitel 2. jízdeckého pluku, podplukovník Metaxas, zvěděl ode tří důstojníků, že jeho pluk v noci bez jeho dovolení z Kefittie odtáhl, i sedl s těmito třemi důstojníky ihned na koně a všichni jeli za plukem na rovinu Gudi. Na shromáždišti 2. pluku v rovině Gudi poručil podplukovník Metaxas svému pluku, aby se na koně, čehož pluk uposlechl. Snad by se mu bývalo podařilo přivésti svůj pluk do Kefittie zpět, kdyby plukovník Zorbas nepřispěchal s jinými důstojníky a neporučil zatknouti Metaxasa a jeho tři soudruhy. Zatknutý Metaxas v hněvu strhl důstojnické epauletty s ramen a hodil je plukovníkovi Zorbasovi pod nohy.

28. srpna dopoledne žádala vláda od plukovníka Zorbasa, velitele vojska v rovině Gudi shromážděného, vysvětlení. Zorbas odpověděl

vládě tímto ultimatem: Vláda podá písemné ujištění, že pamětní spis vojenského spolku bude přijat. Vláda se zaváže, že nerozpustí parlament, když tento bude podporovati požadavky vojenského spolku. Vláda postará se o to, aby král potvrdil úplnou amnestii pro vzbouřence. Sedm propuštěných poddůstojníků musí býti zase přijato do činné služby. Podplukovník Metaxas a jeho tři soudruzi budou propuštěni ze svazku armády. Když tyto podmínky vojenského spolku nebudou vládou přijaty, obsadí vzbouřené vojsko Atheny Následkem tohoto ultimata podalo ministerstvo Rhallisovo demisi, která byla králem přijata. Předseda národní strany Mavromichalis, byv povolán králem v čelo vlády, přijal všechny podmínky vojenského spolku. Král prohlásil amnestii, žádal však, aby podplukovník Metaxas a jeho tři soudruzi byli propuštěni z vazby. Této žádosti nebylo vzbouřenci vyhověno a zatčení důstojníci zůstali nadále ve vazbě. Čtyři dříve jmenovaní velitelé pluků, kteří chtěli zameziti odtáhnutí podřízených pluků do roviny Gudi, byli dáni na nátlak vojenského spolku do příkaznosti. Královský dekret o prohlášení amnestie byl vzbouřenému vojsku plukovníkem Zorbasem přečten a vojsko odtáhlo po provolání slávy královi do svých kasáren. Velitelé pluků, kteří se nechtěli přidati k vojenskému spolku, byli jím povoláni do Athen, kdež jim bylo pohrozeno, že budou ihned propuštěni z činné služby, když k vojenskému spolku nepřistoupí. Tak byli velitelé pluků donuceni podrobiti se diktátu vojenského spolku. Od 28. srpna 1909 provádí vojenský spolek (zvaný Synthesmos) diktaturu v Řecku. Vláda i sněmovna stojí pod jeho nátlakem. Z 1800 řeckých důstojníků přistoupilo 1500 za členy spolku. 200 důstojníků se ještě nevyjádřilo, 100 důstojníků stojí v oposici proti vojenskému spolku. Tento je řízen 15členným výborem; šest z těchto členů výboru vykonává exekutivu. Předsedou spolku jest generálem jmenovaný nynější ministr války Zorbas. Královští princové vstoupili do příkaznosti, korunní princ složil důstojnickou hodnost. Všichni princové až na jednoho odjeli do cizozemska. Po odjezdě korunního prince převzal generál Smolenski, předseda vojenského soudního dvoru, prozatímně vrchní velitelství armády, které bude vůbec zrušeno. Generál Zorbas převzal velitelství 2. pěší divise v Athenách místo generála Dimopulosa, který nechtě se podvoliti diktátu vojenského spolku, vystoupil z armády. Ministerstvo války převzal v novém kabinetě dělostřelecký podplukovník Lapathiotis. Všechny garnisony přistoupily k vojenskému spolku, který stanoví vládě předlohy sněmovní. Ta je pod nátlakem spolku skoro bez debaty odhlasovala, poněvadž vojenský spolek pohrozil zakročiti proti každé oposici.

Král, ačkoliv oblíben, jest proti vojenskému spolku bezmocným a dynastie jest vážně ohrožena, poněvadž král nemůže u velmocí dosáhnouti souhlasu o připojení Krety k Řecku. Samostatně nemůže ani král ani vláda v kretské otázce něco proti Turecku podniknouti, protože by Řecku ihned vypovědělo válku. V té by slabá řecká armáda podlehla silnému vojsku tureckému, které jest již v míru z části uvedeno na válečný stav a následkem stálých povstání v tureckých provinciích válce

zvyklé. Též turecké válečné loďstvo, reorganisované a řízené anglickým admirálem Gamblem, bylo sesíleno a křižuje v Egejském moři. Řecké loďstvo leží nečinně v Pireu, kde kotví též několik válečných lodí mocností v kretské otázce interessovaných. Tyto lodě byly do Pirea vyslány velmocemi k ochraně řecké královské rodiny a k zamezení odplutí řeckého loďstva do kretských vod.

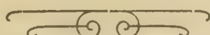
Obraz řecké armády, která by hlavně ve válce řecko-turecké hrála hlavní roli — poněvadž o osudu Řecka by se rozhodlo v Thesalii a Epiru — jest neutěšený. V Řecku je zavedena všeobecná branná povinnost od 21—50. roku. Činná služba trvá 2 leta, v záloze 10 let a v zemské obraně (národní gardě) 8 let, v záloze národní gardy 10 let. Přebyteční nováčkové vycvičí se u pěchoty po 6 měsícův a propustí se, zaplatí li 160 drachem, do reaktivního stavu. Za 100 až 300 drachem (95—285 korun) může odvedenec dosáhnouti osvobození od činné služby, když je živitelem rodiny. Ministr války může od června až do listopadu propustiti až čtvrtinu aktivního mužstva, což škodí vojenskému výcviku, ale ušetří asi 5 mil. drachem. Z těchto ušetřených peněz nakupuje se potřebný material pro armádu. Roku 1909 obnášel mírový stav 1875 důstojníků, 3127 poddůstojníkův a 17.058 mužů. Koní a mezků má armáda 2659. Mírového stavu se nikdy nedosáhne, v činné službě jest ročně nanejvýše 19.000 mužů (důstojníků, poddůstojníkův a mužstva bez šarže); též stav koní a mužstva jest menší nežli předepsáno. Nováčků jest ročně asi 25.000. Roku 1909 mělo z nich vstoupiti 10.733 do činné služby, ve skutečnosti jen 5980 mužů vstoupilo do armády. Ročně desertuje až 60% nováčků před odvodem do cizozemska, hlavně do Ameriky. Tyto silné deserce vrhají špatné světlo na lásku Řeků k vlasti.

Ve válce s Tureckem proti 95.000 mužům, 4500 jezdcům a 200 moderním dělům řecké armády stálo by 350.000 mužů, 6000 jezdcův a 440 moderních děl turecké armády (236 pěších praporů, 40 škadron jízdy a 72 baterií). V evropském Turecku stojí mimo tento III. sbor soluňský v I. ordu (Cařihrad) 36 pěších praporů, 30 škadron a 34 baterií, v II. ordu (Drinopol) 118 pěších praporů, 40 škadron a 65 baterií. Turecké oddíly v Makedonii mají již v míru silný stav, vojsko jest ve stálých potyčkách s povstalci a po přemožení povstání albanských kmenů minulého roku ve vedení války prakticky vycvičeno. Jen kdyby se Řecku podařilo docíliti s Bulharskem dohody o vymezení hranic mezi řeckým a bulharským živlem v Makedonii, získalo by v Bulharsku vážného spojence. Bulharská armáda jest ve válce silna skoro 300 000 mužů, výborně vedena a vycvičena, moderně vyzbrojena a prodchnuta vojenským duchem. Bulharské vojsko vidí svůj budoucí úkol ve válce s Tureckem a jest po armádě turecké nejvážnějším činitelem na poloostrově Balkanském. Jen ve spojení s Bulharskem, po případě i se Srbskem a Černou Horou mělo by Řecko naději na úspěch. Protivy mezi řeckým a slovanským živlem v Makedonii jsou však tak příkré, že se těžko dají vyrovnati. Turecko s touto obapolnou nenávistí obou plemen počítá a vzájemně je proti sobě štve.

Ročník XXVII. Číslo 7.

HLÍDKA.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. Bohumila Spáčila T. J. (Č. d.)

3. Pokusy o vysvětlení.

Jak se na první pohled zdá, je nejsnáze rozřešiti danou záhadu tím, že zařadíme všecky sem spadající jevy v obor illusí a hallucinací. Jde-li pouze o vidění samo (nehledě k vyplnění) nepostrádá toto mínění pravděpodobnosti. Veliká část v podání lidovém kolujících případů spadá buďto úplně v obor řečených přeludů (dle Zurbonsena dokonce 95%) anebo aspoň s nimi souvisí.

Illusí rozumíme smyslové nazírání, jež navazuje na skutečný obraz smyslový, jej však fantasticky pojímá a přetvořuje; hallucinací zoveme nazírání, při němž celý obraz je pouhou fantasií; v obou případech však dojem částečně nebo zcela subjektivní se promítá na venek a připisuje se mu objektivnost. To je ovšem pouze možno za dvojí podmínky. Buďto musí vědomí tak býti súženo, že nemůže rozeznati skutečného vnímání od subjektivního dojmu, anebo je mozek tak živě rozrušen a činný, že obrazy pouhé fantasie nabývají síly smyslových vjemů. Ve snu máme prvý případ, při hallucinacích zdravých osob za bdění druhý. Při hallucinacích lidí šílených, v horečce a ve stavech slabosti působí obě uvedené příčiny zároveň.[1])

Poněvadž dvojí vid přihází se za bdění a u osob normálních,[2]) jest patrno, že tu může běžeti pouze o druhý způsob hallucinací. Než hned vzniká zde otázka: Jak je to možno, že fantasie zde předvádí obrazy skutečnost tak věrně zrcadlící, či odkud čerpá látku ke svým

[1]) *Bessmer*, o. c., 275.

[2]) Viz »Hlídku« č. 3. str. 174.

zvláštním obrazům? Jak učí psychologie, je vloha fantasie úplně odkázána na dřívější a přítomné dojmy smyslové, jež znovu předvádí, kombinuje, sestavuje v nové celky. Čím svobodněji může fantasie býti činna, čím méně je držána vůlí a rozumem v určitých mezích, tím účinněji a bohatěji může z pokladu dřívějších vjemů čerpati, jak máme toho příklad ve snách, tím snáze a dovedněji může v obraz svůj zpracovávávati i přítomné nepatrné dojmy smyslové, které by jinak vůbec vědomí našeho se ani nedotkly. Nejasné a neurčité dojmy smyslové bývají tu využitkovány a zpracovány, též subjektivní dojmy, entoptické úkazy,[1]) zvuky, jež vznikají pouhým tlakem na ústrojí sluchové nebo pohyby vnitřních cév krevních.[2])

Tím by se dalo poněkud vysvětliti, jakým asi způsobem by mohl vzniknouti obraz při „second sight“ předvedený, aspoň tehdy, když jde o osoby, události a místa známá. Ale i tam, kde jsou u vidění rysy, které se zdají zcela novými a neobyčejnými, možno jich příčinu přirozeně vyložiti, buďto nepatrnými smyslovými dojmy přítomnosti, které fantasie v obraz svůj zpracuje, nebo dojmy dřívějšími už zapomenutými, jež se nyní vybavují, aniž by se vnímající upamatoval, kdy a kde je získal. Někteří poukazují též na tak zv. „latentní paměť,“[3]) jíž dřívější dojmy, které vůbec ve vědomí nevstoupily, nyní se „vybavují“. Než, upřímně řečeno, těžko je pochopiti, jak dojmy, jež ve vědomí nevkročily, vznikajíce nyní po dlouhé době, najednou se „vybavují“ a jasně ve vědomí jsou přítomny.

Než přese všecky obtíže, jak vysvětliti jednotlivosti, lze připustiti, že deuteroskopii, běží-li pouze o vidění samo, možno aspoň v mnohých případech zařaditi v obor hallucinací a illusí; zároveň však je jisto, že jde o hallucinaci docela zvláštního druhu. Třeba že někteří z „vidců“ jsou nakloněni k hallucinacím, jest zase celá řada jiných, kteří jsou duševně úplně zdrávi, klidné rozvahy a nejsou nikterak nervosně podrážděni. Mimo to je deuteroskopie na jisté kmeny omezena a to právě takové, které vynikají jasnou rozvahou a pevností vůle, jako na př. obyvatelé Vestfálska.

Ale vše to bylo by věcí vedlejší a nebylo by podstatnou překážkou tohoto prvního pokusu o vysvětlení, kdyby šlo o vysvětlenou pouze vidění samého. Ale celá tíha problému spočívá v tom, že vidění se vyplňuje do jednotlivých okolností. Deuteroskopie v celém svém

[1]) *Bessmer*, o. c. 273.

[2]) *Bessmer*, o. c. 273.

[3]) *Zurbonsen*, o. c., 86

rozsahu nemůže býti pouhou hallucinací, protože se vyplňuje; třeba tudíž hledati jiného řešení záhady.

Otázka, na niž třeba odpověděti, zní: Jakým způsobem je možno vysvětliti, že dva úkazy, vidění a událost buď vzdálené přítomnosti nebo dokonce budoucí úplně se navzájem shodují, ano veškero příčinné spojení obou úkazů dle fysických a psychických zákonů zdá se zcela vyloučeno?

Dříve než přikročíme ke kritickému rozboru problému, jest nám ještě rozřešiti malou pochybnost, která se při čtení dané otázky namítá: Jest skutečně dokázáno, že vidění v podrobnostech a v detailu se shoduje se skutečností? O věrohodnosti svědků po tom, co řečeno, ovšem nepochybujeme, ale není snad možno, že mnohé okolnosti a podrobnosti, pro druhý vid právě charakteristické byly vloženy ve vidění mimoděk teprve později následkem nových dojmů? Není možno, že zvláště co se vedlejších okolností a podrobností týče paměť vidcova se klame? Jest patrno, že vyloučení všeho takového klamu je nutno, má-li zjev býti pravým předviděním; neboť předvídati požár, smrt nějaké osoby, zvláště je-li nemocná, „in abstracto“, není nic zvláštního, předvidění stává se problémem pro viděné okolnosti, jež se shodují se skutečností.

A skutečně ukazuje důkladnější zkoumání udaných fakt, o jejichž věrohodnosti jinak není pochybnosti, že není vždycky vyloučen klam paměti a vkládání pozdějších dojmů do vidění; zvláště však je to tam snáze možno, kde předvidění bylo oznámeno teprve až se vyplnilo. Za příklad uvádí Bessmer[1]) případ námi dříve v případě 17. uvedený.[2]) Dle souhlasného svědectví Gustava Dubois a bratra padlého důstojníka Alberta Escourrou viděla matka zemřelého obraz jeho s probodenýma očima. Okolnost ta je právě pro toto předvidění charakteristická (byltě Escourrou do oka zasažen kulí) a také byla původně vyprávěna matkou. Než při návštěvě, již paní Escourrou učinil redaktor „Annales Psychiques“ (kde zpráva tato r. 1891 byla uveřejněna) p. Dariex, prohlásila, že se pamatuje, jak kterýsi den na květnou neděli, hledíc na obraz pocítila tak živé rozrušení, že od toho okamžiku nemohla se zbaviti tušení, že syn je zavražděn. Že by oko nebo obličej byla viděla zakrvácený, na to se nemůže upamatovati, dobře však na to, jak jedno oko jakoby z důlku vystupovalo a celý obraz jakoby byl oduševněn a s živými

[1]) o. c. 390.

[2]) Viz »Hlídku« č. 6. str. 457.

rysy. Charakteristická podrobnost zjevu při tomto líčení schází, a není pochyby, že tu máme případ klamu paměti.

Podkladem studia daného problému zůstanou fakta, při nichž klam paměti i ve vedlejších okolnostech a podrobnostech je vyloučen.

Především jest nám naprosto odmítnouti obyčejné mínění materialistické filosofie o našem problému. Dvojí vid jest ovšem pro hmotařský názor nadmíru tvrdým oříškem. Už vidění samo, jako vůbec zjevy psychické, vymyká se mechanickým zákonům, tím více, kde vidění se shoduje s danou skutečností. I těm naivním materialistům, kteří všecky obyčejné kony psychické, celou činnost rozumu a vůle „hravě“ řeší a vysvětlují mechanickými pohyby a chemickými processy, působí tyto a podobné neobyčejné zjevy psychické přece jen nepříjemnou obtíž. Všecko šmahem popírati (jak to na př. vzhledem k zázrakům pravidelně modou) přece jenom nelze, nezbývá tedy, než buďto prohlásiti zjevy ty vůbec za nevysvětlitelné, nebo oddati se tiché naději, že pokrok vědy přírodní a lepší poznání fysických zákonů přinese nám v budoucnosti vysvětlení na základě názoru materialistického, nebo konečně dle staré známé methody dovolávati se náhody.[1])

Lze „second sight“ vysvětliti náhodou? Proč by ne? odpovídají materialisté. „Vidění samo je ve své formě zcela určité, geneticky samému psychologovi nevysvětlené, toho nelze upříti, skutečná událost je tu také a nepopiratelně se s dřívější ‚hallucinací‘ až do sebe menších jednotlivostí shoduje. Než co na tom? Vidění je náhodno, událost skutečná je náhodná, zdánlivý vztah neexistuje, je pouhou libovolnou interpretací. Proč by nemohly dva náhodné zjevy, jeden ve veliké směsici atomů, jíž zovem makrokosmem, druhý v nepatrném hloučku atomů, který slove mikrokosmus, nebo krátce člověk, býti si zcela podobny jako dva obrazy?“[2])

Že v řadě případů druhého vidění jsou mnohé, kde náhoda hraje velikou úlohu, anebo které úplně lze vyložiti náhodou, jest jisto. Sem patří vidění zcela **neurčitá**, vidění požárů, pohřebních průvodů bez určitých podrobností, slyšení nevysvětlitelných zvuků klepání, tlučení atd. Neboť že v dohledné době zemře někdo z příbuzenstva až do

[1]) Výklady tak naivní, jako na př. darwinisty M. Schlentera (Das zweite Gesicht, Leipzig 1893), který na pomoc přibírá »šestý (tělesný) smysl«, tak zv. smysl pro dálku, který prý je teprve ve vývoji a pouze u některých lidí činný, a jehož orgánem prý jsou gangliové buňky šedé massy kůry mozkové, nebo materialisty Jostesa (Westfälisches Trachtenbuch, Bielefeld 1904), který vlohu předvidění vysvětliti chce pohankovou kaší, jíž Westfalové hojně požívají, tu pomíjíme.

[2]) Srv. *Ludwig*, o. c., 52.

několikátého kolena, nebo že v osadě, kde většina domů jest pokryta došky nebo šindeli, v dohledném čase buď bleskem nebo z neopatrnosti vznikne oheň, není nic podivného a pravdě nepodobného.[1]) Náhodné vyplnění je tu tím snáze možné, poněvadž se viděním doba vyplnění neurčuje; ani okolnost, že mrtvola či rakev jest později na tomtéž místě, jak bylo předviděno, nemění na věci mnoho, povážíme-li, že místo k vystavení rakve bývá určeno zvykem toho kterého kraje. Při viděních tedy více méně všeobecných a kde vyplnění nastalo teprve po dlouhé době, je vysvětlení náhodou pravděpodobné.

Jinak má se věc s viděními úplně podrobnými, jež v podrobnostech se skutečností souhlasí, a o taková nám vlastně jde. Lze i zde o pouhé náhodě mluviti?

Zaručené zprávy historické vypravují případy, kdy náhodné předpovědění budoucí události i s určitými podrobnostmi, i žertem nebo z lehkomyslnosti pronesené, úplně nahodile se vyplnilo. Bessmer[2]) uvádí příklad ze spisů sv. Augustina,[3]) jejž tuto otiskujeme.

„Několik mladíků vydávalo se na cestách podvodně za „mathematiky“ (věštce). Pozorujíce, že hostitel nad jich výroky žasne, zahrávají si s ním stále směleji. Na konec tázal se jich (hostitel), jak se asi daří jeho synu, po němž se mu velice stýská; že mimo očekávání nepřichází dlouho domů, takže se obává, zda-li se mu něco nepřihodilo. Ti pak si myslili: Ať se stane cokoli, až budeme pryč; pravili tedy hostinskému při rozchodu, jen aby ho v dobré náladě udrželi, že syn jeho je zdráv a už na blízku, ano že ještě téhož dne přijde. A co se nestalo? Právě když se chystají na cestu, ale ještě jsou v místě, přišel syn. — Kdosi jiný zase tančil . . . při slavnosti pohanské uprostřed bůžků. Nebyl nikterak duchem posedlý, ale napodoboval posedlé, a přítomní diváci to věděli. Při tanci vyžádal si tedy od smějícího se davu mlčení a oznamoval, že ještě téže noci v blízkém lese bude jistý člověk ode lva roztrhán, a že druhého dne ráno davy lidu půjdou do lesa dívat se na mrtvolu. A tak se také stalo; on pak se sám tomu divil, věděltě dobře, v jakém smyslu a za jakých okolností to byl řekl.“

Nelze tedy podobně náhodou vysvětliti i vyplnění zjevu v deuteroskopii předviděného? Mínění Bessmera právě citovaného jest: Lze-li některé vidění ve všech jeho jednotlivostech co do obsahu i formy positivně co do maličkostí vysvětliti z přítomného vědění, z okamžité

[1]) *Bessmer*, o. c. 277. — *Gutberlet*, Lehrbuch der Apologetik, 1895², II. 170.
[2]) o. c. 278.
[3]) De gen. ad litt. l. 12, cap. 22.

duševní nálady vidcovy, z okolí, z dojmů, které v okamžiku vidění působí, pak možno říci, že souhlas s pozdějším vzdáleným faktem, vztah k budoucnosti jest pouze nahodilý, že není příčinného vztahu mezi viděním a skutečností.[1])

Že vysvětlovati vidění z přítomného stavu a okolností potkává se s velikými obtížemi, viděli jsme už dříve; nám pak se zdá, že i v tom případě, kdy vidění samo možno psychologicky a fysiologicky v jeho příčinách vysvětliti, nelze vyplnění, které do všech podrobností se s viděním srovnává, zváti náhodným. Mluviti zde o náhodě je totéž, jako popírati jakýkoli kausální vztah mezi viděním a skutečnou událostí: to však nikterak neupokojí rozumu po příčinách se tázajícího, ano zdá se logickému myšlení odporovati. Jako si totiž nelze dvě individua, dvě osoby, dva listy atd. mysliti, jež by byly úplně stejny ve všech sebe menších případnostech, tak nelze též nalézti dvě události, dva zjevy smyslové ve všech případnostech se shodující; jinak musili bychom popírati možnost veškerého dějinného líčení. Kde tudíž jeden zjev (vidění) s druhým (vyplnění) naprosto se srovnává, rozum logicky nutně usuzuje totožnost, vzájemnou logickou souvislost; sice bychom nemohli ani při proroctvích nikdy s určitostí souditi o historické pravdě předpovědění.

Náhodné vysvětlení ostatně zcela odporuje počtu pravděpodobnosti. Pravděpodobnost, že určité vidění náhodou se vyplní, jest vyjádřena zlomkem (totéž platí o náhodném vysvětlování skutečných proroctví), v němž čitatel udává počet případů s předviděním shodných, jmenovatel počet případů všech možných. Poněvadž při vidění se všemi určitými případnostmi počet případů souhlasících se redukuje na jeden, počet možných případů je téměř nekonečný; bude tedy pravděpodobnost náhodného vyplnění: $\frac{1}{\infty} = 0$, t. j. nebude jí[2])

Rozumí se, že obtíž je tím větší, jde-li o okolnosti, jež později se vyplní i proti vůli účastníků, jak jsme to na některých uvedených příkladech viděli.

Případy, jako uvedené vypravování sv. Augustina, jsou proti častým vyplněním dvojího vidu příliš řídky a proto se jich nelze dovolávati, mimo to byly o obou případech jenom některé všeobecné rysy a okolnosti udány.

---

[1]) *Bessmes*, o. c. 279.

[2]) *Dr. Antonius Michelitsch*, Elementa Apologeticae, 1901, II. 43. — Srv. též *Zurbonsen* o. c. 89. — *Ludwig* o. c. 133.

A tak vysvětlovati dvojí vid náhodou neznamená než věc nevysvětlitelnou objasňovati věcí ještě nevysvětlitelnější, a materialista, jenž každému, kdo při deuteroskopii připouští možnost vlivu mimohmotného nebo dokonce nadpřirozeného, spílá „přepjatých mystiků", stává se tu sám nejtajemnějším mystikem.

Každým způsobem jest i pro badatele nevěřícího, na stanovisku materialistickém stojícího, vysvětlení vlivy nadpřirozenými přece ještě pravděpodobnější a vědečtější nežli všecka vysvětlování materialistův a než dovolávání se čiré náhody. Divoch, který vida poprvé, jak fotografickým aparátem na papír takořka vykouzlen obraz úplně vypodobující některou známou osobu se všemi rysy, a nemoha si to vysvětliti známými příčinami přirozenými, soudí na kouzlo, vliv nadpřirozený, jedná zajisté rozumněji než kdyby tvrdil, že obraz vytvořen náhodným shlukem. Nám však běží o úkazy, které nejenom nevzdělaným, nýbrž všem vůbec ze známých přirozených příčin se zdají nevysvětlitelny, jež, jak se zdá, přirozeným zákonům zcela se vymykají.

Jsme tedy vskutku oprávněni dovolávati se tu vlivu nadpřirozeného? Tato otázka přivádí nás k novému způsobu, jak záhadu řešiti: uvedením zjevů na příčiny nadpřirozené.

Nadpřirozenými příčinami rozumíme všecky ty, jež se vymykají povahou svou nebo způsobem své účinnosti z rámce našeho viditelného světa, tedy nejenom první a absolutní Příčinu, Boha, nýbrž všecky duchy a duše lidské mimo tělo žijící. Existenci Příčiny první, od světa neodvislé, existenci a nesmrtelnost duše dokazuje nepodjatá filosofie s logickou důsledností, existenci a působení duchů pouhých mimo svět stojících filosofie stanoví aspoň jako možnou; zjevení, jehož možnost a skutečnost apologetická ukazuje, učí, že mimo viditelný svět bytosti stvořené pouze duchové existují; lze tedy úplně vědecky dovolávati se nadpřirozených příčin tam, kde toho povaha a vlastnosti zjevů vyžadují.

Tam, kde jde o vidění a vyplnění zjevův a činů, které naprosto od svobodné vůle závisí anebo nijakým způsobem z přítomných příčin poznány býti nemohou, a to o vidění, jež je spojeno se zcela určitým vědomím budoucího vyplnění, nutně třeba souditi na vliv samého Boha. Filosofie i theologie souhlasně učí,[1]) že pouze Bůh, jenž obejímá nekonečnou svou bytostí veškery časy a prostory, může poznati a oznámiti zjevy a činy budoucí, svobodné anebo i nutné, ale od pří-

[1]) Zevrubnějšího důkazu této pravdy pomíjíme tuto, odkazujíce čtenáře na příslušná kompendia filosofie scholastické a theologie, která též učí, že poznávání určité takových budoucích konův a událostí pouze absolutní a věčné bytnosti boží jest vlastní.

tomných příčin zcela neodvislé. V takovém případě by ovšem nebylo podstatného rozdílu mezi dvojím videm a skutečným proroctvím, a bylo by třeba takové zjevy v obor proroctví zařaditi i tehda, kdybychom účelu takového zasahování božího v běh přírody poznati nemohli. U vypravěných případů však nelze nikde s určitostí stanoviti známek proroctví, jak později uvidíme.

V žádném jiném případě pak není nutno souditi při dvojím vidu na bezprostřední vliv samé první Příčiny. Jest však možno, pravděpodobno, nutno připisovati zjevy jiným příčinám mimopřirozeným: duším zemřelých nebo pouhým duchům? Možnosti tohoto vlivu nelze popírati ani se stanoviska čistě filosofického, třeba že ten onen filosof odbývá názor, jenž se působení duchů dovolává, laciným úsměškem nebo jej nazývá — bez důkazův ovšem — „názorem surovým".[1]) Lze však vliv tento připustiti aspoň jako pravděpodobný?

Při telepathickém vnímání (jasnozření), zvláště při jasnovnému sluchu, jež ohlašuje neštěstí nebo smrt vzdálené osoby (zprávy o smrti, Totenanmeldungen) a které se vyskytuje dle věrohodných sdělení téměř všude, lid se domnívá, že jest účinkem přímého vlivu duše zemřelého na osobu, která zprávu vnímá. A proti tomu mínění nelze s vědeckého stanoviska ničeho namítati. Působení duše od těla oddělené i na osoby a předměty vzdálené, na duši nebo fantasii není nic v sobě odporujícího a lze je tím spíše připustiti, čím méně upokojuje jakékoliv uvádění těchto zjevů na přirozené příčiny.

Ostatní příčiny telepathického nazírání jakož i celou řadu zjevů vlastního dvojího vidu třeba, vysvětlují-li se příčinami nadpřirozenými, připisovati pouhým duchům buďto dobrým nebo zlým. Ani tuto nelze názor tento zváti ve všech případech nepravděpodobným. Působení pouhých duchů na duši i fantasii lidskou jest možné, ano dokázané, s mnohými viděními bývá spojena myšlenka na vážné pravdy životní nebo náboženské neb aspoň upozorňují na blízkou smrt a tím nepřímo napomínají ku přípravě, někdy varují před budoucím neštěstím atd. Že tu věřící lid vidí působení dobrých duchů, strážných andělů, je zcela přirozeno, a nám zdá se toto vysvětlení v okolnostech právě zmíněných nejsprávnějším tam, kde veškery pokusy přirozeného vysvětlování se lhávají. V názoru tom nás potvrzuje okolnost, že dvojí vid objevuje se právě v krajích a u národů, kde posud víra hluboce tkví v lidu a že mizí rozšiřováním klamné kultury a mělkého racionalismu.

[1]) *Parish*, Zur Kritik des telepathischen Beweismaterials. Leipzig 1897.

Z dějin města Loštic.

VÁCLAV KUBÍČEK. (Č. d.)

Nechudé míval příjmy od starodávna kostel v Mohelnici. Držitelé obročí jeho již tehda pravidelně buď odcházívali na prebendy kanovnické do Olomouce anebo jich požívali spolu s obročím. Tak olomucký kanovník mistr Sander Rambów, jenž v letech 1367 a 1668 byl tu farářem.[1]) Roku 1373 řídil už jako přerovský arcijáhen dvorní kancelář biskupskou[2]) a nástupcem jeho v Mohelnici stal se jeho bratr Engelbert.[3]) Zdá se, že rovněž postoupil ke hlavnímu kostelu olomuckému, kdež založil pro sebe záduší.[4])

Z okolních manů biskupských, kteří v Mohelnici navštěvovali služby Boží, nejvíce proslul pan Bernart Hecht ze Slavoňova. Podle zvyku vznešených velmožů té doby měl vlastního kaplana domácího. Též jinak zůstavil v okolí zbožné památky. Po smrti otce svého Bohuše zřídil za něho, za matku Kateřinu a bratrovce svého Mikuláše roku 1384 mešní nadaci při kostele vyšehorském. Když téhož roku zemřela mu choť Svata ze Šumvaldu, věnoval rybník v Cholině tamějšímu kostelu, aby jméno nebožčino a jejích rodičů bylo zapsáno v knihy kostelní a každoročně v úmrtní a následující den se konaly hodinky a zpívala se zádušní mše sv.[5]) Klášteru landskronskému zapsal 5 hřiven platu ze vsi Laškova a v olomuckém kostele biskupském založil a nadal ročním příjmem 7 hřiven oltář sv. Jakuba.[6]) V kapli kostela mohelnického[7]) stával podobný oltář nadační ke cti sv. Petra a Pavla z dřívějších let. Bernart Hecht zjednal svým prostřednictvím knězi oltářníku k výživě dům v městě, rozmnožil titul oltáře názvem ke cti všech svatých apoštolův a s povolením markrabí Jošta poukázal mu roku 1387 ze svých dědin Rohle a Třeštiny po 5 hřivnách ročního

[1]) Cod. dipl. Mor. X. 12. 24. 42.

[2]) Cancellaria officialis *Sanderi*, Archiv für oester. Gesch. sv 68 p. 141. Nadal v domském kostele r. 1380 oltář ke cti čtyr sv. učitelů círk. Cod. dipl. Mor. XI. 101. — 10. dubna r. 1399 ještě živ, 5. února r. 1400 mrtev l. c. XII. 468. — XIII. 11. Dle Středovského Epitaphia olom. v zem. arch. brněn. sub mus. franc. č. 776 zemřel r. 1399 v den před sv. Matějem; četl-li Střed. ostatně dobře, tedy správně před sv. Matoušem.

[3]) Cod. dipl. Mor. XI. 172 k r. 1380.

[4]) *Volný*, Círk. Top. olom. IV. 8.

[5]) Cod. dipl. Mor. XI. 321.

[6]) l. c. XI. 302. — Desky zem. olom. IV. č. 544. — Cod. dipl. Mor. XI. 340.

[7]) Desky zem. olom. XI. č. 87.

platu. Kněz oltářník byl za to povinen sloužiti týdně mši sv. za duši jeho a předků.[1]) Bernart zemřel někdy roce v 1399 anebo brzy potom.[2]) O patronátní právo k oltáři přeli se později manžel sestry nebožtíkovy Elišky Beneš ze Šumvaldu s dcerou zesnulého Marketou provdanou za Pavlíka ze Sovince.[3])

Mohelnice byla té doby, soudě podle jmen městských konšel, obydlena Němci.[4]) Na universitě pražské studovali filosofii z tamějších rodáků Dětřich a Mikuláš,[5]) jenž roku 1396 byl kaplanem olomuckého biskupa Mikuláše[6]) a buďto již tehdy anebo roku 1404 jistotně nájemcem obročí mohelnického. Farářem byl kapitolní vikář olomucký mistr Jakub z Budějovic.[7]) Jelikož nesídlel při faře, měl místo sebe v Mohelnici nájemníka kněze Mikuláše, jenž mu ročně odváděl z obročních příjmů smluvenou část.[8])

[1]) Cod dipl. Mor. XI. 374. 378. — Desky zem. olom. VI. č. 91.

[2]) Roku 1403 byl mrtev. Cod. dipl. Mor. XII. 473. — XIII. 305. Nesprávně v antifonáři cholinském zapsán jako den úmrtní 8. června r. 1389. Čas. Mat. Mor. 1903 p. 115. Mohl zemřít 8. června r. 1399.

[3]) V letech 1410—1412. Půh. I. 361. II. 371. 372.

[4]) R. 1387 Anderlin Fojt, Henslin Molgentopp t. č. purkmistr, Heinrich Pognar, Heinrich Fink, Niczko Ogezar, Henzl Richter, Rudusch Letbus, Nicz Atlheit, Nicz Gerlar. Cod. dipl. Mor. XI. 374. — Mezi městy, z nichž v letech 1374—1384 přibylo nových měšťanů německých ve Starém Městě pražském, čte se též Mohelnice. *Winter*, Pražští měšťané ve XIV. věku. Osvěta, ročník 32. p. 1063.

[5]) Monum. hist. univers. Carolo-Ferd. I. 1. p. 218. 251. k r. 1387 a 1383.

[6]) Cod. dipl Mor. XII. 319.

[7]) Byl v letech 1373—1381 advokátem a prokuratorem pražské konsistoře. (*Tadra*, Kanceláře a písaři za králů lucem. Rozpravy české akad. R. I. č. 2. p. 137. 241.) R. 1388 vikářem olom. R. 1399 půjčil biskupovi 150 hř. Cod. dipl. Mor. XI. 370. — XIII. 154. cfr. *Richter*, Episcop. olom. series p. 132. R. 1404 byl jako vikář olom. Cod. dipl. Mor. XV. 375 farářem mohelnickým dle listiny ze dne 17 března, v níž biskup Lacek »ad suplicationem Jacobi de Budwicz (v Cod. dipl. Mor. XIII. 320 chybí: »dilecti nostri capellani, plebani ejusdem ecclesiae in Müglicz,« jak správně stojí v původní listině, jejíž opis je v decan. Matrice moheln. z r. 1672) potvrzuje mohelnickému kostelu výsadní list bisk. Brunona z r. 1275. R. 1407 byl kanovníkem kroměřížským a brněnským. *Volný*, Círk. Top. olom. IV. 9 cituje prý z orig. v arcib. arch. kroměříž. dto 10. června r. 1417, ale správný rok je 1407.

[8]) *Palacký*, Dějiny nár. česk. jubil. vyd. sv. VI. p. 281 č. 121 poznamenává, »že beneficiatům tehdejším volno bylo, tráviti důchody své na místech cizích a uvalovati bez namáhání vlastního všecky péče a povinnosti duchovních úřadů svých na najaté střídníky, ba že mohli ne bez poroku simonie nabývati třebas několikero beneficií ku požívání takovému.« Zástupce takového beneficiata slul »kněz nájemník«. Půh. II. 97. Tak třeba byly r. 1396 farní příjmy v Mohelně pronajaty za ročních 35 hř., roku 1400 v Jemnici za 100 kop, v Senici za 25 hř. ročně. Cod. dipl. Mor. XII. 285. — XIII 29 121.

Fara moravičanská byla předmětem tuhých sporů. Pánem vsí Moravičan a Páloníua byl od roku 1379 kartuzianský řád v Tržku. Též ostatní zboží nadační leželo téměř všechno na Moravě. Jelikož deskovému vkladu a tudíž i užívání těchto statků Moravičan, Pálonína, Dolan a Toveře ve prospěch řádu v Čechách žijícího se činily na Moravě obtíže, byla kartouze tržecká v letech 1387 a 1388 přeložena k Dolanům.[1]) První a velečinný převor nové kartouze Stěpán koupil týmže časem od Jindřicha ze Žadlovic a jeho sestry vdovy Markety za 28 hřiven rychtu v Dolanech.[2]) Když se roku 1392 kladl první kámen ke stavbě klášterního chrámu, daroval markrabě Jošt řádu své oba svobodné dvory v Páloníně od roku 1384 zastavené od obou

---

[1]) Proč vlastně klášter přeložen, není docela zřejmo. Jeneralní kapitula řádu píše o tom r. 1389, že přeložení se stalo »ex justis et rationabilibus causis legitime«. Cod. dipl. Mor. XI 467. V papežské listině stvrzovací z r 1397 se vede za důvod »cum ipsa domus Rubi B. M. secundum ordinis carth. consuetudinem fundata seu locata non esset.« l. c XII. 383. — Markr. Jošt píše r. 1406, že biskup Albert své předsevzetí stran kláštera v Tržku inhabilitate loci partim et partim bonorum temporalium penuria morte inopinata praeventus non poterat consummare, L. c. III. 437. V čem pozůstávala tato inhabilitas loci, vyjádřuje litomyšelský biskup Jan roku 1381 slovy, že Albert, předchůdce jeho, »suo dumtaxat nomine et — quod reprehensibile videtur — propria auctoritate et penitus sine consensu suae litom. ecclae capituli fundavit monasterium Rubi B. M. in fundo sui episcopatus imo ad mensam episcopalem spectante.« L. c. XI. 190. Příčiny halené tu všady závojem všeobecného rčení udává dějepisec řádu *Lefebre* průzračněji slovy, že klášter z Tržku byl přeložen na Moravu za jedno proto, že dosavadní místo vidělo se býti nevhodné, a za druhé proto, že průtahem deskového vkladu — »ob moram inscriptionis tabulis Moraviae« — bratří klášterní odkázaní pouze na české zboží, trpěli nouzi. *Gerhardi Lefebre* Moravia monastica Tom. IV. p. 34 v zem. arch. brněn. pod č. 900. Podle všeho markr. Jošt, jenž v červnu roku 1380 byl udělil souhlas k darování vsí moravských od † biskupa Alberta a nařídil vklad deskový při prvním nastávajícím sněmu Cod. dipl. Mor. XI. 176, odvolal později — jak vysvítá z poznámky Desk. zem. olom. AII č. 7 — nátlakem ne-li stavů moravských vůbec, tož jistotně dědice † Albertova Petra ze Šternberka svůj souhlas k deskovému zápisu. Výsledkem kompromisního jednání bylo, že darované statky se vtělí řádu, když kartouze usadí se na Moravě. Vidouc nezbytí jeneralní kapitula řádu zjednala si povolení olom. bisk. Petra přesídlit v jeho diecesi l. c. XI. 423 a nařídila roku 1387, aby kartouze tržecká byla přenesena k Dolanům. Historia carth. olom. Arch. zem. brněn. č. 675. Dle rozkazu stalo se během téhož a následujícího léta skutečně, načež při sněmu tříkrálovém roku 1389 vloženo s osobním souhlasem markr. Joštovým nadační zboží moravské řádu do zemských desk. Desky zem. olom. VI. č. 2. Tak asi dlužno doplnit, co píše *Zd. Nejedlý*, Dějiny města Litomyšle, p. 186. 187. Štěpán byl převorem kartouze dolanské hned roku 1388, nikoli teprve po roce 1400, jak píše Nejedlý l. c. p. 283.

[2]) Cod. dipl. Mor. XI. 88. 434. 466.

markrabí Mikuláši Moravovi z Otaslavic na Brníčku do života,[1]) tak že nyní i tato ves úplně náležela klášteru, třeba že vzhledem k obojímu dvoru nikoli nesporně, jak se ukázalo později.

Farářem v Moravičanech byl kněz Jakub, jenž roku 1377 dal se na vysokém učení pražském zapsati jakožto posluchač práv,[2]) a v lednu roku 1381 stal se na rozkaz papežův kanovníkem olomuckým.[3]) Otec jeho Jakoubek ze Želetic ženil se roku 1368 poznovu s Kačnou vdovou po Marešovi Holém ze Žadlovic,[4]) ale neusedl na jejím dvoře ve Zvolce maje lány jakési v Moravičanech, po nichž psal se druhý syn jeho Záviše.[5]) S tímto bratrem jsa v nedílu, koupil kněz Jakub roku 1386 ves Polom a svobodný dvůr, dva podsedky, osm lánů poplatných a kostelní podací v Bohuslavicích, kamž přesídlil Záviše z Moravičan[6]) a zemřel tam bratra poděďiv. Veškeré zboží bohuslavské přešlo pak roku 1397 deskovým zápisem jako dar kněze Jakuba v ruce příbuzných.[7]) Možná, že stalo se to následkem závěti a kněz Jakub bezpochyby tehda již nebyl na živě.[8])

---

[1]) l. c. XII. 81. — XI. 300. 301.

[2]) Monum. histor. univers. Carolo teut. II. 1. p. 32 »Jacobus de Moravisano.«

[3]) Kapitolní arch. v Olom. Codex E. I. 24. fol. 47. Nebyl z Pěnčína, jak chce *Volný*, Círk. Top. Olom. IV. 34 omylem dle Desk. zem. olom. IV. č. 173, ani synem Zdislava ze Lhoty, jak uvádí *Pinkava*, Okres litovelský ve Vlastivědě p. 142 omylem dle Desk zem. olom. VI. č. 559. a VII. č. 75.

[4]) l. c. I. č. 1102.

[5]) Po Moravičanech psali se oné doby: roku 1381 bratří Matěj a Mikuláš, kteří koupili půldruha lánu v Tupcích Desky zem. olom. IV. č. 173. — Roku 1367 Beneš z Moravičan držel se svými syny Adamem, Bohuší a Hanušem manské zboží blíže vsi Dobelic u Krumlova jakož i vsi Rybník a Hostěradice Cod. dipl. Mor. XI. 395. 411. — Roku 1397 převzal Pecha z Moravičan od biskupa poplužní dvůr před Blanskem jako manství l. c XII. 334. — Roku 1404 panoše Václav z Moravičan byl ve službách kláštera dolanského l. c. XIII. 360. — V letech 1441—1456 byl olom. kanovníkem Martin z Moravičan. Archiv český VI. 499. 501. Arcib. archiv v Kroměříži sub O. I. a. 8.

Jakoubek ze Zeletic 1368
m. Kačna ze Žadlovic

Jakub 1377—1397 farář moravičanský	Záviše 1386 † 1391 m. Eliška z Červ. Lhoty.	dcera 13:6 m. Jakub z Chválkovic. Buď on sám nebo syn jeho píše se 1397 z Bohuslavic; chotí jeho 1412 Zdena.

[6]) Desky zem. olom. IV. č. 764. V. č. 43.

[7]) l. c. VI. č. 559.

[8]) Opr. dotyčný údaj Volného Círk. Top. olom. IV. 34[4].

Když uprázdněné smrtí kněze Jakuba moravičanské obročí se mělo znova obsadit, rozpředl se spor o právo patronátní. Byltě si právo to vymínil nebožtík zakladatel tržeckého kláštera biskup litomyšelský Albert ze Sternberka. Odevzdávaje roku 1379 v den sv. Václava klášteru koupené vsi moravské v plné užívání, nechal si výslovně v Moravičanech podací právo kostelní s jedním podsedkem.[1]) Uznal to i nástupce jeho na stolci biskupském markrabě Jan Soběslav dokládaje, že zesnulý nechal si podací právo jen pro svoji osobu, smrtí jeho pak že ono přešlo na konvent kartouzský.[2]) Ale dědic Albertův Petr ze Šternberka, jenž byl hlavní příčinou, že nadační statky nové kartouzy nebyly řádu tak dlouho vtěleny, činil dědičné nároky nejen na ochranné právo nad veškerým zbožím klášterním, nýbrž i na podací ke kostelu dolanskému i moravičanskému a dal si roku 1389 obojí to právo vložit do zemských desk.[3]) Ochrannému právu se kartuziané dle zemských obyčejů podrobili,[4]) podací právo v Moravičanech považovali za své. Leč vladař panství šternberského — buďto Petr, jenž umřel v červenci roku 1397[5]) anebo dědicové jeho — nedbajíce námitek konventu podali na uprázdněnou v letech 1397 faru moravičanskou jeneralního vikáře v Litomyšli Jakuba Buška.[6]) Naproti tomu vymohl dolanský převor Štěpán svolení markraběte, kapituly a jistotně též jednoho z dědiců šternberských,[7]) aby moravičanská fara byla přivtělena řádu v ten způsob, že by podací právo měli převor s konventem.

Aby se nemuselo čekat, až se obročí kdysi uprázdní, bylo k právnímu provedení této záležitosti třeba též souhlasu nového faráře; ten ho však nedal. Tak mezi ním a kartouzí povstaly mrzutosti, rozepře,

[1]) Cod. dipl. Mor. XI. 148. 150.

[2]) List ze dne 8. ledna roku 1381 v Cod. dipl. Mor. XI. 190. — *Volný*, Mähren V. 252 má chybné datum 1391. V Círk. Top. olom. IV. 34 je rok správný, ale nesprávně udáno, že biskup Albert zanechal řádu patron. právo »letztwillig«.

[3]) Desky zem. olom. VI. č. 2. — Sem patří, co *Volný*, Círk. Top. olom. IV. 34 uvádí nedopatřením k roku 1379, že Petr ze Šternberka dal kostelu moravičanskému vtělit jeden podsedek; nikoliv, nýbrž ponechal si tam jeden podsedek na uznání práva patronátního, jak výslovně stojí v zápise.

[4]) Mluví se o něm roku 1395 Cod. dipl. Mor. XII. 223.

[5]) *Berger*, Geschichte der Stadt Bärn, p. 13.

[6]) Codex dipl. Mor. XII. 337.

[7]) V notářském spise dto 21. července roku 1406 se praví, že »incorporatio, ecclesiae moravič. dudum de persuasu et consensu capituli olomuc. coepta fuit« a že Jošt markrabě »et alii quorum interest« consenserunt. Cod. dipl. Mor. XIII. 473. Byla to bezpochyby vdova po zesnulém Petrovi, kněžna Anna ze Šternberka.

ba i soudy, jejichž průběhem byl spálen nadační dvůr kostela.[1]) Konečně přičiněním litomyšelského biskupa Jana Železného došlo dne 8. dubna roku 1400 v klášteře landskronském ku smírnému porovnání a smlouvě, dle níž farář Jakub Bušek byl povinen od 1. května téhož roku vzdáti se obročí a podporovat jeho přivtělení ve prospěch řádu, převor pak s konventem zavázali se platit knězi Buškovi do smrti ročně po 20 hřivnách počna rokem smlouvy od sv. Havla.[2]) Nicméně však přivtělení fary se nestalo skutkem jednak vinou války občanské, jež právě zuřila,[3]) jednak proto, že panství šternberské nemělo ještě pokojného držitele a bylo v soudech. Přeli se o ně právní majitelé Petr z Kravař na Plumlově a Marquart Veselský ze Šternberka s dědicem zesnulé kněžny Anny Lackem z Kravař.[4]) Ten vládl panstvím od roku 1401[5]) a po smrti officiala kněze Jakuba Buška, jenž téhož roku byl nebožtíkem,[6]) propůjčil moravičanské obročí olomuckému kanovníku mistru Janovi ze Slavonic. Leč i Petr z Kravař s pánem Veselským podali do Moravičan svého vlastního kněze a po něm zas jiného.[7]) Duchovní správa v Moravičanech za takových okolností místních a rozháraných poměrů v zemi vypadala smutně. Farář Jakub Bušek jsa vázán svým úřadem na biskupský dvůr v Litomyšli stejně jako kanovník mistr Jan ze Slavonic, jenž od roku 1403 byl jeneralním vikářem a biskupským kancléřem v Olomouci,[8]) nesídleli při kostele osobně, nýbrž měli tam místo sebe buď zástupce nebo nájemníky. Těch se v krátké

[1]) Curia dotalis ecclesiae — rozdílný od poplužního dvoru, jenž v Moravičanech patřil kartuzianům, i od podsedku »curticula«, jenž náležel k panství šternberskému.

[2]) Cod. dipl. Mor. XIII. 31. — Biskup Jan z Liomtyšle smlouvu nepotvrzoval, jak míní *Nejedlý* l. c. p. 187, nýbrž byl pouze prvním z rozhodčích »et amicabiles compositores.«

[3]) »Propter guerras et pessima oppressionum et spoliorum tempora.« Sem asi náleží, co uvádí dle jmenovaného svědka z Cod. dipl. Mor. XII. 95 *Dvořák*, Dějiny Moravy I. p. 236. Podobně popisuje ony doby markr. Jošt v listě 28. července roku 1404. — Cod. dipl. Mor. XIII. 330. Ještě v podzim roku 1404 omlouvá biskupský man své nestání k soudu »propter gwerras.« *Lechner* l. c. II. 217.

[4]) Cod. dipl. Mor. XII. 347. — Půh. I. 146. 208.

[5]) l. c. I. 159.

[6]) Dne 26. listopadu roku 1401 byl biskupským officialem v Litomyšli Mikuláš Kakabus Cod. dipl. Mor. XII. 160, z čehož možno souditi na smrt předešlého.

[7]) O tom listina níže citovaná z roku 1406, že »quidam barones tyranni potentes tempore vacationis semel et bis non praesentaverunt sed intruserunt suos capellanos.« Výraz »tyranni« svědčí, že kartuziané pokládali Lacka z Kravař za právního dědice, ač jím skutečně nebyl.

[8]) Cod. dipl. Mor. XV. 369. po Smilovi z Vicova, *Richter*, Episc. olom. series p. 135

době vystřídalo několik. K tomu farář a po něm druhý, jenž byl pokládán za vetřelce a také chtěl míti podíl na obročních příjmech byť i násilím.[1]) O nich o všech zaznamenala současná paměť, že nezáleželo tak na ovcích, jako více na vlně a výdělku, že z domu farního se stala peleš lotrovská, odkudž po drahné časy čeleď prováděla loupeže, útisky poddaných a násilí, o škody pak tím způsobené že míval nesnáze a soudy řád kartuziansky.

Lepe bylo teprve, když roku 1405 pominuly válečné rozbroje. Kartuziané dolanští, kteří dosud bydleli v prozatímních cellách, zakládali tehdy novou klášterní budovu. K zamezeni sporů pro budoucno dal si řád v lednu následujícího roku markrabětem znova potvrdit dosavadní nadání a statky,[2]) k nimž před osmi lety byli za 600 hřiven přikoupili od Heralta Loučanského z Kunstatu ves Loučany[3]) a loni obdrželi od markraběcích bratří lesy zbořeného hradu Tepence a ves Jivovou s dvorem v Haňovicích.[4]) Podací právo kostela moravičanského bylo řádu výslovně přiřčeno.[5]) O poslední nutný souhlas ku přivtělení fary ve prospěch řádu dohodl se převor Štěpan s farářem dne 21. července roku 1406. Mistr Jan ze Slavonic, jenž tou dobou již nezastával úřadu biskupského vikáře a kancléře,[6]) za to však s kanonikátem olomuckým držel též kanovnickou stallu v Kroměříži, svolil písemně, aby kostel moravičanský byl řádu přivtělen, podržel však obročí na dále, jelikož kněží kartuzianští dle řádových stanov nesměli vykonávat duchovní správy.[7])

V témže roce 1406 zemřel búzovský pán Heralt z Kunina města. Nabyv počátkem nového století od markrabí Jošta statku Bílovic a vsi Chornic,[8]) stal se v letech 1404 držitelem panství bechyňského,

[1]) Listina z r. 1406 je nazývá »pacis fratrum (sc. carthuzianorum) turbatores.«

[2]) Cod. dipl. Mor. XIII. 437—440

[3]) l. c. XII. 413. Kupní smlouva o Loučany z roku 1398 dosud netištěná v zámeckém archivě chudobinském (*Volný*, Mähren V. 229). Ves kupuje »převor a konvent Božího domu, ježto slove žleb Jozafat kartuzského zákona v Dolanech k věrným rukám urozené paní Anny, vdovy někdy pana Petra ze Šternberka, a pánů Marquarta ze Šternberka řečeného z Veselí, Lacka z Kravař řečeného z Helfenštejna a Petra z Kravař řečeného z Plumlova«, z čehož vysvítá, že dědictví šterberské nebylo té doby, ještě sporné. Další jednání s Loučany Cod. dipl. Mor. XII. 447. Desky zem. olom. VII. č. 5.

[4]) Darovací list. ze dne 24. ledna roku 1405. Cod. dipl. Mor. XIII. 377.

[5]) Desky zem. olom. VII. č. 7.

[6]) 8. dubna roku 1406 byl už vikářem Vilém Kortelange. Cod. dipl. Mor. XIII. 446.

[7]) l. c. XIII. 473 »quia soli, id est in personis propriis ecclesias parochiales non possunt nec debent regere corporali residentia.«

[8]) Roku 1400. Archiv český XIV. 543. — Roku 1403 ve veliký čtvrtek před velkonocí vystavuje list třebovskému fojtu Niklasovi. Arch. města Mor. Třebové.

kdež někdy sídlíval.[1]) Míval odtud v poslední době časté potyčky se stranou krále Václava, za něhož kdysi byl ručil svou pečetí a král ji opominul vyvadit.[2]) Nejsa v té příčině spokojen s výpovědí volených rozsudí, dobyl Heralt mladší, syn jeho, v únoru roku 1406 královského města Vodňan, pobral velikou loupež a zjímal měšťany.[3]) Měl za to jako zhoubce zemský se dostavit k soudu.[4]) Konečně král s ním učinil narovnání, k němuž se 21. května z vůle panovníkovy přiznali také Pražané zápisem Heraltovi mladšímu i staršímu, že s nimi vstupují u věčný mír a předešlého záští proti králi že jim nebudou zlým vzpomínati.[5]) To jest poslední paměť o panu Heraltovi živém. Dne 11. prosince byl už mrtev.[6]) V lednu před tím zasedal naposledy na sněmu v Brně a v Olomouci, kdež byl markraběcím poslem v několikeré deskové záležitosti. Od Jošta bylo mu tam tehdy vloženo panství malenovské.[7]) Při deskách brněnských zastával od roku 1398 do smrti úřad nejvyššího komorníka.[8]) Svazek zemských desk z oněch časů jest ozdoben rodinným znakem jeho.[9]) Pro zásluhy směl užívat pečeti zlepšené dvěma korunami.[10]) Jakožto vyšší úředník zemský pečetil v červeném vosku.[11]) Nejen panovník, nýbrž i v zemi všeobecně lnulo se k němu s nezvyklou důvěrou. Četné jsou případy, kdy ustanoven byl v závětech poručníkem sirotkův a pozůstalostí nebo při smluvách svatebních jistcem věna nebo rozhodčím ve věcech sporných.[12]) Zemřel

---

[1]) Cod. dipl. Mor. XV. 369. — Archiv český XIV. 544.

[2]) Cod. dipl. Mor. XIII. 399.

[3]) *Palacký*, Dějiny VI. 277. Že to byl Heralt mladší, *Höfler*, Geschichtsschreiber der hussit. Bewegung. Fontes rerum austr. I. 2. sv. Chronicon viennense p. 2. Cfr. *Tomek*, Děje Prahy, III. 423. 424.

[4]) Archiv český II. 364. 365.

[5]) Cod. dipl. Mor. XIII. 461.

[6]) Půh. I. 189.

[7]) Desky zem. olom. VII. č. 74.

[8]) Cod. dipl. Mor. XII. 419.

[9]) Viz přílohu k VIII. knize desk zem. brněn. cúdy.

[10]) Pečeť z listu dto 25. července roku 1403. Cod. dipl. mor. XV. 369. Srv. *Koldř*, Českomor. heraldika I. 88.

[11]) Srv. Cod. dipl. Mor. XI. 462.

[12]) Z mnohých případů jen zápis Viléma z Pernštýna, jenž roku 1390 ustanovuje p. Heralta poručníkem pozůstalosti, proto že mu jako »speciali amico« zvlášť důvěřuje, Desky zem. Olom. VII. č. 859 je vzhledem k tehdejšímu slohu cosi neobyčejného. Syn jeho Heralt je sirotčím poručníkem zaznamenán jednou toliko. Desky zem. brněn. IX. č. 216.

dosti nepředvídaně a poměrně nestarý ve věku neplných 60 let a byl pochován bezpochyby v klášteře žďárském, kdež byla rodinná hrobka Kunstatů moravských. S manželkou Jitkou neznámého původu měl čtyři dcery a tři syny: Bočka, jenž ho předemřel po roce 1398, Heralta a Jiříka. (O. p.)

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.[1]

Napsal Dr. Josef Malota. (Č. d.)

Obnova svazku státního Moravy s Čechami.

Otázka příslušnosti Moravy k Čechám v době Boleslavů. — Zakládací listina biskupství pražského. — Získávání Moravy Břetislavem. — Neurčitost a vyhránění poměru v knížectví česko-moravské. — Systém údělový.

Na počátku 10. století základy prvého státního útvaru v našich zemích byly vnější silou rozmetány; na stavbě přestalo se pracovati... Jest otázka, na jak dlouho —, kým byl opět prvý kámen položen, a v kterém — zda v původním směru — dále se budovalo?

V letech 903—907 mizí říše Mojmírovců na jedno století s jeviště dějinných záznamů. Co stalo se s ní ve skutečnosti, lze jenom dohadovati. Pravděpodobně byla uvržena pod jho maďarské, a jen její západní kraje — dle Palackého — připadly k Čechám.[2]) Jakého způsobu bylo maďarské panství na Moravě, zda byla zde knížata vlastní krve a p.,

---

[1]) V čís. 6. str. 470. pozn. 1. mezi »871« a »pag.« vlož »ap. Pertz« — str. 472. 3. ř. shora místo »zde« polož »zda«; 13. ř. shora místo (»samostatná církevní organisace«) polož (»přijetí křestu z východu«) — str. 473. pozn. 1. mezi »895« a »pag.« vlož »ap. Pertz«.

[2]) Děj. nár. čes. I. 171. (III. vyd.)

ničeho se nedovídáme; jest dokonce sporno, kdy Morava z područí Maďarů se vyprostila.

K bezprostředním následkům vítězství Oty I. nad Maďary v bitvě u Augsburku (955) počítalo se v starší historické literatuře také povalení maďarského panství na Moravě. Boleslav I. (pan. — 967), jenž prý ještě v jedné pohraniční šarvátce Maďarům porážku způsobil a vůdce jich Lehéla zajal, dobyl hned na to celé staré Moravy a připojil ji k Čechám.

Palacký praví doslovně: „Že Boleslav I. i po dobytém roku 955 nad Maďary vítězství neodpočíval, ale v dalším s nimi boji prospěchu svého hledal, o tom ačkoliv historie mlčí, však přece nelze pochybovati. Odjalť jim zajisté netoliko dnešní Moravu, pokud ještě byla v moci jejich, ale i celou východní částku někdejší říše Svatoplukovy, dnešní Slovensko mezi Dunajem a Tatrami až po horu Matru.“ [1])

Že by Boleslav mečem Moravy dobyl, nemáme nejmenší přímé zprávy; to Palacký sám doznává. Smíme se domnívati, že by naše letopisy události významu tak neobyčejného pominuly mlčením?... Avšak Palacký měl jiný a vážný důvod pro tuto domněnku: potvrzuje ji tak zvaná zakládací listina biskupství pražského z roku 1086, v níž, ač ne dosti přesně a srozumitelně, vymezují se hranice pražské diecése a v ně zahrnuta je také Morava.[2])

...V nové době pozorujeme, že hranice duchovní správy přimykají se k rozdělení politickému; i jest na snadě domněnka, že tomu bylo tak i ve středověku: tedy obvod diecése pražské, jak jej známe ze zakládací listiny, představoval by nám vlastně (politickou) hranici říše Boleslavovy.

Ale tento soud není tak jistý, aby nevzbuzoval pochybnosti:

[1]) Děj. nár. čes. I. 247.

[2]) Zakládací listina biskupství pražského tištěna nejnověji u Friedricha Cod. dipl. I. 94 Existuje ve dvou opisech; jeden zachoval se v Mnichově, druhý v kronice Kosmově lib. II. cap. 37. Východní hranice nového biskupství se v ní takto popisují: »Inde ad orientem hos fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir cum Gracouua civitate provintiaque, cui Uuag nomen est, cum omnibus regionibus ad predictam urbem pertinentibus, quę Gracouua est. Inde Ungrorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Triti, dilatata procedit. Deinde in ea parte, quę meridiem respicit, addita regione Morowia usque ad flumen, cui nomen est Wag, est ad mediam silvam, cui nomen est Mŏre, et eiusdem montis eadem parrochia tendit, qua Bauuaria limitatur.« Mŏre (Moure) vykládal Palacký na Matru v sev. Uhrách. Kalousek vrátil se k pravděpodobnějšímu výkladu Dobnerovu a H. Jirečkovu, že Moure znamená Mailberg v Dol. Rakousích. Stejné jest i místní určení Friedrichovo v Cod dipl. (Montes ap. Mailbežg in Austria Inferiore, a Flumine Bulka meridiem versus.)

a) máme listině z roku 1086 vůbec věřiti? Je to listina diplomaticky spolehlivá?

b) máme jí věřiti specielně stran rozsahu pražské diecése?

c) lze moderní pozorování o shodě hranic církevních a politických do minulosti přenášeti?

d) nemluví jiný pramen v opačném smyslu?

Budou-li odpovědi na tyto otázky kladné, lze listině z roku 1086 věřiti a lze tedy připojení Moravy k Čechám klásti do doby Boleslavů (do doby před založení biskupství pražského jako terminus ad quem; terminus a quo byla by pravdépodobně bitva u Augsburku roku 955).

Palacký tak učinil. Tomek přidržel se plně Palackého.[1]) Dudík mínil, že Morava po vítězství roku 955 volněji dýchala a postavila se z největší části — avšak jako samostatná provincie — pod vedení českých vévod.[2]) Rovněž Kalousek si tyto otázky zodpověděl kladně a pokládá za jisté, že roku 955 Morava byla připojena k Čechám.[3])

Bretholz stojí na stanovisku, že Moravy dobyl pro Čechy teprve Břetislav, syn Oldřichův.[4]) Totéž mínění před ním vyslovil již Loserth.[5]) Oba opírají se o Kosmu, jehož svědectví jest v této věci velmi závažné a dle něhož byl to Břetislav — první z českých vévod — jenž Moravy dobyl;[6]) je zde tedy pramen, který mluví proti listině z roku 1086. Avšak namítne se nám: vždyť tutéž listinu sám Kosmas v kronice uvádí? Pokus uvésti tyto protivy v soulad vyústí ve trojí možnost:

Buď *a)* výrok Kosmův o dobytí Moravy Břetislavem jest mylný — a to jest méně pravděpodobné,

nebo *b)* listina jest falsum, a Kosmas netušiv toho, listinu do kroniky převzal,

nebo *c)* budeme věřit slovům listiny, že Morava náležela v 10. století k pražské diecési — ale pak nesmíme stotožňovati hranice církevní s hranicemi politickými a musíme říci: ačkoliv Morava

---

[1]) *Tomek W. W.*, Děje království Českého 1891, str. 31.

[2]) Dějiny Moravy 1875.

[3]) České státní právo 1892. Pak »O rozsahu říše české za Boleslava II.«, Sborník Historický I. 1883, str. 1, 97 sq. Nejnověji čteme u *R. Novotného*, že »Boleslav záhy opanoval celou dosud Maďary ovládanou Moravu i se Slovenskem.« České dějiny politické I, 59.

[4]) Dějiny Moravy 1896. Pak »Mähren und das Reich Herzog Boleslavs II.« Arch. f. österr. Gesch. 1895.

[5]) *Loserth*, Kritische Studien zur ältesten Gesch. Böhmens. M. I. Ö. G. IV. Pak »Der Umfang des böhm. Reiches unter Boleslav II.« M. I. Ö. G. 1881.

[6]) Bracizlaus... eam (Moraviam) primus dominio suo subjugavit. Cosmas ad an. 1110.

církevně s Čechami souvisela — politicky k nim nepříslušela. Ke knížectví českému připojil ji teprve Břetislav.

Jiný důsledek není možný.

*

Pekař dokazuje, že předloha[1]) listiny z roku 1086, byla-li, jak Kosmas tvrdí, vskutku Gebhardem v Mohuči ukázána, musí býti padělkem pozdějším, nebo že hranice diecése pražské v listě z roku 1086 nejsou možny v letech 972—975.[2])

— — V dobách Boleslava I. dosáhla sice moc Přemyslovců rozšíření na východ, neboť jiný pramen z let kolem 970 jmenuje Boleslava „králem Pražským Českým a Krakovským",[3]) ale nijak se nezmiňuje, že by byl také „králem Moravským"; k tomu přistupují důvody o panství Slavníkovců v Čechách, jež se prostíralo mezi „Čechami Boleslavů" a „Regnum Moraviae"; dále důvody z listů Pelhřima Pasovského uvedené Bretholzem a zmínky legendy Kristianovy[4]) — to vše vzbuzuje dojem, že Morava k Čechám Boleslavů nepatřila.[5])

Tyto důvody mluví proti hraničním údajům listiny z roku 1086 a mluví tím také proti její historické a diplomatické spolehlivosti. Listina může býti buď falešná celá nebo částečně zpadělána. První možnost není dobře myslitelna — v tom jest téměř všeobecná shoda — avšak správnost jejích hraničních údajů jest více než pochybna; na tomto místě listina zdá se býti interpolovaná . . . Vysvětluje se následovním způsobem:

Založení biskupství moravského (1063) zvířilo těžký spor s pražským biskupem Jaromírem, jenž nechtěl Moravy propustiti ze své správy; a aby nároky své právně podepřel, příslušný odstavec od slov „Inde ad orientem" do listiny vložil a podal císaři v Řezně k potvrzení. — —

A to jest hlavní — že právě ono místo, o něž Palacký i Kalousek se opírali, jest velmi sporné a tudíž i důsledky z něho odvozené

---

[1]) Míní originál, jenž sloužil Kosmovi za »předlohu«.

[2]) *Pekař Jos.*, K sporu o zakládací listinu biskupství pražského. Český časop. hist. X, 45 sq. Podává kritický přehled celé kontroversy s vlastními výsledky.

[3]) *Ibrahim-ibn-Jakub:* Zpráva o zemích slovanských Wattenbach v Geschichtsschreiber der deutsch. Vorzeit.

[4]) *Kristian* praví o Moravě své doby (X st.), že totiž až podnes smutný poskytuje pohled.

[5]) *Pekař* l. c.

postrádají historické jistoty. Nezbývá než vrátiti se k positivnímu výroku Kosmovu, že to byl Břetislav, jenž první Moravu s Čechami spojil.

Jest však ještě druhá řada důvodů, jimiž spolehlivost listiny z roku 1086 uvádí se v pochybnost. Týkají se existence biskupa moravského v 10. století, jiż přívrženci pravosti listiny z r. 1086 popírají. Potkański[1]) však dokazuje opak. Když tedy Morava měla v 10. století vlastního biskupa a tvořila vlastní diecési, nemohla náležeti do svazu diecése pražské; „proto popis hranic v listině z r. 1086 jest padělkem." Ale to vše dle Potkańského nemusí býti důvodem, že Morava v 10. století politicky k Čechám nepříslušela, ba naopak — má to za pravděpodobné. Zde však padá na váhu okolnost, na kterou Pekař první poukazuje: v mohučském listu z roku 976 jest biskup moravský uveden mezi suffragány arcibiskupa mohučského (vedle biskupa pražského). Z toho zdálo by se plynouti, že Morava stála pod vlivem církevní a státní moci západní. Jak a kterak se to stalo, nevíme; nemusíme prý si při tom představovati nutně Moravu celou, nebo Moravu v známých nám hranicích pozdějších. Biskupství pražské — praví dále — bylo snad založeno jen pro knížectví pražské a drželo se jen v jeho rozsahu. Stran politické příslušnosti Moravy možna jest domněnka, že nad její částí nejspíše na jihu a do pozdějších Rakous — vládli Slavníkovci:[2]) v první polovici 11. století stále slyšíme v marce rakouské o sousedství Čech na severu, nikoliv o sousedství Moravy[3])... P. d.)

[1]) *Potkański Karel,* Przywilej z 1086 roku v Kvart. hist. 1903.

[2]) Knížectví Slavníkovců vycházelo ze severovýchodních Čech a v Čechách samých zabíralo celou východní a jižní oblast.

[3]) *Pekař* l. c.

Obrácení sv. Pavla.

Napsal Dr. T. Hudec. (Č. d.

IV.

Jako sv. Pavel sám, tak i současní křesťané, kteří se s ním po jeho obrácení stýkali, byli toho nezvratného přesvědčení, že se jemu při jeho obrácení u Damašku ukázal sám Kristus ve svém oslaveném těle. To jest jasný výsledek rozboru historických pramenů, jež o Pavlově obrácení pojednávají, a pouze úplný nedostatek kritického smyslu nebo naprostá předpojatost může toto faktum popírati nebo uváděti v pochybnost.

Ale odpovídá toto přesvědčení o realním zjevení Kristově také skutečnosti? Při této otázce rozcházejí se cesty kritiky věřící a kritiky racionalistické. Zjevil-li se Kristus sv. Pavlovi skutečně a není-li ono vnitřní přesvědčení apoštola žádným subjektivním klamem, pak nutno připustit nadpřirozené zasáhnutí božské moci do života jeho, pak zjevení Kristovo je faktem nadpřirozeným, vymykajícím se zákonům a příčinnosti přirozeného běhu věcí, slovem je zázrakem. Zázraku a nadpřirozena pak kritika racionalistická a priori nepřipouští; nemůže tedy důsledně připustit ani realnosti zjevení Kristova, neboť tím by odporovala svým vlastním zásadám a předpokladům. Následkem toho jsou stoupenci její nuceni ohlížet se po jiném výkladu, jímž by událost damašskou vysvětlili přirozeně bez jakéhokoliv zakročení vyšší, nadpřirozené moci.

Jest patrno, že nejsou to důvody historické, nýbrž dogmatické, či lépe řečeno, filosofické předpoklady, jež nedopouštějí moderní kritice vysvětlovat obrácení Pavlovo tak, jak si je vysvětloval sv. Pavel sám, jak mu rozuměli jeho známí a současní křesťané a jak konečně je vysvětlují věřící učenci všech časů. Tím ovšem staví se kritika proti svědectví historických pramenův a musí je usvědčovati ze lži nebo z bludu. To pak není nikterak úkolem lehkým.

Je zásadou historické kritiky, že dějinný pramen, jsou-li tu všechny podmínky věrohodnosti, tak dlouho nutno považovati za spolehlivý a tak dlouho není dovoleno ustoupit od jeho svědectví, dokud není nade vši pochybnost dokázána nesprávnost jeho tvrzení. I u historických pramenů platí právní zásada, že melior est conditio possidentis. Při obrácení sv. Pavla máme však dokonce prameny dva — Skutky Apoštolské a Pavlovy listy — z nichž jeden pochází od hlavní osobnosti události, o kterou se jedná. O upřímnosti a pravdomluvnosti obou pramenů

není nejmenší pochybnosti. A za oběma prameny stojí celá prvotní církev, stojí současníci sv. Pavla a sv. Lukáše, stojí celá starokřesťanská tradice, která vylučuje možnost úmyslného klamu nebo bludu u pisatele Skutkův Apoštolských nebo Pavlových listů.

Poněvadž dle racionalistické kritiky zázrak sám v sobě jest nemožným, tedy nemůže býti dokázán nebo dosvědčen také žádným historickým pramenem, byť se tento zdál na pohled sebe spolehlivějším a pravdomluvnějším. Při každém důkazu, který vedeme proti protivníkovi, je potřeba, abychom se s ním shodli především na společných předpokladech, ze kterých při důkazu vycházíme. Podobně kdybychom chtěli kritika racionalistického přesvědčit o realnosti zjevení Kristova, musili bychom jemu nejprve dokázat možnost zázraku vůbec.

Pokud však zmíněná kritika zásadně nepřipouští možnosti zázraku, tu celý úkol exegese a apologetiky vzhledem na obrácení sv. Pavla spočívá v tom, bychom dokázali nemožnost a vnitřní odpor všech výkladův a theorií, jimiž se pokoušejí racionalisté přirozeným způsobem zjevení Páně u Damašku objasniti a vyložiti. Důkaz takový ovšem racionalistu přesvědčí nanejvýše o tom, že dosavadní theorie kritiky nevyhovují nebo jsou nesprávné. Pro toho, kdo možnost zázraku a jsoucnost nadpřirozena připouští, takový negativní důkaz však zároveň jest důkazem, že jedině správný a jedině možný výklad obrácení sv. Pavla jest onen, který předpokládá objektivní skutečnost zjevení Kristova.

Všechny theorie, jež vykládají racionalisticky obrácení sv. Pavla, vysvětlují je psychologicky, to jest považují je za událost čistě duševní, kterou sv. Pavel mylně považoval za něco objektivně realního. Nežli proto přistoupíme k rozboru a vyvrácení těchto psychologických theorií, je třeba, abychom si se svého stanoviska blíže objasnili psychologické předpoklady a psychologický průběh, jaký se odehrál v duši sv. Pavla při jeho obrácení.

Obrácení sv. Pavla je především a na prvním místě dílem milosti Boží. Milost Boží to byla, jež změnila a přetvořila Pavla v jiného člověka. Bylo by však mylným se domnívat, že tehdy u Damašku tato milost poprvé a najednou zasáhla do duševního života Pavlova a že takořka mechanicky v okamžiku přeměnila všechny názory a myšlenky Pavlovy bez jeho vůle a bez jakéhokoliv spolupůsobení s jeho strany. Že Pavlovi tehdy bylo učiněno takové „psychologické násilí“, nikdo netvrdí a tvrzení takové by také odporovalo správnému pojmu o působení a účinku nadpřirozené milosti.

Jako Bůh sv. Pavla ze života matky již určil za svou vyvolenou nádobu, tak i Jeho milost hned od útlého věku vedla a vychovávala jej za budoucího apoštola národů. Bylo to tajemné vedení, které řídilo duševní vývoj Pavlův oním směrem, kterým chtěl Bůh. A síla tohoto vedení jeví se tím podivuhodnější, že Pavel si nikterak nebyl vědom cíle, k němuž jej Boží milost bez násilí, ale přece jen mocně pudila, ba že sám k cíli onomu zpěčoval se kráčeti. Síla milosti Boží tehdy však nejvíce vynikne, když i odporu a poblouzení člověka dovede dáti takový směr, aby jej přivedla tam, kam dle úradku Božího jej přivésti má. A tak tomu bylo i u sv. Pavla.

Před zjevením Kristovým u Damašku byl sv. Pavel dosavadním vlivem a působením milosti Boží psychologicky na své obrácení připraven. Připraven byl ovšem nikoliv tak, jak vykládají ony theorie kritiky, že totiž obrácení Pavlovo bylo toliko vrcholem a závěrem jeho dosavadního psychologického vývoje a že bylo přirozeným důsledkem různých psychologických vlivů působících v jeho nitru. Připraven byl psychologicky sv. Pavel potud, pokud jeho duševní vývoj se nalezal v takovém stadiu, kdy nadpřirozené zasáhnutí milosti Boží jistě se mělo setkati s úspěchem a kdy se nedalo očekávati, že by tomuto hlasu a vyzvání milosti Boží postavil se na odpor. Duše sv. Pavla před Damaškem podobala se kypré a zorané půdě, takže símě milosti, jež do ní zapadlo, ihned vzklíčilo a zapustilo kořeny. Bez onoho mimořádného a zázračného zasáhnutí milosti Boží nebyl by Pavel nikdy dospěl sám přirozeným psychologickým rozvojem k tomu, aby uvěřil v Krista. Na druhé straně však působení milosti Boží, jíž byl Pavel obrácen, nepodobalo se blesku z čista jasna, nýbrž bylo v duši jeho připraveno a přichystáno, takže Pavel, když uslyšel hlas oslaveného Krista a když současně duši jeho zazněl hlas Jeho milosti, ihned celý s tělem i duší, se všemi silami a schopnostmi postavil se do Jeho služeb.

Působení milosti v srdci člověka jest, jako všechno božské a nadpřirozené, tajemným faktem, který se dá konstatovat a který poznáváme z jeho účinku, kterého však plně pochopit a vysvětlit nemůžeme. Těžko lidským rozumem představit si onen vliv milosti, jež ponechávajíc plnou svobodu lidské vůli přec jen ji řídí a vede k vytčenému cíli. Spolupůsobení oněch dvou složek, svobodné vůle a milosti, jest a zůstane pro nás vždy záhadou, protože tu do psychologického vnitřního života zasahuje nadpřirozená moc, která nepodléhá určitým zákonům řídícím duševní život člověka a nedá se jimi také vymeziti.

Pokusíme-li se však přece aspoň naznačiti prostředky, jimiž Bůh připravoval a vedl duševní život sv. Pavla k jeho obrácení, tu třeba na prvním místě vytknout ušlechtilou a hluboce nábožensky založenou povahu, které se Pavlovi od Boha dostalo. Byla to povaha, jež Pavla předurčovala k velikým činům, povaha plná nadšení a zanícení pro pravdu a dobro, a povaha, jež všemi silami, celou energií též spěje za tím, co jako pravdu a dobro byla poznala. Povaha to, jež nezná polovičatosti a kompromisů, která však, co koná, koná úplně a cele. Povahy, jako byla Pavlova, jsou schopny právě tak velkých bludů jako vznešených činů, nikdy však neřídí se nízkými pohnutkami nebo podlými motivy, nýbrž pouze a jedině ideálem, ku kterému je upřena všechna jejich snaha. Nejčistší idealismus spojený s obdivuhodnou energií neustupující a nestrachující se před ničím, toť ony dva nejvýznačnější rysy povahy, kterou sv. Pavel byl obdařen od svého narození od Boha, jistě ne bez zřetele k jeho budoucímu určení.

Dalším prostředkem, kterého použil Bůh — užívající lidských a přirozených prostředků k dosažení cílů nadpřirozených — jako přípravy k Pavlovu obrácení, bylo vychování jeho. Sv. Pavel narodil se v Tarsu z rodiny přísně náboženské, jež pocházela z kmene Benjaminova a svědomitě se řídila podáními farisejskými. Židé v diaspoře namnoze podléhali vlivu řecké kultury a stávali se lhostejnými k náboženským a rituelním předpisům Zákona. Zákona přidržovali se tito hellenisovaní židé jen proto, poněvadž byl výrazem a projevem jejich národní židovské individuality, jinak však řečí a smýšlením nelišili se mnoho od svého řeckého okolí. Takovým však nebylo prostředí, v němž se Pavel narodil a v němž strávil první léta svého mládí. Fariseové vznikli právě reakcí proti hellenismu a proti náboženské lhostejnosti s ním se šířící; můžeme tedy vším právem míti za to, že i v rodině Pavlově vládl náboženský duch, jímž se vyznačovali fariseové. Bůh a Zákon Jeho, toť byly dvě pravdy, jež Pavel vsál hned s mlékem mateřským, a jež tvořily takořka ovzduší, v němž od narození žil a dýchal. Bůh a Zákon byly dva základní kameny, na nichž se hned od počátku rozvíjel celý duševní život Pavlův. Bůh a Zákon Jeho byli zároveň Pavlovi ideálem, k němuž spěl a který se snažil ve svém životě uskutečniti.

Mluvívá se často o tom, že Pavel ve svém rodišti v Tarsu seznámil se blíže s řeckou vzdělaností a literaturou, a na důkaz uvádívá se těch několik citátů z řeckých autorů, jež v listech jeho se vyskytují. Vlastní vzdělání a vychování Pavlovo ubíralo se hned od po-

čátku v duchu čistě židovském. Naučil se ovšem sv. Pavel v Tarsu řecky a známost řeckého jazyka jistě byla také jednou z okolností, jež jej měly dle vůle Boží uzpůsobit za apoštola národů v římském imperiu. Ani okolí řecké, nádherné stavby, jimiž se Tarsus vyznačoval, řecké vědy a umění, jež tam kvetly, nezůstaly bez nějakého vlivu na vnímavého ducha hochova. Ale byl to vliv čistě vnější, který ani v nejmenším nepronikl do srdce a do duše Pavlovy. Sv. Pavel byl hned od počátku a také vždy zůstal smýšlením a cítěním, názory a ideami plnokrevným židem.

Jistě také sv. Pavel nenavštěvoval škol řeckých rhetorů a filosofů a neprodělal onoho vzdělavacího kursu, který byl tehdy obvyklým u Řeků a hellenistických židů. Nejen výchov, nýbrž i vzdělání jeho bylo hned od počátku čistě židovské. Důkazem toho jsou nám jeho listy. Řečtina jeho listů není ona řeč, jíž se učilo tehdy v řeckých školách a s jakou se setkáváme u Filona, Josefa Flavia nebo též v listu k Židům. Je to řeč lidová, jež se o předpisy gramatiky a rhetoriky, o stavbu period a ostatní pravidla nikterak nestará. Sv. Pavel píše řecky a ovládá lidovou řečtinu, ale myslí a cítí jako žid, řecká řeč jest pouze lehkým závojem, kterým pronikají na venek myšlenky a názory opravdového žida. Několik oněch citátů — a není jich mnoho — dá se snadno vysvětliti tím, že je sv. Pavel převzal z citátů užívaných a rozšířených ve všedním hovoru u všech řecky mluvících.
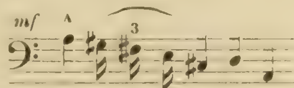
Jest pochopitelno, že ušlechtilá náboženská povaha Pavlova rozvíjela se ve zbožném a čistě židovském prostředí rodinném co nejnadějněji. Z té příčiny asi byl poslán sv. Pavel, a to ještě v mladém věku, do Jerusalema, aby se tam oddal studiu Zákona. Zde ve středu židovské moudrosti a učenosti měl nadaný mladík osvojiti si znalost Zákona a starých podání a měl — to snad rodina jeho očekávala — rozmnožiti počet učených rabbi, na něž každý pravověrný žid byl hrdým. A toho očekávání Pavel též nezklamal. U nohou Gamaliele a ostatních vynikajících učitelů Zákona seznámil se se vší náboženskou moudrostí svého lidu.

(P. d.)

Letnice 1910 v Praze.
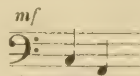
Píše Leoš Janáček.

Peřeje Svatojanské stříkají bílou pěnou. Zdvihly se po deštích neustálých a vzdula se jejich voda o metr nad obyčejnou. Strach sedat do loďky. Jsme první, kteří jarními proudy se neseme odtud. Pražanů tu ještě nebylo. Snese nás loďka?

konejší plavčík.

Stráně omládly; mechu temně zeleného a žlutých květů na nich! Kde skála holá, tam potí se spodní vodou. Hle, jak štíhlý ručej padá s výše. Dlaněma ho zachytíš. Prodírá se teď štěrkem a tratí se v kamení. Jistě mu líto, že neskočil přímo do Vltavy.

Pohodil hlavou plavčík do vrchu

Skála na příč vyvstává; není dalšího rozhledu na chvíli.

ozval se vzadu náš kormidelník. Poohlédl jsem se; žíly a svaly naběhlé; mezi nimi korýtkem splývá nastříkaná voda.

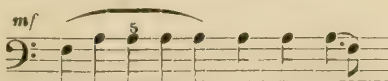
Zádumčivost sedla si mezi nás všechny. V dohledu jsou opět Štěchovice. Už kostel budou mít v brzku.

bude stát.

Vesla hluboko zabírají. Davle na obzoru?
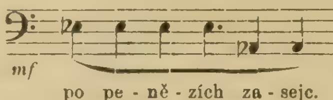
Plavčík:

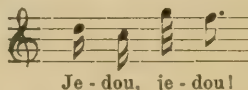
Přistali jsme. Plavčík pan Souček, abychom ho v Praze doporučili. Rádi vyřizujeme.

*

Do vlaku s námi vsedl ještě výletník-živnostník. Hovorný. Práci roznesl nejprv kluk a potom běhal

Inu, jak by se bylo o svátcích žilo bez nich! A zrovna před Prahou, myslím v tunelu pod Vinohrady, ve tmě černé vlak jak by zatarasili; nehnul sebou již hodnou chvíli. V makavé tmě zavěsí se náhle:

Jistě že nám všem vyskočil na tváři úsměv. Vyšli jsme s ním do vymytých ulic pražských.

*

Ulice pražské! Prošel bych vás rád do všech křižovatek.

Za motivky mluvy. Nejsou-li již k omrzení?
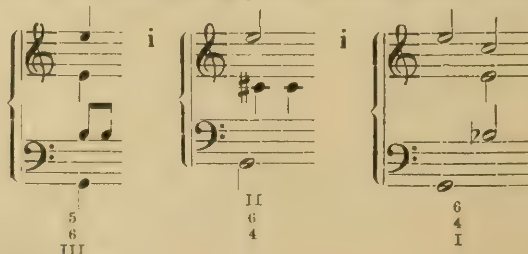
Rád bych tolik jich napsal, co stačí na největší českou knihu, na slovník živé české řeči.

Co z něho bylo by lze všechno vyčísti!

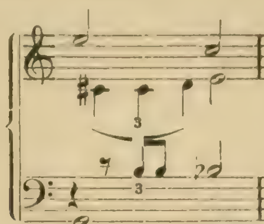
Vím z něho, že jeden a týž je sčasovací zákon v mluvě, ve zpěvu i v písni lidové, ze slov vyplývá plastika rytmická, jež jest obrazem vzrůstu a vývoje myšlenky, a ne ze slova.

Kdož by z příkladů živé knihy nevyčetl náladovou sílu rovných dob, do nichž se vyvalí slovo? Kdož by nebyl přesvědčen, že plastika sčasovací, s toutéž silou náladové příslušnosti tónů rovných délek, působí i v současnosti, harmonicky?

Dejme této první vazbě souzvuků ještě těsnější, t. j. dejme jí i příslušnost těžší-lehčí doby a uslyšíme souzvukem (nuancí výsledného souzvuku) i

Kterak v souhrnném příkladě
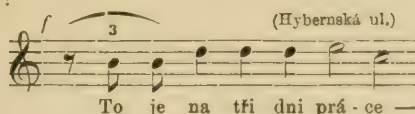

prostupují vytčené harmonické dojmy, kdy první přelétá jen stínem, kdy poslední ztěžka již v mysli spojujeme, t. j. kterak prokmítají III_{6}^{5}, II_{4}^{6} skrz I_{4}^{3}, napoví již pouhá změna tempa.

Ukazovat ještě zvlášť, kterou cestou má kráčet analyse harmonická, jež nezná žádných záhad ani v dílech B. Smetany, R. Wagnera ani Regnera ani R. Strauße? Jsme u formalismu theoretického, ale toho, který čítá vždy a pořád s příčinným oduševněním tvarů.

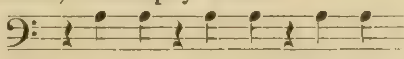
Kdo zabírá se jen jedním nebo jen druhým, jest na stanovisku buď suchého popisu nebo frásisty.

*

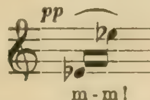
Tož ulicemi!

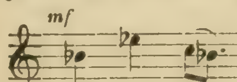
moří se dělník u vytahovadla, jež padá do sklepa. Překřičel i zvon elektriky mimo jedoucí, neústupný zvon:

V Celetné ulici zlehka zašustí hedbávný šat; ohnivý pohled a výdech jako z pavučiny

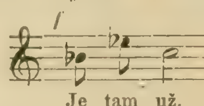

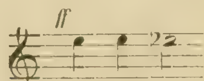
Hle, volnost čistě instrumentálního motivu; jen prostá oktáva. Vyšla z lehké mysli; já do ní vkládám drzost.

Na vozíku dětském roztahuje se děcko. Babička na kraji ulice Liliové u chodníku ho ponechala v úzkostech. Vybírá a kupuje v krámku peněženku. Lehkomyslná!
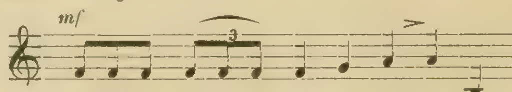
Koleje vytrhávají na kraji Františkova nábřeží. Dělník prostě komusi odpovídá:

křičí přejíždějící vozka.

Aj, úchvatný obraz! Branou jezu vytahují loď proti proudu. S vorem jedou po proudu. S námahou zadržují vor délky strašného hroznýše — tři lidé; vždyť jim též třeba projeti branou. Kde kdo na nábřeží upiatě sleduje divadlo.

praví starší pán své družce.
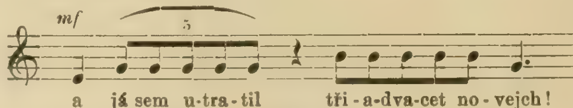
Vor skroucen na přetrhnutí. Ale dobře vyčítáno. Loď už ze brány vytažena a vor uvolněnou branou se již v ní kolíbe a hluboko smáčí.

S roztomilostí obchodnickou jsem obsloužen v nakladatelství blízko Národního divadla:

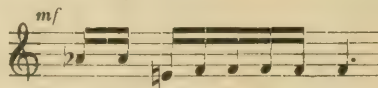

Byl to klavírní výtah pořádné tlouštky.

Dva výrostci s mošnami na zádech kráčejí směrem k Vyšehradu. Prvý z nich čítá na dlani drobné:

Vítr se točí na Karlově náměstí. Zavál prudce do uličky na Morani. Cosi jako motýlek odváto. Klobouček panenčin. Děvčátko drobné tiskne panenku pevněji a běží za kloboučkem.

letí za ní pokárání matčino.

*

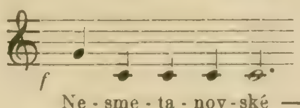
Připadá mi, jak bych již ani samoten nebloudil ulicemi pražskými. Slyším ještě za sebou i hlas dělníka u vytahovadla, šustí hedbávný šat, výrostci přepočítávají drobné. Dav jak by za mnou rostl ohonem. Klobouček panenčin jako hvězdička v předu.

Hle, proud již vzrostl a valí se ve vrch ulice ke Královským Vinohradům. Jedna ustrnulá myšlenka u všech na líci. Jak dusno a těžko u vchodu. Všichni v tajemném tichu vcházejí pod vysoké klenby. Na výparech vznášíš se už po schodišti. Proud lidu se tu na vše strany rozlévá. Zrak sveze se již aspoň po celém člověku.

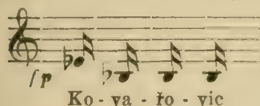
Jeden vytahuje zápisník a tužek několik přiřezává. Soused pod paždí vleče vrchovatě knih. Nejvrchnější má známou značku. Toť klavírní výtah — „Její pastorkyně“! Kterak ji tu v Praze mohou tak na odiv nositi? Jako na pohoršení. Hleď se dostat z její blízkosti. V šeru nevíš, kam se podět.

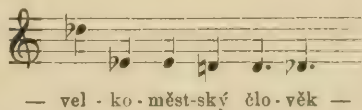
Když oči uvykly, zastavily se na pestré stěně, na níž se odrážel bílý obláček. Je to snad běl líce hustě, černě lemované. Sedíš jí naproti.

Chápu trochu opožděně slovo:
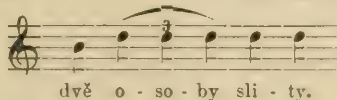

Hlas utkaný jen z několika vláken mračných, napitých vodou a ne krví. Každá hláska vytáhlá do bezvadné délky grammatické, sčesána a skližena po prošlé módě. Polobohové mluví tímto typem. Lidé je napodobují vyměřujíce každé slůvko po příkladě, „že jednoslabičné slovo ‚zvlášť‘ potřebuje $1^1/_2$ sekundy, kdežto dvouslabičné ‚ale‘ spokojí se třetinou toho času.“ Octl jsi se asi ve svatyni vědy a umění. Ó kéž ti neujde ani slůvko!

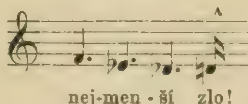

v něm

Eklekticism je u něho

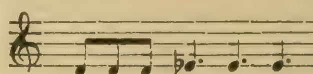

Kapelník toho též seslyší v životě!

Jak by nebylo uměním v mlýnku vlastním to vše ještě jednou semlet.

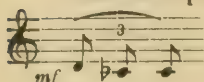

dělal kouzlo Kovařovice.

jsou jisté pochybnosti.

Jak lze pozorovati, hledají blesky hněvu hlavu Kovařovicovu.

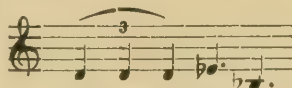

Jak možno skládat „babičku“? Když je stará, tak nezpívá; co s ní v opeře? Jakýsi dušený smích, nízký, bez samohlásky, těžce zakoléhal se prostorem. Nelze ho notovat. Nepokoj náhle i mne se zmocňuje. Bílý obláček — nevím, zdali to každý pozoruje — zápasí s přízrakem. Dovedně teď vyklouznul. První zápas vítězně překonán: seznána podobnost v sextetu Kovařovicově (v „Psohlavcích“) a v sextetu z „Prodané nevěsty“!
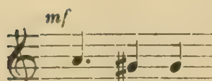
Rozcuchaného Kovařovice teď však rychle uhladit jako dirigenta

jehož třeba zachovat divadlu

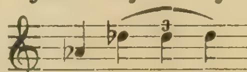

*

jaksi zkysela vysloveno.

Česká opereta,

nemá co dělat.

Ale úzkost jest již poslouchat; slova proklouzají jak vypocená. Poznávám již zcela jasně: přízrak roste do všech dimensí, i té duševní, a bílý obláček se před Tónem krčí až za okraj pulpitu. Tu náhle vzlétá a tváři ve tvář jemu. Chce smutečním dvouhlasným pochodem na něm vynutit — komičnost, ba i v majestátu polyfonie hledá masku komickou.

Tóny zazvonily smíchem tak přirozeným, a přece útok na ně byl spíše

(O. p.)

Posudky.

F. W. Förster, Autorität und Freiheit. Betrachtungen zum Kulturproblem der Kirche. Kösel. München und Kempten 1910. Str. 191. Cena 3 K.

Mluvit modernímu světu o významu církve a o její autoritě připadá mnohým jako věc zastaralá. Jistým vrstvám společnosti lidské není církev kulturním problemem, praví autor v předmluvě, nýbrž předmětem kulturního boje. Boj tento odsuzuje Förster. „Nebojuje se zde znalostí věci, nýbrž často neznalostí toho, čím církev jest.“ Nikdy prý se proti autoritě církevní nebojovalo takovým způsobem, jako v nynějších dobách. Zdá se však, že u mnohých nastává vystřízlivění, neboť víc a více se poznává, kam individualismus v otázkách mravně-náboženských dospívá a že právě zde jest autority nezbytně třeba. Dilettantismus vede hlavní slovo v základních otázkách životních, kdežto v jiných oborech vědy smí jen odborník mluvit. „Jak může jednotlivec ze svého omezeného kruhu dospět k přehlednutí celku?“ (str. 4). Správně dí autor, že dosud nebyl žádný životní názor tak špatně odůvodněn, jako právě moderní individualismus. Vláda individualismu znamená prý vládu absolutního dilettantismu. „Das Individuum orientiert sich nicht nach einer großen Gesamtanschauung des Lebens, in der alle Realitäten verarbeitet sind, sondern nach einem bloßen Ausschnitt, einer dürftigen Skizze ohne Perspektive, in die nur die greifbarsten und nächstliegenden Tatsachen eingetragen sind. So ist der einzelne seiner subjektiven Beschränktheit ausgeliefert, seinen zufälligen Impulsen preisgegeben, abgeschnitten von aller Korrektur seiner Einseitigkeiten — und dieser Zustand individueller Einengung nennt sich ‚Individualismus‘ und ‚allseitige Entfaltung der Persönlichkeit‘“ (8 a 9). Filosof Comte jasně poznal, jakou zhoubu individualismus působí, a nazval ho „západní nemocí“, kterou kultura evropská zahyne. Byl proto pro autoritu náboženskou, a to nezávislou od státu. Tento názor měl dříve již Platon. Zhouba individualismu jeví prý se jasně zvláště na poli ethickém. „Možnost ethiky samostatné (bez náboženského základu) jest ilusí. Z úcty před vědeckou methodou třeba to konstatovat“ (15). O ethice Paulsenově a Höffdingově dí, že jen zdánlivě jest vědecky odůvodněna. Smí se prý to říci o všech ethických systemech. „Pouze rozumové pozorování všech hlubokých otázek životních a duševních vede spíše k rozkladu než k odůvodnění ethiky“ (19) V životních otázkách rozhodovat nemá práva, kdo se jen v některém oboru vědy vyzná. „Man kann ein Stubengelehrter und Bücherphilosoph ersten Ranges sein, und doch in Lebensfragen ewig ein großes Kind bleiben“ (23). Dějiny nás mohou poučit, co se stane z náboženství a ethiky, když si je tvoří lidé. Každý věří spíše svým nápadům než hypothesám jiných. „So mische ich mir“, dí dle autora individualista, „aus Gutem und Bösem, Wahrem und Falschem meine eigene Ethik, die mit den Leidenschaften wechselt, welche in meiner Seele den Vorrang gewinnen, und die den Zeitmoden folgt, die gerade im Schaufenster des Buchhändlers mein Auge treffen“

(47). A několik stránek dále píše Förster: „Bez neklamného pravidla věčných pravd schází individuelnímu svědomí objektivní korektura; es besteht die Gefahr, daß seine Aussage durch die Erregungen und Bedürfnisse unseres komplizierten Subjektes gefälscht, und daß die Stimme Gottes durch die Stimme der Kreatur übertönt wird“ (55). Kde se náboženská autorita neuznává, uznávají se jiné autority. Mnohým ovšem stačí Nietzsche, Haeckel, Marx neb Ellen Key.

Zajímava je stať, kde se jedná o individuelní interpretaci Bible. Ponechá-li se jednotlivcům právo o Kristu rozhodovat, strhá se pravidelně všechno božské s něho a zůstane pak pouhý člověk. Rozklad křesťanství — toť nutný následek individuelní interpretace. Jen tenkráte prý jest jádro náboženství jisto před záhubou, chrání-li se autorita. Mnozí se autoritě protiví, protože prý znemožňuje volné bádání. „Kdyby se intellekt“, dí Förster, „omezil na svůj vlastní obor, byl by zásadní konflikt s principem církevní autority úplně vyloučen“ (76). Neprávem prý se církvi vytýká, že zlomyslně staví hranice volnému myšlení. Boj proti církevní autoritě může přivodit pravou pohromu, „neboť hrozí nám nový způsob barbarství, wenn nunmehr jeder mechanisierende Kopf, jeder Famulus Wagner und jeder Philister sich auf Grund solcher Methoden zum überlegenen Interpreten der tiefsten Lebens- und Seelenfragen macht“ (84). Církev nežádá prý oběti rozumu, nýbrž arrogance. Bez staleté výchovné práce církevní nebylo by ani půdy pro vědeckou kulturu, a proto by měli zastanci vědy mít úctu před těžkou prací náboženskou. Místo aby z nedokázatelných domněnek a efemerních theorií budovali vědecké názory světové, ať se omezí na zjištěné výsledky svého oboru vědeckého. „V zásadě je církevní autorita s pravou vědeckostí úplně slučitelná“ (98).

Ve stati „Církevní a státní autorita“ hájí se nezávislost církve od státu. Církev prý byla největší mocí, která stát udržovala. Nutnost církevní autority chápe zvláště pedagog. Laická škola ve Francii jest dokladem, že vyučování mravnosti, jež má jen od státu svou sankci, vede ke zničení veškeré mravnosti. „Die ethische Lehre gerät dort mehr und mehr in die Abhängigkeit von Parteierregungen und Parteianschauungen, sie wird beeinflußt vom Revanchegedanken, vom Anarchismus oder irgend einer anderen Tagesparole; der einzelne Paedagoge hat natürlich weder die nötige Übersicht noch die innere Selbständigkeit, um sich der suggestiven Kraft solcher gesellschaftlichen Stimmungen und Gedanken-Moden entgegenzustellen, und wenn er es täte, so würde er von der jeweils herrschenden politischen Gruppe beseitigt... jeder einzelne macht dann, was er will, und die Gesellschaft folgt dann auch nur ihren augenblicklichen Launen“ (116). Následky tohoto systemu prý se teprv ukáží ve světle hrozném, až většina občanů z této školy vyjde. Tímto zdůrazněním autority církevní zavrhl autor — protestant — formální princip protestantismu.

Rozumové odůvodnění má dle Förstra pro křesťanskou apologetiku veliký význam, avšak nesmí se přeceňovat. V některých bodech nelze

ovšem s autorem souhlasit; ale proti těmto bodům vydat zvláštní brošurku, jak koncem května udělal Dr. Alois Wurm, bylo zbytečno.

Dr. E. Dennert, Weltbild und Weltanschauung. Neue durchgesehene Auflage. Naturwissenschaftlicher Verlag; Godesberg bei Bonn 1909. Str. 84, cena 1 K 20 h.

Spor mezi věrou a přírodovědou trvá již dlouhou dobu a jest lidstvu jen na škodu. Nepřátelství toto dalo by se dle autora odstranit, kdyby jak náboženství tak i přírodověda si hleděly svého oboru a ho nepřekročovaly. Vždyť kompetence přírodovědy tak daleko nesahá, že by mohla základy víry podrýt. Přírodozpytec Kirchhoff tvrdil, že vlastním úkolem přírodovědy jest popisování přírody, jevící se našim smyslům. Jen konstatování fakt ve světě, toť všechno, co nám přírodověda dáti může. Bez domněnek se sice přírodozpytec sotva obejde, ale tyto domněnky musí mít nějaký skutečný podklad; pak se nesmí také pouhá hypothesa zaměňovat se zjištěným faktem. Jako v jiných svých spisech tak i v tomto rozlišuje autor mezi světovým názorem a představou o světě. Souhrn všech přírodních poznatků, zjištěných vědou přírodní, toť představa o světě čili obraz, v kterém se nám svět jeví. Jest samozřejmo, že představa o světě nebyla vždy tatáž, nýbrž že se měnila dle pokroku přírodní vědy. Představa o světě jest materialem dávaným přírodovědou, z kterého se pak buduje světový názor. Bádat o původu světa, luštit záhady jeho, není věcí přírodovědy, nýbrž filosofie a sice metafysické. Bez metafysiky se světový názor, který se zabývá vysvětlením světa, neobejde. Pohrdat metafysikou, sesměšňovat ji a přece jí používat k budování světového názoru, toť věru divné jednání. Přírodověda nikdy nevysvětlí záhad přírodních tak, že by žádná jiná záhada nezůstala. Naopak, praví autor, že nových záhad stále přibývá... „Die Zerlegung der Rätsel in neue wiederholt sich immer von neuem, je weiter die Naturforschung fortschreitet. Die Oberflächlichkeit sieht es nicht und freut sich in ihrer kleinen Famulusseele, wie herrlich weit wir es schon gebracht haben; aber der wahre und tiefe Forscher sieht es klar ein“ (str. 31.). Pro víru v Boha jest prý úplně stejným, zda jest země plochou nebo koulí, zda stojí neb zda se otáčí. Projdeme-li veškerá odvětví vědy přírodní, poznáme, že „nikomu nedává práva usuzovat: Není Boha“ (str. 28). Ano spíše můžeme tvrdit, že každým pokrokem vědy přírodní zazáří moudrost Boží v jasnějším světle. — Ve stati — stvoření a vývoj — sdílí autor tentýž názor s Wasmannem. Z evolučních theorií, jichž jest několik, jest theorie Darwinova nejhorší. — Nesvědomitostí jest, zavírají-li se u materialistů oči před zjevnými záhadami jako původ pralátky, první pohyb, vznik života a j. „Wenn man auch alle Stoffe auf einen Urstoff zurückführen könnte, die Herkunft dieses Urstoffes bleibt ein unlösbares Rätsel... An diesen Urrätseln (vznik organismu a ducha lidského) des Weltgeschehens und Weltwerdens wird auch in Zukunft die materialistisch-monistische Weisheit zerschellen“ (str. 51). Boj několika přírodozpytců proti účelnosti v přírodě jest marný. Jen předpojatost může účelnost popírat. Jak ji vysvětlíme? Snad

náhodou? To by byla dle Dennerta pravá oběť rozumu. Směle můžeme říci, že ani sebe skvělejší výsledky přírodní vědy vérou v Boha neotřesou.

Dr. J. Vrchovecký.

Alte und Neue Aufgaben der Moral. 2 Bände. I. Band. Die wissenschaftliche Moral und ihre Lehrweise. II. Bd. Die Sittenlehre in der Volksschule. Von *Hubert Gerigk,* Dr. Theol. et jur. Paderborn 1910. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. Cena I. sv. K 1·30, II. sv. K 1·30.

S rozvojem vědeckým nekráčelo vždy stejným krokem vědecké vyučování morální. Četné jsou nové úkoly, jichž se musí podjati theologie moralní, chce-li ostatní discipliny dohoniti. Při tom ovšem zůstávají starými a nezměnitelnými pravdy, spočívající na pevném základu evangelia, jako by vůbec bylo pochybeno, vzdávati se souvislosti s tradicí a nevšímati si osvědčených výkonů století dřívějších.

Z té příčiny radostně uvítati dlužno spis přítomný, v němž autor podává cenný příspěvek k otázce po dalším rozvoji morálky. Vymeziv nejdříve v díle prvním hranice theologie moralní a stanoviv její poměr k asketice, moralní statistice a kasuistice a jiným příbuzným vědám, jako k národnímu hospodářství, nauce společenské, politice, paedagogice atd., autor v díle druhém ukazuje, že katolická moralní věda, nechce-li se vzdáti přednosti, kterou má před ethikou přirozenou, musí plně a zcela používati nadpřirozených pramenů poznání: Bible, ústního podání, církevních rozhodnutí, jež doplniti třeba též použitím životů svatých a názory směrodatných učitelů církevních a učenců. Při tom však musí býti celý zřetel obrácen především na osobu Ježíše Krista, jenž o sobě praví: „Já jsem světlo, pravda a život“ a žádati může, aby jak jeho slovo tak i jeho příklad do plného byly postaveny světla. Snaží-li se moralní theolog v nauce, v chování, příkladu Páně ustavičně spatřovati měřítko a neklamnou normu pro stanovení mravního požadavku, nabývá křesťanská věda moralní oné vlastnosti, kterou lze označiti slovem „christocentrické“. Theologický ráz moralní theologie musí se také dále jeviti ve vydatném podávání nadpřirozených motivů ctnosti, vzatých ze zjevení.

Než ačkoli v theologickém rázu spočívá zvláštní přednost theologie moralní, musí býti nicméně také věnována náležitá pozornost filosofickým pramenům poznání a musí býti ony pravdy vyloženy, jež z nich čerpáme: jako jsou principielní otázky mravnost vůbec, mravní norma, zákon, ctnost, hřích, zásluha, odměna, přirozené motivy mravnosti. Tím však se theolog moralní nesmí spokojiti, nýbrž musí stále postoupiti k vyšší, obsáhlejší, spekulativní činnosti badatelské, jež v tom záleží, že se snaží látku dle jasného jednotného plánu a dokonalé harmonie částí spořádati, otázky principielní řádu přirozeného a nadpřirozeného důkladně probrati, jednotlivé pravdy mravní použitím momentu statistického a historického hluboce odůvodniti a obhájiti.

Naproti četným útokům musí katolický moralní theolog i těmto útokům věnovati pozornost a pojednávati o pravdách moralních

i apologeticky. Takovéto výklady apologetické oživují netoliko vyučování moralní, nýbrž objasňují pravdy moralní s nových stránek a přispívají k prohloubení pojetí, k rozvoji nauky, k vyplnění mezer. „Fas est et ab hoste doceri.“ To však nestačí; třeba též pojednávati o moralních systemech odpůrců, dokazovati kritickým jejich oceněním jejich nedostatky, mezery a chyby nebo také souhlas s kat. moralkou.

Dále třeba si všímati také hlediska historického, pokládáť právem moderní bádání historickou methodu za vymoženost nové doby a s pýchou prohlíží na její výsledky. Cena historické methody spočívá v tom, že vede a uschopňuje k bezpečnému úsudku a k jasnému stanovení pojmů. Zvláštní zřetel musí míti moralní theolog též na potřeby doby přítomné, jinak stojí na stanovisku zastaralém a nevyplní svůj úkol. Moralní theolog, chce-li býti časovým, musí míti krok za krokem zřetel na názory a city moderních myslitelů a básníků, aby k nim zaujal stanovisko, ať již dokazuje jejich souhlas s kat. mravoukou, ať již je potírá jako odporující evangeliu a rozumu. Co tu nových hesel: beznáboženská morálka, ethická kultura, mnišstvo, askese, dokonalost, katolická a protestantská zbožnost, náboženský a politický katolicismus, víra a věda, církev a kultura, úpadek katolických národů, mravní význam papežství, jaké množství nových socialních a paedagogických problemů! Neméně třeba klásti důraz na to, aby v morálce katolické důkladně byla probrána nauka o ctnosti, jež vlivem methody kasuistické ustoupila příliš do pozadí, jakož i aby náležitá byla věnována pozornost stránce asketické.

Poněvadž mravouce přísluší úkol, seznamovati se zásadami moralního života a prakticky k němu naváděti, náleží k všestrannému pojednávání otázek moralních řešení případů, do oboru svědomí spadajících, a je tudíž oprávněno i stanovisko kasuistické. Při tom však nesmí se zapomínati, že kasuistika stojí pouze ve službách vědecké mravouky a že nesmí na její útraty v popředí býti stavěna. Při tom třeba tu a tam se naskytnuvší výstřelky odstraniti, zřetel bráti více než dosud na dnešní mravní cítění, především na poli sexuelním a vyloučiti předměty, které náležejí minulosti.

Podav v třetí části návrh na nové systematické uspořádání látky, přizpůsobený požadavkům, jež třeba na theologii morální v době přítomné činiti, autor snaží se ve svazku druhém nabytých poznatků použíti také pro obor výchovu mládeže ve škole národní. Tu ukazuje především, že jako morální theologie potřebuje rozvoje, má neméně i dosavadní probírání mravouky v katechismu jisté nedostatky, jejichž odstranění bude vyžadovati ještě po dlouhou dobu namáhavé činnosti spisovatelů katechetických. Netoliko jen vědecké vyučování morální vyžaduje theologického a theocentrického pojednávání o otázkách morálních, nýbrž i vyučování katechetické musí míti úkolem, aby písmo svaté se vznešenými svými naukami mravními, událostmi na vůli působícími a osobnostmi bylo vydatným způsobem využitkováno a pro všecky lidi směrodatný ideál mravnosti, velebná postava Vykupitele s jeho naukou a příkladem byla pošinuta do střediska výkladu. Dále třeba

dle autora v katechismu větší důraz klásti na nauku o životě ctnostném a na moment asketický, které zejména při výkladě desatera přikázání je příliš zanedbáno. Vůbec třeba více si všímati momentu asketického; neboť hodina katechetická jest hlavní příležitostí, kde dítky se seznamují s pravidly mravního chování a ke konání ctnosti mohou býti vedeny. Pravdy a předpisy náboženské musejí býti přednášeny netoliko jen, aby bylo docíleno vědění, nýbrž aby dítky vychovány byly k zbožnosti, k spravedlivosti a k sebevládě. Poněvadž náboženství záleží v živém spojení člověka s Bohem, musí katechese míti trojí snahu: člověka vésti k náboženskému vědění, cítění a chtění.

V dalším postupu autor doporučuje studium Försterovy „Jugendlehre“, jež prokázati může katechetovi neocenitelné služby k úspěšnému vyučování mravoučnému; skýtáť množství plodných myšlenek, jejichž použití v hodině náboženské vyučování mravouce k nedosažené posud výši vésti může. Förster ovšem žádá v domněnce, že náboženské vyučování k poučení dítek v denním životě nedostačuje, zvláštního morálního vyučování, které od náboženství odezírá a jen přirozené pohnutky a prostředky života ctnostného na zřeteli má; než tento názor jest nesporně mylný; neboť vyučování morální může jen tehdy teprve dosáhnouti plného účinku, nejsou-li přirozené motivy krásy a užitku ctnosti odloučeny od pohnutek náboženských, jako lásky k Bohu a bázně boží, nauky a příkladu Kristova, nýbrž předvádějí-li se dětské mysli v nejširším spojení s nimi. Aby pak prakticky ukázal, kterak lze s prospěchem na poli katechese myšlenek Försterových použíti, podává autor v poslední části vypracované katechese, pojednávající o ctnostech stežejních, o sedmi hlavních hříších, o lži a pravdomluvnosti a o lásce k bližnímu vůbec. *Dr. J. Samsour.*

Jaroslav Bidlo, **Jednota bratrská v prvním vyhnanství.** Část III. (1572—1586.) V Praze 1909.

Obsahem třetí části spisu Bidlova jest nejprve politická účast Jednoty za obojího mezivládí po vymření Jagellovců (1572—1575) a význam její politický a hospodářský, který se projevuje jejím rozšířením zvláště mezi šlechtou, a potom vypisuje se vnitřní vývoj Jednoty polské, jejž osvětluje poměr její k patronům, a život církevní a mravní v Jednotě sám: její školství, ráz duchovenstva, církevní správy a lidu. Konečně líčí se vzájemný poměr mezi Jednotou a církvemi protestantskými, s nimiž se dohodla na konsensu sandoměřském roku 1570.

Spisovatel dobírá se celkem těchto výsledků: Za doby, kterou vypisuje (1572—1586), nelze ještě mluviti ani o úpadku Jednoty ani o úpadku jiných protestantských církví polských, a obrací se tak proti mínění posud ustálenému. Jednota však sama mění se nejprve v Polsce v církev protestantskou rázu kalvinistického, a „obraz jejího vnitřního života liší se také značně od ustálených názorů spatřujících v Jednotě z doby největšího jejího rozkvětu ztělesněnou humanitu, mravní dokonalost a čisté náboženství“ — neboť kde jsou lidé, jsou i chyby.

Spisovatel stanul tak na stanovisku pravdivějším, jehož dospěl použitím důležitých původních pramenů. Mnohdy musil si sám raziti cestu, a to zajisté je zásluhou jeho a cennou předností spisu.

Než přes to, jak vysvětlitelno láskou, kterou budí a udržuje předmět zvolený, stanovisko toto je přece ještě až příliš obestřeno jasem idealním. Bude nutno ještě lépe prohlédnouti ovzduší a prostředí, a emancipovati se také od mínění, jakoby tehdy bylo vůbec snášenlivosti náboženské. Sám spisovatel píše, že Jednota nad slunce jasněji uvědomila si své pravé smýšlení, jádro svého přesvědčení, seznala, že její podstata jest tak skálopevná, že žádná síla politická nemůže jí přeformovati, že nemožné jest její slití s jejími politickými spojenci, — nejvýše jen jakýsi „modus vivendi". Ale stejné názory a zásady měly také jiné církve jak vůči svým spojencům, tak ještě více vůči svým odpůrcům. A proto nebylo snášenlivosti (snášenlivosti pravím, neboť za snášenlivost nelze pokládati jen varování se zbytečných provokací jinověrců, k čemuž na př. r. 1582 bratří i lutheraně nabádali; — nesprávným jeví se tedy býti nadpis kapitoly šesté: „Účastenství Jednoty v obraně náboženské snášenlivosti"). Nebylo snášenlivosti ani u Jednoty, ani u církví protestantských; neměly jí všecky tyto církve ani mezi sebou, leda na nejvýš se o ní dohodovaly, aby lépe čeliti mohly katolíkům. Na věci nemění všecka usnášení synod a konfederací, která zůstávají většinou jen theorií, kdežto prakse bývá podle lidských povah jinaká. „Protireformační nesnášenlivost, výbojnost a fanatismus" jeví se neméně jak u reformace tak i u Jednoty, o nichž obou také možno říci, že chápají se všech prostředků vedoucích k cíli; vždyť sám spisovatel podává hojné doklady o nesnášenlivosti, výlučnosti a přímo i nenávisti Jednoty k jiným církvím, a mluví také o záštiplné propagandě lutherské. Spisovatel sice omlouvá, vysvětluje, — ale tu mnohdy pronáší jen domněnky a nepřesvědčuje; tak na př. výklad, že v konfederaci varšavské má převahu ještě názor, že i poddaným přísluší svoboda svědomí, je prostě nepřijatelný, ježto domněnek užívá se za důvod.

O katolických synodách nemá spisovatel správného názoru, jinak by psáti nemohl, že nebylo dovoleno duchovenstvu katolickému synody odbývati (str. 129), a rovněž se podobá, že úplně nevystihl podstaty synod bratrských; svolávání jejich jistě „zůstávalo v moci starších", a jednání na synodě tak si jest představiti, že kromě společných obecných schůzí slavnostních, jichž se všichni i starší účastnili, pracovalo se zvlášť v odborech, kde byli kněží sami mezi sebou, a odkud měly původ kněžské proposice; synod se súčastniti byla závazná povinnost duchovenstva, a odtud záznamy duchovenstva i omluvy.

O jednotlivostech ve knize tak bohaté svými údaji a do podrobností zabíhající nelze se šířiti. Někdy ovšem napadne, že bylo dbáti více souvislosti (184), a čtenář hledá také místy výklad pravděpodobnější i objektivnější — ale to, jak řečeno, lze si vysvětliti, a práce spisovatelova, která jest opravdovým pokrokem v našich poznatcích, zasluhuje plnou měrou povšimnutí i spravedlivého ocenění. Jen mimochodem připomínám, že registr „záležitostí" bude asi jednacím protokolem,

nikoli kronikou (116); místo „posvátná“ přítomnost Kristova v eucharistii má asi býti „svátostná“ (165), rovněž jistě není správné tvrzení, že by pro přílišný počet se zpovídajících bylo neuskutečnitelno všecky zpovídati (143). *J. Tenora.*

*

Jindřich Š. Baar, **Mžikové obrázky.** Řada II. Hloží a bodláčí. Knih. „Dědictví Svatojanského“ č. 110, podíl údů na rok 1910 č. 2.

Oblíbený povídkář obral si za vzor moravského kukátkáře Kosmáka, a chodě po vlastech našich, sbírá drobné, charakteristické obrázky. I tu časy pokročily; Kosmák žertovně vykládal, jak chodí lidem ukazovat obrázky ve starodávném kukátku, Baar chodí s moderním apparátem fotografickým. Obrázky jejich jsou však stejně zajímavé a poučné. Druhé řadě jich dal autor výstižný podtitul „Hloží a bodláčí“. Řadu chorob společenských bičuje tu na markantních příkladech, zvrácená nazírání na stav kněžský a mnišský, zlozvyky z hospod i z rodin, vše podrobuje břitkému posudku. Způsob vypravování Baarova je živý, umí i všedním případům vdechnouti zajímavost. Nejzdařilejší jest fantasie, jak básník K. J. Erben navštíví ze záhrobí vlast, aby přinesl ostatním našim zvěčnělým básníkům a sběratelům folkloru zprávu, zda skutečně dobrý český mrav, řeč, písně a zvyky národní mizí. Jeho smutnou poutí, plnou hořkosti a sklamání, zakončena je tato kniha, živá to výtka všem zvrácenostem našich časů.

Julius Košnář, **Z nedávných dob.** Různé obrázky a povídky. Knih. „Dědictví Svatojanského“ č. 112, podíl údů na rok 1910 č. 4.

Dvě řady obrázků jsou v knize za sebou. První „Z pražského ovzduší“, druhá „Na jiném vzduchu“. Pražské obrázky jsou vesměs váženy ze starší doby, z dob autorova mládí, z jeho vzpomínek, a leží na nich smavý klid a vyrovnanost, skoro již historická. Líčí v kratičkých črtách tichý život pražských malých domácností, pouliční výjevy, zákoutí starých mizících domů pražských, vycházky do okolí, zátiší nemocnice, vzpomínky vlastenecké a společenské. Črty ty jsou pokojné, nevýbojné a působí svým vyrovnaným klidem velice mile. V druhém oddílu je šest kratších povídek ze života, a to seřaděných se stupně od života šlechtického k rolnickému. Vypravuje se v nich o odvrácení od života náboženského, o zkázonosnosti a prázdnotě všeho módně světského ve špatném slova toho smyslu. Příběhy jsou sice dobře voleny, ale jsou načrtány s příliš okatou tendencí, což jest jejich účinku jistě velice na ujmu. Byly by mnohem působivější, kdyby byly vypravovány objektivně a úsudek ponechán čtenáři, jak tomu částečně jest ve dvou kratičkých obrázcích „Blbeček“ a „Dosloužil“, které právě proto působí čistým, tklivým dojmem.

Hlasy katolického spolku tiskového. R. 41. č. 3. *Teresa Polabská,* **Dvé povídek.** V Praze 1910.

„Povinnost“ a „Ze života chudé matky“ nazvány jsou tyto povídky, tak smutné a žalné, že je čtenáři úzko z tolika utrpení tělesného

i duševního. Autorka chce jako mluvčí za svoje družky vylíčiti a soucit vzbuditi s osudem matek a manželek, které často v životě rodinném stíhá jen žal a příkoří, úmorné starosti a sklamání. V prvé povídce dochová mladá žena jediné dítě a mladého manžela v dlouhé nemoci k smrti; v druhé povídce vypráví se o chudém děvčeti, jak vdá se zámožně, ale po krátké době spokojenosti zvrátí se rodinný život náruživostmi chotě, a manželce v neustálém odříkání a příkoří zbývá jen smutná úloha těšitelky v umírání, muže i všech vlastních dítek. Vedle ponurých těch osudů jako kontrastu dobře využitkováno líčení klidné a bezstarostné přírody. Vypravování autorčino jest však velice primitivní a příběhy působí jen svým přirozeným neskonalým smutkem.

Ludmila, sbírka zábavné četby pro český lid. Red. Jan Pauly. Vydavatel V. Kotrba v Praze 1910. R. XII. sv. 1. *Vlasta Pittnerová,* **Plivník.** Povídka

Žďárské hory nalezly v autorce neúnavnou milovnici; nemožno říci ctitelku, opěvovatelku. Pittnerová není u vytržení nad svými zamilovanými horami, ona má otevřené oči i srdce nejen pro jejich krásy, ale hlavně pro chudé jejich obyvatele, pro bídu, utrpení a opozdilost jejich, kterých ty krásné, ale i drsné, nevlídné a nelítostné hory snad jedinou jsou příčinou. Není snad hlediska, z kterého by již nebyla život na horách žďárských probrala, život v pohorských městečkách i nejzapadlejších dědinkách, dobré i špatné vlastnosti lidu, sociální nedostatky a přednosti patriarchálního života rodinného, folklór, na nic nezapomněla, o všem najdete v jejích povídkách, co dovedla z bohatého zdroje svého vytěžiti. V naší povídce vypravuje svým známým plynným a lehounkým způsobem o životě zámožnějších rodin v nepatrné vesničce. Vidět tu celý ten miniaturní svět zapadlé dědinky, pro nějž jsou malé rodinné události, všední starosti a zájmy právě tak důležitými a jímavými, jako ve městech společenské události prvního řádu, divadla, koncerty a j. Při tom vytkla si úkol vyvrátiti starou pranostyku o plivníkovi, který přináší mlynářům štěstí. Jejímu zrovna hmatavému důkazu, jak příčinou takových pověr jsou zlomyslní lidé, neštítící se ze zášti a závisti ani nejhorších skutků, těžko by i ten nejprostší čtenář odolal. Ale i vybíravější pobaví se prostičkou povídkou tak plynně vypravovanou.

Jan Křt. Neušl Orlický, **Torquemada.** Španělské drama z doby Ferdinanda Katolického o třech jednáních. V Praze 1910. Nákladem vlastním.

Pod tímto pyšným titulem a v koketní úpravě knižní skrývá se věc docela začátečnická v obsahu i formě. Na historický fakt vypovězení židů ze Španěl r. 1492. přivěšen tu příběh králova záletnictví, který hledá styky s dcerou vrchního rabína v Seville; židovka jest však tajnou vyznavačkou Kristovou. Jak setkání její s králem, jehož milostné návrhy příkře odmítla, tak i setkání se s velikým inkvisitorem, jemuž se vyzná z víry a který ji zachrání před pomstou královou tím, že ji přiměje k dobrovolné smrti na hranici (!) — je neskonale naivně nastrojeno a také tak provedeno. A jiného děje ani zápletky není. Není tu nic dramatického ani španělského, jen tuctová povídka vypracovaná formou dialogů. —*f*—

Ze života náboženského.

Památnou událostí na dlouho zůstane asi encyklika „Editae satis“ o 300leté ročnici kanonisace sv. Karla Borromejského. Možná že přejde i do historické zbrojnice fakt, kterých jednou bude užíváno proti církvi, proti jejímu učitelskému úřadu; faktum, jež bude třeba vždy znovu vykládati a vysvětlovati. Vždyť už liberalní listy nazývají ji skvělým vyvrácením neomylnosti papežské. Je prý dílem mužů španělských. Myšlenkový fond k ní dodal kněz-kardinál Vives y Tuto, kapucín španělský, stylisticky ji pulíroval kněz-kardinál španělský de Lai, a přehlížel i schvalovál ji kardinál sekretář kurie rovněž Španěl Merry del Val. Encyklika zabývá se dobou sv. Karla Borromejského, dobou reformy v církvi katolické po Lutherské pohromě z první polovice 16. století a charakterisuje ji pouze jakožto revoluční odpad od církve, zločinnou vzpouru proti církvi, nepátrajíc ovšem dále historicky po příčinách a pohnutkách. Proto autoři byli překvapeni, když uslyšeli, že jejich encyklika v Německu u protestantů, ale i u katolíků vzbudila odpor!

Místo, které budilo nelibost evangelických vrstev, má býti charakteristikou reformatorů a zní: „Zuřily tehdy vášně, vědomí pravdy bylo zmateno a zatemněno; byla to ustavičná válka s bludem: lidská společnost vrhla se zlu tomu v náruč a už už podléhala zkáze“ (toť charakteristika všeobecná dob před reformou tedy i katolíků). „Za takových okolností vystoupili umínění a zloby plní mužové, nepřátelé kříže Kristova, lidé pozemských žádostí, jejichž Bohem břicho jest. Ti jali se ne zlepšovati mravy, ale popírati nauku, přimnožili zmatku, a dali tak průchod bezuzdnosti své i cizí, podkopávajíce nauku, zřízení a kázeň církve, pohrdajíce jeho autoritou a hlavou, pochlebujíce náruživostem ničemných knížat a národů, sami zavádějíce však kol dokola zřejmou tyranii. Potom pak vstoupivše do šlépějí oněch bezbožných, jimž písmo sv. hrozí: ‚Běda vám, kdo dobré nazýváte zlým a zlé dobrým‘, nazvali buřiči vzpouru, věrolomnost a bezuzdnost svou ‚reformou‘ a sebe samé ‚reformatory‘. Ve skutečnosti však byli svůdci a zničivše síly Evropy sváry a válkami, připravili revoluce a odpad časů nových, v nichž v jeden jediný šik bojovný srazily se trojí dřívější voje, jež před tím byly rozděleny, a z bojů s nimi církev vždy vítězně vycházela: krvavé války dávnověké, zevnitřní mor bludův a konečně pod názvem evangelické svobody takové zkažení mravův a takovou převratnost názorů, do jakých ani střední věk nebyl upadl.“

Tato charakteristika putovala z listu do listu, od úst k ústům, všelijak jsouc převracena, zostřována a upravována. Celý směr důvodění ani tak nevyzýval, jak ony přívlastky přidané reformatorům a knížatům. Tyto přívlastky jsou také v celém souvětí tom zcela zbytečny. Mohly docela dobře odpadnouti, a celý ten passus byl by minul bez povšimnutí.

Katolické listy vytýkaly zcela důvodně evangelíkům, že přestřelují i ve významu místa i v pojímání jeho, že se staví nedůtklivými při konstatování věcí, jež i jejich historikové potvrzují. A také některé

listy protestantské samy uznaly celkovou správnost místa toho, tak jmenovitě nizozemský „Friesh Tagblad“ a švycarský „Berner Tagblatt“. Vytýkaly, že celá ta urážlivost a jemnocitnost vyplývá z podezřelého pramene, že liberálové se jí zmocnili jako vydatného agitačního prostředku strannického. Sami o církevních věcech a reformatorech mluví nejinak, ba hůře než papežská encyklika. A v celé té encyklice, která přece obsahuje i jiné věci a mnohem významnější, chytili se několika slov a domítají s nimi jak proti katolíkům, tak proti konservativním protestantům. Tytéž liberální kruhy podezřívaly také konservativní skupinu katolického středu (frakci Roerenovu) a část episkopátu německého, že prostřednictvím mnichovského nuntia požádali v Římě o vydání protievangelické encykliky u příležitosti jubilea borromejského.

Ale třeba snad první popud k agitaci vyšel z kruhů liberálních, ani konservativní pak nezůstaly pozadu. A v Německu zdá se byl v tom i úskok politický. Liberálové vyhozeni po pádu Bülowa z vládního bloku posud nemohou svého odstrčení zapomenout. Poněvadž pak místo nich nastoupilo katolické centrum spojivši se s protestantskými konservativci, proto liberálové použili encykliky, aby spojené kluby rozvadili. Fráse z citovaného místa encykliky přišly také jak centru tak konservativcům velmi nevhod. Centrum a katoličtí poslanci neodvážili se v žádném směru německém encykliky hájiti a omlouvati, nýbrž prostě prohlásili, že jim nepřísluší ji kritisovati, že však trvají na dobré vůli a míru, jaký s evangelíky zachovávají. Nejtíže ovšem padlo na váhu, že se panovníci němečtí sami cítili uraženi a že diplomacie na jejich podnět počala v Římě činiti předhůzky. Sv. Otec a kurie nepřestali na ujišťování v poloúředním listě „Osservatore Romano“, že encyklika má pouze dogmatický smysl, a že tedy bráti se má jako výron theoretické intolerantnosti; že veškerá intence nepřátelská vůči protestantům a jeho panovníkům byla skladatelův i papeže daleka. Ježto však veřejné mínění a vlády Německa nechtěly se spokojiti pouhým prohlášením tímto, poskytla Sv. Stolice ještě více a encykliku jakožto neopportunní pro Německo zadržela a její jakékoliv prohlašování zastavila a zakázala. Je to snad první případ v dějinách projevův a listů papežských. Protestanté konečně s tímto způsobem vzali zavděk a také vlády a panovníci němečtí tím uspokojeni.

V době, kdy angličtí katolíci bojují za odstranění urážlivých výrokův o katolicismu z korunovační přísežné formule anglické a také si jejich odstranění asi už vybojovali, nazvány takové úsudky o protestantských reformatořích z kleru, laikův i knížat dvojnásob neopportunními. Ale protiprotestantská nálada v Římě samém se stále stupňuje od té doby, co protestanté různých denominací odvážili se do Říma zanésti svou propagandu a co také o Španělsko usilují a chtějí se i sem vedrati jako církev rovnoprávná. Jediná to ostatně katolická říše evropská, kde toho dosud nedosáhli.

Liberální nová španělská vláda ohlásila právě zákon o svobodě a rovnoprávnosti všech vyznání jako svou hlavní úlohu, s níž stojí i padá. Kurie římská i episkopát španělský proti

předloze protestovali. Neboť dávají se tím práva stejná s katolicismem ne nějaké velké skupině obyvatelské, jež by jich dosud neměla — takové skupiny ve Španělsku vůbec není — ale umožňuje se tím všeliké příští propagandě její usilování o to, aby ve Španělsku zakotvila a nábožensky jednotnou populaci roztříštila.

*

Tak zvaná „reformní akce manželská“ pokročila opět o krok ku předu: skupina poslanců protestantských, židovských a odpadlých, částečně i liberálních podala 15. června pilný návrh na opravu §§ 63. a 111. všeobecného občanského zákona. Vídeňský spolek „rozvodků“ zanesl agitaci i do Prahy a na burse pořádána veliká schůze o rozvodě manželském s českými a německými řečníky. Všecko zatím agitace, která nebude míti žádných praktických následků. Jmenovitě snadným bude odmítnouti výtku reformistů, že Rakousko v této věci jediné ustrnulo prý na stanovisku církevním. Není to prostě pravda, neboť z katolických států jediná Francie teprv roku 1884 obnovila zákon francouzské revoluce (!), dle něhož rozluka manželství za jistých výminek jest možná. Italie, jejíž občanský zákonník z roku 1865 jinak hodně řídí se francouzským „Code civil“, v části o manželství obsahuje nerozlučnost všech sňatků, tedy nejen katolických, jako v Rakousku! Španělsko a Portugalsko jsou zde již úplně na stanovisku církevním, z ostatních států Rusko samozřejmě řídí se též předpisy státní církve, Německo v občanském zákonníku z r. 1900 sice připustilo rozlučitelnost (tam „Scheidung“) manželství v určitých případech, ale připustilo též možnost pouhého rozvodu. A konvence v Haagu výslovně stanovila, by o platnosti sňatků rozhodovalo zákonodárství té země, kam snoubenci náležejí, nikoliv libovolně zvoleného pobytu. V boji za nerozlučnost manželství lze vždy také poukazovati k tomu, že tu jde o zákon pro katolíky, obromnou to většinu říše rakouské, o níž přece nemají pořád rozhodovati židé a odpadlíci, jak bohužel ve Vídni i na nejvyšších místech se stále děje.

*

Město Liberec — na podnět spolku pro spalování mrtvol „Flamme“ — zažádalo o dovolení postavit si krematorium, ale české místodržitelství žádost odmítlo z toho důvodu, že v Rakousku podle dnešních zákonů dovoleno je pouze pohřbívati. Město a spolek odvolaly se k ministerstvu. Ministerstvo však už v r. 1906 uvedlo v posl. sněmovně tentýž důvod. Tak tedy odvolání od rozhodnutí místodržitelského asi nepomůže. Musil by přijíti nový zákon, bez něho se nedá nic měnit, ani zavádět nového.

Obecní starší pražský, Václav Březnovský, vytkl 15. června v hosp. komissi městu Praze, že zastupitelstvo jeho jest méně české než státní policie pražská. Městská rada povoliti chtěla totiž beze všeho veřejný tábor na Betlémském náměstí s německými řečníky, v době, kdy města německá české menšiny krutě pronásledují. Pražská policie sama pak tábor zakázala. Městská rada přijala dokonce protektorát nad táborem! Vůbec se městská rada propůjčuje prý ke každému dryjáčnictví, a pak se jí zneužívá. Tu jednalo se o „Volnou Myšlenku“

a tábor její. Páni z městské rady jsou velmi citliví ku mínění lidí ve „Volné Myšlence“ shromážděných a bojí se dokonce nevyhověti jim.

*

V „Českém časopise historickém“ přináší letos Alfons Neubauer obšírnější monografii o „knězi Prokopu Velikém“ (Holém), vůdci Táboritů. Je i z této práce zřejmo, jak málo dosud známe hlavní osobnosti celého toho hnutí náboženského, jak vše je nepropracováno! Na schůzích se horuje a deklamuje, nadšení (protiklerikální) se čerpá z Husa, Žižky, Lipan, Bílé Hory atd. — ale k soustavné práci se málo, velmi málo lidí odhodlává. Své romanopisce a politiky nachází husitismus v hojnosti, ale na historiky své dosud marně čeká. Celá ta doba leží proto před námi i se všemi svými osobnostmi jako poloviční pohádka. V hrubých rysech snad vyjasněna, ale i tu jest ještě mnoho neurčeno a nerozhodnuto. V podrobnostech pak teprv. A co zvláště schází, jest proniknutí právě do toho nábožensko-socialního ducha celého hnutí, vynesení a vyvážení proudů a směrů, které se tu navzájem potýkaly. A také práce Neubauerova nepřináší (dosud aspoň) té jasnosti a té průhlednosti, jaké bychom si přáli. Osobě Prokopa Velkého, přece jedné z nejsympathičtějších postav naší minulosti nedodáno tu nijaké plastičnosti ani zvláštní charakteristiky. Autor zůstává doposud stále na povrchu fakt.

*

K jinému muži české reformace přihlíží J. Stěhule v „Naší Době“, k Petru Chelčickému, vybrav si jeho „učení o lásce k bližnímu, jako pravé službě bohu.“ V tom vidí stežejný význam jeho učení, že lásce k bližnímu on prvý dal základ všelidského humanismu, odpoutav ji od příkazů náboženských. Ale ještě on zůstal na poloviční cestě. Teprv prý reformace vyvinula pravý altruismus! Je to věc gusta, který je ten pravý! Snad o té pravosti platí, že nejúčinnější je pravý. A tu stará předreformační charita a také ta poreformační o náboženství opřená nedá se jistě v ničem zahanbit.

*

V krakovském „Przeglądě Polském“ hovoří Dr. Tadeusz Grabowski o sv. Františku z Assisi ve světle filosofie přírodní. Tento zázračný světec, „nejmodernější“ doposud, tak zalíbil se dnešnímu, že stále nové v něm nalezají půvaby a cítí, že dodnes jest nejblíže jejich cítění. Tak bylo všelidské a hluboké jeho nazírání. Celý život sv. Františka, jeho stanovisko životní bylo reakcí, bylo odporem proti tehdejšímu formalismu kleru a církve; individualismus postaven proti dogmatismu, kontemplace s prací spojená proti ztrnulému asketismu, proti popření života radosti ze života, ale spolu proti bezuzdnosti a žádostivosti čistá prostota života. A celá tato antithese k tehdejšímu církevnímu životu nerozvinuta jak u mnohých jiných v odboji proti církvi, ale v ní samé, novým doplněním církve a obohacením jejím. Individualismus Františkův nejkrásněji silou prosté mysli snoubí se s autoritou církevní. Býti svým a v sobě hledati Boha, ale zapírati se k vůli druhým, toť rovnovážné zásady františkanismu. Ba často se zdá,

že sebezapomínání stojí výše než individualismus: nic pro sebe, všecko pro druhé jest Františkovým heslem. Ale toto heslo neprotiví se vlastnímu štěstí. Naopak štěstí se jím nejlépe podpírá. „Sestra Bolest“ jest nejlepší podněcovatelkou života. Moderní biogenetická analysa učí, že z utrpení rodí se stav většího napjetí tělesně-duševního, vyvolávají se reakce, které vedou nezbytně ke zdokonalení tělesnému i duševnímu. V tomto instinktivním pochopení, jak utrpení a nedostatek jest důležitým činitelem ve vývoji k pokroku individua i celého rodu, spočívá největší význam osobnosti a nauky Františkovy. Proto asi vzdoroval jak mohl nejdéle všem regulám od církve vnucovaným jemu i stoupencům jeho, neboť řád jednou ustálený ulehčuje živobytí a umenšuje bolesti a nedostatku. Řád váže jisté lidi k sobě a jiné odlučuje, a on tak široko chtěl a kázal milovat všecky a všecko. Mnohdy se v něm probouzely touhy po uplatnění egotickém, po rodinném životě, po užším kruhu, ale přemáhal je, stále znova rozlévaje se v onu všeobecnou lásku, jaká ulehčovala mu symbiosu se vším tvorstvem země a tím přiváděla ho k samému Tvůrci.

*

Ethiku čiré vůle (Ethik des reinen Willens) dle professora Cohena rozebírá kriticky Trubeckoj (Voprosy philosofii i psychol., březen, duben 1909). Dle Cohena filosofové, kteří chtějí řešiti ethické problemy, uzavírají se v krystalový dům. Cohen prý nerealisuje pravdy svého aforismu. Místo krystalových stěn nalezneme v jeho knize labyrint, složitý a zahalený hustou mlhou, od prvé stránky již nás zavádí. Mluví o předmětě své studie a prohlašuje, že tímto předmětem je člověk. V ethice člověk zabírá prý prvé místo; je střediskem všech mravních otázek, jako ethika sama je střediskem filosofie. A přece trochu dále tvrdí zase, že ve vědě morální člověk jest jako postaven na druhé místo.

Trubeckoj analysuje pečlivě německého filosofa. Dle jeho náhledu je system tento pokus čirého apriorismu, suggerovaný touhou redukovati filosofii na system apriorních pojmů; na druhém místě pak je typická ukázka čirého racionalistního immanentismu. Cohen učí, že čirý rozum čerpá sám v sobě vše, co obsahuje, t. j. ničeho nepřibírá ze zevnějška a nezužitkovává žádného experimentálního údaje. Myšlení je totožno s bytím. Panmethodismus ukazuje se tudíž jako prohlášený nepřítel empirismu a metafysiky, zvláště metafysiky náboženské. Cohen ve výkladě svých theorií jest podoben botanikovi, který popírá existenci živoucích květů v přírodě, tkvících kořeny v půdě, a přece uznává skutečné existence svého herbáře. Charakteristická známka jeho systemu jest nenávist Boha. Nejen odpírá náboženství, ale vytrhává mu i duši jeho, ideu Boha. Tuto ideu přeměňuje v jakýsi druh slupky, jež v sobě zavírá obsah lidský; tato idea dle něho spočívá v idei absolutní pravdy přírodou participované. Idea Boha je tudíž jakousi sankcí, apotheosou každé bytosti stvořené s jakousi značkou božství pro život bytostí, jež jsou uzavřeny v říši logiky a mathematiky. Cohen činí z člověka bytost jakési absolutní hodnoty, jež nemá jiného účelu nežli sebe sama. Nuže přidělujeme-li mu tuto absolutní hodnotu, ná-

sleduje z toho, že člověk je takovým nejen v našem myšlení, ale i v harmonii vesmíru. Než je-li člověk květem, který čas v prach obrátí, je zřejmo, že v harmonii vesmíru jeho hodnota může býti jen relativní. Člověk bere na se hodnotu absolutní, když participuje na nehynoucím životě božské bytosti. Cohenův pokus, který vylučuje z morální filosofie otázku o posledním osudě člověka a lidstva, jest velmi nešťastný. Za princip solidně vybudovaný klade myšlenku, že lidské pokolení jest nehynoucí, a neuvažuje, že ti, kteří je skládají, jsou bytosti hynoucí. Pojem života a pojem mravnosti předpokládají ono nadsvětí, jehož popírati tolik Cohen usiluje. Nemůžeme zavrhnouti toho, co vytváří nám život lidské duše. Pojetí světa, jež vylučuje nutné hypothesy spirituelního světa, je tělo bez duše. A to konstatujeme v systemu německého filosofa. Boha zabil a nic živoucího tu dole nezanechal; přeměnil svět v království temnot. Nebe, země, svět duchů, svět fysický, Bůh, člověk, vše bylo zbaveno své životní reality a změněno v „methodu".

*

Gratieux odpovídaje na Goekenův článek o východním schismatu promlouvá o příčinách rozdělení církví (v Revue pratique d'Apologétique, březen); proti ruskému autorovi Gratieux myslí, že příčina rozdělení nebyla pouze politická, ale 1. historická, neboť pro východany — jak poznamenal P. Forbes — byl papež cizincem. 2. Duchovní. Dva světy stojí tu proti sobě: „Pravověrný, zvláště Rus, je k metafysické a scholastické stránce problemu méně citlivý, méně přístupný, spíše k jeho stránce morální. V termině, jehož Rusové užívají k označení neomylnosti, je celé jakési životní pojetí; ve své etymologii uzavírá v sobě vskutku ideu nehřešitelnosti; než to není u nich nějaká hrubá myšlenka; jim není tak snadno jako nám odloučiti logické stanovisko od stanoviska mravního. Každý blud předpokládá jistou chybu; u nich chyba jest v tom, že absolutní neomylnost chápou jen v absolutní nehřešitelnosti. Čtěme jen dlouhé stránky věnované Chomjakovem otázce Filioque a uvidíme, jak metafysika dogmatu má v nich málo místa, za to neustále poukazuje na porušení vzájemné lásky, tohoto základu a pouta církve, porušení, jímž se svět latinský provinil, chtěje sám definovati článek víry a zacházeje tak s křesťany východu jako s inferiorními, jako s parii. A Chomjakov právě v tomto pyšném zhrdání, v mravní překážce, vidí hlavní nesnáz sblížení se církví. Patrno z toho, že východané, zdají-li se jistými stránkami nám zcela blízci, kdy totiž uvažujeme jen formuli dogmat, jsou nám zase na jiné straně příliš vzdáleni; jen změna ducha může rozluštiti problem, o který ztroskotávají se nejsilnější a nejjemnější pointy školské vědy."

—

Pastýřský list episkopátu sjednocené církve v Haliči a Bukovině, vydaný minulý měsíc, potvrzuje obavy a nebezpečí schismatické propagandy. Zřejmě však důraz klade na propagandu zahraniční — americkou, nikoliv domácí nebo z Ruska podnikanou. I o těchto mluví, ale jen jako mimotních zjevech. Nabádá k umírněnosti národnostních

citů, jež překypujíce, trhají národ a i klerus ubírajíce tak oběma síly, jíž by třeba bylo pro boj za víru zděděnou. Literatura propagandistická jest domácí, ve Lvově a Bukovině tištěná, méně ze zahraničí přichází. Také proti této obrací se list pastýřský a výslovně káže bojovati proti jednomu z důvodů v kalendáři „Haličaninově“ uvedených, ba okolnost vskutku pravdivou, o niž se důvod opírá, napravovati. Uvedeno totiž na důkaz nepříchylnosti ruského lidu k unii, na důkaz, že vznikla polskou intrikou a násilím, že první mučeník a světec unie Josafat Kuncevič, biskup plocký nemá po celém širém obvodu unie ani jeden chrám sobě zasvěcený, obrazů jeho nikde neviděti, lid ho necti, o něm neví, jménem jeho nikdo se nejmenuje. Kážou tedy biskupové tuto okolnost skutečně pravdivou napravovat: mluvit a kázat lidu o sv. Josafatovi, nabádat k úctě jeho, obrazy jeho stavět do chrámů a do příbytků je odporučovat. Hlavní opatření listem přikázané směřuje však proti americké propagandě. Rusíni stěhující se na práci do Ameriky, bývají tam přilákáni do farních obcí pravoslavných a vrátivše se domů jsou nejúčinnějšími hlasateli přilnulosti k církvi pravoslavné. Proto mají faráři vésti seznam „Amerikánů“ ve farnosti své; vymáhati od nich slib věrnosti, než odjedou, a když se vrátili vyšetřit, jak žili v Americe, zůstali-li věrnými a povinnosti náboženské plnili. Děkani pak mají dohlížet ve farnostech, zdaž tato kontrola „Amerikánů“ dobře a pečlivě se provádí.

*

V Rusku projednával „Gosudarstvennyj Sovět“ (říšská rada), vrchní to zákonodárný sbor, první zákon o svobodě vyznání, jejž duma říšská (poslanecká sněmovna) byla přijala. Jednalo se o „staroobřadce“, rozkolníky obyčejně nazývané, kteří stojí jak pravoslaví tak ruskému státu nejblíže ze všech vyznání. Náležejí k obcím jejich i vlivní lidé — nynější předseda dumy Guškov je z nich — a tedy bylo se možno nadíti, že plná svoboda vyznání, jak ji manifest carský ze 30. dubna 1905 slibuje, bude aspoň zde v pravém slova smyslu provedena. Ale ani zde se nestalo. Duma sice povolila staroobřadcům skoro tutéž svobodu a veřejnost vyznání, jakou se těší pravoslaví, ale Gos. Sovět zákon tak seškrtal, že ze svobody nezbylo skoro nic. Na takovéto pojetí „svobody svědomí“ žehrají ovšem nejen staroobřadní listy jako „Golos Moskvy“ a liberální listy ruské, ale i listy konservativní a dokonce listy církevní a kněžské, jako „Cerkovnyj Věstnik“ duchovní akademie petrohradské. Když takto to dopadlo se svobodou u staroobřadců, jakž teprve vypadnou asi zákony o svobodě jiných sekt a jiných vyznání, méně ruských a méně státních! Proto také podán ze strany nejvíce nepřátelské svobodě svědomí, aby ostatní návrhy zákony vůbec sňaty byly s denního pořádku, ale Gos. Sovět přece aspoň se o nich radit míní a podobně je oklestiti jako zákon staroobřadní. Vláda pak zákona, který v dumě přijat s jejím souhlasem, v Gos. Sovětě vůbec nehájila. Vládní list „Rossia“ přináší ten důvod pro to, že nemožno povoliti staroobřadcům svobodu a veřejnost vyznání jako pravoslaví, poněvadž celý důvod staroobřadnictví leží jen v nenávisti ku pravoslaví. Dnes, dokud se staroobřadnictví tají, jest nenávist jen na ně obmezena, pravo-

slavná většina o něm neví a nereaguje na ně. Kdyby však se stalo veřejným vyznáním, vzbudí se vzájemná nevraživost v obou táborech. Tak by jmenovitě obyvatelstvo druhé stolice, Moskvy, rozdělily na dvě nenávistné strany, že by se každý den srážely. Orgán mírných konservativců „S. Peterb. Vědomosti" pak praví, že je to vůbec pochybeno, aby stát tu řešil náboženské otázky a uznával nebo neuznával staroobřadnictví. Ať si to církev vyřídí s nimi sama. Ať se svolá koncil církevní jako roku 1667 a na něm ať novověrci i starověrci mají své delegáty a spor si mezi sebou vyrovnají. Beztoho i mnozí ze starověrců těžce nesou oddělení své od pravoslaví pro několik znamení obřadních.

Nový hlasatel spasení, o němž už jsme se zmínili, Grigorij Efimovič Rasputin-Novych, vypovězen na Sibiř pro své svůdnictví. Liberalní (kadetská) „Řeč" přinesla z dopisů jeho stoupenek a stoupenců, vesměs ze střední a vyšší společnosti petrohradské pocházejících, dlouhou charakteristiku jeho učení a jednání. Všecky dopisy svědčí o neodolatelném magickém vlivu osobnosti toho starce. Rodina, do níž vkročil, byla jako omámena a brzy činila, co chtěl. Ženy podlehaly velmi rychle, ale ani muži nemohli se vlivu tomu opříti. Jakýsi satanismus vyzařoval z celého jeho chování: činil se částí Krista, jen slitím těla i duše s ním, možno bylo dosáhnout očisty a spasení.

Jelikož nastal čas obvyklých katolických poutí a procesí, rozeslal vilenský gubernátor všem policmajsterům a ispravnikům cirkulář, aby všude bylo pilně šetřeno stávajících v té příčině předpisů. Kromě dovolení místního gubernátora musí sobě poutníci vymoci ještě svobodný průchod těmi guberniemi, jimiž se k poutnímu místu ubírají.

Na zamezení přechodu pravoslavných ke katolicismu delegováni jsou v chełmské eparchii zvláštní pravoslavní duchovní, ano se však jejich úsilí setkává často s nezdarem, udávají za hlavní toho příčinu přemlouvání přestupujícího jeho známými a sousedy. Chełmská konsistoř obrátila se tudíž na místní vládní orgány, aby všecky takové osoby stíhaly soudně za antipravoslavnou propagandu. Administrace však nenalezla žádných právních důvodů k obžalobě a žádosti konsistoře nevyhověla; tato zaslala nyní o tom „raport" Synodu, prosíc o jeho intervenci. — V sedlecké gubernii měla se k žádosti osadníkův utvořiti samostatná katolická farnost v městě Kadni nad Buhem, sestávající z obcí Olšanki, Suché, Zalenša, Šostaki, Vólce-Zablocké a Lěnuški, čítajících přes 10 000 duší, jelikož farnost Tučna, k níž dosud náleželi, jest i beztoho dosti četná a rozlehlá. Vláda projevila s návrhem souhlas a chełmská konsistoř i zde vystoupila s protestem, ani prý v Zablochu jsou též pravoslavní, na něž zřízení nové katolické farnosti může míti škodlivý účin, a též na tamní úporné Mazury, kteří se sice chovají ku pravoslaví netečně, přece však nepřešli dosud ještě na katolictví. — Tedy vždy a všude musí vypomáhati administrace a policie, nikoli vnitřní přesvědčení.

*

O rozluce církve a státu. (Mínění Etienne Lamy-ho, člena francouzské akademie.) Dne 27. května t. r. konala se výroční valná

hromada „Spolku pro stavění nových kostelů v diecesi pařížské“ za předsednictví Msgr. Amette-a v salonech baronky de Rochetaillée. Pokladník p. kanovník Roland-Gosselim prohlásil stav pokladny za zcela příznivý; přijaloť se za uplynulý rok 85.000 franků. Bude třeba zvýšit vydání; neboť je třeba ještě mnoha kostelů, aby jich počet byl přiměřený počtu obyvatelstva. Dále podotýká, že spolek není majetníkem kostelů, jež staví; majetnicí jest „Anonymní (akciová) společnost nemovitostí v oblasti pařížské“, jejíž součinnosti se vděčí, že spolkové jmění vzrostlo v roce 1909 ze dvou na tři miliony. Na konec vyslovil p. pokladník radost, že spolek získal pro sebe veřejné mínění, a to právě po rozluce církve a státu; za platnosti konkordátu vláda kladla stavbě kostelů různé administrativní překážky.

A této závěrečné poznámky se chopil p. E. Lamy, aby ji doplnil, rozšířil, zdůraznil k radosti těch katolíků, kteří chovají důvěru ke svobodě rozlukou nabyté. S jak krásnou statečností, s jakou silou přesvědčení a rovněž duchaplnou ironií si dobíral malomyslných a vycinkal hlasatelům netečnosti! Praví o nich: „Neposuzují asi správně ani zřízení konkordátní, jehož zrušení litují, ani zřízení rozlukové, jehož se bojí.“ Upozorňuje, že konkordáty celkem nikterak neodpovídají a nikdy neodpovídaly orthodoxnímu ponětí jednoty mezi církví katolickou a státem. Pravověrnosti je učiněno zadost pouze jednotou víry, neboť náboženská pravda jest jedna, a když vláda civilní jsouc křesťanská, má za zákony právě zákony církve. Tak tomu bylo ve středověku. Leč nadešla doba, kdy následkem znova oživlého ducha pohanského náboženský život v národě ochabnul a panovníkům to bylo nepohodlné, aby se sami bez omezení postavili pode jho, jež však dle jejich mínění bylo výborné pro národ. To, co vlastně církvi náleželo, to myslili, že jí udělují jako výsadu, a za to náhradou zase požadovali některé věci. Takový je původ konkordátů, kterým se vlastně přešlo od these k hypothesi; a tu dlužno spatřovati už počátek rozluky.

Již konkordát z r. 1516 nenechal nedotčeným právo církve, poněvadž jí odňal jmenování jejích biskupů a přenesl je na stát. Avšak nápadno je, že konkordát z r. 1801, nenechávaje církvi než pouhé vykonávání kultu, — a to s mnohým omezením — učinil definitivním dílo zhouby, ač, jak se zdálo, měl je napravit. První konsul udělal z kněžstva jakési četnictvo morálky a nástroj vlády, nic víc. Následující vlády nezůstaly hluchy k oprávněným stížnostem církve a zařadily její činnost do jisté míry k veřejnému vyučování a veřejné činnosti podpůrné. Situace ona nebyla sice zcela uspokojující, ale byla snesitelná. Neměla však dlouhého trvání. Nadešla doba, kdy lidé u vesla vlády nejen že se nezpovídali, nýbrž i pomýšleli na to, aby odstranili zpovědnice. Předchůdcové jejich aspoň shovívavě myslili, že náboženství je dobré pro lid. Tito však je nechtěli ani pro sebe ani pro lid a ze smírné smlouvy učinili válečnou zbraň. A posléze, ve chvilkovém poblouzení vypověděli smlouvu. Tato výpověď byla největší jejich chybou.

Církev pak, jíž konkordát neponechával leč život zmrzačený a na cizí vůli závislý, nemohla se oddati trpné resignaci a býti pouze roz-

vedenou ženou césarovou, jak si to bezpochyby představovali rušitelé konkordátu. Ve skutečnosti zákon z r. 1905 pozměnil v samé jejich podstatě práva civilní moci nad katolíky. Církev jím znova nabyla trojí nezbytně potřebné svobody své hierarchie, svého slova a svých chrámů. Bude se rozvíjeti normálním používáním práva sdružovacího, jež samozřejmě nebylo utvořeno pro ni, ale jehož jí nebudou moci odníti, poněvadž tvoří součástku práva obecného. Práva vlastnického nabude církev rovněž v době asi nedaleké, neboť to plyne logicky ze stavu věcí. A bude nemožno nepřiznati je též církvi. Katolici tedy budou míti, čeho nutně třeba. Situace jejich bude o tolik pevnější, že nebudou míti žádné výsady, nýbrž budou postaveni solidně do práva obecného. A církev se stane tím, čím ji chtějí míti, čili přesněji „tím, čím budou oni sami." Tedy „nebát se a nelitovat!"

P. Etienne Lamy, jak vidět, drží se vesměs přísné nauky katolické; naproti tomu na volném poli hypothesí řekl věci, jež „těm, kteří chtějí míti konkordát za každou cenu," nebudou valně po chuti, avšak které nadmíru potěší křesťany srdcem a intelligencí, kteří dle vznešeného příkladu Lamennaisů, Lacordaireů, Montalembertů a všech velikých katolíků liberálních 19. století nazvali s Msgr. d'Hulste rozluku osvobozením.

Na to předsedající Msgr. Amette se chopil závěrečného slova, navazuje na řeč p. Lamy-ho. Pravil, že s ní souhlasí s jedinou výhradou, že je nutno protestovat; to znamená, že církev bude protestovati dále proti tomu, co pokládá za nespravedlivé na nynějším režimu, jakkoli jinak hojně z něho bude těžiti. Pak doložil číslicemi, pokud jsou oprávněna slova p. Lamy-ho. Po rozluce bylo zřízeno v diecesi pařížské 21 far, z nichž 16 s kostely; dva kostely byly přestavěny; 20 nových výpomocných kaplí bylo otevřeno. S panem Lamy Msgr. Amette s toužebností se těší na onen den, kdy katolíci sdružení jako takoví budou moci býti vlastníky. (Byli by vlastníky už nyní hojnou měrou, kdyby používali lépe či kdyby jim bylo dovoleno lépe použiti zákona z roku 1901).

Na konec Msgr. Amette, podobně jak učinil nedávno Msgr. de Cabrières ve chrámu Notre-Dame den po prvním všeobecném sjezdu episkopátu, prohlašuje nový konkordát — lišící se velmi od předešlého — konkordát církve a lidu. *Š.*

*

Vídeňští evangelíci (augsb. konf.) opřeli se tomu, aby kostel jejich propůjčen byl též ke slováckým a maďarským schůzkám luteranským. Ať prý se Slováci a Maďaři ve Vídni usedlí modlí německy.

Starostenský úřad v Pětidomí ve Vídni byl letos nacionály německými vyzván, aby nepřipouštěl českých modliteb a zpěvů spolku sv. Methoděje o průvodu Božího Těla. Starostenský úřad zakročil a tak spolek sv. Methoděje a Češi vídeňští tentokrát zůstali doma. Němectví tedy vyhověno, křesťanství a katolictví, o něž v první řadě mělo jíti, odstrčeno.

Věda a umění.

Zemský inspektor Fr. Bílý oznámil 25. května v III. třídě České Akademie, že professor Jar. Hrubant objevil v pozůstalosti anglického „benthamisty“ (filos. soc. škola I. polovice 19. století) Bowringa hojnou korrespondenci našich českých buditelů. Doufá se, že na naše probuzenské hnutí vrhne se tím nový proud světla a nový vliv myšlenkový se bude v něm moci stopovati.

*

Tragický osud potkává práci českého učence. Ve velkém národě zvláště, je-li učený svět dobře stavovsky a pracovně zorganisován, neztrácí se ani nejmenší příčinek poslední učené hlavy. Jeden objev těsně se pojí k druhému, všecko se stále vede v evidenci. Dnes se i mezinárodně už organisuje učená práce, tak že příště snad ani práce učenců z malých národů nezůstanou úplně bez užitku. V národě jako jest náš, učenec podobá se samotáři, o nějž se nikdo nestará a nikdo o něm nic neví. Ký div potom, že jméno i práce jeho upadá v zapomenutí často už za živa. Takovýto tragický osud potkal životní dílo professora Vojtěcha Šafaříka. Na hvězdárně své na Král. Vinohradech, jediné hvězdárně české, konal přes 20 let pozorování měsíce a změnných hvězd. Pozorování jeho na měsíci činěná měla význam tehdy v letech sedmdesátých a osmdesátých. Ale dnes, kdy fotografie nastoupila místo pozorování, ztratila význam. Tak práce Šafaříkova tehdy cenná ocenění nedošla a dnes ceny pozbyla. Jinak však má se věc s hvězdami změnnými. Práce Šafaříkovy mají ten velký význam, že jsou z prvních. Učenec český pochopil už tehdy velikou důležitost tohoto zjevu nebeského pro astronomii. Byl tedy jedním z nemnohých, kdo trvale a důsledně zjevu tomu se věnovali. Zaznamenal na 30.000 pozorování změnných hvězd. Pozorování zůstala ovšem jen jako material nezpracovaný. Záznamy odevzdány universitní hvězdárně moskevské, ale ta je nechala ležeti nepoužity a odevzdala je ku zpracování hvězdárně berlínské (v Postupimi). Leč i v Postupimi leželo dílo Šafaříkovo nepoužito. Ohromnosti práce té nechtěl se podjati ani cizí učenec ani cizí nakladatel ji vydati. Teprve krajan naleznuv rukopisy záznamů v postupimském archivě podjal se z lásky k české práci díla toho. Po pětiletém probírání a třídění materialu toho podává český astronom Dr. L. Pračka první díl spisu o změnných hvězdách, který obsáhlostí a důkladností svou slibuje býti prvním v literatuře světové. Nákladu na dílo podjala se Česká královská společnost nauk.

*

Na slavnostní schůzi vídeňské akademie věd 30. května sděloval Dr. Karabacek o archeologických pracích akademie. V Carnuntum východně od Vídně odkopána do dvou metrů hloubky 11.800metrová plocha, na níž odkryty základy velikých kasárenských budov tohoto římského tábořiště vojenského, a ulice i se stolcem tribunským vedle komplexu kasáren ležící. Podával spolu radostnou zprávu, že Rakousko poprvé zabralo se také do práce v Egyptě, kdež dosud všecky velké

národy se účastnily objevů, jen Rakousko ne. Všecky tři akademie: vídeňská, pražská (česká) i krakovská (polská) se k tomu cíli spojily a první vykopávka právě dokončena a podnikne se dílo nové, jež se počne v zimě v kraji docela novém, dosud neprobádaném.

*

Dodatkem k nedávnému Stürgkhovu výnosu o mezinárodních sjezdech osvětluje inženýr K. C. Neumann v „Nár. Listech" účel a původ výnosu toho. Mířilo se jím na českou vynikající účast na sedmém mezinárodním chemickém kongressu v Londýně roku 1909 (od 27. května do 2. června). Ale tato samostatná účast nebyla ničím novým. Byla dosud vždy česká práce samostatně zastoupena od prvopočátku kongressů. Na prvním kongressu v Brusselu 1894 bylo účastenství skrovné a vůbec z Rakouska bylo jen 13 účastníků, tak že ani Uhry neměly zvláštní organisace. Na druhém kongressu v Paříži 1896 už Čechy měly zvláštní komitét 11členný tak jako Rakousko. Ve Vídni 1898 měly všecky země rakouské své komitéty a Čechy měly dva, jeden český, druhý německý. Na sjezdě v Paříži 1900 bylo jako roku 1896. Na sjezdě v Berlíně 1903 byl také zvláštní subkomitét pro Čechy a byli v něm Češi i Němci z Čech společně zastoupeni. A stejně bylo v Římě při sjezdě 1906: subkomité z Čech bylo zase česko-německé (6 Čechů, 3 Němci). Taktéž mělo býti i na kongressu londýnském. Ale tu Němci najednou společnou účast s Čechy odmítli. Londýnský výbor však přece pro Čechy zřídil subkomité, v němž byli pak ovšem Češi sami. Snad tiskové nedopatření londýnského komitétu rozčililo Němce; zprvu totiž Čechy po Belgii (Belgium, Bohemia) uvedeny v seznamu jako samostatný komitét, ale na dotaz z Čech londýnský výbor opravil věc a Čechy podřízeny hlavnímu rakouskému výboru pouze s podvýborem. Nestalo se tedy nic víc než co bývalo i dříve až do roku 1900. Ale zdá se, že Němci a Maďaři a obojí i společný stát nebude nadále trpět tento „abusus" podvýborův a zvláštních národů kromě rakouského a uherského na mezinárodních sjezdech, ať jsou jakékoliv a kdekoli. Vloni už počato v Pešti vyloučením polského a českého oddílu! Poláci dosud všude na všech sjezdech připouštěni jako samostatná národnost. Také to má přestati. V Římě odmítli zvláštní polský pavilon na výstavě turinské, že by urazili Rusko. Tedy najednou trojí diplomacie se stala úzkostlivou o státoprávní tituly a finessy: Německa, Rakousko-Uherska a Ruska!

Chce-li ostatně rakouská ústřední vláda, aby říše naše všude jednotně na venku byla zastupována jednotnou organisací, pak by musila sama k ní podati ruky a zabezpečiti v ní všem národům svobodné a přiměřené uplatnění. A o to se dosud nepokusila.

*

Společnost zeměvědná odbyla 18. června svou výroční schůzi. Sdruženo v ní jen 376 členů. Společnost ač na venek obor působnosti své stále rozšiřuje, uvnitř slábne, pro vnitřní organisaci schází pracovníků. Čeští vědcové i v zahraničí jsou vítáni jako výzkumcové zeměvědní, ve všech dílech světa roztroušeni jsou čeští cestovatelé a badatelé, ale

organ společnosti jediný český zeměpisný časopis nemůže vycházeti jak pro nedostatek odběratelů, tak pro nedostatek přispěvatelů.

Nakladatelské družstvo „Máje“ proměnilo se v akciovou společnost, jež nedávno ustavena. Je to pokrok! Čeští spisovatelé stávají se už i „bohatými“ akcionáři!

Professor Frant. Táborský od podzimu trávil v Rusku na studiu ruského výtvarného umění a odhaloval při tom ruské společnosti výtvarné „poklady“ naše, o nichž ruská společnost měla ovšem ještě méně ponětí než o české literatuře a hudbě, jež přece jsou více transigentní. V galerii umění měli v Petrohradě jediného Čermáka, a ten označen jako Němec! Časopisu, knihy, publikace umělecké české a o Češích nikde v Rusku nebylo k nalezení. S přednáškami svými o výtvarném umění českém spojil professor Táborský výstavu uměleckých publikací českých. A na tuto zimu chystá se v Petrohradě výstavka české grafiky. Umělecký list „Apollon“ objednal si pravidelné dopisy o českém umění. — Přirozeno, že Rusům i ostatním národům musíme se podávati sami, chceme-li, aby něco o nás věděli.

Český zemský výbor obrátil se letos na vládu, aby pokračovala v restauraci jedné z nejvzácnějších památek českých, kostela sv. Jiří na Hradčanech. Kostel byl totiž pozvolna opravován v letech 1897 až 1905 a pak náhle restaurace zastavena. Ústřední komise se vymlouvá, že nalehání a plány její dosud od lonského května v ministerstvě leží nevyřízeny.

Na provozování hypermoderní Straussovy opery „Elektra“ v Praze pozván Národním divadlem sám skladatel Strauss, který představení v orkestru řídil. Obecenstvo mu činilo nadšené ovace. V době zuřivých politických a národnostních bojů i tento prostý umělecký příběh stal se vlastně demonstrací. Demonstrací pro naši nestrannost a nepředpojatost. Podotknuto při tom správně, že německá divadla hlavních měst našich Prahy a Brna ze zásady dosud ani jednoho českého kusu ani činohry ani opery neprovedly. Taková je zarytost německých správ i německého publika.

Na památku 1025leté smrti sv. Methoda, jež letos připadla a na niž u nás úplně zapomenuto, složil mladý básník a dramatik slovinský S. Sardenko pětiaktové drama „Slovanští apoštolé“, jež předvádí život a dílo svatých věrověstů našich.

Poláci mají v Těšíně „dědictví blah. Jana Sarkandra“, které ročně za 20kor. příspěvek rozdává členstvu kalendář a nějaký podíl knižný. Vydalo dosud jedenácte knih životopisů, apologií, povídek i literární dílo (Mickiewiczova Pana Tadeusza) a kancionál za podíly. Členů je 1010, z nich v rak. Slezsku 902, v pruském Slezsku 92. Dědictví šíří se úsilně teprve v letech po 1900, kdy získalo tři čtvrtiny svého členstva. Největší přírost členstva byl v loni 1909/10 totiž 137 členů.

V „Osvětě“ v dalším popisování styků mezi Riegrem, Smetanou a Dvořákem přichází pí. L. Bráfová k zajímavému odstavci pozůstalosti po otci svém F. L. Riegrovi, kde Rieger usilováním svým a působením svým i dcery své pí. Červinkové chránil nám Dvořáka před —

odlouzením. Odluzoval nám ho známý hudební kritik vídeňský, Hanslick. Z Vídně vnadili Dvořáka, že budou dávati opery jeho ve dvorní opeře, ale žádali na něm změny textové a konečně se vytasil Hanslick docela se žádostí, aby Dvořák psal opery na německé texty. Dvořákovi jen z daleka Riegrova rodina toto lákání sdělila a Dvořák konečně nejevil žádného přílišného odporu k tomu, psáti třeba na německý text. „Psal bych třeba na tatarský text," pravil pí. Červinkové-Riegrové, „jen když by byl hezký." Že by tím se stal německým skladatelem, píše na text německý, to popřel, to prý je nesmysl a není to myslitelno. Také prý Mozart není italským skladatelem, ač psal na vlaské texty. — Zajímavou je také podrobnost, že korunní princ Rudolf a princezna Štěpánka byli velikými příznivci Dvořákovými. Korunní princ výslovně si přál, když ho zvali k znovuotevření „Národního divadla", aby dávali Dvořáka, a když ho nemohli už na zahájení dávat, přišel do divadla až hráli Dvořákova „Dimitrije". Korunní princezna pak sama Dvořákovi vypravovala, jak ráda hraje „Slovanské Tance" jeho. Vůbec v letech osmdesátých byl Dvořák na vrcholu obdivu svého u Němců.

*

V „Hudební Revui" těší se brněnský zpravodaj její (professor Hub. Doležil), že konečně na sjezdě čes. pěvectva v Brně usneseno zříditi na Moravě „pěvecké župy". Župních obvodů bude pět: brněnský, olomucký, prostějovsko-přerovský, ostravský a uh. hradištský. Bude tak Morava rozdělena na západní, severní, střední, jižní a východní župu se Slezskem. Největší obvod bude míti župa brněnská, od Dačic až po Vyškov. V župě brněnské spojeny budou čtyry pěvecké spolky samého Brna, spolky předměstské a venkovské spolky, jistě na dvacet sborů. Župní organisace bude celou práci jednotit, ke společnému cíli svádět a povznášet. Saisona bude od října do června. Beseda brněnská počne v říjnu nějakou ukázkou, aby podle ní mohly se pak spolky ostatní řídit. Listopad a prosinec bude věnován samostatným produkcím místním. V únoru nebo březnu vypraví se velký dvoudenní koncert lidový v Brně celou župou, a počnou se přípravy pro společné vystoupení všech spolků na závěrek saisony. Referent si slibuje od župní organisace veliký úspěch kulturně umělecký, povzbuzení společenské i národní, výchovný zušlechťovací vliv, jejž právě pro velkoměsto a jeho lid se socialního stanoviska možno vysoko ceniti.

*

Význam hudebního kritika českého, O. Hostinského, nedávno zemřelého, pro píseň lidovou posuzují ve „Věstníku národopisném" Jiří Horák po stránce všeobecné a Ot. Zich po stránce hudební. Hostinský sám cenil vysoko a miloval lidovou píseň, a také lásku k ní v jiných probouzel. Pro něho jako literarního historika a esthetika měla důležitost píseň lidová v celé své šíři, nejen jako umělecky cenný plod, ale i pokud byla méně cennou v písni kramářské, a i pokud nebyla původně lidovou, ale jen zlidovělou. Svou podivuhodnou všestrannost a synthetický talent svůj i bohaté zkušenosti mohl Ot. Hostinský

dvakrát uplatniti: po národopisné výstavě, kdy sebraný material písňový mu svěřen ku zpracování — ale tu požár v tiskárně zmařil jeho práci. Před několika lety pak ministerstvo vyučování postavilo ho v čelo velikého podniku — v čelo české sekce Lidové písně v Rakousku — majícího účelem sesbírati a zachrániti, co se z lidové písně dosud zachrániti dá — ale tu smrt vyrvala jej této úloze podruhé.

Po stránce hudební odporoval Hostinský „citové theorii" (Frant. Bartoš) klada vedle citu důraz i na instrumentalní vliv, a teprve vedle něho na stylisaci deklamační. Instrumentalní vliv podle něho zvláště na české písni lidové jest velmi nápadný a charakterisuje ji (rovněž nápadný vliv píšťal u „koled"). Z Hostinského nauky o deklamaci písně lidové, o rhytmice a o prosodii české písně vyšla i nová moderní hudba česká, o ni se opřel Smetana, Fibich a všichni ostatní. Zásluhou Hostinského požadavek správné české deklamace mezi hudebníky lépe se uplatnil než mezi básníky. Co v hudbě německé vytvořily teprv celé generace, to zásluhou Hostinského u nás vzniklo ve 30 letech. Divnou ironií osudu se stalo, že v letech sedmdesátých bojováno proti Hostinskému a Smetanovi jako proti Wagnerianům a proti jejich němčení hudbou československé písně lidové, kterou Hostinský v její českosti nejlépe charakterisoval. Českost písně lidové spočívá podle něho v sestupném rythmu, v nezávislosti přízvučných a nepřízvučných dob na sobě.

*

V Kyjevě má býti postaven pomník maloruskému spisovateli a básníku Tarasu Ševčenkovi a byla proto vypsána soutěž. Návrhů zasláno celých šedesát z různých měst Ruska, ze západní Evropy, ano i z Ameriky. Komise znalců neuznala však ani jediný z nich za vhodný a vypsala novou soutěž. Okolnost, nesvědčící ve prospěch uměleckého nadání souvěkých sochařů.

*

„Živa" přináší doklad z paměti současníků, jak se mění povrch zemský. Na Moravě zaznamenány dva případy: Mezi Horním Újezdem a Mor. Budějovicemi leží vrch, přes nějž bylo před 25 lety viděti pouze špičku věže budějovické, dnes viděti nejen špičku věže budějovické, dnes viděti věž celou a ještě i domy budějovské. Jiný případ sděluje geolog Tietze. Z lomu nad Mladějovem bylo viděti před několika desítiletími jen špičku věže v Tatenicích. Ale věž ponenáhlu vystupovala a dnes viděti již celý kostel. Tuť je zřejmo, že na obou místech buď dolinka vystoupla nebo hřbet se snížil. Obě místa leží v tak zv. brázdě boskovské, jež běží od dolnorakouské Kremže až nad Boskovice a dosud není ustálena, nalezajíc se v stálém pohybu.

*

Starou, ale proto ne nezajímavou otázku, zda hmotný svět je věčný, probírá Bulliot v „Revue Montalembert" (1909) v článku „L'Evolution cosmique". Stanoví: 1. Hmotný svět v pohybu jsoucí nemůže býti věčný. I kdyby náš vesmír byl věčný, musili bychom — pro jeho nahodilost — tvrditi, že byl stvořen. Existence ab aeterno

hmoty hýbající se nemohli bychom, krom toho, nijak připustiti: neboť, kdo dí pohyb, pronesl tím postupnou řadu lokalisací v prostoru, a taková postupnost se nechápe bez prvého členu. Hmota, ostatně, je nehybná, a její pohyb předpokládá prvý popud, t. j. počátek v čase. Takovou je, ať se již vykládá tak neb onak, these sv. Tomáše. — 2. Věda dostává se v souhlas s metafysikou, zkušenost ověřuje usuzování. Čeho pohanský starověk neznal, čeho sám Aristoteles, přes mistrovství své v logice, nedovedl dedukovati ze své plodné theorie konu a mocnosti, dokazuje moderní fysika zkusně: vesmír vyvíjí se dle dvou nezměnitelných zákonů, dle principů o konservaci a degradaci energie. Naprostá kolikost všeobecné energie se uchovává, ale její jakost stále degeneruje, t. j. kinetická a chemická energie, jež jsou nejvíce schopny zužitkování, směřují k přeměně v teplo, ale obráceně jen částečně. Cíl kosmického rozvoje bude tudíž zmnožení tepla, zničení jiných forem energie a konečně vyrovnání teploty; až svět dosáhne této jednostejné teploty, nebude již výměn energie, a celek hmoty bude již jen hmotou nehybnou (iners). „Nuže, poněvadž naprostá kolikost energie se integralně uchovává, a poněvadž známe její počátečné formy, potencielní energie pádu a energii chemickou, nějaký genius dosti schopný, aby obsáhl dynamickou rovnici vesmíru, tak jak o ní snil Laplace, mohl by nám říci, v kterém okamžiku asi bylo východisko jeho nynější evoluce.“

Biolog Dantec, takto vyslovený atheista, popřel (v. Revue philosophique 1910, bř.: Les phénomènes qui commencent) objektivní hodnotu principu Carnotova, jehož dosah pěkně ukázal Brunhes ve své knize: La degradation de l'energie. Brunhes mu odpovídá (Revue de métaphysique et de morale 1910, bř.) a ukazuje, že Dantec dosahu tohoto principu nerozumí. Mechanická (potencielní) energie padajícího tělesa na př. může býti přeměněna cele v teplo, ale tepelná energie nemůže býti nikdy cele přeměněna v pohyb. Užitek tepelné energie závisí na rozdílu tepelné kapacity mezi teplým tělesem a prostředím, a ani tento rozdíl není možno cele zužitkovati, ježto velká část odpadne na oteplení prostředí; a tato část je definitivně ztracena, ježto nemáme prostředku, abychom ji opět obnovili. Nechme padnouti kámen „o tíži jedné tuny s výše 85 *m*; padne-li na měkkou půdu tak, aby neodskočil, produkce tepla rovnomocného se vykoná sama sebou.“ Ale ze zásoby tepelné možno nám vytěžiti jen 6% mechanické energie; sotva 6% mohou nám dáti sílu hybnou. Práce hybné síly nemůže býti zase převedena v tepelnou energii, aby se jí něco neztratilo. Každý hmotný jev vyžaduje tudíž jakési ztráty, jež nemůže býti nahrazena, tak že krok světa je ve smyslu jisté neustálé degradace energie. Není proto učiněn, aby trval věčně. Dantec v dalším článku přijal s řídkou upřímností vývody prof. Brunhesa. „Šupiny spadly mi s očí — píše. Pochopil jsem bludný ráz formule, jež mi byla již víc než od 7 let tak drahá.“ Dantec zapomněl počítati s teplem rozptýleným v prostředí.

*

Z opojení, jež věda svými epochalními objevy vyvolala, lidstvo se pomalu probouzí. Chiapelli (Revue philosophique bř. „Les tendances vives de la philosophie contemporaine") konstatuje „rostoucí vědomí o nynější nedostatečnosti empirického a positivního vědění odpověděti na nejobecnější otázky." Toto vědomí projevuje se „positivní tendencí vystoupiti zpět k vysokým vrcholkům filosofie; návrat to, který vyjadřuje dokonalou víru v možnost a nutnost této nejvyšší interpretace vědy." Filosofie tudíž, když po dlouhou dobu 19. století byla odmítána a jí zhrdáno, dochází v nové době zase nové přízně. Filosofovati je dnes modou u vědátorův, a veřejnost se zájmem jich práce v tomto směru sleduje. Filosofují chemikové a fysikové jako Lodge, Oswald, Mach; matematikové jako Arrhenius, Poincaré, duchem: biologové jako Reinke, Verworn, de Vries; juristé, národohospodáři atd. Na prvý pohled zdají se práce jejich disparatní: „mnozí jsou náhledu — dí Chiapelli — že filosofický svět skytá divadlo trapného zmatku a neblahé anarchie osobního přesvědčení;" přece však prý možno rozlišiti v nich tendence, jež, více méně, se připojují na Kantovu kritiku. Tyto tendence zdají se všechny směřovati k dvěma směrům: idealismu a realismu, a je možno míti současnou filosofii za kráčející k realistnímu idealismu. Subjektivno a objektivno se vzájemně doplňují. „Rozum není entitou, jež se připojuje ke zkušenosti jako moc tvůrčí, ale jeden z prvků této zkušenosti uvažované jako organický celek." Přílišně zabývali jsme se myšlením jako abstrakcí, lidská bytost však je něco živoucího, a to, co nejvíce upozornilo na realitu a život věcí, toť zavedení filosofie hodnot novými realisty. „Je to nová filosofie víry, citu nebo nutné činnosti, aby jí byla opět zřízena lidská rovnováha po agnostických negacích a obmezeních kriticismu" . . . „Doba mocných kontrastů, jež stavěla positivní vědu proti filosofii a obě proti náboženství, zdá se, že se nyní vzdaluje, aby učinila místo živému duchu vzájemné kooperace, v níž se zakládá rozumná naděje na novou éru filosofické konstrukce, nyní, když mnozí se zřekli novokritické bázlivosti a agnostické nedůvěry positivistův."

*

Zemřeli: 26. května Maryan Gawałewicz, polský spisovatel a básník, divadelní kritik, feuilletonista, redaktor, jeden z nejplodnějších a nejvšestrannějších polských spisovatelů (nar. 1852). Jeho sbírka legend o Panně Marii „Królowa niebios" přeložena do několika evropských jazyků. Také u nás vydána v nádherném vydání, ale že to nebylo z Prahy, nýbrž ze Slezska, zapadla nepovšimnuta. — 30. května Milij Alekséjevič Balakirev, hudební skladatel ruský v národním duchu (nar. 1837), vůdce tak zv. „hudební pětky" ruské, vrstevník a propagátor Glinky, jehož opery řídil v Praze. S naším Smetanou se však nepohodl.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Na rozhraní pololetí skončeno zase projednávání rozpočtu na rok běžící. „Lidový parlament“ svou úlohu, kontrolovat státní hospodářství, bere důkladně. Projednává rozpočet přes půl roku. Má se tím už podruhé dáti výraz neochotě vůči této vládě. Rozpočet sám jako vloni i letos vyšel z poslanecké sněmovny zvýšený. Referent a výbor započítali totiž do rozpočtu vše, co stát vydává a přijímá v roce tom, třebas položky ty ležely jaksi mimo pravidelné a běžné výdaje. Jest v tom politika německé většiny, která větším hromaděním číslic pomoci chtěla vloni i letos k provedení plánu finančního, jaký na odpor sněmovny i poplatnictva naráží. Tak letoší rozpočet vládou navržený ve výši 2649½ mil. korun příjmu a 2691½ mil. korun vydání zvýšen na 2727·7 mil. korun v příjmech a 2780·8 mil. korun ve vydáních. Vládní deficit zvýšen takto ze 42 mil. na 53 mil. korun. Vloni zvýšený rozpočet zůstal aspoň bez deficitu. Zvýšeny stejně důchody i výdaje státu: ze 2303½ na 2406½ mil. korun. Letoší summa výdejná jest o 1000 mil. korun vyšší než roku 1900, kdy výdaj státní rovnal se 1755 mil. korun. Takový pokrok nezaznamenán ovšem v žádném desítiletí před tím, aspoň absolutně ne, relativně však vzrůst není větší než v předminulém desítiletí. Rovnáť se relativní vzrůst výdajů v minulém desítiletí 48·2%, kdežto desítiletí 1891—1900 mělo vzrůst dokonce 49·5% (ze 1174 na 1755 mil korun), ale desítiletí 1881—1890 jen 16·7% (z 959 na 1119 mil. korun).

Na hlavu obyvatele padá letos už státní výdaj ve výši 95 korun, kdežto roku 1907 bylo jen 80 K, roku 1905 jen 68 K, roku 1900 jen 62 K, roku 1895 jen 54 K, roku 1890 jen 47 K, roku 1885 jen 45 K a roku 1880 jen 39½ korun na jednoho obyvatele. Tedy ve 20 letech dosaženo dvojnásobného zatížení (47—95), ovšem zhruba vzato. Neboť v rozpočtu našem jsou i položky těžebné (pošta, dráhy, výroba tabáku, těžba soli atd.), které nezatěžují obyvatelstva jako daně. Daní připadlo roku 1900 na jednoho obyvatele 38 korun, roku 1905 už 42 korun a letos rozpočítáno 54 korun. Referent panské sněmovny vyloučiv těžebné položky z obou stran, ve výdajích i příjmech, praví, že položka výdejná vstoupla od roku 1900 do roku 1910 z 1100 mil. na 1666 mil. korun, položka důchodová jen ze 1123 mil. na 1473 mil. korun. Tam tedy vzrůst 51%, tu jen 31%.

Deficit letoší oba referenti vyličují jako jistojistý přes 50 mil. korun. Avšak třeba namítnouti, že při položkách důchodových byli jak ministr financí tak referenti až příliš opatrni. Letoší rok zdá se bude požehnanější než loňský. Vloni konsum pro drahotu a slabou úrodu zůstával ve všem pozadu, letos dá se souditi, že bude po každé stránce rok hojnějších požitků, z nichž finanční správě důchody plynou.

Z nepřímých daní totiž v milionech korun

	roku 1909 rozpočteno	roku 1909 sešlo se	roku 1910 rozpočteno
z lihu	94	92·4	94
z piva	73	76·7	78·5
z cukru	134·5	144·8	136·0
z petroleje	20·4	23·3	21·4
z vína	12·5	14·2	13·0
z masa	16·4	17·6	16·7
z jízdních lístků	19·8	21·2	20·3
z kolků	51·6	58·1	52·4
z tax	6·4	7·7	6·8
z poplatků	114·6	128·1	115·5
z loterie	12·1	14·3	13·8
ze soli	30·3	30·0	30·2
z tabáku	154·3	167·4	165·3
z cel	144·4	183·2	156·3
Úhrnem	884·3	979·0	919·2

Tedy vloni rozpočteno jen 884 mil. a sešlo se 979 mil. korun z daní nepřímých čili o 95 mil. korun více. Letos rozpočteno o 60 mil. korun méně, než kolik se vloni skutečně sešlo! Tedy ubráno z rozpočtu důchodového více nežli co činí celý deficit, i ten od výboru rozpočtového zvýšený. Pravidelně při rozpočítávání klade se do důchodův obnos minule sebraný. Kdyby se i teď bylo tak rozpočítávalo, byl by zůstal přebytek a schodku by nebylo. Ministr financí může se snad omluviti, poněvadž sestavoval rozpočet už vloni na podzim a nemohl tedy oceniti výsledek roku 1909, ač polovičku jeho už znal. Výbor poslanecké sněmovny a sněmovny panské měl však už před sebou účetní výsledky roku 1909 a mohl deficit z rozpočtu velmi přirozeným způsobem odstranit. Zvláště že už znal nejen výsledek loňský, ale i povahu roku letošího mohl zhruba odhadnouti, a ta se zřejmě utvařuje příznivěji, než jakou měl rok loňský.

*

Vedle rozpočtových nesnází — které vězí ani ne tak v běžných a mimořádných dnešních výdajích, jako v tom, co teprv se chystá — v nových nákladech vojenských a v nezbytné sanaci zemských financí, na niž je potřeba letos už 80 mil. korun a jež s deficitem zemí poroste — vedle těchto nesnází, a nesnází s finančním plánem, který ani jako velký, ani jako malý nechce sněmovna vyřídit, přišly ještě nesnáze s vodními stavbami. Na nalehání říšské rady z roku 1908 podalo ministerstvo obchodu hrubý rozpočet vodních staveb, jak v roce 1901 v kanálovém zákoně usneseny a do roku 1912 dohotoveny býti měly. Do konce lhůty roku 1901 vytčené schází už jen $2^1/_2$ roku, ale ze staveb vodních dosud neprovedeno skoro nic, jen plány několikrát prohlíženy a propočítávány, také sem tam i s komissionelní obchůzkou počato, a ze staveb provedeny jen takové některé, jež nejen průplavu sloužiti budou, ale i úpravě řek a spádu vody poslouží. Kanálový zákon

povoloval r. 1901 vládě celkem 250 mil. korun, z toho 75 milionů na regulaci řek. Tato částka úvěru jest dodnes zcela vyčerpána. Na její účet vláda r. 1906 vydala za 21·9 mil. renty a r. 1909 za 51 milionů renty. Z kanálového úvěru 175 mil. korun, vydáno dosud jen 71½ mil. korun, v tom 30 mil. na předběžné práce a 42 mil. na koupi pozemků a první stavby už vykonané. Dnes však vláda přichází s novým výpočtem, kterým celý náklad průplavní se mnohem výše udává. Na průplav dunajsko-oderský bylo by třeba 260 mil. korun (dříve čítáno 140 mil.) na odersko-viselský 100 (dříve 50) milionů korun; splavnění Visly 14 mil., splavnění Vltavy 34 mil., splavnění Labe k Hradci Králové 165 mil. korun. Odbočky do Brna, a přes Olomouc-Třebovou k Hradci Králové zatím nepočitány do oné sumy.

Toť výpočty vládní, ale rozpočtová komise panské sněmovny a jmenovitě členové Bärnreither a Skéne počítali ještě hůře. Při kanálu dunajsko-odersko-viselském třeba počítati nejen onu summu 360 milionů korun, ale i zatímní úroky z prostavěného kapitálu, než průplav bude fungovat — ty činí asi 72 mil. korun; dále srážka z nominelní hodnoty, neboť výpůjčka se neodbude 100 za 100 — ale asi 7% se ztratí na kurs a výlohy, tedy opět 30 mil. korun; to už činí dohromady 462 mil. korun. Kromě toho stavba člunů a jiných potřebných zařízení průplavních obnosem asi 15 mil. a dosud vydaných 30 milionů k tomu dává úhrnný náklad průplavu 507 milionů korun. To je obromná drahota vodní cesty, která se za ten náklad nemůže nikdy vyplácet. Ve Francii, zemi, v níž průplavy takové platnosti došly, od r. 1904, kdy inž. Henri Chardon ve svém spise „Les travaux publics“ na nevýhodnost průplavů oproti drahám poukázal, rovněž nastalo vystřízlivění. V Německu pak, kde velmi snadno proveditelný průplav „vnitrozemní“, už je v zásadě rovněž povolen, Dr. Rathenau a prof. Cauer vypočetli, že nákladní dráha přijde laciněji a více zboží převeze než navržený kanál. Dráha by stála — dvoukolejná — 400.000 marek kilometr, kanál 465.000 marek. Dráha by převezla 10 mil. tun, kanál jen 5 mil. tun ročně. Pro náš dunajsko-oderský kanál se téhož propočítání a srovnání podjal inž. Rud. Gunesch a rovněž se dopočítal toho, že nová dráha, nebo položení třetí a čtvrté koleje na severní dráze z Vidně do Krakova bude i lacinější i účinnější. Průplav by stál 462 milionů, dráha (z Vídně do Krakova, dvoukolejná) 255 mil., čili jedna kilometrová tuna převozu přijde na průplavě na 2·253 hal., na dráze na 1·090 hal. Tedy dráha vozí o polovici laciněji a stojí také jen polovici nákladu stavebního. Ale kromě toho vypočítáno, že dráha by mohla převézti dva až třikrát tolik nákladu co průplav, který by nestačil ani na polovici toho, co dráha.

*

„Obzor Národohospodářský“ přináší v červnovém sešitě z pozůstalosti Riegrovy česky psanou v r. 1850 přednášku o národním hospodářství. Nadepsána: „Rozvrh k přednáškám o politické oekonomice.“ Dr. Frant. Lad. Rieger ucházel se tehdy na české universitě o právo docentury národohospodářské, ale byl odmrštěn, pro svůj příliš

vyhraněný politický charakter. Habilitační práce jeho s posudkem leží někde v archivu university německé a N. Obz. žádá ze vydání její; zachovaná přednáška jest asi přípravou pro vstupní přednášku, již by v případě připuštění byl měl před posluchači. Zajímavě tvořeny jsou názvy a výrazy vědecké. Politickou ekonomii nazývá „hospodářství veřejné“, nebo „hospodářství obecenské“, ale také „hospodářství národní“; rozdělování statků sluje „rozčásťování statků“ — jediný to výraz, jenž vypadá cize, ostatní výrazy uchovaly se doposud. Říditi se mínil Dr. Rieger při výkladech svých spisem francouzského akademika Droza („l'Économie politique ou les principes de la science des richesses“). — Překvapují v přednášce vyspělé pokrokové úsudky a veliká sečtělost a kritičnost Riegrova. Nepřistupoval k úkolu, jehož se chtěl podjati, neozbrojen.

*

Z častých zpráv v novinách uveřejňovaných, kde řemeslníci dožadují se hochů do učení, jakož i ze stesků společenstev živnostenských, ze zpráv továrních inspektorů, a jiných a jiných stran vždy důtklivěji ozřejmuje, jak společnost odvrací se od řemesel a živností. Nedostatek učňů ostatně není jen u nás, ale i v jiných zemích citelný, a citelnější na př. ještě v Anglii, Americe, Francii, Belgii, Německu než u nás. Naše země a náš národ český zásobuje vlastně učni nejen své české řemeslníky, ale i německé; po případě české v německých městech. Naše města moravská sotva znají jiné učně než české, třeba že je posýlala do německých pokračovacích škol. Také v německém území v Čechách je podobně. V Litoměřicích je ze 269 učňů na pokračovací škole 85 Čechů. A ve Vídni v některých okresech čeští učni činí polovici všech, a namnoze i většinu. Aby nezdržovali druhé učně, dávají české učně zvláště do přípravek. Tak ve stavebních školách vídeňských, jež jsou čtyry, jest českých učňů 309 a německých 604. Na dvou školách čeští a němečtí učni drží si rovnováhu. Toto zásobování německého řemesla a německých měst naším českým dorostem jest také jedním z prostředků, jimiž dobýváme měst německých a smíšených — ale dobýváme Pyrrhovým vítězstvím, když jich vůbec dobudeme!

*

V „České Revue“ přinesl Dr. Karel Maade článek o české politice a zeměvědě článek zajímavý svými úsudky a průhledem do minulé, přítomné i budoucí politiky české. Popisuje závislost národů na území, podle povahy území rozvíjí se národ. Národy neopřené o moře nedosahují samostatnosti, leda výjimkou (Srbsko, Černá Hora, Švýcary). Jinak stát pevninný vyvine-li se, hledí si zabrati nejbližší a nejpříhodnější přímoří. Je-li na to slabý, upadá sám v područí, anebo nucen je spojiti se se sousedy. Tento osud stihl země české. Samy v sobě pěkně uceleny a uzavřeny i dosti mocny a široky, aby poskytly místa k vývoji národa a státu samostatného, ale přece zase jen nedostatečny, aby mu samostatnost zajistily. Proto vidíme od počátku historie české boj o sudetské země a spojování se jejich se sousedy. A čeští králové instinktivně snažili se připojovat sousední

území k Čechám, území volná, nový výhled do světa připouštějící (Slezsko, Lužice, Dolní Rakousy, alpské země). Ale český stát neudržel si těchto přímnožků svých a také své samostatnosti pozbyl. Území je to, jež spojilo v jeden svazek Čechy, Uhry a Alpy. Toto území přirozeně souvisí horami i řekami i národy. A v tomto spojení vedou národy a územní celky boj o středisko přirozené o Dolní Rakousy — o Vídeň. Veleměsto musilo se vyvinouti tu na území, jež všecky tři territoria spojuje: podunajskou step, sudetské i karpatské výběžky i Alpy. A také dnešní naše politika česká není ničím jiným, než pokračováním politiky Otakara II. a pokračováním boje na „moravském poli". Bojujeme o vliv ve Vídni. Kdo ve Vídni spoluvládne, vládne nad celým soustátím a má vliv s říší i v celé Evropě. Nejedná se o to počeštit Vídeň, toť nemožno, ale dobýti si tam právního podkladu: a toho dobýváme si školami, obchodem a průmyslem, úřady i všemi projevy svého života.

*

Mr. Maxse uveřejňuje v londýnské „National Review" zajímavou stať „O tisku kakaovém a jeho vládcích". Počítá k tomuto tisku, jejž kakao a čokoláda ovládá, 4 listy (tři denníky: „Daily News", „Morning Leader", „Star" a týdenník „Nation"). Jsou to akciové podniky a ovládány jsou plantážníky kakaovými. Tito jich potřebují na zakrývání zlořádů na svých plantážích, jež vedeny nelidsky a kořistnicky (otrockou prací!) a pak na zvyšování cen a ovládání tržišť kakaa. — To jsou kakaové listy, ale zřejmě jsou i listy kávové, bavlněné, železné, kaučukové a jiným kartellům a podnikům sloužící. V Anglii a v Americe a také už v Německu to jde. Jednotlivé společnosti stačí na udržení svojich listů. U nás pak, kde jednotlivé společnosti jsou slabší, jsou za to listy sloužící vícerým zájmům — jakési všeodborové, anebo příležitostné. Ač u nás národnostní a v Německu náboženské zájmy udržují tisk ve větší čistotě než v Anglii a Americe.

*

Výbor pro socialní pojišťování ač projednal pouze kolem 30 paragrafů (ze 325!) přece už tolik toho napřijímal, že sklamaných je veliká řada. Sklamáni socialní demokraté, kterým se přijetím okresen (okresních pojišťovacích samosprávných výborů) odňala možnost vládnouti nad celým pojištěním jako dosud. Sklamáni lékaři, proti jejichž přání, nemocenské pojištění rozšířeno i nad 2400 K až do 3600 K. Sklamáni průmyslníci a lidé úspor a láce žádostiví, proti jejichž přání ponechána složitost správy a složitost pojištění podle sedmera (ba jedenáctera tříd)! Velkoprůmysl rozmrzen i tím, že pojištění samostatných zemědělců přijato jako povinné. „Klub průmyslníků rakouských" na své schůzi 12. května vše to odmítal, háje pojištění jednoduché, laciné a specialisované, pro dělníky nucené, pro řemeslníky a rolníky dobrovolné. Odmítal jmenovitě vše to, čím naše socialní pojišťování má sahati přes šíři a objem pojišťování německého a 31. března odhlasovaného francouzského. Naši průmyslníci nemají ctižádosti, aby říše

naše šla také jednou v předu států a pokoušela se o cesty socialního zajištění, jichž dosud jinde neznají.

*

Správní náklad českého odboru zeměděl. rady v Čechách byl r. 1908: 141.498 K; 1909: 139.888 K, v německém odboru však 143.159 K a 151.449 K. Divno, jak 33% průmyslového obyvatelstva spotřebuje víc než 67% zemědělského! Na Moravě český odbor má výdaj správní 86.715 a 118.169 korun, německý 60.254 a 72.213 korun. Také nad své procento 72 ku 28!

*

Říšský úřad práce v Německu zpracoval statistiku lihové spotřeby v Německu. Německé dělnictvo konsumuje ohromné množství lihovin: ročně na 3000 mil. marek za ně vydá, čili čtyřikrát tolik co stojí veškero pojišťování dělnické v Německu a pětkrát tolik co stojí všecko školství veřejné. Pozorování jednotlivých pijáků mezi dělníky vedlo k úsudku, že pití lihovin dávalo původ častějším nemocem, mimo to že dělníci pijáci častěji měnili práci i povolání. Nežli se stal alkoholikem, dělník změnil místo průměrně 8krát, když se stal alkoholikem, však 10krát ve stejné době; povolání samo měnil 1·3krát, v druhém případě 3·5krát. V prvním případě vydržel na místě průměrně 144 dní a v povolání 969 dní, v druhém případě však jenom 113 dní na místě a 354 dní v povolání. Na 100 dní pracovních připadlo u alkoholiků 12·6 dní nemocničních, kdežto na ostatní dělníky připadají jen 1·7—3·4 dni ve věku od 15 do 50 let, 4—7·6 dní ve věku od 50 do 70 let, a ani nejstarší lidé přes 75 a přes 80 let nepodlehají tolik nemocem jako alkoholikové, i ti vykazují jen 11·1 dní nemoci ve 100 dnech práce! Tedy škoda mravní i hmotná nezčitatelná!

*

Mezitím co střední a jižní Řecko zaujato je drobným samostatným zemědělstvím, má Thessalie v r. 1879 připojená poměry z tureckého panství zděděné. Země náleží mohamedanským spahijím, sedlák je pouze v nájmu. A Řecko se smlouvou 1881 s Tureckem uzavřenou zavázalo šetřiti vlastnického práva spahijí, ba ani samovolně výkupu nezaváděti, i k tomu má si vyžádati svolení Turecka! Odtud stálé bouře thessalských sedláků — jako bosenských „kmetů“ a dalmatských „kolonů“.

Školství.

Školství počalo býti neméně politickým v poslední době než nové daně, totiž neméně politicky ožehavým a spleteným. Vlašská fakulta div nerozbila — říši nebo aspoň vládu její i s většinou. Vláda právnický kurs inšprucké university Němci před třemi lety rozbitý a vypuzený proměňuje podle slibu Vlachům daného v „universitu“ vlašskou o jedné fakultě. Ale není pro ni místa. Do Terstu jí nechtějí rozhodující kruhy, bojíce se vlašské irredenty. do Tridentu jí nechtějí Němci, do menších měst vlašských jí nechtějí Vlaši a do německých měst ostatních (Vídně, Št. Hradce) ani Vlaši ani Němci. Konečně shodnuto se na Vídni. Ale jen s těžkým sebezapřením nacionálních Němců. Právnická fakulta vlašská prozatím na čtyry leta zřizuje se ve Vídni. Po čtyrech letech má se pro ni najít definitivní místo.

Slovinci jsou zásadně proti Terstu. A za povolení vlašské fakulty vůbec chtějí i svou universitu, aspoň přípravu a slib její. Přípravu její by viděli v tom, že by vláda jmenovala slovinské docenty při universitách v Praze a v Krakově. Krakov volili katoličtí Slovinci, poněvadž studentstvo krakovské jest dosud nábožensky zachovalejší a konservativnější. Nedávno protestovalo velkou schůzí universitní proti svým volnomyšlenkářským kollegům, kteří jsouce v menšině musili ustoupit. Ale přes to Prahu ani katoličtí ani liberální Slovinci neodmítají zase pro lepší postup a pokrok vědecký a — společenský, i pro bližší spřízněnost jazykovou.

Vlaši Slovincům se za jich odpor odemstívají, ač vlastně zůstávají si jen důslednými. Slovinské parallelky učitelské přeneseny přede dvěma lety z Koparu na Istrii do Gorice. Tam jich Italové nechtěli. Nyní město Gorice zase staví se proti slovinským paedagogiím na své půdě. Slibuje vládě příspěvek na nové budovy, ale jen pod podmínkou, že obě slovinské školy přijdou z Gorice pryč! Tak činí město z polovice slovinské, ve slovinském okolí a v zemi z většiny slovinské. Tatáž nálada asi jako v Brně.

Jinou vysoce politickou věcí staly se návrhy na podporu menšinových škol od státu. Poslanci čeští navrhli státní podporu školám českým ve Vídni, v Budějovicích a v Liberci. Šlo ne tak o podporu samu jak o zásadu. A bylo to jen ve formě resolucí, jimž vláda vyhoví chce-li a nechce-li, nevyhoví. A tu sněmovna a strany její utkaly se v zuřivém antagonismu: na jedné straně spojení Slované, na druhé spojení Němci; Vlaši a Rumuni se do boje nemíchali, nechtějíce si k vůli své universitě žádnou stranu pohněvat. ač by asi podle dosavadní politiky vlastní byli šli s Němci. Bojujíť sami všude proti menšinovým školám slovanským. Boj a tábory se tedy utvářily přirozeně. Jen socialisté se rozbili nadobro. Čeští hlasovali vesměs se slovanskou skupinou, němečtí s německou. Vlaští, polští a rusínští socialisté se však rozdvojili, jedni se vzdálili, jiní však hlasovali s Němci. Vyvinul se z toho zuřivý národnostní boj mezi socialisty rakouskými. Čeští už

déle bojujíce proti Vídni, jako autonomisté proti centralistům, ne tak ani z národních jako ze zájmových (příspěvkových) ohledů, doznali v tomto roztržení tak makavém silnou podporu proti německým centralistům a hledí ji využiti v boji svém. Socialisté němečtí už ve výboru se stejně osvědčili a čeští socialisté už po celý červen pořádají proti nim i v samé Vídni protestní schůze. Po osudném dni 23. června sešel se klub socialních demokratů českých a rovněž vytýkal všem ostatním socialním demokratům věrolomnost proti společnému socialnědemokratickému národnostnímu programu.

Socialisté němečtí se však vymlouvají na společný socialnědemokratický návrh menšinový. Podali totiž takovouto resoluci o menšinových školách: Dokud se zvláštním zákonem neupraví školství menšinové, ať předloží vláda osnovu zatímního zákona s tímto obsahem: Zřídí se zatímní fond 3 mil. korun na podporu obcí a spolků menšinové školy udržujících; obnos rozdělí se jednotlivým národům podle počtu jejich příslušníků z posledního sčítání lidu. Podíl národní rozdělují mezi své menšinové školy skupiny národnostní poslanecké sněmovny. Rozvrh svůj předkládají ministerstvu a to se jím řídí. Poslanecká sněmovna rozdělí se na osm národnostních skupin: německou, českou, polskou, rusínskou, slovinskou, srbsko-charvatskou, vlašskou a rumunskou.

*

Druhá serie Roseggerovy sbírky vynesla do polovice června už zas 600.000 K, česká druhá serie milionová necelých 100.000 K.

*

Město Praha požádalo zemskou školní radu, aby třídy německých škol, nevykazující potřebný počet žáků (pod 40) zavřela. Německá sekce zemské školní rady však to zamítla. Při tom česká sekce zemské školní rady odmítla v březnu žádost za zřízení několika poboček na českých školách i v takových třídách, jež mají od 80 do 120 žáků. Důvod zamítnutí byl, že se musí spořit. Týž důvod uvedlo město Praha pro svou žádost o zavření zbytečných tříd. Německé školy v Praze totiž mají žáků: staroměstská chlapecká 304 v 7 třídách; staroměstská dívčí 329 v 9 třídách; novoměstská chlapecká 236 v 7 třídách; dívčí 268 v 8 třídách; malostranská 186 (letos 141) v 8 třídách; josefovská 188 v 8 třídách. Tedy 24 tříd je přebytečných s nákladem 150.000 korun, na něž město platí 91.000 korun a země přes 60.000. V Praze připadá dnes na německou třídu 36 dítek, na českou 47 dítek. V obcích německých s českými menšinovými školami je poměr obrácený. Připadáť na českou třídu v Lomu 156, na německou 49 žáků, v Terezíně česká 88, německá 40, v Prachaticích česká 82, německá 37, v Cachrově česká 82, německá 47, v Nov. Oseku česká 74, německá 36, v Trutnově česká 74, německá 61, v Nýřanech česká 71, německá 57, v Dobřanech česká 70, německá 42, v Čes. Budějovicích česká 75, německá 52. Průměrem v těchto 9 městech německých připadá na českou třídu 86, na německou 46 dítek. Tedy pražský poměr 47 : 36, v německých městech poměr 46 : 86. Vlastní dítky rozděleny stejně tu i tam, ale ty menšinové!

V Praze se jich „tísní“ 36, v německých městech si jich „hoví“ 86 ve třídě!

*

V Lužici Horní v Khróšćicích nedávno schůze selského spolku a voličů jednala o školních záležitostech a stěžováno si, že ve školním okrese Budyšském už jest osm škol (Husce, Hnašice, Horní Vujezd, Voslinek, Lupoj, Kotecy, Vulki Dažin a Ketlice), kde se srbsky nevyučují dítky ani ve čtení a všechno se bere jen německy. Žádáno duchovní správce a dozorce školní, aby dohlíželi na školy a nedali od pohodlných učitelů německých bráti srbským dětem poslední právo, jež ve škole mají: naučiti se srbsky čísti a psáti. Přijata resoluce, v níž se vyslovuje solidárnost katolických obcí s evangelickými v hájení práv srbského jazyka ve škole a v hájení konfessionalního rázu školy. Liberalní proudy v Německu, jak známo, usilují školu obecnou postaviti asi na ten základ jako je naše: dítky bez rozdílu vyznání vyučovat, a kněžský dozor ze školy odstranit. Německo to má dosud, jak u nás to bylo před rokem 1860.

*

Velkou starostí stala se letoší prázdninová novota: na středních a obecných školách městských počínají totiž letos prázdniny dříve a dříve končí. Jestiť úmyslem vyučovací správy, prázdniny v měsíci září odstranit a přeložit je za to na první polovici července, tak, aby prázdninové měsíce byly červenec a srpen celé. A škola by končila koncem června a počínala počátkem září. Přemnohým městským rodinám se to nehodí do jejich rozpočtu. Mají-li více dětí a na školách ministerstvu vyučování nepodrobených, pak musí čekati, až obojí děti ukončí. Prázdniny v úřadech počínají pravidelně až od 15. července do konce září, a když úřad se nepřizpůsobí, škola je pak na překážku. A kromě toho počítá nějaký vídeňský professor v N. Fr. Presse, dny v září mají vyšší průměrnou temperaturu, než dny z počátku července. Uvádí teplotu dní zářijových v letech 1905, 6, 7 a 8. O 1 hodině s poledne byla teplota přes 21 stupňů Celsia (21—23°) r. 1908; od 22 do 27 stupňů v r. 1907 (od 1. do 14. září); v r. 1905 od 21 do 29 stupňů od 6. do 12. a ještě 27. září bylo 22 stupňů Celsia. A to je teplota ve stínu a na volném vzduchu měřená. Možno takovou teplotu snésti na konci roku, když práce se skonává, kdy člověk pomalu od dubna na ni navyká. Ale na počátku roku prý by byla nemožnou a velmi obtížnou. Proto prý se zdá, že prázdniny červencové neprospějí nikomu, ani žákům, ani rodičům, ani učitelům.

*

V nových osnovách pro dvouleté obchodní školy jest pojata také nauka náboženství, jíž dosud odborné školy nemívaly.

*

Jak jihoslov. studující, tak poslanci jejich z naší polovice i z Charvatska opětují znova žádost svou, aby záhřebské universitě přiznána byla reciprocita, aby její zkoušky právnické a filosofické a její doktoráty platily i u nás. Universita je ochotna v tom směru

doplniti stolice své. Ale tomuto požadavku protiví se Němci a to z toho málo pěkného důvodu, že by pak jihoslovanští právníci všude Němce na jihu z úřadů vytlačili!

*

Anglie pořádala mezinárodní sjezd pro výchov tělesný, spojený s tělesnými cviky ze všech národů. Pozváni pak zvláště čeští Sokoli a francouzští gymnasté. Soustavu jejich cviků uznali Angličané za vhodnější, než jednostranné sportovní hry své, které jak teď sami uznávají, zničily jim mládež. A u nás všude je přijímáno jako záchranu mládeže před ztrnulostí a jednostranností a nehybností. Hravost měla v ní býti podnícena anglickým sportem.

*

V Krakově konána poč. června společná schůze několika spolků paedagogických a školních spolu s rodiči a pěstouny žáků. A hlasy na schůzi té se ozvavší zněly velmi vážně, tak jak my u nás tomu ani nejsme zvykli. U nás by snad professor bál a ovšem ostýchal se tak mluvit, jak mluvili professoři a občané polští. Professor Dr. Morawski pravil: Přílišná měkkost výchovu kazí naši mládež. Mnoho užíváme zákazů, a dáváme málo positivních příkladů. Způsob vyučování jen dopoledního jest velmi zlý. Vymyslil si ho německý ministr na zkázu polských dětí. Dopoledne se poslední hodiny odbudou ledabyle a celé odpoledne žák zahálí a smýšlí o nezbedě. Špatnou vlastností jest naše láska k rovnosti. I gymnasista chce už býti jako akademik. Aspirace mladých jsou čím dál vyšší. Společnost se o dítě a studenta nestará. Dopadši ho při zlém činu, nekáře ho, ale ještě brání. Společnost má proto takovou mládež, jakou si zaslouží. — Lékař Dr. Požniak praví, že naše rodiny nevychovávají: otec není doma a nemá kdy a matka hledí jen na zevnějšek dětí. Dopolední vyučování bylo by vhodné, kdyby si škola vzala děti odpoledne na tělesná cvičení a sport. Nejhorší zkázou studenstva jsou špatné byty. Doporučuje proto zřizování konviktů. Táž myšlenka o konviktech vracela se často. Jedni řečníci vinili hlavně rodinu a společnost, že děti špatně vychovává a opatruje, ale druzí opět svalovali vinu na školu. Jeden z řečníků výslovně dí, že mládež kazí příliš mnoho prázdně: nemá co dělat, rodiče nemají času na ni dohlížet, škola ji pustila z pod péče své a tak mládež pak pustne.

*

Při sv. Synodě ruském konala se od 16.—21. května veliká porada o tak zv. „církevních školách“ podřízených sv. synodu. Jsou to farní školy úplně vedené a spravované církví pravoslavnou. V pláně budoucího všeobecného a povinného vzdělání školního namítalo se, nebylo-li by záhodno všecky školy obecné pak sloučit pod jedním vrchním řízením. K tomuto příštímu obratu ve školním vedení zaujala tedy synodalní porada svoje rozhodné stanovisko a ovšem ve prospěch svých církevních škol. Školy farní ať prý zůstanou i nadále tak jako dnes jsou právoplatnou školou obecnou, ale vedení a řízení jich ať je zcela svěřeno duchovní vrchnosti, jakož i nyní. Ministerstvo vyučování

ať nemá na ně žádné ingerence. Stát však nechať jako dosud podle počtu škol připlácí na ně sv. Synodu. Synodalní porada usnesla se kromě toho, zvýšiti sbírky církevní na farní školy a to: 2% všech svých hrubých příjmů budou na školy odváděti kláštery; při prodeji církevních a klášterních nemovitostí větší část kupní ceny bude připadati fondu školnímu; 2% se svých důchodů budou odváděti diecesní svíčkové závody; pojišťovací fond kostelní od r. 1911 bude platiti 2% do fondu školního; po všech chrámech a klášteřích bude se sbírati oférou na církevní školy dvakrát do roka 25. prosince a 6. ledna; ať se vydá zákon, aby také zemstva a obce na školy farní přispívaly, jako na školy jiné. — Za tyto výhody, jež porada žádala pro církevní školy, přiznala místním obcím účast ve spoluvedení školy (po způsobu našich místních školních rad). Porada vložila zároveň na církevní školu boj s alkoholismem, boj s temnotou a nedbalostí rodičů ve výchově malých dítek, jež umírají často tak, že některé kraje ruské se zrovna vylidňují. Spolu usnesen celý plán, jak sesíliti nauku náboženskou jak v církevních, tak v ministerských školách. Mnohdy totiž i v těch církevních školách sama nauka náboženská vypadá všelijak!

Celý plán sv. Synodu a jeho ankety však se ruské veřejnosti málo zamlouvá. Ani mírné listy neprojevily ochotu ponechati školní dílo církvi i na dále. I „Nov. Vremja" praví, že doba duchovenstva dávno minula, kdy bylo schopno národ i v osvětovém ohledu vésti a vzdělávati. Teď se k tomu lépe hodí stát — církev ať ustoupí do své vlastní kompetence — do chrámů.

*

Od roku vede se boj o dívčí hospodyňskou školu v Krušinku mezi Poláky ruskými. Škola tato jest ústavem soukromým, založeným a vedeným nějakou paní Dziubińskou. Tomuto ústavu, jenž už má i filialky, vytýkají, že veden jest v duchu naprosto protináboženském. Ředitelka ústavu podvrací náboženství svých venkovských chovanek způsobem velmi raffinovaným. Ví, že by u venkovských dívek zpříma mnoho nepořídila, vybrala proto cestu nepřímou. Náboženské úkony sic na ústavě připuštěny, ale nikdo není k nim donucován ani veden. Před chovankami nezlehčuje se zrovna víra, ale sluhové náboženství, kněží. Paní Dziubińská má za svou povinnost varovati dívky před špatností — a to především kněžskou. Listy pokrokové do ústavu mají veřejný přístup. Proti útokům na svůj ústav hájí se pí. Dziubińská protesty a popíráním všeho a dává si vysvědčovati od chovanek i rodičů jejich, že ústav její je vzorně veden v mravním ohledu a že náboženskému přesvědčení se nijaké násilí nečiní. — Do společnosti polské vniká takto nálada a ruch protináboženský ze strany, od níž se toho nejméně nadáli: ze strany škol a listů rolnických. Podezřívají „volnou myšlenku", že dovedným manevrem zmocnila se vedení těchto ústavů a listů (některých) a obratně tu vede svou akci. Také v Haliči právě lidová (agrarní) strana vystupuje nejvášnivěji proti starým tradicím a zvyklostem polským v církevním a náboženském ohledu, jak i nedávný sjezd universitní mládeže krakovské dosvědčil.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. Název vojenských inspektorů byl změněn v název armádních inspektorů. Armádním inspektorům bude podřízeno již v míru několik armádních sborů, které v čas války obyčejně tvoří tu armádu, které armádní inspektor jako armádní velitel má veleti. Začátek učiněn byl u 15. (Sarajevo) a 16. (Zader) armádního sboru, které jsou podřízeny armádnímu inspektorovi generálu pěchoty Marianu Varešaninovi z Vareše; má svoje sídlo v Sarajevě. Mimo toho armádního inspektora má nyní naše armáda ještě následující armádní inspektory: generála jízdy arcivévodu Eugena (sídlí v Inomostí), generála pěchoty Liboriuse rytíře z Franků a polního zbrojmistra Oskara Potiorka (tito dva sídlí dosud ve Vídni).

V květnu t. r. konaly se společná vojenská cvičení dobrovolných automobilistických sborů Rakousko-Uherska a Německa (ve Vídni samé jest asi 2300 automobilů, v Berlíně asi 3700, v Paříži asi 10.000 a v Londýně kolem 43 000 automobilů).

Naše polní zdravotnictví bylo takto upraveno: U každé polní a záložní škadrony byli zřízeni dva jízdní nosiči raněných. Záložní zdravotní oddělení byla rozmnožena, současně byla zrušena zdravotní oddělení zemské hotovosti. Záložní zdravotní oddělení číslují se u každého armádního sboru zvláště. Nově organisovány zdravotní ústavy pěších divisí; u těchto byla sloučena ambulance s obvazištěm a záložním zdravotním materialem, polní zdravotní kolona řádu německých rytířů byla rozdělena. V budoucnosti pozůstává zdravotní ústav pěší divise z vozního oddílu stanoviště pro první pomoc raněným, stanice pro lehce raněné, obvaziště a z oddílů povozů pro raněné. U zdravotních ústavů jízdeckých divisí byl počet povozů zvýšen o dva dvouspřežní vozy, přidělené stanovišti pro první pomoc raněným.

Dále byly reorganisovány zdravotní ústavy pěších brigád. Ambulance a záložní zdravotní materiál byly sloučeny s obvazištěm, takže tyto ústavy v budoucnosti pozůstávají z vozního oddílu stanoviště pro první pomoc raněným, obvaziště a z oddílu povozů pro raněné. — Zrušeny byly pěší divisijní zdravotní ústavy s horskou zdravotní výstrojí č. 1 a 18 (Sarajevo a Mostar), pěší brigádní zdravotní ústavy s horskou výstrojí č. 30 a 31 (Miskolcz a Kronštat) a horské kolony pro transporty raněných rakouského a uherského červeného kříže. Současně byly zřízeny u každé horské brigády 15. a 16. armádního sboru (Sarajevo a Zader) horské brigádní zdravotní ústavy. Každý z těchto ústavů pozůstává z obvaziště a jednoho oddílu transportního pro raněné. Mimo to bylo u každé pěší divise 15. a 16 armádního sboru zřízeno divisijní vozové oddělení pro dopravu raněných.

Polní nemocnice pro 600 nemocných byly rozděleny ve 3 polní nemocnice pro 200 nemocných. Současně byly zrušeny transportní kolony pro raněné, zřízené spolkem červeného kříže. Vozy těchto kolon byly rozděleny na nově zřízené polní nemocnice, takže každá z nich má jedno vozové oddělení pro dopravu raněných o 5 vozech.

Každá polní nemocnice s výstrojem pro horskou válku může se rozděliti ve 2 sekce pro 100 nemocných. Polní nemocnice číslují se zvláště u každého armádního sboru.

Mobilní záložní nemocnice pro 600 nemocných rozdělily se ve 3 mobilní záložní nemocnice pro 200 nemocných. Mobilní záložní nemocnice, polní oddělení pro churavce a mobilní stanice pro odpočinek nemocných číslují se u každého armádního sboru zvláště. — Vojenský lékař, řídící u některého velitelství zdravotní službu obdržel název „zdravotní přednosta“.

Závod pro stavbu lodí „Stabilimento Technico“ v Terstu počal na svůj vrub se stavbou 2 pancéřových válečných bitevních lodí typu „Dreadnoughtu“. Závod počítá se zakoupením těchto lodí rakousko uherskou námořní správou, jakmile delegace povolí potřebné obnosy. Cena jedné lodi obnáší asi 55—60 mil. kor. Lodě mají míti nosnost 19.000—22.000 tun, délku 150—170 *m*, šířku 26—30 *m*, ponor 9 *m*. Pancéře mají býti silné 250—300 *mm*. Turbinové stroje vyvinou nejméně 25.000 koňských sil. Rychlost má obnášet 22 námořních mil za hodinu. Lodě budou vyzbrojeny desíti až dvanácti 30·5 *cm* děly, 18—22 děly kalibru 12—15 *cm* a dostatečným počtem rychlopalných děl 7—10 *cm* děl proti torpedoborcům a torpedovým člunům. K vrhání torped bude pod vodou umístěno 5 rour; torped na lodi bude 24—30 kusů o průměru 45 *cm* Každá loď pojme 1200 tun uhlí, které dostačí pro pohon až na vzdálenost 5000 námořních mil. Lodní posádka má čítati 900 mužů. — Loďařská firma „Danubius“ ve Rjece a válečný arsenál v Pulji budou prý též stavěti po jedné lodi typu „Dreadnought“. Tím by Rakousko-Uhersko začalo vyrovnávati nynější nepoměr mezi svým válečným loďstvem a loďstvem italským. Italie má nyní též 4 Dreadnoughty ve stavbě (první tohoto druhu, „Dante Alighieri“, bude v r. 1910 spuštěn na vodu, „Conte Cavour“, „Leonardo da Vinci“ a „Giulio Cesare“). Poměr námořních sil Rakousko-Uherska a Italie obnáší 1 : 2·26. Když naše říše přizpůsobí se ve stavbách válečných lodí italskému lodnímu programu, bude tento nepoměr námořních sil časem vyrovnán. Tím zvýší se jistota pro udržení míru, poněvadž Italie si rozmyslí vésti válku proti silnější pozemní ozbrojené moci naší říše a proti rovnocennému válečnému loďstvu Rakousko-Uherska, které se může opírati o rozčleněné pobřeží našeho Přímoří a Dalmacie, kdežto Italii slouží k disposici na mělkém italském pobřeží Adriatického moře jen Brindisi, Ancona a Benátky. — Stavba našich „Dreadnoughtů“ působí znepokojivě i na anglickou veřejnost, jak dokázaly dotazy podané na vládu členy anglického parlamentu. Anglie se obavá, že — dokud trvá trojspolek — spojená válečná loďstva Rakousko-Uherska a Italie mohla by ohrožovati v pádu války čáru Gibraltar—Malta, Suezský průplav, kdežto Německo obrátilo by se přímo proti anglickému pobřeží. To by bylo možno teprve v budoucnosti tehda, když by trojspolek rozmnožil svoje válečné loďstvo tak, že by nynější veliká přemoc anglického válečného loďstva byla silně urychlenými stavbami válečných lodí v Německu, Rakousko-Uhersku

a Italii ohrožena. Dokud se však může Anglie se svým mocným loďstvem opírati o dvouspolek Francie a Ruska, majíc ve válce proti trojspolku k disposici jejich válečná loďstva, po případě i přístavy, jest každá možnost zdolání mocného anglického válečného loďstva, spojeným loďstvem trojspolku, vyloučena. Všechny dotazy poslanců v anglickém parlamentu a zprávy anglických časopisů o rostoucím námořním zbrojení trojspolku nemají však jiného účelu, než aby přesvědčily anglickou veřejnost o potřebě sesíleného zbrojení na moři se strany Anglie. Dne 10 května byla spuštěna v jarrowské loděnici desátá anglická panceřová bitevní loď sesíleného typu „Dreadnought". Z rostoucí nervosity Anglie jest však viděti, že počítá již nyní s neodvratným blížením se onoho okamžiku, kde nebude jí už možno opatřiti ony finanční prostředky, potřebné k udržení její nadvlády na moři. Jakmile však bude přemoc anglického válečného loďstva seslabena, přestane býti Anglie pánem světových moří, spojení Anglie s koloniemi pozbude nynější jistoty a ostatní velmoci, nemusejíce se obávati zničení zámořského obchodu a spustošení svého pobřeží anglickým válečným loďstvem, budou bezohledněji vystupovati ve světové konkurenci proti Anglii. To Angličané vycítili a proto vidíme poklesnutí příslovného sebevědomí i bezohlednosti anglického národa.

Na počátku dubna t. r. konala se v přítomnosti následníka trůnu, arcivévody Františka Ferdinanda, velká bitevní útočná cvičení válečného loďstva na válečný přístav v Pulji. Cvičení súčastnily se všechny válečné lodi, které byly opatřeny posádkou, všechna opevnění a celá pozemní posádka v Pulji. Nejdříve se uzavřely vjezdy do přístavu a pobřeží, hodící se k vylodění vojska, podmořskými minami. Potom útočily panceřové bitevní lodě „Habsburg", „Arpad" a „Babenberg" pod velitelstvím contreadmirála Müllera-Elbleina proti vjezdu do puljského přístavu. Vjezd byl bráněn křižákem „Aspern", torpedovou flottilou a podmořskými čluny. Mimo to súčastnily se obrany pobřežní tvrze a baterie. Ku konci vylodilo útočící loďstvo mimo dosah pevnostních děl vojenské oddíly. Těmto zabránila zemská obrana (část posádky válečného přístavu) další vniknutí do vnitrozemí. Následník trůnu vyslovil svoji spokojenost nad účelným a odborně provedeným útokem i obranou a pochválil pozemní vojsko i válečné loďstvo, které se súčastnilo těchto bitevních cvičení.

Belgie. Podzimní manevry v r. 1909 konaly se mezi Šeldou a francouzskými hranicemi mezi 1 a 2. armádní divisi (obě bez záložních brigád). 1. armádní divise shromáždila se v Gentu, 2. v Chimai. Každé divisi bylo přiděleno 1 jízdecké oddělení (1. divisi 3 jízdecké pluky, 1 oddíl jízdného dělostřelectva, 1 prapor myslivců a 1 setnina na kolech, 2. divisi 2 jízdecké pluky, 1 oddíl jízdného dělostřelectva, 1 prapor myslivců a 2 setniny na kolech.) Každá divise měla asi 11.000 mužů. Dle kritiky vojenských časopisů vžila se již pěchota do forem nového cvičebního řádu, vypracovaného na základě zkušeností války rusko-japonské; při obraně užívalo se často protiútoku se strany obrance. Obranná postavení byla velmi dobře volena. Pěchota se kryla

dobře proti palbě děl. Jízda často si netroufala přejíti energicky k útoku v otevřené krajině, počítajíc s poměrně velkými ztrátami. Často připravovaly setniny na kolech a jízdné dělostřelectvo rozvinutí jízdy k útoku. Setniny na kolech se osvědčily, podporujíce účinně jízdu ve vyzvědačské službě i v boji. Myslivci byli za jízdou dopravováni na bojiště dráhou. Polní dělostřelectvo střílelo skoro bez výjimky z úkrytu, měnilo ale málo střelecké posice a nedoprovázelo útok pěchoty jednotlivými bateriemi. Dělostřelectvo manevrovalo více dle francouzského způsobu, než-li na základě zkušeností války rusko-japonské. Zásobní služba se osvědčila, i u rychle se pohybující jízdy. 2. armádní divisi bylo přiděleno 13 nákladních automobilů. Též zdravotní a etapní služba odbývaly se hladce. Polních telefonů upotřebeno bylo s nejlepším výsledkem; jiskrové telegrafie nebylo upotřebeno, protože staniční zařízení nebylo v čas vojenské správě dodáno. Též bylo upotřebeno poštovních holubů. Řiditelných vzducholodí se při manevrech neužilo. K manevrům povolali se poprvé záložní důstojníci, zkušenosti s nimi docílené málo byly příznivé; scházela jim praxe. Jinak bylo pozorovati samočinnost a samostatnost jednotlivých velitelů.

Bulharsko. Poddůstojnický sbor bulharské pěchoty doplňuje se z plukovních škol. Plukovní škola počíná 1. září a končí 1. února budoucího roku. Každá setnina pošle do poddůstojnické školy 9—11 nováčků, plukovní velitelství 1 bubeníka a 1 trubače k výcviku za praporního bubeníka a trubače. Velitelem plukovní školy jest jeden velitel setniny, určený plukovním velitelem. Veliteli plukovní školy jsou jako učitelé a instruktoři přiděleni 4 nadporučíci nebo poručíci a 5 poddůstojníků Vrchní řízení a inspekci má 1 štábní důstojník. — Od žáků se vyžaduje: dobré moralní vlastnosti povahy a bezúhonné chování, dobré vojenské schopnosti, zběhlost ve čtení. Ku konci kursu konají se zkoušky žáků, které trvají 15 dní. Zkušební komise skládá se z plukovního velitele co předsedy, 1 praporního velitele, 2 velitelů setnin a 1 důstojníka plukovní školy. Před vystoupením ze školy obdrží chovanci vysvědčení. Kteří velmi dobře prospěli, obdrží darem kapesní hodinky s nápisem: „Za výborný prospěch v plukovní škole.“ Ihned po absolvování plukovní školy jsou povýšeni chovanci za svobodníky. Chovanci, kteří se osvědčí jako svobodníci, mohou býti po nejméně dvouleté činné službě povýšeni na návrh velitele setniny velitelem pluku k mladším poddůstojníkům (desátníkům). Vydávání vysvědčení, podělování hodinkami a povýšení za poddůstojníky děje se s velikou oslavou před frontou pluku.

Výlohy pro pozemní ozbrojenou moc v r. 1910 odhadují se na 39,773.061 franků (o 897.000 franků více než-li v r. 1909).

V roce 1910 zřídí se 4. baterie u oddělení horských děl.

Francie. Sněmovna přijala návrh podaný ministrem války, dle kterého jsou nováčkové, kteří byli pro hrubé přečiny nebo zločiny před nastoupením činné služby trestáni, vyloučeni ze služby u vojenských sborů jsoucích posádkou ve vlastní Francii Tito nováčkové zařadí se do afrických pěších praporů, když jejich trest obnášel nejméně tři

měsíce. Tresty uložené v cizozemsku se ze zákona nevylučují. Trestaní vyzvědači se vůbec nezařadí do armády. Vojín, který se před nepřítelem vyznamenal nebo jinak vykonával v Africe výborně své povinnosti, dále sloužil-li bez úhony rok v Africe, přeloží se do Francie zpět Kdo byl trestán vězením pod tři měsíce, slouží ve Francii, ale ne ve svém doplňovacím okresu.

Celní a lesní strážníci obdrží modernisované opakovačky pěchoty vzoru 86/93. — Pokusy s automobilovým člunem v Marně, Seině a Oise dopadly dobře. Též ministrem války nařízené pokusy s tímto člunem v Rhoně dobře se osvědčily. — Technické vojsko bude dle nového kádrového zákona čítati 58 setnin polních zákopníků (4 z nich v Alžíru a v Tunisu), 10 setnin pevnostních zákopníků (1 v Tunisu), 15 setnin železničních (1 v Alžíru), 14 setnin telegrafních (1 v Alžíru a 1 pro bezdrátovou telegrafii ve Francii), 8 vzduchoplaveckých setnin, zákopnické oddíly při horských odděleních v Alpách a oddíly pro upotřebení poštovních holubů.

V těchto přístavech zřídily se nové stanice pro bezdrátovou telegrafii: Toulon, Oran, Bizerta, Rufisque (Senegalsko). Též všechny lodě byly opatřeny přístroji pro bezdrátovou telegrafii.

Italie. Dle nové předlohy organisace pozemního vojska, která se projednává ve branném výboru italské sněmovny, bude pěchota rozmnožena o 72 praporův, u každého pěšího pluku zavedou se strojní pušky, nynějších 12 pluků bersaglierů (se 36 prapory) promění se v 6 pluků (s 18 prapory a strojními puškami), které podrží svoji nynější organisaci. Ostatních 6 bersaglierských pluků (18 praporů) obdrží kola. Nynějších 12 samostatných setnin bersaglierů na kolech rozmnoží se na 24 a přidělí se bersaglierským plukům na kolech. I jinak Italie o překot upravuje a rozmnožuje brannou sílu svou. Technické vojsko bude čítati 1 pluk mostařů (4 oddělení s 12 setninami a 3 vozotajské setniny), nynějších 6 železničních setnin bude ještě šesti setninami rozmnoženo a setniny sloučeny v železniční pluk a pro ostrov Sardinii zůstane samostatné zákopnické oddělení.

V Benátkách byl dostavěn nový dok, který může pojmouti největší pancéřové bitevní lodě; pro přístavy Adriatického moře má se stavěti veliký plovoucí dok.

V Benátkách utvořil se jízdní dobrovolnický sbor. Pro dobrovolnická oddělení na kolech, pro dobrovolnické motocyklisty a automobilisty zařadilo se do rozpočtu ministerstva války pro rok 1909/10 150.000 lir.

Ve Foligno (na trati Řím—Ancona) staví se nová vojenská továrna na výrobu masitých konserv. Tamtéž jest již zřízen vojenský mlýn a vojenská pekárna. Foligno stane se ústřednou pro zásobování vojska.

Ve Veroně bylo zřízeno ústřední vojenské skladiště pro hotovení stejnokrojův a výstroje. Podobná skladiště jsou již zřízena v Turině, ve Florencii a v Neapoli. Každé skladiště dodává stejnokroje a výstroj pro tři armádní sbory. Italie má 12 armádních sborův a tři jízdecké divise. — Ministerstvo války zadalo stavbu 6 řiditelných balonů; jeden

balon staví se z peněz sebraných k tomu účelu italským lidem. — Ministerstvo války vypsalo konkurs na dodání 600 nákladních automobilů v ceně 6 mil. lir. a sice dvou vzorů: lehký automobil má míti nosnost 1000—1200, těžký 2000—2500 kilogramů.

V Castellamare dostavuje se pancéřová bitevní loď typu „Dreadnought“ nazvaná „Dante Alighieri“ o nosnosti 18.700 tun V námořním arsenále ve Spezzii staví se pancéřová loď „Leonardo da Vinci“, v loděnici ve Foce u Janova staví se pancéřová bitevní loď „Giulio Cesare“ (u firmy Odero), v Sestri Ponente staví firma Ansaldo a Armstrong pancéřovou bitevní loď „Conte Cavour“. Tyto tři pancéřové bitevní lodě budou míti po 21.700 tunách nosnosti. — Italský inženýr Michelli dostal prý od ministerstva námořnictví vyzvání vypracovati plány pro pancéřovou bitevní loď o nosnosti 32 000 tun, která má býti vyzbrojena těžkými děly o kalibru 40 centimetrů.

Německo. Roku 1910 čítá německá armáda dle zákona z roku 1905 v míru 387 generálů, 664 plukovních velitelů. 2354 štábních důstojníků mimo plukovní velitele, 6535 setníkův a rytmistrů, 15.554 nadporučíkův a poručíků (dohromady 29.494 důstojníků), 2288 zdravotních důstojníků (lékařů), 731 zvěrolékařů, 84 659 poddůstojníků, 505 839 nadsvobodníků, svobodníkův a mužův bez šarže (mimo jednoroční dobrovolníky) Na Prusko a s tímto vojenskou smlouvou vázané spolkové státy připadá z mužstva 393 000, na Bavorsko 55.000, Sasko 38.000 a Virtembersko 20.000 mužů mírového stavu. Německá armáda čítá nyní v míru 633 praporů pěchoty, myslivců a střelců, 510 škadron jízdy, 574 baterií polního dělostřelectva, 40 praporů pevnostního dělostřelectva, 29 praporů zákopníků, 12 železničních a telegrafních praporův a 23 praporů vozotajstva. Časopisy uznávají, že vojenská správa sestavila velmi pečlivě rozpočet pro pozemní vojsko, berouc ohled na finanční stav říše. (Rakousko-uherská armáda čítá v míru 467 praporů pěchoty a myslivců stálého vojska, pěchoty a střelců zeměbrany 204 praporů, 252 škadron jízdy stálého vojska a 101 škadron zeměbrany, 288 baterií polních a horských děl stálého vojska, 16 baterií rakouské zeměbrany, 19 praporů pevnostních dělostřelců, 15 praporů zákopníků, 3 prapory železniční a telegrafní a 16 divisí vozotajstva.)

Roku 1909 byly zřízeny dva prapory pěchoty, plukovní štáb zákopnického pluku a zákopnický prapor; jízda obdržela karabinu s bodákem; místo revolveru byla zavedena automatická pistole.

Vojenská správa zakoupila návrší Les Vaux jihovýchodně pevnosti Met v Elsasko-Lotrinsku za 600.000 marek, kde založí se nová opevnění. Účelem těchto opevnění bude uzavříti prostor mezi tvrzí „Kronprinz“ na Gorgimontu a tvrzí „Kaiserin“ na Point du jour u Gravelotte. Návrší Les Vaux je 330 metrů vysoké a porostlé lesem. Opevnění na tomto návrší zřízená budou ovládati údolí Mosely a plateau resonvilské i mars-la-tourské. K úplnému uzavření metských opevnění dlužno ještě opevniti návrší Dornat, které se též vojenskou správou zakoupí.

U vzducholodě „Zeppelin II“ rozbilo se kormidlo následkem silného vichru, když vzducholoď chtěla opusiti kůlnu v Kolíně nad Rýnem.

Vzducholoď „Groß III" podnikla plavbu na zkoušku v okolí Berlína. Zkušební plavba, která trvala něco přes hodinu, se úplně zdařila.

Rumunsko. Důstojníkům byly zvýšeny platy (rumunští důstojníci mají nyní asi o 35% vyšší platy nežli důstojníci Rakousko-Uherska). Pluky rosiorů (husarů) obdrží v krátké době strojní pušky soustavy Maximovy. Též pěchota má býti vyzbrojena strojními puškami; jaké soustavy, se vojenská správa ještě nerozhodla. — Akciová společnost „Telefunken" v Německu dodala rumunské armádě stanici pro jiskrovou telegrafii pro vyšší štáby a dvě pro jízdu. Rumunsko objedná u této společnosti ješt několik stanic.

Rusko. V petrohradském a moskevském vojenském okresu mají býti zřízena vojenská automobilová velitelství. Automobilová oddělení, podřízená těmto velitelstvím, mají v míru udržovati spojení mezi vojenskými oddíly, ve válce udržuje se jich k vyzvědačské a dopravní službě pro vojenské potřeby. 70 ruských a cizozemských automobilových závodů předložilo válečné správě vzory osobních i nákladních automobilů. Počet automobilův u každého velitelství záleží od povolené sumy pro jejich zakoupení. Pro rok 1910 dáno pro tento účel do vojenského rozpočtu 1·5 mil. rublů; hlavně mají se zakoupiti nákladní automobily. Později obdrží každý vojenský okres automobily. V Rusku má býti též sestaven dobrovolný automobilní sbor po způsobu Rakousko-Uherska a Německa. Členové tohoto sboru budou osvobozeni od činné služby, předepsané branným zákonem. Mnoho majitelův automobilů se již přihlásilo. — Staví se pancéřové bitevní lodě „Gangut", „Poltava", „Petropavlovsk" a „Sebastopol" typu „Dreadnoughtu".

Řecko. Nový branný zákon byl již projednán sněmovnou. Branná povinnost trvá od 20—54. roku, a sice 2 roky v činné službě, 11 let v 1. záloze, 9 let v 2. záloze, 7 let v národní gardě, zbytek v záloze národní gardy. Duchovní jsou od branné povinnosti osvobozeni. Nový branný zákon vstoupí v platnost ku konci roku 1911, do které doby platí branný zákon z roku 1904. — Vláda zakoupila v loděnici firmy Orlando v Livorně pancéřový křižník o nosnosti 10.000 tun. Mimo to vyzbrojí se nynější tři pancéřové bitevní lodě typu „Psara" novými děly. Nový křižník a nová děla pro pancéřové bitevní lodě budou státi 24 milionů drachem. Řecký milionář Averof daroval k tomu účelu 7 mil. drachem.

Španělsko. Sněmovna projednává zákon o zavedení všeobecné branné povinnosti. Španělsko rozdělí se na 9 oblastí armádních sborů s 22 pěšími divisemi. Po jedné z těchto pěších divisí bude posádkou v Ceutě a v Melille. Polní dělostřelectvo bude po provedené reorganisaci čítati 22 pluků po 3 divisích; každá divise bude míti 3 baterie po 4 rychlopalných dělech.

V Turecku mohou býti za poslance voleni i aktivní důstojníci. Když jest aktivní důstojník zvolen, nevykonává za své poslanecké působnosti aktivní služby, služební léta a postup se mu započítají. Když je zvolen podruhé a volbu přijme, dá se s příslušným obnosem do pense. Za poslance mohou býti voleni aktivní důstojníci, kteří mají

ıejméně 20 služebních let. — Mohamedánské obyvatelstvo sbírá peníze ıa stavbu válečných lodí s velkou obětavostí Senátoři a důstojníci larovali na stavbu válečných lodí svůj měsíční plat, též státní úředníci ı mužstvo jedné pěší divise v Drinopoli jednoměsíční žold.

Velká Britanie. V létě r. 1909 byly zřízeny 5. a 6. pěší divise ɔolní armády na základě reformního plánu ministra války Haldanea. 14 pěších divisí oblastního vojska, určeného k obraně vlastní Anglie, Škotska a Irska, nedosáhly určeného válečného stavu. Anglické ministerstvo války nelituje žádných hmotných obětí, aby scházející počet na válečný stav v brzku byl doplněn. Projekt, zříditi říšskou armádu z válečných il mateřské země a kolonií nevystoupil ještě z rámce prvních porad. Anglické vojenské správě se ale přece podařilo utvořiti již říšský generální štáb, ve kterém jsou zastoupeni důstojníci vlastní Anglie jejich kolonií. V Australii a v Kanadě zřídí se pro výcvik důstojníků generalního štábu po jedné válečné akademii.

Na podzim m. r. byl v přítomnosti prince Waleského slavnostně tevřen nový válečný přístav v Doveru, který ovládá nejužší průliv nezi pevninou a Anglií. Přístav, který může pojmouti veliký počet ıejvětších panceřových bitevních lodí, jest chráněn na východu a západu ıolem, na jihu kamennou hrází proti vlnobití otevřeného moře. Město Dover leží na severní straně přístavu.

Anglie zvýšila nosnost nových projektovaných panceřových bitevních ɔdí na 22 500 tun (o 4600 tun více než-li u Dreadnoughtu) a u panceřových křižníků na 19 000 tun.

Průběh velikých námořních manevrů v Anglii.[1]) Ku konci ervna a na začátku července r. 1909 konaly se v Anglii veliké námořní ıanevry. Veřejnost byla úplně vyloučena, manevry byly tajné. Jednalo e o to, jestli silné válečné loďstvo Anglie s to, překaziti spojení dvou labších skupin nepřátelských loďstev a nepřítele poraziti. Jako nepřátelské loďstvo možno si dle základní myšlenky manevrů a podle ıoře, kde se manevry odehrávaly, mysleti válečné loďstvo Německa. Manevry měly trvati asi 2 neděle, byly ale již čtvrtý den prohlášeny ritskou admiralitou náhle za skončené. Za příčinu tak brzkého ukonení manevrů uvádí se příznivý průběh manevrování nepřátelského ɔďstva, kterému se podařilo — přes všechny ochranné prostředky ilnějšího anglického loďstva — obě svoje skupiny spojiti; na dřívější končení manevrů měla prý též vliv hrozící stávka uhlokopů dolů ve Valesu, které dodávaly manevrujícímu loďstvu uhlí. Manevrů se súčastily všechny druhy loďstva (domácí „Home Fleet", atlantické, středoıořské, torpedové, podmořské atd.), celkem 40 panceřových bitevních ɔdí, 27 panceřových křižáků, 26 chráněných křižáků, 8 vyzvědačských řižáků, 117 torpedoborců, 79 torpedových člunů, 26 podmořských lunů, 3 lodě pro kladení min, 1 depešová loď, 8 skladních lodí, 3 ɔdě pro správku lodí a 1 nemocniční loď, úhrnem 339 jednotek.

Loďstvo, představující Angličany, bylo rozděleno ve 2 skupiny. Velitelem tohoto loďstva byl sir William May, šef domácího loďstva.

[1]) Dle »Mitteilungen aus dem Gebiete des Seewesens«.

První skupina opírala se o přístav Berehaven na jihozápadním pobřeží Irska. Druhá skupina tohoto loďstva opírala se o přístav Skapa-Flow na orknejských ostrovech. Nepřátelskému loďstvu velel sir Assheton Curzon-Howe, velitel středomořského loďstva, a bylo rozděleno též na 2 skupiny. První skupina se opíra'a o přístav Oban na jihozápadním pobřeží Škotska. Druhá skupina opírala se o záliv Firth of Forth na jihovýchodním pobřeží Škotska. Výhodou anglického loďstva bylo, že se mo!'y obě jeho skupiny lehčeji spojiti v Atlantickém oceanu západně Škotska nebo severozápadně Irska, kdežto skupiny loďstva nepřátelského byly od sebe odděleny Škotskem. Proto mohlo nepřátelské loďstvo provésti spojení obou svých skupin buď severně Skotska — blíže anglickým loďstvem obsazeného přístavu Skapa-Flow na orknejských ostrovech — nebo obeplutím Anglie směrem jižním v kanálu La Manche.

K uvedení loďstva na válečný stav bylo povoláno asi 16.000 námořníků ze stanic válečného loďstva: Nore, Devonportu a Portsmouthu a 2000 mužů námořní zálohy. — 15. června odjela jednotlivá oddělení obou loďstev do svých operačních basí. Do 28. června konaly jednotlivé oddíly cvičení samy pro sebe a doplňovaly uhlí. 29. června o 11. hodině noční obdrželo anglické loďstvo, v Berehavenu kotvící, zprávu o možném vypuknutí nepřátelství. 30. června v 5 hodin z rána opustilo celé anglické loďstvo Berehaven.

Hned po vyplutí do širého moře byla vyslána 1. divise křižníků proti severozápadu na výzvědy, 7. divise křižníků proti jihovýchodu do průplavu La Manche k pozorování a střežení linie mezi ostrovem d'Onessant (západně francouzského válečného přístavu Brestu) a Lands End (jihozápadní špice poloostrova cornwallského). Hlavní síla anglického loďstva jela rychlostí 10 uzlů v hodině podél západního pobřeží Irska na sever. Při tom zpozorovalo toto anglické loďstvo nepřátelské lodě pro kladení min, které měly asi za úlohu položiti před zálivem Galway a přístavem Berehaven podmořské miny, aby ztížily nebo znemožnily vyplutí anglických lodí z těchto stanovišť. Nepřátelské lodě pro kladení min mohly v mlze pronásledování anglických lodí včas uniknouti. Dne 1. července ve 4 hodiny odpoledne spojily se obě skupiny anglického loďstva jihozápadně ostrovů Hebridských a obrátily se na jih, plujíce podél západního pobřeží Irska k úžině La Manche. Ve 12 hodin v noci z 1. na 2. červenec došla velitele anglického loďstva pomocí telegrafie bez drátu zpráva o prohlášení války (od anglické admirality). Dne 2. července ve 2 hodiny z rána spatřil anglický křižník „Topaze“ nepřátelské loďstvo v jižním směru. Velitel anglického loďstva nařídil ihned pronásledování nepřátelského loďstva; pronásledování trvalo až do 4. hodiny odpolední a jednotlivým rychlým anglickým lodím podařilo se dostihnouti zádě nepřátelského loďstva. Po krátkém boji prohlásili rozhodčí, že několik nepřátelských lodí nesmí se dále súčastniti manevrů, poněvadž by ve skutečnosti byly buď těžce poškozeny nebo zničeny. Nepřátelské loďstvo prchalo k jihovýchodu směrem k úžině dowerské, a anglický admirál nakázal pomocí bezdrátové telegrafie

shromáždění rozptýlených lodí. Teprv asi v 9 hodin večer bylo zase anglické loďstvo shromážděno pod jednotným velením admirála Maye.

Velitel nepřátelského loďstva obdržel dle všeho dříve zprávu o propuknutí nepřátelství nežli anglické loďstvo. Nepřátelský admirál nařídil ihned pomocí bezdrátové telegrafie veliteli lodní skupiny kotvící v zálivu Firth of Forth, aby obeplul Anglii jižním směrem a po proplutí úžinou doverskou očekával v moři 60 námořních mil jihovýchodně ostrovů Scilly (jihovýchodně poloostrova cornwallského) připlutí hlavní nepřátelské lodní skupiny z Obanu. Křižníky lodní skupiny kotvící v Obanu a v Longh-Swilly (severní pobřeží Irska) obdržely po vypuknutí nepřátelství rozkaz vyplouti a vyzvěděti stanoviště anglického loďstva. Hlavní síla nepřátelského loďstva vyplula z Obanu 30 června v 11 hodin v noci nejprve severním směrem a potom podél západního pobřeží Irska směrem jižním k souostroví scillskému. Po několika šarvátkách s anglickými křižníky, které nepřátelské lodstvo z Obanu vypluvší pozorovaly, spojilo se toto 3. července večer blíže ostrovů scillských se skupinou vypluvší z Firth of Forthu. Velitel této skupiny, kontreadmirál Jerram, opustil již 30. června z rána Firth of Forth. Následkem husté mlhy podařilo se mu skoro nepozorovaně projeti úžinou dowerskou a kanálem La Manche, které byly hlídány anglickými křižníky, torpedovým i podmořským loďstvem. V mlze octly se najednou anglické křižníky „Hawke“ a „Crescent“ uprostřed nepřátelského loďstva, a když se mlha rychle zvedla, byly po krátké přestřelce s nepřátelským loďstvem rozhodčími prohlášeny za zničené. Nepřátelská lodní skupina kontreadmirála Jerrama dosáhla určeného stanoviště jihovýchodně Scilly, a jsouc bezdrátovou telegrafií zpravena o blížení se hlavní skupiny, plula této severozápadním směrem k jižnímu pobřeží Irska vstříc. Po spojení obou skupin poslal velitel, admirál Curzon-Howe, několik křižníků k vyzvídání stanoviště anglického loďstva.

4. července v 5 hodin 30 minut z rána přiblížili se oba protivníci na vzdálenost asi 5 námořních mil. Anglické loďstvo bylo silnější nepřátelského. Poněvadž velitel nepřátelského loďstva se přesvědčil, že nedosáhne base v Obanu bez boje, rozhodl se k bitvě. Vlajková loď anglického velitele admirála Maye — Dreadnought — otevřela na vzdálenost asi 6400 *m* boj, který dle řídkých zpráv dopadl pro nepřátelské loďstvo nepříznivě. Po hodinném boji byla bitva rozhodčími přerušena, anglické loďstvo prohlášeno za vítězné a admiralita vydala rozkaz k ukončení manevrů. Jak daleko zasáhla torpedová loďstva obou protivníků v boje a vůbec v průběh manevrů, nelze cizím zjistiti. Tolik proniklo na veřejnost, že se torpedová loďstva při tomto posledním boji, který odehrál se ve dne, nesúčastnila. Ve dne by torpedové flotilly měly malou čáku na úspěch, nebo by ho částečně dosáhly velikými vlastními ztrátami. — Výsledek manevrů a poučení z nich plynoucí se pro veřejnost tají. V námořnických kruzích způsobilo rozruch, že se nepřátelské skupině kontreadmirála Jerrama podařilo nepozorovaně proniknouti úžinou doverskou a kanálem La Manche bez každé pohromy, ačkoliv na obranu těchto průlivů bylo rozestaveno

silné torpedové i podmořské loďstvo a průlivy uzavřeny byly anglickými křižníky. Angličtí odborníci a anglická veřejnost požaduje pořízení účinnějších obranných prostředků na ovládání těchto obou úžin, aby nepřátelské loďstvo nemohlo v pádu války proniknouti jimi ze severního moře k bohatému pobřeží jižní Anglie.

Japonsko. Mezi 4. a 8. listopadem m. r. konaly se císařské manevry v krajině Utsunomiya severní části hlavního japonského ostrova Hondo. Manevrů se súčastnily: 2., 7., 8., 13. a 14. pěší divise i velká část dopravních oddílů.

Mezi 18. říjnem a 17. listopadem m. r. konaly se velké námořní manevry, kterých súčastnilo se 120 válečných lodí se 40 000 námořníky. Ku konci manevrů konala se před císařem přehlídka loďstva v zálivu Osaka.

Dle povoleného rozpočtu jest veliký počet válečných lodí ve stavbě, tak že v brzku bude Japonsko první námořní velmocí na dalném východě. Do r. 1913, kdy bude Panamský průplav prý již ukončen, chce míti Japonsko tak silné loďstvo, jako Spojené Státy severoamerické.

Argentina. Senat a poslanecká sněmovna povolili 13,630.410 pesos asi 2½ K) pro vojenské stavby a k zakoupení cvičišť pro vojsko.

Německá společnost „Telefunken“ dodá Argentině stanice pro jiskrovou telegrafii. Stanice zřídí se podél mořského pobřeží.

Bolivia. Stálé vojsko čítá 1 pěší brigádu po 6 praporech, 2 pluky jízdy, 1 pluk polního dělostřelectva a specialní garnisony. Pěchota jest silna 170 důstojníků a 1944 mužů, jízda 57 důstojníků a 605 mužů, dělostřelectvo 23 důstojníků a 65 mužů (dohromady 257 důstojníků a 2827 mužů).

Brasilie pomýšlí vystavěti námořní arsenál se 2 doky v ceně 2·5 milionů liber šterlinků.

Dvě panceřové bitevní lodě typu Dreadnought se dohotovují, třetí má se stavěti u anglické firmy Armstrong, Withmord a Co.

Paraguay. Vládou byl sněmovně podán návrh branného zákona, kterým zavádí se branná povinnost od 18.—45. roku (stálé vojsko od 18.—20., záloha od 21.—29., národní garda od 30.—39. a oblastní garda od 40.—45. roku).

Spojené Státy severoamerické. Dle zpráv generála Murraye (šefa pobřežních opevnění a pobřežního dělostřelectva), který prohlížel opevnění na havajských ostrovech, jsou opevnění na jižním pobřeží ostrova Oahu již ukončena. Záliv mezi Kaena Point a Kalmku (na severním pobřeží ostrova Oahu), který jest přímo idealním pro přistání nepřítele, jest ještě neopevněn. V r. 1910 postaví se k ochraně tohoto zálivu několik opevnění s moždířovými bateriemi.

Ministr války nakázal, že bez zvláštního dovolení nesmí nikdo prohlížeti opevnění a jejich výzbroje.

HLÍDKA.

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.[1]

Napsal Dr. Josef Malota. (Č. d.)

Proti posledním, třebas velmi opatrně proneseným domněnkám, dalo by se dosti namítati; avšak prozatím — nenajdou-li se nové prameny — těžko otázku tuto definitivně rozřešiti.

Pro nás vyplývá z toho tolik: listina z roku 1086 jest podezřelá, celá řada důvodů mluví proti ní; zbývá jenom výrok Kosmův, jenž klade dobytí Moravy až do doby Oldřichovy.

Avšak obsah listiny vůbec není vždy rozhodujícím důvodem, abychom ji diplomaticky za falsum prohlásili. Stávalo se často, že vydavatel listiny vložil do ní úmyslnou nepravdu. Listina taková je diplomaticky správná, historicky ovšem nevěrohodná. Případy opakují se nám zejména při nárocích na statky, území a p. Vydavatelé užívají v listině i na pečetích právních titulů, kterých nenesli, nebo kdysi nesli, k nímž měli jen nárok nepatrný, nebo jen theoretický.[2] Chtěli tak uchovati právní svědectví pro případ, že by ony statky mohly býti revindikovány. I my mohli bychom vysloviti domněnku, že original zakládací listiny biskupství pražského Moravu v hranice své zahrnoval, třeba, že byla fakticky pod panstvím cizím. Znamenalo by to, že v Čechách vědomí souvislosti Moravy a Čech nevymřelo, že si v Čechách na Moravu jistý právní nárok činili a jej tímto způsobem — právním svědectvím listiny — podepřeli, pro případ revindikace nebo, — aby jich jiný nepředešel.

[1]) V č. 7. str. 546 na konci pozn. 2. čti Mailberg; »Flumine« čti flumine.
[2]) Srv. dlouhé tituly středověkých knížat.

S částečným ohledem na obsah posledně řečeného dospějeme ještě k jinému zajímavému závěru.

O něco výše postavili jsme listinu z roku 1086 a výrok Kosmův o dobytí Moravy Břetislavem proti sobě a odvodili jsme z toho tři důsledky. Nyní oba záznamy postavíme vedle sebe; z této nové logické posice vyplyne nám poslední možnost, jíž uzavřeme tuto stať.

Kosmas věřil, že první faktické připojení Moravy k Čechám provedeno bylo Břetislavem; tím však, že listinu z roku 1086 do své kroniky pojal a Moravu v hranice diecése pražské zahrnul, — vyjádřil víru,[1] že jistá souvislost Moravy a Čech i před výbojem břetislavským existovala; ona mu byla něco běžného, něco samo sebou zřejmého. Logická spojitost mezi těmito zdánlivě nedůslednými záznamy dá se asi takto konstruovati: přes to, že Morava octla se pod panstvím cizím, nevymřelo v Čechách vědomí kmenové a právní souvislosti obou zemí. Čechám pozůstal jistý nárok, který duch obecného mínění tak formuloval, že čítal dále Moravu k Čechám a revindikace břetislavská znamenala by jen vtělení v právní a reelní formu toho, co duchem stále existovalo.

Podobného právního vědomí analogon našli bychom v Čechách dosti často na př. při královském majetku, což souviselo s právem k půdě vůbec. Známo, že Přemysl Otakar II po dlouhém čase uvádí ve vlastnictví koruny kraje jihočeské, které dávno rod Růže si přivlastňoval a skutečně v držení měl. Dalimil, který stál na straně panstva, Přemyslovi vyčítal, jakoby bezprávně panstvo oloupil a cizí majetek si přisvojil. Jest však nesporné, že co Přemysl učinil — učinil na jistém právním předpokladě a s jistým právním nárokem; neboť krajiny ty kdysi koruna česká držívala a Přemyslovcům nějaký vlastnický podíl na tomto jich bývalém majetku pozůstal. Duch právní souvislosti potrval i během cizího panství . . .

Máme v činu Břetislavově hledat také podobnou (faktickou) revindikaci práv, která vpádem Maďarů byla přetržena, ale jichž vědomí se se udrželo? Či máme souditi, že jest prozřetelnost v historii . . .? To prozřetelnost, jež způsobila, že první český výboj patří Moravě, kteroužto chvíli vstupuje Morava opět do právního svazu s Čechami a kdy vzniká knížectví česko-moravské. později koruna česká, stát český, jenž trvá až do nového věku? A ještě potom, když spojil se s jinými státními

[1]) Následující soudy operují s vírou Kosmovou v pravost listiny a s důsledky, jež z této víry vyplývají. Otázka spornosti listu z r 1086 zůstává zde úplně stranou.

útvary v nový celek, zachovává plně svá specielní práva a výminky, svou individualitu až do naší doby . . .?

Proč výboj tento neobrátil se na jinou stranu . . .?

*

V historii hledáme vždy řešení nejjednodušší jako pravdě nejbližší. Komplikovaný výklad jest již předem pravdě nepodobný . . .

Palacký přijal domněnku o získání Moravy Boleslavem I v roce 955; aby však následující zprávy letopisců mohl vysvětliti, musel na tuto domněnku zavěsiti kombinaci novou, že po smrti Boleslava II. (999) byla Morava pro Čechy opět ztracena. Praví: „Po smrti Boleslava II. dříve než rok vlády syna jeho minul, přišlo panování české kromě hranic dnešního království všude na zmar. Ztracena Morava i Slovensko, a kterak se to vše přihodilo, o tom nás žádný starý kronikář nezpravuje"[1]) — okolnost, která mluví proti Palackému a nikoliv pro něho.[2])

Nejjednodušší řešení sporné otázky jest přidržeti se výroku Kosmova: Bracizlaus . . . eam (Moraviam) primus dominio suo subjugavit[3]) — a na druhém místě: Nam antea (t. j. před únosem Jitky) pater sibi totam illam terram (Moraviam) tradiderat in potestatem, fugatis cunctis de civitatibus Poloniis . . . quia revera post obitum secundi Bolezlai sicut urbem Pragam ita totam Moraviam vi obtinuerant Polonii.[4]) Tak tedy Břetislav to byl, jenž za vlády otce svého Oldřicha (1012—1034) Moravy na Polácích dobyl[5]) a položil základ k novému svazu obou zemí, položil opět prvý kámen na novou — a již trvalou

[1]) Děj. nár. Čes. I., 274.

[2]) Komu náležela Morava v první čtvrtce 11. století, jest otázkou pro naše thema podružnou. Jisto jest tolik, že ji na čas drželi Poláci.

[3]) Cosmas ad an. 1110.

[4]) Cosmas ad an. 1021.

[5]) Rok není bohužel udán v žádném spolehlivém prameni, přesného data nelze tudíž určiti; přibližně správný jest rok 1028. *Dudík* uvádí dobytí Moravy v souvislost »s válečnými operacemi císaře Konráda roku 1029, jež byly namířeny proti Uhrům a Polákům; v jádru sice selhaly, ale skytly příležitost knížeti Břetislavovi, že ještě v létě téhož roku obrátil k sobě pozornost. Smělým útokem dobyl na Polácích celé Moravy a skoncoval tam jejich — od roku 1003 — trvající panství.« Mähr. Allg. Gesch. II., 164. — Český překlad Dudíkových dějin jest jazykově nesnesitelný a někde nesrozumitelný; užívám tedy (původního) vydání německého.

— stavbu českého státu . . . Základy říše Svatoplukovy dávno již se rozpadly, a Morava od té doby není osou státotvárného vývoje. Úkol ten převzaly Čechy — a Morava představuje element passivní.

Českému knížeti Břetislavovi, či spíše snad přirozené expansi české na východ — která se vždy jevila v dobách vnitřní síly a rozvoje národa — má Morava co děkovati, že vytržena byla z područí ať polského nebo maďarského, ale vždy z područí a nepřirozeného spojení, v němž by politicky, kulturně a hospodářsky byla zakrněla. Obnovením přirozeného spojení obou zemí „byla tato kdysi tak důležitá země ze své bezvýznamnosti a vnitřní rozháranosti k jednotnému politickému tělesu pozdvižena“[1]) a prostřednictvím Čech uvedena v okruh západní kultury.

Jakým způsobem a pod jakými výminkami Morava připojena byla ke knížectví českému, a jaký tvořily obě země celek, prameny ničeho nepraví: tehdá nebylo státních smluv, právních výminek a klausulí. Celý příběh byl tak prostý, jako jsou jednoduchá slova Kosmova: Bracizlaus eam dominio suo subjugavit — a — pater sibi illam tradiderat in potestatem. Dudík — předbíhaje doklady pozdější — místo toto vysvětluje, že „Břetislav ujal se se souhlasem otce panství na Moravě, nazývaje se knížetem moravským. Titul takový nesl jako lenník (vasal) Oldřichův. Kosmas praví výslovně k roku 1110, že země moravská a vladaři její jsou vždy pod mocí knížete českého, tak jak svaté paměti Břetislav byl nařídil. — Morava byla zvláštní provincií, jež se vždy od Čech rozeznávala, ale spolu s nimi měla společného pána v Přemyslovcích. Důchodův země požíval Břetislav jako vasal svého otce a strážce země proti Štěpánu Uherskému.“[2])

My tak daleko nepůjdeme. Z uvedených slov Kosmových lze vyčísti tolik, že Břetislav ač Moravy sám dobyl, nedobyl jí na svou pěst a sám pro sebe, nýbrž pro svého otce (v budoucnosti pro svůj rod) a od otce ji přijal „ve svou moc“. Stal se „pánem“ Moravy,

---

[1]) Slov těchto užívá *Bretholz* (Gesch. Mähr. I., Úvod VI.), aby charakterisoval čin Fridricha Barbarossy, jenž povýšením Moravy za markrabství a uvedením v závislost říšskou, chtěl sesterské země roztrhnouti a nejen vedle, nýbrž i proti sobě postaviti. Jest to právě svaz, jenž činí obě země silnými a jen na něm mohl vyrůsti český stát v době Lucemburků. — Doufám, že jsem slov Bretholzových při této příležitosti lépe použil . . .

[2]) Mähr. Allg. Gesch. II. 164, 165.

nikoli však samostatným, nýbrž pod Oldřichem. Nyní musíme hledati jiné doklady, abychom poměr tento vysvětlili. Zastavíme se u následovního faktu, jenž sám jest bez důležitosti, jejž však Kosmas heroicky vyšperkoval. Nám nejde tak o fakt samotný, nýbrž o to, co z něho lze vyčísti. Břetislav prý, když unesl Jitku, odebral se s ní přímo na Moravu, „aby Němcům nebylo dáno důvodného podnětu viniti (respektive trestati) Čechy z učiněného příkoří.“[1]) Z této zprávy vyčítáme asi tolik: Břetislav jest v určité míře samostatný, v tom patrně, co se nedotýká interessů Oldřichových. Sám nese následky za porušení sousedského míru[2]) — při tom hledí, aby svého pána (Oldřicha) v zodpovědnost nezapletl; dokonce válku může vésti sám a válka jemu prohlášená jest jeho soukromou věcí. (Čech se netýká, není-li to válka na výboj nebo nepřesahuje-li jistých mezí.)[3])

Tento způsob státního svazku Moravy a Čech jest velmi zvláštní; dnes stát nese následky za jednání představitelů svých v cizině, jimiž jest jako celek representován a jimiž propůjčuje celou svou autoritu . . . kdežto zde nebezpečí celého knížectví (Čech i Moravy), porušení sousedského míru, vystupuje jako soukromá záležitost jednotlivce; a opět tato soukromá záležitost stává se interessem státním. Spojení pak Moravy s Čechami není svazem ve smyslu dnešního státního celku, kdy jednotlivé territorialní individuality v případě války jsou vázány k společné obraně a kdy cizí útok platí nerozdílně všem dohromady.[4]) Obě země vystupují zde jako nezávislé na sobě celky, ne však nezávislé plně . . . Břetislav musí se starati, aby Čechy nezapletl do války, za niž nese zodpovědnost sám. Slova Kosmova dávají při všem heroismu jednání Břetislavovu ráz úzkostlivosti; z toho vidno, že za porušení míru Břetislavem mohlo nésti následky i české knížectví, poněvadž byl synem panujícího knížete. Ucbýlením na Moravu (recta via!) ocitá se ve funkci knížete moravského a sám nese zodpovědnost za provedený čin. Jedná se o to vyložiti, jaká ta funkce byla a jaké povinnosti a práva vůči knížeti českému z ní vyplývaly. Oldřich svěřil vládu

---

[1]) Et ne daretur Teutonicis iusta occasio calumpniandi Boemos, quasi pro illata iniuria illico heros Bracizlaus cum nova nupta, patre salutato duce Oudalrico, recta via proficiscitur in Moraviam. Nam antea pater sibi totam illam terram tradiderat in potestatem. Cosmas ad an. 1021.

[2]) tím byl únos cizí kněžny.

[3]) Na př. kdyby tou válkou měla část Moravy odtržena a tím pro knížectví České ztracena býti.

[4]) V říši rakousko-uherské existuje tato povinnost — pro nás a pro Uhry — právě teprve od pragmatické sankce. *Kalousek J.*, České státní právo 1892.

na Moravě svému synu. Jako svému zástupci, místodržícímu? Nikoliv, neboť v tomto případě útok na Moravu znamenal by vypovězení války knížeti českému. Při porušení míru Břetislavem nesl by následky nikoliv Břetislav jako místodržící, nýbrž Oldřich, jako vlastní pán. Zde však nese následky sám Břetislav; vévoda není tedy žádným úředníkem ani správcem ani náměstkem Oldřichovým — jak se často do poměru vkládá. Také nesmíme v sebeobraně Moravy (bez účastenství knížectví českého) viděti pouze systém vojenské hotovosti 15. století, kdy třebas povolána do zbraně jen hotovost ohroženého kraje — jak se často opakuje za válek husitských a po nich. — Tyto poměry, s nimiž se teprve potkáváme ve státě dualistickém s převahou stavovskou, jsou století 11. více než vzdáleny.

Zde však jedná se o něco jiného, co Kosmas vykládá svým prostým kronikářským způsobem.

Břetislav, ač podléhá moci knížete českého, jest přece v obraně i ve výboji samostatný, pokud nedotýká se interessů Oldřichových; následkem toho i svazek Moravy s Čechami jest docela volný. Moravský vévoda jest pánem na Moravě a jeho panství dolů (vůči poddaným) i na venek jest neomezené a volné — tomu nasvědčují i výrazy dominium, potestas, jež značí plné právo k něčemu, plné „panování“, vyjma ty věci, jež jsou z jeho moci eximovány;[1]) jenom nahoru byl omezen vůči Oldřichovi, jemu jako vrchnímu pánu byl zodpověden,[2]) a k němu měl určité povinnosti. Toť ale jeden ze znaků beneficia, léna...

Podobné postavení na hranicích uherských měli i vasalové říští — především vévodové rakouští, jimž marka rakouská původně svěřena byla také jenom ve „správu“ a stala se později lénem v jich dědičném držení. Těžká povinnost — hájení dunajské hranice proti Uhrům — nutila je, aby si pomoc svého lenního pána právně zajišťovali; Břetislavovo postavení souvisí jistě s obranou hranic českých na východě — a tu jest nesporné, že v případě nebezpečné války mohl také s jistotou počítati na přispění českého vévody.

[1]) V pozdějších dobách jsou to na př. kláštery, církevní ústavy, rozmanité sporné záležitosti potřebující rozhodnutí českého knížete a p. — (Prvý klášter na Moravě [Rajhrad] byl založen teprve, když Břetislav stal se českým vévodou.)

[2]) cum nova nupta patre salutato duce Oudalrico proficiscitur in Moraviam. *Cosmas* l. c. »pozdraviv otce knížete Oldřicha« — nesouvisí tato zastávka u knížete Oldřicha s informací a zodpověděním provedeného činu?

Povinnosti a práva Břetislavova jsou zřejmě obdobou lenního poměru; tím však nechceme říci, že by byly stejného druhu jako vasalské vztahy vévod rakouských k říši. I v říši samé byly lenní závazky velmi různé a velmi často se měnily ... Ale nač třeba položiti důraz, to jest — že princip byl týž: všechna moc vévodů rakouských ať správní, finanční, vojenská nebo soudní měla původ a zřídlo své v císařské pravomoci; a podobně Břetislavova „potestas“ na Moravě nevycházela z jeho postavení jako knížete moravského, nýbrž propůjčena mu byla knížetem českým.

*

Když Morava zabezpečena byla proti Uhrům, mohl se mladý kníže věnovati organisaci a poměrům vnitřním. (Necháme platit tato slova o „poměrech vnitřních“, jež se tak často užívají bez nejmenšího nároku na pravděpodobnost nebo historickou důležitost.) Zpráv o této vnitřní činnosti sice v dějinách moravských nenalezáme, ale snad právě proto, že jich nenalezáme, objevila se potřeba mezeru vyplnit. Tak přicházíme k falsům Bočkovým v moravském diplomatáři, k tak zvaným zlomkům Monseovým,[1]) ke kronice Hildegarda Hradištského[2]) a j. Palacký jim věřil a také jich plně použil; jeho důvěřivou víru charakterisují slova: „vůbec listiny pode jménem zlomků Monseových v Bočkově moravském diplomatáři oznámené učí nás napravovati mnohé zprávy kronikáře onoho (Kosmy), jenž pouze z paměti psav neuchránil se všude vlivu vášní a předsudků věku i stavu svého ...“ Bočkovými falsy chtěl Palacký korrigovat pramen spolehlivý ... Stejně Dudík padl za oběť tomuto chytře nastrčenému a dobře vypočtenému podvodu, jímž mnoho nesprávného — zejména mnohé moderní pozorování — vneseno bylo do historie české. Elaboráty Hankovy těšily se stejné důvěře obou historiků a proto příslušné partie jejich děl musíme s velkou reservou pojímati. Duchu „Dějin národu Českého“ ani vlastenecké píli historiografa moravského to ovšem z ceny neubírá.

Boček v souhlase s romantickým ovzduším své doby představoval si tuto nanejvýše chudou a nuznou organisaci, jejímž hlavním účelem bylo jakési stahování důchodů, po většině ještě naturalních — dosti

---

[1]) Podrobnou informaci nalezne čtenář v Časop. Mat. Mor. X. str. 77. *Brandl V.*, Fragmenta Monseana či Zlomky Monseovy. První na tyto falsifikaty upozornil Kopitar v »Hesychii glossographi discipulus« 1840.

[2]) Viz *Bretholz*, Gesch. Mähr. I. 173.

velkolepě. Léta oddechu Břetislavova vyplnil jmenováním velikého množství vysokých vojensko-politických úředníků: tak Ctibor stal se kmetem kraje Brněnského, Zwěst Olomouckého, Luta, bratr jeho, Pustiměřského, Radim Přerovského. Welis, Tas, Mutina dostali jiné tučné odměny. Zřízeni zvláštní krajištníci čili vyšší úředníci vojenští k hájení hranic proti Polákům a Uhrům. Tak Jaroš jmenuje se kastelánem Podivínským a strážcem hranic proti Uhrám; na hranici polské na stráži je hrabě Siffrid, kastelán v Gradě, opraveny hrady a hradby starých měst (— kterých mimochodem řečeno Morava ještě neměla —) založena nová města ... — zkrátka hospodářská a kulturní výše doby neodpovídá ani o století později stavu, jaký nám před oči uvádějí tak zvané zlomky Monseovy v Bočkově moravském diplomatáři.[1])

Pro nás jest tím důležitější si toto před oči předvésti, poněvadž ze zpráv o správní, církevní a vojenské organisaci země mohly by býti vyvozovány důsledky nemalé váhy o právním postavení Moravy i o poměru jejím k Čechám a českému knížeti.

Roku 1034 Břetislav opouští Moravu dostav se s otcem do těžkého sporu.

Neznáme ani motivů kontroversy ani co se s Moravou stalo po jeho odchodu. Přirozeně, že tím přestává jeho údělnicko-vasalský poměr k otci — přeruší-li se tím vasalský poměr Moravy k českému knížeti, jest jiná otázka. Téhož léta umírá Oldřich,[2]) a Břetislav spojuje vládu obou zemí ve svých rukou. Není opět nikde řečeno, jakým způsobem spojení vlády nad Čechami a Moravou bylo vykonáno, aniž kde později jest postavení Moravy k českému knížeti vystiženo. Tento nedostatek — zmínil jsem se o něm již v předmluvě — jest psychologicky pochopitelný. Pro právní a hospodářské stavy, které prožíváme, jež jsou nám něčím bezprostředním, evidentním, nejen že nám chybí slova, ale i postřeh (lze pozorovat na př. v definicích národního hospodářství). Ten jest dán potomkům, kteří v nových poměrech se rodí, a v jiném právním ovzduší — ti mohou srovnáváním s tím, co následovalo, vypozorovati tendenci dob minulých...

---

[1]) Viz též *Bretholz*, Dějiny Moravy 1896.

[2]) Kosmas uvádí rok 1037. Jeho údaj přejímá Palacký. Ann. Hild. udávají rok 1034 jako pravděpodobnější datum jeho smrti. Viz *Loserth* v »Mitth. Ver. Gesch. Deutsch.« XIX. 258.

Tedy zpráv nenalézáme. A přece bylo by důležito znáti, zda Břetislav vládl Moravě tak jako Čechám, zdali byl poměr zemí ke knížeti týž, zda částečně splynuly nebo zachovaly svou individualitu. Pozorujme následující případ: Kosmas vypravuje, že Břetislav dal po celé české vlasti na znamení vyhlášené války — jedná se o výpravu proti Polákům — nositi lýkový provaz, aby prý každý věděl, co se mu stane, nedostaví-li se.[1]) O Moravě není na tomto místě řečeno ničeho, a sotva ji můžeme v pojem „provincia Boemiae" zahrnovati. Že však Moravané tažení polských skutečně se súčastnili, jest přirozeno samo sebou a vysvítá také z kroniky Kosmovy, v níž se činí zmínka (právě při těchto bojích) o moravské kohortě. Moravané snad — dík zvláštnímu jejich postavení — byli jiným způsobem k branné povinnosti vyzváni — můžeme-li z této pouze negativní zprávy důsledky vyvozovati. Zajímavější jest však zmínka o moravské kohortě, jež vystupuje jako zvláštní celek a pod zvláštním vůdcem, jejž český kníže ustanovuje.[2]) Má to býti důkazem, že obě země srostly tak, že mají společné zájmy, jež jsou i společně hájeny — jak se často opakovalo a opakuje v historické literatuře? Nikoli. Všechna slova a fráse o zájmech státu a země jsou této době cizí. Zájem knížete, jeho soukromá záležitost byla zájmem státním, poněvadž on representoval zemi a moc nad ní byla jeho dědičným vlastnictvím. Tak i zde výboj do Polska byl zájmem pána, zájmem jeho slávy — a rozšíření panství spadalo hlavně v interes jeho komory, jeho příjmů; na jeho vyzvání musel se dostaviti každý jeho poddaný; dostavila se také Morava... V říšském vojsku tvořily kontingenty jednotlivých vasalů (respektive lenních údělů) zvláštní jednotky, jež měly i společné označení. Není takovou separátní jednotkou i Kosmova „kohorta moravská"? Zcela jistě jest — Morava neztratila své individuality i když bezprostředně podléhala českému knížeti, a dle všeho nepozbyla ani svého vasalského rázu; léno říšské, i když jako odúmrtí nebo z jiné příčiny na císaře spadá, uchovává si svůj původní ráz. Císařská vláda v těchto zpět na korunu spadlých lénech jest přece jiné povahy než v zemích, jež jsou císařovým dědičným patrimoniem. Obyčejně nezůstávají dlouho neobsazena, propůjčují se znova a znova. Později ukážeme, že i poslední zásada praktikuje se na Moravě, a to daleko do posledního středověku.

[1]) tocius Boemiae per provinciam mittens in signum suae iussionis torquem de subere tortum, ut quicunque exierit in castra segnius dato signaculo, sciret procul dubio tali torque se suspendendum in patibulo. Cosmas ad an. 1039.

[2]) hunc enim (sc. Pricos) dux praefecerat toti cohorti, quae fuit de Moravia. Cosmas ad an. 1041. (Pricos = Prkoš.)

Pravili jsme, že Morava i během jedinovlády Břetislavovy nad celým knížectvím česko-moravským neztratila své zvláštní zemské individuality. V literatuře však čteme, že velký vévoda zavedl na Moravě mnoho řádů v ohledu vnitřní organisace, jednaje prý dle vzoru vnitřního uspořádání v Čechách. Podobné soudy dají se s nepatrnou pravděpodobností kombinovati — v literatuře opřeny jsou o padělky Bočkovy. Parallelní organisace s Čechami ukazovala by na jakési úmysly, jež směřovaly k užšímu spojení obou zemí. Má k tomu cíli mířiti snad plná odvislost rajhradského kláštera od mateřského ústavu[1]) v Čechách?[2]) Či rozdělení nadačních břemen — jimiž vévoda obmyslil kapitolu boleslavskou a jež spočívala stejnou mírou na bedrách Moravy jako Čech[3]) — jest dalším krokem v řečeném směru? — Těžko věru na tyto otázky správně odpověděti; a tím méně lze s jistotou přijímati kombinace Dudíkovy,[4]) jenž postupy ony pokládal za přípravu ještě šířeji založených plánův. Oprávněný pocit schopnosti a reminiscence na slavnou periodu Mojmírovců vyvolávaly prý v duši genialního Břetislava představy neodvislého a mocného slovanského státu,[5]) který vybudován na základech křesťansko-národnostních, měl míti své centrum v Praze. Pokusy církevního osamostatnění od metropolity mohučského jsou prý předzvěstí takového rozvrhu.

Nevíme, pokud byl polobarbarský kníže schopen pojati citovaný — na určitou evoluční vyspělost reflektující — plán. Ze závěrů Dudíkových vane známá fantasie, jež vnáší moderní pozorování do periody, která svými lidmi a celkovým charakterem nijak tomu neodpovídá. Výboje a neodvislost produkují řadu prospěchů materielních,[6]) a na podobné niveau sluší uváděti zájmovou náladu oné doby jakož i zápasy břetislavské.

Samo založení kláštera rajhradského[7]) (1048) náleží však k činům, jimž nelze upříti velkého státoprávního i politického význam: státoprávního, máme-li stále na mysli analogon: v říši německé patřilo zakládání klášterů k vysostným právům koruny — politického: církev moravská byla jedním z nejpřednějších podpůrců politiky české na Moravě a ve všech bojích českých knížat s moravskými údělníky stála věrně při knížatech českých. Není tento politický význam důsledkem prvého

[1]) kláštera břevnovského.

[2]) Srv. *B. Bretholz*, »Gesch. Mähr.« I. 191.

[3]) Cod. dipl. Mor. I. p. 125 č. 141. (R. 1052.)

[4]) Mähr. Allg. Gesch. II. 173.

[5]) Čechy, Morava a Polsko

[6]) Český tribut říši, polský tribut Čechám.

[7]) prvý moravský klášter, který zřídil Břetislav.

a tento opět důsledkem fakta, že kláštery byly majetkem zakladatelů? Ale Břetislav tehdy asi netušil, jaký krok — politicky obratný — učinil a jakou cestu svým nástupcům na trůně českém ukázal. Snad vyplynulo založení hlavně z hospodářských příčin, snad ze zbožné mysli — neopakuje se často, že věci nejposvátnější stávají se zbraněmi politickými? Vysvěcení kláštera stalo se biskupem pražským Šebířem za přítomnosti vévodovy, břevnovského opata Menharda, prince Spytihněva a jiných, zejména uvedených velmožův obou zemí [1])

Snad i tuto příležitost shromážděných velmožů míní z části Palacký, když praví, že „již asi roku 1048 (Břetislav) představil nejstaršího syna Spytihněva Moravanům za knížete, an od té doby byl v Olomouci dvorem.“ Hlavně však zde použito skorem doslovného místa z Hildegarda Hradištského, který jest výmyslem Bočkovým. Nutno tedy vládu Spytihněva zcela škrtnouti z moravských dějin.

Věříme-li určitému vývoji, jenž regulován velkovévodou směřoval k užšímu spojení Čech a Moravy, musíme připustiti, že disposice Břetislavovy v několika letech doznaly proměny. Jest psáno, že Břetislav nejstaršímu synu Spytihněvovi ještě za svého živobytí přidělil — vedle práva nástupnického v Čechách — údělem žatecký kraj, kdežto Moravu rozdělil ostatním třem synům: druhorozený Vratislav obdržel jednu (východní), Konrad a Ota druhou (západní) polovici. — Přidělení dvěma synům společně vysvětluje se tím, že Ota, nejmladší syn Břetislavův, tehdáž byl dítětem, neboť i bratr jeho Jaromír, po něm nejmladší, nacházel se ještě i v roce smrti Břetislavovy (1055) „mezi žáky“.[2]) (P. d.)

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 122 č. 137.

[2]) vadit novus dux (Spytihněv) novum disponere Moraviae regnum, quod olim pater eius inter filios suos dividens, partem dimidiam Vratizlao, partem alteram Chonrado et Ottoni dederat; Jaromir autem adhuc deditus studiis inter scolares versabatur alas. Cosmas ad an. 1055. Viz i *B. Bretholz*, »Gesch. Mähr.« I. 192.

Obrácení sv. Pavla.

Napsal DR. T. HUDEC. (Č. d.)

Než pobyt v Jerusalemě nebyl pro Pavla pouze dobou theoretického studia. Povaha jeho nesla to s sebou, že i v praxi a ve vlastním životě hleděl uskutečnit onen ideál dokonalého žida plnícího všestranně předpisy Zákona, ideál, který poznal a pro který se nadchnul při studiu Zákona. Sv. Pavel praví sám o sobě Gal. 1, 14, „že prospíval v plnění židovských tradicí nad mnohé svoje vrstevníky." Přesným a vzorným zachováváním oněch bezpočetných předpisů, jež vedle Zákona stanovila tradice farisejská, chtěl Pavel dosíci ideálu, který si byl vytknul.

Než tu dospíváme k třetímu bodu, který rovněž dle řízení božské moudrosti měl Pavlu sloužit jako příprava ku křesťanství. Sv. Pavel v plnění Zákona nedošel onoho uspokojení a oné jistoty o vlastní spásu, jakou byl očekával. Předpisy Zákona byly bez počtu a upravovaly celý život člověka do nejmenších podrobností. Sv. Pavel snažil se je plniti co nejsvědomitěji, a touha jeho nesla se k tomu, aby byl „spravedlivým podle Zákona" v plném slova toho smyslu. Ale na jedné straně předpisy ony tížily jej jako těžké břímě, poněvadž viděl, že při vší snaze a námaze není s to, aby je plnil tak, jak si to dle svého ideálu představoval. Bylo skoro fysicky nemožno Zákon se všemi tradicemi zachovávat, a Zákon přece kletbou hrozil tomu, kdo by ho ve všem až do nejmenšího neplnil Gal. 3, 10. Na druhé straně zase následkem nemožnosti plnit Zákon naprosto dokonale vznikala v duši Pavlově nespokojenost a neklid spojený s pocitem malomyslnosti a vlastní nedostatečnosti. Hlava 7, 10—25 listu k Římanům jest výmluvným vylíčením onoho duševního stavu, v jakém se sv. Pavel nalezal před svým obrácením vzhledem k Zákonu Mojžíšovu. Sv. Pavel před svým obrácením nepochyboval ani v nejmenším o božském původě Zákona a o tom, že Zákon jest jedině pravou cestou vedoucí k mravnímu ideálu, jehož chtěl dosáhnout. Jest nesprávno domýšlet se, jak to činí racionalistická kritika, že v Pavlovi vznikly vážné pochybnosti, zdali se nalezá ve svém náboženském životě na správné cestě. Pochybností takových Pavel neznal, ale vnitřní neklid a neuspokojenost, kterých si sám nedovedl vysvětlit a které při vší horlivosti v plnění Zákona stále se vzmáhaly, toť byl také jeden z výchovných prostředků, kterými Bůh vedl sv. Pavla ku křesťanství a připravoval jej na události u Damašku.

Duševní vývoj sv. Pavla bral se až do této doby jedním určitým směrem nerušeně a, jak můžeme za to míti, bez zvláštních silných duševních krisí nebo převratů. Nic mu nepřekáželo a nic ho neodvracelo od cesty, kterou kráčel za ideálem Zákona. Než tu vyvstal v duševním životě Pavlově činitel nový, který rozhodujícím vlivem měl působiti na utváření jeho vnitřního stavu a který jistě též hrál velkou úlohu při oné přípravě Pavlově k obrácení. Bylo to seznámení s novým náboženstvím křesťanským.

Zakladatele křesťanství Ježíše Krista sv. Pavel osobně ještě neznal a nikdy ho neviděl. Nikde v jeho listech nenalezáme v této příčině ani nejmenší narážky. Slova v 2 Kor. 5, 16 *εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν* mají podle kontextu úplně jiný smysl, nežli jakoby sv. Pavel byl Krista osobně znal; značí pouze, že sv. Pavel již před svým obrácením věděl o Kristu a jeho učení, ale pohlížel na ně a posuzoval je „podle těla“, to jest: jako farisej soudil o něm též dle tělesných názorů židovských a farisejských o budoucím Messiáši. Kdyby sv. Pavel byl někdy ve svém životě Krista spatřil, tu jistě by nebyl opomenul zmíniti se o tom ve své polemice proti judaistům. Že Krista neznal, třeba že od mládí v Jerusalemě konal studia, dá se snadno vysvětliti tím, že činnost Páně ve svatém městě byla poměrně krátká, a dále tím, že sv. Pavel v této době, kdy jeho vzdělání bylo již ukončeno, se zdržoval mimo Jerusalem, snad ve svém rodném městě Tarsu.

Nedlouhou dobu po smrti Kristově však jistě se vrátil zase do Jerusalema, a tu dověděl se nejen o Kristovi, nýbrž i o jeho stoupencích, kteří učení jeho vyznávají a šíří.

I když odezíráme od toho, že Pavel byl o křesťanství a jeho zakladateli informován se strany protivné a nepřátelské, úsudek a mínění jeho o novém učení nemohlo býti nežli toto: Kristus byl jako falešný Messiáš a rouhač od velerady, tedy nejvyššího soudního dvoru židovského, právoplatně odsouzen k smrti a umřel potupně na dřevě kříže. Odsouzení jeho bylo spravedlivé a smrt jeho zasloužená, neboť se vydával za Messiáše, a tím nejen uváděl v nebezpečí veřejný pokoj, nýbrž dopustil se rouhání osobuje si božskou důstojnost. — O tom, že by ukřižovaný Kristus skutečně mohl být zaslíbeným Messiášem, Pavlovi nikdy ani myšlenka nepřipadla, neboť dle názorů farisejských očekával Messiáše jako mocného krále, který v oblacích a blescích sestoupí na zemi a potře nepřátele Israele, nikoli však jako chudého rabbiho z Nazaretu, který na konec byl tím nejpotupnějším způsobem popraven. Mimo to v době této u židů vystoupení falešného Messiáše

nebylo ničím zvláštním, jak víme ze Skutkův Apoštolských i z Josefa Flavia; dobrodruhové různého druhu zneužívali důvěřivosti a očekávání lidu, aby pod falešným titulem messiášským strhli za sebou národ a způsobili povstání proti Římanům.

Osoba Kristova byla by Pavlovi zůstala úplně lhostejnou a byl by k ní zůstal úplně lhostejným, kdyby po Kristu nebylo zůstalo — křesťanství. Kdežto v jiných případech s falešnými Messiáši zmizeli i jejich přívrženci a zaniklo hnutí, jež snad vyvolali (Skut. Ap. 5, 36—37), u Krista tomu bylo jinak. Kristus zemřel, ale stoupenci jeho nezmizeli, nýbrž s novou důvěrou a nepochopitelnou odvahou učili a hlásali, že Kristus vstal zmrtvých a že je zaslíbeným Messiášem. A učení toto, dle mínění Pavlova tak protimyslné, ba absurdní, šířilo a vzmáhalo se jak v Jerusalemě tak i mimo něj.

V šíření křesťanství musil Pavel viděti vážné nebezpečí, jež ohrožovalo ony náboženské a národní ideály, které mu byly vychováním a okolím vštípeny. Místo mocného vladaře a zářivého heroa uctívali křesťané za Messiáše ukřižovaného rouhače. Místo ideálu národní židovské svobody a místo boje proti Římanům křesťanství učilo pokoře, trpělivosti tvrdíc, že království Messiášovo není z tohoto světa. Křesťané ovšem se odvolávali na to, že Kristus vstal z mrtvých. Než Pavel, třeba že jako farisej věřil ve zmrtvýchvstání na konci světa, jistě nikdy ani nepřipustil možnosti, že by vypravování křesťanův o vzkříšení Kristově mohlo být pravdivým. Kristus v jeho očích byl pouze rouhačem a nepřítelem národa, který právem a zaslouženě utrpěl smrt: na člověku hříšném a na zločinci nemohl přece Bůh ukázati takový mimořádný zázrak! Ukřižovaný Messiáš byl pro něho jako pro ostatní židy pouze „pohoršením“ (1 Kor. 1, 23)

K nebezpečí, jež Pavel poznal ve křesťanství, nemohl při své energické a rázné povaze ani zůstati lhostejným ani zaujati vyčkávací stanovisko, jako jeho učitel Gamaliel Pavel byl mužem činu; synedrium našlo v něm pravého muže v boji proti nebezpečné sektě křesťanské. Jako byl horlivým v plnění Zákona, tak byl horlivým v boji proti nepřátelům Zákona. Pronásledoval křesťany, vnikal do domů, vrhal do vězení muže i ženy, nutil je rouhati se Kristu a odříci se víry v Něho, dával je bičovati, súčastnil se popravy sv. Štěpána (Sk. Ap. 7, 58—60; 8, 3; 22, 19—20; 26, 8—11). Nespokojen tím, že hubil (Gal. 1, 13) církev Kristovu, vyžádal si od synedria plnou moc a doporučující listiny, aby podobným způsobem směl zakročiti proti stoupencům Kristovým i v Damašku.

Sv. Pavel slyšel asi též obhajovací řeč sv. Štěpána, slyšel a znal jistě důvody a důkazy, kterými pronásledovaní křesťané se hájili a kterými dovozovali pravdu svého přesvědčení. Jakým dojmem působila asi tato obrana křesťanů na sv. Pavla? Vzbudila snad v duši Pavlově pochybnosti o tom, zda cesta Zákona jest opravdu správnou cestou ku spáse, nevznikla snad již tehdy, když viděl pevnost a statečnost svých obětí, v nitru Pavlově myšlenka, že přece jen Ježíš může býti Messiášem a jeho učení pravdivým, a nebyly tyto pochyby prvním krokem, který učinil Pavel, aby opustil Zákon a stal se sám křesťanem? Tak vysvětlují kritici nenáhlý přechod Pavlův ku křesťanství, přechod, který se stal skutkem u Damašku, kde onen vnitřní proces obrácení se ukončil a kde Pavel v hallucinaci vida zmrtvýchvstalého Krista, sám si uvědomil svůj vnitřní obrat.

Pochybnosti ony, které u Pavla vznikly, když křesťany pronásledoval a když slyšel jejich hájení, jsou prý onen osten, který pociťoval Pavel ve své duši a který jej přes jeho odpor pudil ku křesťanství. Na tyto vnitřní pochybnosti pudící Pavla ku Kristu vztahují se prý ona slova zjevivšího se Pána: *σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν* — těžko ti vzpírati se proti bodci, t. j. marně se bráníš a vzpíráš proti vnitřnímu hlasu, který již dávno tě nutí, abys se přidal ku Kristu. — Hlasu tomu ovšem Pavel dlouho odporoval, snažil se všecky pochyby potlačit, a právě proto, aby hlas vlastního svědomí potlačil, pronásledoval s takovou vášnivou urputností křesťany. Toť mínění racionalistické kritiky.

Než mínění toto o vnitřních pochybnostech, které předcházely obrácení Pavlovo a je zvolna připravily, jest úplně nesprávným, a kritikové je hájí jen proto, aby vysvětlili psychologicky možnost obrácení Pavlova přirozeným způsobem. Jinak však domnění o pochybnostech vnitřních u Pavla nemá žádného podkladu ani v pramenech, jež máme o jeho obrácení, ani v jeho povaze, jak ji známe

Úsloví „těžko jest vzpírati se proti bodci“ jest vzato z obyčejného života, a sice od jezdce nebo vozky, který bodcem pohání vzpírající se tažné zvíře; jest užíváno též u klassických spisovatelův a má vždy, když se ho užívá obrazně, smysl: marně se namáhati, nadarmo vynakládati své síly. V ústech Krista, který rovněž onoho rčení užívá v hovoru se sv. Pavlem, může míti pouze jediný význam: marný je tvůj boj proti mně a proti mé církvi, nadarmo usiluješ vyhladiti mé učení. Výklad slova „bodec“ o vnitřních pochybnostech a o hlasu svědomí jest nejen hledaný a nucený, ale stojí

v odporu se smyslem, v jakém se vždy v obyčejném životě zmíněného úsloví užívalo.

A pak sv. Pavel byl příliš přímou a ušlechtilou povahou, než aby hleděl vnitřní pochybnosti přehlušit a utlumit zuřivostí v pronásledování křesťanů. Kdyby taková byla pohnutka jeho vášnivého zuření, tu byl by důkazem slabé a bezcharakterní povahy, která hledívá odvrátit zrak a pozornost od nepříjemné pravdy a zapomenout v ruchu zevnější činnosti na to, nač neráda myslí. Takovou povahou však Pavel nebyl. Při nejmenších pochybnostech o správnosti svého jednání a při nejslabším domnění, není-li Kristus Messiášem, byl by ve vnitřním soustředění hledal jistotu v této věci a snažil se dopátrat pravdy, byl by ihned ustal od potírání vyznavačů Kristových a nikdy by nebyl chtěl hlas svědomí umlčeti jejich pronásledováním!

Právě proto, poněvadž si byl naprosto jist svou věcí a poněvadž ani nejmenší pochybnost mu nevstoupila na mysl o správnosti a zákonitosti vlastního počínání, proto s takovou rázností a energií bojoval proti křesťanům, jež pokládal za škůdce a nepřátele svého národa a svého náboženství. V pozdějším životě svém sv. Pavel často a skroušeně doznává, že pronásledoval církev Kristovu, a připojuje k tomu, že tak činil z „nevědomosti", tedy bona fide, bez nejmenších pochyb o oprávněnosti svého jednání, a že právě proto „dosáhl milosrdenství božího" (1 Tim. 1, 13). Stejně vylučují jakékoli vnitřní pochybnosti slova Pavlova ku králi Agrippovi: „Já jsem měl za to, že musím proti jménu Ježíše Nazaretského mnoho protivného konati" (Sk. Ap. 26, 9).

Tedy sv. Pavel byl úplně pevným ve svých židovských názorech a ve svém mínění o Kristu a o křesťanství, byl si úplně jist správností a bohumilostí svého vyhlazovacího boje proti stoupencům Kristovým, když jej překvapilo zjevení Kristovo u Damašku. Byl ovšem do jisté míry k obrácení svému připraven, ne ovšem v tom smyslu, jakoby již dávno tíhl a směřoval ve svém psychologickém vývoji k učení Kristovu. Příprava, kterou milost boží předcházející v něm způsobila, záležela pouze v tom, že Pavel podle povahy a výchovu byl ochoten ve všem podrobiti se Bohu a uznal za pravdu to, co za pravdu poznal. Dále v tom, že byl s křesťanstvím a jeho hlavními naukami potud seznámen, tak že když se mu Kristus zjevil, ihned si uvědomil celý dosah a význam této události pro svůj náboženský život. Konečně vnitřní neuspokojenost a neklid, který plnění zákona v něm zůstavovalo, disponovalo ještě více Pavla, aby cele a úplně se oddal Kristu, když by jej poznal a uznal

jako Messiáše. Obrácení Pavlovo samo však je zcela dílem milosti boží a účinkem zjevení, kterého se mu u Damašku dostalo. Bez tohoto nadpřirozeného zasáhnutí božího do života jeho nikdy by se nebyl stal, nepravíme apoštolem křesťanství, ale ani vyznavačem Kristovým.

Zjevení Kristovo u Damašku způsobilo úplnou změnu v nitru Pavlově a dalo zcela nový směr duševnímu životu jeho. Noc přešla v jeho duši a nastal den, celé nitro jeho bylo obnoveno a znovuzrozeno. Dosavadní život zmizel jako mlha před východem zářivého slunce Pravdy.

Obrácení sv. Pavla a celý duševní převrat v jeho nitru jest jen logickým důsledkem jedné pravdy, o které před Damaškem nabyl naprostého přesvědčení: že totiž Ježíš, jehož dosud pronásledoval, skutečně vstal zmrtvých. Velikost duše Pavlovy jeví se právě v tom, že s neúprosnou logikou ihned vyvodil všechny důsledky plynoucí pro něho z tohoto poznání, že bez váhání s heroickou energií zřekl se vší své dosavadní minulosti, dosavadních názorů, dosavadních ideálův a že cele a úplně se oddal ideálu novému, který nalezl v Kristu jako ideál nejvyšší a jedině pravdivý.

Ježíš vstal opravdu zmrtvých! To byla první pravda, která s děsivou, ale zároveň potěšující jistotou vyvstala před duševním zrakem Pavlovým. Tedy nebyla to báje nebo lež, co si vyznavači Ježíšovi o jeho zmrtvýchvstání vyprávěli! Ale pak musí být tento zmrtvýchvstalý Ježíš skutečně zaslíbeným Messiášem, když Bůh takovým divem dosvědčil a dokázal jeho vyšší poslání, a musí býti i Synem božím, jak o něm křesťané učili! Učení jeho jistě jest proto učením Pravdy samé a jedinou cestou vedoucí ku spasení. Představy, jaké choval dosud Pavel o Messiáši a jeho království, musí býti falešné, proto že Ježíš, skutečný Messiáš, jest Messiáš ponížený a trpící za hříchy světa a poněvadž království, jež založil, dle jeho vlastního výroku není z tohoto světa!

Můžeme si zcela dobře představiti, že by Bůh působením své milosti beze zvláštního mimořádného zakročení, jakým bylo zjevení u Damašku, býval Pavla přivedl k poznání křesťanské pravdy. I takto byl by Pavel uvěřil v Krista, ale bylo by to dlouho trvalo, než by byl překonal své židovské názory, své farisejské předsudky a než by se byl odhodlal uvěřiti v Toho, jehož dosud pronásledoval. Bůh volil u sv. Pavla cestu kratší: v okamžiku, při pouhém pohledu na Zmrtvýchvstalého odehrál se v duši Pavlově celý onen proces obrácení, který bývá tím zdlouhavější, čím duše, o niž se jedná, jest ušlechtilejší a čím

vážněji to myslí s náboženstvím. Jakmile se mu Kristus zjevil a jej oslovil, Pavel klesnuv k zemi skroušeně a oddaně praví: „Pane kde jsi?" Ale slova ta nepronáší již Pavel žid, farisej a pronásledovatel křesťanů, nýbrž Pavel křesťan, pokorný učeník a apoštol Kristův.

(P. d.)

Z dějin města Loštic.

Václav Kubíček. (Č. d.)

Synové Heralt a Jiří z Kunstatu jako vůbec všechny statky po otci zděděné, tak i panství búzovské s Lošticemi drželi společně a nedílně. Starší bratr Heralt čili Hereš, jak se mu všeobecně říkalo,[1]) ještě roku 1398 neměv let přirozených byl při smrti otcově něco málo přes dvacet let, vystupoval však veřejně už delší dobu před tím. Hned roku 1402 byl ve dvorní družině markrabí Jošta na cestě do Berlína [2]) V podzástavě užíval od něho stolních statků biskupských Modřic s Biskupicemi.[3]) Ačkoli zboží to biskupu Janovi roku 1400 prostřednictvím krále Zigmunda bylo vráceno,[4]) Heralt nicméně nepustil všeho. Roku 1403 byl už po několikáté pohnán k manskému soudu, že mocně drží dvůr a pět hřiven platu v Biskupicích.[5]) Následujícího léta žalovali před týmže soudem Václav a Jindřich bratří z Dědic, že neprávem si osobuje dvůr v Modřicích. Jelikož Heralt se nedostavil osobně vzdor slibu před markrabětem a pány učiněnému, nebylo vyhověno písemné jeho žádosti o lhůtu další a dvůr přiřknut žalobcům.[6]) K druhému stání téhož roku poslal své panoše Beneše z Opatovic a Jiříka

---

[1]) Pšh I. 337. II. 37. 42. 61.

[2]) Cod. dipl. Mor. XV. 365.

[3]) U Znojma l. c. XII 327. *Volný*, Mähren, V. 517. R. 1388 zastavil biskup Mikuláš Joštovi v 5050 hř. zboží, zejména Modřice s Biskupicemi. Cod. dipl. Mor. XI. 433. — *Volný* l. c. V. 589 píše podle series episc. p. 136, že biskup Jan Mráz zastavil též Mírov pánu z Kunstatu, z jehož rukou hrad prý r. 1403 byl vyplacen bisk. Lackem. Ale po celý čas, co byl biskupem Jan Mráz, seděl na hradě jako purkrabí a hejtman bratr jeho Mikeš Mráz, jenž nastoupil purkrabství bezprostředně po Janu Kuchaři (Küchmeistr), Cod. dipl. Mor. XII. 315. XV. 300 a jmenuje se naposledy v nedatované listině z let asi 1402 l. c. XII. 407. XIII. 53. 82. 92. 103. 245. Není tedy na Mírově pro Kunstaty místa v těch letech.

[4]) l. c XIII. 36.

[5]) *Lechner* l. c. II. 157. 178. 190. 193. 203. 204. Cfr. Cod. dipl. Mor. XIII. 55. — XV. 354.

[6]) *Lechner* II. 215. cfr. Cod. dipl. Mor. XIII. 303.

purkrabí z Búzova s plnou mocí háje se listem, že zboží naň spravedlivě spadlo. Biskup chtěje spornou věc urovnati pokojně, byl ochoten dřívější nález manský odevzdat k rozhodnutí markrabí Joštovi, knížeti Přemkovi a Petrovi z Kravař, prosil tudíž pana Heralta přítomného na třetím stání, aby se tomu podvolil. Leč pan Heralt že ne. řka: „Neobrátím se já nic na to potázání" — a pohaněv many přísedící soudu slovy, že „křivě, neprávě ani řádem spravedlivým jste mne soudili," odvolal se na krále.[1]) Modřického dvora nepustil. Též rozepře o Biskupice vlekla se bezvýsledně. Volán byv o to k manskému soudu svatopostnímu roku 1406, vzkázal aspoň, že je zaneprázdněn v poselství markraběte, později vůbec už se neomlouval a koncem téhož léta „posedmé nestál k roku." [2])

Na poměry zemské i na povahu nového majitele búzovského panství vrhají tyto soudní zápisy spolu s válečnými činy kol hradu Bechyně světlo velmi poučné. Kdežto nebožtík Heralt otec byl velmož vysokého slohu, jemuž při jeho práci v zájmu země a knížete stačil povšechný klidně rozpočítaný přehled, aby četné statky jeho v ničem netrpěly. Heralt syn měl na zřeteli víc drobné záležitosti majetkové. O panu Heraltovi starším soudní záznamy týkající se držebních sporů mlčí napořád, o mladším mluví často. První toho druhu potyčku měl s pánem Vranové Lhoty Prockem z Wildenberka.

Procek, obecně příjmím Búzovský, stal se spolumajitelem Vranové Lhoty roku 1406. Nabytí tohoto statku souvisí těsně s temným dosud oddílem dějin hradu boskovského. Zboží vranovské pozůstávající ze vsí Vranové, Lhoty, Rovně, Pěčíkova, Stříteže, Vacetína a Svinova, jakož i dvou mlýnů koupil dle zápisu deskového roku 1355 za 600 hřiven pan Ješek z Boskovic.[3]) Jeho dědic syn Oldřich zastavil tyto vsi synům Vaňkovi a Janovi. Vaněk byl pánem na Černé Hoře, Biteši a Doubravici — Jan čili Ješek mimo Vranovou vládl panstvím boskovským, na němžto však nejen Vaněk s Oldřichem, farářem v Chlumci,[4]) nýbrž i bratr nebožce otce Oldřicha Tas brandýsský měli své dědičné podíly.[5]) Kromě toho drželi oba bratří od roku 1379 manským právem z rukou markrabí Jošta zámek Vicov u Plumlova.[6])

[1]) *Lechner* l. c. II. 217. 219. 220.

[2]) *Lechner* l. c. II. 229. 251. 232. 235. 236. 241. 243. Dvůr biskupický držel vzdor zvodu manského soudu ještě r. 1413. *Lechner* II. 249. 298.

[3]) Desky zem. olom. I. č. 240. 35..

[4]) l. c. VII. č. 381.

[5]) l. c. VI. č. 306.

[6]) Cod dipl. Mor. XI. 146.

41*

Po smrti otcově[1]) převzal Vicov pouze Ješek sám. S hradu Boskovic sloužil markrabí Prokopovi.[2]) Neznámo, jakým způsobem provinil se Ješek proti zeměpánu tak dalece, že pozbyl roku 1389 netoliko manského hradu Vicova,[3]) nýbrž i svého podílu z panství Boskovic spolu s hradem, jenž na zvláštní rozkaz markraběte byl zbořen „dle osvědčeného a chvalitebného zvyku země."[4]) Zdá se vůbec, že i života pozbyl Ješek při té příležitosti. Hradní zbořenisko s Ješkovým podílem na městě Boskovicích a s částí boskovské državy[5]) získal brzy potom od markraběte Heralt starší z Kunstatu. Roku 1391 byl tam už jistotně pánem[6]) a postavil pod zbořeniskem nový hrad.

Zboží vranovské, jež markrabětem také odňato provinilému Ješkovi z Boskovic, převzal — snad zástavou — Bernard Hecht ze Slavoňova. Psal se po něm roku 1398.[7]) Po jeho smrti dal to zboží markrabě místo věna Kateřině, Prockově manželce v ceně 500 kop hřiven. Procek z Wildenberka vyženil roku 1384 se svou první chotí Eliškou z Boskovic 500 hřiven. Druhé manželce jeho rovněž Boskovicovně poukázal roku 1390 Vaněk z Boskovic věnem 7 hřiven groší

[1]) Oldřich z Boskovic byl počátkem r. 1388 mrtev. – Půh. I. 70.

[2]) Cod. dipl. Mor. XI. 456.

[3]) Dne 2. května r. 1389 markr. Jošt Petrovi z Kravař a Plumlova dává lénem hrad Vicov, jehož byl Petr s dobrou vůlí markraběte »Jessken von Boskowicz angewonnen.« Cod. dipl. Mor. XV. 252. Angewonnen může v tehdejší mluvě znamenat »dobyl, obdržel, obtinuit jure terrestri.« Srv. tento význam v listině z r. 1474 Archiv český XVI. 188. — Na Vicově měla část věna též Zbyňka, vdova po † Oldřichovi. Desky zem. olom. III. č. 13. Z toho, že ji tuto část roku 1392 poukazuje na jiném zboží markrabě l. c VI. č. 442 lze souditi téměř s jistotou, že Vicov byl odňat Ješkovi násilím. V důsledku toho by pak rok 1389 nebo předcházející byl též rokem konfiskace Boskovic ve prospěch komory markraběcí.

[4]) Frase tato v latinské listině z r. 1398 (Archiv český XIV. 537) praví asi totéž, co rčení »kázal rozbořiti pro zemské lepší« Půh. II. 58.

[5]) Nikoli celé panství boskovské, jak míní *Šembera*, Páni z Boskovic 1870 p. 12. Opatrněji se vyjadřuje *Sedláček* v Čas. Mat. Mor. 1891 p. 11., že Heralt získal hrad a městečko Boskovice. Leč ani to ne celé: patřilať kostelní podací v něm novému pánu jen částečně, Půh. II. 435., ostatek i s podílem na městě náležel Vaňkovi z Boskovic. Cod. dipl. Mor. XIV. 72. S tohoto hlediska by ozřejměly netoliko dějiny Boskovic, nýbrž i rodokmen Boskoviců, jenž není bez podstatných vad ani ve Vlastivědě, Okres Boskovice.

[6]) Desky zem. olom. VI. č. 306.

[7]) Půh. I. 95. Barůžek, měšťan olomucký stěžuje si »super Bernhardum Stpice de Wranowe et ubi bona habet«, česky patrně: proti Bernartovi Štice, čímž přeloženo německé příjmení Bernartovo »Hecht«.

ročního platu na Syrovicích.[1]) ostatní část věna, co jí byl povinen bývalý pán zbořeného hradu, doplnil markrabě tím, že jí věnným právem v ceně 500 kop groší odevzdal zboží vranovské, k němuž patřily kromě Vranové vsi Lhota s tvrzí, Střítež, Svinov, Vacetín, Rovně a Pěčíkov se svobodným dvorem. Na všechno to přijala Kateřina choti svého Procka do spolku.[2]) Procek z Wildenberka, nepokojný duch zvyklý boji, choval se i po smrti markrabí Prokopa násilně k sousedům, začež na rozkaz panovníkův pan Heralt starší z Búzova dobyl tvrze lhotské a odvedl Procka do zemského vězení.[3])

Snad na úhradu výloh s tím spojených užíval Heralt mladší po smrti otcově zboží vranovského.[4]) Paní Kateřina, choť Prockova, netroufajíc sobě podati řádnou žalobu před zemským právem, prosila roku 1407 soukromě pány shromážděné na sněmu tříkrálovém v Olomouci o pomoc, načež „stala se úmluva mezi panem Erhartem z Kunstatu a mezi paní Búzovskú tak, že jí pan Erhart jmá postúpiti ihned toho zboží Vranové a ona nemá jeho z nižádných škod upomínati, ješto sú se staly i za něho i také za jeho otce.“ Ostatně má se Heralt vyrovnati s Prockem, až bude prázden vězení.[5])

Se sousedy kartuziány v Moravičanech znesnadnil se pan Heralt rovněž hned po smrti otcově. Markrabě Jošt, jemuž po zvěčnělém Prokopovi byly připadly veškeré statky, daroval jim v květnu roku 1407 dvě stě hřiven z důchodů vsi Mladče, zejména z rybářství, z mýta a ze mlýna jakožto příspěvek na stavbu dolanského kláštera.[6]) Též jinak zvelebovali Kartouzové nadační svůj majetek všemožně. U Dolan měli hned roku 1404 nový rybník a mlýn nově založený.[7]) I v Moravičanech, po nichž se tehdy psal panoše Václav v jejich službách,[8]) budovali mlýn. Búzovský pán jim „svedl mlýn mocnou

---

[1]) Desky zem. brněn. VII. č. 832. Později — r. 1409 — přenesl Vaněk to věno na ves Lipůvku, ale Boček Lišnický z Kunstatu kázal je vymazat, tvrdě, že věnu Kateřininu dosti učiněno již jinde l. c. X. č. 13.

[2]) Desky zem. olom. VII. č. 82. 98.

[3]) Půh. I. 207.

[4]) Později — r. 1417 domáhal se Vranové Lhoty búzovský pán Viktorin z Kunstatu jako svého dědictví, jež prý naň spravedlivě spadlo po nebožci Heraltovi a chtěl to »deskami ukázati«. Půh. II. 540 č. 703. Oč se při tom opíral, neznámo, jistotně však nebyly to zemské desky, nýbrž asi zemské »knihy úřadničí,« podle nichž by Heralt starší zboží vranovské právem byl obdržel. Srv. stran tohoto výrazu Půh. II. 541. č. 703.

[5]) Půh. I. 207.

[6]) Cod. dipl. Mor. XIII. 507.

[7]) l. c. 336.

[8]) l. c. XV. 375.

rukou, v břehy jim sáhl, dělníky odehnal a ploty roztrhal." Škody tím způsobeno řádu na 200 hřiven. Leč domluvili se o tom před zemským soudem v pokoji.[1]) Ale za nedlouho vypukly rozepře s konventem kláštera dolanského poznovu. V květnu roku 1410 prodal konvent několika sedlákům z Moravičan a z Palonína svůj moravičanský svobodný dvůr za 105 hřiven a roční plat čtyr kop groší, ponechávaje si právo zřídit za dvorem rybník.[2]) Říční stav, kterýž na ten účel bylo třeba přiměřeně upravit, ležel na gruntech loštických. Býval tudíž při sebe skrovnější příležitosti kamenem úrazu mezi držiteli Moravičan a pánem búzovským. Patrně zamýšlená úprava stavu byla podnětem, že Jakub z Bohuslavic, jenž v Moravičanech po knězi Jakubovi z let 1397 měl jakési dědictví, převoru Štěpánovi na jeho vlastním záduší v řece, kdež oba břehy mu patřily, ploty zrúbal a dělníky jemu sehnal a střílel,[3]) lidé pak Heraltovi na rozkaz páně „přijevše stav roztrhali, zesekali a kamení žernové zbili," ba i mlýn moravičanský zbořili. Škody pokládal si konvent na 100 hřiven, o něž pana Heralta pohnal před vánoci roku 1410 k zemskému právu.[4]) Současně si na něho stěžoval Habart ze Sulejovic, že mu bezprávně drží plat jeho v Doubravici, podobně jako vlastnice jiných lánů tamtéž. Anna, choť Artleba z Lipiny už od několika let domáhala se na něm pěti hřiven ročního platu, kterýž pan Heralt neprávem pobíral.[5])

Je to svědectvím o zvláštní povaze pána z nejbohatších v markrabství, že míval kdy, zabývati se takovými celkem maličkostmi, když jiné mnohem těžší starosti doléhaly mu na hlavu. Vrhaly stíny až na panství búzovské. Týkalo se to zejména vyvěnění jeho sester. Sám vyženil s Jitkou z Mezříče, vdovou po Hynku Hlaváčovi z Dubé a z Třebechovic 500 hřiven stříbra.[6])

První sestru jeho Žofku provdal zesnulý otec hned roku 1404 za lukovského pána Albrechta ze Šternberka a slíbil jí 400 kop groší, začež manžel se uvolil odvěnovat jí nových 600 kop.[7]) Že lukovský pán nedostál v určitý čas tomuto svému závazku a musel být k němu doháněn teprve zemským právem,[8]) zavinil asi mladý Heralt tím, že

[1]) Půhon ze dne 28. května r. 1407 I. 236.
[2]) Cod. dipl. Mor. XVI. 127.
[3]) Půh. I. 402.
[4]) l. c. 363.
[5]) l. c. 360. 292. 386.
[6]) Archiv český II. 50. Později mluví se jen o 500 kop. l. c. II. 53. III. 491. 564.
[7]) Cod. dipl. Mor. XIII. 338.
[8]) Půh. I. 289. 313. 319. 323. 324. 359. II. 540. a. 704.

nesložil povinného věna v patřičnou dobu. K částečné úhradě jeho postoupil sestře vsi Bolešin a Brťovou.[1]) Sestru Elišku provdanou za Jana z Boskovic na Brandýse nevyvěnil Heralt už vubec hotovými, nýbrž poukázal jí úrok ze 400 kop věna ze svého statku chornického a vtělil jí část vsi Sebranic.[2]) Maje stejným obnosem vyvěnit Jitku choť Jana Ptáčka z Pirštejna a Marketu vdanou za Hynka z Ronova na Letovicích,[3]) ocitl se v nesnázích. Mimo to žil nad své byť i bohaté příjmy a nořil se do dluhů čím dál hlouběji. Aby si pomohl, pustil s bratrem Jiříkem roku 1408 všem osadám panství třebovského, na němž současně upsal své mateři Jitce 60 hřiven ročního duchodu,[4]) za 400 hřiven právo odúmrtní a prodal téhož roku panství malenovské dědičně, búzovské pak s podmínkou doživotního užívání.[5])

Leč ani ty kupní obnosy jistě znamenité nestačily na všechny výdaje páně Heraltovy. Proto podzastavil v 600 kopách hrad Pišelec s příslušnými dědinami Bludovi z Kralic,[6]) zboží sebranické ve 350 hřivnách Janu Pušce z Kunstatu a na Otastavicích[7]) a někdy počátkem roku 1411 panství búzovské s Lošticemi a se zbožím bráneckým v sumě 300 hřiven taktéž Janovi Pušce, jemuž se dobře hodilo jakožto držiteli sousedního Hrádku blíž Jevíčka.[8]) Hrad Búzov ještě z dob nepokojů na markrabí Prokopa byl zpuštěn a potřeboval dukladné opravy, na kterouž určil Heralt zástavnímu pánu 50 kop groši. Ale Jan Puška hradu neopravil a panství při výplatě o sv. Havle roku 1412 neodevzdal v tom stavu, jakž je úředníci jeho byli přijali od úředníků Heraltových: chybělo „na lidech, na rybnicích i na rozličných věcech i na obilí i na úrocích.“ V obojí příčině musel se Heralt na něm do-

[1]) l. c. III. 13. 14.

[2]) Desky zem. olom. VII č. 351. 352. 572 *Volný*, Mähren II. 2. p 70. Srv. Půh. II 541. 560. 575. 580. 584. Nebyla to Eliška z Lišnice, jak míněno v Čas. Mat. Mor. 1906. 62.

[3]) Desky zem. olom. VII č. 623. 625. — IX. č. 156. — Puh. II. 561 č. 764.

[4]) Desky zem. olom. VII. č. 541. Nebyla to choť, nýbrž matka jeho: srv. *Volný*, Mähren V. 778

[5]) Desky zem. olom. VII. č. 590. 621. Z pořadí deskových zápisů 1408 — čís. 590 prodej Malenovic. č 621. 622. podmínečný prodej Búzova, č. 623 úpis hotového věna Jitce, č. 625 taktéž Marketě — možno důvodně soudit, že prodej obojího panství souvišel příčinně s placením věna.

[6]) Půh. II. 540. III. 1. Cfr. Archiv český XIV. 556.

[7]) Půh. II. 585. 595.

[8]) Puh I. 285. 286 — Bratr jeho Heralt Paška zástavní držitel markraběcí části Mladče (Archiv český VII. 587) činil tehda škody poddaným [illegible] pána [illegible] z Kunstatu. Puh. II. 396. 452

máhat odškodnění půhonem,[1]) ač bezvýsledně.[2]) Čitaltě si Jan Puška za panem Heraltem na 1000 hřiven dluhu, co jemu byl „požičel svých klejnotuov i peněz hotových.“ [3]) Současně porovnával se pan Heralt se švagrem Hynkem z Ronova, jenž slíbil pod přísahou, že ani jemu ani pomocníkům nebude ničím zle vzpomínat, co Heralt byl ho zajal a odňal mu hrad i zboží jeho.[4]) Stalo se to násilí patrně před mírem zemským, ku kterémuž Heralt počátkem února téhož roku přivěsil svou pečeť.[5])

Kromě Kunstatu sídlíval pan Heralt nejvíc buď na hradě Bechyni[6]) nebo v Mor. Třebové.[7]) Mnoho však nepobýval doma, jsa často na cestách ve službách markraběte.[8]) Dlouhý, téměř celoroční pobyt jeho mimo zemi byl příčinou, že roku 1409 nezastával převzatého po otci úřadu nejvyššího komorníka desk brněnských.[9]) Svazek deskových zápisů z jeho let jest na titulním listě ozdoben pěkným znakem kunstatským, na němž vidět tři černá břevna v bílém poli. Kdežto na štítě otcovském z roku 1398 není žádné jiné ozdoby, jest na štítě Heralta mladšího nadkreslena přilba se dvěma černými, dvakrát bíle pruhovanými křídly. Jako vysoký úředník zemský pečetil v červeném vosku.[10]) Přízeň, jaké požíval u markrabí Jošta, přešla na něho též se

---

[1]) Půh. II. 394 v sobotu před sv. Ondřejem.

[2]) Půh. II. 580. č. 835. 836.

[3]) l. c. II 583.

[4]) Archiv český III. 276.

[5]) *Šembera*, Páni z Boskovic p. 20.

[6]) R. 1410 »pán bechyňský«. — R. 1413 »seděním na Bechyni« Archiv český VI. 17. — XIV. 556. Půh. II. 591.

[7]) R. 1412 »residens in Tribovia«. — 7. února r. 1413 píše Jan biskup litomyšl. »že jsme se dnes sjížděli se pánem Herartem blíž Třebové « Archiv český XIV. 551. — II. 522. Půh. II. 583 č. 848.

[8]) R. 1406 »in legatione domini regis et marchionis.« *Lechner* l. c. II. 229. 232. 235. — R. 1407 jedná o příměří mezi Joštem a vévodou rakouským Leopoldem Cod. dipl. Mor. XIII. 521. — R. 1408 předsedal tříkrálovému soudu zemskému Půh. I. 257. — R. 1409 v lednu nestojí půhonu »neb jede markrabiným kázaním preč v jeho poselství.« Půh. I. 314. II. 187. č. 792.

[9]) Toho roku byl nejv. komorníkem brněn. starý pan Vilím z Pernštejna (Půh. II. 124. Kniha zápisů jeho sv. X. počíná 24 lednem roku 1406). *D'Elvert*, Schriften XXIV. 641 se domnívá, že Vilém byl zástupcem Heraltovým Heralt konal svůj úřad komorničí třikrát: poprvé při sněmu tříkrálovém r. 1407, po druhé mimořádně »absque celebratione colloquii r. 1410, po třetí v lednu r. 1412. Desky zem. brněn. IX. čís. 203. 209.

[10]) Cod. dipl. Mor. XIII. 534. Tamtéž a XV. 123 pečet Kunstatů lišnických ve vosku nebarveném. Pečet Heraltova vyobrazena v *Sedláčkových* »Hrady a zámky« XII.

strany krále Václava, jenž si ho zvolil mezi své přísežné rady.[1]) Stvrzujícím zápisem obdržel roku 1413 od krále na další časy zboží hradu Pišelce.[2]) Dluh 3000 kop groší, který zůstal po markrabí Joštovi, zapsal jemu král taktéž poznovu na Nový Hrad jmenovaný Fürchtenberk a město Šumberk s městečky, vesnicemi a se vším příslušenstvím.[3]) V poslední čas svého života byl Heralt zemským hejtmanem na Moravě.[4]) Přečkav nedílného bratra Jiříka, jenž ho v mladistvém věku smrtí předešel bezdětek, zemřel v Praze koncem června roku 1414 rovněž bez dědiců.[5]) Jen dluhů zůstalo po něm nemálo.[6])

[1]) K r. 1413 *Tomek*, Dějepis města Prahy III. 548. — K r. 1414 Archiv český XI. 31.

[2]) l. c XIV. 566.

[3]) List dto 7. června r. 1413 Archiv český I. 537. *Volný*, Mähren, VI. 759.

[4]) S tímto titulem v listě dto 4 a 17. června r. 1414 Archiv český III. 278. — VI. 31. Jak se dostal k té hodnosti, když v letech 1412 a hned zase 8. července 1414 byl zemským hejtmanem Lacek z Kravař?

[5]) Zmínka v listině dto Praha 17. června je poslední o něm, 8. července byl už zemským hejtmanem Lacek z Kravař. (*Palacký*, Dějiny VI. 309.) V datování dlužního úpisu, kterýž dne 21. prosince r. 1414 Cod. dipl. Mor. XIV. 157 vystavují na Boskovicích bratří Heralt a Jiří, bude jakýsi omyl, neboť Heralt byl 7. prosince r 1414 jistotně mrtev Půh II. 296.

[6]) Seznam jejich je pro povahu Heraltovu neobyčejně význačný, tak na př. od Martina komorníka markrabina měl vypůjčeno 20 hř , od Herše z Lelekovic 70 kop, od Jana Černého z Domamyslic 30 hř., od Jana Kropáče z Radověšic 500 hř. Janu ml. z Bitova zůstal dlužen do smrti 600 kop, Michalu Wurflovi, měšťanu z Vídně dlužil 10 hř, Janu z Moravan koně závodníka, Karlovi z Opatovic 20 hř. hotových, Petrovi z Kravař 60 kop, svému soukeníkovi v Boskovicích 70 kop, Janu Hlaváčovi z Ronova za nevykonaný zvod 30 hř.; Mikuláš z Rohozova jsa rukojmím zaň »pro jeho neplnění musel ležeti a tu své koně proležel« se škodou 70 hř. Vok z Holštejna vymáhal z jeho pozůstalosti 30 kop, »že nebožtík dlužen mu byl peníze i odění a toho mu nesplnil.« Zdeňkovi z Kokor za službu jeho i za koně nezaplatil 100 hř. Jan Puška z Kunstatu půjčil nebožtíkovi klenotův i peněz hotových za 100 hř. Artleb z Říčan »požičel mladému panu Erhartovi koně, stříbra, šatuov ten čas jakož na Bechyni odbýval svých hostí, toho« si pokládal za 80 hř. Petr Holý z Bařic půjčil mu na list 30 kop »ježto mu dlužen ostal « — Kněži Ješkovi ze Senice nesplnil dluhu v čas slíbený, čímž mu škody způsobil za 100 kop. Domka z Vojslavic stěžovala si, že jí pobral koně, pasy a sobolový kožich z pozůstalosti, Vaněk Prase z Tržku, že mu nedodal 6 hř. úroku.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. BOHUMILA ŠPÁČILA T. J. (Č. d.)

Ostatní způsoby telepathického nazírání, jakož i celou řadu zjevů vlastního dvojího vidu třeba, vysvětlují-li se příčinami nadpřirozenými, připisovati pouhým duchům buďto dobrým nebo zlým. I zde většinou je názor lidu pro nadpřirozené vlivy. Ani tuto nelze názor tento zváti ve všech případech nepravděpodobným. Působení pouhých duchů na duši i fantasii lidskou je možné, ano dokázané, s mnohými viděními bývá spojena myšlenka na vážné pravdy životní nebo náboženské neb aspoň upozorňují na blízkou smrt a tím nepřímo napomínají ku přípravě, někdy varují před budoucím neštěstím atd. Že tu věřící lid vidí působení dobrých duchů, strážných andělů, je zcela přirozeno, a nám zdá se toto vysvětlení v okolnostech právě zmíněných nejsprávnějším tam, kde všecky pokusy přirozeného vysvětlování se nezdaří. V názoru tom nás potvrzuje okolnost, že dvojí vid objevuje se právě v krajích a u národů, kde posud víra hluboce tkví v lidu a že mizí rozšiřováním klamné kultury a mělkého rationalismu.

Vyslovili jsme mínění své s dvěma výhradami. Připouštíme nejprve mimopřirozené příčiny pouze tam, kde všecky pokusy přirozeného výkladu se roztříštily. Jest uznanou zásadou naší filosofie a též theologie, že nesmíme sahati po příčinách nadpřirozených, dokud věc nebo zjev možno vyložiti přirozeně. Dále omezujeme se pouze na ty případy, kde okolnosti dvojího vidění činí vliv dobrých duchů pravděpodobným, a kde hlavní účel pravděpodobný takového vidění je moudrosti boží přiměřený. Za těchto dvou výhrad, zdá se, lze tento názor aspoň jako pravděpodobnou hypothesi přijati. Obtíž, že podobné zjevy se přiházejí příliš často a že proto nelze jich považovati za nadpřirozené nebo mimopřirozené, nezdá se býti závažnou, neboť není vskutku zaručených událostí se zmíněnými okolnostmi mnoho. Ostatně třeba též před očima míti rozdíl mezi těmito zjevy a skutečnými zázraky i tak zv. druhého řádu, při nichž jde o působení (aspoň zdánlivé) proti silám přirozeným neb o suspensi účinku příčin přirozených. Působení duchů na lidi (srv. vnuknutí, pokušení) samo o sobě není neobyčejným, pouze způsob, jímž by se to tu dělo, by byl mimopřirozeným. Aby však v určitém případě vliv mimo- nebo nadpřirozený s určitostí byl stanoven, k tomu třeba by bylo ovšem úředního, kritického zkoumání dotyčného fakta.

Jinak ovšem má se věc, kde zmíněných podmínek při dvojím vidu není. A vskutku je mnoho vidění, kde nelze mluvi i o varování, poněvadž událost viděná je jednak neodvratná, jednak není známo, jak se jí vyhnouti. Často mívají vidění osoby, jichž se vlastně budoucí neštěstí, smrt atd. vůbec netýká. Dále je všeobecně známo, že vloha předvidění je omezena[1]) na jisté poměry osobní, místní, na disposice tělesné i duševní. Některé události bývají tak obyčejné, ano trivialní, a ve směšnost zabíhající, že nelze na nadpřirozený vliv dobrých duchů naprosto mysliti.[2]) Také nebývají vidění nikterak pouze privilegiem osob hluboce věřících, zbožných; i osoby nevěřící, rationalisticky smýšlející mívají zvláštní tento dar.[3]) — V několika málo případech jest myšlenka na působení zlého ducha, jehož pokládají vážní badatelé křesťanští též za původce mnohých zjevu spiritistických, oprávněna: tam totiž, kde účel a účinek takového zjevu jest špatný, na př. pouhé zastrašování lidí, rozšiřování a utvrzování pověry a pod. Celkem však zjevy dvojího vidu vylučují působení zlého ducha, jednak pro vážný celkem charakter (dle Gutberleta), jednak že ztěži lze častější takové zasahování zlého ducha s moudrou Prozřetelností boží srovnati.

Zde třeba tudíž ohlédnouti se po novém řešení na základě přirozeném a bude naší úlohou v další části zkoumati, zda-i některé z vysvětlení přirozených, jež se ještě uvádí, vyhovuje.

Z toho, co jsme o možnosti a pravděpodobnosti nadpřirozeného vlivu řekli, vysvítá, co souditi o mínění, jež celý zjev předvidění považuje za **pověru**. Je-li tím řečeno, že fakta dvojího vidu vůbec jsou pouhým výmyslem nebo klamem,[4]) pak tvrzení toto v druhém oddíle s dostatek vyvráceno; rozumí li se pověrou každé vysvětlení z příčin nadpřirozených, pak třeba tuto výtku v našem případě naprosto odmítnouti. Vysvětlovati zjevy, které přirozených sil nepřesahují, silami nadpřirozenými, jichž ani filosofie ani theorie nezná, náleží ovšem v obor pověry, a neupíráme, že sem patří mnohé historky pode jménem dvojího vidu kolující; zde však jde o možnost vysvětliti vlivem nadpřirozeným zjevy, k jichž vysvětlení známé příčiny přirozené, pokud aspoň víme, nestačí, a to jen tam, kde okolnosti to pravděpodobným činí.

[1]) *Gutberlet*, o. c. 175.

[2]) *Bessmer*, o. c. 398.

[3]) *Ludwig*, o. c. 26, 34.

[4]) V tom smyslu zdá se, užívá slova toho autor »Deuteroskopie«, jakož i autor článku »Jasnozrakost« v Ottově slovníku naučném (sv. VII. str. 34) a sv. XIII. str. 100). Ostatně velice si usnadňuje vysvětlení tím, že zkrátka každý způsob poznávací, jehož nelze z organisace mozkové vysvětliti, vůbec zavrhuje jako nemožný.

Nestačí proti tomu namítati, že zjevy přirozené třeba vysvětlovati přirozeně. O to právě jde, zda-li lze zváti tyto zjevy vůbec ještě přirozenými! Též neplatí námitka, že filosofie duchů nezná. Nemůže filosofie sama ovšem existenci duchů podobných — mimo Boha — positivně dokázati, nemůže však ani možnosti jejich existence popírati, kterou theologie a víra se vší určitostí předkládá, a právě možnost podobné zjevy jako dvojí vid, vlivem duchů vysvětliti, vede i se stanoviska čistě filosofického ku potvrzení hypothese o jejich existenci [1])

Tolik na obhájenou možnosti a pravděpodobnosti nadpřirozeného vysvětlení. Než i my stojíme na stanovisku, že třeba nadpřirozeného výkladu pominouti, stačí-li anebo je-li aspoň stejně pravděpodobné vysvětlení přirozené.

V nejnovější době snaží se mnozí vysvětliti zjevy, o něž jde, novou theorií, tak zv. telepathickými vlivy. Theorie ta má zejména u francouzských a anglických psychologů mnoho přívrženců, a jsou mezi nimi mnozí, kteří ve svém optimismu tvrdí, že telepathickou touto hypothesí otázka dvojího vidu (jehož úkazy též zovou prostě „telepathickými hallucinacemi“), je definitivně rozřešena.[2])

Vlivy telepathickými rozumějí řečení psychologové vlivy, které docházejí vnímajícího od bytostí vzdálených a v něm působí vjemy, představy, city atd. V tomto všeobecném výměru různí obhájcové telepathických vlivů se shodují, jinak však vládne o povaze a způsobu těchto vlivů veliká nejistota a různost náhledů. „Telepathie sama,“ tak píše slavný fysik Sir Olivier Lodge,[3]) „vyžaduje vysvětlení. Představa nebo myšlenka, která se vynoří v duši člověka, obráží se a objevuje se temně v duši druhého. Jak se to děje? Jest tu nějaký fysický proces buď v nějakém fysickém prostředí nebo v éteru, který pojí oba mozky? Jde tu v prvé řadě o fysiologickou funkci mozkovou, či je to v prvé řadě proces psychologický? A je-li tu psychologický proces, co to značí? Možná, že vůbec nejde o přímé působení duší na sebe, možná že tu musí býti prostředník, — buď fysické nebo psychické medium — též lze mysliti na třetí intelligenci nebo duši, která působí na působícího anebo s oběma je ve spojení.“ Z tohoto výroku lze souditi na neurčitost, jaká posud o této theorii vládne.

Rozumí se samo sebou, že k řečené hypothese lze přihlížeti pouze při druhé skupině (jasnovidu) zjevů, o nichž jednáme, a to jen

[1]) *Gutberlet*, o. c., 173.

[2]) *Bessmer*, Telepathie (Stimmen aus M. L. 1909, 6. a 7. sešit) str. 26.

[3]) *Bessmer*, o. c. 15.

tam, kde vysvětlení náhodou nebo vlivem nadpřirozeným není pravdépodobnější.

Než ani s tím omezením nová hypothese nevyhovuje. Obhájcové telepathické theorie dělí se ve tři skupiny. První mí za to, že duše sama může přímo na duši vzdálenou působiti bez jakéhokoli prostředí. Myslí-li se tu duše s tělem spojená, pak to mínění naprosto odporuje povaze duše, jež jest jakožto údoba těla ve všech konech přímo nebo nepřímo od těla odvislá, a příčí se mimo to fysickým zákonům, jež bezprostředného působení do dálky neznají. Proto mluví jiní o působení mozku na mozek, tím že chvění mozku prostředím se rozšiřuje, v mozek jiný vniká a tam nové chvění a tím představy vzbuzuje. „Možno-li za to míti," praví ženevský professor Flournoy, „že ohniska tak spletitých chemických úkazů, jak je nalezáme ve střediskách nervových, jsouce v činnosti nevysílají množství xyz paprsků, které lebkou pronikají a pak na každou vzdálenost v jiných lebkách působí?" — Poněvadž však předmětem telepathického nazírání nejsou pouze osoby, jejich myšlenky a duševní stavy, nýbrž též jiné události, kony a stavy bytostí neživých, proto uznávají někteří podobné chvění, které na duševní vnímání i z veliké vzdálenosti působí, nejen v mozcích, nýbrž též u jiných, i neživých bytostí. „Existují v přírodě chvění, která temně v naše podvědomí vnikají a nám oznamují události, o kterých nám normalni smysly ničeho nepraví." Tak psycholog francouzský Charles Richet.

Jest hypothese vlivů do dálky v některé ze svých forem s to, aby jasnozření vysvětlila? Tuto otázku lze též rozložiti ve tři: 1. Jsou skutečně v přírodě zmíněná chvění, buď u všech těles vůbec nebo aspoň v mozcích lidských? 2. Jakým způsobem vnikají v mozek, smysly nebo nervy vzdálené osoby? 3. Jak povstávají vniklým chvěním v duši představy, myšlenky, city atd.?

Už na první otázku nemůže theorie telepathická positivně odpověděti. Právě proto, že jde o působení do dálky, při němž můžeme pozorovati sice účinek, ne však vzdálenou a z pravidla i neznámou příčinu, nelze skutečnost vlivů z dálky experimentalně stanoviti. Třeba však říci, že „a priori" řečené vlivy neodporují, aspoň tehdy ne, když se předpokládá prostředí, které je přenáší.[1])

Mnohem větší obtíž působí otázka druhá. Jsou-li totiž zmíněná chvění skutečně jaká, pak zdá se těžce pochopitelno, ano nevysvět-

---

[1]) *Gutberlet*, Metaphysik 1897 [3], str. 108, 109. — Týž, Apologetik [3] II., 166.

litelno, že působí pouze na smysly nebo na duši určité vzdálené osoby a to jenom výminečně, na ostatní však bytosti i sebe bližší zůstávají bez vlivu. Je to tím pravděnepodobnější, poněvadž zmíněná chvění, jak dí jejich obhájcové, jsou v přírodě téměř bezpočetná. Odpověď, že veliká část jejich bývá zatlačena jinými silnějšími dojmy přítomnosti a zůstává nepovšimnuta, nestačí, uvážíme-li, že bývá jasnozřením u vidců někdy téměř násilně řada přítomných představ přerušena a utlumeny i silné dojmy světa zevnějšího, kdežto u jiných osob telepathické účinky se po celý život nikdy, ani při sebe větší sebranosti a klidu neobjevují. Nezbývá tedy než říci, že telepathické vlivy vyžadují zvláštní fysiologickou a psychickou disposici vnímajícího, aby měly v duši vzdáleného skutečně zmíněné účinky. Než v čem tato v pravém slova smyslu abnormalní disposice záleží? Abnormalnost smyslových orgánů, psychické choroby věci nevysvětlují a mimo to odporují zkušenosti, dle níž telepathická nazírání mívají i osoby jak tělesně, tak duševně úplně zdravé. Tato otázka telepathické theorie tedy čeká ještě rozřešení.

Než mýlil by se, kdo by se domníval, že problém už je rozřešen, když se odpoví na druhou otázku. Připusťme existenci telepathických vlivů a dejme tomu, že působí skutečně na osobu, která onou zvláštní disposicí je nadána: je tím už též vznik představ, myšlenek, citů vnímajícího vysvětlen? Nikterak. Nárazy, chvění, mechanické pohyby nejsou ještě kony poznávací a citové; třeba, aby byly zpracovány a v duši přeneseny. Jak se to děje? Kde je orgán, kterému ten úkol svěřen, jak je zařízen, jak pracuje? Praví-li Crookes, že chvění telepathická vybavují chvění vlastního mozku vnímajícího, není tím pranic vysvětleno:[1]) chvění a kony poznávací jsou totiž věci úplně rozdílné. Ani analogie Barrettova s bezdrátovým telegrafem není jasnější, a theorie, která poukazuje na tak zv. podvědění, v němž dojmy telepathické prý se spracovávají (mají býti spracovány), obtíž jen zveličuje a otázku pošinuje. I když nehledíme k tomu, že „podvědomí" ve smyslu moderní psychologie je nám dosud méně prozkoumáno než severní točna, naskytá se tu hned dvojí otázka, jakým způsobem zevnější vlivy telepathické dostanou se v podvědomí a jak se později nebo hned ve vědomí vynoří a konkretní obrazy zhušťují?

Právem tudíž píše Richet v „La Métaphysique":[2]) „Někteří z našich přátel vyjadřují mínění, jehož nemohu schváliti. Míní totiž, že všecko je vysvětleno a prosté, řekne-li se: Myšlenková suggesce,

[1]) *Bessmer*, o. c. 164.
[2]) *Bessmer*, o. c. 19.

rozrušení citové u B, vyvolané rozrušením u A. Oboje vědomí chvěje se takořka jednotně, a stačí, aby A silně na nějakou věc myslil, a B tvoří si současně tutéž ideu! Zkoumáme-li však věc důkladněji, poznáme, že myšlenková suggesce ničeho nevysvětluje Je to pouze pohodlné slovo, které maskuje naši naprostou nevědomost. Nazývejme věc třeba telepathií; je to šťastné slovo, které přijímám za své s podmínkou, že se uzná, že nám slovo nepodává ani přibližného vysvětlení samého fakta. Naše poznatky nejsou zrcadlo, ve kterém se chvění sousedova poznání odráží, a nepochopuji nikterak, že úzkosti smrtelného zápasu, které se v poznávací vloze A jeví, takořka se vydávají na cestu, aby obraz umírajícího A vyvolaly v poznání přítele B, který 20 *km* vzdálen doma klidně na loži odpočívá. Ať se dá faktu jméno jakékoli, zůstane tajemným a nevysvětleným."

Víme též, že obhájcové theorie, o které jednáme, poukazují na potvrzenou svých vývodů na pokusy činěné s tak zv. přenášením myšlenek.[1]) Než všecky až posud činěné pokusy nemohou řečené theorie osvětliti anebo dokonce potvrditi. Většina pokusů děje se s podmínkou, že osoba, jejíž myšlenky se mají na druhou přenášeti, s osobou vnímající je v přímém nebo nepřímém styku, a tu „přenášení myšlenek a představ" možno vysvětliti bezděčnými pohyby svalovými, které myšlenky a představy zvláště živější vždy doprovázejí. V případech, kde tohoto styku nebylo, je mnohdy „uhádnutí" myšlenek nahodilé[2]) a stává se pokaždé jenom za takových podmínek a okolností, že mezi jasnozřením a řečenými pokusy není nižádné podobnosti. Pokusy daří se na př. jenom při nepatrné vzdálenosti osob, obyčejně jenom v téže světnici, ku „přenesení" myšlenky je třeba dlouhého času, osoba, jejíž myšlenky mají býti přeneseny, musí vší energií svojí koncentrovati pozornost na určitou představu, myšlenku, u obou osob nastává silná únava nervů, takže podobných pokusů nelze častěji ze zdravotních důvodů opakovati. Z toho vidno, že přenášení myšlenek nelze prostě klásti na jeden stupeň s jasnovidem a že pokusy ty nebyly by důkazem telepathických vlivů při jasnozření ani tehdy, kdyby při nich telepathické působení osoby na osobu vskutku bylo dokázáno. To se však posud nestalo. Analyse úkazů při tak zv. přenášení myšlenek nepraví ničeho positivního o způsobu, jakým účinkují představy a myšlenky prvé osoby na vznik podobných představ a myšlenek osoby

---

1) *Gutberlet*, Apologetik,[3] II., 177 nn

2) *Gutberlet*, o. c. 180

druhé:[1]) přímé či nepřímé vlivy telepathické jsou při „přenášení myšlenek“ zrovna tak aprioristickou hypothesí jako při jasnozření, a nelze se tudíž dovolávati jedné hypothese na potvrzenou druhé.

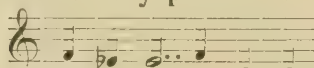
Theorie telepathických vlivů nestačí tedy nikterak ani k vysvětlení těch zjevů dvojího vidu, kde běží o vidění událostí přítomných, ale vzdálených; že nelze jí vyložiti vidění budoucnosti, je ze všeho, co bylo řečeno, samozřejmo. (P. d.)

[1]) *Bessmer*, o. c. 162.

Letnice 1910 v Praze.

Píše LEOŠ JANÁČEK. (O.)

Náhle jako do hluboké vody padne titul

— mo - rav - ské o - pe - ry!

Nesnil jsem ještě o něm, a tu již rozplesknut se čeří.

Ale není pokdy teď uvažovat. Střely kalené zrovna se ve vzduchu potkávají. Zazní:

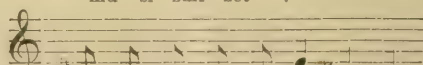
od - mít-nout —!

mu - sí zmi - zet —!
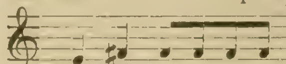

Je - jí pa - stor - ky - ně —, práce

za - sta - ra - lé - ho způ - so - bu.

K for - ma - lis - mu směřuje, opírá se o

špat-nou the - o - ri - i písně,

vede

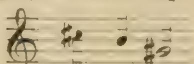
k po-div-ným kon - cům, je

fo - to - gra - fi - cký způ - sob skladby.

Mihne se bílý obláček; vytažen tence zjevnou nevolí vpíjí se do klavírního výtahu a rozezvučí jakousi skřínku.

Hrst roztřepaných ospalých tónů lepí se na motivech

sta - řen - ko —.

Do tří taktů sebereš, co nedovedně sebráno.

*

Kam jsem to vlastně zapadl? Jest mi stydno se rozhlížet. Kdo tu mluví, že skládám sbory své jinak než „Její pastorkyni“? Směl by mluvit přece jen jménem mým.

Kdo to tvrdí, že jednou při skladbě napájím se fotografickou lázní a podruhé snad ambrou? Komu se tu namlouvá o mém domnělé špatném a nevědeckém výkladě vzniku národní písně moravské?

Kdo si tu v Praze dovoluje veřejně pod psí reprodukovat na bídném klavíru ústřižky z oper? Místo zpěvu vykřikovat do hry bezladné pouhý text?

Rozhlížím se udiveně na toto forum vědecké. Hledám po všech kapsách koupený vstupní lístek — vždyť jest mi tak stydno — ach, tu jest: číslo 79. Byl jsem přece v proudu poslední a tu tolikátý? Což všichni ti ostatní zmizeli za jinými dveřmi?

*

Dne 27. května 1910 přednášel Dr. Zdeněk Nejedlý, professor universitní, v divadelní dvoraně na Král. Vinohradech. Podle jednoho slůvka nesuď člověka. Ale někdy zase skulinkou přehlédneš poušť. Takovou skulinou jest Dra. Zd. Nejedlého zamlklost hudební.

Všimněme si na př. přívalu slovního, kterým mluví o veledílech B. Smetany. Co v něm hudebního jmenuje? Jaký je to součet hudebního myšlení?

Vytýkáme tento obzor hudební v řeči

o „Braniborech v Čechách“ (hudební proud, uzavřená čísla, smělost harmonisace, vedení hlasů),

o „Prodané nevěstě“ (technické vymoženosti moderní hudby),

o „Daliboru“ (vzlet a jednotnost hudební invence, deklamatorský sloh),

o „Libuši“ (velký pokrok, symfonický proud, zvláštní ráz: pathetičnost, klid, důstojnost),

o cyklech „Má vlast“, „Z mého života“ (themata, motivy liší se hudebně, ukazujíc genialnost, avšak též formálně),

o „Českých tancích“ (žádný),

o „Hubičce“ (žádný), o „Tajemství“ (navazuje přímo na Hubičku, hudební a dramatická sbírka je rozmanitější, plastičtější, thematická jednota zvýšena mechanismem, hudební individualita, nejsmetanovitější).

„Slohovost, povaha hudby, hudební originalita; Smetana byl genialní harmonik, v umění kontrapunktickém byl neobmezeným mistrem polyfonního umění.“

Prostě jmenováno: Smetanovská melodie, rythmika, harmonie, umělé formy kontrapunktické; sloh deklamatorní, přepracovanost příznačných motivů, lapidární architektonika, české slovo uvědoměle a důsledně deklamované podle přirozeného přízvuku.

V řeči o „Dvou vdovách“ vytčeno hudebně: prostonárodní ráz v hudbě,

o „Čertově stěně“: slohově nevystoupil nad „Tajemství“, tři zvětšené trojzvuky nad sebou ukazují svěžest Smetanových harmonií, umělé pletivo kontrapunktické z motivu Rarachova s formami církevní hudby,

o „Druhém kvartettu“ D-moll (ničeho),

o „Viole“, „Karnevalu“ (ničeho),

„Smetanovo dílo je sloučení moderního požadavku s požadavky národními.“

„Národní ráz uvedl v obor symfonické básně a v hudební drama — zakladatelem české hudby. Slunnost hudební povahy — jeho slohovost.“
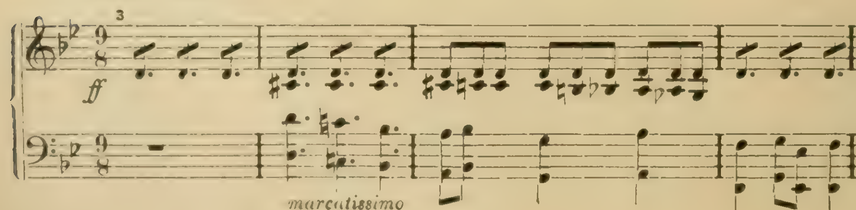
*

Dr. Zd. Nejedlý podle svých dějin hudby tedy ani o píď nepokročil v poznání B. Smetany od let padesátých! Jediné vlastní myšlenky nevyslovil. Kdyby byl jediný prvek Smetanovský vymezil, nesporný jeho výraz určil! Ale ani hlesu!

Tytéž fráse hodí se i na Glucka i Mozarta, na Wagnera i R. Strauße.

Ale všechny (když nic více) hodí se i na Dra. Ant. Dvořáka, jenž v očích Dra. Zd. Nejedlého nijak a nijak neobstál.

*

Ctěme však:

Dr. Zd. Nejedlý o tomto místě z „Libuše“ praví: „Toto místo nevyložíme žádnými harmonickými ‚zákony‘. „Zde tvoří Smetana, lze-li tak říci o hudbě, s naprostou intuicí, s níž slučuje prvky bez ohledu na dissonance, jež při této logice postupu vzniknou.“

Dr. Zd. Nejedlý myslí, že skladatel jen někdy tvoří v intuici. Jest na omylu. Tupí tím nejen Dra. Ant. Dvořáka a jiné, ale i B. Smetanu.

Dr. Zd. Nejedlý a ti, kterých se ptal (mluví v množném čísle), praví, že toto místo jest mimo zákon harmonický. Jistě tedy nezná onoho harmonického zákona, který tu vládne. Dr. Zd. Nejedlý uvázl drápkem v notách v další řeči: „Již sám motiv Raracha jest genialní příklad harmonické intuice, jeho využití však v pekelném tanci třetího aktu ukazuje nám mistra na vrcholu harmonického umění jak smělostí, tak zase logičností harmonických spojů.“

Ovšem jako jinde tak i zde nevystačíme u Smetany s pravidly „hudební theorie“, neboť Smetana tvoří tu své harmonické krásy bezprostředním zasáhnutím k samému kořenu vší hudební logiky. Stačí uvésti akkordy, zdánlivě čertovsky nespojené a přece harmonicky tak organické:

Dr. Zd. Nejedlý zakrývá cosi logičností harmonických spojů čertovštinou, což dávno již jasněji určeno. Jmenuje novostí, smělostí, logičností, psychologií harmonického vnímání, intuicí — jak vidno jen tituly z první stránky — i prostou aplikaci harmonického zákona, který již vládne z dob, od kterých se vůbec harmonicky skládá. Mluví tedy o „novosti“ několik set let staré.

*

Řeči vybité těmito tituly mají aspoň určitost, kterou dává obruba každé věci. Čtenář podél ní aspoň těká.

Vypadne-li Dr. Nejedlý z ní, pak je zbytečno jej sledovat. Přívalem slov tlačí B. Smetanu jen do vývojné linie deklamačního slohu, který je přece jen úlomeček plné dramatičnosti.

Dr. Hostinským byl příliš jasně definován a příklady doložen, aby nebylo lze rozeznati motiv po vzoru deklamačním od motivu po vzoru živé mluvy. Dr. Nejedlý jedním dechem obé zaměňuje, dokládá se i řečí mluvenou[1]) i melodií ze slova jako principu deklamačního.

[1]) *Dr. Nejedlý*, Zpěvohry Smetanovy, str. 106, 117.

Motivy B. Smetany jdou po daleko lapidárnější šířce než je stezička deklamační. Tak na př. není nouze o analogické příklady motivů mluvy s příkladem Milady „Ó nebe, nebe, dej —“

B. Smetana je tak blízký živému zřídlu motivů řeči jako každý pravdivý skladatel, skutečný dramatický skladatel.

Tam B. Smetanu Dr. Nejedlý sledovat již nestačil.

*

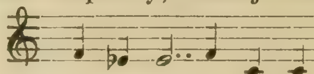
Bílý obláček vznáší se u brány uměleckého tvoření, ale nevpustila ho Prozřetelnost.

Hádá, že ti za branou si hrají v kostky.

S plnou brašnou figurek že přišli před trůn.

„Hleď, pane bože, to jest Jízlivost.“

(Jeden z nich, zcela nepatrný, ukazuje motivek:

„Byl dobře ofotografován!“

(Postaví ho do „Výletu pana Broučka na měsíc.“)

To bude Nadutost, to Ješitnost, to Ignorantství. (Vykrojuje motivky z ulic pražských ze slov a slupky vkládá zase do „Výletu pana Broučka na měsíc.“)

Udiveně mrká Tvůrce.

„Ano, tak skládám podle nejedlých doležilů.“

Pán Bůh chytal blesky.

Posudky.

Bohumil Navrátil, **Biskupství olomoucké 1576—1579 a volba Stanislava Pavlovského.** (Spisů poctěných cenou král. české společnosti nauk č. 19.) V Praze 1909. Nákladem jubilejního fondu král. české společnosti nauk. Str. XIII 452. Cena 6 K.

V monografii této líčí autor poutavě vývoj událostí v letech pro olomoucké biskupství neklidných 1576—1579. Začíná sporem biskupa Jana Mezouna z Telče s moravskými stavy. U příležitosti přijetí nového císaře Rudolfa II za markraběte moravského navrhli stavové moravští na zemském sněmu petici za stvrzení výsad zemských. Od Ferdinanda I a Maxmiliana II žádali stavové zároveň za svobodu své víry. Před přijetím Rudolfovým chtěli však vsunouti do petice za stvrzení výsad zemských podstatnou vložku, že bude volno stavům vydržovati si také kněžstvo svého vyznání. Tomuto dodatku opřel se však biskup Mezoun a odepřel pečeť na petici i tehdy, když stavové ustoupili a přijali článek o náboženství ve znění petice pro Maxmiliana. Petici bez přivěšené pečetě poslali stavové přece Rudolfovi do Prahy kolem vánoc 1576. Rudolf odpověděl na ni vyhýbavě a žádal, aby stavové zachovávali s biskupem příměří, až sám na Moravu přijde. Propast však mezi oběma stranama se šířila, až stavové biskupa vyloučili ze sněmu a soudů panských. Teprve po příchodu Rudolfově do Olomouce smířeni, a císař prohlásil, že příště bude vysíláno poselstvo za novým králem s peticí podobnou jako za Ferdinanda a Maxmiliana, ale že pečeť biskupova chyběti nemá. Biskup sám že má býti též přibírán do poselstva a nyní že stavové zase jej mají přijmouti do sněmu a soudů panských.

Vylíčiv na počátku druhého dílu dlouhé spory v kapitule před biskupem Mezounem, popisuje autor stav věcí po smrti jeho, jež nastala 6. února 1578. Pro volbu nového biskupa vytvořily se v kapitule dvě strany. První vedená kapitulním děkanem Dambrowskim a kanovníkem Illicinem chtěla míti biskupem nezletilého laika Bernarda Bruntalského z Vrbna, druhá s proboštem Zbyňkem Berkou z Dubé a Pavlovským v čele Antonína Prusa, arcibiskupa pražského. Volba určena na 25. březen 1578. Oba kandidáti nemohli býti voleni, nýbrž toliko postulováni. Kandidát prvý postulován byl 11 hlasy, druhý 6 hlasy. Obě strany uchýlily se nyní se vzájemnými výtkami a protesty k císaři Rudolfovi. Spor protáhl se až do března 1579, kdy papežský nuncius v Praze Malaspina obě postulace zrušil. Nařízena volba nová.

Děkan Dambrowski a kanovník Illicino pracovali nyní pro postulaci kardinála Ondřeje, syna tyrolského arciknížete Ferdinanda. Druhá strana však podporovaná císařským kancléřem Pernšteinem a zemským hejtmanem Haugvicem i panstvem moravským chtěla míti biskupa domácího. Papež Řehoř nebyl předem proti postulaci kardinála Ondřeje, bude-li s ní souhlasiti císař. Rudolf však vyslovil se proti ní. Odtud nastala změna v situaci: vážnými kandidáty nyní ukázali se Pavlovský a zase Bruntalský, jenž zatím, ač laik, stal se kanovníkem. Volbou 11. června 1579 vyšel

téměř jednohlasně Pavlovský. Volba přijata císařem a doporučena papeži ke konfirmaci. Pavlovský posvěcen pak na biskupa v lednu 1580 a 25. března nastolen.

Důležitá byla kapitulace sestavená kapitulou před volbou pro budoucího biskupa. Ukládá se mu v ní splnění mnohých tridentských dekretův, ozdravění financí olomouckého biskupství, zajištění fundace olomoucké jesuitské kolleji, připuštění kapituly do manského ústrojí a do správy biskupství. Kapitulace ta vysvětluje mnohé podniky a jednání biskupa Pavlovského.

V druhé části celého díla jest 81 příloh, většinou listů, původních, doslovně uvedených. Na konci připojen důkladný rejstřík jmenný

Práce jest velmi pilná, čerpaná téměř výhradně z pramenů prvotních, zvláště z archivu kapitulního v Olomouci, arcibiskupského v Kroměříži, z archivu vatikanského, inšpruckého, brněnského a j.

J. Foltynovský.

Dr. Alois Kudrnovský, Spiritismus. Nakladatel V. Kotrba v Praze 1910. Str. 411. Cena 4 K 35 h.

Dr. Alois Novotný, Spiritismus zdokonalením křesťanství? „Knihovny Obnovy“ č. 13. Nákl. Politického družstva tiskového v Hradci Kr. 1909. Str. 263. Cena 2 K 60 h.

Napsal kdysi Dr. Helmholtz, že jest mu čas příliš drahocenný, než aby jej věnoval hloubání o spiritistickém blouznění. Ale kdo působí v krajině, v níž se rozšířil tento chorobný zjev, musí, ať již chce nebo nechce, hlouběji si všímati této otázky. Neměli jsme dosud rozsáhlejšího vědeckého díla příslušného. K veliké své škodě. Vždyť třeba jsou ještě dosud učenci, kteří vedle podvodů vidí v jevech spiritistických hlavně, ba skoro výhradně vliv zlého ducha, na př. moralista Lehmkuhl, už většina učenců hledí na věc střízlivěji. Na př. sám Gutberlet, který ještě před 25 roky ve zvláštní monografii (Der Spiritismus) zastával se názoru, že spiritismus jest dílem zlých duchů, rozhodl se ve svém díle „Vernunft und Wunder“ (1905, str. 55 dd.) pro vysvětlení na základě příčin čistě přirozených.

Obě práce české jsou výsledkem dlouhého pilného studia. Opírají se oba autoři jednak o nejdůkladnější vědecká díla o tomto předmětě, jednak o pozorování skutečného života spiritistů. Velikou předností jich práce je to, že uvádějí jen fakta skutečně zaručená, a nikoliv jen nespolehlivé povídačky, a dále že se snaží probrati všecky druhy jevů, což má proto značný význam, že spiritismus je celý komplex různorodých jevů, které se nenechají jediným vysvětlením odbýti. Také historický vývoj hnutí jest podán, a co je zvláště důležito, čtenář si dovede utvořiti dosti jasný obraz o podstatě, o rozsahu a intensitě těch nezdravých proudů.

Co do příčin spiritismu shrnuje Dr. Novotný své vývody ve věty: „Rozhodně nesdílíme mínění těch, kteří tvrdí, že všechny zjevy spiritistické dějí se působením duchů zlých. Přesvědčením naším jest, že ve spiritismu děje se mnoho podvodů… Zvláště v našich krajinách

přemnohá media jsou podvodná, klamou lid po většině za tím účelem, aby vydírala peníze. Dále stojíme na stanovisku, že mnohé zjevy dají se určitě vysvětliti přirozeným způsobem silami fysiologickými a psychologickými, a že všech případech pochybných přednost dáti třeba vysvětlení přirozenému... I to připouštíme, že podaří se snad vědě objeviti síly přírodní, o kterých nemáme dnes ani tušení, a že zcela přirozeně vysvětlí se i ty zjevy fysické, pro které nemáme dosud uspokojivé theorie vysvětlovací. Co záhad ve světě dosud vědou neprozkoumaných! Přece však neostýcháme se tvrditi, že mnohé zjevy spiritistické, o kterých spiritisté tvrdí, že se skutečně staly, silou přirozenou vykonány býti nemohou. Vyžadují nutně za příčinu sílu vyšší, rozumnou, mimo medium existující. A příčinou tou není anděl dobrý, ani duše lidí zemřelých, nýbrž duch zlý" (str. 168, 169). A Dr. Kudrnovský uvádí věty a odvolává se při nich na proslulé učence: „Zdá se, že posavad není zcela a zřejmě dokázán ani jediný případ, v němž by nadpřirozená síla působila... Po tolika zkušenostech,... které jsme na tomto kluzkém poli učinili,... nemusíme zoufati o možnosti přirozeného vysvětlení i při zdánlivě nejpodivnějších jevech" (206, 207).

Když se kriticky probírají náboženské nauky spiritistů, citují oba autoři nauky ty přímo ze spisů spiritistických, tak že jich nikdo nemůže podezřívati, že spiritistům jen něco podkládají. Velmi vhodně líčí se ve spisech zhouby, jež spiritismus provázejí v ohledu náboženském, zdravotním, národohospodářském, socialním, mravním. Snad se mohla tato stať ještě více rozšířiti. Dr Kudrnovský rozvádí ještě obšírně myšlenku, jak byl vždycky a musí býti spiritismus odsouzen, a jak by se měl boj proti němu vésti.

Výhodou jest, že oba autoři jsou důkladně obeznámeni i se spiritistickým hnutím a literaturou i v našich zemích. Obě knihy podávají důkladně tutéž látku, Dr. Kudrnovský na širším podkladě, Dr. Novotný stručněji. U Dr. Novotného by prameny příhodněji mohly býti uváděny pod čárou, ne v textě. *Bedřich Vašek.*

Johannes Hauri, Die Welträtsel und ihre Lösung. Zweites Tausend. Berlin-Zehlendorf 1909. Conrad Skopnik. Str. 380. Cena 3 K 60 h.

Dílo obsahuje čtrnáct přednášek, které pořádal autor v Davosu. Zabývá se světovými záhadami a pokusy, kterými je přírodověda chtěla vysvětlit. V první přednášce jedná se o sporu dvou přírodozpytců vzhledem k hádankám světovým; míní se Haeckel a Du Bois Reymond. Podávají se hlavní myšlenky z přednášky, kterou měl Du Bois Reymond roku 1872 v Lipsku, kde mluvil o hranicích poznání. Sedm let na to měl D. B. R. opět přednášku, podobnou slohem svým první. Pojednával o sedmi záhadách světových a dovozoval, že věda, zkoumající přírodu, jest bezradnou vůči mnohým hádankám a že není naděje, že by se jí kdy v budoucnosti podařilo přírodu beze zbytků (restlos) vysvětlit. — Pravou protivu tvoří Haeckel, jenž o sobě tvrdí, že se mu podařilo všechny záhady až na problem substance odstranit. Toť ovšem vrchol povrchnosti, jaké vůbec učenec nesvědomitý je schopen. Jen nevzdělané

neb jen povrchně vzdělané publikum může Haecklovi slepě věřit. Pravá věda vynesla nad Haecklem dávno již svůj rozsudek. — V dalších přednáškách probírají se důležité záhady světa a poukazuje se, jak marně se dosud přesná věda pokoušela je vysvětlit. V třetí přednášce poznáme hned podle thematu „Die Körperwelt ein Erzeugnis des Bewußtseins“, že autor jest Kantovcem. Pak jedná Hauri o spiritualistickém monismu, o prvním pohybu, o záhadě substance, o vzniku života, o theorii Darwinově a o vědeckém odůvodnění evoluční theorie. Duše zvířat porovnává se s duší lidskou a praví se, že mezi zvířetem a člověkem jest propast nepřeklenutelná. Záhada se tím nevysvětlí, když se rozdíly zastřou a když se jedná tak, jakoby zvířata byla lidmi a lidé zvířaty. „Ein wirklicher Fortschritt der Erkenntnis wird nur dadurch erzielt, daß wir den Unterschied zwischen dem Seelenleben der Tiere und dem des Menschen uns in voller Schärfe vor Augen führen“ (298). V dvanácté přednášce rozebírá se svobodná vůle. Autor praví zcela správně, že pouhé pomyšlení — není svobodné vůle — jest pro mravní cit nesnesitelným. „Das wäre die schauerlichste Weltansicht, die je eines Menschen Hirn ausgedacht hat“ (304). Uvádějí se někteří učenci, kteří svobodu vůle popírali, a mezi nimi také sv. Augustin; avšak neprávem, neboť traktát světcův „De gratia et libero arbitrio“ obhajuje důrazně svobodu vůle „Sublata libertate omnis humana vita subvertitur; frustra leges dantur, frustra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur; neque ulla justitia bonis praemia et malis supplicia constituta sunt.“ Zajímavou jest přednáška, jak povstává světový názor. Každý člověk snaží se dopátrat názoru o světě. Pouze vědecky zjištěné poznatky (přírodní vědy) nestačí ku zbudování světového názoru. Jen člověk, který trochu k vědě přičichl, může prý se toho domnívat. Co nám přesná věda o světě praví, jest jen nepatrný zlomek vesmíru. „Unser Wissen von der Welt... ist viel zu unvollständig als daß es eine Weltanschauung zu erzeugen vermöchte“ (338). Jak se stanou někteří lidé atheisty? Snad tím, že poznali, že víra v Boha odporuje vědeckým poznatkům? Nikoliv, dí autor, jen proto, poněvadž se jim to zamlouvá. Rozhorleně odmítá Hauri názor, že všechno na světě jest jen mechanismem. „Auf die Dauer wird unser Geschlecht sich nicht einreden lassen, daß die Welt ein Mechanismus sei ohne Sinn und Zweck und alles menschliche Handeln der Ablauf eines notwendigen Naturprozesses. Dieser schauerliche Glaube, der unserem Leben den Sinn raubt, müßte nicht nur Religion und Sittlichkeit unmöglich machen, sondern auch unser Kulturleben auf das schwerste schädigen und uns in die Barbarei zurückwerfen“ (379).

Dr. Wilhelm Koch und *Dr. O. Wecker,* Religiös-wissenschaftliche Vorträge. Erste Reihe. Die Natur und Gott. Rottenburg 1910. Verlag von Wilhelm Bader. Str 80. Cena 1 K 20 h.

V brošurce obsaženo dvanáct apologetických přednášek, které pořádali autoři pro katolické akademiky v Tubinkách. V první přednášce podrobuje se náboženská lhostejnost ostré kritice a dokazuje se,

že indifferentismus vede důsledně k naprosté nevěře. Druhá a třetí jedná o disposici rozumu a vůle, jaké k víře třeba. Požaduje se opravdová touha a láska k pravdě, odvaha ji uznat, kdekoliv se nám naskytne, a důkladné poznání sama sebe. Třeba však také dobré vůle jednat mravně. Kde tyto podmínky jsou, tam je cesta k víře snadnou. Správně děl francouzský filosof Claude Piat: „Národ přestává věřit v Boha, když přestává být mravně dobrým" (str. 10). Člověk, který se od víry odvrátil, chce u profání vědy najít uspokojení, avšak zklame se jistě. Každá věda zanechává velikou mezeru ve vědění, a právě na této mezeře lidstvu záleží, aby byla vyplněna. Věda pravá nezaujímá vůči náboženství stanoviska nepřátelského a nevede proto k atheismu. „Důvody rozumu nerozhodují u člověka, který upadá do skepticismu a atheismu, nýbrž vůle. Schází láska k pravdě, která není vášněmi zkalená" (15). Čtvrtá přednáška pojednává o poměru vědy k víře a dokazuje se, že jest mezi oběma harmonie. Vytýkají-li se víře dogmata, směle můžeme odvětit, že i nevěra má svá dogmata, a že se namnoze ani nepokouší je rozumově ospravedlnit. „I když pokrokem vědy některé předsudky a špatné argumenty víry padnou, co je skutečně věcí víry, tím jasněji a čistěji zazáří... Náboženství je tak rozumově odůvodněným jako každá jiná věda, a víra podává lepší záruky než nevěra a pochybování. Základy náboženství dají se vědecky odůvodnit; existence Kristova je tak jistou jako existence Periklova a Caesarova... Křesťanská věrouka předčí svou ucelenosti, logikou a důsledností, velikostí a krásou každý filosofický systém; svou životní sílu po devatenáct set let dokázala (24). Další přednášky uvádějí mnoho důkazů ve prospěch víry. Na str. 32 cituje se z díla „Naturalistische und religiöse Weltansicht", které vydal protestantský theolog Rudolf Otto, případné místo: „Rozum náš nikdy neuspokojí se slovem: Svět povstal náhodou." Názor, který mechanismem veškerý život chce vysvětlit, se zavrhuje jako nevědecký. „Das Leben rein chemisch erklären wollen ist ungefähr wie wenn man ein Buch chemisch erklären wollte, weil es nur aus zwei chemischen Bestandteilen, Papier und Druckerschwärze, zusammengesetzt ist" (35). Dle Hertwiga se propast mezi živým a neživým tím víc rozšiřuje, čím víc se naše fysikální a chemická, morfologická a fysiologická znalost organismu prohlubuje. Přesná věda tvrdí, že pro vznik organismu potřebujeme zvláštního principu. Šarlatánstvím nazývá Reinke tvrzení Haecklovo, že organismy vznikly samoplozením. Snad v žádné jiné vědě se pouhými domněnkami nenapáchalo tolik zla, jako v přírodovědě. Evoluční theorii stavět proti náboženství bylo by u přírodozpytce divným jednáním; neboť tato theorie se bez Boha neobejde. „Die Evolutionstheorie kann den denkenden, organisierenden, Leben gebenden und Ziele setzenden Gott nicht entbehren, sie braucht ihn notwendig und setzt ihn voraus. Wäre wirklich einmal durch die empirischen Wissenschaften der Beweis für die evolutionistische Abstammung des Menschen aus dem Tiere zu erbringen, was würde sich dann für den Ursprung des Menschen ergeben? Er bliebe — schon der hl. Augustin hat diesen Gedanken ausgesprochen — er bliebe das Werk Gottes, denn es giebt

keine Evolution ohne Gott“ (52). Resumé všech přednášek jest, že příroda zevnější i vnitřní jest dílem božím a že vede k Bohu.

Herman Schell, Kleinere Schriften. Herausgegeben von *Dr Karl Hennemann* Paderborn 1908. Schöningh. Str. 708. Cena 12 K 30 h.

Hennemann, bývalý přítel Schellův, podává v tomto díle asi čtyřicet menších prací Schellových, které v letech dřívějších vyšly buď jako samostatné brošurky nebo v různých časopisech byly uveřejněny. Zprva uveřejňoval Schell svá pojednání v Commerově (!) „Jahrbuch für Philos. und spekulative Theol.“, a sice o buddhismu, o učení Lao-tse a o pojmu Boha u katolicismu a u protestantismu. V pozdější době přispíval do Renaissance, do Türmera, Philosophisches Jahrbuch a do jiných revuí. V krátkém posudku nelze se o všech pojednáních zmínit. Jen na některé upozorním. Na sjezdě katolíků Německa ve Würcburku roku 1893 řečnil Schell o katolicismu a o německých universitách; doporučoval vůči nepřátelům jen zbraně ducha. Významnou byla jeho inaugurační řeč jako rektora university. Pojednával o vztahu theologie k universitám a odmítal výtku, že theologie není pravou vědou, že theolog má svázané ruce, že nesmí se volně pohybovat v oboru vědy. „Auch die Theologie kennt nur eine Gebundenheit — die Gebundenheit an die Tatsachen; auch die Theologie kennt nur ein Kriterium des Tatsächlichen: daß sich die Sache eben mit der Vernunft und den Grundgesetzen aller Erfahrung sowie allen Denkens in Übereinstimmung befinde. Auch die Theologie kennt nur eine Schranke für die wissenschaftliche Freiheit, nämlich die Wahrheit...“ (str. 179). Není proč vylučovat theologii z universit. „Wenn die Universität ein Inbegriff und eine hohe Schule des geistigen Lebens ist, wenn sie ein Brennpunkt und Läuterungsherd aller geistigen Bestrebungen sein soll, dann muß sie auch organisch alle treibenden Geistesmächte in sich zusammenschließen, welche das öffentliche Leben bewegen und befruchten. Wenigstens alle jene, welche die Menschheit über das Gemeine erheben und zur Vervollkommnung vorwärtsdrängen“ (181). Důležitou částí knihy jest práce o problemu ducha s ohledem na křesťanský pojem o Trojici. V pojednání o vývoji náboženství a o jeho budoucnosti dokazuje se, že bez náboženství se lidstvo nikdy neobejde. Duch lidský vždy bude pátrat po vysvětlení všeho, co existuje; musil by zapřít svou přirozenost, kdyby se těchto nároků vzdal. Právem dí Spencer: „Pociťujeme nutnost myslit, že musí se najít nějaké vysvětlení.“ Gideon Spicker připisuje proto člověku tak zvaný smysl transcendentální. Max Müller to nazývá sensus numinis et luminis. Kant tvrdil, že jest neodbytným postulátem praktického rozumu, stále pátrat po uspokojující příčině.

V článku o vědě a autoritě praví, že se církev žádné pravdy neobává; cituje případná slova Hertlingova: „Kdo ve vědě hledá jen pravdu a nic jiného než pravdu, nemusí se bát, že jeho bádání jej přivede do konfliktu s učením zjevení. Něco jiného jest ovšem s lidskými tradicemi a školními názory, které po uplynutí staletí s učením církve v bližší styk byly přivedeny“ (475), a několik řádků dále Schell

k tomu dodává: „Nicht die Wahrheit braucht sich vor der freien Forschung zu fürchten, sondern nur das, was ohne hinreichenden Grund oder gar mit Unrecht als Wahrheit oder als Schutz der Wahrheit angesehen und mit der Offenbarungslehre in Verbindung gebracht wird. Solche Theorien und Anschauungen der freien Forschung entziehen und unter dem Schutz der Opportunität sicherstellen zu wollen, nützt jenen Theorien höchstens vorübergehend bei zaghaften Geistern, beeinträchtigt aber in hohem Maß das Ansehen der Kirche“ (476).

Ze všech těchto prací vysvítá, že Schell jako moderní apologeta žádnému akutnímu problemu se nevyhýbal, že na všechny časové otázky bral ohled, že se snažil všem požadavkům apologie vyhovět.

Otto Zimmermann, Das Gottesbedürfnis. Freiburg i. B. 1910. Herder. Str. 192.

Nitro lidské touží po nekonečném. Touha tato jeví se u každého člověka. Nic konečného nedovede nás uspokojit. Zkušenost to potvrzuje. I takoví, na které se štěstí po celý jejich život usmívalo, konečně zvolají vanitas vanitatum. Pravého uspokojení ve věcech pozemských najíti nelze. A touha po štěstí nekonečném jest pudem přirozeným, je s naší přirozeností srostlou, jest její částí. Touha tato nemůže proto vyznít na prázdno. „Příroda netvoří ničeho jen proto, aby ho nechala hladovět a bídu třít. Sie schafft auch den Menschen nicht, ohne daß sein eines Notwendige besteht. Wäre der Mensch ohne Gott notwendig unglücklich, so existiert Gott“ (str. 94, 95) Vytrhnout tuto touhu z nitra lidského znamenalo by totéž jako zničit lidskou přirozenost. Mohou-li jiné pudy dojít ukojení, proč by jen tento pud měl být pouhým klamem? Jen bytostí nejdokonalejší, Bohem samým může být naše touha ukojena. Jaký dojem udělalo by na lidstvo poznání, že Bůh, po němž touží, jest mátohou? „Traurige Stunde, wo uns die Einsicht aufdämmern müßte, daß in der Welt nicht Wahrheit und Gerechtigkeit, sondern Laune, Lüge, Bosheit das Zepter führten! wo wir der Furcht anheimfielen, daß die Natur schon im nächsten Augenblicke, aller Treue und Güte bar, gegen uns wüten könnte! Wohin, ach wohin fährt das Schifflein meines Lebens? Wenn am Steuer ein grausames Wesen sitzt, das nur darum mich unter allen Dingen so groß gemacht hat, um mich desto unglücklicher zu machen? Das nur zur Qual mir die Vernunft erwachen ließ vor anderen Geschöpfen, die glücklicher sind als ich, weil sie nur Tiere und Blumen sind? Ein Wesen, das selber der notwendige Widerspruch, die Sinnlosigkeit, Unverständigkeit, ein ungeheurer, verhängnisvoller Zufall ist“ (95). Není-li Boha, pak nezbývá lidstvu nic jiného než tupá resignace a zoufalství.

Ve stati „Bůh a mravnost“ dovozuje se nezbytná potřeba Boha jako nejvyššího principu mravnosti. Dosud se žádný pokus, zbudovat mravouku bez náboženství, nepodařil a jest jisto, že se ani v budoucnosti nepodaří. Autor kritisuje některé mravní systemy. Nejvíce zabývá se Kantem. Dle tohoto máme tak jednat jako kdybychom byli nesmrtelni. jako kdybychom měli svobodnou vůli, jako kdyby byl Bůh. Zimmermann

dí, že by to byla bídná náhrada za zničené ideály, „wahrhat ein zerrissener Flicken auf das zerrissene Kleid“ (180). Lež a sebeklam tvořily by pak základ mravního života (181). Pessimismus by byl jediným pravým názorem světovým. Potřebujeme Boha jako nejvyššího oblažitele. Tato potřeba a touha nemůže vyznít na prázdno — ergo jest Bůh. Potřebujeme Boha — nejvyššího základu mravního života; tato potřeba nás neklame, proto jest Bůh. Autor dí, že jsou to zcela správné syllogismy, důkazy přesvědčující a nikoli pouhé pravděpodobnosti nebo snad postuláty ve smyslu Kantově. Náboženství jest proto... hlubokou, základní potřebou naší přirozenosti... a Bůh jest nepostrádatelným doplňkem lidské bytosti. Zmizí-li Bůh z vnitřního života, klesá celý člověk“ (189). *Dr. J. Vrchovecký.*

Daniel O'Connell der Befreier und seine politische Bedeutung für Irland und England. Von *A. Zimmermann S. J.* Paderborn 1909. Druck und Verlag der Bonifacius-Druckerei. Cena 2 m. 40 f.

Vylíčiv ve dvou prvních kapitolách stručně poměry irské v 15. a 16. století a smutné postavení katolíků irských ve stol. 18., popisuje známý znalec anglických dějin dále život O'Connellův, jehož veliká osobnost, událostmi tak bohatý život a tragický konec ode dávna pozornost na se obracely. Narodiv se r. 1775, stal se O'Connell záhy (od r. 1798) jedním z nejhledanějších advokátů dublinských. Brzo těšil se veliké popularitě, a od r. 1810 vystupoval již jako vůdce irského lidu. Celou svoji životní sílu věnoval uskutečnění dvou velikých ideálů životních: emancipaci vyděděných, zchudlých, potupnými zákony utlačovaných irských katolíků (od r. 1805—1829) a zrušení unie (Repeal od r. 1829—1847), kterou Irsko ztratilo politickou svoji samostatnost. Když r. 1805 shromáždění lidu v Dublině žádalo marně emancipaci, organisovali se katoličtí Irové ve spolky, jež třikráte (r. 1811—1829) od vlády rozpuštěny, vždy opět v lepší povstávaly podobě. Rok 1813 přinesl emancipační bill, avšak také požadavek „irské veto“ pro volby biskupské, vydržování duchovenstva státem, aby bylo závislejším a povolnějším, a královské placet. Tím podařilo se mezi katolíky irské a anglické zasíti rozkol, ježto katolíci angličtí považovali tyto požadavky za přijatelné a Řím sám pro podmíněné přijetí veta se vyslovil. Roku 1818 obnovena jednota a ponenáhlu získáni také irští protestanti, načež O'Connell r. 1826—1828 procestoval Irsko, nadšením naplnil lid, drže se při tom vždy zákonitých mezí. Roku 1828 byl od závislých pachtýřů proti svým pánům zvolen do parlamentu, načež vláda obávajíc se války občanské, udělila roku 1829 Irsku emancipační billu, t. j. aktivní a passivní právo volební, schopnost k úřadům státním, odstranění přísahy katolíkům nepřátelské.

Méně šťastným byl O'Connell v hnutí repealním. Tu neměl za sebou již celého národu a byl r. 1844 odsouzen jako státní zločinec, uvězněn, pak však od horní sněmovny za nevinna prohlášen. Žalář a utrpení duševní zlomily jej. Zemřel na cestě do Říma r. 1847 v Janově se slovy: „Tělo mé do Irska, srdce mé do Říma, duše má do nebe.“

Autor líčí netoliko světlé stránky velikého osvoboditele Irska: jeho vroucí zbožnost, patriotismus atd., nýbrž s náležitou nestranností ukazuje i na jeho chyby. Zejména vytýká, jak bylo velkým neštěstím pro Irsko a pro O'Connella samého, že s počátku při provedení svých záměrů narážel na příliš malý odpor a nedovedl oceniti rad mužů duševně jej převyšujících, jako biskupa Doylea atd. To vedlo jej k přeceňování sebe a k chybě tak osudné, vše sám organisovati, všechny nitky ve vlastní ruce podržeti, své příbuzné povznášeti, a s členy parlamentu jeho vlivem zvolenými jako s loutkami nakládati. Tato osobní vláda měla v zápětí, že postupem let jeho expansivní síla se zmenšila a nedosáhla úspěchův odpovídajících velikým obětem. Kdežto první perioda podobala se velikému vítěznému tažení, prošla druhá v neužitečných a nedůsledných pokusech, poněvadž O'Connell místo aby jako dříve lépe smýšlející Angličany získal, je od sebe odpudil Stálým kolísáním zkazil vše a zapudil protestantské Iry, které chtěl získati, do náručí anglické vlády. Přes to zůstane vždy v platnosti o něm výrok Grevillův (Memoires III, p. 386): „Dějiny budou o něm vypravovati jako o jednom z mužů nejpamětihodnějších, kteří kdy žili, bude v nich zaujímati své zvláštní místo; jeho postavení bylo ojedinělé. Nepovstal nikdo a nepovstane nikdo, který by se jemu rovnal."

Hochschulfragen. Von *Dr. Joseph Sachs.* Regensburg 1910. Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz. Str. VIII 93. Cena m. 1·50.

Spisek podává řadu článkův o palčivých otázkách vysokoškolských, pokud zasahují do oboru náboženského a theologického. V první části pojednává autor o problemu moderní duchovní správy vysokoškolské. Aby byla přítrž učiněna stále pokračujícímu odcizení mládeže vysokoškolské od církve, žádá autor vědecké uvedení také netheologů do pravd víry konáním specielních apologetických kollegií pro posluchače všech fakult. Takovéto přednášky se šťastně voleným specielním názvem mají na ně větší přítažlivost než theologické přednášky pod všeobecnými názvy apologetiky. Přednášky tyto žádají ovšem pečlivé přípravy. Dnes ovšem takovéto přednášky apologetické nesmějí se omeziti již na důkaz „křesťanského a katolického náboženství", nýbrž musejí sestoupiti až k náboženství přirozenému. Proto třeba také studentstvu obsáhlejšího a hlubšího vzdělání filosofického. Vedle toho třeba však pěstovati praktické konání náboženství katolického v posluchačích vysokoškolských. Se světlem vědy musí býti vždy spojeno teplo katolického života. K tomu třeba pečlivě řízené, velebné a povznášející bohoslužby universitní, povzbuzení k přijímání svátostí, k účasti na skutcích náboženství a lásky k bližnímu. Zejména ve studentských korporacích pěstovati třeba vzdělání povahy, katolické povahy s katolickým přesvědčením a katolickým životem.

Promluviv o bavorských lyceích a doporučiv jejich vybudování ve vysoké školy, v třetí části pojednává o otázkách, které stejně se týkají vysoké školy a lycea, o poměru theologie a theologických fakult

k autoritativnímu učitelskému úřadu církevnímu a o postavení theologických fakult na universitách. Vyslovuje se rozhodně proti odstranění theologických fakult z universit. Odstranění to bylo by přímým neštěstím. Neboť i když odezíráme od historické souvislosti, ve které je theologie s universitami a university s církví katolickou: k universitas scientiarum náleží také theologie, neboť theologie jest věda, slavná ve svých dějinách, požehnaná ve svém vlivu. Její zastoupení na universitě je zřetelným prohlášením jejího vědeckého rázu a práva, jež se za okolností stává protestem. Poučnými myšlenkami o vědecké methodě, o seminářích a semestrálních zkouškách zakončeny jsou zajímavé výwody autorovy. *Dr. J. Samsour.*

Jahrbuch der Zeit- und Kulturgeschichte 1909 III. Jahrgang. Unter Mitwirkung von Fachmännern herausgegeben von *Dr. Franz Schnürer.* B. Herder Freiburg im Br. 1910. Str. 439. C. váz. 9 K.

Po bok staršího osvědčeného Plaßmannova Jahrbuch der Naturwissenschaften (25. ročník již, též u Herdera) vstoupila tato ročenka pro život a vědu náboženskou, politickou, socialnohospodářskou, pro filosofii, dějepis a jazykozpyt, pro umění slovesné, hudební i výtvarné, divadlo. V tomto třetím ročníku zajímá nás zvláště nově přibylý oddíl slavistika od Dra V. Vondráka. Jest ovšem docela stručný, ale výstižný a bude zajisté příště ještě více propracován a zdokonalen.

Celá ročenka představuje poctivou a znaleckou práci dobrých odborníků, dle níž možno v osvětovém životě rychle a spolehlivě se orientovati. Práce a události jinde umlčované najde tu našinec zaznamenány a tím nabývá proň tento sborník naproti jiným zvláštní ceny.

Ze života náboženského.

Encyklika Borromejská už v Německu ustala mysli zajímat, za to nyní plaší ty, kdo hledají příležitost ke škorpení, u nás a v Uhrách. V Uhrách první vydal encykliku biskup kaločský ještě než došlo k rozkladu s Německem. Ale v nově svolané sněmovně věc teprve přišla k řeči dotazem katol. poslance Turoczy, tedy ne protestanta. U nás jeden biskup tiše ji uveřejňuje po druhém. Vídeňský biskup-coadjutor před vydáním jejím podal ještě předběžné vysvětlení ve víd. „Reichspostě", že encykliku vydává latinsky jen ad informandum kněžstva, které ostatně už vatikanským prohlášením dostatečně poučeno jest o dosahu a významu sporného místa. Ale toto prohlášení nepomohlo. Obec evangelická ve Vídni přece protestovala a šla k vládě o zastání a ochranu. Také jinde konány schůze protestní. Ba dokonce i česká na Kozím Hrádku u Tábora. A prof. Masaryk na ní protestoval proti urážce české reformace! Prý encyklika snížila i ty naše skvělé

postavy reformatorů Husa, Chelčického a Komenského, nazvavši je břichopásky a kaziči národa, jejž uvrhli v nemravnost a zvrácenost. — To už je teprv za vlasy přitaženo! Encyklika mluví o reformačním hnutí z první polovice 16. století, a prof. Masaryk brání naše hnutí a muže z 15. a 17. století! Ostatně snižuje-li kdo českou reformaci, pak je to Masarykova církev — kladouc výše německé hnutí 16. století než české z 15. století. — Pražské konsistoři pak ještě vyčítáno, že pro Kladsko encyklika nevydána, jen pro Čechy. Z Berlína se totiž schválně ptali bisk. vikáře kladského, je-li encyklika pro celou pražskou arcidiecesi i s Kladskem vydána. A kdyby tak se bylo stalo, byli by asi spustili křik proti porušení úmluvy s Vatikánem! Tak zatím Berlín je spokojen a soči jen naši, že v Praze berlínské vlády a pruských protestantů se bojí, našich nikoliv!

Komické jsou při tom „lapsusy" liberalních novin, když o encyklice mluví a nazývají ji všelijak: „Edite saepe", nebo i „Edite satis" (Jezte často, jezte hodně), neboť začátek její zní „Editae saepe Dei ore sententiae" ... („Vydané často ústy Božími výroky" ...).

*

Je po Marianském kongrese světovém. Průběh měl skvělý. Solnohradské vedení kongresu zachovalo se i politicky a národně velkomyslně, připustivši slovinskou část círk. provincie solnohradské k representaci a spoluvedení sjezdu víc než se nadáno. Češi byli zastoupeni roztroušeně, takže sjezdové sekce měli z rakouských Slovanů jen Poláci, Slovinci a Charvaté. Bezděky napadá nám otázka: možno-li by bylo, aby nějaký mezinárodní sjezd náboženský konal se v některém českém městě, a žádná strana politická nedopustila se při tom nijakého štvaní a beztaktnosti vůči němu, jako se ni nejmenšího nepřihodilo v Solnohradě. Otázku tu ovšem jest lépe ani si nezodpovídat, neboť „liberalní" Čech je buď — — —

Látka kongresního jednání byla podobná, jaká bývá na sjezdech katolických vůbec. Specielně marianské věci proplétaly se řečmi a resolucemi jen jako příležitost, jako nit, na kterou se navazuje. Vedle resolucí sjezdu a sekcí jeho přijímány ještě resoluce zvláštních sjezdů: předsedů marianských kongregací a sjezdu „sodalů marianských". Předsedové marianských kongregací žádají: aby pastorální theologie dbala více dějin, ústavy a cíle jejich kongregací; aby předsedové více byli činni než dosud literárně v časopisech kongregačních; aby organisovali lépe po diecesích schůze a spolky marianské; do kongregací ať se nevtahují národnostní otázky, kongregace ať jsou naopak pojítkem mezi národy nestírajíce ovšem nikterak národních zvláštností; předsedové ať dbají na spolučinnost „magistrátů" kongregačních (výborů); tyto výbory buďte vychovávány k apoštolské práci a buďte s nimi pořádány měsíční výborové schůze, stanovy pak ve všem ať jsou dodržovány. Sodalové pak se usnesli: V kongregacích ať se pěstuje také „radost", rodinný smysl, duch společenský, proto vedle náboženských schůzí ať se pořádají též schůze zábavné a společenské; kongregace bohoslovcův a kněží ať se tvoří po diecesích, aby byly základem

marianských kongregací, a kursy ať se pořádají pro bohoslovce i kněze, působnosti v kongregacích věnované; kongregace se doporučují příštímu katolickému sjezdu (rakouskému) jako nejlepší nábožensko-stavovské spolky a pravá škola laického apoštolátu; doporučuje kongregacím podporovati modlitbou a sbírkami missie mezi pohany a konávati ročně exercitie nebo jim podobné konference duchovní. Na všeobecném sjezdě přijaty pak resoluce, jak je sekce navrhly. Německá sekce doporučuje: mezinárodní jednotu všech katolíků všech zemí na obranu sv. Stolice a povýšení katolické církve pod ochranou Panny Marie; státi věrně při sv. Stolici a její nauce a zvláště modernismus od ní zavržený všemi silami potírati; sv. Jan Evangelista ať se prohlasí za patrona marianských kongregací; marianské kongregace a bratrstva ať podporují missie, „spolek pro šíření víry“ a „dětství Ježíšovo“ i jiné missijní spolky; pečovati o slušnou a náležitou úctu obrazů marianských (všude je šířiti, kde jsou v poli, kaplích atd. je ve slušném stavu uchovávati a o jejich umělecký vzhled pečovati); s radostí vítá úctu Panny Marie u protestantův a doporučuje výroky protestantské o Matce boží sbírati a uveřejňovati; doporučuje pobožnosti marianské (růženec sedmibolestný); kázaní marianská ať mají vždy řádný dogmatický podklad; žádá se definování dogmatu o tělesném nanebevzetí Panny Marie, jakmile to Řím uzná za opportunní. Francouzsko-belgická sekce žádá: sjezd příští konati 1912 v Remeši; Panna Maria ať jest uznána za „matku dobrých studií“, úcta Panny Marie podle návodu bl. Ludvíka Marie Grigniona z Monfortu ať se všude zavádí; spolky marianské ať konají pravý apoštolát v rodině i na veřejnosti; účastníci kongresu ať všude šíří marianský tisk, ctihodná matka Theresie a Jesu Marchocka ať se prohlásí za blahoslavenou. Sekce italská žádá: mezi intelligencí ať se šíří dílka populárně psané marianské theologie; ať se podporuje všude dílo P Luigiho Guanelly, zakladatele „Dobrého Pastýře“ v Comu. Polská sekce žádá: aby na slavnostní schůze marianských kongresů připouštěny byly přednášky všech řečí a národů (tedy nejen do sekcí!); připojuje se k resoluci lyonského kongresu, aby všude zaváděna byla jako odznak pro sodaly římská tak zvaná zázračná medajlka marianská; podzimní slavnost sedmibolestné Panny Marie ať se zavede všude po církvi, jak v Polsku slavně se koná; sodalové marianští ať pečují o posvěcení nejen svoje, ale i druhých lidí náboženským osvěcováním, socialní a charitativní činností Slovinská sekce žádá: zavedení zázračné medajlky římské (jako polská sekce); prosí biskupy slovinské, aby se co nejdříve konal první slovinský marianský kongres; marianské kongregace se zvláště na ochranu mládeže doporučují. Španělská sekce doporučuje: založiti všeobecnou „solidaritu katolíků“ všech zemí na obranu náboženských a socialních zájmů; katolické noviny ať si aspoň měsíčně navzájem posílají zprávy o náboženských a socialních otázkách v zemi, aby se tak lži nekatolického tisku důsledně potíraly; na příštích sjezdech marianských vyložiti otázku o „poměru Marie Panny k papežství“ (snad naopak!) a jak se konají sjezdy eucharistické a sjezdy marianské, konati pak i sjezdy papežské

na obranu papežství. Uherská sekce praví, že v Uhrách vždy se pevně věřilo v tělesné slavné nanebevzetí Panny Marie, a proto sekce žádá (jako německá) o dogmatisování nauky té; upozorňuje na zvyk v Uhrách rozšířený zřizovati v domácnostech marianské oltáříky, žádá zavádění marianských kongregací mezi mládež středoškolskou a vysokoškolskou a děkuje jesuitům peštským za účinnou ochranu mládeže.

Resoluce tyto, jak patrno, jen v některých bodech povznášejí se na výši, aby mohly vzbuditi pozornost všeho světa křesťanského. Jinak jsou to drobnosti specialního spolkového hnutí. Význam sjezdů těchto neleží ostatně v jejich resolucích, ale ve veřejných manifestacích.

*

Husovy slavnosti minuly opět tak duchaprázdně jako vždy jindy. Přece však snaží se někteří pokrokoví lidé bráti Husa jako patrona a vzor moderních našich hnutí, která by se podle něho a na něm měla formovat. Ale applikace bývá často jen vynucená. Neboť applikovat ducha reformatora náboženského, a to rigoristy, na dnešní protináboženské hnutí přece jen se těžko podaří. Divné je dost, že při všem tom husitském ruchu systematická studia historická a theologická o husitismu tak zvolna pokračují, že nutno za to míti, že snad právě ta politicko-populární agitace od práce přemnohé odráží a ji znechucuje.

*

Žádost o české bohoslužby v Mar. Lázních odmítnuta s poukazem na neopportunnost a na rozvášnění národnostní. Je to také důvod, ale smutnější než všecky jiné možné důvody. Přes to důvod velmi realní. Církev, zvl. církev katolická, nebude moci nadále chovati se jen tak příležitostně k tomuto národnostnímu otravování národů. Ovšem už dávno protestuje proti němu, nazývajíc národnostní exklusivnost „pohanstvím“ a potlačujíc národnostní aspirace nově se vynořující na úkor starších — ale tím jen se sama zamotává do víru národnostních proudů a ne vždy šťastně se z nich vyplétá. Na štěstí spadají chyby vždycky na vrub místních činitelů a místních individualních církví. Bude potřeba jako v socialní otázce, aby i tu vstoupla v čelo a vedla a postavila svou nauku a své řešení. Bude to sic obtížnější než tam, ale v řešení moderní socialní otázky církev dobyla rázem velikého vlivu a značně posílila všecky bojovníky za právo a spravedlivost socialní. Snad by se totéž stalo i s otázkou národnostní.

*

V Německu poslední léta rozvinuly se prudké boje osobní a strannické na poli náboženské vědy a círk. soc. politiky, konečně i na poli katolické literatury. A strany bojující házely si na hlavu anathemata, jedna vytýkala druhé modernismus, a ta zas prvé „Modernismus-Schnüffelei“, čenichání modernismu, a tak tvořily se při každé sebe menší příležitosti vždy hned dva tábory, co nejhůře samy sebe označující. Jedna z takovýchto dlouhodechých polemik, ale odsuzující právě tento smutný zjev, táhla se po měsíce mezi Görresovými „Historisch Politische Blätter“ a „Kölnische Volkszeitung“, vlastně jejím redaktorem Dr. Cardaunsem. Na konec oba polemisté sjednotili se v tom, že té

ostroty a neurvalosti osobní býti nesmí: ale jak jedna strana (mladší) žádá pro sebe svobodu názorů a prakse, tak druhá (starší) žádá si zase svobodu kritiky všech těch zjevů z protějška. To znamená zkrátka asi: jedni pracují a nové cesty hledají, a druzí jen kritisují a odsuzují. První je nebezpečí plné, druhé je pohodlnější. První se konečně ozvali proti ukrutnosti druhých, a div že si nezakázali a i dívat se na ně. Druzí však reklamují rozhodně pro sebe právo radit, pohánět a vodit. Tak se i nadále rozcházejí. Neshodnouté se taková stanoviska!

*

Počátkem srpna koná se v Berlíně pátý světový kongres „svobodného křesťanství". Předchůdce měl 1901 v Londýně, 1903 v Amsterodamě, 1905 v Ženevě, 1907 v Bostoně. Je tedy to svobodné křesťanství teprv tohoto století dítkem. Místy sjezdovými byla dosud pouze protestantská veleměsta. Samo svobodné křesťanství jest jedním z přečetných proudů myšlenkových, jež se rodí v protestantismu. Vůdčí úlohu v něm hrají liberálové protestantští titéž, kteří rozpoutávají a rozeštvávají Německo bojem proti ultramontanismu a Rakousko heslem „los von Rom". Účelem sjezdu jest také sblížiti liberální živly všech vyznání a národů a zavésti mezi nimi vzájemnou výměnu názorů. Dosud však vždy a všude opanoval liberalismus jednostranný, protestantský. Na berlínském sjezdě kromě domácích něm. liberalních laiků i liberalních theologů protestantských (Naumann, Rade, Rohrbach, Traub), také socialisté budou zastoupeni — pastorem Maurenbrechrem. Zastoupeni budou i černoši američtí, Japonci (H. Minami), Bramíni, přijdou i němečtí katol. modernisté. Přednášky žádné nepřihlásili prý pouze židé a mohamedáni. Celkem uchystáno na 100 přednášek z nejrůznějších táborů a o nejrůznějších thematech.

*

Co chvíle proniká ze srbské církve hlas nářku a stížností. Srbstvo na šest kusů v církevní správě rozdělené (1. Srbsko, 2. Černá Hora, 3. Bosna a Hercegovina, 4. Dalmacie s Přímořím, 5. Charvatsko s Uhrami a 6. Turecko) nejhůře je vedle Turecka opatřeno v Srbsku samém. Tam stojí poměry v kněžstvu i lidu nejhůře. Snad právě proto, že Srbi jsou tu sami páni a nemusí na nikoho se ohlížeti, aniž kdo o ně se stará, zanedbávají to, co nejsnadněji zanedbává se i jinde za moderních proudů myšlenkových — církev a náboženství. Nejlépe stojí si Srbové v každém ohledu pod správou rakouskou a charvatskou, teď i bosenskou, a volnost i bohatství jejich v Charvatsku dobře střežené zaručuje totéž církvi srbské v Uhrách. Při bohatých fondech církevních charvatsko-uherských rozvíjejí se i školy i jiné vědecké ústavy znamenitě. Podobně též v Bosně brzy rozvine se život srbský ve školách a ústavech vědeckých znamenitě pod novou autonomií. Dalmatští Srbové při své malé početnosti přece i tak hrají důležitou úlohu, a mají vliv poměrně větší ve veřejném životě i v literatuře než dalmatští Charvaté. Bolesti, jež svírají srbskou církev v Srbsku samém, jsou: nevzdělanost a divokost lidu, odcizenost intelligence; nevzdělanost kněžstva, ubohost a chudost církve a neúcta k biskupům

i kněžím pro chyby jejich a ze všeho toho vyplývající útěk od stavu duchovního, nedostatek vhodných kandidátů a nutnost spokojiti se s materialem nejhorším. Srbsko má jako pravoslavné církve vůbec zvláštní učiliště pro výchov kněží dvojdílné: nižší oddíl je všeobecný, vyšší oddíl pak odborný, theologický, celá škola je rovna asi našim gymnasiím. V Srbsku mají jen vyšší oddíl bohoslovný, přijímajíce do něho z nižších gymnasií světských po odbyté kvartě. Absolvování celé školy činí žáka schopným přestoupiti na universitu, jako po odbytí celého gymnasia. V Rusku hned stěžují, hned uvolňují seminaristům tento přístup na university — podle toho, jaký duch věje v ministerstvu vyučování. V Srbsku ničím seminaristů neomezovali a neomezují. A tak se stává, že zvláště teď po reorganisaci bohosloví, jímž škola povýšena (po 4letém kursu nižšího gymnasia je 5 odborných vyšších ročníků) a absolventi její tedy ještě lépe uschopněni než dřív, seminaristé skoro vesměs odcházejí k jiným stavům a zaměstnáním, jenom vysvětit se nedávají. Nikdo nechce za popa na venkov mezi lid. Za professora náboženství (laikové) na střední školy, a i za faráře městského ano, ale na venkov nikoliv. Tak „Chrišćanski Vesnik" bělehradský nedávno popisoval osud ročníku 1908/9 z reorganisované theologie bělehradské. Vyšlo z ní 14 bohoslovců (!) a ti se rozešli po celém světě: dva na medicinu (do Petrohradu a do Švycar), dva na práva (týmže směrem), tři jsou učiteli, dva zůstali v bohosloví jako ekonomové, jeden šel k soudu za praktikanta, jeden na vojnu, tři nenašli si dosud nic a jediný šel na protestantskou fakultu theologickou do Bernu. Absolventi ostatně musí se takto rozprášiti po světě, protože podle zákona nesmí býti nikdo vysvěcen před 25. rokem. Ale jak vidět, o 25 letech dá se jich snad vysvětit pouze pět, co zůstali v povolání blízkém či příbuzném (učitelé, úředníci theologie). Ač ani ti nejsou jisti. Proto míní sbor biskupský žádat vládu, aby zrušila lhůtu 25 roků, a nechala absolventy vysvětiti hned po skončení kursu, vyjma ty, kteří studují dále duchovní akademii, na něž ze Srbska se chodí obyčejně do Ruska. Není kněží, ale není ani schopných kandidátů na biskupské stolce. V pravoslavné církvi na biskupy vybírají se ti kněží, kteří po ovdovění nechali se postřihnouti (vstoupili do kláštera), anebo hned po skončení studií, zvláště universitních se postřihli a zůstali pak professory bohosloví, nebo stali se představenými klášterů. Takovýchto kandidátů a při tom učeností i mravností vynikajících je v Srbsku čím dál méně. Srbsko tu trpí chorobou, již marně všemožným příčinám připisují — jediná stačí a ta je nepatrnost území a obvodu. Na malém území je vždy malý výběr, a je-li doba úpadková jako teď, jest úpadek všeobecný. Biskupský organ „Vesnik pravoslavne crkve u kralj. Srbiji" v letoším červnovém svazku přinesl radostnou zvěst, že konečně 2. (13.) května přišel jeden bývalý theolog bělehradský a žádal, aby ho vysvětili. Na přemlouvání professorů bohosloví odpověděl prý nedávno jeden žák: „Co, dáti se vysvětit? Co pak jsem blázen, abych se nechal selskými psy po vsi honit!" V Srbsku totiž, jakož i v Rusku, chodí si kněží po vsi dosud sbírat! Sbírky věřících jsou hlavním pramenem

jejich příjmů. Selské hospodářství s chrámem spojené obyčejně jim ničeho nenese, poněvadž mu nerozumějí. „Vesnik Srpske Crkve“, organ kněžského spolku srbského už po několikáté se vší rozhodností domáhá se proto, aby skupština konečně řešila otázku o služném duchovních. Návrh zákona už dávno podán, avšak dosud nepřikročilo se k jeho projednání, ač každá výroční schůze duchovenská a často i „archirejské sobory“ (biskupské schůze) na vyřízení naléhají. Sousední státy: Bulharsko, Řecko, ba i Černá Hora — o Rakousko-Uhersku ani nemluvě — už dříve otázku služného rozřešily, jen Srbsko pro finanční těžkosti se k ní dostati nemůže, vlastně nedbá. Je v tom také nejlepší důkaz malé vážnosti a vlivu, jakému duchovenstvo srbské ve státě a společnosti vydáno.

Turecká vláda konečně předložila návrh zákona, jímž se upravuje otázka církevní v Macedonii. Ale řecký patriarchát a Řekové všude zdvihli veliký odpor! Zákon nevypadl by v jejich prospěch, přiznává totiž nějakou malou spravedlivost i Bulharům. Ustanovuje, že chrám sporný v obci dvou církví (řecké a bulharské) bude náležeti většině. Toť jistě spravedlivá zásada. Bulharům by tak připadlo něco přes 60 sporných kostelů. Řeky rovněž pobuřuje, že vláda donutila Cincary (mak. Rumuny) aby si zřídili vlastní církevní organisaci i tam, kde se o ni nehlásili. Od návrhu k uskutečnění zákona je ještě daleko. A Řekové i jejich bohatství mají v Turecku vliv ohromný.

Řecký professor athenské university Hadžidaki, znatel jazyka řeckého, probral řecký text Nového Zákona a srovnal jej s živoucím jazykem řeckým a nalezl toto: ve starořeckém jazyce textu novozákonného jest 2280 slov, jichž až dosud se užívá v živoucím jazyku; 2220 slov se sice dnes už buď neužívá, nebo užívá změněno a v jiné formě, ale každý Řek jim beze všeho rozumí. Jen 400 slov řeckých jest tam, jichž se už naprosto neužívá ani v hovoru ani v písmě, a jimž také nikdo bez vysvětlení nerozumí. Poněvadž tedy mezi 4900 slov jen 400 je nesrozumitelných, jest patrno, jak pro Řeky snadno jest čísti evangelia a epištoly i v starém textě původním, a že jim není třeba písmo svaté do lidové řeči překládati. O což se totiž stále vede boj mezi konservativní a demokratickou stranou církevní.

*

Velký „všeosvětový missionářský sjezd“ zasedal v Edinbourghu od 14. do 23. června. Měl to býti sjezd všech křesťanských missionářův, ale než došlo k němu, samy protestantské církve a sekty se oň pohádaly, a ani římsko-katolická ani pravoslavná církev nebyly officielně zastoupeny, ba zdá se ani ne pozvány. Také ritualisté, „katoličtí“ členové anglikánské církve, přítomni byli jen s protestem. Mnohé resoluce také přijímány jen s tou podmínkou, že bude přibrána k organisaci i římsko-katolická církev. Cremonský arcibiskup Bonomelli poslal ostatně na sjezd vřelý přípis. Sjezd — to dlužno uznati — nebyl naplněn závistí k úspěchům některé skupiny missijní, nýbrž snažil se o to, aby zorganisována a usnadněna byla práce všech missionářův, a kde pracují společně, aby se, pokud to jejich stanovisko dovolí, navzájem podporovali.

Sjezd shrnul ohromně mnoho materialu, tak že vědecká a informační cena prací jeho bude opravdu na dlouho nedostižitelná. Vykázáno v přehledech světových missií, že celkem jest ještě na zeměkouli tak mnoho oblastí missijní činnosti žádné křesťanské církve ani sekty nedotčených, že 114 milionů lidí nespatřilo dosud křesťanského missionáře ani o něm snad neslyšelo. A tolikéž oblastí s týmž asi počtem obyvatel (114 mil. duší) jenom dle jména počítá se k missiím, skutečně však ani ony dosud jimi nedotčeny. Tedy as 228 milionů lidí propaganda křesťanství doposud naprosto nijak nezahrnula!

*

V okolí počajevské lavry, pověstné šířením nejlítějšího fanatismu proti všemu katolickému, započato před některým časem rozkopávati mohyly, v nichž pochováni kozáci padlí 20. června 1659 v bitvě pod Berestečkem. Bitva ta skončila jak známo velikou porážkou kozáckých vojsk, vedených atamanem Chmelnickým, jehož někteří podezřívali tehdáž i ze zrady. Po bitvě té začala hasnout naděje v úplnou neodvislost Maloruska a nastal obrat ve prospěch připojení jeho k carstvu moskevskému. Přičiněním zmíněné lavry má se tam nyní vystavěti klášter „na kozáckých kostech“ a pravoslavné kněžstvo četlo z té příčiny po celý měsíc v církvích vyzvání, aby se pravoslavný lid hojně účastnil posvěcení základů toho kláštera, při čemž nescházelo žalob na útisk tehdejších pánů, velebena „mučenická“ smrt kozákův a patriotismus Chmelnického, vůbec nešetřeno ničeho k rozněcování náboženské vášně. Posvěcení základů konáno zúmyslně 30. června, v kterýžto den právě připadal katolický svátek Božího Těla, k němuž se do Berestečka schází katolické i pravoslavné obyvatelstvo z celého širého okolí. Na někdejším bojišti nalezeno prý množství historických památek a zároveň vynalezen ještě nový způsob jitřiti starými připomínkami nenávist k Polákům a katolíkům.

*

Zvláštním výnosem všeruského synodu konány v červnu a červenci dva missionářské sjezdy, mající doplniti práce předchozího missionářského sjezdu v Kyjevě, mající na zřeteli zájmy 22 eparchií (diecesí) východního Ruska. První sjezd zahájen 12./25. června v Kazani a jedním z hlavních jeho úkolů bylo stanoviti hráze proti odpadům pravoslavných Tatarů zpět k mohamedanstvu, které byly zvláště četné v letech 1904—1907, a zároveň vytknouti způsob úspěšné missionářské propagandy mezi mohamedany, zejména v kazaňské gubernii. První schůze byla ve velké šlechtické dvoraně za účastenství sedmi dotud přibylých biskupů, množství duchovenstva a representantů různých státních institucí. Po uvítací řeči kazaňského arcibiskupa Nikanora nastínil mamadyžský biskup Andrej program sjezdu a synodální činovník Skvorcov promluvil o směru a potřebách současných missií. Po té poslány pozdravné telegramy císaři a ministru Stolypinu, načež první schůze skončena pěním národní hymny. Sjezd vyloučil tentokrát novinářské zpravodaje, ale proto si tisku nezískal ani kritiky jeho neušel. Ale přece aspoň tím, že liberalní tisk si ho schválně nevšímal, si touto

svou nevšímavostí posloužil, přece nebyl tolik trhán jako minulý kyjevský sjezd. Usnesl se na tom, aby missijní dílo dostalo pevnou organisaci. Ať se zřídí při sv. Synodě missionářský oddíl s jedním synodálným biskupem v čele. Tato vrchní rada missijní ať se skládá z nejučenějších a nejzkušenějších lidí v missijním a propagačním oboru. Mimo to v každé diecesi ať se zřídí úřad vrchního diecesního missionáře. Ten ať vede práci a boj v celé diecesi, rozděluje úlohy svým pomocníkům a cvičí si potřebné síly. Ježto dosavadní průprava missionářská nestačí (jest totiž při kazanské bohoslovné akademii zvl. missijní odbor, a ročně se tam pořádají missionářské kursy) potřeba je zřídit specialní akademii missionářskou a kursy rozšířit na více míst. Kněži lamajští na jihu Rusi studují prý 18 let a jmenovitě filosofii dobře znají a vynikají nad ruské missionáře, takže ruský dnešní missionář stojí v učenosti pod nimi.

Ale — připomínají „S. Peterb. Vědomosti“ — sektanti nevynikají obyčejně učeností nad ruské missionáře; staroobřadci, ruské sekty ostatní i duchovní jiných vyznání stojí často hluboko pod ruským missionářem, a tento přece s nimi nic nespraví. Není to učený výklad, jenž je drží při bludu jejich anebo od něho odvádí, ale život a jeho pouta. Za nové éry od 17. (30.) dubna 1905 do 1. ledna 1909 podle statistiky úřední odpadlo od pravoslaví 233.000 ke katolicismu, 14.500 k luteránství, 50.000 k mohamedánství, 3400 k buddhismu, 400 k židovství a 150 k pohanství, nečítajíc těch velikých mass, které odpadly k sektám anebo uvnitř samé církve církvi se úplně odcizily. A tutéž dobu neupadla síla a péče missijní v pravoslavné církvi, naopak značně se sesílila. A přece žádných výsledků neviděti. Není to samo slovo a sama učenost, jež působí na změnu víry, ale často takové vlivy. proti nimž prý úsilí lidské jest bezmocno.

Druhý pak ze jmenovaných missionářských sjezdův, o jehož sezvání zasazovali se nejvíce volyňský arcibiskup Antonij a horlivý stoupenec ruského svazu protojerej Vostorgov, měl býti zahájen 8./21. července v Irkutsku. Měl pojednávati o zdokonalení missionářské činnosti mezi sibiřskými jinoplemenci, o zřízení v některých městech missionářských kursův atd. Na tento sjezd pak vysláni dva členové synodu, Ajvazov a Skvorcov, a několik zkušených missionářů. Zdůrazňuje se, že i v samém synodě ozývají se hlasy, mezi nimi právě zemřelého litevského arcibiskupa Nikanora, proti jakémukoliv administrativnímu nátlaku na sektanty a doporučují se výhradně prostředky mravně-náboženské. Synoda schválila též návrh protojereje Vostorgova, jenž v posledním čase konal zkušebné cesty po Sibiři, aby v kraji tom bylo vystavěno 44 nových klášterův a 6 podvoří klášterů moskevských. Každý klášter obdrží od vlády 3000 desetin půdy a značnou peněžitou podporu. Stavba těch sibiřských klášterů vypočtena na jeden milion, roční podpory jich budou obnášeti nejméně sto tisíc rublů. Vyhlídnuto již přes sto duchovních, kteří odbyli tříměsíční missionářský kurs pod vedením dotčeného Vostorgova. Jaké budou všech těch ústavů plody, ukáže ovšem budoucnost.

*

Výroční den korunovace ruských carů je svátek úřední a světí se v celé Rusi ode dávna slavnými službami božími, střelbou, illuminací, vojenskou hudbou na boulevardech atd. Tak dálo se letos 14./27. května i ve smolenské kathedrále, druhdy velkolepém to chrámě jesuitském, vystavěném v 17. století knížaty Wiśniewieckými a po násilném zrušení unie přeměněném ve stoličnou pravoslavnou církev. Liturgii sloužené smolenským biskupem Feodosijem obcoval smolenský gubernátor N. J. Sukovkin, divisionář jen.-poručík Zujev, náčelník štábu jen.-poručík Ugrjumov a jiní hodnostové civilní i vojenští. Stoje jak vyšší úřední osobě přísluší na blízku oltáře, pan gubernátor na místě modlitby rozmlouval hlasitě s jenerálem Zujevem a jinými, dávaje tím povzbuzující příklad lidu plnícímu chrám. K jeho nehodě stál na blízku smolenský měštěnín V. A. Sergějev, uvědomělý křesťan, který obrátiv se ke gubernátoru řekl mu klidně, ale rozhodně: „Vaše prevoschoditelstvo, zde není místa k rozprávkám. Sem přicházíme se modlit. To není gubernátorská kancelář, kde můžete křičet — to je sobor!“ Výbuch petardy nebyl by snad měl takový účinek jako tato rázná replika prostého měštěnína. V chrámě nastal zmatek, ale záhy dán byl policejním zřízencům pokyn, aby se chopili drzého opovážlivce. Ten však se rychle uchýlil za mříž dělící ikonostas od chrámu, a dvěma policistům postaveným u mříže bylo vyčkati konec liturgie, načež odvedli Sergějeva na policejní komisařství. Ten však ani tam nejevil bázně hroze, že bude telegrafovati ministru vnitra o své nezákonité vazbě, že pošle stížnost dřívějšímu předsedovi říšské dumy Chomjakovu atd. Gubernátor Sukovkin zvěděv o protestu Sergějeva a jeho výhrůžkách, rozkázal jej ihned propustiti. Ruské časopisy vytkly, že takové přehmaty nepřispívají k vážnosti pravoslavné církve zvláště v místech, kde se vede „boj“ (borba) s jinověrci. A takovým místem jest ovšem i Smolensk, hostící několik tisíc katolíků, kde péčí bývalého horlivého faráře, nyní biskupa a nedávného administrátora mohylevské arcidiecese Štěpána Denisiewicze někdejší nepatrný kostelíček přestavěn v krásný gothický chrám.

*

Vedle četných jiných sekt vznikla na Rusi též sekta tak zvaných evangelických křesťanů, která majíc hlavní sídlo v Novočerkassku, úspěšně šíří na jih své učení a nachází četných přívrženců zvláště mezi kozáckou mládeží. Oblastní správa zaslala vládě o činnosti té sekty podrobný referát s dotazem, kterak čeliti jejímu působení.

*

Katolíci v Rusku skládali velké naděje v nestrannost a blahovůli ministerského předsedy Petra Stolypina, doufajíce nalézti v něm zastance jich spravedlivých tužeb, ale naděje ty doznávají vždy většího sklamání, neboť z ministerského předsedy vyklubává se vždy ne-li zarytý odpůrce, tedy při nejmenším zjevný nepříznivec katolické církve, o čemž mimo jiné svědčí tato nedávná událost. Před třemi roky obdrželo jedenáct krakovských redemptoristů, mezi nimi hrabě Bernard Lubiński, od ruské vlády dovolení, aby z Krakova přijeli do království polského a konali v kraji missie. Jelikož povolená jim tříletní

lhůta letos na konci května vypršela, zaslal stařičký varšavský arcibiskup Vincenc Popieł minist. předsedovi Stolypinu žádost za prodloužení pobytu řečeným missionářům v Polsce. Stolypin však odpověděl, že nevidí příčin změniti svůj nedávný zákaz, zbraňující neruskému katolickému duchovenstvu konati v obvodě ruské říše missie a další pobyt OO. redemptoristům zakázal, s výjimkou hraběte Bernarda Lubieńského, jemuž dovoleno meškati v Rusku stále, ale s podmínkou, aby se stal ruským poddaným. Před třemi lety necítila se ovšem reakce tak silnou jako nyní, a proto takový obrat. *J. K.*

Věda a umění.

V „Hudební Revue" obviňuje referent její (Hubert Doležil) Moravu hudební z nepřípadného separatismu a lokální uzavřenosti. Proti tomuto proudu jde prý Beseda brněnská a brněnské vedení vůbec, připojujíc se k hudební moderně české. Sporné body mezi oběma směry prý tvoří: 1. Poměr Křížkovského ku Smetanovi, při čemž „staří" a „moravští" těžce nesou, že jejich oblíbeného tvrzení, že Křížkovský zplodil Smetanu, nová hudební historie neuznává. 2. Poměr lidové a umělé hudby, při čemž „staří" drží se nemožných už dnes názorův o povinnosti národní hudby nespouštěti se vzorů lidových. 3. Názor na lidovou píseň a 4. samy programy produkcí, při nichž „staří" zazlívají opomíjení „moravských osvědčených" skladatelů k vůli moderním Čechům.

Ve světě „umělců" vždycky bývá vzájemné škorpení, a nebyli by to umělci, kdyby ho nebylo. Citoví lidé!

*

V témže listě hovoří známý dirigent Ferd. Vach o nutné reformě zpěvu sborového. „Zpěvácké spolky musí býti vyburcovány z mrazivého klidu. Potřeby káží, abychom je donutili k větší činnosti, která by byla ekvivalentní s ostatními soubory uměleckými... Chceme, aby svědomitým a účelně vedeným studiem dodělaly se takových výsledkův, aby žádné dílo nezdálo se nepřekonatelným. Skladatelé už i v 17. století měli na zřeteli umění sborové, svědčí o tom díla Händlova a Bachova. A můžeme my dnes odvážiti se děl těchto? Snad v jednotlivých případech, ale i tu je třeba nad výsledkem zavříti obě oči. Z toho viděti, že reproduktivní umění sborové naší doby nestojí na nejvyšší úrovni a je spíše jen jako popelka v umění, činíc pouze hudební komparsy dramatu světskému i duchovnímu. Hudba církevní přidělila sboru místa dosti čestného, ale přece jen obmezeného účelem a prostředky. Za těchto okolností bylo mu těžko jíti cestou samostatnou. Sborový zpěv musí jíti vlastní cestou, jíž může dosíci jen důkladnou reformou zpěváckých

spolků. Po té stránce třeba důkladně zreformovat školství: střední a učitelské, vysoké a odborné hudební. Ale i obecnou školu a především hudební konservatoře musí zasáhnouti reforma. Zpěvu sborovému všude musí býti věnována péče a jeden ústav musí cvičence podávati druhému. Také výchova sbormistrů musí býti všestrannější: žádejme po sbormistrovi odborné vzdělání klavírní, komposiční, dirigentské a hlavně pěvecké. Nechať každý absolvent konservatoře koná jeden rok pomocnou praxi v některém větším zpěváckém spolku. Při každém pěveckém spolku budiž zřízena škola pěvecká o dvou ročnících pro začátečníky a pokročilejší. Reforma spolků samých ať se provede přísným výběrem členů, každý člen ať složí přísnou zkoušku o své vyspělosti hudební a pěvecké a ovšem i o patřičném fondu hlasovém. Kromě toho vymoci čestné prohlášení na každém členu, že chce povinnosti ve sboru náležitě plniti."

Věříme, že taková reforma by mnoho znamenala. Ale kde jsou ti lidé, kteří by se takto dali reformovat!? Dosud naše publikum pro takovou disciplinu nedorostlo!

*

Ve spisech České Akademie vydány některé zajímavé rozpravy a díla: tak Josef Hanuš v „Rozpravách" vydal monografii životopisnou „Mikuláš Adaukt Voigt", jedna z rázovitých a charakteristických postav našeho probuzení, jenž rodem sice Němec, ale přece pro znovuzrození národa českého znamenitě přispěl pracemi svými. — Fr. Št. Kott, známý lexikograf český, vydal Doplněk Bartošova Dialektického slovníku moravského. Zajímavo je, jak praví sám, že dospěl k jeho sestavení a vydání. V nových Vyhlídalových spiscích lidovědných, v Kašíkově „nářečí ze střední Bečvy" a ve feuilletonech hanáckých v „Našinci" přišel na nová slova, v Bartošově sbírce nezařazená. Ač sám nejsa rodilý Moravan a neobíraje se zvláště studiem moravských nářečí, tu ze zájmu lexikografického přistoupil k práci a začal z nových těchto pramenů skládati své „dodatky". Nové věci zasýlány mu ještě od známých jeho sběratelů moravských, nové výrazy z pomezí česko-moravského i sám už měl sebrány a ve svých slovníkových pracích zahrnuty a tak jako náhodou vyrostl nový slovník dialektů moravských, jenž svým vzniknutím právě naznačuje, že není ještě poslední, že bude možno paběrkovat a sbírat ještě dále.

*

„Klub za Starou Prahu" obžaloval ve svém „Věstníku" pražskou obec a její museum z nevšímavosti k darům a odkazům uměleckým, jakou opravdu těžko omluviti, ba i jen si vysvětliti. Nešťastně r. 1908 na květinovém korsu skončivší sl. Slavínská odkázala celou svou pozůstalost rodinnou pražskému museu. Byly v ní cenné archivalní věci z uměleckých kruhů a umělecké předměty nastřádané trojí generací měšťanské rodiny pražské. Mezi obrazy nalezal se Manes a Chitussi s pěknými a cennými exemplary. Ale pozůstalost ležela rozházena v otevřené síni, a správa musea ji určila rozprodat. Na zakročení „Klubu" dražba zastavena, a „České Moderní

Galerii" dáno právo výběru. Ale ta také vybrala jen něco, ani všecky Manesovy a Chitussiho věci nevzala, že staré věci nezařazuje! Museum pražské jen na zakročení a po interpellaci v městské radě něco si vybralo — ostatek přece jen dražbou rozprodán na „uhražení výloh" s pozůstalostí spojených!

*

V třetím svazku „Časopise Matice Moravské" rozebírá a svádí professor Pavel Váša dosavadní výsledky boje literárního o Jungmanna, pokud totiž byl spolupůvodcem „Počátků českého básnictví a obzvláště prosodie" 1818 vydaných. Prosodii za svou prohlásili Šafaříka Palacký, ale poukazovali ještě na jiné spolupracovníky. Veřejné mínění tehdy označovalo Jungmanna jakožto inspiratora. Poněvadž však spis byl útočný a osobní, vrhalo to špatné světlo na Jungmanna, a jeho ctitelé chtějí smýti s něho tuto skvrnu. Kriticky dovodil účast Jungmannovu prof. Král, po něm ji přijímá celá řada literárních kritikův a historikův. Opřeli se domněnce té lidé neodborníci, nejnověji a nejostřeji Dr. Chalupný. Autor rozbírá názory obou stran, vyvažuje důvody obojí a přidává se na konec ke straně Královĕ, rozplašuje obavu protivné strany o úhaně a skvrně na Jungmannovi. Autorství „Počátků" podle něho nic neubírá ze zásluh a velikosti Jungmannovy.

*

O „knězi čistoty", jak nazvala Laura Marholmová letos zemřelého Björnsona, rozvinula se celá vzpomínková literatura po smrti jeho, zvláště o této stránce jeho působení. Björnson (otec jeho byl pastorem) svým plamenným řečnickým talentem obrodil svou zemi, umravnil mužský a povznesl ženský svět. Vážnost a politický vliv, jemuž se ženy v Norsku těší, založeny na jeho působnosti. Za tytéž názory bojoval všude, a zvláště v literarních kroužcích pařížských našel rozhodné protivníky. Avšak nedal se zviklati, ani vědeckými theoriemi lékaře a spisovatele Dra Maxa Nordau ne, jehož uvedl jako protivníka názorů svých v dramatě „Rukavička" (Dr. Nordan) a jehož názory vědecké vzal si i za podklad dramatu „Nad sílu". Tak aspoň Nordau sám přiznává. Björnson však získal v tomto směru málo napodobitelů. Literáti všech zemí snaží se spíše vyniknouti opačným stanoviskem! A často i vynikají a doznávají ohromného věhlasu právě pro své nerigoristické stanovisko sexuelní. Je to s lidstvem tedy přece ještě dobře, že i sexuelní rigoristé a apoštolé absolutní čistoty jsou oslavováni a tak vysoko národem i celým světem postaveni, jak vysoko stál Björnson. Není třeba zakládati svou velikost — na kalu a blátě.

*

Ruské úřady sáhly konečně na vřed, jenž byl ve veřejném a národním životě ruském nejbolestnější a nejnevšímanější, na literarní pornografii a tiskové kuplířství. Vlády ruské hájíce autoritu státu a církve, nedovolují v ohledu politickém mnoho, dovolovaly v ohledu sexualním skoro všecko. Jakoby schválně odváděly pozornost národa a intelligence touto stranou.

Konečně věci dospěly tak daleko, že třeba pomýšlet na obrat. A tak vyšlo nařízení ministerstva vnitra ku všem gubernatorům a hejtmanům měst, jako představeným policie, aby bděli nad tiskem a dbali na jeho čistotu mravní. Všecky „gazety a žurnály" budou přísně v inserátech svých censurovány, a nepřipustí se 1. ohlášení knih s poukazem na jich kluzký obsah, dráždivost, sensační odhalení, s poznámkou, že je to jen pro dospělé, jen pro muže a pod. 2. ohlašování preservativů. 3. ohlašování prostředků k znovunabytí mužské síly. 4. ohlašování přátelských styků, dopisování, svazků nezákonných. Různá jiná oznámení (kožní a pohlavní nemoci, diskretní útulky pro šestinedělí, babická pomoc a pod.) mají býti co nejpřesněji stylisována, a policie má vésti dozor, nevězí-li za nimi nic jiného. Nabídnutí k sňatku nesmějí obsahovat popis osoby, žádné lákání, podobně nabídky a hledání modelek musí býti tak stylisováno, aby nebudilo podezření. Takováto censura zatím na inseráty se vztahující a zabraňující skrytému kuplířství, má očistiti ruský život od nemravných praktik. V novinářství a žurnalismu a životě obchodním tak prolezlém židovským živlem a židovskými zvyky, není divu, že musilo dojíti k tomuto zasáhnutí. Sám literární obsah zatím novým nařízením nedotčen. Ale censura i tu má po ruce trestní zákon a může se naň spolehnouti. V poslední době také se stalo, že literarní díla i v tomto ohledu přísněji censurována. Takový pornografický škvár, jaký se tisknouti smí ve Švycarsku, Francii, Belgii, Německu, Italii, Uhrách, přece jen v Rusku censurou není propouštěn.

Nařízení ruské u nás by mělo také práce dosti. Inserátová nemravnost šíří se čím dál více. Listy zrovna odmítají z obchodních ohledův odpovědnost za inseráty své a přijmou vše. A také ani český tisk už nezůstává v tom ohledu za tiskem jiných národů. Škoda, že ani takový representativní list jako „Národní Listy" nedovede se vyhnout inserátům, které spadají pod tuto novou ruskou censuru policejní.

Rozruch způsobila v Rusku i za hranicemi resoluce kazaňského sjezdu missionářského, jíž se vyzývá k účinné práci proti literárním šiřitelům bludů náboženských, jako jsou L. Andreev, B Protopopov, V. Rozanov, D. Merežkovskij a jejich stoupenci. Požádán sv. synod, aby na takovéto pravoslavné lidi, kteří jimi jsou jen podle jména, působil církevními prostředky, aby zhoubnou svou činnost proticírkevní zastavili. Sjezd odmítl sice návrh menšiny, aby byli z církve vyloučeni, ale jeho výzva k synodu konečně vede k témuž. Synod nemá účinnějšího prostředku po ruce nad hrozbu exkommunikací. Sjezd usnesl se proti těmto literárním filosofům náboženským postaviti obrannou práci literární a při sv. synodě zříditi dozorčí literární radu! Zmínění literáti jsou však spolu i velicí umělci. Ve sferách missionářů ruských sotva bude člověk, jenž by se vyrovnal jim uměleckou zdatností a hloubkou myšlenkovou a ta protipůsobnost tiskem bude tedy vypadat uboze, nepovede-li ji skupina nadaných umělců a filosofů — ale ruští missionáři? Taková tendenční literatura „panáčků" má všude stejný osud. Čtou ji jen ti, kdo toho zcela nepotřebují, ostatní svět si jí nevšímá jako inferiorní.

*

Za grunvaldských slavností polských zmiňována opět velmi často národní píseň polská, s níž bojovníci polští do boje táhli: „Bogurodzica, dziewica“. V poznaňském „Miesięczniku Kościelném“ (v prázdninovém svazku) X. Wacław Gieburowski shrnuje výsledky dosavadního bádání o tomto lidovém hymnu polském a spolu podává své ocenění původu i povahy jeho a nový jeho přepis z nejstaršího textu, odchylný od přepisu nejlepšího vykladatele A. Chybinského. Dr. Brückner klade vznik písně do kláštera klarisek ve St. Sandci (1280), národní tradice ji připisuje sv. Vojtěchovi; Dr. Heck praví, že na této tradici tolik jest pravdou, že píseň povstala ve Hnězdně, kde tělo sv. Vojtěcha odpočívalo, nebo že tam aspoň byla zredigována a promulgována. Poliński připisuje složení písně latinské Albertu Velkému, biskupovi mohučskému, který v polovici 13. století dlel v Krakově a v Čechách. Brückner odmítá vliv český, jiní ho připouštějí. Bobowski myslil, že píseň polská jest překladem německé, jakou zpívali prý Němci na Moravském poli 1278 („Sant Marei Muoter, unde Maid“). A biskup basilejský ji první zanotoval, jak praví jistá stará píseň německá. Češi pak zpívali při tom „Hospodine, pomiluj ny“ (die Pehaim riefen auch so: „Gospodine pomiloido“!). Gieburowski přidává se k Chybinskému, že píseň jest národní domácí písní polskou: podle formy své není to píseň, ani tropus, ani hymnus, ani sekvence nebo litanie, ale tak zv. lais. Jako taková jest lyrickou písní půl učenou, půl lidovou. Forma lais známa ze severní Francie z hudby a poesie kostelní. Píseň pravděpodobně povstala v první polovici 14. století. Známí tehdejší polští básníci Jan z Witova, Jan Kampa Łodzia skladateli nejsou. Nápěv spojuje lidové prvky s gregorianským chorálem, který do Polska a Čech přešel ve 14. století. Chybinski přepisuje starý nápěv ve čtvrtkových notách, ovšem bez taktu, Gieburowski podle benediktinské Solesmenské školy ve čtvrtkách jen konce veršů klade, ostatní podává osminkami.

Slovinskou národní píseň rozbírá v „Času“ lublaňském professor D. Beranič a dochází k závěrku, že slovinská píseň má sice celou povahu slovanské skladby tónové, ale nápěvy její jsou chudší než u jiných slovanských národů. Na východní hranici slovinské zachovaly se písně ještě nejbohatší nápěvem; tu Slovinci shodují se s Charvaty. Písně slovinské už jsou zcela přizpůsobené ke sborovému zpěvu, proto melodie sama o sobě nevyniká, nýbrž teprve v harmonii. Třebas slovinská píseň měla už na sobě mnoho znaků cizího vlivu italského a německého, přece jen docela se neodcizila. Vliv je zřetelnější na západě, ve styku s cizími národy, a slábne postupem na východ.

Sofijský sjezd slovanský, jako novoslovanský druhý, ač odbyl se bez officielní účasti Poláků a bez účasti Mladorusínů, přece pokusil se podobně jako pražský roku 1908 vytýčiti hlavní styčné body kulturní práce všem Slovanům společné a jako společné i možné a žádoucí. Nových momentů ku pražskému sjezdu nepřidáno. Snahy a cíle i prostředky k nim zůstaly stejny, jako tam už byly stanoveny. Příští sjezd spolu s výstavou umělecko-hospodářskou a všeslovanskou

položen opět do Prahy, nejjistějšího útočiště nejen všech plánů novoslovanských, ale i samých vůdců toho hnutí.

*

Poloúřední „Ježegodnik“ (Každoročník) uvádí statistická data obyvatelstva v Rusku k 1. lednu 1909. V celé ruské říši včetně s Finskem, Kavkazem a Sibiří bylo okrouhle 160,096 000 obyvatelů, což od posledního sčítání roku 1897 jeví přírůstek 33,190.000 duší, t. j. celých 26%. Dle národnosti bylo mezi nimi 106·6 mil. Velkorusů, Malorusův a Bělorusů, 16 milionů různých Asiatů (Turkmenů, Tatarův a j.), 11 mil. Poláků, 6½ mil. Finův a různých sibiřských plemen, 6½ mil. židů, 3½ mil. Litvinů, 3 mil. Germanů (Němců, Švedů), Kuronův, Estonců, Livonů), 2½ mil. Kastvelů (Gruzinův, Imeretinů, Minghelů, Svanetů), 2 mil Armenů, různých jiných nárůdků do 2½ mil. Měst bylo v Rusku 1082, z nichž 886 osvětlováno elektřinou, 74 plynem; tramvaj mělo 35, kanalisaci pouze 38 měst. Co do statistiky chrámův a duchovenstva katolického jest v Rusku 12 diecesí, z nichž arcidiecese varšavská čítá 1,820.000 duší, 337 kostelův a 570 kněží, diecese lublinská 1,600.000 duší, 412 kostelův a 433 kněží, diecese vilenská 1,415.000 duší, 500 kostelův a 478 kněží, arcidiecese mohylevská 1.023 000 duší, 245 kostelův a 399 kněží; nejmenší jest diecese tyraspolská s biskupským sídlem v Saratově (biskup J Kessler), mající kolem 350.000 duší, 130 kostelův a 176 kněži. Úhrnem v celé ruské říši jest 13,100.782 katolíků, 4568 kostelův a kaplí a 4990 kněží s 1 metropolitou (v Petrohradě), 1 arcibiskupem (ve Varšavě) a se 14 biskupi. Vilenskou diecesi po odstranění biskupa Edvarda Roopa ruskou vládou spravuje zatímně apoštolský protonář prelát K. Michalkiewicz.

*

Americký miliardář Carnegie daroval, jako všem jiným evropským hlavním museím, také petrohradské akademii věd kostru diplodoka, obrovského dopotopního ještěra. Kostra přivezena v 30 velikánských bednách, má 12 sáhů délky, kolem dvou sáhů výšky a zaujímá největší síň akademie.

*

V Moskvě bude zřízeno museum pěkných umění pod názvem musea císaře Alexandra III. Bude sestávati ze tří oddílu, z nichž v prvním, východním, budou zastoupeny Egypt, Babylon, Assyrie a staré Persko, v druhém, klassickém, Řecko a Řím, třetí pak bude obsahovati památky z různých věků křesťanstva.

*

Z nejnovějších vynálezů v dopravě železniční a telefonii sluší připomenouti zařízení, které umožňuje rozhovor z jedoucího vlaku se stanicemi telefonickými na nádražích a prostřednictvím těchto i s ostatními sítěmi telefonickými. Soustava, jejímž vynálezcem jest mladý americký inženýr Lacroix, byla vyzkoušena na trati mezi Newarkem a New-Jerseyem. „Telephone-Engineer“ (sv. 3) popisuje celé zařízení asi takto: „Po pravé straně koleje železniční spočívá na malých oporách ocelová kolejnice, která jest v určitých vzdálenostech spojena s telefonickým

vedením napnutým podle trati. Po této kolejnici smykají se za jízdy vlakem kovové kartáče a spojují telefonický přístroj na lokomotivě s vedením telefonickým, tak že strojník může každé chvíle hovořiti se stanicí nejbližší. Při pokusech bylo docíleno dobrého dorozumění jak do stanic na zemi tak i do stanic na jedoucích vlacích zařízených k přijímání telefonických zpráv tímto způsobem. Otřesy a rachotem vlaku způsobeny byly sice v aparátech rušivé šramoty, které však dorozumění nebyly nikterak na ujmu. Zařízení toto není ovšem určeno výhradně jen pro telefonii. Zpravidla bývá telefonní aparát vypnut a pak lze použíti celého zařízení k samočinně působícímu zastavení a chránění vlaku. Za tím účelem přimontováno jest na lokomotivě malé dynamo, v jehož okruhu proudovém zapnuta je signální lampa elektrická, která za jízdy po volné trati jasně svítí; za ní zapnuto je relais, s kterým spojena jest vacuumová brzda a parní píšťala. Měď tohoto relais jest pod proudem 10 volt, který přivádí se jedoucímu vlaku prostřednictvím třetí kolejnice od baterie ve stanici nádražní. Tato kolejnice jest v určitých vzdálenostech rozdělena a může býti z kterékoli stanice zbavena proudu. Tím lze přerušiti i proud v relais, lampa zhasne a relais zapne brzdu a uvede v činnost signální píšťalu. Jednoduchým přesmykem může se potom strojvůdce zapnouti svým telefonickým přístrojem na zmíněnou již kolejnici, aby dohodnul se s úředníkem ve stanici o příčině zastavení vlaku.“ Zařízení toto funguje prý bezvadně, bylo za jízdy několikrát vyzkoušeno, vlak jím byl zastaven dle libosti staničního úředníka, aniž by byl býval strojvůdce při tom činným.

*

Doprava telegramů ze stanic pro bezdrátovou telegrafii děje se ve Francii od 15. května již dle předpisův obsažených v mezinárodní úmluvě pro jiskrovou telegrafii a dle doplňků, které před nedávnem Francie akceptovala. Pobřežní stanice, které jsou přístupny všeobecnému použití po celý den, nalezají se v Boulogne sur Mer, Dunkerque, Fort-de l'Eau (Alžír), Quessant, Porquerolles a v S. Maries de la Mer (Marseille). Pro dorozumívání se s loděmi, a to jen za dne od 7 hodin ráno do 10 hodin večer slouží stanice Ajaccio, Brest-Kerlaer, Cherbourg, Lorient a Rochefort; stanice v Bizerte, Brest-Arsenal, Dieppe, Oran, Port-Vendres, Toulon-Ecole a v Toulon-Mourillon jsou určeny ku zvláštním účelům přes to, že uvedeny jsou v mezinárodním seznamu. Všecky stanice opatřeny jsou přístroji téže soustavy francouzské; okruh působení měří 200—700 *km* u stanic přístupných veřejnosti a toliko pro denní službu, kdežto u oněch pro frekvenci noční lze korrespondodovati do dálky až 2000 *km*.

*

Zemřeli: 20. června Justin Felix Geisler, polský historik a filolog, napsal dvousvazkové „Dějiny Čech“ („Zarys dziejów czeskich“) v letech 1888—1893. Čechům věnoval mnoho svých prací jazykozpytných i historických. — 24. června Joann Leontjevič Janyšev, protopresbyter, bývalý rektor petrohradské duchovní akademie (1866 až 1869), učitel náboženství carevny matky (1866) a od r. 1883 carský

dvorní kaplan. Od r. 1870 propagator starokatolictví a jeho stoupenec mezi pravoslavnými. Roku 1870 súčastnil se ustavujícího sjezdu starokatolické církve v Bonnu. Jako učenec měl obor mravoučný a uvedl ruskou mravouku na nové moderní cesty. (Narozen 26. dubna 1826.) — 30. června Ivan rytíř Trnski, nestor charvatských básníků (*1818) druh Gaja, Vraza, Mažuraniéa, pobočník Jelačićův. Do posledních dnů ještě, 91letý, uveřejňoval své satirické drobotiny. — 30. června Kazimír Kaszewski, nestor polské literarní kritiky (*1825), mnoho překládal z němčiny a frančiny, vydal samostatně několik histor. liter. studií. — 7. července Anton Popiel, sochař polský (*1865), tvůrce mnoha soch a pomníků z měst Krakova a Lvova, tvůrce pomníku Kościuszkova ve Washingtoně.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Nevyřízené hospodářské a finanční předlohy zdá se, že tíží svědomí jak německých stran, tak vlády. Jak poslanci němečtí, tak vládní listy i po odročení sněmovny nepřestávají je přetřásat a nové návrhy přinášet. Jako nový návrh vážně míněný dlužno vytknouti monopol kávový. To vládě předložil už dříve ve vídeňském týdenníku kons. „Freistatt" bývalý úředník konsulátu brasilského, neboť tak zvaná valorisace kávy, zavedená vládou brasilskou, zrovna k tomu vybízela. Káva jest totiž jedním z těch druhů zboží, které teprv obchodem nabývají ceny. Prostředníků kávu vyceňujících je tolik, že jejich odstranění znamená velmi značnou úsporu a srážku s ceny. Kdyby stát zavedl monopol, přirozeně že by mohl domácí, evropské i brasilské prostředníky pominouti a přímo z plantáží objednávati. Takový monopol by přinesl státu i při dnešních cenách veliký zisk. Monopolovým úmyslům vždy se protiví nejvíce — obchodníci. Každý monopol jich se nejvíce týká. Protestují-li už při pláně sirkového monopolu, při pláně petrolejového quasi-monopolu kartelového, budou tím více protestovat proti monopolu kávovému.

Moderní život ve svém vývoji nejvíce dotírá na tento stav, ač přes to právě obchod je to, který zaznamenává v moderní společnosti největší a nejvydatnější rozvoj. Družstva a všeliká svépomoc, přímý styk výrobce s konsumentem, dobře sorganisované dopravní spojení, obchodní vyspívání a osamostatňování výrobců všeho druhu, a konečně i vývoj státu a jeho hospodářství, to vše zatlačuje obchod, ale přece i tak zbývá proň tak ohromné pole nových snah a možností, že zdá se, jakoby mu nic nebylo ubráno.

Pro monopol kávový nutno však míti povolení a souhlas vlády uherské. A Uhry, ač samy ve finanční tísni, o tento monopol zrovna státi nebudou. Byl by pro Uhry dosti nevýnosný. Pouhé zvýšení cla

na kávu bylo by zase škodlivo naší polovici říšské. Cla plynou nedílně na společné výdaje, zvýšením cla kávového zvýšil by tedy stát úhradu společných výdajů, a tím nepřímo ovšem i zlepšil stav rakouské pokladny. Ale ježto naše polovice asi 80% súčastněna je na placení cel, znamenalo by to tento 80% příspěvek náš ještě zvyšovat — na prospěch Uher.

*

Dosavadní výnos daňový v prvním pololetí vynesl u daní přímých 151·3 mil. korun, o 2·2 mil. více než vloni. Na daně přímé ostatně stát se příliš nespoléhá, vzrůst jejich je také pozvolný. Chybou jest, že výnos z daní z výroby plynoucích se zmenšil o 1·2 mil. kor. Je to známka neutěšených poměrů ve výrobě, ale více v lonském než v letošním roku. Daně výnosové nutno totiž účtovat na vrub minulého roku.

*

O českých osadnících na Volyňsku přinesl „Hlas Národa" zprávu, že vláda ruská, totiž místní činovnictvo, se proti nim obrací nepřátelsky stejně jako proti Němcům, ba ještě hůře. Zákon, že osadníci do r. 1895 nepřijavší státní občanství ruské, nemohou nabývati pozemkového majetku na Rusi, začaly úřady letos přísně provádět. Dřívější leta zákona toho nedbáno a osadníci neakklimatisovaní beze všeho půdy nabývali a notářsky si ji dávali připisovat. Nyní vláda postrašena silným vzrůstem majetku pozemkového v rukou cizinců na jižní Rusi, obrátila pozornost úřadů na starý zákon. A nyní koupě dříve uzavřené mařeny, usedlíci ze statků sháněni, vypovídáni a to mnohdy tak náhle a rychle, že zdálo se to jako schvalné pronásledování. — Bylo by to ovšem zvláštní, kdyby výnos ruské vlády, jejž naše listy vítaly jako konečné procitnutí ruského ducha a na obranu proti německému živlu, nejdříve na sobě pocítili ruští Čechové! Krakovský „Świat Słowiański" poukazuje na to, že české listy o této slovanské vzájemnosti mlčí jako zařezány! — Nepřízeň k českým osadníkům na Rusi byla nám známa už dávno a často o ní mluvíváno. Byla to závist oproti cizincům, kterým se příliš dobře vede, kdežto domácí upadají. A tito cizinci nesplynuli a nesplývají nijak se živlem domácím, ale žijí odloučeně od něho, nad ním povýšeni — i Češi, třebas se většinou byli popravoslavili. Kdyby u nás v našich krajích žily někde osady slovanských kolonistů v podobných poměrech — bylo by asi chování naše stejné! Vždyť agrárníkům ani nenapadne ze slovanské vzájemnosti blahořečiti dovozu z Haliče, z Charvatska a z Bosny, a kdyby mohli na hranicích těch zemí postavili by hráz, jmenovitě proti dobytku jejich. A se Srbskem smlouva obchodní se stále rozbíjela teď jen pro odpor agrárních stran, a naše české tak šly s německými a maďarskými v sevřeném šiku, jakoby se nejednalo ani o stát slovanský, který k nám Čechům pohlíží s láskou a pýchou nad naším pokrokem a kde může nám se zavazuje. Smlouva nyní právě domluvená se Srbskem, nedává mu ani tolik co mělo dříve před r. 1906, ani co mělo zatímní smlouvou z r. 1908 zaručeno, nedává mu, kolik dáno Rumunsku. To vše z ohledu na agrární zájmy! Slib v roce

1909 daný zahraničním ministerstvem, že se Rakousko Srbsku hospodářsky odvděčí, zůstává nesplněn.

Slovanská vzájemnost je jak vidět pěkná věc, ale pro literární idealisty a pro slavnostní příležitosti; prakse a život se k ní chová stejně jako ku každé jiné vzájemnosti: „Z ručky do ručky“.

*

Na mezinárodním lékařském sjezdě v Londýně přijata byla resoluce proti trestu smrti. Přívrženci jeho v „Medico-Legal Society“ však ústy Dr. J. Scotta prohlásili se pro něj, jakožto nezbytný prostředek kárný a odpomocný. Poukazováno na Italii a Francii, kdež od doby, co trest smrti byl odstraněn, sprosté zločiny se příliš rozmnožily.

*

O známé zásadě „účel světí prostředky“ zmiňuje se Dr. Max Marcuse v „Sexual-Probleme“ právě, že vytýkání Jesuitům této zásady jako nemravné jest neupřímností a bezmyšlenkovostí. Ale tutéž neupřímnost Dr. Marcuse vidí i na obrancích jejich. Pravdou prý jest, že vesměs v myšlení a jednání, svou praxí, svou vědeckou ethikou všude tuto větu uskutečňujeme, ba že na ní založena je celá naše kultura. Poměr prostředku a cíle musí býti při uplatňování této zásady přiměřen ethickým hlediskům. Oprávněnost „nemravného“ prostředku „mravným“ účelem předpokládá harmonický poměr obou. Čím nemravnější prostředek, tím mravnější musí býti účel. Oceňování těchto mravních hodnot musí býti ovšem přenecháno všeobecným mravním představám, ale kolísá s těmito zároveň. Obyčejná politika státní, strannictví kazí charakter a vede k demoralisaci účelů. Jen tehdy ona zásada jest nenáviděni hodnou, když ten, kdo jí užívá, má špatné, nedosti dobré účely, jest demoralisován, kdo vlastně nechce dobré! Jako jsou účely, které posvěcují prostředky, tak jsou také účely, které znesvěcují prostředky. Ona zásada jest relativně mravní, tato však jest absolutně nemravná. Ba všeobecně platí za vrchol nemravnosti: dobrého, čestného a svatého zneužívati ke špatným účelům!

*

V Bavorsku zřízen předloni při zemské vládě živnostenský zdravotní úřad, jemuž v čelo postaven lékař. Úřadu tomu svěřen dohled nad zdravotními poměry a vlivy v továrnách a v živnostech. Úřad podává tak jako živnostenští inspektoři své roční zprávy o stavu, jejž shledal. Za loňský rok 1909 vyšla nyní první zpráva. Zpráva založena na vlastní kontrole a na referátech lékařů továrních a nemocenských. Praví mezi jiným: „Často si lékaři i zaměstnavatelé stěžují na nerozumnou výživu a alkoholismus u dělníků. Z části jest nedojídání následkem nedostatečné mzdy, nezřídka však mzda by stačila, ale nedělní a sváteční výlohy na zábavy a parádu, jakož i náklad na nápoje ztravují ze mzdy tolik, že pak na potřebách nezbytných se škrtí po celý týden. Zde zmůže něco pouze škola, lékaři, tisk, stálé poučování a odbory dělnické; kursy pro vedení domácnosti, pro dělnice třeba též podporovati. Hojná příležitost všude k používání nápojů neopojných (limonády, mléka, kávy, čaje), po případě i podávání jich

zdarma může velmi mnoho zabrániti alkoholismu. Zjištěno, že zejména při práci u ohně a v žáru alkoholikové jeví se nejslabší, nejhůře vyblíží a nejvíce k nemocem jsou náchylni. Lékaři nemocenští všeobecně sdělují, že v krajích, kde zuří alkoholismus, dělníci špatněji pracují, výrobnost a výdělečnost jejich se zmenšuje, potomstvo slábne a degeneruje se, nemocnost členstva se sesiluje a zvláště tuberkulosa řádí víc než kde jinde; alkoholismus ji totiž podporuje víc než nejhorší pracovní a živnostenské vlivy pospolu vzaty."

*

Soustavné bádání a šetření socialní má v Německu čím dál více orgánů k disposici. V Lipsku zřízena „Ústředna pro osobní dějiny a rodinné bádání", jež vede záznamy hlavně genealogické o jednotlivcích i celých rodinách. Společnost pro „hygienu rassy" vede šetření o původu, o zpřízněnosti rodin a celých krajů hlavně s biologického hlediska. Vloni na sjezdu lékařů a přírodozpytců navrhl Dr. Rubner založení ústředny v Berlíně pro stálou kontrolu výživy lidové. Úřady zdravotní a statistické sbírají opět jiná data. Při vší té hojnosti šetření a údajů, přece však to všecko nestačí, praví mnich. Dr. M. Gruber, a bude potřebí zaříditi sběrny materiálu po venkově i městech ve všech stavech a třídách, abychom došli pevných poznatků o tom, jak se národ uchovává ve zdraví a síle, jak a kdy degeneruje, aby tudíž možno bylo zavčas zakročiti a příčiny degenerace odstraniti.

*

Postátňovací akci nepřeje se ani v Italii, neboť sestátnění telefonu uvítal tisk italský nepříliš lichotivě. „Riforma" píše: „Stát udělal s koupí telefonu velmi špatný obchod, protože cena kupní je téměř dvojnásobná ceny skutečné. Dobře při tom pochodila jen banka obchodní, která je vlastnicí všech téměř podílů různých, státem zakoupených společností. Také úřednictvo bude ve výhodě, protože odměnou za pomoc při akci postátňovací dána mu budou vysoká a výnosná místa. Přes to, že bilance provozu telefonického byla passivní již od začátku, byl falešným výpočtem oznamován čistý zisk. Nesmírnou škodou celého podniku jest zřízení generalního ředitelství telefonu — — prvního v celém kulturním světě — kdežto telegraf a pošta zůstávají i nadále v jedné správě. Zřízení tohoto ředitelství sloužilo toliko k rychlému umístění a povýšení několika úředníků. Počet všeho úřednictva se téměř sečtyrnásobil, ministři, senatoři a poslanci budou nyní míti více příležitosti, aby prokázali svým voličům laskavost. Sestátněním telefonu uvaleno bylo na celou zemi těžké jho; moderní dopravní prostředek — telefon — ocitá se následkem této akce před krisí, která vývoj jeho značnou měrou spozdí a poškodí."

*

Dle „The Worlds Work" měl Nový York před 30 lety toliko 252 telefonických stanic — nyní obsahuje seznam telefonních účastníků 800 stránek hustě jmény potisknutých. Před 30 lety byla tu pouze jediná centrála, nyní má New-York 85 telefonických ústředen a v nich zaměstnáno je na 5000 úřednic. Již jediná budova „Hudson

Terminal Building" má více telefonických připojení než celé Řecko a Bulharsko dohromady. Celý tento komplex přístrojů, přeřaďovačů, kabelů, elektrických strojů a batterií nikdy neodpočívá; nejtišeji je v centrálách mezi 3—4 hodinou ranní; té doby spojí se za jednu minutu snad jen asi 10 hovořících. Mezi 5.—6. hod. ranní mluví již 2000 Newyorčanů, za půl hodiny již 4000 žádá spojení, mezi 7. a 8. hodinou ruší již 25.000 lidí druhých 25.000, o 11. hodině zvýší se tato číslice na 150.000 a vzrůstá až do 180.000 mezi 11. a 12. hod. dopolední, kdy jako v každé ústředně i tady je korrespondence nejživější. *H.*

Školství.

Česká „Ústřední Matice Školská" slaví letos 30letí svého trvání. Slovinská „Družba sv. Cirila in Metoda" slaví 25letí založení svého. Na valné hromadě české Ú. M. Šk. v Praze vypočítány všecky dnešní potřeby menšinového školství českého. Bylo by třeba, kdyby všem bylo vyhověno, ihned 18 mil. korun na stavbu a zařízení potřebných škol a 7 milionů kor. ročně na jejich udržování. Navrhli-li socialisté němečtí ročně 3 mil. korun pro všechno menšinové školství v Rakousku, tedy je jak patrno bohatě neobmyslili. Nová příležitost sbírek matičních použita o pouti svatoprokopské na Sázavě: Sčítání hostí. Vyneslo to 55½ koruny. Čítalo-li se po halíři tedy 5550 hostí. Takovéto sčítání snad by si dali líbit i jinde Příležitostí čítat národ by teď v létě bylo hojně. Vědělo by se pak v zimě přibližně, kolik asi lidí v létě se bavilo a utrácelo — a jak málo z toho na Ú. M. Š. odpadlo.

Proti výnosu minist. veřejných prací, aby v budoucím roce připuštěny byly i dívky na průmyslové školy, ohradili se brněnští čeští i němečtí technici stavitelští na zvláštní schůzi. Ale výnos tím nepadl a neodvolán.

Píše se nám, že výnos o náboženských hodinách na obchodních školách dvouletých platí pouze pro přípravky, nikoliv pro odbornou školu samu. Odborné školství zůstává tedy i nadále důsledně bez vyučování náboženského.

Podle přání ministerstva vyučování konali ředitelé středních škol letos porady o dosavadních výsledcích maturitních zkoušek podle nové soustavy. Reforma matury zavedena před třemi lety. Vloni matura slavila 60 let trvání svého. Na konferenci ředitelů dolnorakouských bolévali nad tím, že dnešní matura vlastně už je k nepoznání. Žádali opětné zostření její a návrat aspoň k tomu stavu jaký byl přede dvěma lety. Ježto však návrat ke starému sotva bude možný, navrhla konference aspoň některé změny, mezi jiným i tu, aby maturanti dostávali opět známky z jednotlivých předmětů a ne pouze prosté konstatování, že

žák prošel. Reparát ať se dává jen u předmětů, jež se učí nazpamět, anebo při dobré písemné a špatné ústní. Objeví-li se podvod při písemné, ať je žák zcela reprobován. Po špatné písemní ať se zkouška ihned zastaví. — Také referent reálek zastával stanovisko, že matura zůstati musí a musí býti přitužena. Stát, země, obce, dávají abiturientům tolik míst k disposici, že musí po nich žádati aspoň průkaz zralosti a vážné práce. Referáty přijaty na vědomí, debattováno proti nim i pro ně, a pravděpodobně zůstane už při reformované matuře, i když se sem tam proti ní ozvou.

Ježto školy pro hochy jsou skoro všecky pokrokové, činí se pokrokové vrstvy, aby také ženskou mládež odvedly úplně od škol zpátečnických. Dívky své vzdělání přes obecnou školu přece jen velmi zhusta doplňují ve školách a v ústavech klášterních. Čím více však bude laických škol, tím větší bude odliv od klášterních škol do škol laických. Toť přirozeno. Často jsme poukazovali na Poláky, jak v nich nové a různé školy pod různým vedením značí obyčejně i různé metody vychovávací. U nás dosud vždy různost byla pouze politická, vztahovala se jen na více méně náboženské přibarvení, po případě odbarvení. Konečně se pokrokoví zmohli i na nový system. Olomucký „spolek pro pokrokové dívčí paedagogium“ otevírá novou moderní školu v Přerově. Už hned jedno nemoderní! Začíná s dívkami, kdežto každý dobrý vychovatel svou novou methodu zkusí přece nejdřív na hoších. Ale poměry samy u nás vnucují dívky na pokusné pole. Hoši nemohou chodit na pokusný ústav, protože všichni studují k vůli úřadu a chlebu svému, a ze školy takové těžko by se někam dostali. Dívky už spíše se vzdělávají jen pro sebe, jen z mody. Ty se zdařeným i s nezdařeným vzděláním zůstanou stejně doma, v rodině. Přerovská škola má také dodávati takové pouze rodinné vzdělání. Novota spočívá v nové organisaci učiva a ve veliké volnosti professora a žaček. Učivo jest rozděleno na pět skupin: filosoficko-přírodní, umělecko-kulturní, hospodářsko-politickou, jazykovou a praktických cviků. Každá žačka si vybere sama, co se jí bude zamlouvat, ale jen do plného zaměstnání 30 hodin týdně. Vyučování povede se volným rozhovorem. — Také v Praze vzniká moderní pokrokový ústav dívčí.

Vydatněji však se organisují a zakládají „úřední“ školy dívčí, gymnasia a lycea pro dívky. Letos otevře se i první dívčí realné gymnasium nového typu v Pardubicích.

*

V professorském odbou plzeňském podal nedávno Dr. F. Lukovský návrh všeobecného socialního popisu učitelstva středoškolského, aby ze sebraného materialu vynikl názorný a sytný obraz socialního postavení všeho professorstva. Často se o něm hovoří, ano samo si na své neurovnané a odstrčené postavení stěžuje, ale je to vše pouze všeobecné, vždy není dokladů pro tvrzení. Třeba tedy míti číselný příklad a statistický material pro všechny jak stížnosti tak požadavky. Rozděluje socialní tuto anketu na tyto skupiny: všeobecné údaje o počtu učitelů, stáří jejich a povaze škol; učitel ve škole (úkol a pusobnost jeho i obtíže

její) učitel v rodině, učitel ve hnutí stavovském; učitel ve veřejném životě. Navrhovatel podal jen hlavní zásady, nikoliv už přesné vypracovaný dotazník, ač mnoho rubrik vyjmenoval. Takovouto podrobnou socialní a odborovou statistiku ostatně ještě žádný stav si nezpracoval a neupravil. Učitelstvo by tedy bylo první a mohlo by i jiné stavy vésti za sebou k téže myšlence, jež by nebyla ani pro druhé stavy zbytečnou.

*

Po grunwaldských slavnostech konán v Krakově sjezd mládeže polské ze všech tří záborů. Studentstvo usneslo se opět jakož i minulá léta bojkotovati dále universitu a techniku varšavskou. Konservativní listy polské haní toto usnesení, nazývají je terrorismem haličských a poznaňských Poláků nad královstvím, terrorismem mládeže nad rodiči, poškozováním celého národa. Rozhodování takových věcí nesmí prý býti ponecháno mladé horkokrevné generaci, ale starým zkušeným lidem. Mládež však už několikátý rok tak se usnáší a provede vždy svou. Rodiče ničeho nezmohou i kdyby chtěli. Universitu a techniku varšavskou navštěvují dále jen Rusi, židé a Němci a sem tam nějaký „zrádce“. Letos vláda ruská Polákům aspoň v něčem vyšla vstříc, zřídivši polský lektorát literatury a jazyka a obsadivši jej skutečným Polákem.

*

V Haliči počala agitace pro nový typ školní. Dosud totiž nebyl nikde v Haliči onen typ nové střední školy (realné gymnasium). Letos zemská školní rada chtěla jej zavést poprvé ve Lvově. A tu v obecenstvu lvovském povstalo hned několik proudů: jedni domáhali se ne jednoho, ale dvou realných gymnasií, a to hned se třemi třídami; druzí nechtěli realných gymnasií tvrdíce, že nevyhovují haličským poměrům, že to vymyslili ve Vídni u zeleného stolu, ale Halič že potřebuje docela jinaké reformy; jiní naléhali na to, aby gymnasia i realky dnešní byly reformovány, ale žádný střední typ aby zaváděn nebyl. Na konec však přece proud pro nový typ realného gymnasia nabyl vrchu a na schůzi občanstva většina žádala dvě realná gymnasia pro Lvov. Západní Rakousko už jich má těchto nových škol na 40, a Halič prý tedy dosud zůstává hodně pozadu za ostatními zeměmi. kdyžtě teprve první ústav toho druhu dostává.

*

Po kravalu na lvovské universitě zavřen také seminář ruský, z něhož jeden alumnus při srážce zastřelen. V tisku polském se psalo, že v semináři vládne taková anarchie, že představení nevědí si rady a musí alumny rozpustit. Staroruská a mladoruská politika dělí chovance na dva tábory stále až na nůž se pronásledující. Toto sdělení popřeno od představenstva semináře. Alumni proto prostě rozpuštěni, že přednášky na universitě byly zastaveny, a do prázdnin už nebylo daleko. Alumnů ve Lvově bylo 223, z těch 77 přemyšelských, ostatních 146 bylo pro lvovské arcibiskupství. Kromě toho 22 alumnů bylo ve Vídni, Innomostí a v Římě. Tento počet alumnů prohlašují listy polské za zbytečně vysoký. Polská latinská diecese lvovská, jež je větší a početnější sjedno-

cené metropolie, má jen 126 alumnů. A sjednocených čeká ještě 23 kandidátů z let 1904 až 1909 na vysvěcení. Zdá se však, že i sjednocení už buď sami berou méně, anebo se jim už méně kandidátů hlásí. Jednotlivé ročníky totiž mají: I. 21, II. 36, III. 44, IV. pak 45 chovanců. Počet tedy značně už se tenčící.

Vojenství.

Nynější stav válečného loďstva Rakousko-Uherska. Jmenováním admirála Rudolfa hraběte Montecuccoliho velitelem válečného loďstva naší monarchie počala pro ně doba modernisování a znenáhlého sesilování.

V Italii, našem soupeři v moři jaderském, ozývají se vždy víc a více hlasy, aby italské válečné loďstvo bylo tak rozmnoženo, že by mu bylo možno strhnouti na sebe nadvládu v moři jaderském. Italie by ráda přeměnila volné jaderské moře v čistě italské, kde by Rakousko-Uhersko bylo nanejvýš trpěno. Asi v roce 1914 bude poměr operativního pancéřového bitevního loďstva tento: Rakousko-Uhersko bude míti 13 pancéřových bitevních lodí a 3 pancéřové křižníky s úhrnnou nosností 193 000 tun a Italie 10 pancéřových bitevních lodí a 4 pancéřové křižníky s úhrnnou nosností 199.000 tun. Vyrovnání námořních sil Rakousko-Uherska a Italie znamená mír se strany Italie a respektování našich zájmů tímto naším nespolehlivým spojencem, a s ohledem na naši převahu pozemní ozbrojené moci nad armádou italskou i na naši výhodnou strategickou posici na zemi proti Italii, další setrvání Italie v trojspolku. Setrvání Italie v trojspolku určuje rovnováhu válečných sil trojspolku (Rakousko-Uherska, Německa a Italie) a trojdohody (Ruska, Francie a Anglie) a klid na naší jihovýchodní hranici se strany Srbska i Černé Hory.

Naše válečné loďstvo dělí se ve tři skupiny: V operativní loďstvo, v lodi pro zvláštní účely a školní, pomocné, ubytovací a jiné lodi. — Operativní loďstvo dělí se v pancéřové bitevní lodi, křižníky, torpedoborce, torpedové čluny, podmořské čluny, monitory a patrulové čluny (tyto poslední dvě skupiny pro službu na Dunaji a do Dunaje ústících řek). Lodi pro zvláštní účely dělí se v lodi pro místní obranu, staniční lodi, jachty, dopravní lodi a tendry. — Třetí skupina dělí se v lodi dělostřelecké školy, v lodi torpedové školy a školy pro podmořské miny, lodi pro lodní plavčíky a pro různé účely v přístavech.

Síla našeho válečného loďstva má se říditi silami států hraničících s mořem Jaderským a oněch států, které by mohly ohrožovati naše obchodní zájmy ve východní polovici moře Středozemního. Tyto státy jsou Italie a Turecko, po případě ve spojení s jedním nebo s oběma z těchto států též Řecko. Kdyby snad jednou evropské mocnosti dovolily volný průjezd ruského černomořského loďstva Dardanely do moře

Středozemního, muselo by Rakousko-Uhersko upraviti seskupení a sesílení svého válečného loďstva na novém podkladě. Turecko se však sotva odhodlá, i kdyby velmoci byly srozuměny s otevřením Dardanel pro ruské válečné loďstvo, k uvolnění úžiny dardanelské a Bosporu pro válečné lodi svého odvěkého protivníka. Dokud však silná turecká pobřežní opevnění v těchto průlivech ovládají vjezd do Středozemního moře z moře Černého, a naše říše stojí v přátelském poměru k Turecku, jest zasáhnutí ruského černomořského válečného loďstva v běh událostí v moři Středozemním vyloučeno. Jen kdyby přátelé Ruska Francie a Anglie svými mocnými námořními silami volný průjezd ruského válečného loďstva úžinou dardanelskou do Středozemního moře na Turecku vynutily, potom by se strategická situace v Středozemním moři obrátila úplně v neprospěch naší říše a naše poměrně slabé válečné loďstvo muselo by se obmeziti jen na obranu vjezdu ze Středozemního moře do moře Jaderského.

Dokud však Italie trvá při trojspolku, těžko jest Francii seslabit svoji posici v západní části Středozemního moře a též anglická středozemní eskadra nemůže se daleko vzdáliti od důležité spojky Anglie s Egyptem a Východní Indií, čarou Gibraltar—Malta—Port Said. Jak Francie, tak i Anglie sotva by se mohly odhodlati sesíliti svoji středomořskou eskadru válečnými loďstvy atlantickými, poněvadž by tím seslabily svoje námořní postavení proti svému nejvážnějšímu konkurentovi, německé říši, jejíž válečné loďstvo dávno již předstihlo co do síly loďstvo Francie a ohrožuje převahu Anglie v Severním moři. Spojená loďstva Rakousko-Uherska, Italie a Turecka mohla by při srážce trojspolku s trojdohodou s čakou na úspěch čeliti námořním silám Anglie a Francie v Středozemním moři. V tom případě by mohlo též Turecko pošinouti z Damašku svůj 5. armádní sbor na dráze do Mekky ku hranicím turecko-egyptským a přerušiti po souši dopravu Suezským kanálem. Že Anglie již nemůže se spolehnouti na vojenské síly Egypta, toho jest nám dokladem protianglické hnutí v zemi faraonů a sesilování anglických posádek v dolním Egyptě. Proto by asi vyvolalo zakročení Turecka povstání v Egyptě a průplav Suezský by mohl v krátké době přejíti do moci turecko egyptské armády. Z této možné perspektivy do budoucnosti jest viděti důležitost Turecka a proto snaží se trojspolek dostati tento stát na svoji stranu V tureckých přístavech našlo by loďstvo Rakousko-Uherska a Italie oporu při operacích proti anglickým a francouzským državám v Středozemním moři a proto sleduje veřejnost Anglie i Francie s rostoucí nedůvěrou sesilování loďstev Rakousko-Uherska, Italie a Turecka. Našemu loďstvu by ve východní polovici Středozemního moře připadla vůdčí role, protože Italie by musela soustředíti svoji hlavní námořní moc při březích Sicilie a Sardinie k ochraně svého jižního a západního pobřeží proti útokům středozemních eskader Francie a Anglie.

Této důležité úloze může však naše válečné loďstvo dostáti, když bude se skládati ze silných a rychlých jednotek. Poněvadž základem válečných námořních sil jest silné pancéřové bitevní loďstvo a rychlé

pancéřové křižníky, jest nutno porovnati naše nynější nejmodernější pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévody Františka Ferdinanda" s rovnocennými anebo lepšími pancéřovými bitevními loďmi jiných velmocí. Tento typ byl vystavěn v roce 1908-10, má nosnost 14.500 tun, těžké dělostřelectvo a pozůstává ze čtyr 30·5 *cm* děl a osmi 24 *cm* děl, prostřední dělostřelectvo čítá dvacet 10 *cm* děl a lehké šest 7 *cm* a dvě 4·7 *cm* děla; průměrná nejvyšší rychlost obnáší asi 20·6 námořních mil v hodině. Tyto naše pancéřové bitevní lodi předčí dělostřeleckou útočnou silou anglické bitevní lodi typu „Král Eduard" (vystavěné v letech 1903-1905, o 16 600 tunách a o čtyrech 30·5 *cm* a čtyrech 23 *cm* těžkých dělech, desíti 15 *cm* prostředních, dvanácti 7·6 *cm* a čtrnácti 4·7 *cm* lehkých dělech o rychlosti 19·4 námořních mil v hodině) a dosáhly co do bitevní hodnoty skoro anglického typu „Nelson" (vystavěné v r. 1906, o 16.750 tunách, vyzbrojených čtyrmi 30·5 *cm* a desíti 23 *cm* těžkými děly, patnácti 7·6 *cm* a šestnácti 4·7 *cm* lehkými děly, o rychlosti 19 námořních mil v hodině); v nutnosti mohly by se i brániti proti anglickým lodím typu „Dreadnoughtu" (vystavěného v roku 1906, o 18.200 tunách, vyzbrojeného desíti 30·5 *cm* a dvaceti sedmi 7·6 *cm* děly, v rychlosti 21·5 námořních mil). Tyto naše lodi překonají francouzské pancéřové bitevní lodi typu „République" (vystavěné v letech 1902-1906, po 14.900 tunách, vyzbrojené čtyrmi 30·5 *cm* těžkými děly, desíti 19·5 *cm* a osmnácti 16·5 *cm* prostředními děly, třinácti 6·5 *cm*, desíti 4·7 *cm* nebo dvaceti pěti 4·7 *cm* lehkými děly, o rychlosti 19·4 mil v hodině). S francouzskými pancéřovými bitevními loďmi typu „Condorcet" (vystavěné v roce 1909, o nosnosti po 18 000 tunách, vyzbrojenými čtyrmi 30·5 *cm* a dvanácti 24 *cm* těžkými děly, šestnácti 7·5 *cm* a osmi 4·7 *cm* lehkými děly, o rychlosti 19 námořních mil v hodině) mohly by se naše pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévoda František Ferdinand" měřiti v boji. Italské pancéřové bitevní lodi typu „Vittorio Emanuele" (vystavěné v letech 1904-1907 po 12.700 tunách, vyzbrojené dvěma 30·5 *cm* těžkými, dvacíti 20 *cm* prostředními, dvaceti čtyrmi 7·6 *cm*, dvěma 4·7 *cm* lehkými děly a jedním 3·7 *cm* lehkým dělem, o rychlosti 22·3 námořních mil v hodině) jsou slabší, ač o větší rychlosti, nežli naše výše uvedené pancéřové bitevní lodi.

Pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévoda František Ferdinand" mohou pojmouti uhlí pro plavbu na vzdálenost asi 4500 námořních mil. Poněvadž topení parních kotlů jest však též zařízeno pro vytápění olejem jakožto přídavek k uhlí, mohou tyto lodi vydržeti s použitím obojího topiva až na vzdálenost skoro 5500 námořních mil. Z těchto dvou posledně uvedených dat jest viděti, že pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévoda František Ferdinand" mohou opustiti rak.-uherské pobřeží na vzdálenost 2000—2500 námořních mil (zpětná cesta a jistá záloha topiva musí se započítati), aniž by byly nuceny bráti někde čerstvé topivo. Měří-li se tato vzdálenost od Gruže nebo Kotorské Boky, mohly by tyto naše lodi pustiti se až k Janovu, Alžíru, Dardanellám a k Suezskému průplavu. Když by jim byly italské nebo turecké pří-

stavy, arsenály a doky k disposici, mohou se naše lodi volně pohybovati skoro v celém Středozemním moři. Tyto lodi jsou mimo to vyzbrojeny třemi podvodními rourami k vystřelování torped o průměru 45 *cm* a na přídě ocelovým beranem k proražení pancéřových stěn nepřátelských lodí v boji na nejbližší vzdálenosti. Proti torpedům chrání je, kromě dělostřelectva a elektrických osvětlovačův, ocelové sítě spuštěné v čas potřeby hluboko do vody kolem lodních stěn. Proti podmořským minám jsou chráněny dvojitou ocelovou pod'ahou. Jednotlivé lodní části uzavřou se pro vodu neprostupně ocelovými dveřmi mezi sebou; když snad voda by vnikla do některé části a ji zatopila, udrží se loď dále nad vodou jsouc schopna plavby i boje.

Porovnáme-li náš stavební lodní program se stavebními lodními programy Anglie, Francie, Italie, Německa, Ruska a Turecka, přijdeme pro rok 1913—1914, kdy tyto státy budou míti svoje lodní stavby — na základě nynějších programů lodních staveb — ukončeny, k těmto datům:

	Pancéřové bitevní lodi			Pancéřové křižníky			
	1. třídy	2. třídy	3. třídy	1. třídy	2. třídy	3. třídy	4. třídy
Rak.-Uhersko .	4	3	6	—	—	3	—
Anglie	20	38	—	4	9	10	16
Francie	6	22	—	—	—	8	15
Italie	4	4	4	—	4	3	2
Německo . . .	10	10	10	3	7	2	—
Rusko	6	12	1	—	5	9	9
Turecko	4	—	—	2	—	—	—

Pancéřové bitevní lodi 1. třídy jsou jen ty, které se vyrovnají anglickému typu „Dreadnoughtu“, pancéřové křižníky 1. třídy lodi typu anglického pancéřového křižníku „Invicible“. Oba typy nejdou se svojí nosností pod 18.000 tun. Přiznáme-li pancéřovým bitevním lodím 1. třídy bitevní hodnotu 100%, mají pancéřové bitevní lodi 2. třídy bitevní hodnotu 50%, 3. třídy jen 25%. Pancéřové křižníky 1. třídy mají při porovnání s pancéřovými bitevními loděmi 1. třídy bitevní hodnotu 75%, 2. třídy 40%, 3. třídy 20%, 4. třídy 10%.

V Rakousko-Uhersku jsou pancéřové bitevní lodě 1. třídy (typu „Dreadnoughtu“) již ve stavbě, ač dosud na vlastní risiko súčastněných firem, poněvadž delegace ještě nepovolily potřebných obnosů. K pancéřovým bitevním lodím 2. třídy patří pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévoda František Ferdinand“, k pancéřovým bitevním lodím 3. třídy náleží pancéřové bitevní lodi typu „Arcivévoda Karel“ a „Habsburg“. Pancéřové bitevní lodi typu „Monarch“ jsou o malé nosnosti a budou v letech 1913—1914 již tak zastaralé, že se s nimi může počítati jen při obraně pobřeží; z operativního loďstva se budou museti vyloučiti. Naše pancéřové křižníky „Svatý Jiří“, „Císař Karel IV“ a „Císařovna a královna Marie Teresie“ (tento křižník se nyní přestavuje) náleží k pancéřovým křižníkům 3. třídy. Naše námořní správa dle všeho nepomýšlí již na stavbu pancéřových křižníkův o veliké nosnosti a obrátila svůj zřetel k rychlým výzvědným

křižníkům typu „Admirál Spaun“, které při poměrně malé nosnosti (5500 tun) jsou vystrojeny parními stroji o 20 000 koňských silách. Místo velikých panceřových křižníků budou se asi v budoucnosti stavěti u nás panceřové bitevní lodi 1. třídy. Naše moderní torpedoborci typu „Huszár“ („Huszár“ až „Wildfang“), celkem 13 lodí, jsou opatřeny kotly pro topení olejem a mohou vyvinouti velikou rychlost, vyrovnávajíce se podobným torpedoborcům ostatních států. Též naše torpedové čluny pro širé moře, celkem 21 jednotek, mohou se s úspěchem měřiti s torpedovými čluny jiných státův a provázeti panceřové loďstvo v širém moři i při silném vlnobití. Podmořským člunům věnuje se též u nás zvýšená pozornost a jsou zde zastoupeny tři typy (Germania, Holland a Lake) po dvou jednotkách k vyzkoušení. Všechny tři typy se osvědčily. O poměrně větší jistotě na našich podmořských člunech nežli na mnohých podmořských člunech cizích státův a železné disciplině lodních posádek těchto člunů svědčí tento případ: Před několika týdny ponořil se blízko Pulje při manevrování pod vodou náhle podmořský člun až na dno moře. Ač byla si posádka vědoma nebezpečí situace, zachovala úplný klid, každý vytrval na vykázaném místě očekávaje dalších rozkazů lodního velitele. Tento dal ihned vypustiti boji na hladinu moře jako znamení, že člun jest v nebezpečí a kde se nachází, pumpy k vyčerpání vody nabrané k regulaci ponoru do lodních nádržek byly uvedeny v činnost, přítěž pod člunem připevněná byla odstraněna a člun v krátké době vystoupil zase na hladinu moře.

Dle všeho ke srážce s Italií v dohledné době dojde, poněvadž italský tisk soustavně italskou veřejnost na válku s Rakousko-Uherskem připravuje. Italské rozhodující kruhy vědí však dobře, že na zemi by těžko odolala Italie silnější a lepší armádě rakousko-uherské. Jediná naděje Italie jest její silnější válečné loďstvo a možné spojenství Italie se Srbskem a s Černou Horou. Dostati tyto dva slovanské státy na naši stranu nebo je alespoň zavázat k přísné neutralitě jest úkolem naší diplomacie. Obchodní smlouvy s těmito balkanskými sousedy mohou býti k tomu prvním krokem.

Francie. Všechny pěší setniny byly poděleny 80 lopatkami (místo 112), 80 sekyrkami (místo 32), 12 noži na řezání prouti (místo 16), 8 velkými sekerami (místo 2), 4 nůžkami na přestřihování drátu a 1 velkou skládací pilou.

Dosud měla Francie 1 vzduchoplavecký prapor po 4 setninách (25. ženijní prapor) ve Versailles. Nyní přemění se po 1 zákopnické setnině u 14 (Grenoble) a 15. (Avignon) ženijního praporu ve vzduchoplaveckou. Tyto setniny přidělí se 6. (Verdun) a 20. (Toul) ženijnímu praporu. Touto změnou bude míti Francie 76 zákopnických, 6 telegrafních, 13 železničních a 6 vzduchoplaveckých setnin.

Vynálezce Spiess sestrojil novou vzducholoď, kterou daroval francouzké armádě. Objem vzducholodi obnáší 8.000 m^3, kostra jest ze dřeva a ocelového drátu. Balonový obal vzducholodi jest rozdělen na několik komor, aby se udržela nadále ve vzduchu i když některá komora byla protržena a plyn z ní unikne. Dva dřevěné šrouby pohání

motor o 120 koňských silách. Pro posádku jest pod balonem připevněna úzká chodba.

K přesnému měření vzdálenosti v boji bude zaveden přístroj soustavy Baarovy (na 1000 *m* jen 1%, na 2000 *m* jen 2% chyb v měření). Přesným určením vzdálenosti uspoří se zbytečné vyhazování střeliva při střelbě, poněvadž se na základě vyměřené vzdálenosti visír ručnic, strojních pušek i děl ihned na měřenou vzdálenost postaví (v Rakousko-Uhersku jsou již dávno zavedeny přesné přístroje k měření vzdáleností v boji).

Na válečné škole byl zřízen zásluhou generála Forche 3. ročník, poněvadž nynější 2 ročníky pro přednášky obsáhlého učiva nedostačovaly.

Francie hotoví nové mapy generalního štábu v měřítku 1 : 50 000 (staré byly v měřítku 1 : 80 000). Nejdříve sestaví se mapy krajin na německé a italské hranici, dále pařížského okolí a města Paříže.

Armádní komise usnesla se o zřízení 1 pěšího praporu senegalských černochů pro Alžír. Prapor má čítati 4 setniny o 200 mužích. Následkem stálých srážek s domorodci ve střední a západní Africe sesílí se domorodé francouzské vojsko v tamních koloniích o 2 prapory senegalských černochů (dohromady o 1650 mužů).

Pro sborové, divisijní, brigádní a pevnostní velitele, dále pro členy nejvyšší válečné rady byly povoleny paušály k najmutí automobilů.

V r. 1910 staví se 6 pancéřových bitevních lodí typu Dreadnoughtu (Danton, Voltaire, Diderot, Condorcet, Vergniand a Mirabeau), 2 pancéřové křižníky (Edgar Quinet a Waldeck Rousseau), 21 torpedoborců, 2 torpedové a 28 podmořských člunu. Francie přešla ku stavbě velkých válečných bitevních lodí a rychlých výzvědných křižníků. Dosud věnovala svoji péči stavbě torpedových a podmořských lodí. Rozpočet ministerstva námořnictví pro rok 1910 obnáší 371 4 miliony franků (z této sumy 122·957 na stavbu lodí).

Italie. V ústřední střelecké škole v Parmě zkouší se automatická ručnice majora Ceie od bersaglierů. Předností této automatické ručnice jest, že možno nynější italskou opakovačku vzoru 91 přeměniti v automatickou ručnici soustavy Ceiovy; výlohy s přeměnou spojené jsou poměrně malé. V minutě možno vystřeliti až 100 ran, když spočívá ručnice na pevné opoře, až 300 ran. Pomocí rámce vsune se najednou 25 patron do ručnice.

Zřízen byl specialní sbor inženýrů, kteří mají míti hlavně odborné vědomosti v mechanice a lučbě. Sbor pozůstává z 1 generalního inspektora (generála), 1 ředitele (generála) a 70 důstojníku.

Ve Veroně a v Benátkách staví se kůlny pro vzducholodě (ve Veroně pro 2, v Benátkách pro 1). Též v Anconě a v Brindisi má se vystavěti po 1 kůlně pro vzducholodě.

Vojenský řiditelný balon vykonal plavbu z Bracciana (garnisona vzduchoplaveckého oddělení) do Neapole a zpět. Z části volil svoji cestu přes moře. — V Campallo u Benátek byla postavena kůlna pro vzducholodě (80 *m* dlouhá, 24 *m* široká a 25 *m* vysoká) — Brescia má se státi přístavem vzducholodí v horní Italii. Tamtéž vystaví se továrna na

výrobu a stlačování vodíku do železných láhví; vodíku potřebuje se k naplnění řiditelných balonů.

V červnu 1911 budou poslední z nynějších 87 *mm* bronzových polních děl nahraženy rychlopalnými děly soustavy Kruppovy. — Část horských baterií obdrží místo nynějších 7 *cm* ocelových děl 6·5 *cm* rychlopalna děla.

Ministr války zamýšlí zreformovati národní výcvik ve střelbě. Každý jinoch od 14. až do 20. roku bude povinen střílení se súčastniti. Mimo střelby bude se pěstovati tělocvik a vojenský výcvik. Vojenské instruktory, zbraně a střelivo dodá armádní správa. Účelem této reformy jest připraviti nováčky pro 2letou službu u vojska a ulehčiti výcvik jejich u vojenských oddílů.

V Tarentě a v Bologni utvořily se dobrovolnické studentské prapory, ve Veroně dobrovolnický sbor alpských střelců.

Zkouší se nová 4kolová pec k pečení chleba; vytápění pece trvá 52 minut, ve 24 hodinách upeče se 3100 chlebů ve váze 2170 *kg*. Pece táhnou buď 3 koně nebo automobily.

Italský Dreadnought „Dante Alighieri“, který bude co nejdříve spuštěn na vodu, bude státi 57·5 mil. lir, italské Dreadnoughty: „Conte di Cavour“, „Giulio Cesare“ a „Leonardo da Vinci“ (jsoucí ve stavbě) stojí po 62 mil. lir. Stavba jich se urychluje, aby dle možnosti v roce 1912 mohly býti spuštěny na vodu. — Rychlé výzvědné křižníky „Quarto“, „Marsala“ a „Nino Bixio“, které se staví, stojí po 10 mil. lirách.

Pro finanční strážní službu na moři (proti podloudnictví) staví se 4 torpedové čluny pro širé moře. V míru určeny jsou pro strážní službu podél pobřeží, ve válce pro jeho obranu. Torpedové čluny budou vyzbrojeny a opatřeny přístroji pro bezdrátovou telegrafii. Velitelem člunu bude námořní důstojník, posádka bude se skládati z námořníků a finančních strážníků.

Italská zastaralá tvrz Varisello na Mont Cenisu, která byla asi před 25 lety vystavěna a byla úplně ovládána blízkými francouzskými pohraničními tvrzemi, byla rozstřílena italským obléhacím dělostřelectvem z 15 *cm* děl, 21 *cm* houfnic a 21 *cm* moždířů, aby se vyzkoušel účinek nového trhacího prachu, kterými střely a bomby byly naplněny. Dle časopisu „Esercito Italiano“ se nový prach osvědčil.

Německo. Ku konci r. 1909 mělo Německo 403 generály (311 pruských a s Pruskem ve vojenský svazek sloučených spolkových států, 45 bavorských, 30 saských, 15 würtemberských a 2 u říšského vojenského soudu). V roce 1910 bude tento počet o 25 snížen.

Důstojnický sbor pro stavbu pevností bude rozmnožen a nově organisován.

Rozpočet pro pozemní vojsko v roce 1910 obnáší 1395·4 miliony marek (o 20·6 milionů méně nežli v roce 1909).

Mírový stav pro rok 1910 byl ustanoven na 29.860 důstojníků a vojenských úředníků (o 244 více), 88.214 poddůstojníků (o 373 více) a 504.446 svobodníků a mužstva bez šarže (o 741 více).

V roce 1910 bude povoláno ku cvičení ve zbrani 9.077 důstojníků, 961 lékařů, 242 zvěrolékařů, 119 lékarníků a 440 652 mužů zálohy. Budoucně sestaví se za cvičení ve zbrani v Prusku místo 13 ročně 34 záložních pěších pluků (2 u každého armádního sboru). V roce 1910 jen 24 pruských, 3 saské a 2 virtemberské pěší záložní pluky, 16 dělostřeleckých záložních oddělení, několik pevnostních dělostřeleckých oddělení a oddělení technického vojska.

V Prusku bylo již nedostatku aktivních důstojníků úplně odpomoženo, v Sasku schází ještě dosti aktivních poručíků. V Prusku, Sasku a Virtembersku nedostává se aktivních asistenčních lékařů. Personál důstojnictva a vojenského úřednictva pro dělostřelectvo, proviantní, správní a garnisonní službu se rozmnožuje. — Počet posluchačů na válečné akademii zvýší se ze 400 na 480 důstojníků.

Poněvadž ve velkých městech a průmyslových i hornických okresích počet záložníků, hlavně v průmyslových podnicích zaměstnaných, stoupl, byl tam rozmnožen personál u doplňovacích velitelství.

Letošní císařské manevry konají se od 8.—10. září t. r. mezi I. (Královec) a XVII. (Gdánsko) armádním sborem. — I. armádnímu sboru přidělí se 1 jízdecká vojsková divise o 3 jízdeckých brigádách a 1 oddělení strojních pušek. Manevry konají se v krajině kolem Pruského Eylau (jižně Královce).

Opevnění pevnosti Kolína n/R. budou nákladem 3 milionů marek rozšířena, pro sesílení opevnění na pobřeží severního a baltického moře požaduje vojenská správa 4·3 miliony marek.

Německé vojsko ve východní Africe skládá se ze 14 pěších setnin po 162 mužích (celkem 2268 mužů), 1 oddělení strojních pušek o 60 mužích, 1 signalového oddělení o 30 mužích, 1 oddělení nováčků o 150 mužích, 1 oddělení hudby o 20 mužích. Dohromady čítá 2528 mužů, mezi nimi 269 Němců (důstojníků a část poddůstojníků). Ostatní mužstvo jsou pro vojenskou službu najmutí černoši z východní Afriky a ze Sudanu.

U vzduchoplaveckého praporu vystaví se nový řiditelný balon o délce 94 *m*. Balon, který bude hnán 4 motory po 75 koňských silách, pojme 7800 m^3 plynu. Každý motor žene jeden šroub o 3 křídlech. K regulaci výšek balonu ve vzduchu slouží pumpa, kterou se buď vypumpuje nebo naplní vodní reservoáry na přídě a zádi balonu upevněné. Aby neexplodoval olej, sloužící k vytápění motoru, jest nad motorem umístěn chladič, který udržuje teplotu olejových par vždy na nízkém stupni.

Pro válečné loďstvo bylo ve vojenském roku 1908/9 odvedeno 11.715 nováčků (o 4514 více nežli před 5 roky). Německo rozmnožuje stále válečné loďstvo a stojí nyní co do síly válečného loďstva na druhém místě (hned po Anglii). Letos předstihlo německé loďstvo již loďstvo severoamerické republiky, která zaujímala dosud druhé místo. Koncem roku 1909 byl stav německého válečného loďstva následující: 2 Dreadnoughty, 24 jiných pancéřových bitevních lodí, 9 pancéřových křižáků, 39 krytých křižáků, 79 torpedoborců, 33 torpedových člunů

a 4 podmořské čluny. Od jara t. r. jest největší část německého pancéřového loďstva shromážděna ve Wilhelmshavenu, což budí nepokoj v Anglii. Německé loďstvo, jehož posádka čítá 54 067 námořních důstojníků, úředníků a námořníků, má nosnost 609.700 tun. Tato nosnost zvýší se novými stavbami na 820.692 tun, proto bude nutno stav personálu námořnictva zvýšiti. Německo, vážný konkurent Anglie na světovém trhu, staví pro válečné loďstvo urychleným tempem nové lodě, a to vesměs v domácích loděnicích. Ve stavbě a v projektu jsou: 8 Dreadnoughtů, 3 velké pancéřové křižníky anglického typu Invincible (nad 18.000 tun), 6 krytých křižníků, 24 torpedoborců a 4 podmořské čluny.

Rusko sesiluje a reorganisuje železniční vojsko. První železniční prapor o 4 setninách byl rozšířen v železniční pluk o 2 praporech po 4 setninách. Dále připravuje se sestavení 3 nových železničních setnin, které mají býti prý kádry pro postavení dalších 3 železničních praporů. Železniční vojsko bylo tedy sesíleno o 7 setnin. — Nově zřízený železniční pluk čítá v míru i ve válce 65 důstojníků a 1735 mužů, kdežto stávající 4 samostatné železniční prapory mají v míru po 28 důstojnících a 623 mužích, ve válce po 30 důstojnících a 1112 mužích. — Rusko má nyní v Evropě tyto železniční oddíly: 1 pluk o 2 praporech po 4 setninách, 4 samostatné prapory po 4 setninách a 3 samostatné setniny, dohromady 27 setnin (Rakousko-Uersko 12 železničních setnin). Mimo to 4 kádrové setniny, které se v mobilisaci rozvinou ve 4 železniční prapory Ve válce má Rusko v Evropě místo mírových 27—43 setnin železničního vojska.

Vojenský řiditelný balon byl — den před předáním vzduchoplaveckému oddělení — při zkoušce motorů explosí úplně spálen.

Dělostřelecký poručík Gelgar vynalezl aparát pro fotografování na větší vzdálenost. Aparát vyzkouší se v dělostřelecké škole. Na vzdálenost 4—5 verst lze fotografovati pomocí hranolových dalekohledů. Aparát jest 13 liber těžký. Fotografie jest v 10 minutách hotova.

Počet utečenců před vojenskou službou se ve 4 letech skoro zdvojnásobil. V roce 1905 uprchlo za hranice 47.171 k odvodu povinných, v roce 1906 76.819 mužů, v roce 1907 87 292, v r. 1908 86.155. Většina utečenců byli židé a Poláci; nejméně uteklo Velkorusů.

V ministerské radě byla utvořena komise pro kolonisaci amurské oblasti. Generalní guvernerové amurské a irkutské oblasti jsou po čas jejich pobytu v Petrohradě členy této komise. Kolonisační komise řídí všeobecné osídlení Amurska podél železnice a hospodářské pozdvižení této oblasti. Komunikace v Amursku mají býti rozmnoženy a vystěhovatelství má býti řízeno centralní kanceláří v Petrohradě. Komise posuzuje též zákony vztahující se k osídlení východní Sibiře. Plnomocník komise má stálé bydliště ve východní Sibiři, kde působí ve spojení s generalním guvernerem a guvernery pro dobro vystěhovalců. Osídlování Amurska a Usurska Rusy, Poláky, Němci atd. ukázalo se proto nutným, poněvadž tam vzrůstá čínský a japonský živel.

Rusko míní vystavěti 12 pancéřových bitevních lodí sesíleného typu Dreadnoughtu, 12 torpedových člunů a 40 dopravních lodí za 600 milionů rublů.

Rumunsko. V r. 1910 zřídí se 1 dopravní setnina, která má se zabývati hlavně vzduchoplavbou Této setnině přidělí se 5 sekcí (jiskrová telegrafie, osvětlování elektrickými osvětlovači, automobilová sekce, fotografická sekce a sekce pro pěstování poštovních holubů)

Srbsko. V Bělehradě zřídí se střelecká škola pro pěchotu, ve které vycvičí se ve 4měsíčním kursu důstojníci a poddůstojníci pěchoty, jízdy i technického vojska ve střelbě ručnicemi, revolvery a strojními puškami. 1½ měsíce trvá theoretický běh, 2½ měsíce praktický výcvik. Velitelem bude 1 štábní důstojník pěchoty. Ve vojenském oboru jest škola podřízena inspektorovi pěchoty, v administrativním ohledu veliteli dunajské pěší divise v Bělehradě.

Ministr války požaduje od skupštiny obnos pro zakoupení osmi automobilů.

Španělsko. V lednu t. r. byla větší část expedičního sboru dopravena z Melilly a okolí do Španělska zpět. Na základě dobrozdání a porad vyšších důstojníků všech zbraní rozhodne vojenská správa o tom, které posice mají se kolem Melilly opevniti. Pro Melillu byl zřízen 7. ženijní pluk, aby provedl tyto opevňovací práce.

Posádka v Ceutě byla sesílena na 12.000 mužů a opevnění Ceuty byla zmodernisována a vyzbrojena asi 100 těžkými děly. Do Ceuty bylo dopraveno množství střeliva, potravních zásob a material na stavbu baráků. Domorodci kolem Ceuty jsou znepokojeni těmito válečnými přípravami.

Řiditelný balon „España“, který pojme 4000 m^3 plynu, jest již dohotoven.

Švedsko. Stát povolil pro pěstování ručniční střelby a revolvery i pistolemi střeleckým spolkům místo 800.000 K v r. 1909, pro rok 1910 o 50.000 K více. Počet členů střeleckých spolků stoupá rok od roku.

Velká Britanie. Ministerstvo války vyzvalo anglický zbrojířský průmysl, aby dodalo vzory automatických opakovaček za těchto podmínek: Zbraň musí býti pevnou a jednoduchou, mechanismus musí býti chráněn proti vniknutí vody i prachu, málo citlivý a odolávati účinkům povětrnosti, a nesmí se po delší střelbě zašpiniti. Další podmínkou jest, aby mohla se zbraň udržovati lehko v dobrém stavu a mazání ručnice tukem aby bylo možno bez zvláštních nástrojů. Nabíjení musí býti lehké a jisté Ručnice musí býti možno užíti jako opakovačky i jako jednoranky a musí míti pojistku proti nenadálému spuštění. Dále musí býti hned na první pohled možno poznati, jestli jest ručnice nabita. Tíže bez bajonetu nesmí přesahovati 4·2 *kg*. Střely mají býti špičaté a těžké 9·6—11·5 *g*. Kalibr má obnášeti 6·75—7 *mm*. Při střelbě na vzdálenost 800 *m* nesmí dráha střely býti v nejvyšším bodu nad myšlenou spojku mušky a cíle výše nežli 1·6 *m*.

Pro důstojníky pěchoty byl zaveden polní stejnokroj, který se neliší od polního stejnokroje mužstva.

*

Ve svém díle: „Jiskrová telegrafie a neutralita", Berlín 1905, zmiňuje se autor, Dr. F. Scholz, o porušení neutrality velitelem anglického křižníku „Iphigenia", který dne 31. března 1905 oznámil Japonsku bezdrátovou telegrafií, že východně od Saigonu potkal se s druhou baltickou flotilou ruskou. Oznámení toto mělo rozhodně vliv na vedení útoku proti loďstvu ruskému a bylo snad i příčinou jeho úplného zničení.

Jak známo, i poslední španělsko-americká válka, kterou Španěly pozbyly svých amerických ostrovů, rozhodnuta tak snadno pro Spojené Státy tím, že Anglie majíc atlantické kabely ve své moci nadržovala Spojeným Státům a španělské informace buď nesprávně neb opozděně zprostředkovány. Nemohou se tedy Angličané diviti, že se velmoci z jejich často úskočné i sveřepé převlády hledí vymaniti.

*

Afganistan. Britská vláda jest velmi nepříjemně dotknuta pašováním moderních opakovaček, střeliva, výbušných látek a děl do Afganistanu, hlavně přes jihovýchodní Persii (Mekran). Afganistan nakoupil též ručničních střel, u kterých jest ocelový plášť střely na špici této rozříznut nebo ze špice střely vůbec odstraněn. Těchto střel nazvaných po továrně na střelivo v místě Dum-Dum blíže Kalkuty, užilo poprvé anglo-indické vojsko v bojích proti horalům na pomezí indicko afganickém a v Čitralu i Kafiristanu jižně pohoří Hindukuše. Střela „Dum-Dum", vniknouc do těla, sploští se, poněvadž jest na špici naříznuta, ocelový plášť se nepravidelně roztrhá a deformovaná střela způsobí těžké a potrhané rány. Mírový kongres v Haagu zapověděl jejich další užívání. Nyní, když Afgánci nakoupili — hlavně od anglických obchodníků — těchto střel, jest Anglie nad tím velice rozhořčena. Když však mocná a kulturní britská říše nedělala si z toho svědomí, užíti těchto střel proti polodivokým afgánským kmenům, nesmí se diviti, že tyto kmeny užijí stejné zbrané proti nenáviděnému anglickému utlačovateli.

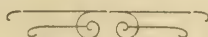
Argentina zavedla, jako první stát na světě, v armádě automatickou opakovačku. Tato prý se neosvědčila, poněvadž působí samočinné otevírání a zavírání ručniční zásuvky svým pohybem v mířícím položení neklidně na střelce. Zásuvka, pohybujíc se při střelbě vyvinutými plyny rychle na zad podél pravého oka střelcova a ku předu pomocí spirálovitého stlačeného péra, činí střelce neklidným. Střelec zavře mimoděk pravé oko a jistota střelby tím trpí.

Mexiko zavede automatickou opakovačku soustavy mexikánského generála Modragona. Kalibr jest 7 *mm*, tíže ručnice 4 *kg*, počáteční rychlost 710 *m*, v minutě možno dáti až 60 ran, jedna ručnice stojí asi 75 K.

Ročník XXVII. Číslo 9.

HLÍDKA.

Svobodná vůle a determinismus.

J. Skácel.

I.

Otázka o svobodné vůli jest osobním problemem každého myslícího člověka. Není otázkou školní, nýbrž životní, praví Windelband. Řešení problemů životních jest úkolem filosofie. Tážeme-li se však, zda-li se jí podařilo problem svobody rozřešiti, dějiny filosofie nám dají zápornou odpověď.

Jsou ovšem filosofové, kterým svoboda vůle není záhadou, nýbrž samozřejmým faktem. Gutberlet má svobodu vůle za pravdu evidentní. „. . glücklicherweise gibt es gewisse Kardinal-Punkte, . . die Jedem, auch dem Ungebildeten, mit der strahlendsten Evidenz als Tatsachen, als unumstößliche Wahrheiten sich aufdrängen. Er kann also ohne Mühe die Unhaltbarkeit einer Philosophie durch dieses allgemeine Kriterium beurteilen: . . als absurd selbst ohne eingehende Prüfung erweist sich, was mit Wahrheiten, die auch dem gemeinsten Verstande ohne weiteren Beweis unleugbar erscheinen, in Widerspruch steht.“ (Die Willensfreiheit p. 1. Fulda.)

K těmto pravdám prý náleží také svoboda vůle.

Rádi uznáváme, že pro „sens commun“, všeobecný smysl, svoboda vůle není záhadou, nýbrž samozřejmým faktem. Ale může se člověk myslící docela a vždycky spokojiti s výpověďmi smyslu všeobecného? Zvláště naproti četným námitkám a naukám jemu protivným?

Od doby Stoiků, kteří ze všech filosofů první rozvinuli problem svobody, až do naší doby snaží se největší duchové tento problem prozkoumati a objasniti „tajemství svobodné vůle“. — Du Bois-Reymand

uvádí mezi sedmi záhadami světovými také svobodu vůle jako záhadu největší. „Jeden berührend, scheinbar jedem zugänglich, innig verflochten mit den Grundbedingungen der menschlichen Gesellschaft, auf das tiefste eingreifend in die religiösen Überzeugungen, hat diese Frage in der Geistes- und Kulturgeschichte eine Rolle unermeßlicher Wichtigkeit gespielt, und in ihrer Behandlung spiegeln sich die Entwickelungsstadien des Menschengeistes deutlich ab.“

Uvedeme zde několik bodu, které se nám zdají obsahovati vše, co muže sloužiti ku správnému řešení problemu, a které mají býti jakýmsi vodítkem pro každého, jenž se věnuje obtížné otázce o svobodné vůli.

Především jest potřebí podati přesný výměr svobodné vůle. Slovo svoboda jest ve svém prvotním významu čímsi negativním, ale označuje také jakousi přednost, vyvýšenost. Označuje nepřítomnost nucení, ale přece není něčím absolutním, nýbrž relativním, může býti omezena. Tyto prvky dlužno pojmouti do správné definice svobodné vůle.

Svoboda a determinismus v přesném a úplném slov těch významu se navzájem vylučují; svobodná vůle obsahuje indeterminaci — proto jí nemožno nalézati ve statismu (neměnitelnosti) reality, nýbrž v dynamismu.

Dle toho jest obsažena svobodná vůle v dění nebo-li dynamismu jako příčina, která ve své evoluci přijde k alternativě: aniž by byla modifikována, rozhodne se pro jednu z obou činností a opomine druhou: a v tomto smyslu obsahuje svoboda jistou absolutní iniciativu.

Svobodnou vůli nelze klásti do smyslné části bytosti rozumné, jež jest ovládána nutnou hrou obrazů; jenom v intellektivní části lze ji nalézti, která může vytvořiti dobrovolný obraz antagonistický a jej postaviti proti obrazu spontannímu.

A že ve sféře intellektivní jest možnou podobná činnost, musí býti dokázáno důvody metafysickými, úplně se shodujícími se základními zákony ovládajícími veškeru realitu a myšlení.

Vyhovuje-li řešení problemu svobodné vůle všem těmto požadavkům, může vyžadovati, aby od každého filosofa bylo přijato.

Ovšem, je-li jen možno těmto požadavkům vyhověti. Dynamismus, obsahující svobodnou vůli, ontologické zákony, se kterými se důkazy svobodné vůle musí shodovati, činí každému badateli překážky téměř nepřekonatelné.

Determinismus metafysický zdá se mi jediným determinismem, hodným toho jména, jako indeterminismus intellektualistický je vlastním

indeterminismem; řešení tohoto determinismu pomocí systemu intellektualistického bude konečným výsledkem přítomné práce.[1])

Ačkoliv podávám řešení problemu svobodné vůle, nepravím, že řešení to jest úplným a dostatečným, ani však, zda-li je možno řešení dokonalejší: jen tolik vím, že indeterminismus intellektualistický jest ze všech systemů problemem svobody se obírajících nejúplnějším a nejdokonalejším. Touto výhradou ovšem není nic jiného řečeno, nežli že vysvětlení zjevu zřejmého jest obtížné a nejisté; není tím tedy řečeno, že řešení problemu determinismem jest nějak snadnější a neb jasnější — právě naopak, toto jest vůbec nemožno.

Podaří se snad systemu Boutroux a Bergsonovu dáti lepší a snad definitivní odpověď na otázku o svobodné vůli? Snad — ale dosud „nová filosofie“ není vyvinutým systemem filosofickým, proto nelze o ní podati konečného úsudku.

II.

Není správno základní rozdíl mezi determinismem a indeterminismem udávati v tom, že onen popírá svobodu vůle lidské. Neboť i u deterministů shledáváme se s tvrzením, že lidská vule jest svobodnou, že člověk jest svoboden.

Základní rozdíl obou systemů spočívá v různosti významu, který jest deterministy a indeterministy přikládán uvedeným výrazum. Pro psychologa, který se omezuje na studium psychologie deskriptivní, není vůle ničím jiným než-li pojmem generickým, který obsahuje celou řadu konů psychických, k vůli methodě rozdělených na kony volní a poznávací.

Smysl věty „vůle jest svobodnou“ mění se tedy dle činnosti psychické, kterou má psycholog na mysli, mluvě o vůli.

Metafysik naproti tomu soustředí činnosti psychické, pokud podléhají zkušenosti, kolem principu ultrafenomenalního a tím samým nabude „vůle“ zcela jiného smyslu.

Z druhé strany slovo „svobodná“ nemá toliko významu positivního, jaký jemu přikládají indeterministé, nýbrž jest také pojmem negativním

[1]) Použil jsem k ní mimo spisy, které v pojednání cituji, hlavně článků uveřejněných v posledních třech letech v »Revue Thomiste« a v »Revue des sciences philosophiques«, v nichž Garrigou-Lagrange obhajuje intellektualismus aristotelický proti filosofické škole francouzské »La philosophie nouvelle«; jsou to hlavně tato pojednání: Intellectualisme et Liberté chez St. Thomas (Revue des sciences phil. et theol. 1907-8), o principu identity (Revue Thomiste 1908), Le sens commun, la Philosophie de l'être et les formules dogmatiques (R. Th.) a j.

a relativním — především v běžné mluvě — který obsahuje také pojem jiný, s kterým má býti spojen: svobodný od něčeho.

Aby tedy smysl byl úplným a jednoznačným, jest třeba, aby v každém jednotlivém případě byl označen pojem, k němuž se vztahuje, a tak bude míti slovo „svoboda“ tolik různých významů, kolik různých vztahů bude možno určiti ku pojmu druhému, ku kterému se vztahuje.

Nyní můžeme uvésti onen smysl negativní a relativní, kterého se zálibou — ač ne vždy — užívají deterministé, mluví-li o svobodě. Höffding praví výslovně: Das Wort Freiheit wird jetzt vorwiegend in negativen Sinne gebraucht, so daß man fragen muß: Freiheit wovon? (Cf. Rohland, die Willensfreiheit p. 52.)

Jednak složitost pojmu vůle, jednak množství vztahů a významů svobody jsou příčinou, že věta: „vůle jest svobodna“ může míti nejen smysl radikalně odchylný od významu, který jí přikládají indeterministé, ale v samém determinismu může nabýti nejrůznějších významů.

Definice deterministické možno roztříditi na 4 kategorie dle čtyř různých vzhledů, pod kterými možno svobodu vůle uvažovati: psychologické, moralní, kritologické a metafysické.

Svoboda psychofysická čili svoboda jednání.

Jeden zákon psychologický zní, že každý obraz svojí povahou směřuje k tomu, aby způsobil jistý pohyb tělesný, sobě odpovídající. Připustíme-li případ, ve kterém se nám představuje obraz ve stavu osamoceném, nachází se v psychickém stavu neúplném a svojí přirozeností způsobí nutně jistý vliv na system nervový a má za následek pohyb tělesný.

Nachází-li se obraz v poměrech normalních, musí nutně způsobiti tento pohyb tělesný, činnost zevnější.

Než může se státi, že při užívání své energie potká se s překážkami.

Řekli jsme před chvílí, že deterministé dávají se zálibou svobodě význam, jaký má v běžné mluvě — a nyní se shledáváme s tímto významem. Strom roste — vzrůst jest jemu dán od přirozenosti; může se však státi, že nějaká zevnější příčina překáží jeho vzrůstu. Říkáme, že strom roste svobodně, pokud na jeho vzrůst nemají překážky žádného vlivu. Možno říci analogicky totéž o obrazu, který jest povahou svou nucen doplniti se pohybem tělesným. Nenachází li se organismus, kterého potřebuje ku svému jednání, ve stavu normalním, nachází-li se na př. v paralysi nebo je-li pod vlivem nějaké síly zevnější, jeho činnosti překážející, obraz v takovém případě nikdy nedosáhne

svého cíle, vůle není svobodnou; naopak vůle bude jednati svobodně, když žádná překážka nepostaví se v cestu jejího normalního vývinu.

Svobodnou psychofysickou nebo-li svobodou jednání nazýváme tedy jednání, které je zbaveno překážek pocházejících z organismu fysického. Spočívá v možnosti „činiti to, co chceme". Takovou definici podává Windelband: „Die Freiheit des Handelns besteht darin, zu tun, was man will." (Über Willensfreiheit p. 20.) Tuto svobodu uznává také Hobbes: Libertas non est volendi, sed quae volumus faciendi. Ještě lépe poznáme význam této svobody, uvedeme-li definici, kterou podává Windelband o konech nemajících svobody: Unfrei sind solche Handlungen, die ohne unseren Willen an unserem Leibe von statten gehen, obwohl sie unter anderen Umständen mit unserem Willen und durch unseren Willen sich vollziehen könnten. (Windelband l. c p. 111.)

K definicím svobody psychologické náleží mimo svobodu psychofysickou ještě svoboda volby, která se obyčejně zkrátka zove svobodou psychologickou vůbec.

V prvém případě, když jsme totiž mluvili o svobodě psychofysické, uvedli jsme jako překážky činnosti obrazů příčiny fysiologické a fysické: než překážky mohou býti také čistě psychické.

Obraz, který můžeme nazývati také pohnutkou pro jeho vztah k činnosti hybné, není téměř nikdy osamocen. Téměř každý obraz-motiv vyvolá v podvědomí řadu jiných obrazů-motivů a tak se představí našemu vědomí; rozumí se, že spojením činností obrazů zvyšuje se jejich energie, utvoří jakýsi střed síly a posiluje nebo lépe spojuje se s naším já psychickým. Nazýváme tyto stálé energie náklonnostmi, zvyky, povahou, charakterem osoby; také jsou nazývány stálými motivy.

Způsobí-li nyní nějaký obraz-pohnutka vzrušení naší bytosti, uvede také v činnost tyto stálé motivy, které reagujíce uvedou v činnost celou svoji energii. Je-li nový obraz-motiv podoben motivům stálým, souhlasí-li s nimi, motivy stálé se ještě více sesilí a nový obraz-motiv způsobí nutně činnost.

Není-li ale nový obraz-motiv téže povahy jako motivy stálé, nastane boj motivů, z něhož vyjde jako nejsilnější ten motiv, který má větší intensitu; tento boj motivů nebo-li volba děje se bez našeho vědomí.

Může-li se tento boj motivů díti způsobem normalním, nastane jistě volba, a vůle jedná způsobem její přirozenosti odpovídajícím. Nachází-li se však člověk v duševním stavu abnormalním, volba není úplnou, není svobodě vůle odpovídající a člověk v takovém stavu není svoboden. V podobném stavu nachází se na př. člověk opilý, nebo ten,

který se náhle mimo očekávání octne v okolnostech, kdy třeba rychle jednati, a on nemá dosti času, aby motivy stálé uplatnily se v těchto nových okolnostech. Totéž se děje, stojí-li člověk pod vlivem velikého strachu nebo náhlého hněvu. Ve všech těchto případech nejedná vůle, jak by měla jednati dle své přirozenosti; není tedy svobodnou. Naopak jest vůle svobodnou ve všech případech, kdy jest možno, aby boj motivů dál se způsobem normalním, nezávisle na vlivech, které by mohly překážeti jeho pravidelnému průběhu.

V tomto případě sluje svobodná vůle svobodou psychologickou, nebo lépe, svobodou volby, svobodnou volbou. Windelband ji definuje takto: Freiheit des Wählens ist die ungestörte Wirksamkeit der Persönlichkeit, die in jeder gegebenen Lage ihre constanten Motive zur Entscheidung bringt (l. c. p. 106.) Wahlfreiheit bedeutet nichts anderes als den Zustand, worin bei dem Wählenden in seiner Reaction auf die momentanen Motive die ganze Energie der constanten Motive d. h. seines dauernden Wesens, seines Charakters, zur Geltung kommt. Wahlfreiheit ist Bestimmung der Handlungen sammt dem Charakter; daher nennen wir sie gelegentlich auch wohl Selbstbestimmung oder Autonomie, oder wir drücken das Bedeutsame daran auch in der Weise aus, daß wir die freie Wahl als die Kausalität der Persönlichkeit in ihren Handlungen bezeichnen. (l. c. p. 76.)

Podobným způsobem vyjadřuje se Lipps: Freiheit des Wollens ist Verursachtsein des Wollens sammt der wollenden Persönlichkeit (Rohland l. c. p. 41.).

Windelband popisuje volbu, která není svobodnou, takto: Unfrei nennen wir die Wahlentscheidung da, wo sie mit Ausschluß (engerem oder weiterem) der constanten Motive geschieht, welche im unbeeinträchtigten Stande des Wählens ihre Macht geltend machen könnten. (l. c. p. 111.)

Tento pojem svobody jest doplňkem pojmu předešlého a vyjadřuje jako onen toliko fakt činnosti psychické. „Wahlfreiheit im psychologischen Sinne ist die Tatsache einer ungehemmten Betätigung der Persönlichkeit in ihrem Wählen“ — píše Windelband l. c. p. 95 a Paulsen vyjadřuje totéž, když píše „Freiheit in diesem Sinne ist eine ursprüngliche Naturbestimmtheit des Menschen.“ (Ethik p. 462.) (P. d.)

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. BOHUMILA ŠPÁČILA T. J. (Č. d.)

Při všech dosavade uvedených pokusech přirozeného vysvětlení dotyčných zjevů bylo předpokladem faktum filosofií uznané o jednotě našeho duševního vědomí a o podstatné odvislosti našeho poznání od **prostoru a času**. A právě to faktum činí ovšem největší obtíž při řešení. Proto chopili se někteří psychologové problému s jiné strany. Což nebylo by možno, tak se táží, že poznání duševní se vymyká v jistých mimořádných stavech z mezí prostorových a časových? Učení Kantovo o **subjektivnosti prostoru a času** zdalo se mnohým hypothesi takovou potvrzovati, a tak vznikla na základě této možnosti v moderní době řada nových pokusů o řešení našeho problému, jež můžeme nazvati společným jménem theorií **transcendentalního poznání duševního**. Všem těm systemům je společno, že dle nich duše za jistých okolností ve svém poznání přenáší se přes meze časové a prostorové; mnohé z nich popírají též jednotnost našeho vědomí.

K těm náleží theorie lékaře Brunona **Schindlera**.[1] Dle něho je náš duševní život a vědomí rozděleno ve dva póly: pól denní a pól noční. Dennímu pólu třeba připisovati všecky činnosti normalního duševního života, v pólu nočním třeba hledati příčinu úkazů „mystických a magických", při nichž duše uniká ohradám místa a času, a k nimž Schindler počítá hlavně jasnozření a dvojí vid.

Na podobných asi základech spočívá theorie psychologa **du Prela**, kterou zevrubně vykládá ve své „filosofii mystiky".[2] Noční pól Schindlerův zastupuje v jeho theorii tak zv. nadsmyslný transcendentalní subjekt, který v každém člověku působí a jehož činnost z vlastního vědomí se vymyká, a přese všechen prostor a čas se přenáší. Jako nepochopujeme, tak argumentuje obyčejným vědomím objektivního světa, věcí, jak samy v sobě jsou, tak zase „naše já samo v sobě" přesahuje naše obyčejné vědomí. Třeba tudíž vedle vlastního vědomí ještě jinou část našeho „já" v nás si mysliti, bezvědomou (obyčejnému vědomí neznámou) osobnost, která má mnohem nižší práh vědomí, než naše vědomé já.[3] Toto „**transcendentalní já**" není ve svém vnímání a poznávání omezeno prostorem a místem. A to — dle du Prela

---

¹) *Zurbonsen*, o. c. 93.

²) *Du Prel*, Die Philosophie der Mystik. Leipzig 1885.

³) *Gutberlet*, o. c. 147.

— není prý nic nepochopitelného tomu, komu dle Kanta prostor a čas jsou pouhými subjektivními formami nazíracími. Ostatně prý už ve snách máme stopy takového poznávání od času a prostoru neodvislého. Události, jež vyžadují dny, měsíce, prožíváme ve snách za několik minut, ano míváme nezřídka sny, v nichž účinek časově předchází příčinu: zevnější popudy, na př. výstřel, vybaví dlouhý sen, jenž se ukončí výstřelem, a tak je ukončení celé řady sněných událostí zároveň zevnějším jejich podnětem.

Tento „transcendentalní subjekt" v nás je dle du Prela přirozenou příčinou všech mystických úkazů. Jím otevírá se našemu poznání zcela nový svět, stojíme s bytostmi tohoto světa ještě ve zcela jiném spojení, než které nám umožňují naše smysly, přijímáme bezprostřední dojmy ze světa duchového a ze světa materielního bez prostřednictví smyslů a můžeme taktéž na obé reagovati.[1]) A tím se prý snadno vysvětlují nejenom všecky úkazy dvojího vidu a jasnozření, nýbrž i proroctví a nadpřirozená fakta vůbec.

Perty,[2]) který podobně jako du Prel popírá vše nadpřirozené, nahražuje ve svém systemu Prelův „transcendentalní subjekt" tak zv. „magickým já", které v každém člověku je skryto a za jistých okolností se probouzí a s „duchem všehomíra" jsouc spojeno vniká přes meze času a prostoru v podstatu všech věcí. V některých zvláště pohnutých dobách, jako na př. za času reformace, probouzí se „magické já" všeobecně a jím prý se všecky na oko nadpřirozené zjevy vysvětlují. Spojení s „duchem všehomíra" (jenž je dle Pertyho zcela ve smyslu pantheistickém duší, která proniká a oživuje viditelný svět) vysvětluje Perty brzo jakýmsi jemným fluidem, brzo bezprostředným vnikáním ducha našeho v samu podstatu věcí.[3])

Obě theorie spojuje psycholog Reich a nazývá to, co je du Prelovi „transcendentalním subjektem", Pertymu „magickým já" prostě „transcendentalními magickými silami" duše, jež neodvisle od smyslů, od prostoru a času, a odděleně od obyčejného vědomí naší duše v nás jsou činny.[4])

Všecky ty hypothese shodují se tedy v tom, že připouštějí možnost duševního poznání neodvislého od prostoru a času, a že stanoví v nás

[1]) tamtéž, 149.
[2]) Srv. *Zurbonsen*, o. c. 94.
[3]) *Gutberlet*, o. c. 156 nn. — *Zurbonsen*, o. c. 94.
[4]) *Gutberlet*, o. c. 160 nn. — *Zurbonsen*, o. c. 94.

dvojí oddělená vědomí a tím vlastně dvě osobnosti, čímž popírají princip od každé filosofie až do poslední doby uznávaný.

Kuhlenbeck hájí jednotu vědomí a osobnosti, ale míní, že problému nelze jinak rozřešiti než připouští-li se možnost poznávání a vnímání duševního bez času a místa. „Vzhledem k těmto faktům (dvojího vidu) musí v nás vzniknouti domněnka, že naše nazírání v čase není ničím reelním, že jest jiné transcendentalní nazírání nad čas povznesené a že takový způsob nazírání děje se v duších lidských samých v abnormalních stavech.“ [1]) A tuto domněnku potvrzuje dle Kuhlenbecka filosofie Kantova, takže nabývá úplné jistoty. „Když nyní dokázala (!) kritická metafysika idealnost času (t. j. čas jako pouhou subjektivní formu) jako nezbytný pro nás předpoklad, ... stala se tato domněnka jistou thesí.“ [2]) Poněvadž tedy dle Kanta čas a prostor jsou pouhými subjektivními formami, je dle Kuhlenbecka poznávání nad čas a prostor povznesené aspoň v abnormalních stavech možno. S touto naukou souvisí a jejím nutným předpokladem je dle Kanta ovšem též názor, že vše, co se děje, absolutní nutností se děje. „Jak ovšem s touto thesí lze srovnati svobodu vůle, o tom nebudeme rozhodovati.“ [3])

Toť jsou asi hlavní systemy „transcendentalního nazírání“, už na první pohled dobrodružné a fantastické, mnohé z nich živě nám připomínají slova starého filosofa „quod nil sit tam stultum, quod non dictum fuerit ab aliquo philosophorum“.

Na prvém místě třeba dobrodružný pokus rozštěpování duševního života a osobnosti ve dvě oddělená vědomí naprosto zavrhnouti. Svědectví vlastního vědomí je až posud ve vší filosofii nejhlavnějším kriteriem jistoty: jestliže však nám vědomí vůbec něco se vší určitostí ohlašuje, je to princip jednoty naší osobnosti, našeho vědomí, našeho „já“. [4]) Ostatně libovolné a nedokázané dělení našeho vědomí neosvětluje problému ani trošku. Vědomí zcela určitě svědčí, že podmětem úkazu dvojího vidu a jiných normalních činností duševních jest totéž vlastní já, a nerozřešenou otázkou mimo to vždy ještě zůstává,

[1]) *Ludwig*, Spaziergänge etc. 58.

[2]) tamtéž, 58.

[3]) tamtéž, 59.

[4]) Z toho, že vědomí mně sděluje jednotu mého »já«, neplyne ovšem, že by zde nemohla býti nějaká část mého já mně nevědomá, nebo spíše řada nepovědomých konů, případnosti a pod., které však témuž jednotnému předmětu náležejí. Srv., co doleji o podvědomí bude řečeno.

jakým způsobem ono „transcendentalní já“ přichází ku poznání vzdálených a budoucích věcí. Dovolávati se jemného fluida, které samo je prostorem omezeno, na vysvětlenou bezprostorného vnímání, je příliš naivním. — Podobně i hypothese o vnímání a poznávání nad prostor a čas povzneseném postrádá vší pravděpodobnosti a všeho podkladu. Filosofie učí, že duše podstatně ve svém vnímání a poznání od těla, a tudíž od prostoru a času, je odvislá, a proto nemůže přirozeně ani události vzdálených ani budoucích poznávati. Nauka Kantova o subjektivnosti času a prostoru za prvé není dokázána, a za druhé, i kdyby dokázána byla, nepotvrzuje domněnky transcendentalního nazírání. Je známo z metafysiky, že Kant pro svoje tvrzení nepodává ani jednoho solidního důkazu a že nerozřešil positivně ani jedné z četných námitek svojí these. Ale Kantova theorie nemůže, nehledíme-li k její správnosti či nesprávnosti, nám vidění budoucích a vzdálených událostí učiniti pochopitelným, naopak zdá se spíše mluviti proti možnosti takového nazírání. Jsou-li totiž čas a prostor objektivními případnostmi věcí, pak není vyloučena možnost, že bytost některá může ve svém intellektuelním poznání nad ně se povznésti; jsou-li však subjektivními, vrozenými formami našeho nazírání, pak je nám zcela nemožno z nich se vymaniti, leda že by se naše celá psychická konstituce úplně přetvořila. Ostatně jsou vidění deuteroskopická a telepatická úplně prostorem a časem (přítomností) vymezena; vidcové poznávají budoucnost a vzdálené události nikoli způsobem čistě duchovým, abstraktním, nýbrž obrazy jejich jsou právě tak časově prostorné, jak se duši představují při obyčejném vnímání smyslovém.[1])

Ani poukazování na vnímání ve snách zdánlivě bezprostorné a od času neodvislé není důkazem transcendentalního nazírání. Že často se nám zdá, jakoby události, o nichž sníme, vyžadovaly mnohem delšího času než sen sám, toho příčinou jest jednak rychlost činnosti naší obrazivosti, jednak neschopnost nevyvolněného úsudku, průběh snu dle dané vnitřní nebo vnější míry časové měřiti. Zvláštní pak zjev, že příčina snu je často jeho zakončením, lze tím vysvětliti, že následkem zevnějšího popudu sen se tak vytváří, že se zakončí představou s popudem souhlasnou.[2])

A tak nelze veškerým theoriím transcendentalního nazírání přikládati v řešení našeho problemu nijaké váhy. Veškera zvučná jména „transcendentalního subjektu, magického já“ atd. jsou buďto jen rouškou

[1]) *Zurbonsen*, o. c. 97. — *Gutberlet*, o. c. 172.
[2]) *Gutberlet*, o. c. 155.

nevědomosti, frasemi, které ničeho nepraví, anebo stanoví-li v nás skutečné dvoje vědomí, skutečné transcendentalní způsob poznávání, pak nejenom jsou tvrzením bez důkazu, nýbrž všem zdravým principům filosofie odporují, činí člověka pravým divotvorcem, původcem činnosti v pravém slova smyslu nadpřirozené, proti níž se právě obhájci těchto theorií nejvíce brání.[1])

Ze všeho, co řečeno, už poněkud je jasno, co soudíme o nauce t. zv. podvědomí (Unterbewußtsein), která je podkladem nové a poslední, o níž se zmíníme, theorie o řešení naší otázky. Moderní psychologové všeobecně o „podvědomí" mluví, ovšem však dle různých principů své filosofie též v různém smyslu. V tom se shodují, že podvědomí připisovati třeba všecky duševní kony, dojmy atd., které jsou pod prahem vlastního vědomí a tudíž vymykají se buď zcela nebo z veliké části z vlastního vědomí a jen někdy za zvláštních okolností ve vědomí vlastní vystupují. Většina však psychologů, kteří hájí hypothesi transcendentalního nazírání, spojuje s podvědomím nový myslící subjekt; a nauka o podvědomí v tom smyslu pochopená je už dříve s dostatek vyvrácena. Podvědomím tedy lze rozuměti pouze část našeho celkového a jednotného duševního života, souhrn konů, dojmů atd., jež nám vědomy nejsou, nebo v nichž je vědomí tak nepatrno, že zůstávají na souhrn dojmů, na duševní činnost vůbec za normalních okolností úplně bez vlivu. V tom smyslu také mluví většina psychologů o podvědomí; kdežto však někteří jako Carus, Myers mají za to, že způsob poznávání, jakým podvědomí dojmy přijímá, je od obyčejného plně vědomého vnímání podstatně rozdílný, ano, že se přenáší přes meze času a prostoru, soudí jiní právem (Gutberlet, Bessmer) právem, že v podvědomí sice vstupují dojmy četnější a jinorodé, ale že činnost podvědění je podrobena týmže zákonům jako činnost obyčejného vědomého poznání. Jistě činnost podvědomí, které je částkou jednotného duševního života našeho, nepřesahuje přirozených sil duše, v níž kotví. Důvody, které Myers pro svůj názor čerpá hlavně z pokusu přenášeti myšlenky, nejsou dosti přesvědčivé, jak jsme viděli svrchu při rozboru theorie telepathických vlivů.

---

[1]) Lze též poukázati na to, že dle této theorie dvojí vid musil by býti vlastně úkazem pravidelným a ne výjimkou. Poněvadž pak důvod, jejž theorie transcendentalního poznávání pro možnost poznávání budoucnosti u člověka uvádí, jest ten, že duše tu nad prostor a čas se povznáší a události budoucí jako přítomné nazírá, bylo by našemu poznání důsledně i budoucí události svobodné možno nazírati, čímž ovšem absolutní rozdíl poznání lidského a božího a tak i rozdíl bytnosti Jeho a naší se naprosto popírá a pantheismu cesta se razí.

V jakém poměru stojí soubor dojmů, jež jsou v podvědomí k souboru dojmů vědomých, jest těžko stanoviti právě proto, že celá činnost podvědomí téměř úplně se vymyká experimentalnímu pozorování; tvrzení Myersovo, že soubor dojmů plně vědomých jest nepatrným zlomkem (asi $^1/_9$) celého duševního života a že těžisko činnosti psychické je v podvědomí, je pouhá aprioristická theorie. Že však podvědomí ve smyslu svrchu označeném vskutku lze připustiti, tomu nasvědčují četná fakta psychická. Připomínám jenom tak zvaná fakta posthypnotická, při nichž po hypnosi vynořují se dojmy za spánku hypnotického v duši vniklé, jichž však duše dříve nebyla si vědoma, náhlá poznání a rozřešení problémů dlouho ukrytých, neobyčejnou činnost a rychlost duševní v okamžik smrti atd. Také mnohé zjevy snění a tak zvané „zázračné" schopnosti při vlohách jinak nevyvinutých, na př. u dětí, theorie podvědomí osvětluje. (O. p.)

Antonín Hrůza

Telefonické ústředny dle soustavy centrálních baterií.

(C. B. System.)

V první polovině července t. r. otevřena byla v Hamburku nová telefonická ústředna o kapacitě 80.000 telefon. připojení. Centrála tato soustřeďuje účastníky všech telefonických sítí hamburských, jichž stanice byly dříve zapnuty jednak k šesti centrálám v Hamburku samém, jednak k ústředně v Altoně a ve Wandsbeku. Funkce obrovského přeřaďovače centrálního v nové ústředně spočívá na principu zařízení ústředen o jednotné centrální baterii (C. B. System) a podmiňuje dvojitá vedení, vylučujíc naprosto massu země jako zpětného vodiče.

Tato ústředna je tohoto času největší telefonickou ústřednou světa a je tudíž samozřejmo, že různí se od obyčejných centrál téhož systemu leč o kapacitách průměrně 8—10 tisíc účastníků jistými vnitřně technickými zařízeními, o nichž k vůli zajímavosti podávám tuto zprávu.[1])

Vedení telefonická soustředivše se podzemními kabely v hlavním rozdělovači, probíhají dále zvláštními přístroji centrálními, odbočkou to

[1]) Srv. Zeitschrift für Schwachstromtechnik« 1910, 13.

jaksi úřadu hlavního, kde všecka volání do ústředny docházející řízena jsou úřednicí k dotazným stolum té chvíle nejméně zaměstnaným. Všichni účastníci, kterých jest nyní asi 35.000, jsou dále v centrálním přeřaďovači rozděleni v jednotlivé skupiny, které jsou číslované; žádá-li tedy některý účastník spojení telefonického se svým obchodním přítelem, jest nejdřív — jsa volajícím — přidělen k volnému stolu dotaznému, kde telefonistka vyžádá si od něho číslo skupiny, již je číslo stanice jeho obchodního přítele označeno. A tu již spojí jej s dotyčným oddělením, kde skupina tato se nalezá, a zde jest mu teprve nutno udati číslo žádaného připojení. Zařízení provedeno je tak, aby spojení toto mohlo býti přiděleno úřednici vždy nejméně zaměstnané či nezaměstnané té chvíle spojováním hovorů vůbec, tak že přetížení jednotlivých telefonistek prací je tu vyloučeno.

Celý tento postup volání zdál by se býti poněkud zdlouhavým; než pokusy vykonanými bylo zjištěno, že se centrála přihlásí již po uplynutí 4, nejvíce pak 10 vteřin.

Rozdíl pak C. B. systemu (Central-Batterie-System) proti jiným obyčejným soustavám, z nichž do dneška jest v různých centrálách v užívání nejprimitivnější, kde účastník si ústřednu volá otočením kličky u magnetového induktoru, spočívá právě v okolnosti, že abonnent pouhým zvednutím sluchátka z páky automatické již centrálu avisuje, že přeje si býti spojen. Přístroje tetefonické, které nejsou konstruovány dle systemu centrální baterie, musí míti kromě zmíněného již induktoru ještě články galvanické, které pomocí mikrofonu proměňují vlny zvukové ve vlny proudu elektrického, které působí na magnety v telefonu a tím zvuk přenášejí. Články tyto vyžadují časté výměny a oprav zejména u přístrojů, z nichž se zhusta hovoří, a nejsou řídky případy, že vina špatné funkce přístroje byla v nedostatečné péči o tyto články.

U přístrojů zařízených dle C. B. systemu napájen jest okruh mikrofonový proudem z ústředny samé, kde umístěny jsou baterie akkumulatorové o napjetí 28 voltů. Z této baterie odebírá se také proud ku svícení žárovek návěštných a kontrolních jakož i k volání jednotlivých účastníkův. Aby pak se úřednice voláním tímto nezdržovala, vysílá se proud k volání potřebný do linie automaticky, jakmile volající abonnent byl spojen s abonnentem volaným. Zvonění ve stanici volané přeruší se zvednutím sluchátka z páky automatické, tedy přihlášením se k hovoru. V případě, že by volaný účastník nebyl blízko, zvonil by jeho přístroj, pokud by ústředna spojení nepřerušila nebo pokud by se nepřihlásil. Proto jest v zařízení tomto opět postaráno o to, aby zvonek

u stanice volané zvonil v intervalu šesti vteřin pouze po dobu jedné vteřiny. Nelze tu tvrditi, že by automatické volání bylo účastníkům telefonickým nepříjemno; jest jistě v jejich zájmu, aby se přihlásili, jsou-li zavoláni, a jen rychlým ohlášením se ústředně zkrátí dobu funkce zvonkové.

Spojení dvou mluvících či nemluvících účastníků kontrolují dvě žárovky: prvá na kabelu abonnenta volajícího, druhá na vedení volaného. Svítí-li některá ze žárovek, je tu znamení, že dotyčný své sluchátko dosud do ruky nevzal; jakmile se tak stane, zhasne lampička. Zavěsí-li po ukončení rozhovoru oba mluvivší svá sluchátka do příslušných automatických pák, zazáří obě lampičky, načež úřednice obě spojení přeruší. Při kontrolujícím tomto zařízení není možno za náležité pozornosti dámy v centrále rozpojiti oba hovořící před ukončením jejich korespondence a není také třeba mísiti se do hovoru otázkou u jiných centrál obvyklou: „Mluvíte již?“ či „Domluvil jste?“

Byl-li ten který abonnent spojen s číslem jiným, nežli si přál, uvědomí o tom ústřednu opětovným pohybem páky automatické, čímž v centrále kontrolující žárovku střídavě rozžehne a zhasí. Povinností ústředny v tomto případě jest, aby se k oběma mluvícím svým přístrojem zapnula a omyl opravila.

Zařízení toto má tedy četné výhody proti soustavám starších a dosud zhusta užívaných typů telefonických ústředen. Již okolnost, že vyžaduje jen dvojitých vedení s vyloučením země, umožňuje daleko srozumitelnější rozhovory než u centrál o jednoduchém vedení, kde zemí přenášejí se do linií toulavé proudy cizí, kde zejména v městech, kde k pohonu městských drah užívá se elektrického proudu o silném napjetí, na rozhovory působí rušivě a je téměř nesrozumitelnými činí u stanic, jichž trať vedena jest delší částí rovnoběžně nebo blízko s tratí elektrické dráhy.

Mnohem rušivěji však než tyto šramoty a zvuky cizí působí na telefonickou korespondenci na jednoduchých vedeních známé indukční a indukované proudy, které rozhovor jednoho vedení indukují do vedení sousedních mnohdy tak jasně, že lze hovor cizí snadno odposlechnouti — okolnost to jistě uvážení hodná, jedná-li se o tajemství telefonického sdělení, které dosti zhusta tímto způsobem bývá prozrazeno, aniž telefonující tuší, jakým způsobem dostala se zpráva jím telefonovaná k vědomosti činitele nepovolaného.

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.

Napsal Dr. Josef Malota (Č. d.)

Jinak nám připomíná onen způsob udělení léna, jenž obvyklým býval v říši německé a zval se „obléněním ke společné ruce."

Bretholz pronáší názor, že jednalo se o „skutečné dědičné rozdělení říše." Pro dědičnost údělů mluví prý nejen dvě místa v Kosmovi,[1]) nýbrž i průběh dějin, jenž ukazuje, že údély dosti často přecházely s otce na syna.[2]) Koutný[3]) a Palacký,[4]) kteří týž názor mnohem dříve v úvahu vzali, popírali jej co nejurčitěji; stejně s nimi i Dudík[5]) namítal, že tvrzení Hildegardovu[6]) o dědičnosti údělův odporuje celý průběh našich dějin i tak zvaný zákon seniorátní. „Bratři", praví, „obdrželi údely k zabezpečení svého živobytí. Dle hlavních sídel zněl knížecí jich titul, který původně vztahoval se pouze na osoby, nikoliv na svěřené provincie. Rozdělení na tři údely udrželo se až do prohlášení Moravy za markrabství. Olomouc, Brno, Znojmo nebyly však jen knížecími dvory, nýbrž i hlavními městy příslušných údělu; propůjčení jich mladším Přemyslovcům nedálo se nikdy na základě práva dědického — nýbrž pramenilo vždy z absolutní vůle vévody českého. Proto také moravská knížata při větších darováních základního čili knížecího jmění vždy vázána byla vůlí vévody českého a jemu jako při lénech přísahu věrnosti složiti musila."[7]) To jest mínění Dudíkovo, jehož blíže, respektive přesněji a jasněji neformuluje; slova jeho dala by se různě vykládati.

Ve školských učebnicích podává se názor — a ten jest pro většinu naší intelligence směrodatný — že utvoření moravských údělův a při-

---

[1]) Lib. II. cap. 43: »quibus expulsis de paterna hereditate...« a »provincia, quae sibi sorte ac funiculo hereditatis...« (»kteréž [údělníky] byl král vypudil z otcovského dědictví...« a »země, kteráž jemu údělníku losem a provazkem dědickým byla připadla...« Překlad Tomkův F. R. B. II.)

[2]) Gesch. Mähr. I. 192.

[3]) Der Přemysliden Thronkämpfe, 8.

[4]) Děj. n. čes. II. 14.

[5]) Mähr. Allg. Gesch. II. 265.

[6]) »hereditarie tribu videlicet in herili« (Cod. dipl. Mor. I. p. 130 č. 144). Z Hildegarda Hradištského, jenž jest Bočkovým falsem; v těchto otázkách třeba postupovati s velkou opatrností, poněvadž Boček ve svém diplomatáři tuto periodu nejhojněji falsy prošpikoval.

[7]) Mähr. Allg. Gesch. II. 264.

dělování jich mladším členům rodu Přemyslova znamenalo asi tolik, co apanáž knížecím synům. Důkazy tyto bývají různě vedeny. Dudík na příklad staví moravské úděly na roveň důchodovým statkům, jež občas byly v Čechách jednotlivým Přemyslovcům k výživě přidělovány. Zejména známo je to o kraji žateckém.[1]) Ale nesmíme při tom zapomínati, že nevíme, zda lze mluvit při Žatecku pouze o přidělení důchodů či o postoupení veškeré vlády a panství nad celým územím jako na Moravě. Naskytá se hned další otázka, proč právě Žatecko bylo údělem, proč za úděly odevzdávány byly jen jisté krajiny?[2]) Že by se jednalo o pouhou „správu" a „důchod", zdá se býti více než pochybno — aspoň „správu" v moderním smyslu. Něco zcela jiného znamenalo „přidělení ve správu" za tehdejších dob; z této „správy" zachovaly si nejstarší a nejpřednější české rody své rozsáhlé statky; „správou" přecházel knížecí majetek v soukromé vlastnictví (dálo se tak zvláště s pomezným hvozdem a p.)[3]) „Správa" tohoto druhu nebyla ničím jiným než částečným vlastnictvím, jež prodlením doby a za zmatků v zemi stávalo se dědičným, plným a neobmezeným. Znamená správa údělných territorií na Moravě vlastnické držení a užívání a jako následek toho snad skutečné rozdělení země?

Kladnou odpovědí přibližovali bychom se Bretholzovi, pro nějž zdá se svědčiti i titul „dux", jejž údělníci vedli, a „ducatus", jenž označoval k správě jim určený kraj. Ale titulem „dux" zvali se i Přemyslovci, kteří údělu neměli. I jest na snadě domněnka, že byl to titul členů rodu vévodského vůbec, jenž převeden byl na území, která jim vykázána byla (ducatus) a dle jehož sídelního hradu „dux" své příjmení obdržel. V tom smyslu chápal výrazy „vévodství Olomoucké, Brněnské a Znojemské" a tituly „dux Olomucensis, Brunensis a Znojmensis" Brandl: ne jako zvláštní vevodství v geografických mezích ležící, nýbrž jako pouhý název, poněvadž držitelé jich k užívání titulu „vévoda" (dux) rodem oprávněni byli.[1])

[1]) Cosmas ad an. 1055. Kraj žatecký bylo území původně Lučanů blíže k hranicím zemským, dobyté asi mečem.

[2]) Za Soběslava I. — po r. 1125 — byly v Čechách úděly v Žatci, Plzni, Hradci nad Labem, v Čáslavi a někdy snad i jinde. (*Tomek W. W.*, Děje král. česk. str. 61.) Jest otázkou, smíme-li způsob těchto údělů stotožňovati s úděly moravskými nebo s úděly z 1. pol. 11. století. České úděly mohly znamenati něco jiného a o dvě generace mladší perioda přinášela v ně znaky zcela nové. Bohužel o těchto věcech nejsme dosud poučeni.

[3]) *Kalousek J.*, České státní právo, str. 280, *Tomek W. W.*, Děje král. čes. 1891, str. 73.

[4]) Srv. *Brandl* v Právníku roč. IX.

Pro Bretholze zdá se svědčiti ještě jiná okolnost, t. j. že úděly moravské přecházely s otce na syna a ještě dále.

To jest sice pravda, ale nedálo se tak ex lege ani ex institutione, z české strany nepohlíželo se na to jako na stav legalní a platný; se strany českého knížete dědičnost údělů byla jen trpěna a to je přec hlavní a rozhodující okolnost, jak věc vykládá ten, jenž jistý právní řád zavedl a v rukou má moc jej upraviti Moravští údělníci ovšem rádi dědičnost údělů dokazovali, an plynula z toho přirozeně menší závislost na českém vévodovi.

Proti dědičnému rozdělení knížectví česko-moravského na samostatná territoria mluví i pozdější výrok Vladislavův: „země Moravská a její vladaři vždy jsou pod vrchní mocí vévody českého, jak blahé paměti děd náš Břetislav nařídil.“[1]) Řekne-li Vladislav „země Moravská“, dává tím na jevo, že představuje si Moravu nerozdělenu. Z takového výroku jest jasno, že Morava zůstávala právním celkem. — Dědičné rozdělení říše neslo by samo sebou osamostatnění jednotlivých podílů a jejich vladařů; my naopak z druhé části výroku Vladislavova vidíme, že údělníci byli odvislými vasaly knížete českého; samostatnost jich rostla nebo menšila se dle silné vlády pražského knížete — jich lenního pána — jakož schopnosti jich vlastní.[2]) Oproti slabému knížeti (jako se často stávalo v říši německé) silný vasal se téměř osamostatnil — můžeme říci pro svou osobu, personálně; jinak však trval vasalský poměr jeho dále jako prostý důsledek držení (resp. spravování) jistého territoria — zde údělu.

Vasalské territorium, i když příležitostně pána nemělo, zůstávalo stále subordinovaným širšímu a vyššímu pojmu „svaté římské říše německého národa.“ Aby se mu postavilo na roveň jako mezinárodně stejně oprávněné, k tomu chyběla středověku vůbec každá disposice. Podobná právní revoluce byla prostě nemožna; kolik leníků, kolik knížat v říši německé pro svou osobu se osamostatnilo, kolik se jich proti císaři pozvedlo, kolik chtělo se jich rovnati svému vrchnímu pánu, císaři, — od 10. století počínaje . . .; ale přece onen železný vývojový řetěz nepřerazili. Subordinovaný poměr territoria jich pod říši potrval až do novověku. Bylo třeba dlouhé doby, nového duševního prostředí, nových názorů na stát, právo a společnost, aby došlo k roku 1648 (mír westfalský), kdy subordinace jich byla fakticky rozvázána.

[1]) *Cosmas* ad an. 1110.

[2]) Činitelů působících zde jest více. Největší důležitosti jest vliv panovníků německých.

A přece ne plně! Právní úvazek knížat německých a jich území pod říši zlomen byl teprve vtržením francouzské revoluce; teprve na vídeňském kongressu 1815 došlo ke konečnému rozvázání říšského svazku a posledních zbytků bývalé vasality.

Rozdělení knížectví česko-moravského na celky úplně svéprávné, mezinárodně stejně postavené bylo tedy právě tak nemožným, jako rozdělení říše německé a pozvednutí jednotlivých knížat na stupeň vladařů s císařem plně koordinovaných . . .

Tímto způsobem dlužno i prameny vykládati; praví-li Kosmas, že Vladislav vrátil Konradovi, synu Lutoldovu, „hereditatem suam",[1]) nemyslí tím právně založené dědictví, nýbrž naznačuje, že syn dostává prostě to, co měl otec. Při častých změnách údělníků právě pouhá dvě místa v kronice Kosmově ukazují, že kronikář se vyhýbal slovu „hereditas"; a když ho užil — snad jako pouhého slohového obratu — učinil tak bez určité smyslové tendence, maje vědomí, že duch jeho kroniky nepřipustí, aby se z litery odvodila dědičnost údělů. Princip, že duch poráží literu nesmí se při výkladu pramene pustiti se zřetele; slova, jež při zatčení Oty Olomouckého Kosmas vkládá Vladislavovi do úst,[2]) jsou kronikářovým kredem stran poměru pražského knížete k údělníku moravskému. Konečně vasalita (na počátku vývoje v 11. a 12. století)[3]) a právem platná dědičnost údělů jsou pojmy, jež stojí rozhodně proti sobě. Dědění vlády v údělných territoriích, jež mělo míti za následek jich osamostatnění, nemohlo státi na počátku nové ústavy, nýbrž až na jejím konci. Legalní dědičnost v říši německé nikde nebyla zavedena, nýbrž teprve časem sama sebou se vyvinula. Na počátku bylo odvislo panství moravských knížat vždy plně od vůle dvora českého; a vidíme, s jakými potížemi udržovali pod mocí svou čeští vévodové své moravské poddané i v té situaci, kdy úděly dědičnými nebyly a panství jejich viselo na milosti Cech. Libovolné a časté změny údělníků, nedosazení a vypuzení potomků po smrti jednoho z nich nebylo pouhým aktem samovůle, nýbrž

[1]) *Cosmas* ad an. 1122.

[2]) »chci jej (Otu) pokárati, aby pokárán jsa zmudřel a poznal i potomci jeho aby se tomu naučili, že země moravská a panovníci její vždy jsou pod mocí knížete českého, jako děd náš dobré paměti Břetislav nařídil, který tu zem první pod své panství připravil.« Kosmas k roku 1110. — Překlad Tomkův F. R. B. II.

[3]) V německé říši dědičnost len v 11. stol. stala se zvykovým právem, ale ještě ve 13. století omezení držby lena na doživotí s pojmem pravého lena bylo spojitelné. *Schröder R.*, Lehrbuch d. deutsch. Rechtsgesch. 1907, str. 421.

snahou zachovati původní právní stav neporušený, kdy po smrti vasala lenní pán dosazuje nového bez ohledu na rodinu a příbuzenstvo. Knížata česká čelila tak vývoji dědičných nároků na jednotlivé úděly, jenž měl míti za následek vznik samostatných celků na půdě Moravy a eventuelně plné její odtržení od Čech. Říše německá ujímala se vřele vypuzených údělníků, poněvadž takový vývoj — spějící k rozražení knížectví česko-moravského — spadal v její politický program. Jednání knížat českých bylo snad nevědomé, pramenilo z jiných motivů — snad čistě materielních — ale bylo zdravé a kmeni našemu vysoce prospěšné...

Z mnohých důkazů, jež mluví proti dědičnosti údělů a samostatnosti údělníků uvádíme ještě následovní: před údělnickou revoltou z roku 1142 pokouší se velký vévoda odvrátiti údělníky od vlastizrádného plánu. Prostřednictvím moravského biskupa Jindřicha obrací se k Ottovi III. olomouckému, „aby si byl pamětliv, že nižádnou vlastní záslohou, nýbrž pouze z milosti své postavil ho on (Vladislav II) v čelo tak velkého knížectví.“[1]) Toť přece jasné svědectví, že údělníci byli nesamostatni, od vůle knížecí odvislí, že drželi své kraje z milosti velkovévodské, nikoliv z práva dědického.

Ostatně Bretholzovi jest těžko rozuměti; na jednom místě mluví o „skutečném dědičném rozdělení říše“ a na jiném praví toto: „Založením tří vedlejších linií rodu Přemyslova na Moravě neměla tato říše býti odloučena od vévodství Českého. Vévodovi zůstala spíše, jako nade všemi členy rodu, tak i nad moravskými knížaty vrchní moc zachována. Břetislav výslovně stanovil tento poměr závislosti v dodatku ke svým určením o posloupnosti v Cechách a také průběh dějin to dosvědčuje. Pozorujeme, že moravští knížata měli vévodovi českému při jeho nastoupení na trůn věrnost přísahati, při výpravách válečných pomoci poskytovati a sněmů zemských se súčastniti: není pochybnosti, že byli ve všech právních rozhodnutích vázáni vůlí vévody českého.“[2])

S tímto pozorováním Bretholzovým se plně shodujeme; odpovídá tomu, co jsme dříve řekli: celkové pojetí vyznívá v ten smysl, že povinnosti moravských vladařů značí povinnost vasala vůči pánovi; úděl jeho jest nesamostatná část většího nadřízeného celku — což ovšem stojí v odporu s představou „skutečného dědičného rozdělení říše.“

* * *

[1]) Vincent. Prag. Annal. ad. an. 1142.
[2]) Gesch. Mähr. I. 193.

Vasalský poměr Moravy k Čechám nabýval by jakési určitější formy tak zvaným ustanovením Břetislavovým o posloupnosti na trůně českém. Zachováno jest pouze v Kosmovi, a Kosmas provází je obšírným líčením: „vévoda Břetislav ve Chrudimi ve hradě prudkou uchvácen jest nemocí; a když pozoroval, že se nemoc zmáhala a síly těla jeho mizely, svolal přednější v zemi, kteří tu právě byli, ku kterýmž přístojícím promluvil takovými slovy: Poněvadž mě volá osud můj, a smrt strašlivá již se míhá před očima, chci vám oznámiti a věrnosti vaší poručiti, kdo by po mně měl zemi spravovati. Vám jest povědomo, že byl náš knížecí rod dílem neplodností, dílem, že zemřeli v nedospělém věku, sešel až do mne do jediného. Nyní však jak vidíte jest mi od Boha dáno pět synů, mezi které zemi českou rozděliti nevidí se mi užitečné býti, protože každé království v sobě rozdělené zabyne. Že však od stvoření světa a od počátku císařství Římského i až do těchto časů bratrská láska bývala vzácná, svědčí příkladové zjištění. Nebo co Kain a Abel, co Romulus a Remus, co Boleslav a svatý Václav učinili, když pomníme, vždy bratři dva, co pojde z bratří patera? Když na ně patřím, čím jsou schopnější a mocnější, tím v duchu předzvídaném tuším věci horší. Ach mysli vždy ouzkostlivá rodičů pro nejisté osudy synů! Pročež potřebí jest opatřiti, aby po mém skonání nevznikla mezi nimi nějaká rozepře o obdržení panství nad zemí. Proto žádám vás pro Hospodina a zapřísahám vás, aby mezi mými syny nebo vnuky vždy první dle stáří obdržel právo a stolec v knížectví, a všichni jeho bratři nebo kteří jsou z panovnického pokolení, aby stáli v jeho poslušenství. Věřte mi, nebude-li jeden mocnář spravovati tohoto knížectví, půjde vám předním o krk, lidu pak bude ke škodě veliké.“ [1]) (Překlad Tomkův F. R. B. II.)

[1]) Qua de re rogo vos per Dominum, et obtestor fidei vestrae per sacramentum, quatenus inter meos natos sive nepotes, semper maior natu summum ius et solium obtineat in principatu, omnesque fratres sui, sive qui sunt orti herili de tribu, sint sub eius dominatu. Credite mihi, nisi monarchos hunc regat ducatum, vobis principibus ad iugulum, populo ad magnum deveniet damnum. Cosmas ad ann. 1055. Romulus a Remus – v ústech Břetislava; humanistická parabola — v ústech severního barbara, o němž mohli bychom býti na pochybách, zda uměl čísti a psáti. Tak Břetislav nemluvil ... to Kosmas si jen v rozvláčných řečech libuje (řečech, jež se nikdy nestaly), jako kdysi starověký Livius. Kosmas však jest také synem středověku s klassickým vzorem spojuje biblický příklad — a z toho vychází moralistní poučení. Toto stylistické okolí, jež Kosmovu humanistickému vzdělání dělá všecku čest, jest — přece nebo snad — právě proto ·s to, stran faktu vzbuditi mnohou pochybnost.

Břetislav — dle staršího historického výkladu — stanoví prý zde zákonem, že vždy nejstarší z rodu má míti vládu v zemi; po jeho smrti ve vládě následuje věkem mu nejbližší. Nejstaršímu z rodu přiřčeno jest „summum ius et solium“ a ostatní Přemyslovci mají býti „sub eius dominatu“. Poněvadž pak formulace děje se knížetem českomoravským, v jehož ústa klade Kosmas známý výrok „nisi monarchos etc.“ [1]) dalo by se souditi, že vláda nad Čechy a Moravany soustřeďuje se v jedněch rukou, vzniká legálně zajištěná jednota obou zemí pod jediným pánem, jemuž ostatní příslušníci dynastie jsou zcela subordinováni. Tedy i suverenita nad Moravou náleží knížeti českému a její eventuelní vladaři budou jemu úplně podřízeni.

Z pozdějšího průběhu dějin vidíme, že ostatní knížata z domu panujícího jsou podělována zvláštními úděly na Moravě. Břetislav zahajuje tento systém, tím že rozdělil Moravu svým synům ve správu.

Jakousi předzvěstí jest i jeho moravské vladaření, které kdysi měl svěřeno jako vasal svého otce.

Z dalšího vývoje vidíme, že kníže pražský není povinen tu neb onu část Moravy některému příslušníku dynastie v úděl propůjčiti. Setkáme se s častými důkazy jeho přesvědčení, že jest oprávněn propůjčený úděl zpět vzíti a jinému dáti, nebo úděl větší i menší vykázati: někdy tentýž kníže je „dux Brunensis“ a „dux Znojmensis“, jindy zase uvádějí se vévodové tři, jindy zase jmenuje se tentýž kníže vévodou olomouckým a hned zase brněnským — důkaz to, jak vůle dvora českého zde rychlé změny prováděla. Od vasality lišil by se poměr údělníka k velkovévodovi pouze nepatrně, domněnkou že byl upravován zvykovým řádem senioratním, jenž v rodu Přemyslovců stran posloupnosti se vyvinul. Konečně údělný kníže nevykonával nikdy dominium directum et utile; to náleželo pražskému vévodovi a údělníku vykázány důchody z vůle českého knížete a jen dle vůle jeho. Následkem toho moravští vladaři nesměli přirozeně mimo vůli velkovévody zavazovati statků svých. Někdy se stávalo, že Morava vůbec žádných údělných knížat neměla. Vévoda český sám panoval opatřiv mladší Přemyslovce jinou výživou.[2])

Novější výsledky kritického bádání doporučují pojímati „zákon Břetislavův“ s největší reservou. Jednak jest vůbec pochybno, zda Břetislav něco takového ustanovil — pak líčení Kosmovo není prý

[1]) Viz l. c.

[2]) Srv. *Brandl* v Právníku roč. IX.

ničím jiným než zbožným přáním některých theoretiků — nebo není třeba ve slova Kosmova vkládati tak mnoho.

My také neodvážíme se postaviti jej za východisko shora líčeného vývoje, aniž charakterisovati znaky, jež přináší duch periody sám sebou, jež poměrům pozdějším vtiskl teprve vývoj. Ten bral se dráhou, kterou s duchem doby určovala i kvalifikace českého knížete a nebyl nikdy vázán mrtvým nařízením — tím méně pochybným zákonem.

Známe některé případy stařešínské posloupnosti v Čechách. Možná, že Kosmas v nich viděl důsledky zákona, který připsal Břetislavovi. Možná, že seniorátní zásada existovala od pradávna v rodě Přemyslově — snad jako zvyk, jenž dostal od Břetislava právní formulaci; — byla by to zajímavá vnitřní analogie se zevní revindikací Moravy. — Bývá údělem silných panovníků, aby staré nároky vymáhali a prospěšným zvykům právní trvání zajišťovali . . . Snad proto připojen ku jménu Břetislavovu i záhadný zákon — snad . . .

Však brzy zapomíná sám chronista na svoji „iustitia Bohemorum“ a mluví již k roku 1125 o dědickém právu v linii vratislavské. V starší historické literatuře těšil se zákon seniorátní velké pozornosti a odvozovalo se z něho daleko více, než ve skutečnosti povídal a znamenal. V této podobě figuruje posud v školských učebnicích a v názoru širší veřejnosti naší.

Ze starší literatury uvedeme příklad, jak Dudík líčí jeho negativní následky. „Zákon seniorátní“ praví, „první nám známá pragmatická sankce mezi domácím vladařem a jeho „národem“ (primates), ona „iustitia Bohemorum“, jak nazývá zmíněný fundametální článek Kosmas,[1]) nemůže reflektovati na bezpodmínečné uznání; již přirozená náklonnost rodičů k dětem stojí s takovým ustanovením v příkrém sporu a my v průběhu dějin odvodíme z fundamentalního zákona příčiny hojných válek bratrských, jakož i vměšování se, ba ohrožení samostatnosti naší země cizími vladaři, tou neb onou stranou na pomoc volanými. Čeští korunní kandidáti bývali z pravidla na Moravě údělnými knížaty. Když pak panující větev chystala se na úkor těchto vlastním dětem trůn zůstaviti, okamžitě vzplanula opposice na Moravě. Stejné scény jsou obsahem zemských dějin po tři čtyři generace a Morava často zbraněmi snaží se uplatniti nárok svých knížat proti rušiteli všeobecně přijatého domácího řádu a státního práva. Přirozeně poměr obou zemí se přiostřuje, bratři odcizují a Morava hledá diplomaticky

[1]) Iustitia enim erat Bohemorum, ut semper inter principes eorum maior natu solio potiretur in principatu. Cosmas ad au. 1101.

cestu k uhájení své neodvislosti."[1]) Dudík vykládá svým „fundamentalním článkem", „pragmatickou sankcí", „zákonem senioratním" celou řadu historických následků a stejně Palacký klade jej za pramen zjevů, které byly výsledkem pozdějšího vývoje.

Zpráva Kosmova o Břetislavově senioratním ustanovení se tedy popírá. Nám však na ní samé nezáleží. Pro nás jest důležitá pouze tím, co Kosmas v ni skládá a že nám v ní nepřímo popisuje právní stav své doby: nejstarší z rodu má míti „summum ius in principatu" vrchní vládu nedělenu pouze ve svých rukou všichni bratři jeho a příbuzní jsou „sub eius dominatu", pod jeho panstvím. O údělech a údělnících Kosmas nepraví ničeho; ve slovech „omnes fratres" zahrnuje však i ty, kteří úděl měli, i ty, kteří na dvoře pražském s panujícím knížetem chlebili. Všichni jsou pod jeho „dominatus". Opakuje se to, co jsme našli dříve: vrchní pán a jeho vasalové — ovšem pokud mají úděly.

*

Ke konci této kapitoly naskytuje se nám ještě otázka: Břetislav započal systém údělů na Moravě; úděly byly sice také v Čechách, ale kdežto zde ve 12. století pominuly a celá země stala se nedílnou jednotkou pod vládou pražského knížete, na Moravě trvaly stále a vracejí se nám znova v době Lucemburků. Proč tento zvyk tradoval se hlavně na Moravě a s Moravou? Jak máme tuto okolnost vyložiti? Nejinak nežli zvláštním postavením Moravy uvnitř knížectví českého; někdejší státotvorná potence vtiskla jí ráz zvláštní individuality, určité země, která musela býti znovu dobyta, získána mečem; země jiného charakteru, která vyžadovala zvláštního zřízení, zvláštní správy. Dle způsobu vlády v dobách tehdejších obdržela zvláštního vladaře a poněvadž ve středověku na tradici neradi měnili, ba houževnatě setrvávali, Morava svůj charakter, své separátní postavení na dlouho udržela: byla zemí, které se nevládlo z Prahy přímo.

Dle Dudíka pramení údělový system v mnohosti rodu Přemyslova — že prý bylo nutno členy jeho zaopatřiti . . . Snad je to částečně pravda; když ve 13. století nebylo dětí v rodu Přemyslově, nebylo také údělníků na Moravě . . . Ale jisté stopy lenního charakteru, subordinovaný poměr Moravy k Čechám trvá stále i když Morava stojí

[1]) Mähr. Allg. Gesch. II. 270.

přímo pod králem českým; ještě v 16. století ve státě s převahou stavovskou nacházíme zajímavé a význačné toho příklady. Zdá se nám tedy, že onen zvláštní charakter přijímá Morava jako země, jakmile přistoupila ke knížectví českému; vyplynul z ducha doby, jímž neseno bylo stejně národní právo německé jako české; z ducha doby, jež neznala moderní (také modní) státní organisace — všechny individuality a bohatost rozmanitostí nivelisující, nýbrž každou jednotku, všechna práva jí ponechávajíc, k celkům jiným připojovala a v stupnici důstojenství vyšších a vyšších práv seřazovala... Morava byla podřazena knížectví českému; jeho prostřednictvím a s ním opět byla závislá na celku vyšším, říši německé. Ať zdají se mnohým tyto doby nadpráví, nerovnosti a výsad jakkoli černé, měly přece tu jednu přednost: že znaly souvislost s minulostí, na níž stavěly a jen z ní nová práva vyvozovaly. Nikdy necentralisovaly, nenarážely na stejnou šablonu to, co vyrostlo jinak, nýbrž ponechávaly zemím připojeným vlastní individualitu a vlastní, nikým nerušený vývoj.

Vyhranění údělového systému v obdobu vasality: Morava českým lénem.

Odstředivé snahy moravských vasalů. — Reakce knížat pražských.

Moravská politika knížat pražských existenční podmínkou státu Českomoravského: založení biskupství olomouckého, zřizování klášterů; tuhá subordinace údělníků. — Latentní napjetí mezi knížetem a moravskými vasaly. — Periodický ráz údělnických revolt. — Příčiny: koordinace či subordinace? — Politika říšská.

Vratislav, údělník olomucký, první nezachoval se dle vůle otcovy a dle vasalské povinnosti své vůči bratru Spytihněvovi, knížeti pražskému; záhy počal v údělu svém osobovati si právo nikomu nepodléhajícího panovníka... Byl to první údělnický pokus vyzouti se z široké závislosti na Praze.

Přirozená touha závislých po neodvislosti a příklad staršího svedl mladší bratry k následování. Spytihněv však energicky přikročí k obhájení svého práva a vytrhne proti Olomouci.

Co následovalo, líčí Kosmas takto: „Poslal pak kníže Spytihněv napřed list ku předním mužům oné země (Moravy), kterým vyzýval zejména 300 mužů, které znal jako nejlepší a nejznamenitější ze všech hradů a pod ztrátou hlavy nařizoval, aby mu přijeli naproti do hradu Chrudimě. Muži rozkaz zachovali a již za branou strážnou v polích přišli knížeti v oustrety; kníže však rozhněván, že nepřišli na místo ustanovené hned kázal je jmouti, a v okovích dal je vězniti, rozděliv je po jednotlivých hradech v Čechách. Koně pak a zbraně rozdělil mezi své a táhl dále cestou do Moravy. To uslyšev bratr jeho Vratislav bál se ho velmi a utekl do země uherské. Tedy kníže Spytihněv, když všecko dle své libosti spořádal na Moravě, vzal bratří své, aby byli s ním u jeho dvora, Konrada představiv lovcům, Otu pak postavil co mistra nad pekaři a kuchaři.“ [1])

Dudík zprávu tuto vykládá touhou u Spytihněva po jednotné vládě nad oběma zeměmi.[2]) Souhlasný názor vyskytuje se u Bretholze.[3])

Nehledíme-li k tomu, že věcně výklad záznamu Kosmova jest mylný, povahou svou vysvětlení Dudíkovo odpovídá plně psychologisujícímu pojetí dějinnému polovice 19. století: v povaze, smýšlení a vůli řídících osob hledají se pružiny dějinných událostí. Dnes historie pracuje jinak: víme, jak málo znamená vůle jednotlivce v proudu a vývoji dějinném a proto v širší pojetí, ve vyšší vývojovou linii hledíme jednotlivá fakta spojiti a tak je vysvětliti.[4]) Na drobné mosaice jednotlivých příběhů nám nezáleží; kdyby historie měla býti jich reprodukcí, musela by jíti do nekonečna, neb i plnost činů lidských jest nespočetna . . .

Zprávu Kosmovu vykládáme následovně: ústava lenní s velkou volností a mocí, kterou vasalům propůjčovala, nesla v sobě zárodky odboje a přirozenou touhu (vasalů) po plné neodvislosti. Uskutečňování její nebo neplnění povinností, k nimž vasal-údělník byl zavázán, skytalo příčinu ke konfliktům a vojenskému zakročení. Tak také zde Spytihněv neposlušného vasala vojenskou výpravou tresce a spojencům jeho léna

[1]) Cosmas ad ann. 1055. Překlad Tomkův F. R. B. II.
[2]) Mähr. Allg. Gesch. II. 278.
[3]) Gesch. Mähr. I. 195.
[4]) Tím ovšem není řečeno, že moment psychologický zcela se pouští ze zřetele.

odejme. K tomu měl nesporné právo: vasalové spravovali léno z milosti a do milosti pánovy.

Zajetí moravské šlechty souvisí s potrestáním údělníků a jest zajímavo ve srovnání s poměry franckými nebo německými. Dudíkovi zdál se čin Spytihněvův násilnickým; měl prý zároveň přispívati k dosažení známého účelu, t. j. spojení vlády nad oběma zeměmi v rukou Spytihněvových. Dudíkův výklad stojí však v odporu s míněním Kosmovým, jenž vidí ve vévodově zakročení dobré jeho právo. Avšak kronikář po tolika letech ztratil již souvislost s faktem a vysvětluje jej podružným zevním motivem — „že nepřišli na ustanovené místo.“ — Zatím neznačil nic jiného, než že vrchní pán v případě vzpoury svého vasala sprošťuje poddané jeho všech závazků vůči němu a jako by se sám nad nimi bezprostředně chápal vlády, vyzývá je k poslušnosti své osoby; není-li pak jist jich věrností, ujišťuje se jí způsobem jakýmkoliv.

Příklady podobného zakročování a „ujištění“ nacházíme ve středověku dosti často na př. při říšských achtech a p.; aby podetnuta byla síla neposlušných knížat v samém kořeni, zbavuje na prvém místě císař německý jich poddané veškerých dosud dodržovaných povinností a prohlašuje za poddané vlastní, přímé.

Vratislav však jest brzy přijat na milost; kolem roku 1058 postihujeme jej znovu v jeho údělu. Kosmas praví, že když Spytihněv uslyšel o sňatku Vratislavově s kněžnou uherskou Adletou „bystrým rozumem chtěje předejíti, aby třeba bratr jeho s Uhry neudeřil na Moravu, vypraviv posly povolal jej zpět z Uher a navrátil mu hrady, které jemu byl prve otec jeho dal na Moravě. Nebo byl kněz Spytihněv muž opatrný, v rozhodné době uměje luk svůj napínati a popouštěti v pravou chvíli.“ [1]) — Pokud tyto motivy rozhodnutí Spytihněvova jsou správné, nedovedeme blíže udati; ale upozorníme na jinou věc, kterou jsme již během vypravování vícekráte vyzdvihli: že středověk jest konservativní a na systému nerad mění; i zde: knížata česká, ačkoliv znají následky, jež mohou vyvolati nepokojní vasalové moravští, ačkoliv znají jich úsilí a škody z toho pro český stát plynoucí, přece znovu a znovu údělníky na Moravu dosazují, údělníky, kteří velezrádou proti pánu svému se prohřešili.

Středověk ostatně nebral „velezrádných“ odbojů tak vážně; místo změny systému odpovídal změnou osob nebo dočasnou suspensí:

---

[1]) Cosmas ad ann. 1055. Překlad Tomkův F. R. B. II.

dějiny těchto period skytají nám valně pro to dokladů. Souvisí to s nevyvinutým a neupraveným právem vůbec, v němž silná pěst musela často nahražovati nedostatek přesně vymezených a vyvinutých právních norem . . .

*

Po smrti Spytihněvově (1061) následuje v hodnosti velkoknížecí Vratislav toho jména Druhý (1061—1092); ten, jenž byl kdysi špatným vasalem, stal se pánem velmi prozíravým a velmi obratným; slov těch lze zvláště užíti o moravské jeho politice vůči příbuzným, v jichž středu kdysi stál a jimž za vůdce sloužil... Hned na počátku vlády podělil své bratry úděly na Moravě. „Zemi moravskou rozdělil mezi bratry své na polovic“, — praví Kosmas[1]) —, „dav Otovi krajinu východní, kterou byl sám prve držel, která se hodila více k lovům a měla větší hojnost ryb; západní pak, která jest proti Němcům, dal Konradovi, který sám také uměl německy. Ta krajina pak jest rovnější a loučnatější i také na plodiny ourodnější.“[2])

V říši německé nový panovník při nastoupení vlády přijímá přísahu vasalů, kteří musí k trůnu jeho přistoupiti a žádati za potvrzení ve svém úřadě, jakož i za další propůjčení resp. změnu léna a bannu. Také Vratislav hned na počátku vlády disponuje úděly; svěřuje je bratrům — patrně pod přísahou věrnosti; zajímavo jest, že nepodrží vedle koruny české to území, jež kdysi sám jako údělný kníže na Moravě držel; propůjčuje je bratru Otovi, ač byla příležitost vhodná, aby úděl pro sebe a své potomstvo uchoval. Kdyby úděly byly dědičné, mohli bychom něco takového očekávati, a to tím spíše, poněvadž Vratislav dobře znal nebezpečí, jež mohlo se strany údělníků jeho vrchní vládu na Moravě ohroziti, — a jež také o rok později (1063) snaží se jinak paralysovati: založením biskupství moravského. Dudík vidí v založení biskupství na Moravě tvůrčí organisatorské dílo, jímž Vratislav chce kleslou zemi ve všech směrech restaurovati a k bývalému lesku pozvednouti; zároveň však v podniku spatřuje jednu stránku stinnou: zřízení biskupství na Moravě znamenalo prý jeden z počátkův odcizování Moravy od Čech.[3])

My posuzujeme událost jinak, spíše jako akt politický, a sice na dvě strany:

[1]) Ad ann. 1061. F. R. B. II Překlad Tomkův.

[2]) Jmenovaná knížata pokládají se za praotce obou větví moravských Přemyslovců, olomoucké a brněnsko-znojemské.

[3]) Mähr. Allg. Gesch. II. 306.

a) Přílišná moc a bohatství biskupa pražského nemohly býti velkému knížeti lhostejnými. Bylo nebezpečí, že přejde-li v politických zápasech na stranu velkoknížeti protivnou (ať je to říše či moravští údělníci), vážky osudu jeho nepříznivě nakloní — avšak ještě více: že vyzuje se z moci jeho, vyhledá přímou závislost na říši a v samém lůně knížectví českého utvoří se tak nový, samostatný stát církevní, jenž bude sloužit politice panovníků německých. Ve 12. století se toto nebezpečí stalo opravdu akutním, a to hleděl Vratislav předejíti: rozdělením rozsáhlé dioecese pražské seslabil moc biskupů českých a zjednal znamenitou protiváhu. Jaromírovy[1]) násilnosti vůči moravskému biskupu Janovi nejlépe dokazují, jak prelátům pražským skutek Vratislavův byl nemilý a jak usilovali o návrat k poměrům starším. (Do kategorie tohoto usilování patří vidimus zakládací listiny biskupství pražského, jak jsme výše vyložili.)

b) Ještě nemilejším byl však tento skutek knížátkům moravským. Zřízením biskupství v Olomouci získal pražský vévoda pevnou oporu na Moravě, a to nejen v případě války, nýbrž i v každém jiném ohledu. Vratislav nadal biskupa olomouckého hojnými právy a výsadami,[2]) eximoval z moci vladařů moravských a podřídil pouze sobě a svým nástupcům na trůně českém. Utvořením tohoto nového duchovního léna na Moravě, jehož plná závislost na Praze (biskup olomoucký byl pražským knížetem jmenován a dosazován) nenesla ani stopy právní nejistoty, postavena byla protiváha ostatním vasalům moravským — fakticky již tím, že značná část země přímo pod korunu českou náležela, žádného vztahu k údělníkům moravským nemajíc.

Tímto činem politicky velmi obratným vytýčena byla osamostatňovací tendenci moravských údělníků prvá hráz — právě naopak, než soudí Dudík — Morava pevněji k Čechám připoutána... Vratislav se nezklamal; moravská církev plnila věrně svůj politický úkol: ve zkouškách nejtěžších setrvávala loyalně při svém vrchním pánu a křížila odbojné plány moravských vasalů.

Po smrti Šebířově hlásil se o biskupství pražské kněžic Jaromír, již otcem Břetislavem předurčený jeho kandidát. Velké sympathie

[1]) Biskup pražský po Šebířovi, bratr Vratislavův.

[2]) ani biskupství pražské podobných výsad nepožívalo. Pochopitelno! V Čechách výsady byly by nebezpečnou zbraní proti knížeti samotnému — na Moravě namířeny jsouce proti údělníkům staly se výbornou podporou politiky české.

údělníků s touto kandidaturou a odpor Vratislavův proti ní souvisel jistě s poměry moravskými. Konrad a Ota vojensky vynutili jmenování Jaromírovo; domnívali se (prý), že biskup z rodu knížecího bude protiváhou ctižádostivých tendencí Vratislavových, jež směřovaly ku spojení Čech a Moravy v jediné království...[1]) Pozdější houževnatý zápas Jaromírův o obnovu původních hranic pražské dioecese (z nichž nechtěl Moravy za žádnou cenu propustiti) objasňuje příčinu, proč údělníci podporovali kandidaturu jeho. — Vratislav dobře znal, odkud nebezpečí hrozilo,[2]) a dobře také chtěl je — ne-li zameziti — tedy předem oslabiti. Zvolení vlastního kandidáta však neprosadil...

Kdežto Šebíř byl se zřízením moravského biskupství jakž takž srozuměn, zvířila samostatná církevní správa Moravy těžký spor s následujícím biskupem, knězicem Jaromírem, jenž nemínil Moravy propustiti ze svazu svojí dioecese. Ovšem nebylo zde žádného ideálního pozadí; uniklé statky na Moravě, různé důchody a příjmy — hlavně pak seslabení váhy a moci pražských biskupů zavdalo příčinu k výstřednostem Jaromírovým. Spor vyvrcholil tou měrou, že knížecí syn dal se strhnouti k násilným činům vůči biskupu moravskému Janovi — zračí se v nich zvůle a sebevědomí urozeného pána proti nerovnému rodem[3])... malomocný vztek proti zařízení Vratislavovu, jejž odnáší nevinný jeho repraesentant. Biskup olomoucký hledal vyslyšení svých nářků na bezpráví od Jaromíra utrpená u Vratislava.[4]) Tento se ho vřele ujímá, rozhodnutí však nepřivodí; spor dostane se až před kurii. Celou řadou listů Vratislavovi adresovaných papež Řehoř VII. hledí roztržku urovnati,[5]) pouze jednou obrací se také na údělníky — divná ironie — aby chránili práv biskupství olomouckého[6])... vlk má hájiti beránka...

Dudík usuzuje z papežského listu adresovaného Vratislavovi,[7]) že prý Ota Olomoucký i Konrad Znojemský postrádali v očích stolice papežské všelikého politického významu. Papež pominul prý jednoho i druhého a uznal pouze vévodu Vratislava za vlastního pána země:

[1]) *Dudík*, Mähr. Allg. Gesch. II. 320.

[2]) a že hrozilo, svědčí spor o biskupství olomoucké, jenž interessenty rozdělil velmi zajímavě: v jednom táboře stál Vratislav a Jan, biskup olomoucký; v druhém Ota Olomoucký a pražský biskup Jaromír. *Dudík*, Mähr. Allg. Gesch. II. 324.

[3]) Jan byl prostý mnich břevnovský.

[4]) Cod. dipl. Mor. I. s. 142 č. 164.

[5]) Cod. dipl. Mor. I. s. 143 sq.

[6]) Cod. dipl. Mor. I. s. 149 č. 171.

[7]) Cod. dipl. Mor. I. p. 157 n. 177.

plným právem tudíž složil prý v ruce jeho řešení krise olomoucké.[1]) Nám zdá se zcela samozřejmým, že papež obrací se jenom a výhradně na Vratislava. Biskupství olomoucké bylo pouze jemu podřízeno, moravský biskup byl jím jmenován[2]) a údělníci neměli nad ním ani nejmenší pravomoci. Obrací-li se papež také k nim — to však pouze jednou — je to proto, že při dobré vůli fakticky mohli biskupovi olomouckému skytnouti před násilnostmi Jaromírovými ochrany. Ale tu sv. Otec přišel jistě na nepravé. Biskupství olomoucké bylo trnem v oku moravských vasalů — jsouc nejen přívržencem, ale i nástrojem české politiky na Moravě. (Později dokonce vyústí tradicionelní nepřátelství proti novému biskupství v pustou štvanici na život a na smrt, kterou uspořádali údělníci proti olomouckému biskupu Zdíkovi.)

Dudík k hořejšímu mínění navazuje širší svůj názor[3]) pravě, že moravská knížata se svými úděly byla nejen politicky zcela odvislá od českého vévody, nýbrž i v administrativě samostatnosti postrádala: ve věcech správy svých okresů byla prý vázána zvláštními ustanoveními, která jejich výkonnou moc omezovala. — Dokladů k tomuto tvrzení, ač by byly žádoucí, nepodává. Chce jím asi vystihnouti, že ve veškerých věcech zahraničních[4]) (zde jednání s papežem) byli údělníci vázáni svrchovaností českého vévody; pokud se týče administrativy, je tvrzení jeho ve své všeobecnosti jistě nesprávné. Ve správě území byli údělníci omezeni jen ve zvláštních případech, na př. u biskupa olomouckého, jenž byl z jich moci zcela eximován.[5])

K předním povinnostem vasalským náležela služba vojenská vrchnímu pánu. Vasalové moravští činí zadost takovému požadavku — Vratislav měl silnou ruku, aby své dobré právo k platnosti přivedl —; vojska údělnická stojí tedy podnikům jeho k disposici Velký vévoda hájí s pluky česko-moravskými zájmy Jindřicha IV. a chronista Berthold výslovně při roku 1077 mluví o četách, jež jsou z provincií

[1]) Mähr. Allg. Gesch. II. 366.

[2]) Ottův Slovník Naučný XVII. str. 698. Viz též dále.

[3]) Mähr. Allg. Gesch. II. 366.

[4]) Správně tedy vystihuje, že v zahraniční politice mohli údělníci pouze jménem vévodovým oprávněně vystupovati; veškera jednání bez souhlasu nebo proti vůli tohoto měla ráz illegalní a zjevovala se zpravidla, když bratři s vévodou ve sporu nebo v nepřátelství žili. — Ovšem musíme doplniti, že spory vlastně kořenily v osobování si vrchnostenských práv údělníky; proto veškeru iniciativu chronického napjetí mezi knížetem a moravskými vasaly sluší hledati jen a především ve výhoncích jejich odstředivé politiky.

[5]) Co knížatům moravským uvnitř ve správě okresů náleželo, viz Ottův Slovník Naučný XVII. str. 698 sloupec druhý.

Vratislavových sebrány.[1]) Proti Leopoldu Rakouskému, jenž byl protivníkem Jindřicha IV., vypravil se nejen vévoda sám, nýbrž i údělníci „Oto a Konrad se všemi svými rytířskými many, kolik jich jest na celé Moravě.“ [2]) Údělníci stojí zde ve smyslu vasalského poměru vůči velkému vévodovi věrně po boku jeho, a vítězství z roku 1082 korunuje toto semknutí sil česko-moravských. Pokud loyalita jejich byla upřímně založena, těžko rozhodnouti; řekli jsme, že pevná ruka Vratislavova nedoporučovala riskovati jednání opačného i nezbývalo — v případě jiné touhy — nežli z nouze prostě ctnost udělati.

Následující doba vyvolala reminiscenci na spor, který vzbudilo kdysi založení biskupství moravského. Ještě jednou zasvitla biskupovi pražskému naděje na sjednocení obou dioecesí, moravské a české Po smrti Janově (1085) biskupství olomoucké právně (formálně) přivtěleno k pražské stolici, fakticky však potrvalo; král[3]) Vratislav prosadil však definitivně zásadu samostatné správy církevní pro Moravu a dosadil za biskupa svého dvorního kaplana Vecela (1088). Pravíme: dosadil; způsob tak zvaného „volení“ biskupa jako v Čechách[4]) nevyvolal na Moravě napodobení. Zde měl kníže český právo samostatně rozhodovati o osobě biskupa olomouckého. Kronikář Jarloch Milevský u příležitosti volby biskupa Pelhřima mluví zcela v tomto smyslu: „biskupové olomoučtí“, — praví — „nikoli volbou kléru, prostou designací od vévody českého bývají ustanovováni.“ [5])

V říši německé náleželo zprvu k regaliím královským zakládati, nadati a eximovati kláštery. Chce-li vasal vlastní klášter založiti, potřebuje svolení císařského. I na Moravě shledáváme se s poměry podobnými: založení a nadání opatství hradištského u Olomouce (1078)

[1]) Bertholdi Annal. ad ann. 1077. Pertz V., 320.

[2]) Otto et Conradus adjungunt se cum suis omnibus, qui sunt in tota Moravia, militibus. Cosmas ad ann. 1082.

[3]) Králem stal se Vratislav dne 29. dubna 1086; toho data jsou dva diplomy: kníže český povýšen na krále a dioecese olomucká přivtělena k biskupství pražskému. — Názor 15. století spatřoval v korunovaci Vratislavově navázání na starou říši velkomoravskou, jejíž stávající suverén (Vratislav) stal se přirozeně nositelem obnovené koruny. Srv. *Dudík*, Mähr. Allg. Gesch. II. 424 a *Pulkava*, Dob. Mon. III. 127.

[4]) Vévoda doporučil, klérus a »národ« akklamoval.

[5]) Gerlach ad ann. 1182. Jedná se o biskupa Pelhřima z konce 12. století. Viz též O. S. N. XVII. 698, sloupec druhý.

údělným knížetem Otou neobejde se bez potvrzení Vratislavova,[1]) který i svou přítomností při svěcení naznačuje, že svolení respektive potvrzení knížete českého dodává celému aktu teprve právní platnosti. — Zcela samostatným činem pravomoci královské na Moravě je založení kláštera opatovického (1086). Břímě hojných nadání spočívá stejně na bedrech Moravy jako Čech.[2]) Ke zřízení kláštera na moravském území měl Vratislav nesporné právo, jehož ne bez politického úmyslu používá. — Ke královským dotacím kapitoly vyšehradské (1088) připojuje též biskup moravský větší nadání. Vratislav doporučuje novou kapitolu přízni a ochraně přítomných údělníků, Konrada a Oty, jakož i ostatních velmožů českých a moravských.[3]) Nadace českých klášterů na Moravě a naopak zase moravských v Čechách (rovněž i moravský biskup měl statky v obou zemích), fungování velmožův obou zemí při právních aktech tohoto druhu není bez zajímavosti;[4]) jakoby to byly prvé články, jimiž Morava a Čechy měly býti k sobě připoutány a na věky na sobě závislými učiněny.

V obou zemích měly býti vyvolány společné interessy, kterých dosud postrádaly — kromě interessů vrchního pána, jež však spíše odpuzovaly . . . A byly to interessy nad jiné mocné — interessy materielní. Každý pokus odtrhnouti Moravu od Čech poškozoval moravské vlastníky v Čechách a tu dávali jistě přednost tomu, aby mír udrželi a statky své si zachovali, než aby válkou a roztržkou o ně přijíti měli.

V Čechách pak měl býti vůči Moravě vzbuzen interess obdobný. I nápadná loyalita církve moravské nalezá zde částečně své vysvětlení: jest dávná pravda, že věci nejidealnější bývají výborně podepřeny zájmy čistě materielními.

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 164, n. 183.

[2]) Cod. dipl. Mor. I. p. 170, n. 191.

[3]) Cod. dipl. Mor. I. p. 183, n. 197.

[4]) S podobnými zjevy setkáváme se již za Břetislava I. Těžko však rozhodnouti, pokud byly v této periodě vědomým důsledkem nějakého politického programu (viz příslušnóu partii).

Posudky.

Dr. Čeněk Zíbrt, **Bibliografie české historie.** Díl pátý, svazek první. V Praze 1910.

Dílo již svého času v časopisu tomto oceněné (viz Hlídka 1905, str. 240) dospělo k prvnímu svazku dílu pátého. Svazek tento jest přímým souvislým pokračováním dílu čtvrtého, což naznačuje i číslování spisův uváděných, a obsahuje zpracování dějin českých od r. 1632 až do r. 1669. Hlavní osobou doby registrované jest Valdštýn; příležitostně pak podávána jest také hlavní literatura a přehledné skupinky o jednotlivých vynikajících osobách a zjevech z let tehdejších. S pečlivou podrobností jsou uváděny všecky spisy a články uveřejňované i v nejnovějších dobách, tak že docíleno veliké úplnosti (tento svazek má 5333 čísel; na obálce tištěno však chybně č. 17154 místo 17254), — ale přes to byl by asi praktičtější výběr důležitějších spisův a článků přímo do hlavních pramenův a literatury uvádějící a stranou ponechávající všecky nesamostatné a podružné spisy a články. Než ovšem nyní jest již těžko od přijaté osnovy velkolepého díla se uchylovati.

Vlastimil Kybal, **Jindřich IV. a Evropa v létech 1609 a 1610.** V Praze 1909.

Spis je prvním oddílem díla rozvrženého na tři části. Jest úvodem vlastního vypravování a obsahuje soustavný soupis a kritický rozbor pramenův a literatury vztahující se k letům 1609 a 1610, pokud souvisí s osobou Jindřicha IV. Panovník tento v dějinách stal se osobností jakoby v hustou mlhu zahalenou; napřed dostalo se mu od bývalého ministra Sullyho hotové apotheosy, a od jiného přítele byl povýšen zrovna na pozemského boha. Pak byl líčen jako král dobrák. o lid starostlivý. V 19. století byl obestřen světlem bojovníka a mučedníka za svobodu svědomí i za národní samostatnost. Teprve v sedmdesátých letech začíná střízlivý názor, který dospěl až k příkrému odsudku.

Při všech těchto tak různých stanoviskách rozhodujícím jest, jak se jednotliví spisovatelé mají k tak zvanému „velkému záměru“ Jindřicha IV., který mu podložil Sully. Záměrem královým prý bylo rozvrátiti španělskou velmoc v Evropě a založiti patnáct států sobě rovných, nad nimiž by vládla nejvyšší společná rada složená ze 66 poslancův, udržující vzájemnou rovnost politickou, vojenskou i náboženskou a urovnávající všechny vzniklé neshody a rozepře.

Spisovatel této knihy rozbíraje precisně všechny prameny i literaturu dospívá k určitému, celkem ode všech jiných odlišnému závěru: odmítá vůbec velký záměr a dovozuje, že Jindřich IV. provozoval až do konce r. 1609 politiku nanejvýše rozumnou, zdrželivou a opatrnou; na počátku r. 1610 sice silně zbrojil, ale to všecko lze si vysvětliti historicky a psychologicky, a lze tvrditi, že kdyby i k válce skutečně došlo, byl by ji král omezil co nejvíce a ukončil se své strany co nejdříve.

Neváhám tvrditi, že spisovatel závěr svůj úplně zdůvodňuje kritickým rozborem, při čemž podává výborný přehled všech současných

pramenův a literatury, které oceňuje podrobně a nestranně; přehled jest co nejúplnější, tak že zajisté s veškerým oprávněním přistupuje ke svým dedukcím se všech stran spolehlivě podepřeným; když některý pramen neb edice pramenů nebyla mu dostupna, přiznává to poctivě. Rozhled po tehdejších dějinách evropských a ovládání velkého materialu jest vší úcty hodný, methoda spisovatelova je správná, a výsledky práce budou míti cenu trvalou, protože solidně zbudovanou. Spis opravuje utkvělá mínění a odstraňuje mnohé předsudky. Skoro všecek posavadní názor na tehdejší dobu musí se pozměniti, a pak přiblížíme se k pravdě, které nelze všelikými schematy napřed již upravenými omezovati a seskupovati.

Tato průprava předeslaná vlastnímu zpracování vzbuzuje nejlepší naději, že celý spis dovede s jistotou a přesvědčivě rozřešiti problém konce vlády Jindřicha IV. *J. Tenora.*

Dr. Nikolaus Paulus, Hexenwahn und Hexenprozeß vornehmlich im 16. Jahrhundert. Freiburg 1910. Str. 284. Cena váz. 4 K 80 h.

Doba, kdy tak zvané čarodějnice byly páleny, patří zajisté k smutným částem dějin. Mnoho materialu do této otázky spadajícího odpočívá dosud v mnohých archivech a nelze proto celkový úsudek o této věci pronésti. Autor, známý znalec doby reformační, sebral látku hlavně ze 16. století. V první stati zabývá se kazatelem Janem Geilerem a jeho spisem „Emeis“, vydaným františkánem Paulim, kde se dovídáme, že slovutný kazatel měl tentýž blud jako jeho doba. Víc pozornosti věnuje Paulus Lutherovi, o němž někteří protestantští historikové prohlásili, že byl rozhodným protivníkem pověstných procesů proti čarodějnicím. Na základě spisů reformatorových dokazuje se, že v té příčině nebyl Luther ani o vlas lepším než jeho současníci. Dle něho mohou prý čarodějnice pomocí zlého ducha připravit člověka o zrak neb o sluch a přivodit různá jiná neštěstí, jako bouři, kroupy; ano i concubitus čarodějnic se zlým duchem jest prý možným. Litají prý také na pometlech a kozlech, kradou mléko a j. Zlý duch hraje u reformatora velikou úlohu. Roku 1529 napomínal Luther v kázaní své věřící, aby se varovali v létě studených koupelí, protože prý jimi může zlý duch každému velmi uškodit. Téhož roku 28. srpna vyřkl nad několika čarodějnicemi své anathema a vyzýval k modlitbě proti nim. Z pozdějších spisů jde na jevo, že Luther od svých názorů nikdy neupustil. Přísně se mělo dle něho proti čarodějnicím zakročit. „S nimi nesmíme mít žádného milosrdenství; já bych je sám upálil.“ (Tischreden.) Nejenom tenkráte, když udělají nějakou škodu, mají být páleny, nýbrž již proto, že prý jsou spojeny se zlým duchem. Lutherem byly procesy proti oněm politováníhodným osobám zostřeny a rozmnoženy. Protestant v. Bezold dí, že reformace v té příčině přilila ještě oleje do ohně, a protestant Steinhausen dává mu úplně za pravdu. Jeví se to také tím, že u protestantů padlo této pověře mnohem víc osob za oběť než u katolíků. V některých krajinách nebylo o čarodějnicích v době předreformační ani slyšet, když se tam však rozmohl protestantismus, byly

soudy a hranice skoro na denním pořádku. Jako nějaká epidemie zuřily procesy proti čarodějnicím, a to především ve Württembersku a Meklenbursku. Roku 1562 a 1563 upálili protestanté Ulrich a Sebastian z Helfštýna 63 žen, které byly v podezření z čarodějství. V Rostoku bylo roku 1584 upáleno 17 žen a 1 muž. Asi 150 let se v Meklenbursku takto s čarodějnicemi zacházelo, kdy již dávno žádných dominikánův a jesuitů v zemi nebylo. Rostocký učenec Westphal píše roku 1726, že v 17. století některé vesnice skoro úplně pro čarodějství ohněm byly zničeny. V polovici 18. století píše protestantský kazatel David Frank z Meklenburska: „Das ganze Land war um diese Zeit (1669) in einem bösen Ruf wegen überhandnehmender Hexerei, sowohl in Städten als auch Dörfern, und hat man noch nach 50 Jahren Brandpfosten genug gesehen, an welchen solche unglückselige Leute hingerichtet worden" (str. 126) Když Spee vydal své dílo, v němž žádal, aby všechny tyto pověstné procesy byly zastaveny, ozvali se proti němu hlavně protestanté, jako na př. Bechmann († 1663), professor práv v Jeně.

V té době, kdy v protestantských částech Německa sta a sta nevinných lidí krutě bylo upáleno, nebylo v Římě o podobných zjevech skoro ani zdání. Protestanté Soldan a Heppe tvrdí, že v Římě žádná čarodějnice nebyla upálena. Způsob, jak si inkvisice s lidmi, kteří byli z čarodějství obviněni, počínala, byl v Římě velmi humánní. Protestant Riezler praví, že v Římě nastala reakce rozumu a lidskosti mnohem spíše než v Německu.

Dr. Georg Grupp, Jenseitsreligion. Freiburg 1910. Herder, str. 200; cena 3 K 60 h.

V předmluvě vysvětluje autor, proč jako historik zabývá se problemem, který vlastně do jeho oboru nespadá. Zabýval se napřed otázkami filosoficko-náboženskými a chtěl již před dvaadvaceti roky podobnou práci vydat. Jako znalec kulturních dob chce se ozvat proti jednostrannému vyvyšování kultury, jež se často děje na úkor náboženství. Podstatným bodem každého náboženství jest jeho názor o světě posmrtném, nadzemském. Popírá-li se v náboženství život posmrtný, pak směle se může říci, že dějiny takového náboženství vlastně neznají, že jest to jen výmysl některého učence, života neschopný. Náboženství, které by se omezovalo pouze na tento svět, vede přirozeně k nihilismu a pessimismu. Takovým jest liberální křesťanství Harnackovo, Tröltschovo a jiných racionalistů protestantských. Mnozí necení náboženství víc než poesii a umění. O životě posmrtném nechce liberalism protestantský ničeho slyšet. Místo Boha zaujme obyčejně buď lidstvo, svět nebo „já". Kultura místo náboženství byla by věru bídnou náhradou; takový životní názor zel by zrovna prázdnotou. Zdravá kultura předpokládá náboženství, což neklamně dokazují dějiny. Nedá se však upříti, že i náboženství potřebuje do jisté míry kultury. „Nur ganz auserwählte Seelen können sich ganz mit dem Überirdischen begnügen und können Kunst, Dichtung und Wissenschaft entbehren,

ja sogar auf die Vergnügungen der Geselligkeit verziehten. Die meisten Menschen bedürfen dieser Hilfsmittel sogar für die Religion; sie vermögen sich nur emporzuschwingen umrauscht von schönen Worten und Tönen, angeregt von erhabenen Gestalten. Die Religion setzt die Kunst, Dichtung und Wissenschaft geradezu voraus; denn die Gnade bedarf der Natur. Daher kann die Religion gar nicht anders als Kulturfördernd sein; sonst würde sie in den Lüften schweben und könnte keine lebendigen Menschen ergreifen“ (str. 106.).

Pozoruhodny jsou statě „náboženství a mravnost“, „náboženství a politika“, „náboženství a věda“ a „náboženství a umění“. Uvádějí se též některé doklady z kulturních dějin. — Snad žádné jiné náboženství nedbá tak o to, jako katolicism, aby věřící konali vše sub specie aeternitatis. Všechno v katolicismu směřuje k tomu, aby se tento důležitý moment nikdy se zřetele nespouštěl.

Tomu právě nasvědčují různé pobožnosti, uctívání svatých a j. Autor cituje sv. Efrema. „Der Mensch bedarf beim Hintritt vieler Wegweiser, vieler Helfer, vieler Beistände. Wenn wir schon beim Übergange aus einer Gegend in eine andere hier auf Erden gewisse Wegweiser und Führer nötig haben, um wie viel mehr, wenn wir in die unendlichen Gefilde der Ewigkeit hinüberscheiden“ (str. 163).

Poslední stať jedná o náboženství budoucnosti. Tímto jest katolicismus. Nijak prý nevadí, že se v něm vyskytují některé chyby. „Pokud církev pozůstává z lidí, nedá se idealní, dokonalá církev uskutečnit, o které mnozí sní. Sen jest ovšem velmi krásným a vznešeným, avšak když skutečnost snu neodpovídá, bylo by bláznovstvím proto si zoufat. Není jiné možnosti než církev tak přijat jak jest, anebo upadnout v chaos“ (str. 200). *Dr. J. Vrchovecký.*

* * *

Ladislav Chmelenský, **Duncanův sen a jiné povídky.** Nákladem Aloise Wiesnera v Praze 1910.

Kniha veselých i vážných vzpomínek o ledačem, co autor zažil jako student, herec, příslušník c. a k. armády, úředník v Před- i Zalitavsku a divadelní ředitel. Převládá tu humoristický ráz, s kterým vyličuje některé kousky z dětských let, pak zákulisí soudních úřadů před 40 lety, paběrky ze starostí plných a přec veselých let hereckých, ale také jsou tu vážné črty, z nichž „Má umělecká výprava do Vídně 1893“ je za nynějších protičeských výjevů ve Vídni velice časová, ukazujíc jak nepřátelské smýšlení týchže kruhů je starého data a od 20 let jen se ještě zvýšilo.

Vypravování autorovo jest prosté a jasné, živě vystihující svou věc, a každého nejen mile pobaví, ale zůstane cenným dokumentem ze společenského života těch vrstev, kterými autor za pohnutého a mnohotvárného života svého prošel.

Levná illustrovaná knihovna. Roč. XI., sv. 10—12. *F. J. Čečetka,* **Rudé květy.** Povídky a milování. Nakl. E. Beaufort v Praze.

O povídkách p. Čečetkových, čerpaných ze staletých soudních knih maloměstských archivů 16.—18. století, bylo na tomto místě již

vícekráte referováno. O nové jich knížce platí totéž, co bylo o způsobu tvorby autorovy již všeobecně řečeno. Snaží se nejen pobaviti historkami mnohdy nevšedními, ale také výmluvně nakresliti obraz kultury celých zašlých generací. V tuto knížku snesl osm povídek o lásce, pokud se o ní dověděti mohl ze soudních knih, a tam zabloudí právě jen výstřelky tohoto vše ovládajícího citu, pokud pobloudí, a různá jeho pobloužení má porovnati chladné právo, tak cizí vřelému tomuto citu.

Devátá, nejdelší povídka „Ztracená země" nehodí se však v rámec těchto po výtce veselých, až rozpustilých povídaček. Líčí se v ní události r. 1620. Prostředí společenské, rozmařilý život pánů a ubohý stav selského lidu zkrušeného robotou, jež odcizil národ snahám stavů, na které právě proto dolehla plnou tíží porážka bělohorská. Připletený příběh lásky je tu jen zcela vedlejší, a nemůže povídce ubrati ponuré, trpké vážnosti, kterou se tak divně vyjímá mezi ostatními.

Poutavý způsob autorova vypravování a originelnost vyhledávaných sujetů získá knize jistě hojně čtenářů.

Moravsko-slezská kronika. Roč. 21. **Milovati budeš . . .** Povídky a črty. Napsal *Jindřich Š. Baar.* Nakl. R. Promberger v Olomouci 1910.

Povídky tyto mohly býti nazvány třetí řadou „Mžikových obrázků", o kterých bylo referováno v sešitě červencovém. Jsou téhož obsahu, rázu i tendence. Ukazují rub našeho života, který má býti spravován druhým nejvyšším přikázaním „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého", ale ve skutečnosti hřeší na každém kroku proti němu. V těch dvou- a třístránkových črtách Baarových je tolik trpké pravdy, že se zarditi musíme nad zvrácenými pojmy našeho života, nad nelaskavostí, s kterou se průměrný dnešní člověk dívá na všechnu tu chudobu tělesnou i duševní, jež nás obklopuje, a kterou máme úsilovně potírati vlídnou pomocí a ne využívati ke svým sobeckým účelům. Vypravovatelská obratnost autorova je dostatečně známa a dovede čtenáře k příběhu sebe prostšímu upoutati s velkým zájmem.

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. Roč. 31., č. 1., dílo 169. **Pouto.** Povídka ze života venkovského. Napsal *František Čech.* Nakladatel V. Kotrba Praze 1910.

O manželství, tomto zvláštním poutu, které váže život muže a ženy, se nyní mnoho mluví a píše, má-li býti trvalé nebo rozlučitelné. Autor o tom napsal pěknou povídku: jak zvláštními často osudy jest řízeno uzavření manželství mezi lidmi, o nichž nikdo by toho byl nečekal, že osudem jsou si určeni, o úkladech, které útočí na pevnost tohoto svazku, a z nichž nejhorší bývá neodůvodněná žárlivost. Ale byť i již jen nejtenší nitky společného života vázaly manžely k sobě, jest přece vždy jedno pouto dosti silné, jsou to dítky. To ukazuje nám autor na osudech vesnického, ale světem prošlého kováře Floriše, který svou rozšafností získá si lásku krásné Dorotky, ale když přikvačí nepřízeň poštvaných sousedů, vhání ji svou bezdůvodnou žárlivostí do neblahého vlivu bývalého jejího milence. Jen kouzelné slůvko „mama"

z úst dítěte zvrátí jeho nástrahy, kterým Dorotka již již podléhá. Milenec opustí vlast bez ní a v kruh rodiny kovářovy zase se vrátí klid a láska. — Vypravování je velice poutavé a autor ukazuje i zde zase pěkné nadání vypravovatelské —f—

Ze života náboženského.

Vloni usnesená na Velehradě sjezdem unionistů „akademie cyrillo-methodějská“ ustavila se 1. srpna tohoto roku. Zvolen na schůzi ustavující výbor na rok. Je to výbor zatimní, který má připraviti pro příští sjezd unionistů už hotovou organisaci akademie a na sjezdě tom pak zvolí se doživotní výbor akademie cyrillo-methodějské. V zatimním výboře 18členném jest 13 příslušníků českého národa, 4 mimočeští Slované a 1 Vlach. Z 18 členů jest jich 17 kněží, jediný laik. Předsedou je metropolita rusínský, arcibiskup Andrej Šeptyćkyj, probošt Dr. A. Stojan místopředsedou, P. Ad. Jašek jednatelem, P. Hříva pokladníkem. Velké myšlenky se snadno rodí, ale pomalu a těžko v život uvádějí.

*

Hnutí borromejské, pro encykliku „Editae saepe“, už z hlavního utichlo, jen sem tam ještě nějaký ospalý, opozděný veterán si vybouchne. Ale tyto opozděné rány už netrefují a nemají účinku. Jednou z nich byl i list moravského superintendenta evangelického, který s velikou pochvalou otiskly i — „Lidové Noviny“! Kdyby list ten byl vyšel o 2 či 3 neděle dříve, byl by snad býval i zajímavým. Tak mu však prvenství nápadu, že encyklika jest urážkou Husa a českých reformatorů, odňala už schůze protestní z Kozího Hrádku.

„Volná Myšlenka“ česká vyslala 43 lidí jako delegáty na bruselský XV. mezinárodní sjezd „Volné Myšlenky“. Proto tam jednáno tolik o Husovi (s Ferrerem!!) a světové oslavě jeho r. 1915. Mají se konat všemožné přípravy na ni. Při tom si stěžuje, že nebudou-li stoupenci „volné myšlenky“ lépe platit, bude musit zastavit vydání svých časopisů.

*

Angličtí katolíci konali první sjezd 30. července až 1. srpna v Leedsu. Sjezd byl spolu dostaveníčkem 27 největších katolických organisací, které při tom uspořádaly universitní konference pro členstvo své. Na sjezd dostavilo se 17 biskupů a 8 opatů. Primas Anglie arcibiskup Dr. Bourne vylíčil stav církve anglické před 60 lety a srovnal jej s dneškem. Roku 1850 bylo v Anglii s Walesem (bez Skotska a Irska) 587 chrámů katolických, 99 škol s 11.000 dítek katol. a 788 kněží. Dnes však mají katolíci angličtí 1760 chrámů, 1064 škol se 336.000 dítek a 3687 kněží.

Na 57. sjezdě katolíků německých v Augsburku 21. až 25. srpna řed. „Kath. Volksvereinu“ Dr. Brauns ve své zprávě o čin-

nosti této největší katolické organisace německé a vůbec světové, praví, že měla členů 2. července 1909 624.876 ročních a 353 doživotních; dne 1. července 1910 pak bylo členů 652.645 ročních a 203 doživotních. Ústředí spolkové má 18 literárních sil a 70 technických. Proti Ferrerismu a „Volné myšlence“ rozšířeno vloni 84.000 brošurek. Všeho (i s novinami) rozšířeno vloni na 20,700.000 exemplářů. Počet rozšířených tiskovin od roku 1893 činí 143½ milionu. Socialní knihovna spolková má 28 000 svazků (vloni přibyly 4000). Dotazů vloni zodpověděno 3000. Schůzí bylo ústředí ohlášeno 3158, ale konalo se jich ve všech skupinách lidového spolku na 5000. Připouštění podle nového spolkového zákona mladíkův od 18 let a žen do spolkův osvědčilo se a přivedlo Lidovému spolku mnoho mládeže a žen zvláště v dělnických okresích.

Italští katolíci konati chtějí svůj 20. sjezd v Modeně v polovici listopadu. Poslední byl roku 1903 v Bologni; tehdy katolíci se rozdvojili a od té doby roztržkou tou stonali. Teď zacelena konečně a rozbitá tehdy organisace zase obnovena; postavena na jiný základ.

Sedmý sjezd katolíků rakouských konati se bude v Innsbruku. Vídeňské pořadatelstvo by rádo z něho udělalo sjezd všech katolíků rakouských bez rozdílu národností. Je to však zneuznávání povahy sjezdů těchto. Mají význam jen jako lidové manifestace a jako takové musí býti jednojazyčné a jednonárodní. Vícejazyčnost v lidové manifestaci nemá smyslu.

*

Francouzská literatura zase přidala krásný květ do kytice literatury o Poverello d'Assisi — o sv. Františku. A. Baily pod názvem „Les divins Jongleurs“ — podle rčení sv. Františka samého: „sumus joculatores Domini“ („jsme komedianti Páně“) vydal sbírku krásných obrázků a charakteristik dějů a života světcova, v nichž sám svým slohem i duchem krásně vystihl náladu a ducha tohoto ctitele slunce a milovníka božího. (272. Paris Plon-Nourrit. 1910. 3·50.)

*

Po dlouhém hádání, má-li biskup terstký po mons. Naglovi býti Vlach či Němec, nebo přece zase Slovinec, jak bývalo do Nagla, pominuty všecky dříve ohlašované osoby, a jmenován muž nový, jehož nikdo nečekal, professor gorického semináře Dr. Fr. Castelliz. Rodem Vlach, ale umí prý i německy i slovinsky a je ducha smířlivého.

*

Záležitost opolská (boj Poláků o chrám katol. v Opoli na Chelmsku) ještě nedozněla. V demokratickém denníku petrohradském „Řěč“ a v jiných listech vytiskl Bronislav Szlubowski, potomek zakladatelů kostela opolského (r. 1806) otevřený list na poslance dumy z pravice knížete Vladimíra Lvova (vlastní bratr jeho Mikuláš Lvov je poslanec z levice, neoslavista a přední přítel Poláků mezi Rusy!), v němž vyzývá ho, aby odvolal urážky, jež pronesl ve své řeči proti zakladatelům a předkům Szlubowského anebo aby je opakoval, aby od něho teď, kdy nemá immunity, mohl žádat zadostučinění. — O biskupu Eulogiovi, který stejně urážlivě řečnil, praví Bron. Szlubowski, že to

ponechává jeho biskupskému svědomí, aby si to s ním vypořádal, pokud se to snáší se stavem biskupa hanobiti a podezřívati zemřelé a bezbranné. Oba zmínění řečníci pravice podezřívali totiž fundatory opolského sjednoceného chrámu, že se dopustili podvodu a obec rusko-sjednocenou o místo ošidili. Tvrdili ovšem, že zakládací listiny to dokazují. Poněvadž katolický kostel v Opoli od pravoslavných zabraný přece jen ani po interpellaci katolíkům nevydán, dovoluje ruská vláda aspoň, aby Poláci si na nový kostel sbírali. Ale sbírati smějí jen ve vlastním Polsku bez gubernie sedlecké a lublínské, jež tvoří ono sporné Chelmsko. A smějí sbírati až do sumy 10.000 rublů, výš ne.

*

Polský spisovatel Vladislav St. Reymont (proslulý autor venkovského románu „Chłopů") vydal právě popis své pouti po sporném Chlumsku (Z ziemi chełmskiej). V knize nalezáme i mnoho vzpomínek z minulosti a ze života obrácených „sjednocených", kteří připsáni k pravoslaví nesměli se jako katolíci osvědčovat. V nemoci, nesmějíce se dáti zaopatřovati od katolického kněze a od pravoslavného nechtějíce, užívali i podvodu. Ve dvoře nebo ve vesnici žil sem tam nějaký katolík nebo katolička, úředně ke katolictví připsaní. Na prosbu nemocných tito tedy dělali nemocné, zavolali si katolického kněze (často na 2 až 10 hodin daleko!) a kněz nejen je vyzpovídal, ale i ony tajné katolíky (sjednocené) zaopatřil: úřadu se řeklo, že kněz jede ke známému katolíkovi, ostatní vykonáno tajně, obyčejně pod pláštěm noci. Obyvatelé také jeden druhého nevyzradili, neboť celé vesnice až na několik opravdu pravoslavných, obyčejně přistěhovalých, byli takovíto „úporní".

*

Rozdivočenost politická a socialní, jaká uchvátila Rusíny haličské, nezastavila se ovšem ani před duchovenstvem. I to jest zmítáno stejnými proudy, takže často divně vypadá jednání jeho. V katolickém konservativním mladorusínském denníku „Ruslanu" uveřejnil nedávno rusínský kněz z venkova trpkou epištolu na tyto poměry. Do kněžstva vkrádá se čím dál více nálada necírkevní, radikalní nejen národně a společensky, ale zrovna ateistická a socialistická. Lidé tohoto druhu ovšem pak jdou nejraději s proudem, jenž jejich smýšlení odpovídá. Tak nazývá necírkevními všecky ty slavnosti, záduší, řeči a kázaní za zabitého studenta Kocku (při nedávných bouřích lvovských) pořádané. Kocka byl totiž vyslovený ateista a socialista, kněží mladorusínští pak z něho dělají národního světce, ač ho z nešikovnosti vlastní druhové zastřelili! Když mládež rusínská na své schůzi vloni protestovala proti náboženství ve škole, žádala vyloučení jeho ze školy, a vyloučení theologie z university, ani jeden mladorusínský děkanát neprotestoval, kněžstvo se neozvalo. Když umřel nedávno opat basiliánský prof. Dr. Sarnyckij, kněži nešli na jeho pohřeb (že je Polonofil) a byl to jejich bývalý vychovatel, na pohřeb Kockův, pohřeb ateisty, přišli houfně a demonstrativně!

O poměrech v semináři rusínském udržují se stále tytéž zprávy přes vyvracení ředitelství jeho, že alumni musili býti rozpuštěni pro výpověď poslušnosti, pro úhlavní nepřátelství mezi oběma skupinami staroruskou a mladoruskou.

Budiž dovolena otázka: není touto anarchií vinen rodinný život kněží? Výběr kandidátů duchovenských, výběr i vychov, jest aspoň těžší, ba nemožný!

*

Na nový „moskvofilský zločin" poukazuje v Nivě (č. 16.) O. M. Ščepanjak. List pastýřský biskupů rusínských nějaký farář moskvofilský četl sice z kazatelny, ale zmínku o sv. Josafatovi vynechal, tak že věřícím to nápadno bylo! O. Ščepanjak vidí v tom důkaz nedostatečné horlivosti a věrnosti katolické. Káže zlo této nevěrnosti radikálně vykořenit a bez milosrdenství. Marno prý je skládati naděje do „moskvofilů", že oni jednou budou mostem pro spojení obou církví. Kdo prý sám světla nemá, nemůže druhým posvítiti na cestu. Kdo sám katolicismu nemiluje, nebude druhé pro něj moci nadchnouti. Kdyby se politické poměry změnily, budou oni první mezi Jidáši, jací se v letech sedmdesátých i na Chelmsku hojně vyskytli. — Toť hlavní myšlenky. Celý článek je však dobrou ukázkou celého toho polemického nechutenství a zlolajného stranictví, s jakým oba tábory na sebe pohlížejí.

*

„Slov. L'ud. Noviny" píšou v č. 18.: 22.000 katolických duší bez kněze! Ne někde v Africe — ale v hlavním městě Uher. V VI. čtvrti pešťské, „na Andělském Poli", žije 22.000 Slováků katolíků. Do nedávna mívali v neděli jednu svou mši svatou, při níž se slovácky modlilo a zpívalo. Ale najednou Karmelitský generál to odstranil. Slováci šli do Ostřihomu, odtud je poslali ke generálovi Karmelitů, ten opět je poslal do Ostřihomu, ale nikde nechtěli rozhodnouti v jejich prospěch. Jeden se vymlouval na druhého. A tak 22.000 katolíků zůstalo bez kněze — maďarský ráz VI. čtvrti však obhájen!

*

V Haliči je r. 1910 latinských katolíků ve čtyřech diecesích (lvov., krakov., přemyšl., tarnowské) 3,898.529 duší, o 84.524 více než poč. r. 1909. Farností je 890 a 161 expositur. Sjednocených katolíků ve třech diecesích (lvov., přemyšl., stanislavovské) jest 3,411.404 duší, o 98.164 více než vloni. Rozděleni jsou na 1875 farností a přes sto expositur. Na rusínskou farnost připadá 1819 duší, na polskou 4369 duší. Tento rozdíl má příčinu asi v ženění duchovenstva ruského, jež jako ženaté touží po samostatnosti, místo zřizování nového kaplanského místa zřídí se raději nová farnost.

*

Sjednocená obec rusko-katolická v Petrohradě dosáhla už počtu 1500 duší. Proti popům na Podlesí, zvláště na Chelmsku rozepsalo se nedávno ruské „Varšavské Slovo". Autor nějaký pojednává soc. hosp. poměry na Podlesí a zastavuje se na postavení pravoslavných kněží tamějších. Má státního platu 1200 rublů, byt

a topivo, má 50 až 140 desetin (hektarů) půdy kostelní, z níž neplatí ani daní ani žádných přirážek. Má postavení, jakého nepožívají ani vysocí úředníci VI. třídy s velkou zodpovědností. Působnost popova pak je naprosto neodpovědná, a mnohdy vůbec práce nemá, protože nemá věřících, kteří mu vesměs přešli ke katolictví. Před 35 lety, kdy Chelmsko mělo se násilím i uměle připoutati k pravoslaví, kdy sjednocení kněží odtamtud vyhnáni, bylo snad na místě lákati vysokými důchody zvláště obratné missionáře pravoslavné. Ale teď po 35 letech je patrno, že se neosvědčili. I doufá „Varšavské Slovo", že připojením Chelmska ke kyjevské gubernii bude i tomuto výjimečnému opatření konec učiněn a popi na Chelmsku srovnáni budou s popy na Kyjevsku, kteří mají 300 rublů ročně. Bude to k užitku státu i pravoslaví, protože prý dobře placení popi pracují nejméně. Dá-li se jim méně, budou přičinlivější. — Dosud ruské listy sočívaly jen na vnitroruské duchovenstvo, teď nešetří už ani duchovenstva na okrajinách, jemuž právě pro jeho výjimečné postavení dáván pardon!

*

Nedávno dlela z Přímoří deputace v Římě, prosíc mezi jiným sv. Otce za rozšíření práva o užívání „hlaholice". Svatý Otec odvětil blahosklonně a opatrně, ale dal na jevo, že těžkosti leží v samých rakousko-uherských poměrech politických a národnostních.

„Staroslovanská Akademie" na Krku vyzývá všecko charvatské a slovinské občanstvo, aby pilně pátralo po hlaholských listinách a památkách a podávalo jí zprávy o všem, co se kde nalezne, po případě nález zapůjčilo. Praví totiž, že dosavadní dokumenty a prameny o hlaholici v L. Jelićově „Fontes lit glag." z r. 1906 vykazují veliké mezery a nedostatky. Že třeba historii a oprávněnost hlaholice ještě lépe osvětliti a propracovati.

*

Jeho Blaženstvo exarcha bulharský v Cařihradě Josef, vrátiv se po dvouletém dobrovolném vyhnanství opět do Turecka, jal se pracovati k usmíření rozporů mezi řeckou a bulharskou církví od r. 1874 stávajících. První krok k tomu cíli učinil zatím tak, že ohlásil svůj rozklad o celé rozepři a projevil ochotu Bulharů ke smíru. Předně praví, že exkomunikace a výtka schismatismu, jíž církev bulharská po svém ustavení byla patriarchou cařihradským postižena, jest prostě nekanonickou a tedy neplatnou. Exkomunikace celé církve a celého národa nemůže se vynésti jednostranně pouze jednou církví, k tomu by potřeba bylo všeobecného sněmu církevního, a i ten by mohl vynášeti rozsudek svůj pouze po slyšení obviněných. Tu však patriarcha sněmu všeobecného nesvolal, obviněných nevyslechl. Dříve než k roztržce došlo, patriarcha řecký Gregorios VI snažil se usmířiti požadavky bulharské a navrhl ustavení 17 bulharských (většinou) diecesí, jež by vždy měly právo žádati za biskupa Bulhara. Bulharům to bylo málo. Všecka ta biskupství také ležela v dnešním Bulharsku vyjma dvě, jedno bylo přiznáno v Macedonii a jedno v Cařihradě. Když se nemohli dohodnouti s Řeky, Bulhaři vymohli si na turecké

vládě „firman“, jímž se bulharská církev samostatně směla organisovat. Z onoho firmanu dosud neuskutečněna všecka slíbená v něm biskupství. Bulhaři se jich po něčem domáhali na Turcích, vždy když vláda se octla v úzkých. A tak dostali vedle nevoskopského a cařihradského (jež obě i patriarcha Gregorij VI. přiznal) za rusko-turecké vojny dvě biskupství: v Skopii a Ochridě; za řecko-turecké vojny tři nová biskupství: v Monastýru, Strumnici a Dibře. Dosud všecko obyvatelstvo bulharské nepřešlo k exarchii, ale přechází stále, podle toho, jak uvědomění národní pokračuje. V posledních 10 letech přešlo asi 400 až 500 osad k exarchii, přestup tento násilím zadržen od guvernéra macedonského paše Hilmiho v r. 1906, jenž zavedl „status quo“ a nepřipustil žádné změny. Přece však uz zbylo u patriarchie řecké dnes jen málo bulharského obyvatelstva, jen asi 70 až 100 tisíc, hlavně na jihozápadě, což už pro postavení obou církví mnoho neznačí. Udrží-li si patriarchie tento zbytek Bulharů násilím, či pustí-li je dobrovolně nebo nedobrovolně, tím nezmění nic, nezíská ani neztratí. Církev bulharská už zůstane tím, čím jest, uhájí si svou autonomii i jazyk svůj v kostele i ve škole. Rozmezí-li se tedy mezi oběma církvemi přesně i věřící i práva o jurisdikci svou a určí způsob vztahův a styků, nebude žádných sporů dále a místo stálého oddalování, jaké dosavadní boje působily, nastane vzájemné sbližování.

Rozklad bulharského exarchy zkritisovaly řecké listy sice odmítavě, ale přece aspoň hovoří se už s obou stran klidněji, víc už ve vzpomínkách než ve výtkách pro přítomnost a v sočení. Obě církve musí totiž za nového režimu (konstitučního) brániti práva svá, jež mladoturecká vláda jim upírá. Mladoturci totiž jako liberálové chtěli najednou provésti také „odluku církví“ od státu, což v Turecku by zvláště bylo citelno, neboť tam církve jsou vším a stát jest jen doplňkem jejich organisace v ohledu vojenském a finančně-administrativním. Mohamedáni takové snahy mladoturecké snadno hned z počátku zakřikli. Tam se nedá nic počíti, Mladoturci se tudíž obracejí proti křesťanským církvím. Hledí tedy zbaviti jak Řeky tak Bulhary práva býti státem ve státu, míti vlastní autonomii školní i církevní úplně svobodnou a na státu nezávislou, míti vliv na obecní i okresní administrativu i soudnictví. Řeckému patriarchovi odpírá vláda dovolení svolat národní všeobecný sněm. Protesty padají stále s obou stran. Exarcha bulharský zase protestoval proti omezování práv církve ve škole. Vláda nechce připustit inspektorův exarchátních. Prý jen jí náleží vésti dozor nad školami, ať si je i církev samostatně řídí a vydržuje. Exarchát smí posílat konečně inspektory, chce-li, ale ne často a ne na vlastní inspekci, ale jen jako soukromé svoje referenty!

*

Podle „Daily Chronicle“ už jen každý 13. člověk v Londýně chodí v neděli do kostela. A to jsou většinou dítky, jež tvoří pětinu populace. Takže podíl z dospělých jest ještě menší. Klesající návštěva chrámů patrna jest i ze zmenšených příjmů jejich, jež od r. 1903 do 1909 klesly o 20%.

*

Velké vzrušení způsobila konverse portugal. básníka Gomeza Leala. Vydal počátkem srpna otevřený list, v němž zatracuje všecky útoky a urážky církve a Krista, jichž se v dřívějších pracích dopustil, jen tři vyjímá z celé řady svých prací jako nepodezřelé. Obrat způsobila smrt stařičké 90leté matky básníkovy, vlastně první výroční den smrti její. Básník sám má 62 let. Ve svém listě ke konci praví: Ode dneška jest dráha moje předepsána. Budu se vždy zastávati napadeného slova Kristova a jeho stoupenců. S touže upřímností, s níž jsem dosud tyto vznešené idee potíral, budu nyní za ně bojovati, a bylo by mým největším štěstím, kdybych za ně ve středu pronásledovaných a poražených jako mučedník mohl umříti, až snad v tom prokletém boji dnešním spravedliví podlehnou.

*

Španělský boj s Vatikánem podal zase příležitost Evropě, aby Španělsko přestalo pro ni býti „španělským“, aspoň v několika směrech. Dr. Jos. Froberger poukazuje v „Köln. Volkszeitung“ (659) na tu celou řadu pronásledování, jaká církev musila přestáti během 19 století, a to v zemi z celé Evropy nejkatoličtější a snad v lidu svém nejzbožnější! R. 1809 pod Jos. Bonapartem všecky kláštery zrušeny, mniši vyhnáni a mnoho mnichů a kněží postříleno. — V letech 1820 až 1823 zuřily stále revoluce. Kněží a biskupi jímáni a vyháněni. V Barceloně napořád stříleni. — R. 1834 počalo pronásledování proti mnichům, když revoluční pokrokáři rozhlásili, že otrávili studně a způsobili tak choleru. Dne 17. července v Madridě povražděno 16 jesuitů, všichni dominikáni, 50 františkánů 8 mercedářů, a mnoho jiných mnichů a kněží. Podobně bylo v Saragosse, Murcii, Reusu, v Taragoně. Nejhůře zase bylo v Barceloně, kde 25. července všecky kláštery zapáleny, mniši vesměs povražděni, knihovny zničeny, kostely zpustošeny, a počínáno si hůře než za nejhorších dnů pařížské revoluce. Hrůzou z těch zločinů otřáslo se celé Španělsko a propukla sedmiletá válka občanská. Od r. 1834 rok po roce zuřilo stíhání a pronásledování kněží. Roku 1839 za mírné liberální vlády ustalo, ale už 1840 počalo znovu a trvalo do r. 1844, bylo však už pouze nekrvavé, omezujíc se vyháněním kleru světského. — R. 1854 počalo stíhání znovu a trvalo do 1856. — Nově vypukly proticírkevní bouře r. 1868. Toho roku ničeny kostely, bez ohledu na výstavnost a památnost, nejkrásnější díla umělecká tehdy zničena na vždy; také archivy rozmetány a spáleny, kláštery znovu zrušeny. Dnešní vůdce mírných liberálů Moret už tehdy žádal odluku církve od státu. V letech 1870 až 1873 byl pokoj. — Nová hrozná revoluce vypukla s prohlášením republiky 1873. Kostely znovu znesvěceny, páleny a ničeny, kněží zabíjeni. Pokořením revoluce a zrušením republiky r. 1876 nastal klid až do r. 1909. Jen místní srážky a útoky rok co rok se opakovaly, ale povaha jejich byla jako v jiných zemích bývají takové politické boje a půtky, ovšem podle španělské letory přibarvená.

Jak jest možná tato řada tak krvavých a děsných pronásledování? Jak jest možná, že každá vláda, ať konservativní, ať liberální, ať progressistická či radikální přece najde vždy povolnou většinu v zemi?

Je to jako ve všech románských zemích nadvláda města, starého, kulturního, vyžilého už města nad venkovem. A venkov jest analfabetický, nevzdělaný, ničemu nerozumějící, chudý a ode všech odstrkovaný, všemi po libovůli ovládaný. Tak se vlastně stále jen převažují městské proudy politické.

Tak je také možno, že venkoncem katolické a zbožné Španělsko nemá katolické strany politické, nemá organisace katolicko-politické. Strany jsou sice tři s tímto titulem: Karlisté (nejčetnější), integristé (dynastičtí), obojí zavrhují ústavu dnešní a konstituci, jsou pro mírný středověký absolutismus a každá pro jinou dynastii, a konečně „neodvislí katolíci“, ti smiřují se s dnešními poměry a jsou „bezbarví“, proto také nenáviděni od obou prvních stran. Kromě toho jsou tu ještě konservativci, s nimiž jen neodvislí katolíci sem tam jdou; první dvě strany však vždy i proti konservativcům bojují. V tomto divném změtení politiky a katolicismu ve Španělsku není divu, že lid za sebou nemá žádná strana. Za takovou politikou lidu jíti nemůže. A proto jej uchvacuje, kdo přijde.

Protiklášterní výnosy vlády Canalejasovy omlouvají se v liberálním tisku také tím, že kláštery se příliš rozmohly, lid chudý vidí, kolik zbytečných lidí musí „živiti“ a kromě toho kláštery odnímají mu i práci. Jsou to výrobny všemožného zboží a žádných daní výdělkových neplatí. Zvláště ženské kláštery zařizují se často jako dílny šatův a prádla, a ženy a dívky, dřívější švadleny, kolem klášterů nemají co dělat a ovšem ani co jíst. Snad v tom či onom jednotlivém případě může výtka tato býti částečně správna, ale vesměs se to tvrditi nedá. Výtku, že klášterův a řeholníkův je příliš mnoho, vyvrací statistika. Na 10.000 obyvatel připadá mnichů v Belgii 52, ve Francii (před kongregačním zákonem) 47, v Anglii 30, v Německu 29 (jen na katolíky počítáno), v Irsku 27, ve Španělsku 26. Statistika tato však dokazuje málo. Kláštery mohou býti přes to příliš četné, když jako právě ve Španělsku hromadí se pouze ve městech. Pak jejich četnost může býti až i nápadnou.

Hlavní příčinou všeho však jest nedovzdělaná intelligence a temný, nepísmenný lid. Podle zprávy ministerstva vyučování Romanonesa jest ve Španělsku potřeba 9579 škol obecných. Ty scházejí a není na ně peněz ani lidí. Ale řeholníci vyučují 225.000 dítek, a to nejchudších, těch právě, jichž obecní a státní školy nevezmou, protože nemají čím platit. A na obecných školách španělských musí se platit školné, kdo neplatí, vyhodí se! Mezi mladými lidmi od 11 do 20 let jest dnes 49% analfabetů mezi hochy a 57% mezi dívkami. Z tisíce rekrutů neumí 377 ani čísti ani psáti. Kulturu školní, která tak pěkně kvetla ve Španělsku za „vlády inkvisice“ (v 17. století pro 8 milionův obyvatel bylo 35 universit!), v minulém století stálé revoluce a boje občanské i nepoctivost politická zcela zničila. Ferrerských škol, zvaných „neutrálními“, ve skutečnosti však zcela anarchistických, bylo roku 1908 celkem 107. Vloni vláda povolila celou řadu nových. Tak se místo lásky ku škole zanáší do obyvatelstva boj o školu.

*

„Svobodné křesťanství“, jež od 5. do 10. srpna konalo svůj mezinárodní sjezd v Berlíně, bylo triumfem liberálních protestantských směrů. Z katolických „theologů“ mluvil pouze Don Romolo Murri, italský poslanec-kněz, dnes už vyobcovaný z církve. Z protestantů mluvilo jich mnoho, všichni, kdož doma i za hranicemi, v Anglii, ve Francii, v Americe slynou poněkud jen nějakým věhlasem vědeckotheologickým nebo politickým. Z Čechů mluvil prof. Masaryk, naše listy jeho vystoupení vytkly jako důležitou událost sjezdovou, v referátech německých listů nemohli jsme se však dohledati zmínky o něm. Na sjezdě v 76 hodinách jednacích předneseno od 100 řečníků 112 referátů. Na sjezdě bylo přítomno nejvíce asi 4000 lidí, jeden den nával byl tak velký, že konány čtyry schůze najednou; průměrně na schůzích bylo však od 1000 do 2000 lidí, více mužů nežli žen, z mužův asi čtvrtina duchovních a theologů různých církví.

Ze zajímavějších referátův uvádíme: professor Harnack mluvil o dvou evangeliích v Novém Zákoně; nazývá totiž messianské předpovědi a messianské čekání a hledání v národě židovském, pokud se v Novém Zákoně zračí, prvním evangeliem (evangeliem o Kristu), a samo hlásání Kristovo, že zakládá nové království na zemi, druhým evangeliem (evangelium Kristovo). Dnes první evangelium (potřeba Messiáše, nutnost vykoupení) prodělává těžký boj, neboť jeho předpoklady (nesmrtelnost duše, nadpřirozenost) se popírají. Druhé evangelium však přišlo do mody u moderních theologů, ba i u filosofů; království boží na zemi chtějí i moderní, ale ovšem materialisují je podle svého.

Jedna schůze věnována celá osvětlení poměru mezi křesťanstvím a socialismem. Přišly na jevo názory nejprotivnější. Pařížský pastor Elie Gounelle pravil, že církev se musí demokratisovat, nemá-li zaniknouti, musí jíti k lidu a cítiti s lidem; děkoval německo-křesťanským sociologům Naumannovi, Traubovi, Stöckrovi, od nichž prý se i Francouzi učí. Nizozemský pastor Backe přinesl pozdrav od farářů socialistů z Hollandska. Leydenští theologové otevřeně se přiznávají k socialismu, jen socialismus může dnešní formu kapitalismu vystřídati. Nikdo farářům socialistům hollandským nezazlívá. Dr. Walter Rauschenbusch z Ameriky pravil, že americké církve jdouce s duchem času nestaví se nikdy nikde proti socialismu, vyjma jedinou římsko-katolickou církev, jež proti němu všude bojuje. Německý socialně-demokratický spisovatel M. Maurenbrecher prohlásil socialismus za stupeň náboženského vývoje. Církev vysvětluje a odůvodňuje bolest a utrpení lidské příliš bezradně a neuspokojivě. Socialismus jediný zná je osvětliti, a chce je zameziti připouštěje jen socialní utrpení jako mravné a dovolené, zavrhuje a káře však utrpení individualné. Staří proroci a první apoštolé křesťanství hlásali obnovení přirozenosti lidské a společenského života lidského. Řečník vyzývá pastory německé, aby následovali příkladu farářů nizozemských, neohlížejíce se na církevní správu a na postavení své, ať přestoupí houfně k socialní demokracii a uvidí, že církevní správa se jich neodváží sesaditi. Po řeči Maurenbrechrově ozval se sykot, ale s druhé strany zase hromový potlesk. Pastor Dr. Pfannkuch praví, že socialismus a

křesťanství jsou neslučitelny. Křesťanství žádá pro každého vnitřní svobodu, socialismus však žádá nucenost a podrobení se pod jeden uniformní zákon a řád. Naumann a Traub mluvili o povinnosti církve jíti do hospody za dělníky, vyhledávati lid a vysvléci svůj dnešní sváteční šat, obléci šat práce a přizpůsobiti se pracovnímu ruchu doby.

O reformě církve, ovšem protestantské, mluveno v tom i onom smyslu. Jedni hlásali, že třeba z ní šmahem vystoupit (roku 1905 vystoupilo 2356 lidí z pruské zemské církve, roku 1908 už 20.000 lidí); hlásáno zřizování nových obcí svobodného křesťanství bez formálného vystupování; hlásáno, že politika musí zcela býti vzdálena ze vší reformy církevní, jen náboženský zřetel smí platit; žádáno odloučení školy od církve, ne aby náboženství bylo z vyučování vyloučeno, ale aby učitel nemusil učit konfessionelnímu náboženství. Škola ať učí náboženství s historického stanoviska, církev ať si vyučuje pak sama mimo školu svoje. Kielský professor Baumgarten tvrdí, že církev dnešním vyučováním školním nedosahuje ničeho. Život náboženský přese všecko moření dítek ve škole a v kostele stále upadá; je to omyl, že co nejdůkladnějším učením ve škole se dá docíliti náboženského života a citění. Škola v tom ohledu se marně namahá. Cit a život náboženský povznese a udrží jen rodina. Ne škola, ale matka je to, kdo v náboženství má hlavní slovo. Proto náboženství ze školy vyneste a vneste do rodiny!

Při rozebírání výsledků vědecké práce theologické v Německu i jinde (protestantské ovšem) vyšlo na jevo, že liberální theologové němečtí už popírají všecko božské a nadpřirozené.

„Modernismus" katolický ozval se pod plným jménem svým na sjezdě svobodného křesťanství. Ovšem přiznal, že jest v naprostém odboji s církví a mimo její hranice. Mluvil zaň Don R. Murri a štětínský professor Dr. Funk, vydavatel listu „Das Neue Jahrhundert". Murri dovozoval, jak Italie stále více staví své instituce na humanismu, odchylujíc se od officielní církve, která se stává stále cizejší moderní době. Demokraté křesťanští v Italii sbližují křesťanství — ne církev — s těmito novými snahami. Očištěné osvobozené křesťanství bude čím dál více srůstati s demokracií a stane se náboženstvím jejím. Církev officielní ztráceti bude víc a více vlivu svého, až bude úplně odstavena.

Dr. Funk rozeznává mezi pravým „modernismem" v Německu, který jest prý proudem zatím vyobcovaným, ale přece jen sílícím, nebof stále více prý mu přichází podpor i osvědčení i dopisů. Druhý proud je tak zvaný „kulturní katolicismus", zastoupený Kolínem („Kölnische Volkszeitung"), Gladbachem (křesť. odborová organisace) a Mnichovem („Hochland" K. Mutha). Tento chce totéž jako modernismus, ale přísahá, že je církvi věrný, nedotýká se dogmat, ale pracuje s týmže duchem na poli kultury a socialní politiky. Modernismus však vypovídá církvi poslušnost a staví se otevřeně proti ní — silný dosť, aby podstoupil všecko mučenictví, jemuž vydán bude.

Po této charakteristice vysypaly se na Dra Funka ohražení a protesty z Kolína, Gladbachu a Mnichova. Označení

„kulturní katolíci“ nechtějí míti s modernismem Funkovy skupiny nic společného. Nazývají to nehoráznosti a reklamou pro svůj skomírající směr, zabrati většinu veřejně činných katolíků do téže kategorie, přiřknouti jí téhož ducha, jaký modernismus má. Ovšem protivníci tohoto směru, tak zvaného „kulturního katolicismu“ s celou ochotou se chopí charakteristiky Funkovy, neboť i dosud stále obviňovali skupinu Bachem-Spahn-Cardauns-Muth-Giesberts (předáky politické, vědecké, literární, umělecké, socialně-dělnické nového směru) z nebezpečných, církví zakázaných snah a názorů.

Bochumský vikář J. Windolph právě vydal skoro 200stránkovou brošuru o „křesťanství křesť. odborů“, v níž usvědčuje mohutnou odborovou organisaci katolického a evangelického dělnictva na náboženském základě seskupenou (ústředí v Gladbachu, Giesberts hlavní sekretář), že nemá křesťanského ducha, že je stejným duchem napojena jako socialisté. Křesťanskými pravými odbory jsou mu jen „katolické odborové spolky“ v berlínském ústředí seskupené. Organisace 100tisícová staví se tu proti 350tisícové. Katolíci němečtí rozděleni tedy stejně jako protestanté: na nenávistníky a na smířlivé. Jen že protestanté prvních mají mnoho, druhých jest malá skupina; u katolíků je to naopak.

V novém třetím vydání své „Katol. morálky“ přináší professor münsterský Dr. Mausbach i zvláštní politické aktuelní kapitoly: boj frakcí v centru, v literarním a dělnickém životě. Osvětluje stanovisko obou stran a vytýká nesprávné nazírání podezřívačů; bere v ochranu tak zv. „kulturní katolicismus“, tedy Kolín-Gladbach-Mnichov proti Berlínu-Mnichovu-Vídni. Takové denní otázky zařazovat do systematické vědecké knihy možno je v Německu, kde kniha věhlasného autora v roce či dvou letech se obyčejně rozprodá.

Týž Dr. Mausbach v „Kausensche Allgemeine Rundschau“ rozebírá oprávněnost výtky „modernismu“, jakou se teď poslední dobu v Německu napořád hází. Praví, že modernismus po encyklice z roku 1907 je určitou determinovanou haeresí, a že je to zcela protiprávní přikládati stigma této haerese někomu, u koho nijaké známky její nepřicházejí. Kromě toho je to církvi samé škodlivo, když se všecko hází do jednoho pytle a tak se protivníci církve — tu modernismus — dělá silnějším než vskutku jest.

*

V paderbornském měsíčníku „Theologie und Glaube“ (sešit 7.) přináší Dr. Joh. Nep. Espenberger, mnichovský professor, studii o poměru „večeře Páně“ k hostinám na mysteriích. Nápadna je totiž podobnost obřadův i symbolův a zázraků mysterií Mithrových a Attisových. Ony původ měly z Persie, tyto z Egypta. Při oněch podával se bochníček chleba se znamením kříže na něm (znamení slunce) a pohár vody (s opojnou šťávou, někdy i s vínem). Také při Attisových mysteriích podával se pokrm a nápoj. Socha bůžka Attise kladla se jako mrtvá na podložku, mystové (zasvěcenci kultu) lkali při ní, na to se rozžalo světlo a počalo plesání a pohár i pomazání olejem značilo

pro mysty záruku stejného zmrtvých vstání, jaké prožil bůh Attis. Autor z těch skrovňoučkých pramenů, jaké máme o mysteriích, staví na jisto napřed nepochybný obraz a výklad jich a praví pak, že není možno z těchto mysterií odvozovati obyčej a nauku prvních křesťanů při večeři Páně. Ani sv. Pavel ani kdo jiný napodobil tato mysteria, aby stoupence své odvedli od spolkův a obyčejů tehdy rozšířených. Probírá i jiná mysteria (Bakchantská, Eleusinská) a odmítá jejich vliv. Večeře Páně jest původní zařízení, od Krista samého pochozí. Měl však Kristus sám na mysli nějaká taková mysteria? Převzal způsob své večeře a její význam pro pozdější stoupence své z mysterií eleusinských nebo mithrových?! Není to nutno připouštět, ale možno to konečně i připustit. Znal mysteria ta a mohl formy jejich jako vžité a známé použiti i pro označení tajemství těla svého a krve své, pro chléb života věčného! Autor nazval by Pána v tom případě „největším missionářem“, ježto pravdy všeobecného zjevení s největší moudrostí lidem přednášel.

*

Ve švycarském kantoně Uri předložen už po druhé všeobecnému hlasování lidu návrh, aby v neděli a ve svátek byly povoleny lidu taneční zábavy. Ale rada kantonální zavrhla návrh a když předložen lidu ku všeobecnému hlasování, i lid ohromnou většinou jej zavrhl. V kantoně tom tedy po celý rok se neděle a svátky opravdu světí a nehanobí pustou výskavicí. Tak chce lid sám.

*

Rozluka státu od církve provedena v Basileji — městě samém. Katolíci tvořící třetinu obyvatelstva domáhali se stejného postavení s protestanty a starokatolíky. A tu liberálně evangel. většina, než by katolíky povýšila na stejný stupeň s druhými, raději provedla odluku církví od státu. Při lidovém hlasování však bylo pro ni jen 7413 hlasů, proti ní 1036 a nehlasovalo vůbec 12.165. Mezi těmito byli všichni katolíci. Pravověrní protestanté byli proti odluce anebo nehlasovali.

*

Před dvěma lety nalezl a získal angl. učenec Rendel Harris syrský opis tak zvaných „Ód Salomonových“. Jsou to písně hymnické, velmi krásného mystického slohu, z nichž některé známy byly z citací (u Lactantia) a z koptického opisu ze 3. stol. Vydány Harrisem samým s výkladem po anglicku a teď vydány i po německu, přeloženy ze syrštiny J. Flemmingem a Harnack k nim připsal výklad. O Harnackově výkladu rozhovořily se už různé listy, neboť vyzývá k replice. Tak Rostworowski mluví o „ódách Sal.“ v „Przegladě Powszechném“. Harnack vyslovil domněnku, že psány jsou před zbořením chrámu a města Jerusaléma. Ve formě, v jaké nalezeny, psány vesměs nejpozději do roku 150 po Kr. Jsou židovské i křesťanské obsahem svým. Liší se však velmi od tehdejší apokalyptické literatury židovské. Jsou mnohem čistší, vznešenější a zbožnější celou dikcí svou. Harnack také tvrdí, že jsou ódy ty před evangeliem sv. Jana sepsány. Evangelium

toto bere dikci a obraty z nich. Katoličtí vykladatelé snaží se opraviti a seslabiti Harnackovy vývody odtud brané proti evang. svatého Jana. V tom případě, že by ódy byly pozdější než ono, jsou závisly na něm a jsou jeho pravosti svědectvím velmi platným. Jsou-li však dřívější jeho, pak prý se nám rozvírá zajímavý problém prvokřesťanského života. Harnack praví, že Ježíš historický, jak jej známe ze synoptiků, nic nemá společného s tou literaturou mystickou židů i křesťanů, a také ódy Salomonovy ač mluví o Spasiteli, Vykupitelovi, Kristovi, kříži atd. jsou přece jen všeobecným mlhavým obrazem, jenž s historickým Ježišem nemá mnoho společného. Katoličtí opponenti Harnackovi však připouštějí v tom případě, že ódy židovské původně křesťansky byly přepracovány, a že snad Kristus Pán sám znaje tuto židovskou mystickou literaturu používal jejího způsobu mluvení, jak nám jej svatý Jan zachoval, přizpůsobuje se tak těm, jež získati chtěl — intelligenci židovsko-hellénské, kdežto k lidu užíval dikce jiné, parabolické (praví „Stimmen aus M.-Laach").

*

Missionář z Konga H. Moris T. J. popisuje v „Missions Belges", jak černoši očekávali v kraji Kwango příchod komety 18. května. Tolik kultury už mají, že se dovedli leknouti kulturní hvězdářské báchorky, ale zase tak málo nekulturně se při tom zachovali, jako mnohé osady v zákoutích evropských. Ze 17. na 18. ženy naříkaly a plakaly a shromažďovaly kol sebe dítky své, muži pak sešli se u náčelníka, bili na buben tam-tam, pili opojné malafu a bavili se. Napomínání missionářů, že se nic nestane a že se nesluší na ty, kdož čekají konec světa, takto se naň připravovat, odbyli posměchem anebo tvrdošijným mlčením. Ale aspoň na tu vážnou myšlenku se zmohli, totiž náčelník jejich, že prosili missionáře, aby se modlili, aby Bůh odvrátil zkázu světa, a slíbili, že ráno, budou li všichni živi a zdrávi, přijdou na mši. Hvězdu už „viděli" ve své fantasii všichni na bílém denním nebi! Celou noc se takto obveselovali a ráno, když viděli, že se nic nestalo, uspořádali si novou pitku znova, tentokrát i se ženami a dětmi. Ale na mši nepřišel z nich nikdo. Strach nikoho nepohnul k obrácení ku křesťanství, k myšlence na pokání. Missionář popisuje tu ovšem náladu nepokřtěných dosud lidí a žaluje na hrubý materialismus životní, pro jaký není s nimi vůbec možno ničeho počíti. Tuto starší generaci nutno nechati vymříti, až snad s novou se dá něco pořiditi, dostane-li se jí ovšem hned záhy z mládí křesťanského výchovu.

*

J. Braun rozebírá v měsíčníku „St. aus M.-Laach" referát pěti anglických biskupů, jimž vrchní komora synodální uložila 14. února 1907 probrati otázku o užívání bohoslužebných rouch v anglické církvi. Už od polovice minulého století s velikou silou obnoveno totiž v Anglii staré hnutí, proti přijatému zvyku užívati většiny anebo všech mešních rouch, jak jich užívá římsko-katol. církev. Hnutí toto známé pode jménem ritualismus (rit. ovšem je širší, zabíraje

i obnovu samých obřadů katol.), r. 1874. na udání a žádost arcibiskupa canterburyského Taita, primasa Anglie, mělo býti parlamentem anglickým zdoláno a zničeno. Parlament přistoupil na žádost arcibiskupa Taita a zakázal všecko vyjma kápí (mozzettu) pro vyšší a superpelliceum (rochettu) pro farní duchovenstvo. Jiná roucha se nosit nesměla! Ale zákaz nic nepomohl. Hnutí se leda rozšířilo a ritualisté opírali se o sám zákonník angl. církve „Common Prayer book", který r. 1549 dovoloval albu, kasuli, dalmatiku, kápi a superpelliceum i berlu, r. 1553 už kromě kápí a superpellicea vše zakazoval, a ve vydání od 1559 mluvil neurčitě, poukazuje na usnesení parlamentu a královský akt z roku 1549. Odtud povolávají se na Prayer book ritualisté i jejich protivníci. Zmíněná komisse biskupů rozhodla otázku ve smyslu ritualistickém. Ve zprávě velmi obšírné a důkladné, která v historické části sbírá všecky dosavadní vymoženosti bádání liturgického, tvrdí biskupi, že liturgický oblek nepovstal z liturg. obleků levitských, ale že to byl občanský šat římsko řecký z II. a III. století, jen přizdobený a okrášlený, jenž pak pozdější úpravou a konservativností církevní ztrnul v nynější formě, tak nepodobné zatím změnivšímu se šatu občanskému. Liturgický oblek vyvíjel se v nezávislosti na dogmatech, beze vztahu k nauce katol. církve a mši sv. a eucharistii, takže zbytečnou je obava protiritualistů anglických, že bohoslužebným šatem římským Anglikáni vyznávají též nauky římské.

Přivolí-li synoda k mínění biskupů a nebude ritualistů a jejich rouch dále pronásledovat, budou anglikáni opět o krok blíže k římské církvi, aspoň po zevnějšku. Referát sám udává jako jednu příčinu obnovy rouch bohoslužebných po římsko-katolickém způsobu, aby tím ozračila spojitost anglikánského kleru a církve se starou církví křesťanskou a s církví katolickou. Pro kontinuitu církve a apoštolského jejího rázu slabé znamení!

Věda a umění.

Dr. Alois **Musil** vrátiv se šťastně ze své jarní výpravy do Arabie sdělil, že cesta jeho byla tentokrát velmi šťastná a plodná na nečekané nálezy a výsledky. Probádal neznámou dosud krajinu Madian. Kraj 135.000 čtver. kilometrů změřen a probádán, známo z něho bylo dosud as 9 jmén a míst, Dr. Musil přináší na 1200 nových. Hlavní vymožeností cesty této je, že nalezena asi **pravá hora Sinajská**. V úrodné vodou bohaté krajině, hora tabulová o samotě do výše čnící, kouřící sopkou, jež ještě nedávno vychrlila asi proud lávy, jenž na jih se vylil a ztuhl. Severně od hory v rovině nalezeno 12 velikých pískovcových kamenů, oltářů to asi 12 kmenů israelských. Tradice lidová mluví o jeskyních v hoře jakožto jeskyních sluhů Mojžíšových. Cesta

v Exodu vypsaná na to místo dobře se hodí a stanice její v tom kraji dobře ji označují.

Francouzské akademii „des inscriptions et belleslettres“ (nápisů a literatury) poslali svou zprávu dva dominikáni jerusalemští P. Janssen a P. Savignac, kteří vysláni „Francouzskou společností pro vykopávky a archeologii“ do Hedžasu, kam noha „nevěřícího“ nesmí proniknouti. Z výpravy doneseno 160 nápisů, a prohlédnuty hlavně dvě osady El'Ela a Hereibeh; nápisy jsou minejské, libyjanské. V nápisech poukazuje se na biblické město Dedan (Gen. 10, 7), libyjanský nápis sděluje o Meta'ilovi, králi v Dedaně. Dedan buďto je tedy El'Ela samo, nebo v okolí jeho ležel.

*

Župa pěvecká západomoravská, v níž sdruženo 12 pěveckých spolků, dala si na ustavující schůzi 26. června název „Župa Křížkovského“. Sídlo bude v Brně. Je to první toho druhu organisace na Moravě.

*

Němci nemají rádi Karla IV. Málo se také dosud o něho zajímali. Nazývají proto osobu jeho nevyjasněnou dosud, dobu jeho neosvětlenou — pro ně aspoň. Vítají tedy každý spisek jako nový objev. Takovým zdá se jim i dissertační práce Dra Siegfrieda Grotefende „Die Erwerbungspolitik Kaiser Karl IV.“, ve sbírce „Historische Studien“ vloni vydaná. Autor zde sleduje rodinnou politiku Karla IV, jeho hromadění statkův a panství v Čechách, ve Slezsku, v Lužici, Braniborsku, Pfalci, Sasku a v celém jižním Německu. Vidí v tom systém, systém promyšleného upevňování rodiny a moci královské. Spis chce býti příspěvkem spolu ku geografii 14. století a k psychologii Karla IV.

*

Ve „Zvonu“ přináší Dr. Al. Hnilička životopis a charakteristiku Jana Em. Doležálka (* 22. května 1780), jednoho z hudebníků-buditelů českých, intimního přítele Beethovenova. První tvůrce umělé české písně, jež pronikla. Žil ve Vídni, z právníka stav se soukromým učitelem hudby, ale vlasti a národu zůstal věren. S českými hudebníky z konce 18. a počátkem 19. století se potkáváme nyní v našich časopisech velmi často. Usilně se sbírají balvany k budově historického vývoje české hudby.

*

Marie Gebauerová žádá v „Nár. Listech“ (220) za rehabilitaci Boženy Němcové, jejíž život v očích současné i pozdější společnosti poskvrněn, ale zatím byl vyplněn jen nezaviněným neštěstím. Nové toho důkazy vidí v dopisech Boženy Němcové k synu Karlovi nedávno v „Besedách Času“ uveřejněných.

*

Krakovský „Czas“ s vděkem pro český závod v Krakově, pr filialku Živnostenské banky, přináší zprávu o restauraci jedné z předníc krakovských starožitností: v budově českého závodu na Rynku nachá se totiž tak zvaná „sala hetmańska“, královská soudní síň pro soud práva německého ze 14. století, z doby Kazimíra Velkého (1356). Sí krásně sklenutá restaurována (dříve sloužila za skladiště a byla zpuštěna

očištěna a v původní tvar uvedena, sloužiti bude za úřadovnu a bude tak publiku širokému stále přístupna.

*

Při poslední návštěvě Čechů v Bělehradě káral jeden z českých intelligentních návštěvníků Srby, že zavedli si obligátní němčinu na svých gymnasiích, vyličoval jim, podle jednoho bělehradského denníku, hrůzostrašnými obrazy útisk německý nad námi a radil k zachování svobody, hospodářského povznesení, ale němčině ať se neučí všichni vzdělanci srbští, ať se vyučení neposílají šmahem za lepším vzděláním jen do Německa. Ať se nepokořují tolik německé kultuře a nevážou jen na ni, ale ať vybírají ze všech a učí se všem jazykům kulturním. Tak že je to dobrovolné raziti Němcům cestu na východ. — Je to sice správno, ale pozdě! Je to právě moc kultury německé a nutnost života, která tuto obligátnost němčiny nadiktovala na srbských gymnasiích. Srbi to snad mohou zrušit, ale tím si už teď neposlouží. Jako všichni západní Slované jsou zcela ve vleku německé kultury, tak už i Jihoslované se do téhož jařma dostávají víc a více. Francie a Italie ztrácí moc nad nimi, již dosud měla, a získává ji, a to hroznější měrou, Německo! Na štěstí všeho do času!

*

Listy hořekují, že měsíčník „Naše Slovensko“, nádherně vypravovaný, bude musit zaniknouti pro nevšímavost českého obecenstva. Hořekovával stále „Slovanský Přehled“, ač dosud se udržuje, jeho předchůdci a jemu podobné listy zanikly jeden po druhém, zanikly ať vycházely německy („Donauländer“, „Orient“) nebo rusky („Slavjanskij Mir“, napřed ve Vídni, teď v Petrohradě ovšem zcela jiného druhu) nebo česky! Ono s tou vzájemností slovanskou v širším publiku to velmi bledě dopadá, když se od ní žádá něco více, než slaměný plamen! Je to přece stále jen ctnost několika vyvolených!

*

„Novoje Vremja“, nejvlivnější list ruský, prodán majitelem jeho Suvorinem a utvořena akciová společnost vydavatelská, jejímiž hlavními akcionáři stali se tak zv. „oktjabristé“, střední strana ruské dumy, představující většinou plutokracii ruskou, venkovskou i městskou.

*

Bulharsko otvírá od září konservatoř hudební, první to ústav toho druhu na slovanském jihu. Jejím ředitelem není — Čech, ale professor konservatoře z Berlína Emil Michail! O jedno pouto s německou kulturou více! Stále jich přirůstá a přitužují se. My Češi prostě nestačíme a nemůžeme ani stačit na ukojení všech potřeb a nedostatků jihoslovanských — a žádná jiná kultura se tak nevtírá jako německá.

*

Pro své „Orly“ vydali Slovinci mravně-společenský návod pod názvem „Zlatá kniha“; sepsal ji Franc Terseglav. Je to katechismus a zákonník orlí. Obsah knihy je v 9 kapitolách takovýto: Orel, jeho úkol a vzory. — Orli, jejich povinnosti a životní úkoly.

— Orlí ctnosti. — Charakternost, první podmínka života po orlích zásadách. — Rytířskost a neposkvrněný život. — Láska k lidu a národní povinnosti Orla. — Tělesné zdraví a smysl pro rodinu a vlast. — Křesťanská láska a milosrdenství. — Orel a jeho protivníci . . . Co se týká organisace, jdou Slovinci skoro stále o krok před námi!

*

Každý rok v prázdniny (letos 1. a 2. srpna) konají se na Slovácku tak zv. „martinské schůzky", valná hromada „Musejní společnosti slovácké" a „Živeny", dvou kulturních ústavů, jichž vláda uherská Slovákům dosud nezničila. Listy slovácké naříkají na malou účast intelligence v těchto spolcích. Musejní společnost měla jen 659 členů, a to se zdá málo — ač na spolek musejní jest to počet dostatečně veliký, jaký sotva jedno z našich musei převyšuje. O schůzi se přihlásilo 34 nových členů, takže počet už převyšuje teď 700. — Sv.-Martinské museum slovácké jest už, podle slov předsedy P. Mišíka, znamenitostí nejen uherskou, ale celé říše, neboť sbírky jeho jsou vyhledávány cizinci z celé Evropy ke studiu. Pro velikost sbírek už ani nový dům musejní nestačí a přistaví se ještě nové křídlo. — „Živena", spolek žen slováckých, usnesla se žádati za povolení k průmyslově-hospodyňské škole. — Utvořena průmyslově-obchodní společnost „Lípa", která bude organisovati výrobu a prodej slováckých výšivek a jiného drobného průmyslu lidového. Spolek má upsaný družstevní kapitál 25.000 kor. — Národní strana politická usnesla se o nové organisaci, rozhodčím soudě pro spory mezi členy a míní žádati maďarskou vládu o vrácení „Matičního jmění" a o zavedení slováckého jazyka jako učebného předmětu na gymnasia a reálky.

*

Proti „monistům" v Německu 26. listopadu 1907 ve Frankfurtě založený „Kepplerbund" stal se podle slov Haeckela samého „nejmocnějším nepřítelem monismu", nebo jak Lasson jej nazval, „nezbytným dílem kulturním". Má po dvou letech 7573 členů. Ve dnech 11.—16. srpna konal kurs vývojový, na němž súčastnilo se 85 osob všech stavů. Na kursu přednášeli odpůrci i zastanci theorie vývojové: professoři Dennert, Brass, Senff, Pompecki, Hauser a Teudt. Vývojová nauka rozdělena v kursu na osm thesí: podstata a dějiny její; přírodní důvody pro ni; přírodní důvody proti ní; výklad a kritika dosavadních descendenčních theorií; descendenční theorie a embryologie; descendenční theorie a palaeontologie; descendenční theorie a filosofie; descendenční theorie a nábožensko-mravní otázky.

*

V „Petermanns Mitteilungen" přináší W. R. Eckardt výsledky svého pozorování a bádání o ptačím stěhování. Stěhování ptáků vzniklo podle něho z geologických příčin. Ptáci dnes se stěhující žili ve středním mírném pásmu, jež klesnutím kůry zemské zmizelo. A tu rozdělili sídla svá na obě pásma s dřívějším bydlištěm hraničící: severní pásmo a jižní. Severní pásmo jako méně četně zaujaté živočistvem vybrali si pro hnízdění, jižní pásmo pro ostatní přetrvání roku.

Tah ptačí řídí se podle vlivu slunečního a podle rozložení maxim vzduchových. Cesta určena buď přirozenou potřebou výživy, nebo zvykem zděděným, jenž řídil se bývalými mosty pozemními, severní a jižní pásmo spojujícími. Když i tyto mosty zanikly, zůstal jim tah ptačí věren, neboť jiných lepších cest neměl, nebo neznal. Podzimní stěhování na jih děje se pozvolněji, jarní let na sever jde obyčejně rychle a bez přestávky. Při letu vybírají si ptáci příznivé proudy vzduchové, aby jich spolu nesly, a letí obyčejně po kraji mezi maximem a minimem. Jakmile se na podzim maximum tlaku od severu Evropy protáhne do střední a jižní Evropy, je to známka, aby let se nastoupil. Podobně maximum jarní z jihu k severu se protahující, když nad Anglií a sev. Evropou leží minimum (odměk), jsou znamením k letu z jihu na sever.

*

Výsledek mnichovské Selenkovy expedice na Javu za pithekanthropem podaly velmi chudý a negativní výsledek. Výsledky už zpracovány a vyjdou co nejdříve. Prof. M. Polanckenhorn podal ukázkou z nich v „Zeitschrift für Ethnologie“ rozbor nálezu lidského zubu fossilního. Zub tento, praví prý Walkhoff, jenž zkoumal stáři jeho, nedá se sic bezesporně zařadit do té či oné doby starší, ale tolik přece j st o něm jisto, že je to první pozůstatek fossilního („předpotopního“) člověka asijského, a že je rozhodně starší než zub z „pithekanthropa“. Tím tedy přestává platiti domněnka, že tak zvaný pithekanthropus je formou přechodní mezi člověkem a opicí.

*

„Globus“ (něm. čas. zeměp.) sděluje zprávu z něm. jihozápadní Afriky, že tam hejtman Hutter pozoroval v srpnu 1907 zvláštní útvar oblaků, v Evropě dosud neviděný. Oblaka v chuchvalcích před slunce východem nahromaděná po slunce východu počala se rozplývati a pokryla celou oblohu jako ledový bílý obal, ale popraskaný. Oblaky vypadaly jako kry, rovnočárnými kanály, jimiž nebe prosvítalo, oddělené. Bylo to velmi podobné mapce s kanály Marsovými. Na tuto podobnost mraků kanály přímočárnými oddělených s Marsovým známým zjevem upozorňuje totiž berlínský hvězdář A. Berberich.

*

V „Science“ A. H. Reginald-Buller vypisuje hojnost výtrusů u hub. Počárka jich má na př. 2000 milionů, jiné houby 5 až 11 miliard, nejvíce však jich má dmýchavka obrovská, totiž 7 billionů. Mnohé houby v minutě vytrousí do vzduchu na milion výtrusů a doba výtrusná trvá i několiknácte dní. Ale tato ohromnost výtrusů (semének) přece jen má malé výsledky. Z jednoho billionu výtrusů Polyporus squamosus ujme se třebas jen jeden jediný! Houba ta chovaná ve skleníku naplňovala vzduch svými výtrusy po 13 dní jako oblaky kouře. Houby na dřevě cizopasně žijící mohou i celá léta býti uschovány bez živné půdy, takže docela vyschnou, ale když je namočíme a na dřevo posadíme, opět oživnou a začnou vysílati výtrusy, které mají svou přirozenou klíčivost.

*

Na sjezdě „německé společnosti pro anthropologii, ethnografii a pradějiny" počátkem srpna v Kolíně přednášel známý fysiolog bonnský Dr. Verworn „o vývoji ducha lidského." Popírá, že se dědí idey, určitý stav kulturní, nýbrž dědí se pouze zdokonalené předchozí prací a myšlením jemnější orgány nervové, zvláště dráždivost a účinnost associačních neuromů v šedé kůře mozkové. Podle jeho naturalistického a descendenčního stanoviska první kultura lidská jest o málo vyšší nežli zvířecí; my ovšem o projevech v praehistorii souditi můžeme jen z nalezených památek. Znakem této prvotní kultury jsou tak zvané eolithy (kultura oblázková). Po ní přichází stupeň palaeolithický, kamenná doba, která už jest kulturou lidskou značně vysokou. Tu už nahromaděno vidíme v duchu lidském mnoho poznatkův a zkušeností a člověk tehdejší jich všech reflexně používá. Je to podivuhodné realistní nazírání, jakého my dnes už skoro ani schopni nejsme; umění tehdejší jest pravdivý obraz přírody, jest fysioplastické. Vlastní roztodivné idey ještě tehdy člověkova ducha neměly. Za to po této periodě přichází doba theoretisování. Člověk má radost z vlastních myšlenek a jimi se obírá. Jeho idey jej úplně ovládají. Doba tato trvá od neolithu až do 15. století po Kristu. Starší polovice této doby je zřejmě dogmatická. Zkušenost se vybírá a používá systematicky na zkoušení předujaté theorie. Je to fantastické hloubání o životě a smrti, o duších a předcích a pod. Tato doba jest přírodně nepravdivou, její umění jest ideoplastické. Výjimku činí pouze světlá perioda hellenská. (Ta její světlost by však spočívala v atavistickém návratu k realismu předešlé periody! Tedy snad přece ne pokrok, leda v synthesi obou směrů! Pozn. pis.) Po 15. století nastává doba nejmladší, doba kriticky pokusného myšlení. Verwornovi jest vrcholem kultury a kéž by prý člověk při ní zůstal! To jest na konec tedy popření samé idey vývojové. Je-li tu takový vývoj, neskončí přece čtvrtou periodou, ale půjde dále! Kam, sice nevíme, ale jistě výše!

Celkem zajímavý, ale zdá se, že též „ideoplastický" názor a výklad o lidské kultuře!

*

Zemřeli: 16. června Julie I. Bezrodnaja (vl. jm. Jakovleva-Vilenkina), pseud. ruské romancierky (* 1859), náleževší ke skupině N. K. Michajlovského a později ke skupině „Ruského Bogatstva" (Korolenkově). — 20. července Marie Vsevolodovna Krestovská (* 30. listopadu 1862), velmi plodná ruská románopiska. — 24. července Archip Ivanovič Kuindži (* 1842), znamenitý ruský krajinář. — 26. čce. v Pavlovsku u Petrohradu zemřel Alexander Alexandrovič Kirěev, spisovatel ruský nábožensko-politický, ze slavjanofilů, hlavní pracovník o spojení starokatolíků s pravoslavnou církví. — 16. srpna Zygmunt Gloger ve Varšavě, věhlasný polský dějepisec a národopisec (* 1845). — 20. srpna mons. Vladimír Šťastný, professor náboženství, český básník, spisovatel, redaktor, často „moravským slavíkem" nazývaný (* 17. března 1841).

Rozhled hospodářsko-socialní.

O jeden bezvýsledný slovanský sjezd více! A zase na vrub české iniciativy pořádaný! A zase ve jménu hospodářských a kulturních hesel! Nezdar zavinilo jednak pořadatelstvo, jednak okolí, v němž pořádán. Krajinské strany se před sjezdem pohašteřily, a strana, jež má politiku hospodářskou v Krajině ve svých rukou, slovinská katol. lidová strana vypřáhla. U nás bylo by sic bývalo dosti příčin k týmže výtkám, jaké činila strana katol.-národní liberalnímu pořadatelstvu. Všecky referáty zadány lidem jedné strany a jedné skupiny a tím celá akce zúžena na osobní a strannický zájem. U nás v poslední chvíli také vypověděla jedna celá organisace, totiž obchodní. Přes to však sjezd lublaňský radil se o slovanské obchodní vzájemnosti! Zlá vůle strannická dokonce prohlásila sjezd za schválně objednanou oslavu lublaňského starosty Ivana Hribara. Jeho osoba stála totiž v popředí všech oslav a ovací — ale jistě bez úmyslu pořadatelstva. Postavila ji do popředí vláda, odřeknuvši potvrzení jeho volby za starostu! — Sjezd si vytkl za cíl sblížiti mezi sebou slovanské svépomocné organisace hospodářské: zemědělské, živnostenské a obchodní. Ale organisace tyto jen z části sjezd obeslaly, a tak sjezd se omezil všeobecnými resolucemi. K nějakému opravdovému většímu sblížení, než jaké dosud stávalo, v Lublani nedošlo.

*

Sjezdy ať jakéhokoliv druhu, i když nezdaří se vlastní jejich účel, mají, jak patrno, veliký úkol výchovně-pracovní. Každý ten sjezd představuje ohromné množství práce: předně organisační a často i technické, pak ale vědecké, neboť bez jakéhosi vyzbrojení věcného aspoň hlavní referenti na sjezd nejdou. Povznáší pak umění řečnické. Zvláště representativní manifestace sjezdové přinášívají řeči formou i obsahem i působivostí tak dokonalé, že Demosthenes a Cicero musili by se uznati daleko překonáni. Práce vědecká, jež ke sjezdům se připravuje, bohužel dostane se do obecenstva jen ve způsobě krátkých novinářských excerptů, a většina jí vůbec zapadne v neznámých a nečtených zprávách sjezdových. I když mnohdy vydány jsou referáty ve způsobě praktických brošurek — jako udělali ku sjezdu lublaňskému — přece brošurky tyto se rozhodí v dobu nejméně vhodnou za shluku a slavností sjezdových, kdy není kdy na čtení. A tak třebas tedy sjezd nutil k práci, jež by se jinak nekonala, nutil k ní i ty, již by jinak nepracovali, přece zdá se, že sjezdy hřeší na lidstvu tím, že mnoho té práce musí utonouti v ničem, a vyzněti na prázdno. Lepší způsob sjezdování byl by žádoucí a — účinnější! A snad i samých sjezdů méně!

*

Výluku textilní, jakou nedávno továrníci brněnští pohrozili pro stávku 150 čističů, nazývá orgán „Svazu průmyslového“ skvělým vítězstvím solidarity prácedárců. Prácedárcové vidouce, že

cídiči vystupují sic sami, ale že pravděpodobně za nimi přijdou pak jiné odbory dělnické, vystoupili rázně hned proti prvním těmto požadavkům a pohrozi i výlukou všech 15.000 dělníků. Z denního tisku ujal prý se prácedárců jen víd. denník „Zeit“, ostatní všechen denní tisk byl při dělnictvu a jeho „stávkové demagogii“, anebo si vůbec ničeho nevšimnul! Také tedy už i u nás staví se moc proti moci — nesmiřovat, nevyjednávat — ale udolat! —

*

Velká stavebnická výluka v Německu pohnula socialní politiky k uvažování, jak takovým bojům zabrániti. Prof. Herkner myslí, že celá výroba přichází dnes už ze soustavy soukromokapitalistické, z volné soutěže do systému státního a svazového hospodářství. Nevyjednává tedy už jednotlivec s jednotlivcem, ale svaz se svazem, jedna část státu s druhou. Třeba je říšského úřadu, který by mocí svou rozhodoval o takových rozsáhlých sporech dělnických. Podobně prof. Francke žádá, aby místní živnostenské soudy, jichž je dnes na 450 v celé říši, sorganisovaly se ústředně a vytvořily ze sebe vrchní instanci, která by takové široké boje mohla obsáhnouti a smířiti. Soudní řed. Dr. Prenner poukazuje na to, že stále se množí tarifní smlouvy (cenníkové smlouvy) a cenníky obyčejně zabrají široké oblasti. Potřeba nestranného soudce mezi oběma stranama stále víc se pociťuje. Nutný je říšský ústřední úřad tarifní, který by spory mírnil a rozsuzoval. Jen Dr. Herkner však žádá si obligatorní rozhodčí moc v tom ústředním úřadě, druzí dva chtějí jej míti dobrovolným. — Listy zaměstnavatelských skupin při té příležitosti byly proti všem úřadům rozhodčím, poněvadž prý pro zaměstnavatele každý rozhodčí úřad je vždy škodlivý! Také konservativci něm. zavrhli říšský úřad rozhodčí, protože prý všeho, co je říšské, zmocní se vždy na konec soc. demokraté!

Obě krajní křídla: zaměstnavatelé-scharfmachři a konservativci, jakož i soc. demokraté úřady rozhodčí říšské zavrhují, spolehajíce raději na vyřízení otázek vlastní silou, již protivníka ne usmířit, ale zdolat a zničit hledají.

*

Socialní život pořád víc vtahuje ženu, zvláště intelligentní, do veřejné působnosti. Jsou to ovšem kromě výchovu drobnější úřady a intimnější odbory veřejné péče, které jmenovitě obce (ale i země a stát) ženě svěřují. V Německu na př. ženy se berou jako poručnice dítek s celým úředním charakterem té osoby. Takových poručnic má Berlín 250, Hamburk 140, Dessava 100, Weißensee 100, Koblenc 90, Gladbach 90. Také do chudinských a sirotčích úřadů voleny jsou ženy. Jen že často se stává, že muži se ještě ukazují jako „zpátečníci“. Nedávno některé chudinské komise berlínské prohlásily, že se ženami pracovat nebudou a počaly stávkovat. Jsou tedy ženy jen v „pokročilejších“ komisích. Berlín má takto asi 50 chudinských a 500 sirotčích opatrovnic. V jiných městech úřad chudinský a sirotčí svěřen mají ženy: v Olštýně 61, ve Starých Essenách 22, v Bochumě 120, v Kolmaru 60, v Eberswaldě 60, v Essenách 70, v Hlohově 50, ve Frankfurtě 30, ve Vrati-

slavi 70 atd. Z jiných socialních čestných úřadů ženy zastávají: v Mannheimu 12 žen jest inspektorkami bytovými, v Bielefeldu 27 žen má svěřenu péči o pijáky, v Hagenu 15. To jsou všecko čestné úřady státem a obcí ženám svěřované. Soukromá spolková činnost socialní jest ovšem dnes širší a tak rozvinuta, že v Německu i u nás zabírá na tisíce žen a jim krásné úkoly lásky a socialní péče přiděluje.

*

Koncem srpna pochována v Londýně s velikými poctami vojenskými a účastí všeho lidu katolického milosrdná sestra Florencie Nightingales, která v krymské válce sorganisovala službu zdravotní a nemocenskou v celém vojsku.

*

V Německu pozorují, že v poslední generaci (30 letech) značně ubylo počtu žen. Přičítají to práci ženy v dílnách a továrnách i v úřadech. Tato práce jest pro ženu velmi zhoubná zvláště v letech od 24 do 40 let kdy kromě práce tovární leží na ní i břímě matky a manželky. Lipská nemocenská pokladna podává v tom směru zpracovanou statistiku, při níž vychází na jevo, že muži o čtvrtinu méně trpí nemocemi nežli ženy. Na 100 pojištěných připadlo ve stáří 25 až 35 let u mužů 37 případů nemoci, u žen 48 případů. Kromě toho dnů nemocenských připadlo na 100 pojištěných do 15 let více u mužů než u žen, ale od 15 roku se počet dnů nemocenských u žen značně zvyšuje nad počet dnů mužských, až po roce 55. zase ženy vynikají nad muže, kdy muži mají dnů nemocenských více. Největší rozdíl jest v letech 25 až 44. Připadá totiž dnů nemocenských na každé 100 pojištěných od 25 do 29 let 780 u mužů, 1205 u žen, od 30 do 34 let 814 m., 1395 ž., od 35 do 39 let 941 m., 1465 ž., od 40 do 44 let 1088 m, 1453 ž.

*

V půlročním termině dohotovují se obyčejně výroční zprávy pro odborové sjezdy dělnické: A děje se tu přehlídka řad a postup hnutí odborového, jež stále více vrchu nabývá nad politickým. Na sjezdě všeodborového sdružení křesť. socialního (21. srpna) počet členstva udán takto: Řádně platících členů bylo koncem roku 1909 18.230 (r. 1908 16 667). Přírůstek roku 1908 činil 29%. přírůstek lonský jen 9%. Letos 15. srpna bylo už členů 22.716 čili opět přírůstek 24½%. Čítáme-li i méně řádně platící členy, jest jich všech 29.000 ve 339 skupinách. Podle odborů jest nejvíce textilníků 4843, pak zemědělců (3534), oděvníků (2317), dřevodělníků (1917), podomáckého dělnictva (1853), kovodělníků (1295) a zedníků (1216). Ostatní odbory mají vesměs pod tisíc členů. Vybráno na příspěvcích a jinak 203.732 K. Vydáno na podpory členstva 52.263 K, na správu 9499 korun (čili 4·6% všech příjmů). Jmění zůstalo koncem roku 1909 191.240 K. Dne 15. srpna bylo jmění 213.380 K a se jměním skupin přes 250.000 K.

Socialně-demokratické odbory německé po úpadku r. 1908, jenž je stihl stejně, jako všecky jiné odbory německé (i křesťanské i Hirsch-Dunckerovy) a jako soc.-demokratické odbory rakouské

zmohly se vloni na malý přírůstek. Průměrný roční počet členů činil totiž 1,832.667 členů proti 1.831.731 členům r. 1908. Příjmy činily 50½ mil. marek, výdaje 46·3 mil. marek, zůstalé jmění 43·5 milionu marek. Nejsilnějšími odbory soc.-demokratickými v Německu jsou kovodělníci 373.349 členů, zedníci 170.868, dřevodělníci 151.827, horníci 120.280, textilníci 104.301 člen.

Soc.-demokratické odbory v Rakousku měly r. 1907 501.000 členů, r. 1908 jen 482.000 a 1909 zas jen 415.000 členů. Tu je úpadek organisace odborové zrovna rapidní. Pokles je vyvážen ovšem vzrůstem odborů křesťanských. Tento úpadek soc.-demokratických odborů provázen je jakýmsi nepokojem a divokostí v dělnictvu, jíž se prý zaměstnavatelé počínají obávat a proto se připravují potichu na silný odpor se své strany. Podezřívají agitatory soc.-demokratické, že pro přilákání nového členstva a nemajíce vhodných hesel, jež by táhla, budou hledět boji a stávkami dobýti si ztraceného vlivu, členstva a ztracených příjmů!

*

Na lonské zvýšení daně z tabáku a z doutníků v Německu odpovědělo obyvatelstvo velmi rozumně — zdrželivostí od kouření. Vykouřeno letos v prvním půlroce jen 5,797.000 doutníků, kdežto vloni za půl roku vykouřeno 10,344.000 doutníků a minulá léta před tím 7·3 až 8·8 mil. kusů. Také obyčejného tabáku spotřebováno mnohem méně, méně aspoň než r. 1909 a 1908. Kdyby nebyla přišla zvýšená daň vloni na podzim, byl by asi letoší první půlrok už přinesl spotřebu ½ mil. kg. tabáku; takto však spotřeba klesla zase na 379.200 kg., na výši r. 1906 a 1907. — Někdy mají daně zdravé mravní i hospodářské účinky — bohužel, že asi ne trvalé!

*

Křesť. socialní organisace v ruském Polsku od roku 1904 vzniklší z malých počátků počíná mocně soupeřiti s organisací „pepésů" (polská partya socialistyczna). Farář Albrecht založil r. 1904 v Lodi první křesť.-demokr.-dělnický spolek. Za Lodí šly pak dělnická města Čestochov, Žirardov, Dombrová a j. První sjezd konán 1907 ve Varšavě. R. 1908 čítal svaz už 40.000 členů. Ochabnutí po divokých a bezvýsledných revolučních bouřích let 1905, 1906 a 1907 odvrátilo mnoho dělnictva od socialistů; počet křesť.-socialních přívrženců se proto množí stále a koncem r. 1909 bylo jich už 50.000. Organ svazu „Polski Pracownik" má 20.000 odběratel. Vloni dostavěn dělnický dům v Lodi, kdež vedle redakce umístěny sekretariát, knihovna, čítárna, sály spolkové a celá řada místních spolků a pokladen dělnických. Letos na jaře zařízena v Lodi pokračovací škola domácnosti pro dělnické dívky. Pro družstva úvěrní, jež se pokud byla dělnická k straně připojila, zařízena vloni ústřední banka družstevní.

S tímto křesť. socialismem závodí dnes v získávání dělnictva ne socialisté, ale Mariavité, ona sekta, která se jakožto rigoristický modernismus před třemi lety od katolíků odloučila. Mariavité nastupují dnes vlastní dědictví socialistů. Jak továrníci lodští praví, dnes už se

socialismu nebojí, ale bojí se mariavitismu. Mariavité mají v Lodi na 30.000 vyznavačů a to jsou většinou dělníci. Organisace jejich jsou vzorné, velmi obětavé, řádné a svým sektářským duchem lépe polskému prostému dělníku nahražují fanatismus třídní socialní demokracie.

*

Literární a sociologický causeur švycarsko-francouzský Gaston Frommel ze sociologické školy Le Playovy ve svém posledním díle „Leçons des choses“ poukazuje na truchlivý stav států románských rozežíraných anarchií a na sílu států germánských, zvláště Anglie, jež přese všecku svou kulturnost a dlouhý vývoj státní a společenský přece je zemí z Evropy snad nejdisciplinovanější. Gaston Frommel, jako celá škola Le Playova, dává vinu špatnému výchovu. Máme dosti talentů, máme dosti lidí vynikajících v umění, vědě i v technice, ale nemáme charakterů, praví. Od let se stále hledělo pouze na zvelebení formy společenské, na ústavu, zákony, názory, systemy v tom domnění, že ony to už zaručují i štěstí i blahobyt i pořádek socialní. A na materialní společnost, na individua sama nedbáno. A toto zanedbání individualního výchovu mstí se nyní na románských národech. Mají pěkné systemy, mají skupiny a společnosti mnoho pěkných věcí v programu nosící, ale nemají lidí, kteří by dovedli to vše v životě provádět. Jen individualní svědomí a individualní mravnost je ten pravý základ, na němž možno budovati krásnou budovu společenského blahobytu a pořádku.

*

Rozvody ve Francii od r. 1898 do 1908 vzrostly ze 4614 na 9687 ročně. Obyvatelstvo se skoro nezměnilo v téže době. Všecko množení rozvodů připadá na dělnickou třídu a to na manželství mladá! Příčiny rozvodů jsou: Muž opustí mladou ženu, anebo žena muže, ježto svoboda se jim lépe líbí, a nebo muž nechce míti dětí, nebo žena vidí, že musí chodit do továrny a jestě se starat o domácnost — a tedy raději se vrací do staré svobody! — Moderní výrobní život rozrušuje rodinu!

*

Francouzský poslanec Jules Roche vyvrací ve „Figaru“ z 29. července ustálenou myšlenku, že Francie jest kapitálově nejbohatší zemí na světě. Blud ten, kdyby se jím Francouzi ukolébati dali, mohl by se jim špatně vyplatit. Podle daně rentové obnášel důchod z rent ve Francii (vyjma rentu státní) roku 1901 2054 mil franků a roku 1908 2475 mil. franků. Tou dobou v Prusku důchod zdaněný vzrostl z 9801 na 15.993 milionů. V tom ovšem jsou všecky zdroje důchodu, nejen důchod rentovní. Ale sám důchod z úroků kapitálových vzrostl v Prusku ze 1426 na 2127 milionů. Vzrůst v Prusku 701 mil., ve Francii 421 milionů. Lépe ještě dá se Francie porovnávat s Anglií. Zde důchod z rent obnášel roku 1901 3782 mil fanků a roku 1908 už 4846 milionů. Tak v Anglii vidíme vzrůst 1064 milionů, ve Francii 296 milionů (i s rentou státní). Francouzský přírůstek vypadá velmi uboze vedle anglického! „Budeme-li tak pokračovati, nebude to brzy

žádným pokrokem. ale úpadkem." Vzrostly-li ve Francii úspory v letech 1886 do 1905 o dvě milliardy franků, pak nutno poukázat na to, že tou dobou v Prusku uspořeno 7 milliard a v celém Německu 9 milliard. Je prý to tedy zcela falešné tvrditi, že Francie jest bohatší na kapitály než kterákoliv jiná země.

*

Velmi silnou zemí kapitalistickou jest malá Belgie. Na brusselské výstavě má též revue „L'Expansion Belge" svou výstavku. Udává na svých tabulkách a grafikách, že všech podniků belgických v cizině pracovalo roku 1909 1135. Kapitál v podnicích těch uložený podle kursu z 30. června 1909 obnášel 2708·9 mil franků. Z podniků těch bylo v Evropě 695 s kapitálem 1596·8 mil. franků, v Africe 132 s kapitálem 553·8 mil. franků, v Americe 236 s kapitálem 484·4 mil. franků, v Asii a Oceanii 72 s kapitálem 74 mil. franků. Podle států bylo vloženo do Ruska 440·9 mil., do Španělska 337·4 mil, do Konga 321·6 mil, do Argentiny 290·1 mil., do Německa 244·2 mil., do Egypta 219·1 mil. atd. Pravděpodobně však i podnikův i kapitálů do nich vložených jest v jednotlivých státech ještě více. „Rusko-belgická studijní společnost" udává obnos kapitálu v Rusku uloženého do podniků na 634 milionů franků. Podle odborů pracoval by belgický kapitál, jak „L'Expansion Belge" uvádí, v těchto odvětvích: tramvaje 797·4 mil., železnice 298·5 mil., doly 226·6 mil., hutě a zpracování železa 173·4 mil., banky 207·6 mil, skelné hutě 43·4 mil. a j.

Na burse brusselské v letoším roce kotiruje (zaznamenává) se 1780 druhů papírů cenných, které vypuštěny byly ve 43 státech; samé Belgii z toho náleží 452 papírův obnosem 7 milliard, s bursovní cenou 10 milliard franků.

*

Stát Nový York ve Spoj. Státech sev. amer. zavádí od 1. září t. r. nejširší a nejpronikavější úrazový zákon dělnický ze všech států sev. amer. Zákonem tímto se přibližuje Nový York názorům evropským, že risiko práce strojové nese zaměstnavatel a ne dělník. Zaměstnavatel tedy musí ručiti za úraz při práci. Dosud novo-yorský stát jako všecky ostatní státy americké hájil známou „občanskou svobodu" dělníka, že dělník je zcela svobodný člověk a může kdykoliv od práce odejíti a opustiti ji, když se mu zdá nebezpečna! Nový zákon celou povinnost ručení skládá nyní na zaměstnavatele v té asi míře jak u nás.

Školství.

Mezitím co ministerstvo veřejných prací od prázdnin připouští dívky i na vyšší průmyslové školy, ministerstvo vyučování v oběžníku zaslaném všem ředitelstvům škol středních omezuje přístup dívčí na střední školy dříve už dovolený. Činí se to z důvodu, aby prý vlastní školy dívčí, šestitřídní dívčí lycea netrpěla studiem dívek na chlapeckých školách středních, má se přístup děvčat na gymnasia, reálky a jiné střední školy omeziti jen na ta města, kde není dívčích škol a i tu jen dovoliti kontingent 5%, čili na 20 žáků jednu dívku. A dívky i pak jsou jen privatistkami, nikoli veřejnými žákyněmi. A mohou ředitelstvím ústavu od některých předmětů, partií nebo hodin, býti vyloučeny, když se to z ohledů zdravotních, mravnostních a jiných ukáže potřebno. — To tedy znamená, že se dosavadní studium dívek na realkách a gymnasiích skoro docela potlačuje!

*

Vídeňský spolek „Volné školy" bojuje s ministerstvem vyučování, zemskou a obecní školní radou statečně dále o své školy, na něž nechce připustiti vyučování náboženské, aspoň ne od kněze nebo učitele od biskupa schváleného. Zákaz takovouto školu znovu otevříti mínil spolek obejíti tím, že by školu byl otevřel pod novým jménem a s jinou poněkud organisací učiva. Ale ministerstvo a školní rada shodly se zavříti jakýkoliv ústav „Volné školy", nebude-li na něm právoplatně vyučováno náboženství.

*

Jednoduchá docházka školní, zavedená i na obecných a měšťanských školách aspoň na pokus, po šestileté zkušební době ruší se okresní školní radou pražskou, že prý se podle sebraných dotazů neosvědčila. Prováděla se asi na čtvrtině všech škol pražských. Na dotazníky mnozí rodiče připisovali velmi trpké a kousavé poznámky. Rodiče, bylo vidět, této novotě nepřejí, jmenovitě rodiče z lidu ne. Panské rodiny a zvláště úřednické, v nichž otcové sami mají jednoduchou docházku, byli ovšem i ve škole pro stejné zařízení. Zkoušení dítek při jednoduché docházce na únavu a přetížení nevedlo prý nikde k tomu výsledku, že by děti byly unaveny a nemohly poslední hodinu (pátou) už nic pracovat. Těžkosti při této novotě hromadí se veliké, a všechny jen ze zevnějška. Viděti z odpovědi ankety názor lidu na školu. Prostý lid chce, aby škola mu dítky na celý den zaopatřila a celý den se s nimi zabývala, je nejen učila, ale i vychovávala a celý den střežila a bavila. A jednoduchá docházka vedle staré školy jest polodenním místo celodenním vyučováním. A na velký náklad školský se hned poukazuje. Dnešní škola za ten velký náklad poskytuje málo. Na 4 až 5 denních hodin dětského dne věnuje se ohromný náklad, na 8 až 10 ostatních hodin téhož dětského dne nevěnuje se už nic, leda výjimkou ve velkých městech ještě semtam nějaký ústav se zařídí (útulna, hřiště, dílna školní atd.).

*

V Urbánkově učitelském kalendáři na rok 1911 rozvíjí L. Strahl, také jeden z vůdcův učitelstva, „Světový názor českého člověka“, a to zkrátka a dobře na 4 jen stránečkách. Krasořečnická cvičení jistých pp. učitelů jsou již smutně a směšně pověstná. Pan Strahl píše sice o českém člověku vůbec, míní však dle poslední části českého učitele, jemuž „ve výchově znamená náš světový názor plné vystihnutí výchovných snah Komenského“; škoda, že nepřidal: a duchaprázdně liberálnické žvanění o nich a — větší platy učitelům. „Vystihují“ Komenského již kolik desítiletí a hřeší proti němu čím dál více. V ohledu náboženském káže nám světový názor český „domáhati se volnosti poznávání, svobody přesvědčení, reakce k čistým naukám křesťanským a k mravnosti. Tedy boj proti klerikalismu.“ Takové brimborium (srv. též článeček Ant. Wimmra „Theorie biologické“, který se k onomu důstojně řadí) má říditi myšlenkový směr učitelstva!

*

Okresní školní rada vídeňská dodala „Komenskému“ ve Vídni počátkem srpna rozhodnutí zemské školní rady, že soukromé školy ve 12. a 20. okrese, vloni zavřené, se ani nadále nepovolují, protože spolek nedostatků ze zdravotních ohledů vytčených neodstranil. Třídám v soukromých domech se bude moci vždy něco vytýkat, a stavěti samostatnou školní budovu obec nepovolí!

Zemská školní rada v Dolních Rakousích vydala pro Vídeň nařízení, aby od počátku školního roku 1910/11 dítky na školách rozdělovány byly nejen podle schopnosti k postupu (vysvědčení), ale i podle vloh svých a tělesné i duševní zdatnosti. Méně nadané dítky a slabé dítky budou tedy míti zvláštní třídy, a to s malým počtem žáků, nadané dítky budou také zvláště a už ve větším počtu ve svých třídách. Tak prý se zajistí, že všecky dítky dosáhnou vytčeného školou úkolu a nebude jedna část druhou zdržována.

To jest již znamenitý pokrok ve výchovu. Moravští učitelé na své nedávné jihlavské schůzi stěžovali si, že na Moravě ani toho nemohou dosáhnouti na zemské školní radě (vlastně zemském výboru), aby aspoň pro slabomyslné dítky zřízeny byly zvláštní třídy.

V Německu mají vedle různých specialisací dítek i zvláštní třídy pro dítky nedoslýchavé. První ústav zřízen soukromou péčí v Jeně ředitelem R. Branckmannem 1894. Na to Berlín 1902 zřídil první zvláštní vyučování těchto dítek; dnes má už 15 tříd, každou o 10 nedoslýchavých žácích. V Mnichově několik takových tříd připojeno k ústavu hluchoněmých. Charlottenburg zřídil si letos takovou školu, zřizují ji Lipsko, Hannover a j. Podle odhadu a čítání školních lékařů v Německu jest prý špatně slyšících dítek 16—40%. Hodně nedoslýchavých jest prý ze 100 dítek všude 2—4%.

*

36. „hlavní skhadżowanka“ (schůzka) srbsko-lužické studující mládeže konala se 6. až 8. srpna v Klukši. Po obyčejné spolkové práci přijaty návrhy sestaviti seznam všech srbsko-

lužických studentů jak sdružených, tak nesdružených a uložiti jej v časopise „Lužice“; žádati „staré pány“, bývalé členy lužických studentských spolků, aby se přičinili o to, aby v Budyšíně zavedla se srbština jako předmět i na realce a hosp. škole. Přijat nový spolek stud. gymn. z Dupova „Syrotka“. Je teď studentských spolků lužických šest: „Serbowka“ (v Praze), „Sorabia“, „Societas Slavica Budyssinensis“, „Włada“, „Swoboda“ a „Syrotka“. Kromě toho je celá řada studujících nesdružených, studujících ojediněle na různých školách. Všecky ty spolky mají ke stu členů!

Lužičtí Srbové dosáhli úspěchu ve školách, mají ovšem naň podle zákona právo. Už po šest let začínají učitelé dítky vyučovati čtení jen po německu. Kněží katoličtí obrátili se na školního radu Dr. Hartmanna v Kamenci a žádali ho, aby se ve školách učily dítky i srbsko-lužicky čísti. Po dvě léta záležitost ta nevyřizována. Teď však uznána čítanka srbská učitele Šewčika z Ralbic za vhodnou a doporučena do všech katolických škol. Od roku 1911 má se jí všude užívat.

*

Ministr kultu a vyučování v Sasku Dr. Beck počátkem července na konferenci o náboženském vyučování ve škole káral učitelstvo, že šíří nevěru mezi dětmi, a žádal, aby se učitelstvo drželo zákona a pravověrnou nauku církevní ve škole hlásalo. Při všech různostech mínění (v protestantské církvi) tolik že aspoň musí zůstati všude jako nezvratno, že Ježíš jako Syn boží za nás zemřel, aby nás vykoupil. Ale učitelské listy, zvláště „Leipziger Schul-Zeitung“, odporují ministrovi, který učitelstvo nikdy nepřiměje prý k tomu, aby činilo ve škole víc než co jest povinno, a co v náboženském vyučování třebas s nechutí a vnitřním odporem činí jen z ohledu na své živobytí a své rodiny. Učitelstvo stojí vesměs na stanovisku, že náboženská nauka křesťanská jest dočasným názorem minulých věků, který dnes nemá žádné oprávněnosti v našem životě. Liberální strana ve sněmovně saské už prý se o to postará, aby 14.000 učitelů také bylo ve věci té slyšeno. Odstranění náboženství ze škol má tedy v Německu ještě příkřejší výraz než u nás, a to proto, že tam učitel sám náboženství musí vyučovat a duchovní každé církve jen dohlédají při tom.

Učitelé berlínských škol protestovali proti tomu, že učitelky stávají se ředitelkami i na smíšených ústavech, tak že muži musí pak býti ženám podřízeni. To prý uráží mužskou jejich důstojnost. Varují společnost před tím, aby připouštěla ženy na vůdčí místa, neboť dostanou-li se v jednom ústavě za ředitelky, budou se domáhati vůdčích míst i v jiných ústavech státu, a stát tím bude vydán v nebezpečí. Stát jest útvorem mužův a jen oni jej dovedou uchrániti před zkázou. Ejhle moderní Chruďoši! Šťastný pisatel rukopisu Zelenohorského, který tolik toho německého ducha předvídal!

*

Katolická organisace učitelská v Krajině měla 7. a 8. srpna svůj sjezd v Lublani. První sjezd pořádán 1900, ale tehdy nebylo vlastně ještě učitelstva, jež by se hlásilo ke katol. lidové straně.

Dnes pak už má „Slomšekova zveza“, jak se organisace nazývá, tolik členů, že rozdělila je na 7 „podružnic“, krajských spolků, z nichž každý má na 30 členů. — Také v Istrii podle zprávy lublaňského „Slovence“ počíná se učitelstvo organisovati v katol. spolku spolu s duchovními.

*

„Benátská Slovenija“ stále více se probouzí, díky práci kněžstva a studujících ze sousední Gorice, ale i z italské provincie Resie samé. Dne 10. srpna pořádala nově ustavená Zveza slovinských katolických žákův a bohoslovcův (ustavena 26 května) první svou lidovou schůzi v Matajuru. Na 40 studentův a bohoslovců bylo přítomno a veliké množství lidu. Kněží bylo osm. Stěžováno si, že kněžstvo namnoze je cizí lidu na Adiži i na Teru a uvědomovací práci v lidu koná jich jen několik. Za to dorůstající generace slibuje býti věrnou svému rodu a pracovati o jeho povznesení co nejdbaleji.

*

V Paříži konal se počátkem srpna III. mezinárodní sjezd školní hygieny. Účast byla na 2000 lidí ze všech národů. Vynikly svými výstavkami školy německé, ba i polské střední (na nichž zavedena řemesla!), Anglie vynikla tělocvikem a hrami, jež dítky anglické ve velkém počtu přivezené prováděly. Česká škola utonula svou bezprogramovostí a nesvérázností v rakouském německém školství.

*

V Düsseldorfě zaveden přede dvěma lety orthopaedický tělocvik a súčastnilo se ho 36 dítek špatně rostlých, se zkřivením páteře a vysedlými rameny, zakleslou hlavou, anglickou nemocí a pod. Zpráva o prvním roce 1908/9 už sděluje tento příznivý výsledek: Na počátku roku bylo všeobecně slabých 18 dítek, na konci roku žádné, chudokrevných bylo 30 dítek, na konci roku jen 17, ale značně sesílených, anglickou nemoc mělo 10 dítek, na konci roku 10, ale značně sesílených, špatné držení těla mělo 30 dítek, na konci roku jen 1 a 6 valně zlepšených. Na konci roku dítky byly mnohem silnější, svalnatější, čerstvější a pohyblivější. Zvláště deformity tělesné značně zmizely, hrudní koš se vyvinul. Budoucích kursů súčastní se dítky, jež lékaři k nim určí. První výběr dítek pro orthopaedický kurs učinily samy třídní učitelky, a tedy vzaty děti zřejmě křivo a slabo rostlé.

*

Případu Bockova (ředitel školy katol. v Berlíně zatčen pro svádění školaček) využily liberální a socialistické listy berlínské k propagandě za „volnou školu“ (bez místního dozoru kněžského a náboženského). Odpovídá jim řízně protestantský konserv. list „Kreuzzeitung“: „Nejedná se tu o nijakou církevní školu. Byla to škola městská. Město převzalo inspekci, knéz měl pouze dohled na vyučování náboženské. Na město tedy padá odium zanedbané péče. Nic neznačí, že škola byla katolická. Berlínští učitelé katoličtí jsou ve své většině právě tak nevěrci jako evangeličtí. Nevěra stírá s nich konfessionelní rozdíl. Kdo z katolíků nechodí v neděli na mši a ve velkonoční čas

k zpovědi a přijímání, je samo sebou z církve vyloučen. A farnosti katolické stěžují si, že v neděli skoro žádný učitel a z učitelek jen některé v kostele dají se vidět." — Tak protestantský list obrátil výtku a důvody z ní brané. Ne uvolnění školy z pod inspekce církevní, ale zostření této inspekce bylo by potřeba — to prý učí případ Bockův.

*

Obligátní pokračovací školství zavádí se v Německu i pro dívky aspoň v obchodech. Jedni je vítají, že mužští zaměstnanci přestanou tak býti v nevýhodě, když dvě půldne musili ztráviti ve škole, ženské nikoliv, jiní však se toho bojí, že ženská lépe cvičená teprve bude hroznou konkurentkou v obchodě a kanceláři. V obligátních školách (obligátnost jest místní pouze a ne celoříšská) bylo 1906 dívek 1240, mužských 29.954, roku 1908 žákyň 2698, žáků 36.847. Procento přírůstku ženského převyšuje mužský přírůstek. Žákyň přibylo 118%, žáků jen 23%. Ale absolutní čísla přece jen svědčí o zbytečném strachu před dívčí školou pokračovací! Po pětadvacátém roce ženské síly obyčejně z obchodů skoro zcela vymizí — provdají se.

*

V paedagogickém měsíčníku „Pharus" („Maják") Al. Satzger rozebírá v článku „Čím je nám Fr. W. Foerster" dosavadní paedagogickou spisovatelskou činnost curyšského professora paedagogiky. Protestantský tento vzdělavatel mládeže ve svých dosavadních spisech tak krásně podával zásady křesť paedagogiky, že katolíci víc ještě než protestanté jeho methodou i zásadami byli uneseni. Autor rozebrav některé spisy jeho, zvláště „Autorität und Freiheit", „Schule und Charakter", „Sexualethik und Sexualpaedagogik", „Lebensführung" a články z různých časopisů, praví: Foerster osvětluje katolické zásady životní velmi pronikavě; lehkost a pohyblivost, jak je svádí s životem, je příkladná. Jeho myšlenky jsou velkým pokrokem v paedagogice. Krásnou a volnou formou svou okouzlují spisy jeho nejen vychovatele ale mnohem širší kruhy a budí v nich pochopení a zájem pro potřeby duše. Mnohému prázdnému modernímu heslu ubírá všecku cenu, a místo něho klade pravý, zdravý smysl. Spisy Foerstrovy jsou rozumovou a účinnou „duchovní správou".

O lonskou jeho knihu „Autorität und Freiheit" sveden ostatně boj v katol. časopisech německých. Jedni ji velebili jako vše Foerstrovo, přísní v ní však našli něco nekatolického: to totiž, čeho Foerster neříká! Pro ně názor jeho o autoritě není celý, není po katol. správný; je prý příliš individualní. Druzí však neberou mu za zlé jeho knihu, proto že nevykládá celou katol. nauku. Stačí jim, že to, co praví, se katol. názoru neprotiví. (Srv. ref. v „Hlídce" č. 7.)

*

Italský ministr vyučování zavádí letošním rokem na školy nejen střední a vyšší, ale i na obecné nauku o sexualní hygieně. Na středních školách závaznou, na obecných nezávaznou. Rozhoduje o tom pro obecnou školu okresní školní rada. Na dívčích školách svěří se poučení o pohlavním zdravotnictví učitelce nebo diplomované lékařce,

nebo starší paní nějaké, již vybere poručnický úřad. Na chlapeckých školách poučení podá lékař.

*

V Belgii dlouho už zuří boj o školní otázku, o povinnou docházku školní. Navrhli ji socialisté a liberálové, protivily se jí katolické strany. Ale jen z lásky k té svobodě školské, jakou dnes Belgie oplývá. Belgie má úřední „školu obecní", ale vedle ní množství škol volných, neúředních. Rodiče posílají dítky do školy, kam chtějí, jak dlouho chtějí a kdy chtějí. Každá společnost, každý občan zařídí si školu kde chce a kdy chce a učí na ní čemu chce a verbuje pro ni žáky jaké chce a kde chce. Svobodnější, volnější školy není si možno pomysliti. A přece proti této „volné škole" vystoupili socialisté a liberáli a hájili ji katolíci. Oni proti ní vystoupili proto, že volnosti její využili katolíci tak dovedně, že skoro všecky dítky mají ve svých školách a volné školy jiných stran jsou poloprázdné. Stoupenci liberální a socialističtí o školu nestáli. Chtěli tedy zákon, jímž by každý donucen byl dítky do školy posílat. Ale to už jest míchati se státu do školních záležitostí. Katolíci konečně rozluštili otázku tu tak, že podle návrhu poslance Verhaegena ochotni by byli připustiti stát k tomu, aby nutil rodiče i dítky do školy (do kterékoliv chtějí), ale při tom aby tedy na roveň postavil všecky školy, jak úřední (obecní) tak volné a všecky stejně podporoval. Tyto však budou vázány za to přijati aspoň program učebný, ministerstvem postavený pro školy obecní; kromě tohoto programu a nad něj smějí zabírati ještě učivo jaké chtějí. Ale liberálové a socialisté i tomuto plánu protiví se co nejhouževnatěji. Jejich ideálem je škola státu ve všem podrobená, a vedle ní žádná jiná. Zvláště ne klášterní! Proto povinnou docházkou rozumějí nucené vehnání dítek do škol úředních. Škola úřední netěší se valné pověsti u katolíkův a nestarali se dosud o ni příliš. Za nového stavu věcí byli by povinni starati se především o ni více než o své volné školy.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. Armádním inspektorům byly přiděleny tato stanoviště: generálu pěchoty arcivévodovi Bedřichovi Vídeň, generálu jízdy arcivévodovi Evgenovi Innomostí, generálu jízdy svobodnému pánu z Klobučarů Budapešť, generálu pěchoty svobodnému p. Varešaninovi z Vareše Sarajevo, polnímu zbrojmistru Potiorkovi a generálu pěchoty rytířovi z Franků Vídeň. Na základě jmenování těchto šesti vysokých generálů lze souditi, že rakousko-uherská pozemní ozbrojená moc bude rozdělena v míru v šest armádních okresů, které ve válce budou tvořiti asi též šest armád. Každá armáda bude čítati 2—3 armádní sbory a 1—2 jízdecké divise.

Nejnovější zprávy o reorganisaci pěchoty a myslivců zmiňují se o tom, že pěší polní prapory jsoucí posádkou v Bosně, Hercegovině a v jižní Dalmacii se od plukovního svazku odloučí a učiní se samostatnými na způsob praporů polních myslivců. — S ohledem na horskou povahu Bosny, Hercegoviny a Dalmacie a s nimi sousedících států, dále s ohledem na Tirolsko, Korutany a Gorici a hornaté pohraničí italského Benátska i Lombardska sesílí se asi značně prapory horské pěchoty, ať již pod tímto jménem nebo pod jménem horských myslivců a horských střelců.

Technické vojsko se značně sesílí. Již nyní schází pro 16. armádní sbor prapor zákopníků. Zákopníci, nyní silní 15 praporů (pro každý armádní sbor po jednom) musí se rozmnožiti o 1 prapor, sestaví-li se 17. armádní sbor, o 2 prapory. Zákopníci mají se rozděliti v polní a v pevnostní.

Též stav železničního vojska jest poměrně slabý. Pro 16 armádních sborů jen 12 železničních setnin (schází tedy 4 železniční setniny). Telegrafní vojsko jest vlastně v míru v Rakousku-Uhersku jen v kádru. Telegrafní náhradní kádr, jsoucí ve svazku železničního a telegrafního pluku v Korneuburku, má za mobilisace postaviti skoro všechny mobilisované telegrafní formace i pro jiskrovou telegrafii. Zajisté těžká a zodpovědnosti plná úloha. Naše vojenská správa pomýšlí na přeměnění telegrafního náhradního kádru v telegrafní prapor, který prý má míti svoje stanoviště ve Vídeňském Novém Městě.

V z d u c h o p l a v b a nabývá vždy větší důležitosti a skoro ve všech státech věnuje jí vojenská správa svoji pozornost. Na podzim minulého roku zakoupilo naše říšské ministerstvo války první řiditelný balon (soustavy Parsevalovy) a od jara t. r. koná již svoji službu ve vzduchovém moři druhý vojenský řiditelný balon soustavy Lebaudyovy. Poněvadž se zakoupí pro naše vzduchoplavecké oddělení další řiditelné balony i aeroplány, bude se museti v brzku rozšířiti vzduchoplavecké oddělení ve vzduchoplavecký prapor. — Vzduchoplaveckému oddělení byl dodán nový (druhý) řiditelný balon soustavy Lebaudyovy, o objemu 3.700 m^3, o délce 69 *m*, o největším průměru 13 *m*, opatřený Daimlerovým motorem o 100 koňských silách, rychlosti 45 *km* v hodině. Balon vydrží ve vzduchu 10—12 hodin, aniž by musel přistáti, a dosáhne výšky až 1500 *m*. Oba balony (Parseval i Lebaudy) súčastní se letošních císařských manevrů na hranicích haličsko-uherských.

Při nynější výzbroji opakovačkami, strojními puškami a rychlopalnými děly bude vojsko často nuceno vésti boj v noci, aby se dodělalo za tmy nějakého úspěchu, který by mohl býti za denního světla docílen jen při velkých ztrátách na lidských životech a válečném materialu. Aby se mohly sledovati pohyby nepřítele i za noci, užívá se jak v polní, tak i v pevnostní válce vždy víc a více e l e k t r i c k ý c h o s v ě t l o v a č ů k osvětlení nepřátelských posic, jak toho válka ruskojaponská dokázala. Proto bude i u nás nutno sesíliti nynější osvětlovací oddělení, která jsou v míru jen v kádru.

Reorganisace zdravotnictví byla tento rok v Rakousko-Uhersku provedena, stav zdravotního vojska, zvláště pro válku, bude museti se zvýšiti.

Též vozatajstvo bylo v nejposlednější době zreorganisováno, plukovní svaz vozatajstva zrušen a toto pozůstává nyní ze 16 samostatných vozatajských divisí (pro každý armádní sbor jedna divise)

Poněvadž automobily mají vždy větší důležitost pro dopravu v zádech armády, byl zřízen u nás automobilový kádr. Tento bude museti býti časem rozšířen v silná oddělení nebo setniny, aby měla vojenská správa dostatek zkušených řidičů automobilů a velitelů automobilních kolon.

Též zásobovací služba v poli byla nově upravena na základě válečných zkušeností ve východní Asii za války rusko-japonské.

Naše armáda trpí nedostatkem činného mužstva a proto mohla se dosud reorganisace armády pohybovati jen v úzkých mezích. Sesílení mužstva oddělení strojních pušek, dělostřelectva, technického vojska i námořnictva dělo se dosud na úkor pěchoty, poněvadž sněmovny Rakouska i Uher nepovolily dosud většího počtu nováčků. Teprve až bude projednán nový branný zákon, až bude zavedena dvouletá činná služba a zvýšen mírový stav armády povolením většího počtu nováčků, bude této kalamitě v rozvoji armády odpomoženo. Dvouletá služba bude kromě u jízdy, jízdného dělostřelectva a námořnictva zavedena u všech ostatních druhů zbraní armády. Brancům, kteří budou odvedeni k jízdě, jízdnému dělostřelectvu a námořnictvu, dostane se jistých výhod v záloze, zeměbraně i domobraně; též jejich cvičení ve zbrani budou zkrácena. U jízdy a jízdného dělostřelectva podrží se tříletá činná služba, poněvadž výcvik u těchto zbraní potřebuje s ohledem na ovládání koně delší doby. U námořnictva sníží prý se činná služba ze 4 na 3 léta. Ve službě na válečných lodích vycvičuje se každý branec dle jeho vloh v jistém oboru námořní služby za specialistu (na příklad v obsluhování děl, torped, parních strojů, elektrických strojů, v zacházení s podmořskými minami atd.). Dle úsudku odborníků jest zapotřebí k jistému a obratnému vykonávání služby na lodi — při inteligentním materialu — nejméně 3 roků. — Na každý pád budou se museti zabývati delegace i oba parlamenty letos i na přesrok vojenskými otázkami, jichž řešení se dosud po léta odkládalo. Nikdo nehledí do budoucnosti a těžko říci, zda li naše říše nebude státi ve 2—3 letech zase před novým válečným nebezpečím Na jaře minulého roku bylo toto nebezpečí ještě v poslední hodině zažehnáno, poněvadž naše vojenská správa pomocí vládami povolených obnosů odstranila mnohé nedostatky v poměrně krátké době a nepřítel viděl, že Rakousko-Uhersku podařilo se ve 4—5 měsících po velkých peněžitých obětech a úsilovné práci vyzbrojiti a vystrojiti svoji armádu moderními vymoženostmi. Kdo může však s jistotou říci, že při budoucím konfliktu s některým státem nevyužije protivník možné zanedbávání ozbrojené moci parlamenty a rozháraných vnitrozemských politických poměrů?

Italie, ač zachovává jako náš spojenec na venek politicky úplnou korrektnost svého jednání, zbrojí jak na zemi, tak i na moři v rychlejším tempu, na balkanském poloostrově možno vždy očekávati nových překvapení (nyní možnou válku Turecka s Řeckem) a Rusko kryje si právě uveřejněnou smlouvou s Japonskem záda ve východní Asii, aby tím účinněji mohlo zasáhnouti do politiky na poloostrově balkanském a v Persii. Rusko, Srbsko a Černá Hora sotva ještě zapomněly, že musely na jaře minulého roku ustoupiti před válečnou pohotovostí Rakousko Uherska a Německa. Též nejasné, možno říci obojaké chování Italie za našeho sporu na jaře r. 1909 a jízlivost anglické žurnalistiky při prohlášení anexe okupovaných zemí nutí k přemýšlení. Již Eugen Savojský pravil, že nejlepší spojenec jest silná a dobře vyzbrojená armáda. Zda-li by bylo zase zažehnáno válečné nebezpečí v budoucnosti, kdyby tento nejvěrnější spojenec staroslavné monarchie habsburské nestál zase v plné své síle na stráži proti protivníkovi, hotovícímu se k útoku?

Zdravotní pomocníci u pěchoty rakouské zemské obrany v hodnosti šikovatele byli vyzbrojeni důstojnickou šavlí Jen zdravotní pomocníci v hodnosti šikovatele u 4., 23. a 37 pěšího pluku zemské obrany, dále u I., II a III pluku zemských střelců podrží pro výzbroj dosavadní zákopnickou šavli, kterou jsou vyzbrojeni též všichni ostatní zdravotní pomocníci u všech pěších a střeleckých pluků rakouské zemské obrany (těchto 6 pluků jest ustanoveno k ochraně říšských hranic). Zdravotní pomocníci rakouské jízdné obrany obdrželi lehkou jízdeckou šavli a u dělostřelecké zemské obrany byli ozbrojeni zákopnickou šavlí. Mimo to byli vyzbrojeni zdravotní pomocníci pěchoty a střelců automatickou pistolí vzoru 7, u jízdy a dělostřelectva revolverem vzoru 98.

Dle italských zpráv mají rakousko-uherské Dreadnoughty, jsoucí v loděnici Stabilimento Tecnico v Terstu ve stavbě, míti nosnost 20.000 tun, rychlost 22 námořních mil, turbinové stroje o 30.000 koňských silách a těžké dělostřelectvo má pozůstávati z dvanácti 30·5 *cm* děl. V roce 1911 má býti první Dreadnought spuštěn na vodu.

Rusko. Ve Vladivostoku byla zřízena brigáda pevnostních zákopníků skládající se z brigádního velitelství, zákopnického praporu o 4 setninách, praporu pro kladení min o 4 setninách, telegrafní a vzduchoplavecké setniny, stanice pro jiskrovou telegrafii a stanice pro poštovní holuby.

Jak dosud dokázáno, stála Rusko válka proti Japonsku 1824·4 mil. rublů, dle zprávy předložené říšským kontrolorem říšské dumě. Říšský kontrolor nalezl v účtech mnohé nesprávnosti při použití peněz i zboží. Potravní zásoby stály 555 mil. rublů, 218 mil. rublů stál oděv a výstroj, 113 mil. rublů jiné potřeby, 315 mil. rublů vydáno na penězích vojsku k výplatě. Mezi 555 miliony pro potravní zásoby vydaných bylo nesprávně upotřebeno 14,558 000 Při penězích vydaných vojsku na výplaty dokázány nesprávnosti v obnosu 1,973 000; z těchto obnosů (315 mil.) bylo dosud kontrolováno jen 24 milionů. Ze sumy vydané pro oděv a výstroj bylo dosud kontrolováno 100 milionů; nesprávnosti při této sumě dosahují dosud 627.133 rublů. V říšské dumě jevila se při sdělení

těchto nesprávností velká rozhořčenost a mnozí poslanci byli pro to, aby se vojenské správě teprve tehda povolily nově požadované obnosy, když zostří kontrolu nad upotřebením státních peněz povolených pro pozemní i námořní ozbrojenou moc.

V říšské dumě projednal se zákon, dle kterého v případě mobilisace podléhají všechny lodi od nosnosti 15 tun výše s úplným inventářem a celým personálem ve stáří od 18. až do 50. roku námořní správě. Všechny tyto lodi vedou se v evidenci. Za upotřebení lodě obdrží její majitel peněžitou náhradu. Při delším použití lodě k válečným účelům vyplácí lodní posádce mzdu stát.

Srbsko. Annexe Bosny a Hercegoviny přivedla rozhodující kruhy Srbska k názoru, že musí toto věnovati pro sesílení a moderní vyzbrojení vojska větší sumy, nechce-li, aby Srbsko bylo mezi balkánskými státy na posledním místě. Normální vojenský rozpočet, který obnášel roku 1909 27 milionů dinarův, obnáší roku 1910 jen 26 mil. dinarů. Mimořádné kredity, z půjčky roku 1906 uzavřené a pro vojenské účely užité, obnášejí 46 milionů, zákonem z 9. září 1908 bylo pro armádu mimořádně povoleno 16 milionů, zákonem ze 7. března 1909 povoleno k tomu účelu 5·4 milionů, ze železničního fondu obdržela vojenská správa 10 milionů, dohromady 77·4 milionů dinarů. Z nové 150milionové půjčky předáno bylo ministerstvu války 54 mil. dinarů; toto ministerstvo požaduje ještě mimořádně 27 min. dinarů. Ve třech letech (1908—1910) bylo tedy povoleno mimořádně 159·4 mil. dinarů pro vojenské účely. Berní síla obyvatelstva byla těmito vydáními nanejvýše napjata. — Za válečných příprav proti naší říši byla povolána první záloha k 20dennímu cvičení ve střídavých turnusech, u druhé zálohy důstojníci a poddůstojníci pěchoty a jízdy k 15dennímu cvičení, později pěchota této zálohy ku cvičení v 10denních turnusech, aby se obeznámila s novou opakovačkou soustavy Mauserovy. Dělostřelectvo druhé zálohy bylo vycvičeno rychlopalnými děly soustavy Schneider-Creuzot. Těmito výcviky byla cena srbské ozbrojené moci zvýšena.

Švycarsko. Švycarská spolková rada radila se o předloze zákona pro sesílení opevnění na Sv. Gotthardě a Sv. Maurice. První má státi 4·8, druhá 5·5 milionů franků. Tyto obnosy se požadují pro přestavbu opevnění, pro nová opevnění, děla, strojní pušky, elektrické osvětlovače, telegrafy, telefony, cesty a kasárna. Opevnění mají býti dohotovena v létech 1911—1915.

Japonsko. Mosampho, přístav na jihu Koree a uzavírající úžinu mezi Koreí a ostrovem Tsušimou, přeměňuje se ve velký japonský válečný přístav. Tento přístav bude ovládati vjezd ze Žlutého a Východočínského moře do moře Japonského, které oboje od války rusko-japonské jest vlastně mořem čistě japonským. Rozpočet námořního ministerstva pro rok 1910—1911 obnáší 38,992.110 yenů (o 3·6 milionů více nežli ve vojenském roce 1909—1910), mírový stav 41.906 námořníků, nosnost válečných lodí 396.368 tun (po dokončení ve stavbě jsoucích válečných lodí 489.704 tun).

mění, a následkem toho zamítá reelní rozdíl „mezi sklenicí vody, vodou, cukrem a processem, jímž se rozpouští cukr ve vodě.“ (cf. Bergson, Evolution créatise, p. 10, 270, 366.)

Známe tedy nyní princip totožnosti; jak přijdeme ku principu dostatečného důvodu?

Princip protikladu jest negativní formou principu totožnosti: táž bytost nemůže současně existovati a neexistovati, býti tím, čím jest a zároveň tím nebýti na př. býti okrouhlou a nebýti okrouhlou.

Tato formule vede k druhé: táž bytost nemůže býti současně určena dvěma různými způsoby, na př. nemůže být současně okrouhlá a čtverhranná: neboť by současně a pod týmže vzhledem byla a nebyla tím, čím jest: býti čtverhranným jest něco jiného než býti okrouhlým.

Z tohoto „principu růzností“, navzájem se vylučujících, přicházíme k principu dostatečného důvodu: je-li kontradikcí, řekneme-li „to, co jest okrouhlé, je čtverhranné, červené je zelené“, nenásleduje z toho, že by bylo rovněž kontradikcí říci „okrouhlé je červené“: neboť mluvíme-li o „okrouhlosti“, mluvíme o formě, mluvíme-li však o „červené“, mluvíme o barvě, ne o formě.

Než je také kontradické říci: „to, co je čtverhranné, bezprostředně a bez podmínky je červené“: neboť to, co činí čtverhranné čtverhranným, jest něčím jiným než to, co činí červené červeným. Čtverhranné nemůže býti červeným bez jisté podmínky. Tím však přicházíme ku třetí formuli principu kontradikce: „bezpodmínečné a bezprostřední stotožňování různých jest nemožno“ anebo „různé nemůže býti samo sebou a jako takové býti jedno a totéž“ (le divers ne peut en soi et comme tel être un et le même), což jest negativní formou zákona totožnosti.

Ale je to také formou zákona dostatečného důvodu: každá bytost má důvod svého bytí buď v sobě nebo v jiném: v sobě, je-li jedna a táž, v jiném, je-li spojením různých.

Každá bytost má v sobě to, co ji činí takovou bytostí, když má sama sebou nebo od toho, co ji určuje, takový (určitý) způsob, na př. červené je červeným samo sebou. Každá bytost má v sobě důvod své existence, existuje-li sama sebou nebo jiným, co ji určuje, t. j. existuje-li jako *A* jest *A*, je-li existencí, Ipsum Esse, což náleží pouze Absolutnu. Naopak vše, co je spojením různých, t. j. každý souhrn, každé dění nemá v sobě důvod svého bytí, vyžaduje důvod zevnější.

Z tohoto principu de raison d'être odvádějí se zákony příčinnosti, jak příčiny účinné tak i účelné; jest jisto a priori, že absolutní počátek — bez příčiny účinné a účelné — jest naprosto nemožným. (P. d.)

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.

Napsal Dr. Josef Malota. (Č. d.)

Smrtí Otovou (1087) uprázdněno bylo olomoucké knížectví.[1]) Dle příslušné literatury neznáme prý příčiny, proč Vratislav potomky jeho Otu[2]) i Svatopluka vypudil a uvedl v úděl olomoucký druhorozeného syna svého Boleslava. Věc jest však jednoduchá a prostá. Bylo Vratislavovým právem po smrti vasala dosaditi v léno vasala nového; že by musel vzíti ohled na rodinu zemřelého, není nikde předepsáno a dokonce bylo proti zvyklosti té doby. Vratislav dosadí v Olomoucku svého syna . . .

Podobný postup pozorujeme v říši německé; císař zbavuje léna příbuzné vzdálenější a dosazuje místo nich své syny a bratry, o nichž doufá, že budou oddanějšími a věrnějšími přivrženci než ti, v nichž vědomí svazku krevního dávno bylo pohaslo. Methoda stále stejná — zdá se však také, že stále stejně provázena jest malým výsledkem V našem případě jest celý vývoj poměru česko-moravského podobným pásmem věrných analogií, jež rysují živě, proč velká knížata tak tvrdě jednala proti údělníkům, resp. jejich potomstvu. Instituce údělů — len moravských — stala se postupem času sama v sobě dvoru pražskému nepohodlnou; obsahovalať tříštivý element, jenž zhatil často politické plány, týkající se pevné soudružnosti státu Českomoravského. Že od ní odviselo úspěšné řešení otázky česko říšské, netřeba dokazovati. Vhodná příležitost se naskytla — a krok Vratislavův ze stanoviska státoprávního i otcovského jest docela pochopitelný.

Konrad brněnský vystoupil však proti Vratislavovi a „ujal“ se nedospělých synovců Svatopluka a Oty.[3]) Láskou strýcovskou dal se vésti asi velmi nepatrně. Příbuzenské a každé idealnější city dusil hrubý egoismus — Přemyslovci jsou v tomto ohledu typickým představitelem svého národa . . . U Konrada spíše působila vyhlídka na sirotčí poručnictví, které bývalo velmi výnosným; k tomu zjevuje se zde tendence nová: vnitřní poměry na Moravě mají býti regulovány z Mo-

---

[1]) Zdá se, že správa ponechána prozatím vdově Eufemii.

[2]) Oto II. Černý, zvaný též Otík.

[3]) O dalších dítkách zemřelého Oty — Břetislavovi a Bohuslavě — nevíme nic bližšího.

ravy samotné, bez intervence knížete pražského. Či snad obával se Konrad, aby Vratislav totéž neučinil i při jeho dětech?

Vratislav ustálení dědičnosti připustiti nemohl — byl by to pro jeho vrchní moc na Moravě precendenční případ, povahy dosti nebezpečné.

Vojenskou výpravou vévoda brněnský pokořen; uchoval však úděl, vzdav se asi práv, která mu nenáležela. Že nebyl pokořen naprosto, a Vratislav proti němu tvrdých opatření neužil, děkoval příhodě, která uvedla syna Vratislavova Břetislava s otcem ve svár a dokonce ve zřejmé nepřátelství. A snad toto nepřátelství otce a syna, které mohlo domácí válku vyvolati, způsobilo obrat: po nenadálé smrti Boleslavově (11. srpna 1090) Svatopluk a Oto v údělu otcovském se objevují; smíme se domnívati, že dosáhli také svolení Vratislavova?

Nastoupení Svatopluka a Oty v území, jež kdysi otci bylo propůjčeno, jest prvý na Moravě příklad dědičnosti údělu, která právně se strany pražského knížete nebyla nikdy uznávána; pražský kníže vždy ujišťuje, že pouze „z milosti a do milosti jeho“ vladaři moravští údely svoje drží. Fakticky však — v tomto případě — dědičnému postoupení údělu musel povoliti. Vyplývalo to samo sebou z nepříznivé situace, jež následkem zrady Břetislavovy zhatila důsledky zakročení jeho na Moravě. Na zevnějšek ovšem charakter osobního léna setrval se všemi svými znaky, z nichžto zvláště přísaha vasalská bývala slavnostním přiznáním, na které se knížata česká odvolávala.

Vzpomínáme-li, že v říši německé dědičnost len znenáhla připravila vzrůst zemské výsosti a vývoj k nezávislosti territorií na říši a císaři, ptáme se i zde: zda Morava — faktickou dědičností údělů — nezávislého postavení na Čechách dosáhla — a proč ho nedosáhla? Proč odštěpení Moravy od Čech pod samostatnými panovníky se nevykonalo, když mnoho úsilí k tomu účelu vynaloženo, nepřátelství vyvoláno a krve bratrské tolik prolito bylo?

Psychologisující výklad dějin v povahách a charakterech jednotlivých knížat hledá vysvětlení vnitřních rozbrojů mezi Moravou a Čechami: v tvrdošijném egoismu a houževnaté závisti, jež tvoří základy slovanské nesvornosti vůbec . . . V jednotlivých případech jest jistě mnoho hořké pravdy — zvláštní zákeřné odstíny zápasů českomoravských ukazují, že moment psychologický hrál význačnou roli . . . Ovšem jsme daleci činiti rozhodující vliv závislým na povaze jednotlivce — máme na zřeteli plemennou disposici celého národa . . .

Však abstrahujme poněkud od osobních pohnůtek a hledejme šíře a hlouběji zdůvodněné příčiny, které jako chorobný nerv probíhají celým tímto vývojem: a tu dospějeme k závěru, že jednalo se o otázku koordinace či subordinace, o to, zda postavení knížat moravských dosáhne suverenního charakteru naproti knížatům pražským, zda budou státi vedle nich jako knížata jim rovnoprávná a rovnoprávní údové říše německé, — či pod nimi, jim podřízena, subordinována... Na tuto tendenci „vzhůru" lze redukovati příčiny oněch záhadných konfliktů i odbojů moravských, jež v 11. století za Vratislava na jeviště dějin vystupují.

Tvrdý postup se strany české, tuhá subordinace, po případě smetení údělníků, jest pro existenci státu Česko-moravského conditio sine qua non... Nesmíme zapomenouti, že obě země leží ve sféře expanse říšské, kde velezrádná politika moravská béře často ne-li svůj podnět, tož jistě aspoň vydatnou podporu.

Splynutí Čech a Moravy se nepodařilo... Není divu! Horká půda pohltila i říši velkomoravskou a proto dík energické ruce vévod pražských aspoň rozštěpení zabránila... Jako výsledek politiky říšské zbyl jen dualistický charakter; k tomu byl ostatně stát Česko-moravský disponován: někdejší státotvorná potence vtiskla Moravě ráz separátního celku, jenž potřeboval jiných podmínek, aby mohl splynouti s bratrským sousedem...

Vratislav II. zemřel 14. ledna roku 1092; smrtí jeho uprázdnil se trůn a „zákonitý následník"[1]) Konrad ujal se vlády v Čechách.

Na Moravě synové Konradovi přejali úděl otcovský: starší Oldřich obdržel Brněnsko, mladší pak Lutold Znojemsko. Na Olomoucku objevují se Svatopluk a Otík s matkou Eufemií.[2])

Dědičnost brněnského území jest tedy podporována prostou náhodou: Konrad dostane se na trůn český a jistě velmi rád Brněnsko svým synům v léno propůjčí. Po otci nastupují synové... precedenční případ, způsobený shodou okolností přispíval tak k prolomení důležitého práva knížat českých — neobmezené disposice moravskými úděly.

---

[1]) »Zákonitý« dle přesvědčení dosavadní literatury, opírající se o t. zv. Břetislavovo seniorátní ustanovení. Kosmas praví, že po skončeném tažení na Moravě zajistil prý Vratislav přísahou velmožů zemských Konradovi následnictví v Čechách. — K čemu bylo třeba přísežného zajištění, když byl Konrad »zákonitým následníkem«?

[2]) Domněnka Dudíkova, že vdova po Vratislavovi, Svatava, byla odškodněna čtvrtým údělem na Moravě, postrádá přímé opory. Mähr. Allg. Gesch. II. 479.

Z krátkého panování Konradova (zemřel v září 1092 téhož roku, co nastoupil) poznamenává Kosmas, že vypravil poselství k císaři Jindřichovi IV., aby neinvestoval nově zvolené biskupy pražského a olomouckého.[1]) Zdali žádost ta souvisela s otázkou sloučení obou biskupství, nelze určiti. Císař Konradovi nevyhověl.

Po smrti Konradově následoval syn Vratislavův Břetislav, toho jména Druhý (1092—1100). Nemáme zpráv, že by jeho nastoupení bylo přineslo změnu v údělech nebo v údělnících moravských. Vše zůstalo při starém — i také nedůvěra dvoru českého vůči knížatům moravským, která roku 1095 přešla ve zjevnou roztržku.

Příčinu, jež prameny označily jako „bezpráví“[2]) spáchané velkovévodou na údělníkovi, vysvětluje Dudík zcela naivně: zadržením rodinných statků.[3]) Citované bezpráví však bylo asi záminkou a mělo reflektovati na příbuzenský cit uherského krále Ladislava, jenž byl strýcem poškozeného údělníka (snad Svatopluka). — Pravděpodobněji jedná se o tradicionelní pokus souvisící s odstředivou snahou údělníků; pozdější bystrost[4]) knížete olomouckého Svatopluka připouští umělou myšlenku osamostatnění již tak časně... Náhlá smrt Ladislavova stroskotá již podniknuté tažení proti velkovévodovi.

Dalším důsledným článkem tohoto vývoje jest čin velkovévodův, který Kosmas velmi suše stylisuje: „Břetislav pozval k sobě Oldřicha, syna Konradova, a když tento se dostavil, dal jej zatknouti a v Kladsku uvězniti.“[5]) Příčina není udána; nechybíme však, budeme-li ji hledati v poměru neposlušného vasala k pánovi.

Známá nechuť a tradicionelní napjetí mezi knížecími dvory českým a moravským bylo asi druhým motivem kroku Břetislavova. Reminiscence na ústup Vratislavův při vzpomenutém odboji Konradově živily antipatii vůči potomkům tohoto. Konečně Oldřich — už jako syn Konrada I. — byl jaksi zastupitelem netoliko práv vlastních, nýbrž i ostatních mo-

[1]) Cosmas ad ann. 1092. Biskupy k císaři poslal král Vratislav se žádostí, aby je investoval. To byl poslední čin Vratislavův, jímž chtěl utvrditi své zařízení, které nejvíce přispívalo k zvýšení moci knížete českého. Proč Konrad jako český kníže o zvrácení přání a zařízení Vratislavova usiluje, těžko říci; zdálo by se, že na trůně českém cítil se spíše — údělníkem moravským.

[2]) Thwrocz II. cap. 59. *Schwandtner*, Script. rer. Hung. I., 165.

[3]) Mähr. Allg. Gesch. II. 487.

[4]) Cosmas ad ann. 1097.

[5]) Kosmas praví o něm, že byl »zuřivější než tigr a divočejší než lev.«

ravských členů rodu Přemyslova. Zosobňoval tudíž onen element, jenž od počátku hatil klidný vývoj. Dle Bretholze i otázka posloupnosti — Oldřich byl prý „oprávněným dědicem trůnu“ [1]) — bratrance rozdvojila.[2])

Nevíme, zda Oldřich byl propuštěn, či sám dostal se na svobodu: po dvou letech (roku 1099) spatřujeme jej opět v údělu, když Břetislav vypravuje se válečně — proti němu samému a bratru jeho Lutoldovi. Zdá se tedy, že uniknutí Oldřichovo z vazby a návrat do údělu byl tajný a stal se proti vůli vévodově.

Oldřich a Lutold prchají — údělníci olomoučtí Svatopluk a Ota i s matkou Eufemií staví se věrně po bok pána svého Břetislava. Na to svěří vévoda opuštěný západní úděl bratru Bořivojovi, jenž obral si Znojmo za sídelní svůj hrad. Vidíme zde příklad dříve vyslovené zásady, že pokrevně bližším vasalem nahrazují se vzdálenější (a odbojnější) příbuzní.

Olomoucká knížata uznávají svrchovanost Břetislavovu nad Moravou pomáhajíce mu ze své vasalské povinnosti proti Oldřichovi a Lutoltovi. Těžko určiti, pokud věrnost jich jest upřímně založena. Kdyby se byla situace utvářila ve prospěch synů Konradových, snad též jejich sny — sny to všech moravských údělníkův — o suverenitě ve vlastním údělu byly by nabyly činného rázu; zdá se tudíž, že jen vědomí vlastní nedostatečnosti a katastrofa v západním údělu naladila je tak loyálně.

Solidarita odbojných synů Konradových nedá se také vysvětliti pouze láskou bratrskou, které ostatně poskrovnu bylo mezi příslušníky rodu Přemyslova; zde působily snad i jiné motivy, jež semkly oba bratry k tak povážlivé pro ně akci. Dříve jsme podotkli, že v západním údělu zrodila se za Konrada I. nová tendence: vnitřní poměry na Moravě měly býti regulovány z Moravy samotné bez intervence pražského knížete... Žila zde snad dosud tradice otcovských plánů? — Rozhodnouti nedovedeme. Zcela jistě žila zde však na všechna pokolení moravských knížátek děděná nespokojenost a neposlušnost vůči vrchnímu pánu, — neposlušnost, jež zvedala hlavu svou od počátku zavedení lenního systemu na Moravě. Ztráta údělův a dosazení linie Vratislavské do západní Moravy napovídá, co dalo podnět k zakročení knížete.

---

[1]) Gesch. Mähr. I. 288. — Bretholz přijímá »zákon seniorátní«.

[2]) Cizí moc prý pomohla Břetislavovi porušiti toto staré české nástupnické pravidlo. Získalť Jindřicha IV., který uznal nástupcem na trůně českém bratra jeho Bořivoje. Dle běžné literatury (i Kosmy) jest to první pokus směřující k porušení zákona senioratního. Dudík jej vysvětluje tím, že Břetislav pomýšlel na zřízení primogenitury a založení království v linii Vratislavské. Mähr. Allg. Gesch. II. 498.

Oldřich — kandidát trůnu[1]) — těžce nesl tuhou odvislost od pražského knížete, a Lutold — při známých disposicích údělníků — lehce se nakazil od bratra; jednalo se opět o odstředivou tendenci, osamostatňovací pokus, v němž snad i olomoučtí byli původně angažováni... ale v pravý čas opatrně vypřáhli? Kladnou odpovědí nebudeme daleko od pravdy; příčiny moravských revolt jsou si příliš podobny...

Břetislav II. skončil rukou zákeřného vraha (1100), a změna trůnu způsobila obrat ve prospěch Oldřicha a Lutolda. Bořivoj rychle opustil Moravu, aby převzal vládu v Čechách;[2]) jeho odchod byl vítanou příležitostí knížatům moravským, aby vypudili české posádky a získali úděl pro sebe.

Snad tehdy poprvé touha údělníků po nezávislosti nabyla reelní formy...

Stoletím 12. počíná řada velkých zmatků na trůně českém, řada rozbrojů, násilností a usurpací, v nichž uvolňují se více a více pouta mezi moravskými údělníky a knížaty českými a tím také mezi Moravou a Čechami. Moravští vasalové dobývají si větší politické neodvislosti.

Jakmile Bořivoj Moravu opustil, zmocnili se tedy údělu bývalí jeho držitelé; „... nikoliv ze srdce, nýbrž z donucení doby udělil jim Bořivoj milost svou,“[3]) praví Kosmas. Snad se český kníže domníval, že Oldřich „praetendent trůnu“ spokojí se údělem na Moravě a jemu ponechá český trůn... Avšak to se nestalo. Oldřich zabezpečil si souhlas císaře Jindřicha IV. — odtud množí se pretense císařů římských... Válečný pokus jeho však se nezdařil — Bořivoj pomocí Svatopluka Olomouckého udržel se na trůně.

Tradicionelní opposice údělníků moravských vůči pražským vévodám činí záhadnými Svatoplukovy sympathie a náhlý nával citů pro povinnost. Jest možný výklad: Ctižádostivému Svatoplukovi byl slabý Bořivoj pánem milejším než energický Oldřich; nejen že vasala zbavoval tíhy povinností, ale i umožňoval do budoucnosti smělé naděje. Snad smíme zde zříti počátky plánů Svatoplukových na trůn český — plánů, jež se po krátkém čase měly zdařiti... Vršovci — repraesentanti

[1]) Posloupnost na trůně českém postrádala určité regulace, nebyla dle všeho státoprávně formulována. Linie česká i údělníci moravští prohlašovali za právo, co se jim právě hodilo do krámu: oni primogenituru, respektive příslušenství k české linii, tito seniorat. Z obojího vítězilo, čemu naklonil své sympatie uplacený německý císař.

[2]) jako Bořivoj toho jména Druhý.

[3]) Cosmas ad ann. 1101.

strany národní — připravili půdu a r. 1107 Svatopluk na stolec knížecí povýšen (— vládl až do r. 1109). Vedle Vršovců také as mladší bratr sesazeného knížete hrál důležitou roli v této „palácové revoluci;" bylot mu přísežně zaručeno následnictví po Svatoplukovi . . .

Bořivoj uchýlil se s nejmladším bratrem Soběslavem do Polska a použil nejbližší příležitosti, aby se dovolal intervence císaře německého.[1]) Jindřich V. zakročil, Svatopluk však dovedl si ho starým osvědčeným prostředkem — penězy — získati a tak po krátkém zajetí v Německu přece podržel český trůn.

Svatopluk byl silný kníže a obratný panovník. V zahraniční i vnitřní politice vytýká se zvláštní jeho bystrost a opatrnost. Na to ukazuje i energický ale také násilnický krok, jímž zbavil se jednoho z nejpřednějších a nejmocnějších rodů českých — Vršovců, kteří byli zosobněným nebezpečím panujících knížat a v zápasech o knížecí stolec často vystupovali jako rozhodčí . . .

Zdá se, že tento tlak silné ruky Svatoplukovy pocitovala i Morava, která se pokládala za bezprostřední část jeho říše. Poláci a Maďaři pustošili ji v odvetu Svatoplukova řádění v Uhrách: udeřili na vasala, když přímo nemohli na Svatopluka.

Tehdy vládl na Olomoucku Otík, na Brněnsko-Znojemsku Oldřich s Lutoldem; docela ničeho neslyšíme o typických konfliktech jejich s českým vévodou. Údělníci asi bez protestu podřizují se silné ruce velkoknížete a jeho vrchní pramoci.

Za vlády Svatoplukovy poměr Moravy k Čechám pohybuje se tedy v zákonných mezích; ale již nejbližší doba přinese zjitření staré rány.

*

Svatopluk padl rukou úkladného vraha (1109). Císař uznal za nástupce Otu Olomouckého, který se ihned odebral do Prahy. Leč trůn byl zaručen Vladislavovi, bratranci jeho z linie Vratislavské. Otík a přívrženci jeho poznali záhy, že úmyslů svých neprovedou; porovnali se se stranou protivnou s takovou rychlostí a ochotou, že mohl Vladislav (t. jm. Prvý) ještě téhož roku na stolec knížecí nastoupiti.

Ota vrátí se na Moravu a poměr mezi bratranci jest uspokojivý. Na nedlouho . . . Roku 1110 „položen jest sněm obecný všem velmožům země české do dvoru do Sadské, ku kterémuž podobně

[1]) Dovolávání se císařské intervence vymstilo se ještě na samém Bořivojovi; při pozdějším pokusu jeho dobýti českého trůnu proti Vladislavovi císař vystoupil jako rozhodčí, dal Bořivoje v okovech odvézti do Němec a uvězniti na Hamršteině.

Oto byv zván, přišel.“[1]) Když po skončeném jednání chtěl se s velkovévodou rozloučiti a od něho „vzíti odpuštění,“[2]) byl jako zajatec zadržán; v radě vévodově ozvaly se hlasy žádající Otovo oslepení. Při této příležitosti Kosmas klade Vladislavovi do úst památnou větu: „Však já nechci s bratrem svým zajíti ve věčné různice; než chci jej pokárati, aby pokárán jsa zmudřel a poznal i potomci jeho aby se tomu naučili, že země moravská a panovníci její vždy jsou pod mocí knížete českého, jak děd náš dobré paměti Břetislav nařídil, který tu zem první pod své panství připravil.“[3])

Poučení „že země moravská a panovníci její vždy jsou pod mocí knížete českého“ týká se jistě neznámých činů, jimiž Ota vyjádřil mínění opačné.)[4] Ze slov těchto lze dobře vyčísti, že přední příčinou porušení míru byla ona stále námi akcentovaná snaha údělníků po vymanění z moci dvora českého a zřízení knížectví plně samostatného. Eventuelní charakter léna říšského byl jim snesitelnější než tuhá odvislost od pražských knížat. — Odplata Otu neminula; oslepen sice nebyl ale zbaven údělu. Zdá se, že Vladislav podřídil úděl olomoucký přímo pod svou vládu. S podobným jednáním knížat pražských setkáme se v budoucnosti častěji. Jsou to — z počátku bezvýznamné — pokusy o bezprostřední přivtělení Moravy ke knížectví českému.[5])

Roku 1112 zemřel Lutold Znojemský, zanechav dva nezletilé syny, Konrada a Otu. Pešina vypravuje, že kněžic Soběslav ustanoven jest jich poručníkem jakož i správcem údělu znojemského.[6]) Správu tu mohl však vésti pouze do roku 1113., kdy prchl znovu za hranice;[7]) na to dle mínění některých připadla správa jmenovaného údělu buď na Oldřicha Brněnského nebo (pravděpodobněji) ponechal si ji velký vévoda sám.

Podřízení dalšího údělu přímo vládě české ukazovalo by na myšlenku určitého (výše dotčeného) plánu, — kdyby roku 1113 Vladislav

[1]) Cosmas ad ann. 1110. Překlad Tomkův F. R. B. II.

[2]) Ibidem.

[3]) Překlad Tomkův F. R. B. II. »Ego autem nolo cum fratre meo perpetuas inire discordias, sed volo castigare eum, ut castigatus resipiscat et cognoscat, atque sui posteri discant, quod terra Moravia et eius dominatores semper Boemorum principis sint sub potestate, sicut avus noster piae memoriae Bracizlaus ordinavit, qui eam primus dominio suo subjugavit.« Cosmas ad ann. 1110.

[4]) Kosmas praví, že »tichý beránek Vladislav zajal divokého lva Otu.« Významná charakteristika, jež strhuje závoj z nepokojné duše Otovy.

[5]) Cod. dipl. Mor. I. p. 196 č. 219.

[6]) Mars Moravicus p. 286.

[7]) příčiny vzpomeneme v jiné souvislosti.

nebyl vrátil vězněnému Otovi svobodu a s ní „onu polovici celé země moravské (Olomoucko), kterou byl někdy měl po smrti bratra svého Svatopluka s hrady tamějšími."[1]) Dudík táže se, čí přímluvou byl způsoben konečný a již trvalý smír a udává řadu příčin povahy více méně podřadné.[2]) My soudíme, že Vladislav jednal zcela ve smyslu svého výroku z r. 1110; jemu stačilo „pokárati" Otu z choutek separatistických, „aby nabyl lepšího rozumu..."[3]) Pokárání bylo vykonáno vazbou na Křivoklátě; odpykav trest r. 1113 Ota propuštěn a z milosti knížecí mohl se vrátiti do svého údělu.

Po dvou letech r. 1115 následoval také smír se Soběslavem, jenž obdržel k výživě hradecký kraj; na to setkáváme se se všemi zletilými Přemyslovci na sjezdě při řece Nise.[4]) Chybí Bořivoj, jenž posud věznén na Hamršteině, a Oldřich, který rozloučil se téhož roku se světem. Zanechal dva nezletilé syny, Vratislava a Spytihněva. Pražský kníže však jich pominul a odevzdal Brněnsko se Znojemskem — někdejší to kraj Konrada I. — Soběslavovi. Kosmas vypravuje: „Když mezitím Oldřich syn Konradův nevyhnutelnému podlehl jest osudu, bratr pak jeho mladší Lutold předtím již rovněž byl sešel s tohoto světa a synové jejich byli ještě mladého věku; kníže Vladislav dal jest bratru svému Soběslavovi celou onu krajinu s tamějšími hrady kterou byl někdy měl otec prve řečených bratří Konrad."[5])

Dudík opíraje se o toto místo vykládá, že po měsíci červenci roku 1115 učiněno jest opatření, aby Soběslav kraj hradecký knížeti českému zase navrátil a za to správy údělu znojemského a brněnského v tom způsobě se ujal, jak je kdysi držel kníže Konrad. Na Soběslava prý vložena byla současně povinnost, aby skytl obživu potomkům a vdově Lutoldově... Hypothesa na hypothese zavěšena[6]) — v pramenech se o tom nepraví; Dudík sám musí dodati, „ač jestli tato manžela přežila, o čemž nemáme žádných zpráv."[7])

Co Dudík vykládá, znamenalo by asi poručníkování Soběslavovo za nezletilosti Lutoldových potomkův a respektování synovských nároků na úděl otcovský. Ten dojem nezanechává však v nás výrok

[1]) Cosmas ad ann. 1114. Překlad Tomkův F. R. B. II.

[2]) Mähr. Allg. Gesch. II. 582.

[3]) Cosmas ad ann. 1110.

[4]) Cosmas ad ann. 1115.

[5]) Cosmas ad ann. 1115. Překlad Tomkův F. R. B. II.

[6]) Kromě toho stylisace Dudíkova budí nesprávný dojem organisovaného a hladkého života státního, v němž každé opatření děje se účelně a promyšleně.

[7]) Mähr. Allg. Gesch. II. 587.

Kosmův; praví se v něm „dare" — což znamená dáti, propůjčiti, aniž by se činily výhrady ve prospěch dřívějších držitelů. Později Kosmas poznamenává, „že Vladislav vrátil Konradovi, synu Lutoldovu, dědictví jeho." „Vrácení" muselo předcházeti samo sebou vzetí, odebrání, pominutí v pravém smyslu slova, z určitých důvodů — nikoliv za příčinou nezletilosti. Chronista nebyl by opomenul vytknouti přímého nástupnictví potomků Lutoldových po otci a poručnický ráz vlády Soběslavovy; a přec nikde se nezmiňuje, že by dítky Lutoldovy dostaly zaopatření a snad vláda Soběslavova byla jen do času zletilosti jich vyměřena.

Z výroku „když synové jejich byli ještě mladého věku", nelze tedy s přesnou jistotou na poručnictví usuzovati; uvádí se tím jedna z příčin, pro kterou úděl byl uprázdněn, právě jako rčením „když Oldřich nevyhnutelnému podlehl jest osudu... a Lutold před tím již rovněž byl sešel s tohoto světa..." Je tedy velmi pravděpodobné, že souvislost v nástupnictví rodu Konradova byla úmyslně přetržena. Kníže český měl k tomu důvody a také nesporné právo; po smrti vasala nakládal volně s údělem, nikdy neuznával dědických nároků v moravských liniích, disponoval kraji podle své chuti a milosti bez jakéhokoliv ohledu na potomky dřívějších vládcův; avšak přes to starší držitelé majetku (léna) i práv svých znova nabývali — u nás jako v Němcích.

Od roku 1115 jest poměr údělníků k pražskému vévodovi ve stadiu klidném a zákonném. Ve sporu uherském (1116) stojí tito — v důsledku svého vasalského postavení — věrně po boku svého pána, a nesmí se jim upříti podílu na tehdejším vítězství českých zbraní.

Krátké intermezzo vlády Bořivojovy — jemuž Vladislav roku 1118 postoupil trůn a roku 1120 opět odebral — nepřináší vážnějších zjevů.

Nicméně obvyklé domácí půtky a rozbroje v poměru údělníků ke knížeti nedaly na sebe dlouho čekati: roku 1123 vypudí kníže český Soběslava i s příbuzenstvem a jeho brněnsko-znojemský úděl rozdělí tak, že Konradovi II. odevzdá někdejší panství jeho otce Lutolda (Znojemsko), území pak, které dříve držel Oldřich (Brněnsko), přiřkne Otovi Olomouckému, který takto spravuje dva úděly.[1])

[1]) Impedior lacrimis nec possum promere scriptis, quis furor unanimes aut quae discordia fratres ceu geminos tauros in diram compulit iram. Nam dux Wla-

Tážeme se opět po příčinách nového konfliktu? V pramenech se o nich ničeho nepraví. Pešina[1]) upřímně doznává, že přátelství mezi Vladislavem a Soběslavem přerušeno, nejisto však, pro jakou příčinu.[2]) Dudík[3]) kombinuje: Z Kosmy prý nelze přímo dovoditi, ale domysliti se, že příčinou nepřátelství byl odpor Soběslavův ustoupiti z údělu zletilému Konradovi II. — Důvod tohoto nepřátelství ležel však dle našeho mínění hlouběji. Prosté vzepření vydati úděl Konradovi — měl-li jej vůbec vydati — nebylo by zatvrdilo Vladislava, by teprve až na smrtelné posteli dal se pohnouti ke smíru s bratrem — psancem. Jsme přesvědčeni, že spor měl kořeny v odboji a neposlušnosti vasala vůči vrchnímu pánu. Soběslav nezapřel své nepokojné povahy; dříve pykával za konspiratorské rejdy ve vyhnanství, nyní opět — sotva se v údělu ohřál, počal toužiti dále... ať už po rovném postavení s velkovévodou nebo po jeho trůně... Vladislav nespouštěl podezřelého bratra s očí a hledal jistě záminku k jeho odstranění: ta se naskytla v dospěvším Konradovi, jenž dosazen vévodou v panství otcovské — a Soběslav donucen po třetí putovat za hranice. Známá cesta vedla jej k císaři německému, však tentokráte marně. Císař byl zaneprázdněn, a pak — hlavní důvod — Soběslav neměl peněz, a „bez peněz", praví moudře kronikář, „u všech králů jsou marné čikoli prosby."[4])

Viděli jsme, jak kníže český pouze z vůle své provádí změny ve správě území moravských; dovedeme proto chápati časté pokusy údělníkův o zvrácení tohoto starého pořádku, při němž docela záviseli na milosti svého vrchního pána a jeho disposicích. Byla to tuhá subordinace, která je mohla každý den, ba hodinu pohltiti, o panství připraviti. Důležitý průlom do staré zvyklosti měla učiniti dědičnost

dizlaus immani motus ira, contra fratrem suum Sobezlaum mense Martio movit arma, et eum cum suis omnibus expulit de Moravia, et reddidit Conrado, filio Lutoldi, hereditatem suam. Partem autem quartam illius regni, quam habuit tetrarcha Oudalricus, frater supradicti Lutoldi, addidit Ottoni, Suatopluk ducis fratri. Cosmas ad ann. 1123. — Kosmas mluví o čtyrech údělech moravských. Tři známe podrobně, čtvrtý nedovedeme s jistotou určiti.

[1]) In Moravia soluta inter fratres Wladislaum et Sobieslaum (incertum quam ob causam) amicitia. Mars Moravicus 287.

[2]) Viz v předmluvě o příčinách sporů česko-moravských a poměru jich k středověkým chronistům.

[3]) Mähr. Allg. Gesch. II. 614.

[4]) Sobizlav . . . adiit imperatorem, sed parum sua profecerunt negotia, quia sine pecunia apud omnes reges vanae sunt cuiuspiam preces. Cosmas ad ann. 1123.

údělův, a my neupřeme, že houževnatý postup moravských vasalů v tomto směru byl důraznou podporou takového vývoje.

Již jednou dotkli jsme se obšírně této otázky... a v tomto případě se nám vrací... Vladislav navrátil (reddidit) Konradovi „hereditatem suam“,[1]) praví Kosmas, avšak zde nemyslí ani z daleka dědictví v právním (dnešním) smyslu slova, nýbrž slohovým obratem naznačuje, že syn dostává prostě to, co měl kdysi otec; — „reddidit“ — že to dostává pouze a jedině z milosti knížete a ne na základě vlastnického práva. Duch citovaného[2]) výroku Kosmova vyznívá nesporně v takový smysl. Avšak fakticky dědičnost v údělech se zjevovala[3]) — vidno z tohoto příkladu, kdy nastupuje syn v panství otcovské, — třeba vévodové pražští vždy theoreticky trvají na stanovisku, že každý údělník drží území z milosti a do milosti knížecí. To byl ostatně i právní názor doby...

Při poslední úpravě poměrů moravských (1123) odevzdal kníže úděl brněnský Otovi, jenž současně spravoval i olomoucký kraj. Od propuštění z vazby křivoklátské snášel prý se výborně s Vladislavem... Přátelství údělnické bývalo ovšem ctností z nouze — u Oty zdá se kotvilo v naději, že bude nástupcem Vladislavovým.

Když Vladislav na smrt ochuravěl, Ota dlel u něho na hradě pražském; Soběslav ukrýval se na blízku; bylť posud psancem...

Již jednou byla příležitost slyšeti Otovu charakteristiku.[4]) Nyní čteme, jak zapřísahal se[5]) přátelům svým, že jen jako vévoda živ či mrtev odejde z Vyšehradu. Mocná ctižádost, jež mu kdysi připravila Křivoklát a kterou dosud dovedl mistrně tajiti před Vladislavem, propukla v nepokojné duši jeho. Vladislav za živobytí souhlasil s jeho kandidaturou, ke konci zvítězila v něm — dle běžné literatury — láska bratrská; smířil se se Soběslavem — zásluhu na jich sblížení měla prý matka Svatava, jež pohnula na smrt nemocného syna, by odpustil kajícímu Soběslavovi...

Tedy moment psychologický jest prý původcem podivného toho smíru; nehledě k nedostatkům rázu všeobecného, jež často tají v sobě

---

[1]) Cosmas l. c.

[2]) Cosmas l. c.

[3]) Srv. Ottův Slovník Naučný XVII. 698.

[4]) Cosmas l. c.

[5]) Cosmas ad. ann. 1125.

psychologisující výklad — jest v tomto případě ideální motiv opravdovou ironií... právě jako pojem příbuzenské lásky mezi příslušníky rodu Přemyslova.

Vladislav potlačil spravedlivý hněv; nikoliv z lásky bratrské — spíše z praktických důvodů: chtěl přispěti k úpravě nešťastné posloupnosti na trůně českém, udržeti ji v určité — své — linii, v níž se časem mohla vyvinouti primogenitura.[1]) Užil známé methody precedenční, smířil se s bratrem, jenž pak pod záštitou strany vratislavské dosazen na stolec knížecí (1125.[2])

Kosmas při této příležitosti jde ve svých sympathiích k Vratislavovicům tak daleko, že zapomíná na „zákon stařešínský", jejž ve své kronice postavil a na němž celé nástupnické právo v rodě Přemyslově vybudoval. Nyní mluví o právu dědickém[3]) ve Vratislavově linii[4]) a jím odůvodňuje nastoupení Soběslavovo. Otázka posloupnosti natropila tolik zlé krve, že nelze se diviti, když letopisec obsah vřelého přání svého stylisuje jako jsoucí právo. Ale také doba samotná se tomu přibližovala.

U moravských Přemyslovců — zdá se — že nacházel princip senioris vůbec vřelé zastávání: on hověl jich sobectví a skýtal dle potřeby podklad k nárokům na trůn velkovévodský; i rozbroje o stolec knížecí byly moravským knížátkům velmi užitečné — Morava se osamostatňovala. Běh dějův ukazuje, že moravská linie věrně stála — v obou větvích svých Otově i Konradově — na př. při právu Oty II. a tím i při zásadě seniorátní (ve všeobecném smyslu) vůbec.

---

[1]) »Vladislav I. († 1125) jest předek a rodič celého potom královského kmene v Čechách skrze nejstaršího syna svého Vladislava II.« — *Palacký Fr.*, Děj. nár. čes. I. 213. (IV. vyd.).

[2]) jako Soběslav t. jm. Prvý.

[3]) Sobezlau ... omnibus Boemis insimul faventibus, XVI. Kal. Maii iure hereditario in principatus solio elevatus est avito. Cosmas ad ann. 1125.

[4]) Rozrod Vratislavské linie byl následovný:

Vratislav II.
1061—1092

Břetislav II.	*Bořivoj II.*	*Vladislav I.*	*Soběslav I.*
1092—1100	1100—1107	1109—1117	1125—1140
	1107—1120	1120—1125	
		Vladislav II.	*Soběslav II.*
		1140—1173	1174—1178

Ota po nezdařeném pokusu o trůn vrátil se na Moravu a spravoval úděly své pod svrchovaností Soběslavovou.

Však hned „prvního léta" — praví Palacký — „vypravil se nový mocnář (Soběslav I.) do Moravy ku provedení tam práva i vrchního panství svého. Bývalý jeho ouděl po smrti Oldřichově, Brněnsko, jež Vladislav I. po jeho vypuzení roku 1123 daroval byl Otovi Olomuckému, vzato jest nyní tomuto zase, a dáno knížeti Vratislavovi, Oldřichovu nejstaršímu synu. Byloť zajisté spravedlivé, aby i Oldřichovi synové náležitého došli opatření, an Litoldův syn Kunrat II. také vládnul Znojemskem. Ota mohl i měl spokoj ti se Olomouckem samým, kteréhož mu Soběslav i dopřál, nechtěje mu dále v ničem nesnaden býti." [1])

Palacký rozvádí s nesprávným subjektivním doprovodem zprávu Kosmova pokračovatele, jenž vypravuje, že „léta od narození páně 1126. řečený Soběslav přijel jest na Moravu, a vzav Ottovi krajinu Oldřichovu, navrátil zase syna jeho Vratislava k sídlu otcovskému. Otto kníže moravské sešel jest se s Luderem v Řezně. Soběslav poplenil jest Moravu, část Ottovu." [2])

Tažení vévody na Moravu sledovalo cíl postaviti meze moci Otově, jež mohla ohroziti nejen suverenitu pražského vévody (na Moravě), nýbrž i jistotu vlády jeho v Čechách. Spojená oblast obou údělů, Brněnska a Olomoucka — většiny to dnešní Moravy — usnadňovala podobné plány již tím, že o širší kraj bylo možno vojensky lépe se opříti. Panství Otovo tedy rozdrobeno — ale ten nelenil: ještě téhož roku odebral se k dvorskému sjezdu do Řezna, stěžoval si u císaře Lothara, že Soběslav mu vyrval český trůn a dokonce i na Moravě válku proti němu vznesl, olomoucké knížectví zpustošil a brněnský úděl jemu odňal.

Opakuje se, co jsme dříve viděli: svářící Přemyslovci dožadují se intervence císařské. Tato a jiné nápadné, snad do detailu souhlasící analogie doprovázejí vývoj poměru českomoravského po celé 12. století. Stejné příčiny plodí stejné situace se stejnými následky... a stále tak — až do dnešní doby... Vrozené sobectví nepřejících zalyká se záští vůči lépe a výše situovaným, záští houževnatou a tvrdohlavou, která celé věky — jako chronická nemoc — dusí každý ušlechtilejší

---

[1]) Děj. nár. čes. I. 218 (IV. vyd.)

[2]) Překlad Tomkův ve F. R. B. II. — Anno dominicae incarnationis 1126 Sobieslaus dictus venit in Moraviam, et ablata Ottoni provincia Dedalrici restituit filium eius Wratizlaum in paternam sedem. Otto dux Moraviae convenit Luderium in Ratispona. Sobieslaus vastavit Moraviam, partem Ottonis. Can. Wisseg. cont. ad ann. 1126.

vzmach. Takový jest pramen stálé nesvornosti a nevraživosti naší, jež ráda dovolává se cizího rozsudku... A proto vývoj poměru česko-moravského jest nepřetržité pásmo závisti, příkoří, sobeckých usurpací a bratrovražedných bojů, při nichž obyčejně — tertius gaudebat... Domácí štvanice zanechávaly stopy v poměru mezi oběma liniemi, stopy hluboké a zející jako rány, jež přenesly se i na širší massy, na postavení zemí vůči sobě — a proti sobě.

Poražená strana dovolávala se zpravidla — jako nejvyšší instance — rozsudku císaře německého, čímž rozmáhaly se stále osudné pretense říšské... a dostoupily tak vysoko, že císař německý osoboval si přímo osazování trůnu českého a údělů moravských jako říšských lén; zde pak po většině rozhodoval ve smyslu politiky říšské za účelem oslabení souseda — rozdvojením jeho sil — a rozdvojením zemí...

Císař Lothar Otu neoslyšel — byla to výtečná příležitost vmíchati se do záležitostí českých — a obeslal Soběslava k zodpovídání. Soběslav se však nedostavil, a tak prohlášena říšská válka, která skončila porážkou Lotharovou — i Otovou (slavné vítězství u Chlumce 1126).

Jak účastnili se v tomto zápase ostatní údělníci Vratislav a Konrad II., neslyšíme. Chovali se passivně, an Soběslav nespouštěl jich s očí znaje tradicionelní vzájemné jich sympathie, octl-li se jeden v boji proti českým vévodům. Či bojovali v českých řadách proti Lotharovi — a Otovi? Víme, že nejpřednější povinností vasalů bylo skýtati pánu pomoc válečnou...

Soběslav skončiv vítězně válku s Němci a Otou naložil s údělem olomouckým zcela dle své vůle: pominul úplně vdovy i syna Otova (jenž hledal útočiště na Rusi) a odevzdal knížectví olomoucké Václavovi, synovci Otovu a synu Svatopluka, jenž kdysi úděloval na Olomoucku a později jako kníže český skončil smrtí násilnou (1109).

Velký kníže nevychází z práva dědického, ale ze zásady, že jemu náleží neobmezená kompetence v rozhodování o správcích moravských údělů.

Za vlády Soběslavovy odboje moravské se opakují. Tradicionelní politika vasalů jeví se tentokráte v účasti na spiknutí proti životu Soběslavovu — ve prospěch jiného kandidáta trůnu: jest jím Břetislav, syn soujmenného vévody, jenž r. 1100 skončil rukou vrahovou. Známe negativní výsledek spiknutí i kruté tresty, jež stihly účastníky z řad šlechty i rodu knížecího. Pokračovatel Kosmův vypravuje, že „Konrad,

syn Lutoldův, zajat jest od Soběslava a zavřen v domě kostela Vyšehradského."[1]) Objasnění skytá další zpráva, že „téhož léta mnozí velmoži čeští jati a spoutáni i zavřeni jsou u vězení od knížete Soběslava."[2]) Později týž Konrad a propadlý kandidát Břetislav, jenž od r. 1126 v Jaroměři jako státní vězeň pykal za svoji odvahu, zavezeni na pevnější hrady: tento na Děčín, onen k Jindřichovi Grojskému.[3]) Stejný osud stihl i Vratislava, jejž vévoda sám kdysi v úděl brněnský dosadil. Kanovník vyšehradský praví, že „Vratislav, syn Oldřichův, jat jest (r. 1129) od Soběslava a potom vypovězen ze země."[4])

Tímto radikálním postupem překazil pražský vévoda aspoň na čas života svého daleko rozvětvené spiknutí, jež sledovalo dobře nám povědomý cíl... — malátnou ruku na stolci knížecím a *zlomení tuhé subordinace*.

Roku 1130. zemřel Václav Olomoucký a tak *Morava osiřela ve všech třech údělech*. Kníže Soběslav od března 1130 jest fakticky *jediným vládcem* říše českomoravské. Břetislav a Konrad Znojemský pykali ve vězení, Vratislav Brněnský ve vyhnanství a Václav Olomoucký rozloučil se se světem.

Na milost nejdříve byl přijat Vratislav, protože prý byl nevinný. „Tkvělo-li" praví Bretholz „na Konradovi a Vratislavovi podezření ze spiknutí proti Soběslavovi, průběh přelíčení, týkajícího se spiknutí a připravivšího účastníku princi Břetislavovi oslepení, dokázal Vratislavovu nevinnost, an tento r. 1130 z vyhnanství zpět povolán navrátil se do svého údělu a žil od té doby v dobré shodě se Soběslavem. K úplnému uspořádání poměrů moravských však nedošlo; Olomouc a Znojmo postrádaly ještě dále vlastní správy a jak se podobá, podléhaly bezprostředně českému vévodovi."[5])

Podíl ve spiknutí a snaha po koordinaci stály v nápadně úzkém poměru. Účast zatčených jest nesporna — ne-li první a přímý popud... Opposiční nálada dvorů moravských proti velkovévodům byla veřejným tajemstvím —; tedy i z jiného pramene vyšlé spiknutí bylo by zde hledalo první podporu a spojilo svůj cíl s velezrádným zájmem údělníků. Konečné dosud líčené zkušenosti vylučují domněnku, že by údělníci zdrželi se snad podniku, na nějž od jakživa číhali,

[1]) [2]) [3]) Can. Wisseg. cont. ad ann. 1128.

[4]) Can. Wisseg. cont. ad ann. 1129.

[5]) Gesch. Mähr. I. 258.

v němž tradice jim určovala nejpřednější a vedoucí místo: tradice moravských revolt, jež měly splniti ideal jich dědů a pradědů... Nikoliv „dokázaná nevinnost," — jiné vlivy vrátily Vratislavovi úděl; my pokusíme se ostatně v příštím na ně ukázati.

Chronické napjetí propuklo tedy ve formě spiknutí proti suverennímu pánu; Soběslav jako silný vládce nebyl vhod mnohým živlům v Čechách — tím méně plánům údělnickým na Moravě. Břetislav, děkuje za trůn násilnému převratu, byl by musel býti povolnější... Stará známá příčina připravila tedy katastrofu, příčina, již potírali předchůdci Soběslavovi — změnou osob. Mnozí se pokusili jíti dále — a Soběslav též... Účast údělníků ve spiknutí přišla mu asi vhod, aby je sesadil a přivtělil Moravu bezprostředně k Čechám, pod přímou svoji vládu. Odstraněním režimu údělnického měla býti odklizena vlastní příčina domácích rozbrojů a moravského separatismu, jenž mohl míti pro stát česko-moravský dalekosáhlé následky: roztržení Čech a Moravy spadalo do programu lačného souseda, který podporou odbojných plánů moravských pracoval ve prospěch své sobecké politiky.[1]) Že silný panovník na trůně českém situaci chápal a odhodlal se k ráznému rozetnutí definitivním smetením moravských vladařů, bylo zcela pochopitelno. Ostatně plány takové dají se u dvora českého sledovati již dříve — — Snad i nápadný titul „Monarcha Boemorum", jak jej zve roku 1130 pokračovatel Kosmův,[2]) souvisel se Soběslavovým pokusem jedinovlády nad celým státem česko-moravským, stejně jako kronikářova chvála, že „ač (prý) byl (Soběslav) zaneprázdněn velkou starostí nejen o své knížectví, než také věnoval práci M o r a v ě . . ."[3]) patrně jako bezprostřední vládce její.

Soustředění vlády zaručovalo Soběslavovi vedle klidu a pokoje uvnitř i jiné výhody: *a)* čím samostatnější moc nad Moravou provozoval, tím spíše bylo mu lze požívati jejích p o m o c n ý c h s i l p ř i p o d n i c í c h v á l e č n ý c h, jež vojska jeho téměř rok co rok vedly do Německa, Italie, Polska a Uher.[4]) Dřívější spoléhání na vasalskou povinnost bývalo vždy riskantním . . . *b)* nemenší význam mělo, že ve-

---

[1]) Politiku tuto — jak uslyšíme — korunoval r. 1182 vítězný zdar; — bohudík ne trvalý . . .

[2]) Can. Wisseg. cont. ad ann. 1130.

[3]) Nam licet magna sollicitudine non solum sui principatus esset occupatus, verum etiam curam Moraviae et Sirbiae impenderet . . . Can. Wisseg. cont. ad ann. 1140. — Překlad Tomkův F. R. B. II.

[4]) A vskutku — vojska moravská nechyběla na jmenovaných výpravách.

škery důchody moravské plynuly do jeho komory; *c)* konečně soustředění vlády v jedněch rukou mělo v zápětí úplnou politickou koncentraci českého státu a tím vývoj větší sílu na venek — hlavně proti troufalosti říšské . . .

V téže době, co se odehrávaly tyto události, přenesena jest zemská kathedrala z kostela peterského v Olomouci do nově zřízeného chrámu sv. Václava tamtéž. Biskup Jindřich Zdík přinesl si k tomu povolení mohučského arcibiskupa Adalberta, jako církevní vrchnosti, ale zároveň i souhlas Soběslava,[1]) jako světského pána.

Český kníže, jak jsme dříve ukázali, byl bezprostředním pánem nad moravským biskupstvím; jeho svolení bylo nevyhnutelné, aby kathedrala mohla býti přenesena: dle vládnoucího názoru byl ostatně majitelem kostela. — Když pak roku 1131 byla nová kathedrala slavně vysvěcena, kníže český dostavuje se osobně k tomuto aktu — jako patron kostela — ale snad zároveň jako suveren moravský a stále bezprostřední vládce onoho okrsku, na němž statky biskupské se rozkládají.

Morava netěšila se dlouho z přímé vlády velkoknížecí. Nejdříve Vratislav z milosti Soběslavovy navrátil se v Olomoucko. Jeho zpětné uvedení v úděl nemuselo býti — jak Bretholz se domnívá — následkem prokázané nevinnosti. Jak jsme zevrubně výše vyložili, nepřál jinému systemu správy na Moravě duch doby, duch celého zařízení — ale také snad ohled na souseda v Němcích. Vypuzení údělníci mívali v říši mocné zastance. Německu bývala moravsko-česká dissonance nad jiné vítanou záminkou k zakročení: uplatnilo své nadřízené postavení, ale také rádo vidělo odboj na Moravě, neboť byl výbornou protiváhou rostoucí moci české. Proto ujímalo se vřele „nešťastných psanců“, jich domnělých „práv“, o které by je velezráda dávno byla připravila. Aby prospěchářská taktika byla dovršena, požadovalo ještě materielní odškodnění — sine pecunia vanae erant preces . . . A český kníže, jenž netroufal si risikovati zbrojný odpor proti mocnějšímu soupeři — kterého nad to mohl sám potřebovati — podroboval se císařskému rozhodnutí a za cenu míru opětně uvedl odbojníky v jich moravská panství.

Nevíme, který z důvodů byl u Soběslava rozhodující — ale jistě ne „prokázaná nevinnost“ Vratislavova, zvláště když po něm velmi brzo

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 204, n 231. (R. 1131.)

vrátil se v úděl svůj i Konrad[1]) (1134); rok na to (1135) i kraj olomoucký dostal svého vasala: Soběslav dosadil tam synovce Lutolda, který pošel z Vratislavské linie. Kněžice tohoto však opět po dvou letech (1137) vypudil a ponechal Olomoucko na dále ve vlastní správě. Pohnutky neznáme. Kombinací může býti více. Dudík praví: „Marně pátráme po příčině, proč Soběslav, jak Sazavský mnich a letopisy Hradištské tvrdí, Lipolda jedva před dvěma léty do Olomouce uvedeného zase z Moravy vypudil. S kněžicem tím shledáváme se, ale teprve roku 1140. Což se zase nějaké spiknutí stalo? Či působila zpráva, že Soběslav ještě za živobytí svého nástupce ustanoviti si chce, nevoli? Či očekávala se při zvěsti o smrti Lideřově (Lotharově) změna v politice česko-moravské?“ [2]) Toť jsou málo významné kombinace — i přiléhají-li někde ke skutečnosti, jsou jen povahy podružnější, povahy bezprostředního podnětu.

Vladaři na Moravě vládnou do milosti svého vrchního pána; k tomuto výsledku musí vyústiti všechny domněnky. Známe tradicionelní politiku moravských vasalů, známe případ Oty II., jenž také na počátku údělování odpykal mladistvou nerozvážlivost Křivoklátem — a pochopíme analogickou příčinu vypuzení Lutoldova. Údělník chce se zbavit vrchní vlády knížete pražského, nebo zatouží po jeho trůně... snad pouze vasalská neposlušnost — ale vždy příčina kotvící v subordinovaném poměru jeho k pánu; kníže jej vypudí a samostatně znovu disponuje údělem — pokud stížnost odbojného vasala nevyvolá intervenci říšskou.

*

Za Soběslava byla zásada primogenitury znovu uplatněna — ovšem ne bezpodmínečně. Přistupuje známý (druhý) faktor: uznání říše. Uznání říše vyhledával Soběslav, když chtěl svému prvorozenci Vladislavovi zjednati po sobě nástupnictví. A konečně chtěl jej zabezpečiti i na třetí straně; hned v Bamberce (kde císař odevzdal synu jeho Vladislavovi Čechy v „léno“) dal mu složiti přísežný slib přítomných pánů českých, že jej za vévodu budou držeti — a podruhé při generalní konvokaci v Sadské; pod nátlakem proseb a rozkazů Soběslavových

[1]) Konrad II. zasnouben byl s kněžnou Marií, sestrou uherské královny Heleny. Pohnutku sňatku udává nám letopisec zřejmě: měl tím býti utužen spolek, jenž uzavřen byl mezi Čechy a Uhry. (Can. Wisseg. con. ad ann. 1134.) Snad zájem státní vyžadoval tuto »oběť«, jež byla přáním velkovévody a částečnou podmínkou odpuštění...

[2]) Mähr. Allg. Gesch. III. 106.

složilo celé shromáždění mladému kněžici přísahu věrnosti... Ale přes toto trojnásobné zabezpečení trůn český mu přece unikl...

Po smrti Soběslavově (1140) císař zrušil své slovo a nesplnil svých slibů; odvrátil od Vladislava Soběslavovice svoji „vzácnou přízeň." Příčin neznáme... Známe však zištnou ochotu německých císařů a nedivíme se, že za nástupce uznal — spolu se šlechtou českou — Vladislava (1140—1173), jenž byl synem někdejšího soujmenného vévody.

Sňatek nového knížete s německou kněžnou, císařovou příbuznou, a návrat exulovaných Přemyslovců souvisel s ochotou císaře Konrada... Téhož léta navrátil se Ota III., jenž od 1126 žil v ruském vyhnanství a obdržel Olomoucko, které již celé desitiletí (s výjimkou vlády Lutoldovy 1135—1137) ve prospěch knížecí komory spravováno bylo.

Kronikářovo vysvětlení, jehož používá Bretholz[1]) — nový kníže prý sám zkusil trpkosti vyhnanství a slitoval se — jest příliš zkrášlené a zidealisované. Pravděpodobněji byl to zcela prostý návrat k starým formám správy. Císař snad vyslovil přání... a Vladislav chtěl míti konečně na Moravě pořádek.

Také Lutold — od r. 1137 vypovězený — dostal touž dobou dovolení k návratu, neboť již v nejbližším roce vidíme ho na Moravě činným.

Hned potom knížata moravská Vratislav Brněnský, Konrad Znojemský a Ota Olomoucký složila Vladislavovi přísahu věrnosti[2]) — Přísaha jest nejdokonalejší znak vasality a nejlepší výraz její na venek;[3]) ale ani při středověkém strachu před božím trestem nebývala vždy poutem nejsilnějším.

Ukázalo se to brzy — — neboť ohlas věků minulých rozvířil hned počátek nové vlády.

Sobecké plány tříštily se duševní vyspělostí mladého knížete, a Vladislav potkal se v Čechách s odbojem — a s ním ve spolku s odbojem moravským. Český podnik vyvolal asi vřelý ohlas na Moravě; možno také, že byl odtud inspirován... velmi zhusta vedoucí místo v revoltách náleželo moravským údělníkům. A vskutku čteme, že čeští spiklenci odebrali se za vedení Načeratova na Moravu a provolali Konrada Znojemského velkým knížetem, Konrada, o jehož předcházejících aspiracích na český trůn nemáme zpráv. Však touha po

[1]) Gesch. Mähr. I. 275.

[2]) Vinc. Ann. ad ann. 1141.

[3]) Ottův Slovník Naučný XVII.

koruně jest jedním ze známých motivů, jenž žene moravské údělníky v slepé odboje; jsme přesvědčeni, že i zde pomáhala roditi velezrádný plán.

Ke koalici přidal se Vratislav Brněnský a Ota Olomoucký, takže celá Morava vstoupila do zřejmého odboje proti legitimnímu pánu.

Tato pro Vladislava doba těžkých bojů je smutnou analogií dějů minulých. Jsou v ní obsaženy k podivu detailní shody všech vnitřních rozbrojův a vzpour — a o všech lze říci totéž, co o jediné... Vasalové vždy nespokojení, vždy se bouřící. Starší literatura historická byla v údivu: kde vzalo se tolik nepřátelství, vzájemné nenávisti, odboje... redukovala vše na drobné příhody, aby jimi věc vysvětlila. A přece nepokoje byly dány samy sebou, podřízeným postavením údělníků vůči vrchnímu pánu a v touze jich státi se nezávislými, touze vymaniti se z cizí moci. Tím byla dána vlastní příčina k stálým konfliktům a vyhnouti se jí nebylo možno. Několikráte jsme podotkli, že středověk na tradici nerad měnil; i pražští vévodové počínají si stále stejně: znova a znova dosazují údělníky na Moravu, avšak opětné vzpoury a nepokoje jsou jim odpovědí, jež skýtá hojnou příležitost k intervencím císařským.

Do budoucnosti slepou politikou vladařů moravských odcizovaly se obě země politicky — a duševně. V ní hledáme jednu z příčin moravského separatismu, ale také snad jeden z jeho znaků pro tehdejší dobu.

Neodvážili bychom se pouze z jediného případu odvozovati tak dalekosáhlý soud i pro přítomnost; však systematické napjetí a tvrdé boje mezi oběma zeměmi — jež po celé věky s podivuhodnou analogií sledujeme — neobešly se bez zhoubného vlivu na vzájemnou shodu a harmonický vývoj.

Podnětem byly snahy, jež samy v sobě tvořily odcizovací program; jich ohlasu nemohly věky zatemniti, takže k nám podnes doznívají... Život organický má svůj atavismus — věříme-li pak, že vývoj státní není leč podobnou evolucí organismu — nezarazí nás parallela ani důsledek, že Morava si smutnou disposici podnes uchovala.

Na Moravě vyvinul se určitý antagonismus, který vyvolán zájmem domácích kněžiců (jich zájmy byly tehdy zájmy země) přešel v krev a mozek poddaných jednotek i v samo postavení země. Zde jsou prvky našeho separatismu (sledovati lze jej dobře v státě dualistickém v 15. a 16. století), jež zapustily kořeny příliš hluboko v duši národa — jichž nebylo a nelze posud zcela vyhladiti...

Pokus Barbarossův, kterým neblahá vnitřní situace měla býti na věky sankcionována — selhal; ale chronická rakovina — antagonismus moravský — žil dále... někdy ve stavu latentním... aby tím zákeřněji mohl ničiti v příhodné chvíli žádoucí soulad.

Disposice ku vzájemnému zášti a houževnaté závisti jsou nám plemenným údělem — a separatismus?... nic jiného než určitá forma slovanské nevraživosti vůbec... (O. p.)

Samočinné ohlašovače požárů.

Antonín Hrůza.

Požáry ohlašují se dnes hasičským hlídkám ve všech téměř větších městech požárními automaty, které jsou upevněny v určitých vzdálenostech na místech každému snadno přístupných a označených červenou barvou a za noci rudou svítilnou. Funkce těchto automatů, byly-li v činnost uvedeny (obyčejně zatažením držátka), je vždycky tatáž, ať již přístroje tyto zařízeny jsou jakkoli: zatažením dotyčné páky uvolní se hodinový stroj přístroje a uvede v pohyb kolečko se zářezy na obvodu, po němž smyká se dotyková páka. Tyto obvodové zářezy odpovídají Morseovým telegrafickým značkám, každý automat má pak zářez a výstupky odpovídající vždy jinému písmenu, které při funkci automatu opakuje telegrafický aparát ve strážnici hasičské, neboť páka smyková, dotýkající se obvodu kolečka za jeho pohybu, není vlastně jiným, než obyčejným klíčem, kterým ve stanicích telegrafních pouští se proud do linie, nebo se přerušuje, dle toho, jsou-li linie zapnuty dle principu proudu dočasného nebo trvalého.

Přístroje tyto v obvodu jedné a téže strážnice požární připnuty jsou k jedinému telegrafnímu Morseovu apparátu a tu se může snadno přihoditi, že uvedou-li se současně v činnost automaty dva nebo snad i více, splývají značky všech v jedno a tvoří nesrozumitelnou skupinu znamének, jíž nelze přečísti.

V menších městech je za normálních poměrů možnost tato téměř vyloučena. Světová města pak, aby pojistila si spolehlivou výkonnost ohlašovačů požárních, doplnila přístroje tyto zařízením, kde každý automat, dříve nežli značky jeho přijdou ku stroji telegrafnímu, mechanicky vtlačí je do odvinujícího se pásku papírového a tento dle tvaru značek sproráží. Pásek tento probíhá teprve apparátem, který tečky a čárky s něho proudem elektrickým sděluje Morseovu stroji a poplašným apparátům ve stanici.

Značným rozvětvením sítě požárních vedení a četným počtem automatů v každém téměř městě omezeno je nebezpečí požáru tou

měrou, že lze v určitých a dosti častých případech oheň zdolati hned v začátcích. Ale jsou také známy případy, kdy přes okamžité a spolehlivě provedené oznámení ohně přijely hasičské hlídky na místo neštěstí již pozdě; četné obchodní domy a mnohá divadla lehla úplně popelem, pohřbivše ve žhavém jícnu svém sta a sta lidských životů. I voda chrlená do žhavého moře plamenů, rozkládajíc se při vyšší teplotě ve své prvky, spíše hoření podporuje, než aby je tlumila.

Vinou rozsahu požáru ve měřítku tak ohromném bývá okolnost, že oheň je spozorován až teprve, když byl nabyl tolikých rozměrů, že lidská síla a dosavadní prostředky k ovládnutí jeho jsou bezmocny.

Ohnisko neštěstí požáru v divadlech, ve skladištích a v podobných komplexech veřejných budov bývá velmi zhusta ukryto, a proto nelze požár spozorovati, leč až když byl sám se oznámil buď zápachem kouře, či zvýšenou teplotou v místnosti nejblíže sousedící, nebo dokonce již vyšlehnutím plamenů v místech, kde je množství hořlavin.

Ohlašovače požáru by tedy ještě lépe vyhověly své úloze, kdyby požár, jakmile vznikne, sám uvedl je v činnost, aby tedy vymizelo mezidobí od vzniku požáru až k jeho postřehnutí a ohlášení člověkem, a aby přístroje tyto vyloučily sprostředkující činnost lidskou.

Úloha tato přísluší v moderních sítích požárních automatů tak zvaným ohlašovačům změn teploty, z nichž zvláště Schöppeův a potom Siemensův svou jednoduchostí jsou pozoruhodny.

Přístroj Schöppeův má kovové péro, které lze na různé teploty naříditi, a které potom zahřáto, přeruší neb zapojí proud do vedení elektrického, dle systému sítě, probíhá-li touto proud trvale, či vysílá-li se teprve, když přístroje reagovaly.

Siemensův přístroj pozůstává ze skleněné buňky, naplněné kapalinou, teplem rychle se rozpínající; na plášť této buničky přiléhají péra dotyková, která, vybuchne-li kulička za vyšší teploty, přivedou k akci dotyčný přístroj navěštní.

Tyto přístroje jsou jaksi druhu podřízeného, majíce, jak již pověděno, oznámiti náhlé a nepřiměřené zvýšení teploty v prostoru, ve kterém jsou namontovány. Aby docíleno bylo účinnějšího působení jejich, montují se ve vzdálenostech asi 25 m^2 ve veřejných budovách a v místnostech, kde požár by mohl zůstati po delší dobu nepozorován. Souvisejí dále s návěštními klapkami na skříni klapkové, nalezající se obyčejně v inspekční lóži domácího zřízence. Spadnutí klapky podmíněno je funkcí právě některého z uvedených přístrojů; současně s otevřením se klapky rozezvučí se návěštní zvonec, aby zejména za noci byla hlídka na funkci ohlašovače upozorněna.

Návěští tato uvědomují toliko domácí zřízence o vzniku požáru. V poslední době spojeno bylo zařízení toto s požární sítí v Drážďanech tak, aby zpráva o požáru dostala se beze sprostředkování člověka do ústředny hasičské. Práce tato vykonává se elektrickým proudem, který po spadnutí klapky návěštní v budově, kde požár vznikl, působí na elektromagnet, jenž opět v činnost uvede vlastní poplašné apparáty v centrále hasičské.

Zařízení toto vyžaduje arci pečlivého a svědomitého udržování a snad i častější kontroly a pak účinkuje jistě a spolehlivě, vyhovujíc úkolu rychlého sprostředkování zpráv o požáru téměř idealně, ovšem že jenom z míst, kde přístroje tyto se nalezají a do požární sítě zapnuty jsou a kde kromě toho bdí se, aby řádně fungovaly.

Je kromě toho nesmírně důležito, aby vnitřní vedení a přístroje samy a tudíž celá soustava byla konstruována dle principu proudů trvalých, tak aby v případu přerušení proudového již uvedena byla v akci, okolnost to jistě uvážení hodná, hledí li se k tomu, že při požáru i dráty vnitřního vedení, jsouce isolovány látkou snadno vznětlivou (kaučukem a tkanivem buď v dehtu nebo ve vosku namáčených), snadno se přepálí a tím již okruh proudu sítí trvale probíhajícího přeruší a i za této okolnosti návěštní přístroj na stanici hasičské k funkci přivedou.

Jsa přesvědčen o bezpečné a spolehlivé funkci přístrojů těchto povolil svaz soukromých pojišťoven v Německu přiměřenou slevu z pojištění proti ohni u oněch budov, které ohlašovače tyto si zařídily. Sleva tato podmíněna jest arci závazkem, že pojištěné objekty ve všech svých prostorách přístroje tyto umístí, že bude pečlivě dbáno o jich udržování za předepsaného počtu i účelného jich umístění a že zapnuty budou tak, aby daly se zkoušeti jednotlivě, bez porušení funkce přístrojů ostatních, že dále ústředí, kam ohlašovače tyto ústí, nalézati se musí v místnosti za dne i noci hlídané, tedy v inspekčních pokojích domácích zřízenců atd., a že v případu poruchy některého z přístrojů postaráno jest o rychlou opravu, po případě o reservního ohlašovače místo poškozeného, tak aby spolehlivost celého zařízení pro případ požáru úplně byla zajištěna. Bylo by ovšem neškodilo, kdyby si byl svaz pojišťoven vyhradil právo revise těchto ohlašovačů vlastními, k tomu cíli zvlášť přijatými a odborně vycvičenými orgány a je učinil přísně zodpovědnými za funkci těchto zařízení.

Vladimír Sergějevič Solovjev — katolík.

Karel Jindřich.

31. července (13. srpna) minulo deset let od smrti jednoho z nejvýtečnějších a nejšlechetnějších synů ruského národa, slynného básníka, publicisty, hlavně však skvělého křesťanského filosofa Vladimíra Sergějeviče Solovjeva. Výročí to zavdalo četným jeho přátelům a ctitelům podnět k různým vzpomínkám o tomto vzácném muži.

Vl. Solovjev netajil se od let osmdesátých minulého století svými sympathiemi k církvi katolické, a v četných statích, zvláště však ve svých čelních pracích „Rusko a všeobecná církev" a „Národnostní otázka v Rusku" vystoupil jako zjevný vyznavač primátu a neomylnosti římského velekněze a jako horlivý hlasatel ideje sjednocení církví.

Když se v červenci 1900, již těžce churav, odebral na statek svého nejdůvěrnějšího přítele, rovněž vynikajícího filosofa, professora a konečně i rektora moskevské university, knížete Nikolaje Trubeckého v sele Úzkém a tam v jeho náruči skonal, oznamovaly ruské časopisy, že zemřel jako pravoslavný, poněvadž se dal zaopatřiti místním ruským knězem a též jeho pohřeb konal se v průvodě pravoslavného duchovenstva na hřbitov panenského kláštera, kde pochován vedle svého slovutného otce.

Z toho času kolovaly v ruských učených a duchovenských kruzích o jeho vztazích ku katolické církvi rozmanité a sobě odporující zvěsti. Jedni tvrdili, že jeho dřívější náklonnost ku katolicismu v pozdějších létech valně ochladla a on setrval neochvějně ve víře pravoslavné, druzí naopak jistili, že ku konci let osmdesátých stal se katolíkem.

Nedávno byla v jednom ruském časopise uveřejněna krátká zpráva, že v jisté řecko-unitské církvi jistým knězem byl Vladimír Solovjev v jistém roce přijat do lůna katolické církve. Zprávy té ujal se pověstný, pro své liberální názory z pravoslavné církve vyobcovaný kněz Grigorij Petrov a v delším článku, umístěném v čísle 189 liberálního denníku „Russkoje Slovo", sdílí s veřejností své osobní mínění o Solovjevu i některé zajimavé črty z jeho života a domáhá se konečně důkladných, věrohodných dat o jeho domnělém přechodu ku katolicismu.

„Otázka o přechodě Vladimíra Solovjeva ku katolicismu", píše, „zajímá nás po stránce historické a co do jeho osoby — psychologické: bylo-li tomu tak čili ne. Poměr Vladimíra Solovjeva ku katolictví nebyl poměrem našich dam, které z pravoslaví přecházejí k papizmu (!) spíše pod vlivem citu nežli rozumu. Vl. Solovjeva netáhla ku katolicismu dogmatika, jeho věrouka ani okázalý kult, bohatě rozvitá bohoslužba, ano ani vznešenost a kouzlo věkových dějin papežství."

„Vlad. Solovjeva ne nadarmo nazývali hlasatelem všelidstva. Ve svých pracích o dějích a významu křesťanství byl on dalek nenávisti a války mezi katolickou, pravoslavnou, lutheránskou a jinými církvemi křesťanskými. Jej zajímal úspěch božského díla v lidstvu, nikoli nadvláda té či oné církve. Dílo Kristovo — hlásal Solovjev — má se

křesťany konati sjednoceně a svorně, ale církve se rozdělily a jsou si nepřátelské. Úkolem naší doby jest jejich sjednocení. A Solovjev přesvědčivě, výmluvně zval pravoslavnou a katolickou církev ku smíru a jednotě pod společným vrchním pastýřstvím římského biskupa, to jest papeže. Obřadnictví a nepodstatné různění v dogmatech nemělo pro Solovjeva vážného významu. Solovjev dokládal se historickými dokumenty a ustanoveními nejstarších církevních sněmů, dle nichž, jak dovodil, vrchní pastýřství a správa od samého počátku vždy náležely papeži římskému."

„Při takových vztazích k církvi pravoslavné a katolické nestávalo, zdá se, pro Solovjeva vnitřních pohnutek osobního přechodu ke katolictví. Jeho životním úkolem bylo vítězství křesťanstva, nikoli katolicismu v jeho nynější způsobě. Takové jsou (ovšem dle Petrova) vývody, plynoucí z názoru Solovjeva o vzájemném poměru katolictví a pravoslaví. A nyní stůjte zde vlastní slova Solovjeva o možnosti proň osobního přechodu ke katolicismu."

„Když jsem ku konci osmdesátých let byl (totiž Petrov) studentem petrohradské duchovní akademie, naším inspektorem a zároveň professorem byl mladý mnich. Pocházeje ze staré šlechtické rodiny ukončil gymnasium se zlatou medalií a unesen vzorem Aleše Karamazova z povídky Dostojevského, vstoupil do duchovní akademie a po skončených studiích dal se jako jinoch 23letý postřihnouti na mnicha. Jako lektor byl slabý a jako kazatel býval terčem studentských vtipův. Ale v soukromých rozmluvách s chovanci svojí srdečností a lepotou přímo je okouzloval. Hleděli jsme naň jako na jasný paprsek sluneční, vniklý do tmavého, dusného pobědonoscevského oboru. Mladý mnich hromil jeho správu, horoval pro obnovu církve, dokládal se Dostojevským, odsuzoval stíhání sektantův, a stoupenci Pobědonosceva nazýván nebezpečným snářem, škodlivým zapálencem. Míval též veřejné přednášky pro intelligenci, mimo jiné o vzniklé tehdáž tolstovčině, o Vladimíru Solovjevu. Mluvil klidně, nelál, neproklínal, jak bývalo obyčejem tehdejších duchovních obhájců pravoslaví."

„Z toho času minulo dvacet let a z mladého mnicha Antonije Chrapovického stal se zastance pověstného jeromonacha Iliodora, blíženec omezeného synodálního činovníka V. Skvorcova. Nyní jest arcibiskupem na Volyni a sní o zavedení papizmu na Rusi obnovením patriarchátu. Ale tehdáž byl jedním ze zakladatelů časopisu „Otázky filosofické a psychologické" a uveřejňoval v něm své statě vedle Lva Tolstého. Jeho osobou zainteresoval se též Vladimír Solovjev a přijel k němu soukromě pobesedovati. Avšak o návštěvě Solovjeva zvěděli studenti a k jeho příjezdu byt inspektorův byl přeplněn mladými posluchači. Vstoupiv do pokoje Vladimír Sergějevič se zarazil: nadál se zastati pouze hospodáře a zastal zde tlupu asi 150 jinochův. Otec Antonij vysvětlil mu tuto nenadálost přáním studentů slyšeti křesťanského filosofa osobně."

„Ale já jsem neočekával takového množství soubesedníkův", odtušil Solovjev, „jinak bych si byl obral nějaké zajímavé thema; leč nyní

věru nevím, o čem hovořit. Snad mi sami předložíte látku k společné rozmluvě."

Přítomní dali mu bez okolků s bursáckou neomaleností otázku stran jeho výzvy k sjednocení „církví".

„Jaké může býti sjednocení s papežem", namítal vášnivě student-mnich, jeden z ovdovělých kněží seminaristů, Innokentij Figurovskij, nyní biskup missie v Číně. Papežové chtějí předkovat a my víme toto a toto." Při tom vytřásl celý arsenál seminářských důvodů.

„Vladimír Sergějevič klidně vyslechl bouřný tok dětinného žvatlání, načež jemně, s ostýchavým úsměvem podotkl: ‚V seminářských učebnicích a ve vašich akademických lekcích vše tak tam stojí, vím, ale kdybyste přečetl jako já všecky původní listiny nejstarších církevních sněmů, četl je nikoli v ruském překladě, ne vždy přesném, nýbrž v originále, netvrdil byste tak rozhodně, že církev nikdy neuznávala prvenství římského biskupa.' Po té začal uváděti doklady. Fakta ovšem nebylo lze popírati a hašteřivý oponent nenalezl nic jiného než předhoditi Solovjevu prudce: ‚Když jste tak přesvědčen o příslušnosti papežských práv, proč se tedy sám nestanete katolíkem'?"

Vladimír Sergějevič sehnul hlavu jakoby švihnutý bičem, přejel si tvář rukou a řekl zvolna: „Vidíte-li, daná vámi otázka jest rázu soukromého, věcí svědomí, ale já vám na ni odpovím. Ve svých prácích o papežství pojednávám o ústrojí celého křesťanského života pod duchovní vrchnosprávou jediného biskupa, ale osobně, jako boží sluha Vladimír, nacházím možnost spasení i v lůně pravoslavné církve, jako katolík v katolické."

„Uvedl jsem schválně — dí Petrov — podrobně tuto událost i osoby, u nichž ta rozmluva byla, abych ztvrdil historicky to, co povinno býti uznáno i psychologicky. U Vladimíra Solovjeva nemohlo býti vnitřní potřeby přecházeti z jedné církve do druhé. Jestli se však v posledních letech žití jeho náhledy změnily a on skutečně přešel ke katolicismu, naskytuje se otázka, proč se s tím neustále tajil, ano i ve chvíli svého skonu. Není to způsob vynikajícího myslitele, jakým byl Vladimír Solovjev, měniti víru potichounku a skrývati to přede všemi jako nějaké nevhodné tajemství."

Na tento dosti jednostranný a málo prohloubený článek Petrova odpověděl v 192. čísle téhož časopisu někdejší pravoslavný, později unitský kněz Nikolaj Alekséjevič Tolstoj článkem pod záhlavím: „Vladimír Solovjev — katolík," v němž jako nejbližší, přímý účastník té vážné události stvrzuje ji následujícími fakty:

„S Vladimírem Solovjevem byl jsem znám z mladických let a základním bodem našeho sblížení byla idea ‚o sjednocení svatých Božích církví.'[1]) Ani on ani já nikdy jsme nepomýšleli o přechodu ku katolické církvi, poněvadž jsme z hloubi srdce milovali svou rodnou, ruskou církev a celou duší lnuli k zřídlu pravoslaví — východní církvi řecké.

[1]) Slova modlitby při pravoslavné liturgii.

Zároveň však on i já vystihovali jsme, že nejen naše ruská, nýbrž celá východní církev netvoří ještě církve povšechné. a cítili, s bolestí cítili jsme, že naše rodná máti, drahá nám církev ruská, k níž jsme náleželi, chybuje, zůstávajíc vně všeobecné jednoty, uchýlivši se z pravé cesty tak velice, že samý výraz ‚katolík' stal se jaksi hanlivým a že pravdy víry vykládaly se tak, jak přikazovali z Litejné.[1])

Nicméně ani on ani já, hlásajíce sjednocení celé ruské církve s katolickou a přiznávajíce je nevyhnutelným, nepovažovali jsme za nutné oddělovati se osobně od své církve a připojiti se k druhé, majíce za to, že i v ní můžeme dojíti spásy, a její rozkol s církví povšechnou považujíce za zjev nahodilý, jejž zavinily hlavně historické příčiny a politické okolnosti.

Pod návodem Vladimíra Sergějeviče probádal jsem dle původních pramenů celé dějiny rozdělení církví a pak již samostatně bohovědu jedné i druhé církve a kromě některých snadno vysvětlitelných nedorozumění a nánosných protestantských ideí u výchoďanů nenalezl jsem žádného rozdílu i stal jsem se tudíž s klidným svědomím knězem pravoslavné církve, chtěje své vlasti a svému národu sloužiti v duchovním povolání.

Avšak hned na počátku mé kněžské činnosti ukázalo se to nemožným. Netajil jsem se svými katolickými sympathiemi a vzpomínal jsem při proskomidii[2]) papeže spolu s východními patriarchy a nečiněno mi proto obtíží, dokud nebyl v časopisech uveřejněn můj dopis k římskému hieromnichu otci Vincenci Vanutellimu, bratru dvou stejnojmenných kardinálů. Tehdy mi dáno na výběr trojí: Zříci se katolicismu, zříci se duchovního stavu, nebo konečně odjeti do Říma.

Zvoliv poslední odebral jsem se do Říma, kde jsem byl přijat papežem Lvem XIII., načež jsem se vrátil do Moskvy již jako kněz unitský.

Zřídiv ve svém bytě domácí kapli sloužil jsem v ní na darovaném mi papežem antiminsu ruskou mši, vzpomínaje při ní povšechného velekněze.

V synodalních kruzích již dávno slídili za směrem Solovjeva, jevícím veřejně úctu k římskému papeži a hlásajícím sjednocení všech křesťanů, pravoslavných, katolíků i protestantů pod vrchnoprávností papeže. Na připojení on vždy ještě nepomýšlel, soudě, že může býti dokonce spasen i ve ‚Vědomstvu pravoslavného vyznání' (oficielní název správy pravoslavné církve) a že vůbec může zde býti užitečnějším než za hranicemi a že jeho autorita tím jenom utrpí, bude-li následovati příkladu Martynova, Šuvalova a jiných, kteří opustili Rusko a přešli k latinstvu. Kromě toho nebylo tehdáž na Rusi ještě představitelů východních církví, jsoucích ve spojení s papežem.

V ruské ‚synodalní církvi' vykonal Solovjev naposledy svou velkonoční zpověď a přijímání za své nemoci r. 1892 ve svém farním kostele

[1]) Jedna z hlavních petrohradských ulic, kde stojí dům vrchního prokuratora svatého Synodu, tehda vševládného Pobědonosceva.

[2]) První část slovanské liturgie s přípravou chleba a vína k eucharistii.

sv. Trojice na Přečistěnce u duchovního správce (nyní protojereje [proboštа]) Orlova. Bylo-li to následkem nových v ten čas vyšlých spisů Solovjevových nebo došly zvláštního povšimnutí spisy dřívější — jisto, že toho času již sami ruští kněží nepřipouštěli Solovjeva jako katolíka k stolu Páně a Solovjev nechtě přestoupiti k latiníkům zůstával jako nějaký zločinec bez svátostní útěchy, ačkoli vedl přísný asketický život a velice tesknil, jsa útěchy té pozbaven.

Zvěděv, že jest v Moskvě unitská, toho času jediná obec, chtěl příležitosti té použiti, aby mohl přistoupiti k stolu Páně, i obrátil se tudíž ke mně s prosbou, abych jej vyzpovídal a přičastil.

‚Víte, Vladimíre Sergějeviči,‘ řekl jsem, ‚že mi kanonické právo zabraňuje připustiti vás k společné účasti, dokud neuslyším vašeho vyznání víry.‘

‚Inu ovšem,‘ odtušil spěšně Solovjev, načež hlasitě četl vyznání víry ustanovené římskou Stolicí pro ty, kteří se připojují z jiných křesťanských vyznání, a známé pod názvem ‚tridentského‘, jelikož ustanoveno na všeobecném sněmu téhož jména. K tomuto vyznání připsal Solovjev ještě tato slova: ‚Jako člen východní církve přiznávám jediným arbitrem (rozsudím) ve věcech věrouky a mravnosti vrchního apoštola Petra, který dosud žije ve svých nástupcích, neboť ne nadarmo pravil mu Kristus: „Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou.“‘ Toto osvědčení umístil i v jednom ze svých spisů z r. 1898, kde je lze najíti.

Na druhou pak neděli postní, 18. února 1898, v nevelké kapli Matky Boží Lurdské, nacházevší se v Moskvě blíže ulice Ostoženky ve Vsevoložském pereulku (uličce) v domě Soboleva při mém bytě, vykonána skrovná ta slavnost. Za přítomnosti mé rodiny, církevních sluhů a několika osob vyšších petrohradských a moskevských kruhů, ctitelů to připojence a připojovatele (jichž jmén uvésti nejsem dosud oprávněn), Vladimír Sergějevič Solovjev vykonal své připojení ku katolické církvi, ale bez všelikého zřeknutí se pravoslaví, prostým vyznáním ‚Symbolum‘ pravoslavné víry tridentského sněmu, zpovědí a veřejným přijímáním při unitské mši.

Po tomto aktu stal se Solovjev plnoprávným členem katolické církve, zachovávaje pravoslavný obřad do své smrti. Proto když byl tázán, jakého jest vyznání, odpovídal: ‚Já jsem pravoslavný (pravověřící‘), neboť katolictví a pravoslaví byly mu synonymem a Řím byl mu středem pravého učení. — Tím se vysvětlují všecky pochybnosti, které vznikly při zvěsti o jeho sjednocení.“

Posudky.

Poplatek z převodů majetkových na případ smrti. Díl II. Soustava práva platného. Napsal *Dr. Vilém Funk.* Knihovna Sborníku věd právních a státních. Řady státovědecké č. 13. Nakl. Bursík a Kohout v Praze. Cena 5 K.

Dílo professora finančního práva na české universitě vítáme ze dvou příčin. Jednak že literatura o poplatkovém právu rakouském, jež přece tak hluboko zasahuje do hospodářských poměrův a s nímž každý často přichází do styku, a ač zákon poplatkový ve své hlavní části již 60 let platí, jest velice chuda. Ani Němci nemají dosud spisu, který by vědecky a systematicky zpracoval celé rakouské právo poplatkové. V české literatuře máme sice výbornou knihu Talířovu „Kolky a poplatky v Rakousku", avšak dílo to jest již zastaralé, byvši předstiženo zákonodárstvím, hlavně císařským nařízením ze dne 16. srpna 1899 č. 158 ř. z. a zákonem na jeho místo vstoupivším ze dne 18. června 1901 č. 74 ř. z. Každé obohacení literatury práva poplatkového přinese trochu světla do tohoto spletitého oboru práva rakouského. Druhou příčinou, proč vítáme spis Funkův, jest, že přichází právě v době, kdy se jedná o reformu daně dědické, či jak dosud říkáme, dědických poplatků. Nynější „poplatky" dědické nemají povahy poplatků ve smyslu finanční vědy, t. j. úplaty za výkon státní správy, nýbrž jsou daní, t. j. nucenou dávkou ukládanou k uhrazení všeobecných potřeb státních. Vždyť povinnost zapraviti „poplatek" dědický nepředpokládá nutně výkon státní, t. j. projednání pozůstalosti, nýbrž poplatek je zapraviti i tenkráte, když rakouský soud vůbec pozůstalosti neprojednal.

V kapitole o stanovisku vědy k dani dědické uvádí Funk názory význačných národohospodářův a sociologův o oprávněnosti daně té. Názory ty velice se různí. Kdežto jedni zavrhují daň dědickou vůbec, neb alespoň pokud stíhá převody majetkové s rodičů na děti dosud nezaopatřené, vidí většina spisovatelů v dani dědické, abychom tak řekli, ideál daně. Tyto obhájce daně dědické třídí Funk ve dvě skupiny: na ty, kteří vidí v dani dědické nutný doplněk daňového systemu, tvrdíce, že všecky ostatní daně nejsou s to, aby přivodily spravedlivé, t. j. stejnoměrné rozdělení daňového břemene, a na ony, kteří obhajují daň dědickou jako povinný podíl státu na pozůstalostech jeho příslušníků. Stát svými zařízeními umožňuje totiž zůstaviteli, aby jmění nashromáždil a zachoval, dědici pak svým zákonodárstvím a právní ochranou, aby dědictví nabyl. Jest proto spravedlivo, aby stát též z pozůstalosti svůj díl obdržel, a to tím více, čím byl dědic zůstaviteli vzdálenějším. K tomu podotýkáme, že právě tak jako stát, ba myslíme v míře daleko větší, zasluhují i obce a země podílů z pozůstalostí svých občanův. Ovšem země berou podíl z pozůstalostí již i za nynějšího stavu zákonodárství ve způsobu tak zvaných školských příspěvkův, a i mnohá města pobírají příspěvky k nemocničním účelům. Poněvadž finance jak zemské tak i obecní jsou zbědovány, bylo by spravedlivo, aby na za-

myšleném zvýšení daně dědické participovaly i obce a země, t. j. aby stát neponechal si sám větší výnos, nýbrž podělil též obce a země. Ostatně nepozbude práce Funkova ani po nyní zamýšleném zavedení nové daně dědické praktické ceny, neboť, jak vidno z vládní osnovy o nové dani dědické, jednati se bude pouze o úpravu sazeb Bude totiž zavedena progressivní sazba odstupňovaná jak dle poměru příbuzenského, tak i dle výše připadlého mu majetku. Ostatní ustanovení kryjí se skoro úplně s dnešním právním stavem a zavádějí se toliko nové fiskálnější předpisy o zjišťování základu vyměřovacího. Není účelem těchto řádkův, abychom uváděli podrobný obsah spisu. Podotknouti však musíme, že dílo jest přísně vědecké, čerpané přímo z pramene. K vůli srovnání uvádí autor též stav cizího zákonodárství. Čtenář najde zevrubně projednány obšírné partie, jako o mezinárodním právu poplatkovém, o dědických narovnáních, poučí se nejen o samotných poplatcích dědických, nýbrž též o právu stížnosti, pořadu instancí, o promlčení práva vyměřovacího a poplatku již vyměřeného, o úrocích z prodlení a úrocích nahražovacích, slovem o věcech, které netýkají se pouze poplatků dědických, nýbrž poplatků vůbec.

Doufejme, že Dr. Funk časem projedná všecky obtížnější partie rakouského práva poplatkového, jako na př. o smlouvách společenských, smlouvách dissolučních a pod. Bude to nejen ku prospěchu rakouského práva poplatkového, ale i k ozdobě naší české vědecké literatury.

Zákon o úlevách poplatkových při konversi (přeměně) peněžních dluhů. Vydal a poznámkami opatřil *Fr. Eberl,* c. k. finanční koncipista. Knihovny českého obchodníka sv. 6. Nakl. E. Weinfurter v Praze.

Zákonem z 22. února 1907 č. 49 ř. z. byl zcela zrušen starší zákon téhož předmětu se týkající z 9. března 1889 č. 30 ř. z. Účelem nového zákona bylo poskytnouti poplatkových výhod i takovým zápůjčkám knihovním, při nichž se sice míra úroková nesnižuje (ale též nezvyšuje), dluh nový se však proti staršímu stává dlužníku snesitelnějším tím, že se stává dosud vypověditelný anebo v pravidelných částkách (annuitách) neumořitelný dluhem věřiteli nevypověditelným a v annuitách umořitelným. Mimo to bylo novým zákonem konversním zrušeno omezení úlev na dluhy knihovní ze zápůjček a rozšířeno na knihovní dluhy vůbec, t. j. i na knihovní dluhy povstalé z jiných právních důvodů, jako z odkazů, dědických podílů, směnek, úvěrův a pod. Naproti tomu byl kruh úvěrních ústavů, které konversní zápůjčky poskytovati mohou, obmezen na veřejné úvěrní ústavy, spořitelny zřízené podle regulativu, na pojišťovací ústavy, úvěrní a záloženské spolky, tedy vedle záložen též i na Raiffeisenky a společné pokladny sirotčí. Dle toho nemohou již poskytovati konversních zápůjček nadace, kostely, veřejné fondy, spolky, duchovní a světské obce. Jiná důležitá změna nastala dle nového zákona tím, že úlevy ty, byly-li splněny všecky podmínky, jež zákon vypočítává v § 2, nastávají samy sebou a není třeba, jako dřív, o ně u finančních úřadů žádati. Za to předepsal zákon, aby ústavy poskytující konversní zápůjčky vedly zvláštní denníky o provedených

zápůjčkách konversních a podávaly půlletně o nich finančním úřadům povšechné výkazy. Jest nyní věcí našich záložen a Raiffeisenek, aby se s novými předpisy podrobně seznámily, neboť jen zevrubnou znalostí zákona lze s úspěchem konvertovati, t. j. bez nebezpečí, že vzdor tomu, že podmínky úlevy v tom kterém případě jsou na místě, budou přece plné poplatky předepsány. Jistě bude v prospěchu jak záložen a Raiffeisenek tak i majitelů realit hledajících laciného úvěru, budou-li hojně konversních zápůjček poskytovati. Ústavy peněžní umístí bezpečně své pokladní přebytky, které často, ne-li se škodou, tedy jistě bez zisku ukládají u bank neb ústředí, majitelé realit najdou tak lacinějšího úvěru. Úvěr u Raiffeisenky na příklad bude vždy lacinějším než u jiného ústavu peněžního, neboť Raiffeisenka obejde se zpravidla bez drahého odhadu nemovitosti v zástavu dané, jelikož představenstvo dobře zná místní poměry, což u jiných ústavů není. Knížka shora zmíněná obsahující text zákona, jehož jednotlivá ustanovení jsou objasněna nejnovějšími nálezy správního dvoru soudního, pak prováděcí nařízení k zákonu, instrukci pro finanční úřady a další min. výnosy, přichází nyní vhod a vyhovuje dobře účelu obeznámiti činovníky ústavů peněžních s předpisy zákonnými o poplatkových úlevách při konversích. Můžeme ji proto vřele doporučiti. *JUDr. Tobiáš Kudela.*

Lehrbuch der christlichen Kunstgeschichte. Von *Beda Kleinschmidt O. F. M.* Mit Titelbild und 308 Abbildungen. Paderborn 1910. Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh. Cena 1 M, váz. 11 M 20 h.

Málokterá věda těšila se v naší době tak rychlému a obecnému rozšíření jako věda umění. Před několika desítiletími jsouc ještě záviděníhodnou výsadou některých vyvolených duchů, stalo se zaměstnávání se s uměním a jeho výtvory téměř obecným majetkem a snahy povolaných zástupcův umění směřují k tomu, aby všeobecný zájem a porozumění pro umění byly podporovány netoliko jen na školách vysokých, nýbrž i středních a národních. Za těchto poměrů jest jistě také úkolem strážců svatyně, v jejíž stínu umění vyrostlo, zabývati se horlivě studiem umění. Kněz, theolog denně pohybuje se v chrámě, nejpřednějším díle architektury, často jest nucen okrašlovati stavbu uměleckou díly sochařskými a malířskými, musí nezřídka v příčině uměleckého řemesla odpovídati na otázky, v nichž jako akademicky vzdělaný muž má uměleckého řemeslníka převyšovati, proto musí míti jistou znalost historického rozvoje chrámu a jeho výzdoby. Skutečně také není dnes téměř žádné diecese, kde by se theologům nepřednášely dějiny křesťanského umění, ač ovšem při mnohých a různých požadavcích, jaké se dnes na vědění tohoto stavu činí, je jim vykázáno místo velmi úzké. Třeba tudíž soukromým dalším studiem mezeru doplniti a vítanou pomůckou je k tomu spis přítomný, jenž právě vyšel v Schöninghově „Wissenschaftliche Handbibliothek“ z péra povolaného.

Autor ve spise tomto po řadě, systematicky, jasně, přehledně a methodicky pojednává o jednotlivých odvětvích umění křesťanského, a to nejdříve o stavitelství, pak o plastice, malířství, uměleckém řemesle,

vnitřním chrámovém umění, o symbolice a ikonografii. Promluviv v úvodní části krátce o pojmu a úkolu dějin křesťanského umění, jež definuje jako historické vylíčení idejí křesťanstvím, zplozených, pokud nalezly výrazu v uměních výtvarných, přechází ihned k vlastnímu předmětu spisu svého. Aby čtenář nabyl jasných pojmů o jednotlivých periodách a slozích, předesílá vždy krátký jejich přehled a charakteristiku. Při tom také spolu náležitý zřetel má na zaručené výsledky moderního bádání a zejména správně vytýká velký vliv východu na západ v příčině umělecké, jak na něj poukázaly epochalní práce neúnavného badatele Josefa Strzygowského: „Kolébka umění křesťanského,“ píše, „stála v domovině křesťanství, na východě. Syrie a Malá Asie, Antiochie a Alexandrie, jakož i jiná veliká orientalní centra nauky křesťanské vypěstovala nové umění, které postupem století na celý civilisovaný svět veliký vliv míti mělo.“ „Původ starokřesťanského umění není specificky římský; ve svých konstitutivních částech a typech je spíše částí, závěrečnou kapitolou celé antiky, oplodněné duchem křesťanství.“

Schvalovati jen možno, že autor, zřetel maje k požadavkům moderního bádání uměleckého, nevyloučil žádné periody umění křesťanského z vylíčení. Jestiť nesporně jednostranný a neoprávněný postup dějin křesťanského umění končiti středověkem. Neboť i když odezíráme od toho, že i renaissance vypěstila ušlechtilé plody umění křesťanského, a že i následující periody nebyly nikterak sterilními, třeba míti na zřeteli, že není věcí historika uměleckého pro ten neb onen sloh v učebnici činiti propagandu, jeho úkolem je pouze historický rozvoj slohů objektivně vylíčiti. Autor sám renaissanci charakterisuje jako „umění vyrostlé z italského ducha lidového, k němuž se později přidružily živly antické“ a praví o ní: „církevní umění v renaissanci netoliko nic neztratilo, nýbrž přijetím nových idejí a forem učinilo velký krok ku předu. Ovšem, kdo chce tomuto úsudku náležitě rozuměti, musí studovati umění renaissanční v jeho zemi mateřské, v Italii, nikoli v odvozených pramenech za Alpami. Pod mírným, přívětivým nebem italským neodepře jí nikdo obdivu.“ O baroku a následujících slozích vyslovuje se pak: „Chrámy barokové a následujících slohů jsou neméně církevními než gotické ve smyslu, že církevní autoritou, ponejvíce také církevními staviteli provedeny byly, a jisto je, že tehdy plně uspokojovaly potřeby kleru a lidu.“

Neméně se nám zamlouvá, že autor pojal do svého spisu a zvláštní odstavec věnoval nezávisle od umění výtvarnému řemeslu uměleckému, spojení to umění s řemeslem. Jen takto nabýti lze náležité představy o rozvoji řemesla uměleckého, jež právě ve výzdobě chrámů k tak velikému rozvoji a rozkvětu se povzneslo. Povstalo-li dnes řemeslo umělecké k novému životu, děkuje za to neposléze okolnosti, že navázalo na středověkou techniku a středověké památky. Pěkné a instruktivní jsou tu zejména kapitoly o liturgickém rouchu, liturgických nádobách a liturgických předmětech vnitřního zařízení chrámového (oltář, kazatelna, lavice atd.).

Než referát stal by se příliš obsáhlým, kdybychom vytknouti chtěli další jednotlivosti. Poznamenáváme pouze, že illustrace jsou velmi bohaté a skoro vesměs zdařilé, a že autor k hlubšímu studiu připojil jak v jednotlivých paragrafech, tak i v čele spisu seznam nejpřednějších odborných spisů.

Trennung von Kirche und Staat. Von Redakteur *F. Mack*, Generalsekretär des Luxemburger katholischen Volksvereines. Trier 1910. Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei. Cena 2 M.

Spisovatel líčí tu rozluku církve a státu ve Francii. Osvětluje první počátky této rozluky v zákonodárství francouzském a ukazuje na její škodlivé následky netoliko pro život náboženský, nýbrž pro život obchodní, pro mravnost a vzdělání, a to na základě statistiky.

Kulturní boj, který vrcholu dosáhl v officielní rozluce mezi církví a státem, nepřišel najednou. Kus veřejného života za kusem byl laicisován, škola, manželství, justice, úřednictvo, kláštery, špitaly. Zákony ze dne 17. června 1881 a 28. března 1882, které zaváděly nucené vyučování a státní školy zbavovaly rázu křesťanského, bylo náboženství odstraněno ze škol. To byl, jak spisovatel právem zdůrazňuje, nejdůležitější a nejdalekosáhlejší krok na cestě k rozluce. Pak byl sbor učitelů primarních, kteří jako anticurés zpravidla byli připravováni ligou vyučování (ligue de l'énseignement). Na generalním shromáždění od tohoto zednářského svazu 1. října 1904 v Amiensu konaném, jehož se účastnilo 1200 učitelů a učitelek, žádal Buisson úplné laisování, t. j. odkřesťanění školy. I manželství bylo vždy více sesvětšťováno. Zákonem z 13. prosince 1904 byl zrušen 298 čl. code civil, jenž zapovídal sňatek cizoložné ženy s vinníkem v případě rozluky pro cizoložství. Pak přišel na řadu život veřejný. Ze soudních síní byly odstraněny kříže. Ve vojsku a námořnictvu byl všemožně duch katolický potlačován. Zákonem ze dne 1. července 1901 bylo v letech 1902 a 1904 tisíce řeholníků zbaveno majetku svého a z Francie vypuzeno. V říjnu 1904 byli Sulpiciani, kteří velkou část francouzského kleru vychovávali, vykázáni z 25 seminářů. Rozpočet kultu, který již roku 1885 o pět milionů byl zmenšen, byl v následujících letech dále snižován. Roku 1902 podal Arnošt Roche návrh na vypovězení konkordátu, který 20. října téhož roku přidělen byl komisi. Dne 18. června 1903 jmenován byl výbor pro rozluku, jenž se na počátku své práce 17 proti 15 hlasům vyslovil pro zásadu rozluky. Vedle rozlukového návrhu této komise předložilo ministerstvo Combesovo jiný návrh dne 10. listopadu 1904. Z obou návrhů vyšel pak ministrem kultu Bienvenu-Martinem komoře 9. února 1905 předložený návrh, který s některými změnami 6. prosince 1905 byl přijat 181 hlasy proti 102.

Smutné následky rozluky mezi církví a státem ukázaly se brzo v nejrůznějších oborech. Miliarda, která z prodeje statků klášterních měla býti získána a použita na všeobecné pojištění pro stáří, zmizela téměř úplně v kapsách likvidatorů. Místo očekávané reformy socialní dlouhá řada škandálů. Velikou škodu vzala řada odvětví průmyslových

a obchodních, totiž všecky podniky, které pracovaly pro bohoslužbu, zlatníci, klenotníci, obchodníci s paramenty, zvonaři a malíři na skle. Těžce postižena byla také živnost stavitelská Spisovatel uvádí o tom poučná čísla. Naproti tomu vzrostl rozpočet veřejných ústavů, zvláště v Paříži měrou nebývalou. Místo dobrovolných laciných sester nastoupil drahý ošetřovací personal. Jen v čele stojící v Paříži pan Mesureur, mimochodem řečeno velmistr zednářské lože, dostává roční plat 40.000 franků.

Úpadek mravnosti jeví se především v úbytku porodů, zůstávajících za úmrtími a ve velkém vzrůstu mladistvých zločinců, jakož i ve všeobecném vzrůstu zločinců. Dle zprávy francouzské kriminalní justice pro rok 1907 přibylo případů kriminalních v jediném roce 1906—1907 o 10%, aniž nastal vzrůst obyvatelstva. Mezi jiným obnášel příbytek vražd 22%, zranění se smrtelným následkem 17%, provinění proti mravnosti 18%

Pozoruhodný je vzrůst analfabetů, který v r. 1882 obnášel 14%, se však v r. 1907, t. j. za vlády školy laické zdvojnásobil. V motivech návrhu zákona ze dne 24. ledna 1907 páčil je ministr kultu Briand pro rok 1907 na 25–30%

Toť požehnání, jež kulturní boj a rozluka církve od státu Francii přinesly. V přídavku líčí spisovatel pro srovnání poměru církve a státu poměry v oněch zemích, ve kterých rovněž rozluka obou je provedena, totiž ve Spojených Státech severní Ameriky, v Brasilii, Mexiku a Ženevě. Dále krátce oceňuje církevní poměry v Basileji, Hollandsku, Belgii, Italii, Velké Britanii a Irsku, Ecuadoru a Japonsku. Mezi všechněmi těmito zeměmi je jediné Mexiko, které by mohlo býti od Francie za příklad uvedeno, ani Ecuador se svojí vládou zednářskou nešel tak daleko jak Francie. Ve všech jiných zmíněných zemích těší se církev přes rozluku z části neb úplně provedenou svobodě a vážnosti.

La philosophie minérale. Par *Albert de Lapparent*, secrétaire perpétuel de l'Académie des Sciences. (Études de philosophie et de critique religieuse.) Paris 1910. Bloud et Cie. Cena 3 fr. 50 c.

Kniha přítomná sestává z několika pojednání, jež autor postupem doby uveřejnil v různých časopisech a nyní spojil ve formu knihy, aby je čtenářstvu učinil snáze přístupnými. První část jest věnována studiu kristallografie, jejím dějinám a zákonům se zvláštním zřetelem na moderní theorie o hmotě. Autor tu vykládá nejnovější theorii radioaktivní, vzniklou objevem těles radioaktivních a související s nejdůležitějšími otázkami filosofie přírodní, stále mollekulární složení hmoty a princip nejmenší akce, jakož i hypothesy molekulární a změny ve stavu hmoty. V druhé části svého spisu studuje spisovatel osudy praehistorie a zvláště důležitou, ale obtížnou otázku stáří člověka a problemů s tím souvisejících se zřetelem na epochy ledovců. Zde zejména ukazuje, jak neurčité jsou výpočty přírodozpytců v této příčině a jak proto jen s nedůvěrou a opatrností třeba je přijímati. Vývody své zajímavé v této příčině končí uváženíhodnými slovy: „Naším úkolem

nikterak nebylo uvésti archeologii praehistorickou v diskredit; naopak rádi uznáváme, že vykonala pravé divy, obohativši naše annaly dlouhou řadou episod rovněž tak zajímavých jako určitých. Chtěli jsme jen duchy dobrého smýšlení chrániti proti výstřednostem školy, která pod vlivem vášně protináboženské dobře známé ukázala příliš mnoho touhy připustiti věci, jejichž definitivní důkaz nikterak nebyl podán. Tato škola byla tím méně oprávněna takto jednati, poněvadž její representanti mají ustavičně v ústech slova ‚methody vědecké' a ‚positivních fakt'. Právě jménem tohoto principu považují se za oprávněny žádati naléhavě, aby zavedeny do vyučování these, jejichž rozšiřování se věnují s takovým úsilím. Krásný v pravdě triumf, kdyby byly dítky francouzské učeny považovati za své první a nesporné předky lidi cannstattské a neanderthalské, dnes tak bídně ze svého piedestalu svržené! Co jsme chtěli vytknouti, je to, že věda positivní, prostá všeho strannictví a nečinící závěry ukvapené, nýbrž žádající důkazy peremptorické, spíše vyvrací než potvrzuje odhady upřílišené, které se tak rády vydávají za definitivní. Jde-li o eolithy, lidi fossilní, o datum stanic paleolithických, vidíme, že pozorování nejsvědomitější souhlasně kladou první authentické projevy činnosti lidské do dob mladších a ne starších. Poučení, které odsud vyplývá, je tudíž výzva k opatrnosti velmi snadno zapomínané, od které praví mužové vědy nesmějí se nikdy odchylovati."

Dr. J. Samsour.

Ze života náboženského.

Nové osvědčení papežské Stolice proti modernismu dodalo zase látku veřejným debatám — dosud hlavně tiskovým. „Acta Apostolicae Sedis" totiž v čís. 17. ze dne 9. září přinášejí papežské „motu proprio" počínající slovy „Sacrorum antistitum". Motu proprio datováno z 1. září. Po krátkém úvodě, v němž žaluje se nad tím, že modernistická nákaza, přes zavržení své z r. 1907, dosud nevyhynula, ale že tím šířeji ještě pod novými jmeny a tvářnostmi se rozlézá — opakuje „motu proprio" všechny ty pokyny a nařízení, jaké byly dány v encyklice „Pascendi domini gregis" z 8. září 1907. Na to nařizují se nová opatření pro kněze i kandidáty kněžství, která mají je před modernismem ochrániti.

Bájeno o původu nového projevu a kritisován jeho obsah i dosah. V prvním ohledu vznik prý vzal ze zachycené korrespondence mezi dvěma kroužky modernistickými dvou seminářů a přišlo se tak na stopu hotové tajné organisaci modernistické. Je-li to pravda, mohlo to býti jedině v romanských zemích, neboť jinde tajné spolčování nekvete a nemá nijaké vážnosti. Sváděna iniciativa i složení projevu toho opět na španělské kardinaly Vives y Tuto a Lais.

Více asi už z jakési mody poslední doby — sváděti všecko na španělský vliv v kollegiu kardinálském — nežli podle pravdy Dopisovatelé z Vatikánu do různých listův i do vážnějších liberálních tuto pověst popírají. Projev vyšel z rozhodnutí samého papeže a jím samým sestaven. Poukazují na to, že obsahuje myšlenky a snahy, jež papež už hned v první encyklice své projevil („E supremo Apostolatus...“) Jsou prý v nich stejné idey o vychování kněžském. Poukazují také na to, jak blahosklonně mluví papež o pobloudilých „Sillonistech“ francouzských, a jak přísně o knězích modernistech. Tam mluví otec k dítkám, které se dopustily přestupku z horlivosti a napomíná je poprvé a poučuje. Tu však prý mluví představený k potměšilým a zatvrzelým svým úředníkům, kteří nejen sami napomenutí jednou daného nedbají, ale i prosté a důvěřivé duše svádějí. Dít tu „motu proprio“ doslovně: „Nepřestali políkati na nové stoupence a v tajné spolky vcházeti s nimi a do žil křesťanské obce vlévati jed svých domněnek, vydávajíce knihy a výklady beze jména nebo pod jménem nastrčeným... jsou to protivníci tím více obávaní, že příliš blízcí, zneužívající úřadu svého, aby otrávené sousto na udici vložili na polapení neobezřetných... Tato nákaza rozlévá se po velké části vinice Páně, z níž právě utěšenějších by se bylo nadíti plodů...“

Z encykliky „Pascendi“ uvádějí se na paměť znovu tyto poučky: „V bohosloví ať se věnuje důkladná péče filosofii scholastické. — Na základě této ať se pak vybudovává budova vědy theologické. — Pilně ať si též všímají věd přírodních a jejich vymožeností. — Učitelé ať jsou nepodezřelí z modernismu; podobně i kandidáti kněžství. — Biskupové ať nedovolí čísti knih modernismem prosáklých, ani nedovolí podobných knih vydávati. Zákazy na knihy ať se však dávají diskretně, třebas jen pro sám klerus; ale i knihkupci ať jsou trestáni, když pro zisk knihy modernistické vydávají, vychvalují a přes zákaz kolportují. — Ať se zavede úřad censorů pro nové publikace. Korrespondenti a přispívatelé novin a časopisů, dopustí-li se stranění odsouzené nauce, ať ztratí dovolení přispívat a dopisovat. — Noviny a časopisy ať mají své stálé censory. Censor (po případě biskup sám) mylné názory vytkne a uloží opravu. — Schůze a sjezdy kněžské jen se svolením biskupův, a to zřídka ať se konají. Ať se o ničem řeč nevede, co náleží v kompetenci biskupů nebo Apošt. Stolice. — Nade vším tím, aby se to vykonávalo, ať se v každé diecesi zřídí sbor strážců: „patres a vigilantia“: ať bdí nad čistotou nauky literární, nad ostatky a jich pravostí, nad tradicemi a zvyky církevními, činností veřejnou a socialní kněží. — O dodržování a zachovávání všech těchto opatření biskupové musí referovat rok po vyjití encykliky a pak každého třetího roku. V druhé části projevu podává se skoro stejně dlouhý výtah z listu papeže Lva XIII. ze dne 31. července 1895 o úřadu kazatelském vydaného k biskupům a klášterům italským (kazatel ať se vybírá zbožný a učený: ať nepolemisuje stále — naráží se na konference — ale také mravní kázaní mívá, ať se neopírá o lidskou moudrost a nespoléhá na svou výmluvnost, ale slovo

jeho ať jest opravdu boží). Spojkou obou výtahů, zaujímajících tři čtvrtiny projevu 26stránkového, jest několik nových nařízení a zostření dohledu nad modernismem.

Týká se pak napomenutí ústavů bohosloveckých. Bohoslovci mají se přísně zkoumat, jsou-li opravdu povolaní, zbožní, ochotní, horliví, poslušní, duchem církevním a pravou naukou naplněni. Jako chyby a překážky vysvěcení se vytýkají: říditi se příliš vlastními názory; míti světské smýšlení; neposlušnost, neukázněnost; nedostatek zbožnosti; pýcha a nadutost; materielní a světské cíle a pod. Kdo by shledán byl nevyhovující v něčem z toho, má býti napomenut a nepolepší-li se do roka, ať je propuštěn, ale tak, aby do jiného semináře už vstoupiti nemohl.

Nynější doba klade veliký důraz na vědění, velebíc světlo pokračujícího lidstva. I kněží mají tedy býti všestranně vzděláni, vždyť budou bojovati s protivníky ne nezkušenými, kteří s elegancí studii i vědu (třebas falešnou) spojují. Ale přes to přece i u kněží víc než na vědu hleděti se musí na praxi, na mravy, na svatost života. Ježto pak v alumnátech se žádati musí po bohoslovcích, aby zcela se věnovali svému vědeckému studiu, proto ať se jim kromě vážného studia nedovoluje čísti a rozptylovati se čtením novin a časopisů (diaria et commentaria quaevis) jakéhokoliv směru a i nejlepších! A papež k tomu zavazuje ve svědomí správce seminářův, aby tento zákaz přísně zachovávali.

Papež tedy žádá, aby zachovávalo se vše, co v encyklice „Pascendi“ o studiích řečeno bylo, a kromě toho káže: aby professoři bohosloví předkládali počátkem roku látku, o níž budou přednášet, anebo aspoň these; aby mezi rokem se na ně dohlíželo, co a jak přednášejí: spozoruje-li se, že nauka není zdravá, ať se professor hned odstraní. Ať složí před započetím úřadu vyznání víry a přísahu, již vlastnoručně podpíšou. Vyznání víry skládá se podle formulky Piem IV. sestavené, formulka přísežná podává se v listu papežském a je velmi obsáhlá (půl třetí strany tisku!).

Vyznání víry a přísahu kromě toho musí skládati: Všichni klerici dříve než se připustí k vyšším svěcením; všichni kněží dříve než dostanou jurisdikci zpovědníka a kazatele a nastoupí tento úřad svůj; faráři, kanovníci, beneficiati před nastoupením úřadu; všichni officialové v biskupské kurii ani vikáře generalního (zástupce biskupa) nevyjímajíc; kazatelé postní; všichni officialové římští; ředitelé a učitelé řeholí a kongregací.

Učiněná a podepsaná tato vyznání víry a přísežné formule uchovají se jako dokumenty u biskupské kurie po př. v Římě a poruší-li je kdo, bude ihned jako křivopřísežný citován před církevní soud.

Formula přísežná obsahuje z hlavního tyto věty: 1. Bůh stvořitel všeho přirozeným světlem rozumu může se poznati z viditelných věcí, jako příčina z účinu; 2. zevnější důkazy zjevení — totiž zázraky a proroctví — jsou pravé důkazy zjevení a všem lidem i všem věkům stejně platné; 3. církev od Krista samého osobně založena, svatý Petr

je první v hierarchii církevní a primát jeho přešel na nástupce; 4. nauky apoštolské skrze Otce církevní došly na nás v témže a nezměněném smyslu a není tedy vývoje dogmatu, dogma nepřechází od jednoho smyslu k jinému; ani se lidským vědomím netvoří postupně a vývojově určitá filosofie a víra, jež vždy jednu druhou vystřídávají, v sebe se pozvolna přelévajíce; 5. víra není slepý smysl náboženský, z podvědomí duše prýštící, vlivem srdce a vůle mravní, ale je to pravý souhlas rozumu s pravdou zevně přijatou.

Dále přísežní formula žádá: podrobiti se všemu, co v encyklikách „Pascendi" a „Lamentabili" obsaženo jest; a znovu tedy odpřisáhnouti historii dogmatu; dvojakost vzdělaného člověka, že by jinak věřil, jinak svou vědou chápal; racionalistickou kritiku Písem sv.; nauku, že by historikovi církve nutno bylo odříci se veškeré domněnky o božském původu víry a její nezměnitelnosti s božskou pomocí; odpřisáhnouti nauku, že by svatí Otcové se měli vykládati jako každý profanní autor.

A formula končí slavnostním prohlášením, že je přisahající prost všeho modernismu, že vírou otců co nejpevněji věří a až do konce života věřiti bude, že jistý poklad pravdy udržuje se věčně pouze v posloupnosti apoštolského episkopatu a to ne tak, že by se učilo co lepšího a vhodnějšího právě pro onu dobu a kulturu se vidí; ale aby nikdy jinak se nevěřila, nikdy jinak se nechápala absolutní a nezměrná pravda od počátku od apoštolů hlásaná.

Podle výroku jistého preláta z kurie (Vaterland 423) spatřuje sv. Otec hlavní váhu svého nového projevu v oné přísaze, již musí skládat professoři bohosloví, jejich chovanci a všichni kněží, kteří jsou v úřadě postaveni. Dosud prý na kněze podezřelého z modernismu těžko bylo formálně dokročiti, nyní prý bude možno ty, kdo se od pravé cesty odchýlí, stíhati pro těžký přestupek — nedodrženou přísahu. Svatý Otec prý se neleká toho, i kdyby následkem této nutnosti skládati přísahu proti modernismu, sta a tisíce kněží od církve poodpadalo. Lépe prý menší zástup věrných bojovníků, než veliký zástup nevěrných a neochotných.

Sv. Otec zanáší se prý úmyslem toto veřejné „motuproprio" doplniti ještě soukromými přípisy k biskupům. V nich by provádění těchto předpisů bylo jim ještě důtklivě na srdce vloženo a zároveň snad doplněny některé pokyny.

Myslíme, že se velmi málo kněží té navržené přísahy lekne, a málo jich pro ni od církve odpadne nebo aspoň úřad složí. Kdyby se po kněžích konečně nikdy více nežádalo než tolik! A bude-li v prvním okamžiku přísaha dělati snad nějaký rozruch, stane se brzy obvyklou formalitou, jako je každé úřední přisahání a slibování.

Ne tato formalita, ale bdělost sama a stálé upozorňování bude míti význam a výsledek. Už to, že papež podruhé promluvil proti modernismu, znamená mnoho. Že za zostřené bdělosti agitace proň a šíření jeho bude stíženo, rozumí se samo sebou. Vše to jsou samé prostředky zevnější. Ježto se jedná o nákazu služebníků církve a nikoliv samých věřících, nutno vyčkati, jak se osvědčí.

*

„Papež reformator“ však v témže čase překvapil svět i jinými výnosy. Jeden z nich je důležitější a nepříjemnější snad pro kněze než sám projev proti modernismu. Jest to nový odstavec z práva kanonického, pozvolna zatím reformovaného, kterýžto odstavec uvádí se, jako nedávno uveřejněné opravy manž. práva, už předem ve známost a platnost Biskup mohl dnes sesadit faráře jen velmi těžko, pouze post processum canonicum, po řádně provedeném soudu a dokázaném přečinu farářově. Bylo to právo, které bylo ve prospěch faráře i ve prospěch osady. Mohlo však často změniti se v neprospěch náboženství samého. Tato pevnost postavení farářova byla sice symbolická, starodávné ideální zařízení. Ale v moderní době činila správu diecese dosti těžkopádnou. V žádném jiném úřadě veřejném kromě soudů není takového práva — ani při proslulé „svobodě“ universitních professorů ho není, jak příklady poslední i starší doby dokazují. Úspěšnost v působnosti každého úřadu (veřejného i soukromého) dle všeobecného úsudku spočívá v úplně svobodné disposici, jakou má vrchní ředitel úřadu nade všemi silami sobě podřízenými. Učiniti farní úřad takovýmto pohyblivějším úřadem, bylo by tedy jistě reformou v duchu a podle zkušeností nové doby. Kněz a farář zvláště až dosud počítáni mezi nejsvobodnější a nejméně závislé lidi; je závislost jejich pouze mravního řádu, nikoli však materielní. Tak by to ovšem zůstalo i nadále. V tom nová reforma ničeho nemění. Světské úřednictvo žádá reformu právě opačnou: pro velikou libovůli, s jakou s ním zacházeno dosud, žádá si pevného statusu a disciplinárního řádu. Vše to by znamenalo jakési zpevnění a větší nezávislost jednotlivého úředníka. V tom stavu by pak obojí úřady světské i duchovní — obojí po reformě — poněkud se dorovnávaly. Jenže reforma stejnorodně by měla zasáhnouti všecky hierarchické stupně — při úřednících světských zastaví se ovšem před nejvyššími. při úřednících duchovních také sotva zůstane na samých farářích. Reformy stihnou jistě i jiné stupně — zatím ovšem ještě nepublikovány. Ale jen potom tento dekret bude vysvětlitelný.

Dekret „Konsistorní kongregace“ ze dne 20. srpna (v Acta Sedis Apost. v 16. č. ze dne 31. srpna) ustanovuje tedy přesazení faráře administrační cestou, bez dlouhých formalit kanonického processu, ale ne bez jakéhosi processu vůbec. Může se cestou administrační přesaditi nebo sesaditi farář v těchto devíti případech: pomatenost smyslů lékařem stvrzená; nezkušenost a nevědomost; tělesná slabost a nemoc; nechuť a nepřízeň věřících, třebas ne všech a třebas i nespravedlivá; ztráta dobré pověsti u čestných a vážných osadníků; zadlužení, třebas tajné, ale pohoršení vzbudit mohoucí; špatná správa církevního jmění; zanedbávání povinností (udělování svátostí, vyučování, pobyt v osadě) přes opětovné napomenutí; neposlušnost biskupa v důležitých věcech. Sesazení může se provésti jen za pomocí dvou examinatorů, jimž se příčina předloží, a oni ji vyšetří a o její skutečnosti a pravdivosti se vysloví a pak spolu s biskupem většinou hlasů rozhodnou. Farář s výrokem nespokojený může protestovat, a protest jeho předloží biskup dvěma konsultorům a zase sám s nimi spolu o něm rozhodne.

Examinatoři a konsultoři jsou sice z kleru vzatí, ale samým biskupem jmenováni, ovšem ne od případu k případu, ale trvale. Farář sesazený nedostane-li jinou faru, musí býti od biskupa jinak zaopatřen.

U nás ihned každý poukázal na uherské rozervané poměry, kde v diecesích zuří národní nevraživost a násilí národní shora dolů více se uplatňuje než jakýkoliv zřetel náboženský a církevní. Každý se bezděky ptá, jak to bude vypadat nyní v diecesi spišské u biskupa Párvyho. Stranickost bude možná, ale Řím právě proto bude si musit vyhradit i sám větší moc nad biskupy. Omezuje-li se takto moc a nezávislost farářova, bude se musit obmezit i nezávislost biskupova. Tam, kde obsazování biskupství je politické právo, jak u nás a v Uhrách, bude to právě velmi těžké, centrální vláda v Římě bude i po nejlepší reformě kanonické slabá proti politicky silným biskupům.

Body 2, 4 5 a 9 jsou kromě toho příliš neurčité; dávají možnost nastoupiti administrační cestu proti každému. A nepřipouštějí nijakého protidůkazu, poněvadž záleží v náhledu čiře osobním. Ostatní připouštějí protidůkaz a obranu; mnohé jsou ostatně samozřejné.

Novějším tímto ustanovením ve většině dobře řízených diecesí nezmění se ničeho. V diecesích špatně spravovaných bude více veřejného křiku a tudíž i kritiky a veřejného i úředního nátlaku, a špatná správa bude se musit buď vyměnit nebo napravit.

Diskrecionální řízení (vše řídit podle vlastního uznání) je přirozeně ze všech nejúčinnější v rukou dokonalého a rozumného ředitele, jako zase nebezpečnou zbraní v rukou nerozumného. Je to ideál vedení a správy. Možný jest však jen mezi nejvyspělejší společností, mezi lidmi ideálními. Proto zaveden v nejvlastnějším slova smyslu v řádech. Nyní se k němu o něco má přiblížit i církevní hierarchie. O krok sice, ale o značný! Právem tedy čeká se, jak se to osvědčí! Odkud zazní první výkřik a první protest!

*

Nemalý údiv vyvolal dekret o včasném sv. přijímání dítek. Sedmý rok prohlášen v něm za hranici rozeznávání u dítěte, a dlouhé přípravy a čekání na pozdější vývoj dítka se zavrhují. Na četné dotazy ze severnějších zemí Evropy přiznáno však ihned, že různé kraje různou mají hranici dětského vývoje. Že pouze na jihu možno pomýšleti na včasnější připuštění dítek ke stolu Páně, že však na severu doba 8 až 9 let je přiměřená. Vůbec nejnovějšími výnosy zcela převrácena dosavadní asketická a pastorální pravidla o častějším sv. přijímání. Zas jeden pokyn, aby se takové názory vždycky hned nedogmatisovaly a ti, kdo mají odchylné důvody, nekaceřovali!

Kromě toho ohlášeno, zase odvoláno a znova potvrzeno, že chystá se dekret o zjednodušení příkazu o lačnosti před sv. přijímáním, vlastně ani o zjednodušení ne jako jeho ulevení. Bylo by dáno na vůli kněžím i laikům udržeti se lačným od jídla i pití buď od půlnoci, jako dnes to platí, anebo aspoň po šest hodin před sv. přijímáním. Při čemž by jednotlivec mohl se říditi tím či oním příkazem: a stačilo by býti lačným od půlnoci, třeba mše sv. nebo přijímání bylo už o 3. nebo

4. hodině ráno; a zase kdo slouží nebo přijímá až o 11. nebo 12. hodině v poledne, mohl by pojísti něco před 5. či 6. hodinou ráno bez porušení příkazu o lačnosti. Pro nás seveřany, kteří v noci nežijeme a kteří nemáme těch úpalů jako jižané, tato úleva také nemá valné ceny, leda na cestách, na poutích, při obtížných dlouhých slavnostech a pod.

*

V náboženský rozhled spadá též list papežský z 25. srpna ku francouzským biskupům, v němž odsouzeny jsou výstřelky „Sillonismu", směru to politicko-socialního, křesťansko-demokratického, založeného v Paříži roku 1900 právníkem Marc Sangnierem. Republikánsko-demokratická politika tohoto nadšence pro smíření Francie s církví katolickou, podpírána poznenáhla zvláštní filosofií, která od idealismu a demokracie přešla v noetiku a mravouku, již utvářela si po svém. Zprvu „Sillonisté" byli vítáni jako pomocný ruch při officialním ruchu křesťansko-lidovém, ale později začali se proti nim obraceti jednotliví biskupové (až od 1905), až teď sám Řím zakročil a odsoudil ty nauky, které proti Sillonu jako chybné udány. Už v prvním programovém projevu z kolleje Stanislavovy vydaném pozorovati, jak cosi naivně hrdého a pyšně ideálního si vytkli sledovati: nepřijímati nikdy hotových ideí, vše jen ze svého vytvářeti; ne tak blud nebo pravda, jako ješitnost tvůrčího a originálního ducha stala se jim cílem. A originálnost tato má míti zdroj svůj v životě. Dáti se vytvořiti životem samým, jeho proudu se odevzdati, zahloubati se v život a poznati jej a jeho poznáním pak hleděti jej napraviti. City a mysl jednoho každého ať se vyvíjejí zcela individualně, nezávisle na všem okolí a všech zařízeních. Ať sebe horší, své okolí a svou dobu třeba milovati.

Tyto opravdu „mladé" „bravurní" zásady vyvíjely se pak dále až v úplné pohrdání vší autoritou, v ideální anarchii, v odmítání veškerého řádu, rozdílu a stupňů společenských, v nenávist konservatismu a royalismu, v odmítání všech ustálených, pevných forem, nic není nezbytně a všeobecně potřebno, nic není samospasitelno, nic nepůsobí absolutně. Ale při tom přece podržován stále vysoký cíl: opět pokřesťanštiti demokracii, smířiti dnešní dobu s minulostí, rehabilitovat minulost, naplniti duše láskou, obětavostí, ideály.

Sillon uchvacoval mladé duše a strhoval k sobě proto vlastně, že nežádal po nich nic, nijakého obmezení. Široké rozvíral pro ně horizonty a po nich se mohli proháněť po libosti. Každý své ideály a podle svého tu nalezl i uplatnil a zůstal přece směru věren. Většina z nich přinášela také jen tuto touhu rozběhnout a rozletět se po širém prostoru, bez cíle a směru, jednostejno kam.

Proto také Sillonisté nebyli ulovitelni a nedali se usvědčiti. Oni ničeho neodmítali, ale ničeho nepřijímali, byli pro všechno ochotni, ale všecko hned zas opouštěli, lásku hlásali a nenáviděli. Všecko se jim dokazovalo, a oni všecko vyvraceli, ničím se vinni necítíce. A tak kdežto jedni biskupové na ně žalovali v Římě, jiní je omlouvali.

Konečně papež sebrav v jedno nauky sobě předložené, a ovšem samy v sobě mylné, odsoudil je a vyzval Sillonisty, jsou li snad tako-

vými naukami nakaženi, aby se jich odřekli. A Marc Sangnier i stoupenci jeho ochotně a oddaně to učinili. Ale poručeno jim i více: svou laickou organisaci měli postaviti pod řízení diecesní a po diecesích je rozděliti. A vůdce jejich i tomu se podvolil. Toť ostatně pronikavější reforma pro Sillon než odsouzení všech možných idei a nauk jeho. Svou nezávislou, mimo církev stojící organisací stál a rostl a měl v ní zvláštnost svou, příčinu největší části stížností. Nyní se jí odříká a podrobuje své skupiny úplně biskupům. Přestává tedy existovat jako pomoc laická, a jest jedním z církevně-politických směrů francouzských. Jen hájení demokracie a smíření demokracie s křesťanstvím si Marc Sangnier vymínil jako další cíl svůj. — List k biskupům francouzským („Notre charge apostolique") z 25. srpna jest velmi obsáhlý a plný pouček sociologických a politických, jež třeba zvláště uvésti a osvětliti.

*

Dříve ještě než v Německu propuklo hnutí professorem Drewsem rozvířené — boj o skutečného osobního Krista — měli podobný boj ve Francii. Jen že ve Francii nebylo agitace lidové, jakou v Německu s Drewsem a jeho theorií provedli monisté. Boj ve Francii zůstal více jen v „zasvěcených kruzích". Kniha S. Reinacha, známého archeologického badatele, „Orpheus et l'Évangile", v níž upozorňoval na báji o Orfeovi a na vypravování evangelia o sestoupení Kristově do předpeklí, maje toto za ozvuk oné, vyvolala odpor v bohoslovných kruzích francouzských a také širší veřejnost začala se o věc zajímati. Učený biskup exegeta a historik Pierre Batiffol uspořádal počátkem tohoto roku ve Versaillích řadu veřejných přednášek pro laiky, jimiž dovozoval pravdivost a historičnost všech zpráv evangelických, a přednášky ty vydal nyní v samostatné knize pod týmže názvem, pod jakým vyšla kniha Reinachova.

*

Anglické theologické kruhy na výtku protikřesťanských svých protivníků, že neznají náboženství jiná a proto že přeceňují svoje katolictví, odpověděly systematickým positivním studiem náboženství cizích. Pod vedením C. C. Martindale nejlepší znalcové z missionářův, exegetův a historiků podjali se rozborův a vylíčení všech náboženských systemův a podávají tak pozvolna soustavné ocenění a kritiku všech filosofií a věr a všech morálek náboženských starých, vyhynulých i současných. Studie vycházejí v lidovém vydavatelství Catholic Truth Society v Londýně. Vyšly čtyry svazečky, jež podávají uzavřený system postupujíce evolučně od nejstarších a nejprostších náboženství až ku katolicismu. Křesťanství samo zaujímá dva svazky. Pátý svazek má shrnouti výsledky a pojednati o domněnkách mylných v historii náboženství.

*

Frýburský (Švycarsko) professor Jacques Zeiller vydal právě (Paris, Alcan) svou studii o politických názorech sv. Tomáše Akv. Porovnává „Politiku" Aristotelovu s naukou o politice a státě u sv. Tomáše

a zkoumá, co přidal sv. Tomáš více ze zásad křesťanských k ideám svého autora. Rozbor jest názornou ukázkou, jak nová kultura křesťanská doplnila a zušlechtila politické idey ušlechtilého Řeka. Spolu však autor ukazuje, jak mnohdy sv. Tomáš ustupoval Aristotelovi a jeho názorům i tam, kde už byly přežily a nemístny — z úcty k velikému mysliteli.

*

Jak upadají i čelní učenci a mužové do vulgárních chyb a předsudků v bojích politicko-náboženských, ukazuje londýnský „The Month" na Dr. Hay Flemingu, slavném historiku „skotské reformace". U příležitosti boje za odstranění potupné přísahy a deklarace anglického krále vydal na popud „Knoxova klubu" brošurku „Historické poznámky ke korunovační přísaze a deklaraci", v níž otiskl na důkaz, že katolicismus se musí zatracovat jako bláznivá pověra, několik vět z pamfletu „Uherské vyznání víry" (Hungarian Confession), jenž jest pozůstatkem náboženské polemické literatury minulých věkův, a jest výsměchem protestanta proti jistým naukám katolickým, které zveličuje a znetvořuje. Anglický historik Dr. Christ. Wordsworth v polovici minulého století sice prohlásil pamflet ten za pravý, t. j. za opravdovou práci katolickou, ale později sám se opravil, a jiní historikové dovodili nad slunce jasněji podvrženost jeho. Fleming uvádí z velikého počtu vět jen pět, tak na př. V., jež praví: Vyznáváme, že „nejsvětější otec" musí býti ctěn božskou poctou a uctíván hlubšími genuflexemi než Kristus sám. IX. Vyznáváme, že každý kněz jest mnohem větší nežli sama Matka boží, neboť ona porodila Krista Pána jen jednou, ale kněz římský obětuje a tvoří Krista Pána nejen kdy chce, ale i jak chce. XVII. Vyznáváme, že sv. Panna Maria musí býti považována od lidí i andělů za vyšší nežli sám Kristus, Syn boží. K tomuto zjevu kritik v „Monthu" připomíná: Sám tento fakt je smutným důkazem našeho často vysloveného názoru, že bigoterie jest nemoc duševní, která brání užívání rozumu a vede takto k mravnímu úpadku.

Bigoterie (fanatismus) není ovšem jen u příliš věřících protestantů, může býti i u jiných věřících, ale nejčastěji se s ní shledáváme u našich příliš nevěřících; tam vystupuje tato nemoc nejnápadněji se všemi známkami i následky svými.

*

Polské listy těžce nesou, že vikářem apoštolským pro sjednocené Rusíny v Bosně jmenován Dr. Josef Žuk, dosavadní rektor semináře lvovského, v němž prý zavinil, že bohoslovci rusínští náleželi k nejohnivějším podněcovatelům ruchu protipolského na universitě, nosili revolvery, a boje stranicko-politické mezi sebou (staro- a mlado-) a s Poláky vedli co nejdivočeji. K hodnostem v církvi sjednocené a na všecka vlivná místa dostávají prý se jen sami Ukrajinci (mladorusíni), kteří jsou národně mnohem radikálnější nežli starorusíni. Ale přirozeně pokládáni jsou za spolehlivější v ohledu církevním.

Vikariát apoštolský pro sjednocené Rusíny v Bosně je nově utvořen, aby vyhověno bylo asi 7000 Rusínů kolonistů, kteří podlehajíce

latinské správě sváděni by byli podobností obřadu a řečí k srbské církvi pravoslavné.

Rektorem semináře rusínského jmenován teď Dr. Bocian, mladý horlivý učenec bohoslovný a pracovník pro ideu unie obou církví.

Lvovská kathedrála katolická dostala z Říma privilej basiliky, vyznamenání pro důležitost a starožitnost chrámu toho. Privileje chrámu takového kromě titulu basiliky jsou: přednost duchovenstva toho chrámu před všemi jinými, před duchovenstvem basiliky nosí se „padiglione“, velký červený baldachýn (slunečník spíše); před „padiglionem“ chodí zvoník se zvonečky; kněží chrámu mají právo užívati v chóře fialové kappy a o slavnostech tak zvané „cappa magna“, velké fialové kappy. — Poláci v tom ohledu mají povahu italské a francouzské podobnou a stáli o tato „práva“.

Volba nového převora častochovského děla se tentokrát za intervence vlády ruské, v čemž vidí Poláci snahu Petrohradu dostati první svatyni polskou pod svůj vliv. Vláda místní totiž nepotvrdila nové volby dřív, než akta volební prozkoumána komissí ze samé petrohradské sekce pro cizí vyznání.

Polští Mariavité dali si vysvětit dva nové biskupy od starokatolických biskupů hollanských, z nichž jeden dokonce pro svou missi naučil se polštině, aby obřad svěcení mohl býti konán v Polště samé. Vláda ruská věnovala na slavnost tuto 10.000 rublů. Polské obecenstvo chovalo se k celé slavnosti lhostejně a nevšímavě. Mariavitský klerus jako náhončí ruských úřadů mnoho ztrácí z agitační působivosti.

*

Mohylevský sufragán biskup Jan Cieplak, který minulého roku podnikl několikaměsíční obtížnou visitační cestu po Sibiři, konal v červenci objížďku katolických farností minské gubernie. Ruským výstředním nacionalistům jsou takové návštěvy katolických biskupů solí v očích, poněvadž velice napomáhají k utvrzení a povznesení katolického ducha mezi rozptýlenými věřícími. Proto vymýšlí fanatická zášť rozmanité způsoby, aby visitace znemožnila, nehrozíc se ani pomluvou a nízkou denunciací. Nacionalistický orgán „Minskoje Slovo“ umísťoval po celý čas pobytu nejd. p. biskupa v minské gubernii celou řadu takových ničáckých výpadův a v článku nadepsaném „Pochod katolicismu“ líčí jeho visitační cestu jako nějakou válečnou výpravu proti pravoslaví, vytýká mu, že dopouštěl, aby mu vycházeli vstříc s polskými prapory, a konečně lživě obviňuje biskupa, že míval v kostelích a při uvítání politické řeči. Následkem toho sočení vyslal departement jinověreckých vyznání svého činovníka, skutečného státního radu Mamontova, aby věc tu náležitě vyšetřil, a ten objíždí nyní farnosti, kde nejd. biskup konal poslední visitace. Začnou se výslechy, zastrašování, potahování různých účastníkův a domnělých vinníkův, oč se vlastně ruským nenávistníkům hlavně jedná. Několik kněží a katolických statkářů stiženo již peněžitými pokutami za vyvěšování praporů prý polských barev. „Kurjer Litewski“ si takového vyšetřování sice velice přeje, poněvadž se tu ve vší nahotě objeví hanebné rejdy ruských fanatiků, zatím však

se již ukazují některé následky jejich vášnivých útoků. Když dosavadní rektor petrohradské duchovní akademie P. Zarnowiecki povolán na biskupský stolec łucko-žitomirský, úřad po něm dosud osiřel a jeho nástupcem měl se státi sufragán Cieplak. Avšak jeho loňská apoštolská práce v Sibiři a nedávná v minské guberoii vzbudily proti němu nenávist vlivných „černosetincův“ a znemožnily jeho kandidaturu. Na místo něho rektorem jmenován dosavadní spiritual varšavského metropolitního semináře P. Alexander Kakowski.

*

Rusky Sv. Synod se pustil do reforem, neboť kněžstvo i laici rušti volají po reformách církevní správy už několikátý rok. Tito reformisté nejsou ovšem v milosti nahoře. Ale třeba přece konečně něco reformovat, neboť zlořádů, jež žádají odstranit, nemožno ani popříti ani zatajiti. Sobor církevní, na nějž reformisté hlavní naděje skládali, už zase znovu veřejně k řeči přišel, ale stále se přece jeho skutečné svolání odkládá. Posledně sv. Synod uveřejnil opravu a zjednodušení administrace v biskupských konsistořích. Ale opravy jsou tak malého významu, že s udivením tázali se i nereformisté, to-li má býti všeobecně žádaná reforma zařízení zcela necírkevně upraveného a v byrokratismu se dusícího?

Po důkladném rozboru usnesení lonského klášterního sjezdu usnesl se konečně sv. Synod na tom, co a jak se má v klášteřích upravit a reformovat. Usnesení tato jsou z hlavního taková: Zavede se opět tělesná práce do klášterů (pro bratry nekněze); „starci řeholní“ (seniorové) se opět zavedou; bohoslužby musí se konati obřadně a slavnostně, mniši musí při nich sami zpívat a přisluhovat a musí přítomni býti; není dovoleno v klášteřích užívati a chovati alkoholické nápoje (kořalky — víno a pivo ano!), opilství v klášteřích třeba zcela vykořenit; zakazuje se kouření a jakékoliv užívání tabáku; světští lidé nesmějí navštěvovat mnichů a tito rovněž ne laiků; špatní mniši nesmějí býti z trestu překládáni z jednoho kláštera do druhého, každý klášter sám si své chybující trestá a napravuje; zakazuje se mnichům choditi po sbírkách; jen v řídkých případech a se vší možnou ostražitostí ať se dopouštějí mnichové jako administratoři na fary a jako spirituálové do ženských klášterů.

Takováto reforma klášterů jest už dosti pronikavou. Ale sesypaly se ty reformy jen na ubohé mnichy, nikoliv na představené klášteru, kteří nejsou rovněž bez viny, a kteří často jako zcela cizí osoby klášteru jsouce vnucováni pouze jako prebendáři, rozhodně k svatosti a spokojenosti v klášteřích nepřispívají i když snad osobně jsou bez úhony. Pro účinné zavedení reforem schází ostatně hlavní předpoklad — společný život v klášteřích. Tento dnes je rozvolněn, každý žije sám — a společný život jim nepřikázán! Pouze nově vznikající kláštery musí zavésti společný život. Přikazuje se také, aby studenti a professoři z kláštera vzatí trávili prázdniny pravidelně v klášteře svém. Mnichům se poroučí studovati sekty a jinověrce a připravovati se k polemice s nimi a vyvrácení bludů jejich.

Jiná reforma postihla akademie duchovní. Professoři na akademiích musí jíti do pense po 30leté službě. Na ostatních fakultách mohou jíti, na duchovních musí jíti. Většina duchovních akademií ztratí tak své nejlepší síly dnes, a bude i příště ztráceti je vždy v nejlepší působnosti jejich, když domohou se vlivu a školy své. Ale to je asi právě účelem této reformy. Dostati dnes vlivné professory z akademií ven a na příště nepřipustit, aby se kdo na akademii příliš uplatňoval naukou svou. Sv. Synod svým professorům duchovním (častěji laikům!) nevěří! Jsou to také takoví reformisté!

V desítiletí 1899 až 1908 bylo v celé pravoslavné církvi ruské 418 duchovních, kteří buď sami složili kněžství nebo z něho byli vyvrženi! Počet to veliký u porovnání s poměry u nás!

*

V jedné z posledních červencových schůzí petrohradského synodu uvažováno o referátě jednoho z členův o původcích a šiřitelích různých sekt mezi pravoslavnými a všelikých lžeučitelích na způsob Rasputina, kompromitujících pravoslavnou církev. Dle znění referátu hlavní příčinou těchto anormálních zjevů jest ruský periodický tisk, který v posledním čase věnuje sice mnoho pozornosti církevnímu životu, ale systematicky líčí stále jen negativní stránky pravoslavné církve. Tato protináboženská a někdy přímo rouhavá agitace způsobila, že lidé u víře slabí nebo málo uvědomělí začali se chvěti, popřávati sluchu různým sektantským náhončím a náboženským šarlatánům. Ještě na začátku tohoto roku uvažoval synod za tou příčinou o způsobech, kterak staviti tento proud a uzavřel neunavně obraceti zřetel světské vlády na toto protináboženské řádění rozpoutaného tisku.

Jednáno též o návrhu člena synodu, orenburgského biskupa Joanna, stran krematorií, k čemuž dala popud zpráva, že po říjnovém zahájení říšské dumy má jí býti podán návrh zákona o zřízení krematorií v Rusku. Synod osvědčil svorně, že otázka o krematoriích jest otázkou církevně-náboženskou a může býti řešena pouze církví a v synodě. Zřízení krematorií má tendenci protikřesťanskou, jelikož jest v rozhodném rozporu se světovým názorem křesťanským a podrývá víru v zmrtvýchvstání (?). Synod uzavřel protestovati co nejrázněji proti podání zmíněného návrhu k posouzení říšské dumy jakožto instanci v té věci nekompetentní.

16. srpna předsedal synodu kyjevský metropolita Flavian ve schůzi, v níž projednávána zajímavá otázka, týkající se usnesení kazaňského missionářského sjezdu, aby dáno bylo do klatby několik ruských spisovatelův a publicistů, kteří svými proticírkevními spisy podrývají víru a mravnost. Vytknuto, že referát sestavený o tom saratovským biskupem Hermogenem má na zřeteli pouze spisy určené pro kruhy intelligentní, ale nic nepodotýká o literatuře šířené v míře svrchované mezi obecným lidem, hlavně mezi sedláky a dělnictvem a působící nevyrovnaně větší škodu nežli spisy Leonida Andrejeva, Rozanova, Merežkovského a jiných v referátě uvedených autorů. Válka povinna býti vedena zdola vzhůru, nikoli naopak. Nutno vymýtiti různé

Pinkertony, Sherloky, Holmesy a jiné krváky a spisky rozvratné, jimiž zaplavena tak zvaná „lubočná“, t. j. levná prostonárodní literatura. Čistě a neporušeně zachovala se víra jedině mezi venkovským lidem, hlavní to opoře pravoslaví, jemu náleží věnovat hlavní zřetel a dbáti pro něj o zdravou krmi duševní. Záležitost „anathemy“ odevzdána zvláštní komisi pod vedením orenburgského biskupa Joanna, který však neschvaluje kazaňským missionářským sjezdem navržený způsob vyobcování z církve ani vůči atheistům.

Horečka pravoslavisování chlumského kraje tak uchvátila synodální kruhy, že nechtějí ani vyčkati formálního řešení říšské dumy ohledně utvoření zvláštní chlumské gubernie, a již nyní zaslaly chlumské konsistoři předpis, aby ihned přistoupila ku zřízení nových pravoslavných farností, přihlížejíc zvláště k tomu, aby farnosti s největším počtem osadníků byly zakládány tam, kde katolíkův a protestantů jest poměrně nejméně. Zároveň nařízeno, aby duchovenstvo již nyní, nečekajíc rozdělení Chlumštiny, začalo prováděti resoluci kyjevského missionářského sjezdu stran války s katolicismem. Biskup Eulogij uvědomil tamní pravoslavná bratrstva, že ihned po vyloučení Chlumštiny z obvodu administrace království polského bude v ní zavedena zemská a městská samospráva dle vzoru západního kraje, ale poněvadž v městech převládá živel polský a židovský, učiněny v projektu patřičné změny, aby živlu ruskému byla zaručena převaha. Vedle jiných prostředků měla k tomu z popudu ruského svazu sloužiti zvláštní chlumská banka, vedle níž se nyní zakládá ještě druhá, banka počajevská, s oddělením ve Vladimíru volyňském. Na tuto banku sešlo se všeho něco přes 25.000 rublů, z nichž nejvíce (20.000 rublův) upsala počajevská lavra a jiné pravoslavné kláštery na Volyni. Jelikož obnos ten k utvoření základního fondu nestačí a účast soukromníků slabá, obrátili se zakladatelové s prosbou o podporu na ministra financí. Z toho původu kolují nyní v celém chlumském kraji prohlášení „Ukrajinské Hromady“, vytištěná ryze ukrajinským nářečím, v nichž se ukrajinské obyvatelstvo varuje, aby se netěšilo z vyloučení Chlumštiny, nýbrž všemi silami se mu protivilo, poněvadž bude pro Rusíny záhubným. Nikoli Poláci jsou jim nebezpečni, nýbrž strana tak zvaných „ryze ruských lidí“, s nimiž všeliká soutěž jest již předem vyloučena, ani ve svých rusifikačních snahách jsou podporováni od popův i vlády.

Novým dokladem náboženské svobody v Rusku je cirkulář, rozeslaný nedávno ruskou vládou gubernátorům v království polském, tohoto obsahu: „V posledním čase shledáno, že katoličtí mniši vyjížděli v některých místech ze svých klášterů do různých farností, tam kázali, zpovídali, konali bohoslužby, a to zpravidla o výročních církevních slavnostech, poutích nebo při rekolekcích. Vyjížďky ty, které vlastně nejsou leč delegováním do katolických obcí duchovních osob, nepověřených správou farních osad, dály se bez uvědomění o tom příslušných civilních úřadův, i doporučuje se tudíž gubernátorům zaslati okresním komisařům (ispravnikům) dotazy, zdaž se podobné případy udály v jejich okresích. Kde se tak stalo, nechť okresní komisař oznámí,

považuje-li takové návštěvy za nepřípustné, z jakých jmenovitě příčin a co náleželo by učiniti k zamezení nebo omezení zmíněných výjižděk klášterníků.“ Z celé stylisace cirkuláře zřejmo, že se vládním orgánům jedná o zabránění mnichům vypomáhati místnímu duchovenstvu o výročních slavnostech, kdy se na tisíce zbožných lidí schází, aby v poutním místě vykonali svoji pobožnost, spojenou obyčejně se zpovědí a svátostním přijímáním. Poutí účastní se též mnoho pravoslavných, na něž slavné bohoslužby, vzorná pobožnost a poučení výtečných kazatelů-mnichů vyvírají blahodárný účin ve prospěch katolicismu. A to snaží se vládní argusové všemožně zameziti.

Ve Vilně meškají missionářové, jichž hlavním úkolem jest propaganda mezi židy, kteří velmi četně navštěvují jejich přednášky a cvičení náboženská. Následkem denunciace orthodoxních židů přibyla v sobotu 16. července do místností missionářů náhle policie, které bylo oznámeno, že se tam konají tajné politické schůze. Po důkladné prohlídce bytu a všech přítomných, při čemž neshledáno nic závadného, a po ujištění představeného otců missie, že shromáždění zde židé přicházejí pouze na kázaní missionářův a jsou hotovi státi se křesťany, policie sice všecky propustila, dříve však sestavila podrobný jich soupis. Tímto způsobem dosáhli starozákonní svého účele, ano bude snadno zvěděti ze seznamu jména všech účastníků, čímž pro tyto obrácence vzniklo velké nebezpečí v takovém středisku židovského fanatismu, jakým jest město Vilno.

*

„Biblická společnost anglická“ ve své výroční zprávě za rok 1909 udává tyto číslice: vydáno 843.784 celých biblí, 1,198.226 evangelií, 4,578.014 různých knih starého a nového zákona. Z těchto 6,620.024 exemplářů posláno do Číny 1½ mil., 356.000 do Korey a 305.000 do Japonska. Od počátku společnosti biblické (za 106 let) vydáno 222 milionů exemplářů Knihy ty vydány ve 400 jazycích. Vloni přibráno 6 nových jazyků.

*

Spor mezi tureckou vládou a řeckým patriarchatem hrozí skončiti odstoupením patriarchovým. Delegáti národního shromáždění, jež svoláno přes zákaz turecké vlády, z části pozatýkáni a zavřeni hned při první schůzi, načež patriarcha zasedání odročil na neurčitou dobu. Tak ostrých opatření a „pronásledování“ církev řecká v Turecku nezažila od r. 1820, kdy zuřily boje za osvobození Řecka. A příčina sporu jest — řecké násilí nad Bulhary! Proto se také celý ten boj řecké církve s Turky stává méně sympathickým. Řecký Fanar nechce dovolit, aby uzákoněn byl návrh o rozdělení bulharské a řecké církve v ten smysl, že ve sporných obcích chrám, škola a církevní jmění náleží dvoutřetinové většině v obci. Zákon takový byl by ve prospěch Bulharův, a Řekové stojí na tom, aby vše, co je dnes patriarchické, zůstalo jim nadále bez výjimky, ať třeba celá osada přejde nebo přešla

k exarchátu bulharskému, chrám a škola má zůstati Řekům. Kanonické právo sice jest na straně Řekův, ale přirozený smysl spravedlivosti se takovému rozluštění sporu protiví. Zvláště když bulharsko-řecký spor zavinili Řeci svou odnárodňovací a zištnou politikou.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Nové období bylo zahájeno dne 7. září Smetanovou „Čertovou stěnou". Bylo třeba plného čtvrtstoletí, než poslední dokončená opera mistrova Kovařovicovou rehabilitací vzkříšena k čerstvě zelenajícímu se životu na jevišti. Tak dlouhý byl ten klopotný zápas, než tato zamítaná kytice aster pozdní jeseně Smetanovy zaskvěla se v barvách čarovných a nových. Premiera „Čertovy stěny (r. 1882) byla pro chatrnou výpravu, slabé obsazení čelných úloh a především pro nedostatečné libreto přijata chladně. Ale ani o hudbě poslední zpěvohry mistrovy nemluveno příznivě. Prohlašována „Čertova stěna" za dílo hudebně nemožné, jevící známky nápadné zdrženlivosti, místy přímo chorobné jednoduchosti hudebního výrazu, která prý ostře se liší od kvetoucí polyfonie, jakou oplývaly dřívější zpěvohry Smetanovy. Dnes, kdy i tato opera dobyla si celého pochopení svěžích svých půvabů, zjevno, jak těžký hřích byl spáchán na největším našem dramatikovi, hřích tím těžší, čím původnější a krásnější jest hudba „Čertovy stěny", jíž širý obor Smetanova tvoření obohacen o nový genre, o staročeský romantismus rytířský. Plným právem mohl Smetana o posledním svém díle dramatickém říci: „Hudba ta jest dobrá a nemohla ani jinak býti komponována."

Provedení opery bylo pečlivé. Kapelník p. Pavlata zajistil dílu vysokou na poměry naše reprodukční úroveň, zejména v orchestru. Osvědčení naši solisté dámy Svobodová (Hedvika) a Pivoňková (Záviš) a pánové Král (Vok), Pivoňka (Rarach) a Wild (Beneš) vyzvedli své úlohy k plnému účinu. K nim čestně se družili slečna Angrova (Katuška), umělkyně vzácné intelligence hudební a pan Fiala (Jarek), tenorista velmi sympatického, vkusně ovládaného hlasu.

Národní divadlo naše splatilo pečlivým vypravením „Čertovy stěny" zbytek dluhu, jímž bylo dramatickému dílu Smetanovu v celé velikosti, obsahové samostatnosti a rozmanitosti povinno. Máme nyní na scéně naší pohotově všechny opery Smetanovy. Dnes, kdy otázka stavby nového důstojného národního divadla překročila začarovaný kruh zbožných přání a akademických rozprav, třeba, aby i u nás vzrůstající příchylnost a prohlubující se láska k dílu Smetanovu přenesla se též na celé dramatické odkazy Dvořákův a Fibichův — umělecky stejně ryzí a vznešené. Jako zpěvohry Smetanovy, tak i opery Dvořákovy a Fibichovy nejsou jen genialní projevy velikých umělcův, ale i význačné kusy celé české kultury. Bude záslužným činem správy diva-

delní, bude-li záhy pečovati o to, aby ponenáhlu i všechna dramatická díla Dvořákova a Fibichova vtělena byla repertoiru, aby i ona dobyla si na jevišti našem plného svého práva. Jsouc divadlem národním, má naše scéna k zakladatelům české hudby zvláštní národní a kulturní povinnost. Doufejme, že ji čestně splní. *Jan Kakš.*

Činohra v prvním měsíci saisony jeví vážnou snahu z různých dramatických odvětví podati jak věci nové a dobré, tak i modní. Neměla však dosud ani ve výběru ani ve výši výkonu mnoho štěstí. Zahájila svá představení dne 10. září původní moravskou novinkou Sokola-Tůmy: Zápas. Není vinou ředitelstva, že novinka je málo významná, málo života schopná, vždyť moravských dramatických prací jest tak málo, a dobrých ještě méně. Ředitelství ukázalo však, že má vážné úmysly konati vůči domácí tvorbě svoji povinnost jediného stálého divadla moravského.

„Zápas“ jest tragedie ženy umělcovy, která obětuje svoji manželskou poctivost, aby muži získala jmění, jímž má proniknouti mezi umělci — a v dramatě také pronikne! Myšlenka jest sama nesympatická a nemožná — penězi se nikdo nestává velkým umělcem a charakterem — a připraví obět ženinu o všechnu tragičnost. Při obsahu tak vratkém není pak divu, že ni dramatické provedení není jednotné, účinně k svému vrcholu spějící, ale jen genrově roztříštěné a čím více ke konci i prázdně rhetorické. Provedení byla od herců i od režie věnována všemožná péče, ale vratké a neukázněné postavy hry nedaly jim dosti možnosti ukázati, seč jsou.

Druhou novinkou sáhnuto do světové literatury po nejzvučnějším jméně Henryka Ibsena, kterým každou saisonu ozdobuje naše divadlo svůj repertoir a tak postupně seznamuje obecenstvo se všemi dramaty slavného Nora. Letos vypraveno drama „Stavitel Solness“, svou temnou symbolikou nejméně srozumitelné drama Ibsenovo, k němuž podává klíč jen vlastní život básníkův. Básnická autobiografie, zahalená v roucho symbolů, líčí úspěchy umělce a tvůrce velkých a vznešených děl, vrchol jeho slávy, ale i neklid, když mladé pokolení hlásí se k slovu, strach před koncem, kdy bude snad překonán v tom, čemu obětoval své mládí a štěstí.

Našemu divadlu schází pro interpretaci dramat tak intimních mnoho: intimní scena, kde by se uplatnila intimní hra, jemné tony a deligátní gesta; umění herecké, které by to vše dovedlo pravou mírou interpretovati; umělecká režie, která by oku i sluchu vše jemně zladila, logicky spořádala a přiblížila. Tak zůstala vinou okolností Ibsenova tajůplná, ale upřímná zpověď úplně nepřístupnou, nesrozumitelnou a nepochopenou.

Těšme se, že s novým divadlem vše to se k lepšímu obrátí.

O modních artiklech naší činohry („Čokoládové princezně“ a „Zlaté Evě“) příště. *St. Fiala.*

*

Ke stoletým narozeninám (31. srpna 1810—1910) Fr. Douchy přinesly vzpomínku různé listy české. Mezi jinými ve „Zvonu“ praví

literární historik Fr. Sekanina, že generace současná ani pozdější Douchy nedocenila. Všichni kladli jediný význam jeho do jeho básní didaktických, pro děti a do jeho překladů, jimiž nám otevřel poklady téměř všech západoevropských a slovanských literatur. Ale Doucha jako básník lyrický, filosofický a rozjímavý stojí velmi vysoko. Ignorováním této poesie jeho značně Douchovi ublíženo. V rozjímavých básních své nejplodnější periody stojí Doucha na plné výši svého zajímavého talentu, vzdělaného na velkých vzorech světových literatur, jejichž byl znalcem nad jiné dokonalým. Čtěme si jenom báseň „Za obzorem“, „Až umřeš“ nebo „Dvě dráhy“, zdaž nenalezneme v první přímo uchvacující prvky dantovské poesie, ale po stránce citu tóny ryze naše? Zdaž druhé dvě nejsou dokonalým výrazem hlubokého, oddaně trpitelského, rozjímavého a při tom svrchovaně ušlechtilého ducha našeho básníka, jehož trpké pouti jsou výmluvnou charakteristikou? Sebrání v jednu knihu těchto jeho básní nepojatých do „Lípového věnce“ ani do „Sedmera skutků milosrdenství“, bude příkazem dnešní generace, která si snad o Douchovi literární profil spravedlivě dokreslí.

J. Svoboda v „Nár. Listech“ připomíná Douchův „Knihopisný slovník česko-slovenský“, jenž obsahuje seznam spisů, map a hudebnin, vydaných od roku 1774 do roku 1865. Zajímavy pro dnešní dobu jsou v něm poznámky o tom, co všecko bylo tou dobou v literatuře česko-slovenské zapovězeno a censurováno.

*

V „Živě“ podává Dr. Weigner výsledky moderních výzkumův o mozku, hlavně o Jánošíka a Kohlbruggeho se opíraje. Podle posledních šetření nedá se udržeti domněnka, že by velikost mozku, jeho útvar, poměr obou polovin, jakost a vzhled kůry mozkové byly nějakou známkou rozlišnou pro intelligenci, pro různé národy a plemena lidská. Ba ani druhy jednotlivých tříd — na př. různé druhy opic nedají se určiti podle mozku. Padá tím stará jedna materialistická podpěra, kterou se „polověda“ tak ráda podpírala. „Není jediného fixního bodu na celém mozku. Vše je změnlivé, a nemá nijakého dovozeného vztahu k ostatním životním zjevům. Veškerá plošná i délková měření na mozcích pro srovnávání provedená vedou k výsledkům, jako kdyby měřítko bylo zcela libovolné ba fantastické. V konfiguraci povrchu mozkového není žádných raçových rozdílů. Nedá se rozeznati mozek Australana od mozku Evropana, ani muže genialního od muže nejomezenějšího. Není asi vůbec žádné specielní anatomie vnitřní; vnitřní orgány jeví asi u všech národů stejné rozpjetí různorodostí. Podle toho dospíváme k závěru, že všecky raçy jsou si rovny; všecky mozky jsou psychologicky rovnocenny, snad rýhy jsou písmem, ale pro nás dosud nečitelným, ale pak udávají jen charakter, nikoliv mohutnosti. Rozdíly jevící se v nadání až ku genialnosti nespočívají asi v rýhách a ve množství massy mozkové, ale snad v jemnosti vnitřní stavby její.“

*

Nový český list „Český Bibliofil“, jakožto orgán knižního trhu, kritiky a vývoje české knihy, vystoupil v prvním čísle proti

zátopě překladů z cizích literatur. Zátopa tato je opravdu nebezpečná. Poukázali jsme na ni vícekráte. Jmenovitě naše noviny denní i týdenní málokdy přinesou co původního, sytíce své čtenářstvo skoro napořád bezcennými věcmi, neboť cenného málokdy co přeloží. Tu čestnou výjimku, pokud může, činí jedině katolický tisk — totiž co se původnosti týče. Přinášíť dosti často i původní věci! Psáti do feuilletonu novinářského u nás se dokonce ani nepočítá za nějaké — vyznamenání! Naopak. A přece v cizině zaujímají spisovatelé jiné stanovisko.

*

Ve „Zvonu" pražském uveřejňuje Růžena Jesenská své dojmy z uměleckých galerií a výstav ruských. O dojmu, jaký na ni učinila galerie Treťjakova v Moskvě, praví: Nikdo nedovede tak viděti vše typické, vystihnouti odlišnost prostředí, oceniti původnost výtvorův uměleckých jako cizinec, který navštíví vzdálenou zemi, prochází po prvé její přírodou, jejími městy a vesnicemi... A nikdo nevycítí tak jako cizinec každý neodůvodněný, přistěhovalý padělek odjinud. V slavné Treťjakovské galerii... celá Rus objevuje se před naší duší vytvořena v hodinách a létech mocných převratů, horečného napjetí, i vznešeně urovnaného cítění v básnickém pojetí velikých mistrů..." Jeden z nejváženějších žurnalistův italských Ugo Ojetti navštívil letos Rus a také Moskvu i s galerií Treťjakovou a praví o ní ve svých obrázcích z cesty po Rusku: „Moskevští obyvatelé dají se uchvátiti pouze tím, co vyšlo od Rusů samých. Dílo umělecké, kniha, báseň, vynález, zpracovány-li byly za hranicemi, nenacházejí přijetí a ohlasu v Moskvě. Uprostřed celé publicistiky ruské, setkáte-li se s úsudkem příznivým o umění evropském (!), pak jen v měsíčnících zbarvených hodně červeně a redigovaných nejradikalnější mládeží. Přesličná a bohatá galerie Treťjakovská, jediná to galerie veřejná, jež toho názvu zasluhuje, má vyjma dva velké sály s francouzskými obrazy, výlučně díla umělců ruských, nemá zhola nic z umění anglického, německého, španělského ani vlašského. Ale malíře ruské bez kritiky, co jen bylo možno zakoupit. všecky tu shrnuto, aby jich jen bylo mnoho a aby to všecko bylo jen ruské."

Skoro současně pronesené dva názory o původnosti a svojinství jednoho a téhož ústavu: první skromné duše české, druhý od zkušeného a obdivem Evropy vyhýčkaného Vlacha. — Tuctový Francouz a Angličan byl by ovšem také nejdříve hledal — sebe!

*

„Nové Akkordy", měsíčník hudební slovinsko-charvatský, přináší v posledním čísle příspěvek k historii národní hymny slovinské „Naprej", jejíž 50letí letos (16. května) slaveno. První hudební věta hymny a tedy počátek její nalezá se úplně stejně v jedné národní písni. V Dolžanově sbírce národních písní uvedeno, že zaznamenána byla v Radovljici. Píseň „Za chléb jsem ji poprosil, ale ani toho mi nedala" první hudební větu končí měkčeji a žalněji. Konec její v hymně „Naprej" proto změněn skladatelem Davorinem Jenko v ráznější.

*

Jihoslovanské věci docházejí nejživější účasti a nejčastějších zmínek vlastně v uherském tisku. Tak zejména nejbohatěji vypravený německo-uherský list „Pester Lloyd“ jest vlastně pro politickou a kulturní historii jihoslovanskou nejlepší pomůckou, všímáť si jihoslovanských zemí nejsoustavněji. A zásobován je samými Jihoslovany velmi hojně. Také sama maďarská literatura všímá si jihoslovanských věcí stále, a má asi mnohem více překladů z nich než naše česká literatura. Také i tu sice pomáhají Jihoslované sami, ale též i maďarští literáti a žurnalisté (ovšem kdož ví, jakého původu) hojně jako překladatelé a znalci vystupují.

V Dubrovníku učená a vydavatelská společnost „Matice Srbská“ od letošího podzimu bude též vydávati knihy poučné, na vývoj a poměry Srbstva se vztahující. Jako první vyjde „Naše Přímoří“, popis jeho od Marka Cara, dále se chystá historie Boky Kotorské pod rakouským panstvím a hospodářsko-kulturní vývoj Srbstva v Rakousko-Uhersku. Matice vstoupila ihned ve společenství s ostatními jihoslovanskými Maticemi: slovinskou v Lublani, dalmatinskou (charvatskou) ve Splitě, charvatskou v Záhřebě a srbskou v Novém Sadě.

*

Kotorský katolický (charvatský) biskup Franj Uccelini přeložil Danteovu „Božskou Komedii“ (Divna gluma); překlad pracován s láskou k věci a je vzorný, kritika srbská i charvatská jest jím nadšena. Práce má ideální národní věnování: „Svornosti a lásce Charvatův i Srbů, bratří jedné krve i jednoho jazyka.“ Tak zvaná katolická politika charvatská měla by si z učeného biskupa katolického vzíti příklad!

*

Spolek sv. Vojtěcha pro vydávání knih náboženských pro katolické Slováky, měl 31. srpna valnou hromadu v Trnavě. Vloni nových údů přistoupilo 1761. Všech jest letos 24.899. Za knihy spolek stržil 55.719 korun a členských příspěvků došlo 39.852 korun. Na příští rok vydá se jako podíl „Život sv. Josefa“, „Učení víry a mravův“ a „Poutník“, kalendář. Spolek sv. Vojtěcha připravuje slovácké vydání písma svatého. Jednotlivé knihy už připraveny a odeslány censorům k prohlédnutí.

*

Vzniká nový genre divadelní — česká operetta. Té jsme dosud neměli. Po Weissovi a po Moorovi („Pan professor v pekle“) přichází Em. Starý s operettou „Skvělá partie“ na veselé libretto Hašlerovo. Operetta satiricko-komická doznala na aréně smíchovské 1. září značného úspěchu. Jest prý též na niveau arénovém. — Zvláště však s velikou reklamou uvedl na vinohradské divadlo svou operettu Oskar Nedbal („Cudná Barbora“), složenou vlastně pro německé divadlo. Operetta jest ve vídeňském genru, ale přece prý vážnější než vídeňské zboží.

Na „uměleckém divadle“ moskevském hodlá dramaturg jeho, románopisec V. J. Němirovič-Dančenko, uvésti na jeviště romány tak jak jsou. Pokus chce učiniti s Dostojevského románem „Bratři Karamazovi“. A podaří-li se pokus, přišel by i román Turgeněva, Gončarova atd. na jeviště. Co v románě není rozmluvou, podá obecenstvu

v krátkosti vždy předčítatel, který bude jedním z hlavních činitelů při představení. Pokusu však neprorokují úspěch.

*

V Saratově nalezli Zinaidu Nikolajevnu, vdovu po ruském básníku Někrasovu (1821—1877) žijící jako žebračka. Po smrti mužově sekta baptistů, k níž náležela, připravila ji o všechen majetek, jejž zapsala „obci náboženské“. Stařena, zdá se, také i o rozum zdravý připravena náboženským hloubáním. Na otázku, proč se u literárních vrstev nehlásila o zastání nebo podporu, odvětila, že ráda snáší zkoušku, již Hospodin na ni seslal. Pro stařenu uspořádána veřejná sbírka.

*

Ve Varšavě má býti v Ujazdovském parku postaven pomník znamenitému polskému virtuosovi a skladateli Chopinu. Projekt pomníku vypracován vynikajícím umělcem řezbářem W. Szymanowskim a na soutěži, v níž jako znalci zasedali na slovo vzatí odborníci, obdržel první cenu. Jiného náhledu byla však architektonická komise v Petrohradě, které varšavský magistrát byl povinen zaslati dotyčný projekt k utvrzení. Vytýkáno v něm příliš malé rozměry postranních postav, neumělé provedení stromu atd. a magistrát zpraven z ministeria vnitra, že projekt nemůže býti schválen, poněvadž nevyhovuje uměleckým nárokům. Ve varšavských kruzích soudí však, že příčinou toho není leč nepřízeň jistých petrohradských instancí, které všemožně ztěžovaly a omezovaly jubilejní oslavu polského výtečníka.

Za hojné účasti vynikajících učencův a literátů pochován 18. srpna ve Varšavě na powązhowském hřbitově slovutný archeolog, horlivý sběratel historických památek a vřelý vlastenec Zygmunt Gloger. O jeho záslužných pracech a upřímné lásce k vlasti a národu svědčí nejlépe jeho závět, kterou stručně zde uvádím. „To, co jsem zamiloval a přes čtyřicet let po všech koncích dávné Polsky památky naší národní minulosti sbíraje nashromáždil, přeji si též národu odevzdat. Mojí oblíbenou myšlenkou bylo utvoření musea dávné Lechie, obsahující celou naši národní minulost. Můj skon vadí mi uskutečniti ten záměr, i věnuji tudíž: vše, co sebráno v Krakově a v zemi krakovské, národnímu museu v Krakově, aby to někdy bylo umístěno na Vavelu. Část mých sbírek, obsahujících památky dávné Lechie a celý oddíl ethnografický odevzdávám varšavské ethnografické výstavě při museu průmyslovém a zemědělském. Sbírky přírodnické a krajeznalecké zapisuji milované společnosti vlastivědy. Celou svoji knihovnu s několikamecítma tisíců svazků naznačuji společnosti veřejné bibliotheky ve Varšavě. Všecky kollekce starožitnické: razidla a pečetě královské, hodnostářské, biskupské, pergamenové listiny diplomatův a autografy znamenitých mužů Polsky věnuji museu národnímu v Krakově. Podobiznu Mickiewicze, štětce Lenartovičové věnuji museu Mickiewicze v Paříži a podobiznu Kraszewského, štětce Kaniewského museu Kraszewského v Krakově.“

30. května 1910 minulo 600 let od narození polského krále Kazimíra III, jehož slavné panování získalo mu název Velikého a jeho příchylnost k lidu název „król chłopków“ (král selský). Z toho původu

postaven byl v kostele městečka Kovalu, rodišti řečeného krále, ležícím ve vloclavském okresu varšavské gubernie, péčí tamního faráře Ignáce Zbirochoviče pěkný pomník a po obou stranách zasazeny mramorové tabulky s případnými nápisy tohoto znění: I. „Kazimírovi III, králi polskému, pro slavné činy Velikým a pro lásku k lidu králem selským nazvanému, v 600leté výročí jeho narozenin v Kovalu, ze slavné minulosti v budoucnost útěchu beroucí farníci kovalští 1310—30. května 1910.“ II. „Polsku zastal dřevěnou, zůstavil kamennou, statutem Wislickým polské jméno utvrdil, akademii krakovskou k slávě polského národa založil, svatyně a kláštery ke cti boží zbudoval, víru katolickou na Rusi utvrdil, Rus červenou k Polsce připojil.“ 30. května byl pomník posvěcen a odhalen. Krátce potom zaslán konsistoři kujavsko-kališské diecese viceministrem vnitřních záležitostí Kržyžanovským tento přípis: „Varšavský general-gubernátor uvědomil, že 17./30. května farář osady Koval, kněz Ignác Zbirochovič, posvětil postavený v tamním kostele pomník polského krále Kazimíra III, při čemž na mramorových deskách, umístěných s obou stran královského poprsí, jsou nápisy obsahu tendenčně politického, jichž účelem je živení ve farnících separatistických ideálů polských. Za tou příčinou prosím Vaši Excellenci (preosvjaščenstvo) uložiti knězi Zbirochovičovi, aby dotyčné tabulky byly jím bez odkladu odstraněny, sice jinak byl bych v případě nevyhovění této žádosti na základě § 17 stanov o jinověrných vyznáních nucen domáhati se odstranění jich od správy kostela. O výsledku račte mne zpraviti.“ Nechtěl-li farář býti světskou vládou suspendován, nezbývalo mu leč podrobiti se rozkazu tím spíše, any by v případě neposlechnutí tabulky bývaly přece sňaty policejními orgány. Vavříny pruských hakatistů nedají patrně spáti ruské vládě a proto začíná s nimi závoditi v utiskování Poláků.

*

Péčí společnosti jména Petra Skargy začne 1. října vycházeti ve Lvově nový katolický týdenník pod názvem „Kronika Powszechna“. Vydavatelem bude hrabě St. Henryk Badeni, syn předsedy haličského sněmu, za hlavního redaktora pak povolán z Varšavy známý publicista Theodor Jeske-Choiński. Úkolem nového časopisu, určeného hlavně pro katolickou intelligenci, bude informovati ji v náležitém osvětlení o světovém ruchu společenském, vědeckém, literárním a uměleckém.

*

Při archeologických vykopávkách v Bělgorodku v kyjevské gubernii nalezeny na hřbitově vedle kostela svérázné různobarevné emailované deštičky, zbytky to freskové malby, která dle úsudku znalců krášlila nějakou velkolepou stavbu vladimírské epochy. Celý hřbitov protkán několikapatrovými hroby, jichž původ sahá do první polovice 16. století. Dále nalezeny části nádob z rýhovaného skla a hermeticky zatkané skleněné kuličky, jaké poutníci přinášeli ze Svaté země s posvátným olejem z lampy při hrobu Páně nebo s jordánskou vodou. — Mezi městem Voroněží a řekou Donem rozkopán pod dozorem voroněžské archivální komise velký kurhan (starodávná mohyla), v němž objevena

jeskyně s kostrami z období válek sarmatských, kosti koňské, asi 70 železných střel a části starožitných zbraní.

Městská rada v Taganrogu věnovala 35.000 rublů na stavbu bibliotheky a musea k zvěčnění památky spisovatele Čechova.

V Kyjevě začne v brzce vycházeti týdenník „Čechoslavjanin" v jazycích českém a ruském. Předchůdce jeho, týdenník „Ruský Čech", před dvěma roky zanikl.

Vláda ruská zamítla žádost polské vzdělávací společnosti „Ognisko" v Jekaterinoslavi zaříditi tam bibliothekn a čítárnu.

*

Ku zřízeným letos stanicím pro bezdrátovou telegrafii v Pulji a v Šibeniku přidruží se ještě tohoto roku stanice v Castelnuovu; v roce 1911 mají pak býti vybudovány stanice v Trientu a v Sarajevě, později v Budapešti a Rjece, ve Lvově a v Sibíni. Vzhledem na nesmírnou důležitost bezdrátové telegrafie při plavbě lodí po moři a ku bezpečnosti dopravy po moři vůbec, zařídily již různé paroplavební společnosti na svých korábech stanice pro bezdrátové telegrafování. „Austro Americana" zřídila je na všech lodích pro dopravu osob do Ameriky a zamýšlí ještě doplniti jimi i lodi určené k dopravě zboží.

Na nespolehlivost telefonu stěžují si ve veřejném tisku účastníci telefonických sítí nejen u nás, nýbrž i za hranicemi říše. V Mnichově utvořilo se docela zvláštní komité předplatitelů telefonických, které žádá důrazně odstranění před nedávnem teprve otevřené a s velkým nákladem vybudované automatické ústředny v Mnichově-Schwabingu. — Také v Christianii jsou nespokojeni od té doby, co telefon byl převzat do správy státní. Přes to, že telefon v Christianii samé vynáší hrubých 1 161.000 K, tedy skoro 41% všech státních příjmů říše, jest celé zařízení nedostatečné, jsouc zastaralé a požadavkům moderního a rychlého sprostředkování zpráv nevyhovující. Žádají proto christianští výměnu celé dosavadní soustavy za jinou, kde by jako až dosud jedna telefonistka neměla k obsluze 150 linií, což celou korrespondenci ovšem zdržuje.

Obě stížnosti jsou zajímavy: V Mnichově podnětem k nim je systém nejmodernější — automatický telefon — kde se každý volající s libovolnou stanicí spojiti může bez jakéhokoli spolupůsobení třetí osoby, a přece volá se po odstranění tohoto systému, v Americe již zdomácnělého (tam je již 200 000 automatických stanic v činnosti), na severu, v sousedství země, která do nedávna měla primát ohledně počtu i moderního systemu telefonických stanic, běduje se na soustavu zastaralou.

Je viděti, že krajní novoty nesvědčí hned ani telefonu a že ještě mnohá doba uplyne, než obchodní svět uvědomí si, že veliké myšlenky a ideje lze ve skutek uváděti jen s oboustrannými obětmi, tedy jak podnikatele, kterým za podobných případů bývá jenom stát nebo země a který uváděje podniky druhu tohoto v život, jistě nesleduje cíle zisku, jako spíše povšechné blaho celku, nežádaje od účastníků kromě

nepatrného předplatného než jen trpělivosti v zacházení se stroji a s technickým zařízením vůbec, tak i stran súčastněných passivně.

*

Zemřeli: 31. července V. V. Tunošenskij, plodný ruský spisovatel dramatický mírných prostých veseloher. — 8. srpna Mich. Provovič Sadovskij, herec a románopisec ruský (* 1847). — 22. srpna Nikolaj Korneljevič Bržeskij, národohospodářský spisovatel ruský (* 1860). — 31. srpna Władysław Kredkowski, slavný mathematik polský. — 2. září Josef hr. Dunin Karwicki (* 1834), historicko-ethnografický spisovatel polský. — 11. září Mieczysław Srokowski (* 1873), spisovatel a žurnalista polský (moderního směru). — 21. září Dr. Bohuslav Raýman, nejlepší z přírodovědců českých poslední doby, spisovatel chemicko-fysický.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Srpen přinesl letos překvapující hnutí, jehož se nikdo nenadál. V městech stala se náhle citelnou drahota masa. Pro ty, kdo nesledují běh života leda v okolí svém, byla překvapením. Ale nebyla a není zjevem místním a ojedinělým. Připravována už od jara, a to na všech tržištích. Začala Anglie, kde nářek propukl už v červnu. Pro nedostatek přívozu dobytka i masa musili angličtí řezníci zdražiti maso a zdražení obnášelo 60 haléřů na kilo (3 pence na libru). Zdražení v Anglii — tržišti z celého světa zásobovaném — přešlo poznenáhlu i do jiných zemí. Ale nikde nezpůsobilo tolik hluku, řečí a opatření jak u nás. Hluk ten vyvolán uměle, z agitace pro smlouvy s Balkánem, která třebas opozděná (smlouvy už byly domluveny), přece měla svůj účel: naznačila, že povolení přívozu dobytka zabitého Rumunsku a Srbsku udělené jest nutno, a napřed už zastrašit měla všechen odpor proti nim. Neboť k odporu tomu chystalo a chystá se dosud krajní křídlo agrární.

První slovo ve hnutí vedla Vídeň. Ta vymohla si kromě toho na vládě i dovoz masa argentinského, zatím vlastně jen zkoušku s ním a komisi na jeho zdravotní a obchodní ocenění.

Vídeň jako hlavní spotřebiště masa roste stále v populaci své a čítá už dnes na 2·1 mil. obyvatel. Spotřeba 4 mil. kilogrammů masa týdně, jak dosud asi průměrem bývalo, není veliká při tom množství, a je zřejmo neroste-li, že přírost obyvatelstva musí pak vésti k rychlému rozebírání zásob.

O příčinách, proč najednou tak tísnivě pocítěn nedostatek dobytka, debatováno velmi mnoho. A příčin uvedeno též velmi mnoho, chybovali ti, kdo sváděli vše na jednu a zvláště kdož podezřívali z nekalých

úmyslů, machinací a spekulací ať tu či onu vrstvu. Stav sám ničím přičiněním nepřivozen. Na tak široký zjev, všechny kulturní státy zahrnující, jest lidská domluva a zlá i dobrá vůle slabá. Ač jistě místy i ona spolupůsobila, ale už jen dodatečně.

Příčiny, které dlouho tuto drahotu připravovaly, jsou: nedostatek krmiv, drahota odpadkův obilních za obilní drahoty v letech 1907, 1908 a 1909; nedostatek píce pro suchost jara 1908 a 1909; podražení másla v letech 1908, 1909 a 1910 a rozbojnění dobytka užitkového; opouštění extensivního chovu (ve velkých stádech stepních) v Podunají, v Rusku, ve Spojených Státech; vzrůst všech skoro cen zboží zemědělského i průmyslového, čímž přirozeně i ceny masa stoupaly; ubývání osobní služby a práce v zemědělství, jež k dobytkaření a zvláště intensivnímu jest především potřebna; rostoucí návyk masité potravy a rostoucí města tomuto návyku holdující; organisace výrobců.

V této řadě příčin jest mnoho ještě jemných vláken specialních poměrův a místních činitelů, kteří tu onu příčinu činí nejmocnější a snad rozhodující. Ale jedna jediná nikde činna nebyla! Všude jich více nebo všecky spolu působily.

*

Druhá široká akce lidová platila poslední dobu otázkám říčním. V debaty už i tak dosti rozčilené přišly pak ještě počátkem září zátopy, které jen zdůraznily, co i jinak se dralo do popředí zájmů veřejných.

Spolu se sanací zemských a státních financí, s dokončením díla státního pojišťování socialního, pro Moravu s otázkou školskou a pro Čechy s rozhraničením obou národností tvoří zmíněné těžkosti vodocestné a drahotní tak nesnadný komplex otázek, že není možno dohlednouti konce a rozřešení jejích. Bývalo to snad kdysi možno i takové a tolik otázek rozřešit, ale nikoliv dnes. Dnešní mysli, dnešní lidé nejsou s to nějakou závažnější věc projednat, nejsou schopni kompromisu, jsou nedůtkliví, nesnášeliví, umínění a všecko se jim pod rukou rozbíjí. Proto nic nevyřizuje ani říšská rada ani sněmy. Sotva s bídou dohašteří se běžné rozpočty, i ty po léta zůstávají nevyřízeny.

„Velké otázky“ se takto hromadí a jedna po druhé přicházejí. Jsou „velké“ podle mínění veřejnosti, neboť jsou aspoň jistou dobu na ústech všech. Všichni se pro ně rozvášňují. Nevyřídí-li jich, mizí nehlučně s pultů zákonodárných i z myslí publika. Jejich velkost spočívá v tom, že je mnoho lidí bere za své. Ale celkem jsou to přece jen podřízené formy a způsoby dnešního už hojně zformovaného života, který teče obstojně i bez nových žádaných forem a nahlíží po čase, že každá forma jest jen chvilkovou a nové a nové a vždy lepší se vymýšlejí. Jedna velkost vystřídána brzy jinou takovou velkostí, ale obě mohou býti i zcela jinakými anebo nebýti. Z toho se rodící hyperkritičnost veřejného mínění a zákonodárců kazí už v zárodku všecko toto přetvořování forem, práv a zřízení veřejných. Jakoby nebylo všeobecných životních otázek, a jsou-li které kdy životní, jakoby byly jen místní, skupinové, ojednotlivělé, ostatními skupinami a místy i jednotlivci neuznávané.

*

V „Národohosp. Obzoru“ pražském posuzován je slovanský lublaňský sjezd hospodářský tak nepříznivě od účastníka a jednoho z referentů (c. r. J. Máša), že věru se musíme diviti, skončil-li pouze bezvýsledně a nikoliv škandalosním fiaskem. Autor obviňuje strannickost politickou a nepřipravenost a nesystematičnost pořadatelstva. Pochybuje ostatně, že by na příště byly takové sjezdy možné a účelné. Společná práce hospodářská zemědělců, průmyslníkův a obchodníků slovanských není vůbec potřebná. Každý stav lépe sám bude pracovati. Snaha o zmírnění protiv mezi nimi třebas i společnými sjezdy byla by ovšem žádoucí. Ale první podmínka zdaru budoucích sjezdů musí býti, aby byly dobře připraveny, pevným řádem vedeny a povoláni k nim všichni ti, kdož hospodářské snahy a akce representují.

*

Dva poslední sjezdy socialistické budou míti na dlouho historický význam ve vývoji strany, jen že oba ve smyslu negativním. Kodaňský i magdeburský, onen mezinárodní, tento národní jsou oba projevem téhož ducha: německého doktrinarismu. Oba dva přičinily se k rozkladu strany, který i kdyby zevně a zřejmě nenastal, přece vnitřně jest patrný. Život utváří si i svůj socialismus podle potřeb místních. A tento místní socialismus nedá a nechce se dáti měřiti podle abstraktních doktrin strany, koncipovaných před lety bez ohledu na život. A tak odsouzení českých soudruhův i odsouzení bádenských soudruhův, oněch pro národní výlučnost, těchto pro opportunismus a měšťáckost, cítí se nejen jako křivda, ale i jako nezpůsobilost strany k realnímu životu a realním poměrům. Velká většina pokořila malou menšinu, ale sama si nechala zárodky odmítnutých směrů v sobě.

*

Na Litvě v pružanském okresu grodenské gubernie nachází se proslulá Bělověžská poušť, divý to prales, obsahující 115 desjatin (desjatina = 2400 čtver. sáhů), v níž mimo jinou zvěř chováni znamenití zubři, odrůda to býků blízkých americkému bisonu, nyní stále vymírající. Poušť byla majetkem státním, ale roku 1888 carským úkazem přivtělena k císařským údělům a v náhradu za ni byly dány pozemky v jiných částech kraje. Všech zubrů zachováno se tam nyní pouze 350 kusů. V létě se pasou po celé poušti, v zimě, když vše pokryto sněhem, zahotoveny pro ně hojné zásoby sena v tak zvaných „zagonech“, kam zvíře samo se dostavuje. Letošího roku začal mezi zubry a jinou zvěří řádit karbunkul a sibiřský mor, jemuž padlo za oběť přes 40 vzácných těch zvířat a přes 1000 kusů jiné zvěře. O trestuhodné nedbalosti tamní správy svědčí mimo jiné, že nebylo tam ani jediného zvěrolékaře. Vyšlo na jevo, že jestli nějaké zvíře padlo a bylo náhodou nalezeno, zakopávali zdechlinu na místě a nikdo nezvěděl příčiny úmoru. Jak zubři ceněni, zřejmo z toho, že zoologická zahrada v Hamburku nabízela za živého zubra až 10.000 rublův a židovští komisionáři dávali za pouhou kostru 500 rublů.

*

První a druhá sekce kasačního departementu senátu bude záhy uvažovati o velice vážné předloze ministerstva vnitra, týkající se Litvy a Bílé Rusi. Za hrůzovlády hraběte Michala Muravjeva roku 1863 na Litvě usazováni k vůli jejímu úplnému poruštění na zabavených statcích polské a litevské šlechty výlučně ruští sedláci. V průběhu času začali však tito osídlenci chutě prodávati své pozemky opět litevským a polským obyvatelům, a koupě ty byly notáři právoplatně stvrzovány. Teprve nynější kovenský gubernátor si toho všiml a zpravil o tom ministerstvo vnitra, následkem čehož záležitost ta octne se před říšským senátem.

*

Známá německá expansivnost uplatňuje se vedle židovské v celém polském království, nabývajíc stále nových pozemků a tvoříc uprostřed polského obyvatelstva vždy větší oasy. Mimo jiné jsou v okolí velkého průmyslového města Lodzi četné obce, v nichž německý živel rozhodně převládá a tito kolonisté přeměňují nyní názvy ryze polských vesnic na německé, usilujíce dáti jim ráz čistě německý. Tak Andrzejow nazýván jimi Anderpol, Wiszniowa Góra — Kirschenberg, Kraszev — Königsberg nebo Königsbach, Nowosolna — Neusaltz nebo Saltzfeld atd. Došlo do toho, že když přibylý po železné dráze na stanici Andrzejow najímá čekajícího kolonistu „furmana“, aby ho dopravil na př. do Kraszewa, týž staví se, jakoby nechápal a teprv po chvíli vysvětluje udivenému pasažerovi, že Kraszewa již není, ale jest Königsberg nebo Königsbach. Německá troufalost domáhá se nyní, aby německé názvy byly zavedeny i do úředních listin.

*

V ruchu podnikatelském vedeme si velmi čile u nás, čileji než by se bylo podle všeobecného položení nadíti. České společnosti a banky už po několik let stále zvyšují kapitál svůj. Banka živnostenská zvýšivši jej až na 60 milionů korun, už hned si připravila možnost vystoupiti až na 80 milionů korun. Ústřední banka českých spořitelen vystoupila na 25 milionů korun, banka průmyslová vystupuje zatím na 25, ale dostoupí 30 milionů korun v době nejbližší. Česká úvěrní banka vystupuje na 18 milionů korun. Nedávno založená banka pro vystěhovalce zdvojila kapitál svůj (z 1 na 2 miliony korun), Obchodní společnost v Praze založená vystupuje ze 3 na 5 milonů korun; společnost akciových mlýnů pražských rovněž se usnesla o rozšíření při nejbližší příležitosti. Banka pozemková po jednoroční působnosti své uzavírá rovněž úmyslem rozšířiti a zvětšiti kapitál i agendu svou. Nové dvě banky, jedna více úvěrní, druhá více podnikatelská se chystají v Praze: banka meliorační a banka pro průmysl pivovarský. Tato zatím bez určitého a potřebného cíle v životě našem.

Při všem tom zřejmém sesilování kapitálovém objevují se děsivé zprávy, že německé banky vídeňské a z říše německé smýšlejí o naše závody. Nemáme toho mnoho z velkozávodů průmyslových, ale ani ty nejsou jisty. Jednotlivý majetník snadno je přemluven k sespolečenstvení závodu, takto zisk mu z něho zůstává zajištěn, ale risika mu ubývá. Ale i společenské závody se vykupují a dají se vykoupiti. Jmenovitě

cukrovary a pivovary, jež stále jsou dosti výnosnými, jsou v nebezpečí zlákání. Mluví se dokonce o velikém koncentrování závodů českých všeho druhu pod vedením německé vídeňské banky. Závodů výnosných, bez risika vedených, a přece i ty jsou ohroženy. Malý kapitalista tak rád se přidružuje k velikému, zdát se mu ve spolku s ním i možnosti jistota zisku větší. Náš kapitalista český ještě nemá té brutální obmyslnosti jako německý, anglický, americký, ani té počítavosti jako belgický a francouzský. Jest naivní a lichotí mu býti spolu s většími a zkušenějšími. Má tytéž chyby jako český člověk vůbec.

*

Hospodářské boje dělnické v poslední době nabývají zase jakési vyšší rozčilenosti. Zdá se, jakoby průmyslová atmosféra naplněna byla hořlavinami. Ze stávek stávají se zhusta výluky. A výluky často i schválně vyvolávané. Zvláště z Anglie si nepřestávají stěžovat na nedisciplinovanost dělnictva. Organisace a jejich vůdcové nemají moci dodržeti ty podmínky, jež domluví. Dělnictvo jich nedbá, své organisace neposlechne. Ze sporů takto vznikajících ničeho si nedělá a výtkami často i násilím proti oběma stranám, zaměstnavatelům i vedení organisace „svou věc“ hájí a sebe omlouvá. Rodí se nová solidarita a domluva mezi dělníky, rozdílná od oné, která je organisací representována. Organisace stává se dělníkům břemenem, úřadem, jako každý jiný úřad nepohodlným a nenáviděným. Rodí se nový terrorismus a z něho anarchie, která ničí veškeru společenskou souvislost, jakou dosud organisace snažily se vybudovati mezi dělnictvem a mezi ním i prácedárci. Jest to nový zjev desorganisace, jaká mysli zachvacuje a nový zjev vývoje socialního, horší než „sabotage“, úkladné ničení strojů a budov a než „cacanny“, jakási passivní resistence místo stávek do továren od let už zaváděná a nejdříve v Anglii, pak i jinde pozorovaná.

*

Socialní statistik ruský V. Groman uveřejňuje opět svůj přehled hnutí pracovního v Evropě za rok minulý. Nezaměstnanost, pokud ji úřední statistiky zaznamenávají (podle výkazů dělnických spolků), činila procento sdruženého dělnictva:

	1905	1906	1907	1908	1909
v Anglii	5·0	3·6	3·7	7·8	7·7
v Belgii	2·4	1·8	2 3	5·9	3·4
ve Francii	8·7	7·4	6·8	9·2	7·1
v Německu . . .	1·6	1·1	1·6	2·9	2·8

Stávky v sedmi evropských zemích roku 1909 se utvářily takto:

	Stávky	Stávkující	Pro mzdu	Pro prac. dobu	Pro jiné	Vítězné zcela	Vítězné z části	Porážky
Rakousko	597	60.824	325	54	105	88	212	175
Anglie .	409	299.949	—	—	—	—	—	—
Belgie. .	124	17.966	59	4	56	12	82	75
Francie .	929	100.661	635	57	279	165	343	307
Italie . .	1104	186.461	671	62	389	250	236	406
Německo.	1537	107.055	1170	265	745	283	520	734
Rusko. .	340	64.166	255	20	95	85	48	157

Ze statistiky této nedá se ještě mnoho úsudků vyvozovati. Musila by býti členitější a specialisovanější a sahati do větší řady let, aby srovnání mohlo pověděti více, než co praví prostá čísla.

Školství.

Z reforem školských zaznamenati sluší rozběh k tak zvané autonomii žákovské, kdy žákům samým totiž svěřuje se odpovědnost a řízení jistých menších záležitostí. Reformou disciplinárního řádu středních škol zabývaly se konference ředitelské a autonomie je mezi návrhy. Projednávání reformy té shora bylo určeno. Autonomie žákovská zavedena u nás po vzoru americkém dosud na zkoušku jen na několika ústavech dle Pulje! Tam žáci „spravují" školu, volí si starostu, obecní radu, soudní dvůr, který má právo rozhodovat o přestupcích. Volí si inspektory zdravotní, knihovníky a pod. A žáci velmi svědomitě vedli svou obec. Dbali o kázeň a pořádek, nebylo hrubších poklesků proti kázni, a pokus se tedy zdařil.

V intencích ministerstva, jež tuto novotu dovoluje i všude jinde zavésti, kde poměry to vyžadují, jest aby se v žácích dorůstajících do let jinošských vytvořil samostatný charakter, cit zodpovědnosti, čestnosti a úcta před vlastním zákonem a před ústavou. Professorům má se vzíti odium trestajících tyranů, a má jim zůstati jen dohled a schválení usnesených úchval a rozsudků žákovské obce. Přechod z gymnasia k akademické svobodě vysoké školy má se tímto způsobem překlenouti a mládež se má naučit vážiti si své svobody a jen k dobrému ji využitkovati.

Třeba vyčkati, neposílí-li se tím pýcha mládeže a předčasné její míchání se do záležitostí veřejných, nevzroste-li tak zv. paedokracie, jíž mnohé národy už i dnes tolik trpí!

Jiná, ne tak změna disciplinárního řádu, jako spíše zostření jeho týká se výchovu k snášelivosti národní a náboženské. Přestupky proti této snášelivosti budou přísně trestány, až i vyloučením! Řád disciplinární psaný dostane každý žák a rodiče i zástupci jejich, kteří podpisem stvrdí, že řád též četli, uznávají a o jeho plnění se zasadí.

*

V učitelských pokrokových kruzích povstala velmi ostrá agitace proti ohlášenému úmyslu ministerstva vyučování, zavésti cestou nařízení definitivu okresních inspektorů. Učiniti z inspektorů do odvolání jmenovaných definitivní, trvalé úředníky dozorčí pro obecné školy (jako jsou zemští inspektoři) zdá se pokrokovému učitelstvu nebezpečné. Nebezpečné pro byrokratismus a nezávislost i pevnost postavení inspektorova, který pak si bude moci tím tvrději a pevněji počínati proti učitelstvu. S jiných stran však zase tato definitiva byla

žádaná. Jsou jistě možné důvody pro i contra. Ale důvody z bázně před byrokratismem inspektorů definitivních jsou naivním „demokratismem". Jest to nechuť proti všemu úřednímu. U nás v Rakousku sice vysvětlitelná, ale přece jen ne vždy odůvodněná. Výtkou byrokratismu se u nás často stíhá každý projev autority a každý příkaz pořádku a povinností!

Kdežto na Moravě na žádost sněmu a zemské školní rady ministerstvem dovolena koedukace dívek a hochů na měšťanských školách, v Čechách dobrozdání zemské školní rady vypadlo opačně a koedukace je tedy zakázána. Poměry omlouvají oboje. Moravské usnesení a dobrozdání vyplynulo jen z nouze, z nedostatku českých měšťanek a nikoliv z nějakého záchvatu koedukační reformy, jako zase v Čechách se tím nestaví proti principu koedukace vůbec.

*

„Volná škola" vídeňská nechtíc, aby její ústav byl docela zakázán, musila se podrobiti aspoň tomu: oznámí po zápisu příslušné vrchnosti církevní, kolik žáků toho kterého vyznání se dalo do ní zapsati. A církevní správa sama navrhne, jak chce zaopatřiti vyučování náboženské. Správa „Volné školy" v tomto ohledu připustí pak opatření církevní.

Odpor města a okresní školní rady v Teplicích proti vyučování náboženství francouzských řeholníků na obecných školách teplických velmi rychle pominul, ač napřed spor hnán až k zemské školní radě; totiž nově jmenovaný pan biskup litoměřický učinil osobní návštěvu na teplickém městském úřadě, pan purkmistr ji oplatil, tepličtí páni vzplanuli nadšením — a školní vyučování zůstalo při starém, jak to zařídila právě biskupská konsistoř.

Zavedeno-li u nás mezi tělesné cviky cvičení ve střelbě, zavádějí v Rusku ještě více, celý vojenský výcvik má podati aspoň ve vyšších ročnících škola střední. Touto vojenskou cvičbou míní ruské gymnasisty odvésti od „oharkových" schůzek a od pořádání revolučních plánů. Ve školách obecných má místo vojenské cvičby zařízena býti cvičba požární. Na venkově by tedy ze školy vycházely dítky aspoň pro jeden případ života prakticky vycvičené. A na ruské vsi nejsou případy tyto řídky. Vždyť, jak se říká, celá Rus vyhoří jednou za deset let. Tedy se jednou v desíti letech na všecky obejde. A služba požární ve škole nacvičená by se brzy mohla v životě použíti a osvědčiti.

Skoro všecka velká města naše: Brno, Olomouc, Praha a j. zaznamenávají při zápisu dítek do škol obecných — úbytek, úbytek mezi českými i německými dětmi, anebo aspoň přírůstek tak nepatrný, že to neodpovídá nijak přirozenému postupu obyvatelstva. Dítek tedy ubývá. Zjev ten vysvětlují hojnější návštěvou škol středních a odborných, nikoliv absolutním zmenšením počtu dítek. Ale i toto jistě spolupůsobí už v mnohé obci a v mnohém městě. V německých školách už by dávno bylo patrno, kdyby přílivu českých dítek nebylo. Na tento příliv, a to zcela dobrovolný naříkají i v těch městech, kde o nějakém násilí a lákání německém ani řeči býti nemůže (na př. v Praze). Rodiče

dobrovolně dítky dávají do německých škol k vůli jazykové zběhlosti. Toho by třeba nebylo, kdyby na českých školách zaváděny byly, kde toho je třeba, kursy jazykové, ručící celou methodou svou za dobré ovládnutí řečí. Ale české školy nevyhovují nikde po té stránce (nemohou ani!) a tak úzkostliví rodiče dávají dobrovolně dítky do německé školy; cení si výcvik v řeči za všecky ostatní formální vyspělosti. A život jim dává za pravdu. I nejdovednější jednojazyční lidé mají jen malou výdělkovou možnost. Dvoujazyční jsou vždy a všude lépe postaveni!

V Haliči počíná nový kurs nyní i na školách proti propagandě rusofilské. Žáci rusofilů nejsou připouštěni na střední školy a konvikty (bursy) rusofilské pozavírány z toho důvodu, že vnášejí škodlivého ducha do myslí chovanců. Zemská školní rada haličská nedávnou svou inspekcí k tomu cíli konanou nalezla prý mnoho fakt, které svědčí o proti rakouském smýšlení v bursách žákovských. Žáci musí mluviti jen rusky (ne rusínsky, ale velkorusky!), a aby si přivykli, najímají se cvičitelé a učitelky z Ruska samého. Ale nejedná se pouze o cvik v řeči a o naučení cizímu jazyku, nýbrž prý i nenávist k rusínské domácí řeči se do nich vštěpuje; ti, kteří nechtějí od rusínského jazyka upustit, jsou bojkotováni a pronásledováni. Nauka ruštiny jest politickou věcí. Žáci také navykají se mapami, erby a odznaky pohlížeti na Rusko, jako na pravou a vlastní vlast svou, jen muže ruské se učí znáti, a z haličských pouze odpadlíky od ukrajinství. A tak prý celá tato tendence činiti z Rusínů Rusy protiví se státnímu základnímu zákonu (!), který zná jen vyučování na podkladě národním. A národní kmeny v Haliči jsou polský a rusínský, zřízení zemské a státní nezná v Haliči a Bukovině národu ruského. Nemůže prý se tedy podle zákona připustiti vyučování na základě ruštiny. Proto zemská školní rada zakazuje, středoškolským žákům, aby v bursách takovéto ducha mohli žíti a bydleti. Bursy musí tedy býti buď rusínské, anebo nesmějí existovat. Strana staroruská tím v krajním svém křídle odsouzena. Mírnější strana, jež rusínštiny nezavrhuje, bude i teď moci obstáti.

Vojenství.

Rakousko-Uhersko. Císařské manevry, které se měly konati na hranicích Haliče a Uher, byly odřeknuty. Příčinou odřeknutí jest epidemické vypuknutí koňské nemoci ve střední Haliči, nejen mezi koňmi obyvatelstva, nýbrž i mezi vojenskými koňmi; mnoho nemocných vojenských koní muselo býti postříleno. Císařské manevry měly býti většího rozsahu než-li minulý rok u Velkého Meziříčí. Manevrů mělo se súčastniti 118 praporů pěchoty, 96 škadron jízdy, 150 strojních pušek a 288 děl i houfnic (síla vojska u Velkého Meziříčí obnášela 94 praporů pěchoty, 70 škadron jízdy, 96 strojních pušek a 216 děl i houfnic). Při těchto manevrech mělo býti poprve užito vojenských řiditelných balonů. — Koňskými nemocemi v Haliči jsou též omezeny manevry jízdy v této zemi, kterých mělo se súčastniti 12 jízdeckých pluků s příslušnými strojními puškami a dělostřelectvem.

Dle nařízení ministerstva války budou důstojníci pěchoty a myslivců přidělováni na určitý čas jízdě, dělostřelectvu nebo technickému vojsku, aby se obeznámili se službou u těchto zbraní. Též důstojníci jízdy, dělostřelectva a technických zbraní budou se přidělovati za stejným účelem pěchotě, po případě jiným zbraním. — Bubeníci pěchoty mají býti zrušeni a nahraženi trubači. Tím získá každá setnina ve válce 2 muže, kteří jsou ozbrojeni ručnicí (bubeníci jsou ozbrojeni jen zákopnickou šavlí, trubači ručnicemi jako pěšáci; v míru má každá setnina 1 bubeníka a 1 trubače, ve válce 2 bubeníky a 2 trubače).

Rozložení našeho horského vojska, určeného k ochraně hranic, jest nyní následující: Pěší pluk rakouské zemské obrany „Celovec" č. 4. jest s plukovním štábem a s 1. polním praporem posádkou v Celovci, 2. polní prapor jest v Gorici, 3. polní prapor v Hermagolu. — Pluk tirolských zemských střelců „Trident" č. I stojí s plukovním štábem a s 1. polním praporem v Tridentu, 2. polní prapor jest ve Strignu, 3. polní prapor v Roveretu. — Pluk tirolských zemských střelců „Bolzano" č. II jest posádkou s plukovním štábem a 2. polním praporem v Bolzanu, 1. polní prapor jest v Meranu, 3. polní prapor v Rivě. — Pluk tirolských zemských střelců „Innichen" č III jest posádkou s plukovním štábem a 4. polním praporem v Innichen, 1. polní prapor stojí ve Fierra di Primiero, 2. polní prapor v Predazzu (Moëna), 3. polní prapor v Ampezzo. — Pěší pluk rakouské zemské obrany „Šebeník" č 23 jest posádkou s plukovním štábem a 2. polním praporem v Šebeníku, 1. polní prapor jest v Zadru. — Pěší pluk rakouské zemské obrany „Gruž" č. 37 jest posádkou s plukovním štábem, 1. a 3. polním praporem v Gruži, 2. prapor leží v Gjenoviči v Boce Kotorské. — Pro ochranu hranic naproti Italii jsou určeny 4 pluky s 13 polními prapory, k ochraně říšských hranic naproti Černé Hoře 2 pluky s 5 polními prapory. Každý prapor má 1 oddělení strojních pušek po 4 strojních puškách. — Italie má od 1. října 1909 k ochraně říšských hranic 8 pluků alpských střelců (s 26 polními prapory). Na naší hranici stojí pluky alpských střelců č. 6 ve Veroně

(s 3 polními prapory), č. 7 v Bellunu (se 4 polními prapory) a č. 8 v Udine (s 3 polními prapory). Pluky alpských střelců č. 1, 2, 3 a 4 stojí na francouzských hranicích, pluk č. 5 na švycarských hranicích. V čas války Rakousko-Uherska s Italií, při neutralitě Francie a Švycarska, dlužno počítati s použitím všech 8 pluků alpských střelců proti naší říši. U každého polního praporu alpských střelců jest přiděleno 1 oddělení strojních pušek. — Ochranu černohorských hranic obstarávaji naproti naší říši oddíly černohorských brigád č. 1 v Cetyni, č. 2 ve Virpazaru, č. 3 v Baru, č. 8 ve Grahovu, č. 7 v Nikšići a č. 9 v Goransku. — Rakousko-Uhersko bude museti horské oddíly na italské hranici rozmnožiti, v Kotorské Boce rozšířiti a postaviti nové v Hercegovině i v Bosně, aby naše říšské hranice dostatečně byly ochráněny.

Při zkušební plavbě v Pulji docílila nová panceřová bitevní loď „Arcivévoda František Ferdinand“ rychlosti 20·58 námořních mil v hodině (1 námořní míle rovná se 1852 *m*) Dle smlouvy požadovala se jen rychlost 20·3 námořních mil v hodině. Tato loď má nosnost 14·500 tun.

Po návratu 1. divise panceřových bitevních lodí z tureckých a řeckých vod manevrovala tato divise z Teoda v Kotorské Boce směrem k ostrovu Visu proti záložní divisi. Manevry trvaly 5 dní. 1. divise byla složena z panceřových bitevních lodí „Arcivévoda Karel“, „Arcivévoda Bedřich“ a „Arcivévoda Ferdinand Max“, každá po 10.600 tunách a po 44 dělech, dále z výzvědného křižníku „Aspern“ o 24'0 tunách a 20 dělech. Záložní divise skládala se z panceřových bitevních lodí „Habsburg“ „Arpád“ a „Babenberg“, každá po 8300 tunách a o 43 dělech. Každé divisi bylo přidáno torpedové loďstvo.

Rakouský spolek červeného kříže postaví v čas války dvě námořní ambulance. Materiál pro ně jest uložen v posádkové nemocnici v Terstu. Spolek má s rakouským Lloydem smlouvu na dodání dvou parníků pro zařízení ambulance. — Kníže Egon Fürstenberg se uvolil dodati třetí ambulanci. — Ambulance dostačí pro 700 nemocných a raněných. Stanoviště ambulančních lodí jest Terst. Na lodích jest operační sál, sklad prádla, šatstva a ostatních potřeb, umrlčí komora, lednice, kuchyně, koupelny, kabiny pro nemocné a raněné, reservoir se sladkou vodou, kamna, ventilace atd. Lodi jsou bíle natřeny, kolem boků natřeny červeným pruhem 1·5 *m* širokým a opatřeny vlajkou červeného kříže.

Bulharsko. V roce 1909 obnášel mírový stav 53.850 mužů (ve skutečnosti asi o 5000 mužů méně). Ku konci ledna 1909 byla mobilisována 8. pěší divise k vůli napjetí mezi Tureckem a Bulharskem a po čas této mobilisace zvýšil se mírový stav na 70.000 mužů. V roce 1909 bylo též reorganisováno ministerstvo války.

Do ciziny bylo vysláno k výcviku 11 důstojníků (proti 51 v r. 1908) a sice do Ruska 7, do Rakousko-Uherska, Belgie, Italie a Francie po jednom. — 16 posluchačů lékařství bylo posláno na universitu v Lyoně; každý obdržel 1800 franků roční stipendium a musel se zavázati k nejméně 4leté lékařské službě u vojska. — V budapešťské

zbrojovce bylo objednáno 27.400 rakouských opakovaček vzoru 95, u budapešťské firmy Weiss 29 milionů nábojů pro opakovačky (600 pro 1 ručnici). — U francouzské firmy Schneidrovy v Creuzotu byla objednána dvě 24*cm* pobřežní děla, muniční vozy pro 15*cm* těžké polní houfnice, 9 rychlopalných horských baterií po 4 dělech a 9 houfnicových baterií po 4 houfnicích o kalibru 12 *cm* — U firmy Weiss v Budapešti objednáno bylo 54 polních pecí — Výlohy pro vojsko v roce 1909 obnášely 38,910.343 franků (skoro o 9 milionů více nežli v roce 1908). — Vystavěna byla dráha Radomir-Küstendil s pokračováním k turecké hranici (toto pokračování se dokončuje) směrem ke Kumanovu v Makedonii. Dráha tato má strategický význam při možné válce bulharsko-turecké, protože zaústi do dráhy Niš-Skoplje. Dále vystavěny trati: Devna—Dobrič, Zimnica—Sliven, Levski—Listov. V létě t. r. dokončí se dráhy: Trnovo—Stará Zagora, Mezdra—Vidin a Cipran Skobelevo. Projektovány jsou trati: Srědec—Zlatnica—Karlovo—Kalofer—Kazanlyk—Nová Zagora a spojení bulharské železniční sítě přes Dunaj u Corabie v Rumunsku s rumunskými železnicemi. Ve Varně zřízena byla stanice pro bezdrátovou telegrafii

Dansko. V danské armádě byly zavedeny pro opakovačky vzoru 89 špičaté střely z olova, potažené ocelovým pláštěm. Počáteční rychlost stoupla na 770 *m*, množství střelného prachu v patroně bylo zvýšeno na 3 2 *g*, střela jest však o 2 *g* lehčí. — Předností špičatých střel jest, že následkem svého tvaru letí v mírnějším oblouku, majíce větší stabilitu a porážejíce se zvýšenou počáteční rychlostí hmoty s větší prudkostí. Špičaté střely jsou též z chirurgického ohledu humanní, poněvadž následkem svého špičatého tvaru a zvýšené rychlosti se nedeformují tak snadno jako dřívější střely a prorážejí lidské nebo zvířecí tělo většinou v hladkém kanálu, kostí neroztříštujíce a svalů netrhajíce.

Italie. Poslanecké sněmovně ministrem války gen. Spingardim podaná předloha o zvýšení stavu důstojníků byla příznivě vyřízena. Důstojnický sbor bude zvýšen o 8 generálů, 14 důstojníků generalního štábu, 584 důstojníků pěchoty, 49 důstojníků jízdy, 527 dělostřeleckých a 56 ženijních důstojníků, 12 četnických důstojníků, 104 lékaře a 35 zvěrolékařů, 14 přespočetních důstojníků — Ministerstvo války podalo sněmovně předlohu zákona o přeložení důstojníků, kteří budou zvláštní komisí uznáni za neschopné pro zastávání jich služby, do příkaznosti nebo na odpočinek. Tato předloha má zlepšiti poměry povyšovací v armádě a vymýtiti z ní důstojníky, kteří nejsou schopni pro službu válečnou.

V roce 1910 nebudou se dle rozhodnutí ministra války a šefa generalního štábu konati žádné velké manevry. — K menším cvičením povolá se asi 100 000 záložníků a zeměbranců.

Vláda zadá stavbu strategické dráhy z Ortigl a do Campo S. Pietro v Benátsku. — Ve Florencii, Piacenze a Veroně zřídí se ročně dva kursy pro optickou telegrafii důstojníků a poddůstojníků pobřežního i pevnostního dělostřelectva. — V Modeně zřízen byl kurs automobilistický; na něm vycvičí se v řízení automobilů 25 důstojníků.

Nově zřízené oddělení v ministerstvu války bude se zabývati otázkou řiditelných balonů a aeroplánů Tomuto oddělení přidělí se též sekce pro podmořskou obranu. Oddělení toto pracuje ve srozumění s oddělením pro vzduchoplavectví. — Pro armádu a pro válečné loďstvo staví se po jedné vzducholodi; tyto vzducholodi budou prý moci uraziti ve vzduchu až 600 *km*, aniž by musely přistáti. Ve stavbě jsoucí vzducholoď, určená pro armádu, přijde do Benátek. — V 5 letech má býti vystavěno italské vzduchové loďstvo, pro které bylo povoleno 10 mil. lir. Ve Vigna della Valle (Bracciano) staví se kasárny a dílny pro vzduchoplavecké oddělení, v Římě, Veroně a Benátkách přístavy pro vzducholodi. V r. 1910 mají býti dohotoveny tři vzducholodi po 4200 m^3, v r. 1911 jedna vzducholoď o 8000 m^3. Nynější řiditelná vzducholoď nazvaná „1 až“ přidělí se vzduchoplavecké škole k výcviku personálu.

1. divise válečného loďstva bude křižovati v Adriatickém moři. 2. divise v Levantě, 3. divise v Tyrrhenském moři. — Pro rok 1909/10 bylo povoleno 163 mil. lir, pro rok 1910/11 povoleno 170 mil. lir a mimo to mimořádně pro rok 1910—1916 povoleno 460 mil. lir na stavbu válečných lodí.

Německo. Rozpočet pro pozemní vojsko v r. 1910 obnáší 1395·4 mil. marek (o 20·6 milionů méně než v r. 1909).

Mírový stav pro rok 1910 ustanoven pro pozemní vojsko na 29.860 důstojníků a vojenských úředníků (o 244 méně nežli v roce 1909), 88.214 poddůstojníků (o 373 více nežli v roce 1909). — Mírový stav rakousko uherské pozemní ozbrojené moci (stálé vojsko i obě zemské obrany) jest, co se týká důstojníků a vojenských úředníků vyšší nežli v Německu (31.828 v Rakousko-Uhersku proti 29 860 v Německu), mužstva stojí však v Německu v míru daleko více ve zbrani (592.670 v Německu proti 363.919 v Rakousko-Uhersku) nežli v naší říši.

267 podplukovníků, kteří nejsou plukovními veliteli, obdrželo po 1150 markách ročního přídavku, který se započítá do pense. — Počet vojenských koní v roce 1910 obnáší 114.162 (o 2342 více nežli v r. 1909) proti 75 000 koní v Rakousko-Uhersku. — Cena remont zvýšena z 1020 marek na 1965 marek pro jednoho koně. — Pro střelivo a zbraně v r. 1910 požaduje vojenská správa 79 7 mil. marek. — V garnisonních nemocnicích byly zavedeny nástroje pro vojenské zubní lékaře. — Pro technický výstroj armády (zákopnické náčiní, material válečných mostů, vozy pro zákopníky, polní telegrafy a telefony, osobní automobily, kola, nádoby pro filtrování vody, válečné psy u myslivecký praporů a jízdné kuchyně požaduje se 2·051 mil. marek.

Stavba prvních německých **Dreadnoughtů**, kotvících ve válečných přístavu Wihelmshavenu trvala 36½ až 40 měsíců a sice: obrněné bitevní lodi „Nasavska“ 49 měsíců, „Vestfalska 36½ měsíce, „Porýnska“ 37 měsíců a „Poznaňska“ 39 měsíců. — Při budoucích stavbách Dreadnoughtů chce Německo urychliti stavební dobu na dva roky.

Portugalsko. Naproti Lisabonu na jižním břehu řeky Tajo má býti vystavěn nový námořní arsenál s 2 doky pro lodě o nosnosti do 25.000 tun za 25 milionů lir. Poněvadž Portugalsko při nynější finanční tísni nemůže pomýšleti na stavbu pancéřových kolosů typu Dreadnoughtu a Invincible, soudí politické kruhy, že vlastně tento arsenál staví se pro spřátelenou Anglii, aby v čas války měl tento stát mimo Gibraltar též na jihozápadním pobřeží Evropy k disposici doky a arsenál pro svoje Dreadnoughty a Invincibles. Mimo to chce Portugalsko stavěti 6 křižníků, několik torpedových a podmořských člunů, pro kolonie 9 malých dělových člunů. Všechny stavby zadají se anglickým firmám

Spojené Státy severoamerické. Zbrojní departement navrhl zavésti strojní pušku soustavy Benet-Mercier. Zhotoví se 100 strojních pušek této soustavy. Puška pozůstává ze 114 částí. Znalci chválí jednoduchost této strojní pušky.

Sloučená námořní a armádní komise se usnesla přeměniti záliv Pearl Harbour na ostrovech havajských v nejsilnější válečný přístav Spojených Států severoamerických v Tichém Oceanu. President Taft toto usnesení již potvrdil. Tímto usnesením zmizel rozdíl v náhledech o opevnění přístavů v Tichém oceanu mezi důstojníky námořnictva a armády. Prvně jmenovaní důstojníci dávali přednost opevnění zálivu Olongapu na Filipinách, ačkoliv tento přístav mohl snadno býti vydán útoku nepřítele ze strany pevniny. Na opevnění Olongapu začalo se již pracovati dříve, nežli se sešla smíšená komise námořních a pozemních důstojníků, která měla studovati otázku zřízení silného opevněného přístavu v Tichém oceanu. Olongapu zůstane po delší dobu basí válečného loďstva Spojených Států severoamerických na Filipinách a v tomto přístavě zůstane též nadále plovoucí dok „Dewey". Možná též, že se sesílí opevnění ostrova Corregidor při vjezdu do manilského zálivu a ostrov tento upraví se jako basis. Celý ostrov jest již nyní proměněn v silnou pevnost a slouží za oporu pro válečné loďstvo Spojených Států severoamerických, které se s ohledem na málo příznivý politický poměr k Japonsku stále sesiluje. Též ostatní ostrovy v manilském zálivu (Carabao, Cabello a El Fraile) byly opevněny.

Pearl Harbour skýtá pro válečné loďstvo Spojených Států severoamerických výborné kotviště. Tento záliv leží asi 10 námořních mil západně Honolulu, jest obklopen hornatou pevninou a 14·6—36·5 *m* hluboký. Průliv, spojující záliv s okolním mořem, jest asi 3 námořní míle dlouhý a $^1/_2$—$^3/_4$ námořní míle široký. Hloubka jeho obnáší 18 *m*. V přístavu zálivu staví se již 250 *m* dlouhý suchý dok, který pojme největší pancéřové bitevní lodi typu Dreadnoughtu. Na okolních kopcích a na březích průlivu jsou ve stavbě silná opevnění, vjezd do průlivu jest chráněn podmořskými minami. Též stavba panamského průplavu, této důležité spojky pro atlantické a tichomořské válečné loďstvo Spojených Států severoamerických, pokračuje rázně ku předu. Panamský průplav, který má býti v roce 1916 dohotoven, bude na obou vjezdech silně opevněn. Jsa úplně v rukou mocné severoamerické republiky, umožní rychlé soustředění jejích námořních sil v Tichém nebo Atlan-

tickém oceanu, aby čelily buď útoku Japonska nebo evropských námořních velmocí. Co do síly, zaujímá nyní válečné loďstvo Spojených Států severoamerických po Anglii a Německu třetí místo.

Commander Key zaslal presidentovi republiky severoamerické pamětní list, ve kterém upozorňuje na tyto nedostatky amerických Dreadnoughtů: Panceřová ochrana pod vodou jest proti účinku torped a podmořských min nedostatečnou. Komíny a důležité strojní části lodí jsou pancéřem nedostatečně chráněny. 30·5 *cm* těžká lodní děla nevyrovnají se co do účinku těžkým dělům evropských států téhož kalibru. Tato těžká děla jsou z části neprakticky umístěna v panceřových věžích. Děla k obraně proti torpedoborcům a torpedovým člunům jsou na nových panceřových bitevních lodích umístěna příliš nízko nad hladinou mořskou. Skladiště se střelivem jest příliš blízko parních kotlů a parních rour, následkem čehož může teplota páry působiti na rozklad nového střelného prachu.

Komise, pozůstávající ze 43 členů, většinou námořních důstojníků, zkoumala na základě tohoto pamětního listu námitky commandera Keye a uznala je většinou za oprávněné. Následkem usnesení komise má býti v budoucnosti vyhražen námořním důstojníkům větší vliv při stavbě válečných lodí, aby se těmto nedostatkům předešlo. Aby panceřové bitevní lodi mohly unésti silnější pancéř, zvýší se jejich nosnost z nynějších 22.000 tun na 26 000 tun. Následkem toho bude jedna plovoucí pevnost sesíleného loďstva typu Dreadnoughtu státi místo 55 až 60 mil. kor. asi 70 mil. kor. Lodní posádka zvýši se z 800—900 mužů až na 1000 mužů. Těžká děla budou míti nosnost až na 18 *km*, rychlost panceřové bitevní lodi zvýší se z 19—20 námořních mil na 22—24 námořních mil. Moderní sesílené panceřové bitevní lodi typu Dreadnoughtu budou vyzbrojeny desíti až dvanácti těžkými děly kalibru 30·5 *cm* až 35·5 *cm*, asi 16 těžkými děly kalibru 19—20 *cm*, 20 až 24 děly proti torpedům o kalibru 9—10 *cm* a 6—8 rourami pro vrhání torped pod vodou o průměru 45 *cm* Na lodích mají býti umístěny 4 elektrické projektory o průměru 150 *cm* a 8 elektrických projektorů o průměru 90 *cm*. Lodní eskadra má se skládati ze 2 lodních divisí po 4 panceřových bitevních lodích.

Japonsko nově upravilo podělení vojska technickým nářadím, poněvadž při válce s Ruskem musélo vojsko velmi často technického nářadí v boji použiti k zřizování okopů a jiných opevnění. Dvě třetiny každé setniny pěchoty obdržely lopatky, jedna třetina pěší setniny byla podělena sekyrkami. Mimo to má 30 mužů setniny nůžky k přestříhování drátů, někteří muži vystrojeni jsou kladivy, pilkami a většími sekerami. — Jízdné škadrony obdržely po 16 sekerách a několik pilek. Nářadí jest upevněno na sedle. — Každá dělostřelecká baterie obdržela 85 kusů různého technického nářadí. — U každé zákopnické setniny jest 215 kusů rozličného technického nářadí, 148 kusů veze se na vozech za setninou.

Port Arthur byl jako válečný přístav zrušen, Masampo na jižním břehu Korey a ovládající korejskou úžinu přemění se nákladem 8 mil. yenů ve válečný přístav. Stavba přístavu bude trvati 10 let.

Ročník XXVII. Číslo 10.

HLÍDKA.

Dvojí vid a pokusy jej vysvětliti.

Psychologická a apologetická studie P. BOHUMILA SPÁČILA T. J.

Na faktu podvědomí spočívá theorie Zurbonsenova, jíž se v díle častěji citovaném pokouší dvojí vid vysvětliti. Autor sám nazývá svůj pokus theorií tušení v obraz (smyslový) vytvářeného (das zweite Gesicht als zum Bilde gestaltete Ahnung).

Tušením nazýváme neurčité a mlhavé, ale přece s jakousi jistotou spojené poznání či předcítění budoucích událostí, jehož z vědomých dojmů přítomnosti nelze vysvětliti. Soudí-li někdo z vědomých dojmův a z přítomné zkušenosti na budoucnost, nenazýváme to tušením, i když tušené události lidem jinak méně vnímavým a chápavým zůstávají nepoznány a nepochopitelny. Pramenem, z něhož tušení čerpá, jsou dojmy a poznatky zapomenuté, dojmy a pocity polovědomé, neurčité dojmy a kony vnitřních smyslův a vniterného života vůbec, a hlavně ovšem celý poklad, jenž v podvědomí se skrývá.

Tušení velmi často vyhraňuje se ve fantasii v určité obrazy smyslové (ano dle Zurbonsena[1]) je tato vlastnost tušení charakteristická a podstatná), a to nejen ve snách, nýbrž i za bdění. Čím větší vnímavost duše a čím hojnější poklad podvědomí s jedné strany, a čím živější a v činnosti uvolněnější obrazivost, tím snáze vzniká tušení a tím živěji jeví se v konkretních obrazech.

O skutečnosti takových tušení svědčí dějiny a denní skutečnost. Nejčastější a nejsnáze vysvětlitelna jsou tušení převratů vlastního těla a vnitřního života se týkající, zejména tušení o budoucích nemocech, nastávající smrti atd. Dle lékaře Carusa[2]) jsou taková tušení tak častá,

[1]) o. c. 111.

[2]) *Carus*, Vorlesungen über Psychologie. Leipzig 1831, 297.

že téměř u každého se přiházívají. Vysvětlení je zcela přirozené. Už delší dobu před nemocí jsou v těle příznaky: porušený oběh krve nebo počínající záněty, které na organismus, na vnitřní smysly působí a ve fantasii v určité symboly (na př. rakve) se odívají. Poněvadž příčina tušení jest v dojmech polovědomých nebo i nevědomých, proto vznikají i při nemocech nepatrných, ano i při těle zdánlivě zdravém. Řidčejší jsou a už ne tak snadno vysvětlitelna tušení, která s organismem a jeho stavem nesouvisí, na př. tušení o smrti či poranění při neštěstí, dále tušení událostí, jež s osobou tušící přímo nejsou ve spojení, a často i malicherných věcí se týkají.[1]) Dle našeho mínění při mnohých z nich jest nadpřirozený vliv pravděpodobný a poukazujeme k tomu, co jsme dříve uvedli o možnosti a pravděpodobnosti nadpřirozeného vysvětlení dvojího vidu. Než velkou většinu i těchto tušení lze uvésti na přirozené příčiny. V dojmech minulosti už zapomenutých, v nesčíslných jemných vlivech přítomnosti na vnitřní i vnější smysly, jež vědomí sotva postřehuje, v přebohaté činnosti vniterného života a hlavně v pokladě podvědomí jsou jistě četné zárodky budoucích událostí, které jinak s vědomými poznatky přítomnosti zdánlivě postrádají všeho spojení. Předpokládáme-li u jistých osob zvláště jemně vyvinutou vlohu poznání a fantasie, jíž dotyčné dojmy na světlo vědomí se vynášejí a v určité obrazy se vytvářejí, pak máme přirozené vysvětlení druhého vidu i takových událostí budoucích, které zdánlivě s osobou vidoucího, jeho přítomným poznáním a stavem nikterak nesouvisí. Toť asi stručně theorie Zurbonsenova. „Jestliže tušení“, tak praví,[2]) „vystupuje tak silně a explosivně z podvědomí duše, že se stupňuje v obrazné nazírání a že se objevuje tušená událost ve formě skutečnosti, pak nazýváme takové tušení dvojím videm.“

Názor jeho potvrzuje též skotské jméno dvojího vidu (taishataragh, vloha pro tušení), jemu nasvědčuje charakter kmenův, u nichž se vyskytuje dvojí vid, jemná vnímavost spojená s mohutnou fantasií a náklonností ke snění, souhlasí s ním v podstatě též bystrá pozorovatelka vestfálského života Annetta z Droste-Hülshoff,[3]) psychologové Jung-Stilling, Brockhaus,[4]) Beßmer[5]) a jiní.

---

[1]) Příklady viz u *Zurbonsena*, o. c. 111 nn.

[2]) o. c. 109.

[3]) Bilder aus Westfalen, Hannover 1876^3.

[4]) *Zurbonsen*, o. c. 110.

[5]) *Bessmer*, Das zweite Gesicht 276, 277.

Souhlasíme však úplně s učencem posledně jmenovaným, který výklad Zurbonsenův připouští pouze při těch případech dvojího vidu, kde nejsou všecky okolnosti rozvedeny dopodrobna a kde zvláště nepředvídají se okolnosti, jež vidoucímu nemohly naprosto býti známy, anebo se vyplnily i přes úsilí účastníků je změniti. Tu jde Zurbonsen ve své theorii rozhodně daleko, kam ho nemůžeme následovati. Ve snaze všecky způsoby a případy deuteroskopie vysvětliti tušením, zabíhá sám v extrem, jenž byl prve vytknul obhájcům theorie transcendentálního nazírání, podvědomí připisuje poznání budoucna od času a prostoru neodvislé, a to buďto ponořením duše v „žití všehomíra“ anebo zábleskem vševědoucnosti, která časem se objevuje v duši lidské, obrazu nekonečnosti boží.

Duše, ustupujíc při dvojvidu prý do pozadí vlastního duševního života, pozbývá takořka samostatnosti a osobitosti; noří se téměř v oblast všeobecného žití přírody a člověčenstva, stává se vnímavou částí tohoto organického celku, a proto na ni budoucí skutečnosti jeho právě tak působí a vzbuzují tušení v obrazy se vytvářející jako při vnitřních smyslech změny vlastního organismu. V tomto smyslu jest vskutku v duši lidské vloha poznávati budoucnost.... Duše lidská, až posud v hloubi své duchové podstaty nevyzkoumaná, jest odleskem božství, duchem z Ducha; považujeme-li tudíž v duši tuto vlohu poznávati budoucnost za nepatrný obraz boží vševědoucnosti, za slabý, často zamžený odstín Jeho v duchu pozemském, není ta myšlenka aspoň důsledná?[1])

K tomu třeba podotknouti jenom toto: Ponoření ve „všeobecné žití přírody a člověčenstva“ ničeho nevysvětluje, poněvadž není nijaké „duše všehomíra“, není pravda, že „vesmír poznává“ a tudíž není ani „všeobecného žití všehomíra čili přírody a člověčenstva“; opačný názor jest jenom důsledkem fatalistického pantheismu, proti němuž sám Zurbonsen se vyslovuje. Nezbylo by tudíž nežli „záblesk vševědoucnosti“ vysvětliti přímým působením božím a tím uvésti veškery výjevy na příčiny v nejvlastnějším smyslu nadpřirozené. Poněvadž však při mnohých zjevech scházejí podmínky, za kterých lze nadpřirozené vlivy připustiti, nelze theorie Zurbonsenovy v tomto rozsahu přijmouti.

4. Doslov.

Tím po řadě uvedeny všecky důležitější pokusy o řešení. Shrňme na konec přehledné výsledky získané rozborem jednotlivých theorií vysvětlovacích.

[1]) o. c. 117 nn.

O faktu v jeho všeobecnosti nelze pochybovati. Třeba však vymýtiti nejenom všecky události kriticky nezaručené, vypravování přehnaná, beze všech podrobností podaná atd., nýbrž i líčení, na něž mají vliv zmíněné klamy paměti. Tím počet případů, které jsou podkladem studia, valně se omezuje. Hallucinacemi a illusemi nelze tyto zjevy zváti, poněvadž se s nimi shoduje skutečnost buď ve vzdálené přítomnosti nebo v budoucnosti. Souhlas skutečnosti s viděním, v němž vlastně je celá záhada, lze někdy vysvětliti náhodou, jde-li o fakta méně podrobná, jinak však jest nevědecké dovolávati se náhody. Theorie vlivů telepathických, která by nanejvýš vysvětlovala pouze jasnozření, naprosto nestačí a ničím není dokázána; podobně i hypothese transcendentálního nazírání spočívá na klamných filosofických předpokladech a problemu neřeší. Nezbývá tudíž než buďto souditi na vlivy nadpřirozené tam, kde to povaha a okolnosti zjevů činí pravděpodobným, anebo kde těchto předpokladů není a kde nejde o zjevy až do podrobností přesné, vysvětliti věc tušeními v obrazy vytvářenými.

Zbude tu ovšem ještě řada případů, při nichž tušení nelze se dovolávati pro předviděné podrobnosti a okolnosti, jichž znalost se strany vidce jest naprosto vyloučena a které povahou a okolnostmi nadpřirozený vliv vylučují. Ty jsou posud vědě tajemstvím a o nich platí slova učeného apologety a psychologa Gutberleta, jimiž končí svůj krátký, ale jadrný článek o dvojím vidu: „Jest otázka, kdo je tedy příčinou úkazův, o něž běží? Na tu otázku mohu pouze odvětiti: Nevím. Jsou a zůstanou mi záhadnými.“ [1])

Přes to však nepovažujeme nikterak práci svoji za bezúčelnu a bez výsledku. Upozornili jsme na zajímavý problem, jenž zajisté zasluhuje povšimnutí a studia. Dvojím řešením, jehož pravděpodobnost byla ukázána, značně ubylo zjevů, jichž vysvětlení nám zůstává prozatím neznámo. A i tu rozborem všech důležitějších hypothesí záhadu řešících ukázána cesta, jíž by se další bádání v této věci mělo bráti. Nad to pak důkladnější poznání těchto zjevů nás poučuje, že námitky, jež se na jich základě proti kriteriím zjevení křesťanského činí, nijak nejsou oprávněny, naopak že právě úkazy dvojího vidu jsou potvrzením nadhmotařského a supernaturalistického názoru světového, jejž zjevení předpokládá. A to ještě krátce ukážeme.

Přirozený a tak často se vyskytující zjev dvojvidu prý jest úplně totožný se zjevem, který apologetika nazývá proroctvím. Nelze se tudíž

[1]) *Gutberlet*, Apologetik II. 176.

proroctví dovolávati jako znamení či kriteria nadpřirozeného zjevení, podobně jako nikomu nenapadne řečených zjevů psychických na potvrzenou zjevení se dovolávati. Toť asi obsah námitek, jež se tu činí.

Pomíjíme nyní otázky, zdali tyto psychické zjevy, aspoň v celém svém rozsahu, jsou vskutku přirozené. Jakkoli však je vysvětlíme, jisto jest, že mezi nimi a proroctvím jest podstatný rozdíl.

Proroctvím rozumíme jisté předpovědění budoucí události, jíž z přirozených příčin nikterak zvěděti nelze.[1]) Obsahuje tedy proroctví hlavně dva prvky. Za prvé lze jenom tam mluviti o proroctví, kde události budoucí z přítomných prvků, poznatků, okolností, příčin nelze zvěděti. Theorie o tušení poučila nás o tom, že ve mnohých případech vidění budoucnosti lze vysvětliti z dojmů přítomných. Ve mnohých jiných případech pak není vliv přítomných příčin na poznání budoucnosti aspoň úplně vyloučen. Avšak i tam, kde této prvé podmínky neschází, nedostává se dvojímu vidu druhého prvku, jímž jest jistota s předzvěděním spojená. V četných případech vidcové nemají vědomí, že jde o budoucí událost, neznají smyslu a významu vidění, který jim teprve vyplnění vidu ukáže.[2]) Jindy ovšem spojeno jest vidění s obavou, předtuchou, očekáváním budoucí události, které však nejsou určity a jisty. Někdy pak vskutku jest vidění spojeno s přesvědčením, že běží o určitou budoucí skutečnost. Přihlédneme-li však důkladněji, shledáme, že tato jistota není poznáním vniterným, jasným, vid sám provázejícím nebo bezprostředně z něho plynoucím, nýbrž konklusí povstalou srovnáním vidění s přítomnými okolnostmi.[3]) Vidění rakve, pohřbu otcova atd. vybaví určité vědomí budoucí smrti, poněvadž přítomné okolnosti, na př. těžká nemoc jeho nebo nebezpečná cesta tomu nasvědčují.

Z toho už vidno, jak veliký jest rozdíl mezi proroctvím a dvojím videm. Vezměme jen za příklad velikolepá proroctví o Messiášovi ve Starém Zákoně. Život, působení a smrt, velikolepé dílo a význam jedné osoby tu předpověděn s okolnostmi a podrobnostmi, které přesahují přirozené vědění všech současníků, předpověděna místa, předpověděn určitý čas, a to neodvisle od různých osob v různé doby, vše s naprostou určitostí a jistotou, tak že očekávání a naděje na říši a osobu předpověděného stalo se celému národu pružinou života, stalo se ideálem, pro nějž žil a trpěl. Tu rozdíl obou srovnávaných zjevů přímo bije do očí.

---

[1]) *Pesch*, Praelectiones dogmaticae I. Friburgi 1909[4], p. 143.

[2]) *Zurbonsen*, Das zweite Gesicht 68.

[3]) *Bessmer*, Das zweite Gesicht 397.

Fakta, při nichž oba zmíněné prvky vskutku jsou dokázány, bylo by třeba — kdyby skutečně se dokázala — aspoň dle našeho mínění ku proroctví čítati a je Bohu připisovati. Avšak ani tu nelze ještě beze všeho dovolávati se takových zjevů jako kriterií na potvrzenou nějaké pravdy nebo nějakého zjevení. Poněvadž dle našeho názoru Bůh může nadpřirozené skutky za jinou příčinou působiti než na potvrzenou zjevených pravd, třeba při zázracích a proroctvích, i když už jich skutečnost a nadpřirozená povaha jsou dokázány, též jejich souvislost se zjevením (veritas relativa vel theologica) zkoumati a ukázati, že se staly na potvrzenou zjevení.

A tím námitka z fakta dvojího vidu čerpaná je rozřešena. Dvojí vid však též positivně potvrzuje stanovisko křesťanského apologety. Naprosto ovšem odporuje dvojí vid názoru strohého materialismu. Materialisty, jichž ani obyčejná fakta psychická ani zaručená fakta nadpřirozená nepřesvědčila o pochybenosti hmotařského názoru, nutí fakta dvojího vidu a zjevy jim podobné k ústupu, a nelze pochybovati, že všeobecné v poslední době odvrácení se od názoru materialistického, jejž du Prel právem zove názorem „nemyslícího davu", částečně má příčinu též ve studiu těchto mimořádných jevů duševních. Zjevy ty dále jasně svědčí pro duchovost duše lidské a její neodvislost ode hmoty. Poněvadž pak duchovost je základem nesmrtelnosti, jest i pro nesmrtelnost dvojí vid aspoň nepřímým důkazem, i když nehledíme k případům, které venkoncem svědčí o působení duší od těla oddělených. Konečně potvrzuje dvojí vid i hypothese o jsoucnosti pouhých duchů — mluvíme se stanoviska čistě filosofického.

Svobodná vůle a determinismus.

J. Skácel. (Č. d.)

Svoboda mravní.

Pojem svobody, kterým se chceme nyní obírati, vymyká se úvahám psychologickým, které konstatují toliko fakta empirická, a přisvojuje si ráz mravní. Pojem svobody mravní předpokládá jsoucnost zákona mravního, dle něhož má člověk říditi svůj život. Rozum poznává tyto zásady a předkládá je svědomí jako pohnutky činnosti. Má-li člověk dosáhnouti jisté dokonalosti, je třeba, aby pohnutky mravní měnily se v pohnutky stálé, aby se stávaly silnějšími pohnutek nižších a tyto si konečně podrobily. Naprostého ovládnutí těchto pohnutek nižších pohnutkami mravními nemůže nikdy býti úplně dosaženo — jest ideálem, o jehož provedení má se každý snažiti.

Čím jsou pohnutky tyto vznešenějšími, tím více snažíme se je stotožňovati s naším já psychickým, tím spíše uznáváme jejich převahu nad pohnutkami nižšími: ony mají rozhodnouti každou volbu.

Když tedy v některém případě jednotlivém používají pohnutky nižší příliš veliké energie, pohnutky rozumové nehrají při volbě úlohy, která jim přísluší, a v tomto případě řekněme, že člověku se nedostává svobody; v každém jiném případě, ve kterém pohnutky rozumové nejsou oslabeny pohnutkami nižšími, řekneme, že člověk je svoboden.

Jak vidíme, pojem svobody mravní je také především záporný: člověk je svoboden vzhledem k pohnutkám řádu nižšího. Než uvidíme, že tento smysl snadně se změní v kladný: svoboda jest nadvládou pohnutek rozumových.

Tato svoboda nazývá se svobodou mravní nebo — následkem vyvýšenosti rozumu — pravou svobodou, nebo konečně svobodou praktickou. Některé definice objasní pojem svobody mravní.

Der Begriff der sittlichen Freiheit — píše Windelband — erwies sich als das Ideal einer Kausalität der sittlichen Überzeugung, d. h. einer solchen Gestaltung der konstanten Motive der Person, wodurch die Anforderungen der ethischen Norm von ihr selbst aufgenommen sind (l. c. p. 106).

Riehl: Unter praktischer Freiheit ist negativ die Unabhängigkeit des Willens von der Nötigung durch unmittelbare sinnliche Antriebe zu verstehen, und positiv die Abhängigkeit von abstrakten selbstbewußten Motiven. Sie heißen abstrakt, weil sie von gedanklichen Verstärkungen ausgehen. (Der phil. Kritic. p. 43.)

Die wahre Freiheit, praví ještě Windelband, bedeutet die Herrschaft der sittlichen Norm in dem Motivationsleben der einzelnen (l. c. p. 101).

Paulsen mluví o „rozumné vůli“, která nicht unmittelbar durch die sinnlichen Reize zur Betätigung determiniert wird, sondern sich selber in Gestalt von Überlegung und Entschließung bestimmt. K tomu dodává: Freiheit des Willens bedeutet nach dem allgemeinen Sprachgebrauch aller Menschen die Fähigkeit, sein Leben unabhängig von den sinnlichen Antrieben und Neigungen damit Vernunft und Gewissen nach Zwecken und Grundsätzen zu bestimmen (l. c. p. 465).

Jaký je vztah mezi svobodou psychologickou a svobodou mravní? Není mezi nimi ani koincidence ani rozporu.

Může se státi, že konstantní pohnutky nižší přizpůsobí se pohnutkám rozumovým, ba že člověk svojí nižší přirozeností psychickou bude jednati v souhlasu s principy mravními. Než může se také státi, že pohnutky řádu nižšího, které stojí v odporu se zákonem mravním, dosáhnou nadvlády. To se nejčastěji stává, dá-li se člověk opanovati nějakou vášní, na př. lakotou; bude jednati dle stálých pohnutek řádu nižšího, a tím samým bude jednati svobodně ve smyslu psychologickém; než nebude míti svobody mravní, ježto jedná dle pohnutek nerozumných. Je tedy možno říci o témže člověku, že je zároveň svobodným a nesvobodným čili determinovaným, aniž by to bylo kontradikcí.

Svobodu vůle, pokud o ní jedná determinismus, možno dále uvažovati ze vzhledu kriteologického — a pod tímto vzhledem přibližuje se poněkud indeterminickému významu svobody. Ale hned se přesvědčíme, že i tato svoboda liší se zásadně od svobody indeterminické.

Tímto významem obírá se hlavně Windelband, který ji stotožňuje s bezpříčinností, Kausallosigkeit. Dle jeho mínění není nám možno najednou poznati celou realitu věcí; naše mohutnosti poznávací jsou příliš nedokonalými, není nám možno poznati nežli jednu stránku věcí. Možno všechny předměty uvažovati buď způsobem vědeckým, který jest výhradně explikativním a snaží se podati příčiny zjevů, druhý pak způsob záleží v usuzování o hodnotě předmětů, snaží se zjevy uvésti ve spojení s jistou normou, dle níž měří jejich hodnotu.

V obou dvou případech obíráme se toliko těmi elementy jevů, na kterých nám záleží. Chceme-li tedy posuzovati jednání člověka, můžeme a máme především tázati se po příčinách jednání, a v tom případě budeme pozorovati postupnou řadu zjevů předcházejících jednání (srv. Hume). Chceme-li však odhadnouti hodnotu jednání, jest nám

odezírati od příčin jednání a uvažovati ji ve stavu „svobodném“, jakoby totiž nemělo příčin. Der Begriff der Freiheit als Ursachlosigkeit auf den Willen angewandt, muß nicht verstanden werden als Leugnung, Durchbrechung oder Aufhebung der kausalen Notwendigkeit, welche vielmehr für den Gesichtspunkt der erklärenden Wissenschaft auch diesem Gegenstande gegenüber aufrecht erhalten bleibt, sondern vielmehr als Betrachtung und Beurteilung unabhängig von der Kausalität. Und zwar gilt dies bei der Anwendung des Begriffes sowohl auf das einzelne Wollen als auch auf die Persönlichkeit als ein wesenhaftes Gesamtwollen. (Windelband l. c. p. 197.) Dále praví: Die genetische Frage kommt bei der ethischen Beurteilung nicht in Betracht (p. 198). V tomto náhledu srovnává se úplně s Paulsenem, jenž praví, že úsudek o ceně člověka nespočívá v tom, čím se stal takovým, jakým jest, nýbrž v tom, čím jest, jakým jest. Svoboda v tomto smyslu není bezpříčinností ani metafysickou ani empirickou, nýbrž obsahuje posuzování předmětů bez ohledu na jejich příčiny. Windelband o ní píše: Sie begründet kein wissenschaftliches, auch kein metaphysisches Verständnis, wohl aber die Möglichkeit einer allgemeinen und notwendig geltenden Beurteilung des tatsächlichen Wollens (l. c. p. 197).

Všechny významy slova „svoboda vůle“, pokud jsme je dosud podali, jsou téměř ode všech filosofů přijaty — jak konstatuje Paulsen.

Ale jinak se má věc, mluví-li se o svobodě metafysické. Hlavním zastancem jejím jest Schopenhauer.

Svoboda vůle záleží v nezávislosti od zákona příčinnosti — nikoli v tom smyslu, jakoby byla výjimkou od tohoto principu: vůle lidská jest agens, který je bez příčiny a stojí mimo zákon příčinnosti, ale který jest činným dle immanentní pravidelnosti v tom smyslu, že jeho činnost pochází z jeho přirozenosti. Operari sequitur esse; ale esse, totiž vůle, nemá žádné příčiny, nebo jest samo sobě příčinou — jest causa sui.

Podali jsme definice svobodné vůle, pokud je nalezáme u deterministů; vzali jsme je úmyslně z jejich vlastních spisů, citovali jsme je, poněvadž jest známo, že ve mnohých, mnohých spisech indeterministických jsou názory deterministů o svobodné vůli podány nepřesně.

Vidíme z podaných definicí, že deterministé, i když mluví o svobodě a svobodné vůli, přece všichni učí, že není svobody vůle, jak nám ji dosvědčuje (ne dokazuje!) sens commun — všeobecný smysl.

Ale ještě na jeden důležitý bod chceme poukázati: při řešení problemu svobodné vůle není možno omeziti se jen na jednu část

filosofie, nýbrž celé filosofie jest použiti; není možno zůstati jen v psychologii experimentální, nýbrž jest nutno zabývati se také psychologií spekulativní, totiž metafysikou. Ať již má filosof o metafysice názory jakékoliv, ať ji popírá a jí se vysmívá ve svých spisech — jakmile přistoupí k řešení problemu svobodné vůle, musí vzíti na pomoc metafysiku. Než o tom více později.

Nyní bychom měli podati výměr svobodné vůle dle indeterministů. Můžeme směle říci, že každá filosofie, která dokazuje onu svobodnou vůli, jak o ní vydává svědectví všeobecný smysl, přijímá za své aspoň některé hlavní principy filosofie Aristotelovy.

Tradicionelní filosofie všech směrů obhajuje svobodnou vůli — metafysickou svobodu. Paulsen se domnívá, že svoboda metafysická znamená tolik jako bezpříčinnost, totiž, že vůle sama nebo její jednotlivá rozhodnutí nemají žádné příčiny.

Přiznáváme rádi, že podobná svoboda byla zastávána — aspoň nepřímo — mnohými scholastiky, a že jejich argumentace vedla k podobné definici; ale „oficielní scholastika“ a neoscholastika jsou zcela jiného názoru o svobodné vůli. Moderní filosofie — abychom užili slov téhož filosofa — „která je zbudována na půdě nových věd přírodních, nerozřešila problem svobody — nechala jej padnouti;“ tradicionelní filosofie a moderní filosofie, která nepovažuje přírodní vědy za filosofii, nýbrž za pomůcku bádání filosofického, neleká se obtíží spojených s řešením problemu svobody a snaží se jej aspoň objasniti, jestli definitivní, uspokojující řešení dosud nemožno.

Všechny definice, které nacházíme u indeterministů, lze odvoditi z podaných středověkými hlavními zástupci obou směrů scholastických totiž intellectualismu a voluntarismu.

Definice intellektualistická svobodné vůle zní: Libertas arbitrii est facultas solius naturae intellectualis, quae operatur ex judicio a se formato actuque ad quem seipsam per deliberationem applicat et determinat.

Definice svobody dle voluntaristů zní: Libertas est facultas, quae positis omnibus ad agendum paerequisitis potest agere vel non agere.

Tyto definice jsou tak všeobecnými, že z nich není možno učiniti si podrobný obraz o scholastickém učení indeterministickém.

Scholastici naší doby učinili mnoho koncessí názorům deterministickým, což jistě indeterminismu na škodu není.

Proti deterministickým definicím svobodné vůle přidržíme se definice, kterou podává Dr. Beck ve své popularní brošurce „Die menschliche Willensfreiheit“ p. 24: „Die Willensfreiheit besteht darin, daß wir

fähig sind, ohne Zwang nach Belieben eine vernünftige Auswahl unter unseren Gedanken zu treffen.“

Abychom tuto více méně dějepisnou část dokončili, dodáváme ještě, že jako deterministé používají každého nového pokroku vědeckého k odůvodnění své these, tak i u indeterministů shledáváme se s takovým výkladem dějů nás obklopujících, který jde dále než sahá svoboda lidská a svobodu klade za původ všech věcí.

M. Secrétan ve své „Philosophie de la liberté“ nejen že přijal za své these Duns Scota a Descartesa a dle Kantova příkladu podřídil metafysiku morálce, nýbrž obětoval předvědění boží svobodě, realitě svobodné vůle podřídil všechny své idee, všechy hypothese o původu a povaze věcí.

M. Renouvier a jeho žáci zavrhují ve jménu kategorie počtu podstatu, nekonečnost, nutnost; aby zachoval svobodnou vůli, uznává absolutní začátek, commencements absolus, jevy vznikající z ničeho, jevy o sobě a sebou jsoucí, absolutnost vztahu; svobodnou vůli nedokazujeme, my v ni věříme.

Delboeuf, Moussinesqu hledají liberum arbitrium v samých zákonech mechanických, nebo spíše v jistých případech, které se zdají indeterminovány a dají se sloučiti s těmito zákony.

Nacházíme tedy jak u determinismu, tak též u indeterminismu nadsázky, které snadno vedou k absurdnostem.

Alfred Fouillée snaží se oba názory spojiti pomocí „silných ideí“ idées fortes. Svoboda dle něho jest cílem, jest ideou, která se uskutečňuje progressivně a methodicky pomocí pravidelného determinismu.

Než v posledních letech vzdal se této myšlenky — uznává sám, že je nemožno tyto tak různé názory spojiti.

Rovněž se to nepodaří a také ani podařiti nemůže „nové filosofii“, jejímiž zástupci jsou Boutroux, Bergson, Le Roy, Willbois, Weber a j. Spíše by mohl míti intellektualistický indeterminismus nároky na to, aby byl přijat také od deterministů; budeme míti ještě příležitost jím se zabývati. Na tento indeterminismus hodí se také nejlépe definice svobodné vůle, kterou jsme dříve podali, „že jsme totiž schopni uskutečniti bez nucení dle libosti rozumnou volbu mezi svými myšlenkami.“

Hlavní sloup nového hnutí ve filosofii, M. Bergson, výslovně prohlásil, že nelze podati definici svobodné vůle: každý člověk má svobodnou vůli, ale chcete-li ji definovati, zničíte ji.

Byla již napsána řada kritik a refutací tohoto systemu: ale podivno, že jeho zástupcové prohlašují jednomyslně, že neučí toho, co se jim

vytýká, nebo co se jim schvaluje — což je znamením, že jejich názory filosofické nejsou dosud propracovány, nejsou systematisovány, trpíce vadou svého prazdroje, filosofie Herakleitovy.

Dotkneme se jen hlavních názorů jejich, pokud jsou ve vztahu s pojednáním naším.

Prameny veškerého poznání našeho, totiž všeobecný smysl (sens commun), vědy positivní a filosofie, nepodávají nám celé pravdy a nemohou nám jí podati. Všeobecný smysl rozděluje realitu na nesčetné množství částí individuelních, podstatně různých, aby vyhověl praktickým potřebám našeho života každodenního.

Z toho následuje, že všeobecný smysl neobsahuje pravdy, dosvědčuje-li nám jsoucnost jednotlivých těles jako částí reality; tato tělesa nejsou skutečnou realitou, nejsou celou realitou, jsou jen částí reality.

Mimo věci všeobecným smyslem poznané jest ještě jiná, skutečná realita, o kterou se poznání naše nestará, poněvadž jí není třeba k činnosti životní.

Všeobecný smysl nás neklame, podává-li nám existenci jistých věcí mimo nás existujících, ale klame nás, podává nám-li je jako by tvořily jedinou, skutečnou a celou realitu.

Vědy a jejich zákony jsou založeny na všeobecném smyslu; nedovedou pojmouti celou, skutečnou realitu a následkem toho nemají než cenu relativní; všeobecně platné zákony nejsou nesprávnými, jest nutno platnost jejich uznati, chceme-li začátek cesty ku pravé realitě poznati. Věda jest methodou činnosti.

Principem poznání, jediným poznáním, které všeobecným smyslem a zákony vědeckými je zakaleno, jest intuice; jejím předmětem jest pravá skutečnost, realita. Intuice přesahuje zákon příčinnosti, dostatečného důvodu a všechny jiné zákony, celou dialektiku, neboť tyto všechny nedovedou pojmouti celou realitu, jen její část. Je-li však intuice nad zákon příčinnosti a nad celou dialektiku, pak je samozřejmo, že nelze „argumentací syllogistickou“ dokázati svobodu vůle — ale také není možno jí popříti; nejsme svobodnými v činnosti našeho já povrchního (poznání smyslem povšechným a vědeckými zákony a činnost tímto poznáním se řídící), ale jsme svobodnými dle našeho pravého já, moi profond — intuice a obsažení celé reality. Jsme svobodnými jen v řídkých případech, kdy naše pravé já prorazí zevnější kůru faktů psychologických, povrchní já. A právě zevnější manifestace pravého já jest to, co nazýváme konem svobodným, poněvadž naše já bylo jediným jeho původcem, poněvadž kon ten vyjádřil naše pravé já.

Chceme snad definovati svobodu? To jest nemožno, neboť bychom byli nuceni ji definovati pomocí principů a pojmů, odpovídajících poznání a činnosti povrchního já, které přece není svobodno. Jsme tedy svobodnými, o tom není ani nejmenší pochyby: ale definovati svobodu nemůžeme, právě tak jako nedovedeme svobodnou vůli popříti.

Co jest nám říci o tomto názoru Bergsonově?

Především jest jisto, že Bergson jest obětí filosofie Kantovy — ačkoliv bojuje proti Kantovým názorům o svobodné vůli.

Dle Bergsona vztahuje se princip příčinnosti jen na část reality, na jistou „systematisaci“ jevů: proto nemůže státi v odporu se svobodou, která náleží celé, pravé systematisaci.

Než zásada dostatečného důvodu dá se odvoditi ne jen z části reality, nýbrž z každé a celé reality: jest principem suverením, nic nemůže býti z něho vyňato; proto i svoboda vůle jemu podléhá.

Snad by se dalo také říci, že každé poznání naše, tedy i intuice, podléhá kontrolle zákona totožnosti; proto jest třeba zamítnouti některé důsledky, které „nová filosofie“ odvozuje z intuice pravé, skutečné reality.

Zase tedy vidíme, že problem svobodné vůle náleží do metafysiky, že řešení jeho může se díti toliko za pomoci metafysických principů, hlavně totožnosti a dostatečného důvodu.

Determinismus metafysický, který se při zamítání svobodné vůle odvolává na princip dostatečného důvodu, jest vlastně jediným determinismem: všechny jiné deterministické důvody jsou v něm obsaženy a nikdo toho lépe neviděl, než veliký Leibniz.

Dle Fonsegrivea princip dostatečného důvodu zahrnuje v sobě všechny jiné principy, z nichž se dá odvoditi nutná determinace. Zásada příčinnosti, které užívají deterministé proti svobodné vůli a která působí indeterministům tak veliké obtíže, není ničím jiným než jednou z mnohých forem zákona dostatečného důvodu. Příčina účinná jest předcházejícím důvodem jsoucnosti. Zásadu o zachování energie a síly možno vyjádřiti starou formulí „ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti“, což není než konkretním vyjádřením principu „nic se neobjeví, co nemá dostatečného důvodu, aby se objevilo, nic nezmizí bez dostatečného důvodu zmizení, slovem žádný system deterministický, ani determinismus theologický, není ničím jiným nežli odvozením nebo zvláštním formulováním zákona o dostatečném důvodu — a řešení problemu svobodné vůle není možno leč pomocí tohoto zákona.“

Chceme tedy v dalším podati výklad tohoto zákona a poukázati na to, v jakém poměru má se ku svobodné vůli v systemech deterministických a indeterministických.

Necháváme stranou nejradikálnější system deterministický, totiž materialismus, který žádným filosofem dnešní doby není brán vážně; Lotze ve svém spise „Mikrokosmos“ (B. I. p. 296) píše o materialismu: „Unter allen Verirrungen des menschlichen Geistes ist diese (d. h. materialistische) als die seltsamste erschienen, daß er dahin kommen konnte, sein eigenes Wesen, welches er allein unmittelbar erlebt, zu bezweifeln oder es sich als Erzeugnis einer äußeren Natur wieder schenken zu lassen, die wir nur aus zweiter Hand, nur durch das vermittelnde Wissen eben des Geistes kennen, den wir leugneten.“

Můžeme říci, že Busse ve svém díle „Geist und Körper“ definitivně porazil materialismus a různé jeho formy; totéž lze říci o jeho důvodech proti psycho-fysickému parallelismu, který ostatně není kompetentním činitelem při řešení problemu svobodné vůle, jsa více méně methodou psychologického studia, nemaje ničeho společného s metafysikou.

Přikročme nyní k objasnění principu dostatečného důvodu.

III.

Každá bytost má jistý způsob svého bytí. Tato zásada jest samozřejma, o její platnosti nikdo nemůže pochybovati.

Každá bytost se určuje a vyznačuje jistým způsobem, tak že pojem bytosti bez jakéhokoliv způsobu svého bytí jest pojmem protikladným.

Bytost abstraktní a neurčená může býti pojata bez způsobu bytí: ale každá konkretní bytost vyznačuje se jistým způsobem.

Z této všeobecné zásady lze odvoditi dvě méně všeobecné: ježto dle jednomyslného úsudku všech filosofů skládá se každá bytost ze dvou elementů, totiž z essence a existence, bytnosti a jsoucnosti, musí míti každá bytost součastně jistý způsob bytí a jistý způsob existence. Osvětleme to příklady: Každá bytost musí míti jistou bytnost: jest organickou neb anorganickou, živou nebo neživou, sensibilní nebo insensibilní, intellektivní nebo neintellektivní — slovem, každá bytost musí dáti odpověď na otázku, co jest? Odpověděti, že nemá bytnosti, nebo že její bytnost je ničím, znamenalo by, že bytost jest bytostí a není bytostí.

Totéž platí o existenci každé bytosti: existuje-li, musí míti jistý způsob existence; buď bude odvozenou nebo samostatnou, nutnou nebo podmíněnou.

Každá bytost musí tedy míti jistý způsob svého bytí, totiž jistý způsob bytnosti a jistý způsob existence — jinak by její pojem byl protikladným.

Ku poznání každé bytosti dospějeme, když její způsob bytnosti a způsob jsoucnosti stane se intelligibilním: víme-li, že tato bytost má takovou bytnost a takovou jsoucnost, poznáváme důvod jejího bytí, sa raison d'être: až do té doby zůstane nám neznámou. Raison d'être není tedy ničím jiným, než-li jistým způsobem bytosti, podávající nám důvod nebo-li vysvětlení, proč se má bytost takovým a ne jiným způsobem.

Jenom tehdy poznáváme nějakou bytost, dovedeme-li udati důvod jejího bytí, známe-li způsob její bytnosti a její jsoucnosti; nedovedeme-li si ale věc tu vysvětliti, zůstane nám inintelligibilní, záhadnou, příčící se zákonu rozumu, který vyžaduje, aby každá věc měla důvod svého bytí. Je-li s tímto zákonem nějaká bytost nebo věta v rozporu, jest ji zamítnouti: neboť kdybychom ji přijali, zřekli bychom se rozumu, který vyžaduje: „každá bytost má svůj raison d'être.“

Důvod bytí může býti buď zevnějším nebo vnitřním. Proč jest člověk tím, čím jest, v čem spočívá důvod, že jest člověkem? Jest to jeho rozumnost, která, jsouc spojena s živočišstvím, dostačí, aby byl člověk člověkem, totiž rozumnou bytostí; rozumnost jest jeho dostatečným důvodem essencielním. Ale rozumnost lidská není toliko důvodem dostatečným, že člověk jest člověkem, nýbrž jest také důvodem ne vnitřním, nýbrž zevnějším, že člověk jest bytostí mravní, společenskou, náboženskou atd.; tyto vlastnosti lidské mají v rozumnosti lidské dostatečný důvod zevnější svého bytí, neboť se z ní odvozují a stávají se intelligibilními.

Rovněž existence bytostí konkretních má v něčem dostatečný důvod, buď v sobě nebo v jiném, t. j. důvod vnitřní nebo zevnější.

Můžeme nyní princip dostatečného důvodu formulovati takto: Každá bytost má buď v sobě nebo v jiném důvod essence a existence, které jí náležejí. O tomto principu píše Leibnitz: Raison suffisante. en vertu duquel nous considérons qu'aucun fait ne saurait se trouver vra ou existant, aucune énonciation véritable, sans qu'il y ait une raison suffisante, pourquoi il en soit ainsi et non pas autrement. (Monad. 32.) Dle tohoto principu neděje se nic „ohne daß es eine Ursache oder wenigstens einen bestimmten Grund giebt d. h. etwas, das dazu dienen kann, a priori zu begründen, weshalb etwas gerade so und in keiner anderen Weise existirt.“ (Theod. I. S. 44.) Le principe est celui du

besoin d'une raison suffisante, pour qu'une chose existe, qu'un événement arrive, qu'une vérité ait lieu. (VII. 419.)

Správnost principu dostatečného důvodu a jeho všeobecná platnost potvrzuje se tím, že je spojen s principem totožnosti prostřednictvím principu protikladu. Žádná bytost, žádný způsob bytosti nedovede se vymknouti tomuto zákonu.

Jakým způsobem se spojuje princip dostatečného důvodu se zákonem identity, objasňuje M. Penjon ve svém spise „Précis de Philosophie" (p. 106—111) a Garrigou-Lagrange v knize „Le sens commun" (216 n.).

Princip identity logicky vyjádřen zní: Jest nemožno, aby týž přívlastek náležel a zároveň nenáležel témuž podmětu, v téže době a pod týmže vzhledem; metafysicky se vyjadřuje; táž bytost nemůže současně a pod týmže vzhledem býti a nebýti; to, co jest, jest; každá bytost je totožná se sebou, $A = A$. Sluší připomenouti, že princip tento není tautologií; vyjadřuje objektivní totožnost, a to první, musí nás o něčem novém poučiti. Proto také přísudek (predicat), jak poznamenává Zigliara (De la lumière intellectuelle, t. III. p. 201), musí se logicky od podmětu lišiti, musí přidati něco bytosti, musí vyjádřiti jistý způsob bytosti, který není vyjádřen pouhým jménem bytosti. Než musí vyjádřiti takový způsob bytosti, který náleží na předním místě bytosti, následující každou bytost a náležející bytosti uvažované o sobě a ne ve vztahu s jinými bytostmi.

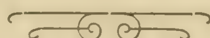
Jsou dva způsoby tohoto druhu: jeden jest positivní, druhý negativní. První záleží v tom, že každá bytost jest nějakou věcí determinovanou. Slovo „věc" (res) vyjadřuje formalitu lišící se od bytosti tím, že bytost vyjadřuje především kon existence a tím označuje to, co existuje nebo může existovati; „věc" však naznačuje především „essenci" nebo-li quidditu" toho, co jest. Následkem toho zní první úsudek, vyjadřující to, co především náleží bytosti, takto: Každá bytost jest nějakou věcí určitou, jest určité povahy, kterou jest tím, co jest.

Je-li podmětem proposice bytost", être, musí předmět vyjadřovati povahu bytosti, kterou jest určena, a ne říci „bytost jest bytost", nýbrž „bytost jest to, co jest, nebo co může býti". A ježto jest zřejmo, že první přísudek spojuje se s prvním podmětem „sám sebou", můžeme ještě lépe vyjádřiti formuli: Každá bytost jest a jest sama sebou povahy určité, která ji činí tím, čím jest; tout être est et est par lui même d'une nature déterminée qui le constitue en propre.

Nová] filosofie zamítá „věci" a přijímá toliko „kony", definuje realitu nikoliv dle toho, co jest, nýbrž dle toho, co se děje a stálé

Ročník XXVII. Číslo 11.

HLÍDKA.

Svobodná vůle a determinismus.

J. Skácel. (Č. d.)

Vraťme se nyní k naší definici svobodné vůle; řekli jsme, že spočívá v tom, že můžeme bez nucení a dle libosti uskutečniti rozumnou volbu mezi svými myšlenkami.

Vysvětleme tuto definici: dříve, nežli je volba mezi myšlenkami uskutečněna, dříve, nežli se člověk rozhodne pro realisaci jedné myšlenky, musí zůstati realisace jiných možnou: oborem svobodné vůle jest tedy náhodnost, kontingence.

Uskutečnění volby musí se díti bez nucení a dle libosti, jenom člověku volícímu lze ji připsati: svobodná volba musí býti spontanní, samovolnou.

Konečně musí býti volba rozumnou: člověk musí věděti, že jedná svobodně, že on jest příčinou uskutečnění volby, a musí věděti, proč tak a ne jinak se rozhoduje.

Nuže, a právě tyto charakteristické známky svobodné vůle jsou v naprostém rozporu se zákonem dostatečného důvodu.

Nic se neděje bez dostatečného důvodu. Vše jest následovně intelligibilním a dá se vysvětliti. Každá činnost jest vysvětlitelnou. Proto každé jednání lidské dá se vysvětliti ze stavů předchozích.

Ale není možno vysvětliti jednání svobodné, kdyby vůbec dalo se uskutečniti. Máme řadu myšlenek a pro jednu z nich jest se nám rozhodnouti: všechny předchází stejné antecedence, které mají býti dostatečným důvodem dvou konů opačných, protivných. Jest samozřejmo, že jest to prostě nemožno a že dvojsmyslnost, která je nutným výsledkem existence svobodné vůle, jest nevysvětlitelnou. Odporuje

tedy svobodná vůle zákonu rozumu, jest celou svou povahou něčím nesmyslným; nemůžeme se zříci rozumu — jest se nám tedy zříci svobodné vůle.

K této námitce Leibnizově dodávají současní deterministé: Nemůžeme žádným způsobem připustiti, že by v nás mohla vzniknouti myšlenka nebo volba, kterou by nebylo možno vysvětliti, nějaká věc bez důvodu. Pohyby, které by vznikly z takové činnosti, byly by začátkem serie naprosto nových pohybů.

Než Kant dokázal, jest úplně nemožno duchu našemu představiti si absolutní počátek. Myšlení lidské záleží v ustanovování vztahů, myšlenka je percepcí vztahu. Nemůžeme mysleti nic absolutního. Jak by bylo možno představiti si nějaký absolutní počátek, serii pohybů úplně nových uprostřed pohybů všehomíra? V jaké formě bychom si představovali tento začátek, o němž nám zkušenost nikdy nepodala příkladu?

Následkem toho jest svobodný čin nejen de facto nevysvětlitelným, nýbrž je de jure naprosto nemožným. Jest nepředstavitelným, nepochopitelným, a následkem toho absurdním. (Fonsegrive p. 345-7.)

Tyto námitky, odvozené z principu dostatečného důvodu a hájící naprostý determinismus, možno ještě vyjádřiti takto: Táž příčina ve stejných okolnostech působí nutně týž výsledek.

Tento princip je odvozen ze zákona dostatečného důvodu: změna výsledku byla by naprosto bez dostatečného důvodu, kdyby byla způsobena bez předcházející, ji determinující změny v příčině nebo v okolnostech.

Dejme tomu, že příčina — stav předcházející rozhodnutí — jest *A*, její výsledek — svobodný kon — *B*: jestliže by jednou mohl z příčiny *A* následovati výsledek ne *B*, nýbrž *C* — kon možný — změna výsledku *B* v *C* byla by bez jakéhokoliv dostatečného důvodu.

Jest tedy deterministický princip a priori správným, právě tak jako princip dostatečného důvodu, z něhož jest odvozen: táž příčina za stejných okolností působí nutně týž výsledek.

Než definice, kterou jsme podali o svobodné vůli, jest porušením tohoto principu: jest tedy svobodná vůle nemožnou.

Nechceme se již nyní obírati touto námitkou, která tvoří podstatu celého determinismu; napřed chceme věděti, jakým způsobem dokazují indeterministé jsoucnost svobodné vůle.

Jejich důkazy podrobíme kritice, která nám snad osvětlí stanovisko indeterminismu ku principu dostatečného důvodu a možná, že

nám princip ten podá z jiného stanoviska, než z jakého na něj pohlíží determinismus.

Začněme s nejobyčejnějšími důkazy svobodné vůle.

IV.

K obhájení svobodné vůle používají indeterministé důkazů psychologie a morálky; sebevědomí psychologické čili vnitřní cit svobody, cit povinnosti a mravní závaznosti dokazují prý nám, že máme svobodnou vůli; konečně pak následky zapírání svobody vůle jsou tak absurdní, že nutí rozumného člověka zavrhnouti determinismus.

Podrobme jednotlivé důkazy nestranné kritice a začněme s důkazem vzatým z vědomí svobody.

Jak vznikl čin, o němž nyní tvrdíme, že byl svobodně vykonán? Jsme si vědomi, že všechny pohnutky, které nás lákaly k jeho uskutečnění, nebyly s to, aby nás určily k jeho vykonání; kdybychom nebyli sami se odhodlali jej provésti, kdybychom svým rozhodnutím ho nebyli uskutečnili, nikdy by k němu nedošlo.

Jsme často nespokojeni s činem, který jsme vykonali; jsme si vědomi mnohých a velikých pohnutek, které se snažily nás k činu tomu přiměti a přece nám tvrdí sebevědomí, že ony pohnutky nás k činu nedonutily, nýbrž že my jsme čin ten určili. A jak často jsme si vědomi pohnutek od činu nás zrazujících! A přece jsme jej vykonali! Jsme jisti, že jest námi svobodně vykonán, jsme přesvědčeni, že jsme jej mohli opominouti nebo jiný místo něho vykonati.

Jak bychom mohli si býti vědomi, že jsme se odhodlali čin nějaký provésti, jak bychom mohli tvrditi, že nás pohnutky neurčily ho vykonati, odkud by se v nás bylo vzalo přesvědčení, že jsme mohli čin ten opominouti nebo jiným jej nahraditi, kdyby vůle naše nebyla svobodnou, kdyby rozhodnutí se k činu a jeho uskutečnění nezáviselo na naší vůli svobodné?

Sebevědomí svobodné vůle nám tedy jasně dokazuje, že jsme svobodnými.

Zkoumejme nyní platnost uvedeného důkazu.

Mercier (Psych. 3 Partie 109.) uvádí proti důkazu svobodné vůle ze sebevědomí námitku St. Milla: Abych mohl míti vědomí, že jsem svoboden, musel bych dříve, než jednám, býti si vědom, že bych mohl také jinak voliti. Sebevědomí praví mi sice to, co konám nebo cítím, ale to, co jsem schopen činiti, nepodléhá mému vědomí; jest tedy nemožno míti sebevědomí svobodné vůle.

Na tuto námitku odpovídá jmenovaný spisovatel, když byl dříve uvedl odpověď Fouilléovu a kritiku Alibertovu této odpovědi, že sebevědomí poznává svobodu konu v dění svobodného konu vůle. Jest pravda, že sebevědomí nepoznává svobodu v konu samém, poněvadž kon jest již určen; ani v mohutnosti, poněvadž tato, jako i každá jiná příčina, nepoznává se v sobě samé, nýbrž v konech z ní vycházejících: ale sebevědomí poznává svobodu v aktualisaci, v příčinnosti, mohutnosti, v dění konu.

Máme vědomí konů, které vycházejí z mé vůle; jsem si jist, že kony tyto určuje jedině pohnutka, která je vyvádí. Jsem si však také vědom konů, ku kterým mne lákají pohnutky, ale vím, že mne k nim neurčují, a přece jsem přesvědčen, že okamžik později budu k těmto konům určitě rozhodnut. Srovnám-li nyní pobídku prvého okamžiku s následujícím rozhodnutím, vidím, že se spolu nekryjí: v rozhodnutí nacházím totiž pobídku a ještě něco jiného, co vyplynulo z mé vůle a změnilo pobídku v rozhodnutí. Jsem si tedy vědom, že určení svobodné vůle jest konečným dílem mé vlastní vůle.

Mám potud vědomí svobody, pokud se mé chtění prodlužuje, poněvadž v každém okamžiku trvání jeho dění pozoruji v sobě jednající sílu, bez které by chtění díti se nemohlo.

Pocit svobody psychologické obsahuje tedy dva prvky: pobídku, způsobenou objektivní pohnutkou; tato pohnutka působí na mne, ale neurčuje mne. Druhým elementem jest doplnění objektivní pohnutky, která sama o sobě nestačí určiti vůli. Určení vůle jest výsledkem spojení obou činitelů, z nichž rozhodujícím jest souhlas vůle.

Tímto rozluštěním námitky Millovy má býti důkaz svobody ze sebevědomí zachráněn: jsme si vědomi svobodného dění svobodného konu vůle — máme tedy svobodnou vůli.

Odpovědí touto však není námitka Millova vyvrácena. Mercier zabývá se tím, co nám praví vědomí při dění či aktualisování svobodného konu. Kdyby analyse sebevědomí dovedla námitku onu rozluštiti a podati důkaz svobodné vůle, pak by důkaz ten musel obsahovati — aspoň nepřímo — rozluštění námitek, které lze ze sebevědomí odvoditi.

Nejsme si toliko vědomi, že jsme svobodnými, jsme také přesvědčeni, že to, co chceme, napřed poznáváme, či, jak říkali scholastikové, „nihil volitum, nisi praecognitum.“

Tato dvě jasná svědectví sebevědomí, totiž svobody a závislosti vůle na rozumu, stojí v příkrém odporu: jsem-li svoboden, musí býti vůle má nezávislou; je-li má vůle nezávislou na rozumu, jak vysvětliti

vědomí svobody? Že sebevědomí lze tedy odvoditi jak svobodu, tak i psychologický determinismus.

Mercier dovozuje proti Millovi, že vědomí svobody při dění konu jest důkazem svobodné vůle. To však není správno; vědomí mně předvádí toliko kony, ale neukazuje mi jejich příčin, ani nerozsuzuje, zda-li a proč jsou svobodnými; jako jiní indeterministé — na př. Gutberlet (Die Willensfreiheit und ihre Gegner) — tak i Mercier zaměňuje důkaz čistě psychologický s důkazem metafysickým, svědectví vědomí s filosofickou spekulací.

Toto zaměňování nejen že nezvýší platnost důkazu ze sebevědomí, nýbrž má také za následek, že mnozí filosofové, zavrhujíce důkazy metafysické — a většinou plným právem — nejsou přesvědčeni důkazem ze sebevědomí a proto svobodnou vůli buď naprosto zamítají nebo, jako Ribot, bez důkazů v ni prostě věří.

Sebevědomí svobodné vůle existuje — což ostatně i deterministé uznávají — ale není důkazem svobody, jak tvrdí indeterministé.

Psychologický, vědomý život skládá se z konů, v nichž je obsaženo naše já. Jednotlivé kony jsou předmětem psychologického pozorování. V uvědomělém konu nerozlišujeme vědomí neboli uvědomělé já jako podmět od vědomí čili obsahu jeho jako předmětu: vědomý kon jest činností já a uvědomělý obsah jest výtvorem toho já a sice jednoho a téhož já.

Z toho plyne nesprávnost, označovati já jako něco provázejícího uvědomělé činnosti psychické. Sebevědomí či uvědomělé já zahrnuje všechny uvědomělé kony, ale nekráčí s nimi parallelně, nýbrž jest v nich obsaženo.

Jsem si vědom, že obsah mého sebevědomí stále se mění, ale při tom jsem si také vědom immanence svého já v konech vědomí a totožnosti toho já v různých konech vědomí.

Zkušenost mi tedy pouze dosvědčuje, že jsem si vědom jistých činností psychických.

Tvrdím nyní, že kon, který jsem někdy vykonal, byl svoboden; rád bych věděl, čeho jsem si byl vědom před uskutečněním tohoto konu?

Vzpomínka mi praví, že jsem si byl vědom vnitřní nerozhodnosti a že tato nerozhodnost byla zrušena mojí vlastní silou, která tím kon uskutečnila; tento kon — nyní nutný — mohl také neexistovati nebo mohl býti jiným, nežli jest nyní; vědomí této zvláštní mé síly zovu svědomím svobody.

Jako mám vědomí svobody, tak mohu míti také vědomí, že poznávám nějakou věc; tím vyjadřuji, že jsem si vědom úsudku, který jsem si utvořil o oné věci a který jsem odůvodnil jistými kony rozumovými, kterých jsem si také vědom.

Zkušenost psychologická ukazuje mi toliko jistý obsah mého vědomí, ať již svobodu nebo poznání; obsah vědomí „nepoznává“, neboť výraz „poznati“ značí dokázati nějaký úsudek, a že jest něco odůvodněno, že úsudek jest dokázán, to jsou opět obsahy vědomí, tedy předměty zkušenosti.

Smím nyní říci, že „vědomí“ poznává svobodu? Nikoliv, neboť tím bych změnil povahu psychického konu; vědomí svobody jest nedělitelným konem mého já, který jest předmětem zkušenosti; řeknu-li však, že vědomí poznává svobodu, odděluji vědomí čili činnost já od obsahu vědomí čili produktu jednoho a téhož já.

Zkušenost mi „konstatuje“ svobodu. Ale mně nestačí pouhé vidění nějaké věci; já chci té věci rozuměti, já ji chci poznati. Jako svými zevnějšími smysly přicházím do styku s realitou, tak přicházím zkušeností do styku s vědomím svobody. A jako ihned o realitě usuzujeme, tak také tvoříme si úsudek o uvědomělé svobodě a pravíme — jsme svobodni. Než přirozenost naše vyžaduje kategoricky odůvodnění každého úsudku. Přirozenost nemůže si tak velice odporovati, že by na jedné straně ukládala nám potvrzení, dokázání našeho usuzování, na druhé pak straně nás nutila přijmouti přesvědčení psychologickou zkušeností nabytá, kterých však by nám nebylo možno odůvodniti: proto máme-li přesvědčení o svobodné vůli, pak je musíme a také můžeme odůvodniti.

Odůvodnění nějakého úsudku děje se tím způsobem, že buď vnitřní poměr pojmů, z nichž se skládá úsudek, jest na první pohled patrný, nebo není v sobě úsudek samozřejmý, a tu je třeba hledati odůvodnění mimo úsudek, hlavně tam, odkud byl odvozen, t. j. z úsudku předcházejícího.

Úsudek vzatý ze sebevědomí — jsem svoboden — vyžaduje odůvodnění. Pronesu-li jej, žádá na mně přirozenost jeho potvrzení právě tak, jako když pronesu úsudek opačný — vůle jest determinovaná rozumem, čili nejsem svoboden.

Kde mám hledati odůvodnění tohoto úsudku? Zkušenost mi dosvědčuje uvědomělý kon svobody — ale v něm není žádného odůvodnění.

Sebevědomí tedy nedokazuje svobodnou vůli, nýbrž předpokládá důkaz rozumový svobody; podaří-li se důkaz, jest jsoucnost svobody

sebevědomím „cítěná“ odůvodněna; není-li možným, nelze sebevědomí svobody přikládati víry.

Determinista Renard (český překlad str. 50) ve své popularní knížce „je-li člověk svoboden“ praví: „S vědomím má se to jako s našimi smysly. Klame-li nás, jest to jen tehdy, žádáme-li po něm toho, co nám nemůže dáti. Nechať se omezí na to, aby zjišťovalo, že pocifujeme ten a ten počitek, že máme tu a tu představu. Tu se přidržuje své vlastní funkce a v těchto hranicích jest jeho svědectví nezamítnuté. Ale rozhodovati, zda-li skutečný předmět odpovídá tomuto počitku a této představě, to jest věc, která přesahuje jeho kompetenci. Na ten způsob může se sice zjistiti, že člověk věří ve svobodnou vůli; ale má-li tento člověk pravdu, že v ni věří, či je-li, jak praví Bayle, jen korouhvičkou, která se domnívá býti svobodnou? To jest otázka, kterou vědomí nemůže rozřešiti.“

Ačkoliv Renard zaměňuje vědomí svobody s pozorováním uvědomělé svobody, přece jest nám úplně souhlasiti s těmito vývody: pozorování vědomí svobody nedokazuje svobody, jest třeba dokázati, že se nemýlí.

Tím nechceme nikterak tvrditi, že by sebevědomí svobody bylo neužitečným: o jeho důležitosti bude nám později mluviti; nyní pouze dokazujeme, že nemůže býti vzato za důkaz svobodné vůle.

Ani nám nenapadne tvrditi s některými deterministy, že představa svobodné vůle jest podobna představě chiméry: a jako z představy chiméry nedovozujeme její reelní jsoucnosti, tak ani z představy či pojmu svobody nelze dovoditi jsoucnosti svobody.

Deterministé přirovnáním tímto nebojují proti „důkazu“ ze sebevědomí svobodné vůle, nýbrž proti „důkazu“ z pojmu svobody — a o tom se zde nezmiňujeme a žádný vážný indeterminista mu nepřikládá důležitosti.

Ostatně pozorování vědomých konů tvořících představu chiméry a představu svobodné vůle ukazuje jasně bláhovost tohoto přirovnání.

Mnohem důležitější jest tvrzení, že příčina svobodného konu nám uniká, nebo jest obsažena v podvědomí (subconscience, Unterbewußtsein) a toliko konu bez příčiny čili svobodného jsme si vědomi. Ani pozorování sebevědomí, ani jeho kritická analyse nedovede obtíž tuto, činěnou indeterministům, rozluštiti; jen rozumový důkaz svobodné vůle, je-li vůbec možný, může obsahovati její rozluštění.

Snad by se dalo říci, že jsme si vědomi svobody jako něčeho positivního a ne jako něčeho negativního, t. j. svoboda záleží v naší

síle přemáhající nerozhodnost a ne v nezávislosti na pohnutkách. Jsme-li si vědomi svobody jako nezávislosti, můžeme se klamati, poněvadž jsme závislí snad na nějaké pohnutce, které si nejsme vědomi. Jsme-li si ale vědomi svobody jako něčeho positivního, pak jest vyloučena možnost závislosti na příčině neznámé.

Než všichni téměř deterministé a indeterministé pokládají sebevědomí svobodné vůle za něco negativního, totiž za nezávislost na známých pohnutkách; proto důkaz rozumový musí obsahovati rozluštění uvedené obtíže.

Viděli jsme tedy, že sebevědomí svobodné vůle ať již samo o sobě vzaté, ať již spojené s analysí a vývody rozumovými, nedokazuje svobody vůle. Rozeberme nyní druhý důkaz svobodné vůle uváděný indeterministy.

Svobodnou vůli lze mnohem jasněji dokázati z citu mravní závaznosti a povinnosti.

Kant, který se vzpírá přijmouti důkazy svobody, sklání se před tímto a považuje jej za tak mocný, že se snaží na něm založiti celou filosofii. Toto zveličování jest sice nanejvýš nebezpečným: než, sluší vyznati, že představa a cit povinnosti jest jednou z nejjasnějších; pojem povinnosti, práva a zákona vyskytuje se u všech národů všech časů.

Jsoucnost povinnosti obsahuje jasně jsoucnost zákona mravního, právního, který uděluje člověku práva a předpisuje povinnosti právům odpovídající. Člověk rozlišuje zákony tyto od zákonů fysických, nutných, kterým podléhá nutně.

Zákon mravní jest možný jen tehdy, je-li člověk s to, aby jej vyplnil. Avšak vyplniti jej může jen tehdy, má-li vůle čin ve své moci; neboť jenom co má vůle ve své moci, může uspořádati podle zákona.

Jako skutečný rozdíl, který činí člověk mezi zákonem mravním a zákonem fysickým, předpokládá nezbytně rozdíl mezi nutností a svobodnou vůlí taktéž skutečný, tak i plnění zákona mravního a povinnosti vyžaduje svobodnou vůli.

Tímto však není nikterak podán důkaz svobody. Cit povinnosti a mravní závaznosti jest výsledkem přesvědčení, že jsme svobodnými, a o tomto přesvědčení jsme slyšeli, že není důkazem svobody. Můžeme-li dokázati svobodnou vůli, jest cit povinnosti potvrzením tohoto důkazu, není-li důkaz možným, pak jest toto sebevědomí povinnosti vysvětliti deterministicky.

Rozluštím-li problem svobodné vůle v její neprospěch, nikterak tím nepopírám faktu, že mám vědomí mravní závaznosti a povinnosti; toho nepopírá žádný determinista.

Rovněž není cit povinnosti u deterministů neužitečným: či není žádného rozdílu (Fonsegrive, Essai sur le libre arbitre.) mezi lékařem, který zná příčinu a postup své nemoci, jíž podlehne, a člověkem jiným, vše to nevědoucím?

Mravní závaznost a cit povinnosti náležejí k pohnutkám našeho jednání; ba mají ve světě deterministickém daleko větší význam než u indeterministů: indeterministé „svobodně" se snaží dosáhnouti ideálu zákona mravního a učiniti zadost povinnosti, u deterministů cit povinnosti jest počitkem zákona mravního, který se realisuje nutným jednáním.

Proto mravní závaznost a cit povinnosti nejsou důkazem naší svobodné vůle.

Přikročme k důkazu třetímu; dle indeterministů mělo by zapírání svobodné vůle za následek zničení základů společnosti lidské. Ve světě deterministickém nebylo by rozdílu mezi dobrem a zlem mravním; když všechno jednání naše jest určeno, když činy naše nejsou v moci vůle svobodné, pak nelze nazvati zlo zlem a dobro dobrem, vždyť obě jsou výsledkem nutných příčin; následkem toho nemůže býti řeči o zásluze a vině.

Také zákonodárství vzalo by za své; celý system odměn a trestů, mající za účel udržení zákonů, byl by bez jakéhokoliv významu. K vůli těmto hrozným následkům jest nutno determinismus zavrhnouti.

Jsme úplně jisti, že každý, jenž se obírá vědeckou prací, hlavně filosofickou, s velkou skepsí přijímá důkazy vzaté z následků hypothesí a pouček vědeckých.

Dokazuje snad důvod uvedený jsoucnost svobodné vůle? Ani dost málo. Ostatně jest špatně formulován. Jest nepravdou, že by ve světě deterministickém nebylo rozdílu mezi dobrem a zlem mravním, mezi záslubou a vinou, není správno, že by zákonodárství a jeho důsledky, totiž odměny a tresty neměly žádného významu. Strach před trestem nutí člověka varovati se zlého, touha po odměně nabádá jej k dobrému.

Dalo by se této odpovědi deterministů vytknouti, že vědomí a úsudek všech lidí přikládá skutkům lidským zvláštní význam, kterého by neměly ve světě deterministickém: totiž zodpovědnost. Každý člověk cítí se býti zodpovědným za své jednání a lidé pohánějí původce zločinů k zodpovědnosti.

Než i tento důkaz jest jen zdánlivým; cit zodpovědnosti jest přirozeným důsledkem citu svobody; protože se cítím býti svobodným, mám za to, že jsem také za své jednání zodpovědným.

Ale o sebevědomí svobodné vůle jsme řekli, že není důkazem svobody, proto ani vědomí zodpovědnosti nedokazuje svobodnou vůli. Probrali jsme důvody, které se obyčejně uvádějí ve prospěch svobodné vůle, a vidíme, že ony nemohou jí dokázati; zakládají se na svědectví všeobecného smyslu, který nic nevysvětluje, který sobě v mnohém odporuje — slovem, je-li možno dokázati svobodnou vůli pak jest třeba vzíti útočiště k důkazům syllogistickým.

V.

Toliko metafysika je s to, aby rozřešila záhadu svobodné vůle; jsou-li vůbec jaké důkazy pro nebo proti svobodě vůle možnými, pak mohou býti vzaty jenom z metafysiky.

Než mnohé důkazy metafysické, kterých se užívalo a ještě i v naší době užívá při řešení různých záhad filosofických, staví nám celou metafysiku do velmi špatného světla; zdá se býti pravda, co bylo kýmsi řečeno o metafysice, že se totiž „podobá slepci, hledajícímu v temné světnici knihu, které tam není."

Takovýmto metafysikům nechceme se podobati; proto napřed chceme pozorně zkoumati děje psychické, kterých jsme si vědomi a k nimž náležejí i kony volitivní, chceme je analysovati, srovnávati; kritickým rozumem vyšetříme jejich povahu, vzájemný poměr; důsledky této práce budou sloužiti za podklad úvahám metafysickým, kterými svoboda vůle buď bude dokázána nebo zavržena.

Psychický život náš jest nesmírně bohatým na stále se měnící děje psychické; pomocí reflexe zadržíme stále se střídající, stále povstávající a stále mizící stavy duševní a podrobíme je úvahám filosofickým.

Z celého nesmírného množství dějů jsme si nejlépe vědomi konů poznávacích a volních; jsme si vědomi obrazův a úsudků; jsme si vědomi touhy a chtění předmětů nejen obrazy představených, ale i těch, které obrazy nedovedou býti pojmuty; slovem, jsme si vědomi, že vnitřní život, v sobě jednotný, skládá se ze dvou částí do sebe zasahujících a na sobě závislých: jmenujme první sensitivním, druhý intellektivním; zkoumání povahy obou částí a jejich obsahů jest předmětem následující úvahy.

* * *

Žijeme ve stálém spojení se světem zevnějším; styk s předměty světa zevnějšího vzrušuje nás, a toto vzrušení přenášejí oživené nervy čitné k mozku; tam dospívají též dojmy ze vnitř těla našeho, které

nám oznamují, kde naše údy jsou a co svaly dělají. Pohyby svalů způsobeny jsou nervy hýbacími, které k nim vodí vzrušení mozku. Dělíme pocity čili smysly na zevnější, jichž jest nejméně osm, a na smysly vnitřní čili organické, z nichž jest nejdůležitějším pocit muskulární, odpovídající stavům svalů, pocit námahy, únavy atd.

Když vzrušení, způsobené předmětem zevnějším, došlo k ústřednímu ústrojí, mozku, následuje po tomto hmotném, fysickém ději děj psychický, kterým vidíme, slyšíme atd.

Každý pocit zanechá po sobě obraz, který lze nazvati slabým stavem pocitu; silný stav pocitu jest pocit sám, vzrušení, tento však hned zmizí a zůstane jeho obraz.

O obrazech stanoví psychologie jisté důležité poučky, z nichž vypočítáme a objasníme ony, které podmiňují správné řešení problemu svobody.

1. Máme současně celou řadu pocitův a každý z nich zanechá ve vědomí obrazy.

Vyjdu si za město na procházku; zrak bloudí po sněhem pokrytých horách, nemohu se odtrhnouti od pohledu na vzdálený Mont-Blanc; ze zelených údolí alpských slyším zvuk zvonců pasoucího se stáda; zaslechnu na opačné straně hukot blížícího se vlaku; obrátím se, pozoruji blížící se vlak, patřím na cestující z oken vyhlížející; v malé chvíli mám celou řadu pocitů; rovněž pozoruji, že smysly navzájem sympathisují; byl vzrušen jeden hukotem vlaku; hned jsem se obrátil a patřil na blížící se vlak. Snad jenom letmo jsem patřil na cestující: vzpomenu-li si však později na to, co jsem byl na procházce viděl, na př. na vlak, vynoří se mi v paměti obraz cestujících snad zřetelněji než dříve při prvním spatření vlaku. Ale snad i jiné obrazy spatřím, když se rozpomínám na procházku; ačkoliv jsem patřil na údolí, nepovšimnul jsem si domků, které se tam nacházejí; vybízí-li mne však někdo, abych šel jindy až k nim na procházku, rozpomenu se na ně a vidím je nyní právě tak zřetelně, jako údolí a hory, které jsem bedlivě pozoroval.

Často se stane, že marně hledáme nějakou ztracenou věc; nedovedeme se rozpomenouti, kam jsme ji položili; přemýšlíme o tom a v noci se nám zdá, že ona věc se nachází v zahradě na určitém místě; ráno ji tam skutečně nalezneme. Položili jsme ji tam, ale nevšimli jsme si, kam jsme ji položili. Ale ono místo, na které jsme ji položili, vzrušilo zrak náš, měli jsme obraz toho místa, jen že jsme si ho neuvědomili; teprve ve spánku vynořil se nám z podvědomí.

Z těchto a podobných pozorování dovozujeme, že žádné vzrušení není bez účinku na naše vědomí. Případy pathologické nám zákon tento dotvrzují.

2. Zákon associace záleží v tom, že obrazy se v podvědomí spojují, a je-li vyvolán jeden, vyvolá i jiné.

Zůstaňme při prvním příkladě, při pocitech vzbuzených na procházce. Již nemyslím na to, co jsem byl dříve viděl a slyšel, oddám se jinému zaměstnání. Přijde ke mně přítel a vyzývá mne, abych s ním vykonal procházku na Mont-Blanc; ihned se mi vynoří obraz hory, kterou jsem byl viděl — ale neuvědomuji si toliko tento ojedinělý obraz: obrazy všech jiných pocitů, nebo aspoň většiny se vynořují; vidím údolí, pasoucí se stáda, mám obraz blížícího se vlaku a hukotu jím způsobeného. Jednotlivé obrazy totiž spojily se v mém podvědomí a vyvolání jednoho mělo v zápětí, že i řada jiných se vynořila. — O zákoně tomto bude řeč později, když budeme jednati o pojmech a o podvědomí.

3. Každý obraz má hybnou sílu, nebo lépe, každý obraz se snaží. aby byl realisován.

Představíme-li si obraz kruhu nebo pohybu kruhového, maně činíme rukou pohyb kruh znázorňující; představíme si slovo nějaké, pohybujeme často rty. Na obličejích diváků můžeme čísti celý průběh představení. Vím ze zkušenosti, že jest nebezpečno státi vedle Angličanů dívající se na hrající foot-ball. Jak vysvětliti tyto jevy?

Řekli jsme dříve, že každý pocit je způsoben vzrušením, vzniklým činností předmětu zevnějšího na náš organismus. Orgány smyslů přizpůsobují se činnosti smyslové, což má za následek stahování se svalů; je tedy každý pocit provázen pohybem svalů. Činnost svalů jest přenášena do mozku, působí vzrušení, kterému odpovídá děj psychický. Máme tedy pocity svalové. Každý pocit nějakého předmětu je spojen s pocitem svalovým, a poněvadž pocity navzájem sympathisují, každý pocit jest obklopen pocity svalovými. A co platí o pocitech, platí též o obrazech: každý obraz jest doprovázen obrazy pohybův a následkem toho vyvolání jednoho obrazu ve vědomí přivádí i obrazy pohybů, hlavně těch, které jsou s ním bezprostředně spojeny. Každý obraz bez rozdílu má tuto hybnou sílu.

Je třeba rozeznávati mezi realisací či snahou k realisaci a mezi objektivisací. Představíme-li si nějakou osobu, mluvíme s ní, ale dobře víme, že se nenachází v naší přítomnosti; ve spánku zdá se nám, že

osoba ta jest nám přítomnou. Rozdíl spočívá v tom, že ve spánku není náš rozum kritický v činnosti a proto nedovede představy opravovati.

Často se stane, že ani „živý" obraz nemá hybné síly, které bychom si byli vědomi. Z toho nenásleduje nižádné omezení platnosti uvedeného zákona. Obraz může býti zapuzen nebo činnost jeho seslabena obrazem jiným. Máme vždy celou řadu obrazů, které navzájem bojují a z nichž nejsilnější vítězí: ten pak spěje ku své realisaci.

Vyložili jsme tři důležité zákony psychologické; třeba přiznati, že se psychologové v jejich výkladě neshodují, možno říci, quot capita, tot sensus; než tím nepozbývají zákony tyto svého významu při výkladě dějů psychologických, aniž není možno z toho odvoditi námitky proti celé psychologii dnešní — jak se velice často stává; mnohé části filosofie — hlavně v psychologii — jsou úplně „osobními"; chcete-li je systematisovati nebo v soulad s jistými principy metafysickými uvésti, obdržíte snad látku k syllogistickým spekulacím, které nemají nic společného s bádáním filosofickým.

Zákony uvedené, jak jsme je vyložili, přijímáme za platné; než zdá se, že důsledky z nich — hlavně ze zákona třetího — plynoucí, pokud jich používají moderní psychologové při řešení problemu svobody, nejsou správnými: zaměňují často snahu obrazů — conatus, tendance, a snaživost smyslnou, appetitus, appétit.

Každý obraz se snaží, aby byl realisován; než bedlivým pozorováním této snahy přijdu k poznání, že bývá často doprovázena snahou jinou, úplně od ní rozdílnou a přece ji ještě sesilující, nebo sesilující obraz opačný, ji předcházející v realisování.

Snaha obrazu vychází od obrazu samého a chce realisovati obraz, kdežto snaha či lépe snaživost prvou doprovázející vychází od poznání obrazu či lépe od mé bytosti (části sensitivní) a chce obraz — ne snad realisovati, nýbrž přivlastniti si jej: ovšem že i poznáním jest předmět nám přivlastněn: ale snaha chce býti v obraze, který jest poznáním v nás; chce míti obraz ne pokud je zobrazením předmětu zevnějšího, nýbrž pokud obsahuje v sobě jisté vlastnosti, které působí celé mé bytosti příjemný pocit.

Každý obraz má snahu se realisovati, ale jenom některá poznání jsou příčinou, že ve mně vznikne zvláštní snaha, chtějící přivlastniti mé bytosti některé vlastnosti obrazu. — Poznávajíce některý předmět, poznáváme zároveň, zdali jest nám příjemným nebo nepříjemným. Pohlédne-li hladový na kus chleba, poznává, že chléb jest jemu pří-

jemným, a po tomto poznání následuje touha, zmocniti se chleba; zmocní-li se chleba a tím uspokojí svoji touhu po chlebě, cítí radost.

Člověk sytý při pohledu na chléb nemá touhy po něm, nesnaží se chleba se zmocniti: zůstane indifferentním, poněvadž nepoznává, že by mu chléb byl příjemným. Je tedy poznání předmětu, který obsahuje vlastnosti mně příjemné, příčinou jisté žádostivosti; každý obraz, o němž soudím, že mi odpovídá, působí, že jej chci, že si chci přivlastniti jeho vlastnosti. A tento poměr předmětu, vzbuzující touhu a lásku a působící radost, nazývá se dobrem podmětu. Poznání smyslné představuje nám předměty dobré, a toto poznání jest příčinou žádostivosti.

Jsme si dobře vědomi této žádostivosti z poznání dobra předmětu plynoucí; a poněvadž následuje poznání smyslné, sluje žádostivost smyslná; to jest všechno, co určitě o ní říci můžeme; psychologie empirická podrobně popisuje různé její stavy a poměr k jiným dějům psychickým a podává dělení jejích konů: než poznatky tyto nejsou ani úplně správnými a jistými, ani pro naše pojednání nutnými; proto jich pomíjíme.

Dříve než přikročíme k popisu „vyššího“ života psychického, jest se nám ještě zmíniti o všeobecných obrazech.

Každý předmět našeho smyslového poznání zůstane zobrazen v našem vědomí; ježto však naše smysly bývají vzrušeny předměty singulárními, jedinečnými, jsou také obrazy naše jedinečnými. Jeden obraz nemůže mi současně znázorňovati na př. kámen, bylinu, zvíře, člověka; mluvíme-li však přece o obrazech všeobecných, čili jak říkají psychologové, o ideích všeobecných, pak tím nechtějí vyjádřiti, že by povaha takového obrazu záležela ve všeobecnosti, nýbrž že jeden obraz zahrnuje v sobě řadu vlastností, které jsou společny mnohým jednotlivcům smysly poznaným.

Máme na př. obraz člověka, kterýžto obraz jest všeobecným. Jak k němu přijdeme? Slyšíme, že všichni lidé mluví a rozumují, vidíme, že lidé se spolčují, o sobě a o jiných usuzujeme, že jsme ve svém jednání nezávislými čili svobodnými. Ježto nacházíme tyto vlastnosti u všech lidí námi poznaných, utvoříme si obraz člověka, totiž bytosti rozumné, svobodné, mluvou obdařené, společenské. Je tedy „člověk“ obrazem všeobecným, totiž souhrnem známek všem lidem společných.

Podobně máme obrazy všeobecné nejen jednotlivých předmětův, ale i vlastností předmětům náležejících, na př. dobra.

Všeobecný obraz dobra jest obraz, který nám připomíná pocit příjemnosti vyvolaný přítomností předmětu dobrého. Je souhrnem stavů duševních, které vzbuzuje poznání dobra: touhy, lásky, naděje, radosti.

Také obraz všeobecný snaží se býti realisován; jakmile poznání smyslné má za předmět obraz, jehož vlastnosti odpovídají všeobecné představě dobra, celá bytost smyslná nese se k dosažení předmětu dobrého. Předmět poznání smyslového jest vždy konkretním; proto také dobro předmětu jest konkretním, t. j. tehdy poznává bytost sensitivní „dobrý“ předmět, když odpovídá konkretním disposicím bytosti sensitivní. Zvíře, není-li žíznivo, poznává na př. vodu, ale tento konkretní obraz není doprovázen obrazem „dobra“ vody; je-li však žíznivo, poznání vody působí snahu dosáhnouti vody, poněvadž hic et nunc voda odpovídá disposici zvířete.

Jako jest poznání určeno předmětem, tak je snaživost určena dobrem. Z toho následují dvě důležité poučky: předně, že můžeme děliti snaživost smyslnou na touhu po předmětě dobrém a na „rozhodnutí se“ pro předmět dobrý; jakmile poznání smyslné představí předmět dobrý, již celá bytost smyslná snaží se po tomto dobru, t. j. „rozhodne se“ toho dobra dosáhnouti, musí se pro ně „rozhodnouti“, nemůže míti jenom touhu po něm.

Z toho plyne druhá poučka: poznání má se k snaživosti nikoliv aktivně, nýbrž passivně: představí dobro a snaživost nese se fatálně k němu; než o této poučce uslyšíme později.

Analyse elementů života sensitivního podává nám tento výsledek: Předně jsme si vědomi poznání smyslného, jehož původem jsou vzrušení působená předměty zevnějšími; zdali poznáváme opravdu předměty tak, jak jsou v sobě, pokud jest obraz výtvorem subjektivním a kolik má od věci mimo nás ležící, jest otázkou kriteologickou, která nepatří do psychologie experimentální.

Za druhé každý obraz snaží se realisovati, působí činnost, kterou předmětu můžeme dosáhnouti; mám obraz člověka, totiž živočicha mluvícího, společenského, rozumujícího a hned vzniká v mém organismu, v orgánech smyslových činnost, kterou člověka bych mohl viděti, s ním mluviti, jej slyšeti atd., ačkoliv nejsem si často vědom této činnosti.

Za třetí obraz předmětu příjemného jest doprovázen snahou, sesilující tendenci muskulární, snažící se přivlastniti si dobro předmětu; poněvadž vzniká poznáním smyslovým, sluje snaživost smyslová, poněvadž sesiluje tendenci muskulární a ji — abych tak řekl — k větší činnosti pobádá, můžeme ji nazvati úsilí muskulární. Vždy směřuje

čili touží po předmětě smyslem poznaném, bytosti odpovídajícím a není-li jinak bráněno, rozhodne se pro ně čili pohyby organickými si jej přivlastní; ale je-li jí bráněno — touha čili snaha vždy zůstává; i když vyplnění snahy není možno.

Mluvili jsme o různých stavech psychických života sensitivního a jejich vzájemném poměru: ale nenalezli jsme ani jednoho elementu, který by byl závislým na nás, který by byl v moci naší; s mathematickou přesností děje se veškerá činnost smyslná, podléhá naprostému determinismu, o nějaké svobodě nemůže býti ani řeči; najdeme ji snad v životě intellektivním?

Člověku nestačí toliko viděti předměty, on je chce také pochopiti, jim rozuměti. Klademe si otázky o všem, co pozorujeme o nás nebo mimo nás, a již tím ukazujeme, že se chceme povznésti nad to, co jsme smysly poznali. Příčina toho spočívá v povaze naší duše, která nejen přijímá poznáváním látku, ale která se také snaží ji samostatně zpracovati. Vnitřní tato práce duševní, pokud ji lze pozorováním stanoviti, jest velice různou: spojuje, rozděluje, srovnává, pořádá atd., ale celou touto prací vine se jedna zvláštní funkce, totiž usuzování: úsudek je začátkem a koncem každé práce duševní. První, čeho jsme si vědomi, jest vnímání, a to není ničím jiným než usuzováním, „že sensace je způsobena předmětem“; rovněž rozpomínati se jest usuzováním, „že představa jedna odpovídá minulému poznání.“

Pozoruji-li úsudek jakýkoli, vždy shledávám, že vyjadřuje srovnávání nebo rozlišování dvou pojmů. Přicházíme tedy k novému elementu, kterého jsme nenalezli v životě sensitivním, totiž k pojmu; ale snad není ničím jiným než představou, obrazem? Nebo jest obrazem všeobecným, jak učí veliká část psychologů?

Mluvili jsme o obrazech a řekli jsme, že jsou „slabým stavem“ prvotního pocitu; než pocit jest výsledkem činnosti předmětu zevnějšího na nás, proto musíme říci, že náleží výhradně poznání smyslovému, má za příčinu vzrušení způsobené předmětem zevnějším; také obraz všeobecný, jenž bývá nazýván ideou, náleží poznání smyslovému?

Zdali pak lze do téže kategorie zařaditi také pojmy, jimiž se obírá usuzování?

Mluvíme na př. o stromech; myslíme tím vždy nějaký určitý strom nebo strom všeobecný? Někdy ano; řeknu-li, že topol je strom, applikuji na topol jisté vlastnosti, které jsem viděl u všech stromův a které vidím také na topolu. Než mohu si jen mysliti „strom“: zdali pak mám vždy představu nějakého určitého stromu, topolu nebo

představu všeobecnou o stromě? Zkušenost mne učí, že ano; ale zároveň pozoruji, že myslím-li na „strom", mohu tuto myšlenku nejen na představu určitého stromu ji doprovázejícího applikovati, nýbrž i na jiné stromy; je tedy „myšlenka" stromu něčím jiným než představa stromu. Je-li „myšlenka" stromu doprovázena všeobecným obrazem stromu, také jest mi mezi oběma přesně rozlišovati: především vidím, že obraz všeobecný jest neurčitým; vidím jakýsi peň pokrytý větvemi; ale „strom" sám jest něčím určitým; dále představa se mění: vezme na sebe jinou tvářnost, applikuji li na topol, hrušeň, jedli atd. — ale „strom" nikdy se nemění, stejným způsobem odpovídá všem druhům stromu. Konečně je „strom" jednoduchým, kdežto bedlivé pozorování všeobecného obrazu dokazuje mi, že tento zdánlivě jediný obraz jest vlastně nepřetržitou řadou stromů; to si vysvětluji tím, že složitost má za příčinu nestálost substance nervové a stálá vzrušení, pocházející od předmětů zevnějších, s nimiž jsme ve stálém styku. Obraz všeobecný liší se tedy od látky našich úsudků, liší se od pojmů či ideí intellektivních.

Nikdy nemohu nabýti poznáním sensitivním pojmů jednoduchých a všeobecných, ale nikdy také nemohu míti pojmu, aniž bych dříve nebyl měl poznání nějakého předmětu; je tedy pojem, jenž jest vždy doprovázen nějakým obrazem, výsledkem činnosti duševní, která zpracovala to, co jí bylo podáno poznáním smyslovým.

Zkušenost nás tedy učí, že srovnávání pojmů čili usuzování jest výsledkem dokonalejší činnosti nežli jest poznání smyslové: nazveme tuto činnost pomyslem. Když se tedy pomysl zabývá v úsudcích a usuzování (soudy rozšířené) p jmy, nastane otázka, jakým způsobem dovede si je z obrazů vytvořiti?

Zkoumejme činnost pomyslu na příklad u přírodovědce; chce-li chemik studovati vlastnosti nějaké tekutiny, vody na příklad, pokud jsou smyslům přístupny, abstrahuje od zvláštností jednotlivých molekul, ze kterých se skládá hmota vody, a má na mysli jen to, co hmota vody jest, τὸ τί ἐστι, quod quid est, čili to, co tvoří předmět definice vody: říkáme, že si utvořil pojem vody a utvořil si jej abstrakcí.

Pomysl tedy tvoří pojmy pomocí abstrakce.

Než zkušenost nás učí, že jest možnou abstrakce také ode všech smyslem poznaných vlastností. Řeknu-li: „Trojúhelník jest obrazec o třech úhlech a třech stranách", vyjádřil jsem tím abstraktní pojem trojúhelníka, vyjádřil jsem tím to, co trojúhelník jest. Tento druh abstrakce možno nazvati abstrakce mathematická; nechává stranou

všechny smyslům přístupné vlastnosti a uvažuje obraz toliko dle jeho individuelních zvláštností.

Vidíme tedy, že pomysl tvoří pojmy pomocí abstrakce; pojem jest něčím abstraktním a všeobecným, obraz pak konkretním a partikulárním. Je třeba vyznati, že pojem takto utvořený liší se od obrazu nebo představy singulární — ale ne příliš od obrazu všeobecného; těžko by bylo dokázati z dosud řečeného, že pomysl podstatně se liší od smyslu, život sensitivní od intellektivního; a o důkaz ten musíme se pokusiti; v životě sensitivním není ani řeči o nějaké svobodě, a není-li život intellektivní podstatně rozlišným od sensitivního, pak nenalezneme ani v něm svobody.

Sensualismus má pomysl za vyvinutější smysl; než tento názor jest nesprávným, jak ukazuje rozdíl mezi člověkem a zvířetem: „Dle mého názoru,“ praví J. J. Rousseau ve spisu Profession de foi du vicaire savoyard, „mohutnost rozlišující bytost intellektivní jest moc dáti smysl nepatrnému slůvku est,“ které člověk vyslovuje pokaždé, když usuzuje. Aristoteles vyslovil tutéž myšlenku, jen že určitěji, když napsal: „předmětem formálním pomyslu jest ens.“ Důkazem toho jest, že ve trojí své činnosti — pojem, soud, usuzování — pomysl všechno poznává pod vzhledem býti — entis: a tento pojem je výsledkem abstrakce metafysické.

Podstatou pojmu jest, že obsahuje formalní předmět pomyslu — totiž bytec či důvod bytí. Tato abstrakce jest dokonalejší nežli prvá a druhá a náleží výhradně metafysice. Bez ní si nedovedeme vysvětliti původ pojmů, jako jednota, pravda, dobro; všeobecný obraz vyjadřuje souhrn vlastností, pojem utvořený abstrakcí metafysickou vyjadřuje důvod bytí.

Všeobecný obraz člověka vyjadřuje vlastnosti všeobecné, mechanicky spojené, všem lidem společné: rozumnost, svobodu, mravnost, náboženství, společenskost; pojem člověka vyjadřuje příčinu, proč jest člověk takových vlastností: vyjadřuje, že člověk jest bytost rozumná, obsahuje „rozumnost“ člověka, z níž se všechny vlastnosti odvozují, v níž mají „raison d'être“.

Tento pojem jest každé vědě naprosto nutným. Vědy positivní dle tvrzení většiny dnešních učenců neznají tohoto třetího stupně abstrakce, neznají τo propter quid, znají jen τo quia: konstatují pouze, že některý fakt jest, aniž by mohly říci, proč se onen fakt děje tímto způsobem a ne jiným: fakta všeobecná roztřiďují ne dle jejich důvodu

bytí, nýbrž dle provisorních hypothesí: to však není vědou, nýbrž domněnkou.

Bez tohoto metafysického pojmu neobejde se žádný systém filosofický, jenž chce, aby jeho vývody byly neměnitelnými, vždyť všechny zákony, kterými jest řízena činnost rozumová, odvozují se z tohoto pojmu. Ovšem, tvrdí-li se a priori, že tento pojem není odvozeným od předmětů reelních, že jest něčím idealním, nezbytnou pomůckou, aby jiné pojmy a první principy měly se oč opírati, pak ovšem jest tento pojem jen smyšlenou fikcí.

Než by neokriticismus, bergsonismus, idealismus a jiné ismy připustily tento pojem, a tak uvarovaly se skepticismu, ku kterému spějí, raději dávají přednost systemu Herakleitovu; ovšem by byly jinak nuceny přijmouti celý systém Aristotelův, ale tím samým také mnohé vývody filosofie skolastické — a to nechtějí: jakoby Aristoteles byl zavinil hříchy skolastiky! Kant neměl ani potuchy o důležitosti, kterou přikládal Platon a Aristoteles definici „objectum intellectus est ens."

Dosud jsme ukázali rozdíl mezi životem sensitivním a intellektivním: o poznání smyslném jednajíce, podali jsme zákony obrazů či představ: jest otázkou, zda ony zákony platí též o pojmech.

Zkušenost nás učí, že žádný pojem není ztracen pro naše vědomí, nýbrž zůstává ve vědomí nebo podvědomí; a bývá vyvoláván podobně jako obrazy. Vysvětlováním tohoto faktu nechceme se blíže zabývati, uvedeme toliko důležitější mínění filosofů.

Schopenhauer je zastancem theorie pojmů skrytých či neuvědomělých; nabýváme pojmův, aniž bychom si toho byli vědomi; tyto bojují navzájem, který jest nejsilnějším, stane se vědomým či vynoří se z neuvědomění.

Ribot vysvětluje zachování ideí způsobem úplně fysiologickým. Dle Hartleye odpovídá každému pojmu v paměti skrytému pohyb mozkový, který stále trvá, asi jako vibrace světla. Slabá vibrace mozková za dané příležitosti sesílí se a idea stane se vědomou. Mnoho přívrženců čítá hypothese Moleschottova a de Luy, zvaná fosforování mozkové.

Která z těchto hypothesí je nejlepší, nechceme rozhodovati; my se držíme faktu zkušeností zjištěného.

Co bylo řečeno o vyvolávání a sdružování představ, platí stejnou měrou také o pojmech.

Obtížnějším jest zkoumání, zda i o pojmech platí zákon, že směřují k realisaci. Někteří nechtějí zákon tento applikovati na pojmy, a to z toho důvodu, ježto by logicky vedl ku dynamickému zákonu idejí,

dle něhož vůle a činnost nejsou ničím jiným, než rozšířenou ideou. Vule totiž záleží ve snaze dosáhnouti nějakého předmětu, činnost pak spočívá v pohybech svalových; směřuje-li idea ku realisaci, pak jest snahou k dosažení předmětu a příčinou pohybu, čili jest vůlí a činností. To však odporuje i zkušenosti i usuzování: zkušenost nás učí, že idea sama o sobě nesměřuje k realisaci, nýbrž toliko obraz; rovněž víme ze zkušenosti, že tendence obrazu čili jeho činnost liší se od snaživosti nebo-li vůle: proto pojem není ani vůlí ani činností.

Mimo to usuzujeme, že bezprostřední princip každé činnosti musí musi býti konkretním a singularním, neboť činnost vztahuje se vždy na věci konkretní; pojem však jest něčím jednoduchým a všeobecným.

Proto zdá se, že pojem nesměřuje ku realisaci. Ovšem že každý pojem jest doprovázen obrazem, který jest počátkem činnosti: ale realisuje-li se, pak jest to činnost obrazu a ne pojmu.

Z druhé strany ale nutí nás přijmouti uvedený zákon ta okolnost, že člověk ve svém jednání, nebo aspoň ve větším počtu svých skutků jedná pod vlivem duševní činnosti intellektivní: proto musejí míti pojmy veliký vliv na činnost obrazů.

Než pojem sám o sobě jest pouze representativním, nikoli činným. Pojem jest něčím všeobecným, co odpovídá mnohým obrazům, nebo jinými slovy, pojem obsahuje celou řadu obrazů. Je-li tedy u člověka pojem příčinou činnosti, pak se to děje tím způsobem, že se celý pojem realisuje v jednom obraze, čili usuzujeme, že ten neb onen obraz nejlépe odpovídá pojmu a pak obraz ten směřuje ku realisaci. Pojem jest nad obrazy: ačkoli všechny obrazy směřují k realisaci, přece de facto jen ten obraz jest nejsilnějším a actu realisován, který jest sesílen úsudkem, že nejlépe odpovídá pojmu.

Idea jest principem poznání, nikoliv činnosti; sama o sobě nedovede ani způsobiti pohyb, ani lákati bytost rozumnou ku jednání; jenom tehdy, když se „realisuje“ v jednom obraze, t. j. když pomysl usuzuje, že ten neb onen obraz nejlépe ji obsahuje. Ale dříve jsme řekli, že soud jest srovnáním dvou pojmů, a nyní pravíme, že srovnává obraz a pojem.

Tuto zdánlivou kontradikci vysvětlíme tím způsobem, že pomysl srovnávaje dva pojmy, jeden věcný — z tohoto obrazu odvozený — a druhý logický, jest doprovázen vědomím, že první pojem byl abstrahován nyní z jisté konkretní věci, smysly poznané; proto nazýváme pojem věcný obrazem.

Soudí-li pomysl, že obraz odpovídá pojmu, obraz směřuje ku realisaci.

Mluvili jsme dříve o sensitivní snaživosti čili úsilí muskulární doprovázející obraz — podobnou snaživost nacházíme také v životě intellektivním.

Smyslné poznání poznává konkretní obraz dobra, rozumové poznání poznává pojem dobra.

Pojem dobra ukazuje nám to, co jest dobrem, spojuje všechny uvedené známky předmětu dobrého na jeden element základní a tímto elementem je „ratio appetibilitatis". Dobrem jest to, po čem každá bytost baží; pojem dobra podává nám „raison d'être", důvod této moci předmětu, který poutá naši snaživost. Dobro nás láká, poněvadž může zvětšiti naši bytost, vyplniti naši neukojenou snaživost, nás zdokonaliti. Aby nás však mohlo zdokonaliti, musí samo býti nejvýš dokonalým, musí obsahovati plnost „esse", kterému ničeho neschází.

Jako v životě sensitivním jsme nenalezli místa pro svobodu, žádného elementu, který by skutečně nebo zdánlivě zákonu příčiny výsledek určující se byl vymknul, tak ani v popsaném životě intellektivním není místa pro svobodu.

Z toho, že obě části člověka podstatně se liší, neodvozujeme „epifenomena" Ribotova, ale řídíce se výsledkem pozorování psychických dějů, uznáváme, že obě části nerozlučně jsouce spojeny, vzájemně se promítají.

Zbývá nám tedy ještě jedno místo, kde snad možno položiti těžiště celého problemu svobody: totiž přechod z části intellektivní do sensitivní, vztah pojmů a obrazů, dobra všeobecného a dobra částečného.

Poněvadž pojem dobra obsahuje to, co jest dobro, čili důvod dobra, obsahuje obrazy všech dober částečných, má nad nimi jakousi nadvládu; poznává, že předmět jest dobrý a proč jest dobrý; o každém předmětu dobrém ví, že jest dobrý. — Rozumí se, že mluvíme o poznání lidském, které jest spojením poznání smyslného a rozumového.

Předmět, odpovídající tomuto pojmu dobra, nemůže býti předmětem smyslným; předmět smyslný je „částí dobra", z dober předmětů smyslných tvoří se pojem dobra.

Jako poznání smyslnému obrazu dobrého odpovídá úsilí muskulární, tak pojmu dobra odpovídá úsilí mentální; smyslná dobra jsou mnohá, dobro intellektivní, pojmu dobra odpovídající, jest jen jedno; a jako pojem dobra má „nadvládu" nad předměty částečnými, tak úsilí následující pojem dobra má nadvládu nad úsilími muskulárními: s nimi

může se spojiti, neboť směřují k dobru, které jest obsaženo v pojmu dobra, a proto je částí předmětu, který odpovídá pojmu dobra, předmětu všechna dobra obsahujícímu, úsilí mentální k sobě lákající.

Že toto největší dobro, předmět odpovídající pojmu dobra, není žádnou fikcí, nýbrž něčím skutečným, reelním, o tom nikdo nepochybuje. Ovšem že se filosofové nesrovnávají v označení toho předmětu.

Kant jmenuje předmět a cíl snahy „vytvoření dobra největšího". Aehrens a mnozí jiní v evoluci tělesných a duševních mohutností člověka. Schleiermacher, Wundt v dokonalosti či kultuře pokolení lidského.

Ale ať již je tím předmětem cokoliv, tolik jest jisto, že dobro největší jest něčím intellektivním. Zkušenost každodenní nás učí, že žádné dobro smyslné nás neučiní úplně šťastnými; snaha po dobru největším jest výsledkem poznání intellektivního; žádné dobro sensitivní neodpovídá celému pojmu dobra, jsouc předmětem dobrým, ale ne dobrem.

Než zkušenost nás učí, že pro některé lidi jest dobro smyslné dobrem největším. Na to odpovídáme, že pojem dobra se zvětšuje a zdokonaluje.

Čím dokonalejším je člověk, tím dokonalejší má pojem dobra, tím dokonalejším je předmět tento pojem obsahující. Pojem dobra stále se zdokonaluje, a to následkem jednotlivých předmětů dobrých. Když je si dítě vědomo, že hledá předměty dobré, utvoří si pojem dobra a předmětem tomuto pojmu odpovídajícím, čili dobrem největším jest na příklad nějaká hračka. Rodiče koupí dítěti žádanou hračku, která učiní dítě úplně šťastným a blaženým — ale ne na dlouho; buď objeví nějaké chyby na předmětě své blaženosti, nebo vidí předmět lepší — pojem dobra se zdokonaluje a hledá předmět lepší, pravé dobro největší. Dítě začne navštěvovati školu, ponenáhlu se seznamuje s věcmi nadsmyslnými — pojem dobra se zdokonaluje a předmětem jeho největší blaženosti jest dobro intellektivní.

Je-li předmětem největším pro člověka dobro intellektivní, jest otázkou, zdali člověk může chtíti dobra smyslná jako svá dobra a musí-li je chtíti právě s takovou nutností jako dobro největší?

Dříve než na tyto otázky odpovíme, je třeba připomenouti, že i u úsilí mentálního třeba rozlišovati mezi touhou po dobru největším a mezi dosažením toho dobra; jako poznání předmětu dobrého vzbuzuje touhu bytosti sensitivní po jeho dosažení, a kdyby realisaci obrazu nic nebránilo, bytost sensitivní ihned by se dobra zmocnila, tak také dobro největší vzbuzuje touhu bytosti intellektivní po sobě, a je-li dobro přítomno, ihned se s ním bytost spojí. Než přece jest veliký rozdíl mezi

touhou smyslnou a snahou mentální: u prvé není rozdílu mezi chtíti, toužiti a rozhodnouti se pro ně, kdežto u bytosti intellektivní třeba rozeznávati chtění dobra největšího a rozhodnutí se pro ně; dobro nejvyšší je sice dosažitelno, ale kdy, to nevíme; snad někdy v budoucnosti. V přítomnosti jsme stále činnými, což svědčí o tom, že se snažíme dobra dosáhnouti, ale toto není přítomno: jinak bychom nebyli činnými. Stále se snažíme, abychom hic et nunc byli blaženými: ale dobro, které jedině nás může uspokojiti, leží v daleké budoucnosti; proto můžeme se rozhodnouti, totiž snahu mentální, která nutně směřuje k dobru nejvyššímu, obrátiti k nějakému jinému dobru, které není dobrem pravým, ale poněvadž jest hic et nunc přítomno a my chceme nyní býti blaženými, můžeme se rozhodnouti pro toto dobro přítomné jako pro dobro největší.

U dobra smyslného však chtění čili touha a rozhodnutí se pro ně jsou jedno a totéž; rozumí se, že mluvíme o poznání a snaze smyslné o sobě vzaté, nikoliv pokud je snad podřízeno poznání a snaze vyšší.

Z toho již plyne, že úsilí mentální nese se také k předmětům smyslným; chce míti již nyní blaženost, která jest jako nutným cílem a proto může si žádati předmětů, které by ji, byť i ne úplně a jen na krátko mohly uspokojiti.

Dobro lze nazvati příčinou naší činnosti; jsouc jednou námi poznáno, nutí nás, abychom jistou činností se ho zmocnili; poznáváme předměty smyslné čili dobra částečná jako dobro, zcela přirozeně směřujeme k nim, chceme jich dosáhnouti.

Řekli jsme, že majíce pojem dobra, totiž poznávajíce to, co jest dobro, poznáváme také předměty dobré; toto poznání jest doprovázeno touhou po zmocnění se dobra, a to největšího, které následkem své všeobecnosti zahrnuje i dobra konkretní; proto chtějíce dobro největší, chceme i dobra konkretní.

Dobra částečná jsou prostředkem k dosažení dobra největšího; chtějíce toto dobro, musíme chtíti i dobra k němu vedoucí.

Z těchto důvodů plyne, že můžeme a musíme chtíti také dobra částečná; nazýváme-li dobra částečná předměty smyslnými, nechceme tím nikterak tvrditi, že by jenom dobra částečná náležela výhradně řádu smyslnému; jsou také dobra částečná řádu intellektivního, ale poněvadž právě mezi nimi nalezá se dobro největší a žádné z nich s takovou silou neláká bytost sensitivní k sobě, jako právě dobro smyslné, mluvíce o dobru částečném, máme na mysli dobra řádu sensitivního.

Řekli jsme, že pravým dobrem člověka jest největší dobro intellektivní: proto rozhodne-li se člověk pro dobro částečné, pak dobro toto má býti prostředkem k dosažení dobra největšího; jsou dobra částečná, která nejen že nejsou prostředkem k dosažení dobra největšího, nýbrž od něho odvracejí. Největším dobrem člověka je zdokonalení rozumu; než dobra smyslná, která nejvíce lákají člověka, stojí v příkrém odporu s dosažením dobra největšího; rozhodne li se pro ně člověk, oslabuje svoje síly duševní a stává se neschopným dosáhnouti dobra největšího.

Pro předmět zdánlivě dobrý rozhoduje se člověk buď z nevědomosti nebo ze slabosti. Poněvadž dobro největší není přítomno a člověk stále se snaží je dosáhnouti, dobra pak zdánlivá jej obklopují a lákají, hledá člověk mezi nimi dobro největší a často je vidí v dobru částečném; a to nejen se děje u lidí nemajících rozum dobře vyvinutý a tím se podobajících živočichům nerozumným, nýbrž často i u lidí rozumných, jak nás tomu učí dějiny filosofie.

Často však rozhoduje se člověk pro dobra částečná ze slabosti; zná dobro největší, k jehož poznání přišel dokonalým užíváním rozumu, ví dobře, že to, pro co se rozhoduje, odvrací jej od dosažení dobra největšího: než přece se pro to rozhodne, poněvadž chce hic et nunc býti blaženým, a dobra největšího lze dosáhnouti teprve v daleké budoucnosti; rozhodne se pro dobro částečné, ač ví, že není dobrem; v tom případě přejde předmět nejlepší čili dobro největší z řádu praktického do řádu spekulativního — má menší moc, vlastně žádnou na činnost člověka, na jeho místo nastoupí dobro částečné.

Spojení části intellektivní a sensitivní děje se rozhodnutím části vyšší pro nějaké dobro částečné.

Ježto dobro částečné jest prostředkem k dosažení dobra největšího, a dobro největší nemohu nechtíti, následuje z toho, že každé rozhodnutí jest vyvolením dobra jako prostředku k dosažení největší blaženosti. Jsme-li svobodnými, pak musíme tuto svobodu naleznouti v d ě n í se rozhodnutí, v přechodě z části intellektivní do části sensitivní.

Ještě musíme připomenouti, že nejen představy obrazů dobrých, nýbrž také představa činnosti může býti dobrem částečným, jinými slovy, nejen může býti dobrem tento předmět poznaný, nýbrž i činnost sama — že totiž chceme něco.

Na začátku tohoto oddílu jsme řekli, že chceme hledati pozorováním dějů psychických jisté reelní elementy duševní, které by byly podkladem bádání metafysického, majícího za účel buď dokázání nebo

zamítnutí svobodné vůle; nespokojivše se toliko pozorováním psychologickým, nýbrž používajíce usuzování filosofického, přišli jsme k tomuto závěru: Ve smyslném životě lidském panuje naprostý determinismus; v životě intellektivním jest chtění naše determinováno dobrem největším; chtějíce dobro toto, chceme zároveň i dobra částečná, a rozhodnutí se pro tato dobra, ku kterým náleží i samo chtění, jest jediným elementem, ve kterém lze naleznouti svobodu.

Přesné stanovení otázky jest úkolem následujícího oddílu.

(O. p.)

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.

Napsal Dr. Josef Malota. (Č. d.)

Vývoj náš v přemnohé větvi hořce ucítil tento plemenný znak: kulturní rozmach století čtrnáctého, věku Karlova, za nedlouho pohřben též v kalužích bratrské krve u Lipan... A podoben měnivé náladovosti naší kolísá i poměr obou sesterských zemí... Co jedna perioda ustavila, jiná boří; snaha každého vévody tíhne za těsnějším připoutáním Moravy k Čechám — moravská linie sleduje politiku aspoň částečného vybavení se z područí dvora českého. Nové a nové spory zdají se býti kletbou rodu Přemyslova... kletbou slovanského kmene. Soběslav snaží se zlo z kořene vytrhnouti, avšak nezdar provází jeho pokus.

Vladislav chtěl moravské údělníky po dobrém k rozumu přivésti. Vypravil posly na Moravu Konrada a Vratislava varovati, „aby pamětlivi jsouce věrnosti přísahou mu slíbené, země, které od něho mají, v pokoji drželi a zlé rady těch uprchlíků (českých spiklenců) nedbali.“ [1]) Otu Olomouckého pak prostřednictvím biskupa Zdíka „napomínal a prosil bratrsky, aby nebyl takové milosti jeho nepamětliv, že ne pro nějakou jeho zásluhu, ale z pouhé své milosti učinil jej knížetem takového knížectví..., aby při něm stál věrně, zbraňmi a životem jej chráně, jak to býti má. A to kdyby učiniti chtěl, slíbil mu, že jak dlouho bude

[1]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — »quatinus terras, quas ab eo habent, fidei ei sub iuramento promisse memores, in pace teneant, nec illorum exulum prauo consilio acquiescant«. Vinc. Annal. ad ann. 1142.

žíti, k ochránění cti meč jeho nikdy mu nebude scházeti.“[1]) Srážka tedy vyvolává u chronisty Vincentia vřelý ohlas; tomu děkujeme za typické znaky, jimiž výborně vystižena charakteristika údělnicko-knížecího poměru.

Dle Palackého[2]) jest Vincentius nespolehlivý: psalť prý pro téhož krále (Vladislava II.), jenž zde jako hlavní osoba vystupuje. O to opírá se i Fischel,[3]) když výrok Vincentiův zavrhuje nebo aspoň zanedbává: zpráva chronisty patří do řady pramenných dokumentů, jež stojí v příkrém odporu s jeho theorií o kondominatu (zákon seniorátní — analogicky s domácími řády Habsburků — řadil prý všecky Přemyslovce do jedné linie, jako koordinované vladaře říše česko-moravské). Nám zdá se to nesprávné, neboť co praví Vincenc, hodí se do řady výroků Kosmových; kromě toho pochybujeme, že by chronista mohl tak markantními rysy ukazovati na vasalitu, na lenní charakter údělů moravských (velkovévoda je propůjčuje nikoliv z práva dědického, nýbrž pouze a jedině z milosti a vůle své), kdyby se jednalo o „Gesammteigentum“ neboli „kondominat“ — jak to Fischel nazývá. Konečně hlavním jest, jak nazírá na poměr ten, kdo právo dal; přání krále českého je zde pramenem veřejného práva: píše-li Vincentius ve smyslu vůle jeho, pak vypravování jest úplně správným obrazem řečeného poměru. Údělníci přísahají věrnost svému pánu, jsou povinni jej v případě nebezpečí zbraní i životem hájiti, on pak slibuje jim ochranu a pomoc v případě, že budou ohroženi. Vidíme, že údělový systém se kryje se zřízením lenním, které vždy

---

[1]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — »monet et fraterne rogat, quod tante gratie eius non sit inmemor, quod nullo eius preueniente merito, sed sola eius gratia ducem tanti ducatus eum constituit, et quod . . . pro honore eius armis et uita tuendo, secundum quod debet, stet fideliter. Quod si facere uelit, ei promittit, quod quamdiu vivet, pro honore suo tuendo gladius suus, si opus esset, ei non deerit«. Vinc Annal. ad ann. 1142. — »Constituit« při jiné příležitosti překládá Palacký »představil« t. j. Břetislav Spytihněva Moravanům za knížete. Vytkli jsme tehdy, že zde Palacký užil falešného pramene; nyní se nám jedná o středověký význam a překlad slova »constituit« vůbec; přeloženo znamená »postavil«, což má jiný význam než »představil«. V slově »představil« zní už theorie konstituční z polovice XIX. století, theorie sněmovní, jakoby shromáždění velmoži rozhodovali hlasem svým o volbě knížete. Toho je doba 12. a 13. století daleka. »Constituit« znamená »postavil«, »nařídil«.

[2]) Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber str. 74.

[3]) Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter str. 30. (Studien zur österr. Reichsgesch. 1906.)

v sobě tajilo prvky neústupných odbojů; proto nepřekvapuje nás, že pokus Vladislavův i námaha jeho prostředníků vyzněly zcela na prázdno.

Dle Bretholze nelze plně vysvětliti tuto smělou vytrvalost moravských knížat — která by se mohla prý skoro vzdorovitou nazvati — hledáme-li ji v osobních pohnutkách; posud nebylo prý žádné příčiny k nepřátelství proti českému vévodovi. Spíše prý nutno za příčinu pokládati pronásledování moravských knížat vévody českými, jež od desítiletí vyplňovalo dějiny zemské; všecka tři knížata zkusila již trpkosti vyhnanství, i proto prý jedná se zde o zděděnou nenávist a hněv, který žene moravské údělníky po bok povstalcům českým.[1])

Naše pojetí, jež jsme si utvořili srovnáním s cizinou a s příhodami minulými, může doplniti tento názor: Známe chorobné disposice údělníkův a nedivíme se slepému jejich podniku; ve spolku s odbojem českým kynula jim naděje na uplatnění starých tužeb, jež bývaly vůdčí hvězdou jich dědův a pradědů... setřásti jho tuhé subordinace, vyzout se z úzkého vasalského poměru — po případě sehnati panujícího knížete a usurpovati český trůn pro vlastní větev...

Kdykoliv sebe přátelštější poměr kvetl mezi vévodou českým a údělníky, vždy pásmo dějin odkrývá utajenou touhu moravských vládců po koordinaci s velkými vévody, na niž se domnívají míti plný nárok, zvláště jako příslušníci téhož rodu. Touha tato příležitostně propuká v reelní činnost, a tím vzniká často zdánlivě nevysvětlitelné zakročení vévody nebo tvrdá revolta údělníkův. Odboje šlehají na prvý pohled bez příčiny, však hlubokými kořeny kotví v minulosti; právě probíraná akce je zajímavým toho příkladem. Moravští Přemyslovci chopili se starého tohoto plánu, jemuž válečným vystoupením dodali znamenitého důrazu. Konrad dokonce vtrhl do Čech, na výboj, ale výsledek jeho tažení byl negativní. Vladislavovi přispěl k pomoci — zvláštní výjimkou — císař Konrad III.; na zprávu o pochodu jeho vojska couvly odbojné davy zpět na Moravu.

Úspěšnému rozvoji revoluce překážela ještě jiná věc — a to tím více, poněvadž ležela v centru odbojného tábora. Byla to překážka politikou českou obratně na Moravě postavená — církev moravská. Není divu, že vasalský odboj musel viděti v jejím representantu stejně svůj útočný cíl. — Spor s biskupem olomouckým, jenž neochvějně stál na straně svého v r c h n í h o a j e d i n é h o p á n a, byl tedy nevyhnutelným. Údělníci zakázali mu vykonávati duchovní úřad v zemi a zabavili biskupské statky a požitky jeho — čin, k němuž neměli

[1]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 278.

nejmenšího práva. Bylot biskupství z jich pravomoci plně vyňato, podléhajíc přímo pražskému knížeti. Odvážili se toho — odvážným prý štěstí přeje — jakoby byli suverenními pány na Moravě, a to nejen v údělech svých, ale i v samostatném (proti nim) duchovním knížectví olomouckém. — Biskup odpověděl exkomunikacemi... Vřelé jeho sympathie s vévodou ukazují, jak smýšlel o právní stránce moravské revolty; tento názor má pro nás směrodatný význam: jeť biskup seriosním zjevem, jenž těšil se všeobecné vážnosti vrstevníků. Německý císař a papež patřili k jeho ctitelům, a „u pražského knížete rada jeho velmi vážila.“[1])

Jako biskupovi vedlo se i jiným církevním institucím na Moravě: v pozdější periodě zápasu (asi 1144) údělník Vratislav odňal Rajhradu statky jeho u Domášova a škodil mu kde mohl[2]) — důkaz, že ani Rajhrad v odboji podílu neměl a zůstal věren svému duchovnímu i světskému pánu.

Útok na církev moravskou byl skutkem velmi nepolitickým. Vyvolal energické zakročení papežovo, a odtud bylo zřejmo, že odboj — po dvou letech: 1141—1142 — chýlí se ke konci.

Roku následujícího vtrhl Vladislav na Moravu. Učiniv počátek údělem Konradovým poplenil hrozně i kraj Vratislavův a Otův. Letopisci zmiňují se o této katastrofé, jež stihla Moravu, i hojné kořisti, kterou kníže podělil svá vítězná vojska.[3]) Vinou svých vladařů trpěla těžce zkoušená země — jich politika vyvolávala opětné tresty, jež vrcholily ve válečných pohromách a hospodářském ničení Moravy a zanechávaly zhoubné stopy v rostoucí antipatii vůči sousednímu pánu — a původci.

Trestná výprava ani spustošení Moravy nepokořilo moravských odbojníků: našliť v pevných hradech bezpečné útočiště.

Dočasný smír zjednán byl papežským legátem Quidonem, jehož vyslal papež Inocentius II., aby provedl prospěšné církevní reformy — hlavně navrátil biskupa v olomoucké jeho sídlo — a pomohl uspořádat rozervané poměry česko-moravské. Moravští Přemyslovci dali satisfakci svému pastýři a naopak zase — Vratislav, Konrad i Ota[4]) — přijati vévodou na milost.

---

[1]) Vinc. Annal. F. R. B. II. p. 441.

[2]) Cod. dipl. Mor. I. p. 232 n. 252 a p. 252, n. 272.

[3]) Vinc. Prag. Ann. a Cont. mon. Saz. ad ann. 1142.

[4]) Vincentius Pražský uvádí pouze Otu a Vratislava, jako kajícníky, kteří prý přerušivše spojení s Konradem Znojemským býti prostřednictvím biskupa Zdíka — legata

Smír však ukázal se jako pouhé zevní, formalní urovnání, jež nemohlo rázem překlenouti hloubku vzájemného záští a zděděných protiv. Nový výbuch latentního napjetí tvoří druhou periodu tohoto zápasu, jenž ve svých detailech nezapře plemenného rázu. Nové tragoedie illustrují sytými barvami nezkrotný vztek údělníků a dočasné jich pokoření se, míry jsou jen následkem pocitu nedostatečnosti vésti další zápas s mocnějším soupeřem.

Konrad pokusil se zajmouti — dokonce snad zavražditi — biskupa, však podnik se nezdařil a původce i se spoluvinníky — mezi nimiž Vratislav nescházel — papežem exkomunikován. Vladislav a biskup pražský měli provésti světský i duchovní trest. Vratislav přímluvou Zdíkovou dosahuje od papeže absoluce a jen Konrad setrvává v tvrdošíjném odporu. Velký vévoda vytrhne proti němu a zle spustoší úděl znojemský: odbojný kníže v kritické situaci obrátí se ke králi Konradovi III., jehož přímluvou ponechán v údělu. — Německo podporuje údělný system, poněvadž odbojní vasalové jsou protiváhou rostoucí moci české... Však Konrad Znojemský se zcela vyčerpal a roku 1150 — jak se podobá — skončil svou pozemskou pouť.

Bretholz praví: „Tušíme asi, kam směřovala snaha tohoto ctižádostivého a smělého knížete; jaké zkušenosti a útrapy jej však učinily tvrdošíjným nepřítelem českého vévody, jaké nesmiřitelné protivy náruživým pronásledvatelem moravského biskupa, zůstává nám ve svých podrobnostech zatajeno."[1]) — Nepřátelství proti biskupovi souvisí s politickým posláním moravské církve; stálať na stráži a překážela úspěšnému rozvoji moravských revolt. — V prvé části svého názoru Bretholz naznačuje, že Konrad toužil po českém trůně. Snad... v příznivý výsledek však věřit nemohl: věděl o koalici a srdečném poměru, jenž kvetl mezi Vladislavem a představiteli tehdejší moci světové — papežem a císařem. Tmelem spolku byl seriosní Zdík, jenž těšil se přízni všech jmenovaných členů. Za těchto okolností — bez podpory papežovy a císařovy — byl by podnik jeho utonul v naprostém nezdaru a zkáze... Existoval však cíl bližší, k němuž dosti mohl získati pomocných sil — jen bylo potřeba zavolati na Moravě... Známý cíl: státi se samostatným a neodvislým vladařem na Znojemsku

Vincenc pomíjí — smíření s vévodou. Quidonova zpráva jmenuje výslovně všecky tři údělníky a stejně mluví při r. 1143 annaly hradištské; mnich sázavský vytýká (mylně k r. 1142) prostřednictví Quidona a biskupů Oty Pražského a Zdíka Olomouckého. Viz *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 286.

[1]) *Bretholz B*, Gesch. Mähr. I. 296.

bez vrchního poručenství českého vévody. Tu našel spojence samozřejmě i v druhých údělnících moravských[1]), neboť všem klíčila v hloubi srdce stejná idea, kterou po svých předcích zdědili... Vladislav se opřel a rozumný biskup prováděje jej radou i skutkem, stal se předmětem stejného nepřátelství jako velký vévoda sám.

Rozvrácení odbojné koalice a úplná porážka revoltujících vasalů měla obligatní — tentokráte však zostřený — následek. Jakási odezva v pramenech charakterisuje novou tuto náladu. Údělníci ustupují do pozadí, zanikají, slyšíme o nich méně a méně — postavy jejich se temní... Jest to přirozený následek klidu,[2]) který nastal, pokoření, uvedení do starých zákonitých kolejí... však více: jest to důkazem tužší subordinace, která sune Moravu v užší souvislost s Čechami; Morava cítí suverenitu českého vévody mnohem důkladněji, než kdy jindy před tím. Nespornou zásluhu má zde i osoba Zdíkova. Řekli jsme, že církev moravská byla znamenitým nástrojem české politiky... Význam její se stupňoval, stál-li v čele biskupství olomouckého muž, jenž věhlasných schopností užíval k prospěchu vlasti, a legalní zásadu o poměru česko-moravském dovedl vždy vtěliti v energický čin...

Poslední perioda sblížila nesporně obě sesterské země — ovšem ve smyslu státoprávním, formálním...; duševní rozpor překlenut nebyl: trval ve stavu latentním dále a nejblíže příští doba ukázala osudný jeho význam...

Sklon k říšské bezprostřednosti: Morava lenem německým.

Rekapitulace. — Rozvoj pretensí říšských. — Král Vladislav a dočasný obrat k lepšímu: dobrý poměr k říši, poslední revolta; vliv obojího na státoprávní útvar poměru česko-moravského: údělníci mizí, důsledek to

---

[1]) Příznačným jest, že podobná spiknutí semknou z pravidla všecky příslušníky rodu Přemyslova proti panujícímu členu. V posledním sporu setrvali při Vladislavovi pouze jeho bratři Děpold a Jindřich. Kandidát trůnu Vladislav Soběslavovic, pak Spytihněv a Lutold — synové někdejšího vévody Bořivoje — drželi se spiklenci. — Plemenný náš znak: tvrdá zášť vůči lépe situovanému, již naděje na prospěch uvádí v latentní stav...

[2]) Středověcí kronikáři vypravují jen o raritách, jež citelněji zvířily hladinu obecného života: o revolucích, válkách, hladu, moru — nanejvýš ještě o kometě...

užší souvislosti obou zemí. — Kalení poměru česko-říšského. — Smrt Vladislavova (1174). — Fridrich I. Barbarossa. — Rozvrat českého státu: Morava markrabstvím a bezprostředním lenem říšským (1182). — Pokusy o obnovu původního poměru.

Dosavadní běh poměru česko-moravského spěl směrem, který málo odpovídal státoprávním zájmům obou zemí a ještě méně politickému programu pražských knížat. Neblahé srážky — chronický jeho znak — vzbuzovaly dávno pozornost sousední říše; dík své rozháranosti — že nemohla zasáhnouti mocí do poměru česko-moravského, aby přivodila předčasný rozvrat a roztržení zemí — snad bez naděje na nápravu . . .

Jakmile však v říši poměry se ustálily, pak silná ruka na trůně císařském musela znamenat nebezpečí pro český stát — zmítaný v stálých bojích buď o trůn nebo o pretense moravských Přemyslovců.

Vláda Vladislavova v tomto zmatku 11. a 12. století znamenala dočasný obrat k lepšímu. Dobyv si přízně císařovy mohl doufati, že odboje moravské nenaleznou v něm příznivce — a byl také (podporou církve) dost mocný, aby se jich nelekl.

V říši zatím po Konradovi III. nastoupil na německý trůn Bedřich I. Barbarossa (1152). Vladislavovi se mnoho nezamlouval, však oposice jeho schlazena, prý slibem koruny královské . . .[1]) ovšem za závazek válečných pomocí. Tak uzavřena koalice, jejímž prvým činem bylo zasažení v záležitosti polské: došlo k společné výpravě, jež měla uvésti Vladislava II. — od bratří vypuzeného vévodu polského do země. Této výpravy účastnila se ve vojště Vladislavově kromě jeho bratří Jindřicha a Děpolda i knížata moravská. Údělníci ztrácejí zcela svůj bývalý lesk — jako prostí vasalové konají svou vojenskou povinnost. Jich bezvýznamnost obráží se ve vypravování letopisce, jemuž nestojí za to, aby je vedle Jindřicha a Děpolda uvedl jmény.[2]) Na osoby moravských vasalů padají první stíny . . .

Nebude od místa, učiníme-li exkurs na Moravu, abychom se s nimi lépe seznámili.

[1]) Vinc. Ann. ad ann. 1157. Srv. *Dudík B.*, Dějiny Moravy III. 205. a *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 3, 2.

[2]) Ad hanc expeditionem Wladizlaus . . . cum fratribus suis Heinrico et Theobaldo et principibus Morauie . . . venit. Vinc. Annal. ad ann. 1157.

V olomouckém údělu setkáváme se tenkráte ještě s Otou III., jenž právě roku 1157 činně vystupuje: s požadavkem, aby na uprázdněný stolec biskupský v Olomouci dosazen byl Jan,[1]) opat premonstrátského kláštera v Litomyšli.

Tohoto Otu pokládá Bretholz za jednoho z moravských knížecích účastníků války polské, o nichž mluví Vincentius. Jinak soudili Dudik,[2]) po něm Koutný[3]) a nejnověji Demel.[4]) Zájem věnovaný duchovním záležitostem země zdržel prý stařičkého knížete od výpravy polské stejné jako trpké zkušenosti a rány osudu nedaly mu starati se o věci vedlejší a pomíjející. Výška stáří jeho — žilť v nejlepším věku 50 let — neodsuzovala ještě k odpočinku a my pochybujeme, že Vladislav resignoval na konání vasalské povinnosti — zvláště když pomoci potřeboval a nedávné pokoření údělníka lehce mu ji zaručovalo. Konečně nebylo radno rozeného konspiratora zanechati v zemi a bez něho se vypraviti za hranice; že to byl muž politicky obratný, jenž stále sledoval své plány, svědčí protežování vlastního kandidáta na biskupství v Olomouci. Víme, co biskup moravský znamenal...

Zamlženou situaci v kraji brněnském osvětluje poněkud kronika kláštera třebíčského[5]) Dle jejího — avšak osamělého — svědectví zemřel tamnější údělník — známý Vratislav — dne 16. srpna roku 1155. Kronika jej tituluje „marchio“, což jest asi pozdějšího původu.

Dále se vypravuje, že řečený Vratislav zanechal jediného syna Otu, mladíka osmnáctiletého, jenž dle rudých vlasů zván Rudovlasým — a dceru, která krátce před smrtí otcovou provdána za uherského krále Geisu II. Tento Ota Rudovlasý byl dle Bretholze[6]) nástupcem otcovým (jako Ota IV.) a druhým účastníkem polské výpravy z počtu moravských knížat. Pozdější zmínka Vincentiova,[7]) jenž praví, že Soběslav hledal milost u Vladislava skrze knížata Kunrata a Otu týká se — dle Bretholze — moravských údělníků a sice Konrada III. Znojemského a právě zmíněného Oty. Ovšem přímé svědectví o údělo-

[1]) Stal se vskutku biskupem olomouckým jako Jan III.
[2]) Mähr. Allg. Gesch. III 300 sq.
[3]) Der Přemysliden Thronkämpfe, str. 35.
[4]) Konrad Ota, první markrabě Moravský, v Čas. Mat. Mor., XVIII. str. 139.
[5]) U *Pešiny*, Mars Moravicus I. 316.
[6]) Gesch. Mähr. I. 316.
[7]) K r. 1162.

vání jeho nikde nenajdeme; o to opíral se Dudík,[1]) jenž tvrdil, že z potomků Vratislavových žádný neobdržel knížectví otcovského. Vladislav pojal prý úděl v přímou vládu,[2]) dal spravovati „svým jménem a na své útraty"; důvodem bylo, aby nastávající koruna královská měla za základ sílu jednotnou, a té bylo možno dosíci jen odstraněním údělníků. Jednota státu česko-moravského a prvorozenství v rodině Vladislavově tanuly prý na mysli designovanému králi.

Celková situace — moc Vladislavova, dobrý poměr k říši, temnění údělnických postav — ukazuje na možnost soudu Dudíkova; určitý úmysl knížete proskakuje však již během dřívějšího vývoje aniž by ho inspirovala teprve naděje na korunu královskou. Velel tak zájem státu česko-moravského a otázka realisace byla vždy závislá na příznivém poměru k říši — a kvalifikaci českého vévody. Nyní bylo dáno obojí... Vladislav nemusel činiti výjimek jako slabší jeho předchůdci; vyjdeme-li tedy z předpokladu, že naložil s potomstvem všech tří odbojných vasalů[3]) stejně, pak pominutí syna Vratislavova (Oty IV.) vyplyne samo sebou. Byl by to jen obligátní zvykový pád, jakých jsme před tím zažili celou řadu; a nyní opět: na Znojemsku přiznává sám Bretholz,[4]) že se tak stalo; poznáme jeho domněnku o vpádu pominutého Arnošta,[5]) jenž snaží se z Rakous dobýti otcovského kraje. Později uslyšíme, že stejný osud stihne i „dědice" olomoucké: Vladislav pomine syny Oty III. a ponechá úděl ve vlastní své správě.

Úprava brněnská spadá do prostřed; neznáme příčiny, proč by zde Vladislav učinil výjimku...

Avšak spojením obou názorů — Dudíkova a Bretholzova — vznikne další kombinace, dle níž Otovi IV. snad úděl otcovský ponechán, nebo za krátko vrácen, ale poměr jeho ke knížeti dostal by změnu

[1]) Dějiny Moravy III. 211.

[2]) Dle *Bretholze* (Gesch. Mähr. I. 316) není prý důvodu přidávati se k takové domněnce. Na str. 310 však praví: »Význam porážky, kterou moravští údělníci utrpěli v posledním odboji, nejevil se ani tak v osudu, který stihl osobně Moravská knížata (Vladislav je v údělech ponechal), jako ve všeobecném seslabení politického postavení Moravy oproti Čechám: údělníci moravští ztrácejí pro další dobu panování Vladislavova netoliko všeliký význam, nýbrž občas ustupují zcela do pozadí!« To souvisí, ba může se pokládati za následek direktní vlády knížecí — zvláště v pozdějších letech.

[3]) Konrada II. Znojemského, Vratislava Brněnského a Oty III. Olomouckého.

[4]) Gesch. Mähr. I. 320.

[5]) Syna Konrada II. Znojemského.

ve smyslu znojemském: kraj spadal zde pod přímou vládu knížecí a údělník byl jen správcem. Knížata vracela úděly pominutým dědicům — pravidelně z donucení; Vladislav nucen nebyl — a to je slabá stránka hořejší kombinace.

Znojemský „dědic“ Arnošt[1]) byl — dle Bretholze — vypuzen. Z dřívějších zvyklostí a celkové situace soudíme, že kraj spadl pod přímou vládu knížecí; silná ruka Vladislavova nedá předpokládati věcnou změnu, i když správu obdržel princ z linie české.[2])

Ovšem přímého svědectví neumíme podati, jakož vůbec chybí nám jistější data o správě tohoto kraje. Jsme odkázáni — jako při údělu brněnském — na kusé údaje, jež přináší Pešinův „Mars Moravicus“. Pravděpodobnost jeho dat stoupá tím, že Pešina užil starších pramenů, které se nám v původní edici nedochovaly.

Dle něho jest úmrtním datem Konrada II. Znojemského rok 1150. Údaje jeho o sukcesi na Znojemsku jsou předmětem různých výkladů. Jde o následující výrok: „Quia vero Cunradus (= Konrad II. Znojemský) nullam perfectioris sexus prolem reliquerat . . .“[3]), jejž překládá Bretholz „poněvadž potomci Konrada II. ještě nebyli dospělí,“[4]) — proto Vladislav odevzdal Znojemsko svému bratru Jindřichovi.[5]) Demel Bretholze opravuje: „sexus“ prý nikdy neznamená „věk“, nýbrž jen „pohlaví“, a Pešina v dalším vypravování o žádném synu Konrada II. nemluví;[5]) proto citované místo v překladu zní lépe „poněvadž Konrad nezanechal žádného potomstva dokonalejšího (sc. mužského) pohlaví . . .“ — Překlad Demelův jest jedině možný; „perfectior sexus“ vždy ve středověku znamenalo mužské, cennější a dokonalejší, pohlaví; to byl názor doby. — Doplněk hořejšího údaje Pešinova „. . . proto Vladislav odevzdal Znojemsko bratru svému Jindřichovi,“ potvrzuje i listina z roku 1214[6]), ve které Jindřich jest označen jako „dux Moraviensis“,

[1]) Syn Konrada II. († 1150.)

[2]) Jindřich, bratr Vladislavův.

[3]) . . . Wladislaus Henrico fratri suo Znogmensem provinciam cessit. *Pešina,* Mars Moravicus I. 313.

[4]) Gesch. Mähr. I 317.

[5]) *Demel J.*, Dodatky a vysvětlení k sedmé kapitole druhé knihy Bretholzových »Dějin Moravy«. Čas. Mat. Mor. XX.

[6]) Cod. dipl. Mor. II. p. 76 n. 65.

Demel ji neprávem zavrhuje. Koutný[1]) připouštěl udání Pešinovo zvláště se zřetelem na citovanou listinu; Dudík[2]) též — pokládaje vládu Jindřichovu na Znojemsku za pouhé zastupování velkovévody, jež přešlo ještě před rokem 1157[3]) na Jindřichova syna; tento — dle Pešiny[4]) — zdá se býti totožným s Konradem III. Otou[5]), prvním markrabětem moravským a potomním vévodou českým. Tentýž názor sdílí i Bretholz a dokladem k svému mínění uvádí listinu biskupa Jindřicha Břetislava (z r. 1195), který jsa zaručeným synem Jindřichovým, zve Konrada III. Otu „bratrem“ — „frater“. Dudík vykládá „frater“ jako „bratranec“. Demel správněji namítá, že „bratry“ v této době nazývají se všichni Přemyslovci navzájem.[6]) Pak prý jen v liniích moravských jeví se úděly moravské aspoň fakticky dědičnými; členům linie vratislavské přidělují se, pokud doklady máme, jen prý za mimořádných poměrů a vždy jen přechodně ad personam; výsledek: Konrad III. Ota není synem Jindřichovým.

První námitka Demelova je závažná, druhá neobstojí. Zdá se, jakoby vymezovala určitý veřejnoprávní řád, jenž jako takový má býti důvodem proti zápisu Pešinovu. Že členům linie vratislavské přidělují se úděly jen za mimořádných poměrův a vždy jen přechodně (ad personam), jest důsledek pouhé náhody, zvláštních událostí; neděje se tak pravidelně nebo na základě nějakého řádu. Víme, že příslušníci větve této kandidovali zpravidla na český trůn; údělování bylo jim jen jakousi přechodní stanicí, neboť odcházejí brzy z údělů — buď na trůn český nebo do ciziny jako vyhnanci ve sporu s velkým knížetem. Naproti tomu větev moravská byla tradicí poutána k moravským krajům — ba více: řekli jsme, že fakticky se tam dědičnost štěpovala — ale jen štěpovala; v právním slova smyslu úděly dědičnými nebyly (známe jen precedenční případy), neboť vůle knížete českého volně disponovala s moravskými kraji — a to jest hlavní! Vzpomeňme na případy, kdy kníže bez ohledu na děti kompromitovaného nebo zemřelého vasala obsadil jeho kraj dle své vůle — zpravidla svým

---

1) *Koutný Joh. Wenz.*, Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren 33.

2) Mähr. Allg. Gesch. III. 280.

3) *Bretholz*, Gesch. Mähr. I. 317.

4) »Cunradus III Henrici Marchionis filius«. Mars Moravicus I. 313.

5) Palacký a Dudík rozuměli pod tímto křestním jménem dvě různé osoby: Konrada a Otu.

6) Stejně Dvořák. (Dějiny Moravy 84.)

blízkým příbuzným. Pominul-li potomstvo Konrada II.,[1]) jež mu způsobilo tolik hořkosti, a odevzdal-li úděl bratrovi, po němž právě tak následoval syn jeho, jak za moravské linie bývalo zvykem — jednal ve smyslu dosavadních zvyklostí a svého dobrého práva. Velká knížata dosazovala ráda v moravské úděly příbuzné bližší, a Vladislav měl pro to zvlášť pádné důvody; i tážeme se: setrval déle při řečeném principu? přešel úděl znojemský, který v nejbližší době dosáhl velkého významu pro politické vytváření poměru Moravy k Čechám, trvaleji na poboční větev českých Přemyslovců? — Či následovalo po Jindřichovi potomstvo odbojného Konrada (II.)? Stávalo se zhusta, že vévoda po přechodní vládě některého ze svých bližších pokrevenců vracel úděl pominutým potomkům moravských knížat. Byl tedy Konrad Ota potomkem Konrada II.?[2])

Otázku nelze s jistotou rozhodnouti. Nám ostatně na ní nezáleží. Důležitým faktem jest, že jakási nová nálada počíná temniti osoby moravských vládců. S tím souvisí i citovaná zpráva Vincentia, jemuž nestojí údělníci za to, aby je uvedl jmény; a stejně při milánské výpravě (1158), kde hráli Čechové důležitý úkol, uvádí Vincentius — přes podrobný výpočet knížat — pouze krále[3]) Vladislava a bratra jeho Děpolta, cum aliis principibus et primatibus. Nepochybujeme, že vasalské výzvy tvořily část kontingentu svého vrchního pána; však údělníci nebyli již kompletní, nezastupovali Moravy jako celek; pak lesk jejich značně pohasl, takže nestáli kronikářovi za to, aby jim věnoval zvláštní zmínku.

Jedná se nesporně o předzvěsti, symptomy nových poměrův; o tom učinili jsme ostatně zmínku nahoře: úděly přecházejí v bezprostřední správu velkovévody — údělníci mizí a proto o nich neslyšíme. α) Dle Dudíka úděl brněnský octl se po smrti Vratislavově pod přímou vládou pražskou. β) Stejný osud potkal Znojemsko; zde však vévoda — podle Pešiny — brzy ustanovil správce z linie českých Přemyslovců: stal se jím bratr jeho Jindřich a po něm syn tohoto Konrad III.

[1]) Bretholz uvádí Arnošta, jenž se objevuje r. 1156 u dvora rakouského snad jako vyhnanec. (Cod. dipl. Mor. V. p. 219 n. 4: svědek »Ernest, filius Conradi Morauiensis«.) Za výpravy polské (1157) pokusil se prý z Rakous o dobytí otcovského údělu niméně s nepříznivým výsledkem. Jím prý vyhasla znojemská linie moravských Přemyslovců. *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 319, 320.

[2]) To jest — dle Bretholze — zcela nedoložená hypothesa.

[3]) Hodnost královská — splněný to slib císařský dne 11. ledna 1158 — byla zevním výrazem síly Vladislavovy a pevnila nesporně suverenní postavení jeho nahoru — vůči císaři i dolů — vůči Moravě.

Vladislav byl dosti prozíravý, aby využil novou situaci; když linie moravských konspiratorů mizela, ponechával úděly ve vlastních rukou. Rozhodl-li se pro obnovu specielní správy — snad z příčin formálních[1]) — pak nedosadil nové správce za starých podmínek, nýbrž ponechal úděly připojené k svému panství a ke svým důchodům — — mělť dosti síly, poměr Moravy a Čech upraviti... a upravil jej jistě tak, aby to bylo s nejmenší škodou a nejmenším nebezpečím pro Čechy — a knížecí rod. γ) Smrtí Oty III. (1160) uprázdnilo se Olomoucko. Dle Dudíkova náhledu[2]) král Vladislav věren jsa svému záměru zříditi velkou jednotně spravovanou říši, podržel je ve svých rukou — jako dříve Brněnsko a Znojemsko. Aby správa ta snáze se mohla prováděti, obdržela prý Morava vlastního „kancléře", a sice nějakého Volia. Koutný[3]) a Demel[4]) omezují činnost Voliovu pouze na olomouckou provincii. Bretholz[5]) zamítá všecky hořejší soudy; stran regentství Voliova má pravdu: Volius vystupuje poprvé a naposledy v listině z roku 1169;[6]) je tedy povážlivé stavěti jej již roku 1161 v čelo moravské správy; pak „cancellarius" jest v té době úředník kanceláře, nikoliv zeměpanský regent.[7]) — Nesprávně však soudí, že kraj olomoucký dostal se pod nedostatečnou ochranu vdovy a mladých synův Otových; slabá vláda jejich prý umožnila, že Soběslav[8]) krátce po smrti Oty III. zmocnil se Olomouce (1161). Právě při této příležitosti existuje pramenný doklad, jenž nesporně svědčí, že Soběslav vyrval Olomouc přímo z moci královské. Když viděl, že výboje neuhájí — hledal prý smír;[9]) a tu chronista podotýká, že „políbením královým na milost přijat jest a Olomouc vrácena do moci královské."[10]) I krátkost doby mezi onou invasí (1161) a smrtí Otovou (1160) vy-

[1]) Za účelem pohodlnější a důkladnější správy.

[2]) Dějiny Moravy III. 243.

[3]) Der Přemysliden Thronkämpfe 35.

[4]) Konrád Ota. Čas. Mat. Mor. XVIII. 140.

[5]) Gesch. Mähr. I. 323.

[6]) Cod. dipl. Mor. I. p. 283 n. 306.

[7]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 323, pozn. 1.

[8]) Syn Soběslava I. žijící ve vyhnanství. Když Vladislav meškal na křížovém tažení, učinil pokus o český trůn. Byl zajat a uvězněn — však prchl a nyní vystupuje opět: Vladislav s ním uzavře lstivý smír a po příchodu do Čech uvrhne jej do vězení.

[9]) Při tom prosí »o nějaký údělíček v Čechách« (Vinc. ad ann. 1162); snad obsah této prosby byl původním motivem vpádu, a uprázdněné — pod přímou vládou královskou stojící — Olomoucko vnuklo mu myšlenku na jeho výboj.

[10]) in gratiam domni regis in osculo pacis recipitur, Olomuc in potestatem regis redditur. Vinc. Ann. ad ann. 1162.

lučuje, aby mohlo vsunouti se ještě spravování jeho pozůstalých. Je tedy nesporné, že král jedná opět ve smyslu známého plánu: po smrti Oty III. (1160) ponechává Olomoucko ve vlastních rukou a syny jeho — Vladimíra a Břetislava — úplně pomíjí. Olomoucko setrvá pak celou řadu let pod přímou vládou královskou.

K roku 1164 vypravuje Vincenc, že Vladislav „tam cum suis, quam cum filii sui Friderici, ducis Moravie, exercitibus plurimis et maximis intrat Ungariam.“[1]) Bretholz[2]) s apodiktickou jistotou tvrdí, že Bedřich zde vystupuje jako údělník moravský; údaj Vincentiův prý svědčí, že již roku 1164[3]) měl v držení olomoucký kraj; praví: přes jasný obsah zprávy Vincentiovy domnívali se Dudík (M. A. G. III. 371), po něm pak Koutný (P. T. 35) a Demel (K. O. 140), *a)* že Bedřich nebyl ještě knížetem olomouckým a chronista jeho titul prostě anticipoval; *b)* kde prý by vzal Bedřich zvláštní přemnohé a velmi četné vojsko? *c)* důvod, že Bedřich v listině z roku 1165 postrádá titulu vztahujícího se na jeho moravské panství (Fridericus et Suatopluk filii regis[4]) nemá prý váhy.[5]) — Tyto vývody nestojí na pevných základech: — ad *b)* z latinského textu jasně vidíme, že výraz „přemnohé a velmi četné vojsko“ vztahuje se na celou armádu Vladislavovu nikoliv pouze na pluky Bedřichovy; — ad *c)* důvod, že Bedřich v listině z roku 1165 postrádá titulu vztahujícího se na jeho moravské panství nazývaje se pouze „filius regis“ jest velmi závažným. Tak se nazývali synové, kteří chlebili na otcovském dvoře, nemajíce dosud žádného panství. — Titul vztahující se na moravské úděly zaručoval významnější postavení mezi ostatními členy panujícího rodu. Údělníci si ho váží, pilně užívají — dělíce se od Přemyslovců, kteří panství neměli; proto bývá často jediným znakem, jenž vede nás na stopu mizících údělníků. Konečně listina ve středověku jest vítanou příležitostí, aby nejen vystavovatel nýbrž i svědek ukázal se v plné své moci a držení všech titulů, což přispívalo k věrohodnosti celého aktu a listiny zvlášť. — Pochybujeme, že by syn královský — jsa knížetem olomouckým — zapomněl nebo připustil zanedbání svého

[1]) »Jak s voji svými tak i syna svého Fřidricha, knížete (?) moravského, přemnohými a velmi četnými vešel do Uher.« Překlad Tomkův F. R. B. II. str. 455.

[2]) Gesch. Mähr. I. 325.

[3]) Jako »Fridericus dux Olomucensis provincie« vystupuje poprve v listině z roku 1169. Cod. dipl. Mor. I. p. 283 n. 306.

[4]) Jako svědci. Cod. dipl. Mor. I. p. 276 n. 301.

[5]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 325, pozn. 1.

titulu, zvláště když bezprostředně před ním vystupují hrdě oba strýci: „dux Theobaldus et Heinricus — fratres regis;“[1]) důvod, jejž Bretholz podceňuje, má rozhodující význam — už jako důvod čerpaný z listiny: propůjčení Olomoucka Bedřichovi nemohlo udáti se před — nýbrž až po roku 1165; — ad *a)* anticepce u středověkého kronikáře jest něco zcela běžného; v našem případě jeví se tím více uvěřitelnou, poněvadž Vincentius psal v době, kdy Fridrich již Olomouc měl.

Konečně dovolíme si vytknouti ještě tuto okolnost: ne-li dříve tedy jistě r. 1169 Vincentius věděl, že Fridrich jest údělníkem olomouckým.[2]) Zve-li jej k roku 1164 „dux Moravie“ pak není vyloučena možnost, že činí tak s ohledem na vůdcovské jeho postavení, dux-velitel, vůdce. Morava nad to stojí (r. 1164) z větší části pod přímou vládou královskou; nestaví Vladislav svého syna v čelo moravských vojů? — Ano! A tato funkce jest předzvěstí další jeho karriery: král obnoví specielní správu na Olomoucku a dosadí tam téhož Fridricha.

Na donaci z roku 1169 objevuje se poprvé jako „Fridericus, dux Olomucensis provincie.“ Listina tato ukazuje na úzkou kontinuitu s otcem, jehož královská pravomoc jest plně se strany údělníka respektována: Bedřich, kníže olomoucké provincie, daruje klášteru rajhradskému kraj mezi Bečvou a Odrou se souhlasem otce svého Vladislava, krále Čechů...[3]) — Disposice knížecím zbožím náležela k výsostným právům zeměpána, jemuž jedinému náleželo takové darování učiniti nebo aspoň potvrditi; a poměr údělníka olomouckého pohybuje se v těchto legálních mezích; před uvedením v úděl staví jej král v čelo branné hotovosti, kterou skýtá vasalská země k válečným podnikům jeho; darování, jež činí jako údělník, dostává souhlas pravomoci královské. Již jakási určitost, s kterou vystupuje poměr údělníka ke králi, jest důkazem nové situace; staří vasalové vycházeli rádi z vlastní pravomoci, vyhýbali se ve svých donacích vytknout souhlas vrchního pána. Bedřich jest poslušnější — a s tím souvisí i nastolení jeho v olomoucký kraj; poměr ku králi zdá se býti užší — právě jako sou-

---

[1]) Jako svědci na téže listině.

[2]) Toho roku vystupuje poprve jako »Fridericus, dux Olomucensis provincie.« — Cod. dipl. Mor. I p 283 n. 306.

[3]) »Ego Fridericus, dux Olomucensis provincie, patre meo Wladizlao rege Boemorum annuente, locum, qui Granice vulgo dicitur, ecclesie Raygradensi perpetua dote donavi.« Cod. dipl. Mor. I. p. 283. n. 306.

vislost Moravy s královstvím českým; to jest důsledkem jednoho a téhož principu: když odbojná větev moravských Přemyslovců — přirozeně nebo násilím — mizela, ponechával král úděly ve svých rukou; pak v ně uvádí blízké své příbuzné[1]) — linii vlastního rodu.

Demel podotýká, že Vladislav seznal ze vpádu Soběslavova do Olomoucka, jak slabou je bezprostřední správa údělu v případě náhlého nebezpečí; přísný system se na Olomoucku neosvědčil, přímá vláda v případě náhlého nebezpečí ukázala se nedostatečnou. — Zajímavo, že specielní správa obnovena právě v těch krajích, jež byly vystaveny přímo zevnímu nepříteli. Na Brněnsku té obavy nebylo, proto si je podržel Vladislav dál...

Demel blíží se našemu názoru: obnova specielní správy ve dvou moravských krajích děje se z příčin čistě formalních — věcně zůstávají v rukou Vladislavových; poměr jeho k novým správcům dostává novou úpravu, jež odpovídá více konsolidačním plánům...

Silná ruka na trůně českém — poslední revolta zkypřila půdu — a dobrý poměr k říši vyvolávají obrysy těchto plánů, jež — jak se nám zdá — byly již zařazeny v program předchůdců Vladislavových.

Bývalá individualita moravských knížectví a jich starších představitelů mizí v rámci projednávané periody. Doba proto jest důležitou v rozvoji poměrů česko-moravských: setkáváme se poprve s jednotnou ale jaksi labilní říši česko-moravskou a tušíme, že poměr tento nabude buď pevných rysů neb jiného rozřešení a uspořádání...

Události další vyplňují smutnou periodu, jež obrátila vývoj v neprospěch poměru a urychlila úpadek českého státu. Poměr k říši počal se kaliti — otázkou sukcese; Vladislav odstoupil trůn (v dějinách dynastie Přemyslovců událost nevídaná) synu svému Bedřichovi[2] (1173), jenž však nedosáhl schválení císařského; jinak řečeno: postoupení trůnu synovi stalo se záminkou pro zakročení říšské, stejně jako nátlak Oldřichův, jenž žádal právo nástupnické pro sebe — eventuelně pro bratra svého Soběslava.[3])

Císař Fridrich byl především — vladařem výbojné říše. Její zdar, rozkvět její moci a tím i rozšíření moci vlastní, bez ohledu na

[1]) Víme, že na Znojemsko dosadil kdysi bratra svého Jindřicha.

[2]) Známe jej jako údělníka olomouckého.

[3]) Jsou synové Soběslava I. — onen vyhnanec, tento vězeň Vladislavův. S nejmladším jich bratrem Václavem setkáváme se v údělu brněnském.

sousedské přátelství, spojenectví, smlouvy byly mu hlavním cílem. Veškery oběti a námahy, jež Vladislav přinesl, nemohly programu jeho uvésti v jiné koleje, kde by méně výrazněji bezohlednost Fridrichova vystupovala. Německá přízeň byla diktována nouzí a potřebou pomoci: nyní cítil pevnou půdu pod nohama a proto první myšlenkou bylo zaraziti rozvoj českého státu, jenž počal býti nepohodlným — Tak aspoň se věci posuzují...

Pretense říšské dostávají formu určitého práva, dle něhož churavý král donucen propustiti Soběslava z vazby a dostaviti se osobně na dvorský sjezd do Hermsdorfu. Tam sestaven zvláštní soud, jenž odepřel Bedřichovi český trůn — poněvadž prý ho nepřijal zákonitým způsobem, t. j. s přivolením Čechů a z rukou císařských. Za nástupce uznán byl Oldřich, který však ustoupil staršímu bratru, — a ten jako Soběslav II. počal vládu[1]) na českém stolci vévodském (1173—1178). Ponížený král své hanby dlouho nepřežil —; dokonal již 18. ledna 1174. Význam jeho vlády pro vývoj poměru českomoravského snažili jsme se podati již v předešlém výkladu; lze jej krátce charakterisovati: úkol jeho byl dán silou vlastní individuality, jež cítila schopnost a potřebu vládnouti širšímu obvodu — jednotnému státu česko-moravskému. Položil dobrý základ — a říše své osudné veto: velký král padl a s ním jeho genialní plán. Události hermsdorfské otřásly onou basí, na níž vybudována byla síla českého trůnu a záruka spojitosti obou sesterských zemí. Morava vrátila se opět do starých kolejí, v nichž také našla svůj osudný — bohudík jen dočasný — cíl.

Velkomyslný Oldřich — když odřekl se trůnu — odškodněn byl Olomouckem. Můžeme tušiti, že způsob jeho vlády nekryl se s pojmem dosavadní údělnické subordinace, zvláště když Soběslav byl mu tolik zavázán... Můžeme to také pozorovati: na př. roku 1174 jeho štědré obdarování olomouckého chrámu nese v sobě znaky suverenity neomezené. Již titulem projevuje se jeho svobodné, na českém knížeti nezávislé postavení: „Já Oldřich, z boží milosti kníže Moravanů" — „dei gratia Moravorum dux"[2]) — ohlašuje se v intitulaci a oznamuje, že kostelu olomouckému ves Uherčice z vlastní vůle daroval; po souhlasu českého vévody, jemuž jedinému náleželo takové darování učiniti nebo aspoň potvrditi,[3]) nenalezáme ani stopy.

[1]) Nikoliv jako král, nýbrž pouze jako — vévoda.

[2]) Cod. dipl. Mor. I. p. 286, n. 310.

[3]) Disposice knížecím zbožím na Moravě byla výhradným právem českého vévody a znakem jeho suverenity.

Když 5 let před tím — za krále Vladislava — daroval Bedřich Olomoucký Rajhradu ves Hranice, uvádí se skromně jako „dux Olomucensis provincie Wladizlao, rege Boemorum annuente... donavi;“[1]) při datování uvádí letopočet křesťanský potom i počet let panování svého otce[2]) — vlastní vládu vůbec opomíjeje.

Jinak Oldřich:[3]) napřed staví císaře Fridricha — „regnante Friderico Romanorum imperatore“ — a potom slovem zvláštním — „et Sobezlao ducatum in Boemia gubernante“ — vzpomíná vlády Soběslavovy. Co spočívá v těchto slovech? *a)* Předně „in Boemia“: tedy uvnitř hranic českých „ducatum gubernante“ — nikoliv „duce Boemorum“... *b)* „gubernare“ jest slovo podivné. Později má znak nikoli vlády samostatné, nýbrž úřadu naměstnického; zde nám svědčí o velké závislosti Soběslavově na říši; *c)* není v listině zmínky, že by Soběslav měl právo nad moravským vévodou. Morava se již silně kloní k říši a po její české odvislosti zbývá jen jediná stopa: Oldřich vzpomíná panování českého vévody... Nesmíme mysliti, že tak činí z lásky bratrské — vůbec se nezmiňuje, že by Soběslav byl jeho bratr; mluví o něm jako o osobě zcela cizí —; ale jest to snad paměť, vědomí, poslední zbytek bývalé soudržnosti obou vévodství, z nichž jedno bylo nadřízeným a druhé jeho lénem...

Svým titulem „dei gratia dux Moravorum“ se srovnává se Soběslavem „ducatum in Boemia gubernante“, řadí se s ním do stejné linie říšské závislosti, a podobně asi i nový[4]) údělník brněnský Václav, jehož Oldřich zve „dux et frater noster Vacezlaus.“

To jsou nejen známky, předzvěsti — ale nepříznivý obrat sám, jenž dostavil se fakticky dříve, než naše literatura dosud přijímala; a známek tohoto nepříznivého obratu přibývá víc a více: na př. lze poukázati na listinu, jíž Miroslav „miles illustris Moraviensis ducis Wacezlau“ činí darování klášteru rajhradskému; donaci tuto „rozkázal sepsati na žádost [Miroslavovu] jasný kníže Václav a svou pečetí potvrdil.“[5]) O souhlasu českého vévody ani zmínky. Dříve to byl

[1]) Donace z r. 1169. (Cod. dipl. Mor. I. p. 283 n. 306.)

[2]) V listinách biskupů římských — dokud byla Byzanc pánem Italie — užívalo se při datování let vlády císařů byzantských. Později nastupují Karlovci; když Karel Veliký stal se suverenem, uvádí léta panování vlastního.

[3]) Citovaná donace z roku 1174. (Cod. dipl. Mor. I. p. 286, n. 310.)

[4]) Obnova údělnické správy na Brněnsku jest novým znakem zpětného vývoje.

[5]) Cod. dipl. Mor. I. p. 288 n. 312.

Oldřich — nyní Václav užívá práv výsostných, jimiž jen český vévoda mohl disponovati. — Vladaři moravští počínají vystupovat solidárně...

V téže listině jmenují se současně Oldřich, Václav a Konrad[1]) jako vládnoucí knížata na Moravě; čteme tam: „tempore, quo illustres duces Oldericus, Wacezlaus et Cuonradus Moraviam gubernabant.“ Jakost vlády jejich označena stejným výrazem — gubernare — jako před tím panování vévodovo v Čechách;[2]) zdá se tedy, že knížectví moravská jsou nyní vůči sobě, však také spolu s vévodstvím českým stejného charakteru — zejména vůči císaři, o němž užívá se výrazu „regnante Friderico Romanorum imperatore.“[3])

V téže listině, kde o sobě praví Oldřich: „z boží milosti kníže Moravanů“, ohlašuje týž: „já Oldřich kníže země Moravské po souhlasné poradě se zemskými pány hodlaje se vypraviti na tažení italské s císařem Fridrichem...“[4]) Zde hlásí se již zřejmě markrabě moravský, bezprostředně říši podléhající, jenž jako říšský vasal skýtá válečnou pomoc přímo svému lennímu pánu; tím není nikdo jiný než — císař. Dřívější údělníci řadili se ke kontingentu českému, a skrze ten stavěli hotovosti k podnikům říšským.

Tento nový, skoro snad plně samostatný duch, jenž proniká Moravu od pádu Vladislava, má v následcích obligátní, známé zjevy: spory s českým vévodou.

Soběslav dlouho nesnesl rušení svých vrchnopanských práv; důsledek je srážka s Oldřichem — a Konradem Znojemským. Vrchní pán a neposlušní vasalové — typický znak starší periody. Zde však již nikoliv pouze neposlušnost! Údělníci vyhledávají přímé poddanství říšské... tím také ohlašuje se nápadná předzvěst dějů budoucích.[5]) Ani obligátní intervence císařská nedá na sebe dlouho čekati; zde však jest rozdíl: dříve bylo Německo rozhárané — nyní chová na trůně silného panovníka; údělníci počnou opět připravovat půdu a my tušíme, že příští rozhodnutí císařovo přinese rozvrat českého státu.

Latentní napjetí mezi Konradem Znojemským a Soběslavem krystalisuje se ve zřejmý spor, jenž má podobný průběh jako řada

---

[1]) Moravská linie rodu Přemyslova mizí . . .

[2]) Srv. Cod. dipl. Mor. I. p. 286, n. 310. »Sobezlav ducatum in Boemia gubernante«

[3]) Ibidem.

[4]) »Ego Oldericus dux predicte terre (Moravie) communicato cum omnibus terre primatibus consilio in expeditionem Ytalorum cum imperatore Friderico profecturus . . .« Ibid. — Cod. dipl. Mor. I. p. 287, n. 310

[5]) Ze stejné příčiny ocitá se později vévoda český Bedřich ve sporu s novým markrabětem Konradem. (Cont. Gerl. ad ann. 1185.)

minulých srážek. Počátky klade Jarloch k roku 1175. „Bylot", praví, „toho času mezi knížetem Soběslavem a Kunratem, knížetem znojemským, mužem velmi spravedlivým a moudrým, nedorozumění; vzniklo, nevím sice odkud,[1]) ale takové, že zamýšlel poslednější s vévodou rakouským spojiti se a Soběslavovi postaviti se na odpor.[2]) Příčina „nedorozumění" kotví v celé tehdejší situaci, v samostatnějším duchu, jenž pronikal vládu moravských knížat. Avšak právě hraniční svár s Rakousy ve spolku s odbojem moravským přinutil Soběslava k jakési povolnosti. Smířil se asi s Konradem, jenž cítil, že ještě nepřišla hodina jeho... Skýtá dokonce pomoc k rakouskému válečnému podniku a stojí věrně po boku svého legálního pána.

Však zvláštní shoda okolností otřese za nedlouho základy českého trůnu a zkypří situaci, v níž plány údělnické naleznou reelnější ohlas.

Soběslav dostal se na trůn milostí císařskou a odstoupením svého bratra Oldřicha. Byl jim tedy oběma zavázán; avšak znepřátelil se s jiným činitelem světové politiky — papežem. Hraniční spor s Jindřichem Rakouským vynesl mu osudný výsledek — papežskou klatbu, která rušila všecky svazky poslušnosti mezi pánem daným do klatby a poddanými. V zápětí následovala nemilost císařská: Barbarossa odevzdal (1177) Čechy v léno Bedřichovi, synu Vladislava — jemuž je před tím odepřel; dobytí však ponecháno vlastní jeho obratnosti. Soběslav své panství na čas uhájil — však formální odebrání trůnu vznítilo proti němu troufalost moravských knížat. Touha po koordinaci tryskala asi mocným pramenem, ale vzbudila také živější reakci Soběslavovu. K témuž roku (1177) vypravuje Jarloch, že „zlí jazykové jed nesvornosti jali se rozsívati mezi Soběslavem a Kunratem a popudili do té míry zášť onoho proti tomuto, že zamýšlel odníti mu nejen kraj brněnský, jejž mu prve byl dal, nýbrž i vpadnouti do Znojemska a dalo-li by se, jej života zbaviti." [3])

Bylo-li přidělení Brněnska knížeti znojemskému odměnou za jeho služby či pokusem získati trvalou jeho věrnost — neumíme rozhodnouti. Souvisí to však jistě se zajetím Oldřicha Olomouckého, o čemž naskytá se stručná zpráva při r. 1177[4]) — opět bez příčin.[5]) Známe

[1]) Viz v předmluvě o příčinách sporů česko-moravských a poměru jich k středověkým chronistům.

[2]) Letopis Jarlochův k r. 1175. Překlad Tomkův F. R. B. II.

[3]) Letopis Jarlochův k r. 1177. Překlad Tomkův F. R. B. II.

[4]) »Oldaricus dux a fratre suo (sc. Sobeslav) capitur.« Ann. Prag F. R. B. II. p. 397.

[5]) Viz v předmluvě o příčinách česko-moravských sporů a poměru jich k středověkým chronistům.

suverenní vystupování Oldřichovo a pochopíme tedy původ jeho zajetí. Uprázdněné Olomoucko převzal Václav a jeho úděl — Brněnsko — dostal se Konradovi, který takto spojil ve svých rukou dva moravské kraje. — Nyní čteme, že hněv Soběslavův neznal mezí[1]) — ukládalť nejen o Brněnsko, ale i o život proradného vasala. Není divu: zahraniční moc brala mu trůn a vnitřní velezrádce stěžoval obranu.

Dle vypravování Jarlochova vtrhl Soběslav do Znojemska — však Konrad ve spolku s Rakušany zatlačil jej zpět; pak pustil se za Václavem, bez úspěchu oblehl Olomouc a navrátil se opět do svého údělu. — Václav — divná věc — vystupuje jako věrný vasal a válčí po boku svého vrchního pána. Jaké záruky a naděje učinily jej věrným přivržencem vévody — nedovedeme pověděti; osobní prospěch brál neposlední úlohu — sklíčený Soběslav byl ochoten ku každé oběti, jen aby udržel bortící se trůn.

Posice Soběslavova nebyla nikdy velmi silná a nešťastná výprava na Moravu dovršila jeho nešťastný osud: Bedřich zasadil se válečně o český trůn, a Konrad Znojemský rozhodl definitivně v jeho prospěch (1179).

Se Soběslavem ustupuje i Václav Olomoucký;[2]) uprázdněný kraj udělil prý nový vévoda — snad z vděčnosti — Konradu Otovi, takže tento od roku 1179 nebo 1181 byl knížetem celé Moravy.

S názorem takovým setkáváme se již u Dobnera[3]) a Palackého,[4]) nověji u Hubra,[5]) Demela[6]) a Dvořáka.[7]) Koutný praví, že Morava poprve od dob Břetislavových měla zas jediného gubernatora.[8])

Dle Bretholze stojí toto tvrzení na velmi vratkém základě. Konradovy tituly „comes de Moravia“ (z roku 1179) a „princeps Moravie“ (z roku 1181), jež na důkaz uvádí, jsou prý údělníkům běžné i když drželi jenom určité kraje.[9]) Stejně Brandl se nezmiňuje, že

[1]) Nápadným jest, že zajetí Oldřichovo spadá do téhož roku (1177), v němž následuje líčené zjitření poměru mezi Konradem a Soběslavem.

[2]) Svůj exil tráví po příkladě stejně postižených předchůdců v Uhrách: odtud dá se nejlépe přehlédnouti situace ve státě česko-moravském a nepatrná vzdálenost umožňuje osobní zakročení v případě příznivého obratu.

[3]) Annal. Bohem. P. VI. 521.

[4]) Děj. n. Čes. I. 263. (IV. vyd.)

[5]) Österr. Gesch. I. 311.

[6]) Čas. Mat. Mor. XVIII. 221.

[7]) Dějiny Moravy 86.

[8]) Der Přemysliden Thronkämpfe 47.

[9]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 338 sq.

by kdy v osobě Konrada Oty spojilo se panství nad celou Moravou.[1]) Zcela odlišný soud vyslovil Dudík: vévoda prý ponechal si Olomoucko i Brněnsko po celý rok 1180; na nějaký čas prý i Konrad postoupil mu svůj znojemský kraj, takže do roku 1181 byl jediným pánem celé říše česko-moravské.[2]) — Listina, na níž Dudík založil svůj předpoklad, jest pravděpodobně falsum.[3]) Brněnsko spojuje Jarloch[4]) se jménem Konradovým; konečně ctižádost knížete znojemského vylučuje, aby klidně postoupil své dvojúdělové panství k ruce Bedřichově.

Nyní dotkneme se otázky, jež souvisí s hořejší kontroversou, a dovolíme si pak vysloviti i svůj vlastní soud.

Na listině z roku 1179, jíž Barbarossa rozuzluje známý hraniční spor mezi Leopoldem Rakouským a novým českým vévodou,[5]) objevuje se jako svědek „Přemysl, markrabě z Moravy".[6]) Právní význam tohoto předčasně vystupujícího přívlastku je sporný. Koutný[7]) a Demel[8]) připojují se k domněnce Fickrově,[9]) jenž dovozuje, že se jedná o titulaturu podřízeného úředníka. Dle Bretholze[10]) však nelze takový úřednický titul jinak doložiti. Upozorňuje pouze, že se Soběslavem (1179) zmizel i Václav Olomoucký. Byl by tedy možný soud, že Přemysl dostal jeho uprázdněný kraj (1179); a to je správné: vystupují zde nesporně dva vladaři moravští „comes" a „marggravius" s významem všeobecným — tam normálním, zde hlubším; „de Moravia" mající své panství v obvodě moravské země. Jedná se prozatím o prázdný titul významu všeobecného, ale ten kryje v sobě již jakési nápadnictví na faktickou hodnost markraběcí. Císař dává asi tušit, co zamýšlí s Moravou, udílí titul královskému synu, jehož snad vyhlédl za markraběte.[11])

---

[1]) *Brandl V.*, Kniha pro každého Moravana 152.

[2]) *Dudík B.*, Mähr. Allg. Gesch. II. 41.

[3]) Fridrich se tam zve »dux Boemie et Moravie«.

[4]) Cont. Gerl. ad ann. 1177.

[5]) Barbarossa pohlížel na Čechy a Rakousy jako na říšská léna.

[6]) »Primezla, marggravius de Moravia«; na téže listině funguje jako svědek i Konrad »Otto, comes de Moravia«. Cod. dipl. I. p. 301 n. 326.

[7]) Der Přemysliden Thronkämpfe 48.

[8]) Čas. Mat. Mor. XVIII. 222.

[9]) Reichsfürstenstand 107

[10]) Gesch. Mähr. I. 340.

[11]) Srv. názor Dudíkův (Dějiny Moravy IV. 32), jenž však nepokládá Přemysla za nástupce na Olomoucku.

Roku 1181 jest Konrad Ota — jako „princeps Moravie“[1]) — v držení celé země a tím také Olomoucka; Přemysl jako nebezpečný konkurrent asi násilně vytlačen[2]) — přízeň císařská opouštěla každým okamžikem a Konrad uměl to navléci...

K roku 1182 praví Jarloch, že Barbarossa „onomu (Bedřichovi) Čechy navrátil, tomuto (Konradovi) však poručil, aby se s Moravou spokojil;“ — to předpokládá, že Konrad celou Moravu již před rokem 1182 držel; kryjeť to v sobě výraz „contentum esse“, jenž značí spokojiti se s něčím, co jsem již měl, a netoužiti dále. Jarloch tedy nepřímo dosvědčuje, že Morava octla se v rukou jediného vladaře — ještě před tím než Barbarossa učinil osudné rozhodnutí... Citovaná listina[3]) dokazuje, že to bylo roku 1181. Vladařem Moravy jest tedy Konrad Ota. Štěstěna — výsledek jeho chytrosti — přála mu dále: Bedřich stal se v Čechách nemožným — byl vypuzen — a Konrad Ota dosedl na český trůn.

Vypuzený Bedřich požádá o intervenci císařskou, Barbarossa zatne tentokráte do živého... uskuteční svůj dávno pojatý plán, jehož prvky byly odvěkým principem politiky říšské.

Říšský sněm v Řezně ze dne 29. září 1182 jest důtklivým mementem našeho sobectví a bezpříkladné svárlivosti, která se ráda dovolává cizího soudce a proti pokrevnímu bratru i v ďáblu spojence hledá.

Ve formě soudcovského výroku Barbarossa „tomuto (Bedřichovi) vrátil Čechy, onomu však (Konradovi) nařídil, aby se s Moravou spokojil.“[4])

Nevinná a jednoduchá věta — však tají v sobě hluboký význam. — Nikoliv tak pro současníky; vidno to ze slov kroniky, jež události nevěnuje žádné zvláštní pozornosti. Poměr česko-moravský uvázl asi dávno v tomto mrtvém bodě, byl běžným faktem a řezenská formalita nestála za to, aby se jí věnovala zvláštní pozornost. A přece státoprávní vývoj poměru Moravy k Čechám vrcholil zde v negaci české státní idee, ve skutečném, právně formulovaném a speče-

---

[1]) V listině z roku 1181. Cod. dipl. Mor. I. p. 306 n. 309.

[2]) Přemysl drží věrně s vévodou. R. 1185 staví jej Bedřich v čelo výpravy, jež měla vrátiti Moravu v odvislost českou. Vypuzení z Moravy přimklo ho asi těsněji k Bedřichovi a snad přizpůsobilo, aby tím spolehlivěji provedl svůj úkol proti markraběti . . . snad s nadějí na restauraci své údělnické vlády . . .

[3]) Cod. dipl. Mor. I. p. 306 n. 309.

[4]) Sic sapiens imperator... isti quidem Boemiam, illum vero Moravia contentum esse precepit. Cont. Gerl ad ann. 1182.

těném roztržení Čech a Moravy ve dvě na sobě nezávislá léna, jež každé zvlášť a bezprostředně podléhalo říši německé. Zevním znakem byl titul markrabský, jejž odnášela si Morava jako přímé říšské léno — a její vladař jako bezprostřední vasal německého císaře, říšský kníže, jenž na vůli českého vévody se ohlížeti nemusel, jsa s ním úplně koordinován.

Dosavadní historická literatura chtěla v jediném momentě soustředití všechno, co se připravovalo dlouho. Zdálo se jí, že císař způsobuje něco naprosto nového. Skutečně však tento moment představuje jen asi vrcholný bod ve vývoji poměru Čech a Moravy navzájem — a opět k říši... vrcholný bod situace českému státu nepříznivé.

Opravdová snaha českých knížat nebyla s to setříti dualistický postup, v němž se bral vývoj českého státu již od dávné minulosti; nemohla překlenouti trhlinu, jež stále se šířila mezi sesterskými zeměmi a stále živena byla odstředivou politikou moravských knížat. Soused „věrný a milý" podporoval odboje moravské — a odtud také rozhodl... Sněm řezenský znamená uzákonění dualismu, jímž obě země postaveny vedle sebe, aby se dále vyvíjely — proti sobě. Pevná, pod jednou hlavou a ráznou rukou konsolidovaná říše česko-moravská[1]) mohla vzrůsti ve vážného konkurrenta... bylať zde zkušenost s Velkou Moravou. A proto sem dávno mířil hrot politiky říšské, jež žárlivým zrakem sledovala rozvoj svého souseda — však troufala si jen po částech, nikdy však v celku pozříti jeho mocný trup. Typické sobectví, jež staví českou dynastii na úroveň s nevraživým národem, pracovalo ve prospěch této politiky, bylo původem i hlavní podporou všech státoprávních krisí. — Tertius gaudebat... doznívá i v přítomnosti: když východ položil basi k vývoji slovanské říše, jež v troskách Velké Moravy nalezla svůj hrob — jednalo se dle Bretholze[2]) o „pád moci nepřátelské, která od vystoupení na jeviště dějinné stavěla se Němcům na odpor ve směru politickém i kulturním"[3]) Jakmile však výnos[4]) německého císaře troufal si uzákonit rozvrat českého státu, jest Morava pro Bretholze „kdysi tak důležitá země, která teprve mocným výrokem německého císaře Bedřicha Barbarossy ze své bezvýznamnosti

[1]) Názor Barbarossův viděl v ní příliš velké a silné léno, jež bylo třeba rozdělením seslabiti; — staré heslo římského státu již v době antické — praktikuje se takto ve středověku.

[2]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 119.

[3]) Viz »Úvod«.

[4]) Povýšení Moravy za markrabství a odtržení od Čech.

a vnitřní rozháranosti pozdvižena byla k jednotnému, samostatnému, politickému tělesu s názvem markrabství Moravského.“ [1])

Odvěká idea moravských knížat vtělena tedy v osudný čin. Stálo to ovšem krvavou cenu — státoprávní bankrot česko-moravské říše. Konrad Ota, první markrabě moravský, stojí u cíle velezrádných tendencí, jež hnávaly jeho předchůdce v náruč sousední moci. Pyšný titul je zevním znakem jeho bezprostřednosti říšské, která mu zaručuje plnou neodvislost od knížete Čechů...

Pražský vévoda brzo ucítí důsledek nových poměrů; prameny nám zachovaly zajímavou zprávu: nový markrabě obsadí ze své pravomoci uprázdněný stolec biskupský v Olomouci.[2]) Strahovský mnich Kain byl poctěn jeho důvěrou. Konradova bystrost pochopila tedy v brzku přetrhnouti církevní svaz, jenž — jak výše jsme ukázali — pevnou páskou poutal obě sesterské země. Víme, že biskupství olomoucké hrávalo důležitou úlohu jako nástroj politiky české, jako věrné léno vévodovo v lůně země moravské. Biskup olomoucký byl přímým poddaným vévodovým; na vůli údělníků se ohlížeti nemusel. Jmenování náleželo k vrchnostenským právům českých vévod a tvořilo důležitý znak jejich moravské suverenity.

A toto právo usurpuje nyní nový markrabě — rozumí své posici, vystupuje hned jako samostatný moravský pán. Nejen to: ruší i dosah moci české — pokud se vztahovala na Moravu, a to v bodě nad jiné důležitém.

Čin setkal se s odporem pražského biskupa a jeho kapitoly — přirozeně pak musel rozdrážditi hněv českého vévody. Zdá se, že teď naučil se Bedřich chápati význam řezenského výnosu; aspoň jej v brzku spatřujeme, an vší silou pokouší se odstraniti jeden z následků své osudné pouti do Němec. V tom smyslu — ale také po rozumu všech

---

[1]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. str. VI. — Na str. 341 praví Bretholz, že rozhodnutí císařovo hodilo se do rámce jeho politiky. Rozdrobil Bavorsko, Sasko — a stejné methody použil při českém státě. Účel jest jasný — proto pathetický výrok Bretholzův stojí v divném kontrastu s lacinou »záslubou« Barbarossy, který ostatně uvědomoval si kvalitu svého »nadělení«: do sněmovní síně dal přinésti popravčí širočiny (Jarloch k r. 1182), aby příslušná nálada odvrátila přítomné Čechy od »skromnostních« protest u Vědělť, že sahá na život jejich těžce zkoušené vlasti...

[2]) Cayn... legitime et canonice in episcopum ecclesie Olomucensis duodecimum est electus, procurante electionem ipsius marchione Moravie Conrado contra omnium voluntatem Bohemorum, videlicet Henrici ep. Pragensis et Friderici ducis canonicorumque Pragensium. Gran. catal. praes. Moraviae. (Arch. f. österr. Gesch. sv. 78, s. 75.)

věrných Čechů — vystihuje kronikář Jarloch napjatý poměr mezi knížaty. „Léta páně 1185", praví, „Fridrich kníže zanevřev na Kunrata Moravského, jednak pro staré bezpráví, že jej před třemi lety ze země vyhnati se pokoušel, jednak též pro odcizení Moravy, neb tvářil se, jako by ji ne od něho, nýbrž z ruky císařovy držel, uživ vhodné chvíle z nepřítomnosti císařovy, kterýž za Alpy se byl odebral, poslal bratra svého Přemysla s vojskem silným na Moravu, aby ji pohubil." [1])

Zpráva Jarlochova skýtá základ k zajímavým dedukcím: markrabě i vévoda chápou zařízení císařovo každý dle svého prospěchu; markrabě dává přednost panství říšskému: ono zaručuje širou právomoc, jíž suverenita česká nikdy by nestrpěla a nesnesla. — Chronista a český kníže vychází ze starší situace: dle nich čin císařův postrádá právní závaznosti a vasalský poměr Moravy k Čechám trvá nezměněn dále. V důsledcích tohoto názoru vasal, jenž osobuje si výsostná práva a hledí uniknouti moci svého legálního pána — hledaje přímé poddanství říšské — dopouští se velezrády a je trestán pustošivou válkou. Český vévoda pokouší se válečně restaurovati poměry před rokem 1182, jež mají vrátiti Moravu v jeho vlastní moc. Krvavá srážka u Loděnic (1185) vyzněla v určitou převahu Čechův a přinesla jakousi úpravu napjatého poměru. „Kunrat vida, že nemůže odporu klásti knížeti Fridrichovi a Čechům, prostřednictvím dobrých lidí přišel ke knížeti do Knína a stali se přátely od té doby a byli jimi i potom", [2]) praví Jarloch.

Jest otázka, jak se po schůzce této utvářil poměr mezi Čechami a Moravou?

Palacký praví, že *a)* Kunrat Ota „odřekl se markrabského titulu a s ním všeho bažení po bezprostředně říšském knížectví; tudíž navrátily se všecky poměry v tentýž stav zase, ve kterémž před rokem 1182 se byly nacházely." Hned však na příští stránce si odporuje, dodávaje, že *b)* „dvé knížat panovalo v Čechách jeden druhému ne-

[1]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — Anno dominicae incarnationis MCLXXXV Fridericus dux iratus Cunrado de Moravia, tum pro antiqua iniuria, qua eum ante tres annos regno pellere tentaverat, tum etiam pro alienatione Moraviae, quam non ab eo, sed de manu imperatoris tenere gestiebat, ratus opportunitatem temporis de absentia imperatoris, qui transalpinaverat, mittit fratrem suum Przemyslonem cum exercitu valido in Moraviam, ut disperdant eam. Cont. Gerl. ad ann. 1185.

[2]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — (Cunratus) videns, se non posse resistere duci Friderico et Boemis, mediantibus bonis viris venit ad eum in Knin, et facti sunt amici ex tunc et deinceps. Cont. Gerl. ad ann. 1186.

podléhajíce (kníže a biskup pražský), a třetí na to v Moravě."[1]) Stejně Brandl,[2]) který též dále uznával, že „Břetislav Jindřich byl biskupem Pražským, Přemysl knížetem Českým, Vladislav markrabím Moravským a všichni tři neodvislými od sebe knížaty říšskými pod bezprostřednou mocí císařskou" a že „toto nebezpečné rozdrobení moci přestalo v Čechách teprve r. 1193, když biskup stal se spolu knížetem Českým, vesměs pak r. 1197 šťastným a moudrým narovnáním mezi knížecími bratry Přemyslem a Vladislavem čili Jindřichem, jemuž po současné skoro smrti císaře Jindřicha VI. z Němec nikdo překážeti nemohl".[3]) K mínění Palackého připojil se Kalousek.[4]) Bretholz obrací se proti takovým názorům a dokazuje, že „Konrad Ota i na dále užíval titulu markraběcího"; „že to byl od smlouvy knínské právě pouhý jen titul, ve skutečnosti markrabě prý se Bedřichovi pokořil; klade důraz na příčinu války česko-moravské: uzavřenému přátelství muselo prý předcházeti odstranění oné příčiny".[5])

Dudík[6]) a Koutný[7]) šli však v odporu k Palackému ještě dále a oba zcela souhlasně se vyslovovali, že smlouvou knínskou ani v titulu Konrada Oty, ani v jeho poměru k českému vévodovi nenastala zásadní změna. Demel stojí také v odporu proti Palackému a druhé části kombinace Bretholzovy; v souhlase pak s Dudíkem a Koutným rozvádí takto svůj názor: „s podržením titulu" — jež positivně dokázáno jednou listinou z r. 1187[8]) — zůstal v platnosti i státoprávní důsledek, který s titulem tím původně stihl Moravu. „Bylť ovšem" praví doslovně „hlavní příčinou války česko-moravské r. 1185" jak Jarloch uvádí, že Konrad Ota chtěl držeti Moravu, ne jako léno české, nýbrž jako léno říšské; ale na druhé straně dlužno uvážiti, že jednak Čechové pyrrhovským vítězstvím svým úplně vysíleni, ani nemohli z důrazem využitkovati svého vítězství, což přirozeně je nutkalo, aby s přemoženým Konradem Otou spíše přátelství vyhledávali než nadvlády nad ním, jednak že by při oslabených dlouholetými válkami silách českých

---

[1]) Děj. n. Čes. I. str. 206 a 207. (IV. vyd.)

[2]) Právník IX. 296.

[3]) Srv. Demel, Čas. Mat. Mor. 1896 str. 162.

[4]) Čes. st. pr. 17.

[5]) Gesch. Mähr. I. 315.

[6]) Dějiny Moravy IV. 57, 58.

[7]) Der Přemysliden Thronkämpfe 53, 54.

[8]) Erben, Reg. I. 391. — Jarloch jej tak tituluje již při r. 1184: »marchinem Morauiae Cunradum, qui et Otto dicebatur . . .

i moravských bylo bývalo z obou stran velmi pošetilým a neopatrným popuditi proti sobě hněv mocného císaře Bedřicha I. přísným zvrácením jeho opatření, když de fakto dalo se totéž docíliti, jestliže Konrad Ota se zavázal ku věčnému přátelství s knížetem českým." [1])

Mezi soudem Bretholzovým a Demelovým, který jest nejvíce pravděpodoben, lze těžko rozhodnouti. Myslíme, že řezenské opatření císařovo zůstalo po smíru knínském v plné platnosti. Konrad Ota zachránil si titul — i plnou svobodu. Ve formě však uznal nadřízenost českého vévody . . . Tak se to obyčejně ve středověku praktikovalo.

Markrabě byl chytrý diplomat: na venek respektuje výnos Barbarossův, uvnitř jednotí ve prospěch budoucích plánů . . .[2]) Sem míří i smiřlivá nálada jeho, jež nechtěla buditi antipatie tam, kde viděl se budoucím pánem, nechtěla tříštiti, kde bylo potřeba tmelu. „Muž spravedlivý a moudrý" [3]) měl dosti energie i schopností diplomatických, aby nepropásl českého trůnu . . . věděl, že v osobě jeho sjednotí vládu nad oběma zeměmi a bude základem, na němž snad splynou v jediný stát. Smírem knínským chtěl připraviti půdu — snad dosáhl více, než očekával: určitou záruku českého trůnu.[4]) A ten mu skutečně neunikl. Chronista praví, že „25. března 1189 zemřel jest Fridrich, kníže český; po něm následoval Kunrat, jinak Ota . . . přízní paní Alžběty, která mu hrad Pražský v ruce vydala, přijavši od něho slib na Olomúcko; ale on dosáhnuv, co chtěl, potom ji zklamal." [5])

(O. p.)

[1]) Čas. Mat. Mor. 1896, str. 162.

[2]) Zvláště když jsou důsledkem promyšleného programu t. j. drobivé politiky jeho. Do stejné kategorie patří i úprava, jíž Barbarossa změnil neurčitý poměr pražského biskupa k panujícímu knížeti. Biskup pražský — přes odpor českého vévody — podřízen bezprostředně říši. Stalo se tak na říšském sněmě v Řezně (1187), kde přítomen i Konrad Ota — jistě z povinnosti jako říšský kníže. Na jedné tam vystavené listině funguje »Otto Marchio Moravie« jako svědek. (Erben, Reg. I. p. 178 n. 391.)

[3]) Charakteristika markraběte. Jarloch k r. 1175.

[4]) Tak se domnívá *Bretholz* (Gesch. Mähr. I. 346) a *Fischl* (Studien zur österreichischen Reichsgeschichte 45).

[5]) Překlad Tomkův F. R. B. II. »mortuus est Fridericus, dux Boemiae, uidelicet VIII Kal. Aprilis . . ., cui successit Cunradus qui et Otto, . . . fauore interim dominae Elisabethe quae castrum Pragense sibi dedit in manus receptis ab eo sacramentis pro Olomutzensi, sed ipse adeptus, quod voluit, postea eam fefellit. Cont. Gerl. ad ann. 1189.

Obrácení sv. Pavla.

Napsal Dr. T. Hudec. (Č. d.)

V.

Ze všech oněch rozmanitých hypothes popírajících objektivní skutečnost zjevení Kristova, kterého se dostalo sv. Pavlovi, jest to jediná hypothesa psychologická, která zasluhuje vážné pozornosti, a kterou tudíž třeba obšírněji vyvrátit. Jest to ona theorie, která, jak již bylo naznačeno, zjevení Kristovo pokouší se vysvětlit jako fakt pouze a jedině psychologický, který se udál v Pavlovu nitru a kterému neodpovídá žádná objektivní skutečnost. Sluje theorie tato také hypothesou subjektivního vidění (subjektive Visionshypothese).

Všechny ostatní výklady obrácení sv. Pavla, s jakými se u protestantské a racionalistické kritiky tu a tam setkáváme, jsou dnešní doby buď již překonaným stanoviskem neb nesou příliš patrně na čele známku vnitřní nemožnosti, takže ani netřeba podrobněji se jimi obírat.

Racionalismus hned od prvního počátku jako základní větu své nauky stanovil nemožnost nadpřirozeného zasáhnutí Božího do světového dějství a do přírodní kausality, či jinými slovy: nemožnost zázraku. Proto, když biblická kritika holdující racionalismu chtěla vyložit obrácení sv. Pavla, musila z něho vyloučiti jakýkoliv nadpřirozený prvek a vysvětlit je způsobem přirozeným. Starší racionalisté, jako na jedné straně kritisují biblické zprávy o Pavlově obrácení s velkou sebedůvěrou a s povzneseným sebevědomím, tak na druhé straně, když musí obrácení apoštola skutečně vysvětlovat, používají k tomu prostředků, které nám musí připadati primitivními a nanejvýš naivními.

Někteří sahají k hypothese o zdánlivé smrti Ježíšově na kříži a vypravují s obdivuhodnou fantasií, jak Kristus po svém ukřižování, podporován přátely, unikl z Jerusalema, jak se ukrýval v severní Galileji a v roklích Libanonských a kterak, když se setkal s Pavlem ubírajícím se do Damašku, omráčil a zdrtil svým zjevem pronásledovatele křesťanů. Aby celá událost byla ještě romantičtější, líčí tito kritikové, jak ono setkání obou mužů a jejich hovor se udál za blesků a bouře, jež zvýšily ještě dojem, kterým osoba Kristova působila na Pavla. Pavel, který o smrti Kristově byl pevně přesvědčen, uvěřil nyní, že Kristus vstal z mrtvých a stal se jeho učeníkem.

Tento „výklad“ starších racionalistů děkuje svůj původ jedině živé obrazotvornosti svých původců, kteří jako při zázracích Páně, tak i při obrácení sv. Pavla měli hned po ruce „přirozené“ vysvětlení.

Vysvětlení taková patří vlastně do říše románů a bájí. Nemají nejen v textu novozákonních knih žádné opory, ale odporují těm nejzákladnějším požadavkům historické kritiky. Není ostatně dnes ani jediného kritika, který by ještě tímto způsobem obrácení sv. Pavla vysvětloval, a nemusíme tudíž ani my se zdržovat při těchto výplodech racionalismu. Mají význam pouze pro toho, kdo by chtěl psát historii biblického racionalismu a kdo by proto byl nucen sáhnouti v bibliotece po zaprášených svazcích obsahujících podobné kriticko-exegetické kuriosity. Moske[1]) vypočítává jako zastance hořejší hypothesy jména: Bahrdt, Langsdorff, Venturini atd.

K jinému prostředku uchylují se druzí ze starších racionalistů, aby Pavlovo obrácení přirozeně vysvětlili. Hájí hypothesi bouře, která sv. Pavla na cestě do Damašku zastihla. Průběhem dlouhé cesty měl Pavel příležitost uvažovat o svém dosavadním životě a o svém jednání proti křesťanům. Samota, jakou se svými soudruhy se bral, byla takovému přemýšlení přízniva. Výčitky svědomí a pochybnosti, jež dosud potlačoval, stále silněji ozývaly se v jeho nitru. V tom z mraků náhle vyšlehnul blesk, a Pavel oslepen jeho září klesl k zemi. V jasném světle, které spatřil, domníval se viděti Krista, který stále mu v mysli tanul, v rachotu hromu jeho hlas vytýkající mu jeho jednání, v oslepnutí svém zřel trest za své pronásledování a také důkaz, že zjevení ono bylo skutečným. — Theorie tato, které se přidržuje také Renan, vysvětluje, jak patrno, obrácení sv. Pavla hallucinací, která bylo vyvolána šlehnutím blesku. Pokud theorie tato hallucinaci Pavlovu vysvětluje tím, že sv. Pavel byl k svému obrácení psychologicky připraven a disponován, patří vlastně k oné hypothesi psychologické, o níž hned bude řeč. Liší se od hypothesy psychologické pouze tím, že předpokládá bouři a blesk jako zevnější podnět, který vidění Kristovo u Pavla způsobil.

O psychologické části této theorie bude jednáno při theorii psychologické, která vlastně vychází ze stejných předpokladů a stejným způsobem řeší otázku obrácení sv. Pavla, jen že nechává úplně stranou možnost zevnějšího podnětu vidění Pavlova, totiž bouři s bleskem. Tím samým novější kritikové — kteří jak už řečeno, valnou většinou se přikloňují dnes k theorii čistě psychologické — doznávají, že celá ona domněnka o bouři a blesku nemá jak v textu Skutků Apoštolských, tak v listu sv. Pavla žádného podkladu. A to právem. Čteme sice ve Skutcích Apoštolských, jak sv. Pavel byl ozářen světlem s nebe a jak

[1]) *Moske*, Bekehrung des Hl. Paulus. Münster 1907, pag. 46.

klesl k zemi, než o bouři a blesku není tam žádné zmínky a nic nás neoprávňuje míti za to, že ona zář nebyla jen než šlehnutím blesku. Sv. Pavel dle textu Skutků Ap. patrně připisuje onomu světlu původ nadpřirozený, je přesvědčen, že viděl nikoliv světlo pozemského blesku, ale světlo nebeské, kterým zářilo oslavené tělo Kristovo. Bouře s blesky je na Východě v době zimní zjevem takořka každodenním; byl by tudíž sv. Pavel něco tak obyčejného jako blesk pokládal za nadpřirozený a zázračný zjev? Sv. Pavel byl přece v době této dospělým, aspoň třicetiletým mužem, mužem zdravého a střízlivého úsudku, tedy mužem, který nemohl tak snadno upadnout v dětinský omyl, aby blesk považoval za světlo s nebe. A potom byli tu druhové sv. Pavla, pro něž rovněž šlehnutí blesku bylo zjevem všedního života, a kteří jistě by svého vůdce byli poučili o omylu, jehož se dopustil. Skutky Apoštolské však dosvědčují výslovně, še průvodci Pavlovi viděli zář onoho světla a slyšeli hlas mluvícího Krista, třebaže nemohli rozeznati slov a smyslu toho, co onen hlas pronesl.

Nezbývá proto než alternativa: buďto uznáme text Skutků Ap. tak jak jest za historický a pak hypothesa bouře a blesku nemá v něm žádné opory, ba přímo jemu odporuje; aneb prohlásíme zprávu Skutků Ap. o světle s nebe za vypravování, jež pouze slouží za legendární výzdobu obrácení Pavlova, tak jak tvrdí novější racionalističtí kritici. V žádném případě však nelze připustit, že bouře a blesk hrály při obrácení apoštola nějakou úlohu. Domněnka taková odporuje znění historických pramenů a odporuje proto také kriticko-historické methodě, kterou třeba zachovávati při posuzování historických textů, k nimž přece náležejí Skutky Apoštolské. Hypothesa bouře je příkladem oblíbené methody obvyklé u starších racionalistů, kteří ze zpráv o zázračných událostech podrželi to, co se jim hodilo, ostatek pak doplnili vlastní fantasií, při tom však se snažili, aby text pramenů, jak to právě šlo, uvedli v nějaký souhlas se svým přirozeným výkladem. Zastanci této hypothesy jsou: Eckermann, Rosenmüller, Eichhorn, Heinrichs, Schrader, Renan atd.

* * *

Skoro všichni racionalističtí kritici přidržují se při výkladu obrácení sv. Pavla hypothesy psychologické. Patří sem mezi jinými F. Chr. Baur, Zeller, Holsten, Hilgenfeld, Hausrath, Pfleiderer, Weizsäcker, Wernle, C. Clemen, Jülicher atd. Nejpodrobněji hypothesu tuto rozvinul a nejobratněji ji obhájil Holsten ve spise „Zum Evangelium des Paulus und Petrus.“ Rostock 1863.

Všichni tito mužové buď mlčky, buď výslovně při svém výkladu předpokládají, že při obrácení sv. Pavla zasáhnutí Boží neb jiný nadpřirozený vliv nemůže míti místa a že obrácení ono, třeba že zůstává v podrobnostech nejasným, nemůže se vymykati z běhu přirozené kausality ovládající světové dění. C. Clemen[1]) praví otevřeně hned v úvodě ku svému dvojsvazkovému spisu o sv. Pavlu: „Přetržení této (příčinné) souvislosti, jak je vidíme při zázraku a zjevení v obvyklém slova smyslu, není myslitelno . . . Připustíme-li to však v theorii, pak se i v praksi musíme dle toho opravdově říditi, to znamená, že musíme prohlásit za nehistorické v této formě ony zprávy o zázracích a zjeveních, které znamenají přetržení příčinné souvislosti." — Není naším úkolem tuto theorii racionalismu vyvracet, třeba však důrazně vytknout toto stanovisko, na němž celá racionalistická kritika bezvýjimečně stojí. Úkol náš vzhledem na racionalistický výklad obrácení sv. Pavla může záležet pouze v důkazu, že psychologická theorie, jak ji hájí, odpírá historické a psychologické pravdě a že tudíž nemůže vysvětliti toho, co vlastně vysvětliti má. Dokud kritika racionalistická možnost zázraku a priori zamítá, není proti jejím theoriím možný jiný důkaz než čistě negativní. Vyložíme proto nejprve stručně řečenou psychologickou hypothesu a na to ukážeme nemožnost jejích základních tvrzení.

Vidění nebo-li představa zraková vzniká, jak známo, tím způsobem, že paprsky odražené od nějakého zevnějšího předmětu vnikají zornicí na sítnici oka. Nervy zrakové, které na sítnici ústí, zprostředkují onen fysiologicko-psychologický proces, kterým vzniká v duši představa předmětu, který zříme. Představa je sice něčím vnitřním, ale my předmět, jehož zření nám představa podává, promítáme na venek a klademe do zevnějšího světa, kde se také skutečně nalezá. Tedy, abychom něco zřeli, je potřeba zevnějšího předmětu.

Může se však státi a stává se, že představa zraková v duši není vyvolána zevnějším předmětem, nýbrž má svůj původ v abnormalním a chorobném fungování nervového systemu neb mozku. V takovém případě máme sice zrakovou představu a promítáme zřený předmět mimo sebe do zevního světa, avšak předmět ten mimo nás neexistuje

[1]) C. Clemen, Paulus. Giessen 1904, p. 4—5: »eine Durchbrechung dieses Zusammenhanges, wie sie das Wunder und die Offenbarung im gewöhnlichen Sinne des Wortes darstellen, ist undenkbar . . . Gibt man das aber . . . in der Theorie zu, dann muß man auch in der Praxis damit Ernst machen, d. h. diejenigen Berichte von Wundern und Offenbarungen, die eine Durchbrechung des Kausalzusammenhanges behaupten, in dieser Form ohne weiteres für ungeschichtlich erklären«.

a tudíž to, co se domníváme viděti, jest jen subjektivním klamem, jest **hallucinací** nebo-li **visí**. Že takové hallucinace nebo-li vise jsou možnými, dokazuje zkušenost.

Z listů sv. Pavla i ze Skutků Apoštolských, které nám dle kritiků dosvědčují, jak první generace křesťanská na Pavlovo obrácení pohlíželo, je patrno a nepopíratelno osobní přesvědčení sv. Pavla, že tehdy u Damašku skutečně viděl tělesným zrakem zjevivšího se Krista. Poněvadž však takové zjevení by bylo zázrakem a přímým zasáhnutím nadpřirozené moci do přírodního dění, jest přede vším dle kritiků jisto, že sv. Pavel ve skutečnosti Krista viděti nemohl. Vidění ono bylo představou, která svůj původ nemohla míti mimo Pavla jako při obyčejném zření, ale která vznikla čistě vnitřním psychologickým procesem bez zevnější příčiny. Byla to hallucinace neboli vise. Sv. Pavel ovšem, jak tomu u visionářů bývá, svou subjektivní představu promítnul do zevního světa a byl osobně zcela přesvědčen, že viděl z mrtvých vstalého Krista v jeho oslaveném těle. (O. p.)

Posudky.

Dr. Josef Kašpar, **Učebnice katolického náboženství** pro vyšší třídy škol středních a jim rovných ústavů. Část I. obecná — apologetická. Nakladatel Alois Wiesner v Praze 1910. Str. 244. Cena váz. 3 K.

Obsah této prvé části nové náboženské učebnice pro školy střední jest obsah fundamentalní theologie: Bůh, náboženství, zjevení boží přípravné a křesťanské, Ježíš Kristus a jeho církev. Látka zpracovaná jest velmi bohatá, tak že pilný kvintán může si odtud uchovati hojných pohnutek a pobídek náboženských pro celý život, i když nebude možno celou látku podrobovati zkouškám školským. Hojné citáty autorit starých i nových nemálo oživují učivo, ač i jinak poutavě a přesvědčivě podané; že i přesné, netřeba asi zvláště podotýkati. P. spis. ostatně v přidané předmluvě odůvodňuje svůj postup a vysvětluje, jak knihy jeho ve škole používati. Ti z nás, kteří měli neštěstí, že se doslovně „nadřeli" s nezáživnými knihami a snad ještě nezáživnějšími katechety, podivili by se novým způsobům učení. Přidánať mimo učivo ještě část čítanková, významné výňatky z Písma i světských spisovatelů, četné obrázky a 3 mapky, zvláště pak cenný ukazatel jmen. Úprava jest velmi slušná, cena přiměřená.

Abych také na něco upozornil, podotýkám, že na str. 1. jest nadpis: „názor theistický", ačkoliv název nevysvětlen. V poznámce

na str. 57. vypadlo před slovy „snad tomu“ (3. řádek) slovíčko „ani“ či „nebo“. Jména staroklassická filologové káží tuším psáti původním pravopisem a zněním, což u všech snad již ani není možno, ale u mnohých ano. V poznámkách o biblickém usus loquendi dobře připojí učitel, že to způsob východní vůbec.

Ad. Patera a *Ant. Podlaha,* **Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské.** Nákladem Akademie. V Praze 1910. Stran 514.

Česká Akademie pro vědy, slovesnost a umění připravila české veřejnosti a vědeckému světu vůbec milé překvapení. Založila nový bibliografický podnik: Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých jakož i rukopisných bohemik mimočeských a jako číslo 1. vydala Soupis rukopisů kapitolní knihovny pražské, sestavený Paterou a Podlahou (část I. A—E = 846 kodexů).

Katalog je zpracován dle vzoru Truhlářova. Nejprve každý rukopis krátce popsán, při čemž si všímáno také vazby, jakž činil již Šimák (Bohemica v Lipsku), potom uvedeny spisy tam obsažené s incipit a explicit, na konci pak zregistrovány poznámky, jež jsou na deskách a přídeští. Zná-li sestavovatel katalogu autora některého spisu, jehož jméno není v kodexu, klade je v hranaté závorce, je-li nejisté, s otazníkem. Někdy také upozorněno na literární práce, jež se toho neb onoho spisu týkají. Forma a způsob zpracování jsou tedy vzorné.

Po stránce věcné znamená katalog Podlahův proti Truhlářovu pokrok. Má-li totiž katalog vyhověti vědeckému úkolu, jejž v úvodě Soupisu Dr. Šimák vším právem zdůrazňuje, to jest má-li posloužiti heuristice a tak pramennému studiu, je třeba dbáti úplnosti ve výčtě spisův a přesně uváděti začátky a konce jejich. Tu nestačí vypsati explicit písařovo, jakž dosud zpravidla se dálo a právem bylo vytýkáno i katalogu Truhlářovu, nýbrž nutno uvésti explicit spisu; a zase písařova zakončení nelze vynechati, protože jsou v něm často cenné poznámky o spise a protože se uvádí v jiných seznamech jen toto. Také nestačí vypsati v explicit „qui vivit et regnat...“ nebo „quam nobis donare dignetur...“, ježto je to často připsáno písařem a je v mnohých traktátech a zvláště řečech stejné, nýbrž nutno vypsati aspoň dvě slova před tím. V tom ohledu jest katalog kapitolní knihovny skoro dokonalý. Spisy v kodexech obsažené jsou vypočteny s důkladností, jež se někdy zdá až přílišnou. Tak když v kod. 125, 83–84 se vypočítávají všecka Varia notata theologica a tamže 167—202 nebo v kod. 836 všecka kázání. Ale k účelu heuristickému nemůže býti vlastně nic přílišným. Začátky a konce traktátův odpovídají většinou normě svrchu psané. Někde však přece explicit opomenuto, na př. v kod. 378, 236—248, v kod. 584, 284—289, v kod. 585*b* 20—23, 23—39, 61—65, v kod. 586, 202—245, v kod. 616, 111—121, 250—255, 256—258, 259—261, v kod. 679, 1—23, kde by i následující dokumenty měly míti aspoň krátké incipit a explicit. Několikráte také proklouzlo jen zakončení písařovo, na př. v kod. 381, 617 a j., ale to jen výjimkou.

Píli a svědomitost, s jakou Patera a Podlaha pracovali, nejlépe viděti z množství traktátů, jež se jim podařilo určiti. Na vědeckých pracovnících nyní bude, aby se v určování pokračovalo. Na některé věci upozorňuji již nyní po prvém prostudování katalogu. V kod. 116, 192—276 jest Viklefův Decalogus. V kod. 152, 217—222 jsou Autority mistrů pražských (hlavně Jesenice) poslané Sigmundovi a do Kostnice, 222—237 je Dinkespühlův traktát proti nim, 237—238 není celé přidáno k předchozímu traktátu, nýbrž jen $2^1/_2$ kolumny, ostatní jest poznámka o svátosti oltářní, 261—265 je Gersonův Duplex denarius, 266—290 jsou dva traktáty spojené a žádný z nich není Brodův, jemuž je kodex připisuje, 266—284, 2*a* je Šimona z Tišnova, druhý (284, 2*a*—290) známý Maříkův Apostolica docet. V kod. 158, 122—149 je Viklef de veritate s. scripture. Totéž je v kod. 359 a 462, 107*b* nn. V kod. 269, 225—231 jest Mikuláše z Drážďan řeč pro přijímání pod obojí. Téhož jest 231—240. Následující traktát jest Jakoubkova posice. Jakoubkův je také spis Utrum sacerdos nolens... v kodexu 352, 257—258 a 615, 442—500, v prvém jen začátek. V rukopise č. 293, 242—248 není Viklefův Decalogus, nýbrž jeho De nova prevaricancia mandatorum.[1]) Rovněž Viklefův je Tractatulus 33 posicionum v kod. 310, 183—201, jindy nadepsaný De paupertate Christi. Spisek de quadruplici sensu s. scripture, jenž jest v kodexu 315, 236—237 anonymně, jest v kod. 684 178—179 dle Flajšhansa připsán Husovi. V rukopise 489, 248—274 Tract. contra Waldenses jest dle inc.v Pilichdorfův, ale expl. jest jiné. Správné explicit má traktát Pilichdorfův v kodexu 500, 75—110. V kodexu 492, 2—20 Tract. de com. sub utr. contra Wicleff jest jen poněkud přeházený list Eloquenti viro. V kodexu 511, 1—103 Horologium sapientiae je známý traktát Jindřicha Susona V kodexu 513, 38—45 Speculum ecclesiae jest Hugona a S. Caro. Traktát Lumen animae v rukopise 524 má dle Frasta autorem karmelitána Molitora.[2]) V kodexu 548, 150*a* je začátek Jakoubkovy questie de ymaginibus (na místo incitantur jest jinde lépe necessitantur). V kodexu 550 registra spisů Viklefových jsou Paynova. V rukopise 569, 228—260 Tractatus contra com. utr. jest Hoffmanna ze Svídnice. V kod. 577, 157—167 je Páleč Contra quidamistas. V kod. 585*a* 63—83 jest Jakoubkova posice de existencia corporis Christi in sacramento (místo aliquorum jest jinde správněji antiquorum a explicit jest jiné — nutno prohlednouti). V kod. 468 a 587 Compendium theologice veritatis ponecháno Tomášovi, ač v kod. 586 jest připsáno Hugovi a v jiných kodexech od sestavovatelu soupisu buď doplňkem nebo rektifikací témuž přiděleno; a někdy jej jmenují Argentinensis, jindy Argentoratensis. V kod. 600, 1—70 Tract. de incarnacione jest asi Viklefův (nemám toho spisu v Brně). V kod. 613, 40—77 je Příbramův de non remanencia V kod. 615, 230—291 Auctoritates copiosissimae jsou rovněž Příbramovy a následující

---

[1]) *Buddensieg*, Wiklifs Streitschriften.

[2]) Cf. Öst. Bl. f. L. u. K. IV. 656.

Allegationes (až 316*a*) patří k tomuto traktátu, jímž chtěl Příbram svůj první spis proti Vikleřovi doplniti, ale nedokončil ho. V kod. 617 na deskách jest explicit repliky proti Gersonovi, jež jest připsána v kod. 679 a dle toho i zde v kod. 617, 167—176 Příbramovi; tamže 128—136 traktát má stejný začátek i konec jako v kod. 817, 188—192, kde jest nadepsán: Sermo synodalis mgri Michaelis de Malenicz; tamže 178—181 jest dle kod. O 8, 178*a* traktát Brodův, proti němuž napsal Jakoubek traktát stejně začínající. V kod. 619 22. a 23. řád. shora na str. 363 poznámka A. d. 1417... patří jistě k následující posici Jakoubkově o obrazech. V kod. univ. Truhl. 553 je táž poznámka rovněž před posicí (ale přesněji: dominica ante Purif.), v kod. univ. 746 je za traktátem. V kodexu 623, 38—65 je traktát Prokopa z Kladrub proti přijímání pod obojí. Znám jej ještě ve čtyřech kodexech různých knihoven. Prokopovi jej přičítá praž. univ. 250. Tento traktát končí ad vitam eternam finaliter (ne, jak v Truhl., fideliter) pervenire. Zakončení traktátu v kod. 623 „ipsum deum honoramus“ je ze spisu „Cum nonnulli impii homines“, v němž se hájí kult obrazův a jehož se neosměluji připsati Prokopovi. Jsou tu tedy, jakž i nadpis naznačuje, dva traktáty spojeny. Také v univ. Truhl. 250 následuje tento traktát za Prokopovým. V kod. 628, 119—123 Tract. de ecclesia Quia in equivocacione... cum inmitibus je známý Pálčův; Signatum est lumen... jest asi začátek nějaké řeči. V kod. 688, 55—67 jest Jakoubkův traktát De communione parvulorum. V kod. 828, 11—233 jest Matutinale B. M. V., také Laus Marie neb Laus Virginis nadepsané. Autorem je kartusian pražský Konrád, jenž na rozkaz Arnoštův sestavil pro mansionáře tento lekcionář větší (cf. kod. 47, kde Lectionarium jest asi totéž), a na přání biskupa Menharta menší, v klášterních knihovnách často se vyskytující.[1])

Leckde se, jakž ani jinak nemůže býti, vloudily do tisku chyby. Velmi nemilé jsou chyby v numeraci kodexů. Tři jsou již opraveny vzadu, ale jest jich více. Kodex A XCIV a číslo kod. 102 chybí vůbec, číslo 510 a 823 jest dvakrát, podruhé za 511 a 824, číslo 585 jest prostě dvakrát (protože číslo 102 chybí, zůstává počet kodexů 846 nezměněn, ale numerace jest od 103—585*a* o jednu větší). Kodex 281 má signaturu B I 2 místo B I 1 a kodex E XLVII má míti E XLVII 1. Kodexy 772—776 mají v signatuře C místo E. V kázáních v kod. 125 jsou některé číslice dvakrát a 16 místo 19. V kodexu 490, 305—311 má býti v závorce Mattheo místo Mathia. V ruk. 810 je 144*b*—000*a* místo 145*a*. Na str. 7 řád. 15 shora je za slovem amice škrtnouti čárku. V kodexu 210, 141—142 netřeba doplňovati inmanitatem na inhumanitatem. V kodexu 614, 423—441 místo etc. est finis je čísti et sic est finis. V kodexu 615, 226—229 jest v textě loquar, nikoliv loquatur. V kodexu 617 řád. 3 má býti místo illius snad alicuius. V kodexu 619, 188—213 v inc. videtur quod sic místo sit. — Kde psal chybně písař v rukopise, nutno to nějak naznačiti (vykřičníkem nebo sic), jinak nelze poznati, čí chyba jest. Tak v kod. 2, 241*b* Luc.

[1]) Srv. univ. praž. 1269 a 2526.

cap. CCXIIII; v kodexu 8 nadpis Vetetris Testamenti; v kodexu 109, 238*b* solve (solvere); v kodexu 230 řád. 12 domine incolae (nicolae); v kod. 309, 85—86 lapis (lapsis); na str. 228 řád. 2 shora impondum (imponendum) a řád. 15 shora reddistis (reddidistis); v kod. 500, 101—106 Sermo de s. Procopia (Procopio); v kod. 616 řád. 3 limina, 26—28 preiurant a následující traktát v nadpise cruciatu (cruciata), 238—239 qui (quia), 261—262 Gerogio (Georgio) a v listě Jana Litom. krali zadny místo rzadny; v kod. 628 řád. 5 pre salutacione (pro); v kodexu 651 str. 389 řád. 5 zdola deportabilis (deportabis); v kod. 701, 81—102 jméno autorovo je recte Jacobus de Noviano (o jeho rozepři s Husity psal jsem v „Hlídce“ 1909; v kapit. knih. je traktát tento ještě jednou v O 8, 38—47); v kodexu 763 v inc. manifestus (mansuetus).

České Akademii a metropolitní kapitole pražské za vydání důležitého pomocného díla, Paterovi a Podlahovi pak za obětavou a pečlivou práci náležejí upřímné díky české veřejnosti. Kéž se nám brzo dostane i katalogu druhé části, kde zvláště oddíly N a O slibují mnoho zajímavého a pro dějiny cenného! A kéž metropolitní kapitola dílo svoje korunuje dadouc dovolení, aby se aspoň prosté kodexy, v nichž není ozdob, za záruk obecně platných zapůjčovaly do veřejných knihoven, aby se pokladů těch mohlo k vědecké práci užiti.

Dr. Jan Sedlák.

Dr. Theodor Deimel, Kirchengeschichtliche Apologie. Sammlung kirchengeschichtlicher Kritiken, Texte und Quellen auf apologetischer Grundlage. Herder, Freiburg im Breisgau. 1910; str. 395, cena 5 K 28 h.

Citáty různých učenců, hlavně historiků, a sice jak katolických, tak i nekatolických obhajuje autor důležitá fakta a vynikající osoby křesťanského starověku, středověku a nové doby. Ze starověku uvádí se především Josephus Flavius, Tacius, Suetonius, Plinius a Ammianus Marcellinus. Pravost a věrohodnost některých uvedených míst někteří kritikové historičtí popírají, a proto mohl Dr. Deimel u každého takového místa, o něž se vede boj, podotknout, má-li negativní kritika pravdu, zvláště u svědectví Josefa Flavia, týkajícího se Krista, bylo toho nezbytně třeba. — Z křesťanských spisovatelů staré doby cituje autor Tertulliana, Justina, Origena, Eusebia, Theodoreíta z Cyru a jiné. Z novější doby uvádí se z protestantů hlavně Weber, Boehmer, Ranke, Gregorovius, Lamprecht a j., z katolíků ponejvíce Weiß, Hergenröther, Janssen. Skoro při každé důležité události neb osobnosti církevních dějin zastavuje se autor a podává o ní úsudek věhlasných historiků. Jest věru radost číst zvláště ona místa, v nichž naši protivníci vydávají církvi katolické skvělé vysvědčení a různé báje o ní rozplašují, jako na př. Gregorovius báji o papežce Johaně. Citují se též naši odpůrci, kteří uznali veliký význam papežství pro učení křesťanské. Nedá se upřít, že autor mohl z novější literatury ještě víc a mnohem pádnějších míst uvést. Při stati o reformaci marně hledáme na př. Denifla a z protestantů Köhlera. Divno jest, že se o odpustcích nikde skoro nezmiňuje. Zde mohl použít spisů Mikuláše Paula, hlavně jeho

díla „Johann Tetzel, der Ablaß-Prediger“, pak dále díla Dra Ant. Kurze „Die katholische Lehre vom Ablaß vor und nach dem Auftreten Luthers“ a díla protestanta Dieckhoffa „Der Ablaßstreit“. Ze všech těchto spisů mohl citovat případná místa.

Dílo Deimlovo prokáže zvláště katechetům na středních školách mnoho platných služeb.

Dr. Wilhelm Koch und *Dr. Otto Wecker,* Religiös-wissenschaftliche Vorträge. Zweite Reihe: Christentum und Weltreligionen. Rottenburg 1910. Verlag von Wilhelm Bader. Str. 112, cena 1 K 92 h.

První serie nábožensko-vědeckých přednášek, jednajících o Bohu a přírodě, byla v krátkém čase rozprodána. Tato serie zabývá se křesťanstvím a jeho poměrem k ostatním světovým náboženstvím jako na př. k islamu, budhismu a lamaismu. V první přednášce podává Koch zkrátka pravou podstatu křesťanství a v druhé vyvrací mylný názor, že bible má svůj původ v bájích babylonských. V třetí a čtvrté porovnává se křesťanství s budhismem a zdůrazňuje vznešenost učení Kristova. Původní atheismus budhistický nedovedl uspokojit lidstva jemu oddaného: „Necítili (budhisté) v sobě dosti síly k vykoupení sama sebe a tak udělali Budhu, učitele vykoupení, vykupitelem, bohem“ (str. 29.). — Pozoruhodnou jest pátá přednáška — příprava na křesťanství v řecké filosofii. Největší filosofové řečtí Xenofanes, Anaxagoras, Plato, Aristoteles a pozdější stoa — zavrhovali polytheismus a dokazujíce jednotnost principu veškerého bytí klonili se k monotheismu. Lesk národních božstev bledl čím dál tím víc a tak byla ponenáhlu připravována cesta křesťanskému universalismu. Ještě jiná okolnost klestila cestu křesťanství, totiž touha po vykoupení, jež se ve všech náboženstvích tehdejších ozývala. Optimismus řeckého ducha (smavá antika), jevící se v životní radosti, jest dle Kocha historickou lží. „Symbolem ducha řeckého není usmívající se Apollo Belvederský, nýbrž hady spjatý Laokoon, jenž se smrtí zápasí. Temné mraky visely nad ‚věčně modrým‘ nebem Řecka; dumpfe Spannungen lagern auch über dieser scheinbar friedvollen Welt“ (str. 39).

Šestá přednáška zabývá se křesťanstvím a synkretismem hellenistickým; zamítá se v ní názor běžný u liberalních theologů protestantských, že učení křesťanské vzniklo zcela přirozeně z hellenismu, že není původu nadpřirozeného. Nedá se upřít, že již apoštolové, hlavně sv. Jan a Pavel, použili formy řeckého ducha, když psali knihy Písma svatého, avšak jádro křesťanství, jež není totožným s jádrem hellenismu a nevzniklo z posledního, nebylo tím nijak pozměněno. „Kdo víc tvrdí, zapomíná na nepřátelství, jaké pohanský stát a lid choval z dob pronásledování vůči křesťanství, přehlíží žárlivost, s jakou zvláště hellenistické spolky mysterií a kněží své učení a zvyky jakožto působivější a přednější než křesťanství obhajovali. Wer mehr behauptet, wer von wesentlichen Entlehnungen des Christentums bei der hellenistischen Religion spricht, vergißt, daß Analogien, Ähnlichkeiten zwischen Religionen noch nicht Beweise sind für gegenseitige Entlehnungen. Ana-

logieen in Worten und in der Peripherie können bestehen selbst da, wo das Wessen verschieden ist“ (str. 52.)

Poslední přednáška dokazuje, že jenom křesťanství podává nám ucelený názor světový, který uspokojuje rozum i srdce jak vzdělaných, tak i méně vzdělaných. „Es gibt der Seele einen Halt und Inhalt“ (str. 64.).

Dodatek obsahuje přednášku o katolicismu a lamaismu, kterou měl Wecker v čtenářském spolku ve Stuttgartě. Protivníci někteří tvrdí, že kořen katolicismu vězí v lamaismu a poukazují při tom na mnohé věci, které se na první pohled zdají u obou náboženství býti stejnými. Při vší zevnější podobě jest podstata katolicismu úplně jiná než podstata lamaismu.

Dr. Fritz Tillmann, Jesus und das Papsttum. Köln. Bachem 1910. Str. 78, cena 1 K 20 h.

Nedávno vydal Dr. Schnitzer, bývalý professor theologie v Mnichově, dílo: „Hat Jesus das Papsttum gestiftet?“, v němž se snaží dokázat, že papežství nebylo Kristem založeno. Tillmann uveřejnil proti vývodům Schnitzerovým několik článků v „Kölnische Volkszeitung“, které nyní vydal jako samostatnou brošurku. Námitky, které Schnitzer proti primátu uvádí, jsou tytéž jako u protestantských theologů; nových námitek proti papežství u něho nenajdeme. Předně prý Kristus vůbec ani nepomýšlel papežství založit, protože sám očekával brzký konec světa; ustanovení primátu bylo naprosto zbytečným. Avšak sami protestanté Harnack a Jülicher zamítají tento názor, že Kristus vše posuzoval se stanoviska božského zániku světa a svého opětného příchodu. V nejvýznamnějším kázání na hoře nenacházíme o tom žádné zmínky. Kde Kristus mluví o království Božím, nemíní vždy království nebeské po soudném dni, nýbrž království jiné, jak doby přítomné, tak i budoucí. Určit přesně soudný den nebylo úkolem Spasitelovým.

Hlavní ostří kritiky Schnitzerovy namířeno jest proti známému místu evangelia sv. Matouše 16. 17—19 „Tu es Petrus“. I mnozí protestanté uznávají, že toto místo jest „magna charta“ primátu. Tak nedávno zemřelý professor theologie protestantské Otto Pfleiderer píše ve svém díle „Das Urchristentum“ 2. vyd. str. 583. „Allen protestantischen Abschwächungsversuchen gegenüber kann nicht bezweifelt werden, daß diese Stelle die feierliche Proklamation des Primates des Petrus enthält; er wird für das Fundament der Kirche erklärt, für den Inhaber der Schüssel, also für den Hausverwalter im Gottesreich und für den souveränen Gesetzgeber, dessen Bestimmung über Verbotenes und Erlaubtes die Kraft göttlich sanktionierter Gesetze haben“ (str. 25.) — A přece jest Pfleiderer toho dalek uznat proto papežství jako podstatný prvek křesťanství; tvrdí totiž, že ono místo nepochází od Krista, nýbrž že bylo později interpolováno, což Tillmann rozhodně popírá. Jak by se byla provedla interpolace ve všech rukopisech a překladech? Jak snadnou práci mohl míti Tertullian proti papeži, kdyby byl mohl na to poukázat, že místo u sv. Mat. 16. 17—19 jest později vsunuto, že nepochází od Krista a že proto papež není náměstkem jeho. Že nej-

starší literatura se o tomto důležitém bodu nezmiňuje, tím ještě není interpolace dokázána. Co zmůže takové argumentum ex silentio proti positivnímu svědectví všech rukopisů a překladů? Z nejstarší literatury dochovaly se nám pouhé zlomky. Různými otázkami zabývali se spisovatelé církevní v první době podle toho, byla-li kniha určena pro židy neb pohany. Teprv později povstaly spory o organisaci církevní. „Das ist aber mit verschwindenden Ausnahmen vor Tertullian nicht der Fall gewesen... Sind die ältesten christlichen Schriften von ganz anderen Interessen eingegeben, als von den Fragen der kirchlichen Organisation und des Primates, dann können wir eine Erwähnung dieser Dinge nur nebenher und zufällig erwarten. Und selbst wenn sie gänzlich von Matth. 16. 17 ff. schwiegen, so dürfte aus diesem ihren Schweigen unter keinen Umständen geschloßen werden, daß sie diese Primatialstelle noch nicht gekannt haben" (str. 61.). Dedukce Schnitzerova jest proto nesprávnou.

Pak zabývá se autor ještě jinými body Písma sv., upozorňuje na důležité okolnosti jako na př. na změnu jména Simonova a j. Dle Tillmanna lze z Justinova dialogu s židem Tryphonem, který okolo r. 155 byl sepsán, pravděpodobně dokázat, že autorovi dialogu bylo ono sporné místo z evangelia sv. Matouše známo.

Celkový úsudek o Schnitzerovi zní: „Pravdy o Kristu a papežství neřekl" (str. 65.). *Dr. J. Vrchovecký.*

(O. p.)

Ze života náboženského.

Po novém listě papežském „Sacrorum Antistitum" z 8. září sypaly se do Říma dotazy stran pochybností, jaké zanechal. Svatá Stolice ve svých „Actech" (čís. 19. z 10. října) vydala vyjádření konsistorialní kongregace, jímž vysvětluje a určuje blíže své disposice proti modernismu. Těmito bližšími určeními tyto případy se vytýkají: 1. doktorem bohosloví nemůže se státi, kdo nedosáhl napřed doktorátu (římského) filosofie, totiž neprodělal kurs filosofie scholastické. 2. Rada dozorčí v každé diecesi jmenovaná schází se nejméně jednou za dva měsíce; kdo bydlí dále od sídla, mohou po případě referát svůj poslati písemně. 3. Zákaz novinové četby vztahuje se nejen na alumny biskupských seminářů, ale i na klášterní kleriky. 4. Professoři seminářů a lektoři bohosloví v klášteřích musí každoročně znovu předkládati své přednášky a počátkem každého roku onu přísahu proti modernismu skládati. 5. Přísahu proti modernismu musí skládati nejen nově nastupující faráři, kazatelé, zpovědníci, beneficiati, kanovníci a úředníci konsistoří a kurie, ale i dnes už dosazení a úřadující. 6. Biskupi a opati nemusí přísahu sami přijímati, ale i jiné

kněze jako zástupce své k tomu určiti mohou. 7. Nejen kdo přísahu zruší, ale i kdo jí nebude chtít složit, bude souzen. 8. Přísahu musí složiti všichni, kdož k ní zavázáni jsou, ještě letos do 31. prosince.

Podivnou, ač pouze formalně zdála se zpráva jistého mnichovského listu, podle níž mnichovský nuntius dostal rozkaz zvláštní, jejž on v Německu a vídeňský nuntius v Rakousko-Uhersku měl provésti. Totiž, aby spolky katolické a ty, jež takovými slouti chtějí, přísahaly, že budou trvati pouze na konfessionelním základě a budou odmítati všeliké interkonfessionelní sdružování; že přísahu proti modernismu složiti musí také všichni redaktoři katolických listů; a že v každé redakci katol. listu musí býti jeden pověřený a spolehlivý kněz jako censor listu.

První opatření o spolcích jen konfessionalně složených pro Rakousko nemá významu, poněvadž u nás se interkonfessionalní spolky nevyvinuly ani asi nevyvinou. To je zato palčivou otázkou v Německu, a stále palčivější. Strana berlínská (odbor. spolky dělnické jen z katolíků se skládající) a strana kolínská (odborové spolky děln. z katolíků a věřících protestantů složené) stále urputněji se srážejí. A nejedná se už jen o ten samojediný interkonfessionalismus odborových spolků dělnických, ale o celý názor a směr politický. „Kölnische Zeitung“ (liber.) přinesla výňatek z dopisu kard. Koppa, biskupa vratislavského (k hrab. Schalschové, předsedkyni žen. katolického svazu) v němž kardinál se vyjadřuje, že „německý západ je celý modernisticky nakažený a že nákaza ta má rozpínavost i na východ, on však že už dovede německý východ před ní obrániti.“ Listy katol.-německé, skoro všecky, rozděleny jsou nyní na dva tábory: kolínský a berlínský či podle vůdčích politiků Spahn-Bachemův a Roeren-Bitterův, které se velmi ostře potírají navzájem, ani osobních urážek a soudního stíhání nevyjímaje. Zmínění politikové Roeren a Bitter jmenují se jako vůdcové berlínské strany jen proto, že vloni započali akci s cílem, aby centrum se prohlásilo za skupinu čistě a přísně katolickou, a členy protestantské na příště odmítalo. Mívá totiž od dob Windhorstových mezi svými 110 členy vždy nějakých 10 konserv. protestantů ze smíšeného středu a západu Německa volených. Před širým politickým světem platí beztoho jako čistě katolická skupina a všecko odium i zásluha politiky jeho padá beztoho na katolíky. Jakož i jim náleží vedení a odpovědnost v centru. Ale kolínská skupina chce i tyto malé zbytky protestantských přátel v lůně svém udržeti, aby na této pospolitosti obou vyznání mohly se budovati i příště další důsledky ke společné akci všech věřících živlů v Německu. — A okolo této interkonfessionality točí se všecka ta „nákaza modernistická“, jak se zdá. Jen že v bludech encyklikou „Pascendi“ a motupropriem „Sacrorum antistitum“ se tento blud interkonfessionality nenalezá. — „Kölnische Volkszeitung“ dovolávala se nedávno i hlasu lineckého biskupa pro svou zásadu interkonf., ale biskup linecký dal zprávu opraviti, že nemohl o nějaké interkonfessionalitě mluviti, poněvadž k tomu nebylo příčiny.

Těchto těžkostí u nás na štěstí budeme as ušetřeni. Prostě proto že naši protestanté, jakožto na sebe žárlivá menšina, nikdy nepřijdou ani do pokušení vstupovati do našich katolických spolků — a rušiti jejich konfessionelní povahu.

Komisse dozorčí, už podle encykliky Pascendi přede dvěma lety zřízené, úřadují ve všech rak. uher. diecesích. O práci jedné z nich, totiž ostřihomské v Uhrách přinesl peštský maď. list „Večer" podivnou zprávu, že komisse ta našla řeči a spisy biskupa stolnobělehradského Dra Proházky podezřelými. Zvláště řeč v akademii věd pronesenou (Přehánění intellektualismu), která pak v mnich. „Hochlandě" byla vytištěna, shledána nekatolickou. List vykrášlil zprávu svou ještě mnohými podrobnostmi. Ty P. Ludvík Tomcsányi S. J., předseda komise, ovšem všechny popřel, ale nepopřel, že komise o biskupu Prohászkovi jednala a že jednala o řeči jeho v akademii pronesené. Biskup stolnobělehradský stal se svou učeností právě okrasou episkopátu uherského, který v tom ohledu před ním tuze nevynikal. Pod tento zřetel čistoty od modernismu nespadají sice zákazy ve třech biskupstvích proti poslancům-kněžím vynesené v biskupství spišském (biskup Párvy), v biskupství pětikostelském (biskup Zichy) a v biskupství djakovském (Dr. Krapac); oba poslední zákazy týkají se území charvatského. Zákaz odůvodněn jednak úřadem, jednak kandidaturou ve straně nekonfessionelní. Ježto jen ve spišské diecesi jednalo se o poslance už zvolené, způsobil tam právě zákaz více rozruchu. V Charvatsku v obou diecesích hned už sama kandidatura nepřipuštěna. Proti biskupovi Párvymu hodlá se opříti i sama vláda, ježto se jedná o jednoho vládního poslance; kněžstvo však svému biskupovi poslalo souhlas a projev důvěry — na 60 kněží, kteří i dosud vždy šli s biskupem v jeho protislovenské politice.

*

Ve své malomoci politické těší se obyčejně Poláci vůči svému „nepříteli" — vládě ruské — svou kulturní a mravní povýšeností. Jediné Rusko je dráždí stále k odvetě, v Rakousku cítí se dobře, v Německu jakoby se už byli vzdali naděje, a cítí se také příliš slabými vůči dvojí přemoci: politické a kulturní, a německá říše konečně drží jen malý úlomek historické Polsky, nejstarší sídliště sice moci polské, ale dnes už bezvýznamné. Poslední sídlo, s nímž pojí se celá ještě živá tradice slávy a moci někdejší Polsky, zabralo Rusko. Rusko má největší díl bývalé Polsky, její politické i kulturní středisko, má největší část její mocné a bohaté šlechty. Kdežto šlechta polská v ostatních záborech pruském a rakouském za plné svobody buď skoro zcela, jako v Prusku, zbankrotěla a se poněmčila, nebo jako v Haliči stěží hájí materielní byt svůj, v Rusku vláda po roce 1863 ohradila šlechtu polskou výjimečnými zákony a tak ji uměle ve staré síle konservovala! Neví si proto dodnes rady s devíti západními guberniemi (Litva, Bílá Rus a Ukrajina), kdež velkostatek úplně mají v moci Poláci, a ať vláda jak chce nakrucuje volební paragrafy, oni vždy zvítězí v kurii velkostatkářské i do dumy i do rady říšské.

Tak se všechen polský boj soustřeďuje v Rusku, jakož i všechen kulturní život Polsky. Kde mohou, listy polské odkrývají slabosti svého nepřítele, náležejí k nejškodolibějším jeho kritikům.

K tomuto politicko-kulturnímu pozadí rozvíjí se analogicky též život církevní u Poláků. Rusko přese všecky persekuce a chicanerie, jakými stíhá všecky volnější projevy života polského, přece jen nejvíce volnosti ponechalo církvi. Po roce 1863 skonfiskovalo sice všechen církevní majetek, zrušilo všecky kláštery až na šest, ale zase uvolilo se nésti osobní i materielní náklady ústavů katolických. Toho břemene ovšem nevyměřilo si vysoko, a tak státem je církev polská dotována dosti slabo, ale ne hůře než pravoslavná církev, tedy církev státní a privilegovaná. Na liniích styku obou církví a obou národů dělá vláda ruská zřetelný rozdíl i v zevnější dotaci, chtějíc tak přivábiti na propagační či lépe obranné stanovisko lepší pravoslavné síly. Neboť ruská pravoslavná církev všude je spíše na ústupu než na postupu: snad právě pro tu úřední výpomoc! Ale i pro vnitřní slabost církevní samu!

Boje Ruska s katolicismem i se sv. Stolicí z dávnější i z poslední doby jsou dosti známy. Ale boje ty vedly se skoro výhradně o církev katolickou ne v Polsce samé, ale v krajích k dávné Polsce připojených, v krajích jen povrchu polonisovaných. Tu ruská vláda měla proti sobě jedině církev katolickou jako veřejnou představitelku polonismu. Autonomní vlády nebylo ani v krajích ani v městech, úřady vesměs byly v rukou ruských nebo Rusku sloužících lidí, šlechta, měšťanstvo bylo umlčeno nemajíc žádných politických práv (lid vesnický nebyl polský, ale litevský, běloruský a maloruský), a tak jedině kněžstvo zbývalo se svou mocí nad městy i venkovem. A kněžstvo bylo polské, polskost a katolicismus osudem a položením splývaly pospolu. Vláda ruská potírala často jen polonismus v krajích nepolských, ale zachytila vždy katolicismus: polští kněží bránili svou víru a náboženství, ale nevědomky zadírali se i v protivládní a protiruskou politiku.

Toto míchání církevně-náboženských věcí s politikou a národností dálo se jen ve zmíněných devíti západně-ruských guberniích. V Polsku samém byl poměrně klid, vyjma jiho-západní cípek — gubernii lublínskou s často jmenovaným Chlumskem, dříve sjednoceným a roku 1875 násilně popravoslavněným, jež teď znova z velké části se vrátilo ke katolictví a zase spor rusko-polský tak přiostřilo. V tomto poměrném klidu církve polské v desíti guberniích Polska vlastního nebylo církvi také dobře. Zvláštní poměry duševní a socialní se tu vyvinuly. Vlastní Polska žila tak říkajíc ctnostmi a silou Poláků v krajích odpolšťovaných. Tam byli mučeníci, tam byli hrdinové. Tam se musilo dbáti obezřetnosti a rozumnosti na každém kroku. Tam se oči všech a všecka pozornost z Polsky stále obracela. Doma pak jako v závětří leckde voda zahnívala. A poněvadž ani tu Poláci nebyli pány a vládci, ale úřady byly vesměs ruské, nikdy nikde nevětráno, jen aby se nemusilo s něčím před ty ruské úřady. Svoji svým všecko odpouštěli, za to tím více kritisovali na nepříteli. Tak se rodila dvojí otrávená společnost; každá z národního egoismu své za-

krývala: polská polské lidi a ruská řídká diaspora úřední zase své ruské lidi. Mezi těmito dvěma sférami jako bacillofori, jako malariovi moskyti pohybovali se židé a Němci. Židé ubíjející mravně, co kde ještě zbylo čistého, Němci kořistíce hospodářsky za pomoci židů na celém obvodě ze sil lidských i přírodních.

Toť diagnosa nemoci, jež projevila se kromě nedávné revoluce mariavitismem a teď čestochovskou ránou.

Přistoupila k tomu od počátků mariavitismu ještě zvláštní nálada myslí — nedůvěra intellektuelní v kruzích církevních. „Čenichání modernismu“ (a mariavitismu) stalo se i v Polsku nemocí a tam tím více, že modernismu se obávali se stanoviska nejen náboženského, ale i národního. Každé seslabení a rozdvojení církve polské, toť seslabení národa a nepřímé vítězství pravoslaví a Ruska. Na toto slídění po modernistech teď ukazuje Dr. Godlewski v „Pracowniku Polském“, že by správnější bylo bývalo hlídat mravní život kněží. O mravních úhonách čestochovských a jiných vědělo se v konsistořích, vědělo se o tom skoro všeobecně, ale mlčelo se. Hlavní zásadou bylo držeti pospolu a neodkrývati se před nepřítelem.

Jen „Volná Myšlenka“ a její listy i ústavy využívaly všech těchto slabostí pro svou agitaci. Celý lonský i letoší rok útočeno na ředitelku hospodyňské školy v Krušínku, které vyčítáno, že své žačky odvádí od církve anekdotami o knězích. Obrana sama proti takovýmto útokům byla ostatně ojedinělá.

Na polské kněze východohaličské naříká si učitelka-dopisovatelka konserv. lvovského „Przegladu“. Ve smíšených farnostech východohaličských jen řecko-katoličtí kněží vynikají prý horlivostí; latinští (polští) svou nedbalostí zaviňují, že z polské diaspory stále se ztrácejí tisíce polských lidí. Otočeni rusínskými katolíky, od nichž je dělí jen ta organisace církevní (v řeči často už se neliší), slévají se s nimi úplně, když tato organisace není jim neustále po ruce a jich neupomíná na odlišnost jejich.

Dosud Poláci a církev jejich byli zvykli nalézati u západních katol. národů jen soucit, obdiv a uznání pro své utrpení. Ale city tyto buzeny byly vždy jen vlastními jejich referáty. Jakmile západní lidé na vlastní oči poměry shlédli, stali se kritičtějšími. Tak nedávno zazlívali Poláci Oratoriánovi Vanutellimu, že jim přičítal vinu na poměrech rusko-polských. A od lonska už vedou polemický boj s Augustiniánem Palmierim proti jeho spisu „La Chiesa russa“ (Církev ruská) nechtějíce připustiti správnost výtek, jež Palmieri udílí církvi polské. Jmenovitě jeho výtky kněžstvu polskému na Litvě, jakožto agitačně nejprudčímu, zabolely je. A sám jeden z litevských kněží, P. Alexandr Mohl. opřel se takovým výtkám v brošurce „Potrvarz czy nieporozumienie“ (Pomluva či nedorozumění?) Opřeli se i jiní a celá četa obranců polského kněžstva povstala proti P. Aur. Palmierimu (Czeczotta, Szczysławski, Pechnik, Jastrzewicz, Mikulski, Chrucki, Majewski a j.). P. Palmieri není neznalý poměrů ruských a zvláště ne polských, jež poznal s dostatek když už na třetí rok tráví v Krakově a jazyků slovanských, ruštiny,

polštiny (češtiny i charvatštiny) je s dostatek mocen. P. Palmieri opověděl v Římě ve zvláštní brošurce souhrnnou odpověď všem svým odpůrcům.

Směr obrany Palmieriho patrný jest už z titulku brošurky „Mohlianismus et panpolonismus“. Ohlášen Palmierim i obranný spis francouzský „Le catholicisme en Russie dans ses relations avec le panrussisme, panpolonisme et le mohlianisme.“ Novým názvem „mohlianismus“ označuje P. Palmieri pletichy německé, přikládající polínko sváru hned na stranu polskou, hned na stranu ruskou. P. Alex. Mohl je totiž rodem Němec a P. Palmieri mu vytýká, že hájí tradiční všepolskou politiku jak proti Litvínům tak proti Rusům rozhodněji než mnohý rodilý Polák. Poláci odpovídají Palmierimu za jeho kritiku podezřením, že stojí ve službách Ruska, že jest agentem ruským!

Cíl P. Aur. Palmieriho jest odstranit Poláky s cesty jako sprostředkovatele smíření obou církví, katolické a pravoslavné. Oni sami často za nejvhodnější se k tomu prohlašují i za takové na západě bývají považováni, už z ohledu na „unii brestskou“. Ale jak Vanutelli tak Palmieri tvrdí, že právě z ohledu na svou minulost a svou historickou tradici Poláci se k úloze prostředníků nehodí. Církev katolická musí se s Rusy domluviti bez Poláků, ba přes jejich hlavy.

*

Arcibiskup sjednocených ve Lvově dr. Andrej Šeptyckyj vydal se na cestu do Ameriky, aby shlédl tamní sjednocenou církev rusínskou, jež vyšla vlastně z jeho provincie, jsouť i vystěhovalci i kněží většinou z jeho diecése a dvou podřízených diecesí haličských a první biskup sjednocených v Americe Soter Ortyňskyj od něho navržen a posvěcen. Do Haliče stále docházejí neutěšené zvěsti o chování věřících v Americe a nedávno zmínili jsme se o pastýřském listu všech tří sjednocených biskupů haličských, jenž upravoval pastoraci vzhledem právě na rusínské vystěhovalce do Ameriky severní. Avšak rozhárané poměry sjednocené církve americké zjevily se i tu. Sjednocení jsou rozděleni ve čtyry tábory: zvláště jdou Rusíni z Uher, jimž vláda uherská posílá kněze „vlastence“, kteří je mají udržovat oddělené od haličských Rusínů. Tito tvoří jakýsi druh schismatiků, a o biskupovi Ortyňském ani o metropolitovi Šeptyckém nechtěli ničeho slyšeti. Jiný tábor tvoří ti, které pravoslavná propaganda už dovedla získat a přitáhnouti k sobě. Pravoslavní sami platí kněze a to dosti vysoko a tím i kněze i obce velmi často dostanou na svou stranu. Třetí tábor jsou radikáli, haličským podobní, kteří jsou proti všemu náboženství. Teprve čtvrtý tábor tvoří věrní věřící, kteří se hlásí ku kněžím sjednoceným z Haliče vyslaným a k biskupovi Ortyňskému. A tak metropolita Šeptyckyj na několika místech přijat úplně nepřátelsky, jinde zcela chladně a odmítavě, jinam se ani neodvážil. Přece však převážná většina národa rusínského ukázala se, že stojí při církvi sjednocené. V Clevelandě konán sjezd národní, na němž radikáli marně se namáhali obdržeti vrch, byli zatlačeni do menšiny a sjezd usnesl se na všem souhlasně s návrhy kněží a obou biskupů. Položen při té cestě metropolity sjednocených základní kámen ku semináři

rusínskému a vysvěcena nově postavená kathedrála sjednocených ve Filadelfii. Poláci ukázali se všude jako nejbližší rodina, beroucí všude účasť na radostech sourodáků svých.

*

Už dlouho dělá zlou krev nejen v Bosně, ale i mimo ni „spor Františkánů a arcibiskupa Stadlera“, jak celá akce nazvána, již však ve Vídni nazývají sporem Rakousku věrných s nespolehlivými, a jenž jinak se jeví i bojem církevních kruhů s liberalními občanskými vrstvami a nejčastěji pouhým bojem osobním. Zdá se, že boj ten opravdu jest jen bojem tohoto třetího druhu, kulturním a osobním, jaký nalezáme dnes skoro všude a není tedy ničím divným ani v Bosně. Smutno by však bylo, kdyby měl povahu první nebo druhou: kdyby to byl boj světského (přistěhovalého) kleru s klerem řeholním (domorodým), anebo boj rakouských živlů s protirakouskými. Konservativní a křesť.-socialní tisk vídeňský podezřívá, že boj je této poslední povahy. Podezření to inspirováno asi z Bosny samé. Je to jen ono známé lichocení se stran z jižních zemí, dosud politicky nevyspělých. Arcibiskup Stadler opět byl v Pešti, Vídni a Římě. A také druhá strana teď začíná choditi týmiž cestami. Deputace strany Mandićovy byla rovněž ve Vídni, a chystá se do Říma žalovat na arcibiskupa Stadlera. Nový sněm bosenský dopustil se mírně řečeno beztaktnosti a nesprávnosti, když v rozpočtě zemském snížil zemskou podporu semináři travnickému z 80 na 16 tisíc korun a po zakročení vlády pak na 30 tisíc korun, a obnos tím vyplývající přidal jako podporu semináři františkánskému. Seminář travnický řídí Jesuité a tak spolu i odiu svému proti Jesuitům většina sněmovní tím dala průchod. — „Vaterland“ vyzývá rakouskou vládu, aby toho usnesení sněmu bosenského neschvalovala, ježto sněm tím překročil kompetenci svou, protože potřeby církevní opatřuje si každá církev sama a druhá vyznání nemají právo nijak se do toho míchati (nemohou se proti nim postaviti) a pak travnický seminář vznikl r. 1881 na ujednání vlády s římskou kurií. Obě vlády vídeňská i pešťská mají právo dohledu a smějí podat veto proti usnesením bosenského sněmu. A tu prý je nalehavý důvod, aby vídeňská vláda tohoto práva svého užila. — Seminář travnický ani s těmi 80.000 kor. není dostatečně dotován a musí si pomáhati sbírkami.

*

Theosofické bláznění šíří se i u nás takořka nepozorovaně, ale jistě, jakoby na výsměch pokrokářům, kteří jménem prý osvěty lidu berouce náboženství nechávají ho tak rozumově i mravně na holičkách a na pospas okkultismu. Nově vyšel překlad díla: „H. Cady, Ku pravdě. Praktické výklady křesťanských nauk a moderních myšlenek dle zásad nové americké filosofie“, slátanina to monismu, nevěrectví a cynismu. Z jiných spisů toho druhu jsou mezi lidem leckde rozšířeny: „Světlo“, spiritualistická ročenka. „Knihovna pro duševní studia“, v níž dosud vydáno: „Zlatou branou“. Myšlenkový zlomek (Mabel Collinsová). „Putující duše“ (Egon Lützerer). „Čínský mudřec“, tři rozhovory. „Hledání pramene moudrosti“. Památky starobylých

mysterií (Karel z Eckharthausenů). „Královna světla“. Obraz ze starého Egypta (Mabel Collinsová). „Dějiny roku“. Popis ročních slavností v bratrstvu zasvěcenců (táž) Theosofická revue vydala mezi jiným: „Znovuvtělení“, „Zrození a vývoj duše“, „V předsíni chrámové“ (všechny od A. Besantové). „Zlatou branou“. „Životní elixir“. Kolují též „Dopisenky“ (dopisnice) duchovního významu, znázorňující na př. serie 1. shledání za hrobem, serie 2. „Jsem uprostřed vás“, serie 6. „V pudové říši astrální“. Nakladatelství spiritistické má na skladě též magnetované prostředky proti všem nemocem (!!), jako olej k užívání, olej k mazání a j. Smutné dokumenty, kam dospěje bez Boha lidský duch, i když je to ve století dvacátém! *B. V.*

Věda a umění.

Filharmonický spolek „Beseda brněnská“ uspořádal dne 1. října 1910 třetí koncert jubilejní za účastenství orchestru Národního divadla pražského, řízeného chéfem opery Karlem Kovařovicem.

Provedeny Vítězslava Nováka symfonické básně „Vášeň a touha“: „O věčné touze“ op. 33 a „Toman a lesní panna“ op. 40, pak Josefa Suka druhou symfonii „Asrael“ C-mol op. 27.

O Novákově básni „O věčné touze“ bylo již referováno v 3. sešitě loňské „Hlídky“ po provedení jejím v prvém řádném koncertě besedním.

Druhá symfonická báseň Novákova „Toman a lesní panna“ souvisí ideově s první, tvoříc jí protějšek. „Jsou to dva velkolepé obrazy dvou stran lidské duše: duše roztoužené, rozpínající ze široka ruce velikým, klidným, vroucím gestem po ideálu, a duše, v níž jiskra vášně propuká v plamen fantasticky plápolavý, v plamen, který roste v požár, v orgii ohně, šílenou, hruznou a úchvatnou zároveň.“ (K. Hoffmeister.)

Sukův „Asrael“ věnován „vznešené památce Dvořákově a Otilčině“, autorovu tchánu a ušlechtilé jeho choti, dceři mistrově. Z hlubin nejprudšími bolestmi rozechvělého nitra čerpán obsah této velikolepé hudební tryzny.

Vysoké, smělé, komplikované založení skladeb vyžaduje ovšem k provedení kongeniálního dirigenta i orchestru prvého řádu. V Kovařovicovi a v orchestru pražského Národního divadla nalezli Suk i Novák interprety, nad něž lepších nenajdou v celém světě. Již pražská Kovařovicova provedení těchto veleděl českého umění označena byla jako vrcholy nevylíčitelně ideální reprodukce. Přirozeno tudíž, že pro Brno znamenal třetí besední koncert jubilejní událost umělecko-historického významu. Skytnulť nejen výhled v český svět nejmodernějšího umění, ale přiblížil širším vrstvám přece jen těžko přístupné skladby v celé jich citové hloubce i hudební velikoleposti pravdivě a plasticky do posledního záchvěvu.

Umělecký úspěch stupňoval se od věty k větě, od díla k dílu a vyvrcholil nadšenými ovacemi dirigentu i oběma přítomným autorům.

Mezi vzácnými událostmi hudebními, jimiž „Beseda brněnská" oslavila své jubileum, zůstane třetí koncert nejhodnotnějším a — nejpamátnějším.

Desátého výročí úmrtí Fibichova vzpomenul hudební odbor Klubu přátel umění v Brně dne 23. října 1910 komorním koncertem, v němž účinkovalo věhlasné Ševčíkovo kvarteto a zdejší klavírní virtuoska sl. Ludmila Prokopova.

Pořad vykazoval komorní skladby Fibichovy, Dvořákovy a Beethovenovy.

Klavírní kvarteto Fibichovo z E-mol op. 11, věnované Hostinskému, jest dílo teprve 23letého umělce (časově pendant k „Blaníku"). Ale projevuje již vzácnou vyspělost myšlenkovou i technickou opravdového mistra. Variace druhé věty čistotou slohovou a formální dokonalostí blíží se mistru variace, Beethovenovi. Plastické thema stále se plně vynořuje nad ušlechtilé, ráz adagia nijak nerušící změny. Není s podivením, že tato skladba přinesla záhy mladému umělci tolik obdivu i v cizině.

Čarokrásné střední věty Dvořákova smyčcového kvarteta z Es-dur op. 51 uchvátily plností obsahu i nevyrovnatelným svým půvabem zvukovým.

Beethovenův poslední kvartet C-dur z proslulé trojice op. 59, věnovaného knížeti O. K. Razumovskému, jest dílo obří síly a mohutného vzruchu velmistra v říši tónů, klassickým ozonem komorního slohu.

O vzácném na výsost umění Ševčíkova kvarteta, jež tyto skladby provedlo, bylo v „Hlídce" již opětovně psáno. Mladé sdružení, jež nyní Evropa zahrnuje vrchovaným uznáním, uhájilo své mistrovství znova co nejskvěleji. Slečna Prokopova byla důstojnou partnerkou svých soudruhů.

*

Národní divadlo v Brně. Dne 11. října 1910 uvedena byla na scénu naší d'Albertova „Nížina". Skladatel její, jeden z nejpřednějších klavíristů současných, náleží i k nejplodnějším dramatikům hudebním. Z deseti jeho oper patří „Nížina" k nejlepším.

Opera tato měla premieru dne 15. listopadu 1903 v Novém německém divadle pražském, jež již několikráte bylo d'Albertovým zpěvohrám můstkem na scény nejpřednější. Z Prahy dostala se „Nížina" do Komické opery berlínské, odkud rozlétla se světem.

Zpěvohra opírá se o námět, jejž vídeňský spisovatel Rudolf Lothar virtuosně upravil z napínavého katalonského dramatu Guiverova. Celá tragika děje vyrůstá ze vnuceného sňatku Marty, milenky Sebastiana, pána kraje i lidí v nížině pod Pyrenejemi, s nezkušeným, bodrým horalem Pedrem. Sebastiano, upadnuv do dluhů, chce si pomoci bohatým sňatkem, v čemž mu překáží jeho poměr k Martě. Vyhledá ji za muže mezi svými pastýři naivního a příchylného Pedra, o němž

se domnívá, že nebude další lásce jeho k Martě v cestě. Ale Pedro jest čistý, silný člověk, jehož neporušenost mravní strhne Martu k lásce hluboké a opravdové. Pedro zardousí v souboji svého pána a svůdce své ženy a odchází s Martou zpět do hor žít čistým, lepším životem.

Naturalistické libreto vrhlo v hudbu d'Albertovu světla i stíny. Výběr látky čistě veristického ražení přispěl k složení partitury, z níž přes všechnu v pravdě d'Albertovskou noblessu výrazu, barvitost expresse a zajímavé podrobnosti instrumentační co chvíli uhodí ve sluch celé citáty z Mascagnia, Leoncavalla i Pucciniho. Ovšem d'Albert jest od nápodoby k nápodobě potácejícím se eklektikem, jemuž bez ohledu na prostředky je hybným momentem dojmu zachycení nálady. Náladovostí především působí jeho hudba, skvělým illustračním uměním a uhlazeností. Vnitřní síly a pravdivosti nemá

Technicky drahně obtížné dílo bylo pod taktovkou p. Pavlatovou provedeno krásně. Výkony našich solistů pí. Svobodové (Marta), sl. Angrovy (Nuri) a pánů Fialy (Pedro) a Krále (Sebastiano) čítati lze k nejlepším naší scény. Ale i ostatní umělci, dámy: Běhavá, Křížová a Nussbaumová a pánové Edl, Vašata a Wild nalezli pro své, pro děj méně významné role zdařilé typy zevní i dokonalý způsob stlumočení zpěvného. Režie p. Malého zasluhuje zvláštního uznání. Celkový úspěch opery byl veliký. *Jan Kaks.*

*

Nový umělecký podnik na Moravě zakládají bratří Jaroňkové s lidovým názvem „Žudro“; ve jméně tají se i celý umělecký program. Samostatné umělecké práce ozdobné z oboru keramiky, dřevořezby, dřevomalby, textilnictví a výšivkářství, pracovány od lidových umělcův, ale pod vedením vyspělé ruky a vkusu vzdělaného umělce, toť má býti cíl závodu. Bratří Jaroňkové dávají „Žudru“ ovšem jen myšlenku. Potřebný bude však i kapitál. Ten „Žudru“ poskytne snad veřejnost přízní svou a hojnými nákupy.

Vloni na pařížské Sorbonně přednášel professor Dr. H. Jelínek jakožto docent české literatury a českého jazyka. Přednášky vyjdou samostatně v „Mercure de France“. Pro letošek přednášky ty byly zajištěny. Professor Pichon v revue „Le Feu“ upozorňoval Čechy na důležitost stálé takové stolice na Sorbonně. Mají je i jiné malé národy a vydržují si je samy, vědomy jsouce významu a vlivu jejich (na příklad Maďaři). Když Češi nemají v rukou finanční zdroje státní a nemohou tedy zpříma státní dotací místo ono zajistit, měla by prý česká města zavázati se a složit potřebný obnos na vydržování docenta svého na Sorbonně. Docenta toho neposlouchají jen Francouzi, ale lidé z celého světa se na Sorbonně scházející. Je to tedy jaksi kathedra pro celý svět. A ježto úsudky o české literatuře budou čerpány v Paříži, budou míti i svou velikou váhu.

Tvoření Veliké Prahy pokračuje a domluvy budou brzy skončeny. V pláně příští „Veliké Prahy“ jest 18 čtvrtí, které by čítaly na 610.000 obyvatel a zahrnovaly vedle dnešních měst: staré Prahy, Vinohrad, Smíchova, Karlína a Žižkova ještě asi 30 osad sousedních od Chuchle

až po Troji. Organisace veškeré veřejné městské služby na tak rozsáhlém territoriu by asi dlouho v plnosti nepronikla.

Redakci „Živy" po Dru Raýmanovi převzal professor Bohumil Němec, proslulý pracemi z fysiologie rostlin i daleko za hranicemi, a už dnes velmi čilý její přispěvatel. Tím zajištěn i klidný positivní obsah její nadále.

Pro boj se špatnou literaturou radí Bröcker (podle „Živy") k bojnému podávání zajímavé četby přírodovědné. Touha po sensační literatuře dostaví se u každého čtenáře sama sebou. Je to přirozený vývoj ducha, silný, toužící po uplatnění a zužitkování sil svých. Dostanou-li se v tu dobu do rukou čtenáře „silné knihy přírodní", s pravdou životní a praktické, pak spokojí se s těmito a rozvoji ducha jeho dán jest navždy zdravý praktický vývoj. Zvláště chemie se svým odkrýváním tajů všedního života má zde velikou úlohu. Průměrný člověk nejméně právě rozumí pochodům kolem něho se odehrávajícím. Potěšujícím způsobem literatura tato vstoupá; míní se ovšem v Německu. U nás si částečně pomáháme překlady nebo dáváme německé knihy do rukou intelligentnějších čtenářů.

Po Fričově observatoři dostává se národu českému nové druhé observatoře, také nákladem a majetkem soukromým. Dr. L. Pračka, bývalý astistent na astrofysikální observatoři v Postupimi a v Bamberce, postavil si observatoř astrofysikální s trojitým astrofotografickým refraktorem v Nižboře v lesích berounských. V čistém, prachu prostém vzduchu ve výši 500 metrův observatoř tato bude míti výhody velikých a slavných observatoří jiných národů.

„O našich esthétech" — literárních kriticích pronáší v „Besedách Času" prof. Váša velmi nelichotivý úsudek. Příležitost bere z úsudku Arne Nováka o Zeyerovi. Úsudky našich esthetů jsou nadmíru nespolehlivé. Arne Novák v německém vydání své literatury před celou Evropou nazval Zeyera „parafrasistou" (ozvukem cizích látek) a po třech letech následkem dojmu, jaký v něm vzbudila povrchní studie Mahenova, svůj úsudek zcela zvrátil! Je-li soud o spisovateli zemřelém, jehož díla a činnost jsou uzavřeny, tak vratký, jak spolehlivé jsou teprv asi úsudky o spisovatelích ještě se vyvíjejících! — Naši mladí esthétové jsou samá nálada, ale žádná myšlenka, samý dojem a žádný rozum, sama intuice a žádná soudnost!

Sám prof. Váša vydal právě literární příručku „Katechismus dějin české literatury" (Píša, Brno) a dostává zase pro ni v „Lidových Novinách" (277), tedy žurnále svého směru, jako historik! V přehledu a rozboru svém vynechal jména, jež v literatuře české nemohou a nesmějí scházeti (J. Arbes, Klášterský, Preissová, Viková-Kunětická, Jesenská, Merhaut, Sumín, V. Hladík, K. M. Čapek, Kronbauer, V. Štech, Fr. Kvapil, Jelínkové, Mokrý, Klostermann, Leger, Lier, Táborský, Červenka, Mužík, Procházka F. S., Štolba, Havlasa, Stankovský, Braun, Kolda Malínský). Nejvíce zazlívá kritik vynechání Arbesa. Autor se proti tomu hájí, že ani příručka Jakubec-Novák mnohé ze jmenovaných nemá, ač je rozsáhlejší. Za to že autor místo vynechaných zařadil

Uhra, Holého a Neumanna! — Jiní jinde chválí na knize její moderní hlediska.

O zániku „Našeho Slovenska" píše v Mor. Slezské Revue V. M. (Vilém Mrštík) takto: „Nový doklad toho, že ztratí všechno, kdo vsadí něco na českou klapačku — moravská není o nic lepší... Jaký je poměr naší veřejnosti ke Slovensku, vidět nejlépe, jak se chová k Vajanskému, tomuto homérickému velikánu poesie všesvětové. Najde-li se jemu rovných novell, básní, románů, novinářských článků překrásným jazykem psaných v literatuře naší? Do klatby dán byl i jako umělec, protože s ním nesouhlasili jinak (že je konservativní, proti slov. pokrokové mládeži, jeho protimasarykovství jej zabilo v očích národa českého!). — Český separatismus nemohl jinak a lépe býti dokázán. Vražedná nevšímavost ke všemu co se píše — tam. To už není naše země, to už není náš národ. Sami odřezujeme větev tak nutnou k doplnění vlastní kulturní zdatnosti. Jakoby nás bylo 50 milionů a ne mizerných šest! Takového skutku Francouzi vůči Provençalům a Gaskoňcům schopni nebyli. To je čistě slovanská species!" — —

Proč tedy Mor. Slez. Revue nepozve slovenské básníky a novellisty k spoluúčasti? To by mělo být všeobecným pravidlem, aby slovenské příspěvky promísené se zařazovaly do všech našich listů a časopisů! Ale který nakladatel a redaktor se toho odváží — už k vůli sazečům a korrektorům. Ač i ti by se po čase vycvičili!

Počet Slovanů amerických udává professorka z massachussetské university Emilie Balchová ve spoj státech na 3·7 až 6·4 milionů duší. Z toho je Čechů $^1/_2$ milionu; Slováků $^1/_2$ až $^3/_4$ milionu; Poláků 2 až 4 mil., Rusů a Rusínů 0·26 až 0.42 mil., Slovinců 0.1 mil., Srbocharvatů 0·4 až 0·6 mil. duší. (Bulharů podle Dr. Šumkeva je 0·1 mil. duší jako Slovinců. V tom 30.000 z Bulharska a 70.000 z Turecka.) Kolísání odhadu zaviněno tím, že Slované sami nepřiznávají se všude ku své národnosti, a pak že osedli namnoze v takových krajích, kde statistika ještě se přesně nerozvinula. Poláci však na první pohled tvoří většinu všech Slovanů amerických. Češi, Poláci a Slováci usazují se hlavně v severovýchodním průmyslovém koutě, Jihoslované na západním pobřeží a v městech na Mississipi.

Balchová učila se k vůli svým pracem o vystěhovalcích slovanských česky, bydlíc celý jeden rok v Nov. Yorku v české dělnické rodině. Její spis obsahuje důkladnou bibliografii otázky slovanské v Americe.

Velmi nadšenou knihu o Čechách a národě českém napsal americký paedagog prof. Will Monroe. Obě knihy vyšly letos a jsou pěkným pokračováním práce Scotus Viatora, jenž v anglické literatuře otevřel a zahájil r. 1908 řadu souborných děl poučujících Angloameričany o poměrech československých.

*

Sčítání lidu v Rusku koncem 1909 provedené, dalo tento prozatímní výsledek: obyvatelstva načítáno 160,100.000 duší oproti 125,640.021 duším koncem r. 1897. Přírůstek za 12 let obnáší tedy

34½ mil. duší, čili ročně průměrem 2 9 mil. Tolik skoro co činí obyvatelstvo Moravy a Slezska pospolu. Přibylo v procentualním poměru pravoslavných, protestantů a židů, ubylo katolíků a mohamedánů. zvláště těchto o celé půl procento (z 11 na 10½) katolíci klesli z 9·13% na rovných 9%; židé vyrostli ze 4·13 na 4·50%, pravoslavní z 68·7 na 70%; protestanté ze 2 8% na 3%.

Království polské má 11,672.000 duší oproti 9,402.253 duší v r. 1897. Polsko má dnes 127 obyv. na čtver. *km*, v 1894 mělo jen 84 obyv. Už tehdy bylo nejhustěji osídleno, dnes pak teprv vyniká nad ostatní ruské kraje. Nejhustěji osídlená gubernie moskevská měla 83 duší na 1 km^2, teď má 96, petrohradská gubernie měla 54 teď má 69; v celé říši připadalo 6 7 teď 8·3 duší na 1 km^2.

*

Pařížský chemik prof. P. Becquerel pokusil se vloni o důkaz, o němž v „Comptes rendus" akademie zprávu podává, zdaž opravdu možno je míti za to, že život byl zanesen na zemi nějakým potulným spermatem ze světového prostoru. Dříve už bylo stvrzeno, že všecka semena živočišná i rostlinná v nízké temperatuře, jaká panuje ve světovém prostoru, vydrží dosti dlouho, bez ujmy své klíčivosti. Ve světovém prostoru však je více než pouhá zima! Působí tam totiž i tak zvané ultrafialové paprsky, chemicky velmi mocné, jež obyčejně v životě pozemském všechen utajený život v semenech a buňkách ubíjejí. Působí-li stejně na spermata i ve vzduchoprázdném prostoru a při nízké temperatuře světové? Prof. Becquerel vzal si ku pokusi nejsilnější a nejtvrdší semena a bakterie, jež odolávají nejvíce zničení od paprsků slunečních. Položiv je do vzduchoprázdné prostory v teplotě tekutého vzduchu dal na ně působiti paprskům ultrafialovým a ejhle, žádné sperma a žádná bakterie nevydržela těchto paprsků ani šest hodin. Po šest hodin nejdéle mohly jim vzdorovati, načež úplně ztratily životnost svou. Není tedy možna domněnka ona, mluvící o původu života přenesením ze světových prostorů. Slunce svými paprsky ve světovém prostoru v dosahu naší země a hodně dále všechen život stačí ubíti. Život tedy musil vzniknouti na zemi samé.

Na královeckém sjezdě něm. lékařů a přírodozpytců (koncem září) rozvíjel berlínský prof. Dr. Max Planck nejnovější fysickou theorii tak zvaný princip relativity: není určitého prostoru, není určitého času, oboje měříme a určujeme jenom směrem a pohybem (rychlostí) v té době před námi se rozvíjejícím. Princip tento je původně mathematický (Lorentz a Minkowski jsou hlavní jeho konstruktoři), ale od fysiků je přijímán a zvláště pro elektronovou theorii jeví se plodným. Každý zjev fysický má čtyry úplně záměnné rozměry: tři prostorné a jeden časový. Všecky čtyry rozměry symetricky upraveny vedou k hlavnímu zákonu z relativity vyplývajícímu: principu o nejmenším účinu. Prostorné rozměry vedou k principu pohybu, časový rozměr k principu energie. A ježto všecky rozměry jsou záměnné, jest mechanický a energetický názor na přírodu novou theorií relativity spojen v jedno — odstraňuje jednostrannost obou.

*

Zemřeli: 5. srpna Vsevolod Ivanovič Roborovskij, druh a pokračovatel N. M. Prževalského v jeho výzkumech středoasijských (* 1856). — 10. září V. M. Domanyćkyj, rusínský spisovatel historicko-literární. — 22. září Jan Gebethner ve Varšavě (* 1861) rodem Němec z Rigy, zakladatel předního vydavatelského závodu polského „Gebethner i Wolff“, jehož druhý společník, Rob. Wolff zemřel o měsíc dříve 22. srpna. — 29. září MUDr. Ondřej Obrzut, rodem Polák (* 1855). prof. čes. a lvov. university, spisovatel lékařský český a polský. — 1. října Nikolaj Ivanović Poznjakov (* 1856), belletristický a paedagogický spisovatel ruský a bibliograf. — 8. října Marya Konopnická, slavná básnířka polská, demokratka. (nar. 1846 v Suvalkách, provdána 1862). Hlavní její dílo jest národní epopeje „Pan Balcer v Brasilii“ počatá 1892, dokončená a vydaná 1910. Její sebrané spisy vyšly podruhé v šesti svazcích 1905. — 10 října Fr. Žmurko, slavný polský malíř ženských postav. — 11. října Felicyan Faleński, nestor polských básníků (* 1825), hlavně však nevyrovnaný překladatel klassiků starých i nových. — 11. října JUDr. Jan Slavík (* 13. září 1846), politický, hosp. a histor. spisovatel český (1903 „Slované a Němci podle Cl. Ptolemnia Velké Germanie“ jeví se tu jako zastance odvěké usedlosti Slovanů na Labi). — 17. října Sergěj Dim. Muromcev, prof. právní fak. moskev. university, první předseda rus. dumy, právnický a nár. hosp. spisovatel ruský. — 20. října ve Znojmě Dr. Jaromír Hanel (* 9. dubna 1847 v Třebíči), professor české university, spis. histor. právnický a germanista. — Artur Gliszczyński, žurnalista, básník a dramatik polský.

Rozhled hospodářsko-socialní.

Jedno z koleček na zastaveném a porouchaném stroji státním, kolečko se zuby zcela tupými — delegace, melou svou dávku o celý skoro rok později. Rozpočet o společné záležitosti na rok 1910 projednává se až v říjnu téhož roku. A dodatečně schvalují se vojenské a náhradní výdaje annekční z lonského roku, obnosem 288 mil. kor. Společný rozpočet letoši činí 432½ mil. korun proti lonským 396 mil. kor. V tom na vojsko a námořnictvo je 412 mil. kor. proti lonským 376 mil. kor. Zvýšení není tedy přílišné, jakým strašeno letos na jaře, kdy nové zbrojní potřeby představovány obnosem čtyr až sedmi set milionů korun, třebas ovšem na více let rozložených. Ale nikterak neupuštěno tím od zbrojných úmyslů, jen že v rozpočtě schvalovaném na rok 1910 až po době rozpočtené neměly plány ty už místa. Ale oznámeno, že nové válečné lodi typu „dreadnought“ se už staví (prý 10!). Tato 250 milionů korun jsou výdajem, jenž objeví se tedy v rozpočtech příštích let. Je to výdaj, jenž sám se ztráví ve dvaceti letech, a

z něhož nebude nic, leda položka v účtech, neboť bohdá dreadnoughty ony ani k akci nepřijdou.

Zatím vláda se zpěčuje podnikati vodní stavby r. 1901 průplavným zákonem usnesená, jen proto, že dnes přišly by dráže než tehdy rozpočteno. Přišla tedy s návrhem súčastněným zemím průplavy nahraditi na hotovosti. Je to zvláštní způsob s těmi náhradami. Při zmocňovacím zákonu dána náhrada agrárníkům. Ani v jedné zemi dosud se neusneseno o tom, co s dotací tou počíti, nemají pro ni nikde aktuelních a rozumných plánů. Ale při dobytčí dotaci jedná se o 6 milionů ročně mezi všecky země podle počtu dobytka dělených. Tu však jedná se o obnos 200 milionů korun, z něhož Halič má obdržeti 120 mil., Morava pak 45 milionů. Stát bojí se toho výdaje 1500 mil. korun jež by stály vodní cesty z Dunaje k Vltavě a Odře, z Moravy k Labi, z Odry k Visle a Dněstru. Na průplav moravsko-haličský bylo by potřeba skoro 900 milionů korun, z toho by Halič prostavěla 53%, Morava 26%, Dolní Rakousy 12% a Slezsko 9%. Čechám se slibuje místo průplavů kanalisace řek Labe a Vltavy až hodně daleko k hornímu toku jejich. O Moravě a její náhradě praví „Národní Obzor“ pražský, že Morava nemůže žádati za kanalisaci řek místo průplavu, ježto malé řeky její se pro kanalisaci nehodí, ani nemůže státi na průplavu, nebudou-li ho žádati Dolní Rakousy a Halič. Odstoupí-li ty od průplavního plánu, Moravě nezbude než se podrobit. Morava prý ostatně průplav přeceňovala, který pro místní drobnou dopravu nemá významu — a v daleké dopravě Morava bude leda divákem. Moravský enthusiasmus průplavní byl prý pouze heslovitý. Za to více pro ni značí regulace řek a údolní přehrady, jak letoší povodně ukázaly, a pak dostavění železniční sítě. Nemáť Morava nijakých skoro příčných tratí a schází jí ještě jedno aspoň spojení se Slovenskem a Čechami. Nedostává se tedy Moravě dosti věcí, jichž by se měla dožadovati; průplav by však byl přinesl Moravě brzy vystřízlivění a zklamání. Obnos, jejž by Morava podle Čech měla žádati, byl by asi 80 milionů korun.

Kompensace státu zemím poskytované jsou sice proti všemu zdravému a rozumnému hospodářství státnímu. Ale bylo by to zbytečnou skromností a vlastní škodou odmítati je, když už jiné země je zužitkovaly (Vídeň v okružní dráze, Terst v přístavech, alpské země v druhém a třetím spojení, Halič v presentech propinačních a lihových.)

*

„Drahotní“ debaty z říšské rady přešly i do sněmů, a sněmům opět pomáhají ulice. A na dovršení drahotních přízraků vyskytují se na zákonodárských zemských stolcích stejně jako na státních, stále nové a nové návrhy daní konsumních, nové poplatky a nové přirážky. Jak toto veřejné hospodářství a soukromá manipulace všecko zdražuje, viděti nejlépe na onom vytouženém argentinském mase, jehož vláda místo 20 mil. kg připustiti chce jen 800.000 kg. Kilo masa argentinského v Terstě stojí nejvýš na 67 haléřů, ve Vídni, v Brně, v Praze v drobném už bude stati 140 až 180 haléřů.

Z venkova stále častěji nyní poukazují na to, že je-li v městech draho, venkov má drahotu ještě větší. Nezásobenost venkova a zásobenost města způsobuje zde ještě značný rozdíl v drahotě věcí všech. V ruském „volném národohospodářském spolku“ v Petrohradě měl sociolog ruský S. N. Prokopovič „výklad srovnávací o postavení dělníka v Rusku a na západě“. Vezme-li se sama mzda v penězích, tedy dostává-li anglický dělník 100, německý bere jen 75, francouzský jen 64, belgický 50, ale ruský jen 40. Při tom však anglický bydlí v pohodlných venkovských nebo městských domcích o několika pokojích se zahrádkou, francouzský a belgický buď rovněž tak, anebo v dělnických kasárnách, v čistých oddělených bytech; německý buďto v kasárnách takových nebo soukromých bytech chudých sic a těsných ale přece čistě upravených. Ruský dělník však oproti tomu bývá v těsných špinavých děrách a brlozích plných neřestí a nepohodlí a nezdravoty. A dělník anglický živí se hojně laciným hovězím masem, kdežto dělník německý už pro drahotu masa skoupě se živí leda vepřovým a častěji ještě konským a dokonce psím masem. Novozélandská skopová stojí v Londýně 16 kopejek libra, domácí konská v Berlíně 18 až 22 kopejek. Francouzský a belgický dělník už ani masem se tolik neživí, jako více moukou a zeleninou, podle národní povahy své. Ruský pak ani o mase anglického a německého ani o sladkostech francouzsko-belgického dělníka sníti nesmí. Jeho černý režný chléb je dražší než nejbělejší pšeničný v Paříži! V Paříži libra chleba bílého pšeničného z první mouky stojí 6 kopejek, v Berlíně 4½ kopejky, v Petrohradě však 7 a v Moskvě 7½ kopejky! Také cukr, čaj, máslo, petrolej, byty, horší druhy masa jsou dražší v Petrohradě a Moskvě než v Paříži, Berlíně a Londýně. A v Rusku zdálo by se podle hojnosti zemědělské výroby, že vše to musí býti lacinší.

*

Letoší úroda podle ruského ministerstva financí, jež přichází se svým odhadem poslední a tudíž může anglické obchodní odhady i uherský zemědělský a sám úřední odhad zemědělského ústavu mezinárodního v Římě doplnit a korrigovat, jest tak hojná, že jen lonská úroda ji předčí. I hojná sklizeň roku 1906 zůstává za letoší sklizní o jiných rocích ani nemluvě. Pšenice sama dala sklizeň 5778 (v loni 6102, roku 1906: 5711) milionů pudů (pud 16·38 kg), veškero patero obilí pak dalo 21.172, v loni 21.422 milionů pudů. Letoší menší úrodu zavinily země spotřební, nikoliv země vývozní; ale kolísání úrody rok podle roku více zaviňují země vývozní, jako méně pokročilé a extensivně hospodařící (Rusko, Amerika, Podunají, Indie). Kolísáť sklizeň v zemích spotřebních o 18%, v zemích vývozních však o 29%. A vývozní země zabírají víc než tři čtvrtiny veškeré úrody.

*

Nový litoměřický biskup Dr. Gross začíná se velmi populárně a demokraticky uvádět. Osobní návštěvou na radnici teplické zlomil její odpor proti franc. mnichům jako katechetům ve škole. Teď v polovici října odpověděl dopisem soc.-dem. spolku obch. příručích

v Teplicích, jenž 23. září požádal jej o pomoc při zavádění nedělního klidu. Pěkný a srdečný list biskupův otiskuje vídeňská „Arbeiter-Zeitung“, snad první list biskupský, s nímž souhlasí a jemuž nemá co vytýkati.

O našich „Slovácích“, pracujících v řepách a na žních po celé Moravě a Čechách napsala pí. Viková-Kunětická plamennou obžalobu naší celé veřejnosti (Nár. Listy, 268). Praví, že tito Slováci stávají se ponenáhlu součástí našeho života a přece jim neposkytujeme za to ani sebe menšího porozumění a sebe menší lásky... Správy panství se jich zmocňují jako vítané pracovní síly a není nikoho, kdo by tyto správy podrobil kontrole, jak s nimi zacházejí, kolik jim platí a co od nich žádají. — Tažný dobytek! — A nejsmutnější je, že našemu dělnictvu ani nenapadne, aby vedle svých požadavků hygienických, kulturních i pracovních postavilo také lidské požadavky dělného lidu slovenského u nás! Proč dítky slovenské nemají býti zařazeny do našich jeslí, opatroven a do našich škol, aby vyrůstaly vedle našich dětí rovné s rovnými. Proč by konečně neměli slovácští rodiče povinnost posýlati své dítě do škol od března do listopadu, jako ji mají rodiče naši? — Mluví dále o přednáškách, divadlech, zábavách našich. Nikde Slovák není zván, nikde vítán, nikde není milý jako rovný mezi rovnými. Slovák plní dál naše putyky a ačkoliv nikdo zde tomu nebrání, jako v Uhrách, aby byl poučen o účincích alkoholu na celý jeho život, na život jeho rodiny i národa nenajde se v našich organisacích dělnických, studentských, ženských člověka, který by viděl, že aspoň u nás může zachránit ty Slováky, kteří mezi námi žijí a pracují.

Půldne nedělní i celé večery protlukou kolem dvorců jako kolem vězení a žijí jen ze sebe, umdleni nedostatkem n vých vjemů, otráveni neustálou samotou, zuboženi vědomím svého vyhoštění.

Naše mládež tak ráda honosí se při zábavách slováckými kroji, zpěvy a tanci! Není to svědectvím strašného nedostatku citu i schopností? Brát a nikdy nic nedat.

Bude u nás čím dále více potřebí těchto dělníků Slováků. Na novou a větší škodu jejich za těchto poměrů. Pro nové jejich vykořistění, pro nové přimáčknutí k zemi, pro nové jejich otroctví — mezi vlastními českými bratry!

*

Politiku evropskou berou najednou v ruce své bursy místo vysoké diplomacie. Majitelé kapitálů rozhodují o mezinárodních spolcích říší. Srbsko a Bulharsko odpuzeny od Rakouska, protože vypůjčily ve Francii a ne v Rakousku a Německu. Francie odmítla uherskou výpůjčku, poněvadž měly se z ní hradit náklady bosenské annexe. Odmítla ona i Anglie výpůjčku tureckou, protože Turecko stojí na straně trojspolku. Francie ustupuje sice v Evropě čím dál více svou silou populační a svou silou vojenskou — tak na moři je už na čtvrtém místě a bývala na druhém — ale její spořivý a skromný „Jacques Bonhomme“ (národní typické jméno Francouze, jako Vašek u Čecha, Ivan Ivanovič u Rusa, Michl u Němce, John Bull u Angličana, Yankee nebo Uncle

Sam u Američana) vyzdvihl Francii na první a rozhodující místo v jiném ohledu — v ohledu finančním. Dosud Francie půjčovala bez rozdílu všem ochotně, jen když to bylo jisté a výhodné. Ale teď najednou začíná se dívat, komu půjčuje. Tohoto vlivu finančního začíná užívat Francie spolu s politickým diktátem. Poněvadž pak všechny slabší státy, když se dluží, chodí jen do Francie (Anglie nemiluje státních papírů, nýbrž jen průmyslové!) může Francie státi se takto mimoděk nejlepším mezinárodním rozhodčím a ochráncem míru.

*

Francouzská vláda při poslední stávce železniční zlomila násilím „všeobecnou stávku“ zřízenců, již chystali. Veškeré obyvatelstvo postavilo se na stranu vlády proti „cheminotům“, odsuzujíc rozhořčeně jejich „sabotage“, násilné ničení vlaků, tratí a budov, i osobní pumové útoky. Jen nejdivočejší anarchistické směry a nejkrajnější socialisté (a tito jen ze zásady) brání stávkaře.

Na milánském kongressu italských socialistů zvítězili opportunisté nad radikály a revolucionáři: tito měli na sjezdu jen 6510, reformisté však 11.838 hlasů. Revolucionáři navrhli sic vyloučení všech zednářů ze strany, ale s „přímými“ a „poctivými“ snahami svými zůstali ve všem v menšině.

Anglické „Trade Unions“, odborové spolky práce, na svém 43. sjezdě v Sheffieldě sice odmítly sloučení své s parlamentní stranou dělnickou, ale přece se podařilo vůdcům trade-unionů, že sjezd ostře odsoudil rozhodnutí soudu v Osborne, jímž se odpírá odborům právo vydržovat ze svých fondů parlamentní skupinu dělnickou. Ale zákaz zůstává v platnosti a dělníci mohou odmítati příspěvky na tento účel. Poněvadž pak členové „trade-unionů“ jsou valně nespokojeni se svými dělnickými poslanci, stane se to možná dosti často. Z tohoto sporu očekávají nepřátelé trade-unionů rozdvojení mezi vůdci a členstvem, jež už beztoho často poslušnost jim vypovídalo. Sjezd vyslovil se ohromnou většinou hlasů (1,147.000 proti 272.000) proti státním úřadům práce, jež letos zavedly sprostředkování práce, aby ztenčily nezaměstnanost. Úřady ty prý škodí trade-unionům, přebírajíce jim jeden z úkolů jejich a vychovávajíce stávkokazy.

Odborová organisace rakouská na sjezdě, jenž v polovici října ve Vídni zasedal, ještě více rozklížena. Centralisté odmítali všecko smírné dohodování s autonomisty. Tito se mají bezvýminečně podrobit.

*

Rakouská poštovní spořitelna vykazuje za rok 1909 dle právě uveřejněné účetní závěrky 6,005.496 K 31 h čistého zisku. Koncem téhož roku měla 3,741.876 vkladatelů na knížky spořitelní. Obnos vkladů v řízení tomto činí od roku 1883 až do konce roku 1909 2.164,180 528 K 25 h; průměrný vklad na jednu knížku činil posledního roku 41 K 4 h. Vklady účastníků v řízení šekovém činily koncem r. 1909 339,064.957 K 64 h; reservní fond obnášel tou dobou pro toto odvětví 18,231.907 K 64 h.

*

Bavorská poštovní správa zavedla frankování hotovými, a sice dopisův obyčejných, zálepek, tiskopisů, vzorkův atd., tedy obyčejného materialu pošty listovní vůbec. Zásilky tyto musí býti podány u poštovního úřadu v počtu nejméně 200 kusův a musí býti jednoho druhu a jedné váhy; kromě toho mají býti předepsaného rozměru, aby dala se na nich dotyčná poznámka, že byly frankovány hotově, vyraziti strojem. Obnos za frankaturu zaplatí se úhrnem nalepením jedné známky na tiskopis, který poštovní úřady zdarma vydají a který odesílatelem musí býti vyplněn dle předtisku (co do počtu, váhy a určení dopisů, zda pro místní či pro mimozemskou dopravu). Výši poplatku určí přijímací úřad buď dle počtu kusů při menším množství, nebo dle váhy, při větším quantu. Frankování toto zavedeno zatím zkusmo u úřadů Mnichov 2 a Norimberk 2 a osvědčí-li se, bude přípustno také u ostatních poštovních úřadů bavorských. Zařízením tímto dosvědčuje se vlastně přežilost a nedostatečnost poštovní známky. Od roku 1840, kdy byla zavedena, zmohutněla poštovní doprava všech států měrou tak úžasnou, že dnes výroba poštovních známek pohltí značné sumy, nehledě tu ani k svízelům a obtížím, které souvisí s frankaturou známkami poštovními. Před 70 lety nebylo a nemohlo býti proti placení porta známkami za dopravu dopisů žádných námitek, ba bylo jistě na tehdejší dobu ideálem. Vzrůst spotřeby poštovních známek za našich dob illustruje „Čas. čes úř. pošt." zprávou, dle níž jest v Německu třeba ročně dva miliony kilogramů papíru na výrobu koresp. lístků, zálepek, poukázek a známek; denně tiskne se jich přes 122.800 archův a odesílá 150 beden. Výrobou jich je zaměstnáno v celku 300 osob. Barvy použije se skoro 3800 *kg*. Frankování hotovými bylo by lze zavésti všude, kdyby prodavači známek místo prodeje této vyrazili na dopis dotyčný záznam o provedené frankatuře strojem, který by automaticky každou frankaturu kontroloval, aby znemožněno bylo zneužívání přístroje na úkor poštovního eráru. Věc za nynější pokročilé techniky nebyla by jistě nesnadnou a ulehčila by dosavadní postup frankování, nemluvě tu ani o úspoře finanční ve prospěch poštovních správ. Jest vidět, že poštovní známka v rozsahu nynějším brzo vymizí a že stane se předmětem cenným jen pro filatelistu.

Školství.

Vrchní správní soud rozhodl proti stížnosti „Volné školy" vídeňské, když zemská vláda její školy zavřela proto, že na nich neučeno náboženství, a že tak zmařila právo každému občanu zaručené zakládati ústavy vyučovací, když jinak všem podmínkám úředním vyhoví. A ústavy „Volné školy" že ve všem vyhovovaly úředním předpisům. Správní soud stížnost odmítl s tím odůvodněním, že svobodné ústavy smějí jen tehdy býti

otvírány, zavážou-li se podati žákům svým aspoň tolik, co obsahuje osnova učební škol veřejných. A v této osnově je také náboženství. Když tedy volná škola nepřipustila náboženského vyučování, neměla osnovy s osnovou veřejných škol rovnocenné.

Zároveň však v polovici října ministerstvo vyučování na stížnost odvolací jistého dělníka z okresu novopackého v Čechách vydalo rozhodnutí onomu názoru správního soudu se protivící. Dělník sám jsa bez vyznání neposílal dítě do náboženských hodin. Byl za to pokutován a pak i k vězení odsouzen okresní a i zemskou školní radou a příslušnými úřady na jejich zakročení. Ministerstvo vyučování však zrušilo rozsudky okresní a zemské školní rady z toho důvodu, že dítě rodičů bez vyznání nemusí se nábožensky vychovávati.

V „Paedag. Rozhledech“ pokračuje letos Em. Havelka opět ve svém programovém rozbírání nábožensko-mravního výchovu ve škole. Vloni probrán náboženský výchov. Náboženství připuštěno, církve a konfesse odsouzeny. Teď odmítá i pouze náboženský výchov a žádá, aby mravnost cele vyplňovala obsah náboženský. Často výchov náboženský je prý proti výchovu mravnímu (fanatismus a výstřelky asketismu, konfessionalismu); ale výchov náboženský často jde s mravním výchovem ruku v ruce, ba doplňuje jej a podpírá. Výchov náboženský může a má býti součástkou výchovu morálního. Náboženství v tomto směru však stlačuje pouze na sensitivismus a na Kantův intellektualní idealismus; zase církve a konfesse vylučuje. Tedy má se vychovávati tak nábožensky, jak se dnes nikde nevychovává. A kde se tak vychovává, dochází se ke špatným výsledkům (viz školy francouzské a italské). Dnes osvědčený způsob výchovu má se nahraditi neosvědčeným anebo zcela novým pokusem.

To by bylo při nejmenším špatné hospodaření s prací a zkušeností dosud získanou a nastřádanou. A všecky síly nadpřirozené už a priori se vylučují.

*

Na mezinárodním sjezdě pro obchodní vzdělání ve Vídni rokováno také o mravním vychování obchodního dorostu. Referát měl japonský professor Katoha z Osaky a vládní rada Dr. J. Řežábek z obchodní akademie v Praze. Professor Katoha pravil, že třeba žákům více než jenom přednášeti a vyučovati je o mravnosti. Třeba, aby učitelé sami byli jim vzorem mravného, charakterního jednání. Učitelé mají svým charakterem vychovávati charakter žáků. Dr. Řežábek pak byl téhož náhledu, že mravní podklad jest pro obchodní dorost nezbytně nutný a že mravní výchov musí se díti ve spojení s výchovem náboženským. Ale náboženský výchov připouští jen u žáků věřících, ale zamítá ho zcela u žáků nevěřících. U těch ničeho neprospěje, ale charakteru jich ještě spíše uškodí. Žádal, aby do učebných osnov obchodních škol zavedeno bylo soustavné obligatorní vyučování ethice, ať se náboženství na nich vyučuje nebo ne. Ale návrh Dra Řežábka sjezdem byl zamítnut. Tak mravní výchov dorostu obchodního zůstane i na dále

desideriem; neboť náboženství jen někde, a to nedostatečně, jest do osnovy pojato.

*

Na moravských gymnasiích bylo vloni 78 a na realkách 113 privatistek, jež se podrobily zkoušce pololetní. Zkoušku udělaly: z gymnasistek 37% výborně, 51% dobře, 9% prostě a 2½% neprošlo; z realistek 38% výborně, 51% prostě, 10% neprošlo nebo dostalo opravu. U hochů jest poměr výsledku: gymnasisté 27% výborných, 8% nezpůsobilých; realisté 22% výborných, 12% nezpůsobilých.

Na německých pokračovacích školách v Brně letos jest návštěva o 33% slabší po agitaci zemským živnostenským spolkem provedené za tím účelem, aby čeští učni jen do českých škol byli zapisováni.

Polský katecheta Dr. Golba, horující pro umravňování mládeže tělesnou prací, koupil v Krakově za 30.000 korun dům na cvičiště a dílnu pro žáky středoškolské.

Spolek paní katolických v Krakově sbírá příspěvky na zřízení studentské bursy (internátu) katolického pro středoškolské studentstvo v Krakově. — Ve Lvově mají sestry sv. Voršily už třetí rok internát pro universitní posluchačky. A internát dobře prospívá.

Ze 37 žalovaných a souzených rusínských studentů pro předprázdninové bouře universitní (při nich zastřelen jeden rusínský student od samých kollegů jeho) jest 27 rusínských theologů!

*

Spolek „katolických učitelů lužicko-srbských" („Swobodne zjednoćeństwo katholskich wučerjow serbskeje Łužicy") slavil 16. září 25letí svého založení. Shromáždilo se totiž 16. září 1885 sedm srbských katolických učitelů v Khróscicích a chtíc se navzájem podporovati ve snaze, aby srbské dítě ve škole srbsky mluviti, čísti, mysliti, cítit a svůj národ milovat naučili, založili „serbskou wučerskou skhadźowanku". Když 9. dubna 1890 v Drážďanech povstal „spolek katolických učitelů saských", tu i „srb. učit. schůzka" přetvořila se ve spolek katol. učitelů Při konfessionalní škole v Německu je i povaha spolku přirozeně konfessionalní. Nový spolek měl 13. února 1891 v Baćonji první schůzi. Počav sedmi členy má jich dnes 34. Všech od počátku zapsaných bylo 60. Schůzí měl spolek za těch 25 let celé sto, na nichž se súčastnilo 1180 osob, průměrem jedna tedy navštívena asi 12 osobami. Spolek působil 1. přednáškami, jichž bylo asi 85; 2. pracoval žádostmi, radami, i spolupůsobením na vydávání školních i církevních knih („wosadnik", církevní písně, chorální kniha pro varhany, Agenda srbská, První čítanka pro srbské školy z r. 1900) přichystal čítanku pro vyšší třídy, sbíraje srbské bájky a pověsti, zpracoval pro ni historii Lužice; 3. dal popud k tužší organisaci „Towaryšstva sv. Cyrilla a Methoda" (katolický tiskový spolek); 4. staral se o zájmové a stavovské zlepšení a 5. pěstoval přátelské a kollegialní styky.

*

Nové bouře v ruských duchovních seminářích vyzvaly v tisku ruském opět ostré kritiky školy i úřadů. Suchanov v „Spb. Vědomostech"

praví, že vinna je státní správa, která dříve odmítala přijímat seminaristy na universitu, že nemají vzdělání ve všem, co střední škola dává, a teď když semináře učí tolik jako střední škola, zavřela universitu před seminaristy docela, dovolujíc jim zápis jen ve Varšavě, tedy jakoby ve vyhnanství! — Meňšikov v „Nov. Vremeni“ dává vinu tomu, že v semináři jsou děti jen jednoho stavu, ne podle povolání ku kněžství vybrané, ale podle společného původu shrnuté. A poněvadž všichni nemají povolání a poněvadž všichni se pravděpodobně neudrží, proto dává se jim polo duchovní, polo všeobecné vzdělání, aby byli připraveni pro to i ono, pro duchovní život, a když by nechtěli, tedy i pro světská povolání. Touto polovičatostí pak prý se zaviňuje, že seminaristé jsou špatný material pro duchovní povolání, nejsou tak vzděláni pro ně, jak by mohli býti, kdyby byli studovali jen bohosloví; a špatný material pro vyšší světské školy a světská povolání, poněvadž i tento material brali jen mimochodem. Semináře vychovávají proto lidi neschopné pro duchovní i světská povolání, lidi samy se sebou i s ústavem nespokojené; a odtud ony stálé bouře seminaristů.

Svatý Synod poručil biskupům, aby se více o semináře starali a svým vlivem a slovem v nich pořádek obnovili. Nemíní pak všecky bunty jednak řešiti a zkrotiti, ale káže o každém si podat referát a návrhy nejlepší nápravy podle místních poměrů.

*

Od roku 1889 do 1909 zvýšil se počet mladistvých zločinců v Italii měrou tak hrozivou (ze 132 na milion obyvatel na 268), že dnes lámou si hlavu zjevem tím kněží i učitelé, právníci i státníci i národohospodáři. V Římě roku 1889 bylo 2900 opuštěných dětí, dnes 4000. V Miláně jest na 5000 dětí živících se žebrotou. — Zákon o podmínečném odsouzení, který trest pod šest měsíců vězení na poprvé odpouští a teprve při druhém odsouzení trestu přitíží, v Italii má ten účinek, že z odsouzených mladistvých a osvobozených na poprvé na 90% se jich v brzku vrací podruhé. Vůbec mezi podmínečně odsouzenými a znova pokleslými tvoří mladiství 75% všech. Příčiny zjevu uvádějí se: laická škola; nedbalost o děti v rodinách pravidelná u Italů, zvláště chudších tříd; společná vězení pro mladé i staré, pro těžké i lehké zločince. Vlast Don Bosca má tedy stále více potřebu stejného apoštolování. Dnes v Římě aspoň ujímá se opuštěné mládeže Boscovi podobný apoštol dítek, Padre Campana S. J., jenž zařídil útulek pod Kvirinalem, a dociluje skvělých výsledků. Soukromý laický asyl pro opuštěnou mládež zřídil tahé pensionovaný sudí Maetti. Městso samo a stát činí velmi málo. Vláda zřídila leda komisi, jež má vyšetřit stav a příčiny zpuštění u mládeže a podat opravné návrhy.

Vojenství.

Francie zabírá vzdor úmluvě učiněné ve španělském městě Algecirasu mezi jednotlivými velmocemi vždy větší území v Maroku. Nejnovější vojenské válečné operace odehrávaly se v západním Maroku, kde Francie již dříve zabrala přístavní město Casablancu a vůkolní území zvané Schanja. Francouzské vojsko postoupilo podél severního břehu řeky Umer Rebia směrem východním až k městu Kasba Tadla, ležícím při horním toku této řeky a již na úpatí velkého Atlasu. Velitelem francouzské kolony, která opírala se o francouzské opevněné posice Settat a Kasba Ahmed (obě jihovýchodně Casablancy), byl generál Moinier. Tento generál postoupil od těchto posic východním směrem proti marokanskému náčelníkovi Ma el Ainovi, který táhl z města Maroka proti Fezu. Francouzská expedice vytrhla z čáry Settat—Kasba Ahmed 16. června t. r. a dorazila do Kasba Tadla 19. června. Dne 23. června svedla krvavý boj s Marokány u dědiny Salah. Francouzové ztratili 13 mrtvých a 59 raněných, ztráty Marokánů páčí se asi na 1300 mužů. — Francouzům jedná se o ovládnutí karavanní cesty Marako—Fez a o připravení půdy pro pozdější výpravu proti druhému sídelnímu městu Maroka v jižní části země. Mimo to hledí Francie podél horního toku řeky Umer Rebie dosáhnouti přes Kasba Tadlu (s 2000 obyvateli) spojení s francouzskými předními oddíly na horním toku řeky Muluje. Tyto oddíly postoupily z Udje ve východním Maroku pod vedením plukovníka Feranda přes Sebbab až ku Kasba el Machsen, ležícím na horním toku řeky Muluje a na východním úpatí velkého Atlasu. Vzduchová čára mezi tímto místem a Kasba Tadlou, kterou obsadila francouzská kolona vyslaná pod generálem Moinierem z území Schanja, obnáší jen asi 180 *km*. Obdrží-li Francouzové ještě tento pruh země do svých rukou, dosáhnou nepřetržitého spojení na příč Marokem od Atlantického oceanu až k Alžírsku. — Německé časopisy upozorňují vlastní vládu na tento postup Francie v Maroku, který prý se příčí smlouvě algeciraské. — Dle úředního sdělení podaného válečnou správou francouzské sněmovně jest v Maroku posádkou 420 důstojníků, 11.265 mužů a 3919 koní. Z toho vojska stojí v území Schanja, v Casablance a kolem Kasba Tadly 203 důstojníci, 5647 mužů a 2429 koní, ve východním Maroku kolem Udje a na řece Mulaji 112 důstojníků, 3711 mužů a 903 koně; na horním toku Ghiru u Bu Denibu (jihovýchodní Maroko) stojí 45 důstojníků, 1668 mužů a 587 koní. Dle cizozemských informací prý jsou francouzské posádky v Maroku daleko silnějšími.

Na německých hranicích byla garnisona v Pont-à-Mousson sesilena o 1 prapor pěchoty a v Dienlonardu (7 *km* od Pont-à-Mousson vzdáleného o 2 setniny pěchoty. Corcien (mezi Epinalem a Colmarem) obdrží za posádku několik polních baterií; do St. Dié, Corcieux, Gérardmer přijdou dohromady 4 pěší prapory a 2—3 polní baterie.

Německé vojenské časopisy oznamují, že mají býti opevnění města Lille zrušena.

V Chalais Mendon konají se pokusy se střelou setníka Sazeraca, sestrojenou ku zničení balonového obalu. Střely vystřelují se z aeroplánů. Střela vypadá jako ostnatý šíp a po vystřelení protrhne obal balonu. Trhlinou uniká plyn. — Německá firma Krupp koná podobné pokusy.

Počet setnin u vzduchoplaveckého praporu byl zvýšen ze 4 na 6; 2 setniny se ještě sestaví. — Na jaře t. r. bylo postaveno 7 kůlen pro řiditelné vzducholodi a sice v Belfortu, Chalons sur Marne (2), Verdunu, Epinalu, Paříži (2). Mimo to jest v Paříži 6 soukromých kůlen pro vzducholodi. Jak viděti, zřídily se francouzské přístavy pro vzducholodi hlavně mezi Paříží a německou hranicí.

Pro armádní sborová velitelství byla zřízena sborová telegrafní oddělení, která mají za úlohu spojovati tato velitelství s velitelstvími podřízených vojskových divisí, sborovou jízdou, předními strážemi, vyššími důstojníky generalního štábu a s ustanovenými zvláštními pozorovateli.

Ministerstvo války nařídilo 3. zákopnickému pluku v Arrasu zkoušky s draky, na laně připevněnými k zemi. Blízko Baudimontu konala se první zkouška za přítomnosti mnoha důstojníků. Jako pozorovatel vystoupil s drakem do vzduchu jeden setník 3. zákopnického pluku. Upotřebené draky náleží k zlepšené soustavě Hargravedově, jsou 3·65 *m* dlouhé a 2·2 *m* široké. 7—8 těchto draků jest zapotřebí k udržení jednoho pozorovatele ve vzduchu. Draky jsou společně upevněny jedním kabelem k zemi. Nejhořejší 40—50 *m* zvlášť, ostatní na tuto vzdálenost společně s mezerami 4 *m* za sebou. Loďka s pozorovatelem jest připevněna 4—5 *m* pod nejnižším drakem. Pozorovatel jest spojen telefonicky se zemí.

Následkem protivojenské propagandy vzmáhá se počet sběhů ve Francii. V r. 1903 obnášel jich počet 1908 mužů, v r. 1904 již 4750 mužů, v r. 1905 klesnul na 3230 mužů, v r. 1906 vstoupl na 3900 mužů, v r. 1907 na 52.0 mužů a v r. 1908 na 11.782 mužů. — Poněvadž jest ve Francii nedostatek nováčků, zakročuje vláda nyní s bezohlednou přísností proti agitaci podvratných živlů, které zanášejí do armády protivojenskou propagandu.

V roku 1912 bude míti Francie, která nyní přikročila k modernisování svého panceřového loďstva, k disposici 22 panceřových bitevních lodí, 10 výzvědných křižníků, 52 torpedoborců, 100 pobřežních torpedových a 76 podmořských člunů. Mimo Evropu bude míti v té době 10 různých válečných lodí. Většina francouzského válečného loďstva jest soustředěna ve Středozemním moři. Atlantické pobřeží a pobřeží v kanálu La Manche má Francie kryto dohodou s Anglií o společné obraně svých zájmů. Dohoda jest namířena hlavně proti Německu.

Znova zase projednává se projekt stavby mořského průplavu mezi Atlantickým oceanem a Středozemním mořem, který má býti asi 300 námořních mil dlouhý, 10·7 *m* hluboký a na hladině vodní 76·2 *m* široký. Tento průplav má vésti od ústí Girondy přes Bordeaux, Agen, Castelsarrasin, Toulouse, Carcassone, Narbonne a jezero Lijean do Středo-

zemního moře. Průplav, který má býti zařízen pro průjezd největších válečných i obchodních lodí, má státi 768 640 mil. franků. — Výhodou této vodní cesty by bylo, že by francouzské válečné loďstvo nemuselo objížděti poloostrov pyrenejský a uspořilo času k bezpečnému spojení eskadry středomořské s eskadrou atlantickou.

Rusko věnuje letos 30 milionů na opevnění své hranice proti Rakousko-Uhersku.

Rusko staví Dreadnoughty a sice „Sebastopol“ a „Petropavlovsk“ v baltické loděnici petrohradské, „Gangut“ a „Poltavu“ v obuchovské loděnici v Petrohradě. Se stavbou bylo začato již minulého roku. Lodi jsou 180·8 *m* dlouhé, 27·13 *m* široké, ponor obnáší 8·3 *m*, nosnost 23.000 tun, stroje jsou o 42.000 koňských silách, rychlost obnáší 23 uzlů v hodině. Lodi vyzbrojeny jsou 12 děly o kalibru 30·5 *cm* (v každé ze 4 pancéřových věží po 3 dělech); všechna děla mohou v stejné době stříleti buď na levo nebo na pravo, v před jen z jedné věže (tedy 3), v zad též jen z jedné věže. Mimo to jsou lodě vyzbrojeny 16 děly o kalibru 12 *cm* (po 2 v jedné kasematě) Pancéřový pás kolem strojíren a komor se střelivem jest jen 2·3 *mm* silný. Spodek lodí nemá proti podmořským minám a torpedům žádné pancéřové ochrany. Prostředkem celé osy podélné jest zřízena neprodyšná stěna. Příčné neprodyšné komory chybí, takže když lodní stěna na jednom boku by byla minami, torpedy nebo střelami protrhnuta, může nabrati jedna lodní polovice vodu a loď by se mohla nakloniti nebo i převrhnouti. Každá loď má dvě kormidla blízko za sebou, takže explose min nebo torped pod jedním kormidlem může učiniti nepotřebným i kormidlo druhé. Přída jest sesílena pro prolamování ledu. Stavba lodí má trvati 3 léta.

Odborníci mají plány lodí za pochybené a stavbu za poměrně drahou; lodi vyvinou pro bitevní lodi velkou rychlost, poněvadž jsou kryty slabším pancéřem. Kostra lodní jest slabá a při stálém střílení ze všech těžkých lodních děl bude prý trpěti otřásáním. Poněvadž jest pancéř slabý, těžko zadrží nepřátelské střely velkého kalibru Výzbroje torpedovými rourami pro vrhání torped lodi postrádají.

Řecko povolalo ku cvičením u pěchoty a evzonů (myslivců) kolem 14 000 mužů na 40 dní. Příčinu tohoto opatření, při neutěšených finančních poměrech, jest hledati v nutném zvýšení slabého mírového stavu při nynějších napjatých poměrech Řecka k Turecku k vůli událostem na ostrově Kretě. Záložníci povolaní ku cvičení do Athen žádali, aby byli buď vedeni do války proti Turecku nebo zase propuštěni do svých domovů. Zvlášť mírový stav řeckých posádek v Thesalii a v Epiru byl záložníky sesílen, poněvadž Turecko shromažďuje podél řeckých hranic silnější vojenská oddělení a opevňuje důležitější přechody do Řecka. Ačkoliv napjetí mezi těmito státy v poslední době někdy povolilo, trvá nedůvěra mezi nimi stále dále. Jen nátlakem velmocí bylo dosud zamezeno propuknutí zjevného nepřátelství mezi Řeckem a Tureckem. Řecké povstalecké čety přecházejí stále tureckou hranici a jsou v Macedonii ve stálých potyčkách jak s tureckým, je pronásledujícím vojskem tak i s macedonskými Bulhary a Kucovalachy.

Ročník XXVII. Číslo 12.

HLÍDKA.

Obrácení sv. Pavla.

Napsal Dr. T. Hudec. (O.)

Zdravý člověk ovšem hallucinací nemívá, a proto i u sv. Pavla zjevení Krista u Damašku — čtenář ať nezapomíná, že mluvíme nyní jménem a slovy racionalistických kritiků — bylo něčím chorobným a abnormalním. Aby ona hallucinace mohla povstat, bylo třeba, aby u sv. Pavla existovaly potřebné k tomu podmínky fysiologické a psychologické. Že u sv. Pavla skutečně se nacházely ony podmínky, které konečně vyvolaly a způsobily hallucinaci u Damašku, snaží se kritici dokázat hlavně na základě vlastních výpovědí sv. Pavla, s nimiž se setkáváme v jeho listech.

Že sv. Pavel byl náchylným k hallucinacím a visionářství, je prý patrno hlavně z 2 Kor. 12, 1, kde proti svým odpůrcům a protivníkům dovolává se vidění a zjevení, jichž se mu od Pána dostalo. Na témže místě zmiňuje se podrobněji o vidění, v němž byl vytržen až do třetího nebe a slyšel tajná slova, jichž nelze člověku mluviti. Tuto náklonnost k viděním dosvědčují i Skutky Apošt., které 16, 9 zmiňují se o vidění muže Macedoňana zvoucího Pavla do Macedonie a 22, 17 opět mluví o vidění v chrámu Jerusalemském, kde bylo Pavlovi od Pána rozkázáno opustiti Jerusalem. Vidění, jež měl Pavel u Damašku, stojí úplně na rovni s těmito ostatními viděními, je stejnou hallucinací jako ona.

Hallucinace a vise vyskytují se zpravidla u lidí tělesně chorobných, kteří trpí nervovou nemocí, epilepsií a pod., mají tedy svůj kořen v chorobné disposici organismu. Nejinak prý tomu bylo i u Pavla. Že sv. Pavel trpěl tělesnou chorobou, dovozují kritici hlavně ze dvou míst.

2 Kor. 10, 10 čteme: „Neboť říkají: listové zajisté jsou vážní a mocní, ale osobní přítomnost slabá“ (ἀσθενής). Podobně i Gal. 4, 12 dí: „Víte pak, že v nemoci těla (δι' ἀσθένειαν) kázal jsem vám poprve evangelium.“ Tím dosvědčuje sám apoštol, že trpěl sám tělesnou chorobou. Choroba ta bývala u něho spojena se zvýšenou a stupňovanou činností nervového systemu, při čemž cítil se apoštol pln síly, nadšení a útěchy; po těchto vzrušeních však se dostavovaly chvíle ochablosti a slabosti tělesné i duševní. Své nadšení, kdy se cítil silným, připisoval apoštol účinku síly Kristovy (2 Kor. 12, 9), ve své chorobě a duševní pokleslosti viděl působení „anděla satanova“, kterému dopustil Bůh nemocí a duševními strastmi trýzniti Pavla, by tím více vynikla moc Kristova působící v něm. Jakého druhu ona tělesná nemoc byla, která tvořila u sv. Pavla základ a zdroj ekstatických vidění, nelze s určitostí rozhodnouti. Stoupenci psychologické theorie myslí většinou na neurasthenii neb jinou nervovou chorobu, Holsten[1]) míní, že to byla epilepsie, při jejichž záchvatech Pavel se domníval, že jej anděl satanův poličkuje II. Kor. 12, 7).

Ovšem mělo-li vidění Krista způsobit onen duševní převrat, jaký skutečně u Pavla způsobilo, musil býti sv. Pavel také duševně k tomu disponován, protože vidění a hallucinace je zpravidla jen projevem toho, co nitro visionáře plní a ovládá. Třebaže sv. Pavel sám výslovně dosvědčuje, že až k okamžiku svého obrácení byl nepřítelem Krista a jeho učení (Gal. 1, 13. 14), přece jen kritika hledá v jeho listech různé body, z nichž by se řečená disposice dala dokázat. Zjevení Kristovo prý pouze dovršilo onen vnitřní proces, který se v duši Pavlově již dlouho odehrával a který jej pudil ku křesťanství. Rozhodný krok, kterým se Pavel odtrhl od židovství a přichýlil k novému učení Kristovu, v jeho vznětlivém a k visionářství náchylném organismu došel výrazu v hallucinaci u Damašku.

Předně sv. Pavel při pronásledování křesťanů seznámil se s jejich naukou. Jeho bystrý duch nemohl zůstati lhostejným k důvodům, které křesťané uváděli ve prospěch svého učení. Důvody ty poznal Pavel z obhajovací řeči sv. Štěpána, poznal je jistě také z řečí, kterými se křesťané hájili a kterými dovozovali pravdu učení Kristova. Důvody ty nezůstaly na Pavla bez účinku, a to tím více, protože vlastně neměl, čím by je mohl vyvrátit. Ovšem Kristus potupený, trpící a ukřižovaný byl pohoršením pro něho, který očekával Mesiáše jako vznešeného heroa, jenž sestoupí s nebe na zemi. Než křesťané odvolávali se na

[1]) *Holsten* l. c. p. 85.

Is. 53, kde prorok líčí trpícího Mesiáše. Utrpení to Bůh právě na jeho bedra vložil, aby tím učinil zadost za hříchy a viny ostatního lidstva. Možnost mesianského výkladu (Is. 53) Pavel popírat nemohl, shodovalo se to též úplně s názorem farisejského učení, že Bůh jednotlivce nechává trpěti na usmíření provinění druhých. Pohoršení pak, které dle Zákona tkvělo na potupné smrti Kristově (Deut. 21, 23: zlořečený jest od Boha, kdo visí na dřevě) bylo vyváženo jeho slavným zmrtvýchvstáním. Že pak Bůh člověka z mrtvých vzkřísiti může, o tom Pavel jako pravověrný farisej nepochyboval ani v nejmenším, neboť vzkříšení z mrtvých patřilo právě k těm základním naukám, jimiž se vyznačovala sekta farisejská.

Nebyly to však pouze důvody theologické, jež působily na vnímavou duši Pavlovu, byl to také jeho vnitřní náboženský život, který jej ku křesťanství musil puditi. Pavel hledal ospravedlnění a sice hledal je, pokud možno, v přesném a dokonalém plnění Zákona. Než tato jeho snaha potkávala se s nezdašem. Nebyl s to, aby úplně zachovával všechny předpisy Zákona, třeba se o to přičiňoval věda, že Zákon hrozí kletbou těm, kteří neplní celý Zákon (Deut. 27, 27). Nitro jeho bylo neuspokojeno a neklidno. Toužil po ospravedlnění a došel k poznání, že v Zákonu a jeho plnění nemůže tohoto cíle své snahy dosáhnout. Třebaže dosud horlil pro Zákon a plnění jeho, přece jeho duch mimoděk a téměř nevědomky počal se ohlížet po jiné cestě k ospravedlnění, po novém principu vedoucím lépe a jistěji ku spasení než Zákon. Názorným obrazem a vylíčením tehdejšího duševního stavu Pavlova je místo v listě k Řím. 7, 7.

Právě křesťané tvrdili, že Kristus jim ukázal tuto novou a jistou cestu, kterou Pavel dosud hledal v Zákoně. Tvrzení to musilo povzbudit zvědavost i zájem sv. Pavla pro učení Kristovo. Zbožný život křesťanů, vzájemná jejich láska a svornost, statečnost a pevná mysl v pronásledování: vše to mluvilo ve prospěch jejich učení.

Tak se stalo, že v duši Pavlově vznikly pochyby o správnosti jeho dosavadního života, a že se v něm počal ozývat hlas, zda-li přece jen Kristus ukřižovaný a zmrtvýchvstalý není zaslíbeným Mesiášem a zda učení křesťanů není učením Pravdy. A hlas ten stával se stále silnějším, čím více Pavel se snažil jej přehlušit a překonat zuřivým pronásledováním Kristových učeníků. Tento hlas vnitřních pochyb byl onen osten (Sk. 26, 14), který jej v nitru bodal a neodolatelnou mocí pudil ke Kristu, třeba se tomu všemi silami vzpíral.

Duševní krise, tak dlouho připravovaná, konečně propukla u Damašku. Hlas pochyb zvítězil, Pavel poddal se ostnu pudícímu jej ku křesťanství, stal se vyznavačem Kristovým. Zjevení Kristovo nebylo než subjektivní visí, ve které si sv. Pavel promítl na venek a takořka objektivoval svůj vnitřní převrat a své obrácení. Tedy obrácení Pavlovo nebylo následkem zjevení Kristova, nýbrž právě naopak, zjevení Kristovo bylo následkem a výronem obrácení Pavlova ku křesťanství.

* * *

Toto jsou hlavní body psychologické hypothesy, které všichni její zastanci s malými obměnami hájí. Třeba leckterá pozorování v hypothesi této srovnávají se s pravdou, přece hlavní její these, na nichž spočívá, jsou nesprávné a odporují psychologické i historické pravdě. Tyto hlavní these jsou především dvě:

1. **Svatý Pavel trpěl chorobou, která jej činila náchylným k visionářství a k hallucinacím.**

2. **Při jeho hluboce náboženské povaze styk s křesťany jej připravil k obrácení ku křesťanství a disponoval pro hallucinaci, kterou měl u Damašku.**

Že toto obojí tvrzení, které tvoří kostru psychologické hypothesy, jest mylným, bude nám ihned patrno, přihlédneme-li jen blíže k důvodům a dokladům, na které se kritici odvolávají.

Že sv. Pavel trpěl nějakou tělesnou chorobou, není vyloučeno a není také divno, uvážíme-li jeho vysilující apoštolskou činnost, noční práci, aby si zjednal výživu, dlouhé cesty, útrapy, pronásledování, jež zakouší. Že však skutečně sv. Pavel trpěl tělesným neduhem, pro to přímého a jistého dokladu nemáme! Ovšem se odvolávají kritici na uvedená místa 2 Kor. 10, 10 a Gal. 4, 12. Ale jaký je smysl obou těchto míst a hlavně co značí výraz ἀσθένεια (mdloba, slabost, nemoc), nedá se přesně zjistiti. Může sice onen výraz značit nemoc tělesnou, ale je tu celá řada závažných a vynikajících exegetů, kteří na obou místech slovo ἀσθένεια rozumějí ne o nemoci tělesné, nýbrž o lidské mdlobě a slabosti, o nedostatečnosti lidské síly Pavlovy, kterou by bez pomoci a milosti boží ničeho nezmohl. Hlavně Gal. 4, 13 jest ἀσθένεια τῆς σαρκός nanejvýš pravděpodobně pathetický výraz, jímž sv. Pavel označuje pronásledování, pohrdání a útrapy, ve kterých se nalezal, když Galaťanům hlásal evangelium. Týž smysl velmi dobře odpovídá souvislosti i 2 Kor. 10, 10.

Ale i když připustíme, že sv. Pavel na obou oněch místech mluví opravdu o nějakém tělesném neduhu, kterým strádal, kterak z toho

mohou dovoditi kritici, že neduh onen byl nervovou nemocí neb epilepsií?! I když onomu místu o andělu satanově (2 Kor. 12, 7) rozuměti lze o nemoci tělesné, přece dovozovat z toho epilepsii a vykládat ono „poličkování" o křečech epileptických, jak činí Holsten, jest vrcholem kritického násilí, které vůbec lze znění historického textu učiniti!

A jako o rázu nemoci sv. Pavla — byla-li tu totiž nějaká nemoc — nemůžeme v listech jeho nalézt nejmenší zmínky, podobně libovolným je tvrzení, že nemoc ona jej disponovala a činila náchylným k hallucinacím. V 2 Kor. 12, 1 n. staví sice sv. Pavel proti milostem a zjevením, jichž se mu od Boha dostalo, svou tělesnou nemoc a slabost, ale ani nejmenším nenaznačuje, že by ona vidění a zjevení byla v nějaké příčinné spojitosti s jeho nemocí, že by byla následkem jeho neduhu. Právě naopak! Bůh — to jest myšlenka sv. Pavla — dopouští na něj trpké zkoušky a snad i nemoci, ale při tom jej sílí svou milostí a odměňuje jej na druhé straně zjeveními, jaká dává jen svým vyvoleným duším.

Celé ono tvrzení o nemoci sv. Pavla buď nervové neb epileptické jest obyčejná logická nesprávnost zvaná petitio principii, které se tu kritikové dopouštějí. Poněvadž sv. Pavel měl vidění — tak usuzují kritici — a poněvadž vidění takové předpokládá chorobný stav nervového systemu, tedy nemoc, kterou trpěl sv. Pavel, byla nemoc nervů neb epilepsie. Předpokládá tudíž kritika a priori, že vidění sv. Pavla bylo subjektivním chorobným zjevem postrádajícím objektivní reality, či jinými slovy: kritika předpokládá tu již jako jistou svou thesi, kterou teprve má dokázat. Tím padá první tvrzení psychologické hypothesy.

Na stejné logické chybě petitio principii je zbudována i druhá these psychologické theorie, dle níž sv. Pavel byl ku přijetí křesťanství tak připraven, že bylo takořka potřebí pouze jediného kroku, jediného rozhodnutí vůle, aby se stal vyznavačem Kristovým. Je to pravdou zkušeností a psychiatrií zjištěnou, že hallucinace jest pouze odleskem a zevním promítnutím oněch idejí a představ, které mysl člověkovu ovládají. Proto kritika předpokládá a musí předpokládat, že sv. Pavel byl u Damašku ku přijetí křesťanství úplně již disponován, jinak by psychologická theorie nemohla naprosto vysvětlit, kterak mohlo ono vidění způsobit takový obrat a přelom v duševním životě Pavlově, kterak mohlo vášnivého pronásledovatele Kristova přetvořit v jeho učeníka.

Jest ovšem pravdou, že sv. Pavel byl do jisté míry ku přijetí křesťanství připraven, ale příprava ta byla pouze nepřímá, a záležela,

jak jsme již slyšeli, pouze v podivuhodném vedení Boží Prozřetelnosti, která jej vyzbrojila vynikajícími duševními vlastnostmi, která vedla a řídila jeho výchov a vnitřní vývoj, která jej konečně přivedla do takového stavu, že Pavel hlasu milosti u Damašku bez odporu a ochotně se podvolil. Přímé a positivní přípravy pro křesťanství však u Pavla nebylo. Seznámil se sice při styku s křesťany s některými body jejich nauky, viděl jejich statečnost a neohroženost ve víře v Krista, rovněž cítil ve své duši neuspokojení následkem nedostatečnosti svých sil při plnění zákona: vše to jest pravdou, ale naprosto není pravdou důsledek, jaký kritika z těchto předpokladů dovozuje.

Až do chvíle obrácení u Damašku nevznikla v Pavlovi ani nejmenší pochybnost, že Zákon je jedinou cestou ku spáse, nikdy v něm nepovstala myšlenka, že snad Kristus je přece Messiášem a učení jeho pravdou, byl naopak pevně přesvědčen o oprávněnosti svého jednání a svého vystupování proti křesťanům. Až do oné chvíle považoval Krista za podvodníka a za lžimessiáše, čehož nezvratný důkaz viděl v tom, že byl nejvyšší židovskou soudní autoritou odsouzen k potupné smrti na kříži. — Zmrtvých vstání Kristovo, na které křesťané poukazovali, pokládal jistě za podvod a klam. Věřil sice s fariseji, že Bůh na konci světa vzkřísí mrtvé, připouštěl snad i možnost, že by Bůh spravedlivého, nevinně odsouzeného již nyní mohl vzkřísit, ale aby Bůh vzkřísil člověka zločince, ukřižovaného, na němž dle samých slov Zákona spočívala kletba: to bylo něco, čeho Pavel nikdy a nikterak nemohl připustit. Jako ostatní fariseové a velekněží byl zajisté i Pavel toho mínění, že učedníci Kristovi ukradli jeho tělo a pak rozšířili klamnou pověst, že vstal zmrtvých.

Že skutečně takový a ne jinaký byl duševní stav sv. Pavla před jeho obrácením, patrno z jeho vlastních slov. Doznává ve svých listech, že všemi silami pronásledoval a ničil církev Kristovu a pokládal to přímo za svou povinnost (Sk. Ap. 26, 9), ale činil tak z nevědomosti a v dobré víře (2 Tim. 1, 13). V tom právě, že jeho jednání vyplývalo z nevědomosti a z přílišné horlivosti pro Zákon boží, vidí apoštol důvod, že Bůh jemu prokázal milosrdenství a uvedl jej na cestu pravdy (2 Tim. 11, 13).

Kdyby sv. Pavel již dříve měl pochybnosti o správnosti svého jednání, kdyby býval již měl tušení nebo domnění, není-li Kristus opravdu Messiášem, pak by se nemohl odvolávat na svou dobrou víru a na svou nevědomost, v jaké se nalézal před zjevením Kristovým. Že by hlas vnitřních pochybností a výčitek býval hleděl přehlušit

a utlumit tím větší bezohledností v pronásledování křesťanů, to příčí se úplně ušlechtilé a vznešené povaze Pavlově, jak ji známe z jeho listů. Jako po obrácení, tak i před tím byl Pavel pevným charakterem, který vždy jednal dle hlasu svědomí. Protože mu svědomí, ovšem že bludné, kázalo vystupovat proti křesťanům, proto tak i činil. Při nejmenších pochybnostech, zda činí správně, jistě by býval ihned ustal křesťany pronásledovat, protože pronásledování ono nevycházelo z motivů nízkých, ze zášti neb nenávisti, nýbrž pouze a jedině z nadšení pro Zákon a pro víru otců.

Za takového stavu věcí a při takovém duševním rozpoložení hallucinace, kterou měl prý sv. Pavel u Damašku, musila by míti úplně jiný předmět než světlou postavu Krista, jehož dosud Pavel nenáviděl. Poněvadž hallucinace jest pouze obrazem a odleskem ideí, jež duševní život visionáře ovládají, byl by snad Pavel viděl Jahve, který v ohni a v blescích jej vyzývá, aby v pronásledování neustával, neb nějaký podobný obsah by mělo jeho vidění.

Že slova ona „těžko ti vzpírati se proti ostnu“ (Sk. Ap. 26, 14) nelze vykládat o vnitřních pochybách pudících Pavla ku Kristu a ku křesťanství, dovodili jsme již v dřívějším. Tím odpadá jediný důvod, který kritika pro ony domnělé vnitřní pochybnosti u sv. Pavla před jeho obrácením může uvésti.

Hypothesa psychologická, jak vidíme, odporuje znění historických pramenů, jež máme v listech sv. Pavla, a odporuje také psychologickému stavu, v jakém se sv. Pavel před svým obrácením nalezal. Tedy podobně jako hypothesa zdánlivé smrti Kristovy a hypothesa bouře obrácení sv. Pavla přirozeným způsobem nevysvětlí a vysvětliti nemůže. Theorie tato spočívá na petitio principii, t. j. předpokládá to, co teprve dokázati má, předpokládá, že obrácení Pavlovo nemohlo se jinak udát nežli způsobem přirozeným bez zasáhnutí vyšší moci, a k tomuto předpokladu pak snaží se přizpůsobit často násilným výkladem znění historických dokumentů. Tím ovšem zvrací ty nejprimitivnější zásady historické kritiky.

Důkazem, že hypothesa psychologická jest nemožnou právě tak jako ostatní racionalistické theorie o obrácení sv. Pavla, jest úloha naše proti racionalistickým kritikům skončena. Pro křesťana věřícího nemožnost hypothesy psychologické jest jen novým důkazem pro pravdu toho, co Pavel sám o svém obrácení myslil a co o něm vždy věřila církev: že tu totiž Bůh sám zázračným způsobem do života Pavlova

zasáhl a že zjevení Kristovo nebylo subjektivním klamem, nýbrž realní, objektivní skutečností.

* * *

Někteří z orthodoxních protestantských kritiků patřících k těm, kteří nejsou ani „studení ani teplí", hledají střední zprostředkující cestu mezi názorem křesťanským a racionalistickým o obrácení sv. Pavla. Na jedné straně s racionalisty připouštějí, že zjevení Kristovo nebylo objektivní, reální skutečností, nýbrž pouze subjektivní visí sv. Pavla. Na druhé straně však přece tvrdí, že Bůh tu nadpřirozeným způsobem do života Pavlova zasáhl a sice tím, že ono vidění Kristovo v duši Pavlově vyvolal. Vidění ono bylo tedy faktem čistě vnitřním, psychologickým jako ostatní vidění Pavlova (2 Kor. 12, 1; Sk. Ap. 16, 9; 22, 17) a jako vidění starozákonních proroků. Sv. Pavel ovšem se domníval, že skutečně oslaveného Krista viděl, ale to jen proto, poněvadž nedovedl rozlišovati mezi subjektivním viděním a objektivním zjevením. — Tak vysvětlují obrácení sv. Pavla A. Schweizer, Keim, Korff, Wepfer, Fritzsche.

Theorie tato pro svou polovičatost nezasluhuje, abychom se jí déle obírali, neboť vyvrací se sama sebou. Mezi subjektivním viděním a objektivním zjevením rozlišoval sv. Pavel velmi dobře. Když (Skut. Ap. 16, 9) viděl onoho Macedoňana, když (Sk. Ap. 22, 17) měl vidění ve chrámě, neb když (2 Kor. 12, 1) mluví o svém vytržení do třetího nebe, tu jistě se nedomnívá, že ona vidění byla něčím objektivním, nýbrž zcela správně je považuje za subjektivní vise, jichž se mu dostalo v extatickém stavu. Úplně jinak však mluví o zjevení Kristově u Damašku. Kristus se mu tam ukázal (ὤφθη 1 Kor. 15, 5), viděl Krista (ἑώρακα I. Kor. 9, 1), a zjevení to klade úplně na roveň zjevením zmrtvýchvstalého Krista, kterých se dostalo učeníkům a apoštolům Páně.

A proto připustíme-li, jakož ostatně připouštějí i orthodoxní protestanté, že Kristus se apoštolům po svém zmrtvýchvstání skutečně a reálně zjevil, že Bůh nadpřirozeně i při obrácení Pavlově zázrakem zasáhl, není příčiny ani důvodu, abychom o objektivní reálnosti zjevení Kristova u Damašku pochybovali.

Svobodná vůle a determinismus.

J. Skácel. (O.)

VI.

V průběhu této rozpravy mluvili jsme častěji o mohutnostech duševních, o rozumu a vůli, o poznání a chtění sensitivním a intellektivním: byla to jen slova, kterými jsme vyjadřovali různé poznané stavy duševní.

Kdybychom se obírali výhradně psychologií deskriptivní, nemuseli, ba ani nemohli bychom zkoumati učení o mohutnostech duševních; tyto nemají v psychologii experimentalní místa.

Přivede-li nás však zkoumání psychologické ku poznání takové záhady, jako jest problem svobodné vůle, který není otázkou školní, nýbrž životní, nechceme-li jednati proti vrozené touze po poznání, nemůžeme jí prostě přehlednouti, nýbrž snažiti se ji řešiti, i kdybychom byli nuceni sáhnouti po metafysice.

Připustíme-li, že podstata je skutečnou bytostí, jejíž existenci přísluší býti ne na jiném, ale o sobě, která jest podmětem akcidencí, pak nutno nám za to míti, že existují mohutnosti duševní od duše a mezi sebou reelně se lišící.

Je-li filosof přívržencem aktualismu, jest pro něho pojem podstaty caput mortuum: život psychický, jak jej poznává zkušeností psychologickou, skládá se ze samých konů, které svádí na jistý stav činný, kterýžto stav je sám o sobě a ne stavem něčeho, stavem duše. Podstata a duše nemají místa v psychologii takové.

Veliká většina filosofů, vlastně theologů scholastických, považuje podstatu za něco nezměnitelného, pevného a měnící se accidentia jako předměty na povrchu podstaty existující; případky se mění, podstata zůstává nezměněnou. — Tento názor psychologové moderní najmě Wundt, zavrhují.

Takovýto názor o podstatě má Kant. Naproti tomu třeba říci, že akcidencia nejsou na podstatě, nýbrž v podstatě, ač reelně od ní odlišna, přece jeden celek; vše jest podrobeno změně; mění se podstata měněním akcidencí, ne podstatně, ale případně; „substantia mutatur cum accidentibus.“ Logicky jsme nuceni připustiti podmět akcidencí, duši dějů psychickych: děje psychické, o kterých nás poučuje psychologie experimentalní, nejsou status in se, nýbrž status animae.

Přijmeme-li jsoucnost podstaty, jsme nuceni přijmouti jsoucnost duše — podstaty.

K poznání duše přijdeme z poznání dějů psychických, na př. intellektivních, volitivních atd.

Duše čili podstatné já není bezprostředním principem konů duševních; principem bezprostředním jsou mohutnosti duševní, které jak od duše, tak i mezi sebou liší se reelně.

Především jest jisto, že některé děje duševní, kterých jsme si vědomi, jsou podřaděni dějům jiným; jsme si vědomi touhy, nebo-li chtění nějaké věci; jest možno, abychom po něčem toužili, čeho neznáme? Každé chtění jest následkem poznání předmětu, jehož si žádáme.

A rovněž není možno, aby jeden a týž předmět byl příčinou pohybu nějakého a zároveň podmětem týž pohyb přijímajícím, jinými slovy, aby byl sám sobě podřaděn. Je-li však fakt poznání podstatně odlišným od chtění, pak vyžaduje zdravý rozum, aby rovněž jejich principy byly reelně různými.

A jako princip chtění musí býti reelně různým od principu poznání, tak také podmět nehmotný, neorganický liší se reelně od hmotného a organického. Nepřipustíme-li však, že jest podstatný rozdíl mezi mohutnostmi duševními, pak musíme stotožňovati podmět organický s neorganickým.

Jisté kony duše naší totiž vyžadují princip spojený se hmotou, na př. obrazivost, jiné pak náležejí podmětu úplně nehmotnému, na př. kony rozumové, chtění.

Z toho následuje, že mohutnosti duševní liší se reelně mezi sebou. A jako jest nemožno, aby jedna a táž věc byla totožnou s řadou jiných, úplně rozdílných, tak jest i nemožno, aby byla duše totožnou se svými mohutnostmi.

O této věci se nechceme dále šířiti; psycholog má na vybranou, buď se přikloniti k (Wundtově) theorii aktualistické, nebo ku theorii systemu aristotelského o duši — podstatě a mohutnosti — případcích.

Často se učení toto vyličuje jak u protivníků, tak i přívrženců takovým způsobem, tak názorně, že jest člověk nucen domnívati se, že jeho „duše“ jest spojením mnohých mohutností, a proto že ji může psycholog analysovati právě tak, jako chemik rozkládá těleso v jeho prvky.

Takový výklad ovšem zaviňuje, že ani hlubocí myslitelé nedovedou bez ironie mluviti o „mohutnostech duševních“. Intellekt nepoznává, ale člověk poznává intellektem; vůle nechce, ale člověk chce vůli. Poznávání jest přítomnost předmětu v duši; a chtění (vůle) jest činnost následující poznání.

Toto si nedovedeme představiti, leč způsobem nedokonalým; ale z toho nenásleduje, že by toto učení bylo neužitečnou, zbytečnou, nemožnou fikcí. Poznáváme tedy v každém člověku organismus tělesný, oživený duší, která slouží za nástroj mohutnostem duševním, jimiž člověk myslí, chce atd. Předmětem poznání lidského jest vše, co jest, nebo může býti, předmětem chtění lidského jest vše, co jest rozumem poznáno jako dobro člověka. Poznané dobro jest příčinou naší činnosti.

Řekli jsme dříve, že naše vůle jest determinována ku dobru největšímu, ku své blaženosti a tato determinace jest příčinou, že se rozhoduje také pro dobra částečná. Rozhodnutí, které tvoří přechod z části intellektivní do sensitivní, není vždy předcházeno stejnými stavy duševními: sebevědomí nám praví, že realisace jednoho obrazu, jevící se zevnějšími pohyby muskulárními, jest buď nevědomým provázením představ nebo myšlenek, na př. řečník pohybuje rukama, aniž jest si toho vědom, nebo realisace jest výsledkem zápasu obrazů, ku kterému se máme úplně passivně; rozumí se, že podobné rozhodnutí není možno nazvati v pravém slova smyslu naším, v naší moci, na naší vůli závislým; jenom tehdy jest rozhodnutí toto dílem naší vůle, chováme-li se ku představám aktivně, podrobujeme-li je usuzování, čili krátce, když volíme.

Ostatně již z definice vůle je zřejmo, že jen poznané, oceněné dobro může býti jejím cílem; není-li vůle ničím jiným, než-li činností naší následující naše poznání, jenom o tom dobru možno říci, že bylo vůlí chtěno, které bylo jako dobro člověka rozumem poznáno.

Vůle tedy směřuje k dobru všeobecnému, rozum jí předloží nějaké dobro částečné, ale vůle, nejedná-li člověk pod vlivem vášně, jedná-li jako bytost rozumná, nerozhodne se bez předchozího usuzování pro tento předmět.

Člověk chce hic et nunc býti blaženým, proto usuzuje, zdali toto dobro může jej šťastným učiniti; poznává, že dobro toto není dobrem nejvyšším; posuzuje následky rozhodnutí se pro toto dobro; srovnává je s dobrem největším, se svojí povinností hledati vždy dobro intellektivní a jemu podřizovati dobra smyslná.

Výsledkem této volby, která není slepým bojem obrazu, jest rozhodnutí se pro toto dobro, neb odvrácení se od něho, nebo zvolení dobra jiného.

Připomeňme si nyní to, co jsme dříve byli řekli o sebevědomí svobodné vůle. Máme spontánní přesvědčení (convictio spontanea), že se my determinujeme, máme vědomí, že nic jiného nás nedeterminuje

mimo nás samy; poněvadž máme vědomí determinace, uzavíráme, že jsme svobodnými, sami sebe určujícími. Ale nyní si klademe otázku: nejsme snad determinováni k této determinaci, která se zdá býti naší determinací?

Jest jisto, že rozhodne-li se čili determinuje-li se vůle naše k dobru částečnému, musí míti tato determinace příčinu; „omne quod movetur, ab alio movetur"; kde je tato příčina? Že jí není dobro nám předložené, je zcela jisto: vůle, která směřuje k dobru největšímu, jenom od něho jest determinována — mezi „nekonečností" vůle a dobrem částečným není žádné proporce.

Kde jest příčina, že se vůle naše determinuje k dobru částečnému? A na tuto otázku jest možna dvojí odpověď: buď příčina neznámá určuje vůli, nebo vůle sama jest příčinou určení. První tvrdí deterministé, druhé pak indeterministé. Vyložením obou odpovědí a jejich kritikou chceme se zabývati v následujících oddílech.

VII.

Jest jisto, že nemáme vědomí příčiny, kterou jest naše chtění determinováno. Z toho, že nejsme si jí vědomi, nemůžeme usuzovati, že by jí vůbec nebylo: mimo duševní elementy vědomé nacházejí se také v nás stavy nevědomé, skryté v podvědomí, které mají na naši činnost veliký vliv. O jsoucnosti stavů neuvědomělých, v podvědomí skrytých, nemůže býti ani nejmenší pochyby. Již dříve jsme řekli, že žádná sensace nezůstane bez vlivu na nás, že zůstanou na podvědomí obrazy, kterých si nejsme vědomi, které však za dané příležitosti se nám objeví.

Nepocitujeme tlaku atmosféry, nejsme si vědomi tlaku, který působí oděv na naše tělo. Kolik náklonností máme, dobrých i zlých, a nevíme o nich! Jak často se dopustíme skutků, které v žádném souhlase nejsou s naší povahou, s našimi zvyky, kterých potom hořce litujeme; nedovedeme si ani vysvětliti, jak jsme mohli býti schopni dopustiti se něčeho podobného. Teprve chyby spáchané nám objevují naše tajné náklonnosti, jichž si ani vědomi nejsme.

Nepřipustíme-li stavů nevědomých, jak si máme vysvětliti, že často nepatrná příčina dovede člověka, jinak pevného, zarmoutiti tak, že pozbude vlády nad sebou, jak si vysvětlíme náhlou veselost nebo smutek, které se nás zmocní, ač jsme si vědomi buď příčiny nepatrné, v žádném poměru k veselosti nebo zármutku nejsoucí, nebo vůbec nenalezáme příčiny? Stavy neuvědomělé, které jsme dříve zažili a na

které jsme dávno zapomněli, zůstanou v našem podvědomí a působí nám pocity veselosti nebo smutku.

Jest rozeznávati dva druhy konů vůle: nutné, které mají za příčinu vědomou příčinu určující, svobodné, mající za příčinu stav nebo náklonnost v podvědomí skrytou; i tyto kony jsou o sobě nutnými; ježto neznáme jejich příčiny, jsme přesvědčeni, že nejen jsou kony našimi, nýbrž také svobodnými, na žádné příčině závislými: slovem, ze jsoucnosti podvědomí a stavů neuvědomělých, na naše jednání působících, lze odvoditi naprostý determinismus; toto učení má ještě tu výhodu, že stojí v naprostém souhlase se základním zákonem, naše myšlení a celou realitu ovládajícím, totiž se zákonem dostatečného důvodu.

A tyto vývody potvrzují fakta hypnotismu: osoba hypnotisovaná jest determinována k jistým činům, koná je a má přesvědčení, že je svobodnou.

Veškero jednání naše je prý tedy determinováno jistou příčinou; determinace jsme si vědomi, a nemůžeme-li nalézti příčinu naší determinace, říkáme, že jsme svobodnými.

Jakkoli se zdá býti tento deterministický výklad svobodné vůle jasným a samozřejmým, přece se nezakládá na pravdě.

Připouštíme jsoucnost podvědomí, vliv stavů neuvědomělých na naše jednání, připouštíme také, že stavy podvědomými býváme často determinováni: ale zamítáme úsudek, že by svobodné kony vůle čili naše rozhodnutí mělo za příčinu determinující neuvědomělý stav psychický.

Řekli jsme, že vůle naše rozhoduje se pro dobra poznaná rozumem a představená jako odpovídající náklonnosti vůle po dosažení blaženosti hic et nunc.

Rozhodnutí pak předchází volba, totiž usuzování, oceňování dobra představy. Schází-li nějaká z těchto podmínek, nemůžeme nazvati nějaký kon vůle svobodnými; a že existují kony vůle, těmto dvěma podmínkám vyhovující, jest nesporno.

Všechny kony vůle, které mají za příčinu stav neuvědomělý, nelze nazvati determinovanými, jak tvrdí vylíčený determinismus; právě jako u konů, jichžto příčina — zda determinující nebo ne, o to se nám nyní nejedná — jest nám známou, musíme rozlišovati kony, které předchází poznání a volba, a kony „nutné“, tak také u jednání spusobeného stavy neuvědomělými.

Máme co činiti s vůlí, totiž mohutností duševní, následující mohutnost poznávací naší duše; nemůžeme mluviti o konech vůle, nepředcházejí-li kony poznávací. Ale v theorii stavů neuvědomělých jest

vyloučeno poznání; proto nelze tu mluviti o svobodných konech vůle, a činí-li tak sami deterministé, sami si odporují.

Z této theorie deterministické následuje proti svobodné vůli totéž, co následuje pro svobodnou vůli z důkazu vědomí svobody: totiž jsme právě tam, kde jsme byli na začátku, když jsme si kladli otázku: „Jest determinace vůle, které jsem si vědom, ode mne nebo od příčiny mne určující k této determinaci?“

Vůle jest určena dobrem, které vyplňuje celou touhu bytosti rozumné po blaženosti; je-li určena dobrem nějakým, pak jest obsaženo toto dobro v nekonečné blaženosti, po které vůle touží; je snad toto dobro skryto v podvědomí a sesiluje dobro poznané, které nedovede určiti celou touhu vůle? Možná; ale ani toto dobro skryté ve spojení s dobry poznanými nedovede vůli určiti: jedná-li se totiž o kon rozumný, pak člověk srovnává dobro jeho vůli k rozhodnutí nutící s dobrem nejvyšším; dobro všeobecné, kterým jest nutně určen, srovnává s určující silou dobra částečného, stavy neuvědomělými a náklonnostmi vědomými a neuvědomělými sesílenou — a vždy poznává rozdíl mezi oběma, rozdíl mezi nekonečnem a dobry částečnými, a pak následuje kon vůle. Není-li tohoto poznání, není-li této volby, pak není konů „svobodných“ ani ve smyslu deterministickém.

Při volbě poznává člověk, že příčina determinace nemůže býti dobro poznané ani stav neuvědomělý, nýbrž jiná příčina; té pak nelze nalézti v podvědomí, proto třeba zkoumati stavy vědomé, totiž samo poznání a chtění.

A námitka vzatá z příkladů osob hypnotisovaných, domnívajících se, že jednají svobodně, nemá žádné platnosti: při jejich jednání schází poznání, usuzování a oceňování; ostatně v mnohých případech samy uznávají, že „musí“ tak jednati. Nemůže-li determinismus udati příčiny, proč se vůle rozhodne po volbě pro částečné dobro poznané, nedovede-li vysvětliti determinaci vůle žádným činitelem zevnějším, ani stavy neuvědomělými, ani náklonnostmi, pak buď musí zamítati svobodnou vůli bez dostatečného důvodu, nebo srovnávati vývody indeterministické se základními, všeobecnými principy rozumovými a najde-li, že je indeterminismus porušuje, pak teprve jest oprávněn přikládati rozhodnutí vůle neznámou příčinu a ponechati její nalezení věkům budoucím.

Dle toho, co jsme řekli při stanovení problemu svobodné vůle, jest nám nyní mluviti o tom, zda-li příčinou našeho rozhodnutí jest sebeurčení vůle — či-li svobodná vůle.

Co rozumějí indeterministé sebeurčením vůle?

Převážná většina indeterministů holduje voluntarismu; moderní scholastikové — hlavně Gutberlet z něhož chceme čerpati výklady indeterminismu voluntaristického — drží se tradicionelního učení středověkých theologů-filosofů, Skota, Suareze atd; celé jejich učení chceme zahrnouti v odpovědích na tyto otázky: v čem záleží svoboda vůle? Není porušením zákona příčinnosti? Lze ji dokázati mimo zkušenost také z rozumu?

Definice svobodné vůle zní: (Gutberlet, Die Willensfreiheit, p. 25). Svobodná vůle záleží ve svobodě volby ... „welche, wenn alle zum Wollen erforderlichen inneren und äusseren Bedingungen gegeben sind, zwischen mehreren endlichen Gütern, nicht bloss gleichen, sondern auch zwischen kleineren und grösseren so wählen kann, daß sie trotz der Gleichheit eines vorziehen, ja selbst das grössere dem kleineren nachsetzen kann."

Ku svobodné vůli vyžadují se tedy jisté podmínky subjektivní a objektivní; subjektivní podmínkou jest volba mezi předměty; „wenn wir von augenblicklichen blinden Trieben ohne Überlegung zum Wollen bestimmt werden, kann selbstverständlich von einer Wahl, von Freiheit nicht die Rede sein." (Ib.)

Objektivní podmínkou jest dobro vůli představené.

Svobodná volba, jak ji popisují indeterministé, svědčí o tom, že jejich svoboda jest ona proslulá „libertas aequilibrii". Gutberlet o tom píše: Können wir überlegen, ist also die Wahl nicht blind, so kann das Ergebnis der Überlegung ein dreifaches sein: Erstens, wir können uns gar kein Urteil bilden über den Vorzug des einen Objektes vor dem anderen, zweitens beide oder mehrere werden als gleich gut erkannt, drittens eines wird besser gefunden als alle andern. Im ersteren Falle wird keine Wahl stattfinden, jedenfalls wäre sie unvernünftig, vielleicht so unmöglich, wie in dem Falle, da gar keine Überlegung stattfinden konnte. Werden die beiden Objekte als gleich gut beurteilt, so ist evident, daß der Wille das eine ebensogut wie das andere erwählen kann, und die Erfahrung lehrt ja sonnenklar, daß wir das eine dem andern nach Belieben ohne alle Schwierigkeit vorziehen können ... Manchmal sind uns zwei Handlungen ganz gleich begehrenswert oder, sagen wir besser, ganz gleich indifferent; weil wir aber handeln müssen, ziehen wir die eine der andern vor. Wir können auf einem Spaziergang diesen oder jenen Weg einschlagen, keiner hat vor dem andern etwas voraus, wie z. B. verschiedene Pfade auf einer Promenade: wir wählen einen, weil wir überhaupt wählen müssen. Wollte der Determinist die

Ausflucht engreifen, es könne uns doch ein geheimer Vorzug des einen Weges angezogen haben, so ist das gegen das klarste Bewusstsein und wird handgreiflich dadurch widerlegt, daß wir hernach, oder wenn wir wollen, sogleich die Wahl rückgängig machen und den anderen Pfad betreten können.

Es ist also sonnenklar, daß wir zwischen zwei ganz gleich begehrenswerten Objekten frei wählen können. Betrachten wir nun den anderen Fall, wo das Resultat unserer Überlegung die eine Handlung für besser erachten lässt als die andere. Werden wir auch dann noch wählen können? Natürlich werden wir und wenn wir vernünftig handeln wollen, müssen wir das grössere Gut dem kleineren vorziehen. Aber während wir dies tun, sind wir uns wohl bewusst, daß wir auch das kleinere hätten wählen können. Und daß dies nicht blosse Illusion ist, beweist die Möglichkeit, nach der Wahl wieder auf das kleinere Gut zurückzugehen." Především vidíme, že svobodné rozhodnutí vůle musí předcházeti úsudek rozumu o hodnotě předmětu.

Ale nyní si klademe otázku: následuje-li vůle vždy poznání intellektu, dostačí, aby vůle se rozhodla, když úsudek intellektu je indeterminovaným, buď uznávaje, že oba předměty jsou stejně dobré — (jest-li to vůbec možno) — nebo uznávaje, že jedno dobro je lepší druhého — ale nerozhoduje, že vůle hic et nunc musí zvoliti dobro, které uznává pro ni za nejlepší? Nepronese-li tento konečný úsudek, jest neurčeným.

Zastanci svobody lhostejnosti (indifference) neboli „libertatis aquilibrii" domnívají se, že se vůle rozhodne „stante hoc judicio indifferenti."

Jisté školy theologické, po nich někteří přívrženci Descartovy a Reid domnívají se, že vůle může voliti bez motivu, nebo když motivy jsou stejné; dle nich není nutno, aby intellekt usuzoval, že předmět jeden jest hic et nunc nejlepším. „Si judicet intellectus hoc medium esse utile vel eligibile, etiamsi simul judicet aliud esse utile, potest voluntas unum eligere, neque est necesse ut intellectus prius de altero determinate judicet esse eligendum, imo neque eligibilius alio." (Suarez, disp. Met. XIX. sect. VI. § 11.) Svobodu vůle definují tito theologové „facultas quae positis omnibus ad agendum praerequisitis, potest agere vel non agere." Příčina, k vůli které mají za to, že rozhodnutí vůle nevyžaduje určený úsudek rozumu (hic et nunc hoc est eligendum quia optimum) spočívá v tom, že by dle jejich mínění upadli v determi-

nismus: si voluntas in omnibus sequatur ductum intellectus, destruitur libertas.

O tomto názoru voluntaristickém, hlavně v theologii, pojednává Leibnitz ve své Theodicei; ovšem, že ho zamítá; o názoru intellektualistickém vyslovuje se sice pochvalně, ale rovněž ho nepřijímá, redukuje jej — ač nepřímo — na voluntaristický indeterminismus.

K tomuto voluntarismu přidává se také Gutberlet a vůbec většina nynějších scholastiků; rozumí se, že příkrá indifference je zmírněna: uznávají, že intellekt musí vždy předcházeti vůli, ale trvají na tom, že jest možno intellektu usuzovati, že oba předměty jsou stejně dobrými, a přece vůle se rozhodne; rovněž když usuzuje rozum, že jedno dobro jest větší druhého, může vůle zvoliti menší: nevolí tedy vždy nejlepší.

Předně pochybujeme, že by vůle byla někdy nucena voliti mezi případy lhostejnými. Uvedeme zde, co píše determinista Krejčí v populárním spisku „Svobodná vůle a mravnost“ (str. 39—42). „Zastanci indeterminismu — dí — připadli na zvláštní vyvrácení determinismu pomocí jeho vlastních zbraní. Domnívají se, že nechají deterministy naběhnouti, jak říkáme, právě v tom, co oni uvádějí za důkaz svého tvrzení. Dejme prý tomu, že rozhodování je zápas motivů. Pak jest myslitelný případ, že setkají se vlivy stejně silné; důsledně v tom případě nastane rovnováha, která se psychicky jeví jako nemožnost rozhodnouti se; pro samé možnosti člověk nedělá nic. Takové případy jsou ve skutečnosti a potud výklad deterministický se osvědčuje. Avšak jsou případy, kde se při úplné rovnosti dvou motivů rozhodne člověk přece pro jeden. Za příklad uvádějí se situace, kde stejnost motivů co do síly jest patrna z lhostejnosti, jakou má pro člověka rozhodnutí se pro některý z nich; naprosto na tom nezáleží, kterou z daných možností zvolím. Na příklad mám z hromádky karet, kostek a podobných stejných předmětů vybrati jednu; žádám o péro a nabízí se mi jich řada; mám říci nějaké číslo, obrátiti knihu na libovolném místě; nebo na procházce v parku přijdu k rybníčku, kolem něhož mohu jíti na pravo nebo na levo, a mohu si představiti obě strany do nejmenších podrobností naprosto stejnými. Tu je zajisté lhostejno, dám-li se tak neb onak okolo rybníčku, vezmu-li péro to neb ono, vyslovím-li to slovo neb ono atd.; nelze nalézti, čím by jeden z předmětů volby měl nade druhým přednost, aby tak člověk byl pohnut k vybrání si jeho. Podle theorie deterministické měl by lidem v takových situacích rozum samými rozpaky se zastavit; nevědouce, které péro vzít, nepsali by; přišedše k rybníčku, zastavili by se a stáli tak dlouho, až by něco

jiného je pohnulo jíti na pravo nebo na levo anebo nazpět. Víme však, že i v takových situacích člověk jedná: vezme si kterékoli péro z podávaných, jde na pravo nebo na levo atd. Jestliže tedy působí na člověka vlivy, a tyto vlivy se navzájem ruší ve své působnosti a jestliže při tom člověk přece jedná, tedy to jednání jest nezávislé od vlivů, jest nemotivované — ejhle indeterminismus, ejhle svobodnou vůli. To je to proslulé liberum arbitrium indifferentiae, s kterým operovali a na němž si zakládali kdysi scholastikové, zvláště pak Tomáš Akvinský.

Proti tomu pravíme, že všechny případy, které se uvádějí na důkaz liberi arbitrii indifferentiae, zakládají se na nedostatečném pozorování skutečnosti. My soudíme a priori ze svých předpokladů, že všude tam, kde se člověk rozhoduje tak, že to vede k činu, zvítězil motiv poměrně nejsilnější, třeba se jednalo o možnosti lhostejné.

Jak bylo řečeno, nemáme pro posouzení intensity motivů jiného měřítka než výsledek; jen tehdy budeme považovati motivy za relativně stejně intensivní, když při jich působení nenastane žádný čin, když z činů, ke kterým motivy ony vedou, nevykonáme žádný. Jakmile však se rozhodneme ve smyslu jednoho motivu, i kdyby to bylo ve věci nejlhostejnější, tím samým objevuje se ten poměrně silnějším a musí se podrobnou analysí nalézti, že nějaká maličkost dává mu převahu a volbu naši určuje. Tak i v případech uvedených.

Jest pravda, že je to upřímně jedno, které péro zvolím, které slovo řeknu, jdu-li před oním rybníčkem na pravo nebo na levo; ale není to jedno v prvním a třetím příkladě pro mechanism pohybový, v druhém případě pro mechanism paměti. Záleží snad na posici, v níž se tělo nachází a na okamžitém držení ruky, ke kterému péru sáhnu; nerozmýšlím, co je mi nejpohodlnější, které je nejbližší, ale ruka jde drahou nejmenšího odporu, vykoná pohyb mechanicky a uzme to péro, které na konci dráhy najde. Snad závisí to jen na tom, má-li v příslušném okamžiku vykročiti pravá noha, aby mne pohyb ten přivedl na pravou stranu rybníčka, snad jsem se ohlídl, zahleděl na levo a jdu tudy, poněvadž mechanism dostal tím ten směr, a sto jiných příčin dalo by se mysliti, které motivují mechanickou volbu směru s dostatek. Co se týče případu druhého, mám-li vysloviti nějaké slovo, udati číslo, tu řekne se: povím to, které mi napadne — bez vybírání. Avšak — které mi napadne, to nezávisí ode mne, to závisí na mechanismu představ. Snad rozhodne podobnost zvuku, nějaká souvislost s okamžitými dojmy a pod., ale něco rozhodne jistě. Máme zkušenosti z experimentů o úkazech

paměti, z té tak zvané psychologie výpovědi, že člověk není pánem svého vybavování představ. Nevybaví se představa, kterou člověk míti chce, ale vybaví se představa, která se vybaviti musí z nutnosti zákonů asociačních. Za to, že se vybaví, člověk nemůže, podnětem k tomu je vždy nějaká vnější okolnost a nikoli libovůle člověka. Řeknu-li na vyzvání, abych udal nějaké číslo, číslo tři, tedy to má jistě nějakou příčinu v okamžitém stavu mysli, jistě bylo to číslo v mysli k vybavení nejdříve pohotově z nějakých příčin. Tím mělo přednost před ciframi ostatními, a pokud můžeme říci, že v případě tomto kolik je čísel mně běžných, tolik že je motivů k proslovení, bylo to číslo v daném okamžiku motivem poměrně nejúčinnějším.

Liberum arbitrium indifferentiae neexistuje a důležitost, jakou připisovali scholastikové dokazování jeho, je zbytečná.“ Potud prof. Krejčí.

K tomu zatím jen podotýkáme, že sebeurčení vůle nebo-li svobodná volba mezi případy lhostejnými jest pojmem generickým, jenž obsahuje indeterminismus voluntaristický, jenž jest mnohými theology, filosofy scholastickými hájen, ale ne Aquinatem!

Rozhodnutí svobodné vůle není bez dostatečného důvodu; dostatečným důvodem jest zevní motiv, to jest představení „dobrého“ předmětu; spojí-li se s tímto dobrem rozhodnutí vůle, nastane determinace nekonečné potence volitivní.

Gutberlet praví: „Den letzten entscheidenden Ausschlag gibt der Wille, der darum unter dem Einfluß der Motive die eigentliche Ursache des freien Wollens ist, während die übrigen Momente eigentlich nur Bedingungen im engeren Sinne des Wortes genannt werden können“ (l. c. p. 12).

Je-li však vůle příčinou svého rozhodnutí, mohlo by se zdáti, že jest absolutním počátkem.

Na to odpovídá autor: „Der Anfang, den der freie Wille des Menschen macht, ist in mehrfacher Beziehung kein absoluter. Denn erstens steht er auch dann, wenn er gegen alle Erwartung sich anders entschließt, als es von den gegeben Bedingungen verlangt zu werden scheint, unter dem Einfluße der Motive, er kann dies doch nicht ohne den Einfluß eines anderen Motivs. Nur in Verbindung mit diesem vermag er Ursache einer anderen Entscheidung zu sein. Zweitens liegt es nicht in seiner Gewalt, sich solche neue Motive unbegrenzt zu verschaffen, bezw. dieselben in sein Bewußtsein zu bringen. Der erste Gedanke kann niemals vom freien Willen ausgehen. Denn es muß ja

bereits ein Gedanke dem Willen vorleuchten, um einen Entschluß zu faßen. Vom Zufalle, oder doch von äußeren Verhältnißen, von dem erworbenen Gange der Ideenaßoziation hängt es ab, ob ein Gedanke, der zu einem Wollen führen kann, mir in denn Sinn kommt, oder nicht."

Zdá se nám, že voluntarismus nedovede spojiti se svým indeterminismem zákon dostatečného důvodu.

Dostatečným důvodem rozhodnutí jest vůle vzrušená motivem.

Rozhodnutí musí následovati poznání předmětu; ale intellekt vypovídá o mnoha předmětech totéž, totiž že jsou dobry částečnými, o žádném z nich nepraví, že jest nejlepším, že má hic et nunc býti zvolen; neboť dle indeterminismu voluntaristického „si voluntas in omnibus sequatur ductum intellectus, destruitur libertas."

Že se vůle rozhodne pro tento předmět, toho není dostatečným důvodem praktický úsudek rozumu, že tohle jest nyní nejlepší.

Rovněž nelze hledati dostatečného důvodu v pohnutce samé, což je samozřejmo. Ani ve vůli samé, ježto by vůle nemohla způsobiti rozhodnutí opačné, a bylo by to porušením dříve objasněného principu totožnosti a dostatečného důvodu, ani ve vůli samé spolu s pohnutkou, neboť mluvíme-li o rozhodnutí vůle, máme na mysli vždy vůli motivem vzrušenou, ale jedná se nám o dostatečném důvodě rozhodnutí vůle dobrem poznaným vzrušené. Rovněž je těžko říci, že by odpovědi dané na námitku o absolutním počátku byly dostatečnými.

Absolutním počátkem rozumíme počátek nezávislý na jakékoliv příčině; tážeme-li se po absolutním počátku vůle, pak chceme věděti, zdali vůle s motivem spojená jej činí nezávisle na jiných příčinách. Tedy motiv se vždy vyžaduje a proto nemůže býti považován za omezení „absolutnosti" počátku kladeného vůlí, jak deterministé odpovídají. Tím ovšem nechceme říci, že by dle indeterminismu voluntaristického byl počátkem vskutku absolutním; chceme toliko říci, že nepřidrží-li se indeterminismu intellektualistického, nedovedou námitky deterministův uspokojivě řešiti.

Vůle může býti nutně determinována toliko dobrem nekonečným, blažeností absolutní, ježto žádostivost lidská jest nekonečnou, která může si přáti všechna dobra, skutečná nebo smyšlená; je-li nějaké dobro menším dobra všeobecného, nedovede jí proto determinovati k rozhodnutí: jinak by nebylo proporce mezi touhou a předmětem touhy.

Než dobra stvořená jsou dobry částečnými, nevyplňujícími žádostivost duše lidské. Je tedy vůle v rozhodnutích pro jistá dobra částečná svobodnou.

Z důkazu tohoto jest patrno, že zásadním důvodem svobody jest nekonečná žádostivost vůle, její nadvláda nad dobry částečnými; vůle sama se rozhodne pro jedno nebo druhé.

Jinými slovy: proč se vůle rozhodla pro toto dobro? kde jest příčina tohoto rozhodnutí? Dle podaného důkazu zní odpověď: příčinou jest vůle sama, její nekonečnost a konečnost dobra předloženého.

Nyní se tážeme: kde jest příčina, že se vůle nerozhodla pro ono dobro, nebo že se mohla rozhodnouti pro jiné? Odpověď: příčinou jest vůle sama, její nekonečnost a konečnost dobra předloženého.

VIII.

Determinismus metafysický, který zahrnuje v sobě všechny jiné systemy deterministické a všechny námitky proti svobodné vůli, shoduje se s indeterminismem intellektualistickým aspoň ve výkladě, jak se děje rozhodnutí vůle.

Některá rozhodnutí vůle jsou předcházena volbou, které se súčastní člověk oběma mohutnostmi své duše, totiž rozumem a vůlí.

Vůle je činností následující poznání rozumové, a poněvadž jedna jest bytost, která chce a poznává, totiž člověk — ačkoliv obě mohutnosti liší se reálně od sebe — rozhodnutí, které jest činností člověka, pochází od vzájemného působení obou těchto mohutností.

Jaký je vztah mezi oběma mohutnostmi?

Poněvadž vůle není ničím jiným nežli činností člověka následující poznání člověka, je samozřejmo, že každý kon vůle nutně vyžaduje předcházející kon intellektu.

Vůle jest určena tím, co jest dobro, čili dobrem všeobecným, o němž rozum poznává, že jest dobro; ježto nedovede dobro částečné vyplniti nekonečnou touhu vůle, touhu po tom, co jest, nemůže býti dobrem částečným určena.

Ale přece se rozhoduje po volbě pro jedno nebo druhé dobro, rozhoduje se jednati nebo nejednati.

Neurčení vůle vůči dobrům částečným před rozhodnutím musí předcházeti kon rozumu, odůvodňující toto neurčení vůle; záleží pak tento kon v poznání, že žádné z dober není všeobecným, není dobro samo.

Rozhodnutí vůle musí býti předcházeno také konem rozumu — a to nejen k vůli tomu, že dle intellektualismu každá činnost, každý čin vůle musí býti předcházen konem (nebo úsudkem) rozumu — nýbrž k vůli zákonu o dostatečném důvodě.

Řídíce se naprostou platností ontologických zákonů, závislostí chtění na poznání, nerozpakujeme se tvrditi, že dostatečným důvodem rozhodnutí vůle jest praktický úsudek intellektu, ukazující dobrý předmět nebo dobro činnosti vůle jako hic et nunc nejlépe žádostivosti odpovídající: vůle pak se rozhodne dle tohoto úsudku.

Na to řekne některý indeterminista: Následuje-li vůle praktický úsudek rozumu, veta jest po svobodě; vůle není ve svém rozhodnutí svobodnou, o sebeurčení vůle, bez níž svoboda jest nemyslitelnou, nemůže ani býti řeči: determinismus jest fatálním důsledkem intellektualismu.

Napřed podáme latinské — scholastické — vysvětlení axiomatu „causae ad invicem sunt causae" a potom je applikujeme na náš příklad.

„Cum sint quatuor causae, earum duae sibi invicem correspondent, scilicet materia cum forma, et efficiens cum finali. Cujus ratio est, quia efficiens est principium motus, finis vero est terminus motus. Similiter forma dat esse materiae, et materia recipit esse a forma: terminus autem et principium, dare et accipere sibi correspondent. Cum ergo dicitur quod causae sunt sibi invicem causae, hoc intelligendum est de causis sibi correspondentibus, ita ut materia et forma sint sibi invicem causae, et similiter causa efficiens et finalis. Hoc autem ita explicari potest, quia materia sustentat formam, forma vero actuat materiam, sustentare autem et actuare est causare; unde forma est causa materiae, inquantum illam actuat; materia vero est causa formae, inquantum eam sustentat; finis autem dupliciter considerari potest, vel in intentione, vel in executione seu secundum causalitatem et secundum esse; finis ut intentus movet causam efficientem, finis vero ut obtentus causatur ab ipso agente: et ideo finis est causa ipsius causae efficientis, causa vero efficiens causat ipsum finem quantum ad esse. Sic medicus, cujus filius aegrotat, movetur a sanitate filii, quam intendit, ad applicanda remedia; et per applicationem remediorum obtinet sanitatem; unde sanitas intenta causat movendo medicum, sanitas vero ut obtenta causatur a medico."

Applikujme nyní toto axioma na rozhodnutí vůle. Někdo urazí ve společnosti svého přítele; brzy po činu lituje své chyby a chce ji napraviti. Ježto však jeho přítel sám zavinil svým chováním urážku, jest na rozpacích, má-li ho veřejně odprositi nebo ne. Přemýšlí o důvodech, které jej nutí k tomuto pokoření a které jej odvracejí od napravení chyby. Odprosí-li ho, pak tím dá na jevo, že jeho přítel, byl bez viny, a to přece není pravda; jest mu za těžko pokořiti se odporuje to jeho hrdosti. Na druhé straně vidí, že přece není úplně

bez viny; nerad by zrušil přátelství. Nyní se rozhodne odprositi se a také tak učiní.

Tážeme se, zdali tento čin, následující uvažování, byl svobodným nebo ne? Zda determinace k němu pocházela od vůle?

Rozhodnutí bylo od vůle, o tom není pochyby: odprosil ho, poněvadž chtěl tak učiniti. Ale každý kon vůle musí předcházeti kon rozumu. Dle indeterminismu voluntaristického byl konem tím spekulativní „měl bych tak učiniti"; vidí, že tento skutek byl by dobrým, ale vidí také, že není úplně dobrým, ježto mu působí obtíže; poněvadž je člověkem čestným, ví, že spravedlivost vyžaduje, aby každou vinu napravil, a také je rozhodnut dle toho jednati; ale hic et nunc, v tomto případě neví, má-li se dle toho úsudku říditi nebo ne; jednati dle něho jest dobrem naprostým — o tom nepochybuje, ale bude-li dle něho v tomto případě jednati, toto jednání nebude naprostým dobrem: když tak nebude jednati, také bude dobře, ježto má na to důvod. Ba dokonce nemusí ani o tom uvažovati; může zapuditi z mysli důvody pro i kontra, na celou záležitost nemysliti.

Jest možno, aby rozhodnutí vůle záleželo jenom na tomto úsudku neurčitém, jak chtějí někteří indeterministé? To je naprosto nemožno; jednal-li jako člověk rozumný, jen proto se rozhodl odprositi, poněvadž si řekl „v tomto případě jest nejlépe, když tak učiním," „nyní musím se rozhodnouti napraviti chybu;" a poněvadž vůle následuje poznání rozumové, rozhodnutí vůle je odůvodněno tímto praktickým úsudkem rozumu.

Než toto rozhodnutí vůle bylo přece svobodně zvoleno.

Usudek spekulativní utvořil intellekt tím způsobem, že srovnával věci, jak samy o sobě jsou, bez ohledu na okolnosti a pohnutky. Spravedlivost vyžaduje, abych chybu napravil, nyní jsem chybil, proto musím přítele odprositi.

Jak utvořil úsudek praktický? Srovnával také prostě věci samy o sobě? Nikoliv; uvažoval o všech okolnostech tohoto jednotlivého případu. Byl snad jimi určen k úsudku „nyní musím se odprositi"? Nikoliv; neboť tento skutek byl částečně dobrým, vyhovoval spravedlivosti a touze po přátelství, částečně nebyl dobrým, jeho přítel také chybil a pokořiti se jest obtížno. Usudek sám od sebe nepovstal; musel povstati srovnáváním povinnosti, vlastně touhy po dobru a náklonnosti vůle: usuzuje, že jest nejlépe tak se rozhodnouti, poněvadž chce se tak rozhodnouti; vůle určuje rozum, aby tak usuzoval a následuje tento úsudek rozumu; rozhodnutí nemůže býti bez praktického

úsudku, úsudek nemůže býti bez rozhodnutí vůle. Jak se může rozhodnouti vůle pro nějaké jednání, není-li určena úsudkem rozumu? Jak může usuzovati rozum, že toto jednání je nejlepším, když vidí, že i opačné jest dobrem, a rozhodnutí samo o sobě také jest dobrem? Má-li usuzovati, že rozhodnutí jest nejlepším, musí býti k tomu určen vůlí. Tím jest zachován princip příčinnosti a svoboda vůle.

Než tato odpověď může se zdáti příliš „scholastickou", verbální, planým mluvením: proto se vynasnažíme ji jinak objasniti.

Především musíme si připomenouti, že činíme ono přesné rozdělení mezi činností intellektu a vůle jen k vůli tomu, abychom si objasnili „dění" úkonu vůle. Máme na vybranou: buď řekneme, že jest rozdíl mezi poznáním a bytím, že to, co poznáváme, skutečně jest a proto také vysvětlitelno pomocí zákonů řídících naše myšlení a vše, co jest, — nebo řekneme, že nic není, nýbrž vše se děje a proto dění nemožno vysvětliti a pochopiti. Toto druhé mínění — mimo mnohé jiné nesprávnosti vede k úplné skepsi; proto se přidržujeme mínění prvého a vysvětlujeme si „dění" konů pomocí rozdílů čtyr příčin, a stanovíme jejich vzájemný poměr. Ačkoliv činíme přesný rozdíl mezi mohutnostmi duševními a jejich vzájemnou činností, přece nezapomínáme, že jeden a týž člověk jest, který myslí a chce, který určuje své myšlení a chtění, který svoji vlastní činnost podrobuje usuzování a pak o ni rozhoduje. Analyse této zdánlivě jediné činnosti objevuje nám jednotlivé elementy poznávání a chtění, které působí „dění" konu, a dává nám podklad k dalšímu bádání a applikování zákonů příčinnosti a vztahu vzájemného příčin.

Při „dění" konu toho shledáváme se s různými příčinami, proto je podrobujeme zákonu „causae ad invicem sunt causae."

Garrigou-Lagrange v „Revue des sciences théol. et philosophiques" r. 1908 p. 23 píše o tomto applikování vzájemného vztahu příčin na „dění" svobodného konu asi takto: Mezi posledním úsudkem praktickým „hoc est optimum hic et nunc" a konem (rozhodnutím) vůle, který úsudek ten předchází a následuje, není žádné přednosti časové; v témže okamžiku applikuje vůle intellekt, aby usoudil to, co má býti zvoleno, a jest řízena intellektem při rozhodování. Vůle jest takto příčinou lákání, jemuž podlehne, v tom smyslu, že na ní závisí určiti intellekt, aby usuzoval, že povaha tohoto dobra jest vůli nejvhodnější: jest příčinou direkce, kterou přijímá, ježto působí na intellekt, aby jí vtisknul tuto direkci.

Dostatečným důvodem rozhodnutí jest úsudek rozumu, dostatečným důvodem praktického úsudku jest rozhodnutí vůle; nyní přijde deter-

minismus s otázkou, kde se nachází dostatečný důvod, že úsudek rozumu jest indifferentním, a potřebuje býti určen rozhodnutím vůle, kde se nachází dostatečný důvod, že vůle, jsouc řízena úsudkem rozumu, mohla utvořiti jiný úsudek?

Vysvětlení podané nikterak neobjasňuje, že jsouce postaveni do týchž okolností, můžeme jednou usuzovati, že třeba jednati, podruhé pak, že není třeba jednati. A to přece vyžaduje svobodná vůle; a existuje-li, pak třeba vysvětliti také její činnost — totiž možnost v týchž okolnostech jednou usuzovati, že máme jednati, po druhé pak, že nemáme jednati — také vysvětliti. Tato možnost, tvořící podstatu svobody, zdá se býti v příkrém odporu se zákonem dostatečného důvodu.

Svobodná vůle má za předmět nahodilost čili kontingenci, jinými slovy, svobodný akt jest nahodilým.

Činnost způsobená svobodnou vůlí musí zůstati vždy indeterminovanou až do provedení, t. j. činnost opačná musí stále zůstati možnou, následkem toho žádné poznání nesmí neomylně předvěděti svobodný čin v čas a rozdílným od času realisace konu.

Udali jsme za dostatečný důvod rozhodnutí vůle úsudek rozumu, který je určen rozhodnutím samým, a řekli jsme, že vzájemná činnost příčin súčastněných na provedení svobodného rozhodnutí vylučuje otázku času, ve kterém se děje působení jedné příčiny na druhou.

Jak jest ale možno, že rozhodnutí, je-li svobodné, nevylučuje až do okamžiku své realisace možnost rozhodnutí opačného, nebo vůbec nerozhodnutí? Možnost rozhodnutí opačného, kontingence nebo-li svoboda jsou obsaženy „v dění“ svobodného rozhodnutí. Jest však možno, aby se něco „dálo“?

Kdyby se skutečně něco dálo, muselo by pocházeti buď z toho, co jest, nebo z toho, co není; něco jiného je nemyslitelno.

Ale z toho, co jest, nic nemůže vzniknouti, poněvadž to, co jest, jest tím, čím jest, kdežto to, co se stane, dříve než se stane, není; z ničeho rovněž nemůže nic vzniknouti. Z toho následuje, že dění jest nemožno; bylo by nutno dáti jemu za příčinu nějaké reelní non-ens, bylo by nutno říci, že to, co není, jest, což jest samozřejmým porušením principu identity.

Proč vytýká Leibnitz indeterminismu intellektualistickému, že porušuje princip identity? Jedině proto, ježto učí, že vůle determinuje úsudek rozumu tak, že ho nemusí vůbec determinovati nebo determinovati jiným způsobem; slovem, indeterminismus učí, že je v dění

možno rozhodnutí opačné, čili že jest to, co není, obsaženo v dění rozhodnutí s tím, co jest.

Intellektualismus Hegelův přijímá tytéž praemissy, ale usuzuje jinak. Dění nemůže býti ani z toho, co jest, ani z toho, co není: může býti z toho, co jest a není, totiž z reelního non-ens, jinými slovy, nic není, vše se děje a v dění, které je samo v sobě důvodem, stotožňují se protiklady. Zákon totožnosti jest nesprávný.

Jest možno mluviti o svobodných konech vůle?

Kdyby skutečně existovaly, pak by jejich dění bylo to, co jest, a to, co není, zavržení principu totožnosti, ježto by existovalo non-ens; nebo bychom přijali zákon totožnosti a zamítli svobodu.

Na to odpovídáme, že princip totožnosti, aniž by čeho pozbyl ze své platnosti, vyžaduje jisté restrikce. (Srv. G. Lagrange, Le sens commun, p. 262.)

Musíme připustiti, že „ex ente non fit ens, quia jam est ens"; rovněž musíme dáti za pravdu, že „ex nihilo nihil fit." A přece existuje dění! A připustíme-li jsoucnost dění, nemusíme ani popírati toho, co jest (ens), ani nemusíme říci, že dění je samo sobě důvodem.

Dění jest přechodem z indeterminace do determinace, na příklad přechod ze zrna ku klasu, z možnosti vědění k vědění atd. Bytí indeterminované, které jest uprostřed bytí determinovaného a nebytí, nazýváme potencí (možností), determinací, které můžeme dosáhnouti, aktem; potence je to, co není a jest, non ens quod est: jest non-ens vzhledem ku konu; jest ens vzhledem k tomu, co není, k ničemu.

Již dříve bylo řečeno, že princip totožnosti a princip dostatečného důvodu jsou stejné platnosti; nyní jsme ukázali, že je třeba jisté restrikce principu totožnosti, poněvadž existuje dění, poněvadž existuje možnost čili to, co jest a není.

Následkem toho jest i potřebí jisté restrikce zákona dostatečného důvodu bez ublížení jeho platnosti.

Rozum lidský poznává důvod dobra čili to, co jest dobrem samým, co jest nejdokonalejším, bez jakékoliv nedokonalosti; jenom tímto všeobecným dobrem, které zahrnuje všechna dobra, může býti určena vůle, která jest nekonečnou touhou po dobru.

Než vůle určuje se také pro dobra částečná; jsouc mohutností ve všech konech následující poznání intellektu, vyžaduje, aby intellekt určil její rozhodnutí. Než intellekt poznává, že předměty všechny jsou dobrými, participujíce dobro největší, a jsou nedokonalými; je třeba, aby k úsudku praktickému byl určen.

Rozhodnutí, které jest konem vůle, předpokládá determinovaný úsudek rozumu; než tato determinace má naznačiti jeden předmět jako hic et nunc nejlepší pro vůli; předmět tento má determinovati vůli k rozhodnutí. Intellekt sám nedovede se determinovati, neboť všechny předměty jsou dobrými a nejsou dobrými. Vůle sama musí odstraniti tuto indifferenci, a intellekt usuzuje, že to dobro jest hic et nunc nejlepším, pro které se vůle rozhodne. Ježto intellekt byl ku všem předmětům — i k tomu, o kterém nyní tvoří úsudek praktický — indifferentním, neurčitým, mohla vůle jej determinovati k úsudku opačnému, nebo vůbec mohla zabrániti usuzování.

Svoboda neboli indeterminace nachází se ve chtění vůle, poněvadž jest indeterminace v poznávání, a příčinou této indeterminace jest indeterminace neboli potencialita, možnost, nedokonalost v předmětu poznání.

Člověk má svobodnou vůli.

Z toho však nenásleduje, že by všechny naše skutky byly svobodnými, nebo že by všichni lidé těšili se z téže svobody. Jenom ony skutky naše jsou svobodnými, které předcházela svobodná volba; ostatní pak jsou indeliberované, buď prostě fysiologické nebo také psychologické, ale nezávislé na předcházející volbě. Můžeme říci, že převážná většina našich skutků není svobodná.

Mluvili jsme dříve o sebevědomí svobodné vůle a řekli jsme, že není přesným důkazem svobody. Proto však není bez důležitého vlivu na problem svobodné vůle. Předně nás povzbuzuje, abychom hledali příčinu determinace, která se nám zdá býti svobodnou; jest direktivou mravního života u těch, kteří nedovedou si utvořiti vědecký důkaz indeterminismu nebo determinismu; jest jakýmsi kriteriem ukazujícím nám, ve kterých případech jsme použili svobodné vůle; konečně pak potvrzuje důvody dané z mravnosti, povinnosti, zodpovědnosti atd. ve prospěch svobody.

Uvedli jsme dříve tyto „důkazy“ svobodné vůle a zavrhli jsme je; nyní však, když jsme dokázali metafysicky jsoucnost svobodné vůle, možno jich použiti jako důkazů vedlejších.

Jinak deterministický výklad, jak byl podán, není správným, což není za těžko poznati.

Ze statistiky není možno ničeho použiti, jak se mnozí mylně domnívají, ani pro ani proti svobodné vůli; statistika jest dobrá pro pojišťovací společnosti, ale s problemem svobodné vůle nemá nic společného.

Mluvíme-li o abstraktní svobodné vůli, pokud je sama o sobě uvažovaná, nemůžeme říci, že by připouštěla stupně, někdy že by byla větší, jindy pak menší; ale konkretně uvažovaná může býti velice různou. Tato různost jest působena různými náklonnostmi, které stěžují svobodnou volbu; je-li i přes tento vliv možno rozumu oceňovati skutek a jeho následky, ku kterému se snad rozhodne, jest člověk pánem svého jednání, jest svoboden. Všechny náklonnosti, i sebe silnější, nedovedou determinovati vůle, která jest „nekonečnou" a proto jen nekonečným dobrem jest určena nutně; determinuje-li se po volbě, pak sama sebe určila.

Můžeme si vůli představiti jako kruh a náklonnosti snažící se vůli determinovati jako mnohoúhelník do kruhu vepsaný; i kdyby měl sebe více ramen mnohoúhelník, nikdy nestane se kruhem; kdyby sebe více náklonností působilo na vůli, nikdy se nestanou „nekonečnými", nikdy nedovedou vůle určiti.

Překážky svobody vůle mohou býti individuelního druhu, sociální a pathologické; k prvým náleží dědičnost, špatný vychov, špatné zvyky; k sociálním: nepříznivý vliv náboženských, mravních, hmotných, politických okolností; pathologické pak překážky jsou buď přechodné poruchy duševní nebo trvalé nemoci nervové.

Znemožňují-li tyto překážky svobodnou volbu, rozhodnutí vůle nejsou svobodnými.

Poněvadž svobodná vůle jest největší předností člověka, jest potřebí, aby jí člověk také dobře užíval. Cílem výchovu má býti dobré užívání svobody.

Nejdůležitějším zákonem, napomáhajícím nám vychovati svobodnou vůli, jest zákon o associaci ideí. — Víme ze zkušenosti, že nejsme pány představ a myšlenek: myslíme často na věci, na které bychom raději chtěli zapomenouti. Je-li však představa přenechána sama sobě, směřuje nutně k realisaci; aby představa a tedy i jednání bylo v moci naší, musíme míti všeobecnou ideu, se kterou srovnáváme představu a pak buď s realisací souhlasíme nebo ji zamítneme. V podvědomí spojují se představy a pojmy a jedna jsouc vyvolána, vyvolá i druhé. Jest tedy potřebí, abychom všeobecné a vznešené pojmy spojovali s obrazy, na př. ideu mravnosti s obrazem počestného jednání, s některými věcmi atp. Přijde-li nám na mysl představa nějakého jednání, vynoří se také s obrazem spojený pojem, na př. mravnosti, a tím již je představa a jednání jí odpovídající v moci naší; můžeme o ní utvořiti

si úsudek, jaký chceme, můžeme jej nahraditi jiným, jej opraviti; následuje-li po tomto úsudku jednání, jest to jednání naše, jest jednáním svobodným, poněvadž úsudek sám byl v moci naší: totius libertatis radix est in ratione constituta.

Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám.[1]

Napsal Dr. Josef Malota. (O.)

Máme odsouditi tuto věrolomnost, nebo redukovati na ušlechtilou zásadu, jež bránila děliti ledva scelenou říši? Prameny zvou jej „slavným, poctivým, moudrým a vysoce vzdělaným knížetem.“ Chorobná ctižádost, již zdědil po odbojných předchůdcích, vehnala jej v náruč sousední říše; když nastoupil na český trůn, poměry se nezměnily: nebyl zbaven svých markrabécích práv, mohl dále rozhodovati o Moravě — ale pouze jako vasal o lénu podřízeném bezprostředně říši.

Ve své osobě spojil sice obě sesterské země, ale státoprávní rozvrat potrval dále. Tento stav, v němž uvázl vývoj českého státu, nezůstal bez vlivu na jeho politický program. Státnická moudrost, již mu přisuzují prameny, chápala jistě nebezpečí v celém jeho rozsahu, jeho „poctivost“ diktovala, aby dal vývoji příznivější směr. Střízlivěji řečeno: jako údělník kráčel ve šlépějích svých předchůdců — jako vévoda sledoval politiku českého dvora a snažil se napraviti, co kdysi pokazil. — Analogický případ, jakých jsme zažili řadu; je v povaze lidské, že osobnímu prospěchu obětuje každou — někdy bohudík i chybnou — zásadu... A tak v brzku spatříme nového knížete, kterak se pokouší, aby restauroval poměry před rokem 1182, kterak obnovuje konsolidační plán, jenž byl dědictvím šťastnějších dob; — zda-li s úspěchem jest jiná otázka...

I. Prvním důkazem vůdčí jeho myšlenky — státní jednotu Čech a Moravy přivésti v opětnou platnost — bylo svolání „sněmu“ česko-

[1]) V čísle 11. str. 876, řádek 13. s hora: místo Domášova polož Domašova; str. 888, ř. 7. s hora: m. přísný systém p. přímý systém; str. 889, ř. 9. z dola: m. dosavadní p. dosavádní; str. 889, poznámky: m. [1]) [1]) [1]) p. [1]) [2]) [3]); str. 891, pozn. [1]): Moravská linie mizí, doplň: a nastupuje česká; str. 892, posl. ř.: bez příčin, doplň: bez udání příčin; str. 893, předposl. ř.: jež na důkaz, doplň: jež se na důkaz; str. 900, pozn. [4]): Fischl opr. Fischel.

moravského do Sadské, jež následovalo brzo po jeho nastolení na český trůn (1189). Sešlo se tam veškeré duchovenstvo i šlechta jak z Moravy tak z Čech, aby vyslechli „statuta ducis Ottonis“.[1]) Platnost Otových statutů pro Čechy jest spornou;[2]) tážeme se však, k čemu byli přítomni duchovní a šlechta z Čech, když jednalo se o řády, jež měly organisovat pouze Moravu jako říšské od Čech neodvislé léno? V tom právě leží hlavní bod Konradových plánů: Veřejně si netroufal[3]) — respekt před císařskou mocí zračí se ve věrném konání vasalských povinností, jimiž byl velmi zaneprázdněn. Barbarossa ho stále potřeboval a neméně jeho syn — potomní císař německý Jindřich IV. — Opatrným způsobem však sestrojuje základ, jenž v této formě dával silnou naději, že sesterské země opět se sblíží... Poradné shromáždění Čechů a Moravanů mělo vzíti na vědomí a snad dáti i souhlas k řadě nařízení[4]), která se vztahovala k formám soudního řízení, na soukromé a trestní právo vůbec. Účelem bylo asi upraviti soudní organisaci na Moravě a pokud možno uvésti ji v souhlas se soudními řády v Čechách.[5]) V určitém odvětví vnitřní organisace snaží se tedy nový kníže uvésti obě země v paralelní chod; významné, že tak činí v době, kdy Morava stojí pod přímou závislostí říšskou, kdy jest docela oddělena od sesterských Čech. Určitý úmysl zjevuje se tím výrazněji, když Konrad na generalní konvokaci zanedbává svůj markrabský titul a zve se pouze knížetem českým.

Důkazem jest listina, která tam byla potvrzena a na níž dvakráte vystupuje jako „Otto dux Boemie“.[6])

S ohledem na zemskou repraesentaci, jíž obeslala Morava sadský tento „sněm“, měl titul markraběcí přijíti k uplatnění — stejně jako hodnost velkovévodská; Konrad nevládl Moravanům jako „dux Boemie“, nýbrž jako „marchio Moravie“. Vystupuje-li přece s titulem, vztahujícím

---

[1]) »et alii multi abbates, clerici, monachi, milites tam de Moravia, quam de Boemia, qui convenerant in Sazka ad audienda statuta ducis Ottonis. Cod. dipl. Mor. I. p. 329, n. 349.

[2]) *Kapras* považuje za jisté, že »statuta« pro Čechy neplatila. Státoprávní poměr Moravy, Čas. mus. král. čes. LXXXI. sv. 1. str. 409.

[3]) *Dudík* jde poněkud daleko, když praví, že generalní sněm rozepsán za tím účelem, aby Morava uvedena byla v dřívější poměr; kde prohlašovaly se zákony tak důležité (statuta), bylo prý přirozeno, že vytknuto dříve státoprávní postavení Moravy k Čechám. Děj. Mor. IV. 74

[4]) Vydána jsou v Jirečkově kodexu a Fridrichově diplomatáři.

[5]) Stejně soudí *Dvořák*, Dějiny Moravy 1900.

[6]) Cod. dipl. Mor. I. p. 329, n. 349.

se pouze na jeho vévodské postavení (dux Boemie), pak jest to důkazem, že chtěl vládnouti Čechám a Moravě ve smyslu staršího poměru, — kdy v českém vévodovi soustředilo se panství nad přičleněnou Moravou, kdy byla lénem Čech — nikoliv panstvím markraběte, jenž byl císaři subordinován.

II. Kníže Konrad založil premonstrátský klášter v Lúce u Znojma (1190). Zakládací listina[1]) počíná „Otto dei gratia Boemorum dux, quondam marchio Moravie." Tento titul jest předmětem různých výkladů. Dle Koutného[2]) chtěl Konrad připomenouti, že počátky zakládaného kláštera spadají do doby, kdy byl ještě markrabětem. Bachmann[3]) dovozuje, že měl úmysl vládnouti nad Moravou jako kníže český, nikoliv jako markrabě moravský. Dle Fischela pravý obsah tohoto titulu jest: „před tím markrabě moravský, nyní také vévoda český."[4])

Otázka dá se posouditi jedině v souvislosti

a) se státoprávním významem aktu, jenž byl obsahem zakládací listiny a týkal se Moravy jako markrabství říšského, pak

b) s opětným vynořením údělníků, kteří v téže listině jako „knížata moravská" vystupují.[5])

Ad *a)* V starší periodě patřilo zakládání klášterů na Moravě k vysostným právům českého vévody — tehdy jejího lenního pána. Když Morava byla povýšena na markrabství a uvedena v říšskou bezprostřednost, mělo přejíti právo toto na císaře. Formálně přešlo — věcně nikoliv: Konrad zanedbává pravomoc říše a jedná tak jako před ním všecka knížata česká. Kromě úvodního „Boemorum dux, quondam marchio Moravie" praví dále: „ego Otto dei gratia dux Boemorum (et... mater... Maria... monasterium in Luca... construximus"). Vidíme, že podruhé a na nejdůležitějším místě (založení stává se zde právním faktem) postrádá jeho titulatura poukazu na dřívější hodnost markraběcí a pouze vysostné právo českého vévody legitimuje jej, aby založil klášter na svém vasalském území.

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 331, č. 353.

[2]) Der Přem. Thrk. 57.

[3]) Gesch. Böhm. I. 372.

[4]) *Fischel A.*, Mährens staatsrechtliches Verhältniß zum Deutschen Reiche und zu Böhmen in Mittelalter. Studien zur österreichischen Reichsgeschichte. Wien 1906, str. 47.

[5]) »Wladimirus et Brecizlaus frater eius duces Moravie.« Cod. dipl. Mor. I. p. 331, n. 353.

Úvodního rčení „quondam marchio Moravie" užil snad z opatrnosti: celý akt týkal se Moravy jako markrabství říšského a situace nedoporučovala, aby otevřeně rušil císařská práva. Proto zve se sice markrabětem, avšak velmi obratnou formou, která ukazuje, že titul markrabský neměl již pro něho ceny, ba v doslovném překladě svědčí, že pro něj již neexistoval: kdysi markrabě moravský[1]) — nikoliv nyní.

Ad *b)* on zříká se prázdného titulu, neboť Morava postrádá opět svého jednotného rázu, jenž pojmu markrabství sloužil za základ, a vrací se ku zvyklostem starší periody skýtaje úděly synům Oty III. Olomouckého, Vladimíru a Břetislavovi.[2]) Konrad se již nepokládá za markraběte celé, nedělené Moravy, za bezprostředního knížete říšského, nýbrž za vévodu českého, za vrchního pána nad moravskými vasaly, a řečeným titulem dává tomuto názoru asi zevnější výraz. Pozdější situace smíří tuto dělbu Moravy s pojmem zaokrouhleného celku — markrabství — proto z pomíjejícího znovuužití moravských krajů nelze usuzovati[3]) na zvrácení říšské bezprostřednosti a opětné utvrzení podřízenosti Moravy pod panstvím českým. Jsou to zjevy, jež mají připraviti půdu, náladu pro restauraci starších poměrův, opatrné přípravy, jež musí znáti meze, aby nevyvolaly spor s císařem. Státoprávní rozvrat, roztržení obou zemí trvá s celým svým nebezpečím dále, Morava jest bez přestávky přímým říšským markrabstvím...

Vláda Konradova nerozhodla o definitivní úpravě poměru českomoravského a citované pokusy — položiti základ k určitému řešení — stroskotala jeho smrt († 1191).

Při této příležitosti nutno si povšimnouti Fischelovy studie,[4]) jež kontinuitu i význam hořejších zjevů pomíjí a celkovým názorem

[1]) Srv. titulaturu pozdějšího knížete-biskupa Jindřicha Břetislava, jenž trvá na své hodnosti velkovévodské stejně jako na titulu markraběte moravského — (»ego Heinricus dux Boemorum et episcopus nec non Marchio Moraviae«. Cod. dipl. Mor. I. p. 339, č. 363) — ovšem jen v případě, který se týká moravského territoria.

[2]) Srv. *Kapras J.*, Státoprávní poměr Moravy. Čas. mus. král. Čes. LXXXI. sv. 1. str. 410: ze zakládací listiny »možno prostě souditi, že oživly aspoň na čas staré poměry, kde Morava dělí se na úděly pro členy rodu a kde, dux Boemorum« jako dux vládne nad celým territoriem.«

[3]) Jako činí Dvořák (Děj. Mor. 89) a j.

[4]) *Fischel A.*, Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen in Mittelalter. Studien zur österreichischen Reichsgeschichte. Wien 1906. Viz též *Kaprasovu* recensi »Státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně České ve středověku.« Čas. mus. král. Čes. LXXXI. 1907 sv. 1. str. 400—423. — Naše stanovisko jest místy odchylné.

stojí na jiném stanovisku, nežli správný výklad pramenů připouští. Souvisí to se zanedbáním plnosti života a momentu vývojového vůbec, což práci této vtiskuje schematický, juristický ráz; příliš hodnotí některá fakta a vyzdvihuje jako znaky vývoje a poměru knížectví česko-moravského k říši. Velmi málo ohlíží se na rozmanitosti a variace jeho, právě tak jako málo sleduje vlivy a okolnosti, z nichž ten který fakt pro určitou dobu vyplynul. Poměr Čech k říši, poměr Moravy k říši i poměr obou zemí navzájem představuje jí od počátku jedno a totéž schéma. Protichůdným zdá se nám, praví-li, že Čechy a Morava byly „Gesammteigenthum des Přemysliden-Geschlechtes“ a dovozuje-li hned na to, že byly pravým lénem říše. Vychází tedy z „Gesammteigenthumu“, jako sociologického předpokladu, z něhož všecko vyplývá — i Břetislavův zákon i „kondominát“.[1]) Kdyby zde bylo „Gesammteigenthum“, mohlo by se mluviti o „oddělení“ dleŚlalouskova práva dědického — ale Fischel sám říká, že to „oddělení“ nebylo. — Klade zákon seniorátní za pramen dalšího státoprávního upravování, dokonce myslí, že k němu byla vydána i jakási prováděcí nařízení; to jest moderní pojem o periodě, která celkovým rázem nijak tomu neodpovídá. Odvozuje ze zákona seniorátního „kondominát“ a analogisuje ho s „domácími řády“ Habsburků — jež byly přec vydány mnohem později za pokročilejšího vývoje státu a veřejného práva; pak zapomíná, že tento středověk znal pouze subordinaci — koordinace pro něj neexistovala; tím ani „dobré právo“ údělníků, kteří by následkem neuznaného kondominátu žili s českým vévodou ve stálém napjetí a sporu. Samostatné knížecí dvory, vrchnostenské tituly údělníků nebyly důsledkem koordinovaného poměru vůči českým vévodům; to vše vyvolávala velezrádná touha po aequivalentním postavení — a knížata pražští někdy to trpěli, nikdy však za právo nepokládali; jest důležité, jak právo vykládá ten, kdo je dal, nikoli kdo je přijal, a kníže český byl zde dárcem, pramenem veřejného práva. Zde jednalo se prostě o vasalitu, o poměr lenního pána k subordinovaným vasalům, který prameny velmi markantně kreslí, takže již roku 1634 vypozoroval jej výborný, ale zapomenutý náš systematik Pavel Stránský a napsal: „Morava neuznávala jiných pánův, než panovníky české, pod jichž vládu dostala se. Panovníci čeští obyčejně, měli-li několiv synův anebo strýcův, zemi tu jakožto leno, vyhradivše si však panství přímé a

[1]) Zákon seniorátní — analogicky s domácími řády Habsburků — řadil prý všecky Přemyslovce do jedné linie, jako koordinované vladaře říše česko-moravské.

právo svrchované mezi ně rozdělovali a ve správu a užívání jim pouštěli.“ [1])

Juristický ráz práce Fischelovy zračí se i v tom, že nivelisuje vývojovou rozmanitost a řadí ji do určitého systému a přesného ústavního práva. — Poměr česko-moravský dá se pozorovati jen ve vývoji; stále variuje, postrádaje tím určitých znaků, jimiž by se mohl naraziti na fomu moderní ústavy. Je to stálý zápas subordinovaných o koordinaci, stálý vzestup a sestup údělnických povinností a práv, která kolísají v celé své středověké neurčitosti trpíce nedostatkem regulace — i právní formulace. Celým svým sporným charakterem dávají podnět k latentnímu napjetí a krvavým srážkám, jež přináší proměny ve zvýšené míře; poměr pak kolísá tím více, čím více směrodatní činitelé berou na se jiný tvar: kvalifikace českých vévod, větší menší schopnost údělníků, situace zahraniční — císař, církev a hlava její v Římě — to jsou faktoři, kteří vystupovali tu silněji, tu zcela neznatelně... a podle nich se řídilo mocenské postavení českých vévod — i poměr jich k moravským vladařům. Stejné tedy faktory způsobovaly smršťování i rozpínání práv a povinností — jež se sice pohybovalo v dole vytýčených mezích, nikdy však netvořilo tak přesně vymezenou kompetenci, jak dosavádní literatura snaží se dokázati: „údělníci prý požívali nejširší samosprávy vnitřní, přes to že podřízeni byli svrchovanosti českých vévod. Na venek však nesměli ničeho na svůj vrub konati, co náleželo v obor této svrchovanosti. V záležitostech zahraničních nesměli o své újmě vésti válku ni učiniti mír a jiné smlouvy se zevními mocnostmi. Přes širokou vnitřní samosprávu nesměli ‚umenšiti‘ statků korunních, takže i jinaké jich zcizení pouze se svolením knížat českých díti se smělo. Nesměli také biskupa v zemi dosazovati, což patřilo k vysostným právům vévod pražských. Suverenita těchto nad Moravou jevila se také v tom, že jim náležely řečené statky korunní, kteréž byly velmi rozsáhlé, jakož i všechny důchody zemské vyplývající z cel, mýt a desátků, z mincí, honitby a rybaření, z rozličných daní a jiných zeměpanských práv, která se shrnují pod názvem regálií. Ale již od počátku oni Přemyslovci, kteří měli úděly na Moravě, dostávali část těchto důchodů. Práva

[1]) Moravia, non alios hactenus, quam Bojemiae principes, dominos est agnoscere solita. Erat autem principibus Bojemis fere in more, ut si plures habuerant filios vel agnatos, regionem hanc fiduciae nomine, dominio directo iureque supremo sibi nihilo minus reservato, inter eos dividerent, adeoque usum fructum in ea cum dominio utili iis permitterent. — Respublica Bohemiae a M. Paulo Stranskii descripta 1634 p. 301.

údělných knížat v zemi byla vůbec obsáhlá. Jim především příslušela pravidelná správa údělů, vrchní moc soudní, právo udíleti výsady, pokud se netýkaly důchodů zemských, knížatům českým náležejících, jim příslušely veškeré pozemky, jež nebyly vlastnictvím soukromým, zejména rozsáhlé hvozdy zemské, které byly hlavním jejich bohatstvím. Jim náležely konečně hrady župní se zbožím k nim příslušným. Zajisté měli též právo na veškerá t. zv. břemená zemská, pokud se lze domýšleti, že tou dobou trvala, jako na př. nářez, přípřež a p. Že knížata moravská na dvorech svých chovala i družiny, jejichž členům příslušelo vykonávat služby osobní u knížete i členů rodiny jeho, předpokládati sluší vzhledem k podobným poměrům panujícím na dvoře knížat českých; členové družin nazývali se milites, comites, homini, z jich středu bráni číšníci, komoří, lovčí; nejvyšší z nich byl správcem, byl comes palatinus.“ [1])

Červinka dokazuje, že údělná knížata měla i právo raziti vlastní peníze, že měla své mincovny v Brně, Olomouci a ve Znojmě.[2]) Dvořák vyslovil mínění opačné.[3]) Dle našeho názoru právo toto variovalo právě tak, jak ostatní údělnická kompetence; uplatňovalo se nebo zapadalo dle kvalifikace českého vévody, poměru k říši a schopností údělnických — tedy dle proměnlivosti faktorů, jež byly s to uvolniti nebo zúžiti poměr jejich k českým vladařům.

Ovšem povýšením Moravy za markrabství a prohlášením říšské bezprostřednosti nastal úplný převrat. Kompetence markrabat a poměr jejich k říši byl daleko určitější; vývoj zde pokročil dále, vymezoval přesněji markraběcí práva, což v našem případě nebylo prospěšným pro český stát. Řekli jsme, že pokusy Konradovy — položiti základ k příznivému řešení této otázky — ztroskotala jeho smrt († 1191). Nastalť obligátní zápas mezi bratrskými větvemi o panství nad Čechami a Moravou.

Na trůn vyšinul se Václav, syn Soběslava I. — týž, který kdysi držel Brněnsko, později Olomoucko a přišel o svůj úděl současně s koncem vlády bratra svého Soběslava II. (1179). Proti němu vzplanula oposice Vladislavoviců, jichž náčelníkem byl biskup pražský, Jindřich Břetislav; „léta Páně 1192. přišel k císaři Jindřichovi a příbuzným svým Přemyslovi a Vladislavovi, onomu knížectví České, tomuto pak Moravu zjednal, slíbiv a zavázav se věrou za ně k šesti

[1]) Ottův Slovník Naučný XVII. 298 sq., *Dvořák*, Dějiny Moravy 1900 atd.

[2]) *Červinka J.*, Mince a mincovnictví markrabství Moravského 1897.

[3]) Děj. Mor. 1900.

tisícům hřiven."[1]) Bretholz opíraje se pouze o tento výrok netroufá si rozhodnouti, zda při této příležitosti byla Morava udělena jako „bezprostřední říšské markrabství;" pouze jest prý jisto, že byla nedílně jako jednotná říše postavena pod panství svého vlastního knížete, kterýmž arci byl bratr českého vévody.[2]) — Ušel mu asi závažný důvod, že Vladislav v témže roku (1192) objevuje se na jedné císařské listině jako „Heinricus[3]) marchio Moravie"[4]). — Morava byla v očích císaře nesporně považována za bezprostřední knížectví říšské a s tím charakterem ji také Vladislav od císaře obdržel.[5])

Ujal se jako „markrabě" panství nad Moravou — a nedlouho po něm i Přemysl — vypudiv Václava[6]) — převzal vládu v Čechách.

Biskup Jindřich ponechán v německém zajetí, poněvadž noví vladaři neměli se k zaplacení slíbených 6000 hřiven. V brzku však pomstil tuto věrolomnost, obžalovav Přemysla z velezrády, poněvadž se připojil k proticísařskému spiknutí. Jarloch praví, že císař „knížete Přemysla jako pro uražení velebnosti a pro obmyšlené uražení osoby své knížectví Českého odsoudil, a za něho biskupa s korouhvemi, jakož obyčej jest, slavně obdařeného do Čech nazpět poslal, nadto též jemu celý dluh odpustil."[7]) Nový kníže vlády zbaven a „vévodství české" — Jarloch výslovně mluví o „ducatus Boemie" — uděleno biskupovi, jenž s princem Spytihněvem vrátil se do Čech. Za krátko vytlačil Přemysla a ujal se vlády.

K následujícímu roku (1194) vypravuje Jarloch, že „Jindřich kníže a biskup odešel s vojskem na Moravu a zemi onu čili hrady zemské panství svému podrobil."[8])

1) Překlad Tomkův F. R. B. II. — Henricus, Pragensis episcopus, contra Watzlaum ducem cesarem Henricum adiit, et cognatis suis Premizlao et Wladizlao, illi ducatum Boemie, alteri vero Morauiam obtinuit, promittens et fide iubens pro eis sex milia marcarum. Cont. Gerl. ad ann. 1192.

2) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 352.

3) Vladislav zve se též Jindřich.

4) *Ficker J.*, Vom Reichsfürstenstande I. str. 107 poukazuje na C. d. Westff., 2, 221.

5) Disposice císařská byla zde vázána na Přemyslův rod; císař netroufal si s Moravou nakládati jako s jinými říšskými lény.

6) Na útěku provázel jej princ Spytihněv dle Pešiny (p. 326) vlastní jeho syn.

7) Překlad Tomkův F. R. B. II. — (imperator) ducem P(remyzlaum) tamquam lesae maiestatis et ledendae personae reum ducatu Boemiae abiudicauit, et pro eo episcopum cum uexillis, sicuti mos est, solempniter inuestitum in Boemiam remisit, insuper et omne debitum dimisit. Cont. Gerl. ad an 1193.

8) Překlad Tomkův F. R. B. II. — Heinricus dux et episcopus abiit cum exercitu in Morauiam et terram illam sive castra terrae suo dominio subiugavit. Cont. Gerl. ad ann. 1194.

Výklad Jarlochův zřejmo povídá, že biskup původně obdržel v léno jen „ducatum Boemie"; odtud, jako kníže český, podrobil si Moravu — avšak právoplatným pánem jejím stal se až ji obdržel od císaře v léno. Vysvítá to z kronikářova rozlišování, jenž mimo zprávu, „že Jindřich Moravu svému panství podrobil", vytýká zvlášť a na jiném místě „že ji téhož léta obdržel od císaře"[1]). To jest nesporným dokladem, že Morava byla posud a zvláště udělována, jako zvláštní od Čech neodvislé léno, jako knížectví říšské, jež podléhalo ve správě i vládě „markraběti" a nikdy „vévodovi českému."

Dne 7. června 1195 vydal Jindřich na moravském hradě Bítově listinu, kterou rozmnožuje fundace moravského kláštera v Lúce; listina obsahuje právní akt týkající se Moravy, proto vystupuje zde Jindřich jako „vévoda český, biskup a také markrabě moravský."[2])

V listech, jež uzavírají záležitosti vévodství českého, funguje pouze jako „biskup a vévoda český."[3]) Cítí se tedy zvlášť markrabětem a při právních zařízeních, které se týkají Moravy, uvádí i markrabský svůj titul — na důkaz, že v takovém případě vychází ze specielní pravomoci markrabské.

Nastává z části obdobná situace jako kdysi za panování Konrada Oty: Jindřich jest vzhledem k Moravě bezprostředním říšským markrabětem — v osobě vévody českého soustřeďuje se opět hodnost markrabecí — avšak tentokrát s určitým rozdílem: poukázali jsme na tendenci Konradovu, jenž chtěl vládnouti Moravě z pravomoci vévodské svůj titul markrabský při tom zanedbávaje. U Jindřicha jest opak: on hořejší poměr v celé své nebezpečné formě přijímá — vytýkaje, že jest držitelem tří od sebe oddělených říšských lén a to knížectví českého, biskupství pražského a markrabství moravského.

V uvedené listině vynořují se opět „Vladimír s bratrem svým Břetislavem jako knížata Olomoucká" a „Spytihněv s bratrem svým Svatoplukem jako knížata brněnská"[4]). Objevuje se i starší rozdělení

[1]) »Hoc anno Heinricus dux et episcopus Moraviam (ab imperatore obtinuit.« Cont. Gerl. ad ann. 1194.

[2]) »Ego Heinricus dux Boemorum et episcopus nec non Marchio Morauie.« Cod. dipl. Mor. I. p. 339, n. 363.

[3]) Zajímavo, že z počátku svého panování klade hodnost biskupskou před titul vévodský — později naopak: Heinricus episcopus et dux Boemorum: Cod. dipl. Mor. I. p. 336, n. 359, rok 1194. Cod. dipl. Mor. I. p. 338, n. 360, rok 1194. Cod. dipl. Mor I. p. 343, n. 367, rok 1196. Heinricus dux et episcopus Boemorum: Cod. dipl. Mor. I. p. 346, n. 370, rok 1197. Cod. dipl. Mor. I. p. 346, n. 371, rok 1197.

[4]) »Wladimirus cum fratre suo Bracizlao principes Olomucenses. Zpitigneus cum fratre suo Zwatopluk principes de Brinen.« Cod. dipl. Mor. I. p. 340, n. 363.

Moravy a tituly údělných krajů: provincia Olomucensis, Brinnensis, Znoymensis. — Upozornili jsme, že přirozené okolnosti vyvolají obnovu údělů a smíří je s pojmem jednotného markrabství. Byli zde nezaopatření princi a bylo zde říšské markrabství, jež jako léno české skýtávalo kdysi jich předchůdcům obživu a panství. Bezprostřední poměr k říši tím nijak netrpěl, činila-li Morava zadost svému staršímu úkolu; údělníci nevynikali nikdy zvláštní příchylností k českému dvoru a nynější situace byla vlastně vyplněným snem jejich tradičních plánů. Proto obnova bývalých poměrů v obvodu, uvnitř země moravské nesmí se považovati za současnou restauraci jejího zevního vztahu k Čechám, jenž by vyplýval ze zrušení přímé závislosti říšské. Dočasné oživení moravských knížat a údělů nestojí proti — nýbrž vedle pojmu jednotného bezprostředně říši podřízeného markrabství. Z toho nabízí se otázka, jaký byl poměr údělníků k markraběti? Otázka čistě akademická, neboť markrabě byl současně vévodou českým. — Přes to, že „pravomoc knížete českého" nepohlcovala v sobě „právo markraběcí", byl poměr údělníků k osobě knížete pražského fakticky týž jako před rokem 1182 — nikoli však poměr Moravy k Čechám! A to nutno stále rozlišovat —: některé zjevy sice přizpůsobují se poměrům starší periody, však přímou závislost Moravy na říši nikterak neruší; státoprávní rozvrat existuje — třeba formálně — ale přece s celým svým nebezpečím dále — a taky později navrátí sesazenému r. 1194 Vladislavovi hodnost markraběcí i s panstvím nad Moravou (1197).

Krátce po dobytí Moravy z roku 1194 setkáváme se s ním na listině, kterou biskup-vévoda vydal téhož roku v Praze: vystupuje jako svědek „Wladizlaus dux".[1]) V jiné listině z roku 1197 objevuje se bezprostředně za vévodou jako „Wladizlaus frater eius", kdežto knížata Spytihněv Brněnský a Vladimír Olomoucký následují po něm bez všelikého přívlastku.[2]) Možno-li z toho souditi na přátelský poměr pak — dle Bretholze[3]) — není vyloučeno, že Vladislav byl ponechán ve znojemském údělu. Dle Dudíka,[4]) Koutného[5]) a Dvořáka[6]) Vladislav

[1]) Cod. dipl. Mor. I. p. 338, n. 360.

[2]) Cod. dipl. Mor. I., p. 345, n. 360.

[3]) Gesch. Mähr. I. 355.

[4]) Mähr. Allg. Gesch. IV. 124, 129.

[5]) Der Přem. Thronk. 66.

[6]) Děj. Mor. 91.

žil na dvoře pražském a Znojemsko bylo spravováno „ve prospěch komory knížecí."

O přátelském poměru není řeči. Jarloch výslovně praví, že Vladislav biskupa nenáviděl;[1]) biskup oloupil jej o skvělé postavení, o markrabécí titul, samostatnou moravskou vládu. Chápal asi vnitřní náladu Vladislavovu, jež mohla se stupňovati v příležitostní odboj; proto nedal mu příležitosti, nenechal ho v údělu moravském, ale vzal s sebou do Prahy, aby se jím dokonale ujistil. Podepisuje-li Vladislav listiny vévodské jako svědek, zve-li se při tom vévodou — bez vévodství, bratrem Jindřichovým, není to důkaz zvláštního přátelství, nýbrž situace, z níž nebylo chytřejšího východiska, jež povrchním závojem halila vnitřní hluboký rozpor.

Důležitější jest následovní výklad Jarlochův, jenž vypravuje, že r. 1197 vévoda-biskup „schvácen byl nemocí" — a kníže Přemysl dověděv se o tom učinil pokus o dobytí českého trůnu; — ale pomocí věrné šlechty a Spytihněva Brněnského obrácen na útěk. „Tou dobou," praví doslovně, „co se toto dálo, byl v Praze za nemoci biskupa u vězení držán pro bratra svého Přemysla pan Vladislav." [2]) Z Jarlochova výroku nelze prý zřetelně vycítiti, proč byl Vladislav uvězněn.[3]) My tvrdíme, že zajetí nebylo ničím jiným, než následkem shora zmíněné nálady jeho, jež našla ve spojení s Přemyslem reelní výraz. Chronista nemohl jasněji naznačiti příčinu, jež jistě souvisela s Přemyslovým pokusem o český trůn. Víme, že oba bratři byli společně připraveni o svá veliká panství; není divu, že společný zájem diktoval — snad tajnou, ale věrnou — koalici, aby ztracených panství opět nabyli. Vladislav odnesl to vazbou; — však v zápětí následující smrt Jindřicha Břetislava (15. června 1197) vyzvedla jej ze žaláře přímo na český trůn (22. června 1197).

Důvod, proč Přemysl nebyl poctěn důvěrou českých pánů, vysvětluje Jarloch tím, že „proti němu kdysi bojovali" a pak, že „neměl přízně císařovy . . ." [4])

Dne 28. září 1197 zemřel císař Jindřich VI. Smrt jeho a nastolení Vladislavovo na knížecí český trůn jsou počátky událostí, které

[1]) (Wladizlaus clerum) in odium defuncti episcopi non multum diligebat. Cont. Gerl. ad ann. 1197. F. R. II. 513.

[2]) Ea tempestate, qua hec gerebantur, erat Prage in captivitate domnus Wladizlaus captus ab episcopo in infirmitate sua propter germanum ipsius Primizl. Cont. Gerl. ad ann 1197.

[3]) *Bretholz B.*, Gesch. Mähr. I. 356.

[4]) Cont. Gerl. ad ann. 1197.

mají pro veškeren vývoj českého státu i pro otázku moravské příslušnosti neobyčejný význam.

Německo stalo se na půldruhého století jevištěm tvrdých bojů o císařský trůn — a pružná jeho síla vyčerpána zápasem s mocí papežskou. Klesající respekt zmenšil vůbec celkovou schopnost: říše nebyla s to zameziti, aby vedle ní nevznikaly nové — samostatné — útvary státní.

Kandidáti císařského trůnu hledali podporu na všech stranách; mocným sousedům a příslušníkům říše nabízeli skvělé odměny — a dík osudu, že Čechy nalezly v té době řadu hlav, jež dovedly nejlepší druh odměn požadovati . . . Přemyslovci této periody pochopili — Lucemburkové dovršili svůj veliký úkol, jenž vyšinul snížené léno na úroveň pyšného souseda . . .

Prvým důležitým krokem na této dráze bylo jmenování nového biskupa pražského — a sice knížetem Vladislavem.[1]) Jeden z kaplanů jeho Milík — příjmím „Daniel biskupstvím ozdoben pokleknuv slíbil člověčenství řečenému knížeti Vladislavovi na úkor staré svobody a na ujmu výsad císařských, které svědčí, že investitura biskupů pražského a olomouckého císaři přísluší a že pražský biskup jest knížetem říšským, což až do tohoto biskupa starobylý zvyk připouštěl, ale co s tímto za své vzalo.“ [2])

Jarloch ne bez jakéhosi zarmoucení popisuje novou situaci: biskup přijal od Vladislava investituru a složil v ruce jeho přísahu lenní; tím octl se formálně i věcně v podřízenosti českého vévody a přestal býti knížetem říšským; jeho bezprostřední závislost na císaři vzala skutečně za své.

Jest otázka, zda-li nová konstellace měla stejně blahodárný vliv na poměry moravské, zda Morava téhož roku ztratila své říšsko-knížecí

[1]) Biskup pražský byl vasalem říšským a investitura jeho toliko císaři náležela.

[2]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — Daniel episcopatu inuestitus flexo poplite fecit omnium prefato duci Wladizlao in preiudicium antique libertatis et in derogationem priuilegiorum imperalium, que inuestituram Pragensis et Olomucensis episcoporum ad imperatorem pertinere, sed et Pragensem episcopum principem fore testantur imperii, quod usque ad istum episcopum antiquitas transmisit, sed in isto deperiit. Cont. Gerl. ad ann. 1197.

postavení, — či potrvala v onom nezávislém poměru k Čechám, do něhož vstoupila v letech osmdesátých?

Akce případem biskupským šťastně zahájená vyvíjela se takto: když císař zemřel, pokusil se Přemysl opět o český trůn (v prosinci 1197). Vladislav disponoval mocným vojskem — i přízeň šlechty byla na jeho straně; však „přece ustoupil jednak pro dobro míru, jednak z bratrské lásky, a smířil se s bratrem svým v ten způsob, že oba zároveň onen na Moravě a tento v Čechách panovati budou, a aby, majíce oba jednu mysl měli též i jedno knížectví.“[1])

Dle výkladu starší literatury sluší tento obraz souvěkého letopisce pojímati v takovém smyslu, že Morava tehdá přestala býti bezprostředním knížectvím říše německé a stala se markrabstvím Čech.

Takový výsledek vyvozovali Dudík,[2]) Koutný[3]) a Huber.[4]) Za formalní zrušení říšské bezprostřednosti považoval tuto smlouvu Palacký,[5]) jenž nyní v Moravě spatřoval přímé léno Čech. Stejně Kalousek[6]) a Rieger[7]) — věcné podlomení německé závislosti kladli však všichni tři již k roku bitvy u Loděnic (1185). Bachmann[8]) vidí v tomto narovnání pouze faktické odřeknutí se říšské bezprostřednosti. Bretholz[9]) naproti tomu praví, že výslovné odvolání bývalého poměru k říši nenastalo, poněvadž ve století 13. vyskytují se opory[10])

---

[1]) Překlad Tomkův F. R. B. II. — »cessit tamen hinc propter bonum pacis, inde propter affectum germanitatis, et confederatus est germano suo sub tali forma compositionis, ut ambo pariter, ille in Morauia, iste in Boemia principarentur et esset ambobus, sicut unus spiritus, ita et unus principatus.« Cont. Gerl. ad ann. 1197. — Z domácích pramenů zmiňuje se o události ještě kanovník Pražský (mylně k r. 1199) — z cizích kronikář rakouského kláštera Admontu (k r. 1197).

[2]) Mähr. Allg Gesch. IV. 160.

[3]) Der Přem. Thrk. 76.

[4]) Gesch. Österr. I. 382.

[5]) Děj. n. Čes. I. 277 IV. vyd.

[6]) Čes. st. pr. 18

[7]) Český stát. litogr. 209.

[8]) Gesch. Böh. I. 384.

[9]) Gesch. Mähr. I. 358 a 360.

[10]) Odvolává se na Fickera (Vom Reichsfürstenstand 217. 245), jenž praví, že »v listině z roku 1262, kterou byl obleněn Otakar od císaře Richarda, jest zřejmě řečeno, že Morava vedle Čech byla zvláštní říšské knížectví: de principatibus regni Bohemie et marchionatus Moravie ac omnibus feudis dictis duobus principatibus attingentibus. Cod. dipl. Mor. 3, 339.«

pro říšsko-knížecí postavení markrabí moravského: Moravě do budoucna zbylo prý kus říšské bezprostřednosti; dále však si odporuje, když praví, že uzavřenému přátelství mezi Čechami a Moravou padl za oběť i „císařský dar", jenž se zračil v udělení říšské bezprostřednosti... Dle Fischela nenastala v říšsko-knížecím postavení Moravy žádná zásadní změna.[1]) Kapras namítá: „nechci dovozovati, že by těmito smlouvami snad pominul bezprostřední říšský poměr markrabství, ale tolik srovnáním s předešlými událostmi v l. 1186—97 je patrno, že jde zde zase jen o navázání na poměry před r. 1182. Také je možno, že poměr kombinován byl tak, že markrabí skutečně přijal od říše léno na Moravu, jež považovala se jen za část Čech."[2])

Při posuzování této otázky klademe hlavní důraz

a) na moment osobní (vnitřní poměry v rodě Přemyslově), pak

b) na moment vývojový vůbec.

Ad *a)* Smířlivost a láska rodinná nebyly předními ctnostmi rodu Přemyslova. Neznáme motivů, jež diktovaly dobrovolný ústup Vladislavův s trůnu, však ideální pozadí zdá se nám přec jen Jarlochovou fantasií, jenž neznaje pravé příčiny použil impulsu mravního. Známá škorpivost v otázce pražského trůnu nebyla s to svésti koalici[3]) mezi členy tohoto rodu, i když rozháranost německá slibovala nevídaný úspěch. Šel-li Vladislav s českého trůnu, pak nespokojil se s territoriem, jež mělo státi v poměru subordinovaném vůči tomu, jemuž ustoupil. Už povaha lidská příčí se takovým askesím, a v rodě Přemyslově bylo by podobné sebezapření tím naivnější domněnkou. — Název markrabství označoval pohraniční země většího objemu, nežli hrabství uvnitř říše německé; markrabatům příslušela vlastní pravomoc a z části i neodvislost od zeměpána; v tomto charakteru vzal ustupující s trůnu českého Přemyslovec za vděk s moravským územím — právě jako kdysi Konrad, jenž uhnul Bedřichovi s českého trůnu též za cenu moravské neodvislosti... Jest pravdou, že nejdéle do roku 1201 všichni údělníci moravští vymřeli bez potomkův a tím odstraněn hlavní kořen dosavadních různic; však na druhé straně Morava spojena v kompaktní individualitu, jediný státní celek, o nějž mohla se markrabata

[1]) Mährens staatsrechtliches Verhältnis (Studien zur österr. Reichsgesch. 1906, s. 49, 50 sq.)

[2]) Státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně české ve středověku. (Časop. mus. král. Čes. LXXXI. sv. 1. str. 410.)

[3]) jak domnívá se Dudík.

tím jistěji opříti, aby uhájila svou posici proti nárokům českým; a vlastní kůže byla jim vždy bližší nežli státoprávní zájem českého státu... Do budoucnosti byl tím stížen úkol panovníků českých, aby vrátili Moravu svému původnímu poslání a odstranili hranici, jež dělila obě škorpivé země.

Ad *b)* Ovšem již ode dvou desítiletí vanul příznivější vítr; my konstatujeme zpětný pohyb v poměru Moravy k říši, a v této souvislosti sluší i bráti konfoederaci z roku 1197. Jednotlivé články tohoto pohybu ukazují, že faktický význam říšské bezprostřednosti byl od roku 1182 několikráte otřesen; je zde smlouva knínská, je zde politika Konradova, jež směřovala k obnovení státu česko-moravského; je zde konečně fakt, že v letech 1185—1197 panství nad Čechami a Moravou spojeno bylo v rukou jediného panovníka. K tomu přistupuje konfoederace z roku 1197... Takový vývoj i s pokleslou mocí panovničí v Německu nesporně podrýval říšskoknížecí postavení Moravy — nedospěl však ještě tak daleko, aby smlouvou mezi Vladislavem a Přemyslem učinil konec kolísavé situaci, aby najednou zmařil, vyzvedl to, co bylo výslednicí — opět staletého vývoje.

Změny v evropské konstellaci dávaly nejlepší naděje a další příznivý postup dal se s jistotou předvídati. Však smlouva z roku 1197 nebyla ještě jeho definitivním uzávěrem; — zde nemáme co činiti s periodou, ve které veřejné právo bylo vykristallisované tak jako dnes; dnes veřejnoprávní obrat dá se provésti prostým zákonem, papírovým výnosem: závisí to na široké článkovitosti, jež proniká vnitřní organisaci do nejhlubších vrstev. Takové soustavy, klapajícího aparátu neměl však středověk. Jeho konservativní názor postrádal k státoprávním převratům vůbec každé disposice. Něco podobného nemohlo ani napadnouti, kdyby vývojem zralá situace nevd ch a popudu, nebyla se sama nabídla. — Středověký výnos, rozkaz podobného druhu dával jen právní formu tomu, co dávno existovalo, co bylo vžito, smířeno s ostatními poměry; primitivní organisace a polobarbarští poddaní vylučovali, aby pouhý diktát nalezl dodatečné vštípení a zažití.

Odtržení Moravy od Čech a podřízení říši bylo vrcholným bodem našich dějin ve 12. století, bylo výtvorem dlouhého vývoje; tedy nikoli výsledek nařízení se shora, výsledek pouhého císařského aktu (— jak se domnívají právníci, kteří věří, že i v této periodě jsou možné obraty následkem „daného práva". —) Co se stalo v poměru Moravy k Čechám, bylo výsledkem vývoje, jenž dostal v císařském výnosu jen právní formulaci; tento výsledek mohl však býti v lepší

urovnán, setřen opět jen vývojem. A proto konfoederace z roku 1197 nemá takového významu, jaký jí dosavádní literatura přikládala. Český panovník musel si dobýti jiné posice, aby říši připravil o důležité léno — a Moravu k Čechám pevněji připoutal... Český stát potřeboval jiných podmínek, jiného prostředí, než jaké měl v roku 1197, dalšího vzrůstu, aby získal patřičnou sílu a váhu, jež by sama sebou pohltila ovoce staletého vývoje. A v tom leží význam konfoederace z roku 1197, že stojí na počátku této blahodárnější periody, že zahajuje cestu, na níž se vrací Morava k původnímu svému určení...

Pokud budoucnost oživila separatistické zkazky, jest jiná otázka. — Interní rozpor nikdy překlenut nebyl... odstředivý duch pronásledoval sesterské země a sebe genialnější politika panovníků českých nedovedla zažehnati plemennou kletbu jejich národa. Minulost brodící se v kalužích bratrské krve zasadila smrtelnou ránu i státoprávní idei — —

Ležíť v povaze lidské, že neráda snáší cizí poručenství, že mění své zásady pod diktátem osobního prospěchu. A tak i solidární germánský egoismus — podepřený pěstní převahou — tvořil základ říšských práv a nároků, pretensí, jež Čechové potud snášeti povinni byli, pokud moci nedosáhli německou svévoli se sebe svrhnouti.

Pojem přirozeného práva jevil se titěrným, němým protestem... všude vystrkovala hlavu „bestia triumphans“ — člověk v původní nahotě a přihrublosti své. Byl to stálý boj, v němž silnější vítězil nad slabším, drsný princip přírody, jenž stále překonával humanitní zásadu a železným krokem kráčel za vytčeným cílem.

U nás jevil se jako zápas dvou ras, dvou početně vzrostlých plemen, z nichž jedno sílilo svou ocelovou solidaritou — druhé chablo stálou dissonancí vnitřního rozkladu.

V temném pravěku úpěl již zotročený Slovan pod germánským jhem... Ne holubičí, ale závistí se zalykající, otrocká povaha hnala ho v nešťastný osud, tříštila nesvorné bratry, vrhala v porobu prokletý kmen. Vina ležela v nich samých: rvali se mezi sebou — a tertius gaudebat.

Tak i české prokletí trýskalo vždy ze závistné duše a právem bičovalo škorpivý národ. — Ano, byli jsme v porobě Germanů — český stát byl německým lénem — a patřilo nám to — — —

Kdo bratru osidla chystá, zaslouží takový osud.

Nová literatura psychologického dualismu.

Karel Černocký.

Když v druhé polovici devatenáctého století nabyly evolutionistické vědy přírodní hegemonie mezi ostatními vědami, tu zdálo se, jakoby jimi navždy pohřbena byla všeliká filosofie dob předešlých a nevyhnutelně nahražena býti musila novým systemem jen a jen na vědách přírodních založeným.

Když Fechner postavil psychologii na základ experimentu mimo pouhou introspekci a za metafysické pojítko její s filosofií podložil psychologický parallelismus, tu zdálo se snad některým, jakoby tím navždy zažehnán byl dualismus psychologický a theorie o vzájemném působení duše a těla.

A přece i nová literatura filosofická vykazuje právě tak jako literatura století předešlých produkty novoidealismu (Eucken a j., na př. R. Eisler: Grundlagen der Philosophie des Geisteslebens, Leipzig 1908), holduje romantismu, tvoří panpsychismus a filosofii přírodní, jak toho příkladem H. Bergson (Materie und Gedächtnis, Jena 1908). Maurice Maeterlinck (Das Leben der Bienen, Jena 1908) dává tomuto romantismu roucho poetické. L. Stein (Philosophische Strömungen der Gegenwart, Stuttgart 1908) postřehuje v době přítomné i tvoření se filosofie novopositivismu a filosofie individualismu. „Jest to v duchu přírodovědeckém propracovaná psychologie, kterou nový život do filosofie vstoupil,“ praví K. Stumpf (Die Wiedergeburt der Philosophie, Leipzig 1908). Právě ono přírodovědecké propracování jistých otázek hranice obou, věd přírodních a psychologie spekulativní, tvořících podalo věcná východiska nazírání na svět. Obou, věd přírodních a psychologie společnou methodou jest pokus, měření, srovnávaní. „Na čem přírodozpytci a psychologové, zvláště od Helmholtze společně pracují, je fenomenologie, t j. rozbor smyslných jevu až k jich posledním prvkum. Zjevy barevné, sluchové, čichové, utváření se v čase a prostoru nejsou světem fysickým samým o sobě, jak se duchu přírodozpytce představuje, ani však nejsou světem psychickým. Jsou však látkou, ze které přírodozpytec čerpá a jsou zároveň východištěm a potravou celého života duševního.“ (Stumpf l. c.)

„Bylo by zkázou filosofie, kdybychom ji úplně do rukou přírodních věd odevzdali,“ neboť musí v jistých názorech základních býti individualistickou, tak na př zvláště co do prvenství ducha před přírodou. „Filosofie je znovu zrozena a na místo zaniklé atlantis idealisticko-konstitutivních systémů vynořil se nový obzor.“ „Třeba utvořiti svět ideí, který obojí, vědy přírodní i duchové stejnoměrně proniká a věcnou silou přesvědčivou i nejvzdálenější badatele jímá a jimi zase vzdělané lidstvo vůbec novým životním serem naplňuje.“ (Stumpf l. c.)

Podobně považuje i H. Münsterberg (Philosophie der Werte, Leipzig 1908) za úkol filosofie: najíti jednotu, spojitost všech hodnot. Toho však není možno dosáhnouti nadřaděním jedné hodnoty nad ostatní, neboť všechny hodnoty mají stejnou platnost; ono zhodnocování může vycházeti jen z jistého daleko za ostatními ležícího základu, prapříčiny. Úkolem filosofie tedy jest svět tak pojímati, že tento prazáklad buď nachází nebo tvoří. Onen prazáklad je zkušeností samou o sobě, nemůže však sám zkušeností býti poznán. Podmínkou však veškeré zkušenosti jest „já“. Tomu odpovídá i ponětí Münsterbergovy psychologie jako vědy přírodní. Psychologickým je to, co zbývá ze všeho našemu poznání daného, když to skutečné, co je všeobecným, všem společným majetkem, jsme si odmyslili.

Psychologické zjevuje se tu jako zbytek, ne však jako výsledek bádání přírodovědeckého. Jako něco, co zbylo na dně poháru, ze kterého jsme přesycený roztok poznání vypili. Dnešní psychologové jsou po většíně biologové, kteří, když prohlédli souvislost a zákonitost zjevů jim smysly podaných, touží ještě toto podávání smyslů samo s tím, co podávají, srovnati. Ký div, že spisy metafysické, problémy moderní psychologie přinášející a probírající, přioděny jsou rouchem biologie.

Richard Semon (Die Mneme als erhaltendes Prinzip im Wechsel des organischen Geschehens, Leipzig 1908), ačkoliv prohlašuje se za rozhodného odpůrce vitalismu a domnívá se, že již pokročil na cestě, která nás vésti má k fysikálně-chemickému pochopení života, sám tvoří metafysický pojem, který nikterak si nezadá před onou „silou životní“ vitalistů; jest to jeho „mneme“. Podráždění působí v organické substanci jistý stav nám dosud nepochopitelného rozechvění. Po vyznění tohoto prvotního podráždění zůstává druhotné trvalé, které nazývá Semon engrafickým, jemu pak odpovídající změnu životní substance nazývá engramem. Každé individuum chová hojnost takovýchto engramů. Způsob trvání těchto engramů nazývá mnemickým, souhrn všech takových mnemických trvání nazývá „mneme“. Tuto vlastnost a schopnost má nejen nervstvo, nýbrž veškerá látka vůbec, nervstvo však zvlášť. Soustava nervová jest „multiplikator“ pro engraficky působící podráždění. Jestliže zevnější svět organismy přetvořuje, pak mneme toto přetvoření zachovává.

Semon právě tak jako jiní biologové (na př. Drisch: „Die Seele“ als elementarer Naturfactor, Leipzig 1903. Das „Psychoid“) utíká před abstrakcí a tvoří pojem, ve kterém zase seskupeny jistě známky a vztahy v abstrakci.

Biologický význam duševního vůbec není tu nikterak ohraničen a splývá s významem životního vůbec.

W. v. Bechterew (Die biologische Bedeutung der Psyche und die Rolle der psychische Auslese, Leipzig 1905) definuje Psyche takto: vnitřní zpracování vnějších vlivů a působení na základě předchozích individualních neb zděděných snažení (Versuche), které úkony organismu proti okolí uzpůsobuje. Toto biologické pojetí psychického, jako všeobecného zjevu životního, toto sevšeobecňování za tím účelem, aby složité jevy psychické uvedeny byly na jednoduchou míru a typus, mělo však naopak zase také zvratný vliv na problémy biologické samy.

Eugen Rignano (Über die Vererbung erworbener Eigenschaften, Hypothese einer Zentroepigenese, Leipzig 1907) pozoruje postup ontogenetický (vývoj jedince) a fylogenetický (vývoj rodu, kmene) a poznávaje, že je stejný, usuzuje, že obojí musí stejnou příčinu míti. Musí býti jistá skupina látky, která ve vývoji jedince v celku nezměněnou zůstává, která však sama řadu popudů a podráždění působí, tyto pak vývoj embryonálního organismu od stupně k stupni pohánějí. Tato ústřední skupina (Zentralzone) vývoje jest asi totožna se zárodečnou látkou. Rozeznává tedy Rignano v každém organismu prvek tvořící od části tvořené, na kterou působí. Tak jak analogicky působí duševní na tělesné. Má za to, že jde tu o specificky různé proudy „nervové" energie. Dle něho tedy ukládá proud odpovídající pocitu rovněž zvláštní látku, která tak jako ústřední skupina (Zentralzone) vůbec reprodukovati může pochod nervový a tudíž i vědomí. Jako stín postavu stíhá a i tenkrát zůstává, když postavíme se tak, abychom ho neviděli anebo postavíme se tak, aby s postavou splynul; tak i psychické, ať jakýmkoli způsobem zastřeno, jakýmkoli výkladem obetkáváno, zůstává jako distinkce od fysického aspoň v přemýšlejícím duchu badatelově vždy. J. Hyslop (Probleme der Seelenforschung, Stuttgart 1909) píše proto o zůstatcích (Rückstände) ve vědách a zdá se mu, že příčinou toho, proč nadsmyslné se zanedbává, jest odpor proti spiritualismu jako takovému vůbec.

Proto obrací se jistý druh myslitelů od psychického atomismu Haeckelova i od psychologie associační k intuici rázu Descartova. Francouzi zakládají si svou metafysiku, ovšem dle svého způsobu. H. Bergson (Materie und Gedächtnis, Jena 1908) potírá materialismus i psychologii associační. „Tělo naše jest nástrojem jednání a to pouze jednání. Na žádném stupni, v žádném smyslu, pod žádnou způsobou (Form) není k tomu, aby představy připravovalo a ještě méně, aby je vysvětlovalo." Úkolem rozechvění nervů pocitových jest reakci vlastního těla na tělesa okolní připravovati. Vjímati tedy znamená voliti, ze všech obrazů ty vyloučiti, odstraniti, na které nemůžeme působiti. Vjímání jest jest přípravou jednání a proto vynechává vše, co nemůže býti předmětem jednání. Paměť jest něco jiného než úkon mozku a mezi vjímáním a vzpomínáním není rozdílu stupňového, nýbrž jest rozdíl podstatný. A přece nejsou duše a tělo něčím různorodým.

Bezprostřední (das Extensive) jest pojítkem mezi rozloženým v prostoru, tělesným i nerozloženým, duševním. (Malebranche, Hartman!) A pojem napjetí (Spannung) má zahrnouti obojí, jakost i kolikost. „Duch má od těla vjemy, ze kterých čerpá a které vrací jako pohyb.“

Podobně, ba ještě rozhodněji hlásí se k spiritualismu i anglický fysik sir Olivier Lodge (Leben und Materie, Berlin 1908). Proti Haeckelově duši atomové (Atomseele) namítá, že nabývá často nových vlastností právě seskupením. Tak na př. hmota kosmická může jen tím celé ovzduší pojímati, že ve velkém množství se shlukla.

Poměr duše k tělu přirovnává k onomu umělce a jeho nástroje. Aby umění své ukázati mohl, k tomu potřebuje umělec nástroje; tak i projevy života a duše od těla jsou závislými. Avšak tak jako světlo i bez oka je zřícího může skutečně býti, tak i můžeme si životní a duchový princip světový bez skutečného empirického projevování se představiti. Duševno vchází do tělesného tak, jako vchází myšlenka do slova psaného, vtěluje se postupně ve vždy nové útvary, není jí však třeba připoutánu býti na hmotu a pohyb protoplasmatu, jak tomu chce Haeckel. Život a duše působí v těle účelně, tak jako duch při práci kulturní, v ovládání přírody do hmotného zasahuje. Podstata duševního jest účel a úkol. A tu zabíhá Lodge až v mysticismus. „Řekl bych, že mi loutka, které mnoho lásky se věnuje, není jen kousek hmoty neživé, nehybné. Rozervaný prapor pluku často bývá za hodna uznán pověšen býti v kostele. Jest, jak se říká, symbol. Jistě. Ale není ještě více? Zdá se mně, že lpěti může na věcech světa stopa individuality a to ve způsobě neurčité a skoro nepochochopitelné, ve které však obzvláště vnímavým povahám se zjevuje.“ (l. c. s. 101.)

Život a vůle nejsou jisté druhy energie, nýbrž nacházejí se mimo schema hmotné. Kolej dráhy železniční dává vlaku směr, působí jako jakási síla kolmo ke směru jeho pohybu. Přece však při tom nekoná žádné práce. Pojmy síla a práce často se zaměňují. Proto není možno mysliti si, že by kromě působení životního principu nebo ducha na tělo také tomuto působení odpovídající zvratné působení stávalo.

Lodge domnívá se, že tato jeho nauka o působení duše na tělo úplně se srovnává se zákonem o zachování energie, jehož platnost Lodge uznává.

Tento názor o jednotném, ne vzájemném působení duše na tělo, ku kterému i jiní psychologové jako na př. W. James (Psychologie, Leipzig 1909) se přiznávají, označen názvem „hypothesa práce“ (Arbeitshypothese). Všechny stavy duševní mají bezprostředně za následek tělesné dění (James l. c. 5) duševní stav individua jest „reakcí“ jednotné bytosti, duše, na mnohonásobné a různé úkony mozku.

Lodge znázorňuje tuto hypothesu analogií: Jestliže jeden magnet indukcí jiný magnet magnetisuje, tvoří se zdánlivě nový magnet. Dle stávajícího ponětí fysiků zjevují se však jen síly magnetické, které již dříve v magnetismu byly, určujícím působením indukce v nové podobě. Přestává-li ocelová tyč býti magnetickou, „umírá magnet“, ale ne magnetismus. Podobně asi třeba pojímati i vznik a zánik života a du-

ševna, které jeví se tomuto názoru ne sice noěticky, ale ontologicky totožno se životem.

Střídání se dualismu a monismu jako metafysických závěrů, které v dějinách filosofie v každé době postřehujeme a které v různých podobách se nám zjevuje, brzy jako postulat náboženského cítění, brzy jako rozhraní, ku kterému bádající duch dospěl, aby usedl znaven nedostatkem dalších zdatností k bádání, rozkladem svých vlastních myšlenek a závěrů, ono střídání a zdůrazňování obou problémů dualismu a monismu stále ještě nacházíme i v literatuře novodobé. Vedle parallelismu směru Fechnerova nacházíme tu dualismus Descartův i jemu příbuzné hypothesy zastoupeny. Řekne-li kdo „jsem dualistou“ má právě tak příčinu k tomu a má snad právě tolik dokladů k tomu, jako ten, kdo by řekl, že k jeho způsobu bádání přiléhá více hypothesa parallelismu. Parallelismus není ovšem sám sebou ještě protivou dualismu, jest ponejvíce jen hypothesou výpomocnou (Wundt) pro psychology, může však ovšem vésti v metafysickém svém zakončení k monismu, ale i zase k dualismu.

Jest dnes rozdíl mezi psychologií a metafysikou. Psycholog potřebuje pro sebe jistého ucelení a zaokrouhlení názorů a to jako jednotka ve světovém myšlení a dění, jako bytost žijící; nepotřebuje však tohoto metafysického doplnění při své práci čistě psychologické, jako bytost dle jistých známek, zjevu a jich pozorované zákonitosti usuzující, jako odborník. Jako filosof musí k tomu neb onomu názoru se přikloniti, k dualismu nebo monismu. V tom smyslu asi má pravdu L. Stein (Dualismus oder Monismus, Eine Untersuchung über die doppelte Warheit, Berlin 1909) praví-li, že všechny dualistické a pluralistické systemy nutně vedou k monismu. Rozumí li monismem konečný závěr poznání původu všeho bytí a praví-li, že dualismus jest předposlední, monismus pak poslední slovo filosofie, zároveň však prozrazuje různorodost obou, dovozuje, že dualismus jest psychologickou skutečností, monismus však jemu odpovídajícím (zureichend) logickým podkladem.

Jinak však třeba proti zanášení monismu, jako nauky o jedné substanci do psychologie, které provádějí někteří přírodozpytci, se ohraditi; jak to mezi jinými činí P. Volkmann ve spisku: Die Eigenart der Natur und der Eigensinn des Modernismus (Leipzig 1910). Přírodní věda podává nam vždy jen obraz zvláštního vzhledu a dění v přírodě. Proto třeba, aby vždy jedna theorie druhou vystřídala. Vždy jemnější a přesnější musejí tyto hypothesy býti, aby přírodě vlastní rozmanitost a zvláštnost objasňovaly.

Posudky.

Die Waldesier und die husitische Reformation in Böhmen. Von *Dr. Johann Martinů.* Wien und Leipzig 1910. Verlag von Heinrich Kirsch. Cena 6 K.

V pěti odstavcích mluví spisovatel postupně o Valdenských a jejich předchůdcích v Čechách před stykem s husitskými sektami, dále o poměru Valdenských k tak zvaným předchůdcům mistra Jana Husa, o poměru Valdenských k Husovi, k Táboritům a Českým bratřím. Vývody svoje shrnuje na konci ve slova, že poměr mezi Valdenskými a českými sektáři nebyl jednostranný, nýbrž vzájemný, že Valdenští k husitským Čechům nebyli jen v poměru přijímatelů, nýbrž i dárců, že dle slov Palackého byli učiteli, později však také žáky Českých bratří a husitských Čechů vůbec. Ačkoli původní poměr byl poměr sdílení, musil přece později živel Valdenský jako chudší upadnouti v poměr podřízenosti a závislosti, jak je specielně dokázáno o spisech Valdenských pod vlivem Táboritův a později Českých bratří napsaných. Nicméně ani Viklef ani Hus, ani Táborité ani Čeští bratří nesmějí býti pokládáni sensu stricto za duchovní syny Valdenských. Všichni byli spíše dítkami a syny svých politických, národních a náboženských poměrů. Mnohem hlouběji spočívající příčiny a pohnutky než vliv haerese Valdenských způsobily jejich vystoupení, je zplodily a vypěstovaly; bez takovýchto poměrů nebyli by pravděpodobně vystoupili nikdy na jeviště světové. Přes to třeba přece připustiti, že bez vlivu Valdenských, kteří takořka jako předchůdci v zemích hnutím husitským zasažených půdu připravili, že bez tohoto jejich vlivu, bez jejich spolupůsobení nikdy by se nebyl s onou lehkostí a rychlostí tak mocně a v takovém rozsahu rozšířil, jak se to skutečně dle svědectví církevních dějin českých a sousedních zemí bylo stalo.

S těmito vývody autorovými, jenž je opírá všude svědectvími historickými, možno celkem souhlasiti. Práce jeho jeví na každé stránce důkladné studium pramenův a odborné sem spadající literatury historické, jejíž seznam na čtyřech stranách díla svého předesílá, v níž však přes to vyskytají se některé mezery. Tak neuvádí autor na příklad Huckovu práci „Dogmengeschichtlicher Beitrag zur Geschichte der Valdenser" (Freiburg 1897). Nápadným nám však zejména bylo, že z prací velezasloužilého badatele Lenze uvádí pouze jeho „Učení Mistra Jana Husi" (1875), pomíjeje jeho jiných spisů, jako na př. pojednání „Vzájemný poměr učení Petra Chelčického starší jednoty Českých bratří a Táborů k nauce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklefa" (Praha 1895) a „Soustava učení M. Jana Viklefa" (Praha 1898). S pravdou nesrovnává se také tvrzení autorovo na str. 42 poznámka 1, že Regulae Veteris et Novi Testamenti Matěje z Janova nikdy nebyly tisknuty, neboť vyšly z nich již dva svazky I. a II. roku 1908 a 1909 péčí Vlastimila Kybala, jehož práce o Matěji z Janova (Praha 1905) autor rovněž v seznamu literatury neuvádí. Při líčení poměrů časových v době

vystoupení Petra Valdeza a tak zvaných předchůdců Husových (str. 30 n.) zdá se autor poněkud upřilišovati, dovolává-li se svědectví sv. Bernarda Sermo XXXIII super Cantica, neboť tu třeba míti na paměti, že svatý Bernard mluví zde jako kazatel a reformator a proto zajisté s některým upřilišováním. Podobně nezdá se také právě případným na str. 35 mluviti o četném duchovním proletariatu, ač ovšem víme, že i Janssen ve svém známém díle tak píše. Neméně by se bylo také doporučovalo vytknouti s větším důrazem reformní snahy za Arnošta z Pardubic a jeho nástupců v Čechách. Čilý život synodální jakož i faktum čilého vědeckého smyslu, jenž zavládl na universitě pražské, jsou důkazem, že poměry v kleru nebyly zajisté tak špatné, jak bývají namnoze líčeny. Než poznámky tyto nikterak nezmenšují ceny pilné a zdařilé studie mladého autora.

Theodorich der Große. Die Germanen im Römischen Reich. Von *Dr. Georg Pfeilschifter,* ord. Professor an der Universität Freiburg im Br. Mainz 1910. Verlag von Kirchheim und Co. Mit Mosaikdrucktitelbild und 100 Abbildungen. (Weltgeschichte in Charakterbildern.) Cena 4 M.

Spisovatel podává v knize přítomné skvělým slohem psanou studii z „historického boje o Řím“, v jejímž středisku stojí ostrogothský král Theodorich Veliký (454—526 po Kr.), jedna z nejsympathičtějších v celku postav z bouřlivých dnů stěhování národů. Církevní tradice a německá pověst podávají často pouze jednu stránku osobnosti Theodorichovy; proto tím cennější jeví se na pramenech spočívající historická práce Pfeilschifterova se svým objektivním soudem.

Byť i obraz hrdiny namnoze nebyl beze stínu, přece vystupuje v celku v Theodorichovi vykristalisovaná individualita, vojevůdce proniknutý osobní zmužilostí a vůdčím nadáním, politik, který prošel školou byzantské diplomacie a jejím opportunismem nedbajícím skrupulí, světa hojně zkušený a často prodchnutý silným idealismem. Pyšná povaha přírodní ve válce a v míru, v klidných jakož i mocně pohnutých dobách. Zajisté jeden z největších z prvních dějin národů germánských. Svůj úkol životní spatřoval — vedle zaopatření svého národa — v ochraně a zachování římského imperia, ve které věřil po celý svůj život jako nejlepší z Římanů. V hlavní zemi staré říše vzal její srdce — Řím — se svými Gothy v ochranu a naslouchal sílícímu tlukotu s radostí silného barbara, pod jehož ochranou ušlechtilá, ale oslabená kultura znova prospívala. Byl největším z oněch knížat germánských, kteří snažili se dosáhnouti jako nejvyššího cíle postavení císařům podobného ve světě římském. Nad tímto římským světem nový, snad dokonalejší útvar vytvořiti bylo úplně mimo okruh jejich idejí a myšlenek. Jen v říši a s říší chtěl žíti. A přece nenáležel organicky k ní. Proto také imperium, jakmile se jeho síly k novému životu mohly probuditi, jej a národ Gothů snažilo se vyloučiti a konečně také skutečně vyloučilo. Neboť prostředky, kterými by se byl Theodorich v jeho centru mohl upevniti, byly právě v prvních rozhodujících dobách příliš slabé. Theodorich byl si také hned na počátku své vlády vědom nejistoty a nebezpečenství svého postavení, vyplývajícího z nedostatečných jeho

prostředkův a z nedostatku všeliké význačnější realní moci. Toto vědomí bylo proň také proto první a poslední pohnutkou jeho soustavné politiky míru. A poznání, že k politice nenáleží jen moudrost a obratnost, nýbrž také absolutní moc, bylo to také, které jej na zcela nové cesty v politice zevnější pudilo. Co mu na mysli tanulo, byl jakýsi druh pangermanismu, kterým chtěl držeti rovnováhu proti všemoci říšské myšlenky římské Byzancem ztělesněné. Theodorich poprvé se pokusil proti dobře mu známé pohlcující a odpuzující síle římského císařství spojiti kmeny germánské v mocný system koaliční. Muž, který tento rozvoj zamezil, byl zakladatel říše francké Chlodvík.

Co se týče jeho postavení jako ariana k církvi katolické, tu Theodorich nikdy nekladl důrazu na arianismus; ano nezakročil ani proti přestoupení Gothů ke katolicismu. Katolicismu si vždy vážil jako součástky tolik jím obdivované římské kultury. Tím se stalo, že církev katolická pod jeho žezlem mnohem šťastněji žila, nežli za mnohých katolických císařů. Hlavní zásluha Theodorichova o církev katolickou v Italii spočívá v tom, že byl mocnou oporou proti dalšímu se šíření císaři podporovaného monofysitismu a tím také proti všem přehmatům tyranie byzantských císařů, kterou církev tak často ještě pociťovala. Neboť vyjímaje poslední volbu papežskou nezasahoval rušivě žádným způsobem do vnitřního a zevnějšího rozvoje ducha katolického a církevního života. Dvakráte ovšem, v dobách, kdy se mylně domníval, že tato dobrota byla odměněna zradou a vzpourou, a kde šlo o otázky existence, jako na počátku a konci své italské vlády, proměnila se udatnost v divokost vzplanuvší v prudkém hněvu, a mírnost a dobrota srdce byly potlačeny krutou bezohledností.

Přehledný, velkými rysy načrtnutý obraz doby, vynikající jasností obsahu a krásou formy, předvádí názorně i čtenáři ne úplně se všeobecným historickým rozvojem seznámenému kořeny poměrův a událostí před zraky; úplné ovládání pramenův a literatury se pojí se živým líčením a příjemnou dikcí. Obrazy k textu přiléhající jsou obratně voleny a zdařile provedeny. *Dr. J. Samsour.*

Dr. Josef Anton Endres, Thomas von Aquin. Die Zeit der Hochscholastik. Weltgeschichte in Charakterbildern. Mainz, 1910. Kirchheim. Str. 107. Cena 4 K 80 h.

Autor podává život a význam největšího filosofa středověku. Upozorňuje na prostředí, v němž se vyvíjel, a na okolnosti, které na něho směrodatný vliv měly. Pominu životopisná data a upozorním jen na jeho filosofii, kterou se stal světoznámým. — Před sv. Tomášem klonila se většina filosofů k Averroismu. Tento system rozlišoval mezi pravdou víry a pravdou rozumu, pravdou náboženskou a jí odporující pravdou filosofickou. Tím ničil se vlastně pojem pravdy. Toto veliké nebezpečí poznal sv. Tomáš a potíral ve své filosofické Summě tento nezdravý směr. Poukázal vším právem na to, že Averroisté Aristotela vlastně znešvařili a důležité body jeho filosofie ve svých překladech překroutili. Jiné nebezpečí Averroismu jevilo se také tím, že jeho monopsychism

v důsledcích popíral mravní zodpovědnost a osobní nesmrtelnost. Hlavním zastancem jeho byl tenkráte Siger z Brabantu, proti němuž Tomáš svým spisem „O jednotě intellektu“ polemisoval. Averroa nazývá depravatorem filosofie Aristotelovy. Tehdejšímu světu byl filosofický směr Tomášův něčím úplně novým, a není divu, že mnozí theologové s ním nejen nesouhlasili, nýbrž proti němu vystoupili. Františkánu Rogeru Baconu byl směr tento trnem v oku. Jako sv. Tomáš tak prý ani jeho učitel Albert Veliký neznají „ani světa ani filosofické mluvy. Studují jen od sebe. Jest však nemožno, aby člověk sám obtížné vědy sobě zjednal“ (str. 60.) Podobně jednal Vilém z Amouru, který jim vytýkal, že si osobují božskou moudrost. „Divinam sapientiam sibi arrogant, cum tamen mundana magis calleant.“ Dominikán Robert Kilwardby, professor na universitě oxfordské, také potíral filosofii Tomášovu. Ještě tři roky po jeho smrti censuroval několik vět z jeho spisův. Totéž udělal pařížský biskup Štěpán Tempier r. 1277.

Velikou zásluhu získal si sv. Tomáš tím, že přispěl k objasnění problému víry a vědy. U Petra Damiani a Lanfranca (ve století jedenáctém) pozorujeme nedůvěru v sílu rozumu. Ve století dvanáctém byli skoro všichni theologové proti filosofování v náb. theologii. I konstituce řádu dominikánského omezovala studium filosofie. Teprve Albertem Velikým a Tomášem stala se náprava. Pro tohoto mělo všechno velikou cenu, čeho se lidský rozum dopátral. Každá pravda filosofická mu byla vítanou, i když pocházela od pohana. Že později předsudky proti filosofii padly, že poměr mezi věrou a vědou příznivě vyřízen, toť zásluha otce scholastiky. V theologické Summě spojil filosofii a theologii, uznávaje jejich podstatný rozdíl, v harmonický celek a zdůvodnil tím, jak praví Heitz, velikou aristotelickou a křesťanskou synthesi. V mnohých bodech odporoval filosofii sv. Augustina a opravil také, kde bylo třeba, i filosofa Stagirského. Autor praví, že doplnění filosofie Aristotelovy sv. Tomášem bylo skutečným pokrokem filosofie vůbec. *Dr. J. Vrchovecký*

Ze života náboženského.

Příspěvkem k úctě blah. Jana Sarkandra z 18. stol. budiž tento doklad. Ludmila Löwová v Brně ve své závěti ze dne 5. dubna 1785 odkázala 150 zl. víd. měny na prohlášení Jana Sarkandra za svatého (zu der einstigen Heiligsprechung). Po její smrti byl obnos ten od 6. října 1789 vtělen na domě č. 443 v Sedlářské ulici, nynějším to domě č. 3 Ferdinandské ulice v Brně, a to: 135 zl. v. m. na svatořečení a 15 zl. v. m. na daň dědickou. Když pak byl dům tento 24. července 1876 exekučně prodán paní Matildě Winikerové, vázl na něm dle rozhodnutí c. k. mor.-slez. finanční prokuratury ze dne 6. října 1876 stále onen obnos 150 zl. v. m. čili 63 zl. r. m., ale bez úroků. S povolením finanční prokuratury byl pak soudním usnesením ze dne 7. listopadu 1876 obnos tento složen a v soudní uschování vzat, ale usnesením ze dne 4. května 1877 bylo povoleno z něho vydati 6 zl. 30 kr. na zapravení poplatku dědického, tak že zbylo 56 zl. 70 kr. r. č., z nichž po srážce 10 kr. za spořitelní knížku uložen byl dle usnesení ze dne 19. června 1877 obnos 56 zl. 60 kr. r. č. na spořitelní knížku první moravské spořitelny v Brně, a vkladní ta knížka byla převzata do soudního uschování depositního úřadu a v ní poznamenáno, že tohoto obnosu i s úroky má býti použito na úhradu výloh prohlášení bl. Jana Sarkandra za svatého; kdyby však toto svatořečení se nestalo, má připadnouti všecko dědicům po Kateřině Klemencii Prunnerové. Z knížky této byl usnesením z 28. ledna 1879 vybrán obnos 2 zl. 50 kr. na zapravení útrat opatrovníka, načež zase byla přijata do soudního uschování; číslo knížky je 89526 a zní na obnos 384 K 99 h, v němž jsou úroky do konce června 1909 obsaženy.

*

Na dotaz uherského episkopátu z konce září, jak se to vlastně má s tím zákazem novin a časopisů v seminářích v Motuproprio „Sacrorum antistitum" (z 1. září t. r.), odpověděl 20. října t. r. kardinál de Lai, tajemník konsistorní kongregace, že zákaz vztahuje se na noviny a časopisy i sebe lepší vůbec, pokud jednají o denních a socialních a vůbec vědeckých otázkách, v toku a vývoji se nalézajících, a tudíž nehotové jen o všem úsudky mohou přinášeti. Časopisy však, které přinášejí zprávy náboženského obsahu, výnosy papežské a biskupské nebo občasné spisy k prospěchu víry a zbožnosti, mohou theologové čísti, když představení seminářů dovolí. Vědecké články mohou představení seminářů buď sami předčítati nebo dáti čísti pod svým dozorem i z těch periodických časopisů, které jinak jsou zakázány.

V některých diecesích určen už i čas i způsob skládání přísahy proti modernismu. Právě v Italii se stalo, že jednotlivci buď nepřipuštěni k ní nebo sami odřekli ji složiti.

*

V našich delegacích pojednáváno též o řeči římského Nathana proti papežství a o příslušném projevu vídenských katolíků, zvlášť

o řeči Dra Porzera. Del. Dr. Stumpf pravil: Katolíci žádají, aby papež byl suverenním, svobodným a neodvislým, čímž daleko prý není řečeno, že žádají znovazřízení papežského státu, zrušení jednotné Italie a vrácení Říma.

Del. Pittoni volá: Co vlastně schází papeži, vždyť má Vatikán?

A náš veliký vudce národa Dr. Kramář také přispěchal se svou troškou: „A má také venkovský statek v albanských horách!“

Když na „římskou otázku“ takto nazírá nějaký politický švec nebo nějaký buřtipán z Vršovic, není divu. Ale když repraesentant a vůdce českého národa takovou, řekněme úrovní politické vyspělosti národ náš před celým světem takto — zastupuje, pak — no pak vlastně také není divu, totiž že to s námi tak dopadá.

*

Na katolickém sjezdě uherském, který v polovici listopadu konán v Pešti jako velkolepá manifestace, při níž ovšem tak zvané „národnosti“ odstrčeny jako vždy dosud až hodně do pozadí, bylo mnoho mluveno o modernismu a proti modernismu. Mluvil proti němu na studentské schůzi i hrabě Appónyi, který modernismus zhoubné vidí se šířit i v národním životě. Jako prý náboženský modernismus kulturní očistou zplaňuje nábožen-tví, tak i boj proti tak zvané frasovitosti vlastenecké zplaňuje vlastenectví samo. — Spojiti takto s bojem proti modernismu obranu šovinismu tam maďarského, onde německého, jinde vlašského nebo anglosaského (na Rusi už se to stalo, že krajní nacionalismus a „pravé pravoslaví“ jdou ruku v ruce) a modernismus by si mohl oddechnout! Měl by vyhráno!

Na sjezdě samém pěknou řeč proti modernismu pronesl nedávno z něho obviněný stolnobělehradský biskup Dr. Ottokar Prohászka. Řečník rozvedl nutnost nové apologetiky: staré způsoby na dnešní lidi nestačí. Vždyť moderní člověk, opravdu moderní, který nejen nevěří, ale svou nevěru staví na monismu či determinismu, moderní Nietzscheán, socialní demokrat, materialista nemá nijakého vztahu ku Kristu, k Bohu, ke zjevení, k tradici, autoritě. Z kterého tohoto oboru možno vzíti důvody proti němu? On však zkazil si víru v objektivnost poznání různými filosofickými systemy, ani rozumové ani realní důvody nejsou pro něho dosti zřejmy a pevny, aby mu něco dokázaly. Síla starého důkladného důvodění apologetického jest proti modernímu člověku bezmocna. Ale mým přesvědčením jest, že Bůh nevede lidi ku spáse jedině basaltem dlážděnou cestou starého syllogismu, ale také cestou zkušeností, zklamání a utrpení, všemi oněmi oklikami a serpentinami dekadence. „Deductio ad absurdum“ (důvod z nerozumu) jest onen nový důvod, jehož nejčastěji třeba užívati; ostatně důvod tento jest už tak častý i v evangeliu, kdež Kristus praví: „Kdo mne následuje, má život; kdo nejde za mnou, zemře.“ Dnes cesty, jimiž duše ku Kristu se vodí, jsou cesty psychologické; ovšem i cesty rozumu a poznání, ale jen za pomoci velikých zkušeností, důvodění to, jež má kriteriem život a smrt samy. Biskup ukazuje hlavně na tři směry

moderní: intellektualisty. kulturníky a individualisty. První jsou zbožňovatelé vědy a badatelé pyšní na nové pokroky a vymoženosti, zrodili se v době osvětářství a došli k dnešním skeptikům a esthetům vědy, kteří místo s objektivními ideami pracují s pocity a odhady a rozplývají se v bezmocnosti vlastního pokroku. Druzí jsou ctiteli moderní kultury v umění, právu, politice, hospodářství. Mnohé snahy jejich jsou ušlechtilé a podpory hodné. Ale pokud ulpívají pouze na zevnějšku, snižují mravní úroveň. Na těchto cestách docházejí moderní lidé nejčastěji zklamání a tak zvaní konvertité moderní jsou většinou z této třídy (Jörgensen, Coppée, Bourget, Brunetière a j.). Třetí druh (individualisté) zavrhují všecku tradici, všechnu autoritu, všechen zákon, trhá všecky pásky, jež ho poutaly s minulostí, každý je sám svým jediným zákonodárcem. Moda, anarchie, ztracená úcta k minulosti, nenávist k názorům, zřízením, řádům zděděným, dekadence mravnosti, všeobecná nevázanost jsou následky tohoto systemu, jejž „nadčlověk“ moderní kolem sebe šíří. Všecky tyto tři směry trpkými zkušenostmi, zklamáním, utrpením dováděny jsou „ad absurdum“ svých nauk a praktik. A sbírání těchto zkušeností na poli moderním jest nejúčinnější apologetikou proti nim. Veliká „decadentia ad absurdum“ (úpadek v nerozum), již dnes prožívá svět, jest ukazatelkou k oněm krajům klidu a síly, jež jsou nad všecky bouře povýšeny.

*

Kampaň tak prudce, úsilně a dovedně vedená v německém (hlavně vídeňském) a charvatském konservativním tisku pro arcibiskupa sarajevského a proti bosenským františkánům, zřídka bývá osvětlena přípisem druhé strany. Z počátku kampaně františkáni rovněž se utíkali k tisku, ale bylo jim to zazlíváno, tedy toho nechali. Sem tam ujme se jich ještě liberální list nebo list pravoslavný, a tím věc jejich stává se bez jejich viny odiosní. Vídeňská „Freistatt“ v čísle 43 po 12sloupcové obraně arcibiskupa přináší i dvousloupcovou obranu františkánů. Spor jsme už dříve charakterisovali jako boj došlého charvatského duchovenstva s domácím bosenským. K tomu se připojují ještě i vedlejší známky toho boje: vyspělý způsob církevní správy se starou lidovou správou františkánskou, mezi správou hierarchicky úřední a starou tak po sousedsku vedenou, a neposledně i dvojí politický směr: velkocharvatský a autonomní.

Nově zařízená hierarchie bosenská chce se plně rozvinouti, pro lepší účinnost pastorace chce býti sama a jednotna v celé zemi, chce míti organisaci pokrokovou a na moderních (ne ve zlém slova smyslu) zásadách založenou a také materielně pevně zajištěnou. Zkrátka takovou, jaká jest na př. v našich zemích českých, rakouských. Františkáni při zřízení katolické hierarchie v Bosně dobrovolně odstoupili největší a nejdůležitější farnosti, jež obsazeny světským klerem. Naléháno na sv. Stolici, aby postupně františkány ze všech far odstranila. Ale generál františkánský ještě za papeže Lva XIII vymohl si, aby duchovní správa v Bosně byla řádu ponechána v dnešním rozsahu. Františkáni zůstávají prý duchovními správci v zemích missijních, i když už se pravidelná

hierarchie v nich zřídí, a tak zůstávají dále i v sousední Dalmacii, zůstali v Nizozemí, severní Americe, Palestině a j. A tak papež Lev XIII i Pius X brání zatím či aspoň trpí dosavadní pastorační stav dvojího kleru v Bosně, pro minulé zásluhy řádu. Františkáni materielně nejsou postaveni skvěle: žijí chudě s chudým lidem. Ve své chudobě však často postrádají i potřebných prostředků ku vzdělání i k řádné pastoraci. Protiví se zavedení kongruy, neboť by měla za následek obtížení lidu novým břemenem. Spokojují se s naturálními dávkami, jak ode dávna jsou jim zvyklí. Nejsou útoční a výbojní, a církev katolická — má za to druhý směr — jako církev vrstvy opanovavší musí míti tyto vlastnosti, aby pokračovala a úspěšně se rozvíjela. Třebas byli dobří Charvaté, nehorují pro spojení s Charvatskem, ale spolu se Srby a mohamedány hájí samostatnost Bosny.

Za těchto poměrů pochopí se snadno, že dobře vzdělané po pokroku církve toužící a též politicky uvědomělé duchovenstvo z Charvatska došlé (světské i řeholní, jesuité) cítí se spoutáno františkánskou pastorací. Ale františkáni jsou přece jen „beati possidentes“, zásluha minulosti, tradic, láska lidu všech tří vyznání, znalost poměrů jsou po jejich straně. Ale i v těchto poměrech jiní lidé vedli by boj pro povznesení církve ušlechtileji a pracovali trpělivěji i obezřetněji, než to činí do Bosny vnesené radikální pravášství.

*

V první polovici listopadu konali rusínští katecheti společný sjezd v konsistorním sále u chrámu sv. Jiří ve Lvově. Na sjezdě prof. Fedušević, bývalý katecheta gymnasijní ve Stryji přednesl pojednání, jímž odůvodňoval žádost, aby staroslovanština byla odstraněna z liturgie sjednocené církve a nahražena lidovým jazykem. Opřel se tomu jediný Dr. Dorožyňskij pravě, že lid nemusí rozuměti každému výrazu liturgie, když beztoho nerozumí všemu, ani čte-li vědeckou anebo vyšší řečí psanou stať svým novým jazykem. A v latinské církvi uchovává se latina, ač není nikde jazykem lidovým. A konečně návrh vedl by k tomu, že by kraj proti kraji vystupoval, a církev sjednocená, jakkoliv malá, by se roztříštila. Ale většina sjezdu přijala návrh Feduševyčův a usnesla se vyslati k metropolitovi Šeptyćkému, až se z Ameriky vrátí, deputaci, požádat ho, by v Římě vymohl zavedení jazyka lidového do liturgie slovanské. Staroslovanský jazyk prý příliš Rusíny sbližuje s Rusy. A pro sjednocenou církev bude prý lépe, bude-li dále od pravoslavné!

*

Po sesazení biskupa vilenského Cieplaka, jemuž jako hrozné se vytýkají; agitační řeči, polské praporky na branách, vstoupení do chrámů sporných, nesloužení na carské dni — přichází manie stíhací také na Lublínsku, kdež pokutováni jsou lidé za stavění bran při visitaci biskupa Jaczewského před pěti lety! Lublínsko z části náleží ku spornému Chlumsku, které se takto připravuje k odtržení od Polsky!

*

Pravoslavná církev úmrtím hr. Lva Nik. Tolstého přivedena do zvláštních nesnází. Tolstoj utekl se do pravoslavných klášterů (napřed k sestře jeptišce a pak do mužského) a jen že ho v nich vyslídili, utíkal znovu dále, ale pravděpodobně opět do nějakého kláštera. Bylo tedy zřejmo, že on vyobcovaný staví poslední okamžiky svého života pod ochranu církve, s níž se za svých dřívějších let rozešel. Ale církev slavnostně jej vyloučivší, nemohla bez formalního znovupřijetí exkomunikaci zrušiti. Hledán přístup k němu, zapřisahán, aby aspoň nepatrný znak lítosti a smíření na jevo dal — ale nejvyšší církevní hodnostáři nedosáhli ničeho. Snad ani Tolstoj sám tolik tím vinen nebyl, jako jeho okolí, jež nikoho k němu nepustilo. Tak přese všecko naléhání veřejnosti exkomunikace nezrušena, a zádušní hodinky (panychidy) zakázány. Místo velkého triumfu, jaký by byla měla ze smíření s Tolstým, má pravoslavná církev nové zlosti a nenávisti proti sobě v intelligenci a v lidu. A jednalo se církvi zřejmě už jen o formalitu — snad o pouhé kývnutí hlavou. Nežádala ani formalního odvolání ani obšírného vyznání víry. Jedno jediné slovo by byla vzala jakožto dostiučinění. Členové sv. Synodu jistě teď litují, že před deseti lety Tolstého exkomunikovali. Ničeho tím nedocílili, Tolstoj tak jako tak neměl následovníkův, a čím dále se zapracovával do evangelií a církevní literatury, tím více se pravoslaví blížil. Věřícím zůstal a Kristovým apoštolem se sám nazýval. Kdyby byl býval členem protestantské církve, byla by si ho dokonce musila připočísti strana přísně orthodoxní. Neexkomunikovaný Tolstoj byl by umíral jako pravoslavný a snad jako dobrý pravoslavný. Fanatikové exkomunikace nejsou vždy nejlepšími obránci víry, a získávači duší dokonce už nejsou. Na Rusi se poslední dobou právě oni velmi četně množili. Snad případ s Tolstým je poučí o chybnosti takového postupu.

*

Ruští židé majíce nyní větší volnost ve svém přestupování a vidouce, že luteráni v Rusku nejsou nikterak pronásledováni, ba že docházejí ve státě bez překážky míst a poct nejvyšších, počali se houfně hrnouti do snadného a lehkého náboženství protestantského. Až se to stalo nápadno úřadům a upozornily církev luteránskou v Petrohradě, že s těmi přestupy to není v pořádku. Přestupovali jmenovitě studující židé, aby tak udělali místo novým židovským žákům. Židé totiž smějí jen v určitém procentě studovat na každé škole. Tak tedy luteránská církev vidí se nucena přísněji zkoušet židovské konvertity a teprv po tříměsíční pilné přípravě je připouštěti ke zkoušce, která se má díti přísně i pokud se upřímnosti přesvědčení týče.

*

Pravoslavná církev si zachovala zvláštní zjevy soubornosti, jež u nás zdají se neznámy, anebo aspoň neobvykly. Takovými jsou na příklad společné schůze klášterní: představení a tak zvaní starci (senioři, definitoři) scházejí se ročně k společným poradám o společných záležitostech klášterních. U nás takové společné schůze, tak zv. generalní kapituly jsou příliš interní, o něž nikdo, kromě příslušného řádu se

nestará. Ve východní církvi, mající jen jediný typ klášterní (Basiliány), je taková společná porada věcí v celém národě rozhlasu nabývající a všemi sledovanou.

Taková společná výroční porada klášterní konána v Srbsku v polovici září v Bukové. Nebyla ani četně obeslána, ač měla se raditi o důležité reformě života klášterního. Biskupský sbor srbský vypracoval totiž návrh reformy klášterní pro Srbsko, podle něhož by zvl. hospodářské poměry měly být změněny. Klášterníci by neměli právo na celý výnos jmění klášterního, ale každý pouze na určitý podíl (kompetenci), ten by na každého se odpočítal a ostatek by se odváděl do všeobecné církevní pokladny. Správa jmění klášterního podlehala by proto přísné veřejné kontrole a neustálému dohledu. Také způsob hospodaření zavedl by se racionelní. Proto také naléhá se na představené klášterů, aby se naučili lépe zemědělské praxi po vzoru pokročilých záp. zemí a postarali se pro budoucnost o dorost v tom směru vzdělaný. Na každé schůzi výroční bývají hospodářské přednášky, výklady, často i kursy a výstavky. Tentokrát přednášeno o vinařství. Schůze byla v Bukové, kde je škola hospodářská, a kdež klášter bukovský s opatem Melentijem představuje asi jedno z nejlépe zřízených hospodářství srbských, a jmenovitě vinohrady jeho jsou dobře spravovány.

*

V „obnovené“ turecké říši mělo najednou dojíti i na reformu klášterů „athoských“. Předhoří Athos, nazývané prostě Sv. Horou, poseto je kláštery všech východních národních církví. Mají tam kláštery své nejen Řekové, ale i Srbi, Bulhaři, Rusi, Rumuni, Armeni, Arabi a jiní. Život v klášteřích těchto nebýval příkladný. Mniši z jednoho kláštera nevražili na druhé, potýkali a přeli se spolu, stanovy řádové nezachovávali a žili většinou po způsobě poustevníků, nebo spíše civilních lidí ničím v jedno nesloučených. Ztratilo se z toho klášterního života všecko společenství, „obščežitie“, coenobitství. Poslední léta naléháno z Cařihradu na mnichy, aby život svůj reformovali. Patriarcha cařihradský obrátil se na jednotlivé národy a státy, jež tam své kláštery mají, a na tureckou vládu, aby jeho nařízení o reformě podporovali. Tak reforma dnes už skoro všude zavedena. Zařízen společný život. Postaveny refektáře, kapitula, oratoře; společná správa a společný život proveden ve všem, tak jak je to v církvi západní. V latinské církvi i když život klášterní poklesal, přece aspoň společný život se vždy ještě udržoval. Na východě zvláštní poměry vedly k rozvolnění i tohoto prostého společenství. — Reformě na Athosu opřel prý se pouze ruský klášter, asi z důvodu, aby uchránil svou nezávislost. Mniši athoští hájí totiž úplnou exteritorialnost svou, na jejich území nemá jim žádná říše na světě co poroučet, oni že jsou naprosto nezávislí.

*

Konservativní denník kníž. Meščerského „Graždanin“ — čtený a obsluhovaný vysokými kruhy ruskými — přinesl nedávno z obecenstva svého dopis vysoko postavené dámy o životě klášterním ve Voskresensku v klášteře Novojerozolimském. Klášter má na 80

mnichů a bydlí v něm dva biskupi, jeden pensionovaný, druhý aktivní. Mnichové vedou prý život velmi pohoršlivý. Dáma, která po měsíc z hotelu klášterního (hospice pro poutníky) pozorovala celý ten život, vrátila se hrozně indignována. Nejhorší a všeobecnou chybou je opilství, světáctví, necudnost a naprostý nedostatek nábožnosti. V kostele chovají se pohoršlivě, venku světácky, většina jich od rána do večera chodí opilá. Igumen je právě takový jako jeho podřízení. A oba biskupové k tomu mlčí a nechají vše se díti. „Kolik to peněz národních — volá dáma rozhořčeně — jde na udržování těchto darmojedů.“

Liberální listy ruské chutě dopis tento uveřejňovaly. „Birževyja Vědomosti“ při tom vytýkají sv. Synodu, že sice dbá o politickou agitaci v klášteřích, šíří všude „pravý ruský svaz“, ale o nápravu mravů se nestará. Že i o to se stará, uveřejnili jsme minule píšíce několikrát o návrzích klášterní reformy v Rusku. Že reforma ona jest jaksi neproveditelna, že mnišství ruské a jeho dnešní život volný má své přátele a zastance až vysoko nahoru do sv. Synodu, tím vinna je celá ta organisace ruské církve; její polovičatost ve všem a nemožnost najednou zlomiti a odkliditi, co staletí nahromadila.

Stát však přece vysoko cení i dnešní duševní a hospodářskou povýšenost klášterů. Proto komitét kolonisační v Sibiři má v úmyslu zbudovati i několik klášterů pravoslavných, aby byly obyvatelstvu zdrojem útěchy a vzorem. Každý klášter nadán by byl 3000 desetin (3270 hektarů) pozemků, všecky obytné, bohoslužebné i hospodářské budovy i inventář by doručil a obstaral stát, první družina mnišská by tedy přišla do hotového, ovšem další organisace a práce by musila sama se ujmouti. Ale takovéto „státní kláštery“ mají i konservativní listy za pochybenou myšlenku. V dnešních poměrech by klášter takový od počátku byl místem pachtění a shánění a předmětem závisti pro celé okolí, nikoliv místem modlitby a útěchy.

„Staroobřadci“ v Rusku přese svůj nedávný špatný zisk s novým biskupem, jejž jako exkommunikovaného přijali od pravoslavných (jeromonach Michail), přece jen zakládají si na své ukázněnosti a solidaritě, jíž ve státní privilegované církvi není. Orgán jejich, moskevský týdenník „Cerkov“, poukazoval nedávno na blahodějný vliv laického spolurozhodování v církvi staroobřadné. Laici jsou horliví, mají zájem na církvi, považují ji za svou. Toho u pravoslavných není.

Věda a umění.

V „Osvětě“ (sv. 10) vzpomíná F. X. Harlas u příležitosti 300letého jubilea a výstavky Karla Škréty, jak málo jsme tomuto svému „velikánu“ 17. století věnovali pozornosti a studia. Na Škrétově postavě vymstila se nehotovost naší kulturní výzbroje zvláště kruté. Tradičně, bez bližší znalosti jeho života a díla měli jsme ho za svého nejslavnějšího mistra minulosti, a tu koncem let osmdesátých dissertační práce Dr. Pazourka z německé university pražské strhala nám obraz jeho jako člověka i jako umělce doma i před cizinou, a my jsme se nemohli brániti. Výstavka, která by aspoň umělce byla rehabilitovala, ač stále chystána, až teď v jubilejním roce jeho přišla k životu. Pazourek mluví sice o 139 malbách kostelních, 34 podobiznách a 7 obrazích allegorických, na výstavce sehnáno jen 56 maleb olejových, 18 kreseb a něco rytin a fotografií podle jeho obrazů zhotovených. Autor o díle Škrétově pronáší tento úsudek: Vysoko nad ubohostí italisujících „malířů svatých“ stojí pan Šotnovský ze Závěřic, ač právě na své italské škole velmi si zakládal a rád po vlašsku „Carlo Screta“ se podpisoval. Jest upřímnější, realistní umělec a ve svém střízlivém pojímání přírody ve své době umělec moderní. Nepózuje, ani jeho svatí a hlavně jeho vypodobnění nepózují. Z barokní divadelnosti neproniká mnoho v díle jeho. Ve své době Škréta neměl soupeřů u nás, nad nimiž by lehce nevítězil. Zahajuje dobu českého malířství nad jiné slavnou, je z prvních našich malířů baroka.

*

Připadší na 15. listopadu století narozenin Karla H. Máchy oslaveno k podivu svorně všemi směry a proudy literárními. Konečně má někdo v naší křečkovité literární společnosti společné uznání. Zatím aspoň!

Jest opravdu těžko najít uznání i u téhož směru stejně. Tak v „Lid. Nov.“ ozývá se Mil. Hýsek proti Mrštíkově chvále (v „Mor.-slez. Revue“) Hurbana-Vajanského. Jeho velikost, jeho homerovitost básnická jest p. Hýskovi ničím, a to proto, že Svetozar H. Vajanský už po leta pronásleduje „mladé směry“ na Slovensku. Tedy konservativní básník nesmí býti svůj, sice nesmí býti uznán jako veliký. Každá strana smí míti podle toho jen své, jen od ní cejchované velikány!

*

Všecko veliké pochází z — Pruska. Vídeňský „Vaterland“ aspoň tvrdí, že rodina hraběte Tolstého jest původu pruského. V 16. století prý se vystěhoval z Prus do Ruska nějaký Herr von Dick, jehož potomek za Petra Velikého, už Petr Tolstoj (Tlustý) přezvaný, dostal titul hraběcí. Ale své tvůrčí nadání neměl Tolstoj po pánech z Dicku, nýbrž po matce své kněžně Volkonské, která se snad nejmenovala nikdy Ochsenrößlova nebo Wolfsgrubrova či nějak podobně.

*

Brněnský „klub přátel umění“ uspořádal v listopadu výstavku nového sdružení umělců „Sursum“. Je to skupina secessionistů ze

secesse Manesovy. Ale umělcům dostalo se v Brně špatné uvítané — policie skonfiskovala jim plakát pro pohoršlivou necudnost! A umělci se vymlouvali, že nic takového nemohli mít v úmyslu, jsouť prý většinou díla jejich křesťanského a kostelního směru! — Ale policie tím přece zachránila sdružení před nechutností a trivialností, jakou měl plakát působiti. Když umělci se chytají takové cirkusové či šantánové reklamy, od koho máme pak žádat vkus a jemnost plakátu!?

*

Ze Lvova uspořádána mladými celá kampaň proti krakovské akademii umění — z osobních i věcných výtek. Zdálo se, že dnové ústavu zrovna jsou sečteni, professoři se poděkují, žáci se rozutekou, jaká to nespokojenost musí mezi nimi zuřiti. Zatím zástupce ředitele prof. Axentowicz prohlašuje, že vše je v akademii v potěšlivém ruchu a vývoji. Žáků je 140 a všichni pilně pracují, žádný z nich neujel za hranice. Professoři rovněž všichni s nadšením se věnují své práci, jediný prof. Wyczółkowski má dovolenou pro nemoc. Akademie se šíří, dostavuje nové pavillony a ateliery; akademie dostala novou školu tesání z mramoru a kamene pod prof. Laszczkou; nově je povolán za prof. slavný malíř Jacek Malczewski, nový statut akademie je právě potvrzen, akademie tedy co nevidět vybere si svého rektora a ustaví se jako pravá vysoká škola. Nové budovy sic ještě nemá, ale nemá účelné a nové budovy ani vídeňská, ani pražská akademie. Pro Vídeň sice vypracován už prof. Wagnerem návrh celého komplexu budov za městem i s umělou krajinkou a jezírkem pro krajinomalbu — vše s nákladem 12 mil. korun. O takové budově krakovská akademie sic ani sníti nesmí, ale do osmi desíti let i ona bude míti komplex svých budov vedle parku prof. Jordana (za městem) velmi malebně upravených.

*

Polská autorka dram. a herečka pí. Gabr. Zápolská po úspěchu své činohry, „Morálka paní Dulské“ obrala si opět choulostivý předmět a zpracovala ho v činohru „Panna Maliczewska“. Je prý to opět silný kus „mravnostní“, ale všeobecně přístupnější než „Dulská“, která je příliš polskou. „Panna Maliczewská“ je mladá statistka, která snažíc se vyniknouti a hledajíc si příznivce, který by jí u ředitele pomohl výše — zkažena jest těmito příznivci, kteří jí na konec k ničemu nepomohou — leda ku kluzké dráze prostitutky. Paní Zápolská bojuje tu proti mužskému světu svůdnickému všemi prostředky dramatické účinnosti a to úspěšně a pravděpodobně, bez přehánění a nadsázky. V „Paní Dulské“ zbičován byl ženský svět polský, tu dostává lekci mužský svět. Jsou-li opravdu oba té lekce hodny — pak se nedivme ani Borovské ani Tarnovské ani Macochovi. To jsou pak jen náhodou chycení bahňáci, kdežto celá stáda podobných v tom bahně plují dále.

*

V Lublani utvořil se „klub národa polského“ pro pěstování polsko-slovinských styků. Liberální strana má totiž v moci „ruský klub“, tak i katolicko-lidová si utvořila „polský klub“. — Spolek sv. Mohorja pro šíření knih lidových má letos 85.789 členů, tedy zase více o 275.

— Skladatel národní hymny „Naprej“, 75letý Davorin Jenko, brání se v lublaňském „Slovenci“, že by byl vzal motiv k hymně své z nějaké národní lidové písně. Oba uvedené příklady písní, praví, nebyly mu nikdy známy, a má za to, že spíše nápěv jeho hymny, která se velmi brzo do lidu rozšířila, měl vliv na tvoření nápěvů lidových, jež před 50 a 40 lety bylo ještě v lidu obyčejem.

*

Ruská horní sněmovna dokončuje zákon o „autorském právu“ dumou už vyřízený. Zákon tento postaví Rusko do řady států s přísnou ochranou autorskou. Rusko jím přiznává ochranu cizích autorů a bude ji žádati též pro své. Přísné jsou paragrafy novinářské ochrany. Vydavatel má právo po 25 let vydané stati a články a jiné práce jediný znovu vydati. Telegramy a telefony jiného listu nesmí žádný list do 18 hodin po vydání otisknouti. Články i drobné statě smí býti převzaty jen s udáním pramene. A větší práce (články, povídky, pojednání) smí se převzíti jen se svolením vydavatele. Lhůta autorského práva stanoví se na 25 let, autoři sami žádají 30 let.

*

Ve snahách o slovanskou korrespondenční kancelář, po níž stále volají sjezdy slovanských žurnalistů, jedním z temných bodů jest zpravodajství ruské a to jak soukromé, tak úřední. Zpravodaji ruských listů, a to všech stran a odstínů, ani klerikalní a antisemitské nevyjímaje, jsou za branicemi Ruska skoro výlučně židé. Podle toho také pak vypadají zprávy těchto listů z ciziny! Také zvláštností je, že ruská telegrafní kancelář posílajíc své zprávy do světa, přepisuje jména osob i míst podle velikoruské výslovnosti německým pravopisem! Tak se potom dostávají i do českých a slovanských listů jména slovansky nemožná. Listy české nevěděly si na příklad rady se jménem stanice, na níž Tolstoj umíral, a jmenovaly ji všelijak: Astapovo, Astapov, Astopov atd., ani jeden český list ji však nenazval jménem nepřekrouceným: Ostapovo, či po česku lépe Ostapov. Moskevsko-spisovné „akání“ (říkat a místo o) korrespondenční kancelář ruská přejala do přepisu. Jen polské listy, které jsou Rusi blíž a znají ji lépe důsledně, psaly Ostapov (od osobního jména Ostap). Ještě hůře dopadlo to se stanicí u Jasné Poljany: Zásekou (Zasěka). Ta přepsána ruskou kanceláří telegrafní na „Sasieka“ a tak se pak objevila v našich listech: Sasieka, Sasíka, Sasok, ale nikde slovanská Záseka!

*

Nedávno zemřelý mecenáš polský Erasmus Jerzmanowski věnoval krakovské akademii umění 1,200.000 K, jejichž úrok 44.000 K má po srážce administračních výloh (4000 K) býti každým rokem vyplácen tomu Polákovi, který ať doma, ať v cizině vynikl ve vědě, literatuře nebo v dílech humanitních. Vyňati jsou ze závěti umělci výtvarní a hudebníci, ježto nejsou odkázáni s výrobky svými jen na polský národ, ale pracují pro všeobecnost. Poláci nazvali prémii Jerzmanowského „polskou Nobelkou“. Nobelovy ceny jsou ovšem třikrát až čtyrykrát tolikė a udělují se všemu světu. Ale cena polská

pro poměry polské je též velmi značná a bude dobře pomáhat polským slovutnostem.

*

Zemřeli. 4. listopadu český architekt Antonín Wiehl, žák Zítkův a Schmoranzův, obnovitel českého rázovitého slohu na moderní renaissanci, popularisátor umění na českém měšťanském činžáku (praví o něm „Zlatá Praha"). — 9. listopadu Petr Wawrzyniak, organisátor a patron hosp. svépomoci mezi poznaňskými Poláky. — 16. listopadu Ivan Kozarac (synovec románopisce charv. Josipa Kozarce), mladý, nadaný básník a románopisec charv. (*20. února 1883 ve Vinkovcích). Hlavní práce jeho je román „Djuka Begović". Jeho talent vynikl přes nedostatečné vzdělání, musilť pro chudobu opustiti gymnasium už ve čtvrté tř. — 18 listop. skočil do rozbouřeného moře z rozmrzení nad zneuznáním svým český malíř moře Beneš Knüpfer. Před lety slaven, ale poslední léta mladými strhán, a akademické professury, o niž se ucházel, neobdržel; bál se konečně i materielních nesnází. — 20. listopadu zemřel utíkaje před ženou a syny svými na stanici Rjazaňsko moskevské dráhy Ostapově hr. Lev Nikolajevič Tolstoj, poslední žijící ze sedmi velryb, na nichž spočívá ruská literatura (Puškin, Lermontov, Gogol Dostojevský, Turgeněv, Saltykov-Ščedrin).

Rozhled hospodářsko-socialní.

Zemský výbor moravský dal sestaviti statistickým úřadem zemským (od něhož tak konečně zase jednou něco vyšlo!) srovnání moravské poplatnosti vůči státu a výhod od státu obdržených, aby tak vysvitlo, jak země tato je zanedbávána státem, jenž za to tím pečlivěji všímá si jiných. Morava plochou (22.222 km^2) činí 7·41% rozlohy říšské a jest na místě pátém velikostí svou, obyvatelstvem (2,437.706, dnes asi 2,660.000) jest na místě čtvrtém za Haličí, Čechami a Dolními Rakousy. Podle poplatnosti své však zaujímá Morava místo třetí za Čechami a Dolními Rakousy. Roku 1907 zaplatila Morava do státní pokladny daní přímých i nepřímých 107,457.473 korun čili 15·27% všech státních daní. Čechy zaplatily 209.328.732 korun (29·74%). Dolní Rakousy 171,042.115 korun (24·30%), Slezsko zaplatilo 29,988 578 korun (4·26%), takže Čechy-Morava-Slezsko samotné zaplatily polovičku všech státních daní 49·27% ze 703,884.262 korun přímých i nepřímých daní). Halič zaplatila pouze 86,056 654 korun (12·23%), šest alpských německých zemí (Horní Rakousy, Solnohradsko, Štyrsko, Korutany, Tyrolsko, Vorarlbersko), ač činí rozlohou 17·05%, lidnatostí 14·79% říše, zaplatily daní jen 9·39%.

Za to z výhod Morava jest vždy nejhůře obdařována. Ze všech erárních silnic (16,049 456 *km*) Morava má 5·18%, Halič 17·99%, alpské země 26·42%, Čechy 26·76%. Náklad státní na silniční stavby roku 1910

činil na Moravě 3·28, v Haliči 16·47, v alpských zemích 31·48, v Čechách 19·88, v Dolních Rakousích 8·35%. Náklad na vodní stavby téhož roku pro Moravu činil 0·15, v Haliči 34·07, v alpských zemích 36·14, v Čechách 25·13. Z investičního nákladu na regulaci řek roku 1901 pro země severní (Dolní Rakousy, Čechy, Morava, Slezsko, Halič) určeného dostala Morava do roku 1908 15·15, Halič 43·88, Čechy 39·20%. Na meliorace zemědělské dal stát Moravě roku 1910 6·53, Haliči 19·18, Čechám 20·72, alpským zemím 35·06%. Na státní stavby služebné věnováno r. 1910 na Moravě 5·70, v Haliči 21·49, v alpských zemích 24·05, v Čechách 22·69%. Veřejné bezpečnosti přispěl stát na Moravě pouze 0·67, Haliči 4·21, Dolním Rakousům 61·41, Čechám 17·33%. Na politickou správu země vynaložil stát na Moravě 7·23% všech příslušných nákladů, v Haliči 21·06, v alpských zemích 17·81%. Dozor školní pohltil z příslušného nákladu na Moravě 8·72, v Haliči 25·56, v alpských zemích 16·28, v Čechách 24%. Na školství věnoval stát příslušného nákladu Moravě: průmyslové 8·37, obecné 6·36, střední 10·38%, v Haliči: průmyslové 6·19, obecné 19·14, střední 22·60%, v alpských zemích: průmyslové 11·63, obecné 15·62, střední 9·45%, v Čechách: průmyslové 27·14, obecné 17·05, střední 29·89%, v Dolních Rakousích: na školy prámyslové 9·69%, na střední školy 14·41%.

Z tohoto malého percentualního podělování Moravy při všech odvětvích správy a zřízení veřejných dlužno činiti nárok na stát, aby tím spíše povinnost na se přijal, zasáhnouti rukou pomocnou ve finanční rozvrat země. Půda, z které se tolik čerpá a již tak málo se vrací, konečně tak se vyplaní, že přestane i bylí a bodláčí rodit. Téže zásady třeba dbáti i ve finančním hospodářství veřejném.

*

Říšské radě podán 24. listopadu rozpočet na rok 1911. Zatímní sice, ale přece už s charakteristickými známkami svými. Rozpočet sestaven s malým přebytkem (311.036 korun) při výdajích 2.818,196.736 korun. Přebytek je také zatímní, než totiž stanoven bude příspěvek na společné záležitosti, který bude vyšší než letoší, už proto, že výnos cel bude menší, a pak proto, že vojenská správa bude žádat zase velké náklady, jak už v letoších delegacích naznačila. Rok 1909 skončil skutečným deficitem 88 milionů korun, letos vláda musila si vydlužit 197 milionů korun a v příštím rozpočtu zvyšuje výdaje jen o 90 milionů korun, příjmy pak o 143 milionů korun, aby docílila rovnováhy. Kromě toho bude potřeba uzavříti investiční výpůjčku 116 milionů korun. A žádá se též telefonní investice 70 mil. korun, které by se měly též vypůjčiti, ale ministr si netroufá s tak velkými obnosy na peněžní trh. Jsme odkázáni jen na sebe, západní trhy (Francie, Anglie) se před námi uzavřely, Německo strkajíc všecko do průmyslu, nestačí samo sobě, a vedle toho i Uhry počítají na náš trh. Nesmí se tedy příliš zatěžovati výpůjčkami, sice vypovědí službu. Perspektiva je tedy stále neutěšená!

*

Tak zvaný drahotní výbor poslanecké sněmovny předkládá první své práce, které neznamenají nikterak ulevení drahoty, značí spíše rozmnožení výdělku a statkův užitných, ale na účet veřejného fondu, tedy také hodně draho, neboť veřejné fondy nikdy nic nenabývají a neprovádějí lacino. O stavebním bytovém fondě zmínil se sám ministr financí pravě, že vláda jest ochotna po 11 let příštích dotovati tento fond těmito obnosy: 200.000 korun, 1 milion, 1·3 mil., 1·5 mil., po čtyři leta po 2·5 mil., další dvě leta po 3·5 mil. a poslední rok 1921 konečně 4 miliony. Celkem tedy fond by obnášel 25 milionů korun, které považovati dlužno jako úrok na opatření stavebního kapitálu, takže by tím byl zajištěn stavební kapitál přes 600 mil. korun a s vlastním kapitálem stavících své domky mohlo by se během těch 11 let obrátit asi 1000 milionů korun na stavbu laciných domků, jež ovšem jsou pak vázány asi na 30leté období, v němž se pozvolna znova uvolňují a v nové stavby ukládají. Suma ta by tedy stačila na opatření čtvrt milionu domků po čtyřech tisících každý, to znamená ubytovati asi milion lidí, kdežto nám jich během desítiletí přibudou dva a více!

Velikou drahotní anketu ustanovila vláda Spojených Států sev.-amerických počátkem tohoto roku. Její šetření zaujme několik svazků a znamená ohromnou snůšku materiálu — tedy podnik opravdu americký. V úvodním velikém svazku nedávno vydaném probírá možnost jednotlivých příčin, které spolupůsobily při zvýšení ceny všeho zboží. Hlavně americkými poměry se obírá a amer. statistiku uvádí, ale zjev drahoty je po celém světě tak jednostejný, že i příčiny budou jedny. Komise tedy praví, že zvýšením cen vinno je zvýšení dělnické mzdy v průmysle, obchodě i zemědělství; dále nával dělnictva k průmyslu a ztížení takto výroby zemědělské, za zvýšení konsumu průmyslového; dále vstoupání veřejných výdajů státních i obecních; rozmnožení manipulace obchodní (chlazení umělé, pečlivý převoz, hromadění zásob a pod.); organisace průmyslu a obchodu i zemědělství a to jak majitelů tak zaměstnaných; zvýšení všeobecné úrovně životní, a z části i znehodnocení zlata nastalou ohromnou jeho výtěžbou, jež se během posledního desítiletí zdvojnásobila.

V nedávné přednášce své v národohospodářské společnosti prof. Dr. Jos. Gruber, známý národohospodářský odborník a badatel, uváděl vedle podobných asi příčin pro naše poměry platných ještě i — nedostatek peněz v oběhu, takže peníze samy jsou drahé a tím zdražují náklad a tísní všechen život hospodářský. Obraty hodnot jsou dnes v životě našem tak ohromné, že peníze, jako platidlo, jehož se při tom obratu většinou používá jako nástroje, musí pod velikým tlakem a poptávkou se všech stran probíhati s rychlostí závratně uspíšenou, aby se jen potřebě života denního vyhovělo.

*

Nevšímání si chovu vepřového dobytka jest jedním z důvodů a činitelů nedostatku vůbec a neúspěchu zemědělského zv[illegible]. V tom směru vévodí celému světu Německo, jež má přes 22 mil. kusů

vepřového dobytka. Samo Hannoversko s plochou 38.506 km^2 má 2·35 mil. vepřového dobytka, tedy tolik co Čechy, Morava, Slezsko a Halič dohromady (2·5 mil. r. 1900) s plochou 157·8 mil. km^2 čili víc než čtyrykrát větší. V Sasku připadá na 1 km^2 64 vepřů, v Čechách 13, na Moravě 20, ve Slezsku 21 a v Haliči, již máme v tom ohledu za pokročilou, jen 16, tedy méně než u nás.

*

Na sjezdu milánském soc. demokracie italské (v říjnu) konstatováno, že počet socialistů politicky sorganisovaných klesl v Italii letos až na 21.187. Vinou je vystěhovalectví, jež nejlepší agitační síly odvádí ze země, jež pak v cizině se roztratí a už nazpět jako soudruzi se nevrací (propadají obyčejně anarchismu a buržoasii), ale vinou jsou též probrané stávky zemědělské, jež proti sorganisovaným zaměstnavatelům neobstály vítězně.

Na sjezdě dolnorakouské česko-německé soc. demokracie sděleno nedávno, že sama Vídeň má politicky organisovaných víc než celá Italie, totiž 26.161 a kraj mimo Vídeň ještě asi 10.000. A odborově sorganisovaných že je ve Vídni 128.300, a v ostatních Dol. Rakousích asi 30.000.

Školství.

Při nedokončeném „smiřování“ v Čechách české strany jako nezbytnou podmínkou smíru žádaly úpravu menšinovou, hlavně úpravu menšinového školství. Ale o tom Němci ani slyšeti nechtěli. Tu prostě žádné reciprocity nepotřebují. Prohlásili totiž, že německé menšiny v Praze, Plzni a Budějovicích (tu ta menšina ostatně vládne obci!) nejsou vlastně žádné menšiny, neboť německé obyvatelstvo není tu přistěhovalé, ale z dávna usedlé! Ježto pak v jiných městech menšin nemají, o něž by musili státi, stalo se celé dohodování menšinové pro ně zbytečným a nežádoucím! Z jejich středu vyšel dokonce návrh, aby české školy byly pouhými pobočkami tříd německých. Tak by, kde je toho potřeba pro děti německy neznající, zřizovaly se na německých školách zvláštní třídy české, podřízené ovšem téže správě německé školy a podřízené téže německé školní radě a německé obci. Možno si představiti, kolik asi by těch poboček bylo a jak by vypadaly!

Mezi českými stranami a listy vznikly při tom potyčky a vzájemné sebeobviňování, že menšinová otázka nadhozena, ale že Češi pro ni nic nepřipravili, a teprv potom nahonem zdělávali návrhy zákonů, které se ukázaly buď nevyhovujícími nebo nemožnými. Vůbec na české straně chtěli kritikové viděti naprostou nepřipravenost ve všech oborech, a za to na německé pohotovost a propracovanost všeho materiálu až do podrobností.

Konečně otázka menšinového školství svedena mezi Čechy a Němci na pouhý jeden bod — otázku nákladů. Má-li náklad nésti na školy menšinové zemský fond sám, či spolu s obcí, nebo zvláštní národní školský fond. Pro zemskou úhradu byli Češi, pro národní fondy pak Němci.

*

České školství v Čechách přes to, že Češi spolu s českými velkostatkáři už tak dlouho mají v rukou správu země, a přes to že Němci stále tvrdí, že české školy z německých peněz jsou vydržovány, přece není o mnoho lépe položeno než naše školství na Moravě. Zvláště to platí o školách měšťanských. Německý okres šluknovský má 8225 dítek školních a má 12 měšťanských škol (ovšem německých), smíchovský okres má 25.489 dítek a má 8 škol měšťanských českých a 1 německou. Venkovský okres liberecký má pro 14.850 dítek 12 měšťanských škol, ale slánský pro 22.723 dítek jen 10 měšťanek. Kladenský hornický okres český má 5, falknovský německý však 10 měšťanek při stejném počtu dítek (18.103 a 18.617). Žižkovský okres pro 14.683 dítek má 7, jablonecký pro 15.032 dítek však 12 měšťanek. Pro 4 miliony Čechů jest devět ústavů učitelských a pro 2 mil. Němců též devět! A divno, na osmi mužských ústavech je českých kandidátů 1275, na osmi německých však 1311! Samo toto poslední číslo mluví o tom, jak postaveno jest asi německé a jak české školství v zemi!

*

Výbor jednoty učitelstva měšťanského v Cechách na jedné ze svých minulých schůzí usnesl se o žádosti, aby říšská rada vypracovala rámcový zákon, jímž by měšťanky byly znovu upraveny a povýšeny v učebné osnově své; aby jim byla přidána čtvrtá třída s pevnou a vyšší osnovou učební, tak aby absolventi jejich měli také vyšší oprávněnost. Žádal také, aby hospitace děvčat byla i na českých školách dovolena, kde dívky nemají jiné školy. Dotvrzuje při tom, že mu nikterak nejde o to, aby vychovatelskou zásadu koedukační tím nějak podporoval, že žádá jen o zatímnou výpomoc pro dívky měst a míst venkovských. Žádá se tedy totéž, co už na Moravě provedeno. U nás toho byla ovšem ještě vyšší potřeba než v Cechách!

Při poslední valné hromadě ženského studijního spolku „Minervy“ v Praze byl spolek úplně „zrealisován“. Realisté s pokrokáři vytlačili mladočeské a konservativní členy ze schůze i z výboru a spolek sami opanovali. Neblahé proudy tedy rostou a sílí.

V jihozápadní oblasti moravské (kromě Brna) vydržováno je šest menšinových škol soukromých. A bylo by prý jich potřeba ještě 27! Nemůže býti význačnějšího příkladu socialní nemohoucnosti našeho lidu, jako tyto potřeby menšinové! Všude začínáme jako chudí a podřízení, na něž se nebere ohledu a kteří jsou všude tak rozbiti a neuvědoměli, že si ohledu ani vynutiti neumějí nebo nechtějí.

*

Poláci spolu se stavebními kameny Roseggerovými počali sbírati „dar grunwaldský“ pro své školství a mají nasbíráno něco přes $1^1/_2$ mil.

korun. Tedy stejný krok drží asi s naší českou sbírkou, jež také z podnětu Roseggerova asi toliké sumy dospěla.

Velmi nemilý případ stal se Polákům v obci Žuliné na Stryjsku. Osada je smíšená, na školu však dosazen školní radou haličskou učitel Polák, Greiss. Ve škole učilo se rusínsky a jen ve vyšším oddělení náboženství a modlitby byly také polské. Dítek polských bylo jen 10%. A tu Rusíni najednou přišli s obžalobou, že učitel Greiss bije rusínské děti velmi ukrutně, nechtějí-li mluviti a modliti se polsky. Ba dvé děti tím zmrzačil, obě z téže rodiny. Děvče osleplo, hoch zemřel. Agitace, jaká se po tomto obvinění rozpoutala v Haliči a zvláště v Rusku, jest Polákům velmi nepříjemna. Množství korrespondentů zajelo si do Žulina, aby věc vyšetřili, ovšem že vyšetřování u polských korrespondentů vypadlo dosti dobře. Učitel byl snad trochu přísný, ale jinak horlivý a řádný, žádný politik. Rusínské obyvatelstvo však bylo proti němu naštváno místní Siči (sokolský odbor), tak že dokonce i hrob dítka jeho několikrát poškozen a zneuctěn a stále mu vyhrožováno. Také úřední šetření lékařské shledalo, že hoch zemřel tuberkulosou a nikoliv od pobití. Ale obec žulinská a obyvatelstvo její rusínské trvá na tom, že Greiss mučil děti pro polštinu. V pathetickém provolání svém dokonce se odvolávají k dušičce nevinného Michaše (Michal Kochančuk), aby v nebi orodoval za ně po ukrajinsku! „Máme aspoň tu jistotu, že Michaš náš před trůnem Všemocného modlí se za nás v ukrajinské řeči, neboť nemají tam, jak se zdá (!) přístupu ani polští ani ruští utiskovatelé!“

Ti „ruští“ totiž se do záležitosti přimíchali, dělajíce z ní podporu své věci. Pravice ruská vítá záležitost žulinskou jako příklad polské násilnosti a omlouvá jím násilnost svoji proti Polákům, a kromě toho zastáváním se rusínské věci míní agitovati pro rusofilskou stranu v Haliči samé. Ukrajinci tedy toto zastání odmítají. — Poláci zase vynašli si případy, kdy Rusín učitel trápil polské děti v osadách smíšených!

Věru, po té novoslovanské horečce bratrské lásky a vzájemnosti hromadí se všude srážky mezi slovanskými národy, jak nikdy před tím nebývalo, jakoby je někdo schválně aranžoval!

*

Na krakovské universitě letos zřízena stolice křesťanské sociologie a povolán na ni P. Kazimír Zimmermann z Poznaně, žurnalista, spisovatel a hospodářsko-socialní pracovník polský. Na theologické fakultě má tři hodiny týdně a kromě toho mu ministerstvo poručilo jedno „publikum“ (veřejnou přednášku) týdně pro všecky posluchače. Publikum toto ohlášeno poprvé na 15. listopadu. Ale mládež pokroková (agrární lidovci, pokrokáři polští, socialisté a židé) ohlásili protest, žádajíce pro sociologii professora zvláštního a světského a odmítajíce společenství s theology a kněžskými professory. Avšak na protestě nepřestali. První publikum násilím zmařili, nepustili přednášejícího k slovu. Senát universitní ostře odsoudil jednání to a usnesl se vinníky přenechati soudu. Proti tomu ohradili se pokrokoví i katoličtí studenti žádajíce, aby se soudy nevměšovaly v autonomii universitní.

Pokrokoví vidouce, že společnost jest nemile překvapena a že jsou v menšině, v senátě pak že nemají žádné opory, usnesli se ustati od násilí a spokojili se druhé úterý (22. listopadu) pouhou schůzí a protestem, žádajíce odloučení theologie od university, zastavení přednášek veřejných professora Zimmermanna a vypravení university ve směru pokrokovém. Protestní schůze súčastnilo se 527 posluchačův, ač universita má jich na 3000! Mezi těmito je 350 židův, a těch většina byla na protestě. Pokrokářský směr na universitě vedou studenti z království polského, proto konservativní listy polské („Głos Narodu") vystupují ostře proti „krulevjákům" jako živlu demoralisujícímu. Na schůzi dostal ovšem tisk také svou dávku za toto „protikrálovské" psaní.

*

Ruská duma od svolání svého (28. října) projednává předlohu o škole obecné. Předloha má dvě choulostivá místa: poměr k národnostem a poměr k církvi. Oba řeší se násilně: onen vinou pravice, tento vinou levice, střed jednou tu podruhé onu podporoval. Zvláště Poláků dotýká se bolestně jazykové násilí. Na školách má se vyučovati jen v nižších ročnících v mateřském jazyku, od čtvrtého roku má už vládnouti ruština; jazyk mateřský má zůstati jen předmětem jako jiné. Na školách mimo Polské království, tedy na Litvě, Bílé Rusi a na Ukrajině, nemá býti mateřská řeč polská vůbec dopuštěna ani do nižších ročníků ani jako předmět učebný ani při vyučování náboženském! Neboť „Poláci tu nejsou doma." Maloruština pak se vůbec ani teď za „řeč" neuznává. Na Litvě tedy dovolí se pouze Litevcům a Lotyšům výjimka „mateřské řeči". Na sporném Chlumsku, jež se má oddělit od království, polština rovněž vyloučena, ač Poláci tu tvoří značnou menšinu.

Proti církvi. pravoslavné ovšem, namířeno ustanovení, že všecky veřejné školy musí býti podřízeny ministerstvu vyučování. Dnes vedle min. vyučování je školním říšským úřadem i sv. Synod, který pro své školy farní má svůj zvláštní status učitelský, své ústavy paedagogické a své osnovy učebné, a svou duchovní inspekci. Školy farní jsou přísně církevní a konfessionelní. Intelligence na ně pohlíží jako na inferiorní, jakožto zdržování všeobecného pokroku, neboť učební osnova jejich je podle nich níže postavena. Plus náboženského učiva na školách těch pro intelligenci neznačí nijaký pokrok. Církev pak zase na školy ministerské pohlíží jako na zřídla rozvratu, socialismu a revoluce. Učitelstvo státních škol jest totiž skoro vesměs pokrokové a tvoří po venkově víc než u nás ještě oposici církvi a duchovenstvu a šťastněji než u nás získává lid na svou stranu. Církev proto všemi prostředky po venkově podporuje zřizování farních škol, aby tak neblahý vliv ministerských škol odstranila. Ukládá to za povinnost kněžím, aby všude přemlouvali ku zřízení farní školy, a kde je ministerská, přiměli obec ku přeměně její ve farní. Kdyby podle nové osnovy ovládlo i farními školami ministerstvo vyučování, bude status učitelstva jeden, ministerstvo bude ustanovovat síly učitelské, ministerstvo bude dohlížet a rozhodovat a spoludozor a spoluúčast církve bude pak bezúčinnou. Jak vrchní prokurator sv. Synodu, tak všichni členové pravice, zvláště

biskupové její v dumě hájili velmi rozhodně školy farní, ale marně. Vláda je ostatně na straně návrhu, jak vyšel z komisse dumy, tedy pro kompetenci min. vyučování. Zvrátí-li říš. „sovět" či car sám usnesení dumy, je nejisto. Ale pravice doufá ve vítězství své věci. A při tom levice vytýká ministerstvu vyučování, že je to vedle policejního ministerstva vnitra nejzpátečnější ministerstvo ruské (aspoň poslední dobu)!

Vojenství.

Vojenské telegrafy a telefony v Rakousko-Uhersku. Naše ozbrojená moc jest nyní tak vystrojena telegrafy a telefony, že elektrická jiskra probíhá ústrojem armády až do nejpřednějších oddílů pověřených výzvědnou službou a v boji spojuje zápasící vojska s jich veliteli, se zálohami, s parky se střelivem, se zdravotními ústavy, s pozorovacími stanovišti atd. I podél rozvinuté nejpřednější bitevní čáry jsou zřízeny telefonní stanice. Síť telegrafních a telefonních vedení možno přirovnati k nervové soustavě lidského těla. Z hlavního stanu rozbíhají se jednotlivá spojení až k nejpřednějším oddílům, jsoucím již v dotyku s nepřítelem, a v zádech armády připojují se polní telegrafy a telefony na stálá vedení, spojující polní armádu s vlastní říší.

Výzvědnou službu obstarává, mimo vyzvědače, z pravidla jízdectvo. Toto má býti ve stálém dotyku s nepřítelem a má stále podávati zprávy o každém hnutí nepřítelově, aby velitel mohl vždy zavčas učiniti vhodná opatření proti všem nepřátelským podniknutím. Současně slouží jízda za závoj před vlastním vojskem a má zameziti anebo alespoň ztížiti nepříteli vyzvídání. Aby každá zpráva o nepříteli rychle došla do stanu velitelova, jest u každého jízdeckého pluku zřízena telegrafní hlídka. Tyto hlídky spojují buď výzvědná odloučená oddělení jednotlivých jízdeckých pluků s plukovními velitelstvími nebo též tato velitelství s představenými velitelstvími jízdních vojskových divisí nebo samostatných jízdních brigád. Vojenská správa chce u každého jízdeckého pluku zříditi ještě 2 nové telegrafní hlídky a spojiti je s již stávající telegrafní hlídkou v 1 telegrafní četu. Tím by se telegrafní formace jízdeckých pluků ztrojnásobily. — Jízdné vojskové divise nebo samostatné jízdné brigády jsou spojeny s předními voji armádních kolon pomocí jízdních telegrafních a telefonních oddělení. Tato oddělení zřídí včas potřeby též spojení mezi jednotlivými jízdními vojskovými divisemi nebo mezi jízdními brigádami.

V budoucnosti budou pověřeny výzvědnou službou na větší vzdálenosti, mimo jízdu, hlavně řiditelné balony a aeroplány vystrojené pro rychlé depešování lehkými stanicemi pro bezdrátovou telegrafii, po případě telefonii.

U pěchoty a myslivců jest každá setnina od minulého roku vystrojena 1 telefonní hlídkou, pozůstávající ze 4 mužů. Pomocí této

hlídky jest velitel setniny spojen v boji s představeným praporním velitelem. Jedna z těchto telefonních hlídek spojuje dle potřeby praporního velitele s plukovním velitelem. Též podél bojující čáry rozvinují tyto hlídky někdy drát a zřizují telefonní stanice přímo v bitevní čáře, aby i podél této bylo možno rychle dopravovati potřebná ohlášení a rozkazy. Spojovací drát jedné setniny jest 1500 *m* dlouhý. Mimo to jsou u každé pěší nebo myslivecké čety 2 muži vycvičeni v optickém signalisování pomocí malých praporců. Signalisování děje se dle soustavy Morseovy, jako při telegrafování. V noci signalisuje se petrolejovými nebo acetylenovými lampami. Všech těchto pomůcek užívá se mimo v boji též ve službě předních stráží a dle potřeby i za pochodu nebo ve službě výzvědné. — Při každé pěší nebo horské vojskové divisi jest zřízena 1 telegrafní a telefonní hlídka se 3 stanicemi. Též samostatným pěším nebo horským brigádám přiděluje se podobné telegrafní a telefonní hlídky. Tyto hlídky mohou položiti drát až na vzdálenost 72 *km* a spojují štábní stan velitele divise nebo brigádní velitelství s podřízenými pluky (samostatnými prapory) a s představeným sborovým nebo armádním velitelstvím. Mimo to slouží tyto hlídky ku spojení jednotlivých vojskových divisí a brigád mezi sebou. — Hlavní stany armádních sborů jsou spojeny mezi sebou a s představeným armádním velitelstvím pomocí sborových telegrafních oddělení, která mohou klásti drát až do vzdálenosti 160 *km* K telefonickému spojení hlavního stanu armádního sboru s podřízeným velitelem vozatajstva armádního sboru slouží sborové telefonní oddělení. — Hlavní stan armády jest spojen s vrchním armádním velitelstvím, po případě se záložními nebo samostatnými telegrafními oddíly v zádech armády, někdy též přímo se stálými telegrafními nebo telefonními sítěmi pomocí armádního telegrafního oddělení. — Hlavní stan vrchního armádního velitelství (když bylo toto pro více armád postaveno) spojuje se stálou telegrafní nebo telefonní sítí nebo se záložními telegrafními oddíly telegrafní oddělení vrchního armádního velitelství. — Záložní telegrafní oddělení spojují výše uvedené polní telegrafní linie se stálými telegrafními a telefonními sítěmi a dodávají též potřebné mužstvo k vykonávání služby na stálých telegrafních a telefonních liniích. — Samostatná telegrafní oddělení zřídí se pro zvláštní účely. — Pevnostní telegrafní oddělení vykonávají telegrafní a telefonní službu v pevnostech. Po celé monarchii zřizuje se síť stanic telegrafie bez drátu, které jsou pod státní kontrolou, a též polní armáda jest vystrojena převozními stanicemi pro bezdrátovou telegrafii.

Polní dělostřelectvo obdrželo pro každý pluk telefonní material s 20 *km* drátem a může se zříditi u každého pluku 6 telefonních stanic. Každá baterie spojí se v boji s představeným plukovním a divisijním velitelstvím. — U pevnostního dělostřelectva jest každá setnina podělena materialem ku zřízení 6 telefonních stanic s drátem na vzdálenost až 12 *km*.

Vrchní řízení polních telegrafů a telefonů má v rukou šef polního telegrafnictví, který jest vyšším důstojníkem generálního štábu.

On jest pomocným orgánem vrchního armádního velitelství a přidělen ke službě u generálního etapního velitelství. Tomuto šéfovi jsou k ruce: 1 důstojník generálního štábu a 1 státní vrchní telegrafní úředník. — U každé armády jest zřízeno 1 ředitelství polních telegrafů. Ředitelem jest 1 setník železničního a telegrafního pluku; jemu jsou přiděleni: 1 podřízený důstojník železničního a telegrafního pluku (nadporučík nebo poručík) a 2 státní vrchní telegrafní úředníci. — U pěchoty, myslivců, jízdy a dělostřelectva postaví si telegrafní i telefonní formace dotyčná vojska, ostatní telegrafní a telefonní oddělení zřídí telegrafní náhradní kádr železničního a telegrafního pluku. Tento kádr má býti přeměněn v telegrafní prapor.

K použití polních telegrafů a telefonů jsou oprávněny: pro rozkazy a ohlašování ta velitelství, kterým jsou polní telegrafní a telefonní stanice podřízeny a těmto velitelstvím představená velitelství; pro ohlašovací službu všechna ostatní vyšší velitelství a vojsková velitelství, jakož i výzvědná oddělení a výzvědné hlídky. Co se týče ostatních telegramů a telefonických depeší služebního obsahu, mají se velitelství a úřady, která je zasílají, obrátiti na představená velitelství polních telegrafních i telefonních stanic; tato velitelství nařídí dle okolností další dopravu služebních depeší.

Při důležitosti, kterou mají ve válce polní telegrafní a telefonní linie, musí se vojska bedlivě vystříhati, aby nepozorností sama vedení nepoškodila; spatří-li vojska poškozené vedení, mají je dle možnosti ihned spraviti nebo k vůli jich urychlenému uvedení v patřičný stav sděliti poškození nejbližší telegrafní (telefonní) stanici.

Kde jest obávati se zničení nebo většího přerušení telegrafních a telefonních vedení nepřítelem nebo obyvatelstvem, musí se vedení chrániti stálým vojenským hlídkováním. Stanice obsadí se vojskem a též obyvatelstvu nejbližších osad, které se vyzve k spoluochraně telegrafních a telefonních linií, se sdělí, že každé zlomyslné poškození těchto vedení potrestá se na základě prohlášeného stanného práva nejpřísnějšími tresty, po případě smrtí. Poblíž vedení ležící osady učiní se zodpovědnými za každé zlomyslné poškození telegrafních a telefonnních linií se strany obyvatelstva.

Soukromé telegramy nebo telefonní depeše smí se v celém rozkazovacím okruhu vrchního armádního velitelství nebo samostatného armádního velitelství dopravovati jen na základě občasně vydaného povolení těchto velitelství a jen tehdy, když státní a služební depeše neutrpí tím žádného odkladu. Všechny soukromé depeše musí býti pečlivě prohlédnuty splnomocněnými důstojníky generálního štábu a před jich expedicí ověřeny podpisem těchto důstojníků.

Telegrafních a telefonních spojení má býti, s ohledem na možné poslouchání zaslaných depeší se strany nepřítele, použito s největší opatrností a zvláště důležité depeše zasílají se šifrované buď z části nebo v celku.

Jízdné telegrafní hlídky potřebují k položení 1 *km* telegrafního nebo telefonního vedení 15—24 minut, pěchota a dělostřelectvo asi

24—30 minut. Doba závisí od schůdnosti krajiny. Záložní telegrafní oddělení postaví denně 6—8 *km* stálé telegrafní sítě. Pohyblivé polní stanice bezdrátové telegrafie možno uvésti v činnost ve 30 minutách. Tyto stanice mohou dodávati depeše na vzdálenost 50—80 *km*.

Ve válce náleží budoucnost bezdrátové telegrafii a telefonii, poněvadž se stanice dopraví pomocí automobilův a vzducholodí rychle na vykázaná místa. Stanice bezdrátové telegrafie a telefonie, nejsouce vázány na drátové vedení, mohou v krátké době býti uvedeny v činnost a dopravovati depeše na velké vzdálenosti. Má-li býti vedení bezdrátové telegrafie nebo telefonie přerušeno nebo zničeno, musí se nepřítel zmocniti přímo bezdrátových stanic. Poněvadž se elektrické vlny přenášejí z těchto stanic v celém okruhu stejnoměrně na všechny strany, musí se depeše šifrovati anebo budou se zasílati jen za určitého elektrického napjetí, na které reagují totiž jen zase bezdrátové stanice vlastní armády. Tím zamezí se zachycování depeší se strany nepřítele. V tomto roku byly vynalezeny též kapesní telefony pro bezdrátovou telefonii a proto možno s tím počítati, že tyto praktické aparáty budou po jich zdokonalení též zavedeny v naší armádě, aby nahradily drátová vedení polních telegrafů i telefonů u štábů, pěchoty, myslivců, jízdy a dělostřelectva. Zvláště ve výzvědné službě a v boji budou míti velikou důležitost, nejsouce vázány na kladení kabelu. V zádech armády bude se asi nadále používati drátových vedení, připojených na stabilní telegrafní a telefonní linie.

Balonová oddělení rakousko-uherské armády. Kromě nejmodernějších výzvědních a pozorovacích prostředků, řiditelných vzducholodí a aeroplánů, užívá se v naší armádě pro výzvědnou službu a pro pozorování nepřítele i vlastního vojska v boji balonů, které jsou k zemi připevněny ocelovým lanem.

Balonová oddělení dělí se v polní a v pevnostní. Polní oddělení přidělí se jednotlivým armádním sborům nebo vojskovým divisím operující armády, pevnostních oddělení užije se při obraně pevností nebo při jich obléhání. — V balonové službě, v řízení vzducholodí a aeroplánů obdrží schopní důstojníci a příslušné mužstvo výcvik u vzduchoplaveckého oddělení ve Fischamendu, kde byly zřízeny též kasárny, hangary, dílny a skladiště vzduchoplaveckého oddělení. Toto oddělení, jsoucí v míru v kádru, dodá potřebné důstojníky a mužstvo pro polní, z části též pro pevnostní balonová oddělení. Pro posledně jmenované jsou sestaveny slabé kádry (po 1 důstojníkovi a 15 mužích) v některých pevnostech.

Stav polního balonového oddělení čítá 5 důstojníků a 48 mužů, 6 vozů s plynem, potřebným k plnění balonů (plyn jest uzavřen v železných láhvích), 1 vůz s balonovým obalem, 1 vůz s provazy, 1 vůz s requisitami, 1 vůz se zavazadly, 2 vozy s proviantem (dohromady 12 vozů). Při postupu pochoduje balonové oddělení za dělostřelectvem předního voje, za ústupu zařadí se obyčejně na zádi hlavního voje. Dále jest balonové oddělení vystrojeno ocelovým drátěným lanem, které jest 8 *mm* silné a 650 *m* dlouhé, 4 *km* dlouhým telefonickým vedením

a 1 záložní telefonickou garniturou, aby bylo možno spojiti balonové oddělení s představeným velitelstvím nebo se stávajícím polním telefonem nebo telegrafem. Při sborovém parku se střelivem jsou zařaděny vozy s plynem pro dvojí plnění balonů a 1 vůz se záložním balonem, v armádním polním skladišti se střelivem vozy pro dvojí plnění balonů plynem. Jedno plnění vystačí pro službu balonu po 8 dní, potom nutno uniklý plyn doplniti. Při polních balonových odděleních užívá se podlouhlých, tak zvaných dračích balonů, které postaví se ve vzduchu po větru a netočí se stále jako balony kulaté. Tím jest zajištěno klidné pozorování. — Pevnostní balonové oddělení má stav 8 důstojníků a 40 mužů, kteří jsou rozděleni v 8 partií. U každého oddělení jest přidělen 1 dračí a 1 kulatý balon.

Balony dělí se v upevněné a pro volnou plavbu. Pro volnou plavbu užívá se jen kulatých balonů, pro pozorování většinou dračích balonů lanem k zemi upevněných; výminkou upevňují se kulaté balony. Balony slouží k pozorování pochodů nepřátelských a vlastních vojsk, k vyšetření síly a seskupení nepřítele, k pozorování boje a nepřátelského postupu nebo ústupu. V pevnostní válce slouží balony k pozorování komunikací, k vyšetření seskupení nepřátelských sil, nepřátelských parků s děly, houfnicemi, hmoždíři, se střelivem a pod., k pozorování stavby nepřátelských opevnění atd. Kde je toho potřebí, obdrží polní balonové oddělení četu pěchoty s několika jezdci k ochraně.

V koši upevněného balonu jsou obyčejně dva důstojníci, jeden z nich pozoruje a druhý pozorování buď telefonuje nebo signalisuje. Někdy pouštějí se podél lana též psaná ohlášení, uzavřená v plechových krabicích. Je-li nepřítel ještě daleko, vypustí se balon do výšky 400 až 500 metrů, při boji spustí se níže Hlavní důraz při balonovém pozorování klade se na to, aby balon byl v přímém telefonickém spojení s hlavním stanem velitele; tak může tento skoro okamžitě býti spraven o každém hnutí nepřítelově a o situaci vlastního vojska. Dle vypuštěného balonu může se nepřítel vždy domnívati, že silnější vojenské oddíly jsou buď v pohybu, v některé posici nebo v boji a kde se asi nalezá hlavní stan protivníkův. Toť jest jediný škodlivý účinek upevněného balonu, který jest však mnohonásobně vyvážen jeho důležitostí pro výzvědnou a pozorovací službu. Tato nepříjemnost bude při řiditelných balonech a aeroplánech úplně odstraněna, poněvadž nejsouce připoutány k zemi, mohou se volně pohybovati ve vzduchu a dodávati pomocí telefonie a telegrafie bez drátu svému veliteli potřebná ohlášení. Svoje stanoviště mění upevněný balon jen, je-li vydán nepřátelské střelbě nebo dalo-li se vlastní vojsko v pohyb V boji zůstane obyčejně po celý čas na jednom místě.

Pozorovací okruh upevněného balonu závisí od výšky, v které se nalézá a od poměru povětrnosti. Při jasném vzduchu možno s balonů vyzvídati a pozorovati pomocí hranolových dalekohledů na 10—12 *km*; do 5 *km* lze viděti volným okem všechny větší předměty v krajině a vojenské oddíly. Opevnění a oddělení, silné nejméně 1 pluk, možno dalekohledy rozeznati až na 12 *km*, mosty až na 20 *km*, větší řeky,

velké budovy a osady až na 30 *km*. — Nejasné nebo mlhavé povětří zmenšuje pozorovací okruh o polovičku. Silný déšť, vánice a hustá mlha vylučují každé pozorování. Za měsíčné noci lze též pozorovati dosti daleko, orientování jest ale ztíženo; za tmavých nocí možno pozorovati jen světelnou zář. — Při silném větru ztěžuje pozorování kymácení balonů. Překročil-li vichr rychlost 15 metrů za vteřinu, nemožno již připevněného balonu k pozorování použíti, poněvadž může býti balon silným vichrem sražen k zemi nebo od lana odtrhnut.

Rozkaz k vystoupení balonů vydává vojskový velitel, kterému jest balonové oddělení podřízeno. On určí stanoviště balonu, čas, kdy má býti vypuštěn do vzduchu a kam se mají velitelství zasílati ohlášení. Stanoviště balonů má býti chráněno před nepřátelským nablížením a mimo dosah nepřátelské dělostřelby, tedy asi 5000—6000 metrův od nepřítele. Dovolí-li to poměry boje, postoupí se s balonem blíže. Za půl hodiny jest balon schopen k vystoupení. Balony pro volnou plavbu slouží k rekognoskování a k spojení obklíčených pevností s vlastní zemí. K dodání potřebných zpráv mají s sebou poštovní holuby. Volné balony, které jsou přece jen hříčkou vzduchových proudů, nahradí se v budoucnosti řiditelnými balony a aeroplány.

Rakousko-Uhersko. Na památku oslavy 80letých narozenin Jeho Veličenstva císaře pána byl založen ústřední hospodářský fond c. a k. vojska. Účelem fondu, který doplňuje fond arcivévody Albrechta, jest, uchrániti důstojníky a vojenské úředníky před zadlužením. Půjčky povolují se obyčejně na 6% a nejdéle na 120 měsíčních splátek. Z pravidla nepožadují se při půjčkách žádní ručitelé, police na život nebo cenné papíry; do zástavy je-li dlužník starším než-li 55 roků, musí za záruku zaslati pojistku na život a v tom případě platí z vypujčené sumy jen 5%. Fond přijímá vklady důstojníků a vojenských úředníků, které zúrokuje na 4¾%. Každý aktivní důstojník a vojenský úředník musí přistoupiti za člena fondu a platí jistý roční poplatek (ku příkladu: XI. a X. hodnostní třída 2 K. III. hodnostní třída 20 K ročně).

Zkoušky s novou střelou pro ručnice a karabiny i strojní pušky byly již v armádní střelecké škole v Mostu n./Litavou ukončeny a mají býti tyto střely v armádě zavedeny. Střela má ocelové podlouhlé zrno, které prorazí i slabší ocelové pancéře až do 1000 kroků, kdežto antimonově-olověná nynější střela ostré patrony vzoru 93 se na pancéři splácští nebo rozstřikne. Střely ocelové podrží se též po jich zavedení pro automatické pušky a karabiny.

T o r p e d o v é s t a n i c e p o b ř e ž n í byly rozmnoženy. Rakousko-uherské válečné loďstvo má nyní k disposici následující torpedové stanice: Terst, Primero, Umago, Pulji, Lussin, Zader, Šebeník a Teodo v loce kotorské. Dle vojenské důležitosti jsou posádkou v každé stanici 2 až 6 torpedové čluny o nosnosti 78—115 tun. Nejsilnější skupina jest v Teodu, kde jest torpedovým člunům jako vůdčí loď přidělená torpedová loď Satelit o 540 tunách, 4000 koňských silách a o rychlosti 23 námořních mil v hodině. — Nových 12 torpedových člunů po 110 tunách jest zařízeno pro topení naftou. 6 vystavěla loděnice

Stabilimento tecnico v Terstu, 6 lodĕnice Dambius ve Rjece. Při 2600 koňských silách dosáhly čluny při zkušební plavbĕ místo závazných 26 uzlů v hodinĕ, 28 až 28½ uzlů.

Rakousko-uherské delegace schválily dodatečnĕ výlohy s annexí Bosny spojené, přijaly též nové vojenské rozpočty a náklady. Ministerstvo války však vyšlo z delegací hodnĕ pošramoceno důkazem, že sedlo na lep jakýmsi (prý známým) bĕlehradským vyrábitelům vlastizrádných „dokumentů", zosnovány rozsáhlé „obhajné" akce, jako vlastizrádný proces záhřebský, obžaloby Friedjungovy atd. Velkolepé hrdinské epos annekční je tedy silnĕ prostoupeno smĕšností, škoda jen, že hodnĕ nákladnou, neboť padĕlky ony a co z nich vykvetlo, stálo mnoho penĕz.

Bulharsko. Kongres bulharských tĕlocvičných spolků usnesl se zavésti v tĕchto spolcích výcvik ve střelbĕ. Potřebné instruktory, zbranĕ a střelivo dodá ministerstvo války.

Italie. Ministerstvo války dodalo národním střeleckým spolkům pro výcvik ve střelbĕ místo zastaralé ručnice soustavy Veterli-Vitali vzoru 70/87 moderní opakovačku vzoru 91. V Italii jest 918 národních střeleckých spolků se 179.000 členy. — Velitelství milánské dobrovolnické legie, zvané „sursum corda", zřídí při legii dobrovolnické oddĕlení alpských střelců. — Pro výcvik v optické telegrafii budou zřízeny ročnĕ 2 dvoumĕsíční kursy pro důstojníky a poddůstojníky pobřežního a pevnostního dĕlostřelectva i horské vojsko. — Italie má nyní posádkou v severní Italii 7 jízdeckých brigád; 6 z nich je sloučeno ve 3 jízdecké vojskové divise (jich velitelství sídlí v Udine, ve Vicenze a v Milánu, 7. samostatná jízdecká brigáda jest v Turinĕ). Jen jedna z jízdeckých brigád zůstala v jižní Italii (č. 8 v Neapoli). — Podél adriatického pobřeží zřizují se stanice pro bezdrátovou telegrafii a přístavy pro vzducholodĕ. — Dobrovolnická oddĕlení na kolech a automobilistická oddĕlení obdrží státní subvenci po 620 lirách ročnĕ, mimo příspĕvek pro spolkové šarže a pro dobrovolníky. — Ministr války vydá prý veřejné vyzvání k dobrovolnému nastoupení k činné službĕ u jízdy na tři leta (v Italii jest již zavedena dvouletá činná služba). Uchazeč o místo musí míti již ukončený 18. rok vĕku svého; v třetím roce činné služby obdrží zvláštní přídavek. Odvede-li se mladší bratr uchazečův též k vojsku, zařadí se onen jen do náhradní zálohy. Toto provolání má býti proto vydáno, ponĕvadž se u jízdy nedostává zkušených poddůstojníků. — Pohraniční opevnĕní na rakouské hranici se sesilují. Na Monte Baldo (poblíž tyrolských hranic) staví se velká tvrz se 4 panceřovými vĕžemi, na výšinách kolem Asiaga (opevnĕné ležení blíže tyrolských hranic v Benátsku) staví se nové silné baterie.

Nynĕjším ministrem války generálem Spingardim pozmĕnĕná předloha o nové organisaci pozemního vojska, kterou svého času předložil již snĕmovnĕ ministr války senátor Casana, byla zákonodárnými sbory přijata. — U všech zbraní zavede se 2letá činná služba. Aby byli mladíci připraveni pro 2letou činnou službu, zavede se zákonitá vojenská příprava tĕlesných cvičení dorostu armády před jeho za-

řaděním do armády. Tělesná cvičení skládají se z tělocviku, střelby a z jednoduchých vojenských obratů. Kdo navštěvoval po 4 leta tyto vojenské kursy a obstál při zkoušce, která se skládá ku konci kursu, má právo na jistá ulehčení ve vykonávání branné povinnosti, na žádný způsob však ve vykonávání jejím. — Poněvadž jsou v rozpočtě zařaděny obnosy pro čtyry generály jako velitele armád, lze z toho souditi, že ve válce bude italské pozemní vojsko rozděleno ve čtyři armády. — Nové jest, že se pro mobilní milici (zeměbranu) zřídí slabé mírové kádry (pro pluk 6 důstojníkův a 90 mužů). — Mírový stav armády může býti zvýšen až na 225.000 mužů (o 20 000 mužů více), čímž stoupnou řádné výdaje ze 306 milionů na 325 milionů lir. Mimořádně bylo povoleno 424 milionů lir po 10 let (1906—1915) již dříve. Předloha byla přijata sněmovnou poslancův a senátem v několika hodinách a skoro bez debaty. Po jejím přijmutí napsal vojenskopolitický časopis „Preparazione“: „Přijmutí zákona nesmí ani zástupce lidu ani vlast a armádu — a ještě méně ministra války — uspati v domnění, že se již každé zbrojení ukončilo. Tento zákon znamená jen první krok k dalšímu vojenskému napjetí říše.“ Proto možno v Italii počítati s dalším a sesíleným zbrojením.

Rozpočet ministerstva námořnictva stoupá. Řádný rozpočet pro rok 1909/10 obnáší 163·4 milionů lir; mimořádný, který se má rozděliti na splátky až do roku 1915/16, 146·8 milionů lir. Mimo to bylo v roku 1905 povoleno ročně 11 milionů lir až do roku 1916/17. Ministr námořnictva má pro stavbu válečných lodí až do roku 1915/16 k disposici asi 450 milionů lir. — Operativní loďstvo ku konci r ku 1909 obnášelo: 12 panceřových bitevních lodí, 9 panceřových křižníků, 9 krytých křižníků, 8 torpedových křižníků, 21 torpedoborců. 36 torpedových člunů pro vysoké moře, 72 pobřežních torpedových člunů, 7 podmořských člunů, 32 jiných pomocných lodí a 35 parníku obchodního loďstva, které lze upotřebiti jako pomocné křižníky. — Ministr námořnictva admirál Bettólo chce urychliti stavby válečných lodí. První italský dreaghought Dante Alighieri byl 20. srpna t. r. za přítomnosti královských manželů slavnostně spuštěn na vodu. Další 3 dreadnoughty, jsoucí ve stavbě, mají býti dokončeny ještě tohoto roku. Mimo to staví se 2 výzvědné křižníky (Marsala a Nino Bixio), 12 torpedoborců, 50 torpedových a 6 podmořských člunů, 1 loď pro zdvihnutí ponořených podmořských člunů. Vyzbrojují se: 2 panceřové křižníky (St. Giorgio a St. Marco), 1 dělový člun, 5 torpedoborců a 1 podmořský člun, které vstoupí ještě tento rok ve svaz operativního loďstva. — Brindisi se přestavuje v opevněný přístav, v kterém umístí se torpedové loďstvo; tamtéž staví se uhelná a petrolejová skladiště. Bari a Barletta obdrží skladiště uhlí a petroleje pro vytápění kotlů válečných lodí. Chioggia stala se stanicí torpedových člunů. V Benátkách a v Tarentu staví se suché doky pro veliké lodě, přístav Ravena se prohlubuje.

Italské námořní manévry v adriatickém moři byly sotva skončeny a již píší italské časopisy o tom, že se námořní manévry italského loďstva musí častěji v adriatickém moři konati, aby se ono obeznámilo

důkladně s poměry v tomto pro Italii důležitém moři. Též vyžaduje se prohloubení několika italských přístavů v Adriatickém moři pro italské dreadnoughty. První italský dreadnought „Dante Alighieri“, který byl již spuštěn na vodu, jest vyzbrojen desíti 30·5 *cm* těžkými děly. Jeho následovníci: „Conte Cavour“, „Leonardo da Vinci“ a „Giulio Cesare“ mají míti ještě větší nosnost než-li jich předchůdce a obdržeti po dvanácti 30·5 *cm* těžkých dělech. Všechny 4 dreadnoughty obdrží pro obranu proti útokům torpedoborců a torpedových člunů po osmnácti 12 *cm* rychlopalných dělech. — Všechny podmořské čluny království italského mají býti soustředěny v Adriatickém moři.

Německo. V Německu byl založen dobrovolný sbor motocyklistů. Členem může býti jen německý státní příslušník, který nepodléhá branné povinnosti a neslouží v činném stavu vojska. Členové musí býti tělesně zdrávi a nesmí býti soudně trestáni pro přestupky a zločiny. Každý člen musí míti pro polní službu schopný motocykl. Při mobilisaci obdrží každý člen ihned jako odškodnění 200 marek a denně za opotřebování motocyklu, šatstva a prádla 1 marku. Služební mzda obnáší denně uvnitř německých říšských hranic 10 marek, mimo Německo 12 marek. Členové jsou ozbrojeni automatickou pistolí vzoru S nebo revolverem; zbraně dodá vojenská správa.

Aby se důstojníci pozemního vojska obeznámili se službou válečného loďstva, přidělují se na několik neděl k jednotlivým oddílům operativního válečného loďstva. Nyní bylo válečnému loďstvu přiděleno 6 saských a 5 bavorských důstojníků. Orientace o službě válečného loďstva jest pro důstojníky pozemního vojska potřebna k vůli společným operacím loďstva a armády ve válce i za pobřežních manevrů.

Nová vzducholoď „M IV“ byla vystavěna řízením majora Große a vrchního inženýra Basenacha v dílnách berlínského vzduchoplaveckého praporu. Tato vzducholoď, která se při zkušební plavbě osvědčila, jest největší dosud vystavěnou vzducholodí dle polotubé soustavy. Loď jest 94 metrů dlouhá, o průměru 13 metrův a obsahu 7500 m^3; vystrojena jest 2 loďkami a 4 motory po 100 koňských silách. Tato vzducholoď, popoháněna 4 šrouby, bude nyní nejrychlejší německou vzducholodí.

Španělsko. Pro španělskou kolonii Melillu v severní Africe byl zřízen generalní kapitanát (sborové velitelství), kterému jest podřízena pevnost Melilla, opevněné ležení před Melillou a v letech 1909—1910 obsazené části Maroka kolem Melilly.

Řiditelný balon „España“ byl podřízen velitelství technického vojska v Quadalajaře, kde pro balon byla vystavěna kůlna. Balon jest 62 *m* dlouhý, objem činí 4000 m^3, o rychlosti 50 *km* v hodině a vydrží až 10 hodin ve vzduchu. Podmínky při dodání byly: dosáhnutí výšky až 1500 *m*, plavba vzduchem bez přistání nejméně po 6 hodin. Podmínky byly vyplněny a balon byl španělskou vládou převzat.

Švycarsko zavedlo ve školách tělocvik, výcvik ve střelbě a vojenská cvičení jako řádný předmět, aby měli mladíci do 20 roku průpravu pro vojenskou službu již dříve za sebou, než-li vstoupí jako

nováčkové do vojska. Učiteli jsou: důstojníci, poddůstojníci a tělocvičitelé. Dohled na tento předmět má vojenské departement v Bernu (odpovídá asi našemu říšskému ministerstvu války).

Na základě zkušeností války rusko-japonské, v které se spotřebovalo mnoho střeliva, rozhodla se spolková vláda počet střeliva pro pěchotu a horské dělostřelectvo skoro zdvojnásobiti (švycarský pěšák měl u sebe 120 ostrých nábojů, 86 pro muže vezlo se ve vozu pro střelivo, 67 pro muže v pěší divisijní koloně se střelivem).

Turecko zakoupilo od Německa za 18 milionů marek pancéřové bitevní lodě „Kurfürst Friedrich Wilhelm“ a „Weisenburg“. Lodě dojely ku konci srpna t. r. pod velením německého kontreadmirála Kocha do Cařihradu. Mimo posádky bylo po čas plavby z Německa do Turecka naloděno 26 tureckých námořních důstojníkův a 38 námořníkův, aby se obeznámili se zařízením těchto lodí. Lodě obdržely jména „Haireddin Barbarossa“ a „Turgut Reis“. Vystavěny byly roku 1891. Jedna pancéřová bitevní loď typu Dreadnoughtu byla zadána k stavbě anglické lodinici Armstrong, Whitword and Co. v Elswiku. Od německé vlády zakoupené torpedoborce S 165 až 168 dopluly již též do Cařihradu a obdržely pojmenování: Jadikjar-i-Millet, Muavenet-i-Millet, Mahabet-i-Watan a Nuhum-i-Haniet. Turecká eskádra, které nyní velí anglický kontreadmirál Williams, skládá se ze šesti pancéřových bitevních lodí (Messudije, Medžidije, Hamidije, Assar-i-Tewfik, Feth-i-Bulend, Awn-Illah), 2 torpedových křižníků (Peik-i-Šefket, Berk-i-Satvet), 4 torpedoborců Basra, Jar Hisar, Tassos, Samsun) a 10 torpedových člunů (Hamid Abad, Sultan Hissar, Timur Hissar, Sivri Hissar, Angora Akhisar, Alpagot, Anatolia, Tokat, Mossul, Kutahija). — S nově zakoupenými loďmi vyrovná se turecké válečné loďstvo válečnému loďstvu řeckému. — Turecko objednává s ohledem na možnou válku s Řeckem 2 podmořské čluny.

Velká Britanie. Roku 1910—1911 bude se stavěti 5 pancéřových bitevních lodí sesíleného typu Dreadnoughtu, 5 chráněných a 5 malých křižníků, 20 torpedoborcův a 17 podmořských člunů. Mírový stav mužstva zvýší se o 5000 mužů. S ohledem na soustředění německého pancéřového loďstva ve válečném přístavě Wilhelmshavenu shromáždila Velká Britanie též svoje nejsilnější pancéřové lodi v domácích vodách.

Čína. Sesílení pozemního vojska na 36 polních pěších divisí má se nyní po uveřejnění dohody rusko-japonské prováděti, přes finanční obtíže, rychlejším tempem. Čína pomýšlí na zavedení všeobecné branné povinnosti a zvýšení válečného stavu vojska na pět milionů mužův, aby se mohla ubrániti rozpínavosti Japonska a Ruska v Asii. U anglické firmy Vickers sons and Maxim objednána rychlopalná polní a horská děla o kalibru 7·6 *cm*; střely jsou 5·12 *kg* těžké, počáteční rychlost u polních děl 488 *m*, u horských 350 *m* (normální průměrná počáteční rychlost u moderních rychlopalných děl obnáší pro polní děla 500 *m*, pro horská děla 300 *m*).

